ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ БАШКЫЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫШКЫНЫ

Холдарында чечектер тутукталып, хүлүмүргей арын-ыйрайлыг уруглар Кызылда № 7 школаның чалыгга бодук-белүү-биле чыглып келген. Оларның чая өөредилге чылын таварыштыр башкылары-биле ужуражып келгени ол.

Бо школаның башкылар коллективи чаа өөредилге чылыгга үткүштүр септелгенин бүрүн дооскан. Школаның шефчилери — республика типографиязы. «Кызыл тулуг» түлүг эргелеп, № 72 механизастаттынган колонна школаның септелгезинге, түлүүнга идепкейлиг киришкен. Школада бо өөредилге чылында пионержи болгаш шериг-патриотчу кижизидилгенин өөредилери кылдынган. Ол ышкаш суг планализазинга база-за белен.

Өөреникчилер төрээн школазының септелгезинге база ботгарынын үлүүн киирген. Олар школаны чүгайзарынга, будуурунга, чылыглаарынга болгаш школаның сесперинге үнүштерни, чечектерни тарыырынга кызымакай чоруун көргүскеннер. Даарта, сентябрь бирге школачылар партларынга олурупкан, чүгле 4—5 дедектиг өөредилге дээш өөренип киргиптер. Өөредилге чылының эге хүнү — уруглардың, үлүглаарның байырлалы.

Сентябрь бир уруглаарга — Аас-кежик чаган хүн ол.
Сентябрь бир ада-иезе — Авыралдыг эки хүн ол.

ЧУРУНТА: бирги классчыларның башкызы Александра Николаевна Кочневага чечектерни түгсүп турары.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Башкыларның август хуралдарындан

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улус өөредилгезинниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга холбашкан СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чүгүлә докладчыдарын күүседир дээш Чөөн-Хемчиктиң школаларының башкылар коллективтери эрткен 1971—1972 өөредилге чылында канчаар ажылдаанын башкылар боттарының август чөвүлел хуралынга чугаалашкан.

Районнуң улус өөредилге киллизинин эргелекчизи А. Г. Степановтуң илеткелиндең ап көөрге, эрткен өөредилге чылында Чөөн-Хемчиктиң башкылары башкылаашынга ажылының шынарын экижеп, өөредилге - кижизидилгелиг ажылга чаа, ажыктыг аргаларны дилеп тывар. Башкылаашкынның мурнакчы дужуулгазын ажылдап турар. Чаагайның № 3 школазында дуржулгалыг башкы Л. М. Немковның өөреникчилери өөредилгезинге доктаамал эки белетеглиг келири чаңчыл апарган. Шак ындыг башкыларга Чаагайның № 1 школазында Д. Тулуш, С. Сат, Л. Монгуш, Н. Степанова, № 2 школада Н. Колесник, Сут-Аксы школазында М. Чаш-Урут, С. Күжүгет, Хайыракан школазында Л. Новикова болган өскелер-даа хамаарыжыр.

Школа бүрүүзүнде башкылаашкын хөрээнге мергежилдиг, бүгү эртемнерге болгаш методикага биилиг доктаамал бедидин турар башкылар хөй. Бо чылын 97 башкы биилиг бедидерининг курстарынга өөренген. Ынчалза-даа 22 кижи яңзы-бүрү чылдагаан каккаш курстарга барбаан. Оон иштинде Алдан-Маадыр школазының эге класстар башкылары Ч. А. Ондар, А. Т. Монгуш кижизидилгелиг ажылды кудуу деңнеже турусчан, сонуургалыг, шиңээдилгелиг ыылдыр эртирип, төрелдер-биле доктаамал харыысаалыг ажылдап турар. Чаагайның № 3 школазында дуржулгалыг башкы Л. М. Немковның өөреникчилери өөредилгезинге доктаамал эки белетеглиг келири чаңчыл апарган. Шак ындыг башкылар

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 тыва тедиелиптиңген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 1 ПЯТНИЦА № 206 (8974). Орта-2 поп.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ-БИЛЕ, ЭРГИМ ШКОЛАЧЫЛАР!

Совет школа аныяк салгалды марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынак, коммунистиг идеалдарга бердинген болурунга кижизидер үжүрлүг.

ТАРАА: БЕДИК ТЕМП, ШЫНАР ДЭЭШ!

«Шын» солуунуң **КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН** бөгүн ниитиниң малынга чем белеткелинге улуг чедиишкинниг болган **Бай-Тайга** районда **«Тээли» совхозунуң ажыл-ишчилеринге** алдар үлегер болдуруп көдүргеп.

БАЙ-ТАЛ САЛБЫРЫ (эргелекчизи **Х. С. Ондар**, парторгапизация секретары **О. С. Тарғын**) 410 тонна сигеп белеткээр планның 415 тонна кылдыр күүсеткеп.

НАЙЫРАЛ САЛБЫРЫ (эргелекчизи **М. Ч. Самдан**, парторгапизация секретары **К. Ч. Хертек**) 460 тонна сигеп белеткээр тургаш, 465 тоннаны белеткээн.

ЭЗЕР-ХАВАК СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫ (эргелекчизи **М. К. Норбу**, парторгапизация секретары **С-Т. Х. Иргит**) 70 тонна сигеп белеткээр планның онаалдазын 74 тонна кылдыр күүсеткеп алган.

Ким-оол Хертенович Дилгишаа — «Тээли» совхозтуң механизатору, эрткен он хонукта 138 гектар кукурузаны шестирип ажаагап болгаш хүн үлүүн 210 хуу чедирип турган.

ЧҮС ОН ИЙИНИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң мурнакчы хойжуу Ырыш Саспыкович Моңгуш бо чылын чүс бээл төрүүр хойга онаалыстыр 112 хураганны доруктуруп өстүргеп. Бир баштан-ла 2,5 килограмм дүктү кыргып алган.

Дуржулгалыг хойжу мал чеминиң белеткелиже чылдың-на кол киҥээшгейни салып келген. Ол 15 тонна эки шыпаарлыг сигеннии белетээш, кыштаанда чедирип алган. Кыштаанның септелгенин доозкаа.

О. САЙЫН.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 5631 тонна тарааны дужааган.

Көдээниң ажыл-ишчилери! Ажаап алыышкынга темпини болгаш шынарны бедидеринче бүгү хүштү салыңар!

ШАНДА ХАЙНЫККАН ИШ

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз күрүнеге тараа дужаалгазын районга бир дугаарында эгелээн. Колхоздуң төп шаңынга чаа дүжүттүң тарааны шөлдерден үүк-сөкпаал чок кээп турар.

Шаң эргелекчизи Моңгуш Доспмаа-биле чугаалаштывыс. Ол ынчаа диди:

— Ам безин шанда ийи чүс тонна хире чаагай чиге-тараа урдуларан. Шанда тараа хүн бүрү улам-на көвүдеп чыдар. Ынчангаш келген тарааны дүрген арыглап, күргадырынче оны киҥээшгейни салып, күптү мобилизастап тур бис. Тараа шанга ур оналаның чыгнас. Ону дораан-на аайлап сангарып турар. Шанда шүүлтү 31 кижи ийи эргечер-биле ажылдап турар.

— Тарааны арыгаар машиналар четчир бйлзын?

— Четчир — деп, Моңгуш Хуналзич харылалды.— «ОС-15» болгаш «ОПВ-20» маркалыг ийи машина бар. Оларның биржзи бүдүүн, а өскези парып арыглаашкынны кылыр. Ол ийи машина эргечерге үүле норма ёзугаар безин 30 тонна тарааны арыглап үндүрүтер. Ынчаарга ийи эргечерге бөгү дөрге-ле 60 тонна тараа арыглаттынар-дыр.

— Күрүнеге кежеви дужаадыңар?

— Тарааны күрүнениң тараа хүлээп алыр пунктузунче чүдүрүп чорудуп эгелээнден бөөр ийи хире-ле хонук эрттен тур. Бо арагында чаа дүжүттүң чаагай тарааныидан 100 тонна хирени хүлээп алыышкын пунктузунче чүдүрүп чоруттувус.

Шанда аажок хайныыпкынныг болду. Бир кезек кижилер арыглаан тарааны хүн каранга кургадыры-биле тарады эпкээлээн, өскелери машиналарда арыглаан турлар. Эргечелериниң удуртукчулары Моңгуш Маспык-оол биле Моңгуш Маспык-оол олар хамык машиналарның ажылдаарын хайгаарап, тараа арыглаашкынында бүгү ажылды башкарып турлалар.

К. АРАКЧАА.

ЧУГУКТА: шанда тараа арыглаашкыны.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХАЙЫРЛЫГНЫҢ ТАРААЗЫ

Тоску беш чылдың ийиги чылында Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруқ» колхозунуң ажыл-ишчилери чаагай дүжүттү өстүргеп, бо хүнперде ону ажаап турарлар. Хайырлыгның шөлдеринде муң ажыг гектар тарааны тавычалай костиргеп, ооң 400 хире газын бастыргап. Ажаап алыышкын ажылдарны башгайгы хүннерден эгелээни, организастыг, дүргеп чорун турар.

Чаа дүжүттүң тарааның күрүнеге дужаап эгелээни. Хайырлыгның 400 ажыг тоннa тараазы күрүне шыгжамырыкка киргеп.

Комбайнерлердев Виктор Непомнящих, Илья Коротков, Виктор Сагель олар тарааны тавычалай костирер нормазын ийи катап ажыр күүседип, чарыштың мурнукү одурүүнда чорун турарлар.

А. ХОМУШКУ.

ХОВУ КОРАБЛЬДЕРИ

«Улуг-Хая» совхозтуң шөлдеринде хову корабльдериниң дазыңы дүн-хүн чок улажып турар апарган. Ол болза чаа дужут аажап алыышкынының түлүктээнии хөречилеп турар. Бо хүнперде 19 комбайн аайлаган киргеп, техниканы бүдүрүвүдүг ажыглаар, күш-ажылды пын организастаар талазы-биле совхозтуң директизы, партия болгаш профбеплеп организациялары чамдык хемчеглерни база ап чорутқап.

Башгайгы хүнперде байдалдан алгаш көөрге, ажылдың темпизи багаи эвес, барык муң ажыг гектарның тараазын ажаапган. Ооң шитинден көл культура болур кыпыл-тас 815 гектар, көк-тараа 180 гектар ажааттынган. Бижып чедишкеп тарааны дөрт, а бичө элек тарааларны тавычалай костирип турар.

Ажылдың будурукчулуг, эки шыпаары дээш чарыш агрегаттар, звеноолар, бригадалар арасында калбарган. Механизатор, тараазы бүрүзү дүүнгуузүнден богун, а даарта оон-даа бедик көргүзүтдүг болур дээш бир демнинг ажылдап турар. Хову турлаанда көскү агитацияны организастаап, хава солуунун, көргүзүг самбыралын чырыдып эгелээн.

Дужут багай эвес. Ортумаабиле гектардан 10 центнер тарааны ажаап ап турар. Бо чугула кампания ажылында мурнакчыларны мактаары оорумүт: Николай Сазан-оол, Валерий Кызыл-оол, Чылбаккай Бичө-оол, Самбаа Чүгай-оол, Кыргыс Кечил-оол оларның ажылы өскелерге үлегерлиг.

Совхоз күрүнеге чаа дүжүттүң тараазын база дужаап эгелээн.

О. ТАВАА.

КАПСЫРЛАШКАН

Малга чем белеткээр ажыл дүжүт ажаалдазы-биле дакпырлашкан. Бир эвес сигеп келилдеии чогуур ойунде, эрте эгелээп болза, бо талазыбиде плап шаңда-ла күүсеттинген турар ийик. Моөң чижээнге «Барлык» совхозтуң тон салбырында амгы байдалды айтып болур.

Эзер-Хавак шөлүнде 230 га арбан, 170 га суда, 120 га хире чаңге-тараа бышкап, опу чедиш комбайн ажаап киргеп. Салбыр сигеи ажылындан көл күштү дүжүтче үлегдырар ужурга таварышкан.

Мал чемп белеткээр ажылды соксадып болбазы билдингир. Бо хүнперге чедир 600 тонна сигеиии сараатгаап, кукурузадан 1400 тонна силосту салган. Бо ажылда бөш трактордуу быжыглаан, хол кадыырлыг машинналр звеноолары база ажылдап турар.

Белеткээн сигеиии кыштагларже соортурун база организастап турар Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазының чанында 250 тонна сигеиии пресстээн.

М. ДЫЛАЙ.

ШАК БҮРҮЗҮН—ДҮЖҮТКЕ

Чурттуң тараа шөлдериниң моторларның даажы дан хаяазындан эгелээш кежээ имиргe чедир соксавайн турар. Шак бүрүзүн үнелеп көрбүшаан, чер ажылдакчылары өстүрүп алган дүжүдүн ий-шаанда чидириг чок ажаап алыр болгаш шыгжамырга урар чүткүл-биле ажылдап турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң ынналганы-биле алырга, август төнчүзүнге чедир 72885 муң гектар шөлдүң тараа болгаш тараа-бөөш культураларын тавычалай кескеп, ол болза бо культураларны тараап бүгү шөлдүң 61 хуузу-дур. Кестинген шөлдүң 93 хуузунун тараазын бастырып алган.

Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары 46.973 муң гектар шөлдүң тараазын кескеп. Ол болза тарылганың 66 хуузу-дур. Оренбург областың ажылагыйлары бүгү тараа культураларының 93 хуузун тавычалай кескеп. Агаар-бойдустуң берге байдалдары түрлүжок, Сибирьнин чер ажылдакчылары кезилдениң темпилерин хүн келген түлүм-на дүргелеп турар. Чурттуң улуг тараалан чери — Алтайның колхозтары болгаш совхозтары бүгү тарылга шөлдүнүң бештин бир кезиинин тараазын тавычалай кескеп. Курган, Новосибирск, Омск областарда болгаш Красноярск крайда баштайгы чүс-чүс муң гектар шөлдүң тараазын кезип алган.

Казахстанның механизаторлары республиканың соңгу талакы областарында тараанын массалыг кезилдезин чорудуп турар. Олар ам безин 7.811 муң гектар шөлдүң тараазын кескеп. Кестинген шөлдүн 70 хуузунун тараазын бастырган.

(СЭТА).

ЗОНА ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга республиканың төп зоназының мал ажылының түскай эртемнигларининң чөвүлел хуралы болуп эрткеп. Анаа Бай-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң колхозтарының, совхозтарының, кодээ ажыл-агый эргелелдеринин кол зоотехниктери, кол мал эмчилери, сүт-бараан фермаларының эргелекчилери, хойжу бригадаларның бригадирлери, мал тарып боозадыр техниктер киришкеп.

Бо чылдың эрткеп чеди айларында республиканың мал ажылында байдалдың болгаш бар четпестерии чайладыр хемчеглериниң дугайында доңчу илеткелди республиканың кодаа ажыл-агый министрииин оралакчызы **И. М. Сувандии** кылган.

Түскай эртемнигler бо талазы-биле санал-оналыя база содушкан.

Бистиң корр.

САЛГАКЧЫЛАРГА— БЫЖЫГ БИЛИГНИ

1972—1973 өөредилге чылы богун бүгү чуртта эгелеп турар. Школачы коңга уругларны баштайгы кичээлдерже чалаар.

ССРЭ-ниң тургуступ ганыидан бөөр эрткеи чылдарның дургузумда советулус экономика болгаш культура хөгжүлдезинге, ол шыкаш улус өөредилгезинге кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Хогжүлдениң ындыг дүрген маңын аныяк республика — Тыва АССР-ниң кайыдаа хоорайларының, суурларының чижээнден тодаргай көрүп болур.

Улус өөредилгезиниң талазы-биле биске байдал кандыг турганыл, эрткен оруувусче хая көрээл. 1929—1930 өөредилге чылында Тывага дөрт школага чүгле 160 өөренчи санаттынып, шупту школаларга эге билиглиг 13-ле башкы ажылдап турган.

Ам байдал кандыгыл, оон сыр өске. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында улус өөредилгезиниң бүгү адырларында кайгамчык улус чедиишкиннерлиг апарган бис. Ам республикада 33 эге, 72 сес чылдың, 59 ортумак школада 55 муң хире уруглар өөренип турар.

Бистиң школаларывыста ажылдап турар үш муң ажыг башкы кадрларывыстың эң хөй келии дээди болгаш дооспаан дээди азы ортумак эртемниг. Оларның аразында 90-ажыг кижи РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары, 182 кижи — улус өөредилгезиниң тергиинери, бярык 500 башкылар Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальлары-биле шаңнатканнар. Уругларывыстың келир үезин дээш ындыг улуг күш оларга бараан болуп турарывыга канчап чоргаарланмас бис.

Шагда Тывага өөредилге черлери турбаан, ам бистс 5 түскай ортумак, 5 профтехучилище база бир дээди өөредилге чери бар апаргап.

Партияның XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке республиканың башкылар коллективтери ылаңгыя эрткеи өөредилге чылында улуг салышкынны киргеп. Иштизи-биле тос школа, 794 класс, 910 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алган. Эки болгаш кончуг эки өөрении турааларының саны өскен. Республикада элээп хөй школалар ийи-чылчылар чок өөредилгени чедип алырының кырында келген. Моон алгаш коогре өөредилге-кижизидилге ажылының байлак дуржулгазы бисте бар-дыр. Чаа өөредилге чылының баштайгы хүннеринден эгелээп-ле арга-дуржулга солчулгазынче чугула киҥээшгей салаа чогуур.

Чаа өөредилге чылында школаларның башкылар коллективтериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо беш чылда аныяктарның бүүү-ниитти ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар болгаш ниитти билиглиг школазын улам ыяш хөгжүдер дугайында доктаалды хүлээп алган. Амгы үеде школаның хөгжүлдезиң, ону сайыраңгайжыдарының оруктары ында тодараттынган.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга белеткел-биле чергелештир республиканың школачыларында башкылар коллективтери башкылаашкынының аргаларын сайыраңгайжыдар, амгы үеиин артемнинге үндезилеттинген ханы, быжыг билиглер-биле өөренекчилерни чепсегларр дээш күжениишкинниг ажылдавар ужурлуг. Төөгүлүг улуг юбилейниң будуузунде эгелеп турар өөредилге чылында бодунга эң-не бедик негелделиг, онаашкан ажылынга харымсалгалыг болуру башкы бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези.

Школа бүрүзүнүң өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазы школачыларның идей-политиктиг дадыгышкынынче, коммунистиг мөзүг-шынарга оларны кижизидериивче угланган болуру чугула. Хөй националдыг улуг от-бүле — ССРЭ, кижилерниң тоогу талазы-биле ниитилешкек чоруу — совет улус деп чүүлдүг ужурдузазын бистиң школачыларывыс ханы медерел билир ужурлуг. Совет патриотизмге, пролетаржы интернационализмге кижизидилге коскү черии элээр.

1972—1973 өөредилге чылының баштайгы хүнеринден эгелээш, тус-тус девискээр аайы-биле бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин бүрүн боттандырарын чедип алыр. Маңаа чедиишкиниң үндезини — улус өөредилге ажылдакчылары-биле партия, совет, хөй-ниитп органнарының бир демнинг ажылында. Херектиң ужуру чүдел дизе, 1975 чылга чедир аныяктарның бүүү-ниитп ортумак өөредилгезинче шилчилгени бүрүн боттандырар дээш амдыгаалтап эгелеп, организастыг ажылдаары болур.

Школа амыдыралында четпестер ам-даа бар. Республиканың хүндүскү болгаш кежээки-даа школаларындан өөредилгени ара каар чоруктар эвээш эвес. Өөредилгениң шынары — бирги чергениң айтырыгы. Чамдык районнарның болгаш Кызыл хоорайның элээп каш школаларында уругларның билиишиниң деңгели чавыс, ийи чылчыларның саны хөй. Чылдагааны — ол школаларның коллективтери өөредилге-кижизидилге ажылында чаа, тавармычалыг аргаларны, техниктиг херекселдерни четпес ажыглап турарында. Ыяшчангаш уруглары өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдии-биле үнелеп көөрүнге, бедик сагыпга-чурумга кижизидери кол чүүл болур.

Чаа программалар-биле башкылаашкын, методика ажылы, арга-дуржулга солчулгазы, билигни доктаамал бедидери базалга чугула. Башкы бүрүзү боду өөрепир, чаа чүүлдерден хожудавас дээш кызымак, чүткүлдүг болуру негеттинер. Улусчу башкы дээш партийжи сагыш салышкынга толеттиг харыы ол болур.

Эгелеп турар чаа өөредилге чылында школа, башкы, ада-ис, хөй-ниитп бир демнинг күш-биле улус өөредилгезиниң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниинг ниитпирлээр дээш ажылдаар ужурлуг бис.

Чаа өөредилге чылы-биле!

АНДЖЕЛА ДЭВИС МОСКВАДА

Август 30-до америк хөй-ниитиниң коскү ажылдакчызы, АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүзү Анджела Дэвис ССРЭ-ниң Дээди Совединге барып чораан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Соведининиң Даргазы Я. С. Насриддинова адаалыга болгаш АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-зының коогүзүнүң кежигүзүнү Анджела Дэвис ССРЭ-ниң Дээди Совединге барын чораан.

Байыр чедиришкинниинге харымлавышаан, А. Дэвистиң медегээни болду. ССРЭ-ниң Дээди Совединиче чалаиы мөөң улус йлдар-хүндү дур. Социалистиг революция эң-не баштай тнилээп чурт — Совет Эвилели болгай. ССРЭ социализмниң түгүн бүгү делегейге бедии-биле тудуп турар. Хамаарыпнас чорук болгаш социализм дээш демисеткиш турар Азияның болгаш Африканың чурттарынга үлегер-чижээл ол коргузуп турар бис, америк коммунистер, АКШ-тың империализмниң агрессии политиказынга удур демисеткиш турар бис, Ынчангаш АКШ-тың Коммунистиг партиязынга хамаарыгалыг бистер таныш болгаш социал деиилиг дээш кижи төрелгетеннин демисеткиге сплерниң книрии турарындар ол канчаар-дал аажок улус салышкынга эң эки төлептиглер болуп шыдаар бис деп чүвеии база билип турар бис.

Я. С. Насриддинова «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүидеи бөөр 100 чылын домдегларн-биле» деп юбилей медалын Анджела Дэвиске тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң доктаалын помчаап.

— Бо дөрге, мөөң кажандаа-тыпсып кирбээн эң-не улуг шаңнал-дыр — деп, Анджела медальды хүлээп алыышаан чугаалаан. — АКШтың коммунизм мен В. И. Ленинниң чагыгларын удуртулга болдурарын үргүлчүлөр мен.

Беседага болгаш медаль тыпсыр үезинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Соведининиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүзү, Совет хөрөөженнер комитединиң даргазы В. В. Николаска-Терешкова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Харымсалгалыг ажылдакчылары олурушкан.

(СЭТА).

* * *

Август 30-до иимысылалдың хөй-ниитиниң чөвүлелдери коскү америк хөй-ниитп ажылдакчызы, АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүзү Анджела Дэвистиң чылыы-биле утказап. Лихачев аттыг автозаводтуң Культура оруузунга оөц-биле ужураашкынынга чүс-чүс москвачылар чыглаган.

Москвалың коммунистериниң, комсомолчуларының болгаш бүгү чурттакчыларының омуразиидеи СЭКП-ниң Москва хоорком-ундуң секретары Р. Ф. Дементьева адаалыга байыр чедиргеп.

Митингиге Лихачев аттыг автозаводтуң слесары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадызы В. С. Павловский, философия эртемнериинң доктору Е. Б. Шорохова, Москваның В. И. Ленин аттыг педагогика институдунуң студентизи Т. В. Прусакова олар чүве чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери Анджела Дэвистиң чугаазын ниит адыш ташкаашкыны-биле утказап. Мөөң хостаар дээш демисеткеп хөрөөнге силерниң киирген капчаар-дал ажоок улуг салышкынынар дээш мөөң оорун четтириишкинимни болгаш хүлээп ыөрүүшкүмүнүү дамчыдар аргаиы дыка-ла ур маанга келгеи мен дээп, америк патрпот иелеткеп. Социалистиг чурттарже чоруушкуиум үезинде башкай келгенем чурт Совет Эвилелди болганы таварылга эвес. ССРЭ-ниң ачызында, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, совет улустуң ачызында бүгү делегейдиктиң демиселивиже коргузуп келген массалыг деткимчелери медерел билиир чурттаг бис.

Анджела Дэвис бодунуң нара-биилидеи хостаалып үнерин дээш домисеткеп коргускен дуламчыны болгаш деткимчелерин дээп АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң дамчыткаан. Совет Эвилелиниң алдар болдурган, марксизм-ленинизмге алдар болдурган өөредилер олар чүве чугаазын доозкаа.

(СЭТА).

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ДЭЭШ

УЛУГЛАРГА-ДАА, БИЧИИЛЕРГЕ-ДАА БАЙЫРЛАЛ

Бистиң интервьювус

1972—1973 өөредилге чылының будүүзүнде Тыва АССР-ниң чырыдыышынын министри Д. Б. Ондар-биле бистиң корреспондентивис ужуражыкан болгаш чаа өөредилге чылының онзагай байдалдарының, ооң бистиң республиканда кончаар эгелеп турарын, улус чырыдыышкынының ажылдакчыларының мурнунда кандыг соруглалар туруп турарын чугаалап бээрин дилээн.

Демүлдей Бүрзүнеевичиниң үстүнде айтырыгларга харыылааны болза:

— Чаа өөредилге чылының онзагай чүүлү болза, бүгү совет улус ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейи болуп турары. Коммунистиг партия болгаш Совет чаваа улус өөредилгевиниң дугайында чаа доктаалдарны бо чылын хүлээп алган. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттанылгазы ооң тодаргай көстүп турар-дыр. Улусчу башкы дугайында улуг сагыш салыышкынга кезээде хүрээледип келген бис. Ооң баба бир коскү херечизи башкыларның шалыңын бо чылдың сентябрьдан эгелеп улгаттырары болур.

Үжен дөрт чыл дургузуунда ажылдап келдим. Баштайгы үеде шалың деп чүве безин бар эвес. Ам ону сактырга, тоолга дег-дир. Тыва Совет Эвилелиниң составынга кирген соонда ажылдаар байдал онзагай таарымчалыг болу берген. Араттарның уругларын күрүнеңиң долу хандырылгазынга киирген. Школаларның материалдыг баазазы экижээн. Өөредилгениң бижимел херекседелери, ном-дептер, методиктиг литература элбээн.

Тыванып улус өөредилгезинге улуг ачы-дузазын көргүзкен, иланчыл орус башкыларны сеткил ханыышкын-биле сактып, олардан өөренип чоруур бис. Баштайгы чылдардан бээр бо хүннерге чедир орус болган өскө-даа аймак-соон башкы эп-өөр-биле кады бир деминг, арга-сүме солчуп ажылдап чор мен.

Улусчу башкылар дээш партийжи сагыш салыышкынга харыы ыңдыр улам хей-аътты, быжыг соруктуг ажылдаары башкылар бистерниң хүндүлүг хүлээлгевис.

С. ДҮКЕЖЕК,
РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.
Кызыл хоорай.

ЧУРУКТА: үстүнү класстарның болук өөреникчилери Кызылда В. И. Ленинге тураскаадының чанында.

ИШЧИ ХҮННҮҢ ИСТЕРИ

Өвүр районнуң башкыларының август човулел хуралынга районнуң мурнакчы башкыларынга шаңнал, мактаалдарны тыныскан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Кыргыс Норбуевич Шулуу шаңналдарны тыпсыш тура, башкыларның ажылынынге, амыдырал-чуртталгазынга моон соңгаар-даа улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп, келир үениң кижилери — бичии чаштарны кижизидериниң херээнге башкыларның киирип турар улуг үлүг-хуузун онзалап демдегләән.

Солчур ортумак школазының башкызы Кертик-оол Тас-ооловна Ховалыг «Улус чырыдыышкынының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Башкы Ховалыг Кертик-оол он ажыг чылдарның дургузуунда Солчур школазынга башкылап, чылдан чылче бедик чедиишкиннерни чедип ап, өөреникчилерниң быжы билии дээш карак кызыл ажылдап келген. Мурнакчы башкы бо чаа өөредилге чылында улам шудурлу ажылдарын хүлээшип турар.

СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле Хандагайты ортумак школазында эге класс башкызы Очур Ондар, Солчур ортумак школазының үстүкү класстарында төөгү башкызы Хупай Монгуш, Чаа-Суур сес чыл школазының директору Кок-оол Сат болгаш Солчурда уруглар садының кижизидикчи башкызы Раиса Ховалыг олар шаңнатканнар.

• • •

Амыдыралче баштайгы базым. Ол кымның-даа сагыш-сеткилинге тураскаал болуп артып калыр ужурлуг. Ыңдыг базымнарны Өвүр районнуң школаларынга башкылаар болгаш уруглар садтарынга кижизандакчилөөр кыстар кылырлар.

Монгуш Чечекмаа бо чылын Кызылда Күрүнеңиң башкы институдун дооскаш, төрээн школазында орус дыл башкылап чедип келген.

Ырак Кубаңызан келген эжишки кыстар Любовь Фирсова, Евгения Пахомова Чаа-Суур сес чыл школазынга амыдыралчы оруун эгелөөрлер.

Башкының харыысалгалыг болгаш могаг-шылаг чок тура-сорукту негөөр ажылынче эге базымнарны кызыр чаа башкыларга Күш-ажыл дептерлерин байырладыг байдалга районнуң улус өөредилге килдизинин өөмүүзинден тывыскан.

Башкыларның август човуллел хуралының киржикчилерининг аразынга хол бомбүүге, тыва хүрешке, ядро, граната октаарынга, узунун, бедиин халырынга болгаш 100 метр черге чадаг чарышка солуун маргылдаалар болуп эрткен.

• • •

Солчур ортумак школазының башкызы Ховалыг Кызыл-оол ядро болгаш граната октаарынга, бедиин халырынга тиилекчи болган.

Хандагайты ортумак школазында өөредилге эргелекчизи Монгуш Бюрбюжеп тыва хүрешке тиилекчи болуп, 16 могенниң аразындан шүгүп үнген.

Хол бомбүүнге Торгалыг ортумак школазының башкылар командазы тиилеп үнген.

Тиилекчилер хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңнатканнар.

Монгуш ДОРЖУ.

Четпестерни чайладыр

Бай-Тайга районнуң школаларынга эрткен өөредилге чылында чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Шуй, Кызыл-Даг ортумак, Тээлиниң № 2 сес чыл школаларының башкылар коллективтери өөредилге-кижизидилгелиг ажылды эдээн сайгарыңгайжытканнар.

Моон чижээнге Тээли № 2 сес чыл школазын (директору К. Күжүгет) ап көрөл. Бо школада башкы бүрүзүнүң ажылынга хүн бүрүнүң дузазын чедирип, контрольду доктаамал тургускан. Удуртулганың коллективтиг болгаш кижи бүрүзүнүң бот-харыысалгалыг болурунуң принцивиби-биле башкылар коллективи ажылдап турар. Дирекция болгаш ывда парторганизация чамдык эртемнерге өөренкчилерниң билининг копсак болуп турарының чылдагаанарын илереткен, чогуур хемчегларни алган. Школада физика болгаш математика башкылаашкынының байдалын хывап көргөш, түңнелиг партия организациязының ажык хуралынга чугаалажып, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегларны алган соонда, бо эртемнерге башкылаашкын элээн экижээн.

Башкылар коллективи болгаш хой-ниитиг организациялары ада-иелер ортузунга ажыллы дээштиг чорудуп турар. Ылаңгыя педагогика билиглерин тайылбырлаарын эки организастаан. Кичээлдерниң шынарлыг болурун чедип алыр дээш алаңа ажылдарны чоруткан. Тээли № 2 сес чыл школазынга мурнунда чылда катаң олурган өөреникчилер ам дараазының класкынче шүпту шилчээннер.

Чамдык эки түүлдер-биле чергелештир, өөредилге-кижизидилгелиг ажылда, школаларның белеткелинде шыңгыы четпестер бары хынаалдаан илереэн. Районнуң школаларының хой кеэни сентелтеже кончуг озал кирген. Школаларның чаа өөредилге чылынга белеткелиң четпес чорутканының түңнелинде, чамдык черлерде ам-даа чедир кылып ажылдар арткылаан. Шуй, Бай-Тал ортумак школаларының белеткели кошкак. Ол школаларга капитал сентелге чорударының азы чаа түүлүг кылырының айтырыгларын көдүрүп үндүрөри чугаа. Шуйнуң кадыкшылга школазының одаага системазын кылыр ажыл янзы-бүрү хоолайлар чогундан ара сөөлээн.

Бүгү-ниитиниң өөредилгезин күүседир талазы-биле Советтерниң күүсекчи комитетери болгаш башкылар коллективтери улуг ажылдар чорудар турбуже, Тээли, Шуй, Кара-Хөл школаларындан чамдык өөреникчилер өөредилгезин уламчылавайн барганнар. 1962 чылда бирги класска өөренип кирген өөреникчилерниң чүгле 48 хуузу сескі класты доосканнар, а 1961 чылда өөренип эгелекпөн 410 өөреникчилерден 105 кижи 1971 чылда онгу класты дооскан. Бо саннар бүгү-ниитиниң өөредилгезин боттанылгарар ажылды районда кончуг четпес тургусканын кереглеп турар.

Башкы кадрларның педагогиктиг мергежилин бетидеринче, школаларның материалдыг баазазын экижидеринче, школаларның болгаш ада-иелерниң харылзаазын быжыглаарынче доктаамал кичээнгейни угландырары Бай-Тайга районнуң партия, совет болгаш улус өөредилге органнарындан негеттинип турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

УЛАМ СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак раун орар салгакчыларны эртем-билиглге, төлептиг мозу-шынарга өөредип кижизидеринче чугула кичээнгейни салып турар. Бичии чаштарны өөредип кижизидери — партилел мурнунга улуг харыысалга. Ону амыдыралга боттандырарда кызымак ажыл-иш, чогаадыкчы чорук негеттинер. Оон ыңгыда арга-дружулга солчулгазы база чугула. Бистиң районда эки ажылдыг, чонунга күндүткелдиг, активчи башкылар кайы хой. Олар школалар аразында тургустунган методиктиг каттыжышкынарының ажылынга идепкейлиг киржип, бир-ле чаа, солуун санал-оналдарны үндүрүп, инициативчи чоруун коргүзүп келгеннер. Мынчаар ажылдаары коллектив бүрүзүнге солуун болуру чугаажок.

Мурнакчы башкыларның арга-дружулгазын өөренишаан, эки кылган коргүзүг материалдарын, үлегерлиг киноэлдеринин планнарын, ханы утка-шынарлыг илеткелдерин сайгарып, тус-тус школалардан келген башкыларга таныштырып турар бис. Бо таныштырып турар бис. Бо талазы-биле улус өөредилге килдизинин чөвүлели болгаш ында методиктиг кабинет районнуң башкыларының ортузунга ажылды багай эвес организастаан. Школаларда янзы-бүрү секцияларның болгаш болгүмнериниң ажылынче кол кичээнгейни салып, ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары-биле сырый харылзаалыг, чаңгыс демниг ажылдап келдивис. Кайы-даа школада секциялар ажылын экижидер, аңаа боттуг дузаны чедирер соруглаңы салып келгенивис халас барбаан. Эртем өөредилге чылында Тыванның № 1, № 2 школаларынга секцияларның болгаш болгүмнериниң ажылы организастыг тургустунгаш, доктаамал ажылдап келген. Чижээ, геометрлиг хевирлериниң варын шыңгыларын, математикада берге чижек болгаш бодалгаларның тодаргай тайылбырын база кичээлдерге хамаарышкан амгы негелдерни чараштыр чураап, бижээш тускай булунда аскан. Школа бүрүзүнден келген башкылар ону ажыглап турар. Суш, Хүт дээш ыяшкан ырак школаларның башкылары безин чаа программага хамаарышкан методиктиг литератураны, айтышкыннарны, чагаалары ап, ону амыдыралга боттандырып турары өөредилге-кижизид илгелиг ажылга улуг ыдыгын берген.

Районнуң школаларында башкыларның чагыдылгазы байлак. Ол чүнү хереглеп турарыл дээрге, башкы бүрүзүнүң чаа үүлдерже чүткүлдүүн айтып турар. Хүн бүрүнүң амыдыралындан чыдып каары башкы кижиниң ажылынга чөрле таарымча чок. Улус ажыл-агыйында, эртемде, техникада чаа үүлдерни билбос болза, чедиишкинниг ажылдаары берге. Бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа чедиишкиннерин өөреникчилерге хандыр тайылбырлаар, ону чижекке коргузер талазы-биле ажыл районнуң школаларында эки тургустунганы багай эвес түңнелдерге чедирип турар. Чижээ, В. И. Кицына (№ 2 школа), Н. Д. Носова (Аржаан ортумак школа), А. Ф. Ксензик. (№ 1 школа), К. О. Мартый-оол (Суш школазы), В. Д. Доспан (Тарлаг) дээш оскелер-даа кичээл бүрүзүнге эки белеткенип, уруглар-га быжыг билигни дамчыдып турар. Кичээлге ыяк белеткевиринге хой күш үнер. Шынарлыг кичээлдерни чедип алырынга чүгле баш удур кордүүген ханы соруглалыг белеткел негеттинери кымгадаа билдингир. Маңаа чижек кылдыр эге класс башкылары Н. Н. Матюхова (Суш школазы), К. К. Багыт-оол (Билелиг школазы), О. К. Коптелкова оларны ап болур. Үстүнде ады үнген башкылар кичээлдерни бедик методиктиг болгаш идей-теоретиктиг деңнелге эки эрттирип келгени — чедиишкиннинг үндезини. Дуржулгалыг башкыларның кичээлдерине аныяк башкылар олуржуру чаңчыл болган.

Районнуң мурнакчы башкылары кичээлдерге кинофильмнерни, магнитофонларны, алдарлыг чурукчуларның чуруктарын делгеренгей-биле ажыглап, кичээлдерни солуун кылдыр эрттирип турары өөреникчилерниң сонуургалын көдүрген. Боттарының башкы херээнің мастерлери апарганнарга литература башкызы Ю. М. Некрасов, дыл башкызы Т. Б. Намчыл-оол, математика башкызы Р. С. Ширнина олар хамаарышыр.

Районда башкылар коллективтериниң хой вуруузу класс бүрүзүнде өөреникчилерниң билигге, өөредилгеге сонуургалын чедип алыр дээш кижизидилге ажылынга болуп, дээштиг, үнелиг чүүлдерни кылып келген. Ону кылырда тус-тус болгүмнер ажылын, пионер болгаш комсомол ажылының чаңгыс аай организастыг чоруун, төөгүүлүг черлерже походтар болгаш В. И. Ленинниң тураскаалының чанынга байырлыг шүгүм чыскаалдарын, ужуражылгаларны, рапорттарны бедик деңнелге организастап турганы уруглардың кижизидилгезинге улуг салдарны чедиргеп. Шак мындыг ажылдың түңнелинде Тываның № 1 (директору Н. В. Селяна), Суш (директору А. Н. Бугаев), Өөк (директору Т. С. Клименков) школалары эки түңнелдерни чедип алган. Ол школаларда өөредилге хуузу бедик. Өөреникчилерниң талазындан школаны ара каар болгаш катап олурар чорук ховар таваржып турар.

Республикага чарлаттынган социалистиг чарыштың айыткан негелделерин эки күүсеткеп, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелиниң шилчинир Кызыл тугун бо чылын бистиң район чаалап алган. Ону быжыг тудар дээш тура-соруктуг, ам-даа чүткүлдүг ажылдаар ужурлуг бис. Бо хүнгү бисте бар чедиишкиннерни улам быжыглаары, четпестерни эдери чугула. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга төлептиг ужураашпышаан, чаа 1972—1973 өөредилге чылында улус өөредилгезиниң талазы-биле мурнувуста салдынган улуг соруглаңы амыдыралга күүседир дээш улам-на кызымак ажылдаары бистен негеттинип турар.

Л. ЧАРИКОВА,
Улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.
Бии-Хем район.

ЧАЙГЫ ДЫШТАНЫЛГА

Уруглар дугайында улуг салгыш салыышкынның ачызында эрткен чайын республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан келгилээн школачылар пионер лагерьлеринге кадыкшылын быжыглавышаан, ажыктыг хой үүлүдерни билип ап, оргинасты дыштанган. Пионер лагерьлеринге уругларның дыштанылгазы канчаар эрткен дугайында чугаалап бээрин Облпрофчөвүлелиниң культура-массалыг килдизиниң ажылдакчызы Е. К. Баазандан бистиң корреспондентивис дилээн. Ук беседаны моон адаанда парладывыс.

— Республиканың пионер лагерьлеринге ажылдаары-биле эң-не арга-дружулгалыг кадрларны Кызыл хоорайның болгаш районнарның школаларындан шилип алган бис. Чижээ, Ю. Гагарин аттыг (начальныгы И. Н. Чистобаева), «Строитель» (начальныгы А. В. Ершова) пионер лагерьлерин ап болур. Хой чылдарда ажылдап келген арга-дружулгалыг башкылар Р. Н. Мастобаева, З. М. Сташевская, Л. А. Буторовкина олар пионер вожатыйынга эки ажылдааннар.

Лагерьлерниң педагогиктиг коллективтери организастыг, кижизидилге, кадыкшылга ажылдарын чорударының талазы-биле эвээш эвес күүнтү үндүрген. Ынчангаш бо чылгы лагерь сезону черле организастыг эрткен.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн таварыштыр лагерьлер аразынга социалистиг чарышты чарлаан турган. Кижизидилге ажылдары мындыг девизтиң адаа-биле чоруп турган: «Төрээн партия, Совет Төрээн чурт, сеңээ бистиң билиниве, күш-ажылчы белеткеривис, ынчы чорууывус болгаш ынакшылывыс».

ССРЭ-ниң улустарының найыралыңга тураскаатканы чыыштар, одаглар, фестивальдар болгулаан. Оларның ужуртказы ханы. Оон аңгыда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле, бүдүүлгениң болгаш көдээ ажылагыйның мурнакчылары-биле солуун ужуражылгалар хой эрткен.

Пионер лагерьлеринге болгүмнер ажылы мурнуку чылдарга деңээрге экижээн. Барык янзы-бүрү болгүмнер ажылдап турган. Чижээ, уран үүлдүң, авиамодельдиц, судомодельдиц, танцының, чурук тырттырарының болгаш өске-даа. Болгүмнериниң удуртукчулары П. Ф. Коптев (авыяк техниктер станциязы), С. Ф. Паршукова, В. И. Чемезов олар хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг чоруун коргүзүшаан, кичээлдерни солуун эрттирип турган. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге, уран үүлү талазы-биле музыка болгүмнериниң удуртукчулары А. С. Танов, П. В. Борисенко, В. Т. Монгуш улуг салдарны чедирип, пионерлерниң сонуургалын кодургеп. Бот-тывыышкыр композитор А. С. Танов пионерлерге хой ырларны өөрткен.

Пионер лагерьлеринге турган уругларның ниити билиин байыдар талазы-биле сагыш салыышкын улуг болган. Пионерлер СЭКП-ниң коскү ажылдакчыларының намдарын, В. И. Ленинниң дайынчы соратниктериниң дугайын өөренишаан, хой национальдыг совет улустарының дугайында чаа солуун үүлдерни билип алганнар.

Үш сезонның дургузуунда алды муң ажыг пионерлер омак-хоглуг дыштанып эрткен. Олар чайгы дыштанылганың соонда, чаа күш-биле база катап өөренип киринкеннер.

1944 чылче хая көөрге

«Он тос». Тывага эң-не баштай ортумак шиколаны он тос кижи дооскан бис. Мээң ол эжим-өөрүм алдарлыг башкылар, сураглыг эртемденнер апаргылаан. Юрий Аранчин төөгү эртемнинің, Зоя Чадаамба, Шулуу Сат дыл эртемнинің кандидаттары болдулар. Наталья Тараа, Екатерина Таавн-оол, Куулар Оргу, Валентина Өшкү-Саар, Лидия Үйнүк-Кара, Константин Конга, Григорий Дарыма, Зинаида Сарыкыс алдар-хүндүлүг, ат-сураглыг башкылар апаргылаан-па болгай! Андрей Чычаан-оол, Доржу Ондар дээш өске-даа солуун-парлалгалың ыкылдакчылары база-ла бар. Ипек чылын төрүттүнген — мээң чажыт эжим Борис Чюлюк — Чоон-Хемчик райкүүскомунуң даргазы болбаккыле.

Сентябрьның эгезинде онгу классты кады дооскан эш-өөрүм адын алап, оларны сактып хүндүлээр, оларга чүлдүчүрээминиң ыяңг байырын чедирер, чедиишкиннинг ажылдаарын күзээр эргелиг мен!

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

АНЫЯК БАШКЫЛАРГА ЧЕДИИШКИННИ КҮЗЭЭН

Кезек-кезек сактып келирим онзагай үелер, иланчыл тос ай үнер чоокшулап орда сагыш-сеткилимни хайныктырып келир бодаалар бар.

1944 чылдың чазы. Чадаана школазының эң баштайгы чеди класын дооскан бис. Мен ынчан өөрком даргазы болгаш аревочи өөрүмүү баштап алган, Чадаананың садын сомалажып, дыт, теректерни олуртуп турган бис. Ол чазын чогаалчы Степан Сарыг-оол-биле арын көрүшкүп танышкан мен. Бир-ле каак хүндүс чүве ийин, чаш шеттиң будуун одура дайнап чип, үүнүп келген погаан сигенперин саза базып турган саваажок ошкуларын үндүр ойладып турганыымны көргеш, «Чадаананың сады» деп шүлүүп ол ынчан чогааткан. Ол-ла чазын эжим Монгуш Дугаржап-биле кады үш хондур чораап, Чадаанадан Кызылга ийиги удаа келгеним ол. Аныяк чогаалчылар семинарынга Александр Тамба-Сюрюн, Юрий Кюнаегеш, Салчак Тамба сугнар кады өөренип турган бис. Ленин кудумчузунга алдын-сарала ипек-хараганнар көргеш, «Алдыңаолчак Кызыл» деп шүлүк чогааткан мен, ол арай хиреңг болган. Оон ыңай «Хараачыгай» деп чечен чугаамны көргүзеримге, улустуң тоолуп шала-буда оттүндүр бижип каан болган. Бистиң өөренип турган черивис хогжум-ның театрының амгы бажыңы ол ийин, ынчаларга чурттап турган ийи каът ыяш бажыңывыс өм көзүлбес-тир, ооң орнунда үш каът дээш бажың тудуп каан.

1944 чылдың күзү. Кызылдың Ленин аттыг тыва ортумак школазының өөреникчизи апарган мен. Бодап-даа көрүнер даан: чүгле сес класс дооруп аар дээш Барыын-Хемчиктен, Чоон-Хемчиктен, Улуг-Хемдеп, Тожудан сургуулдар четкилеп келгилээп. Мен баштай алдап үскеп класска өөренип турган мен, чүге дээрге орус дыл билбес кижи боон-тур мен.

Хүннөөрээктиг өрээлге хөлзээзининг олур бис. Орус дыл болгаш орус чечен чогаал башкызы Александр Сүтерек солуп тудуп алгаш, кире хонуп келди. Туруп ёзулаваавыс... Шыпшын олур бис. Башкы мээң адым адады. Сүрээдексеп туруп келдим. Оон олуртуп кагды. Бапкым «Тываның өөрүшкүүзү» деп шүлүктү эгезинден төнчүзүнге чедир келергей аяныг номчуду. Мээң дерим-бузум мыжыйны берген. Тываның Совет Эвилелиниге каттышкаанын дыңнай сал-ла хөвзиг шүлүк шорбаңай каапкаш, улуг артемден башкымга хамык өөрүм көрүп турда-ла «школаның шүлүкчүзү» деп мактатканым таап утпас мен ийип.

Чылдар эртип-ле тур. Ам бир каш чурагайдан деннеп каапталл. 1924 чылда бүгү Тывага дерт башкылыг, алдан сургуулдуг дың кара чаңгыс школа турган-дыр. 1929 чылда 160 өөреникчилиг үш школа бар апарган. 1945 чылда 501 башкылыг, 10700 өөреникчилиг 123 школа бар турган болза, 1970 чылда 3882 башкылыг, 50 муң ажыг өөреникчилиг 165 школа бар апарганын бодап көөрүмге, ава бир тоолуг-дур. Ам тыва кадайның ортуман школа дооскан оглу-даа, кызы-даа бети дээрго тыва, орус база бир дашткы дылды шымбай билир билиглиг боон турарын магадавас аргам чогуя!

ЭРТЕМ БИЛЕ ЭВИЛЕЛ

Республиканың амгы үениң марыг дүктүг хой өсүрер ажылы Джидин аймактың «Боргойский» совхозундан эгелээн деп Бурятияда санап турары чөптүг. Эң дээре хойжуларның дуржулгазын көдээ ажыл-агый эртемнериниң чедишкиннери-биле холбаштырып тургаш Бурятияның онзагай байдалынга таарыштыр хой ажылын чогум канчаар чорутса экил деп чүвениң үлегер-чижээн ол ажыл-агый көрсүзүп турар. Чогум-на ындыг ажылы дээш совхозту Ленин ордени-биле шаңнаан. Совхозтуң тускай эртемниглери ол черниң кадыг-дошкун агаар-бойдузунга таарышкан, шыдамыккай хойларын чурттуң мурнакчы ажыл-агыйларындан эккелген кошкарлар-биле хайнакташтыргаш, оон алдынган марын дүктүг хураганнарын кызымаккайы-биле өстүрүп, оларның эң дээрелерин ыяк шилээш, оларның-биле совхозтуң хойларының составын чоорту-ла чаартып келген болгаш амгы үеде оларның саны 50 муң баш ажа берген. Ол совхозтуң хойларын көөрге чаагай, эки уксаалыг апарган болгаш оларның тозан хуузу бедик шыкарлыг, марын дүктү берип турар. Бүгү коданнар, а оларның саны 50 ажыг, чылыг-чырык, делгем кажааларда туруп турар.

Бурят көдээ ажыл-агый институдунуң доцентизи Р. П. Пилданов совхозта дыка хөй чылдарда эртем ажылын кылып турар. Ол «Бурят АССР-ниң «Боргой» совхозунуң марын дүктүг хой ажылы» деп комнуң автору.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары ол совхозтан кошкарларны болгаш хойларны үргүлчү садып ап турар.

Хой ажылындан совхоз чылдың-на бүдүн чартык хиллион рубль орулганы ап турар апарган.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талазынче): улуг зоотехник-селекционер Д. Цыренов, совхозтуң улуг мал эмчизи В. Выборов болгаш дуржулга-уксаалыг коданның улуг хойжузу Д. Свистунов олар хойларны көрүп турлар.

М. МИНЕЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

А. Гиталовтуң чүүлүн номчааш...

КИЖИЛЕРГЕ ЭҢ ЭРГИМ БАЙЛАК

Социалистиг Бүш-ажылдың ийи лакпыр Маадыры А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бозалдар» деп чүүлүн улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

Тарааны болгаш оон долганындан бүдүрер хлеб кылыгларын камнавас чоруктарның фактыларын ол чүүлден номчаш, шынап-ла кижиге эң эргим чүүдүүл дугайында ханы уткалыг сөстерге сагыш-сеткил хайныгып келир-дир. Назы четчип, хып дээн эр боон келгижиге чедир кызыл-тас долганындан быжырган ёзулуг хлебти чивейн чораан мен. Арбай долганы бистиң хлевивис ол болуп чорду. Ам-даа тыва чон ол үнелиг чемнин ажыглап, көдээ черлерде арбайны соктап чип турар. Ынчаргa шаанда арбайны кижилер кайы хире камнап, хүндүлеп чораанын ам-даа сактып чоруур мен. Арбайны соктап турар үеде согаш аксындан карганнар болганчокла черже чаштай бээр. Оны ыяап-ла черден алгаш, делир соктаан тараага кадып алыры тараа соктаан кижиге шынгыы негелде болур турган. Ада-иелер арбайны камнап, хүндүлээрин кижи бичии чорда дыка-ла чагып, сургаар болгай.

Шаанда хуу улустуң тараазын күзүн ажаап аппарган ангыстарындан чангыс-даа сып тараа артып калганын кижи көрбес боор чүве. Оон түржүк ангыска мажак безин артып каары ховар таварылга турган. Чамдык колхоз, совхозтарның тараа шөлдерингe дүжүт ажаар үелерде элээн каш улаа шефтеп ажылдап чоргулаан мен. Кыдыг-булун черлерге сыпта тараалар болганчок-ла артып каарын көөрге, дыка-ла хараадаанчыг. Комбайнерлер шөлдүң кыдыгларының булунналчак черлеринде эвээш тарааны эпчок болганындан кеспейн каапталы шын. А ону өске арга-биле чүге ажаап ап болбас деп?

Эрткен чылын тараа ажаап каапканының соонда, Чедернин тараалап ховузунда оруктиле хөй кижилер автобуска чоруп орган бис. Көрүп чоруурумга машина оруунда өргелер-ле эримежок болду. Тае оруктуң ортузундан хоюп маннашкаш, орук ийинде үнүгүрлеринче караш кыннырлар болду. Эгезинде ол өргелер аналаа тас куруг оруктуң үге кире халышкылап кээп турарының ужуруп билбейн, элдепсинген мен. Мээң-биле кожа алдан хар ажа берген, буурул баштыг ашак кижи олурган чүве. Мен оон айтырган мен.

— Аа, боларың машина оруунуң ийинде үнүгүр каскаш чурттап, орук дургаар төгүлген тарааны чыып ап тургулаары ол-дур. Чедернин тараазын бо орук-биле дүнзүн чок машиналар сөөртүп турар ышкажыгай. Чамдык чолаачыларның машиналары тараа төктүп чоруур дыдыктарлыг, эки деритинмээн болгулаар. Азы чамдыктары машиназының кырын шыппас, олчаан ажыкка халыдар. Ынчангаш орук дургаар хөй тараа төктүп турар.

А. Гиталовтуң бижип турарында ышкаш, бистиң Кызыл хоорайывыста куруг шилдерни чыып садып турар. Хлеб артынчыларын чыып садар. Азы ажыглаар дугайында амгыызында кандыг-даа чугаа чок.

Хоорайның парыгынга улугхүннерде улустуң дыштаныл, селгүүстеп, чемнеиш олургулаан черлеринге кезип каан хлебтерни олчаан кагылашкал чыгыылаарын бо-ла көрүп болур. Оны көргеш, «Тотканда тогуз кулуруу кадыг» деп, чонның үлегер чүгаазын кижи дораан-на сактып келир-дир.

Бо чайын Балгазын санаторийинге дыштанып тургаш, мындыг таварылганы база көрдүм. Бир столга дөрт кижи чемненип олурупгар бис. Эң улуувус 75 харлыг, Кызыл чурттуг оруг ирей чүве. Эң бичиивис 20 харлыг аныяк эр. Бир-ле дүштe чемненип доозупканывыста эң аныявыс үстүг холун таваkта арткан ак хлебти алгаш, дүште чок чодуп эгеледи. Иревис орта киленней берген. Дайын үезинде фронтуга ол оолдуң чоттунукан хлевинин үнези кайы хире турганын чугаалап, ону билиндирерин кырган ораладыкан. Демгизи:

— Дайын дайын-на ыйнаан. мен тайбын үеде төрүттүнген кижи-дир мен—дээш, херекке албадыг.

Бо чорук кижинин сагыш-сеткилинге дыка эпчок болу бээр чораан. Амыдыралдың үнделинин — хлебти үнелеп, хүндүлевес кижилернин бистин аравыста бары дыка-ла хомуланчыг.

Ынчангаш чурттуң сураглыг тараажыларының бирээзи, ийи дакпыр Маадыр А. Гиталовтуң хлеб, тараа камналгазының дугайында колуруп үндүрген үүлүнге бүрүнү-биле каттыжар мен. Хоорай, суурларда хуу хаваннарлыг, инектерлиг чурттакчылар хлеб, тарааны мал чеминге база хөйү-биле ажыглап турары билдингир болгай. Ол хамаан чок ыйчирбеде ыынга бүдүн хлебтерни октап бээр кижилер белиң эвээш эвес. Шак ындыг чоруктар-биле эптеш чок деминселди чорулар херек.

В. САГАН-ООЛ,
амыгчын.

ДЕЛЕГЕЙ дө ХҮННЕРДЕ

Индий-Пакистан кады кылган медеглел

ДЕЛИ. (СЭТА). Август 25-тен 29-ка чедир Делиге индий-пакистан чугаалажышкыннар түскай төлөөлекчилернің деннелинге эрткен. Бо чугаалажышкыннар доозулган соонда кады кылып, парлап үндүрген медеглелде индий-пакистан чартык ортулукка быжыг тайбыңны тургузар сорулга-биле Симла дуржулгазының кол бодалдарын күүседиңиңге Индияның болгаш Пакистанның чазактарының шинтипирлиин талалар бадыткаан дээрзин онзалап чугаалаан. Чугаалажышкыннарның талалакчылары Джаммуга болгаш Кашмирге контроль шугумун доктаадырының, а ол ышкаш Индияның болгаш Пакистанның аразында кызыгаарларындан шериглерни үндурериниң айтырыгларынга хамаарышкаш сүмелерни боттарының чазактарынга кирген. Контроль шугумну доктаадырын сентябрь 4-те доозар болгаш ол шугумнуң дээп болбазын Симлага дугуржулганың кол чүүлдеринге дүүштүр ийи талаа хандырар дугайында дугуржулга чедип алдынган.

Кайызының-даа шериглерин кызыгаарлардан үндурериң бо чылдың сентябрь 15-те доозарын кады кылган медеглелде айыткан.

Чонну көжүржүрүнүң айтырын шинтипирлээр талазы-биле сүмелерни кады кылган медеглелде база кирген.

ГДР-ниң капиталистиг чурттар-биле садыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылын Лейпцигке күскү ярмарка ГДР-ниң капиталистиг чурттар-биле экономиктиг харылзаалар-ын улам ынай хөгжүдеринге база дузалаар деп, ГДР-ниң даштыкы экономиктиг айтырыглар талазы-биле министерствозунуң статс-секретары Г. Байль медеглээн. Лейпцигиг ярмарказынга капиталистиг чурттарның хөй-хөй фирмаларының сонуургалыныың улгатканын ол айыткан.

Эрткен 10 чылдар дургузунда ГДР-ниң капиталистиг чурттар-биле садыының хемчээли үш катап көвүдээн. Оон үндезини болза ССРЭ-биле акы-дүнма эвилел болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнери чурттарның аразында социалистиг экономиктиг интеграцияның хамылааны болур, ол чорук бедик шынарлыг кылыгларның дашкаар үндурукчүзү болур ГДР-ниң күчүзүнүң өзеринге дузалап турар дээрзин Г. Байль демдеглээн. Бирги чартык чылда Франция, Япония, Швеция, Нидерланд болгаш Дания ышкаш, ындыг чурттар-биле барааннар солчулгазының көвүдээнин ол база айыткан.

ГДР-ниң болгаш чамдык чурттарның каттышкан экономиктиг комиссияларының ажыл-чорудулгазы даштыкы садытны хөгжүдеринге дузалап турар база бир чугула үүлә болуп турар деп, статс-секретарь чугаалаан.

Р. НИКСОННУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Японияның премьер-министри-биле чугаалажышкыннар кылыры-биле Гавайи ортулуктарынче чоруптарының мурнуу чарыында президент Никсон Калифорнияның Сан-Клементиде бодунуң турар черинге ол ужуражышкынга болгаш өске-даа даштыкы политиктиг айтырыгларга холбаштыр парлалга конференциязын эрттирген.

Америк-япон харылзаалар соолгу үеде хамыктың мурнунда «экономика болгаш садыг талазы-биле шыңгыы черүүлээлерге таварбышл турар, ынчангаш ол дугайында болур чугаалажышкыннарның улуг ужур-дузазын үнелеп турарын Р. Никсон медеглээн. Каттышкан Штаттарның Япония-биле садыглажышкынында 3,4 миллиард доллар чедип турар дефицидин президент демдеглээн. Ол ындыг байдалды «аңаа эвес болуушкун-дур» деп тайылбырлаан. Бир эвес ындыг байдал уламчылаар чүве болза Каттышкан Штаттарга Япония-биле садыглажышкынны «сөксадыр болгаш кызыгаарлаар дугайында негелдеп улам күштелдирериниг ыяап-ла чедирер» апаар деп президент медеглээн.

Мурнуу Вьетнамда америк кургаг чер шериглерин бо чылдың декабрь 1-ге чедир 12 муң кижиге кызырган турарының дугайын Сан-Клементиге ол база медеглээн. Президент америк шериглерни долузу-биле үндурериниң хүнүн чугаалаарындан ойталаан. Оон мурнунда ол ону «Парижте чугаалажышкыннарга депшилге»-биле, Мурнуу Вьетнамның Улусчу хосталгалыг күштерининг дайын чорудулгаларын сөксадырын негээри-биле, а ол ышкаш ВДР-же халдаашкынныг ужудуушкуннар үезинде туттурган америк ужудукчуларны хостаары-биле ол айтырыгны холбаштыр көрүп, оларны күүседиңиң негеп турган болгай.

Вьетнамда америк шериглериниң санын кызырар дээни-биле холбаштыр Таиландыда, Гуамада болгаш Вьетнамның эриктериңде чоруп турар 7-ги флоттуң корабльдеринде чепсектиг күштерни улам улгаттырып турарынче солуннар кичээнгей салып турар. «Нью-Йорк таймс» солуниуң бижип турары-биле алырга, сөолгу айларда «ол районнарда америк шериглериниң санын ийи катап көвүдеткен болгаш амгы үеде 100 муң ажыг кижи боон турар». Америк чазактың чоруун турар политиктазынга үндезилээр чүве болза, «дайын болгаш аңаа Каттышкан Штаттарның киржилгези-даа соксаттынмас» деп ол солун санап турар. «Чүгле чугаалажышкыннарның аргазы-биле шинтипирлээр чорук» вьетнам айтырының үзе шинтипирлеп болурун «Нью-Йорк таймс» демдеглээн.

Чедиишкинни быжыглаар

Чадаананың ыяш ажылагыйының коллективи бо чылдың сес айларында күш-ажылчы чамдык көргүзүглерни чедип алган. Бүдүүлгенниң ажылчыннары 113 гектар черниң будуун аштаар тургаш, 164 гектар чедиргеп. 3100 кубометр тудуг ыяжын белеткөөрни дөрт муң ажыг кубометрге күүсеткен. 260 гектар шөлге ыяш тарып олуруруунуң даалгазы 276 гектар болган. Арга-ыяш продукциязын чыырын, бүдүүлү үндүрериң болгаш ону сайгарарын база чедиишкинниг боттандырган.

Бүрүн-оол Ооржактың, эш Новиковтуң, Кызыл-оол Монгуштуң бригадалары аразында чарыштыг. Оларның кайызының-даа көргүзүглери бедик. Таигала кезии, дилдираш белеткээш, планны 158 хуу күүсеткен. Монгуш Конгар-оолдуң звенозу онаалганы база ыракта ажырган. Сигенни кыштагларже сөөртүрүн база организастап турар.

Ю. МОНГУШ.
Чоон-Хемчик район.

• • •

«Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазының кышка белеткели организастыг болуп турар. Малга чем белеткелинден ангыла, чамдык звеноларны септелгеже киргирген.

Малчыннар чурттаар чеди бажынны кылып турар, а септелгези доозулган бажыннарны херээженнер (6 кижи) улаштыр шеверлеп, чугайлап турар. Шынарап Дырыскын-оолга удурткан 3 кижи печкалар эде салыр, сонгалар шилдээр ажылды база хынамчалыг чорудуп турар.

Септекчилер звенозу бо чайын бичe эвес ажылды бүдүргеп. Чижээ, Улуг-Ховуда, Ак-Хемде болгаш Ооргуда турлагларны кылган.

К. КОМБУ.

ХӨЙ-НИИТИ БУРУУ ШААП ТУР

★ **ЛОНДОН.** АКШ-тың чаза болгаш Пентагон Вьетнамның черин хүл-ыйба, буузундулар болдурарын сагыштыыбиле ораладжып, амгы үениң шериг эртем, техниказының чаа чедиишкиннерин ажыглап турар деп, «Морнинг стар» солун бижээн.

ВДР-ниң девискээринде бедик чалдарны болгаш өске-даа суттат дериишкиннерин америк ужар чүүдүү үредген турары чурттуң сырый чурттакчылыг девискээрин халаатты чоруктуң айыылынга тургускан. Бо дээрге, дерии үүлгедиишкинниң алыс политиказы-дыр, бо политика сайгончу чалча ёзу-чурумну эрге-чагырга, Мурнуу Вьетнамга АКШтың тергиидээшкининг шапчап-даа турган бол хевээр арттырып алыр дээр ораддажышкынны чажырып чаап турар. Вьетнамда плотиналарны болгаш бедик чалдарны үредеп турар чорук «Вьетнамчыдылгаанда» америк политиказының бүрүн бууран дүшкен дугайын хенечилеп турар деп, «Морнинг стар» демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. ВДР-де бедик чалдарны болгаш плотиналарны америк ужар чүүдүү бомбалап турарының удураашкынының масселыг чыскаалдары Нью-Йорика болгаш Сан-Франциского болгулаан.

Хөй-хөй көскү хөй-ниитиин ажылдакчылар ВДР-де бедик чалдарның системазыныч агаардан халдаашкынныарга удураашкынының шимчээшкининге киришкен. Оларның аразында АКШ-тың юстиция министри чораан Рамсей Кларк, хураалериниң бүгү-делегей чөвүлелиниң чиңгине секретары чораан доктор Юджин Блейк, Каттышкан Штаттарның КНО-га телөөлекчилери турган Ф. Джессен биле Э. Гросс бар.

Вьетнамга америк бомбалаашкыннарның чедирин турар аажок хөй карама, могаралдарын демдеглеп алгаш, Джессен биле Гросс ВДР-де бедик чалдарның системазын үредеп турар чорук халапка чедирип болур дээрзинге дуурааннин илергейлээн.

«Вьетнамда америк самолёттарыне октап турар бомбалар-а хүн бүрүде будүн-будүн суурларны чер кырынаан арылдырып, эмнелгелерни болгаш школаларны үредеп, плотиналарны болгаш бедик чалдарны бомбалап турарын-дан шимчээшкининг үүлгедиишкиннериниң аймылы тургустуруп турар» деп, Р. Кларк медеглээн.

★ **ДЕЛИ.** Индий-Кыдатта бужар-чүдек болгаш кеминг дайынын өөскүдүп үндүрген АКШ-тың империалистери амгы ышкаш мыдыг удурланышкынга кажан-даа таварышпайн келген. Бүгү кижи торелгетеп ВДР-ниң девискээрин америк ужар чүүдүү араатанныг ёзу-биле бомбаап турарын, Вьетнамда дайын чорудулгаларын калбартканын шинтипирлеп буруу шаап турар деп, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиигине секретары Ромеш Чандра СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Чижеглээр чүве чок үредеп дээшкиннер, кандыг-даа буруу чок тайбың хамаатыларны өлүрүп турары — бо бүгү вьетнам улуска удур типлеглеп шериг күжү-биле канчаннда турган бол чедип алырын ораддажып турар Каттышкан Штаттарның империалистериниң үүлгедиишкиннериниң түңелиг-дир. Соңгу Вьетнамда суттат дериишкиннерни, өске-даа хамаатыг объектилерни бомбалап турарын кижи торелгетеңге удур бужар араатанныг үүлгедиишкиннерниң аймылы тургустуруп турар» деп, Ромеш Чандра чугаалаан. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң август 28-зинде ВДР-де бедик чалдарның системазын америк ужар чүүдүү бомбалаашкыннарынга удурланышкынның хүнү кылдыр демдеглээн.

(СЭТА).

ДАЙЫННЫҢ БЕРГЕ БАЙДАЛЫНДА

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Премьер-Министрининг кансилярязы дээди болгаш профессионал ортумак өөредилге министерствозунуң ажылының дугайында доктаалды чоокта чаа хүлээп алган. Соңгу Вьетнамның техникумнарының болгаш профессионал-техниктиг училищелерининг башкыларының база сургуулдарының бүдүүлгеен болгаш шериг хереглелдерин хандырарынче угланыдыгган ажылын идепейжидериниң эртежок чугулазын доктаалда демдеглээн.

Министерство, бүгү чадаларның административтиг комитеттери, өөредилге черлери школаларны болгаш дээди өөредилге черлерин ол школаларның, дээди өөредилге черлериниң сургууулдарының болгаш ажылдакчыларының аймак чок болур чоруун хандырар сорулга-биле кежүрер база сайгара моонналар талазы-биле ажылды чорударын доктаалда айыткан.

СИГЕННИ КЫШТАГЛАРЖЕ

Бай-Тал салбырның коллективи бо чылын 410 тонна сигенни, 600 тонна силосту, 40 тонна будук-бүрүнү, 600 тонна саванны белеткээр планныг. Салбырның удуртукчулары бо чугула ажылче кижи күжүн болгаш техниканы бүрүн эвиледелеп, ону боттуг башкарып келген. Бо хүннерде барык бежен хире кижи тус-тус звеноларда үстүп алган, аразында чарыштыг ажылдап турар.

Делгем шөлдернин сигенин 2 трактор доктаамал кестирип турда, чамдыктары болдурүп база сараатгап турар, а үнүжү эки, машинага таарышпас черлерде хол кадыырлыг звеноларны быжыглаан, ол ышкаш малчыннарны база сиген белеткелинче хаара туткан. 270 тонна сиген белеп.

«Тээли» совхозтуң бо салбырында ажыл-иштин бир эки түвези чүл дизе, белеткээн сигенни кыштагларже, ферма чанынче удур сөөртүп турары болур.

М. ДАРЫН-БАЗЫР.

• • •

«Искра» колхозтуң баштаар чери, ында партия, профсоюзтар организацииларының ниитиниң малынга четчир, эки хоолулуг чемнер белеткелинче киржээнгейин улам күштелдирип турар. Бо талазы-биле онаалганы малчын өреге бүрүүнге чедир берген, оон күүседлезчи доктаамал көрүп, мурнакчыларны үргүлчү плередип турар.

Тудуг бригадазы 400 центнер сиген белеткээр хүлээлгелиг. Олар ийи звенога үстүп алгаш, аразында чарыштыг ажылдап киргеп. Хомушку Калчан-оолдуң звенозу 635 центнерни белеткээш, планны 158 хуу күүсеткен. Монгуш Конгар-оолдуң звенозу онаалганы база ыракта ажырган. Сигенни кыштагларже сөөртүрүн база организастап турар.

Ю. МОНГУШ.
Чоон-Хемчик район.

Хамаарышпас Малайзияның 15 чылы

Бистиң барган көдээ суурувустуң чижээнден Малайзияның чүс-чүс чылдарда хожудаңгай чоруу канчаар узуткаттынып турарын көрүп болур. Суурнуң даргазы дашткы валчыларга делгем-чырык школаны, кооперативтиг магазинни, амбулаторияны, ол черниң каучук ыяжындан суксун хандымын кылыр усдарган черин чоргаарал-биле коргустуг. Кооперастаттынган суурларны тургузары дээрге көдээ черлериниң экономиказын көдүрериниң чугула хемчегериниң бирээзи деп чаазал черп санап турар.

...Малайзия — чер ажылдыг чурт. Делегейдe тып турар белен каучуктуң 35 хуузун ол берип турар. Оон чурт акша орулгаларының хөй кеанин ап турар, ынчалза-даа дашткы монополияларның кызымакчыныңдан оон өртемчизи улам кудулап кел чыдар...

Малайзияның улузу 15 чыл бурунгаар, англи колонизаторларга удур хөй чылдарда кызымаккай демиселдиң түңнелиле хамаарышпас чорукту чедип алган. Британияның тергиидээшкининиң аар-берге уржуктары амгы бо хүннерде безин долузу-биле узуткаттынмаан. Колонизаторлар чүгле экономика талазы-биле хоозураашкынны эвес, харындаа варыг-човулаашны, карангы-бүдүүлүк, үжүк-бижик чок чорукту, аймак-сөөк аразынга месилдежишкиннерни арттырып каан.

Малайзия — хөй национальдыг чурт. Соолгу чижениң түңнелдерин ёзугаар алырга, чонның 46 хуузу малайжылар, 34 хуузу —. кыдаттар, индийлер болгаш өске-даа бичe-бууурай улустар боон турар. Колонизаторлар үргүлчүлелдиг ус дургузунда оларның аразынга месилдежишкиннерни өөскүдүп, экономика талазыбиле дең эвес чорукту улам быжыглап келгеннер. Амгы үеде чурттуң чазаа ындыг дең эвес орукту узуткаарының хемчегларын ап турар.

Национал общиналарның экономиктиг «деңнөшкининиң» чедип алыры дашткы капиталдан хамаарылгалыг болганда бергедеп турар. Амгы бөш чылдың ишти капитал салымышкынының 40 хире хуузу дашткыжыдан кирип турар. Англи, америк, япон, барыын-герман монополиялар боттарының бүдүүлгелерин чүгле Барыын районнарга тударын ораддажып турар. Дашткы капитал чуртту кол-кол бойдус байлактарының бүдүүлгелериниде база кол черлерин эзлээн. Чурттуң экономиказынга Барыын чүктүп монополияларының холгаарлаашкынындан уштуварын ораддажыры-биле малайзия чазак дашткы садыг, көдээ ажылагый, балык ажылы-биле холбашкан элээн каш күрүне корпорацияларын тургускан.

Ол ышкаш нефть казып, болбазырадыр, ыяш чазап, ыылыр заводтарны тудуп тургузарын база планнап турар. Соолгу чылдарда үлетпүрге эң чугула продукт — пальма үзүн бүдүрери барык 40 хуу улгаткан.

Көдээ ажыл-агыйны көдүреринге ирригацин болгаш курганныга ажылдарын кылып турар. Малаек чартын ортулукта эң изиг агаарлыг, ыырган аърга-ыяш аразында курукпан черлерни ажыглалга киргип турар. Аргажыштарын туруп, аштап каапкан шөлдерде үстүг пальмаларны болгаш каучук ыяштарын олуртуп турар.

Тун Абдул Разактың чазаа социалистиг чурттар-биле экономиктыг харылзааларны улам быжыглап келгеннер. Болгария, Венгрия, Румыния, Югославия-биле садыглажышкын улам калбарып турар.

Совет Эвилели Малайзиядан каучукту эң хөйү-биле ап турар. Амгы үеде ол чурттуң экономиктиг хогжүдевиниг совет организацияларының киржип болурунуң дугайында чугаалажышкыннарны кылып турар.

Малайзияның чазаа болуунуң политиказын тайбың кожахелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндевилээринче чүткүдүг. Малайзияның премьер-министри Тун Абдул Разак Каттышкан малайжы национал организацияның партиязының бо чылдың июнь айда болган съездизинге «кандыг-даа экономиктиг системазы болгаш политиктиг идеологиязы хамаан чонга бүгү чурттар-биле пайыралдажырын» Малайзия саналадып турар — деп, чугаалаан.

С. БЫЧКОВ.
(СЭТА-ның корр).
КУАЛА-ЛУМПУР.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 2 СУББОТА № 207 (8975). ортаа 2 коп.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 7268 тонна тарааны дужааган.

Көдээ ажыл-агыйның механизаторлары! Дүжүт ажаалдазының үезинде, техниканың анаа турар чаруун болдурбаалыңар!

А. ГИТАЛОВТУ ДЕТКИП ТУР БИС

Тараа дугайында шын бодал

Социалистиг Күш-амылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң дээди Совединиң депутады, механизатор эш А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодал» деп үүлүн солуннардан номчааш, оон киирип турар санаалдарын кончуг-ла шын деп бодаар-дыр мен.

Бодум агроном кижи мен. Ынчангаш байлак дүжүттү остуруп, ажаап алырынга кайы хире хей күш үнер дээрзин эки биилеп мен. Булка хлебте чүгле тараажының күш-амылы эвес, харын база шахтёрнуң, металлургтуң, конструкторнуң, химиктиң, машина тудугмузунуң — бүгү ажылчын аңгының, бүгү ниитилелдиг күш-амылы сиңиннеккен деп зш Гиталовтуң ханы утказыг чугаазын ажылдап турарын Суш салбырының чурттанчыларынга катап-катап тайыяырлап чугаалаар мен. Ынчангайн канчаар? Шынал-ла тараяны остуруп алырынга чүгле көдээ ажыл-агыйның эвес, а дыка хей адырларның амыдаачылары боттарының үлүг-хуузун киириштирип турарлар. Химиктерниң будуруп каан минералдыг чемишчидилгелерин ап кэрээнмер. Ону ажыл-агый бүрүзүнге сеорүп чедирип алырынга кайы хире хей чарыгдалдар үнер-дир?

Ындыг хей чарыгдаадарны үндурүп турғаш, остуруп алган тараазысты чидириг чок ажаап алыр, хумагалыг амыг-аазар умурлуг бис. Ынчангаш бистер, агрономнар, ажаап алышкынның шынарынче кичээнгейни куштелдирген бис. Совхозтуң Суш салбырының механизаторлары Марат болгаш Доржу Самуя алышылар, П. Маады, А. Араптак болгаш оон-даа эскелер бо чылын байлак дүжүттү остургеннер. Салбырның 3 муң гектар амыг тараазының бир гектарындан-на 15 центнер (планывыс 10) дүжүт алдынар, а чамдык чеорелерниң дүжүдү 20 центнер чеде баэр. Бо хире эки тарааны чидириг чокка ажаап алыры бистерден хамаармыр.

Көдээ черде үр чылда чурттап турар болгаш мындыг бир чүүлдү эскерип чоруур мен. Суурнуң чурттанчыларында чамдык кижилер магазинден хлебти садып алгаш хуу малын чемгерер чүүлдер бар болдур ийин. Хлебти ынчаар тотчеглээрге кайын болур. Ону болдурбас төлээде, хууда малды чемгереринге холбаштыр аазштиг хемчеглерни алза чугуур деп бодаар мен.

А. ЖУЛЕВА,
агроном.

ХҮЛЭЭЭЛГЕВИС БЕШ МУҢ ТОННА

СЭКП Тоо Комитединиң «ССР Эвилелиниң турғустувганының 50 чылын демдеглээри-биле Бүгү-эвиледиг социалистиг чарыкшының түнелдерин үндурериниң турумувун дугайында болган ол тарышка тиилекчилерни мактап шаңнарының хемчеглериниң дугайында» доктаалы бистиң совхозтуң ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киргеш. Ук доктаалды салбырлар, бригадалар аайы-биле таныжып чугаалажыр, боттарывыска алган хүлээлгелеривистиң канчаар күүсеттиниң турарын түүнеп, тоску беш чылдың ийиги чылын эки коргузүүлерниг доозун, ССРЭ-ниң ийилейин эң эки коргузүүлерниг үткүүр дээш чаа бедиткеп хүлээлгелерни алган бис.

Ону толаргайлаарга ыңдыг, бо чылын план ёзугаар күрүнете 2200 тонна тарааны дужаар ужурлуг. Чаа бедиткеп хүлээлге ёзугаар 5000 тонна тараа күрүне шыгжамырынга кирер. 3581 тонна мал чеминиң орнувга 4000 тоннаны белеткеор. Бо хүлээлге эки күүсеттиниң турар. Бистиң сигенчилеривис амгы үеде немелде хүлээлгеге кәрүүнеп мал чемин белеткеп турарлар. Эът, сүт дужаарының талазы-биле база-ла немелде хүлээлгелер алдынган.

Амгы үеде ажыл-агыйның мурнунда туруп турар эң чүгүла айтырыг болза, тараа ажаап алышкыны. Чаа дужүттүң тараазын чидириг чокка, эки пынарлыг ажаап алгаш, күрүнеге хей тарааны дужаар дээш хүлээлгевисти күүседириндеп артык харысаалгалыг болгаш хүндүлүг сорулга бисте чок. Ынчангаш амгы үеде бүгү күштү, бар аргаларны тараа ажаап алышкыпынче мобилизастеваа.

Дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада чорудары тараа шөлүнде ажылдап турар бүгү хиижилерден, чүнүң-даа мурнунда механизатор бүрүзүнден кол хамаажыр. Ынчангаш ажаап алышкын эгелеринин мурнунда бүгү механизаторларның хүралын чыыдыргаш, анда бо харысаалгалыг кампанияның үезинде кылып чорудар бүгү ажылдарны дугуржуп чугаалэшкан. Комбайнерлер боттарының күзелин ёзугаар тустус звеноларны тургускан. Тавычалай кезиишкинде 9 звенону быжыглаан. Звено бүрүзү 3 азы 4 комбайнерден тургустунган болгаш бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Звеночуларда ээ дуржулгалыг механизаторларны бижыглаан бис. Чижээлээрге, коммунистер Л. Быков, В. Галактионов болгаш дуржулгалыг комбайнерлер М. Бөөма, Михаил база Владимир Сауленко. алышкылар чыл бүрүде звеноларны удуртуп турарлар.

Чүртүүн сураглыг комбайнери, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. В. Гиталовтуң үлегерин деткиишпээн, бистиң хөөчүп комбайнервис коммунист В. И. Галактионов тараа ажаап алышкының чидириг чокка ажаап алырынче бүгү Тываның механизаторларын кыйгырган түүлүн солуннарга парлап, радио дамчыштыр чарлап дыңнаткан болгай. Ол кыйгырыгны бистиң бүгү механизаторларывыстың кыйгырыы деп санап турар бис. Чүге дээрге, механизаторларның партия болүүвүн удуртукчузу эш Галактионов кыйгырыгны бүгү механизатор эш-өөрү-биле сүмележип тургаш бижээн киижи.

Дүжүт ажаап алышкының дүргедедири-биле комбайнерлериң харысаалгазын бедидип тургаш, киижи бүрүзүнүң хүн нормазын ажыр күүсеткен турарын чедип алырынче администрация черле партком кичээнгейни күштелдирген. Күскү хову ажылдарын чедиишкиннер чорудары ийи, чаңгыс мурнакчылардан эвес, а бүгү киижилерниң кылымаккай ажылындан хамаажыр. Оон ужурудан комбайнерлериң чарыжын массалыг болдурүп, беш хонуктуң түнелиин звено кежигүннериниң ниити кылган ажылын барымдаалап үндүрүп турар бис. Бирги беш хонукта ин Галактионовтуң звеновозу (комбайнер Шевпов, Чащин, Бобров) планын 137 хуу күүсеткеп, бирги черни алган. Совхоз төвүнде Күш-ажылчы алдарының тугун оларга алдаржыдып шүдүрген.

Бистиң агитаторларывыс эштер Винников, Соловьев, Буланный, Кызыл-оол, Сухоракова, Лоусанов болгаш оон-даа эскелер тус-тус звеноларның чарыжын чогуур үезинде түнеп, бесседаларны кылып, хаза солуннарын, агитхуудустарны үндүрүп турарлар.

Дүжүт ажаап алышкынында ажылдап турар киижилерниң социалистиг чарыжының мөгеледелерин мергежил ажылынче ажылдап кылган. Ол чарыштың моральдыг болгаш материалдыг идиг берипкиннерин база-ла күштелдирген. Чижээлээрге, бирги черни алган звенога шаңнар ыыпнелдин. 15 рубльдиг акша шаңналы-биле кады тыныш турар бис. Селоп дургузунда эң дээре коргузүүлүг болган комбайнерни «Восход» деп маркалыг мотоцикл-биле шаңнаар. Чодаачылар болгаш шаң ажылдакчыларының социалистиг чарылының негеледелери база-ла ыңдыг.

Идеология ажылының бүгү хевирлерин ажыглап тургаш, дүжүт ажаалдазын пынарлыг арттырер, күрүнеге хей тарааны дужаар талазы-биле алган хүлээлгелеривисти күүселдирип бүзүреллиг бис.

В. СЕНГИ,
партком секретары.

«Шын» солуннун Күш-амылчы алдар тугун бүгүн Бии-Хем районнуң тараа ажаап алышкынында ажылдап турар мурнакчы механизаторларынга алдар болдуруп кодурген.

«САЯН» совхозта эштер **В. ГАЛАКТИОНОВ, Л. БЫКОВКА** удуртқан звенолар тараа кестирериниң хүн нормазын 112—137 хуу күүседип турарлар.

«ВВК» совхозтуң комбайнери—**В. ИЗОСИМОВ** ажаап алышкынының хүн нормазын доктаамал 150 хуу күүседип турар.

Мурнакчыларга алдар болгаш мактал!

Республикада мал чеминиң белеткели

(Август 28-те медээ-биле)

Районнар	Күүсеткени (хуу-биле).
Каа-Хем	88,5
Чоон-Хемчик	64,9
Кызыл хоорай Совети	64,7
Тожу	55,6
Эрзин	55,4
Тес-Хем	55,1
Бии-Хем	55,0
Мөңгүн-Тайга	54,1
Таңды	48,4
Барыын-Хемчик	44,9
Улуг-Хем	43,1
Бай-Тайга	30,6
Овүр	29,0
Республика ниитазинде	52,9
Эрткен чылдың август 30-де турганы	41,2

Новосибирск областың партия-ажыл-агый активинин хуралы

Август 31-де Новосибирскиге областың партия-ажыл-агый активинин хуралы болган, анаа ийи муң ажыг партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агый организацияларының болгаш будурулгелерниң удуртукчулары, артемнин болгаш культурааның ажылдакчылары киришкен.

Хуралдың киржикчилери 1972 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир талазы-биле социалистиг чарышты соруп турарын чугаалажып корген. Дүжүт ажаап алышкынын, күрүнеге тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын садарын чедиишкиннер чорударынга улуг кичээнгейни салган.

Активтин хуралынга чүве чугаалаан СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневти чыылганнар чылыы-биле уткаан.

СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары эш Ф. С. Горячев хуралга илеткел кылган. СЭКП райкомнарының болгаш хооркомнарының секретарылары, улетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурулгелериниң удуртукчулары, артемденнер, будурулгениң мурнакчылары хуралга санал бергиндээн.

Активтин хуралы 1972 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкиннер күүседир, дүжүт ажаап алышкынын организастыг чорудар, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын пландан ажыр салдар ёзугаар, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг үткүүр даалга социалистиг чарышты улам калбартырынче областың ажылышчилерин кыйгырган.

(СЭТА).

★ ☆ ★

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев Новосибирскиде В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл заводунга чорааш, будурулгениң удуртукчулары-биле чугаалажкан, будурулгени көргеп болгаш ажылчыннар, албан-хаакчылар-биле ужурашкан.

Партияның область комитединге эш Л. И. Брежнев партия обкомунуң бюро кежигүннери, килдис эргелекчилери-биле, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң кежигүнери-биле беседа кылган.

Сентябрьның 1-де эш Л. И. Брежнев Новосибирскиден Омскиже чөрүпкан. (СЭТА).

ДҮҮН РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШКОЛАЛАРЫНГА

Ийиги өөредилге чылында

Найысылал Кызылдың аянышчыл чыл келген түдүмә чаартывып сайзырап турарын эскерип болур. Хоорайның оң ийиги кварталында № 15 школа эрткен чылын чаа-ла ажыттынган болгай.

Дүүн анаа ийиги өөредилге чылы эгелеп, школалы коңга урутларны баштайгы кичээлче чалаан. Өөредилге эргелекчизи Лалия Николаевна Демовскаяның редакциягa дыңнатканы болза:

— Өөредилге чылы организастыг эгелээн. Өөрүшкүдүт, хөглүг уруглар, оолдар баштайгы кичээлдерге четкилеп келген. Чаа күш-биле улам эки өөренир, төөгүүг үдүп байырлал — ССР Эвилелиниң 50 чылын толептиг үткүүру — бистиң кол сорулгавыс. Бүгү бисте 1000 өөреникчи партадар артында олурулгалкап. Школаның эргинии бир дугаар артап киргеп 103 бирги классчы ол хүн школазы башкылары-биле таныжып баштайгы кичээлин эрткирген.

№ 15 школаның башкылар коллективиниг (шупту 40 кижи юбилейлиг өөредилге чылында улам эки ажылдаар сорулганы салып алганнар.

Байырлалдыг байдалга

Тываның ырак-уяак булуңнарының бирээзи Тожуның Азас ортумак школазындан биске дыңнатканы болза:

Сентябрьниң бириниг хүнү. Өөреникчилериң болгаш адаиелериниң оорушку хөглүг кончуг. Холдарында төлектер тутуклаан уруглар, младшы бирги классчылар, школага эрте-ле чедип келген, шак чедерин четтикпейн маңаа турғулаавнар. Эртенгиниң сес шакта Азас ортумак школазынга чаа өөредилге чылында турескаатқан байырлыг шүүлтүг чыскаалы болган.

Ортумак школаның шупту дөрт чүс ажыг өөреникчизи чыскаалыпкан. Школа директору Татьяна Кол уруглаарга болгаш чылганнарга пэк байырны чедиргеп. Юбилейлиг өөредилге чылында улаа эки өөренир, ажыктыг солуг ажыл-херектер-биле. Төрээн чуртуп өөртүп дээш төлептиг болуруңче урутларны од кыйгырган.

Байырлыг шүүлтүм чыскаалынга хей-иитпп организацияларының төлээлекчилери болгаш ада-иелер урутларга башкыларга пэк байырны чедиргеннер.

Баштайгы хүнде

Сентябрьның аас чаагай эртеин. Сарыг-Сеткиг № 1 школазынга холдарында чечектер тутқан өөрүшкү-хөглүг уруглар эртежик-де кээп келгеш. Херим иштин топтап көөрге оң-баазын чечек каастаан тускай чер-даа сайлыкка кирер. Чүгле уруглар эвес, харын ада-иелер база хөй-биле чыыпган.

Өөредилге чылының эгезинде турескаатқан байырлыг шүүлтүг чыскаалын школа директору А. Г. Орлова ажыттыкан. Марип аялгалы чаңгылашып турда школаның түүгүн кииргин келген. Школачыларның өөрүшкүзүн чүге деңнээр. Бирги классчыларны тускай хевирге кырында чыскаалынга тывыскан.

Өөредилге чылының баштайгы конгазын медээлеткен чаа өөредилге чылы эгелээн.

Кызыл тукту тывыскан

Солуннун бо номери үнүп турда «Шынның» тускай корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

Дүжүт ажаалдазының массалыг үезин эгелээни-биле хамаатыр СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүсеткомнуң ажыл-агыйлар аразынга шиитпир. Кызыл тугун августуң соңгу он хонуунуң түнелиин бүзүрээр «Коммунизмниң эрелии» колхозтуң № 1 хову бригадазынга (бригадири М. Р. Кулакова) акша шаңналы-биле хатай тывыскан. Август-даа бригада 1210 гектар черниң тараазын тавычалай кестирген. 1874 тонна тарааны бастырган. 1951 тоннаны күрүнеге дужааган. 500 тонна кызыл-тас үрээшкин урун алган.

Бирги черде

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээринге шалыпкын чорудуп, сиген планын 70,3 хуу күүседип алган. Колхоз соолгу 7 хонук иштинде 825 тонна көк-тараа зелёпказыны саналтаан ап, мал чеми белеткээринге районга бирги черже үнген. СЭКП Эрзин райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчилер Кызыл тугун бо колхоз ам-даа йөн удаа чаалап алган.

Амгы үеде колхозта мал чеминиң белеткелинде 4 бригада доктаамал ажылдап турар.

Н. ДАКАА.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сентябрь 1-ге чедир республикада 49 муң гектар шөлдүң тараазын кескен, ол болза планның 20,4 хуузу-дур. 17.313 гектарның тараа культураларын бастырган. Тываның 7268 тонна тараазын күрүне шыгжамырынга үргеп.

Республиканың ажыл-агыйларында дүжүт ажаап алышкынының темпилери бүге бедзен. Августуң соолгу ийи хүннеринде механизаторлар хүнде ортумаа-биле чедиг муң гектар шөлдүң тараазын тавычалай кестирип турар болгаш шуут ажаап ап турар азы эрткен чылдың ол-ла хүнүнден ийи катап ажыг болуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларының социалистиг чарыжынга бирги черни Таңды болгаш Каа-Хем районнар толдап салбайн турар. Таңдыда тараа культураларының 27,9 хуузун болгаш Каа-Хемде—25,5 хуузун кескен. Оларның дараазында Тес-Хем районну чоруп турар, тараа культураларының кезиидээнниң планын ол 23,7 хуу күүсеткен.

Дүжүт дөш күш-ажылчы демисселге кезилдениң улам таа-чаа талыпчылары илереп турар. Ол болза Таңды районнуң «Коммунизмниң эрелии» колхозунуң 480 гектар шөлдүң тараазын тавычалай кескен механизатору В. Сластёнов-тур. Комбайнер Кара-оол Оюн 260 гектарның тараазын комбайн-биле шуут ажаап алган. Петр Комбужап 280 гектар шөлдүң тавычалаан тараазын бастырган. Човаачылар Г. Ильченко-биле М. Школин тергиин эки ажылдап, нормазын хүнде 140 хуу күүсеп турар.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң комбайнерлери И. Фалиман, Н. Мельников, В. Елисеев олар хүнде 56—58 гектар шөлдүң тараазын кестирип турар. «Кок-Тей» совхозтуң механизаторлары И. Салагин, А. Чирков, Д. Мурыгин база мурнакчыларның одуруунда чорун турарлар.

Таңды районнуң ажыл-агыйларында тавычаларны чыыл, бастырары чедиишкиннит чорун турар. Ында кестингеп тараанның 41,7 хуузун чыып, бастырган турар. Таңдыда Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында ажыл-херек база багай эвес чорун турар. ында тарылга оюлуунуң 38,1 хуузунуң тараазын кескен болгаш кестингеп тараанның чартык кезиинден хөйүн бастырган.

Күрүнеге тараа садарыпче онаа кичээнгейни салыр «Кок-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери ону эки эгелээн. Олар Тороп чурттуң шыгжамырынга 197 тонна тарааны үргеп, ынчангаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларын республикада бирги черже үндүрген. Ында тараа дужаарының планы 12,9 хуу күүсеттингеп.

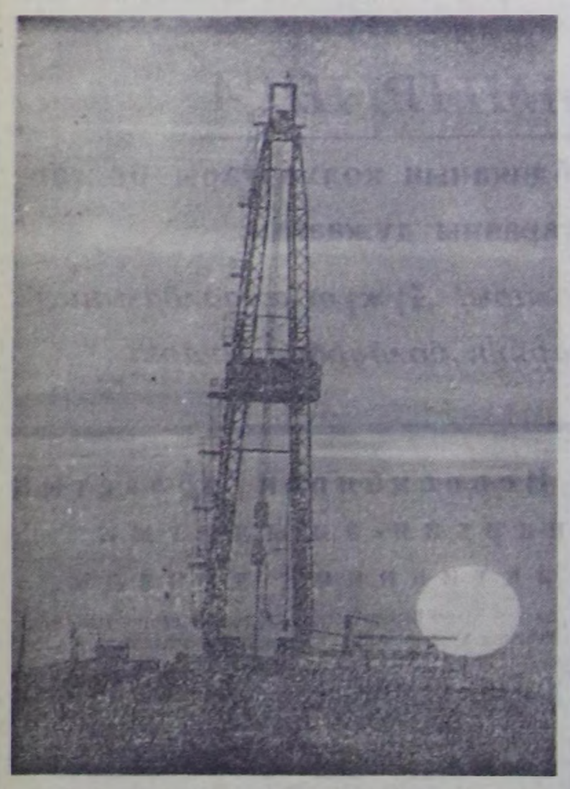
Тываның көл тараалаан черлери — Каа-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтарын, совхозтары мурнакчу хевээр мурнавыпаан. Ылаңгыя Таңды районнуң «Коммунизмниң херелии колхозунуң тараазында онаа өөртүп турар: олар сайгарылга баазанынга 1061 тонна эки шынарлыг тарааны чедиргеп. Ол болза планның 60,6 хуузу-дур. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» болгаш Чоон-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозтарында, «Бурутгаар» болгаш «Кок-Тей» совхозтарда күрүнеге тараа садары эки чорун турар. Чүгле август 31-де беэин Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозундан, «Межегей» болгаш «Совет Тыва» совхозтардан хөй тонна тараа сайгарылга баазанынга киргеп.

Ынчалза-даа Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Бии-Хем районнарның хөй-хөй ажыл-агыйларында ажыл ам-даа ёзулуг түдүктевээнин айтыр херек. Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге таңысдаа тонна тараа дужааваан. А Улуг-Хем болгаш Чоон-Хемчик районнар бирги чагыгны чүгле 2,7 болгаш 2,8 хуу күүсеткен.

«Кара-Хаак» болгаш «Суглак» совхозтарының удуртулары тараа белеткелдерарының темпилерин саададып турар. Оларда тавычалаан тарааны тыып бастырары озалдап турар, тарааны тавычалай кестирериниң болгаш ону ажаап алырының арында үзүктелиишпиннең улуг. «Олегес» совхозта комбайнар ажыл чок аваа туруп тургулаар түүлдер бар.

Харын-даа Таңды районда беэин 14 комбайн ам-даа ховуже үнмээн. «Тиилелге», «Олегес» совхозтарда, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда тараа дужаарының темпилери чавыс.

Тараа ажаап алышкынының саададып, үзамдыктырары дээрге, хөй килограмм тарааны чедир албайн баар дээш ол-дур. Ол дугайын үргүлүг бодаар херек.

Калмык хову... Астрахань область-биле кызыгаарлажып турар черлеринде улуг-улуг баалыктар ышкаш апарган чыткылаар элезинниг ховулар чаптылган. Каспий чоогунуп ол чавызаап черлериниң байдалы геологтарны шагшаавидан бээр сонуургадып келген. Амгы үеде оон нефтиниң болгаш газтың улуг шурлавырларын шинчилеп тыпкан. Чер үттээр хереселдериниң узун суургалары ол чоок-кавынын бокур-хевирин чаартыпкан.

ЧУРУКТА: калмык ховуда шинчилел ажылдары.

В. ВОНОГАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга

Лекция пропагандазын бедик деңнелче

Чээрби беш чыл мурнунда «Билиг» нинтилелиң тургузар дугайында эртемденнериниң саналын бүгү-нинти үүлдүгүнүп деткээн. Чоннуң билигже сонуургалы өскен тудум-на, интеллигенция бодунуң эртем-биличин чоннуң калбак массазынга дамчыдарынче база-за үүткүп турган. Амгы үеде, Ленин орденниг Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилели бодунуң хүрээлениде 2,5 миллион хире кежигүннерни хаара тутkан, совет интеллигенциянның массалыг организациязы апарган. Чүгле 1971 чылда лекторлар янзы-бүрү темага 19 миллион ажыг лекцияны 900 миллион хире кижиге номчуп таныштырганын чугаалаарга-ла «Билиг» нинтилелиниң чон ортузунга чорудуп турар ажылының түңнели көстүп келир. Бистиң чүртүвүста хүн бүрүде 50 мун лектор 2,5 миллион ажыг кижиге лекцияны вомчуп берип турар.

«Билиг» нинтилелиниң чээрби беш чыл оон бистиң чүртүвүстүң төөгүзүнде кайгамчык улуг байырлал — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунгавының 50 чыл ооң-биле капсырлажып турар. «Билиг» нинтилели интернационалчы организация болбушаан, чүрттүң бүгү национал-дарының төлээлекчилерин бодунуң хүрээлениинге каттыштырган, ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң улустарының найыралын болгаш акы-дүңмалышкы чорууп улам ынай бижыглаарыиче углап, партияны долгандыр оларны сыры каттыштырып турар.

1972 чылдың июньда СЭКП Төп Комитеди Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң VI съездизинге бодунуң байыр чедиришкинниг, ооң ажыл-чорудулгазын идеологтуг ажылдың эң чүгүла звенозу, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге партияның бүзүрелдиг дузалакчызы кылдыр санаан.

Амгы үеде, бүгү чүртте дег, Тыванның «Билиг» нинтилелиниң организациязы «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээш улуг ажылды чорудуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде көрдүнген национал харылзаалардың, социалистиг интернационалжының, совет патриотизминиң, ССРЭ-ниң улустарының найыралының, Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының талазы-биле айтыырларны республиканың, хоорайларның болгаш районнарның «Билиг» нинтилелиниң организациялары чоннуң калбак массазынга таныштырып, бо талазы-биле пропаганда ажылын күштелдирген.

Бо чылдың бирги чартыында нинтилел-политиктиг темаларга, илаңгыя эртеминг коммунизмге, ССРЭ төөгүзүнге, философияга болгаш өске-даа эртеминерге номчуттунган лекцияларның саны дыка өскен. Ол ышкаш бистиң лекцияларывыстың тематиказы калбарган. «ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чылы», «Тыва АССР-ниң будурүскү күжүнүң хогжүлдези», «СЭКП-ниң болгаш Совет күрүпениң национал айтырыг талазы-биле ленинчи программазы», «СЭКП-ниң XXIV съездизи чоннуң материалдыг чаагай байдалын остүрер дугайында», «Хожудангай улустарның капиталистиг эвес орук-биле хогжүдезиниң дугайында ленинчи өөредиг» (чижээнге Тыва Арат Республика), «Тыва — революция болгаш хамааты дайынның чылдарында», «Россия биле Тыванның төөгүлүг харылзаалары», «Улустарның акы-дүңма огбулезинге», «Тыва улустуң экономика болгаш культура талазы-биле чечектелиишкини» деп темаларга лекцияларны номчаан болгаш номчуп турар.

Моон алгаш көөрге, бистиң лекцияларывыстың тематиказы «ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге дүгжүп турар. Чүрттүң чоднишкиннерге болгаш Тыва АССР-ниң социал-экономиктиг хогжүлдези, нацияларның чечектелиишкини болгаш чоок-шулажыышкыны, бистиң республиканың оске республикалар, крайлар, областар-биле ажыл-агый болгаш өске-даа тала-биле харылзаалары, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улустуң бурунгаар хогжүлдезинге кандыг салдарны чедиргени ажылчы чоннарның мурнунга нлеретгинии турар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын чон ортузунга ханы тайылбырлаар сорулга-биле «Билиг» нинтилелиниң организациялары пропагандаңың янзы-бүрү массалыг хевирлерин аңгылап турар. Оларга лекторийлер, кино болгаш радио лекторийлери, тематиктиг кежээлер, аас журналдары, теоретиктиг конференциялар болгаш оске-даа түүлдер хамаарыжыр. Илаңгыя чамдык районнарга көдээвиг ажыл-ишчилериниң ортузунга лекция, беседаларны чорударда чүрттакчылыг черлерге, хойжу бригадаларга, фермаларга, хову турааглырыга, салбырларга лекторларның болүк үнүүшкүнүн организастап чорутканы эки түңнелди коргүскен.

Бии-Хем районнуң «Билиг» нинтилелиниң баштаар чери (даргазы А. С. Даньков, харыысалгалыг секретары Я. С. Глухенький) лекция пропагандазын эки организастап турар. Кинотеатрларда «Улустарның найыралы» деп кинолекторийлерни тургускан. Аңаа лектор кижи эвилелдешкен республикаларның социал-экономиктиг хогжүлдезиниң дугайында тайылбырны делгеревгейн-биле кылып, дыңнакчылардың айтыырларынга долу харыыны берип, а түңнелинде ол-ла республикаларга хамаарышкан фильмнерни коргүзүп турар.

Тес-Хем районнуң хөй-нинти организациялары ССРЭ-ниң улустарының найыралынга тураскаатkан кежээни кончуг содуң организастап эрттирген. Совет Эвилелиниң гимназиниң аялгазы чаңгыланып үнүп келирге, пионерлер эвилелдешкен республикаларның туктарын залче холбеңнеди киискидип кирип келген. Оон соонда, утка-шынарлыг илеткел доосту бээргe, «Найырал, тайбың, күш-ажыл» деп кыйгырыгның адаа-биле солуп программалыг концертти коргүскен. Түңнелинде кежээниң бүгү киржикчилери оркестриниң үделгези-биле Төрээн чүрт дугайында ырны күүсеткен. Бо байырлыг кежээ район төвүнүң чүрттакчыларының улуг сонуургалын хайныктырган болгаш оларның бедик үнелелин алган.

Ол ышкаш Мордва АССР-ниң күрүве университединиң «Сияжар» тудуг отрядының студентилериниң Тээли суурга организастап эрттиргени пайыралдың кежээзи база солуп байдалга эрткен. Студентилер найырал дугайында лекцияны номчуп, бедик утка-шынарлыг концертти коргүскен. Бо дээрге ажыктарның аразында пайыралын улам бижыглаап чылыг ужуражышкын болган.

ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тускааткан эртем-теоретиктиг конференцияларга «Билиг» нинтилелиниң организацияларының киржилгези улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бо конференциялар чамдык районнарга болгулаан. Илаңгыя Бай-Тайга районга болган эртем-теоретиктиг конференция бедик утка-шынарлыг деңнелге эрткен. Аңаа илеткелдерни СЭКП райкомунуң секретарылары кылганнар. Илеткелчилер болгаш санал берген эртер ССРЭ-ниң составынга Тыванның бактаан киргенинниң соонда, эвээш үе дургузунда экономика болгаш культура талазы-биле бедик хогжүлдени чедип алганын, районнуң ажыл-агыйжы чедиишкиннерин, ында тус-тус коллективтерниң амыдыралында чаартылгаларны онзалап демдеглээннер.

«Билиг» нинтилелиниң хоочуну, идепкейлиг лектор Х. Ч. Кудурукпай:

— Коммунизмче бүзүредиг бурунгаарлап чорун орар, күчү-шыдалдыг, сайзыраңгай совет социалистиг Төрээн чүрттүң хамаатызы болганынга кым-даа чоргаарланыр үжүрлүг. Аңаа шынчы бараан болуру — ССРЭ-ниң хой националдыг найыралдыг өг-бүлезинге бактаап турар совет хамаатызы бүгүдезиниң ыдыктыг хүлээлгези. Пропагандың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турганы, совет улустуң ажыл-агый болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннериниң ужур-дузазын ону канчап чедип алганын, канчалдыр чедип ап турарын, Төрээн чүрттүң күүк-күжүн улам быжыглаарынга ниити бүгүдезиң күш-ажылчы үлүүн киирген турарының эргежок чугулаазын киживерге чедир тайылбырлаары бистен негеттинип турар — деп, ол чугаалаан.

«Билиг» нинтилелиниң республика организациязының чорудуп турары политиктиг болгаш эртем билигларинниң пропагандазы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге, ажылчы чоннарның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин улам бедидеринге улуг дузаны чедирип турар.

Ындыг болзажок лекция пропагандазының шынарын экижидери, лекторларга теоретиктиг болгаш методиктиг дузаны доктаамал чедирери. «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының база тематиктиг секцияларның ажыл-чорудулгазынга боттуг дузаны көргүзери бистен ам-даа шыңгыызы-биле негеттинип турар. Ону барымдаалап коргеш, база ол ышкаш малга быжыг чем-суурну тургузарының болгаш тараа ажаан алышкынының хайныышкынның бо үеанинде лекция вомчулгазын күштелдирер сорулга-биле Кызыл хоорайга, район төптеринге лекторларның түскай семинарларын организастап эрттирген бис. Лекторларга дуза кылдыр 10 ажыг лекцияның текстерин парлап үндүрген. Шинчангаш ам сорулга болза, тараа, сагсан шолдеринде ажылдап турар ишчилериң ортузунга лекция пропагандазын күштелдирери, ооң идей-теоретиктиг деңнелин бедидери, үнүүшкүнүнерин организастаары, бо чугула ажылче совет, ажыл-агый удуртукчуларын хаара тудары болүр. Лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар партияның иштики болгаш даштыкы политиказын тараажыларга чедирип, тараанны кыска хуусада, чидириг чок ажаан алырымче кижи бүгүдезин сорук кирири, оларның күш-ажылчы база политиктиг идепкейин бедидеринге дузалаан турар ужурлуг.

Ол ышкаш «Билиг» нинтилелиниң район, хоорай организациялары Культура базыңнарынга, көдээ клубтарга, өөредилге болгаш албан организация черлеринге нинтилел-политиктиг номчулгаларны организастаарын кошкадып болбас. «ССРЭ-ниң юбилейинге үткүштүр» деп болүк лекцияларны дуржулгалыг лекторларга вомчудары чугула.

А. ПОЛЯКОВ,
Тыва АССР-ниң «Билиг» нинтилел организациязының баштаар черинниң харыысалгалыг секретары.

КЫШКА БЕЛЕН БЕ?

Бо айтырыг ам кымны-даа дүрүтпес аргажок. Күс күшкен, кыштың эрте деп-сеткен тайга-сыннар баштарында костүп келген. Дыка ой будурулгелер коллективлери кышка белеткелди сеңээр эгезинде доозар дугаында социалистиг хүлээлгеринге чыл эгезинде-ле айтып турган болгай. Кышкы сөө бедик будурукчулуг, деңескии ажылдаарын хандырар өлээде, аңаа чайын ыяк белеткенирин чугула. Ынчангаш кышка белеткел кандыгып эрин ыйысылалдың мурүү-барының талазында ботодунга кожа турар дөрт бүрүдегелерден корээл.

ТЫВАНЫҢ АВТОСЕПТЕЛ-ЬНЫЙ ЗАВОДУ. Республикада дуг, мурнакчы будурулге. Оң корпустарын делгемчидип аартаан, заводтуң девискээри-ын-силиг, погаан сосерликтеры-бүрү ыяштарны олуртап, оларның ажаалдозы эки урганы ону корген кижиге ораан-на илдең.

— Келир кышка канчаар белеткенип турар силер?— еп, заводтуң кол инженеери Ю. У. Чамзыдан айтырдыыс.

Кышка белеткелдиң графиказының ол биске коргустуг. ехтер, участоктар аайы-биле ылыр ажылдарны ында бизээн. күүседир хуусаазын олгаш харыысалгалыг кижилерин айыткан. Ук ажылдыг оруп турарын чоокта чаа ортия хуралынга база чугаашкан. Аңаа чеднишкиннерни болгаш чедир кылдынмаан үүлдерни коммунистер ны-керекчи ёзу-биле сайгаан. Бус чеднишпейн баар варылгаар дугайында чуа чидиг болган. Бир тоо отельнайның күүгүзү бичии олганда, ону алгыдар дугаында айтырыгны дарый интирлээри чугула. Харыында соң төлевилели безин бе-ин, ынчалза-даа заводтарның райончуга топ котельная руулар дээш план барын баадаалаан, автосептелго заодунуң амгы котельнаязын ытыпайн турар.

Цехтерден шуткулга цегин кышка белеткели черле ыырак. Соцга, хаалгаларны итеп чаартырындан эгеш, одалга системазын, вентиляцияны хывамчалыг белеткеш. Ол ышкаш соок үеде ылчынаар ишиг, соокка ыктырып, сырыгыш аарыын дээш электрокалориферлерни салгынаар черлерге тургускан.

Котельнаяда бо хүнүерде ыл хайнышкынныг. Бир өтёлду септеп дооскаңы, ам ргылаар котёлдуң капитал ителгезин кылып турар. Ыш ыртар чаа улуг хоорааны за тургузары көрдүнген.

Одалга системазының батареяларын, дамчыдылга хоорааларын аштап арыглаан, оларның ажылдаарын база шенеп көрген. Хөмүр-даштың бир ай хире курлавырын сөортүп экиеп алган. Кочегарларны белеткээн.

Бо түүлдерден алырга, автосептелге заводу кышка белеткелди чугулаалап көрүп турары илдең. Ынчалза-даа кылынган ажыл хөй-даа болза, соңгалар шилдээри, корпустарны чугайлаары чергелиг үүрмек ажылдар ам-даа эвээш эвес.

Инженериниң биске коргүскен планында айыткан хуусвалар колдуунда август, сентябрь айларның үлүүне онаашкан. Дүжүт ажаалдазы чергелиг бүгү улусчу кампанияны кичээнгейге ап, кандыг-даа будурулгенни, организапляның акыа киржилгезин бодаар болзувусса, кышка белеткелди бо бачым үеде эвес, июнь, июль айларда-ла эгелээр турганын чугаалаар херек.

Заводта партия организациязының секретары С. Н. Борисовка ол бодалды илередириве, ол чөпшээреишкен. Сентябрьның үшкү он хонуунда кышка белеткелдиң шыларының дугайында партия хуралынга ол талазы-биле харыысалгалыг эштериң медээзин дыңнаары көрдүнген.

КЫЗЫЛДЫҢ ХЛЕБ ЗАВОДУ. Кышка белеткел кандыгыл? Эрткен чылын-на заводтуң чылыг дамчыдылгазының системазының капитал септелгезин кылган болгай. Ынчангаш бо чайын кылыр ажыл заводка шоолуг-ла улуг эвес турган. Эрткен үеде ийи өтёлду септеп дооскан, ам оларны аштап арыглаары артыкан. Чаа тутkан складтың одалга четкизин барык белеткеп дооскан. Ынчалза-даа ийиги каттың болгаш хлеббудка цегининг батареяларын, хоолайларны ам-даа септеевзэн. Ол дүвүренчиг факт. Ам безин соон турда, моон соңгаар чылыыр деп бадыткаары берге. Ынчангаш одалга четкизин бөгүн, даарта ажылгап эгелээрине белеткээри чугула.

СУТ КОМБИНАДЫ. Эрткен чылдарның кичээнгиргелерин бодаваш, сүт заводу кышка белеткелче бо чылын элээн кичээнгей салганы илдең. Бир котёл ажылдап турар, ийигизин монтаждап турар. Ону сентябрь 20 үезинде доозарын планнаан. Одалга системазын септээш, шенеп көрген. Чаа гаражты база одалга четкизинче кошкан. Чылыг дамчыдылгазының шугумун септеп, чамдык участоктарда арматураны солаан. Канализацияга шугумун аштап арыглаан, чамдык цехтерже канализацияны кингген. Электрохандырылга болгаш вентиляция талазы-биле боттуг ажылдарны кылган.

Заводта эң нарын айтырыг болза, сүт-биле хандырылга болуур. Хоорайның суг дамчыдылгазының күчү-күжү негелдеми долу хандырын шыдаавайн турар. Моон мурнунда сүт заводу сүт дамчыдылгазының хоорай четкизинден сугну ап турган. Ынчалза-даа сүт-биле хандырылга үргүлүү үзүктелиишкинниг болурга, завод боду хандыртынар деп шиитпирлээш, ийи кудук казып алган. Сутта хереглелди олар база долу хандырып шыдавайн турар. Суг үзүктелир тавармылгалар ам-даа бар. Ынчангаш база бир кудук черле эргежок чугула. Ук айтырыг шиитпирлеттивер бе дээрзинге амдыызында дорт харыы бээри берге. Заводтуң дирекциязы сүт-биле хандырганы дарый шиитпирлээря чугула.

ПИВО ЗАВОДУ. Ооң кышка белеткели үстүнде будурулгелерден эң кошкак. Мооң мурнунда чылдарда пиво заводунуң чылыдылга системазы бола үрелир, ажылга шаптыктаар турган. Бо чылын котельнаяда котёлдарның капитал септелгезин кылары негеттинип келген. Бир цехтиң дээвиири ирээн, ону чаартпас болза айыылдыг. Чаа котёлдарны монтаждап, ыяш дээвиирни демир-бетон панельдер-биле солуур, одалга системазын база канализацияны септээри чергелиг хөй ажылдар кышка белеткелдиң планынга киргеп. Богунге чедир улуг бурунгаарлаашкын чок. Чаа маржанып бир котёлүн завод садын алза-даа, ону чаа-за монтаждап эгелээн. Чаа котёлду тургускаш, бир котёллу курлавыр кылдыр септеп алыры дээрге улуг күженишкинни негээр ажылдыр. Ажылчын күжү-биле септокчуларын удам быжыглавас, ажыл-ишти билдилиг организаставас болза, ук ажылдар октябрь 15-ке чедир-даа доостуру берге.

Дээвиири үрелген дээнивис цехти чаартырының керээзин Кызылдың септелге-түдүт эргелели-биле чылдың баштайгы кварталында-ла чарган. Септекчилер чайны өттүр облегтиге келбээн, а пиво заводунуң удуртукчулары ажылды эгелээр талазы-биле боттуг хемчегни албаан. Августуң төнчүзүнде дээвиир шыварының айтырыы чаа кодүрүлүп келген. Ол-ла цехтиң болгаш пиво цегининг чылыдылга шугумун аштаар, канализацияны ыяк септээр ажылдар база кылдынмаан.

Технологияга хереглээр бусту завод чанында сүт заводундан ап турар. Ол аразынга бус дамчыдар шугумну база эки байдалга тудар херек. Пиво заводу ук шугумнуң хоорааларын чылыглаар, арматураны септээр ужурлуг, ынчалза-даа мында-даа ажылдар кыдынмаан. Ооң уламындан ажыглап каапкан бусту суг кылдыр конденсастаан, сүт заводунче дедир дамчыдары боттанмайн турар. Ук сугну чамдыкта аңаа-да дашкаар топ турарының фактылары бар.

Бо бүгүден кандыг түңнел үндүрүп болурул? Пиво заводунуң удуртукчулары кышка белеткелдиң таарымчалыг үезин эрттиргинии илдең. Соок хүннер дүжерге, ук ажылды сактып келгеш, чаажа шимченнп эгелээп. Ынчалза-даа кышка белеткелниве багай деп мынирииден ацгыда ажылды ыяк башкарып, ажылчын күжүн, материалдарны дарый четчелээш, ийи эзлчег-биле ажыддаарын хандырары чогумчалыг. Чүгле ынчан пиво заводу кыжын деңескии ажылдап шыдаар.

М. ДҮЛҮШ.

Тарып боозадылга эгелээн

«Саян» совхозтуң Доге-Баары, Биче Баян-Коз болгаш Дөргүн деп черлерде хойларының тарып боозадылгазын эгелээн. Совхозтуң Сесерлиг салбырында тарып боозадылга чорудар 3 пунктуну тургускап.

Дөргүнде ындыг пунктуга ол ажыл чоокта чаа эгелээн. Орта 2 мун баш 6 кодан хойну тарып боозадылгага киирери кордүмгеп. Техник М. С. Сумуяа ында ажылды эки башкарып турар. Пунктунуң ажылы эртенгинии 7 шакта эгелээш, кежээ 5 шакта дооштур. Бир хойну-ла ийи катап тарыыр болгаш ол хүн оларны түскай клеткаларга сиген, суза-биле чемгерип хүнээр.

Мында тарыыр хойларны тывар 62 кошкарны Д. М. Чурукай эки ажаап, кадагалап турар. Хүндүе кошкарларны эки чемгерип, эртеп, кежээ одарладып турар. Ук пунктуда бо хүннерге чедир муң ажыг хойну тарып боозаткан.

Д. САЛЧАК.

ЭРТЕНГИ СААЛДА

РЕПОРТАЖ

Межегейниң Кок-ле-Булуң Мендилээзиниг хөлбеңнеңнээн.
Кадарчының ыры-шоору Кайын тура чаңгыланды.

Ийе, тараа ховузу алдын сарыг «эңчээн эштишкен-даа» болза, Кок-Булуң чайгы-ла олчаан — ам-даа чингир-ногаан. Ынчаар адааны-даа ужурлуг. Мал одарладып-ла хаммаан — көгү-шыгы хөлбеңнээн, серинп чайлаг чер үүве. Совхоз чайгы саалдының бир пунктузун ында тургускапы таварылга өвее.

Шынап-ла ол эртен дүвеки эзлчегниң кадарчызы Оюн Моңге инектерни алды шак четкелекте киирип келген. Ол ойде Владимир Нару шимчедикчиин база-ла баш бурунгаар ажылдадып каан. Саалда агрегадын таарыштырып, саанчылар-биле баштактанган тур.

— Мотор хөделбесне могаттынар болгай силер. Ам түүү маңаар боор, ажылдап турунар — дээш будказынче кире берген.

Саанчылар инектерин кыйгырып-ла эгеледи:

— Красуля, Красуля!

— Маша, Маша.

Валентина Молчанованың «Красулязы» маңнап келди.

— Хамыкты мурнаар инек. Эминн көрбее бе, ах, саамчаан-дыр — дээш, ол чылыг суг-биле инежиң эмнии чуп, пөсбиле чода туткулаап, нугуй тудуп массажтаап, саалда аппарадының сордурар херексеелдерин (станоктарны) инээниң эмнинин доңшуларынга кедирип кагды...

— Силерниң Красулиңар хүнде кайы хире сүт бээрил?— деп, саанчыдан сонуургадым.

— Эртен, кежээзи-биле чээрби литрни бээр.

— Ындыг инектер хөй бе?

— Моон ацгы үш инек бар. Черле ынчаш кыдыындан кыра сүткүр инектер бо. Адак дээни безин он алды, он чедини бээрлер.

— Шупту коданның инээ ындыг сүттүг бе?

— Езулуг саар назынында инектер сүткүр боор-дур. Чамдык улгады бергенивэ болгаш дунгужун төрээнинери арай хирелир. Ындыг инектер бисте эвээш.

— Сүткүр болурунуң ужуру чүдел?— деп, Молчановадан ылавыладым.

— Малдың уксазындан база хамааржыр. Инектериве симменталь укеаалыг. Симменталь-дыр сен, сүдүң бер дээш, чүгле ооң эминиинден халбактанар болза база хоржок. Хамык ужур шагның кайы-даа үезинде ажаалдадан, чемгерилгеден, оран-савадан, саанчының бодундан, ажылды организастаанындан хамааржыр чүве...

— Инек бүрүзүнүң ажыл-чаңын билири чугула. Ээ эктде эгличел мал. Эмнии саамчаанындан сүдү черже дамдылай бээр инектер безин бар. Ындыг инектерни бирги эзлчегде саар. Оларны чоортту чаңчыгып, үезин безин эңдеве, аппарат чанынга боттарыла четкилеп кээп турар апаар чүве, ындыг инектериве бодур, эзлчег маңап турары — дээш, Евдокия Торгашина чанында инектериче айтып, чугаага кириштп.

Саанчы Торгашина совхозта мурнакчы саанчыларның бирээзин. Ооң ажаалдазында 23 инек бар. Эрткен чеди айларда бир саар инектен 1652 кг сүттү саптаан, планныг даалгазын ол ажыр күүсеткен.

Саанчылаар сөөлгү саптаан сүдүн саваларже кудуп, эртенги саалда адактаны бергенде Алаак сүт-бараан фермазынче аттанаптывыс.

Ферма эргелекчизи Анна Артемьевна Летуновская, учётчик Раиса Маадыевна Арбай-оол эртенги саалданың түңнелин үндүрүп турган черинге келдивис.

Ол аразында ужуражып турганывыс саанчылар четкилеп келдя. Машинада савааларын дүжүрүп, учётчикке сүдүн санадып эгеледилер.

Учётчик Раиса Арбай-оол самбының алгаш, каш дазыраткан соонда:

— Эртенги саалдада саптаныцар шупту 675 литр болгандыр. Кежээкизин ынчаар саапгар болзунарза хүн нормазын ажыр күүсеедип болурдур — деп, түңнелди үндүрду.

— Эртенги саалданың тергиннери кымнар болган ирги?— деп учётчиктен айтырдывыс.

— Таль 125 литрни, Молчанова — 107 литрни саптаан — деп, ол тодаратты.

Эрткен чеди айларда ферма 5333 тонна сүт саар планныг тургаш, он планын ажыр күүсеткен. Июльдуң планын 101 тонна кылдыр, а августуун 27-де, хуусаа бетинде 108 тонна кылдыр саап, планныг даалгазын ажырган.

Бо хүннерде фермаңың саар инээн үш көвек черде чайлаглаткан. Малдың хүнде немелде деңээзи, продуктуулуу-даа өзүп турар. Ол дээш кадарчылар Оюн Эрее-оолду, Оюн Моңгенни болгаш Михаил Власовту ферма коллективи эр-хейлер деп мактаарлар.

Ол эртен Алаак сүт-бараан фермазының үш бөлүүнүң бирээзинге — Кок-Булуңга чорааныывыс ол. Саанчылар, кадарчылар саалган сорулгазын күүседип шыдаар — бүгүреллиг ажылдап турар улус болгу.

ЧУРУКТАРДА: Валентина Молчанова саптаан сүдүн флягаже кудуп, фермаңың инектери дыштанып турда оңу чурукка тыртыгып алдывыс.

А. СОДУНАМ.

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛДАР

Хоорайларның болгаш суурларның чурттакчы чону, ында үдүрүлге, албан организация коллективтери көдээге дузазар ажыл-ишчи чаагай чаңчылдар ылаңгыя амгы үеде чер олганда улам илбарган. Моон чижээнге Кызыл-Мажалык хун-будурулге участогунуң коллективин көргүзер болдадым.

Малга чемнер белеткелиниң, дүжүт ажаап алышкымының бо хүнеринде ук коллектив «Шекпээр» болгаш «Барлык» совхозтарның ажыл участоктарынга каш удаа шеф организастаан. Олар «Шекпээрге» 50 центнер сигенни белеткээн, а «Барлыктың» төп шаңындан 200 центнер арбайны, Хуулы Шыраа-Булуктан 150 центнер көк суланы кыштагарда чедирген. Ол бүгү ажылды коллектив бодунуң машина техниказы-биле соөртүп чедиргеп.

Каяа-даа шеф ажылы организастыг, бедик үре-түңнелдиг олганын демдеглээри оорунчуг. Хол кадыыры-биле сигеп чээр ажыл нормазын Монгуш Манчык-оол, Сат Болат-оол, Анжит-Доржу олар ажыр күүсеткилээн. Арбай болгаш сула олдуп, соөртүп сараатгаарынга Александр Иргит, Монгуш Белек, Ооржак Серен бава үлегерлиг ажылдаан. Шак ындыг инжилерни хөйну адап болур.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

Специалистиң сүмези

Тарааның чидиринин болдурбас

Тараа база тараа-бобы культураларны ажаап алыр үеде чидириг болгулай бөөр чылдагааннар найы хөй. Ажаап алышкын мурнуун чидириглерни болгаш комбайнның ажылдап турар үеинде, тараазы сөөртүр база арыглап, кургадыр үеде болур чидириглерни маңаа черде тодаргайлап көөр херек.

Ажаап алышкын мурнуун улуг чидириглери ажаап алышкынны озалдатканының уламындан болу бөөр: башкан тараа тоглап төктүр, баштары сынгаш, мажаталып дүжер.

Тарваларның бижар үеинде агаар-бойдустуң өскерилчел чоруу, температураның кудулаашкыны база оон уламындан тарааның орайтан бижары дүжүт ажаап алышкының чорударын нарыладып турар. Ам бистиң республиканың тарвалап девискөөрлеринде агаарның байдалы мындыг. Бо таварылгада ажаап алышкынны чогуур үеинде болгаш дүрген чорудары онаа чугула ужур-дузалыг.

Кадып бышпаан тараалар-ны тавычылай кестирер чоруук ажаап алышкынның хуусаазын кыырар болгаш дүжүттүң чидирииң эвээжедир. Аңгылап ажаар чорук дөрт кестирии бастырарындан 8—14 хонук мурнап эгелээр, гектар черге тарааның чидирииң 1,5—2,5 центнер эвээжедир, аңгыс андырылгазын эрте чорудар арганы бөөр.

Аңгылап ажаап ап тура, тарааны кестирери биле тавычаларны бастырарының аразынга улуг үзүктелиишкин болдуруп болбас. Аяс хүнер үеинде тарааны кестиреринден эгелээш, тавычаларны бастырарынга чедир бүгү ажылдарны 5—6 ажыл хүнүнде чорудар херек.

Чиңге-тараа, сула, арбей, кырлыг-кара болгаш чочак-тараа-сула холуксаазы тараан бүгү төлдерге аңгылап ажаап алырын чорудары эргежок чугула. Ынчаарга кызыл-тас кадып бижа бөөри билек-ле, аңгылоп ажаарны сокаткаш, дөрт ажаалдаже шилчиир.

Чүгле ажок бок үнүштерлиг болгаш аразындан хенчелеп үнген тараалыг төлдерни, тараазы кадып бышкавдаа болза, аңгылап ажаары чогумчалыг. Тараазы кыска сыптыг, тайыс чөрлерде хенчелеп үнген тараа база бок үнүштер шоолуг эвес болза, ол участоктарны чүгле дөрт бастырып ажаап алыр херек.

Комбайн-биле ажаап ап турар үеде комбайнның ажылчын органнарын шын тааруштырып албаан болза, тараа черге төктүп каап болур. Оон ынай, тарааны кестирбейн ооргалап каапканындан, баштарны одура кескенинден чидириг боол болур. Комбайнны шын тааруштырып алырга-даа, тараа чидириглиг болуп турар дээрзин практика көргүзүп турар.

Комбайнның молотилказының, жатканың болгаш подборщиктиң дыка хөй белдирлериниң база кезектериниң дудушкан чөрлерин ыяк сыскываанындан тараа төктүп болур. Ынчангаш дүжүт ажаап алышкынының үеинде кол кичээнгейин эргежок чугула таарыштырылгаларны, сыскыышкынарны кылырынче, тараа сөөртүр машиналарны эде дериринче салыр херек.

Комбайнны ажылга белеткөөр үеде жатканың корпусаун дең-деокы болдурары эргежок чугула. Дециметтирер ыржыынактарны болур-ээгууруг-биле таарыштырып турган, жатканың мурнуу брузунуң чер кырынга бир деокы база чымчак чыларын чедип алыр. Ону кылырда, жатканың оң база солагай талазы улдуннарының чер кырындан кодүрлүрүг бир дедге болуруун чедип алыр херек.

Кестирер аппаратты шын тааруштырып алыры база-ла чугула ужур-дузалыг. Аңаа көөг-биле сегментилериң аразында тиң мурнуу кезээнге 0,5 мм-ден болгаш соңгу кезээнге 1 мм-ден алгывас болур ужурлуг. Ынчаар кылбас болза, ол тинте савап тырлы бөөр болгаш тараа сыптарын бир деокы кеспейн баар.

Комбайн-биле тарааны бастырар үеде ооң барабаннарының аразында хос чөрлериң хемчээлин чогумчалыбиле тааруштырып ап турган, тарааның чидириин дыка эвээжедип болур. Тараа быжкан болгаш ол-шыгы ойтавында болза, планка биле барабан аразының тип кирер ужунга 16—20 мм, а үнер ужунга — 4—8 мм болур ужурлуг. Бир эвес тарааның шыгы улуг болза, тиңнин хемчээлин ол-ла дараалакаа-биле 14 болгаш 2 мм чедир тарладыр.

Бастырары берге культураларны бастырарда, барабанның долганырын дүргедеткен турар. Арбай болгаш сула бастырарда, барабанны чинутада 950—1000 катап долганыр кылып алырга, бастырышкынның шынары эки болур. Ынчаарга кызыл-тас бастырарда минутада 1100—1200 долганыг болур ужурлуг.

Тааруштырылга бүрүзүнүң соонда-ла бастырышкынының шынарын ыяк хылап көөр херек. СКД-5 комбайнның тараа бастырар хереселин тааруштырары онзагай чүүлдерлиг. Ол комбайнның ийи барабанныг

Эки кижилер дугайында

АЗАСТЫҢ АҢЧЫЗЫ

Азастың эртенги хаяазы чайын 4 шакта-ла агарып келир. Бүгү дириг бойдуе оттуп, куштарның үнгылыг ырыаы чаржып үнер. Хөлдүң тос ортулуунуң кырыы дургаар моңгүнелчек туман шуглаан. Үр болбаанда Азастың суунда эжиген өдүректеринің орнуң хемелер эглептер.

Чоктаан, баткан ол хемеяернің арааындан бирээн ушта халаап, туристер баазаынче углай ыдыпкан. Хемени башкарып чораан куу бөрттүг, кара костюмнуг эр моторун ожүргеш, баазаже базыпты. Чавыс сынныг, бөрбак хүрең шырайлыг, чаа-ла 30 хар ажып чоруур ол кижи —Тожу район Советиниң депутады, ынчы, малчын Көл Нагаза-лыр. Депутат Адыр-Хөл бажында сигеячилерге улус чедирип, бригаданың ажылын көөр дээш бар чыдары ол болган.

Депутат Азастың Кара-Бөөрда 184 баш инекти кадарып турар. Ооң кадеында инектер Азас чоогунуң аргазынынын терең одунга семирип чайлаан. Ажыл-херек дугайында ооң-биле хөөрежи бердивис.

— «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери малга бижыг чем-суурну тургузар дээш эрестиг ажылдап турар. Ситен, силос ажаалдаларынга киришпейн турар кижи чок. Харын-даа район төвүнүп албаяп, организация чердеринден бээш шефчилер үзүк чок келир-дир. Мен бодум хуумда Шынап-Бажынга 50 копээн, 5 тонна сиген белеткээр кижи мен. Оомну оолдарым-биле кезип каан, ам богун болер деп далажып бар чор мен— деп. Нагаза кышка белеткел дугайында сагыш човаяны илдең чугаалай-дыр.

Депутаттың соңгуткан округу Тос-Булук, Аспаныг, Азас, Хойлуг-Мээс, Таймалык, Адыр-Хол, Оңгача ол ынчаар чүгле малчыннар чурттап турар. Ынчангап оларны орук аайы-биле база бир эргин бар чыдары ол болду.

— Удаяс райкүүскомнуң хуралынга мал чеминиң белеткелининг чоруун турарын чугаалажыр чүве. Мээң соңгукчуларымның орта киржилгезин билип албас болза хоржок — деп, Кол Арган-оолович тайылбырлай-дыр. Туристер баазазының директорубиле үр эвес хөөрешкеш, депутат хемезиниче далаш базыпты. Удатпаанда ооң хемезиниң мотору эзимнерге чаңгыланып, хемеңип ийи талаже төрээн чалгыглары бырлаштап келген. Шыдыраа башкы уругнуң иштики сеткилин энделээн. «Аалың ырак болза, аъдың таңныылга хондуруп каалы, хонуп ал, кызым»—деп дилээн. Куулар өөрээнинден «Дүнмам-биле кады хөпайн» деп күзелин соглепкеп.

Ол арааында директор бодунуң бодалын сегээн. «Сени өөреникчи кижи деп бодадым, чоп өөренмейн баргавыш ол, мындыг болза, биске ажылда, шүвс» деп, бичии уругнар ышкаш, көгүткеп.

...1946 чыл. Зина Куулар Меша дээр орус урут-биле ийилээ сургуул столовазыңга поварлап ажылдай бергенер. Баштай сава-сацга, шала чүп, чоорту эжи дыштаны бээрге быдаа, боова, кадык дээш чүвү кылбас дээр. Эжи ону ЦП, борщ белеткеп кылырынга, хлеб быжырарынга ынчаа-па өөредип каян.

«Болу мырыдай хенаиг хирезинде холувуң чемзинин бо уругнуң» деп, школа директору оны мактагылаар-даа апаргаш.

Аҗазы күскээр кыжың кээрте, орус урут-биле эмчилер дег ак-ак халат кеткен чем кылып турганын коргеш: «Уруум артемге өөренип алган-дыр» дээш амырап-даа.

Зинаңда Астыковна Доңчааның күш-ажылчы оруу ынчаар эгелээн. Ооң бээр 26 чыл дургузунда бичө чаштарның аъш-чемин кылып бээр, буянныг профессияда кадрлыг ажылдавышаан. Барыын-Хемчик районнуң школаларында ыяча хөй чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап келген, ол дег повар бо хүнге чедир чок.

Зинаңда Астыковна Улуг-Тей эге, Кызыл-Мажалык, Ак-Довуракт ортумак, Хөнделең 8 чыл школаларынга ажылдап чораан. Ол-ла ажылдап тургаш школаларга «чем багай, чедиштээн, амдан-сүүзүнү сула» деп чемелерин көрбээн. «Чоттырдывис повар!» деп буянныг йөрээлиг чеже дыңнаваан дээр!

Дөң-Терезиң 8 чыл школазынга алды чыл дургузунда дузалакчы поварга тургаш, ийи чыл бурунгаар, кол повар болуп ажылдап, 110 ажыг уругларга эки шыпарлыг чемни белеткеп берип турар. Чүгле школа коллективи, профавиялел комитеди столовайны арыг-силиг, чемни шыпарлыг деп мактап турыр эвес, харыы республика, район организацияларындан келген кижилер, эмчилер бээш эки ажылдыг столовая, повар деп мактап турыр. Столовайга кады ажылдап чораазы орус, тыва дуржулгалыг эштериниң байлак дуржулгазын билдиглиг шинчээдип ап келген. Боду база хой аныяк поварларны өөредип кижилеп.

Шынап-ла, Зинаңда Астыковна—хой-ниитичи. Суурда херээженнер төвүделиниң идепкейлиг кежигүнү болгаш уран чүүлге салым-чаяанныг ыраажы. Мурнуңда район фестивалынга кап удаа киржип, «Байлак чуртум», «Байла Хемчиим» дээш ышкаш улустуң ырларын ырлап чораан.

Чазың агитквартираларның суурга болган уран чүүл маргылдаазынга поварның кудумчузу ийиги черни алган. Анаа ол база идепкейлиг киришкеп.

Уругларывыңның кол нуруузу өзери өзүп, өөренири өөренип, ажылдаары ажылдай бергенин ог-бүленің эдерн чугаалалдылар. Үш урут 10-ну дооскан. Бир урут 9-та, 2-ги бо школада, бирээн Кызылда училищеде, оглу школада ажылдап турар. «Бажың кодээр кижиивис бо ийин» дээш ачазы баштак чаңы-биле хеймер уруунче айытканы. «Шалаа ширби кызым» дээп, ширбиин тутеүп берди.

...Зинаңданың шаандагы ушкарын чораан дуңмаазы ам школада башкылап турар. Ол ажыг чыл стажтыг. Куулар Астыковна Солун-кыс дээди артемниг, эки ажылдыг башкыларның бирээзи дээрзин билип алдым.

Ынчангап чаагай сеткилдиг, буян-кежиктиг авага, поварга кадыктылды болгаш амыдыралга улуг-улуг чедиишкиннерин күзедим.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

МЮНХЕН, август 31 (СЭТА-ның корреспондентплери Б. Буховцев, В. Кукушкин, Ю. Хромов). Тбилиси чурттуг Левап Тедиашвили болгаш Махачкаладан келген Загалав Абдулбөжов олар XX олимпий оюннарының алдыгы хүнүнде чемпион аттарны чедип ап, алдын медальдар-биле шаңнатпан. Тедиашвили бирги ортумак деңзиге, Абдулбөков чиик деңзиге хүрешкеп. Совет Эвилелиниң шилиндек могелери команда талазы-биле база бирги черде чоруп турар.

Совет телевидение көрүкчүлери кажан олимпий оюннары ажыттының турда, бистиң Төрээн чуртувустуң Күрүне тутуп Минск чурттуг моге, делегейниң болгаш олимпий оюннарының каш дакпыр чемпиону Александр Медведтиң тудуп чораанын билир болгай. Совет атлеттериниң ветераны Александр Медведь бо удаада бодунуң сураглыг адып камгалап шыдаан. Ол, аар деңзиге (100 килограммаан өрү) олимпий оюннарының чемпиону атты база чаалап алган.

Совет моге Роман Дмитриев ын чиик деңзиге хүрешкеш, олимпий оюннарының чемпиону атты алган. Бирги ортумак деңзиге Руслан Ашуралиев (ССРЭ) олимпий оюнарының хүлер медалын чаалап алган. Бистиң могелеривистиң чамдык түңнөлдери ыңдыг.

...Тбилиси университединиң 23 харлыг студентиваи, келир үениң юрыаи Тедиашвили моөң мурнуңда делегей чемпиону атты алган ниити. Бо удаада ол кол спортчу тиилелгени, олимпий шаңналды чедип алыр сорулганы ол бодунуң мурнуга салган. Левап Тедиашвили олимпий оюннарындан ээп келгеш, бодунуң шайлалгазын кылып, куда дужүреринге белеткеник турар болганда ол ама эки белек деп чүве билдингир-дир.

Загалав Абдулбөков кодээ ажыл-агый институдунда өөренип турар.— Чер чараш туруар ужуртуг. Ону чүгле кижи ынчаар кылыр апаар. Ынчангап чер ажылы-биле холбашкан мергежилди пилип алган мен — деп. Абдулбөков чугаалап турар. Ол олимпий оюннарының чемпиону атты чедип алганының даартазында, ооң кадайы алган дыл башкызы, кичээлге чедип көөрге, класстың өөренижилерге ооң аттаанның улуг чедиишкиннер чедип алганы дээш наиг байыр чедиргеп.

Спорттуң беш хевирингe маргыжар талазы-биле бистиң мастерлеривис команда талазы-биле бирги черни ап, олимпий адрын медальдарны чедип алган. Делегей чемпиону Борис Онищенко. Мехико олимпиадазының хүлер медальның адрын эдилекчиин Павел Лединев, бо хире улуг маргылдаага бир дугаарында каржип турар Владимир Шмелев олар беш хүн иттинде үргүлчүлээн чидиг деңзиге 15.967 санны алган, тиилелгени хандырган.

Беш хевирге хууда барып чер дээш деңзиге бистиң командавыс эки түңнөлүг. 34 харлыг Онищенко моөңгө медальды. Павел Лединев бо хире улуг маргылдаага бир дугаарында каржип турар Владимир Шмелев олар беш хүн иттинде үргүлчүлээн чидиг деңзиге 15.967 санны алган, тиилелгени хандырган.

Беш хевирге хууда барып чер дээш деңзиге бистиң командавыс эки түңнөлүг. 34 харлыг Онищенко моөңгө медальды. Павел Лединев, бо хире улуг маргылдаага бир дугаарында каржип турар. — Чер чараш туруар ужуртуг. Ону чүгле кижи ынчаар кылыр апаар. Ынчангап чер ажылы-биле холбашкан мергежилди пилип алган мен — деп. Абдулбөков чугаалап турар. Ол, олимпий оюннарының чемпиону атты чедип алганының даартазында, ооң кадайы алган дыл башкызы, кичээлге чедип көөрге, класстың өөренижилерге ооң аттаанның улуг чедиишкиннер чедип алганы дээш наиг байыр чедиргеп.

Спорттуң беш хевирингe маргыжар талазы-биле бистиң мастерлеривис команда талазы-биле бирги черни ап, олимпий адрын медальдарны чедип алган. Делегей чемпиону Борис Онищенко. Мехико олимпиадазының хүлер медальның адрын эдилекчиин Павел Лединев, бо хире улуг маргылдаага бир дугаарында каржип турар Владимир Шмелев олар беш хүн иттинде үргүлчүлээн чидиг деңзиге 15.967 санны алган, тиилелгени хандырган.

Беш хевирге хууда барып чер дээш деңзиге бистиң командавыс эки түңнөлүг. 34 харлыг Онищенко моөңгө медальды.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, кавшажыңар!

1925 чылда тӧгӧлдүттүнген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 3 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 205 (8976). ӧрээ 2 коп.

КУРУНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге **8740 тонна тарааны дужааган.**

Комбайнерлер! Тарааны кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш, комбайн бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаңар!

Аңгаа алдыышкын — шалыпчы фронтка

БАЛГАЗЫННЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ

КЕЗЕРИН УДАВАС ДООЗАР

«Межегей» совхозтуң тараажылары бо чылын 13 муң тонна тарааны Торжок чуртуң шыгжамырынга киирер деп улуг соруланы салган.

Совхозтуң Оңгар-Ховуда коммунист Олег Алексеевич Васильевке удуртқан № 6 хову бригадазынга чеде бээрге, бир-ле дугаарында шаңда алдын-сарыг овааллар кайы ыяктан илдең. Шаңга ол эртен бээп түгле чүдүрүп чорудар кылдыр арыгдаан 200 тонна ажыг тараа белеп турган, арыгдап белеткеп турары оон-даа хой.

— Бистиң коллектививис бо чылын 1500 гектар кызыл-тас, 1000 гектар чиңге-тараавы ажаап алыр ужурлуг. Бо хүннерге чедир чаъс-бораң шаптыктап тураа-даа, 1320 гектар кызыл-тасты, 100 ажыг гектар чиңге-тарааны тавычалай кестирип алдывыс. 700 гектар ажыг черниң тараазын бастырдывыс. Гектар бүрүзүнге онаалыдыр 14 центнер чедир дүжүттүг ап. 220 тонна ажыг эки шынарлыг кызыл-тасты күрүне шыгжамырынга киирдивис. 350 тонна кызыл-тас үрезинив уруп алыр планывыс онаалдавысты 400 тонна кылдыр ажыр күүседип алдывыс — деп, бригадир Олег Алексеевич чай кадында бистиң-биле беседазынга чугаалай-дыр.

Мында бүгү-ле ажыл-ишти таңдыс дозугга чагыртқан: Алдыгы бригаданың ажылчыларын Торжок чуртка 2000 тонна тергиин шынарлыг тараазы киирзеңер!

Мында кижи бүрүү-ле бодунуң дагдыңган ажыл-херээнге бүгү-ле сагыш-сеткилинден бердинген. «СКД-5» комбайн-биле тараа бастырып турар Степан Павлович Бабаковту ап көрээли. Сээлгү он ховукта ол 250 гектар черниң тараазын бастырган. Кызымаккай механизатор ажылдың эки шынарлыы дээш демисеңиптинаан, хүн үлүүн үргүлүү 150 хуудан кудулатпайн турар.

Оон эки Афанасий Артемович Гущин оон баа дудак чок. Ол 200 ажыг гектар черниң тараазын бастырган болгаш хүн үлүүн 150 хуу чедирип турар.

Комбайнарның туруушкун чок ажылдаары тараа сөөртүп турар автомашиналарның дең-дески ажылындан база улуу-биле хамаарыжыр. Бо тараалаң совхозтуң ажаап алышкынынга киржирээ-биле чүгле «Сельхозтехника» автобазазындан беэп 80 автомашина келген. Оларның ниити бо бригадага быжыглаан. «ЗИЛ-130» маркалыг самосвалдар чолаачылары Василий Васильев биле Александр Тарасенко оларның дугайында бригаданың удуртукчузу мактадыг сөстерин биске чугаалаан:

— Автобазаның ооллары арес-кежээ улус болду. Василий биле Александрның кайызы-даа чамдык түнгерде 19—20 чедир рейстерни кылыптар, кайгамчык кызымаккай чолаачылар!

Межегейниң алдыгы бригадазының комбайнерлери шенелде кестирилгеже августуң 11-де кирип, республикада ажаап алышкынче баштай киргеннериң бирээзи болган. Ынчалза-даа маңаалыы-биле киришкен үе — 15—20-ге чедир бригадалар аразынга социалистиг чарыштың баштайгы түңнелин үндүрерге, бо коллектив тиилекчи болган. Ынчангаш оңгар-ховузулар совхозтуң дирекциязының, парткомунуң болгаш ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчилери болуп шыдаапнар. Эң Васильевтиң удуртканы бо бригаданың кежигүннери совхозтуң № 2 бригадазы тарааны тавычалай кестирерин доозар чоокшулаан.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: «Межегей» совхозтуң мурнакчы комбайнерлериниң бирээзи **С. П. Бабаков.**

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«Межегей» совхозтуң механизаторлары бо хүннерде силостуң ногаан массазын ажаар, силостаар ажылды үргүлүлеп турар.

Механизаторлар дүжүт ажаап алышкынының мурнунда үш муң ажыг тонна кукурузаны силостаан. Кукуруза кезилдезинде механизаторлар Василий Полозов, Николай Матапин, Владимир Самойленко хүнде 7,2 гектар черниң кукурузазын кезер нормазын ийи дакпыр ажыр күүседип турар.

Совхозтуң мал чемп белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алышкынынга теф дузазын көргүзүп келген. «Сельхозтехника» каттыжылышкынында Александр Черныхка удуртурган чолаачылар бригадазында Михаил Артеменко, Дмитрий Щукин, Виктор Пластинин оларны совхозтуң директинязы, партком болгаш ажылчын комитеди мактап, шефчилерге оорушкузун илередип турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң механизаторлары В. Полозов, Н. Матапин болгаш В. Самойленко оларның агрегады кукурузаның ногаан массазын ажаап ап турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

КУКУРУЗА ТАРААЗЫ

Молдавияның тараа хүлээп алыр пунктуларында кукуруза тараазын хүлээп ап эгелээн. Тарааны кургадыр болгаш арыглаар аңылга 27 шуудулга-механизастаан шугумну киприштирген.

Республиканың Белеткелдер министерствозундан СЭТА-ның корреспондентизинге дыңпатканы-биле алырга, бо сезонның дургузунда специализастаан будурулгелер аңычемге, үрезинге хереглээр кукурузаның 700 муң тонна тараазын хүлээп ап, ажылдан кылыр ужурлуг. Молдавияның белеткелчилери машинадан, харын-даа 15 тонна чедир дең-зилиг автопоездиден тараапы саат чок дүжүрер күүдүт чепсек-херекселдерин тараа хүлээп алыр пунктуларда тургускан.

(СЭТА-ның корр.). Кишинев.

АЖААЛДАЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Бо чылып бистиң республиканың колхоз, совхозтарының хову-шөлдеринде тараа, ногаа эки үнгөн. Ону чогуур үезинде ажаап алыры — чугула айтырыг. Ынчангаш республиканың дээди, ортумак өөредилге черлериндеги хөй-хөн оолдар, кыстар тараа, ажаап алышкынынга киржир дээш чоруп турар. Чаа өөредилге чылының баштайгы хүнүнде уран чүүл училищезинге бардывыс. Уран чүүл училищезиниң өөредилге эргелекизи Виктор Васильевич Нагорный сургууллардың теф дузазынга хамаарыштыр биске мынча деп чугаалады:

—Эрткен чылдың күзүнүнде бистиң училищениң сурууддары тараа, ногаа ажаалдазынга идепкейлиг киришкен.

Бо чылын Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтарынга 215 сургууллар ажылдаарыбиле чоруткан.

Каа-Хемниң «Совет Тыва» колхозка улустуң зогжум херекселдериниң салбырындан 40 «Бүрен» совхозка клуб ажылдакчыларының салбырындан 40 кижи база «Октябрь 30 чыл ою», «Тиилелгеге», «Ленинчи оруқ» колхозтарга, «Кызыл туқ» совхозка ниитизин-биле 126 сургууллар барып ажылдаарын ук ажылагыйларның удуртукчулары бистен дилээн. Оларның чаңгыс ёзугаар сургууллардың чоруткан бис.

Ол аразында даштың чоруур деп турган машиналар чаңынга чеде бердивис. Сургууллар алыр дээш келген бир машинадан узун, аныяк, чазык-чаагай кижи кабинадан бакылап келди. Ол «Кызыл туқ» совхозтуң агроному А. С. Стародумов болду. Агроном мынча дээн:

— Бистиң совхозта тараа, ногаа чаагай үнген. Ону мен-ди ажаап алыры бистен хамаарыжыр. Бо хүннерде ажылың изиг-түлүк чоруп тур, мичээза-даа немелде күш-күч дүжүт ажаалдазының шылгадда дивейн кавчаар!

Шак ол шылгалдавы «Революцияның чалбыжы» колхозтуң баштаар чери, партия комитедиң болгаш тускай эртемниглери, бүгү тараажылары чедиишкинниг тудуп эртирери-биле кавчаар белеткенгенин колхоз төвүнде, шаңда болгаш бригадаларда коску агитация хереглеп турар.

«Революцияның чалбыжы» колхозтуң тараажыларының ажыл-ижи-биле бистиң танывыжылавыс конторадан эгелээн чүве. Оон чаңынга чеде бээрге коску агитацияны эки тургусканы илдең.

Чараштыр каастап кылган Хүндүлел самбырызында мурнакчыларның оңнуг фото-чуруктарын аскылаан. Колхозтуң тоску бет чыл планында кандыг-кандыг көргүзүүлүг болуруун мал болгаш чер ажылының аайы-биле чуруп көргүскен. Оске бир самбырада бригадаларның ажылдап турарын, мал продуктузарын садарының план-хүлээлгелерин кавчаар боттанып турарын айыткан. Конторанып иштинде колхоз-биле социалистиг чарыштыг Кодээ ажыл-агыйның дружузга ставциязының чер болгаш мал ажылының талазы-биле хүлээлгелерин, оон күүселделерин деңнеп бижээн. Оон ангыда «Агитхууду-сту», «Улустуң контрольдуң хуудузун» ында аскылаан.

Колхозтуң № 3 хову бригадазы ында тавычалай коскен тарааны бастырып эгелээн. Ылаңгыя комбайнерлер Василий Сидорович Кудрявцев биле Вадим Григорьевич Агапов сээлгү бет ховукта хүн нормазын кайызы-даа барык-ла 1,5 катап күүсеткен. Ынчангаш бригаданың Күш-ажылчы алдарның тутун оларга тураскаадып кодургеп. Бажыңның ханаазында агитхуудус бар. Ону номчуй бээрге, август 25-тен ангелеп колхоз ажаалдаже киргенин, бригадада чеже комбайн барыл, оларның туспузунда канчаар ажылдаанын билип алдывыс. Оон-биле кожа ажаалда үезинде социалистиг чарыштың негелделерин тараштыр бижээш аскап.

Ол бригаданың хову турлаанын кедээ талазында төөрби ажыг комбайн тарааны бастырган, оон тараа сөөрткен машиналар суур кайы сеп дээш чаржып турлар.

Бо чылгы ажаалда берге болгаш харысалгалыг дээрзин хоочун агроном, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Павловна Чуева чугаалап турду.

— Бо чылын 10120 гектар тараа болгаш тараа-бобы культураларын ажаар бис, күрүнеге 8000 тонна тарааны садар, 2600 тонна үрезинни болгаш 1500 тонна мал чеми тарааны урар бис — деп, кол агроном бистиң айтырыгларывыска харылады.

Колхозта бо хүннерде 42 комбайн ажылдап турар. Механизаторлар социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Эң ылаңгыя В. Кудрявцев, Т. Кудрявцев, С. Шелепов, В. Симонов, В. Беззубов олар сезон дургузунда 500—600 гектарны ажаап алыр сорулгалыг.

Ортумаа-биле бир гектардан-на 13—14 центнер дүжүттү, а № 2 бригаданың 4000 гектар шөлүнден 16 центнерни алыры көрдүнген.

Балгазынның механизаторлары чурттуң сураглыг механизатору А. Гиталовтуң кыйгырыын бригадаларда чугаалажып танывыш турар.

Балгазынның тараажылары бо чылын тарааны тотчетпээр чорук-биле улуг деминделди чорударын шиитпирлээн. Кайы-бир участоктуң тараазын келип доозарга, 6 кижиден составтыг комиссия ону дыңнап көрген, акт тургузарын доктаатқан.

Колхозтуң төп шаны күскү дүжүт хүлээп алырынга хынамчалыг белеткенген. Оны лозуң-плакаттар-биле каастап дерээн. Шаңның тараа урар иподүп шуптузун асфальтылаан. Он муң ажыг тонна киирер складтарны септеп, чугайлаан. Бир пакта-ла 20 тонна тараа арыглаар машина белеп. Ол ам № 3 бригададан колген тарааны арыглап, кургадып эгелээн.

Балгазынның төп шаңында бир солун чүүл болза, тарааны дүжүрөрин механизастазыны болуп турар. Сараат салыр машинаны эдс дерээн. Ынчангаш чаңгыс трактор бир машинаның тараазын 1,5—2 минута иштинде-ле дүжүрер.

Тайга эдээ чер болгаш Балгазынның хову-шөлдеринге чаъс, соок-даа болгулаар. Ынчангаш колхозтуң механизаторлары ийи дакпыр күженишкин-биле ажылдап, Балгазынның чаагай дүжүдүн чидириг чокка, кыска хуусаада ажаап алыр, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин күүседир дээш бүгү күжүн олче мееннээн.

С. ХЕРТЕК.

Танды район.

Хой ажылында чугула кампания

Сээлгү каш чылдарда малды тарын бөөзадыр арганы калбаа-биле ажыглаанывыш болгаш хөй санныг уксаалыг бүдүрүкчүлерни алганывыстың ачызында, малдарның, млаңгыя мыйыстыг бода малдың болгаш хойнуң уксаалыг шынары экижээн.

Ынчалзажок малдарның уксаалыг шынарын экижидерин ала-чайгаарлаашкынче киирип болбас. Кодан бүрүзүнге шын шилиишкинни, ацылаашкынны план ёзугаар доктаамал чорутпас, алырад-ажаалданың эргежок чугула байдалдарын тургуспас болза, малдың бедик продуктулуун чедип алыры болдунмас. Чогуур угланыышкынныг, доктаамал уксажыдылга ажылы, элбек чем болгаш эки оран-сава — малдың бедик продуктулуг болурунуң, оон баш санының өзеринің үндезини.

Тываның малчымары улуг күжениишкин-биле ажылдап турар дээринин дугайын бо чылдың бирги чартыынның түңнелдери чугаалап турар. Чартык чылда сүт, эът болгаш дүк садарының планнары күүседип төлээде, бо чылын төрүттүнген хураганнарны кыргыры болгаш бодуун дуктуг бүгү-ле улуг хойларны күзүн агарлап кыргыры эрежок чугула.

Дүк садарының планын күүседири чылдың-на бергедеп турарының бир чылдагааны болза, хойларның дүккүр продуктулуунуң кудузу-дур. Хойнуң продуктулуунуп куду чоруу элээп каш чылдарда чаңгыс ол-ла деңнелинде турбушаан. Ол түүдең болуп турарыл дээрге, чем-биле шоолуг хаңдыртыымааны база оон ашгыда, куду продуктулуг, класстыг авес кошкарларны ажыл-агыйларда ажыглап турарывыс болур.

Бар кошкарларның ниити санының 84,2 хуузу арыг уксаалыг болуп турза-даа, оон иштинде класстыг (элита болгаш 1-ги класстың) кошкарлар түгле 38 хуузу. Уксаалыг кошкарларның продуктулуу түге куду болуп турарыл? Оларны болурчогууру-биле азырап ажаавайн, система чок ажыглап турарында. Ол чоруктуң уржуу-биле чыл бүрүде-ле хөй санныг уксаалыг кошкарлар бодуунуң продуктулуун чидирип, чазын бонитировка үезинде холуттунуп үнүп турар. Оон түшелинде, хойну тарып бөөзадырып барымдаалап алырга безин, Бай-Тайга, Чөөп-Хемчик, Овур, Тес-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң колхозтарында бала совхозтарында хөй санныг кошкарлар чедиишпейн турар. А хойну немей тарып бөөзадырыныл керээзин ол ажыл-агыйлар күрүпениң тарын бөөзадылга станциязы-биле чарбайн турары четпес. Оон ужурундан торүүр хойлар кызырап, чат толду эвээпти ап турар бис.

Хой-хой колхозтарда болгаш совхозтарда кошкарларның дүгү ортумаа-биле 4—5 кг, а дириг деңзизи 60—70 килограммдан ашпайн турары, чамдык ажыл-агыйларда будурукчу малдарның чедиишпейн турары, хойну тарып бөөзадыры калбаа-биле ажыглаттынмайн турары черле коңчуг четпес. Күрүпениң тарын бөөзадылга станциязында ортумак дириг деңзизи 89—100 кг, а бээр дугу 12—14 кг чедип турар уксаалыг кошкарлар бар турбуже, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерге хойну тарып бөөзадыры шүүттүг дээп, ону чорудар тура чок болуп турары канчап-даа таарышпас.

Маңаа мындыг чижекти тодаргай барымдаа кылдыр ап болур. 1971 чылда Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи оруқ», «Коммунизмче оруқ» колхозтарынга, ол ышкаш Эрзиниин ажыл-агыйларынга, «Шекпээр», «Тээли», «Сут-Хол», «Чыраа-Бажы», «Найыралаң» болгаш оске-даа совхозтарга хойну тарып бөөзатканы 50 хуудан эвээш болган.

Бо чылын республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 300 муң хойну тарып бөөзадыр ужурлуг. Ол — улуг болгаш харысалгалыг ажыл. Аңаа хөй санныг хойлакар, тарын бөөзадыр техниктер, зооветспециалистер киржир апаар. 300 муң хойнуң иштинден 204 муң ажыг хойнуаазы 68 хуузуң күрүпениң уксажыдылга станциязының кошкарларының үрезин-биле тарып бөөзадыр. Ук станцияларда ол сорулгага ажыглаар арыг уксаалыг, бедик продуктулуг алтай болгаш красноярск уксаанын, а ол ышкаш саражка уксаанын база улуг, калбак кудуруктуг уксаанын 128 кошкарын бар.

Хойну кыжын хураганнадырыпың ажыктын барымдаалаап, республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузу хойну тарып бөөзадырын августа эгелээрин планнаан. Ол чугула ажыл ам канчаар чоруп турарыл?

Хойну тарып бөөзадырынга эргежок чугула 191 пунктудан 131 пункт кылдынган. Августуң 30-де медээ-биле алырга, 30 ажыг ажыл-агыйларның 50 хире пунктузунда ол ажыл эгелээн. Эрзиниин ажыл-агыйларынга хереглеттинер 14 пунктунуң түгле 6-зы, Улуг-Хемниинде — 39-тун 19-зу, Чөөп-Хемчиктиинде — 31-нин 24-түү. Барыын-Хемчиктиинде — 17-нин оң бирээ бар.

Чоруткан хынаалданың түшелиндеги алырга, ажыл-агыйларның хөй нуруузунга торүүр хой кодлинарында хураганнар үзери доозулбаан, а чамдыктарынга ону шуут эгелевээн болган. Хойну тарып бөөзадыр мурнунда 1,5—2 ай бүрүнгаар хураганнарны үекен, хойларны дыштандырган турар ужурлуг. Шак мындыг четпестер хойну тарып бөөзадырынга багай салдарны чедирип турар. Ынчангаш Эрзин, Тес-Хем, Чөөп-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларынга чоруткан хынаалда үезинде илерээн.

Хойну тарып бөөзадыр ажылга кандыгдаа аар-саар түүлдер турбас ужурлуг. Доктаатпынган негелделерни чажыдар, тарып бөөзадырының технологизин сагывас, чогуур белеткел чок кижилерни тарып бөөзадыр техниктер кылдыр ажылдадыр чорук бо харысалгалыг ажылга багай салдарны чедирип болур. Ол бүгүнү ажыл-агый бүрүзү хынамчалыг чорутса эки.

Амгы үеде тарын бөөзадылганың байдалы бар четпестерни шиитпирлии-биле чайладырып неген турар. Хойнуң уксаазын экижидери, оон баш санын остүрери, дүк будурулгезин көвүдериң хойнуң тарын бөөзадылгазындан бүрүнү-биле хамаарыжыр дээринин ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерге утпас ужурлуг. Чер-черде партия, совет органнар, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелеттирери хой ажылында бо чугула кампаниинын хүн бүрүнүң контролюнга ап, ону бедик деңнелге эрттирерин хандырар хүлээлгелиг.

Эш Л. И. Брежнев Омскиде

Сентябрь 1-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Омскиде чеде берген.

Аэродромга эш Л. И. Брежневти СЭКП-ниң Омск обкомунуң бирги секретары эш С. И. Манякин, облкүүскомнуң даргазы эш К. Н. Голиков, Сибирьниң шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник М. Г. Хомуло, партия обкомунуң бюро кежигүннери, облкүүскомнуң кежигүннеря, область, хоорай болгаш район организацияларының харысалгалыг ажылдакчылары уткуп алган.

(СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ ХУРААЛ

Нефть болгаш газ үлетпүрүүн ажылдакчыларывыл Бүгү-чаңгыл хүнүнге тураскаатқан байырлыг хуралы сентябрь 1-де Москвага болган.

Хуралдың хүндүлүг президиумун СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр улуг кедүрүлгүшкүн-биле соңгаан.

Нефть болгаш бойдус газының тывыкчылары чыл эгезинден бээр 350 муң тонна нефтиин болгаш 650 миллион кубометр газы даалгага немей алган деп, газ үлетпүрүнүң министри А. К. Кортунов бодунуң плетколиге чугаалаан. Тюмень областың чер иштинде чылар байлактарын шиитпээн алган чорук ССРЭ-ниң улустарының дем-биле каттыштырылганының кайгамчыктыг чижектериниң бирээзи болган.

Ында тывыш чергилеринде хөй националдарның кижилери ажылдап, Обь чоогунуң байлактарын совет улуска бараан болдурар деп чугула сорулганы шиитпирлеп турар.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адресиже байырлыг чагаазы хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП-ниң ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ЧОРУПКАН

СЭКП-ниң делегациязы СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев баштадыр Корейияның Күш-ажылчы партиязының ТК-зының чалаанын ёзугаар сентябрь 1-де Москвадан Пхеньяниче чорупкан.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Баяняков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП ТК-ның пропаганда киллиминиң эргелекчизиниң орадакчызы Ю. А. Скляров олар кирип турар.

Внуково аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның киллис эргелекчизиниң бирги орадакчызы О. Е. Рахманов болгаш оскелеп-даа удээн.

КУДР-луң ССРЭ-де элчизин Кюн Хи Ген аэродромга удээшкиннер аразынга база турган.

НАЙЫРАЛЧЫ БЕСЕДА

ТАШКЕНТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, Узбекстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов Узбекстанда чорун турар беску америк хей-нинтя ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвистиң болгаш АКШ-тың Компартиязының ТК-зының оңу удеп торүүр кежигүннери Кендер биле Франклин Александер оларны хүлээп алган.

Найыралчы, чылыг байдалыкыг чижектериниң бирээзи болган.

Ында тывыш чергилеринде хөй националдарның кижилери ажылдап, Обь чоогунуң байлактарын совет улуска бараан болдурар деп чугула сорулганы шиитпирлеп турар.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адресиже байырлыг чагаазы хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

Партия өөредилгезининг системазынга

чаа өөредилге чылынга уткуштур

БЕЛЕТКЕНИР, ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭР

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге, түгэл бодунуң масштабының талазы-биле эвес, чүүл-дээ турушунда бодунуң ужур-дузазының талазы-биле улуг хемек. Ынчангаш сорулга болза, ю ажылды моон ынай улам нижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунуңуң тодаргай сорулдары-биле сырый холбаары олгаш партияның бүгү ве-кингүнериниң идепкейлиг чүүл бедидерине оон салдарлыг болуруп чедип алыры болур. Бо сорулганы СЭКП-ниң Кызыл хооркому эрткен өөредилге чылында багай эвес шиитиргээн.

Эрткен өөредилге чылынга хоорайга партия өөредилгезиниң бүгү звеноларынга 6678 нижи хаара түттүнген турган. Оларның иштиңде 316 нижи коммунистер. Бүдүүге-, транспорт, тудуг черлериниң 109 эге политшкола, марксизм-ленинизминиң үдезиниерин өөренир 61 школа. 65 теоретиктиг семинар ажылдап турган. Ынаңгыда Кызыл сагыглың, аэропорттуң, типографиянның болгаш өске-даа ор-гелериниң партия организа-циялары түңнел кичээлдерин организастыг эрттиргэн.

Дараалыгга комбинадынга эрткен өөредилге чылында тургустунган эге политшкола-ның 25 нижи өөренип турган. Турушку чылларда бо политшкола хоорайда багай өөренилгелиг школаларның бирээ-зи турган болза, нижи парти-ялар хооркомунуң сүмезин ёзулаар коммунист, узун эртем-ниг библиотекарь Вера Нечаева ол политшколага пропа-гандистиди тургускан соонда, байдал үнделгини-биле өөренилген. Аныяк пропаган-дист арга-дужулгалыг пропа-гандистерниң сүмелерин ап-чыдалдерге белеткелиң эки-лиир, өөредилге хереклеше-ниң билдилиг ажыглап, дын-ажучылар-биле бижыг харыл-ааны тутканының түңнелин-де политшколаның ажылы гынаан. Бо политшколаның дыңнакчылары программаның чедиишкиниг доозын, А бо өөредилге чылында олар экономиктиг билгилериниң үн-елиннерин өөренир школага оттыарының политиктиг би-лиин бедидерин уламчылаар-ар.

Марксизм-ленинизминиң үн-елиннерин өөренир политш-колаларның чамдыктары эрткен өөредилге чылын база ынаа доозын. Мында республи-ка амелеглеринге айтып болур. Марксизм-ленинизминиң үдезиниерин өөренир 11 школа-да ажылдап турган болгаш үнелиг кичээлдерни организа-стыг эрттиргэн. Халаавырыг ажылдар эмнээр салбырга-н И. Н. Ворошкевич пропа-гандистиң политшколазының дыңнакчылары эртер Спири-донов, Иванова. Стазбуң олар үнелиг кичээлдерге ханы бү-гүнги чедип алганын көргүе-ннер. Пропагандистер Л. Балчый-оол, З. Кошелева кичээлдерни бедик дениелеге эрттирип, дыңнакчыларының үндүткелии чедип алганнар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитиргелерин өөренир өөретиктиг семинарлар өөрелгелиг база-да багай эвес ооскан. Сан-хөө министерстволуңга, «Тыва тудуг» треста, күүрне банкызынга, ашыы институдунга ажыл-идепкейлиг киришкиннер.

Эрткен өөредилге чылында тургустунган 158 коммунист өөренип турган болза, политөөредилге чылының төнчүзүнде 105 кижи артыкаан. Ооң кол-да чылдагааны болза, партияның XXIV съездизиниң материалдарын өөренип турар политшколаларже, семинар-ларже дыңнакчыларның шилчи киргени-биле тайылбырлаттынар.

Хоорайның чурттакчыларын политиктиг билгилер-биле чепсегээрзиниң марксизм-ленинизминиң кежээки университединиң улуг рольду ойнап турар. Ынча хаара түттүнген 250 дыңнакчы өөредилгезин чедиишкиниг доозун, дараазында курстарже шилчээн. 25 кижи кежээки университединиң доосхап, дипломнарын хоп-таан алганнар. Дыңнакчылар Шейкина, Фомин, Клюсь, Головин олар өөредилгезин 4—5 демдектерлиг доосханнар.

СЭКП-ниң Кызыл хоорком-унуң пропаганда болгаш аги-тация кылдазын эрткен өөре-дилге чылында экономиктиг өөредилгеже улуг кичээнгей-ни салган. 61 эге болгаш марксизм-ленинизминиң үдезиниерин өөренир 31 полит-школазларга, теоретиктиг 21 семинарга экономиктиг би-лгилериниң үдезиниерин дың-накчылар өөренип эрткен. Мында чижек кылдыр автосе-телге заводунда экономика өөренир эге политшколаның ажылын чугаалап болур. Ында партия организациязы эко-номиктиг школаның пропага-нистерниге тускай эртемни-ерин болгаш будүүргелгенин удуртукчуларын хаара тут-кан. Пропагандистер А. Са-мойленко — заводтуң директо-ру, В. Сычев — хандырылга инженери, Томилин — план кылдазының эргелекчизи болуп турар. Бо коллектив пропа-гандист кадрларны шын шилп-ээн тургускаанының түңнелин-де дыңнакчыларның экономик-тиг билгилерже сонуургалы бедээн.

Партия хооркомунуң пропа-ганда болгаш агитация кыл-дазының ажылдакчылары вторник санында-да кичээл-дерге олуруксуу чаңчыл апар-ган. Ол ышкаш бо кылдыстың чанында штаттан даңнаар 16 консультантыларны тургус-кан. Олар тускай бызыглаан организацияларының кичээл-дерниге үргүлүү олуруксуу, полит-өөредилгениң ажылында чедер-четпестерин канчаар ядып алырын пропагандистер-ге, партия организациялары-ның секретарьларынга сүмелеп берип, боттарының от-чёттарын партия хооркомуна ай санында киирип волганнер. Консультантылар И. Алексеев, И. Лопсан, З. Чадамба, Я. Хертек, Г. Дороженко олар түлөөгеп ажылынга ак сетки-лдиг чоруун көргүзүп, поли-төөредилгениң ажылын бедик дениелеге тургузарынга идепкейлиг киришкиннер.

Эрткен өөредилге чылында СЭКП хоорнуң эки ажылдыг пропагандистер В. Нечаева, П. Кирдеев оларның ажылы-ның арга-дужулгазын аныяк пропагандистерге дамчыдар сорулга-биле оларга ажык кичээлдерин органнастап чо-руткан. Ол ышкаш март айда хоорайның бүгү пропаганди-стериниң конференциязын эрт-ирген. Ол бүгү ап чорутка-н хемчеглер пропагандистерниң арга-мергежилин болгаш ха-рыысалгазын бедидерине улуг ужур-дузалыг болган.

Партия өөредилгезинде чо-дииткиннерден ангыда, поли-төөредилгеге организас чок чоруктарның тургулаанын эрткен өөредилге чылы өөр-гүскен. Ооң кол-да чылдагаа-ны — политөөредилгениң чет-челеошкинин дыңнакчылар-ның эртем-биилии барымдаа-лавайн чорутканындан болган. Ол ышкаш чамдык партия ор-ганнзациялары кичээлдерниң эртин турар байдалын хыва-вас, пропагандист кадрларны шын шилип албас, бар чет-пестерни дарый эдип алыры-ның хемчеглерин баш удур чорутпас тургулаан. Алгы, пи-во заводтарынга, «Сукпак» совхозна тургускан политшко-лаларга чүгле 6—7 кичээлдер эрткизээн. Ынаңгыя электро-станциядa партия организа-циязы (секретары эш Храмов) 15 коммунист, 7 комсомолчу-ну өөредилгениң кандыг-даа хевирнге хаара түттүнээны илереэн.

Эрткен өөредилге чылында партияның болгаш комсомол-дуң политөөредилге четпес-зинге болгулаан четпестерни сайгарып көргэн, бо чаа өө-редилге чылында ону катап-таазы-биле чамдык чүгүлә хемчеглерни ап чорутка-н. Партияның политөөредилгези-нин түңнелдериниң дүтайын-да СЭКП Тыва обкомунуң бю-розунуң доктаамал 78 партия организациялары боттарының хуралдарынга чугаалажын көргэн, чаа өөредилге чы-лында политөөредилгениң бүгү хевирлеринге четчеэшки-нин баш удур хынаачылыг чорутка-н. Ол ышкаш хоор-комнуң пропагандын болгаш агитация кылдазының актив-тиларын партия организация-ларынга доктаамал барып, политөөредилгениң четчеэшки-нин шын чорудар талазы-биле оларга боттуг дузаны чедиртеп.

Бо хүннерде 100 ажыг пар-тия организациязы политөөре-дилгеге четчеэшкинин доос-кан болгаш өөредилге чы-лын эгелээрнге белеп. СЭКП хоорнуң пропагандист кадр-ларны шын шилип алырынче улуг кичээнгейни салып, хоо-райның бүгү пропагандисте-ринің семинарын эрттирер деп турар. Ооң ангыда эрткен өөредилге чылында тургус-кан политшколаларга чүгле 6—7 кичээлдер эрткизээн. Ынаңгыя электростанциядa партия организациязы (секретары эш Храмов) 15 коммунист, 7 комсомолчу-ну өөредилгениң кандыг-даа хевирнге хаара түттүнээны илереэн.

Эрткен өөредилге чылында партияның болгаш комсомол-дуң политөөредилге четчеэш-к

Бөгүн — нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

СОЛУТТУНМАС ОДАЛГА

Газ үлетпүрүн хөгжүдери үнүп эконоомика талазы-биле ужур-дузалыг эвес, харын социал ужур-дузалыг үүш болур. Совет эрге-чагырганың, шаңгыя соңгу он чылдарның дургузунда коммунал-амыдырал бүдүрүлгелерин болгаш ажылчы чоннарның бажыңнарын газчылар талазы-биле улуг ажылдарны боттандырган.

В. Я. Ленин газ хевирин өдээлгенин ужур-дузазын улуг-биле үнелээн. «Техниканың улуг тиилелгелериниң бирээзи» деп үүлүнге ол мынчаар бижээн: «Газ одалгазынче шилчинер чорук күш-ажылдың байдалын удам эккижилер, миллион-миллион ажылчыннарны ынчан, довуракпан, хирдең алырар...».

Газ ажыглал ажылдакчыларының мурнунда улуг соңгага салдынган. 1975 чылга чедир Тыва АССР-ниң талазыбиле хоорайларның бажыңнарының 35, кодээ черлериниң — 15 хуузунга газты киирер. Ынчангаш амгы үеде бистиң республиканың хоорайларында, кодээ черлеринде газты хөйүбиле киирип турар. Бөгүнге чедир Тывада 16 муң ажыг бажыңнарда газты киирген, оон 6 муңун кодээ черлерде киирген. 1971—1975 чылдарның беш чыл планын чедиишкинниг күүседир төлээде, Тыва АССР-ге ам-даа улуг ажылдарны кылыр апаар. Чижээ, хоорайларда 10 муң чурттакка бажыңнарыңга, кодээ черлерде 11,5 муң бажыңнарга газты киирер.

Газчыдыга талазы-биле бо улуг даалгаларны хажык чокка күүседирин хандырарын республиканың Кодээ ажылагый министерствозунга, Совхозтарының бүдүрүлге эргелелинге, Чурттакка-коммунал ажыл-агый министерствозунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Херек кырында бо даалганы канчаар күүседип турарыл?

1972 чылда хоорайларды чурттакка бажыңнарыңга газ киирер планны 169 хуу күүсеткен. Бо эки көргүзүг. Ынчаарга кодээ черлерни газчылар талазы-биле планны үскен, үүле 13,4 хуу боттандырган. Кодээ черлерге газ киирер талазы-биле үндүрүп берген акша-хөреңгини өскээр чарыгдаар үүлдер бар. Бо ажыл ыяңгыя Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда багай.

Ол районнарда газчыдыгганың деңнели үүле 2—5 хуу болуп турар. Газ ажыл-агыйының районнар аразының конторазын Кызыл-Мажалыкта тургускан, газ дериг-херекселдерин айыыл чон ажыглаар талазы-биле техниктиг хайгаарал ашкынының, ол ышкаш газ хандырылгазының айтырыгларын долу шинтирлээн турда-за мындыг байдалыг бооргa, кавчап-даа таарыштыр. Үстүнде адаанывыс организациялар бо чүгүлә ажылче кичээнгей салыр ужурлуг.

Газ ажыл-агыйының Бай-Хаакта ажыглал конторазын тургускаанының ачызында Таңды болгаш Тес-Хем районнарын газ-биле хандырар ажыл эккижээн. Ам ындыг контораларны Сарыг-Сеп суурга болгаш Туран хоорайга тургузар.

«Тыва газ» эргелелиниң коллективи соңгу үеде быжыккан. Кадрлар болгаш техниканы көвүдээн. Ынчангаш Абакан хоорайдан газты дажыглаар, ону районнарже чедирер ажыл ам үзүктел чок шинтирлеттинип турар апарган. «Тыва газтың» участоктар аразында социалистиг чарыш калбарган.

Чарыштың мурнуку олуруунда Кызылда озал-оңдак болдурбазының диспетчер албаны (удуртукчузу Александр Шульгин) чоруп турар. Газ ажыглалын эккижилер талазыбиле улуг ажылды олар чорудуп турар. Мурнакчы ажылчыннар Геннадий Дроздов, Рита Орловская, Владимир Всирецов олар боттарының хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Эргелелдиң транспорт албаның коллективи база багай эвес ажылдап турар. Оон удуртукчузу Василий Гуртовой, чолдакчылар Неволин, Корняков алыпкылар кайда-да газ херек ээвэ болдур, аңаа чогуур уе-шаанда чедип, боттарының чүгүлә болгаш харыысалгалыг ажылын эки кылып турар.

Амгы үеде эргелелдиң ниити коллективин бодунуң бүдүрүлге баазазын Кызылда кылып турар, ону 1973 чылда бүрүн дээзар. Кызылга болгаш Кызыл-Мажалыкка баалыннар долдурар пунктуларның толевылелин кылып турар. Бо черлер ажыттылга кирген сөөнүң чонну газ-биле хандырары улам эккижилир.

Е. ШАБУНЕВИЧ,
«Тыва газ» эргелелдиң начальниги.

Ташкент-биле таныжып турар

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбекистанда чоруп турар эрэ-маадырлыг америк коммунист Анджела Дэвис республикада өөредилгениң болган эртемнин системазы-биле таныжкан. Сентябрь 1-ниң эртенинде Ташкенттиниң № 110 школазынга А. Дэчие барып, бөрги классчыларның баштайгы кичээлинге олурушкан болган өөредилге кабинеттерин, лабораторияларны көргеп.

Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының хураалдаар залынга чыылган эртемденнер, чогаадыкчы интеллигенциянның төлээтенчилери Анджела Дэвис республикага байыр чедирген. Олар чугуртуп утаан-бодал күштеринин сайгыралынын дугайын чугаалаан болган залчыларның салган айтырыгларынга хөрүнналган.

Анджела Дэвис Узбекистанның найысылалының солуун чүүлдерин көргеп болган соңгу чаа кварталдарынга барып чораан.

Чаа күш-биле ажылдаар

Найысылалдың мурнакчы башкыларының ажыл-херектерин сонуургап, Кызыл хоорайның улус өөредилге кылдызыбиле сүмележиримге, эргелекчи мынча деп чугаалады:

— № 4 школада математика башкызы Людмила Николаевна Васильева-биле таныжып болур сөлөр. Коллективте ниити ажыл-ниң черле эки. Ажылынга ак сеткилдиг, идепкейлиг хөй-ниитичи башкы. Чөөкта чаа болган найысылалдың башкыларының август човулел хуралының президиумунга орду ийин ол...

Найысылалдың школаларынга чаа өөредилге чылын үтүүп турган өөрүнчүг хүннерде үүле. Ол школага келген мен. Людмила Николаевна, оске башкы өөрү ышкам, өөренчилерни-биле ужуражып, чайын кылган солуун ажыл-херектеринге, дыштанылгазының дугайын чугаалажып турган. Эрткен өөредилге чылында оон удуртуп кыптаан сески классчылар башкызынга байыр чедирип, дириг, чечектерниң үлүг моонзаан аңаа түдүскан.

Оон эрткен чылгы сески классчылары «Билиг дээш» походка киришкеш, найысылалдың отрядтарының чарыжынга тиилекчи отрядтарның санынга кирип, мурнакчы болган. Бо чылдың май 19-та Кызылга эртиргеп Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюнга тураскаатқан байырлалга республиканың мурнакчы отрядтарының олуруунга калы чыскаалган.

Ол класс ынчаарда чүс хуу өөредилгени чедип ап, сагыыга-чүрүмүн быжыг тудуп, школага үлегерлиг деп мактаткан. Комсомол организациязының ажылын чогуур деңнелге тургузуп, чүс-түс өөреникчилер ортузунга өөредилге-кижизидилге ажылын чүткүдүг боттандырын келгенинин түңнели ол болур-дур.

Людмила Николаевна бо чылын 4 «б» классты удуртур. Чаңгыс школаның коллективинда, бир ог-бүле ышкам, улугларны эгелээр, бичиилерни доозуп салгар эки чанчылдамгыр. Башкы бо чаа классының өөреникчилеринге чогум-на оон дугайында чугаалап турлу.

Бүрүненин Кызылда башкы институдунуң физика-математика факультединдооскан ол аныяк башкы ам он чыл ажыг ажылдап чоруур.

ЧУРУКТА: башкы Л. Н. Васильева.

Ан. ДАРЖАА.
Автөрүнүң фотозу.

БИСТИҢ УЧАСТОКТА

«Союзсибгаз» трестиң участогуң Кызыл хоорайда тургускандыдан бээр каш чылдар эрткен. Бо участок Кызыл хоорайның хөй каът чурттакка бажыңнарында, Ак-Довуракта, Хову-Аксыда болгаш өске-даа хоорайлар, суурларда кыпсыр газты ажыглаарынга хереглээр дериглелерни тургузар ажылды башкарып, организастап турар.

Бистиң коллектив бо чылдың эгезинден ниитизи-биле 13 муң 618 квартирага газ дериглелерни тургускан. Оон ниитизинде кодээ суурларда 4369 квартира дериглге-биле хандыртынган. Тоскуу беш чылдың планында 1975 чылга чедир кодээ суурларның 11,5 муң квартираларынга дериг-херекселдерни киирип, газ-биле хандырары көрдүнген.

Газ херекселдиг чурттакка бажыңнарынга газ балоннарын киирер чагыгны ап турар Тыва газ эргелели беш чылда салдынган сорулгаазы күүседирингe улуг дузаны көргүспүвээн, чер-чер Советтерби-ле харылзаалы тудар, район бүрүзүнге бодунуң салбырларын ажыдар ужурлуг.

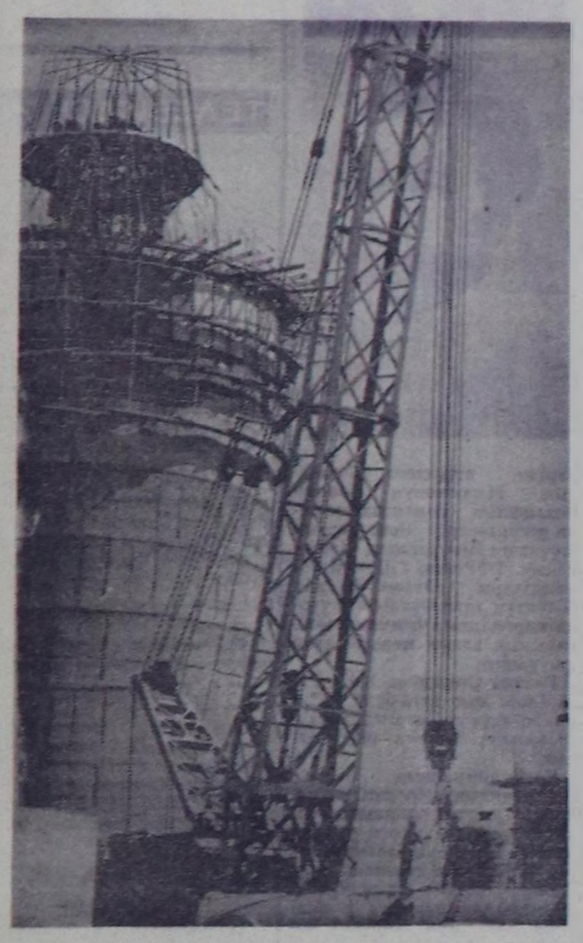
Бажың бүрүзүнде, бүдүрүлгелерде, хөй-ниитиниң чеменилге черлеринде ажыглаар турар дериглелер бистиң хайгаралывыста болган ужурунда, ону сеткээри база эдерингри биске онаажыр. Сеткелгениң болгаш ажыглалдың байдалын эккижилер сорулгабиле, кодээ суурларның чаңдыызынга, районнар төлеринге бот-оруулга-чарылгалыг ажыглал конторалары 1971 чылдан тургузуп эгелээн бис.

Газ балоннарын, дериглелерни чер-черже чедирип тургузарын хандырар сорулганы айтып турар план-биле бистиң участокту Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу хандырбаан. Оон ужурунда совхозтарының 1570 квартираларынга газ киирер сорулгавыс бо чылын хоомай байдалдыг боттанып турар. Бо талазы-биле шынгыы план чогундан мынчага чедир үүле 352 бажыңга газ херекселин тургускан болуп турар.

Бо участоктуң чедиишкинниг ажылдаарынга күш-ажылчы дузазын чедирип турар мурнакчы кижилеривистиң байырлал хүнүнде адап, мактап, оларның республиканың улус ажыл-агыйын хогжүдеринге болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын эккижилерине ачы-дузазын дендеглээр ужурлуг бис. Эки Момбужапга удуртқан монтажниктер бригадазы нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн таварыштыр Ак-Довурак хоорайның хөй каът бажыңнарынга газ дамчыдылгазының бөлүк дериглелерин тургузарын доскан.

Хову-Аксында ажылдап турар эш Голдьминниң звеносу хөй квартиралыг чурттакка бажыңнарынче газ балоннарын тургузар черни монтажтаарын база доозупкан. Өскеда бригадалар, звеноолар байырлалга күш-ажылчы бедик бөргүзүлгелиг ужуражып, моон соңгаар күженишкинниг ажылдан, Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур алдарлыг ибилейниге төлептиг ужуражыр-лар.

Ю. ЗАМЧЕНКО,
«Союзсибгаз» трестиң Кызылда бот-оруулга-чарылгалыг участогунуң начальниги.

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Тоскуу беш чылдың директивтиг чугулаларының бирээзи — Оренбургтуң газ болбаазырадыр кылыр заводунуң бирги золчөөнүң дериг-херекселдериниң технологтуг эптээшкинни эгелээн. Ол 1973 чылдың ийнги чартыында-ла чуртка күүгүнү болгаш арыглаан газты берип эгелээр.

«Востокнефтьводмонтаж» трестиң коммунист Николай Трофимович Митраковка удуртқан эң дээре бригадазынга ол ажылды эгелээрин даасkан.

ЧУРУКТА: 52 тонна конденсатор-коагуляторну эптеп турары.

Н. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ТЮМЕНЬНИҢ НЕФТИЗИ

Тюмень областың нефтичилери берге болгаш нарын байдалга ажылдап турар. Малгаш-шалбааларга, улуг үерлээшкин болгаш чыыкылама сөөк үезинде бээн олар ажылдап, Төрээн чуртунга хөй нефтиниң бээр дээш социалистиг чарышты калбартып турар.

Тюмень облазының нефтичилери бо чылын 60,5 миллион тонна нефтини бээр, а 1975 чылда 125 миллион тонналы бээр. Совет нефть индустриязының кол черн — Тюменьниң бүгү нефтичилери бо саннарны эки билир, ынчангаш олар ажылдың темпизин бо саннарга деңнеп. бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Августуң төнчүзүнге чедир тюменьчилер планнан ажыр 1086 муң тонна нефтини тыпкан. Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге олардың белээ мындыг. Олар декабрь ийнең төнчүзүнге, азы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга чедир планнан ажыр ам-даа 1200 муң тонна нефтини тыварын хүлээгеп.

Барыын Сибирьниң нефть индустриязының төрүттүнгенин — бүгү эвилелдешкен республикаларның кады кылган күженишкиннериниң түңнели болур. Сибирьжилер — Украинанын, Белоруссияның, Азербайджанның, Грузияның, Эстонияның, Москванын, Ленинградтың, Свердловскиниң, Челябинскиниң, Горькийниң заводтарынга кылган техника-биле шинчилел ажылдарын чорудуп, орударны гудуп, нефтини тып турар. Татар болган Башкир автономнуг республикалар, Куйбышев область кол байлакты — нефть тывармының аргазын эки билир кижилерни чорудуп бергеп.

Аныяк техник Геннадий Ленин Тюмень облазынга Куйбышевтен келген. Ол үттээшкин ажылдары чорудар бригаданы удуртуп турар. Оон бригадазы эң дээрелериниң санынга киргеп. Геннадий боду Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры апарган, ону РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгаан. Оон бригадазының кежигүннери июнь-августа айларда үттээшкин ажылдарын эң түргеп чорудуп, айда-ла 8 муң метр чыын бүрүзүнүң, кадр ажылдакчы болгаш өөреникчи бүрүзүнүң мурнунга харыысалгалыг соругаларны салгап. Ынчангаш кижи бүрүзү олардың күүседирингe бүгү күштерин берип турар. Көдээ ажыл-агый кооперативтери бо чылдың часкы дужүдүнүң ризин болгаш аъш-чем культураларын күргүнгө план ёзугаар негеттингенинден 6 хуу хөйнү дужааганын чугаалаарга-ла четчар. Америк ужар үүлүнүң болгаш флоттуң эң-не аар соңгаларынга доктаамал таварамын турар Куангбинь биле Нгеан можулар күрүнеге аъш-чем культураларын садарымын планнын 15 болгаш 36 хуу ажыр күүсеткен.

«Эрте-бурунгу Хавой. Бөгүн оон кудумчуларында камгалал өңнүг хепхерин кеткен кижилер колдаан. Автоматтар тутқан аныяк солдаттарның отрядтары ажылгыр-даа, тура-соруу бедик. Дайын үеэш. Ынчалза-даа хоорай байырлалга эки белеткенген. ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң туктарын бажыңнарның хаваларында асиан. Чер болганда лозунар болгаш транспарантыларда «Хамаарышпас чорукта болгаш хостаалаан артык эргим үнелиг үүг-даа чок!» деп бижээнин онзаланып шостур.

Вьетнам Демократтыг Республика 27 харлыг. Республика ол бүгү орукту Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өскеда чурттары-биле кады эртken. Даштыкы ажелекчилерге удур демиселге, социализмни тургузарынга вьетнам улустуң тиилелгезиниң магадылалы социалистиг чурттарның деткимче, дузаламчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

(СЭТА).

Чугаалажыышкыннар доозуларган

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгриак чугаалажыышкыннар Будапештиге доозуган. Ол чугаалажыышкынинарның түңнелинде экономиктиг кады ажылажылга талазы-биле комиссияны министрлерниң деңнелинге тургузар дугайында дугуржулугага ат салган.

Ийи чурттуң нефть үлетпүрүнүң талазы-биле кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулугага база ат салган. Бо дугуржулганы ёзугаар Венгрия Ирактың бойдус байлактарын ол чурттуң шингээлип алырынга дузаламчыны калбартып, нефть тывыкының болгаш ажылдап кылышкынының машиналарын база дериг-херекселин Иракка бээр дээш.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

СЭТА-ның медээлери

☆ **БЕРЛИН.** Сентябрь 1-ниң эртенинде ГДР-ниң 2.734 муң школачылары өөренип эгелээн. Оларның иштинден 268 муң кижи бо чылын бир дугаарында школаларга өөренир.

Эрткен айларда чайгы каникулдуң үезинде школачылар пионерлер лагерьлеринге эки дыштанып, туристчи походтарга чораан. Уругларның дыштанылгазын организастаарынга күрүне бюджединден чыл бүрүде 250 миллион марка акшаны үндүрүп берип турар. ГДР-ниң тудугжулары болгаш полиграфистери чаа өөредилге чылынга эки белеткенген. Хоорайларда болгаш өөдүг суурларда школаларның хөй-хөй чаа бажыңнарын тутнаа, 370 түс-түс аттарлыг өөредилге номнарын 28,5 миллион экземпляр ниити тиражтыг кылдыр нарлап үндүрген.

★ **БУДАПЕШТ.** Студия магнитофоннары бүдүрер талазы-биле чаа заводту Венгрияның Печ хоорайында ажыглалга киирген. Бүдүрүгени Совет Эвилелиниден, ГДР-деп болгаш Чехословакиядан келген дериг-биле дерзон.

БУР-ның бүдүрүлгелери магнитофоннарны бүдүрер талазы-биле улуг дуржулгалыг. Венгрия бүгү продукциязының 90 хуузун даштыкыже үндүрер түүлдериниң дөртүүн үш кезиин социалистиг чурттаржө чорудуп турар.

★ **БУХАРЕСТ.** Ковстанцаның корабль тудугжулары 2.000 тонна чүк сөөртүүчүүн хуусаа бетинде сугже эжиндирип киирген. Бо болза, ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар бүдүрүп турар мындыг хевирниң судноларының тоскуу-дур.

Румыниянын Республика кыдыр чарлаанындан бээр 25 чылынга алдар кылыр судноар тудугжулары мындыг хевирниң ам артқан ийи судноун бо чылдың төнчүзүнге чедир база хуусаа бетинде сугже эжиндирип киирерин хүлээгеп.

Олтенпиада судноар тудуунуң заводу 5.000 тонна кургаг чүк сөөртүр 42-ги суднону совет экипажка хүлээдип берген.

★ **ВАРШАВА.** Одаар түүлбиле ажылдаар «Остроленка» дээр электростанциянын тудугжуларының коллективи польша энергетиктерниң чоокшулап орар баймралын ийнги улуг агрегат—200 муң киловатт күүүдүг турбинаны ажыглалга киирерин-биле демдеглээн. Бо чылдың чазында станцияның ажыглалга киирген бирги энергетиктиг блогу амга чедир хөй миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Келир чылдың эгезинде тудугжулар үшкү энергоблокту ажыглалга киирер.

☆ **СОФИЯ.** Ам Болгарияда кижиниң назынының узуну ортумаа-биле 72 хар болуп турарын статистика медээлери херечилеп турар. 1940 чылдыы-биле деңнээрге, кижиниң назыны 20 хар немей узаан.

(СЭТА).

Тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куангчи хоорайының девискээринде кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Хоорайның төвүнче часа таварын киирип орааладышкан сайгончу чадаг шеригнерниң болгаш парашют-десантникterниң 20 муң ажыг солдаттыг болуглелиниң ораладжышкыннарын хосталганың Улусчу чепсектиг күштери чедиишкинниг өйтүр шаап турар. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң түгүн Куангчи хоорай-шивээнинң кырында кинскиткен хүнүнден ам беш ай болган. Ол үеден эгелээп патриоттар хоорайны болгаш Куангчи можунуң улуг кезиин контрольдаарын бижыы-биле ходда тутпушаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилели август айда мурнуу-вьетнам патриоттарның дайынчы чорудулгаларының түңнелдерин үндүрген. Мурнуу Вьетнамның бүгү ыол районнарынга кадыг-дошкун тулчуушкуннарның үезинде хосталга күштери дайзынының 30.000 хире солдадын узуткаан, балыглаан болгаш тудуп алган дутайын дыңнадыгда демдеглээн.

ШЫННЫГ ХЕРЕК ТИИЛЭЭР

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Петровтуң дамчытканы болза:

Вьетнам улус бодунуң национал баймралын — ВДР-ниң тургустунган хүнүнден бээр 27 чыл оюн америк дайынзырактарының агаардан болгаш далайдан согугларын күштедиргенинин байдалында демдеглеп турар.

Соңгу айларда ВДР-ге чораан кижилер Пентагонның бо чуртка удур аралашкыр үүлгедишкиннериниң уржуктарын көргеп хереченнер болган. Чер болганда дайынның чедирген уржуктары—орттенгирер аар бомбалар дүшкен ажок улут оңгарлар, ракеталарның болгаш снарядтарның согугларындан үрелген үүлдер.

Хавойга болгаш Хайфонга, Хайзыонгка болгаш Намдиньге — барык можу бүргүзүге америк дээрбечилер боттарының кеминг үүлгедишкиннериниң истерин арттырып каан. Өрттенген бажыңнарны, эмнелгелерниң болгаш школаларның буступ дүшкен хаваларын, үрелген бедик чалдарны, радиолар-биле үрей аткылаан кайгамчыктыг төөгүлүг тураскаадларны көргеш, херекже албайн барып болбас.

Америк ужар үүл болган америк корабльдер Соңгу Вьетнамның чүгле «шериг объектилеринге» согугларны таварыштырып турар дээр дугайында АКШ-тың шериг болган политиктиг бодуктеринең төлээлекчилериниң медегледдери боттуг байдалга дүүшпейн турар.

Океан ындында стратеттер вьетнам улусту бомбалаар болган снарядтар-биле коргудуп, хамаарышпас чорук болган хосталга дээш демиселден ойталаарынче ону албадап болур деп кордап турарлар.

Дайын үезиниң негелделери ажылчын болган тарелчын бүрүзүнүң, кадр ажылдакчы болгаш өөреникчи бүрүзүнүң мурнунга харыысалгалыг соругаларны салгап. Ынчангаш кижи бүрүзү олардың күүседирингe бүгү күштерин берип турар. Көдээ ажыл-агый кооперативтери бо чылдың часкы дужүдүнүң ризин болгаш аъш-чем культураларын күргүнгө план ёзугаар негеттингенинден 6 хуу хөйнү дужааганын чугаалаарга-ла четчар. Америк ужар үүлүнүң болгаш флоттуң эң-не аар соңгаларынга доктаамал таварамын турар Куангбинь биле Нгеан можулар күрүнеге аъш-чем культураларын садарымын планнын 15 болгаш 36 хуу ажыр күүсеткен.

«Эрте-бурунгу Хавой. Бөгүн оон кудумчуларында камгалал өңнүг хепхерин кеткен кижилер колдаан. Автоматтар тутқан аныяк солдаттарның отрядтары ажылгыр-даа, тура-соруу бедик. Дайын үеэш. Ынчалза-даа хоорай байырлалга эки белеткенген. ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң туктарын бажыңнарның хаваларында асиан. Чер болганда лозунар болгаш транспарантыларда «Хамаарышпас чорукта болгаш хостаалаан артык эргим үнелиг үүг-даа чок!» деп бижээнин онзаланып шостур.

Вьетнам Демократтыг Республика 27 харлыг. Республика ол бүгү орукту Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өскеда чурттары-биле кады эртken. Даштыкы ажелекчилерге удур демиселге, социализмни тургузарынга вьетнам улустуң тиилелгезиниң магадылалы социалистиг чурттарның деткимче, дузаламчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

(СЭТА).

Тайылбырлакчының булуңу

Пекин бодун сойгалаан

Чедеп беш миллион улустуң национал-хосталгалыг үр үеде шудургу демиселиниң түңнелинде эрткен чылдың декабрьда тыптып келген аныяк күрүне — Бангладештің КНО-ның кежигүнүнге хүлээп алырынга моондактаар дээш Аймыл чок чорук Чөвүлелинде КУР-ның төлээлекчизи бодунуң удур бадылаар эргезин ажыглаан дугайын номчукчулар билир болгай. Бангладеш КНО-ның кежигүннериилеп Устав ёзугаар негеп турар бүгү негелделерге дүгжүп турааш, Пекин болуунуу-биле болган. Амга чедир Бангладештің делегейниң 90 хире чуртту хүлээп киргени база билдингир. Дөрт чурттуң — Индияның, Совет Эвилелиниң, Югославияның болгаш Англияның чаа күрүнеи делегей организацияларынга хүлээп алырын корүп турар резолюциязын бадылаар үезинде Пекин аңаа удурлаашын бадылаан.

КУР-ның хоозун туружу Пекин бодун боду сойгалаарынга херек кырынга чедирген. Национал-хосталгалыг шинчээшкиннге бергинеп дугайында Пекиниң хоозун бүүдүрелгелериниң, «ушку делегейниң» чурттарының «удуртукчузунуң» ролюн оон семеп турарынын ужуру чүдел деп чүвеин бо хоозун туруш көргүскеп. Бангладешке хамаарыштыр КУР-ның өөренишиниң үүлгедишкинниң делегей шарлалгазы Пекиниң удуг туралыг чүткүлдериниң шуут-ла ажык илереп кылдыр корүп турар. Бо өөренишиг үүлгедишкин Индостан картык ортудукка тайбыңны быжыглаарынга моондактаар сорулганы салган. Бангладешке массалыг митингилер болган чыскаалдар болгулаан, оларның киржикчилери Кыдаттың чорудуп турар өөренишиг политикazын килеңнег сеткил-сагыш-биле каргаан. «Бо даярге «ушку делегейге» сеткил-сагышты сагындын келир кичээндирип-дир» деп, Франциянын «Экю» солуну бижээн.

Демократтыг, дешпилгелиг парлалганың тайылбырлакчылары Кыдаттың туружунга сагыштыы-биле тыптып келген чүүлдерни оортан корүп турар, чүге даярге, Чехословакиянын «Руде право» солунуунуң сагындырганы-биле алырга, эрткен чылын КУР «АКШ-биле хол-холуудан тутпушчуп алган, Бангладештің улувунуң национал-хосталгалыг демиселиниге кавдыг-даа янзы-биле шаптыштаан. Бо чылын КУР национал-хосталгалыг шинчээшкиннің тиилээнинің түңнелинде тургустуктан Бангладеш Улус Республиканы КНО-га хүлээп алырынга шаптыштаан. Пекиниң удур бадылааны даярге, чүге Бангладештің улустарын эвес, харын база бүгү национал-хосталгалыг шинчээшкиннің, бүгү демократтыг делегейниң дүжүрүп дораамчылаанындыр. Амгы үениң бүгү нолкол айтырыгларынга Пекин чүгле социалистиг чурттарның туруштарынга эвес, харын база улустар аразында тайбыңның болгаш кады ажылдажылгазының эрге-өскүстарынга чорүшкек туруштарда туруп турарынче Польшаның «Глос працы» солуну кичээнгейлеп салган.

Н. ОРЛОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

КОНКУРСТАРГА КИРЖИНЕР

«Шын» солуннуң редакциязы эң эки очерк, репортаж, бичии хемчээлдиг рассказ база чугула айтырыг кедүрүп бижээн үүл, фельетон болгаш эң эки фото-чурук дээш база Тыва АССР-ниң журналистер эвилели «Бузулбас эвилел» деп конкурстарны чарлаан болгай.

Конкурстарга киирер чогаалдарның сөөлгү хуусаазы декабрь 25-ке чедир болгайла, эвээш үе артканы билдингир. Бичиктиг ук конкурстарга идепкейлиг киржирипче бүгүле күзелдиглерни чаладывыс.

Конкурстарның кол соруглазы — коммунизм дээш демиселге совет кижилериниң тургузукчу, чогаадыкчы ажыл-херектерин, ленинчи улуг идеяларның, Коммунистиг партияның политикалыының ачызында тыва черде боттанып турар улуг чаартылгаларны тода илередиргенге идиг бээри болур. Бо бүгүнү чырыдарда, Коммунистиг партияның XXIV съездиниң үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериң ажыл-ижин көргүзерин кол удурулга болдурар.

Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участоктарында массалыг социалистиг чарыштың калбарыышкынын, совет ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенциязының күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, ол херекке бедик харысаалгалыг чоруктуң дээре үлегер-чижектерин көргүзүп турарын, үлетпүрге, кадаа ажыл-агыйга, транспортка, тудугга, культура тургузуушкунунга эртемниг челиишкиннерин болгаш мурнакчы дүржүлгаңы иептерединиргенге төлептиг салымышкынын биирил турарларның дугайын уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге көргүзерин конкурстуң чугула негелдези болуп турар.

Бо чылдың декабрь 30-де ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою болур болгай. Ооң-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң доктаалы үнген. Ынчангаш ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралыга, партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезинге холбаштыр, адаа-дүүштүр совет боттуг амыдыралдың чижектерин илередип көргүзерде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң канчаар сагыттынып турарынче кичээнгей салыры эргежок чугула. Улустарның найыралыг көргүзерде, аңгы-аңгы черлерде ажылдап турар хөй националдыг коллективтериниң, түс-түс совет кижилериниң амыдыралында, ажылында тодаргай чижектерге даянып тургаш чырыдар.

Ынчангаш очерк, рассказ, репортаж, фельетон, чугула айтырыг кедүргең үүл бүрүзү-ле кижилериниң ниитилелге болгаш өг-бүлеге төлептиг мөзү-шынарын илередирибиле чергелештир улустарының найыралыга холбаштырган турарын кичээнгейге алыр. Совет Тывада бүгү-ле улуг бүдүрүлгелерни, тудуларны, кодаа ажыл-агыйның бүдүрүлгелерин бистиң чүртүвүстүң хөй националдыг бүгү улустарының, хамыктың мурнунда, улуг орус улустуң аңы-дуңма киржилгези-биле кылган болгаш кылыы-даа турар. Чижээлээрге, Ак-Довуракта 40 ажыг национ ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылдап, чүрттап турар. Ындыг чижектер кайда-даа хөй.

Фото-чуруктарга кижилериниң күш-ажылының, өөредилгезиниң, дыштанылгазының, найыралының, экономикада, культурада, хамаатыларның боттарының араазында харылзаларында бүгү-ле чөл, деңнилгелиг түүлдерин илеряшкинин эскереринче, Тываның бойдузунуң чараш чурумалларын солун этюдтарга эң эки композициялыг идея талазы-биле бедик уткашыларлыг кылдыр көргүзеринче кичээнгейни салыры негеттинер. Чуруктарны тыртыргаш, кылагар (ландшевая) саазынга коичуг тода көстүр кылдыр парлаап чорудар.

Ооң-биле кады, бистиң бурунгаар шимчээшкинниниске шаптык болуп турар бүгү-ле четчестерни чидир, принципиалдыг шүгүмчүзелдиң одунга таварыштырган турары чугула.

Конкурстарга жанрлар аайы-биле шаңналдарны тургусекан болгай, ону эрткен чылдың майның 5-те үнген «Шын» солундан көрүп ап болур.

Конкурстар материалдарын дараазында адрес-биле чорудар:

Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, «Шын» солуннуң редакциязынга. «Шынның» конкурузунга. «Бузулбас эвилел» деп конкурска деп бижир.

Сентябрь 1-де республиканың хоорай, суурларында

1973 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫНГА БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫНГА ЧАГЫДЫЛГА ЭГЕЛЭЭН.

„ШЫН“ солунну чагдып алырынче далажыңар!

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

МЮНХЕН. (СЭТА). XX олимпий оюннарының алдын медалы дээш спортчу демисел улам чидигленген.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү эң аныяк гимнаст, 17 харлыг Оля Корбут август 31-ниң кежээзинде гимнастиканың ийи хевиринге тиилээш, ийи алдын медаль-биле шаңнаткан. Көрүкчүлерниң чаптап, ынакшыл бергени Оля Корбут бодунуң кайгамчыктыг сал-тоаун (чараш коргүзүг) күүседиптерге, адыш часкаашкыны дидиреп турган. Олаға чечек түгеп бээрге, өөрээнинден караанның чажы дамдылап турган. Корбут колдуктаар ыяшка монгуп медальды алган. Мөңгүп медальдарны Тамара Лалакович биле Людмила Турищева база алган.

Совет волейболистер үшкү тиилелгеня чедип алган. Бо удаада олар Болгарияның шилиндек командазын 3:1 санга уткан.

Красноярск хоорай чурттуг моге Иван Ярыгин хостуг хүрештиң чартык аар денизинге (100 кг чедир) тиилээш, олимпий чемпионунуң алдын медалын чаалап алган.

Хостуг хүрешке совет моге—Махачкала чурттуг Арсен Алахбердиев чиик денизинге (52 кг чедир) моңгүп медальды чаалап алган.

ССРЭ-ниң адыгжызы Яков Железняк «маннап чоруур хаваа» деп кара адар талазыбиле маргылдаага 569 санныап, делегейниң чаа рекордун тургуспушаан, олимпий оюнарының алдын медалы-биле шаңнаткан.

«Маңнап чоруур хаван» адры дыка нарын. Анда оожум болгаш бодун туттунуп шыдаар кижилер тиилээр. Одесса чурттуг Яков Железняк хөглүг болгаш, улустуң баштактанының эки билир кижи, а кажан бооданга кылыр черге тедип келгенде ооң оожум кижи чок ыпкаш сагындырар.

Бооданга спортунуң бо хевирин олимпий оюнарының программазынга бо чылын эң баштай киирген. «Хаван» баштай адыгланың мурнуу-биле 5 секундада «маннап» артер, ооң дараазында ооң ийи катап дүргеп артер. 25 метрге бооларр бо маргылдаага Железняк эң часпас адыгжы болган.

Железняктың чаалап алган медалы болза совет спортчуларының 15-ки алдын медалы болур.

Пистолеттен дүргеп бооларынга Виктор Торшин хүлер медальды алган. Ол 593 санныатказып, олимпий чемпионуу болган Польшаның адыгжызы Юзеф Запедскийге чүгле ийи сан четпейн биргеп. Бо маргылдаага бирги хүнүнүң соонда Польшаның адыгжызы Ирена Шевинская 400 метрге маңнаарынга үргүлүг америк спортчулар тиилеп келген. Бо удаада совет спортчу чайынаачак тиилелгеня чедип алган. Стадионга оргаа 80 000 көрүкчү москвачы Александр Корнелюкту мактаан. Ол 100 метрни эки эртип, 10, 36 секундада эрткен, олимпий чемпионну болган

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 5 ВТОРНИК № 209 (8977). ортаа 2 коп.

ОМСК ОБЛАСТЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Сентябрь 2-де Омск областың партия-ажыл-агый активининң хуралы болган. Анаа 1972 чылда улус ажыл-агыйының планын күүседир талазы-биле социалистиг тарыштың чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП ТБ-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев аналаа чүве чугаалаан, чыыланнар ону чылыы-биле утканнар.

Хуралга СЭКП-ниң Омск обкомунуң бирги секретары эш С. И. Манякин, партия хооркомунуң болгаш райкомнарының секретарьлары, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары чүве чугаалааннар.

Омск областын бүгү ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр боттарының хураалеринден улам сырый каттыштырар, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин херек кырынга боттандырар дээш демиселге безик организастыг чорууларны хөтүзеп, дүжүттү шалыпкын болгаш чидириг чокка ажаап алыр, күрүнеге тараа болган көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын садарының планнарын ажыр күүседир, ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг үткүүр дээш күжүн болган мергежилин харамнанмас дээрзин СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединге болгаш СЭКП ТК-ның Политбюрозунга илергейлеп бүзүреткеннер.

• • •

Эш Л. И. Брежнев Омскиге барган үезинде СЭКП обкомунуң бюродунуң кежигүннеринге ажыл-агый тургузуушкунунуң айтырыгларынга хамаарыштыр беседалашкан, а ол ышкаш хоорайның ажыдыралы-биле танышкан. Эш Л. И. Брежнев хоорайның төп шалуунде В. И. Ленинге турааскаага чечектер салган.

Сентябрь 2-де эш Л. И. Брежнев Омскиден Алма-Атаже чорупкан. Ону аэродромнаа СЭКП-ниң Омск обкомунуң бирги секретары эш С. И. Манякин, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы эш К. И. Голиков, Сибирьнин төриг округунуң командылакчызы генерал-полковник М. Г. Хомуло, партия обкомунуң бюрозунуң кежигүннери, облкүүскомнуң кежигүннери, область, хоорай болгаш районнар организацияларының удуртукчулары үдээннер.

(СЭТА).

Аңгылап алдыышкын-шалыпчы фронтка

Малга-быжыг чем-суурну тургузар

СИЛОСТУ САЛЫП ДООСКАН

Чогуур ойүнде, эки шынарлыг белеткээн силосту шагның кайы-даа эрлээнде мал улуг хөөнүгүр чиир. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбыры малга чулуктүг чем белеткээринче чыл бүрү чугула бичээнгейни салып келген.

Бо чылын ол ажылды база ой-шаанда организастыг эгелээн. Комбайннар кестирип турда, ногаан масса сөөртүлгезин, ону чер кырынга салыры. тырып бастырары улажып турган. Силос салыышкыпынга Кандан-оол Кызыл-оол, Валерий Камар-оол, Сүрүн-оол Кызыл-оол ышкаш комбайнерлерни. Донгак Сарыг-оол, Түлүш Шагдыр-оол, Николай Көк ышкаш үлегерлиг ажылдаанарны чакталары чөптүг.

Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының чанында 1965 тонна силосту чер кырында белеткээн. Көк-Чырааның ажыл-ишчилери силос салыр планын чедиишкинниг дооскан. Салбырның коллективи бо хүннерде дүжүт ажаалдаынче күштүг болгаш техниканы шын эвилелдевишаан, малга чемнер белеткээрин база үргүлчүлеп турар.

О. ТАВАА.

АК-ТУРУГДА

Ниитиниң малынга четчир, эки хоолулуг чемнер белеткеринче кичээнгейни улам күштелдирер дээш «Ак-Туруг» совхоз бо ажылды, ылангыя чулуктуг чемнер белеткелин чөвүлүп турар.

Совхозтуң төп салбыры бо чылын кукурузаны 368 гектарда олурткан. Чайгы ажаалданы, ылаңгыя суггарылганы четпес организастаанындан оон үнүжү ындыг-лаэки эвес, дүжүт гектардан үгээ 75 хире центнер болуп турар.

Бо хүннерде сиген белеткелиышкаш. силос салыышкыны база түлүктээн. Үш комбайн кестирип турда, ногаан массаны алаэн каш автомашинизлар үзүктел чокка сөөртүп турар, а силос тырый бастырылгазында «ДТ-75» марқалыг ийи трактор быжыглаттынган.

Техниканы будурукчулуг ажыглавышаан, кижилерниң күш-ажылын шын организастаанының түннелинде ук бригада 200 гектарның кукурузазын кескеш, оон ниитизи-биле 1350 тонна ногаан массаны ажаап силостаан.

Моон-биле кады четпестерни база айтыр херек. Чемнишчидилгени багай организастаан. суггарылганы четпес чорудуп келгениниден будурулге планында көрүнген гектардан 150 центнер дүжүт алыр сорулга ыракта чедир күүсеттинмээн.

Амгы ажылдың түннелин хүн бүрү үндүрүп турза-даа, ында кижилерниң ажылдаарынга гаарымчалыг байдал четпес. Көскү агитация талазы-биле — хана соңгу амга чедир чок, көргүзүг самбыразын база организаставаан. Столовая бар, оон повары Валя Очур-оолдуң ажылы эки, ынчалза-даа совхозта рабкооп сүт, ногаа-биле столовааны хандырбайн турары четпес.

К. КОМБУ.

КУРУНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 13777 тонна тарааны дужааган.

Комбайнерлер! Тарааны хыска хуусаада, чидириг чок ажаап алыр дээш, комбайн бүрүзүн бедик будурукчүлүг ажыглаңар!

КАРАҢГЫ ДҮНЕГЕ ЧЕДИР

Алдын сентябрьның баштайгы хүнү. Тараажы-даа, саанчы-даа, школачы-даа, пенсилээн кырган-ала-даа оттуп кел-ле дээрже көрүнген боор. Чаъс-боран болбазын, аяс хүнер турарын ам кым күзевеэл! Хоорайда, ырак тайгада, тараалаң совхозта-даа кандыг-даа кижиниң бодалы ам тараа, алдын дүжүт дугайында дизивиссе, хөөрем болбас...

Августу сөөлүүреди Таңды-Уула кырындан харап келир кара-булуттар дүрген суггурдаа, үзүктелбес дымыраш-даа чаъзын тарзалыг ховуларже харам чокка төп турган. Ажаалдага чаъс-боранның шаптыктыы-даа аажок. Хүнээректеп, шала салгынап келирге, тараажының сагыжы чырып келир. Тараалы тавычалай кестиреринге белеткээн комбайннар алдын-сарала дилиндектерже шуужуптар.

Сентябрьның баштайгы хүнүнде «Межегей» совхозтуң № 5 хөвү бригадазының чамдык комбайнерлери эртежикле комбайннарын тараалы дорт кестиреринге таарыштыр дерий бергеннер. Мурнунда хүнүң пийги чартыында чаъс чагбаан, ынчангаш 2 комбайнны дорт кестиреринче, 6-ны тавыланы бастырарынче, 4-ту лафеттиг кестиреринче киирер-дир деп, бригадир Л. В. Гольцов шиитпирлээн. Бригадирниң саналын комбайнерлер чүүлүүзүүлүп деткээп, аяс хүнге амыран, улам түлүнүр ажылдап киришкеннер. Эртенги талын күргап, тараа шолуун кырынга билиртир-билиртпес туман улам тарап эгелээн.

Бригаданың мурнакчы комбайнерлери Г. Стародубцевтиң, Н. Астафьевтиң, А. Чирконтуң хөвү корабльдери турлагдан тараа шолуунче баштай үнүпкеннер. Комбайндан шанче тараа сөөртүр автомашиналарның баштайгылары база чедип келген. Кызыл киреп ийи машинага бригаданың шанында арыглаан кызыл-тасты авточүдүрүкчү урупкан. Чолаачылар тарааны шып, үзүн орукче чоруурунга хынамчалыг белеткени бергеннер.

Турлагда чүгле трактористерниң чамдыызы артыкаа. Август 31-де силос белеткеди доозулган, ам трактороларны күскү чер андырылгазынче киирери артыкаа.

№ 5 бригада совхозта дүжүт ажаалдазының талазы-биле августуң сөөлгү он хонуунда социалистиг чарышка тиилекчи болган. Оон тарылга шолу делгем, П. Ермолаев удуртқан № 3 бригаданы дег. тайга эдээнде эвес, хүнээректиг бүүрелчиннерде. Ниитизи-биле 3300 гектарда тараа культураларын ажаап алыр ужурлуг. Оон 1000 гектарының дүжүдүн ажаап алган, 600 хире га черниң тараазын тавычалай кестирген. Дүжүт ортумаа-биле 14 центнерден кудулавас хире.

Совхозта партком, ажылчын комитеди, дирекция августуң түннелин үндүрүп, № 5 бригадада темп бедик болганын демдеглээн. Бо бригаданың комбайнерлери Г. Стародубцев, Н. Астафьев чүгле совхозта эвес, а районда мурнакчы механизаторлар. Тараны тавычалай кестиреринге Г. Стародубцев хүнүң-не 2,5—3 норманы күүседип, ам безин 650 гектарның дүжүдүн ажааган.

Чаагай дүжүт дээш демиселдүгле чангыс күүстүң ажыл-ижи-биле кызыгаарланмас болгай. Тараажы чылдың кайы-даа үезинде олут чок. Алдын-сарыг тараны комбайннар ажаап каары билек, саванны болуп саралтаап, күскү чер андырылгазынче кирип, хорзуңну келир үеним дүжүдүн өстүрериниге амыдыгаалтаан белеткеп эгелээри чугула. Ынчалза-даа совхозтуң бо-даа. № 1-дә бригадаларында күскү чер андырылгазынче кичээнгей кошкак. № 5 бригада 1060 гектар ажыт чернин тараазын ажаап алаадаа, чаа-ла 300 га хире черни андырган. Бо талазы-биле план ийи мун га чоокшулап турар болганда, трактордарны ийи ээлчег-биле ажылдырыы негеттинип келген.

Дүжүт ажаалдазының үезинде тараажыга шак хамаан чок, минута сайы үнелиг. Ынчангаш дүштеки чемнер белеткелин комбайнерлерге хонуга чедирип берип турары эки. Орай дүшкен, үнеки даарде баштайы сыдыстар чиперленнеткен. Кедээр шатты куду 3 комбайнның оду бала сыдыстар-биле кыйгырышкан дег, хынаан. Тараажылавының чымыжы уламчылавышаан.

М. ДУЛУШ.

ЧУРУКТА: комбайнер Г. Стародубцев.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ АЛМА-АТАДА

Сентябрьның 2-де эш Л. И. Брежнев Алма-Атада чеде бергеен. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Казахстанның КП ТК-лының бирги секретары эш Д. А. Кунаев, Казахстанның КП ТК-ының бюро кежигүннери, министрлер болгаш оске-даа партий болган совет ажылдакчылар ону аэродромга уткуп алган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Алма-Атага чоруп турган, Казахстанның КП ТК-ының бюро кежигүннери-биле ужурашкан. Үлетшүрүг, көдээ ажыл-агыйның болган республиканың экономиказының база культураазының оске-даа адырларын улам ылай ·көдүрер талазы-биле Казахстанның партия организацииязының ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан хөй улуг айтырыглар-ны ол ужураашыышкынга чугаалаанын көргеп. Дүжүт ажаалдаанын, алышкының организастаарынче, техниканы бедик будурукчулуг ажыдаарынче онаа кичээнгейни салган, ол талазы-биле Казахстанга улуг дузаны көргүзген болгай, оон ыңай күрүнеге тараапы болган көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын садар талазы-биле Казах ССР-ниң хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче база онаа кичээнгейни салган.

Эш Л. И. Брежнев Алма-Ата хоорайның сайзыралын соңуургап көргеп, республиканың чаа тудугларын көргүзүп, бедик дагда «Медео» дээр спорт комплексининг тудуунга чоораап, ажылчы чоннарның амыдырал болгаш культура хандырылгазының ылы-биле танышкан. Эш Л. И. Брежнев хоорайның төп шалуунде В. И. Ленинге турааскаага чечектер салган.

Сентябрь 2-де эш Л. И. Брежнев Омскиден Алма-Атаже чорупкан. Ону аэродромнаа СЭКП-ниң Омск обкомунуң бирги секретары эш С. И. Манякин, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы эш К. И. Голиков, Сибирьнин төриг округунуң командылакчызы генерал-полковник М. Г. Хомуло, партия обкомунуң бюрозунуң кежигүннери, облкүүскомнуң кежигүннери, область, хоорай болгаш районнар организацияларының удуртукчулары үдээннер.

(СЭТА).

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түннелдерин үндүреринин чүрүмүнүн дугайында болгаш ол чарышка тиилекчилерни шаннаш, мактаар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары изин-биле чүүлдүзүнүп көргеп.

Юбилейжи Хүндүлел демдекти алыр эрге дээш чарыштың эгелекчилери Чөмчүк районнуң «Искра» колхозунуң, «Межегей», «Бурунгаар» совхозтарның ажылышчилериниң эгелекчи саналын «Кызыл тук» совхозтуң ишчилери деткип, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг үжураажыры-биле мурнуку хүлээлгезин эде көргеп.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планнаг онаалгаларын ноябрь 15-те күүседири көрүнгеп. Бердингеп онаалгадан ажыр 21 центнер эттиг, 200 центнер сүттүг күрүнеге садарын хүлээлгени октябрь 10-да, мал чеминиң белеткелин, күсөү чер андырылгазын октябрь 15-те доозарын дугурушкан.

Л. МИХАЙЛОВА.

ТУДУГДА ЧАА ЧАДА

«Кызыл тудуг» аргелелинин тудуг объектилеринде төлевилел ёзугаар заводка кылган, ийи каът кылдыр кедуртүнүп, бадыртынып турар, кол өзээн рама демирлер-биле каңнап тудуштурган, бир хенирниң чаа чаларының калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Ук чаланың онзагай чүүлү болза, оон шенектелчек бүттарын чыптыр бадырыптарга бирги чада, а тургузу кедуртүнкеш, тускай илбектээр шоочаа-биле шоочалаптарга, ийиги каътың чаланы болуу бээр. Ынчангаш бо чаза ийи чаланың орнунга ажыглаттынып турар. Чаланың кырын маңзалар-биле шып, рамада быжыглап каан, ханадан дашкаар турар чарыының кыдыында тускай камгалал кылып зар чагыларлыг. Оон кырының ажыглал шолуунуң узуну 5 метр, ооргазы 2 метр 60 сантиметр. Ийи ынчаг чаза-биле амгы хой каъттыг чурттарга бажыңының доора дуртунун туйбу ханаларын энтеп көдүрүп болур, а чаңгыс чаза-биле улаштыр чылдырып турган кандыг-даа узун болгаш бедик ханаңы тудуп болур.

Техниктиг негелделерни бүрүн харыылап турар бо чаза бистин тудугларывыста тудуг-монтаж ажылдарының темпизин шапкынчыдарынга улуг рольду ойнап, тудугжуларның бедик үнелелин алган.

Ч. ДОҢГАК.

СЭКП ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ПХЕНЬЯНДА

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушевке баштаткан СЭКП-ниң делегациязы Корейниң Күш-ажылчы партизыының ТК-зының чалаашын ёзугаар сентябрь 3-те ыяла чеде бергеен.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП-ниң Төп ревизия Комиссиязының кежигүнү, СЭКП-ниң Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП ТК-ның пропаганда калдызының эргелекчизиниң оралакчызы Ю. А. Скляров олар кирип турар.

ККП ТК-ның Политиктиг Комитединиң кежигүнү, ККП ТК-ның секретары Ким Дон Гю, партияның харыысалгалыг ажылдакчылары, дапшыкы дипломаттыг төлөөлер, ССРЭ-ниң КУДР-да элчизи Н. Г. Сударикова баштаткан совет элчин черинде ажылдакчылары СЭКП-ниң делегациязын аэродромга барып уткуп алганнар.

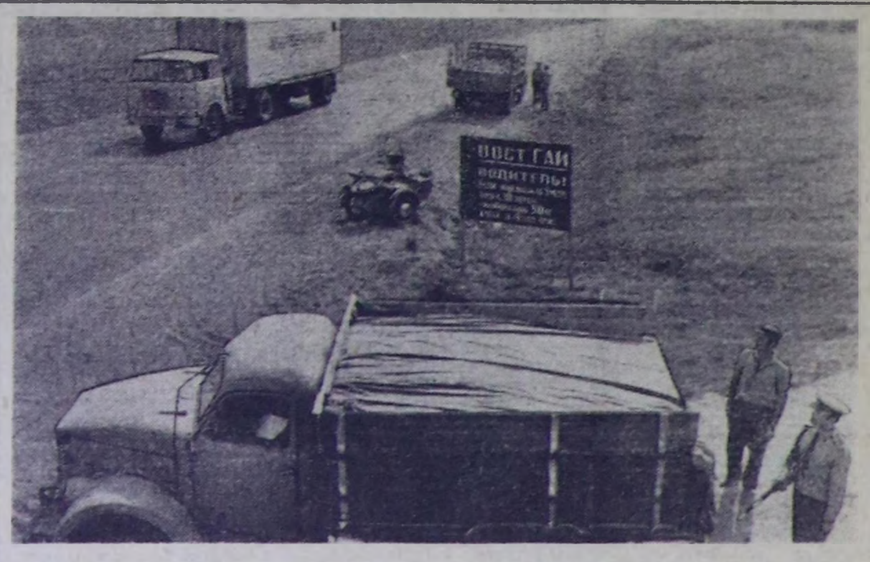
Ол-ла хүн Корейниң Күш-ажыл партизының ТК-зы СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевке баштаткан СЭКП-ниң делегациязының алдары дээш хүлээп алышкын тургускан.

А. ДЭВИС ХӨВЕҢЧИЛЕРНИҢ ААЛЧЫЗЫ

САМАРКАНД. (СЭТА-ның корр.). Сураглыг америк хөгжимнүн ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис болгаш оон эштери сентябрь 3-те Голоднай хонута аян-чорук кылыы, ону соңуурган көргеннер. Чаа ажыглалда киргеп калбак дөлгем хөвеч шөлдеринде ажылдап турар кижилерниң барык көзүбезин аалчылар дыка магадаанар. «Голодностепьстройпуң» начальниги, Ленинчи шаннадың лауреады Тухтамыш Баймиров ында ажылдың хөй кежиин машиналар күүседип турар дээрзин оларга тайылбырлаан. Эң улуг күш үнер ажыл — дүжүт ажаап алышкыны безин бо чылын 94 хуу чедир механизастаттынган.

Бистиң мурнуу чүктө штаттарывыста байдал моон шуут оске деп А. Дэвис деңнеп чугаалаан. Ында хөвеч шөлдериниң эдери пегрлерни молчуп, оларның күжүн халаска ажыглаар дээш, машиналарны ажыглавайн турар деп ол чугаалаан.

Чаза бергеш, корген чүүлдеривисо дугайын чонга ыяап-ла, чугаалаар апс деп А. Дэвис чугаалаан.

Күрүнеғин автоинспекциязының Новгород область калдызының орук хайгаараар дивизиону колхозтарның болгаш совхозтарның шаннырындан тараа хүлээп алыр черлерге чедир оруктарга тараанын чидирип болдурбас дээш демиселге тараажылар-биле кады киржип турар. Ол тараанын шын чүдүргенин, машина хааржаанын байдалын мяк хынап турарлар.

ЧУРУКТА: Валдай районнуң Миромушка суурунуң чанында хынакчылар. Милициянның лейтенантмызы В. Я. Васильев Валдай районнуң «Кызыл сылдыс» совхозундан тараа сөөртүп турар машинаны хынап тур.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Партийжи амыдырал

Коммунист бүрүзү-биле ажылдаар

Партия документилерин сөлүүр дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин Ак-Довурак хоорайның коммунистери политиктиг болган күш-ажыңчы улуг кодурлуушкун-биле утпаан.

Бо талазы-биле партия эге организацияларынга болуп өрткен хуралдарга коммунистерниң санал-оналының мол уттулгалы—айтырыг даарга политиктиг, принципиалдыг болган болуунуң хүрээлениин быжыглаар талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазында чугула че-чала болурун онзалап демдеглеп турганы болур. Партбюролар, коммунистер ол шиитпирлерни удуртууга болдурган, болуунуң организациязының ажылы ол негелделерге дүүштүр чогуур хеннелге тургустунган бе даарзин анализтеп, ону шүгүмчүлеткит өзүү-биле коруп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр болуунуң ажыл-чорудулгазын иденкейжиткен парторганизациялар хөй. Чижээлээрге, «Тыва даг-дүгүр» комбинатының энергопегинде эш Е. Злобин секретарылаан партия эге организациязы ол коллективтиң өзүүдүр өзүп болган. Мында коммунистер боттарының кежигүн хүзээлгезин толептиг күүсеңир, даалырган ажылхереңге харысалгалыг, оскелерге үлегерлиг болуп, хөй-ниитиниң ажытынга идепкейлиг киржип турар. Коммунистер шүүлү партийжи даалгалыг. Парторганизациязының болуунуң ниитизи ажылы Устав өзүүлер тургустунган. Коллективте политикжидиглиг ажыл эки, социализмниг чарыштыг даяныг организастаан, техниктиг депшилге даат демисел доктамал чоруп турар. Моон түңнелинде энергоцех бүдүүлгеге планның үргүлчү ажыр күүсеңир, комбинатты энергия-биле бүрүн хамыраарын чедип алган. Бо даарге, мында партийжи салгаарының даяныгының херечизи-дир.

Комбинаттың рудникте № 14 механизация эргелелиниң үүлүшкүнүнде ажылчы хөлүмүнүң ажыглалгазы, район эмнелгининде партия эге организациязы хүлээп алдынган шиитпирлерни болгаш партияның устуку органнарының айтыышкыннарын күүсеңир, ону амыдыралга боттандырар даяныг боттуг ажылларны чоруткан. Ол организациялар партия хуралдарының ажыл-ишчи өзүү-биле арттырып, анаа чугаалажыр айтырыгларының шын шилип ап, коллективтиң мурнунга тургустунуп даяныг турар чүүлдө болуушкуннарже угландырып келген. Коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидип, бот харысалгалыг болуруңче улуг кичээнгейни салып турар. «Коммунист — партияның идепкейлиг хайынчызы», «Коммунист болгаш техниктиг депшилге», «Коммунистерниң идей-теоретиктиг деннелиг бедизер дугайында», «Коммунистиң уставчы негелделерин сагыш болгаш партия даалгаларын күүсеңир турарының дугайында» даяныг шиитпирлерни парторганизациязының хуралдарынга үргүлчү тургуступ турар апаарган.

Партия эге организацияларының коллективтиг партийжи салгаарны күштелдирип, ооскелерге үлегерлиг болуп, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Коммунистер шүүлү партийжи даалгалыг. Парторганизациязының болуунуң ниитизи ажылы Устав өзүүлер тургустунган. Коллективте политикжидиглиг ажыл эки, социализмниг чарыштыг даяныг организастаан, техниктиг депшилге даат демисел доктамал чоруп турар. Моон түңнелинде энергоцех бүдүүлгеге планның үргүлчү ажыр күүсеңир, комбинатты энергия-биле бүрүн хамыраарын чедип алган. Бо даарге, мында партийжи салгаарының даяныгының херечизи-дир.

Комбинаттың рудникте № 14 механизация эргелелиниң үүлүшкүнүнде ажылчы хөлүмүнүң ажыглалгазы, район эмнелгининде партия эге организациязы хүлээп алдынган шиитпирлерни болгаш партияның устуку органнарының айтыышкыннарын күүсеңир, ону амыдыралга боттандырар даяныг боттуг ажылларны чоруткан. Ол организациялар партия хуралдарының ажыл-ишчи өзүү-биле арттырып, анаа чугаалажыр айтырыгларының шын шилип ап, коллективтиң мурнунга тургустунуп даяныг турар чүүлдө болуушкуннарже угландырып келген. Коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидип, бот харысалгалыг болуруңче улуг кичээнгейни салып турар. «Коммунист — партияның идепкейлиг хайынчызы», «Коммунист болгаш техниктиг депшилге», «Коммунистерниң идей-теоретиктиг деннелиг бедизер дугайында», «Коммунистиң уставчы негелделерин сагыш болгаш партия даалгаларын күүсеңир турарының дугайында» даяныг шиитпирлерни парторганизациязының хуралдарынга үргүлчү тургуступ турар апаарган.

Партия эге организацияларының коллективтиг партийжи салгаарны күштелдирип, о

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИНДЕ

ҮЛҮҮН КИИРИП ТУРАР

Тес-Хем районуң ажылагийларында, бүдүрүлгелеринде, албан организацияларында 10 херээженнер чөвүлелдери, 12 бөлүктери херээжен чоннуң күш-ажылчы, хөй-ниитичи, политикти киижизидилгезинче үлегаан ажылды чорудуп турар. Аңаа бир кол идиглиг фактор — херээженнер чөвүлелдериниң арасында социалистиг чарыш-тырээштии-биле организастап турарында. Ындыг чарышка киржип турар чөвүлелдер коммунистиг киижизидилгеге боттарының салып турар үлүүнүң үре-түңнелин көрүскээр, аңаа соңуургадыр.

Чижээлээрге, чылдың бирги чартыында социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, оон тиилекчизин «Ак-Эрик» колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы Клара Монгуш) болганын демдеглээн болгаш аңаа шилчиир вымпелди тывыскан. Бо чөвүлел ажылын планныг чорудуп, активчилерге даянып, оларның идепкейин үргүлчү деткип ажылдап турар. Херээженнериниң ниити хүралдарын доктаамал эрттирип, аңаа хүнүн чугула айтырыгларын чугаалажып, кол киҥээгейни херээжен чоннуң бүдүрүлгеге идепкейлиг киржириниче, оларны чаа ёзуга киҥизиндериниче, хөй-ниитиниң ажылынга хаара тударынче чөвүлел кичээнгейни салып келгеп. Херээженнер чөвүлелиниң бүдүрүлгеге, арыг-шевер, үргүлер ортузунга ажыл чорудар секторлары кёскү ажылдарны кылып турарын чарыштыг түңнеп турган демдеглээн.

Бо чөвүлел колхозтуң пангитүлүк ажылдарының үезинде херээженнерни ынаар хаара тудуп, ол үеде чогуур чарышты организастап турар. Малдың чаш төлүн ажаап, доруттуруп, малчыннарга дузалажыры-биле 52 сакманшкаларын чорутқан, хөй кыргылдазынга 67 киижи киришкен. Мал чеми белеткээринге эвээш эвес херээженнерниң база хаара тутқан. Хөй кыргылдазының үезинде чарышты агитквартиралар аайы-биле чорутқан турган. Ооң түңнелинде Клара Сенди даргалаан бирги агитквартира бедик коргузүүлүг болган. Чөвүлелдиң арыг-шевер талазы-биле сектору ай санында уруглар албан чердериниң чурттакчы бажыңнарының арыг-шеверин хынап, улустуң культурлуг чуртталгазынче сагыш салып турар. Чөвүлел «Херээжен» деп хаа солуннуг, анда солун болган шүгүмчүледдиг материалдарны бижип турар.

Херээженнер чөвүлелиниң хөй талалыг, яңзы-бүрү хевирлиг ажылдарны херээжен чоннуң киҥизилеринге чогуур салдарны чедирип турар.

«Чодураа» колхозта херээженнер чөвүлелиниң ажылынга (даргазы Маазым Болат-оол) эки деп демдеглээр чүүл — бодунуң белүктерин дамчыштыр ажылды чорудуп турары солун. Суурда тургустунган 7 агитквартираларда, фермада, бригадаларда, ясли-де херээженнер белүктерге херээжен чоннуң чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле ажылды чорудуп турар. Ажылды ынчаар организаставарга эттиг-даа, улустуң хаара тудуп, киҥи бүрүзүнүң-биле ажылдаарынга дээштигдаа дээрэн билдингир. Хөй кыргылдазының үезинде Белдир-Арыг суурда Кара-кыс Оруйгу даргалаан № 2 агитквартира бедик шынарлыг хөй-дүктүг кыргырынга идепкейлиг киржириниче херээженнерни кыйгырган чагаары бүгү агитквартираларжө чоруткан болгаш ол улуг деткимчени алган, кыргылданы чедиишкинниг коозарынга дээштигдаа болган. Чүгле бо колхозтан бөзин 60 ажыг херээженнер кыргылдага киришкеп. Колхозчу херээженнер сиген кезилдеэнинге, будук-бүрү белетээринге база идепкейлиг киржип турар.

Сүт бүдүрериниң херээженнериң салыышкыны улуг болгай, оларның шудурту ажылының ачызында хөй сүт сагдынып турар. Бо талазыбиле «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы доктаамал эки ажылдап, бедик коргүзүүлүг болуп, районда мурпакчы коллективтериниң бирээзин апарган. Ферма планның ай санында ажыр күүседип турар болгаш фермалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле эдилеп турар. Ол дээрге коллективтиң саанчыларының ортузунга киҥизидилге ажылын эки тургузуп, күш-ажылды шын, билдилиг организастаанының ачызы. Маңаа Чедей Баткарның удуртул турары янда херээженнер бөлүү бичө эвес рольду ойнап келген. Фермаңың саанчыларының, кадарчыларының ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга доктаамал сагыш салып келгенибиле ажыл-ишчилер бедик чүткүлдүг ажылдап, дыштанып турар. Саанчыларның өгленирге кирерге иштң арыг-силиг, көрүштүг кылдыр дээрээ, ёзулуг бай амыдыралдыг ядеп кестүр. Бо фермага районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары кээп, оларның мурпакчы дуржулгазы-биле танышып, оон эки чүүлдерин боттарынга пептередирип ап-ээлээр.

Албан организацияда, будурүлге чөвүлелдериниң, белүктериниң ажылы совхоз, колхозтарда чөвүлелдерден ылгалдыг. Район эмнелгезинде херээженнер чөвүлелиниң ажылын маңаа хамаарыштыр айтып болур. Ында чөвүлел (даргазы Л. Кудряшева) партия, профэвилел организациялары биле катай хөй ортузунга санитар-чыргыышкын пропагандазын калбартып, медицина темазынга лекция, беседаларны чорудуп, айтырыг, харыы кежээлерин организастап турар. Эмнелге коллективинде бот-тывыгыр ураа чүүлдү эки организастааныбиле, көрүдеге эки түңнелдерни чедип ап келген. Чөвүлел бодунуң ажылының кол кичээнгейин коллективте ажылдап турар херээженнериниң киҥизидилгезинче, коллективти быжыглаарынче үлегаандырган. Соруглга-даа ындыг болур үжүрлүг.

Ындыг чижектиг ажылдарны эске-даа херээженнер чөвүлелдери кылып чорудуп турар. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда херээженнер чөвүлели уруглар албан черлериниң, магазинниң, столовоюның, хлеб бижырар черниң арыг-шеверин хынап, оон ылерээн четпестерин чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегларын алырын чедип ап турар. Чөвүлелдиң активчилерге херээженнериниң ураң-шевер кылыгларының, амданыг ашчыченниң деллегелгелерин организастап турарны база солуп.

Чамдык эки, солун, ажыктыг ажылдар-биле чергелештирип районуң херээженнер чөвүлелдеринде ам-даа чедир кылдыжайн турар үүлдер бар дээрэн айтыр аппар. Херээженнер ортузунда киҥизидилгеге ажылы ам-даа чогуур деңнелде тургустунмаан, оон чыздагааны-биле чамдык херээженнер ниитиниң амыдыралынга таарышпас үүлдерни саадурүп турар, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел ам-даа кошкак. Херээженнер чөвүлелдерн колхоз, совхоз ажылчыннарының амыдырал-чуртталгазын, санитар байдалын экижидер талазы-биле ам-даа чедир ажылдавайн турар. Партия организацилары, Советтериниң күүсекчи комитеттери оларга чогуур уеде сүме кадыл, чөвүлелдериниң четпес ажылдарын ой-шаанда эскерип, оны чайладыр хемчегларын алыры чугула.

Бир четпестерни чайладып, херээженнер чөвүлелдериниң ажылын бедик деңнелге тургузуп, районнуң ажылачы чонларының мурнунда улут соруглгаларны чедиишкиниг шинтпирээринге херээжен чоннуң төлептиг үлүүн киирер дээш организас-массалыг ажылды күштелдирери — районнуң херээжээниер чөвүлелиниң соңгаарлаттынмас соруглгазы дээрэни мынаа турар бис.

С. МААДЫ,
СЭКП райкомунуң
килдис эргелекчизи.

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Малга аарыгларны болдурбас дээш аңаа удур профилактиктиг хемчегларны баш бурунгаар организастаар чорук колхозтарда болгаш совхозтарда зооветеринария ажылдакчыларының харыысалгалыг хүлээлгези болур. Бо неледе «Тес-Хем» совхозта багай тургустунганын улусчу контрольдуң чоокта болган хыналдазы илереткен.

Моон ужурундан бо чылдың түгле баштайгы чедиҥ айларында беш 289 бода, 2375 шаар мал яңзы-бүрү чылдагаандан өөруп хорааң. Шак ындыг каража эрткен чылдың ол үезинден ыракта ковудээн. Совхозта мал ажыныҥ чамдык түскай эртемнигилери малчыннарга кончуг хаая баар, коданнарда байдалды эки билбес болгулаар.

Өлген малды ёй-шаанда шинчивес, актыны азы аарыгның диагнозун малчынның чугаазын барымдаалап тургузар. Устүү-Шываа салбырга июльда 15 бода мал өлген, оон төлөу Д. Сонамның коданындан хораан. Каш катап бижырымчалыг хыналданың илереткенин ёаугаар алырга олар эмкар деп аарыгдан өлген болган.

Салбырның мал эмчизи тургап Е. Поротов шуптү малга тарылга чоруттунган кылдыр мөге акт тургусканын хыналда база илереткеп. Ол дутайын кол мал эмчизи Б. Донгак эскербейн, багай удуртуп, негелде чок болуп тургап. Бо хүннерге чедир мал кажаалары база четче дезинфекциялаттынмаан.

Совхоздуң чамдык зооветеринария ажылдакчыларынга хамаарыштыр малчыннарның хомудалдары база көп турар. Районнуң улусчу контроль комитединге малчын Сонамның бижээнин болза:

«Моөң коданымдан июльда чеди молдурга аарып өлген. Оон чылдагаанын эмкар деп аарыг болганын лаборатория илереткеп. Мындыг турбуже Ч. Лопсан-оол эмчиниң тургускан актызында үш молдурганы оске аарыгдан өлген кылгап, бир молдургапы моөң кырымга бижээн. Тарылга чоруттаан буруузун чажырар дээш ажегээр оскерти актылаан. Моөң ужурун тыварын диледим».

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бо айтырыгны шыгыы чугаалашкан. Ветеринария ажылын кошкатканы, илаңгыя мал аарынга удур тарылганы чоруттаапы дээш совхозтуң кол мал эмчизи Б. Донгакты бир айның ажыл төлевиринің хемчээнге торгаан. Үстүү-Шываа салбырның мал эмчизи турган Е. Поротовтуң херээн Эрзин районнуң улусчу контроль комитединче шилчиткеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ БОЛГАШ ДЕТКИМЧЕ

Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 27 чыл оюн маадырлыг вьетнам улус тулчушкуннарының болгаш бомбалашкыннарның чанғыланып турар байдалында демделээн. Совет Эвилелинин, акы-дүнма социалистиг өске-даа чурттарның, бүгү делегейде дайынга удур күштерниң дузаламчы, деткимчезинге даянып алгаш, атрессорларның халдаашкыннарын вьетнам улус эрес-маадырлыг ойтур шаап, дайынга улуг согуушкуннарны тавариштырып турар.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң инициативазын ёаугаар август 28-те Суг тудугларының хүнүн эрттиргени демисежип турар Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының күчүлүг шимчээшкиниинің бузулбас сырый каттыжымышкының коргускеп. Суг моонгактарын болгаш гидротехниктиг тудугларны америк ужар чүүлдүн араатанзыг ёзубиле бомбалап турарын буруу шапкан делегейниң хөй-ниитизиниң киленииг үнү Черниң бүгү диптериңде динмиреп турар. «Сээн-биле бис, Вьетнам!» деп дайынчы лозун ораниың бүгү дылдарывда чаңғыланып турар.

Чепсектиг күштүң дузазыбиле Вьетнамның улузун дикөөк кырынга сөгүртүп олуртур дээр бодунуң оралдажышкынмарын америк агрессорлар соксатпайн турар. Олар ону чедип алыр дээш хүюктарлыг, фосфорлуг, химиктиг будумелдерни, кижилерни өлүрүп кырар чепсектиг чаа хевирлерин ажыглап турарлар. Шак ол араатанзыг чепсектерниң дузазы-биле-даа америк агрессорлар вьетнам патриоттарның удурланыышкынче угланган тура-соруун сыгар шинек чоктар. Америк монополияларның органы «Уоллстрит джорнэл» солун патриоттыкын хосталга шерии «сүртенчиг дайынчы күш болуп артпышаан» деп миниип бижээн.

Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларында шуут киржип турар америк шеригнерниң санын америк болгаш делегей хөй-ниитизининг ыйыычкыны-биле АКШ-тың чазаа кызырар үжүрга таварышкан. Ынчалза-даа ооң-биле кады АҚШ-тың Индий-Кыдатта шериг-далай болгаш шеригаар күштери улам өзүп, ол черниң өске чурттарынче чаа америк шеригнерни немей чорудуп турарын база уттуп болбас.

АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда чер кырының шеригнерлерден ам-даа 12 мун киҥизии кызырар дугайын Ак бажың август 29-та чарлаан. Ол шиитпирии тайылбырлап, парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура президент Р. Никсон америк шеригнерин бүрүн үндүрериниң хүнүн дынадырындан база даган билдаан. Парижте чугаалажышкынарга «депшилге» чедип алыры эргежок чугула дээр чылдаан ол бо удаада база чулчурган. Чугаалажышкынирның чедиишкинниг коозарынга дээштиг-даа болган. Чүгле бо колхозтан бөзин 60 ажыг херээженнер кыргылдага киришкеп. Колхозчу херээженнер сиген кезилдеэнинге, будук-бүрү белетээринге база идепкейлиг киржип турар.

Сүт бүдүрериниң херээженнериң салыышкыны улуг болгай, оларның шудурту ажылының ачызында хөй сүт сагдынып турар. Бо талазыбиле «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы доктаамал эки ажылдап, дыштаныр турар. Саанчыларның өгленирге кирерге иштң арыг-силиг, көрүштүг кылдыр дээрээ, ёзулуг бай амыдыралдыг ядеп кестүр. Бо фермага районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары кээп, оларның мурпакчы дуржулгазы-биле танышып, оон эки чүүлдерин боттарынга пептередирип ап-ээлээр.

Албан организацияда, будурүлге чөвүлелдериниң, белүктериниң ажылы совхоз, колхозтарда чөвүлелдерден ылгалдыг. Район эмнелгезинде херээженнер чөвүлелиниң ажылын маңаа хамаарыштыр айтып болур. Ында чөвүлел (даргазы Л. Кудряшева) партия, профэвилел организациялары биле катай хөй ортузунга санитар-чыргыышкын пропагандазын калбартып, медицина темазынга лекция, беседаларны чорудуп, айтырыг, харыы кежээлерин организастап турар. Эмнелге коллективинде бот-тывыгыр ураа чүүлдү эки организастааныбиле, көрүдеге эки түңнелдерни чедип ап келген. Чөвүлел бодунуң ажылының кол кичээнгейин коллективте ажылдап турар херээженнериниң киҥизидилгезинче, коллективти быжыглаарынче үлегаандырган. Соруглга-даа ындыг болур үжүрлүг.

Ындыг чижектиг ажылдарны эске-даа херээженнер чөвүлелдери кылып чорудуп турар. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда херээженнер чөвүлели уруглар албан черлериниң, магазинниң, столовоюның, хлеб бижырар черниң арыг-шеверин хынап, оон ылерээн четпестерин чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегларын алырын чедип ап турар. Чөвүлелдиң активчилерге херээженнериниң ураң-шевер кылыгларының, амданыг ашчыченниң деллегелгелерин организастап турарны база солуп.

Чамдык эки, солун, ажыктыг ажылдар-биле чергелештирип районуң херээженнер чөвүлелдеринде ам-даа чедир кылдыжайн турар үүлдер бар дээрэн айтыр аппар. Херээженнер ортузунда киҥизидилгеге ажылы ам-даа чогуур деңнелде тургустунмаан, оон чыздагааны-биле чамдык херээженнер ниитиниң амыдыралынга таарышпас үүлдерни саадурүп турар, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел ам-даа кошкак. Херээженнер чөвүлелдерн колхоз, совхоз ажылчыннарының амыдырал-чуртталгазын, санитар байдалын экижидер талазы-биле ам-даа чедир ажылдавайн турар. Партия организацилары, Советтериниң күүсекчи комитеттери оларга чогуур уеде сүме кадыл, чөвүлелдериниң четпес ажылдарын ой-шаанда эскерип, оны чайладыр хемчегларын алыры чугула.

Бир четпестерни чайладып, херээженнер чөвүлелдериниң ажылын бедик деңнелге тургузуп, районнуң ажылачы чонларының мурнунда улут соруглгаларны чедиишкиниг шинтпирээринге херээжен чоннуң төлептиг үлүүн киирер дээш организас-массалыг ажылды күштелдирери — районнуң херээжээниер чөвүлелиниң соңгаарлаттынмас соруглгазы дээрэни мынаа турар бис.

С. МААДЫ,
СЭКП райкомунуң
килдис эргелекчизи.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР АРТПЫШААН

Делегей байдалының хайгаракчыларының бодап турганы ышкаш, АКШ-тың президентизи Р. Никсонуң Японияның премьер-мыинстри Танака-биле Гавай ортулуктарда Гонолулага ийи хогук ужуражышкыны көскү түңнелдерни бербейн сентябрь бирде дооступ калган. Гонолулаже чорун тура Р. Никсон америк-япон харылзаалар чидиг чөрүлдээлери-биле бакшырап бар чыдар деп миниигеп болгай. АКШ-тың Япония-биле садыгларжышкынында аажок улуг дефицитти айтырыгын ол онзалап көргүскеп. Ол түң ам 3,4 миллиард доллар четкеп.

Бо дээрге япон монополиялар күчүзүнүң өзүлдезиниң илергей түңнели-дир. Делегей рыноктарыңга ол монополиларның кагжыкчы, чинчек арга-шинээ америк байаттарының улуг дүвүрээзиниң хайныктырып турар. Долларның амы-тынын камгалап алыр дижир онза хемчегларни ап, ол айтырыгны чангыс-талалыг чурум-биле шинтпирлей тыртып алырын чыл мурнунда АКШ ораладашкан. Каттышкан Штаттар экономика талазы-биле күчүлүг ыйыышкынны кылып тургаш, япон нен акшаның үнезин кудулаарып чедип алган, ол чорук япон бараанларның саарлычал аргазын элээп кудулаткан. Оон ангыда, Японияның АКШ-ка садар бараанларынга 10 хуулуг каайлы немей тургускан. Ол бүгү-даа айтырыгларны шинтпирлээринге четпес болган. АКШ-тың Япония-биле садыында дефицит узуткаттынар байтыгай, улам өзе берген дивес силер бе.

Ам АКШ-тың чазаа америк бараанларны Японияже киир садарынга чамдык кызыгаарлаашкынарны күш чок болдурарын болгаш нен акшаның ертек-үнезин ам-даа кудуладырын Японнаан чедип алырын ораладжып турар. Япон бараанналарны садып алырын кызыгаарлаар мен деп Р. Никсонуң дорт кыжанышкыны турбуже, Гонолулага кол айтырыглар дугайы америк иелелдерин Японния хереексевейн баргап. «Бир эвес экономика болгаш сан-хөө айтырыгларын үргүлчү-ле президент деңнелинге чугаалажыр чүве болза, Токионуң болгаш Вашингтонның аразында харылзаалар дорайтап каары чайлаш чок апаар» деп, Гонолулага ужуражышкынга холбаштыр «Вашингтон пост» солун бижээн.

Делегейниң ийиги дайынга доозулган соонда 27 чыл эрткен турбуже, америк шеригнерни Японияда туруп турары Японияның болгаш АКШ-тың аразында дүрбүжүүшкүннерниң база бир боттуг чылдагааны-дыр. Японияда америк бавзаларны Вьетнамга үрелген шериг техниказын септээрингe, Индий-Кыдатче шеригнерни болгаш ок-чемвекти октаарынга ажыглап турар чорукту соксадырын чедип алырын япон хөй-ниитиниң япон чазактан шынгыы негеп турар апарган. Сагамихара баазада лептеттинген танкыларны болгаш бронетранспортёрларны американнар каш неделя дургузунда транспорттарга чүдүрүп, Вьетнамче чорудуп шыдаваан. Оларның оруунга күчүлүг мооңдактар болза дайынга удур шимчээшкиниң киржикчилери болуп турар.

Японияда американнарга удур массалыг шимчээшкин капиталистиг чурттарның удуртукчуларының улустарның амыдыралчы чугула айтырыларын оларның артынга шинт-кыышкынарының хоозунун пирлеп кааптар дээр оралда-бүзүредир көргүзүп турар-дыр.

ЧОГУМЧУДУЛГАГА ПЕКИН УДУР

Август 25-тен 29-ка чедир Делиге болган индий-пакистан чугаалажышкынарының таарымчалыг түңнелдеринге делегейниң хөй-ниитизиниң сеткил ханышкын-биле байыр чедирип турар. Ийи хире ай мурнунда Симлага ат салдынган дугуржулганың негелделерни Индияның болгаш Пакистанның чазактарының күүседир дээр шиитпирлиг чөрүүн кадыл кылган медеглелиниге ийи тала бадыткаан.

Хөй чылдарның дургузунда ийи чурттуң аразында харылзаалары хораанал келген ёжээннежилгени узуткаары ол дугуржулганың кол сорулгазы болуп турары билдингир болгай. Боттарының хамаарышпас догуннаашкынының 25 чылдарының дургузунда Индия биле Пакистан ёзы-дүнма улустарны өлүрүштүрер чепсектиг мескілдежишкин Бангладеш дээр чаа күрүйениң төрүттүүнүп турар үезинде болган.

Симлага чугаалажышкынарның түңнелдери ийи чурттуң аразында харылзаалары чогумчударынга, Индостан чартык ортулукка үр тайбынны тургузарынга үндезинин тургускан. Симлага тургустунган аргаларны боттандыраарынче угланган тодаргай базым Делиге кылдырган. Кашмирге контроль шугумун тодарадырынга, а ол ышкаш Индияның болгаш Пакистанның аразында делегей кызыгаарырындан шеригнерни чайладырынга хамаарышкан сүмелер база ажылдап кылдынган. Контроль шугумун тодарадырын сентябрь 4-ке чедир доозар болгаш ол шугумга кымыы-даа дээп болбас чоруун Симла дугуржулганың негелделерине дүүштүр ийи чурт хаидырар апаар деп дугуржуушкун база чедип алдынган.

Мурнуу Азияның черлериниге байдалды чогумчударының боттуг перспективалары ол черниң чурттарының аразында харылзааларга өжээнниг чоруктун байдалдарында боттарынга ажык үндүрүп алырынга идегел салып турган киҥилериниң сагыш-сеткилиниге ылергей-дө таарышпайн турар. ҚНО-нуң Айның чок чорук Чөвүлелиниге кыдат удур бадылаашкынны харын мичалдыр көргүзүп болур. Каттышкан Нациялар Организациязынга Бангладештң хүлээп алырынга түгле Кыдат шаптык ужураштырган. Пекиниң толеп чок туружун бүгү-нинти буруу шаап турар. Пекиниң удур бадылаанының чылдагаанындың Пакистанда угаан-сарыылдыг киҥилер база дораан-на билип апканнар. «75 миллион киҥи чуртталчы чонунут чуртту КНО-га хүлээп алырынга шаптыктавышаан, Пекин дээрге Пакистанга бак чүве кылыр дээш чүткүдүп удуртулга болдурган. Пекиниң тергиндел чедип алыр дээр кордаддары моортан хамыктың мурнунда илертейлеттинип турар-дыр» деп, Пакистанның «Доон» солуну бижээн.

Национал-хосталгалыг шимчээшкиниң эрге-ажыктарыбиле болгаш империализмче удур демиселдиң эрге-ажыктары-биле инитилежир кандыгдаа ындыг чүве маожу политиктерде чок дээрэни маңаа чугаалап каар апаар.

РЕАКЦИЯГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН БЫЖЫГЫП ОРАР

Улусчу чангыс эп чазаан деткээн митингилер болган чыскаалдар Чилиде эртип турар. Чурттуң хереглиттеннининиң болгаш даштыны монополияларның туруттарынга шыгыы согуушкунну таварыштырып турар үеделин социал-экономиктиг чаартылгаларның чавак программазынга боттарының удурланыышкынын сөөлгү уеде улам идепкейжиткеп реакцияның чимзенишкиниерине шинтпирлиг ойтур шавыышкынны ол йитингилерге, чыскаалдарга киришкеп ажылчы чоннар „берип турар.

Реаксылыг национал партияның болгаш «Патриа и либертад» дээр фашисчи хөөн киргеп организацияның кежигүнери боо-чепсектиг чажыт складтарын тургузуп турар.

УЛУГ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Москваның Күруне циригиниң артистериниң гастрол оюннары Болгария Улус Республиканың найысылаалында эгелээн. Цири арганызының совет мастерлериниң баштайгы оюн коргузуглери улуг чедиишкинниг эрткен болгаш болгар хөй-ниитиниң магадаан сагыш-сеткилин, изиг сонуургалын хайныктырган.

Камбоджаның патриоттары шиомпеньчи эрге-чагырганың шеригнерине согуушкуннарны күштелдирип, Невклуонг деже-кээринде чедиишкиниг ходелип турар. ЧУРУКТА: камбоджа патриоттарының бир болуу эзнечелиг даалгаачы ап турлар. ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: демир адагаштар

● ЧИТА. Монтажниктериниң Г. И. Епифанцев удуртқан механизастаан отряды Чита ГРЭС-биле Холбонну харылзаштырар электрэп дамчыдылгазының шугумунуң сөөлгү демир адагажында ажылдарны күүседирин эгелээн.

Оон хемниң кежир демир удазынны шөөрн чиик эвес, ол кавыда бо хемниң калбаа барык бүдүн чартык километр. Хемниң оң болгаш солагай талакы эриктеринде демир-бетон адагаштарны даш дөжектерде тургускан.

Шерловогорскиниң даг байдаа болбаазырадыр комбинады. Харанорскиниң хомурдаш разрези, Борзинскиниң цемент заводунуң тудуг шөлү, Забайкальскиң бо ховуң районунуң өске-даа бүдүрүлгелери Чита ГРЭС-тиң энергизязын ажыглаар.

УЗБЕКИСТАН: Кызыл кошта — хөвең

● ТАШКЕНТ. Ажаан алышкын ажылдарының фронтузу Узбекистанның мурнуу талазындан өске-даа районнарже дүрген калбарып бар чоруур. Баштайгы хөй тонна хөвеңни ажаап алган дугайында медээлер Кашкадарья шыпаазындан, Зарафшан хемниң эриктеринден келгилээн. Бухара областың Каракүльск районунуң он ажыл-агыйы чиг хөвең чүдүргеп баштайгы кызыл коштарны чоруткан. Каракульскиниң хөвең арыглаар заводунга 1,5 мун тонна хире хөвеңни дужаган.

УКРАИНА: чаа технология

● ОДЕССА. Одесса областа кукурузаның амгы ажаан алышкынының технологизязы эрткен чылдардагызындан иледе ылгалдыг болуп турар. Моөң мурнунда звено алы бригада бүрүзү бодунуң участогунуң дүжүдүн ажаап алыр турган. Ол чорук техниканы болгаш транспортту быдарадырынга болганчок-ла чедирип, кезилдениң темпилерни саададыр турган. Ам, чижээ, Ленин аттыг колхозтуң дургажулгазын Волгоградск районда калбаа-биле ажыглап турар. Ында бүгү авеноларны механизастаан улуг отряд кылдыр каттыштырган болгаш ону дүржулгалыг агроном баштаан. Ажаан алышкының үезинде бүгү инженер, диспетчер болгаш трансспорт чепсек-керекелдерин агрономга чагыртыр кылдыр тургускан. Отрядта 12 комбайн, эргежок чугула негеттинер саннаг тракторлар, хөй чүк соөртүр прицептер, автомашиналар болгаш кожүн чоруур мастерскаялар бар.

Күш-ажылды чаа арга-биле организастаан үезинде бир комбайнга онаштыр ажылдап кылышкын будүн чартык — ийи катап оскеп болгаш хүнде 8—10 гектар четкеп. Дүн үези база халас эртпес: кукурузаның ажаап алган ангысты дүне ангдырып турар.

ЛИТВА ССР: цемент көвүдээн

● АКМЯНЕ. Акмяненің цемент заводунуң коллективи чыл эгезинден бээр плавдан ажыр бедик шынарлыг он яйнги муң тонна цементини берген. Эстон болгаш латыш житери-биле чаржып турар литва цементчилер ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган нол хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеп.

Бо чылын аммычыннар, инженерлер болгаш техниктер 300 ажыг техниктиг болгаш технологтуг чаа чүүлдерни бүдүрүлгеге иептеткеп, ол чорук долганыр суугуларның бүдүрүкчүлүүн көвүдедир арганы берген.

Оон ачызында цементни бүдүрери эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнеерге 10 хуу өскеп.

Бо чылын завод бистиң чуртувустуң тудугларынга болгаш Венгрияның, Польшаның болгаш Чехословакияның тудугларынга ийи миллион тонна ажыг цементини бээр.

(СЭТА).

Совет көдээниң кижилери

ТӨРЭЭН СУУРУНДА

Республиканың төп чазагыт оруу-биле Кызылдан Тээлиже хап оргаш. Чаа-Хөл суурну артип, Мойнаарак артынга үнүп келирге, калбак баткан Чаа-Хөл шынаазынын үстүү бажы ногаан арыг үүүүлүг улуг эвес көдээ сууржугаш ыяктан кажаранналп, көстүп чыдар. Түс черниң чурттакчылары оны чер аныбиле Булун-Терек деп чаартыдап турза-даа, амгы шагның бижимелдеринде ол Кызыл-Даг деп сураглаан.

Чаа Тываның чаагайжаан хоорай суур бүрүзүнде ышкап, ол сууржугаш арги болраш чаа ийи кезектең тургустунган. Терезинниң суттарылга системазының терең-сугтуг улуг бугазы оларның аразы-биле баткан. Эрги кезээ — шаанза ол черге МЧАЭ-лер, оон соонда колхоз турган уеде болүүн ёзу-биле төлевилел чок түткулаан эрги, чавыт, куу бажыннар, а чаа кезээ даярге, сувур-сувур, белик-белик, кырлай-кырлай лавиирлерлиг, сан дөрт-төп күдүмчүлүг, делгем, чырык сонгаларлыг, чербелчиннеп чаагай каяа быжыг доорбаштаран түткан бажыннар ол. Чаа суур деп алаанының ёзулуг-ла дүшкенгээ. Оон чурттакчы кварталдарында чаа школа, ясли-сад, магазин болгаш өске-даа культура, албан түзүлгелери бедээн. Турар черлери бала тааржымчалыг — бедик таагай, чолуг оон, хелегелиг терек арыглары, кыш, чай чок шулуралган кара-сугтар артып, иштин хураалган делгем шыктыг ойлык чер.

Августуң эртени чүве. Чаа суурну магалап, оон төп күдүмчүзүн оруг таваар чоктап ор мен. Эртенгинин сес шак четкелек алырган. Суур дойлуп эгелээн: радиодан чангыланган ыр-моор, чугаа-соот машина, тракторларның ынмили-биле холбужуп, ажылчыннар ажылынче далаштыг чоруп турлар.

Дүжүмда бажынның бедик херимнин иштинде багла ыт хенертен огланып, ээзинге эргеленип химиренген соонда «Сок! Ыны баглап каг, тургум» деп танывырым үнынналгаш, херим ажиин ажыдыпты:

— О, жиң, түнмам. Мынвыг эрте кайнаар бастырарын ол?

— Экии. Бо-ла мынчаар. Эртенги сериинде аная-ла селгүүстеп чоруурум бо-дүр ийин. Черивисте база оныа-солун чүү туруп-тур мон. Александр Күдерекович?

— Амыдырал даярге, ана, эримн ашкан далай-биле дөмей-ле, хайныгып-ла тур, дүнмай. Дүүн чаа-ла «Найырал» совхозтуң бир салбыры турзувус, ам «Ак-Туруг» совхозтуң апардывыс. Чаа совхозтуң кызыгаарларын тодаралыр, мал-маганын, түлүг-балгадын үзер, ажылагыйын шуудалыр даярге чүү чок даяр сен. Бичии-даа чайхос чок-тур бис. Чүүл-бүрү комиссиялар-даа хөй-ле чүвезинр. Ынчанмайн-даа канчаар, чаа совхозтуң ажылын дегийт шуудатса эки. Бо чаартылга келир уеде түттүнар Саян ГЭС-тин түлүү-биле холбашкан боор. Меня мал сөөлгөөр комиссияга киирип каан, бөгүн база малчыннар кезинирим бо-дур ийин. Далаштаажок хоржок — дээш, базып үнүпкен.

Оон-биле каты күдүмчүну куду кылаштажып орган, салбырын ол-бо чаартылгаларның, ажыл-агыйның, амыдыралының дугайын алаан-не хөөрежиттивис. Хары алдынче чоокшулай берге-даа, ам-даа алак-бышкаа чиик, кашпагай, күдерзинмээр мага-боттуг, хүнге кадып, чаъска одуп, куурлы ходуктан ажылчын хелтиг кижи мээн-биле кожа базып орган. Оон төрүттүнген, ойнап өскен чери-даа бо. Ынчангаш оон амыдыралын, кижилерин билири-даа кончуг.

Салбырга инек 1400, шээр мал 30 мун баш турган, ам оон 850 инектиг, 20 мун хой, өшкүнү чаа совхозка шилчидерин шиитпирлээн. Ажылчыннар бала чурттаарын боттары билир: күзелдиглер «Ак-Туруг» совхозунга баар, күзелээнинер эрги совхозунга артар.

Александр Күдерекович артем-биле чедип ап, гускайлап амыдыралдыг, ажылдакчы кижи апарган, чогум бо тараан суурунга, ам таптыг-ла мугур чаярби чыл мурнунда келген. Ынчаарда аная Шанчы, Чайлаг-Алаак, Даг-Аразы ол ынчаар тургулаан МЧАЭ, бичии колхозтарны улгаттыр каттыштырган «Бурунгаар» колхозтуң баштайгы даргалынга ол сонгуттурган.

Чонунга төлептиг бараан болуп, чүткүлдүг ажылдап чоруан кижинин намырын бо төпчү олурулгар четче илерепгес-ле болгай. Чон оргузунга организакчы, политмассалыг ажылга эрткен аваэш эвес чылдар. Күжениишкинниг ишчи хүннер оларның артында чаштынып чылар. Бистин совет инитилелдин алыс ужур-утказы-даа ынчыг: чангыс кижинин кежиктиг чолуундан бүдүн инитилелдин амыралы, овур-хевири тургустунуп келир.

— Силернин амыдыралынарга эң-не үттүнүрбес үелер тургулаан боор аа, Александр Күдерекович? — деп, оон айтырдым.

— Ала-чурттуң Улуг дайынының хүннери — деп, ол ур-даа боданмайн чугаалаан, кандыг-ла бир хапы бодал, сактышкынче үүнүү берди. Шынап-ла, ол кадыг-шокшуң чылдарның болуушкуннарын сес-биле илерелиги берге. 1934 чылда көдээ ажыл-агыйга техникумуң чаа дооскан мал эмчизи аныяк оол баштай Чөөн-Хемчиктиң Сүт-Хөлге, совхозуредир Бии-Хемниң «Оок» совхозука мал эмнеп кап-чыл ажылдаан. оон соонда чылдарда совет ажылче шилчип, дайынның берге чылдарында кызыл коштар организастаарынга, чон оргузунга политмассалыг ажылга идепкейлиг киирипкен. Ол чылдарда оон хөрээнге «1941—1945 чылдарда Ала-чурттуң Улуг дайынының үезинде шылгарангай куш-ажыл дээш», «Куш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдар чайнай берген.

— Төрээн черинерге колхоз тургусчүп, оон ажыл-агыйның хөгжүдеринге ак сетки-лиг ажылдаан хөөчүн чангыс чер чурттугларындан ам кымнар барыл? — деп, оон айтырарымга, ол бодамчалыг ажагылады:

— Малчыннардан Монгуш Канзановичи Шаравии, Монгуш Сегбеевич Ак-Лама, көргүзүттери ам-даа шыырак, кайызы-даа партия кежигүнү. Түүткүларлан Монгуш Ламаевич Санчу, ам пенсионер...

— Аныяктардан кымнар эки ажылдап турарыл?

— Лопсан Кимр-оол. Төрүүр чүс хойга онааштыр ол бо чылын 110 хураганны ап, республиканың мурнакчы малчыннарының арагында кирип. Дуржулгалыг хойжу Сат Даржы, малдың чаш төлүн база чылдан чылче чүс хуу менги ап келген. Баяжыда төрүүр инек кадартызы Арапчор Монгуш. Кыыг-Карада инек кадарчызы Түдүш Селик. Оны өөрү тургузучу инек малдаар, шээр мал кадарар хөнүү чок кижи» деп шолалаар апарган. Сарыгл-Аксында Дугаржап Байыр-оол даяш кымнарны чок даяр оны, дүнмам. Бисте бала ареспежээ малчыннар-даа, тараажылар-даа бар-ла чер ийин бө.

Ам Александр Күдерекович төрээн суурунда тудуг ажылында ажылдап. Чаа-Суурда чырык, делгем, чылыг бажында уруглары-биле кады чурттап орар. Чуртталгазы байыпырак. Ажыл-агыйга чизебүүткел кылыр, акт-барымдаа тургузар харыысалгалыг комиссияларга туруштуг, шынгыы кежигүн керек апарганда, ону чалаар, а ол чажам дивейл, идепкейлиг, тура-соруктуг киржи кагылаттар. Амгы уеде ол чогум-на ындыг: нинтинии малын санап, четчелээр комиссияда ажылдап турары бо-дур.

Ындыг кижилер көдээ черге чангыс чер чурттугларының ажыл-херээн бүүдүүрүнге, амыдырал-чуртталганың улуг, биче ажыл-херектерин шуузажырынга аар чүүк көдүрериңге дөгүмүг быра ышкаш, ындыг чүгүла. Ынчангаш чонунга олар хүндүткелдиг-даа.

— Чуртталга магалыг-ыр, дүнмам. Үр-ле ажылдап, чурттап чоруксаазы келир-дир. Бодум хуумда, өөрүшкүм улуг. Уругларым аг-бүлелиг кижилер апаргылаан, түскайлап амыдыралдыг, ажы-төлүг. Май-оол — чурукчу. Александр — журналист. Килиноол, Галина алышкылар төрээн совхозунда, мен дег, ажылчыннар, а хеймер оглум Женя ам тоску класска өөренир. Кижиге оон артык өөрүшкү турар бе!

Шынап-ла, чонунга бараан болур күш-ажылдан аңгыда, оон артык бүянныг, чырыткылыг кежик кижиге түрбас. Чаа тургустунган «Ак-Туруг» совхозтуң улуг налыгы ажылчыннарының бирээзи А. Б. Даржай дугайында чугаалаары ам доозайн. Чоруунар чогунгур, ижинер бүдүүгүр болзун, Александр Күдерекович.

Ан. ДАРЖАА.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

МЮНХЕН, сентябрь 2. (СЭТА-ның тускай корреспондентиэрн Б. Буховцев, В. Кукушкин, А. Левинсон, А. Стародуб). XX олимпий оюннарының сесии хүнүнүң эртенинге чедир ССРЭ-ниң шилиндек спортчулары 19 алдын, 12 мөңгүн, 12 хүлер медальдарны алган. Америк команда 13 алдын, 14 мөңгүн, 11 хүлер медальларны, Герман Демократтыг Республиканың спортчулары 10 алдын, 8 мөңгүн, 9 хүлер медальны алган. Япон олимпийжилер 9, австралн спортчулар 5, Польшаның олимпийжилери 3, болгарлар болгаш венгрлер 2-2 алдын медальдарлыг.

Ол хүн арай бүргезимээр болган. Ынчалза-даа совет олимпийжи Юрий Малышев академиктиг хемелээшкинге улуг чедишкинниг болуп, алдын медальды чаалап алган. Ол болза ССРЭ-ниң спортчуларының чаарбиги алдын медалы. Совет спортчулар Александр Тимошинин болгаш Геннадий Коршиков олар ийи кижилиг хемелээшкинге тиилээш, алдын медальларны чаалап алган.

Олимпий шанналарны чүгле ажылгыр, кызымак, талантылыг кижилер чаалап ап турар. Тиилелге даяш болуунуң күжүн долузу-биле үндүрүп турар кижилер ындыг шанналарны чөптүү-биле алыр. Юрий Малышев ындыг кижилерниң бирээзи. Ол — 25 харлыг, аъш-чем үлетпүрүнүң институдунуң студентизи. ССРЭ-ниң чемпиону. Александр Тимошинин ССРЭ чемпионадының соонда Юрий Малышевтиң дугайында мынча дээн:

— Хемелээриниге Юрий ышкаш кызымак кижи чок деп бодаар мен. Бир эвес ол олимпий оюннарының чемпиону атты чаалап алыр болза, чөптүг даяр мен. Олимпий оюннарының үш дакпыр чемпиону Вячеслав Иванов база-ла Юрийни тиилээр деп баш удур чугаалаан турган.

...Баштайгы 200 метрге Юрий арай-ла ооалзай берген. Ынчалза-даа 2 км черни ол 7 мин. 10,12 секундала эрткеш, чемпион болган.

Обершляйхайм каналга болган ийи кижилиг хемелерниң чарыжында баштай англичаннар мурнап чоруп орган. Александр Тимошинин болган Геннадий Коршиков олар англичанналарны 750 метрге чыпшыр четкен болгаш мурнай берген. ГДР-ниң болгаш Норвегияның хемечилери финишке чедир 150 метр артканда ыка дүргезээн, бистин волларывыска чеде бер часкан. Ынчалза-даа 23 харлыг далай офицери, москвачы Александр Тимошинин болгаш ленинградчы Геннадий Коршиков олар кымга-даа четтирбейн мурнап келген.

Герман Демократтыг Республиканың хемечилери ол хүн үш алдын медальны чаалап алган. ГФР-ниң спортчулары дөрт кижилиг хемелээшкинге мурнаш, алдын медальын эдээри болган.

Фехтование залындан өөрүнчүг медээ келген. ССРЭ-ниң рапиристери Францияның командазын 9:6 санга тиилээш, команда талазы-биле шүүлде маргылдаага кирижип эргени алган. Бистин рапиристчи херээжеңнеривис Елена Белова, Галина Горохова, Александра Забелина олар боттарының болуктеринге бирээ черлерни алгылаашаа, шанналаашаа маргылдаалары улампылаарлар.

Олимпийжи бассейнде шилилге маргылдаалар улампылап турар. Игорь Чердаков 200 метрге брасс арга-биле эштиринге кирипкеш, бирээ черни эдээн. Николай Панкин биле Владимир Косинский олар ийиги черни үлешкен. 100 метрге хостуг арга-биле эштиринге Владимир Буре, Игорь Гребенников олар бирээ черлерни эдээннер.

Бокс талазы-биле Европаның чемпиону Валерий Трегубов ол хүн арай хоомай болуп, бирээ ортумак денгиге англычан боксер Алан Минтер-биле ужурашкан, ялгырган.

Совет волейболистер бүдүн чартык ыяк дүргүзүнүп үргүлчүлээн кызымаккай демисселдин түнелинде боттарының эң шыырак дээн удурланыкчылары ЧССР-ниң спортчуларын үлүп алганнар.

Баштайгы үлаада демисселдиндыг-ла чидир эвес бооп, бирээ болган ийиги оюн 2:0 сан-биле доозулган. Ынчалза-даа чехословак спортчуларның үлүрланыышкынны үшкү оюнда ыяап күүтселгенин айтыр херек. Бистин ойнакчыларывыс Кравченко, Паткин, Сапрыкин, Зайко олар чазыг чокка хөделип, ёзулуг мергежилин көргүскеннер. Оон түнелинде совет волейболистер ырыг тиилелгени чедип алган.

Бистин волейболистеривис сентябрь 5-те Польшаның командазы-биле ужуражыр. Оон соонда олар чартык шүүлдеге кирижип эгелээр. Баштай олар КУДР-ның командазы-биле ойнаар.

Баскетбол талазы-биле маргылдаага делгей чемпиону турган бразильчилер Австралияның командазынга үүтүрүпкен.

300 метр черге боодалгага кирипкеш, бистин ашыгывыс Борис Мельник ёзулуг-ла олимпий чемпиону атты чедип алган. Ынчалза-даа түнелдерни чарлаан соонда судья коллегиязы киржикчилерниң боолаан караларын көргеш, американ Лонес Виггерге бир санны немээр, деп шиитпирлээн. Оон түнелинде В. Мельник мөңгүн медаль-биле шаннаткан. Баштай сузылээр Мельниктиң атканы Виггерден бир сан ажыг дижип турганнар. Оон тоотап көргеш, олар Виггерниң бир огу үстүнде» аъес, а «ончеге» киргидир даяш, бирээ черде деп санап каапнар.

Бистиң оон өске бир алдыгывыс — Валентин Коренев 1143 санныг бооп, сесии черни эдээн.

Тырыкы кара боолаар маргылдаага киришкеш, Мехиконуң олимпий чемпиону Евгений Петров мөңгүн медальдыг шаннаткан. Баштай сузылээр Мельниктиң атканы Виггерден бир сан ажыг дижип турганнар. Оон тоотап көргеш, олар Виггерниң бир огу үстүнде» аъес, а «ончеге» киргидир даяш, бирээ черде деп санап каапнар.

Бистиң оон өске бир алдыгывыс — Валентин Коренев 1143 санныг бооп, сесии черни эдээн.

Тырыкы кара боолаар маргылдаага киришкеш, Мехиконуң олимпий чемпиону Евгений Петров мөңгүн медальдыг шаннаткан. Баштай сузылээр Мельниктиң атканы Виггерден бир сан ажыг дижип турганнар. Оон тоотап көргеш, олар Виггерниң бир огу үстүнде» аъес, а «ончеге» киргидир даяш, бирээ черде деп санап каапнар.

Евгений АРЖАНОВ.

ПРОФЕССИОНАЛДАР АШТЫРГАН

МОНРЕАЛЬ, сентябрь 3. (СЭТА). Хоккей талазы-биле Совет Эвилелиниң шилиндек командазы субботадан воскресеньеже дүнеде Монреальдың «Форума» деп стадионунга хоккей талазы-биле Канаданың профессионалдар командазын 7:3 санга үткен.

Канаданың Премьер-министри П. Э. Трюдо шайбаны оюнуң эгелээри-биле октаптарта, чидир демисел эгелээн. 30 секунда эрткенде канада хоккейжилерниң бир шайбаны киирген. Оон соонда чедиги минутада Хендерсон кийги шайбаны киирген.

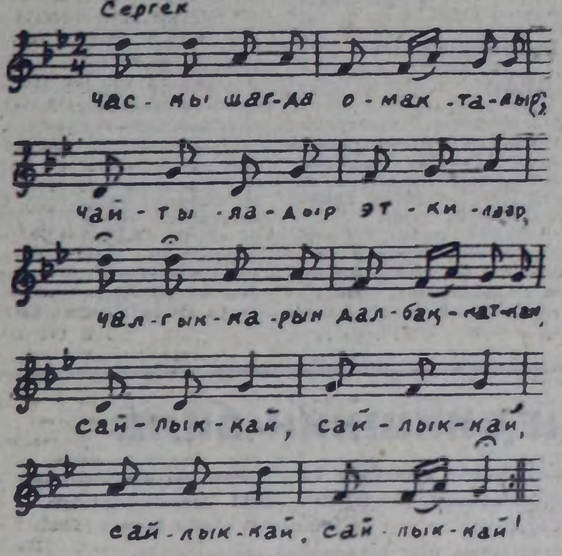
Артыкы 53 минутаның иштинде совет хоккейжилер 7 шайбаны улай-улай киирген. «Оруктар бистиң бүгү талебиле үзүп кады. Оларның вратары-даа, камгалакчылары болгаш халдыктылары-даа эки ойнаан. Олар дошка эвээ түнгулап, күш-биле ойнаар демисселди чедишкинниг чорудуп. эң эки хоккейни көргүскен» деп Канаданың тренери Синден мининр ужурга тавырышкан. Аштырып алган, хол тутчуп байырлажыры-биле үттүнүкен канада хоккейжилерниң чүдек чорууп ол тренер база билингеп.

Совет болгаш Канада хоккейжилерниң ужуражышкынының бүгү Канада болгаш АКШ-тың барык бүгү штаттарының телевиденне көруксуглери көрген. Оон ужурунда хөй концерттер, шиилер көөр программалары солаан.

Канаданың чаяа ССРЭ-ниң шилиндек командазынга алдар болдуруп, хүлээп алышкынны кылган.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

Сергек

САЙЛЫККАЙ

(УРУГЛАРГА)

Сөөг болгаш ажагазы Михаил КОНГАРНЫЫЛ

Часны шагда омактаалыр,
Чайтыладыр этпиннаар.
Чалгынчаарын далбанваткан
Сайлыккай, сайлыккай! (2 катап).

Саарыгга ажиимес бол,
Салгын тыстын чемнеп орар.
Сайга ойнаар чараштаяй!
Сайлыккай, сайлыккай! (2 катап).

Чараш хевин көөргеткензиг,
Чаянадыр чайлынар-даа,
Чалык чанныг чарашпаяй!
Сайлыккай, сайлыккай! (2 катап).

РЕЙКЬЯВИК МАРГЫЛДААНЫН КИРЖИКЧИЛЕРИ-БИЛЕ БАЙЫРЛАШКАН

РЕЙКЬЯВИК (СЭТА-ның тускай корр.). Делегейге шыдыраа талазы-биле бирги чер даяш маргылдаанын барык ийи ай иштинде делегелер ордуузунга боор келген кончуг солун, чүткүлдүг ойнаашкынының сентябрь 3-те байырлыг хаашкыны болган.

ФИДЕ-ниң президентизи М. Эйве делегей чемпионунуң лавырлыг вепогун болгаш алдын медальды Роберт Фишерге тыыскан.

Борис Спасский сленага үнүп кээрге, залга олурганнар оон дүлей чок алыш таскаапкаш-биле оны үгээ. Макс Эйве аңаа мөңгүн медальды тыыскан.

Ордуга АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң гимнери чаңгыланган.

Бо маргылдаа шыдыраалы улам иштерээринге доткимчелиг бооп, шыдыраа үрээ чүүлүнүң төөгүзүнге чайынганчак ариң болган деп Макс Эйве чугаалаан. Маргылдаалы организастаар талазы-биле улуг ажылы дээш ВСЛАНД шыдыраа федерациязынга оруң четтиргенин ол илереткен.

„АГААР ДҮРГЕН ХЕРЕК“

Метеомедээлерни чыыр болгаш ажылдап кылыр автоматтыг системаны Совет Эвилелинде чогаатканын. Ол кайгамчыктыг эки түнелдерни үндүрүп алыр аргалыг: радиозондувуң медээлерин хүлээп алган соонда 15—30 минута арткенде агаар дугайында сан-чүрагайларны ап болур.

Ол даярге «Метеорит-2-РКЗ-5» деп радиозондулуг атмосфера комплексиниң системазы-дыр.

Радиозондудан келир метеомедээлерни чыыры, ажылдап кылыры база дамчыдары системада долузу-биле автоматтыттынган. Оон-биле чергелештир зонд ужун турар үеде харыылаа түүп, ажылдаар чер кырынык түскай комплекс радиолокациялыг аппаратураның тургуокан.

Системаны ажылдап кылырынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Гидрометеорология албанының коллегиязинин. Төп аэрологтуг обсерваториянның болгаш үлетпүр будурулгелериниң спецпластерн киришкен.

Амгы үеде «Метеорит-2-РКЗ-5» деп система Белоруссияның девискээринде шенелелни эртип турар. Ону чогаадып кылганнарывыс 1972 чылда ССРЭ-ниң Күүне шанналың тыныырынга саналдап киирген. Минскиниң, Гомельдиң, Брестиң атмосферазының байдалының дугайында долу медээлер Белоруссияның пайысылалыпга келир, аңаа «Минск-22» азы «Минск-32» деп саналга машиналарынга келгеш, оон чурттуң агаар ынчыларын төптиринге автомат-биле дамчыттынар. Шак ындыг арга-биле Совет Эвилелиниң бүгү аэрологтуг станциялары 1975 чылда ажылдай боор деп санап турар.

Делегейниң агаар-бойдузу... Ол даярге үзүк-соксаал чок хайның, мөөрей турар хатпуургаанар, чаъс-чайыктаашкынар, янзы-бүрү температуралар, улуг-биче базыышкыпнар-дыр. Үстүнде болуушкуннар кайнаа-даа чангыс черге туруп, доктаамал байлалдыг болбас. Ол бүгү оскерлиишкиннерни метеорологтар тоорту бил удур билип, олардың хемчээлин тодаралын алтар апарганнар. Ынчалза-даа олар эге бажында агаар-бойдустуң кандыг болурун бат удур тодаралырда дыка бергедүшкиннерге таваржып турганы билдингир.

Ам синоптиктер айтырыгны мынчаар тургузуп турар. Бир эвес Москва облазынга чоокку хонуктарда агаар кандыг болурун билип алыр диже, Атлантикадан Чөөп Сибирьге, полюстан Чер-ортуу далайга чедир атмосфераның тургуузуңуң оскерлиишкиннинин дугайында сан-чүрагайларны доозаан-да чыыр. Ол дугайында медээлерни чартык шакпан орайтавайн билип алыр ужурлуг. Оон башка алдынган медээлер сапаапкынга дүүпейн болур.

Атмосфераның күштүг шимчээшкиннериниң, циклоннарның дүргени күрьер демиряру-биле домей. Оларның фронтузу хонукта муң километрни арте берип болур. Хаттың базыышкыны, дүргени, устанышкыны, агаарның температуразы болгаш шыгы делегейниң аңы-оңгы, участоктарынга санныг минуталар иштинде кончуг дүргеи оскерлип болур. Кыска хуусаа агаар байдалын билип алырда, радиусга атмосфера чорудулгаларының динамиказын билири четчир, а пеленгаар, айлар иштинде каяның агаар болурун билип алырда бүгү делегей кырынга агаар океанының байдалын хары угда доктаамал хынаары негеттинер.

Атмосфераның үргүлүү солчуп турар оскерлиишкиннерин канчаар хайгаараары? Совет артемдеи Павел Молчанов 1930 чылда-ла ол сорулга-биле радиозондуну ажылдаарын сүмелээн. Агаар шарынга азып каан кыдыг аппаратура Ленинград чанында Павловскиге биштайгы старгты кылган, ол районга 15 километр бедик чедир агаарның базыышкыны, температуразы, шыгы канчаар оскерлип турганын коргуокан.

Молчановтуң зондуулуунуң конструкциязы чедишкиннинг болганындан оон тургузуун 50 чылларга чедир оскертпээн. Ынчалза-даа метеоалбаны делегейниң кайы-даа участогунда агаар-бойдузунуң дугайында чаа, шын медээлерни дүргеп боор ужуралт.

Ынчангаш зондулаарының чаа арыг электронныг системазы херек.

— Совет Эвилелиниң девискээринде дүн-хүн чок ажылдаар 250 аэрология станциялары бар. Хонукта оларның бирээзинче-ле 2—4 радиозондуну салып турар — деп. Төп аэрологтуг обсерваториянның директорунуң оралакчызы Василий Шляхов чугаалаан.— Зонд 30—35 километр чедир бедик, стратосфераның чамдык кезээнге чедир ужуп турар. Ынаа-ла ол кезээнде агаарның байдалын тодаралдып чоруур физиктиг чорудулгалар бар.

Телеметриктиг канал-биле ужуп чоруур үезинде зонд агаарның температуразы, базыышкыны, шыгының дугайында медээлерни аэрологтуг станциязынче дамчыдып чоруур. Зондуның медээлерни 300 километрден бедик радиустан-даа хүлээп ап болур азы оон мурнунда ажыгдап турган системадан чаазының ырагы үш метап бедээн.

Локатор-биле алган медээлер күштелип, харыызаа каналарын таварыштыр чоокку гидрометтөптүң саналга машиналарынче дамчыыр. Саналга машиналары муң километр радиуста агаар массаларының характеристиказын санап кажап, агаар-бойдустуң медээзин үндүрер.

Г. ПЕТРОВ, (ШМА).

«Тыва кобальт» комбинатның дирекциязы, парткому болгаш профкому Күүне шаннаныының лауреады, персоналдыг пенсионер

Кыргыс Хуурakович ХОЙТПАК-ООЛДУҢ

элекке мөчээнин дыннатпышкан, оон төреллеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илерегейлеп тур.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

16.00— Өнүү телекөргүзүү. 20-ги Олимпий оюнларында. Мюнхенден дамчыдылга. 18.00—«Ye» Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.50—**«Тараа дугайында сагыш салыры—бүгү чоннуң сагыш салыры».** Дамчыдылга. 19.30—**«Черниң ээзи».** Телефильм. 19.45—Телемедээлер (дорт дылда). 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00— Өнүү телекөргүзүү. 20-ги Олимпий оюнларында. Мюнхенден дамчыдылга. 22.00— Ураи-чечен телефильм көргүзүү. **«Юбилей»** (А. П. Чеховтуң ыңдыг атгыг чечен чугаазының ёзугаар тургускан). 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—00.30— Өнүү телекөргүзүү. Спорттуң программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээлерин ёзугаар алырга, бүгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, даяыр, чагбас. Барыын уламышкынның хаттың дүргени секундала 7—12 метр чедер.

Агаарының температуразы даглыг черлерге 8—13, өскелериңге 12—17. Кызылга 14—16 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Леди Гамильтон»** 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: **«Каниюта куйнуң чамыды»** 15. **«Ангви гайдумтуң умуралдары»** 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шынчы чоруң»** (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бешки «Б»-деп келген оол»** 9, 10.50, 14.50, 18.50, **«Туман арлы бергенде»** 12.50, 16.50, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: киндизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи агый киндизиниң 21-47, үлетпүр киндизиниң 22-64, чагаа киндизиниң черчиниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда амылыра киндизиниң 37-13, культура киндизиниң 23-54, көдээ ажыл-41-27, информацияа база совет тургузуг киндизиниң 20-60, бухгалтерияның телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика гипографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00677.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, кавтыжыңар!

1925 чылдан тадаалаттынып

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 6 СРЕДА. № 200 (8978). ортаа 2 хем.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 16450 тонна тарааны дужааган.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Тоску беш чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш, бүгү арга, хүрлавырларны ажыглаңар!

«Шын» солуннуң **Куш-ажылчы алдар тугун** Танды районнуң «Тиилелге» совхозунуң **№ 8 БРИГАДАЗЫНГА** (бригадири **Василий ЯНЧАТ**), № 1, 7 бригаданың механизаторлары **Монгуш МААДЫР-ООЛГА. Куулар ДАДАР-ООЛГА** тураскаадып көдүрген.

Совхозтуң № 8 бригадазының ажыл-ишчилери тараа шөлүнүң 70 ажыг хуузун ажаап ап, ажылдың темпизин шалыпкын чорудуп турааръл.

Комбайнерлер Куулар Дадар-оол, Монгуш Маадыр-оол хүн нормазын 200 хуу ажыр күүседип келген.

КҮШТҮ АЖААЛДАЖЕ МӨӨҢНЭЭН

Тараа — чоннуң байлаа. Ону өстүрүп алыры хөй-хөй кижилериниң чымыштыг күш-ажылын негжер. Ынчангаш ажылчын, механизатор, тараажы бүрүзү тарааның үнезин, өстүрүп алырының бергеин, шүүделин эки билир.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дамыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, механизатор А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодал» деп чүүлүн солуннарга парлаптарга, бистин совхозтуң тараажылары ону улуг кичээнгейлиг помчуп, танышкаш, бир эп-сеткилдиг деткээнивер. Ында айыткан четпелер биске база барын айтып, тараны тоттуглаар чорук-биле демиселдиң күштелдирерин чугулалап көргеннер.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш совет, профбилел, комсомол органнары механизатор, тараажы болгаш еске-даа ажылчыннар-биле ажылды күштелдирип, оларның тараа өстүрер дээш демиселге харыысалгатын улгаттырып база чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле боттуг хемчегерин ап чорутканының түпелинде тараа будурулгеш чыл келгеш тудум көүдел, совхозтуң экономиказын быжыглаарынга кол черин ол болеп турар апарган.

Бистин механизаторларывыс бо чылын эки дүжүттү өстүрүп алгаш, ону чидирип чокка ажаап алыр дээш күжелиишкининг ажыдап турааръл. СЭКП Тос Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрериниң чурумунуң дугайында болгаш ол чарыжка тиилектилерни мактап цаазаларының хемчегериниң дугайында» доктаалы «Тиилелге» совхозтуң тараажыларын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киирген. Салбырлар, бригадалар хайы-биле доктаалды таныжып чугаалашкаш, алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиин түңнеп, ССРЭ-ниң кюбилейин эң эки көргүзүтпелиг урккуру-биле чаа бедиктикен хүлээлгелерни алгылаан.

Совхозтуң тараажылары 27 муң гектар тараа культураларының га бүрүзүндеп 13 центнер дужуттуг ажаап алыр база күрүнеге 10600 тонна тараа дужаар планныг. Ажыл-ишчилер бар аргаларын савап көргеш, күрүне шыгжамырынга 18 муң тонна тарааны кииреп дээш чаа хүлээлгелерни алган.

Чаа дужуттуг тараазын чидириг чокка, кыска хуусаада ажаап алыр болгаш күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгевисти күүседир дээш амгы үеде бүгү күштү тараа ажаалдаашыче мөөңнээн бис. Ажаап алышкынының темпизи совхозтуң тос бригадаларында хүн келген тудумна калбарып турар. Бо хүнге чедир ниитти тараа культураларының 20 хуузу ажаап алдынган. Бастырган тарааның га бүрүзү ортумаа-биле 14 центнер дужуттуг берген. Күрүнете 2411 тонна тарааны дужаагаң.

Баштайгы 10 хопуктуң социалистиг чарыжында № 8 бригаданың коллективи тиилекчи болуп, совхозтуң бригадалар аразынга шилчинир Кызыл туғу болгаш хөй-биле шаңналткан. Бригаданың тараажылары ниитти толуун 70 хуузун ажаап алган болгаш гадаа 17 центнер дужуттуг ап турар. Олар ажаап алышкынын сентябрь 7-де бүрүн доозарын хүлээптеп.

Күскү дужут ажаап алышкынында мурнакчыларга совхозтуң партия, профбилел комитеттери, дирекция шилчинир выпседерин болгаш ортектиг белеткерин тыпсып турарын таңчыл болган. Баштайгы он хопукта № 7 бригаданың комбайнери Куулар Дадар-оол 526 га шөлдүң тарааын тавычалай кескеш, тиилекчи болган. Комбайнерлер Ооржак Май-оол, Монгуш Тараачы (№ 8 бригада), Монгуш Маадыр-оол (№ 1 бригада) хүн үүүн 2 катап ажыр күүседип турар.

Бо хүннерде совхозтуң тараа ажаап алышкывыңа 70 ажыг комбайн, 100 ажыг автомашина болгаш 500 хире кижи киржип турар. Ажылашчилериниң ажылдаарынга тнарымчалыг байдалды тургускан. Бригада төптеринде столоводлар бар, олар четнир санныг аш-чем-биле хандыртынган. Хову түрлагларын лозуңнар, плакаттар, көргүзүтпелер-биле дерип шимээн, радиоприёмниктер, телевизорлар болгаш ойнаар хереглеелерни четчелеп. Тараажыларның культурлуг дыштанылгазын хандырары-биле Культура бажыңының агитбригадазы, көжер кино болгаш библиотека график ёзугаар бригадаларже үнүшкүнерни доктаамал организастап турар. Эмчи ажылдакчылары хову түрлагларын кезип, тараажыларга боттуг дузалажыны чедирип келген.

Тараажылар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, хову ажылдарының темпизин дүргедедир болгаш тараанын чидиринге удур демиселди күштелдирер сорулга-биле бригада, шак бүрүзүнде агитаторларны, политинформаторларны, «Агитхуудус» үндүрер кижилерни, партия комитединиң кежигүнерни, хөй-ниитти организацияларының активин быжыглаан, олар боттарының хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

Бистиң совхозта күскү дужут ажаап алышкынында Кызылдың педагогика институдунуң 250 студентнери, хоорайның 30 ажыг комбайнер-трактористери база Н шериг кежаанның чолаачылары улуг дузаны чедирип туураръл. Ынчалза-даа ак-даа хөй санныг механизатор кадрлар бисте чошпейн турар. Мынчангаш тараа ажаап алышкынынга киржир күзедиг Кызыл тоорайның трактористер, комбайнер мергежилдиг жамычыларын «Тиилелге» совхозунга дузалажып, ажылдарын совхозтуң дирекциязы хилеп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелерин «Тиилелге» совхозтуң ажылчилери чедиишкинниг боттандырып, күрүнеге 18 муң тонна эки шыырлыг тарааны дужаар күзедиглеп чүгле болдур эвес, ажыр күүседип ыыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

С. СЕДЕН-ООЛ.
«Тиилелге» совхозтуң партком секретары.
Танды район.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы комбайнери О. МАЙ-ООЛ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Ниитиниң малынга четчир санныг чонни белеткеп алыр дээш Эрзин районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозунуң ажыл-ишчилери кызыынан ажылдаан түңнелинде, планныг онаалгазын 103,4 хуу күүсеткен.

СЭКП райкомунуң бюрозу, райкүүсконың ук колхозту августтуң сөөлгү он хонгунда социалистиг чарыштыг тиилекчизи деп саналп, шилчинир Кызыл туниу ады тывыскан.

Ажыл-агый мал чеминиң белеткелин уламчылап турар.

Баштайгы ийи хүн

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының коллективи силос белеткелинче организастыг киргеп. Сентябрьның бирге чедир баштайгы ийи хүн 102 гектардан 460 тонна кукурузаны ажаап, ону силостаан.

Салбырның кукурузазы амдаа 350 хире гектарда, ужуу чоогай, ону ажаап силостаары үргулчүлел турар. Беш комбайн кестирип турда, ногаан массаны автомашиналар улаштыр сөөртүп турар. Силос тырын бастырылгазында трактор база урелиишкин чок.

Техниканы будурукчулуг ажыглавышаан, күш-ажылды шын организастаавышаан ажылдың темпизин багай эвес. Кандаа-оол Кызыл-оол, Сүрүн-оол Кызыл-оол шыкаш улегелиг механизаторлар хой.

О. ТАВАА.

Ажылгыр звено

«Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбыры малга чемнер белеткээр түскай звенону механизастап тургускан. Олар ук салбырның 200 гектарда кукурузазын кыска үеде ажаап доозган. сүт-баазан фермазының чанында 1448 тонналы силостаан.

Малга чулуктуг чем белеттарны кестирген. Сөөртүкчүлерден Э. А. Монгуш, Ф. К. Ирес-оол оларны база мактап болдур.

Механизастаттынган ол звено ам Ишкин салбырның кукурузазын силостап эгелээн. Олар техниканы будурукчулуг ажыглап, күш-ажылды шын организастап турар.

О. ДОРЖУ.

ШЕФТЭЭШКИН

Эртнеп дыштанып хүнде Самагалдай суурунуң будурулге, албан организацияларының чергелериниң ажылдакчылары 120 кижи «Ак-Эрик» колхозка шефдузалаачылыг көргүскен.

Шефчилер ажыл-агыйның малчыннарының кыштагларынче просекция 19,5 тонна сетенни сөөртүп чедиргеп. 20 га хире көк суланы кескеш, 25 тонналы болуп берген. Шаа аптаарынга, тараа склады «септээринге, хөй агрегаларынга база ажылдаанар.

Мал чемниң белеткелинге районнуң тарылаа белгилериниң, райкүүскомуун культура килдизининиң, орук тудуг участогунуң төлээлери идепкейлиг киришкеннер.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
Тес-Хем район.

Чогаадылганың ачызында

«Тыва кобальт» комбинаттың ноя продукциязы — кобальт концентрадын будурериниң газазы-биле амыр алзазы шуулуудаан. Комбинат күрүне планнарын айдан айже деткээнге күүседип турар апарган. Эртнеп августтың планын 100,4 хуу күүсеткеп, будурген продукциязын долузу-биле сайгарып, хереглекчилерже чорутпаан. Күш-ажылдың будурумчулуу эртнеп ай-биле деңнезирге 6,5 хуу өскен. Күш-ажылчы бо чедиишкинге гидрометаллургия цехиниң ажыл-ишчилериниң ниитээн үнүү улуг болган.

Хову-Аксында ГМЦ-ниң металлургтары ССРЭ-ниң тургустунганының алдарыыг 50 чыл юбилейинге муш-ажылчы тиилелгелериг ужуражыр дээш, цехтер аразының социалистиг чарыжының мурнуну одуруунда чоруп турар. Будурулгениң чедиишкинниг ажылдаарынга эштер М. Л. Поляковтуң, Д. Б. Бузур-оолдуң болгаш Д. С. Монгуштуң чогаатканы самаа — кобальт концентрадын магнийлиг будумел-биле арыглаарының аргазы эң-не ажыктыг болганын эртнеп үениң түңнелдери көргүзээн. Чылда-на 22 муң тонна арттетпеп чугаанны, 700 тонна науститиг соданы болгаш шүүрлерге хереглээр 1000 дербелчин метр пестүк каминалгазын алыр арга ам тургустунган.

Ленинградта инженер эш Нездровскийниң кирижилгези-биле центрифуганы улам чаартып, сайзыраткан. Чаартылганың ачызында ук аппараттың будурумчулуу 3,5 катап бедээн.

ГМЦ-ниң металлургтарында бодунуң ажыяының мастерлери илереп үнген. Чоомга чаа «Хүндүлүг металлург» деп атты чаалап алган Анатолий Парамонович Пугачев, аппаратчик-металлургтар Геннадий Дестовалов, Даш-оол Лопсаң, Саяна Ондар дээш өске-даа мурнакчыларга өөрү чоргаарланыр.

О. КОРОДА.

КАЗАХ ССР. «Рассвет» совхозтуң Павлодар областаң дүжүт ажаап алышкынында эң баштай киргеп ажыл-агыйларының бирээзин. Механизаторлар болүктеп ажылдаарының аргазын ажыглавышаап, баштайгы хүннерден эгелээш-ле шалыпчы ёзу-биле ажылдап турааръл. Күрүне шыгжамырынга планнан ажыр 7500 тонна тарааны үрер ужуруг.

Улусчу контролёрлар тараанын чидирилин болдурбас, машина-техниканы эки ажыглаар дээш шиңгээ тыналдаңы кылып турар.

ЧУРУКТА: Улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Бейсеен Сыдыков (солагай талазында) болгаш комсомолчу-ажылчыларның № 3 бригадазының удурткучузу Аманбай Альханов арбайны кескен шиңгээн тыналдаңы кылып турлар.

К. НУРТАЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың ажыл-агыйларында тоску беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн ажаап алыры болгаш мал чемниң белетпеяи түлүктээн. Сентябрь 4-ке чедир республикада 59958 гектар тараа культураларын кестирген, ол болза ажаап алза чугуур бүгү шөлдүң 26,1 хуузу болуп турар. Тавычалай кестирген тарааның 38 хуузун, азы 22445 гектарын бастырган. Тываның чамдык районнарында агзар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, ажаап алышкынны дүргем темпилиг чорудуп турар.

Таңды районнуң колхозтары болгаш совхозтары 25788 гектар черниң тараазын тавычалай кестирип, кезер тараазының 36,5 хуузун, Каа-Хемниң ажыл-агыйлары — 12206 гектарны, азы 31,3 хуузун кестирип алган. Ажаап алышкынны бедик темпилиг чорудуп турар ажыл-агыйларга «Тиилелге», «Межегей» совхозтар, Кедээ ажыл-агый дүржүлге станциязы, Каа-Хемниң «Коммунизмче өрүк», Таңдының «Коммунизмниң херези» колхозтар хамаарлыр. Оларда тараа кестирилгээн 39—45 хуу чеде берген. Тавычаларны бастырарын болгаш дөрт кестиритпеги эрээн шуудады берген «Тиилелге» совхозтуң комбайнерлери дүжүт ажаап алышкынында эки көргүзүглерни чедип алган. № 8 бригаданың комбайнери Ооржак Май-оол он хонукта 147 гектар черниң тавычазын бастырып, 62 гектарны дөрт ажаап, бо үеге чедир шупту 209 гектарны кестирген болгаш гектар бүрүзүнге онаштыр 16,8 центнерни ажаап алган. Он-ла бригадада комбайнер Монгуш Тараачы 125 гектар шөлдүң тарааын бастырган, 53 гектарны дөрт ажаап, бо хүннерге чедир шупту 178 гектарны кестирип, бир гектардан-на 16,7 центнер дүжүттү алган. Оон эки Монгуш Арбай-оол 149 гектар черниң тарааын бастырып ажаагган. Чедерниң комбайнерлери Кара-Сай Кызыл-оол, Күдер Шир-оол, Монгуш Маадыр-оол, Валерий Оюн хүн үүүн 120—140 хуу күүседип турар.

Ынчалза-даа ажаап алышкынны четпес чорудуп турар ажыл-агыйлар база бар. Чимээ, Улуг-Хем районда ынчаға чедир тараанның чүгле 8,2 хуузу кестинген, а Барлык-Хемчиктиң коргузуу он дээредевес болгаш Бай-Тайга биле Чөөн-Хемчик чаа-на 10 хуу чедирге берген. Чамдык ажыл-агыйларда техниканы четче ажыглавайн турары дүвүренчиг. «Улуг-Хая», «Нэйырал», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Россия» совхозтарда тараалларны ажыглап ажаап алыр чеде берген турда-ла, комбайнерларның болгаш шагналарның чамдыкызын ажылдаашп киирбээн болуп турары канчалдаа таарыжпас.

Чамдык ажыл-агыйлар тараазы тавычалай кестиреринп, бастыраарын болгаш дөрт ажаап алырын куду шымчалыг чорудуп турар. «Россия» совхозтуң (ноя агроному В. Г. Массон) № 1 бригадазында кызыл-тасты тавычалай кестиреде бедик ниидыр алган болгаш маанталган тараалар хөй, тавычаларны черге дээп турар ниидыр кестирген. Он-ла совхозтуң Чагытай бригадазында тавычаларны өй-чаан арттырып каап турар таварылгалар илереэн. Совхоз директору-даа, ноя агроном-даа ажылды үрей кылган кижилерге хемчег көргүспейн турары элдеп. Шаа ынчыг байдал «Куш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «Чыраа-Бажы» болгаш «Барлык» совхозтарда база бар болуп илереэн. Ол ажыл-агыйларда комбайнерлың тараа төптүр черлерин сыснып, үттерин дуглавааң болганындан чидиригликс болуп турар.

Колхозтарның, совхозтарның удуртучуларының тарва ажаап алышкынының шынары дээш база оон сөөртүлгезининң үезинде, шаңга арыглап турда чидиримин болдурбас талазы-биле шыңгыы хемчегни алыр ужуруг.

КОНВЕЙЕРДЕ — «СИБИРЯКТАР»

Красноярскиниң комбайнар заводунган Казахстанның тараажыларынче сентябрь 4-те чаа болүк машиналарны — «Сибиряк» СКД-5 дээр чүс комбайнны чорудуп берген. Чүрттүң тараа кезиидээн онза калбарган чөөн талакы районнарынче оларны коллады чорудуп турар. Механизаторлардан чаагай мактанды чедип алган бир муң «Сибиряктың» сентябрьның баштайгы 20 хүнүнеринде Казахстанның болгаш Сибирьның шөлдеринче чорудуп бээр дээш чугула хүлээлгезин комбайн кылыкчылары чедишкинниг боттандырып турар.

Красноярск комбайны — чүрттүн тараа ажаап алырының бастырар-арытлаар ниң барабанныг дерег-биле чепсегелиттинген баштайгы агрегады болуп турар. Ол чаа чүүл «хову кораблининге» будуруктуктуң 30 хуу деткеен болгаш шоолут шык эвес тараалараны ажаап алыр арганы берген. СКД-5 дээр бо комбайн-биле шалык кургаазында азы чаъс соонда-даа механизаторлар тараанны кестирип турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Красноярскиге чорун турганының үезинде «Сибиряктың» техниктиг аргаларын онза сонуургап, ажаа бедик үнелээшкинин берген. Байлак дужуттуг дүрген ажаап алыр төлээде, чүрттүң чөөн талакы районнарынга партияның болгаш чазактың коргузуп турар ажаок улуг дуалажымын бо комбайн заводундан онза тода кеступ турар. Хакаспга 300 комбайнны немеш чедирер составты ам завод чанында белеткеп турар.

Заводтуң чыып эштээр ноя конвейеринде, цехтерде ажыл даэрге паиг-тулук. Сибирьге тараа кезиидээнин чедишкиниң олардан база хамаарлыр дээрзин ажылчыннар, мастерлер, инженерлер билип турар. Мында ажылдың минута бүрүзүн санап турар.

Ажаап алышкынының техниказын чүдүрген эштелоннарга демир-орукчулар дедгем орукту берип турар.

А. ШЕГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.
КРАСНОЯРСК.

Үш миллион четкен

КУСТАНАЙ. (СЭТА-ның корр.). Областың колхоз, совхозтарының механизаторлары сентябрь 4-те үш миллион гектар тараа кезеряи дооскан. Тараа культураларының бүгү тарылга шөлдериниң дерттүн үш кезии ол. Агрегаттар хуиүң-не 200 муң гектар хире тарааны тавычалай кезип турар.

Тараа кезериң областа баштай-ла «Колос» совхозтуң коллективи дооскан. Ам оон чүе комбайнының шуптузун тавычалар дүжүдүн бастырарынче салып киирген. Мурнакчы механизатор Владимир Викторов, Фёдор Клюев, Антон Прибылов болгаш оон-даа өскелер бир хүн 400—450 центнер тарааны бастырып, нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫНГА К. С. ШОЯГУНУ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДӨӨДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладчызы болза:

Күжүгет Сереевич Шоягуну Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАЙМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың сентябрь 5.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕЛ Х. А. АНЧИМАНЫ ХОСТААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДӨӨДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладчызы болза:

Хертек Амырбитовна Анчиманы пенсиялап үнгенин барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы хүлээлгезинден хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАЙМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың сентябрь 5.

МӨНГҮН-ТАЙГАНЫН ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

Автохоорайжыгаштар

Тараа иезилдеан ангелээриниц будуузуқда Мустанай областың Александровски совхозунуң чемнинга шуушаан автоннар кээп турупкан. Мустанайның № 3 автотранспорт будурузегезиниц ажылчыннары ол автоннардан хоорайжыгаш ыяыпкан. Автоннарның аппиктеринге: «Удуур ерээл», «Столовая», «Кызыл-булуң», «Склад, «Диспетчерская» деп бижип каан болгаш. Тараа соортуазегезинде ажылдап турар автомобильнистер азычег соонда ол эки дериттинген кызыл-булуңга дыштанып, теледамчыдыыгаларны көруп, чаа салынарыны, журналдарны номчуп, шашканы, шыдырааны, домино-ну ойнап болуур. Продуктулар шыгжаары-биле тускай соодуучулуг складты бергенинге поварлар ажуп турар.

Механизастаан агрегаттың дузазы-биле чолаачылар автомобилиин кандыг-даа уеде чуп ап болуур. Септенчилериниц бригадазы урелимишиннерни дораан-на эдип бээр. Бир эвес чүүк машиназы хөвүге үреэгеш, туруп аарган болза, «техниктиг ветучка» аңда дораан барып дузалаар. Ажылды болгаш дыштанылганы ынчаар организастаанзынга чолаачылар ажуп турар. Ындыг чорук чолаачыларның чедиишкинниниг ажылдарынга дузалап турар. Олар тараа соортур онаалгазын дыка аныр күүсеңип, мантадып турарлар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлерин— амыдыралга

ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ ТУРГУЗАР

Тоску беш чылдың планныг соруулгаларын күүседиринге, бүдүрүлгениң мурнакчы дүржүлгазын шептерелиң тарадырынга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң улуг шинчээшкинниинге ажыл-ишчилерни хаара тударынга Тываның колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге, албан организацияда чергелиинде турустуткан коммунистиг күш-ажылдың школаары улуг ролдуг ойнап турар.

Эрткен өөредилге чылында республикага турустуткан коммунистиг күш-ажылдың 130 школаынга 1540 кижи хаара туттунган. Олардан 902 кижи коммунистиг күш-ажылдың шазынчылары болган ол аттыг чедип алыр дээш демисеңнең турар кижилер боон турар. Ол шыкаш дыңнакчыларга экономиктиг болгаш политиктиг билгилерни бээр дээш 285 специалистер, инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүдүрүлге черлериниң бригадирлери, мастерлерни пропагандистер болуп ажылдап, өөредилге чижээ организастыг, чедиишкинниг деозырынга өдөөлеңдиг чорууп көрүскеннер. Оларга пропагандист ниитиниң адын бедик сагыш, күзөөшкен ажылхөөнтө - харымсалгалыг, ак сеткилдиг болуп, арга-мергежилиин өскелерге дамчыдып берип келген дүржүлгалыг пропагандист кадрлар «Тыва кобальт» комбинатта А. Г. Шабалеев, В. В. Волков, Улуг-Хемге С. О. Пельчир-оол, А. Б. Бачурина, С. Ш. Сат, «Тыва даг-дугу» комбинатта Г. Ф. Маланников, В. А. Жук, Л. А. Фандюшин, Бии-Хемге Е. Ч. Астафьева оларныс хамаарышкыры болгур.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылынга дузалаңчыларны эгелээринге, оларны бодунуң чергелиг ажылынга, бүдүрүлгениң мурнакчы методиктиг чөвүзелинге чаңчылдыг организастаан. Ол чөвүлел 21 кижиден турустунгай. Оон неижилериниң министерстволарының харымсалгалыг ажылдакчылары, түскей эртемнилер, эртем болгаш редакция ажылдакчылары хаара тутпунган. Коммунистиг күш-ажыл школаларының өөредилге-чижээ-дилгелериниң ажылы өөжидериниң углаанга ажылдарны чоруткулаан, методиктиг чөвүлел экономиктиг билгилерни, бүдүрүлгениң мурнакчы арга-дүржүлгазын, күш-ажыл школаларының чер-черде халас парлалгазының болгаш радиодамчыдылгазының талазы-биле дүржүлгазын пропагандазалап чорудар секцияларын удуртуп турар.

Чер-черде турустунган методистиг чөвүлелдер күш-ажыл школаларының ажылын күн бүрүде хынап, дыңнакчыларның билиин, мергежилин бедидеринге болгаш пропагандистерге боттуг дузалы чедирер хүзээлгелиг. Ол шыкаш бүдүрүлге черлериниң калбарган социалистиг чарыштың шын организастап, оларның күрүне мурнунга алган планнарын, хүзээлгелерин күүседиринге дузалап, арга-дүржүлганы шептерелиң тарадырынга улуг үлүг-дузалыг болуп турар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылчы чонунуң экономиктиг болгаш политиктиг билиин бедидеринге база бир хевирге анаргай. Эки ажыктыг, өөредилге программазының чедиишкинниг доозазын күш-ажыл школаларынга «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Кызылда «Эң эки ажылчын» деп аттыг тып-смирда бээрин ол школаларының кичээлдеринге доктаамал олуржуп, ажылчыннарның кайы хире өөрөөнүн турарын сарымдаалап көрүп турар.

Көдээ ажыл-ишчилериниң ортузунда турустунган коммунистиг күш-ажыл школазары эртекен өөредилге чылын бага багай эвес доозакан. Ылаңгыя мацаа чижек кылдыр Бии-Хөмдө «Кызыл тараачы» колхозтуң Туран еүтбараан фермазында коммунистиг күш-ажыл школазының ажылынга айтыш болуур. Ук школаның пропагандазын С. Шимран кичээлдерни ферманың ажыл-ишки-биле холбап эртүрүн келген. «Саанчы бедик мергежилди чедип алыр дээш' чүүл ышыры?», «Инектериниң ажаалдазынга, чөмгерилгезинге хамаарыштыр чүүл кылып болуруг?» деп айтырыгларны кичээлдерге сайгарып көрген. Фермада социалистиг чарыштың типлекчилериниң арга-дүржүлгазын пропагандалаар соруулгабиле оларның ажыл-ишкин деткереттей бижээш, көскү черлерде аскылаан. «Кым мурнаң турарыл?» деп көргүзүг самбыразын кыпыс булунда шеверген дерип кылган. Ында саанчыларның хүнде, айда, квартазда чедип ап келген ажыл-ишкиниң көргүзүглерин чыруткан.

Бо күннерде чер-черде коммунистиг күш-ажыл школаларының чаа өөредилге чылынга четчелээшкинин уламчылавышаан. Партия, комсомол организациялары-биле кады профсоюзтар комитеттери коммунистиг күш-ажыл школаларынче ажылчыннарны, колхозчуларны, бүдүрүлгениң мурнакчыларын хаара тударынче улуг ниитээлгени салып турар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ном соруулгазы болуп, бүдүрүлгениң мурнакчы арга-дүржүлгаларын пропагандалазы болган социалистиг чарыштың дээштиг организастазы болуур. Оларны коллуунда бүдүрүлге ажылдагий айбы-биле турустарын ажыктыг болуп турар. Хөй кижилиг черлерге бо школаларның дыңнакчыларының санын хөлүн эртпээр көөрдетнейн, бир школага-ла 15—25 хире кижи өөренир кылдыр турустуруп чугаа.

Өөредилгениң шынары, ажыктыг болгаш организастыг чорук пропагандист кадрлардан нол хамаарыжыр болганда хүзээлгеге ажылынга ак сеткилдиг, кичээлдерни соңуун, утка-шынарлыг кылдыр эртирип, көргүзүг материалдарын долу ажылган билир-кижилерни пропагандист кылдыр шилип алыр дээш чугула хемчегларни ап чорудар умуралыг бөс. Бо ажылче инженер-техниктиг ажылдакчыларны, экономистерни, бригадирлерни, мастерлерни, бүдүрүлгениң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, албан организацияның, бүдүрүлге черлериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчуларын, профсоюзтарның активчилерин хаара тударын чугула. Профсоюз организациялары чаа өөредилге чылының эгелээринге чедир ажыл-агыйның удуртукчулары-биле кады сүмележин турган, коммунистиг күш-ажыл школаларының кичээлдээр черлерин баш удур тодарадыр апаар.

Ынчангаш чер-черге коммунистиг күш-ажыл школаларының турустунган турарын чедип алыр дээш бо күннерде улам кызымаккай ажылдаары профсоюзтар организацияларының негеттиниң турар.

А. ДОҢГАК,
облпрофсоюзтуң коммунистиг күш-ажыл школаларының талазы-биле инструктору.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга

ТАДЖИКИСТАННЫҢ АНЫЯК ЭРТЕМДЕНИ

Улуг ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунуңуң практиказы-биле сырый холбаалыг беш чартык нуд ажыг эртемденнер Таджикистанның институттарында болгаш лабораторияларында эртеминиң чугула айтырыгларын шинчилеп ажыдап турар. СЭТАның корреспондентизин О. Соболев республиканың Эртемнер академиязының президентизин М. С. Асимовтан ол ажылдың кол-кол үгланымышкынарының дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур апты уеде бистиң академиязыстың составында 14 институттар, 30 ажыг эртем-шинчилел лабораториялары, санаага төөтүг бир математика кидээн бар боон турар—деп, эртемден харымдаан.

Эрте-бурунгу шагның шылгарангай үгланыыг кижилерге —математиктерге, астрономнарга, философтарга, эмчилерге таңкыз улус шынап-ла чоргаарланып турар. Чижектээрге, Абуали Ибн-Сининиң (Авиценнаның), Омар Хайямның, Абу Абдулло Рудакиниң аттары чер болганда сураг-жаан. Ынчалза-даа базынмырын дараатказа, үнүк-бижик чок, шажын-чүдүлгениң бүдүүлүк чанчыдарынга алыскай күш-ажылчы улус оларның культура болган эртем-биилиг талазы-биле байлак өөредилгелерин биилеп алыр, ажыглаар эрте-шөлээн чок чорааннар.

Совет эрге-чагырга таджикитерге эртем-билиглиг оруктуг ажыдын бергеп. Эвилелдешкен республикаларның эртемденнериниң аян-дугаа дузалажылыгга дамнымышаан, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының дорт детпишеңниң ачызында эртеминиң национал академиязын тургускан болган ол чоокта чаа бодунуң тургустунганындан бээр чээрби чыл оюн демдеглээн. Ол улуг эвес хуусаа интинде Таджикистанның эртемденнери бүтүү совет эртемниң мурнунда туруп турар сорулгаларын шиитпирлээринге телеглиг салымыкшыны киирген. Ол СЭКП-ниң ленинчи национал политиказын боттанырганының түңнели-дир.

Республикага эртеминиң улам хөгжүдеринің башгайты уеларында дагзыг чер чурттуңуң бүдүрүкчү күштерин шинчилээринің сорулгазын салган каш эртем экспедициялары организастаанын болур. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының организастаанын ол экспедициялаарга Д. В. Аливкин, Е. Н. Павловский, Д. И. Мушкетов, А. Е. Ферсман, В. Л. Комаров, Н. И. Вавилов дээш оон-даа өске шилгарангай орус эртемденнер киргискеннер. Ол үеде Таджикистанга колдуунда недээ ажылагый болган медицина утаанымышкынның башгайты достаанал эртем албан черлерге тыштын эгелеп турган. Оон соонда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының салбыры тургустунган, ол эртем шинчилелдерни хөгжүдеринге болгаш Таджикистанның национал эртем кадрларын белетээринге улуг роль ойнаан.

Амгы уеде бистер Таджикистанның эртемин хөгжүдеринге күүгенниң үндүрген хой акша-черегинин канчаар катаа этпдин турарывыс дугайын чугаалаан болур апаргандыс бис. Чижээ, күүлүг салаага төөүн тургускан, эртемденнер улус ажыл-агыйын эң таарымчалыг планнаарының болгаш углап-баштаарының айтырыгларын шинчилеп, шиитпирлээр деп турарлар. Себеколоттарның шинчилелдерин эң улуг гидробелдирлериниң дыка таарымчалыг хевирлериниң төлевилелин ажылдан кылырынга, үлетүр болгаш хамаатты тудугларын эртеңге үндезилеп кылырынга дузалаан.

Астрофизиканың Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг институду метеорлуг болган кометаны болуушкунарны шинчилээр талазы-биле чуртуңуң төп чери апарган. Ол болза шинчилел ажылдарынга саналга техниканы республиканың бир-ле дугаринда ажыглап эгелээн эртем черлериниң санынга киргин турар. Оон дузазы-биле петрофизиктер алаан хой чугула сорулгаларны шинтиргизин. Чуртуңуң эң улуг эртем төөтериниң бирээзи — Украинаның Кибернетика институдуна практика эртемденнер электроннуг машиналарны башкарып турарлар.

Геология институдунуң коллективиниң эртем ажылдары демир рудаларының, руда эвес чаг-эттиг, кымар казымал байлактарның чыдар черлерин илередиринге дузалаан. Ол шинчилелдерге үндезилээш, төскү беш чылда Мурнуу-Таджик девенеерининг будуруңчу комплекзинин тургузуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездиниң ол комплекстиг тургузарының талазы-биле ажылдың чугулаазын демдеглээн. Оон эртемге үндезилээн чүүдерни Таджикистанның Эртемнер академиязының эртем албан черлери өске-даа акы-нуйлуг республикаларның эртемденнери-биле кады ажылдан кылып турар.

Химия институдунуң ажылдары чедиишкиниг хөгжүп турар. Оон ажылдакчылары казымал байлактарны арыглаарының болгаш комплекстиг ажыглаарының таарымчалыг аргаларын шинчилеп, чаа-чаа синтетиктиг чемнинчилерни, эң чүүлдерин ажылдан кылып турарлар. Таджик химиктер түгле совет түң чыл дургузуунда чогаадыгалар дээш авторуун 50 хереглелдерин алааннар.

Бистиң эртеминиң—бойдус болган ниитилел эртеминиң технологиялеринің ажыл-чорудулгаларының бүгү талааларын шуутуун бо кыска беседага көргүзер берге дең, М. С. Асимов демдеглээн. Таджикистанның болган Ортаа Азиниң улуг ажыл-агыйынга бүдүрүлге фондуларын ажыглаарының ажыктыын шинчилээр, чоокну оң чылда кодээ ажылагый бүдүрүлгениң рационалдыг ажыглаарының схемазын тургузарының талазы-биле Экономика институдунуң кылган шинчилелдерин демдеглээри чугула. Ол шыкаш бистиң эртеминиң-ниң тургустаан хөөрөнүн чаа сорттарын, а ол шыкаш кодээ ажыл-агый үнүтелериниң хорадаачылаарынга удур демиселдиг чаа аргазын практиканга ажыглаан турарын бээ айтыр херек. Ол арга агротехниказын, биологтуг болган химиктиг бүдүмелдериниң артыкшылдыынга үндезилеттинген.

Эрткен беш чылдымына дең-нээре, бо беш чылда Таджик ССР-ниң Эртем академиязының эртем шинчилелдерни кымыр эң чаа техника-биле хандырарынга чарыгдап акша түскайлаашкыны бүдүн чартык катап хөй боон турар. 1971—1975 чылдарда чаа академиктиг хоорайның тудуу үргүлчүлээр. Коммунистиг партияның болган Совет чазактың Таджикистанга эртеминиң улам хөгжүдер дугайында ада салыын салыышкыны бистиң эртемденнеривисти чаа-чаа чогаадыкчы күш-ажылче сорук киирип, бистиң чурттуң улуг ажыл-агыйынга улуг үлүг-дузалыг шинчилелдериң улам хөйүү кылырынга идиглиг боон турар деп М. С. Асимов түнелиинде чугаалаан.

ДУШАНБЕ.

Магалыг улуг хоолай эптээшкини

Донецк областың Харцызскиде чаа тудуп турар хоолай заводунда кайгамчык улуг хоолайларны электри-биле кадыкаар цехтиг баштайгы техноложтуг дериин эштеп эгелээн.

Чүс чыгаа объектиниг шак ол шалыпчы тудутда черии казар, үттээр ажылдардан эптээр ажылдарга чедир бүтү ажылдарны ам кирип үзүп чорудуп турар. Конвейер шугуумунга кыдымаган быжыглалдыг блоктар-биле нол коруустуң дээлиирин дүргеп эштеп турар.

Бо комплекстиг тудуп турар «Макстрой» трестиң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аңдар кылдыр алган хүзээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң болган ВЦСПСтиң шилчир Кызыл тугун ол үш квартазда улаштыр чаңлап алган. Хоолай кадыкаар цехти 1973 чылда ажыглалга киирерин тудугчулар хүзээлеген. Магистралдың газ дамчыдылгаларынга ажыглаар 1720 миллиметр чедир диаметрлиг ең улуг болган тергиин быжыг хоолайларны ол бүдүрүп үндүрер. Кайгамчык улуг дээн хоолай бүдүрер цехти ажыглалга киирилтерге ол бүдүрүлгениң күүгүү беш катап немей өөрер.

(СЭТА).

Көскү агитацияның дээштии дээш

Эртеңгиниң сес шак. Кызылда № 3 автотранспорт бүдүрүлгези. Ырак-узак орустарже аътшалыктар дээш чолаачылар шиитпиларын «хөөмейлеттишаан» чорун турарар. А ажылчыннар, септенчилер, чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар түс-түс ажылдарында кидин-түүк ажылдаан турган үеже аңаа чеде бердим.

Бо бүдүрүлге черинде партбюро секретары, нол бухгалтерии оралгачызы Мария Тихоновна Сулеймановаа мээң сонуургаан айтырыгымга мынчаар харымнады:

— Көскү агитацияны болза идеологтуг ажыманың дазыны, оперативтиг чанзаа болгай. Ынчангаш бо ажылды бедик дециелге тургузарын чугулаан турар бис. Ол чорук ажылчыннарның инженердилгезиниге чаагай салдарны чедирип, оларны бодун идеелеридиг, күш-ажылды коммунистиг бүү-биле моор чорукка кажыдып турар.

Шынап-на бо коллективте көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн болган социалистиг чарыштың организаставрын удам эжиндиеринче углаңнырган. Мында чарашгыр шеверген кылган диагрганнаарда көргүзүг самбыразында күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң өзүлдезин, экономика болгаш каймалга дээш дейгедээш, ажылдың сагыыга-чүрүмүнүн дугайын делгереттей көргүзеер.

АТБ-ниң бүтү ажылчыларының, бригадаларының, цехтеринің хүнде, айда, квартазда кылган ажылдарының күүседеани «Чолаачыларның ажыл-ишчи көргүзүглери» деп стендиде күйүта-ле көргүзүп турар. Ол шыкаш коллективтиң болгаш чарыкшы турар бригадазырнын, цехтерниң социалистиг күзөөлелерин чарашгыр бижин аскаш, «Коммунистиг күш-ажылдың мурнакчыларын», «Беш чылдың шалынчыларынга алдар!», «Чарыштың типлекчилерин», «Оларга дециежидер!», «Ильичиниң чагыгаарайго шынчы бис» деп стендилер күш-ажылдың кижилерни алдарыкшыл турар.

Ажылчыннар оргузунда калбарган социалистиг чарыштың дээштиг чорууп чедип алыры дээш бо күннерде кызыл-ишчилерге тураскаатказан «Дүмүт ажаалдыкшың шеенээ» деп стендини шилгеп сонуун. Ол бо АТБ-ниң 40 ажыг чолаачылардан тургустунган үш бригадазы Таңдының «Элегесе» совхозунда дузалажып чеде бергенин билип ап болгур.

Бо стендиде сонуургап көрүп турумда, профсоюзтар комитединиң даргазы Николай Черноусов мээң-биле ужурашкаш, социалистиг чарыштың организастаан турарының дугайын ынчаар тайылбыраап чугаалады:

— Чаагай дүмүттү чидарыг чоокка ажаал алыр дээш, үйгү-дыш чок дейисежин турар «Элегесе» совхозтуң ажылынчиларынга дузалажыры-биле бригадирлер И. Лобанов, В. Жбанов, П. Шуберт улуурткан мурнакчы чолаачыларны чорутқан бис. Олар арагымда социалистиг чарыштыг. Оон түүнелдерин бо стендиге дөнтаамал көргүзүп турар. Көскү ажаалда техниже эки көргүзүглүг, техникага камналгалыг болган үш чолаачыны «Найрала» поездизи-биле экскурсияже чорудары көрдүгеп. Беш шүтөөлээни садыг алган бис, олар эзилерни мынаң чидар.

Ажылчыннарны ажыл-ишче сорук киирип турар дозуладыры, плакаттары, диаграммалары, көргүзүг самбыразын АТБ-ниң девизизиндеи көрүп болур. Ылаңгыя чолаачының оруна чоруан минута бүгүүнүн сагып чоруур оруң демдегтерин болгаш көргүзүглерин үнер эжик аксында чуруп каанын оларның авария чок ажылдарын баш удур сагындырып турар.

Партийжа удуртулгага дайынмышаан, коллективтиң хаа парлалгазы салдынган соруулгаларын, күзөөлелерин күүседиринге болгаш ажылда чедер-четпестерни чайладырынга ёзулуг коллективтиг организатор болуп турар. Партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының органы болуур «Транспортчуу» хөна солуун ай санында бедик утка-шынарлыг үнүп, кижилериниң коммунистиг кижилдилгезинге улуг салдарны чедиргеп. Оон ажылын будуруге кыдыжының эргеленчаа, ук солуунуң редактору Анатолий Фаниче эки удуртқан. «Транспортчуунуң» сөөлгү номеринден коллективтиң күш-ажылчы базымын билип ап болур. АТБ бирги чартык чылда бүдүрүлге планын тонна-биле алимрта, 120 хуу, тонна-километр талазы-биле 83,2 хуу күүсеткеп.

Чүүк сөөртүлгезинге чолаачылар В. Лыков, И. Захаров, Ю. Быков, В. Решетников, В. Жбанов болгаш өскелерде алды айлар дургузунда планын 130—158 хуу күүседип, кижи бүгүдеэи 250 кг ажыг кывар-чаар материалды шаанда алгынын мыда айтып бижээн.

Ол шыкаш ажылда четпестерни илередиринге шоодуткут хана солуунну ажыглаан турар. АТБ-ниң «Чаңчыл» деп шоодуткут солуунун тускай щитте кылган. «Арагчыларны аранызга тургускавыңар!» деп улуг эгебиле бижээш, арага-дарыга хандыма, ажыл пагы үзер, хөй-ниитиниң сагыыга-чүрүмүн үрээр ийи-чаңгыс кижилерни шоодуп бижээн. Ол шыкаш «үрегдекчилер» деп шоодуткут үштүрүгеде арагалаан, авария кылганнарны база оларның үреп каан малшаларын чуруука тыртыргилеп алып каан. Солуунун редактору, инженер Александр Чаботырев ук солуунну ынчалдыр көрүштүг, дээштиг кылдыр үндүрүп турар.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдиг күштедирер талазы-биле хемчегler дугайында» РСФСРниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыныдан чаңгыс домактарны чараштыр үштә бижээш, көскү черлерде база-за аскылаан. Ук Чарлыкты коллективтиң ниитилериниң хуралынга чугаалажып көргенинің соолгунде, арагалаар, чуруум үрээр чоруктар база көскүү-биле кызырылган. Бо ажылды партия организациязы бо күннерде улам күштедирген.

АТБ-ниң чанында улуг диаграмманы кыгган. Оон солгай талазында «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга!», а өске талазында —«Коммунизм— кижи төрелгетениң чыргыкылыг келир үези» деп лозунгнар бижээн. Оон дужунда бүдүрүлгениң 14 мурнакчыларының чуруктарын хоолаш аскан.

Партияның идеологтуг ажылының чугула көзөө — көскү агитацияны бо коллективте кымчаар ажыл-ишчи-биле холбап, ажыглаан турар.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ыбылейинге үткүштүр алган хүзээлгелеривисти күүседиринге көскү агитацияның хевирлерин ажыглаан турган, ажыл-ишчи чедиишкиниверин чедип алыр сорулгалыг бис. Ынчангаш кижи бүгүдээ бо күннерде улам сорулгалыг ажылдап турар—деп, партия организациязының секретары Мария Сулеймановна чугаалады. Ол коллектива партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттанырып, алган хүзээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш бо күннерде улам кызымаккай ажылдап турар.

К. САРЫГ-ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

Таңдының тараалаң делгемнеринде эжиндирген комбайн.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

Баштайгы коңга, бирги кичээл эгелээн

Сентябрь 1-ниң баштайгы коңгазы өөреникчилерни класстарже чалапнан. Онгу классчы-даа, амдыызында чүүң-даа үшүрүн биляп четтиппээн бирги классчы-даа боттарының класстарынче далажыпнан. Башкылар база өөреникчилер-биле үшураашыгаме чорупканнар. Каш-на минута мурнунда шимээн-даалтыг школа ыргыы апарган. Уроктар эгелээн.

Бирги классчыларны башкызы олуртпаш, баштайгы тайылбырын берип эгелээн. «Межегей» совхозта он чыл школазының башкызы Клара Демир-ооловна ОЮН (чурукта) он сесни удаа өөредилге чылын эгелээн. Оон он алдызын бо школага он ажылдаан. Ол үениң иштинде башкы чүс-чүс уругга үшүн-бижикти өөредип, билиглерниң үндезинин айтып берген.

Бо чылын Клара Демир-ооловна бирги класска ажылдаар. Дуржулгалыг башкының баштайгы урогу-на сонуурган, билиглиг чүткүлдүг бичии чаштарның ничээнгейин хаара туда берген.

Ф. СТЕПАНОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

А. Дэвистиң Самаркандыда ужуражыышкыннары

САМАРКАНД. (СЭТА). «Совет арге-чагырга кижиниң ырынай чаа мөзүлүг, социалистиг үзел-бодалдыг кижи, тургузукчу, интернационалчы болдурган. Оон эң кайгамчыктыг чедиишкини ол болган». Бо сөстерни америк хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис профессор Масуд Ахматов-биле беседазынга чугаалаан.

А. Дэвистиң хоорайга чоруп турган үезинде муң-муң самаркандычылар хосталга ээш ол шудургу демиселчиге изиг байырны чедирген. Оларның сагыш-сеткилин университеттиң улуг залынга болган ниити-хоорай митингизинге медицина институдунуң ректору Уктам Вахабова соңуурганчыг илергейлээн.

— Бистиң дүнмавыс, үзел-бодалың ажы-биле, Маркс — Энгельс — Ленинниң өндүр улуг идеалдары ээш, пролетаржы интернационализминиң өндүр улуг принциптери дээш демиселивистиң ажы-биле шынап-ла дүнмавыс сен. Ынчангаш сени «сен» дээр-дир мен — деп, эргим ажылчызынга Вахабова чугаалаан.

Митингиге чүве чугаалаан. В. И. Ленин аттыг «Кызыл ынччедикчи» заводтуң ажылчызы Джалал Гиясов, ланттыкы хылдар факультединиң студентизи Гульбахор Атаева олар Анджелага изиг байыр чедиртпээр.

Анджела Дэвиске Самаркандының күндүлүг хамаатызын деп ат тыпсыр дугайынга хоорхүүскенинүң ниитпирин ыяхаалаш, залга чыылганнар ынччиттиг алыш часкаан.

— Эртикен үеде кайгамчык төөгүлүг, аңгы үеде магадавчыг болган коммунистиг келир үелиг хоорайның күндүлүг хамаатызы болуру менээ улуг ажар-дыр — деп, А. Дэвис чугаалаан.

Улуг Октябрь революциязының тиилелгезиниң ачызында совет ниилерин улуг чедиишкиннерлиг болганы-даа магадавчыг-дыр деп, үзбек черге чораан көргеп-билген түүдерин чугаалап туро, А. Дэвис демиглээн.

Самаркандыга Анджела Дэвис баргаш, Каракуль өстүрериниң эртем-шинчилелиниң бүгү-әвилел институдунга, 37 дугаар школаның интернационалчы пайырал клубунга чораан.

Чехословакияда тараажылар байырлалы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның ажылчы чону чаячыл болган дүжүт байырлалын демиглеп эрттирген. Оломоуц хоорайның чоогунда Намештиниң хову ажыл-ишчилериге ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының даргазы А. Индра чүве чугаалаан. Сөөлгү үш чылдың дургузунда түгле коллээ ажыл-агый хамаанчок, харын улус ажыл-агыйының бүгү адырларында өөрүнчүг түннелдер чедип алдынган. ЧКП-ниң политиказының чедиишкиниг боттанып турарының кол үндезиннерииниң бирээзи — Коммунистиг партияның, оон Төп Комитеди биле Президиумунуң чаңгыс эви. Ону дуржулга балыткап турар деп, ол медеглээн.

Делегей айтырыгларын чугаалажырда, Совет Эвилелиниң кайгамчык ужур-дузалыын улам ханы үнелеп турар биз. Совет Эвилели дег өөнүктүг, эвилелчилиг болуру — Чехословакияга аас-кежии. Делегей харылзааларының сөөлгү чылдар дургузунда хогжүлдези-биле катай алырга, арткен бежен чыл дургузунда бистиң бүгү дуржулгавыс ону бадыткап турар деп, А. Индра түннелинде чугаалаан.

Словакияның тараажыларының Нитреге болган митизигинге ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Ленарт чүве чугаалаан 1968 чылда контрреволюциянын калчаалыг халдашкынынга улуг ЧКП-ниң болган ЧССР-ниң улугунуң демиселиге ажы-дүмма Совет Эвилелиниң, социалистиг өскелдээ чурттарның интернационалчы дуза чедиргенинии чаагай ужур-дузалыын бөгүн тодаргай биилии болур-дур биз деп, Ленарт чугаалаан.

Оратор оон мынай Чехословакияга улуг барыын чүүте өөскүп турар иргүлдүг кампаниияны бүрүү шапкан. Биисте политиктиг үзелдериниң ужурунда шинтирип чораан болган шинтирер дей берген кижи-даа чок. Ынчангаш ол кампания мыт чок негелээшкин, иргүл-дүр. Үүгле республиканың хөй-дуларын чөрүүл үрээннер шинтирип турган. Олар социалистиг тургузукка хора чедиреринче чүткүүнүн салып турган болгай. Тургузукчу ажыл-иштинисти кымнарга-даа шаптыктатырбас биз деп, Ленарт медеглээн.

Совет Эвилелиниң национал хүнү

ДАМАСК. (СЭТА). Делегейниң Дамаскыда 19-ку ярмарказынга Совет Эвилелиниң национал хүнүн эрттирген. Совет делгизирге эмгежок чон чыылган. Келгеннер амыдыралдың үүл-бүрү талаларынга ССРЭ-ниң чедиишкиннерин аажок сонуургап танышкан.

«Совет көргүзүглер социалистиг күрүнениң улуг чедиишкиннерни чедип алганын херечилеп турар-дыр. Советтер чурттуңуң улузу арабтарның шынчы өөнүү чораан болган болуп-даа турар. Империализмге болгаш сионизмге удур, экономиктиг, социал дешшиге дөмө оларның демиселии оң улус деткип турар» деп, Алеппо хоорайдан келген инженер Махмуд Каббани демиглеп дептерине бижээн.

«ССРЭ национал айтырыгны чедиишкиннг шинтирилээринии үлегер-чижээн база көргүскен. Оон тодаргай бадыткалы Евфратта тудуг болгай. Ында орустар, арминнар, латыштар, татарлар, украиннер, белорустар болгаш хөй националдыг Совет чурттуң өске-даа улустарының төлээлекчилери арабтар-биле сырый дем каттыштырып ажылдап турар» деп, Каббани демиглээн.

Индияның парламентизинде

ДЕЛИ. (СЭТА). Делиге Индияның парламентизиниң ээлчегииг сессиязы ажылын доозкан. Симлага болган индий-пакистан чугаалажышкынынарны база Индия биле Пакистанның аразынга тайбын дугайында керээ чардынганың парламентиниң ийи палатазының депутаттары калбаа-биле деткээн. Чаргаш ат салган ук дугуржулга Мурнуу Азияның чартык орту-лугунга быжыг тайбынны чедип алырынче, Индия биле Пакистанның аразынга чаагай көжа-хелбээ харылзааларны чогумчалыг болдурарынче, тургузарынче базым болган деп, индий-пакистан чугаажышкынынарның түннелинге хамаарыштыр премьер-министр Индира Ганди демиглээн.

Тайбын, найырал болган калы ажылдажылга дугайында индий-совет керээнии индий-совет найыралды быжыглаарынга, бот-боттарынга ажыктыг, ийи талалыг калы ажылдажылганы калбартырынга улуг ужур-дузалыын деидеглээн, Индияның парламентизи ук керээге ат салдыганын үүлдүг деп корген.

Парламентиниң сессиязы боош турда, чуртта социал-экономиктиг үзартылгаларны калбаа-биле боттандырарынче, чер эдилээрин чижек-хенчээлиг болдурарының айтырыынче, көлээ ажыл-агыйга үзартылгалар кылырынче база улуг кичээнгей салдынган.

Малагас улустуң күзелинге дүүштүр

НАЙРОБИ. (СЭТА). Малагас республиканың найысылалы Тананаривко чурттуң демократтыг күштериниң национал съездизи ажыттывган. Съездиге чугаалажырыбиле тургускан айтырыглар— үндезии социал-экономиктиг үзартылгаларны боттандырарын эргежок чугула деп санаары, даштыкы чурттарның компаниялары-биле дең эргелиг эвес керээлер чардынганыга болгаш Малагасекарның девискизиринде даштыкы чурттарның шериг базаларынга эптеп чок болуру болгаш. Чурттуң политиктиг амыдыралын демократчыдар дугайында лозуңну деткиир масса-лыг шимчээшкиннинг идепкейлиг киржикчилери — ажылчыннарның, студентизер биле интеллигенциниң ооң-он муң төлээлекчилери төп стадионга чыылган.

Бо чылдың майда малагастарның шыгыы демдеглээ чорутпининиң уламнадан президент Ф. Циранананың улуска удур политиказы-биле буураан үзээ дүшкен болгаш генерал Г. Рамананцуага баштатган шериг үзааанга эргежок чугулаа деп санаан. Хөй ниитиниң ол шуулганының бүгү шитирлериң үзээк ылаң өөренип көөр деп, ооң киржикчилериге бүзүрелдиг сөзүн үзээк баштыңы берген.

ИНДИЙ-КЫДАТ ФРОНТУЛАРЫНДА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның бүгү фронтуларында Хостаганың Улусчу чепсентиг нүштериниң дайын чорудулгалары улам нүштелип, патриоттарның дайзынналрга сөгүүшүнүнүң күчүзү улам үлгадып турар. Эң ыяқгыы Куангчи мөөнүдэ тулчуушкуннар кадыг-дошкуун бөөп турар. Патриотчу күштер сайгончу агаар-десант шериглерниң болгаш далайның чадаг шериглериниң камгалалдыг турушталрынче үзүк-соксаал чонка атаклаап турар апарган.

Сайгондан нээп турар медээлер ёзугаар алырга, сайгончу шериглерниң ол мөөнүдэ чидирии бо чылдың март 30-дан бээр патриотчу күштериниң шаап халдаашкынларының үезиниң дургузунда эң хөй бөөп турар.

Сайгончу шериглер америк ушар күүлге детиидип алгаш, Куангчиниң камгалакчыларының турушталрынче мөөнүүн мурнуу көзээн таварты ээлээн маш удур атаклаашкынынарны кылгылаан. Ынчалза-даа патриоттарның эрес-дидим, маадырлыг ойтур шавышкынынарынга шыдашпайн, аңар дириг күш болгаш техника талазы-биле удуг негаралга таварышп, дедир атказарлаар умурга таварышпаан.

Мурнуу Вьетнамның төп иеззинде Дананттың мурнуу талазында тулчуушкуннар база үргүлчүлеишаан. Сентябрь бирииң хүнүнде Хостага нүштериниң иезелери № 1 оруда стратегия талазы-биле чугула иевуругну буза тевиснеш, дайзынның ол орун-биле шинчээшкинин болгаш Киезшөөнүүн шынакшында изиглавнып турар сайгончу шериглериниң иезелерин хандырарын моондактаан. Сайгончу командылая чери ол иевуругну катап тургуссун дээш элээн каш сапёр иезелерин ынаар дувуладаш-биле чорудар умурга таварышпаан.

Патриоттар Киезшөөн хөөрайның девискизиринга чалча шериглериниң турушталрын ракета-артиллерия-биле нүштүт бооладаш, дайзынның иеландыял чөрин база чуура аткаш. Киезшөөнүүн бедунда нудуучуларар аразынга ядыг-дешкуп туячуушкуннары чорун турар.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Пиейну болгаш Монтум хөөрайларны харылзаалтырып турар № 14 чазагныг орун девискизиринде Хостаганың Улусчу чепсентиг нүштериниң дайзынга нүштүт сөгүүшүнүнү кылып турар. Августуң 25 болгаш 26 хүннеринде болган дайын чорудулгавының түңнелинде патриоттар үш транспорт коллонналарын узутпаан, 46 дайзынчы машиналарны үрегдээн болгаш дайзынның дыка хөй солдаттарын чыскаалдан үндүрүннер.

Сайгон девискизиринде тулчуушкуннар база үргүлчүлеишаан. АПО агентилелдиң даңчыдып турарын ёзугаар алырга, Тхузаумог мөөнүга патриоттар августуң 25-те дайзынның 5 танкызын узутказаш, 2 самолёдун дүштүр атпаннар.

Он мынаш № 13 чазагныг орун девискизиринде турар дайзынның 18-ги болгаш 25-ги девизиялары нүчүлүт сөгүүшүнүнге таварышп турар. Чалча шериглер ол орунту дургазар 25 километр чөрии наггаш, дезер үшурга таварышпаннар.

* * *

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк ушар-хөөмээр, аларның аразында «В-52» деп бомбардировщиктер сентябрь бириниң хүнүнде Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы районнарынче 20 удаа иссалыг ушудуушкуннарны кылган. Эң ыяқгыя эрии кыдының Бинъдинь мөөнүзү болгаш Сайгоннуң чөөнналзы аяа нүштүт бомбалаашкынга таварышкан.

Адаларның оруу-биле

Аныяк балыкчылар слёду

КАЛИНИНГРАД. (СЭТА). Совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш нүш-ажылчы алдарының черлери-биле походтарының киржикчилери — аныяк балыкчыларның Бүгү-эвилел слёду Калининград хөөрайның төп шөлүнге байырлыг митинг-биле доозуган.

Балыкчы аныяктар улуг салгалдың алдарлыг чанчылдарын камгалаар болгаш улам новудаавыр дугайынга улуг чугаалажыганы беш хүн дургузунда кылып, Калининградтың тураскаадыг черлеринге экскурсиялларга киржип, областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга нүш-ажылчы десантылар кылып, дүмүт амаан алырынга дузалашкан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасхаттаган сайттуң киржикчилери СЗИП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтирилерин күүседир, ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы найыралын бышыглаар дээш эрес-шудургу амылдаар, коммунизминиң идеалдарынга кезээде шынчы болуур деп кыйгырыгны чурттуң бүгү аныяк балыкчыларынга үндүргөн.

ВДР. Бир эвес америк ужар чүүлдүң үргедеп каапканы суг чалдарын катап дуглавас болза. Тонкин өөжүнүң далай суу—Тхайбинь можунуң рис шөлдеринге дыка айыылдыг боол турар.

ЧУРУКТА: суг үерлээшкининден кара чаңгыс камгалал боол турар суг чалдарын катап дуглап турары.

(ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Тайылбырлакчы булуңу

Реакцияга ойтур шавышкыы

Чалиде реакцияның чимээнишкиннерин Улусчу чаңгыс эң чазаның кыңчыктырбайн ойтур шавар деп шинтирлиниң херечилээн дыцыдыглар ол чурттан кээп турар.

Улусчу күштер эвилелиниң эрге-чагырга эдеп алган үезиндеи тура-ла ында удуралыын үнген хөөн-бүржуй баатттар сөөлгү үеде база катап надеңи-биле калчаарай берген. Национал конгресске кажарлаашкыннар ылырындан шуут хөрө чедиишер болгаш олурумчу түңнелгелер кылырынга чедир — бүүз-бүрү аргалар ажыттаан, дүржок үзелдиг күштер чурттуң үйбилий байдалга таварыштырарынче чүткүүнү салып турар. Ол чүткүл чөвактың ат-алдарын баатттар, келир чылын эрттирер дээш сөөгүлдә чоокшулаар келеен үеде бодунуң турушталрын быжыглап алыр, революстуг социал-экономика чаартылгаларын боттандырарынга шаптың таварыштырар сорулгалыг. Реакциянын АКШ деткиң, Чилиниң сан-экономиказын кошкадырынче түткээн ораалдажымның ыяқтарын үргүлчүлеп турар.

Кара сагыштыг күштер августу сөөлүүдүр корум-чурум үрөөр үүлгедиглер организастар кылдыр «болбаазырацгайзый» берген. Оолар Сантьягога ажыл сөөлдырынче садыгжыларын күткээн, Консепсьонга чөөлөлиг чыскаалдар эрттиргелээн.

Ол чимээнишкиннерин демократтыг күштер чогуур ойтуде ойтур шапкан. Чазак млан шинтирлиг хөделгеш, чурттуң чамдык областарында онза байдалды тургускан, чөөлөлиг хөделинишкиннер кылыр ораалдажымшынарны хорун совеаттырган, тараачыннар өлүрүп турган помещиктерни болгаш фашиссирген «Патрия биле либертад» организациязының болуп кежигүнерин тудуп хорудээан. Чазактың шалыпкый хөделеринден болгаш шинтирлиниден дүржок идегеттер корга берген. Сантьяговуң байдалы чогумчалыг аварган болгаш онза байдал турарын сөөлгаш. Дүржок идегеттериниң чимээнишкиннери чайлаш чок буураар деп, Чилиниң президентиниң С. Альенде медеглээн.

Чилиниң Коммунистиг болгаш Социалистиг партиязарының политиктиг комиссиялары кады медеглел кылгаш, реакцияның чимээнишкиннерин дов-дораал, шинтирлиг ойтур шавырынга эргежок чугулазын демдеглээн.

Ю. РОМАНЦОВ. (СЭТА).

СПОРТКА КОМСОМОЛЧУ УДУРТУЛГА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизи күш-культура болгаш спорт ажылын улам экижидер талазы-биле сорулганы салган. Ынчангаш партия болгаш чазак сөөлгү үеде спорт ажылын сайзырадырынче, ону массалыг болдурарынче кичээнгейин күштелдирген. Оон тодаргай хереченээ бо чылдың март 1-ден бээр күш-культураның чаа комплекизи—ГТО-ну боттандырып эгелээни болур.

Салдынган сорулганы боттандырар талазы-биле Каа-Хем районнуң партия, совет, комсомол болгаш спорт организациялары чамдык боттуг хемчеглерни ап чоруткан. Районда күш-культура коллективтериниң, оон кежигүннериниң саны өскен. Спортту сайзыралыры материалыг баазадан улуу-биле хамаарыжыр болганда, олче кичээнгейни салып турар. Амты үеле үш спорт залы, бир хаак базазы, хөй санныг футбол, баскетбол, волейбол шөлдери колхозтарда, совхозтарда, школаларда бар. Бо чылдың эгезинде «Бурунгаар» совхоз (директору Н. Малышев) делгем спорт залдыг Культураның бажының ажылгага киирген. Ону дериириңге четчир санныг хөрөңгини ажыл-агый берген. Совхозтуң аныяктары хоттуг үелериниле залга янаы-бүрү секциялырны болгаш маргылаалларны эрттирип турар. Оон түннелинде күш-культура ажылы мында өске коллективтерден дээре. Ол ышкаш «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда спорт ажылы чүгээр тургустунган.

Районнуң күш-культурачыларының саны өзүп турарыбиле чергелештир, оларның спортчу мергежили болгаш көргүзүглери бедип орар. Дөрт чүс хире кижи бирги, ийиги, үшкү разрядтың нормаларын дүжаап алган. Оларның аразында талантылыг спортчулар эвээш эвес. Ындыгларга «Октябрь 30 чылы» колхозтуң чоллачызы Александр Шишулин, «Коммунизмче орук» колхозта Амырбит Даш-оол, Кындыстуг школазының башкызы Светлана Звягина, орук тудуунда Виктор Степанов болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Районга күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер соруга-биле ВЛКСМ райкомунуң бюрозу, «Урожай» эки тура спорт ниитилели тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, бадылаан. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутkан. Район төвүнге спортчу маргылаалларны мурнуку чылларга бодаарга элээн организастыг эрттиргилээн. Республика найысылалынга болган боодалга, баскетбол, волейбол маргылаалларынга каа-хемчилер багай өөрө түннелди көргүскен.

Комсомол райкомунуң Совет Эвилелиниң Маадыры В. П. Брагин аттыг кубогу дээш волейбол маргылдаазын чылдың-на январының сөөлгү хүннерде маадырның ажылдап, чурттап чораны Бүрен-Бай-Хаак суурга эрттирери эки чанчыл болу берген. Маргылдаа эгелээр мурнунда маадырның тураскаалының чанынга митинг кылгаш, анаа чечектерни салырын чуруумчуткан. Суурнуң Культура бажыныңга спорт кежээнин организасташ, анаа эртикен чылдың ажылын түнноош, чаа чылда күш-культурачылар соруглаларын тодарадып турар. Оон киржикчилери санал берип, ажылының дуржулгавын база салдынган келгеннер. Бо чугула керекти организастаарынга совхозтуң партия, комсомол организациялары (секретарылары эштер Полежаев, Соинов) идепкейлиг киржип турар.

ВЛКСМ райкому, оон черчерде организациялары спорт организациялары-биле харылзаалыг ажылдап, боттуг дузаны чедирип турар болу берген. Чоокта чаа комсомол райкомунуң бюрозунга «Коммунизмче орук» колхозта комсомол организациязының секретары В. Мурыгинниң «Спорт ажылын канчаар удуртуп турарының дугайында» илеткелин дыннаан, чугаалажыкаш, черчерде күш-культура ажылын экижидерниче угланган доктаалды хүлээп алган.

ГТО-ның чаа комплекизи болза, совет күш-даңыр кижизидилгезиниң үндезини, ол совет аныяктарның бүгү талалыг өөрүдезинге, будутукчулуг ажылдарынга, Төрээн чурттуң камгалаарынга белеткенирине дузалаар. Бо бүгүмү үнелеп көргеш комсомол организациялары ГТО-ның ужурдузазын пропагандалаар ажылды болгаш оон нормаларын дүжаар хемчеглерни ап чорутkан. Сарыг-Септиң № 1, 2 школаларының, районнуң харылзаа салбырының, орук тудуунуң коллективтеринде комсомол организациялары күш-культураның чаа комплекизин пропагандалаар, дүжаар боттуг ажылды кылган.

Күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер чамдык хемчеглерни районга ап чорутса-даа, негелеге дүүшпейн турар. Спорттуң материалыг баазазы кошкак, күш-культурачуларның саны амдаа эвээш. Комсомол, спорт организацияларының бо талазы-биле чорудуп турар ажылы кошкак, удуртулгазы четпес. Оон уламнадан күш-культура херээн чедир үнелевес, ийиги чергенин айтырыы кылдыр көөр чоруктар бар. Ындыг болганда маргылдаалларга белеткел чок келир, оон шынары куду болуп түүлдер бар. Ол ышкаш ГТО-ның нормаларын дүжаар хемчеглерни албайн турар. Оларга «Ленинчи» орук» колхозта, «Совет Тыва» совхозта комсомол организациялары хамаарыжыр.

ГТО-ның нормаларын дүжаар ажыл биетиин районда кошкак, ону моон соңгаар экижидерниле комсомол, профэвилел, спорт, ДОСААФ организациялары бир деннинг ажылдаар ужурлуг биис.

«Аргалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТКниың докладында ажылчы чонуң дыштанылгазын шын, ажыктыг организастаарынга күш-культура болгаш спортту күчүлүг чепсек деп үнелеп көргеп. Ынчангаш районнуң комсомол организациязы хөйниити организациялары-биле кады спорт ажылын үениң нелелдезинге дүүштүр тургузар боттуг хемчеглерни моон соңгаар ап чорудар апаар.

М. СЫМЧАК.

ВЛКСМ Каа-Хем райкомуның бирги секретары.

МОСКВА. ССРЭ-ниң УАЧД-ниде «Рязаньыың Ленин орденниг станок тудуушуп заводу—универсалдыг токарь станоктарыың ыллыр талазы-биле чурнакчы будурулгеи» деп тускай аттыг делегелге ажыттынган. Ында бедик будурунчулуг станоктарны, программа өзугаар башкарар эң чаа станоктарны делегей салган. Ол бүгүнүү үстүнде айыткан завод ыллыг үнүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: делегелгенин корүкчүлери РТ725Ф302 дээр модельдиг программа өзугаар башкарар чаа станокту соиуургап турлар. Ол станок оиза хевирлиг детальдарны болбаанырадыр ыллырыига таарышкан. Ол 0,05 миллиметр хемчээлдиг парын чүүлдерни бөлиин чонуп шыдаар. Заводтуң кол конструктору Н. И. Сенин (ортузунда) танылбыр ыллып тур.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныц фотохрониказы).

Бии-Хемнин культура амыдыралындан

ЧОНГА БАРААН БОЛУР ДЭЭШ

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оон үелелгиг уткуурунуң хайыыжыкшынныг ажыл-ижи кайгамай чорун турар. Республиканың культура албан черлёри бо талазы-биле эвээш эвес ажыдарны чорудуп турары биллингир. Амгы хүннер кодээнин ажыл-ишчилериниг хайыышкынныг. Ажаалда кашпаиызы - кидиң түлүк. Культура одагларының келиө ыыгка белеткеяи база чугула.

Бии-Хем районнуң культура албан черлериниг кыыка белеткел кайчаар чорун турар дугайынга бистиң айтырыгывыска райкүскомнуң культура кылдызының эргелекчизи Анна Павловна Петрова ыыгчаар харыылаан:

— Ажыктың чоннуң хостуг шагында ойнап, хөглеп культураиу дыштапкынга чугула ролүзүг ойнал турар район төвүнде Культура бажыңнының. Хадыда кодээ Культура бажыңнының, клубтарның бо чылгы сентедегзиин аки чорутсая. Оон ыыгарынче чугула кичээнгейни салган бис. Кыпка белеткелиң түс-түс Культура бажыңнары, клубтар кайчаар чорудуп турарың хынамчалыг чорутканывыс ажыктыг болган. «Өөк», «Саян» совхозтарда клубтарның кыыка белеткелди багай эвес.

Сесерлиг суурда түс кижи одурар клубтуң тудуу шалыпкын чорун турар. Бо чылдың ноябрь 7-ниң бетинде ук клуб ажыглалга кирер. Оон дериг-херексслиң четчелээр ажылды чорудуп турар бис.

Районнуң культура албан черлериниг бо кыжын 680 кубометр одаар ыяш, 360 тонна хөмүр-таш херек. Бо хүннерде 669 кубометр ыяшты белеткээн, 303 тонна хөмүр-ташты сөөртүп алган. Хөмүр-таш биле ыяш сөөртүлгеии уламчылавыпаан.

Ниитизя-биле культура одагларының кыыка белеткеяя багай эвес болганын демдеглеп болур.

— Чоннуң культура хандырылгазы чугула айтырыгларның бирээзи. Ылаигыя хөвүлөлдерде ийчилерге оюн-концерт үндүрүлгеи канчаар организастаттынганыл, Анна Павловна?

— Чүнүң-даа мурнунда «Колос» деп агиткультбригада дугайында чугаалап корейн. Эрткен чылдан бээр-ле, бригаданың ажылы аки чорун турар. Сиген кежиделиниң үеиинде сигенчи бригалаларга 18 удаа солуп концерттерии бараалгаткан. Концерттериниң программазында ажыл кылбас арагачыларны, чалгааларны шоотказ көргүзүүлер бар. Оң черле дээштиг. Бо талазы-биле совхозтарның парторганизация секретарьлары, кодээ Советтер даргалары улуг дузаны чедирип турар.

«Колос» агиткультбригадаиың киржикчилери колдуунда аныяктар. Ырлаар, танцылаар, уран-чечен. номчулгага сонуургалдыг, талантылыг кижилер хөй. Оларның мергежилги бедик орар. «Колос» агиткультбригадаиың кол киржикчизи республиканда билдингир бот-тывынгыр композитор, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылакчызы С. К. Базыр-оол. Ол чаа ырларны чогаадыр талазы-биле кызымаан көргүзүп келген. «Туран дугайында», «Эрбекте ынакшылым» деп шулүктерге ыры аялгазын бижээн. Агиткультбригаданың киржикчилери ол ырларны районнуң ажыл-ишчи чонунга бараалгаткан. Ол ышкаш Тамара Базыр-оол агиткультбригаданың база бир эки ыраажыларының санында киргеи. Ол орус, тыва ырларны эки ырлап, чоннуң хундүткелиин чаалап алган.

Культура-массалыг ажыктаа хемчеглер дугайын чугаалап болур. Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң болук ажылакчылары-биле солуп ужуражылганы. Туранга эрттиргеи бис. Олар боттарының чогаалыкчы ажыл-ижиниң болгаш моон соңгаргы планнарының дугайында чогаа сонуургаткан. Ол база солуп болган. Ындыг ужуражылгаларны моон соңгаар организастап, эрттирип турары чугула.

«Саян» совхозтуң клубунга Тываның композиторларының турасказаткан кежээ аки эрткен. Чыылган чон оларның допчу намдары, чогаадыкчы ажыл-ижи-биле танышкан. Оон ангыда «Мээн Төрээн чүрттүм — Россия» деп темалыг кежээ Билелиг суурга. «Кызыл тараачын» колхозтуң фермазынга бедик деиелге эрткен. Анаа чыылган ажыл-ишчи чон Төрээн чүрттүп улус ажылагыйында, эртем-техникада, үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда чаа-чаа чедишкиннериниг удам тодаргай билип алган.

Тараажыларга солуп концертти көргүзери-биле «Колос» агиткультбригада шагда-ла белеткенген. Оон программазы чаартынган. Солуп, чаа ырлар, танцылар, кыска шоодуглар немелиг. Тараажы бригалаларже солуп программалыг концерт көргүзүп чөрүүрүнга тускай автобус бар. Кандыгда ырак-узак черде бригалага чедери оларга берге эвес.

К. ТАБУРАК.

ЧАА ШИИЛЕРНИ – КӨРУКЧҮЛЕРГЕ

Түранда Культура бажыңы. Оон дериглеэп багай эвес. Ранөнүң культура амыдыралынга чаа чүүлдер каракка кескү. Культура бажыңында ажылдап турар үлүсчү театрның амыралын көргүскен болук труппазы чаиаа келгеп, корүп болур.

Үлүсчү театр 1969 чылдың январьда үүргүстүнган. Оон бээр шеолүг-ле үр болбаан. Ынчалза-даа амыралчы шиилерни түргүскеп, ону чонга сонуургалын көргүзериниң талазы-биле арга-мергежил чыл эрткен түдүм немежип турар. 1971 чылда дөрт чаа шиини орус дыл кырынга белеткээп, ону районнуң ажыл-ишчилериниг көргүскен бис. 1972 чылда кыска шиилерден аңгыда ийи улуг шиини белеткээн. Ниити күш-биле белеткеп алган шиилериввисти Хадың, Суш, Өөк суурларда ажыл-ишчилерге көргүскеп бис. Чижээ, «Үруглариига кичээл», «Хүнде дөрт иланай», «Элдептиг эмчи» деп шиилер маиаа хамаарыжыр. Кол рольдарга районнуң машинист-секретары Галина Голубева үргүлчү эки ойнап келгенин демдеглээри артык эвес. Оон аңгыда Николай Шерин, Людмила Киреева, Вера Сарбаа дээш ышкаш таланттыг аныяктар чаа шии бүрүзүнде рольдарга идепкейлиг ойнап, чоннуң хүндүткелин чаалап алгаилар. Театрның ажылын оон удуртукчузу Т. Е. Верешагина эки башкарып, чаа келген кадрларга дузалажып, арга-сүмеи берип турар.

Тыва ииин чогаалчыларының бижиилээн шиилериилеп бир чогаадыг шиили алган, ону ойнаарын планда киирген. Ойнакчыларны шилиири чугула. Күзелдиг эптерии организастаар апаар. Район төвүнде ажылдап турар тыва специалистер-даа хөй, черле күш сеткил даярынге идеген турар бис.

Л. ШАҢМАК,
үлүсчү театрның режиссёру.

БИСТИҢ БИБЛИОТЕКАДА

Ранөн библиотеказының ажылын жижидери-биле элээн хемчеглерни алган бис. Бир дугаарында оон шиичелиээнче кол кичээнгейни салган. Ажыл сроока солуп, сеткүүл номчуур дээш келген кижилерге таарымчалыг байдал тургустунган. Бистс үш улус булун бар. Оларны маиаа адап болур: «Журналчы дуржулга», «Ону үүлүп болбас», «Делегей бо хүннерде». «Мурнакчы дуржулга» булунуида чамдык тускай эртемнигларнин аргадуржулгазын чырыткан болук материалдарны делгеп. «Оиу үүлүп болбас» деп булунувуста хамааты камгалалынга хамаарышкан чаа номнар, деп-терлер бар. «Делегей бо хүннерде» деп булунда «Неделя», «Новое время», «За рубежом» журиалларны база өске-даа материалларны киирип, таартып турар бис.

Чыл келген түдүм бистин номчукчуларывыстың санны өзүп турар. Бо чылдың дүргүзүнда 1205 кижи библиотекага дектаамал кээп, чаа, сөлүп номнарны үргүлчү номчуп келген.

Бистс барык 33 муң ажыг ном бар. Аиаа немей 300 хире чаа, янны-бүрү литератураны салып алыр деп турар бис.

Номчукчулар-биле ажылды нижиткеп. Кандыг номнарны бижидип ап номчуурун апырак-даа, үлгады берген-даа кижилерге сүмелеп турарывыс ажыктыг. Номчукчу бүрүүзүнде таарымчалыг ажылдарга номчукчуларның сонуургалы улам бедик дээрии кычыга-даа билдингир.

В. САРБАА,
районнуң библиотеказының амылдажчызы.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

Совет чиик атлетгер сентябрьның 3-те, воскресеньеде болган маргылдаалаарга кыымажай демиселдиң түиелиивде үш мөңгүн шаидалдарны чедип алганнар. Олимпиадада бир-ле дугаарында киржип турар студент — Вильнюс чурттуг 22 харлыг Николе Сабайте ГФР-дең делегей рекордсмени Хильдегард Фалык-биле аттыр-датыыр демиселге ийнги шаидалды чаалап алган. Тиилекчидеи ол түгле 0,1 секунда озалаан. Алма-Ата чурттуг Вениамин Солдатенко 50 километрге спортчу ийнги черии эдээн. Оон шагы — 3 шак 58 минута 24,0 секунда болган.

А эрткен олимпиаданың чемпиону Янис Лусис моңке октаварында ийнги черии алган, «моңгүң»-биле шаидаткан, шала-ла сеткилии хомудан чыдып калган. Ол болза Барыын Германиялаи келген спортмен Клаус Вольферманны копьёзун түгле ийи сантиметр чедип октаваан болган. Барыын-герман спортсменниң түиелии 90,48 метр, а Луспс түгле ийи ай мурнунда копьёну 93,80 метр октаап, делегей рекордуп тургускан болгай.

Пятиборжуларның маргылдаазынга Бирмингем чурттуг бажың эдээн Мэри Питерс ниитиан-биле 4.801 санныг боон, бирги черии эдээн. Совет спортсменнер Валентина Тихомирова бешки, Надежда Ткаченко — тоску черлерии эдээн.

Финн Лассе Вирен он километрге чарышка делегей рекордун тургуспушаан, бирги черии эдээн. Ол чарышка бистең киришкеп Павел Аидреев он бир дугаарында маиаап келген.

200 метрге чартык шүүлде маргылдаазынга киржип эрткени Валерий Борзов бүгүрелдии-биле чаалап алган. Ол оиу 20,3 секундада маиаап эрткен. Москвачы Надежда Колесникова 400 метрге чарышкаш, ону 52,3 секундада эрткеш, база-ла чартык шүүлдете киржип эрткеи алган.

ССРЭ биле Югославияның баскетболистери боттарының арга-чергежилги (пат-маиаан түре ыяш билчир болганда, маргылдаа дыка солуп боон арткеп. Бистиң командавыстан Сергей Белов, Александр Белов болгаш өскелер-даа чаыг чок ойнап турганнар. Түиелиивде — бистиң спортсменнеривис 74:67 сан-биле удуп алган.

51 килограммга чедир дециалиг боксёрлар бөдүүдеи совет боксёр Борис Зоряктеев итали спортсмен Франкону тиилээн, маргылдааның артыкы бөлүктеринге кирлир эртеии алган. Борис Кузнецов сурагдыг Польша спортсмен Рышард Томчисти тиилээн, а Юрий Нестеров американ Дуан Бобикке үзүрашкаш, үттүрүпкеп.

Москва чурттуг Владимир Буре хостуг арта-биле чүс метрге эштир чарышка үшкү черии эдээн. Оиу 51,77 секундада эрткеп, бүгү-ойнаалдың чаа рекордун тургускан. Маиаа американ Марк Спитц тиилээн, делегейниң чаа рекордун тургузуп — оиу 51,22 секундада эштип эрткеи.

Дөрт катап 100 метрге эштир эстафетага АКШ-тың херөженнер командазы тиилээн. А бистиң спортсменнеривис аиаа дөрткү черии алган.

200 метрге делегей рекордун тургузуп, оиу 2.07,17 секундада эштип эрткеи швед Гуннар Ларссон чурттуиче база бир алдын медальдыг чанар.

Совет ватерполистер сентябрь 3-те АКШ-тың пилиидек командазы-биле үзүрашкан. Оонииң түиелии хайым —6:6 санныг болган. Совет ватерполистер-биле венгрлер дең санныг. Оларның кайызы олимпийжи чемпион болгуру түиелии оиа көргүзер.

Япон Тобоканю Номура болуунуң доиан болгуунуң талазы-биле олимпиаданың даидожулариның тиилекчизи болган. Совет моге Анатолий Новиков «хүлер»-биле шаидаткан.

Сентябрь 3-те олимпиаданың бүт бомбуүнүп талазы-биле чартык шүүлде маргылдаадыцга киргеп. бистиң спортсменнеривис Марокконуң командазын 3:0 санга үттүп. Бомбукту Сеиенов. Колотов болгаш Елисеев олар. киир тепкеннер.

Совет гандболистер Польшаның командазын 17:11 санга үттүп, маргылдааның шүүлдезинче үнер эргеии алганнар.

...Аар атлетика талазы-биле маргылдаа канчаар чорун турарын дээрге, бо хевирге совет атлетгер мурнунда эң шыырак деп сайгарыгын түрза-даа, дөрт дугаар тиктеи алган.

Сентябрь 4-түң кежээзинде кол олимпийжи стадионга чыылганнар Валерий Борзовтуң 200 метрге кайгамчыктыг тиилелгеиин көөр аас-кежиктиг болганнар. Ол аиаа Европаның чаа рекордун тургузуп — оиу 20,0 секундада маиаап эрткеи. Борзовтаи түгле 0,2 секунда соиналп, америк Ларри Блэк ийнги черии эдээн. Ынчалза-даа хүлер таиилалды американ эвес, а итали Пьетро Меннеа алган. Оон үези—20,3 секунда.

...Хорөженнер «АКШ» деп үжүктер бажын иаан үш метр спортсменнер Борзовка чедер дээш дыка-ла кызыгганнар. Олар он мээигии сөөлүг метрлерге оиза күжөнгеннер. Ынчалза-даа Борзов чалгынның чүве ышкаш үжүгүп чорун турган. Борзов чүс метрге тиилелгеии чедип алырга, америк журналистер: эң күштүлер — америкаинар дуп бооп аштырган-дыр дээр янзылыг чугаа үндүрүп турганнаивар болгай. А Борзов бо удаада күштүүн база катап бадыткаан. Чогум-на ол европейжилердеп олимпиаданың төөгүзүнде бир-ле дугаарында ийи алдын медальды алган американ эвес кижи ол болган. Совет спортсмен делегейге ынчаар ат-алдарлыг болу бергеи.

...Мексикага спортчу оюнларның чемпиону. Сухуми чурттуг, 26 харлыг агроном Виктор Санеев бодунуң ийнги алдын медалын чаалап алган. Ол эрткен чылын Европаның чемпиону атты оон хүнээп ап ыыдапкан спортсмен — ГДР-ниң улусчу армиязының 27 харлыг лейтенантызы Норг Дремель-биле чиик эвес маргылдаавыр үзүрга таварышкан...

Виктор стадионга чыылганнар көрүп турда, бир дугаарында маиаап үшкеп, калбак ыыштың кырынга тиилеп соонда, үш удаа күчүлүг шуглашкынны кылган. Кижилер шуптузу олудучаан тура халдып келгеннер — делегей рекорду боон чаалавас болгай. Рекордка четпеан, ынчалза-даа түиелии кайгамчык эки — рекордка чүгле 5 сантиметр четпес —17,35 метр болган.

Оон соонда немец атлет базала торгиип —17,02 метрни ажыр халаан. Санеев баштайгы шуглашкынныл экижиидеи ыыдаваан. Ынчалза-даа оон ол түиелии тиилелгеге четпеп болган...

3000 метрге шүүлде чарышка эгелииден тура кежиий спортсмен Кейно Кинчаго болгаш оон эки Бенжамина Джипчо олар эртеп турганнар. Түиелиивде Кейно тиилээн. А бистиң Римас Биттов чеги дугаар черии эдээн.

Москвачы Надежда Колесникованы 400 метрге чарышка ГДР-ниң делегей рекорд-смени Моника Церт эрткеп, түиелст маргылдаага киржип өргеии чаалап алган.

Сентябрь 4-те эң сөөлүг алдын медальды ГФР чурттуг спортсмен—16 харлыг Ульрика Мейфарт чаалап алган. Ол херөженнерниң бедиин халымыр маргылдаавыга делегей рекордун катаптап—192 сантиметрни ажа халып шыдаан.

Дүүн чиик атлетгер дыштанганнар.

В. КУКУШКИН,
А. ЛЕВИНСОН,
А. СТАРОДУБ,
Ю. ХРОМОВ,
Б. БУХОВЦЕВ,
СЭТА-ныц тускай корр.

ОЛИМПИЙЖИ ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МЮНХЕН. (СЭТА). Совет чадаг-тергежилер Владимир Семенец болгаш Игорь Пеловальников олимпий чемпионнарының алдын медальдарын чаалап алганнар.

Од ышкаш сентябрь 4-те, совет ватерполистер Венгрияның пилиидек командазы-биле үзүрашкышкынны хайым кылдыр доошкап, база-ла олимпиаданың алдын медальдарын алганнар.

Аар дениө көдүүрениин талазы-биле маргылдаага совет атлет Иан Тальтс ниитиан-биле 580 килограммны көдүүргеш, олимпиаданың чемпиону атты алган.

МЮНХЕН. (СЭТА). Сентябрьның 4-те селөөлиг маргылдааның олимпийжи үзүрашкышкынныры итальян командазының тиилелгеи-биле доодулган. Ол эң сөөлүүде ССРЭ-ниң пилиидек командазы-биле үзүрашкаш, ону 9:5 санга тиилээн.

МЮНХЕН. (СЭТА). Чиик дедээлиг даидожулардан япон спортсмен Такао Кавагути олимпиаданың чемпиону атты алган.

МЮНХЕН. (СЭТА). ГФР-ниң чадаг-тергежилери команда талазы-биле олимпийжи медальдарны чаалап алганнар.

МЮНХЕН. (СЭТА). Клаус Дибиаси (Италия) суурга бедиктеп сугже шуураар талазы-биле олимпиаданың чемпионну болган. Оон саны — 304,12.

МЮНХЕН. (СЭТА). Америк спортсмен Майк Бартон 1500 метрге эштир талазы-биле маргылдааның тиилекчизи боон, ону 15 мин. 52,58 секундада эрткеп, алдын медальды чаалап алган. Ол болза делегейниң чаа рекорду-дур.

МЮНХЕН. (СЭТА). Италиянрапирист Антонелля Раньолонди хууда бирги черии эдээн, олимпиаданың чемпионну болган.

МЮНХЕН. (СЭТА). АКШ-тың спортсменнери эр улустуң 4х100 метрге эштирииг эстафетазынга тиилээн, 3 минута 48,16 секунда үеии көргүскеш, делегей рекордун тургусканнар.

МЮНХЕН. (СЭТА). Болгар атлет Антон Николов бодунуң доиан болгуунуп талазы-биле аар атлетиканың олимпийжи чемпиону болган. Ол ниитиан-биле 525 кг. аар пойиу мөдүргеп.

МЮНХЕН. (СЭТА). Мелисса Белот (АКШ) 200 метрге ооргалап эштирииге делегейниң чаа рекордун тургузуп— 2.19,19 секундаиы көргүскеш, алдын медальды тиилеп алган.

Чигоринниң кубогу дээш

Чигорин аттыг кубок дээш Красноярск хоорайга сентябрь 5-тен 18-ке чедир болур Сибирьның команда талазы-биле ыыдыраа маргылдаазынга киржир дээш Тыва АССР-ниң ыыдыраачылары чоруткан.

Бистиң республиканың спортчу алын ыыдыраага (ССРЭ-ниң спорт мастерииге кандидаттар Н. Шипигин, Х. Ондар (ийилээ Кызыл), бирги разрядчылар Ө. Бегзи (Чөөн-Хемчик), М. Алыг-оол (Ак-Довурак), С. Кан-оол, Л. Монгуш (ийилээ Кызыл), херөженнерден бирги разрядчы З. Ооржак, ийнги разрядчы С. Өөш (ийилээ Таңды), аныяк ооллардан бирги разрядчы В. Луканов (политехникум), уруглардан үшкү разрядчы Е. Кенден (Кызылның № 2 шкела) олар камгалаарлар.

ЧУРУКТАРДА: Валерий Борзов болгаш Виктор Санеев олар.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

16.00— Өөнүт телекөргүзүг. XX чайгы Олимпий оюнларында. Мюнхендеи дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекөргүзүг. Спортчу программа.

КЫЗЫЛДАН

19.05— Телемодээлер. 19.25—«Кадыкмыяга». Дамчыдыгга. 19.45— Телемодээлер. 19.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00— Өөнүт телекөргүзүг. XX чайгы Олимпий оюнларында. Мюнхендеи дамчыдылга. 22.00— Өөнүт телекөргүзүг. «Петергофтуң фонтаннарының арааиында». Уран чүүлдүң «Ак дүшпер» деп фестиваль-концерти. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ажаар

Бүгүн республикага болгаш Кызылга бичии булуттаар, чаъс чагбас. Барыын үзелиыышкынныг. Хаттың дүргеии секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 14—19, Кызылга 16—18 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Леди Гамильтон» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туман арлы бергендө» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кубань казактары» 15; «Антел гайдуктуң ужуралдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беш «Б»-ден келген оол» 9.00, 14.50, 16.40, 18.30, «Фархадтың мадырлыг чоруу» 10.50, 12.50, «Кызыл сал» (1-ги, 2-ги сериялары) 20.30 шактарда.

ТООЖУНУ НОМЧААШ...

Номчукчунуң бодалы

Монгуш Даржуиуп «Үелериин үскүлешкенин» деп кыска тоожуну номчаш, номчукчулар-биле бодуиуп бодалывыы үлежир деп шиитпирдедим.

Тоожуиуң дылы. Шала хөгеен чугаалаарга, тоожуну шүлүк бижикир дүрүмүн сагывала шүлүглеп деп болур. Чоннуң үлегер домактарын киирген черлери коичуг таарышкан. «Чеди катап хемчээгеп, чаигыс катап үзе кес», «Думчукка туганда быза сүзек» болгаш чоннуң орүгүнүң тайгаи өске-даа үлегер чугаалар тоожуну чоиче чөөкшүладып турар. Тоожуда киргеи чоннуң ырлары бодүүн болгаш хаиы үткалыгдыр:

Сагыныыным саймаараамын
Саиглаи болгаш шыдаар-ла
ийин.
Саиглаи алдын моор болза,
Шаамандан сарыг шөнар...

Шак бо ырны кешкүн арат ырлап чораан. Ол чижек тоожуну бижээн дылдың чонга чоогун, чоннуң дылы-биле, ол үе-шагның дылы-биле бижиттингеиин илереп турар.

«Янзы-бүрү чечектер бөлин менче баштарын чайып, секпереп алыр дээнзиг болган, «Ашкан хүнүүн сөөлүг үередериибле будуттуунун алгылаан, кызыл чайт булуттар», «бүгү бөйдүс бар-ла байлаа-биле мени куспактаткан ыпкаи болду». Мынаыг деннелгелерден аигыда номчуурга чиик, хаиы үткалыг, тоожуиуң бодуушкуиаринга таарышпыр киирген шудуктер бар. Иитиизи-биле чугаалаарга тоожуиуң бижиттингеи дылы чонга чоок, билдингир-дир.

Дарганның овур-хевири. Ол овур-хевир үелерии үскүлешкирип турар. Бистиң төөгүүлеривис Тывага ажылчын аңгының тургузуиганының төрүүлүн дилээрде шаанза улуска шөнүп, дага, кадыыр, маска сөп берип, демир-дес-биле үреледжип чораан кижилерден эгелээни шын. Ол кижилерге дарган хамаарыжыр. Ады безии ажылчын аңгыга хамаарылганының киргүскеи. Тоожуиуң бир үнелиг чүвези база ында. Чүге даарге ажылчын аңгы кижи гөределгеиниң бурунгаар депшилгезиниң шимчелиишиле болгай.

Тоожуда үпкү аганиң ийнги партыында Дарганның көстүп келгеиинден бээр-ле үскүлешкижишкиннер эдээжир. Орус майыктаалтар, орус шаияа арай аргилей-даа берген болза, Дарганны аныяксыдып, аян киирип чорууру илдеи.

Автор ынык-хеп дугайын ынычаар бижээнинде аны-дунма үзүг орус чоннуң дүлазы-биле эрте-бурунгу Тываның хевириниң аныяксып эгелеп олурарын илередикээнин илдеи. Ол орус-тыва найыралды киргүскени ол.

Дарган ырак черде гөределериие колхоз дугайында мегээни чедирип каар. Келир үеде өөредилгеиин келишкин гөределетт

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээлеттинип

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 7 ЧЕТВЕРГ. № 241 (8929). ортаа 2 коп.

Тыванның тараажылары! Бо чылын Төрээн чурттуң шыгжамырынга 110 муң тонна тарааны урар хүлээлгелиг бис.

Дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 19766 тонна тарааны дужааган.

Ажаан алдыышкын-шалыпчы фронт

59 МУҢ ТОННА ТАРАА

Бо хүннерде чаа дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш демисел Таңдының тараа шолдериниле улам-на калбырган. Калбакделгем тараа шолдеринде 330 комбайннарның, тараа соорткен 420 машиналарның, шаңнарда агрегаттарның даашкынчыл дүн-хүн чок диңмирер. тараалыларның шудургу ажыл-ижин хереченип турар.

Районнуң ажыл-агыйлары маш-ла хонук дургузунда 32700 га черинң тараазын кестиргеш, Төрээн чурттуң шыгжамырынга баштайгы 9120 тонна тараа урдунган.

Тараа шолдерин эргип чораан коорге, тараанын чаагайын канчаар! Оң-ыңдыг болур-даа ужурлуг. Тараа дээш домисел бүдүн чыл дургузунда чорун келгеп болгай. Тараажылар часкы тарылгага ыяк белеткенип, чер ажылдарының ынанарынче улуг кичээнгейин салып, тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг, организастыг эртирип, тараа культураларының чайгы ажаалдазын эки чоруткалын демдеглевес арга чок.

Механизаторларның, агрономнарның, хову ажылдакчыларының ыңдыг ижинин ачызында бо чылын 80500 га тараа шолүнге эрткен чыяа бодаарга оон бедик дүжүттү алырывыс тигиниг чок, бир га шолден 12,6 центнер тараа алыр планывысты күүседип шыдаар бис. Районда амгы бастырган тараанын оргумак дүжүдү 14 центнер болуп турар. Чамдык ажыл-агыйга хамаарыштыр тараанын дүжүткүрүн чижек кылдыр коргузерге, бистиң чижеглелиивистиң ол бадыткал кээр. Эрткен чылдың бо үеэнде «Тиилелге» совхозтуң шолдеринден кызыл-тастың дүжүткүрү 9 центнер, «Коммунизмниң хереэи» колхозтуң — 10 центнер, Кодээ ажыл-агый Дүржулга станциязының — 12,5 центнер турган болза, бо чылдың сентябрь 5-ке чедир ол ажыл-агыйларның түс-түзүнде бастырган тараазының дүжүдү 13,5; 11,5 болгаш 17,6 центнер болуп турар.

Дүжүт-даа эки, шинчалаа-даа ол дээрге, сыпта тараа-дыр. Соруглга — оон чаңгыс-даа мажак тидирбейн ажаап алыры. Мында кол чүве — үе. Чүге дээрге бистиң тараавыс шолдери Таңды-Уяанын аныыдө болгаш, агаар-бойдустуң болушкуларындан хамаарылгалыг. Мында чаъс болганчок чаар, хар бала эрте дүжер, тараапы базыптар. Шинчаавыс үе бисти даларыгыш турар.

Амгы үеде кол күш тараа ажаап алышкынынче угланган. Хову шолдеринде машина-техниканы колдуунда четчип турар. Биске чергелеттинип турар 14 комбайнарны бүгүн-даарта алыр бис. Кол-ла чүве — ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг болурун чедип алыры дээш организакчы чоруун партия организациялары. Соөттер, ажыл-агый удуртукчулары көргүзүр үжүрлүг. Дүжүт ажаап алышкынынче киреп деп турда, партия райкомунуң ажылдан кылган хемчеглери чоткун-на отче угланган. Оон амыдыралга боттанып турарын, организакчы ажылды кандыг деңнелге тургускавыстыг күскү хову ажылының чер-черде чоруп турарының байдалы бадыткап турар.

Чер-черде партия организациялары политмассалыг, кижизидилгелиг ажылды ажыл-агыйларның мурнунда тургустунган чүтүл сорулгаларывыс сырый холбап, кижилер-биле ажылды экижиткен. Маңаа кол черинң массаларының чогаадыкчы чоруунуң үнделиши — социалистиг чарыштыг организастаң, оон дээштиң чедип ап турарында. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдан кылырда звено, бригада, ажыл-агыйның аймы-биле алган бот-хүлээлгелеринге үндезилеп тургускан болгаш оон делгерешгей болурун чедип алган. Чарыштың негелделерин типографияга чараштыр парлаткаш, черче-черде аскап. Оны база бот-хүлээлгелерин колхозтар, совхозтар төптеринде коргузуг, хүндулел самбыраларындан, хаво парлалгаларындан, хову ажылдакчыларының тускай булуңнарындан коруп болур. Оон түңнелиин партия райкомунуң үндурүп турар тускай бюллетеининге чырыдып турар.

Чарыштың дээштии оны чогуур үеэнде түңнеп үндуреримден, оон негелделерин чөптүү-биле сагыыларындан хамаарыкыр. Ылаңгыя кижи бүрүзүнге, комбайнер, тракторист, чоллачы кижилерге хамаарыштыр түңнел хүннүң үнүн турар, звено бригадаларының хүлээлгезин күүседип турарын бөш хонуктап, а ажыл-агыйларның дүжүт ажаап ап, тараапы күрүнеге садып турарын он хонуктап түңнел келген бис. Өрткен он хонуктуң түңнели-биле «Коммунизмниң хереэи» колхоз тиилекчи болган. аңаа шилчиир. Кызыл туктуг экша шаңналы-биле катай тывыскан болгаш Күш-ажылчы алдарның түгүн аңаа тураскадып, райов төвүнде кодургеп.

Кижилерге моральдыг болгаш материалдыг идигелериң янзы-бүрү хевирлеринде, чижээлээргe, күскү хову ажылдарынга шалыпчы, бедик коргузуглуг ажылы дээш эң-даре комбайнер, тракторист, машинист, чоллачы деп аттарны тыскыры, ССР-ниң УАЧД-же бөөр халас путёвка бээри, мотошкил, холодильник дээш ыяшкаш ортектиг белектер-биле шаңнаары, тергелиг аар мотоциклди эвлеп чок садып алыры дээш, оске-даа чүүлдер кордугеп. Хүк ажылының тиилекчилериниге партия райкомунуң мактал бижиктерин тыпсыш, оларга тураскаатказп Күш-ажылчы алдарның түгүп республика солунларының арагына кодурериче киирип турар бис. Мурнакчыларның комбайнарынга кызыл туктуг шаңналы азып, оон ажылдан кылганын көргүзүп турар сылдысты бөлэ чуруп турар.

Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, бүгү масса-политиктиг, организакчы ажыл чаа дүжүтүн кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап ап, Төрээн чурттуң шыгжамырынга хөй тараапы урары болур. **Колхозтар, совхозтар боттарының бар аргаларын самап көргеш, бо чылын күрүнеге ниитизи-биле 59 муң тонна тараапы садар деп хүлээнгеп.** Ол дээрге ыяшкаш-ла ол бригаданың комбайнерлери Монгүш Тараа биле Монгүш Арбай-оол олар чорун турар.

Столоваяның ниити, даштыы арыг-силиг. Повар Зоя Ооржак бригада поварларының арагында чарышка тиилекчи болуп, шаңналга четкеп. Оон кылган чемп шынарлыг, эки. Ховуда ажылдап турар комбайнерлерге чемни үзүктел чок чедирип берип турар.

«Тиилелге» совхозтуң бригадалары шунту ажаап алышкынче киргеп. Ажылагый бо чылып күрүнеге 18000 тонна күр черинң тараазын бөөр деп бедиткеп хүлээлгезин күүседип шыдаар дээрзинге читигиниг чок.

Д. ООРЖАК,
СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары.

«Межегей» совхозтуң хову бригадаларының шаңнарында ажыл хайнышкынның түлүктеп турар. Дөш дег арыг тараапы күрүне шыгжамырынче урар дээш шуушкан машиналарның дажы — күүтүп тааланчыг аялгазы ол.

Алды дугаар бригаданың шаңынче комбайнардан тараа дажырының талазы-биле «Сельхозтехника» автобазазының чоллачылары В. Васильев, А. Тарасенко олар хүнде 19—20 рейстерни кылып турарлар.

ЧУРУКТА: «Межегей» совхозтуң № 6 бригадазының шаңы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПАРТИЯ, АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Хөвең тарыыр республикаларның партия, совет, ажыл-агый талазы-биле удуртур ажылдакчыларының болгаш кодээ ажыл-агыйының тускай эртемнигленнин чөвүлел хуралы сентябрь 5-те Ташкент хоорайга болгаш. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының бирги секретарылары эштер Ш. Р. Рашидов, Г. А. Алиев, Т. У. Усубалиев, Д. Р. Расулов, М. Н. Гапуров, республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң Даргалары эштер Н. Д. Худайбердыев, А. И. Ибрагимов, А. С. Суюмбаев, А. К. Кахаров, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының секретарылары, республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң Даргаларының кодээ ажыл-агыйлыг удуртуп турар оралакчылары, кодээ ажыл-агый министрлери, партия обкомнарының бирги секретарылары, облкүүском даргалары, Узбек ССР-ниң партия райомнарының болгаш хооркомнарының секретарылары, үлетпүрүнүк, суг ажыл-агый организациялларының, белеткел организацияларының ажылдакчылары чөвүлел хуралга киришкеп.

Хөвең ажаап алышкының чорударының чугула айтырыглары болгаш кодээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкиниг эрттиреры, хөвеңнин, кодээ ажыл-агыйның оскелде продуктуларын садар талазы-биле күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседири дээш хөвеңчилериниң, кодээниң бүгү ажыл-шинчилериниң социалистиг чарыжын удуртур талазы-биле партия, совет, ажыл-агый организацияларының содержаниязы болган.

Чүректиг хаамыктаар ыяшкаш-ла ол-ла чүүлдерни чөвүлел хуралга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чөвүлел хуралга делегеровгей чүве чугаалаан, чылгаппаан оны чылыы-биле уткаан

Чугаалашкан айтырыглардың талазы-биле эштер Ш. Р. Рашидов, Г. А. Алиев, Д. Р. Расулов, Т. У. Усубалиев, М. Н. Гапуров, Ж. Ш. Шаймоденов, К. А. Ахмедов, С. М. Таиров, И. Х. Мусин, К. К. Камалов олар санал бергеннер.

Хөвең тарыыр республикаларның партия-ажыл-агый активинин чөвүлел хуралынга хөвеңнин күрүнеге садар талазы-биле бедик күүлелгелер алдынган. Чөвүлел хуралдың кирижикчилери хөвең дүжүдүн ажаап алырын чедиишкиниг чорудары болгаш күрүнеге чиг хөвеңнин база кодээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын садар талазы-биле хүлээлгелерин күүседирин дээш социалистиг чарыштың үлам калбартырынче Узбек, Казак, Азербайджан, Кыргыс, Туркмен, Таджик республикаларын бүгү хөвеңчилерин кыскыргаан. Кодээниң партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары, колхоз, совхозтарның удуртукчулары, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигленнери, бүгү ажыл-шинчилери бүгү удустуң өндүр улуг байырлалын — ССРО-ниң тургустунганының 50 чыл оон күш ажылчы чаачаа чедиишкиннер-биле демделген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш совет улустуң ниити демиселлеге боттарының чаагай үлүг-хуузун илиреринге бүүрелдиин чөвүлел хуралдың киржикчилери идергейлээн.

Партия ажыл-агый активиниң хуралының соонда партия, совет ажылының болгаш ажыл-агый тургузуушкуунуң чамдык айтырыгларының талазы-биле эштер Л. И. Брежнев республикаларның партия, совет органнарының удуртукчулары-биле беседа кылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев сентябрь 5-те Ташкентидев Москваже чорукчан. Аэродромга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүре кандидат, Узбекистанның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Азербайджанның КП ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, Киргизиянның КП ТК-ының бирги секретары Т. Усубалиев, Таджикистанның КП ТК-ының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның КП ТК-ының бирги секретары М. Гапуров, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. Д. Худайбердыев, Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов, Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Таджик ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. К. Кахаров, Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Б. Ф. Бурашников, Узбекистанның КП ТК-ының бюро кежигүнүнери, республиканың министрлери, партия обкомнарының секретарылары, партия, совет оске-даа удуртукчу ажылдакчылары удээн.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ МОСКВАЖЕ ЭЭП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Казахстанга, Сибирьниң крайларынга болгаш областарынга база Узбекистанга чорун турганының соонда сентябрь 5-те Москваже ээп келген.

(СЭТА).

А. ДЭВИС ЛЕНИНГРАДТА

ЛЕНИНГРАД (СЭТА). Америк хөй-ниитиниң сүүглыг ажылдакчызы, АКШ-ның Коммунистиг партизының ТК-ының кежигүнү Анджела Дэвистин Ленинградта чорун турганының баштангы хүнү революция штабы—Смольныйга оон барганындан эгелээн. СЭКП-ниң Ленинград обкомуның бирги секретары Г. В. Романов-биле оон беседазы болган.

Совет эрге-чагырганың дотуунаанын чарлаан Смольныйның улуг залын. В. И. Ленинниң ораазын аалчылар оон соонда көргеннер.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корейниң Күш-ажылчы партизының ТК-ының чиңгине секретары, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң даргазы Ким Ир Сен СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевке баштаткан СЭКП-ниң төлээлерин хүлээп алган. Үк төлөлөр ККП ТК-ның чалаанын ёаутаар КУДР-ге найыралдыг залдаашкын кылып чеде берген. Совет партия төлээлериниң составы — СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары И. В. Банников, СЭКП-ниң Топ ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП-ниң Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП ТК-ның пропаганда килдиниинің эргелекчизиниң орлакчызы Ю. А. Скляров.

Эш Ким Ир Сен биле совет партия төлээлериниң кежигүннериниң аразында партийжи кады ажылдажылганың, партия ажылының дуржулгазын солчурунун айтырыгларының болгаш ийи талага сонуургачыг оске-даа айтырыгларының талазы-биле беседа болган.

Чүректиг хаамыктаар ыяшкаш-ла ол беседага корей таладан ККП ТК-ның Политиктиг комитединиң кежигүнү, ККП ТК-ның секретары Ким Дон Гю, ККП ТК-ның кежигүнү, ККП ТК-ның делегей айтырыгларының килдизиниң эргелекчизиниң бирги орлакчызы Ким Ен Нам болгаш ККП-ниң харымсалгалыг оске-даа ажылдакчылары киришкеп.

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевке баштаткан, СЭКП-ниң КУДР-де чорун турар төлээлерин биле ККП ТК-ның Политиктиг комитединиң кежигүнү, ККП ТК-ның секретары Ким Дон Гюга баштаткан ККП ТК-ның төлээлериниң аразында сентябрь 4-те болгаш 5-те Пхеньяңга беседалар болган.

Талалар СЭКП биле ККП-ниң аразында харылзаларны хөгжүдериниң, партийжи кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалашкан, партия ажылының дуржулгазын солушкан, ийи талага сонуургачыг оске-даа айтырыгларын база чугаалашкан.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ БРИГАДА

«Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазының турлаа бо. Аңаа чеде бөөрүвүске бригадир В. О. Янчат бисти уткуп алды. Бригада төвүп доюп, плакат-биле шимээп, столоваяда районнуң, совхозтуң, бригаданың социалистиг чарыштарының негелделерин, хүлээлгелерин, ажаап алышкының ажылчы планын, механизаторларга техника бижиглаан дирекцияның дужаалындан бөөр коскуу жылдыр делгеп аскан. Телевизорну, радиоприёмникти тургузуп каап. Столоваяның дөрүүде тумбочка кырында алдын салбактарлыг кызыл тук. Баштайгы он хонуктуң түңнелин ёзугаар совхозтуң бригадаларының аразында шилчиир Кызыл тукту ол бригада чаалап алган, 45 рубль-биле шаңнаткан. Бригадир, оон дузалакчызы бөөл шаңналга четкеннер.

Бо бригада шунту 3400 гектар тараа культураларын ажаап алыр. Оон ниитизинде 200 гектар чиңге-тараа, оон оскези — арбай. Бо хүннерге чедир 1473 гектарны тавычалай кестирип, оон 1014 гектарын бастырган болгаш 500 гектар тарааны дөрт ажаап алган. Сескн бригаданың кежигүннери 2540 тонна арбайны совхозтуң төп шаңынче чорутканн. Тараанын дүжүткүрү эки — оргумаа-биле 16—17 центнерни бир гектардан ап турар.

Бис аңаа чоруп турувуста бригадада 12 комбайнның үжү тавычалай кестирип, 9-ну дөрт ажаап киргеп. Көргүлүг самбыразында ол хүн баштайгы он хонуктуң тиилекчилериниң адын бижээш, аскап болду. 147 гектар черинң тараазын бастырган, 62 гектарны дөрт ажаап алган Ооржак Май-оол совхозтуң комбайнерлериниң аразында шилчиир вымпелбиле, 10 рубль-биле шаңнаткан. Ийнги болгаш үшкү өөрде база-ла ол бригаданың комбайнерлери Монгүш Тараа биле Монгүш Арбай-оол олар чорун турар.

Столоваяның ниити, даштыы арыг-силиг. Повар Зоя Ооржак бригада поварларының аразында чарышка тиилекчи болуп, шаңналга четкеп. Оон кылган чемп шынарлыг, эки. Ховуда ажылдап турар комбайнерлерге чемни үзүктел чок чедирип берип турар.

«Тиилелге» совхозтуң бригадалары шунту ажаап алышкынче киргеп. Ажылагый бо чылып күрүнеге 18000 тонна күр черинң тараазын бөөр деп бедиткеп хүлээлгезин күүседип шыдаар дөрээнге читигиниг чок.

О. НАМЧЫЛАК.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

ТЕХНИКАНЫҢ АЖЫЛДААРЫН ҮЗҮКТЕЛДИРБЕС

СЕНТЯБРЬ 6-ГА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА НИИТИЗИ-БИЛЕ 69 МУҢ ГЕКТАР ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫН ТАВЫЧАЛАЙ КЕСТИРИП, БАСТЫРГАН. БО БОЛЗА АЖААП АЛЗА ЧОГУУР ШОЛДҮҢ 28,9 ХУУЗУ БОЛУР. 29 МУҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАВЫЧАЗЫН БАСТЫРГАН НИИКПЕ АЗЫ ТАВЫЧАЛАЙ КЕСТИРГЕН ЧЕРНИҢ 42,1 ХУУЗУН АЖААП АЛГАН.

Тавычалай кестинген тараа-биле оон бастыртынганының аразында улуг үзүктелишкин болуп турары дүвүреңнг. Үзүктелишкин 35 муң гектар болуп турда. бастырышкынның темпизи ам-даа үениң негелдезин хандырбайн турар. Оон кол-ла чылдагааны чамдык ажыл-агыйларда техниканы чоп ажыглавайн турарында. Комбайнпар хемнеп-ле үрелгеш, элээн каш шактарда, харын-даа хүн-хүнү-биле беэин халас тургулаар тавырылгалар бар. Аңаа херектиг артык кезектер ажыл-агыйларда бар-даа болза, ону дүргеп эккеп, техниканы чоп ажыглаарын боттандырбайн турары харааданчыг. Шак ындыг байдал «Межегей», «Кок-Тей», «Бурунгаар» совхозтарда. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш оске-даа колхоз, совхозтарда бар. Чижээ. дүүн Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының дөрт дугаар бригадазынга бир комбайн үрелгешнинден аңаа хүнээн. Ол-ла станцияның ийнги бригадазында болгаш төвүнде ийи комбайн база-ла үр үеде турун келген.

Дүжүттүң маадырларының саны хүн бүрүде көвүдеп турар. Оларның аразында «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң комбайнерлери А. Севем, С. Монгүш, чоллачы С. Сундуй, Кочетоводая механизаторлар Н. Райков, Т. Данзын, М. Миков, Хову-Аксыдан келген чоллачылар Ю. Бобков, Б. Сергеев болгаш оскелерни-даа улуг чоргаарал-биле адап болур бис.

Сөөлгү хүннерде агаар-бойдус аязып, ажаап алышкынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ынчалзажок дүжүт ажаап алышкынының темпизи ам-даа үениң негелдезин хандырбайн турар. Оон кол-ла чылдагааны чамдык ажыл-агыйларда техниканы чоп ажыглавайн турарында. Комбайнпар хемнеп-ле үрелгеш, элээн каш шактарда, харын-даа хүн-хүнү-биле беэин халас тургулаар тавырылгалар бар. Аңаа херектиг артык кезектер ажыл-агыйларда бар-даа болза, ону дүргеп эккеп, техниканы чоп ажыглаарын боттандырбайн турары харааданчыг. Шак ындыг байдал «Межегей», «Кок-Тей», «Бурунгаар» совхозтарда. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш оске-даа колхоз, совхозтарда бар. Чижээ. дүүн Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының дөрт дугаар бригадазынга бир комбайн үрелгешнинден аңаа хүнээн. Ол-ла станцияның ийнги бригадазында болгаш төвүнде ийи комбайн база-ла үр үеде турун келген.

Техниканың аңаа турар чоруун бо хүннерде шуут болдурбас херек. Ажаап алышкынны саададыр болза, үе-шаг маңнавас дээрзин тараажы бүрүзү утпаза эки. Техниканы чоп ажыглавас чорук чүгле үстүнде адаалывыс ажыл-агыйларда эвес, Улуг-Хем, Чаа-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш оске-даа районнарның колхоз-совхозтарында бар. Ындыг болганда бүгүле удуртукчулар, тускай эртемнигленнер болгаш «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары хову-шөлдерде комбайнарның, автомашиналарның, тараа арыглаар механизмнериниң үрелир чоруун болдурбайн, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алыр дээш туржүр ужурлуг.

Тараа ажаалдазының темпизинден оон дужаалдазы база хамаарыжыр. БӨГҮН ТӨРӨЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНЧЕ 19766 ТОННА ТЫВАНЫҢ ТАРААЗЫ УРДУНГАН. Кызыл хоорай Советиниң Таңды болгаш Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларының шаңнарындан чаагай дүжүттүң тарааазының күрүне шыгжамырынга кээп турары хүн келген тудум-на улам көвүдээн. Мурнуку хүннерде ыяшкаш. Таңдының «Коммунизмниң хереэи» колхозу, Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу» совхозу, Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхозу күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле мурнап турар.

УЛУГ ДЕТКИМЧЕ

Ш. ГАСАНОВА,

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры «Майның 1» колхозтуң даргазы.

Чоокта чаа бистиң суурнуң тургузулары мени школаның интернационалчы клубунуң алдындыкынына бааргын чаазынар. Чүрттүң бүгү-ле бууцларындан болже. Араксты ринчо чорутқан музей делиргерин көрүп тургаш, сөөт улустарның аку-дуцма пайыралының дугайында тургуларның оорушкулуг чуааларын дыңнаап, бодумнуң алыы үемни сактып келгеи. Бистиң чүрттүң улустаының аку-дуцма дузаламчыының ачызында шаг-шаала курут-хоозун турган Миль ховузу кымнарның холдарбиле аас-кежиктиг, чечектелген чер апарганын ынчан баа сактып олурган мен.

Бо талазы-биле бистиң төөгөн суурувустуң салым-хуу база солуп. Шыны-биле чуаалаар болза, бистин аныяк наавыста ону суур деп-даа болбас турган болгай. Мээң чам Махмудали Гасанов, ынаарда тургустунган чер ажыының эргелеэнниң баштайы даргаларының бирээзи, ек-байның мал-маганың кедарын турган кошкун ядыларның чер-бажыңнарга сыңмаралының чүрттээ турганың сактып чуаалап олурар чүве. Ын-он кижилерниң амы-тыын аш-чуг, ядыы-түреэги чоук, аарыг-ажыыг үзе шаап, олум-чидимге таварыштырып турган...

Амгы үеде бистиң бо асфальтылыг кудумчуларлыг суурувус — Араятлада колхозчуларның даш бажыңнарында газ, суг, электри чылы, телефоннар бар апарган. Революция мурнунда чүүк-бижик биллир чаңгыс-даа кижи чок турган бо черде ам чес болгаш он чылдың ийи пколазы. Культура бажыңы, эмнелге чери болгаш бөжүүр бижын, уруглар садтары болгаш ыслилери, магазиннер, почта, амыдырал хандырылга комбинады чайгы болгаш тышкы кинотеатрлар бар апарган...

Азербайджан тараачыннар чаа амыдыралды дыка улуг күжениишкин-биле тудуп тургускан. Ын-не баштай бистерге акы-дуцма орус улус солуп сунуп, дуза чедирген. Советтиг Россия бистиң республикага коозо ажыл-агый дериг-хереглелерин, чемнишчидилгелерин, тракторларны берип, дузаалаан болгай. А ынчан ол бүгүнүү улуг ортек-биле даштыкы күрүнеэрден садып ап тыг чүүлерни алгаш, хөвеч будуреринг дыка ковудедир. Бо беш чылда бистиң республикага суг ажыл-агый тудуушкунунга, мелиорацияга болгаш ирригацияга ажыглаары-биле мурнундагы чылдардан ийи катап хой акшахөреңгинин үндүрүп берген. Ирригация тудуушкунунуң, минералдыг чемнишчидилгелерни хөйү-биле ажыглаарының, бедик дүжүттүг чаа сорттуң хөвеңнериниң ачызында хөвең ажылы республиканың иодко ажыл-агыйының эң хогжөө болгаш олча-ажыктыг адыры болу берген. Чартык чүс чыл дургузунда хөвең тарымыр шөл барык ийи катап, а чиг хөвеч чылдазы —бештен хой катап ковудээн. Чижээлээрге, эрткен чылын республиканың хөвеңчилерге күрүвеге 380 муң тонна «ак алдынны» саткаш, хөвең будурелринең бош чылдыш төнчүзүнде айыткан деңнелди ажырыпканнар. Чиг хөвеңниң дүжүдү эрткен беш чылдың эгээнде турганы-биле деңнээрге, оон алды центнер улгаткаан. Чүгле бистиң колхозувус бөөнө чылдыш-на гектар санывдан 38—40 центнер хөвеңни ап турар.

Бо бүгүнү боттарының холдары-биле кылып будурүп турар кижилер дутайын мадаа чугаалаксап турар мен. Кодээ школаны чаа-ла дооскаш, дайынның аар-берге чылдарында бо колхозка мээң эштерим —Гюльзар Рустамова, Гусейн Мехралиев, Фируза Мамедова, Сарфиназ Шукюрова, Яхшы Мурадова болгаш оон-даа өскелер кээп киргеп. Ам олар шуптузу-ла хөвеч өстүрер талазы-биле алдарлыг мастерлер, республикада ат-сураглыг кижилер апарган. Гюльзар биле Гусейн—Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, он-он колхозчулар Ленин орденги-биле, Күш-ажылдың Кызыл Тугу болгаш чазактың өске-даа дээди хавыяазы-биле шаңнатканнар.

Аныяктар база-ла ада-иелериниң изин баспыш, оларның ажыл-херээн улампылап турар. Хоочун суттарымчы Бадал Худабердиевтиң оглу—Кочари колхоз мастерскаязында инженерлеп ажылдап турар, ынчаарга бистиң колхозтуң агровомия херээн хоочун тараачынның оглу—Азербайджанның кодээ ажылагый институдунуң доозукчузу Али Нәбиев баштап турар.

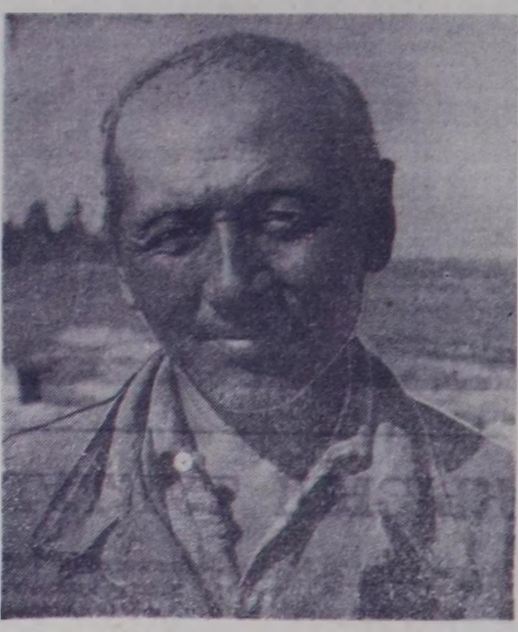
Азербайджанның Физулин районунуң хөвеңчилериниң Үзбекистанның Янгиюль районунуң ажылчы чоннэрибиле дайын соолуңүң баштайгы чылында эгелээн чаңчыл болган социалистиг чарышка моторист Георгий Григорьевич Топоев багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Ол эзлчег нормазын 125—130 хуу күүседип турар (чуруукта).

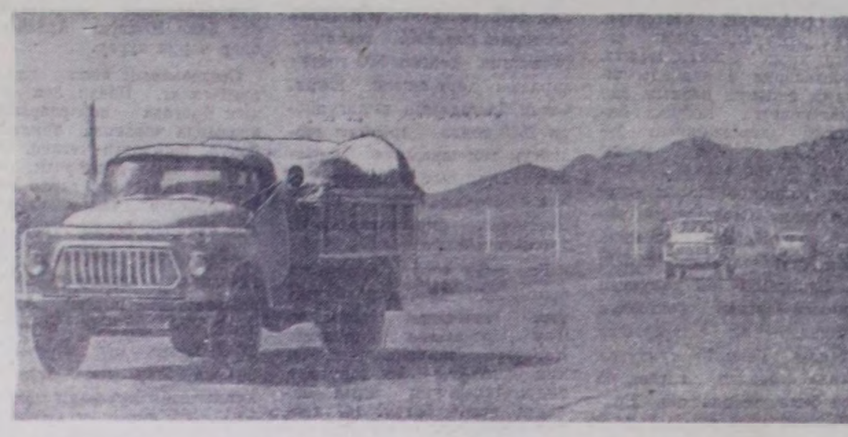
№ 213 орук-ажыглал участогунуң ажылчыны, үттенчи Жанкабыл Муканов орук ажылынга үр чылдарда ажылдап, кады ажылдап турар өөрүнүк чөптүг хүндүткелиин чедип алган. Чер үттээр талазы-биле хүн бүрүнүң нормазын ол үргүлчү ажыр күүседип турар. (Ортузунда чуруукта).

Ол-ле участоктуң автогрейдеристери Владимир Новоторженцев болгаш Андрей Скрипничук олар Абакандан 327-ги километрде орук асфальтызын кылыр ажылды чорудуп турарын солагай талада чуруукта көргүскен. Устуң улуг болгаш делгем оруу-биле Тываже чүүк сөөртккен машиналарның чоруп орары. (Зң адаанда чуруукта).

А. АЙРНИҢ фотолары.

БЕЛЕТКЕНИП АЛЫР ДИЗЕ...

Кызылда күрүнеңиң башкы институдунуң чанында тургускан белеткел салбыры ам үш дугаар өөредилге чылын эгелээрине белеткевин турар. Ол салбырның соруглазы — чогуур үезинде кандыг-бир чылдагаан-биле өөредилгезин уламчылап шыдавайн барган, ынчалаа-даа дээди эртем чедип алыр күзелдиг, кодээ районнарда чүрттээ турар, ортумак школа дооскан аныяктарны 1973 чылда институттарга киреринге белетиээри болур. Эрткен ийи чылдарның дуржулгазындан алырга, белеткел салбыры дыцнакчыларның билиглерин четчелеп быжыглаарынга, улам ханыладырывга өөредилгениң чогумчалыг хевири боол турар. Чүгле 1971—1972 өөредилге чылында аңаа хүлээп алган чүс дыңнакчының хөй нуруузу доозарының экзаменнеринге быжыг билиглиин көргүскеш, яңзы-бүрү институттарда киреринің экзамени чокка киргилээн. Олар дээрге колдуундала колхозтарга, совхозтарга, тудуг болгаш харылаа чергелеринге азы транспорт бүдүрүлгелеринге бир ийикке каш чылдарда ажылдаан кижилер боол турар. Чижээлээрге, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтан Серенмаа Буянды, Чоон-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы Часымаа Ондар, Монгүн-Тайга районнуң «Могей-Бүрен» колхозунуң электриги Крас Салчак, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылчыны Дайынчы Бүлереш, Чоон-Хемчиктиң «Сүт-Хөл» совхозунуң ажылчыны Базыр-оол Ооржак, Чадаананың «Сельхозтехника» чолаачыны Эртине Монгуш, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң чолаачызы Оттукай Калпи-оол олар Кызылдың башкы институдунуң студентилери болгулаан. Монгүн-Тайга районнуң орук черининң ажылчыны Сайын-оол Саая Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институдунда, Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң ажылчыны Михаил Иргек Иркутскиниң улус ажыл-агый институдунда, шеригден халажып келгеш улаштыр белеткел салбырынга өөренген Анатолий Ондар, Монгуш Сайсол, Владимир Монгуш болгаш өскелер-даа Омск, Новосибирск ышкаш хоорайларның яңзы-бүрү техниктиг институттарында киреринің экзамени база чокка өөрени бергилээннер.

Ортумак школ дооскан соонда өөредилгеэн алаэн үзүктелм берген кижилерниң уттундурган билиглерин катап тургузарынга, ном-дептерbиле боду ажылдаарының чаңчылдарын чедип алырынга, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, дээди өөредилге черинге чедишкинниг өөренир талазыбиле эргежок чугула чүүлдерге чаңчыгын алырынга белеткел салбыры дузалыг болганын хөй-хөй доозукчулар чугаалап турар. Борта дыңнакчыларның боттарының талазындал база улуг күженишкинни, бижыг тура-соруктү, үлегерлиг сагылга-чурумну негеп турганы чугаажок. Чүге дээрге белеткел салбырынга кирип алган соонда хамык херек бүткени ол дээр хөөнүг, кичээл үзер, кызымак өөренмес кижилер доозарының экзаменнерин түүп шыдавайн баргылаар болгаш оларны өөренири-биле чорутқан ажыл-агыйларның, будүрүлгелериниң идегелип күүсетпес чоруктар база бар. Иннизи-биле белеткел салбырының чүс дыңнакчыларындан чээрби ажыг кижи доозарының экзаменнеринге (ол дээрге оон-биле кады институттарже киреринің экзамени база өөрени бергилээннер.

Чаа 1972—1973 өөредилге чылында институттуң белеткел салбыры дыңнакчылар хүлээп алырынче эгелеп кирипкен. Бо чылын салбыр чүс кижиниң хүлээп алыр болгаш оларны Кызылдың башкы институдунга ийиккре өске-даа техниктиг институттарже киреринге белеткээр. Бежен кижи Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультединге, чээрби беш кижи—филология факультединге база чээрби беш кижи—чүрттүң өске дээди өөредилге черлеринге (колдуунда тудуг болгаш автотранспорт институттарынга) киреринге белеткенир.

Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң арасынга кодээ аныяктарның санын ковудедир деп соруглага дүүштүр бистиң институттуң белеткел салбырынга кодээ районнарда чүрттээ турар бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни азы бо чылын шеригден халапкаинарны (ажыл стажиндан хамаарылга чокка) хүлээп алыр. Белеткел салбырынга өөренир дээн кижилер колхозтарның, совхозтарның, тудуг, транспорт, харылаа черлериниң болгаш өске-даа будүрүлгелериниң удурткучулары ат салган бүзүредилге бижинти (направлениени), характеристиканы болгаш өске-даа документилерни чорудар ужурлуг.

Ынчаарга чамдык удурткучуларның ат салып, таңма бижиктери-биле белеткел салбырынга кирип алгаш, чурум үрээр, өөредилгезинге кыспас, оон кедерезе, аваа-ла каапкаш баар чоруктар мурнунда чылдарда тургулаар. Эрткен өөредилге чылында Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң малчыны Адар-оол Хертек, Тожунуп «Тоора-Хем» совхозунуң ажылчыннары Нина Ак, Литбир Ак, Монгүн-Тайганың «Малчын» колхозунуң малчыны Кара-бол Салчак, Чоон-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажылчыны Виктор Ооржак, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы Уэунмаа Куулар ышкаш кижилер хөй-ниитиниң чорум-чурумун үрээп, азы хөй кичээлдер үскеш үндүрткүлээн.

Бир-тээ дээди өөредилге черлерининң белеткел салбырынче өөредип чорудар кижилерни ажыл-агыйларның, будүрүлгелериниң удурткучуларының боттары шилип ужурлуг болганда, ынаар ылап-ла өөренип ап шыдаар, сагылга-чурумнуг, мурнакчы ажылчынарны ийиккре колхозчуларны чорудары чугула.

Кызылдың башкы институдунуң белеткел салбыры (өөредилге декабрьның 1-ден эгелээр) өөренирин күзээннерни хүлээп алырынга белен болгаш чогуур документилерни чорударын манап турар. Орта хүлээп алган дыңнакчыларны ниити чүрттээр бажың-биле хандырар, ай санында дөртен рубль түңнүг стипендияны бээр болгаш институт библиотеказындан өөредилге помнарын бижидип алыр. Ынчангаш мапаа өөренирinче кодээ аныяктарны чалап тур бис.

Б. ОНДАР,
институттуң белеткел салбырының эргелекчизи.

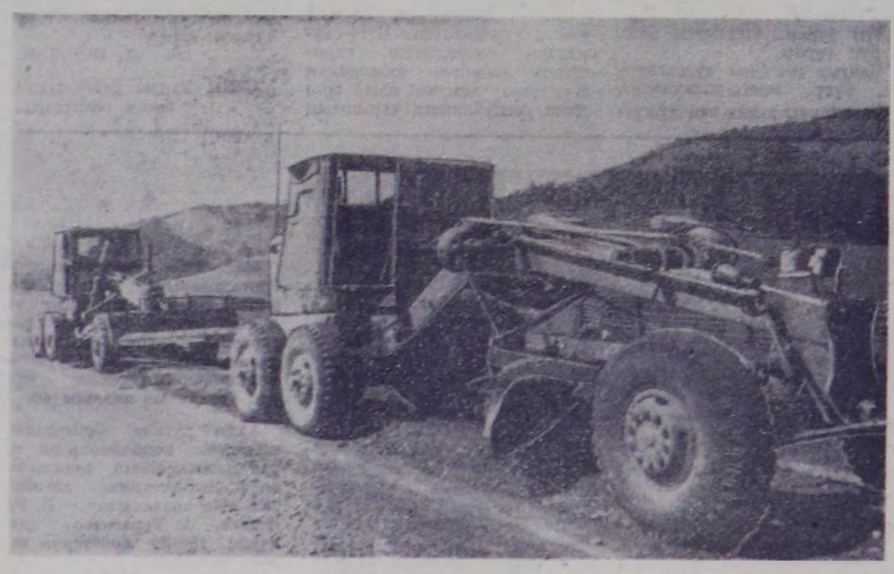
Дээди эртем чедип алырын күзээннерге

ФОТОРЕПОРТАЖ

ШАЛЫПКЫН ИШ

Туран хоорайда № 2 оруктуг район нуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга нүш-ажылчы чедишкиннерлиг ужураажыр дээш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган, бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Коллектив сес айларның планныг даалгаларын кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсетткен. Ажылчыннар арасында калбарган социалистиг чарышка моторист Георгий

ЧУРТТУҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ҮШ МИЛЛИОН ЧЕТКЕН!

● КУСТАНАЙ. (СЭТА-ның корр). Областың колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары сентябрь дөртке чедир үш миллион гектар тарааны кестирген. Ол дээрге бүгү тараа шөлүүң дөрттүң үшкү кезим-дир. Хонук дургузунда агрегаттар 200 муң гектар черниң тараазын тавычалай кестирип турар.

«Колос» совхозтуң коллективи ол областа бир-ле дугаарында тараа кезерин доозупкан. Ам 100 комбайнарны шуптузун тавычада тараазы бастырарынче киргеп. Мурнакчы механизаторлар Владимир Викторов, Федор Клиев, Антон Прибылов болгаш өскелер-даа хүнүүн-не 400—450 центнер тараазы бастырып, нормазы будүвартык катаа ажырып турарлар.

Агрегаттарны болуктер аавы-биле ажыглаары, оларны адынчы-мастерлериниң соксаал чокка хайгаараалы, кывар-чаар материалдарны шуут-ла шөлге чедирип турары техниканы бедик будүрүкчүлүг ажыглаарынга таарымчалыг боол турар.

АЖААП АЛЫЫШКЫН ҚАЛБАРГАН

● ОРДЖОНИКИДЗЕ. (СЭТА-ның корр). Соңгу Осетиның шөлдеримде кол культура — кукурузаның ажаап алышкыны улам калбарып турар. Хову чер районнарының колхозтарының соон дарый, даг болгаш даг адаа районнарның ажыл-агыйлары ону үрезинге хереглээри-биле ажаап ап киргикен. Дыка хөй комбайнерлер норма ёзугаар хүнде дөрт гектарның дүжүдүн ажаап алыр тургаш, 7—8 гектар чедирип турарлар.

Моздоктуң «Кызыл Осетия» колхозунуң механизаторлары ажаап алышкынга боттарының тывингыр болгаш бедик мергежилдиг чоруун көргүзүп турар. Олар комбайн бүрүзүнүң соондан трактор лафедин, а оон-биле кожаландыр автомашинаны белеткеп алган чоруп турарлар. Лафетче кукурузаның мочургалары, а машинаже — кукурузаның хаындектээн сыптары токтуп чоруур. Ынаыг агрегаттың эртиеп шөлүн көөрге, чүү-даа артпаан болур. Ында дүжүт база багай эвес үнген. Кукурузаның сывы узун чаагай болганындан оларның бирээзинде-ле ийи-ийи мочургалар үнгүлзөп. Ынчангаш гектар санындан 180 гектар сигеннн кескеш, ону чемгир шынарлыг үезинде ажаап сараатгаан. Звено күш-ажылды ёки организастаан. Ооржак Борбак-оол, Сарыглар Байыр-оол, Ондар Сендеңмаа ышкаш шефчилериниң үлегерлиг ажыдаанын мактаары чөптүг.

О. ДОРЖУ.

КҮШТҮҮ ЧӨП АЖЫГЛААР

«Ак-Туруг» совхозтуң Улуг-Ховуда 720 гектар арбайы чаагай үнген, оон гектарындан-на 11 центнер дүжүттүг ап болур. Ол шөлде дөрт комбайн тавычалай кестирип киргеп. Семен Хуурак, Хуна Дугур олар хүнде 16 гектарның орнунга 20 гектарны кестирип турар. Ваштайгы хүннерде шында 250 гектар кестинген.

Кучун-Кураттa 314 гектар суланы ажаап алыры база эгелээн. Ол ышкаш Оөругда — 700 гектар, Кара-Сугда — 300 гектар суланы база ажаап болур апарган. Совхозтуң өске-даа шөлдеринде тараа бышкан.

Мындыг чугула үеде техниканы будүрүкчүлүг ажыглаары, күш-ажылды шын организастаары аргежок чугула. Ынаыг турбуже совхозтуң гаражында элээн каш комбайннар үрелии-даа, аңаазы-даа билинмес тургулаар. Кандыг-даа ажылче хаара түттүнмеан автомашиналар болгаш кижилер Ак-Туруг суурда кайы хөй.

Малчыннар күзегде кээп хонупкан. Малсиген шөлүн саза базып, тарааны үреп турар. Кучун-Кураттың чаагай сулазын Ак-Туруг суурнуң малы каш удаа үреп кирген. Бо айтырыгны совхозтуң дирекциязы болгаш ында көдээ Совет кичээнгейге албайн турарыл таарышпас. Амгы үеде бүгү күштү, бар-ла арганы тараа ажаалдазынче угландырарын үенин байдалы негеп келген.

К. КОМБУ.

«Шынның» конкурузунга

Малчын Баахоевич Даваа

Коммунист дугайында чугаа

Бистиң маадырывыс чээрбеш үс чылдың «дың хаяазында» торуттунген болгаш шаажылалдың кадыг-бергезин эрткен, кинчи-бектин хилинчектиг чаңгызынга таварышкан, Октябрьның күчүлүг чаныының динмирээшкинниден одунган. Тывага национал-хосталгалыг революцияның шуургазынга секпереп, Тываның капиталистиг эвес оруктап хөгжүдезинин баазымынга идепкейлиг киришкен, 1930 чылдан бээр нам кежигүнү кижи ..

«Энерелдиг эргим хүндүлүг Малчын!

Силерге черниң ыраандан, суглын узунундан, ак саазыпны орын кылгаш, көк будуктуудыл кылгаш, будуктугунуң кыры-биле, булуттугунуң адаа-биле революсчу изиг байырны чедирип тур бис.

Бистер база Силериниң үлегиреңер эдерип, боттарывыстың артыкшылдыг мал-маганывысты, аъш-чемивисти, алгы-кеживисти, эт-севивисти болгаш акша-мөңгүнүвүстү акы-дүнма совет чонга, оон тиилеттирбес Кызыл Шеринге дузалап тур бис. Ол болза, халдакчы дайзынны чылча шаварынга бистиң өндүр-чаагай үлүүвүс болур.

Герман фашизм сөнээр болзун!

Революсчу изиг байыр-биле»...

Шак ындыг чагаалар Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында Малчын Баахоевичиниң адынга бо-ла келир турган. Ол ынаөврүнүң патриотчу күзел-соруунга, оларның бедик үнелелинге улам хей-аът кирип, Кызыл Шеригге дузаламчызын бар шаа-биле берип турган. Бодунуң арбанының болгаш сумузунуң көшкүн араттарының ортузунга суртаал ажылын улам күштелдирип, ТАР-ның нам, чазааның доктаалшиитпирлерин дүн-хүн чокка таныштырып чоруп турган...

Баглаашта Калчан-Хүрен бажын савап, кедек делгемнерже кулактарын сүүртертир көрүп каап тур. Хирезин болаарга, оон ээзи элээн ырак чорааныгыр, артынга-ла аъттын чырыындан ак көвүк шурап, быкты догданайнып тур. Шыырак-ла ар мунган аът-тыр ийин бо, черле ынчаш ындазында чаң-на бар мал-дыр деп бодал-биле өгже углаттым.

— Арбан-даа, нам-даа үүрүн даргалап чордум — дээш, — коммунист дээрге каяа-даа: өг-бүлезинге болгаш ажылынга, демиселге болгаш эш-өөрүнүң аразынга, черле ынчаш чорааш-на черинге коммунистле болгай. Ол партийжи оожургалдың шөлээзин бодунга кажан-даа бербес ужурлуг дээш, кадарчы көгериксей берген бажының дүктерин суйбай түткаш, донгаш киллдыр көргеш, каттырымзап кагды.

Хоочун коммунист Лавааны Эрзиннин чаа-орукчулары он чыл бурунгаар пенсияже үдээн. Ынчалза-даа алыс күзели күштүг болгаш өгге анаа-ла олуруп шыдавайн, дораан-на кадарчылай берген. Шынап-ла малга 22 чыл ажылдап деп чүве амыр бе! Ол үеним тургузунда хей хураганны өстүрүп, хей дүктү кыргып дужааган. Мал чемин бодунуң күжү-биле белеткеп ап келген.

— Баглаашта Калчан-Хүрен силерниң бе? — деп, чугаа кадында айтырдым.

— Хой кадарар аъдым дийин — дээш, Малчын Баахоевич үгулзалыг ала-шокар аптаразын үжей берди.

— Аътты шаап мунар дижир болгай, ырак-ла чораандыр силер аа?

— Колхоз сууру чордум. Хой ырай бээйн дээш, кел чыда кезек херилдирипкен кижи мен.

— Чеден харлыг-даа болзунарза, он сес харлыг оолдан дудак чок-тур силер аа, Баахоевич?

— Тыва кижи эзер кырынга кырыыр-ла болгай, оглум...

Кижинин эки талазын чүгле ажылындан көөр болза, ол шын эвес. Малчын Баахоевич алызындан тура идепкейлиг хей-ниитичи, 8 уругларнын адазы.

— Сеткил оду ывыычал —
Серенгини шагары дег.
Сеткил оду өжүүчел —
Селемелеп каникаары дег.
Кыпсып билир кижи бүрү —
Кыпкан отту өөрүбейн,
Амыдырап билир эш-тир.

— Бо-ла-дыр, оглум — дээш, Малчын Баахоевич улуг шарыгны менээ тудусту. Ында оон партияның болгаш чазактын мурнунга ажыл-ишчи ачы-хавыязы дээш алган шаңналдары: ТАР-ның «Күш-ажыл» ордени, «Мурнакчы малчын» деп көрек демдээ, «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» медаль, Ленинчи юбилейниң медалы, Октябрь Революциязының ордени бар болду. Ол ышкаш анаа 1966 чылда Тыва АССР-ниң Алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан.

Кежээнин мурнунда хүнду деп чүве бо ышкажыл. Хойжунуң чажыды — оон бодунда: ажылгырында болгаш кызымаанда, бергелерге салдынмазында болгаш чеминшкиннерге оожургавазында. Хоочун коммунистин сөзү ол.

— Кызыл Шеригге кайы хире дузаламчы чедирген силер, Малчын Баахоевич? — деп, эгезинде уткан болгаш сөөлүнде сактып келгеш, айтырдым.

Бодунуң сөөгү арай бичежек, ынчангаш ындыг чүве ийикпе, шимченгир, черле аная олурбас, бир-ле чүвени гуткан-сүйбаан, эде-хере салган олурар, а ана кым-даа чеден харны бербес, кончуг-ла чазык-чаагай, чугаакыр ирей. Хүрере додуга берген шырайындан хулумзуруг черле ыравас — төрүмелиинден төктүп орар өөрүшкүлүг ышкаш.

— 20 шиляндек аътты берген мен, акша-мөңгүннүн, эт-хереселдин сан-түнүн уттупкан мен — хей-ле чүве. Эки ашке белээн эргек базып санавас чүве болгай — дээш, Малчын Баахоевич кезек боданып олура уламчылады. — Улуг башкы Ленин, ак-дүмма оруг улуг эвес болза, бистер кайын шак ындыг хостуг эрге-шөлээлиг, тайбын-чаагай, аас-кежиктиг чурттап орар бис. Оларга дузалавайн кымга дузалаар бис, оларга даянмайн, кымга даянып бис. Шак ындыг күзел-бодал-биле, үш лакпыр күш-биле дайын үезинде ажыллап турдувус. А 1944 чылдан бээр чангыс өгбүле болдувус. Биске, тываларга, оон артык чүү херек боор. Бистин найыралывыс Волгадан терең, Саяндан бедик болган ышкажыл.

Хөй национал совет улустун байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызыы ажылдап турар чүве-ле болгай...

Малчын Баахоевич Даваанын онзагай чүвези — кижизиг мөзү-шынары, ажыл-ишчи бүдүжү, чонга шынчы бараан болганы.

О. СУВАКПИТ.

Делегей бо хүннерде

ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

БЕРЛИН. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг үткууру дээш, германсовет пайырал коллективи дең хүндүлүг атты алыр эрге дээш ГДР-ниң үлетпүр бүдүрүлгелеринде күш-ажылчы чарыш калбарган.

Берлинниң бажың тудар комбинадының ажылчын, албан-хаакчылары база бир эгелээшкин кылган. Олар төөгүдүг ол хүнге үткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң түңнелин бо чыын декабрьда кады үндүрээл деп, Москваның бажың тудар 1 дугаар комбинадының коллективинге чагаа чоруткан. Берлинниң тудугжулары Москваның тудуг шолдеринде ажылдап турар социалистиг чарыш мурнакчыларының дуржулгазын хой чыл дургузунда ооренип келген болгаш чедишкиннинг ажыглап турар.

Тудугжуларның шалыпчы ажыл-ишчи чарыжы үнелеткөн: герман-совет пайырал аттыг коллектив деп хүндүлүг атты ам безин Берлинниң 75 тудуг-монтаж бригадаларынга тывыскан.

Ильзенбургтуң кац прокатчылары ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы чарышче ГДР-ге хамыкты мурнап киргеп. Оларның эгелээшкинин республиканың найысылалының оон өске бүдүрүлге черлери деткөөн. Берлинниң электролампа бүдүрер «Нарва» комбинадының хой муң кижилиг коллективи бо чылдың бүдүрүлге онаалдаларын декабрь 20-де бүрүн күүседирин хүлээпген. Комбинаттың ажылчын, албан-хаакчылары Совет Эвилелиниң бүгү чагыглаарын ноябрь 30-де күүседир болгаш планга неметтир 2,2 миллион маркаңың продукциязын бүдүрер сорулганы салып алган.

БУДАПЕШТ. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан «Совет Эвилели — 1972 чылда» деп фотодокументилер дөлгелгези Венгрияда металлургияның болгаш машина бүдүрериниң эң улуг Чепель комбинадында ажыттынган. Ол делгелге совет улустуң амыдыралын, тургузукчу ажыл-ишке оон чедишкиннерин, ССРЭ-ниң эртем, техника талазы-биле чедишкиннерин көргүзүп турар.

Делгелгеин ажыдарынга документалдыг «Сибирь ыры» деп кинопуң көрүлдезин чедишкиннинг эрткен.

(СЭТА).

СТОКГОЛЬМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ КҮҮСКОМУНУҢ ХУРАЛЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Индий-Кыдат талазы-биле Стокгольм конференциязының күүсейчи комитединиң онза хуралы Стокгольмга болган. Онза хуралга тайбың дээш чымчашкинниң киржикчилери, хей-хей делегей организацияларының болгаш национал комитеттериниң, ооң иштинде Тайбың камгалалының совет комитединиң төлөлекчилери киришкен.

Индий-Кыдатта америк халдаашкынның калбарганынга, Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринде чалдар биле плотиналарны өжегээр үреп турар үүлгедиглерге холбаштыр ук чөвүлел хуралдың киржикчилери Индий-Кыдатта дайынны соксадыр төлээде, АКШ-тың чазаанга салдар чедирериниче бүгү улустарны болгаш чазактарны кыйгырган.

АКШ-тың Индий-Кыдатта дайыны хоорай, суурларны, плотиналарны болгаш чалдарны, эмнелге черлерин, хүрээ-хинтерин, төөгү, культура тураскаалдарын чок кылырынга чедирип турар деп, ук хуралга хүлээп алган дыңнадыгда демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Индий-Кыдаттың америк агрессияга удур демисежип турар улустарынга политиктиг, материалдыг болгаш дипломаттыг деткимчени доп-дораан көргүзеринче делегейниң хой-ниитизин, бүгү чазактарны кыйгырган. Күүском октябрь 15-тен 22-ге чедир Индий-Кыдаттың улустарын-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей неделязын эрттирериче бодунуң чүүлдүг деп хүлээп алган программазында кыйгырган.

И. БРОЗ ТИТОНУҢ ЧУГААЗЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Риеканың судоверфизинге чүве чугаалаан, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы И. Броз Тито национализмбиле демисежирииң айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан. Риека — ажылчын аңгының порт хоорайы, ынчаарга ажылчын аңгы — национал өжөөнчежиишкинге удур демисежип турар күш. Национал өжөөнчежиишкин Хорватияның хой-хой районнарынга билдинип турган болгай деп, Тито чугаалаан. Ажып эртер үжурлуг көл чүүлдү ажып эрткен бис, ынчанмыже Хорватияның чогумчалыг байдалга турарын амдыгаа чедир ыракта-ла чедип албаан-дыр бис деп, И. Броз Тито оон ыңай чугаалаан. Национализм — «аңгы дайзыны, социализмниң дайзыны» болгаш «демиселди националистиг үзел барымдаалавайн, харын аңгы талазы-биле туруш барымдаалап чорудар херек» деп, ол демдеглээн.

Югославияның Коммунистер эвилелинге таварышпас кижилерни чайладыр болза чогуур болгаш ЮКЭ-ге аныяктарны, хамыктың мурнунда ажылчын аныяктарны хүлээп алыр херек деп, И. Броз Тито медеглээн. Югославияның Коммунистер эвилели социализмниң кол, үндезин фактору болган турар ужурлуг деп, ол база демдеглээн.

СЭТА-НЫҢ МЕДЭЭЛЕРИ

● ПАНАМА. Бо хүнде бүгү чуртта национал хуралдың чаа составының депутаттарынга мандаттар тыпсырының байырлыг ёаулалын эрттирип турар. Панамага национал хуралдың соцгулдазын август 6-да эрттирген. Ынчан ук хуралдың депутаттарынга чоннуң чүүл-бүрү кезектериниң 506 төлөлекчизин соцгаан.

Мандаттар тыпсырының ёаулалы Панаманың найысылалывың Хоойлужудулга ордузунга болган. Ада чазактың баштыңы генерал Омар Торрихос чүве чугаалаан. Национал хуралдың соцгулдазының түңнели чазактың политиказын соцгукчуларның деткип турарын тодаргай көргүскен. Чазак национал хамаарышпас чорук дээш демисежирин үргүлчүдеп, Панама каналының девискээринден АКШ-тың шериглерин үндүрерин негеп турар деп, Торрихос демдеглээн. «Канал девискээриниң амгы холгаарлакчылары — эжелекчилер болгай, оларның чоруй баар хүнү келген турар ужурлуг» деп, ол моделээн.

● НИКОЗИЯ. Фамагуста хоорайга бүгү Киприң аныяктар фестивалы , доозулган. Ону чурттуң демократтыг аныяктар организациязы тайбыцвы камгалаарыныц, чаңгыс аай, хамааржылга чок болгаш тайбың Киприң дээш демиселдиң лозуңу-биле эрттиргеп. Соолгу түңпел хүнүнде хоорай стадионунга мүң-мүң киприоттар болгаш даштыкы чурттардан барган аалчылар чыылган. Аңаа Совет Эвилелиниң төлөлекчилери — Кемерово хоорайдан барган бот-тывынгыр уран чүүлүнүң «Шахтёржу отчугаш» ансамбли, аныяк болгар артистер, киприң коллективтер коргүзүтлер кылган.

Ол фестиваль болза аныяктар биле студентилериниң 1973 чылда чайын болур 10-гу Бүгү делегей фестивалынга Киприң республиканың аныяктарының белеткели болган.

● САНТЬЯГО. Чилиниң күш-ажылчы улузу президент соңгулдазынга улусчу чаңгыс-оо эвилелиниң тиилелгезинниң ийи чыл оюн калбаабиле демдеглээн. Вальпараисога, Консепсьонга, Антофагастыга болгаш чурттуң өскедаа хоорайларынга ажылчы чоннуң массалыг чыскаалдары болган. Олар улусчу чазактың чорудуп турар социал-экономиктиг чаартылгаларын чедишкиннинг боттандырарынга шаптык таварыштырарыныче чүткүлүн салган реакцылыг идегеттериниң үүлгедиглеринге шинтпирлиг удурланган. Президент Сальвадор Альенденин чазаап деткиринин Сантьягога болган чыскаалга 700 муң кижи киришкен. Ол чыскаал массалыг митинг боюн доозулган. Митингиге республиканың президентизи Альенде сөс алгаш, реакциоперлерниң улуска удур үүлгедиглерин буруу шапкан, Чилиниң ажылчын аңгызы, ажылчы чону реакцияның чимзеннишкиннерин кыцчыктырбас болгаш чазактың программазын боттандырарын чедип алыр деп бүзүрелдиин илергейлээн.

● ПЕКИН. Дайынзырак Японияны ашкан типлелгениң 27 чыл оюнга холбаштыр ССРЭ-ниң КУР-да элчин черинин ажылдакчылары Уханьга чорааан. Олар япон эжелекчилерге удур Кыдатка демисежип тургаш, маадырлыы-биле олген совет ужудукчуларның хөөрүнге чечектер салган.

Япон дайынзырактардан Соңгу-Чөөн Кыдатты хостаар тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларның хоорлеринге чечектер салыр дээш ССРЭ-ниң КУР-да элчин черинин ажылдакчыларының Шэньяңга, Харбинге, Люйшуньга (Порт-Артур) болгаш Дальнийге баарын кыдат эргечагырга черлерп мооң мурнунда чылдардаазы дег, база чөпшээреввээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары Сайгондан 45—60 километр соңгу талада 13 дугаар оруктуу дургаар чалча шериглериниң туруштарынга күчүлүг согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлевишаан, инициативаны эелеп турар.

Сайгонның шериг кезектеринге дузалаштырар дээш бомбалакчы «В-52» самолёттарны далаштыы-биле келдирген дээрзин америк шериг командылалының төлөлекчизи дыцнаткан. Олар дайылдажымшкын бооп турар черлерже чүс-чүс тонна бомбаларны октаан.

Куангчи хоорайның девискээринде шыцгыы тулчуушкуннар бооп турар. Фронтунуң ол девискээринде патриоттарның артиллериязы чалча шериглериниң туруштарын түлүктүг бооладаан.

Хюэ хоорайның кыдыгларында Бастонь баазаже хосталганың күштери шаавр халдаашкынны кылган. Плейкудан 25 километр ыракта, ортаа шаттарда эң улуг бызгланыышкын черп Плейменинң шериг лагериниң девискээринге катап күштүг тулчуушкуннар болган. Сайгонның командылал черп ынаар америк шериг кезектерин буу-хаа чорутка.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндия республиканың президентизи У. Кекконен чурттуң чаа чазаанның составын бадылаан. Ук чазакты Калеви Сорса (социал-демократ) баштаан тургускан. Премьер-министриниң оралакчызынга болгаш даштыкы хөректер министриниң Ахти Карьялайненни (Төптүң партиязы), сан министриниң — Йоханнес Виролайненни (Төптүң партиязы), камгалал министрини — Кристиан Гестринни (Улусчу швед партия) томуйлаан.

Чаа чазактың составында социал демократтыг партияның чеди төлөлекчизи, Төптүң партиязының беш кежигүнү, Улусчу швед партияның ийи кежигүнү. Улусчу либералдыг партияның бир кежигүнү, эцгинн бир кижи (иштики хөректер министри — Хейкки Туоминен) бар.

БУР. «Бобов дол» дээр энергия комплекизин тудуп турары социалистиг чурттарның үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының тодаргай үлегер-чижээ болур. Болгарияның заводтарындан аңгыда оон дериг-херекселдерин ССРЭ, Польша, ГДР, Венгрия, Чехословакия, Югославия база берип турар. «Бобов дол» дээрге чуртта эң улуг ТЭЦ болур. Беш чыл төнчүзүнге чедир оон күжү 840000 киловатт чедер.

ЧУРУКТА: польша болгаш болгар инженерлер дериг-херекселдерни канчаар эптеп тургузарын чугаалажып турлар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылга

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирде бооп турар делегей ярмарказынга Совет Эвилелиниң национал хүнүн эрттиргеп.

Нациялар павильонунуң баарынга ССРЭ-ниң күрүне тугун байырлалдыг ёаулал-биле кадыгдаан.

Совет павильонга эртенден орай кежээге чедир дыка хөй кижи чыылган. Совет Эвилели Алжирниң национал-хосталгалыг демиселин идепкейлиниибиле деткип, ол аныяк, хамаарышпас күрүнени бир-ле дугаарында хүлээп мөргеп дээр дугайын алжирлер улуу-биле үнелеп көрүп турарлар. Амгы үеде ССРЭ-ниң дузаламчызыбила Алжир Улус Демократтыг Республикада экономиканың янзы-бүрү адырларында кады амылдажылга улам калбарып турар, чүүл-бүрү төлевилелдерни боттандырып чорудуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң ол чуртка аянчоруу совет-алжир кады амылдажылганың улам үре-түңнелдиг болуп, калбарарынга улуг идиглиг болган.

Дөмей продукцияны кылып турар будүрүлгелер — Тбилисиниң болгаш Новочеркасскиниң электровоз тудар заводтары шаг-шаандан бээр сырый харылзаалыг.

Бо чылын ол ийи будүрүлге чери аппаратуралар кылып үндүреринге боттарының коллективтерин таарыштыр тургузар деп шиитпирлээн. Новочеркасскиге «ПК» дээр компакторларны, а Тбилисиниң электровоз кылыр заводунга бүгү хевирниң пневмоклапаннарын будүрүп үндүрер деп турар.

ЧУРУКТА: Новочеркасск заводунуң якорь кылыр участогунуң контролёру Г. А. Шлехитова болгаш слесарь-пайщик К. П. Артемов ВЛ-10 деп электровозтарга тургузар МБ-433 шимчедикчилерниң якорьларын хынап турлар.

В. ТУРБИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАДЖИКИСТАН: эм үнүш

Аму-Дарьяда Айвадж дээр суг ортаалинден эмнелгеге хереглээр лакрица дээр үнүштү чүдүргеп баржа эжиндирип чорушкан. Эмнелге талазы-биле ол үнелиг чиг-этти Чарджоуже аппаар болгаш ында тускай заводка ол үнүштен концентрат белеткээр.

Амгы үеде Заравшанск, Туркестан болгаш Кураминск сыннарының ийлеринде эмнелге талазы-биле үнелиг үнүштерни чыып чоруп турар. Бо чылын оларны үс тоннаны белеткээр.

Бо чылын Таджикистанга 1500 тонна ындыг чиг-этти фармацевтика үлетпүрүвүге чыып белеткээри көрдүнгеп, ол болза эрткен чылдыкындан ийи катап хей болуп турары ол-дур.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ССРЭ-ниң 50 чылынга

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ РСФСР: акы-дүңмалышкы ёзуу-биле

Костромада «Ажылчын металлист» заводтан Э-10011 маркалыг үш экскаватор чорупкан. Оларның кабиналарының иштинде машиналарның келир үедеги эелеринге — Казахстанның нефть тывыкчыларынга, Белоруссияның тудугжуларынга, Узбекистанның ирригаторларынга юбилейлиг чылда социалистиг чарышка чедиишкиннинг болурун мүзээл чагаалар бар.

Күрүнениң эки шыпарлыг дең демдээнге четкен ол экскаватор хой янзы ажылды кылыр агрегат. Гидротудугжуларга, дагжыларга, мелиораторларга болгаш тоннельдер эртерлерге ол идегелдиг дузалакчы.

«Ажылчын металлистиң» бежен чыл дургузунда төөгүзү бисте хой заводтар-биле домей, олар ус-тывыш мастерскаяларындан эң улуг будүрүлгелерге чедир оруктуг эртеннер. Ол завод болза эвилелдешкен республикалардан дерилгелерни, металлды ап тургаш улам быжыккан, завод боду база оларга продукциязын берип, оларга күш немеп турган. Үжен чылдар үезинде чаа тудутларга экскаватор дээрге эң-не чутула машина турган.

Чыл-чылы-биле Костроманың чер казар ол машиназы улам болбаазырап турган, чүге дээрге Запорожьениң промады-даа, Харьковтуң электромоторзавары-даа, Рустависиниң хоолайлары-даа база-ла болбаазырап турган.

«Ажылчын металлистиң» чаартып турган. Эң чаа машиналар Днепропетровск области «Литмаш» заводтан, лентаалыг элеваторлар Караганданан, чамдык станоктар — Душанбеден база Азербайджаннан-даа, Белоруссиядан-даа дерилгелер аңаа барып турган...

«Ажылчын металлистиң» оларга харыызы мындыг база болгулаар: бо чылдың эгезинде Голодная ховуда суггарыкчыларга чер казар немелде техника херек апаарга, завод кезек машинаны хуусаа бетинде белеткеп берген. Чуртта бир дугаар тоннель экскаваторунуң шенелде хевирин Токтогуль ГЭС-тиң тудуунче чоруткан. Амгы үеде костромачылар чер пиитинге ажылдаар экскаваторну кылып турар, оларны баштай-ла Казахстанның болгаш Украинаның дагжылары алырлар.

(СЭТА).

АРМЕНИЯ: найыралдың херели

Арменияда электромашина тудуунуң В. И. Ленин аттыг заводунда генераторларның подшипниктег щиттеринге хереглээр ставокларны эптээри доозулган. Чаа дерилгени Минскиде автоматтыг шугумнуң заводунга белеткээр.

Республиканың эң улуг будүрүлгелери ам улам аныяксып турар. Чижээ, кол будүрүлге үүлдерин техника талазы-биле бүрүн чаартып чепсегээр ажыл чоруп турар, ол чорук бо беш чылдаа-ла продукция будүрерин барык ийи катап көвүдедир арганы бээр.

Од заводту чаартырынга чурттуң 50 ажыг будүрүлгези киржип турар. Москваже проргаммалыг башкарылгалыг станоктарны, Тбилисиниң металл кезер автоматтыг агрегаттарны, Ленинградче электродерилгелерни чорудуп бээр.

Ереванның электромашина тудукчуларының күш-ажылчы ог-бүлезинде 15 национадың кижилери ажылдап турар. Олар болаа чуртта 10 муцдан ажыг адресче электромашиналарны болгаш установкаларны будүрүп турарлар. «Армэлектрозаводтуң» будүрерин продукция-биле хоорайларны болгаш суурларны чырыдар, чер иштиниң оруктарын тударыпта болгаш нефть орүмнеп сордурар дерилгелерни тударынга дузалаар белеп продукциязы соорткен хой-хой составтар чүк-чүкче хүнүң үнүп чоруп турар.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ. Хемчик кавургун кузегже көшкен

аалдың хою кежип олур.

Л. АЙРНИН фотозу.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

„БОЙДУСТУҢ ХАЙЫРАЛЫ“

Бистиң суурга чечек, ногаа делгелгезин эрттирери чапчыл болган. Чечек, ногаа болган янзы-бүрү кат-чимистеп кылган амданныг чемнерин делгелгезин чоокта чаа Самагалдай ортумак школазынга организастап эрттиргеп.

Делгеженп самагалдайжылар башкыларга тураскаадып, чүртүүп ортумак болган дээш ооредилге черлерин доозкан аныяк башкыларның ажыл-амыдыралынга чедиишкинперин күзеп, айыраш чараш чечектерден кылган боондактарны оларга байырлалды-биле тудускулаан.

Самагалдайда чечек, ногаа өстүрериве соңуургалдыглар ковудээнин айытпышаан, оларның бо чылын кылган ажылын түңнээп делгелгени партия райкомунун секретары эш М. О. Минчимаа демдегээш, делгелгеин көөрүнче чыылганнарны чалаан. Делгелгеде шупту 101 янзы-бүрү үнүштер бар болган. Оон иштинде 34 янзы-бүрү бажын чечектери, 28 декоративтиг чечектер, ногааларның 17 сорттарын делгээп. Делгелгеде шупту-ла чүүлдер солун, ынчалаа-даа Галина Саттың, Мария Киселёванын, Физа Егоровнаның, Галя Күнчүнүн, Наташа Догуй-оолдуң, Зина Дембирелдин экспонаттары дыка солун болган. көрүкчүлер оларны чаныпга доктаап, чечектериниң чаражык, помидор, огурец, морковтарыны эки ажаап өстүргенин магадап турган. Галина Саттың экспонаттарында «Күс», «Тайга», «Байлак чай», «Күзел», «Эки артен деп уран-чечен аттар-биле алаан бүкетпеп чараш болган көрүштүг болган. Оон чечектериниң аразында чүгле георгиннер безин янзы-бүрү 4—5 сорттарлыг.

Чечектер, ногааларны тарып өстүрери ынчалдыг-да чиик эвес. Ол дээрге кижиниң ук ажылга совуургалындан. чүткүлүдеп кол хамаарыжыр. Галина Сат чечектерниң үреэнилерии Шушенское, Новосибирск, Ташкент дээш, өскедаа черлерден чагыдып ап, чыл-чылда тарып өстүрүп келген. Чечектерни бажыл чанында өстүрери чүгле суур чаагайжыдылгазынга ужурдузалыг эвес, кадыкшылга база ажыктыг. Ынчангаш суурнуң чурттакчы бүрүзү бажыныңның деңискээрии, херим-кажаазының пиитии арыгсилиг тургузуп, ногаанчыдары, чечек, ногааны өстүрерп чүгула дээрии бидирп чүгула. Суур чаагайжыдылгазынга хамаарыштыр делгелгелерии эрттирип турганындан чечек өстүрүкчүлериниң саны чылдан чылче олуп, соңуургалы улгадып турары бо делгелгеден илерээп. Бо чылын № 2 ясли-салтыш, район эмнелгезиниң, аалчылар ближыпың коллективтери делгелгете багай эвес кижиниң, өскелерге үлегер-чижээ көргүскеп.

«Самагалдайга чечек, ногаа аймаан тарып өстүрерп берге, шоолуг үнмес» деп чамдык кижилерниң үнделип чок таймбырынга кым-даа бүзүревес. Маңаа кандыг-даа ногааларны, чечектерни өстүрүп болурунга көрүкчүлер бүзүрээп.

Ийи хүн үргүлчүлээп делгелгениң тиилекчилерии илередирде, көрүкчүлериниң сан-оналын база барымдаалап көрген. Өртектиг шаңналдарбиле Г. Сат, М. Клеева, М. Догуй-оол, Г. Күнчүй, Г. Кылариева болгаш өскелерии-даа деңгеглээн.

Делгелгениң тоңчүзүнде «Бойдустуң хайырлалы» деп темаглыг кежээки районнуң хөрээженнер төвүлелп пикола коллектпп-биле кады организастаан. Аңаа янзы-бүрү оюннар, ыры куттулуп, таныш динмирел, кежээ болган залга катык-хөглел үзүлбейп турган.

С. МААДЫ.

ОНУ ХҮНДҮЛЭЭР

Ак-Туруг суурга чеде берликерге ында кино докгаамал үнүп, ону чон улуг соңуургал-биле көрүп турарын эскерип олур силер. Кино көргүүг эгелээр мурнунда оон кыска тайылбырын кылып турары көрүкчүлерге солун. Ол мынаан кино көргүүлер графикти, репертуар планын баш бурукаар-ла көрүкчүге танышгырып турар. Кинону көргүүп турар үеде улуктелишкин дээш, аске-даа чүүлдер болбайн келген.

Бо бүгү киномеханиги Назык-оол Монгушевич Санчының үлегеринге ижинин ачылында чедип алдынган. Көрүкчүлербиле тарылаалыг эки ижи дээш чон ону мактап турар. Ол тос чыл дургузунда киномеханиктеп ажылдап келген. Кино көргүзериниң планнарын докгаамал ажыр күүседип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район

АК-ТУРУГЖУЛАРГА

Тываның хөгжүм-шпп театрының артистери чылдың кайы-даа үеинде республиканың ол-бо булуңнарын одуруп кежип, чонга бараан бооп чорүп турарын биливр бис. Кайы-даа үеде оларның оюн-концертин көдээнин ажылчыларын үлуг соңуургал-биле хүлээп ап турар.

Чоокта чаа Улуг-Хемнин Ак-Туруг суурнуң чурттакчылары бөгө бир чаа шинпп соңуургал көргеннер. Бо удаала «Бальзаминовтуң кадайгы-ышкынының» артистер ойнап көргүстүг. Артистерпин ойнап турары, шинпиң чурук кавстыралгазы эки.

Хоочун артистерпин бирээн Борис Бады-Сагаан халашкан офпцерпиң ролюн, аныяк артист Дыртык Монгүш кол маадыр Бальзаминовтуң ролюн чедиишкиннг ойнаанын айтырбас. Хөгжүм-шпп театрының артистерзиниң шпиин улуг соңуургал-биле көргеш, оларга чогладыкчы чаа чедиишкиннерин күзедивис.

К. КОМБУ.

«Ном болган ыры»

Москвада «Чечен чогаал» деп ном үндүрер чер бистин калбак делгем. Терээн чуртувуста чүртүп турар бүзулбас эп-найыралдыг акы-дүнмалышкы нацпаларның шүлүкчүлериниң шүлүктериниң «Ном болган ыры» деп чыынлыны чоокта чаа парлап үндүрген. Ук шүлүктер чыынлыны бистин республиканың ном садыгларында кирген. Чыынлыда дөртен ажыг аңгы нацпя шүлүкчүлериниң шүлүктери кирлаттынган. Оларның арасында Тываның хөөчүн болган аныяк салгалдың шүлүкчүлериниң чогаалдары бар.

Сураглыг шүлүкчү Степан Сарыг-оолдуң «Мен—Совет Эвилелинин хамаатызы мен», Олег Сагаи-оолдуң «Терек», Юрий Кенгегештиң «Октябрьны ырыга алган тур мен», Кызыл-Эник Кудажының «Чогаалым», Монгуш Доржунун «Час», «Өнүүмге», Алдынсол Даржаанын «Тоол биле амыдырал» болган өске-даа шүлүкчүлериниң шүлүктери кирген. (БИСТИҢ КОРР.).

БИЧИИЛЕРГЕ

Тагарни даар суурда ажыттынган. «Ариэлектричылык» даар каттыжыышкын электрон кужу-биле ажылдаар, үрегларны ойнаарактарны будуруп эгелээн.

Ол болза бичиилерге барааннар будурер. Арменияда тоску үлетпур объектизи болуп турар. Анда кылгылаан янзы-бүрү ойнаарактар үругларны улуу-биле өөртүр. Оларны Ленинакашпын үлетпур бомбинадының болгаш Шамшаинскиде «Пластик» заводтуң мастерлери будуруп турарлар.

Үругларга ойнаар кылыр таарыштырган стол, сандай ийиде, самолёттар, корабльчингештер болгаш өскелерни-даа Ереванда алюминий заводунуң металлургтары кылып турарлар.

(СЭТА).

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

МЮНХЕН. (СЭТА-ның тускай корр. В. Кукушкин, А. Стародуб, Ю. Хромов). Сентябрь 5-тен артенинде ат мувар маргылдааның киржикчилери, классиктиг хүрештиң мөгедери болган кано база бәйдарка даар хемелерге чарыштың тергиилээнпери олимпийжи медальдар дээш шыңгыы демиселди эгелээнпер.

Байдарка болган кавоо хемелер-биле чарыштыг соңуургал көөр дүүш Мюнхеннің кыдыында Обершляйсхайм эриинге 20 муң хире көрүкчүлер чыглып келген. Машина тургузар черге чүгле барыпгерман эвес, харын-даа Европаның өске-даа чүрттарының номерлерин кадаан автомобильдер дола бергеп.

Бо маргылдааларга кирипкеп совет спортсменнер шупгузу термнин эки көргүзүлгүт болганнар.

Маргылдаа эгелээринің үезин каш хүн мурнунда Александр Шпаренкодан бо дугайында айтырыг салырга, демисел соолгу, түңнел хүнде пыңгыы болур дең харыылаан болгай. Ынчалза-даа шуут-ла эгезинден тура шыңгыы демисежир черек деп, ол пемей чүтаалаан.

Делегейниң чаңгыс эвес удаа чемпиону болган Мексиконуң олимпийжи чемпионунуң ол состери бадыткаттынган. Шпаренко-биле божа ГДР-ден аныяк спортсмен Иоханн Маттерн эжиндирип келген. Шпаренкодан ол шоолуг-ла эвес озалдаан.

Чаңгыс кижи олурар байдарка хемелиг эстафетаны ийи даапыр олимпийжи чемпион Людмила Пиняевадан хүлээп алгаш, Юлия Рябчинская дорааң-на мурнуку олургуже кире берген. Ол маргылдаа 500 метрге болган.

Орта түңнел маргылдааларже кирер эрге дээш демисел чорун турган. Оон соонда Людмила Пиняева ийи кижи олурар байдарка хемеге Екатерина Курышко-биле кадыбүгү дистанцияны бүзүредип-биле эрткеп, өскелерни мурнаан.

Василий Юрченко база-да кавоо хемелиг маргылдаанын ийнги черин алгаш, түңнел маргылдаага киржир эргени алган.

Ийи-ийи кижи олурар ыпоз болган байдарка хемелербиле маргылдаага Владас Чесюнас биле Юрий Лобанов, Николай Горбачев биле Виктор Кратасюк олар база чедишкинниг болганнар. Дорт кижи олурар байдаркалыг маргылдаага ССРЭ-ниң болган ГДР-ниң спортсменнери эң ыңгыяк дорааң коргускеп.

Аңаа бистиң хемежилериввс тиилээн.

Классиктиг хүреш талазыбиле маргылдаа бистиң хостуг хүреш мастерлеривистиң тергиин эки хүрешкеня ярмарка залында болган. ССРЭ-ниң спортсменнери баштайгы ужуражышкынналарны чедиишкинниг эрттиргеп. Аңаа Джемал Мергелишвили, Рустем Казаков, Виталий Ковстантинов болгаш Владимир Зубков олар тиилелгени чедип алганнар.

Мюнхеннің Нимфенбург деп парыгының иогаан шыктыг шөлүнге аът муварының командалар аразында маргылдаазы база желээп. Бо маргылдаада эр кижилер-биле кады хөрөжеңнерниң киргиял турарры солуп. Баштайгы хүн ГФР-ниң спортсмени Лизелот Лизенхоф 1763,0 санныг боол, мурнап чорун турган. Ийнги черде — Мексиканың олимпиаданың чемпиону Иван Кизимов. Совет команда ГФР-ниң төлөлекчилериниң 75 сан хожудан, ардыгында ийнги черде чорун турар. Үшкү черде — шведтер. Олар бистиң спортсменнериввске 75 сан четпейн турар.

Аугсбургка ССРЭ-ниң болган Польшаның футболистери ойнаапнар. Оюнуң баштайгы чартыында бистиң спортсменнеривисс тергиидеп. 1 санны киприп алганнар. А ийнги чартыында совет шилиидек командага ол оюн — тергиин үзүг үжур-дүзалыг болган. Олар тиилээр болза боттарының балүүзүнге бирги черже үнер үжурлут. Ынчалза-даа польша спортсменнер тергиин эки ойнаапнар. Ынчангаш бистиң командавыс бүгү-ле күжүн салыр, бар-ла аргаларны ажыглаар үжурга таварышкан. Оларның маргылдаазы үш шак ажыг үеде үргүлчүлээн. Оон түңнеле чүгле соолгу үжуралышкынга — бешки ойнаашкынга шиитиирлегтиигеп. ССРЭ-ниң шилиидек волейболистери беш үжуражышкынының үжүл арыы-биле үткаш, боттарының болүүзүн бирги черинче үнгеп.

Сентябрь 5-тин кежээки маргылдааларын олимпийжи суурда болган таварылгага холбаштыр кылбас дээш.

Ынчангаш сентябрь 6-ның маргылдааларының эртеи эвес, а үк черинп-биле 14 шакта эгелээрии чарлаан.

ОЛИМПИАДА ТҮР СОКСААН

МЮНХЕН. (СЭТА). Делегейнин Олимпий комитедп болгаш олимпий оюннарының организаторлар комитедп Олимпийжи суурга болган үүлгедишкинниң үржуундан Мюнхенде олимпий оюннарын түр соксалыр дээ шиитиккр үндүрген. Чүгле сентябрь 5-те боол түрээр маргылдааларны соолгуже чедир үргүлчүлээр үжурлут.

Олимпийжи суур девискээринче будиесверзин — барыын-герман шеригларинің солдаттарын кедирикеп. Суурну полиция болгаш солдаттар будуулеп алган турар.

Мюнхенде ГФР-ниң канцлери В. Брандт чеде берген.

* * *

МЮНХЕН. (СЭТА). «Кара сентябрь» даар палестин организациядан кирип турар болук кижилер Олимпийжи суурда Израильдың спортчу төлөлерипиң чүртүп турар турар бажыңывыс халдаашкын кылган деп. XX олимпий оюннарының Организастыг комитединің даргазы В. Дауме сентябрь бешге болган парлалга конференциялынга дыңнаткан. Ол үүлгедишкинниң түңнелиивде кижилер база өлгеп.

Үстүнде аңыткан болук кижилер спортчу төлөлерипиң арткан кежигүннерин боочепсек-биле түдүп. израиль казактан 200 палестинпилерии Израильдың кара-бажыңнарында достаарын негеп турар.

Израиль спортсменнер-биле кады ол-ла бажында Уругвайның болгаш Гонгонгтуң спортчу төлөлери база туруп турар.

Мюнхенниң полициязы Олимпийжи суурну бүзөлеткеп, ынаар журналистерипдаа кирбейп турар. Полицейлер маргылдааларже чүгле спортсменнерни эрттирип турар.

«Террористерпиң үүлгедишкинин канцлер В. Брандт эң шиитпирлин-биле буруу деп көргенпи» ГФР-ниң газаанын түскай төлөлекчизи Алерс дыңнаткан.

Совет делегацияның төлөлекчизи ол үүлгедишкинге болзуун харааладшкынны болгаш чамдык кижилерниң өлгенинге кажыдалып Олимпийжи комитетке илереткеп дээрии дыңнаткан.

* * *

ЧУРУКТА: аар дескп көдүрүлгеп олимпийжи чемпнону Яан Талтс болгаш копье октаарынга ийнги чер дээш моңгун медаль-биле шаңналаткан Янис Лусис.

ГФР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ КЫЙГЫРЫ

БОНН. (СЭТА). Сентябрь 5-те аңаа Германиянның Федеративтиг Республиказының чазаа хуралдаан. Мюнхенде Олимпийжи суурда айыылдыг болуушкунунуң дутайын чугаалажып көрген. Ол хуралдың соонда Германиянның федеративтиг Республиказының канцлери В. Брандтының араб чүрттарның күрүне болгаш чазактар баштыңнарыпа чорутпан кыйгырыгының бижилиин таратқан. Ол кыйгырыында чугаалап турары болза: «Тайбың олимпий оюннарыны дүжок халдаашкын түңелиивде түр соксааны болгаш чамдык кижилер өлүм-чидимге таварышкан, өске-даа кижилерниң аамы-тыныгга айыылдыг боол турарының дугайында медээни ыңаанаш, федералдыг чазак аңаа хамаазы-биле килецпеп турар. Халдакчыларның холунда кирген кижилерни хостаарыбиле бүгү үүлдерни кылырынче силерни кыйгырып турменен».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Баштайгы беш муң экземпляр

Республика маңмыңаалыында түүлбү заводунда парлалганың хөй пиитп тарадыкчызы Анна Ивановна Адым сентябрь 1-де хоорайның Союзпечать агентилелиигге бирге дугаарында келгеш, 1 чылдың солуннар, журналдарын ол коллективтиң кежигүннериниң чагытканы 1054 рубльдиң квитанциязын аппарып дужаган. Ол коллективтиң кежигүннери 148 экземпляр журналдар болгаш 90 экземпляр солуннарны пургузайында чыл хуусаалыг чагытткан. Коллективке парлалганың хөй пиитп тарадыкчызы, партийжи даалганы Анна Ивановна 1970 чылдан бээр ак сеткилдиг күүседип, парлалга чагыдылгазынче чыл бүрүде хөй-хөй вомчукчуларны хаара түдүп келгеп. Ол коллективтеп чаңгыс «Тувинская правда» солуннуң 55 кижи чагыдып алган.

Хоорайның Союзпечать агентилелиинде бо үүнеерде кижи-ле хөй. Олар шуптуң парлалганың хөй пиитп тарадыкчылары-дыр. Хоорайның үлетпур бүдүүлүге, албан организацпя черлериниде парлалганың хөй-пиитп тарадыкчылары сентябрь 5-ке чедир ажылчы чонуун 5 муң экземпляр солуннар, журналдар чагытканының квитанцияларын дужааганнар.

С. ТАС-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

16.00— Өнүүг телекөргүүг. 20-ги Олимпий оюннарында. Мюнхенден дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.50— «Күш-ажылы». Телефильм 19.00— «Салгакчыларның намдары». Дамчыдылга. 19.30— «Соликамдан репортаж». Телефильм. 19.40— Телемедээлер. (Орус дылга). 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00— «Юморескалар». Кыска метражтыг телефильмнер. «Дүн ортузунда». «Хуулгаазын лимбп». 23.50— «Үе». Информастыг программа. 23.00—00.25— Өнүүг телекөргүүг. Спортчу программа.

аалдар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаңы чаар. Барыын уланышкынныг хаттыг дүргеш секундада 7—12 метр үедер. Агларның температуразы даглыг черлерге 10—15, өскелерпиге 15—20 градус чылыр.

Кызылга токар булуттаар, чагбас. Хаттыг дүргеш секундада 5—10 метр үедер. Агларның температуразы 18—20 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Советтиг арт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүрээнниң кижизи» 15, 20.30, «Үруглардың бирээзи» 16.55, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туман арты бергенде» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бешки «Бүдеп келген оол» 9, 10.50, 12.50, 14.40 «Леди Гамильтон» 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

Садып алыкчыларга дыңнадыг

Кызылдың садыг черлери бо чылдың сентябрь 9-та Октябрьская кудумчузун дургаар ергенгиниң 10 шактаа эгелээш янзы-бүрү

НОГАА САДЫГЛААР БАЗААРНЫ ОРГАНИЗАСТААР.

Ногаа базаарынга консервалаан болгаш чаа дүжүттүн-даа янзы-бүрү ногаа аймаан, курлаткан кат-чимис чүүлдерии, борбак болгаш соктан каан кара, кызыл перецтерии, лавр-лыг бүрүнү, а ол шынаан ногаа аймаанда кылган аъш-чемнин савааларын, консерва ажылып, дуглаар хереселдерии садыглаар. Оон 1,2 болгаш 3 литр ишкир шил лаазаларны салып ап болур.

Садып алыкчыларны ногаа базаарынче чалап тур.

КЫЗЫЛ-САДЫГ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, баазы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылагай киллзинин 21-47, үлетүүр киллзинин 22-64, чагаа киллзинин 37-13, культура киллзинин 23-54, сөөге ажылгерпчиң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 ажылыраа киллзинин 41-27, информацпя база совет тургузук киллзинин 20-60, бухгалтерпчиге долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черпиниң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00883.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 8 ПЯТНИЦА. № 212 (8980) орта 2 коп.

110 мун тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирери Тываның тараажыларының алдарлыг болгаш буянныг херээ!

А дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге **23497** *тонна тарааны саткан.*

Совет Тываның тараажылары! Төрээн чуртка 110 мун тонна тараа садар хүлээлгевисти алдарлыы-биле күүседиилиңер!

БҮГҮ КҮШТҮ—АЖААЛДАЖЕ!

Тоску беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн кыска хуусаада чидирип чокка ажаан алыр дээш кандыг бүтүг хемчеглерни ап турарын, механизаторларның база тараажыларның оргузунда социалистиг чарыштыг канчаар организастаашын Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң партком секретары Д. Дамбодан бистип корреспондентивис айтырган. Оон харыызын донгузу-биле парладывыс.

— Совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганывың 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдан турарын демдеглээр ужурлуг — деп, ол эгезинде чугаалаан. — Олар бо хүнүрде тарааны чогуур үезинде ажаагаш, күрүнеге садар хүлээлгезин күүседир, үрезин болгаш мал чеми тараны уруп салыр сорулгалыг ажылдап турарлар.

Партия, профвилел комитеттерн, дирекция дүжүт ажаалдазын организастыг чорударынче үгленген. Демдек-биле ажаагаш, күрүнеге садар хүлээлгезин күүседир, үрезин болгаш мал чеми тараны уруп салыр сорулгалыг ажылдап турарлар.

Партия, профвилел комитеттерн, дирекция дүжүт ажаалдазын организастыг чорударынче үгленген. Демдек-биле бүтүг хемчеглерни ап турарын, механизаторларның база тараажыларның оргузунда социалистиг чарыштың кайчаар организастаашын Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң партком секретары Д. Дамбодан бистип корреспондентивис айтырган. Оон харыызын донгузу-биле парладывыс.

— Совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганывың 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдан турарын демдеглээр ужурлуг — деп, ол эгезинде чугаалаан. — Олар бо хүнүрде тарааны чогуур үезинде ажаагаш, күрүнеге садар хүлээлгезин күүседир, үрезин болгаш мал чеми тараны уруп салыр сорулгалыг ажылдап турарлар.

Партия, профвилел комитеттерн, дирекция дүжүт ажаалдазын организастыг чорударынче үгленген. Демдек-биле

Дүжүт ажаалдазының

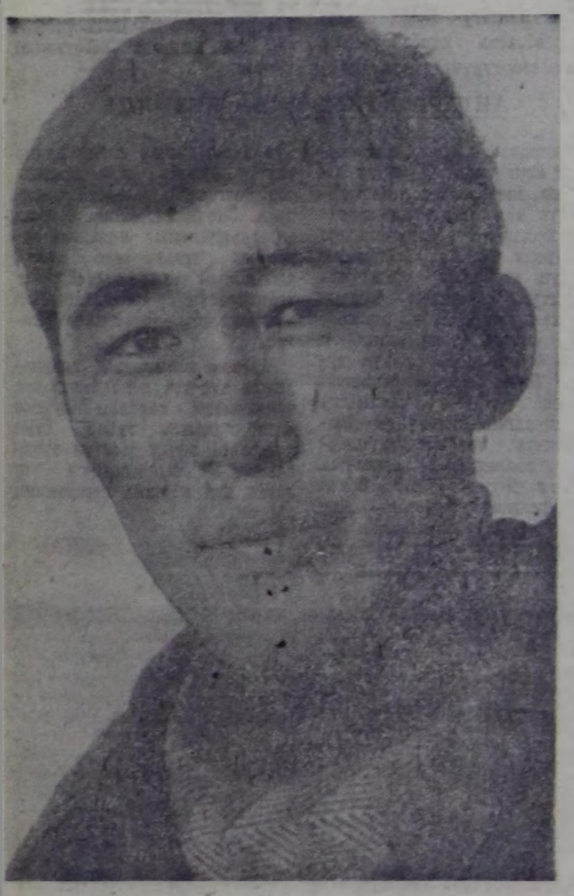
МААДЫРЛАРЫ

ОҢГАР-ХОВУ — ТАҢДЫНЫҢ ТАРААЛАҢ ОРАНЫ

«КОММУНИЗМНИҢ ХЕРЕЛИ» КОЛХОЗТУҢ ТАРААЖЫЛАРЫ ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖА МЫРЫНГА 3 МУҢ 100 ТОННА ТАРАА САДАР ДЭЭН ХҮЛЭЭЛГЕЗИН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БО ХҮННЕРДЕ ЭРЕС-ШУДУРГУ АЖЫЛДАП ТУРАР.

О. Комбужап.

О. Кара-оол.

ЮБИЛЕЙГЕ БИСТИҢ БЕЛЭЭВИС БОЛЗУҢ

Бистиң № 1 бригадавыс август 15—17-ден эгелээш 20 комбайн-биле хары угда кызыл-тасты тавычалай кестирип киргем. Тараапы ажаап ап эгелээр мурнунда бригаданың кежигүннерин чыгташ, түс-түс кижилерниң ол чугула кампаниягә киржилгезин тодарадып, планныг онаалдаларны бергилээн бис. Ажаап алышкынны комплекстиг чоодуры-биле тараапы бастырган соон дарый саванны бөлүп сараттаар, күскү чер аңдарылгазын кыдыр, күрүнеге тараа дүжаалдазы-биле кады келир чылдың дүжүдүүң дутайында сагыш салып, үреэнге ап-не эки тараапы четчир кыядыр уруп алыр дээн ышкаш чугула сорулгаларны аңаа тодартай чугаалажып дугурушкан бис.

Планнаап алганывыс ёзугаар кол культура — кызыл-тасты гектардан-на 12 центнерни алыр деп көрген чүве. Чазын тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг бедик негелделерни сагып тургаш чорудуп, чайгы ажаалданы оон эрттиргенивистиң ачызында тараавыстың дүжүткүрү бистиң манап турганывыстан ораанчок ашкаш. Бир гектардан-на ортумаа-биле 16 центнер кызыл-тасты аамыр аргалыг болдувус. Ол дээрге улуг чедишкин. Келир чылдың дүжүдүн магадылап, 800 тонна эки шынарлыг үреэнни уруп, арыглап алдывыс.

Ажаап алышкынны 25 ажыл хүнүнде чорудар деп сорулганы салып алган бис. Оңгар-Ховунуң хаймырааы — 3100 тонна тараапы Төрээн чурттуң шыгжамырынга киирип, республикага бир дугаарында күрүне-биле үзе саналып сорулганы салган бис.

Бригаданың мурнакчы комбайнерлери Оюн Комбужап, Александр Путинцев, Владимир Сластников, Оюн Дадар-оол олар ышкаш шалыпчылдар аңаа улуг үлүүн киирип турар. «СКД-5» маркалыг комбайннарның башкарыкчылары О. Комбужап, О. Кара-оол биле А. Путинцевтиң звеноу хүнде 12,5 гектар черниң тараазын бастырар нормазын 25—30 гектар чедирип, чүткүдүт чорууп көргүзүп келгеннер. В. Сластников, Н. Моңгуш биле О. Дадар-оолдуң звенозу тараапы тавычалай кестиреринге хүнде 16 гектар нормазын үргүлчү 150—200 хуу чедир күүседип келгеннер. Оларның кижи бүрүзү сезонда 700 гектарны кестирер деп алган хүлээлгелерин ажыр күүседир аргалыг болуп турар.

Таңды эдээнге бо чылын агаар-бойдус ындыг-на таарымчалыг ынес болду. Удаадараа бүргеп, чаашкыннап, тараажыларга шаптыктап кёлгеп. Ынчалза-даа бистиң бригаданың кежигүннери ол шаптыктарны боттарының могагпылаг биибес чүткүдүт күш-ажылы-биле ажып тиилеп турарлар.

Ажаап алышкынның еске участоктарында киржип турарларның аразында күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар мурнакчылар баа бар. Чижээ, чер аңдарып турар трактористер Михаил Миков биле Александр Андрияшин 400—400 гектар планныг онаалдаазын доозар чытаан. Саван бөлүп, сараттаар звенода Константин Соломатов биле Түлүш Оолак 400 тонна ажыг саванны сараттап ап, чүткүлдүүн көргүзүп турар.

Моон мурнунда чылдарда бис механизаторларны бөлүктеп ажылдадып турган бис. Бо чылын звенолаар арганы ажыгладывыс. Бир ындыг звенога-да 3 агретат кирер. Бо арганың ажыктыы чүл дээрге, кижилерниң демнежил ажылдаарынга эптиг, техниканы туруушкун чок ажыглаар, бот-боттарынга техниктиг ажаалдага дузалажырынга таарымчалыг болуп турар. Звенолар аразында социалистиг чарыштыг. Оон негелделериниң бирээзи ажаап алышкынынга чидириг чок, эки шынарлыг чорудары. Ынчапташ звено кежигүнү бүрүзү ол дээш бот-харыысалгалыг.

Дүжүт дээш демисел бисте доостур чоокшулаан. Ону эки шынарлыг эрттирер, оон-биле Ада-чуртувус — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болур байырлалынга күш-ажылчы белекти сөңнээр бис.

М. КУЛАКОВ,
трактор-хову бригадири.

ЧЭЭРБИ ИЙИ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Колхозка чээрби ийи чыл иштинде механизаторлап келдим. Бо аразында кандаашкындан, сооктан, хаттан тараа шоолуг үнмээн чылдар, 1967 чылдың күзү ышкаш чаагай дүжүткүр-даа үелер тургулаан. Күс санында-ла «хову кораблю» башкарып, дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруунга туржуп келдим. Бо чылын бистиң колхозта тараа эки үнген. Ам кол харыысалга биске, комбайнерлерге, чолаачыларга онаажыр.

Күрүне мурнунга тараа дүжаар хүлээлгевисти күүседип, бодувустуң хереглелиниске четчир үреэнни, мал чеми тараапы складка уруп алыр дээш агаарның таарымчалыг үезин, техника-агрегатарны чөп ажыглаар сорулганы дүжүт ажаалдазынче киирдеп шинтпирлээн бис.

Тараа быжып, ажаалданың кидан массалыг үези эгелээнин-биле чергелештир ажаап алышкында агрегаттарны звенолар айны-биле тургускан. Мээң удургуп турарым звенода үш комбайн, ийи автомашина бар. Ниитизи-биле ажаап алышкында 20 комбайн ажылдап турар, оларны звеноларга хувааган. Ол чорук үе-шагны чөп ажыглаарынга, кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринге ажыктыг-дыр.

Тараапы кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр талазы-биле звенолар, түс-түс агрегаттар аразында чаржып турар. Чарыштың чорун турар байдалын, оон түүнелин беш хонуктап үндүрүп турар. Тиилекчилерни материал талазы-биле шаңналарының чурумун тургускан. А тиилекчи болган звенону алдаржыдып, күш-ажылчы алдарның түгүн кодурүп, шаңналыды бүгү механизаторларның хуралында байырлыг байдалга тыпсын турар.

Бистиң звенонуң комбайнерлери, чолаачылар баштайгы хүннерден-не темпини кошкатпайн турар. Колхозтуң бир комбайнынга-ла бо чылын 250—260 гектарның дүжүдүн ажаар үлүг онаажын турар. Бистер хууда социалистиг күлээлгелерни алгылаан бис. Ынчангаш 350 гектардан куду хүлээлге алган кижи чок. Мен бодум бо сезонда 700 гектарның дүжүдүн ажаар сорулгалыг мен. Ам 360 гектар ажырдым. Кады ажылдап турар эштерим О. Кара-оол, А. Путинцев боттары аныяк механизаторлар. Ынчалза-даа ажылга кызымаа, ак сетки-лиин-биле олар хоочун механизаторлардан дудак чок ажылдап турарлар. Соолгу үеде бистиң звенону чарышка тиилекчи кылдыр санап, комбайнерлерге-даа, чолаачыларга-даа вымпелдерни, акша шаңналын тывыскан. Биске дузалажыры-биле Хову-Аксының АТБ-зинден болгаш партия обкомунуң гаражындан чолаачылары Л. Ильченко биле М. Школин оларны бистиң звеновуста быжыглаан. Чолаачы өөнүктервистиң быжыг сагылга-чурумнуу, техникага камнығы, бедик харыысалгалыы биске дыка идиглиг болуп турар. Звено тараа бастырылгазында ажылдап турар болганда, бистиң темпиниис чолаачылардан хамаарылгалыг. Звено кежигүннери хүнүү-не ийи нормадан эвээш эвес ажыды күүседип турар чорук дээрге автотранспортчуларның бисти эки хандырып турарының херечизи болур.

Социалистиг чарыштың негелделерни база чогумчалыг ажылдап кылганын демдеглеекседим. Мурнакчыларга тӧпсыр шаңналдың хемчээли норма күүседеэнинден хамаарылгалыг. Чижээ, норманы 120—150 хуу күүсеткен тавырылгада 5 рубльдың шаңналын тыпсыр, 200 хуу күүсеткенде 10 рубльди бээрин докладаткан.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодал» деп ханы уткалыг чүүлү-биле бистиң механизаторлар танышкаш, ону чүүлдүүзүнүн хүлээп алган. Бо чылдың дүжүт ажаалдазында чаа чүүлдер бисте база тыптып келген. Ажылдың шынарын экижидип, кижи бүгүдээнинң харыысалгазын бедидери-биле шынарның талоннарын комбайнерлерде, трактористерде, чолаачыларда берген. Мажак арттырып, тараа төп, багай ажылдап турар механизаторга баштайгы удаада сагыедырыгны колхоз кежигүнү бижи бүрүзү берип, оон үш талонунуң бирээзин хавырып ап болур. Арткан ийизин хавыртыр болза, ажаалда соонда шаңналды механизаторга төлеп бербес дугайында айтырыт тургустунар. Бир талон хавыртканда шаңналдың 25 хуузун, ийинни алысканда 50 хуу чедир чидирер. Бо чорук мораль-даа талазы-биле улут шылгалда болбас аргажок.

Негелдени шыгшыырадып, даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы улгаттырган чорук улам эки ажылдаарын бистен негеп турар. Ам үеде бо бүгү негелделерни бистиң комбайнерлер, трактористер, хоорайдан, ажылчын суурдан келген чолаачы эштериис эки сагып турарын беш хонуктарның түнелдери көргүзүп турар-дыр. А бистиң звенога хамаарыштыр чүнү чугаалап болуруул? Чарыштың тиилекчиниин вымпелин үш удаа чаалап алган улус бис. Ажаап алышкынның соолгу хүнүнге чедир бистиң комбайннарывыска ол тукчугаштар киискип турзун дээш, улам күженишкининг ажылдаво бис.

О. КОМБУЖАП,
комбайнер.

БИСТИҢ ЧЕМГЕРИКЧИВИС ЧЕР БОЛГАЙ

Адам-нем-даа тараачыныар чүве. Шору эр ашаргаш, мен база тараа тарыырынга өөренип, чер ажылының чамыжын, оорүшкүзүн биле берген мен. Бо-ла колхозумга трактористиг, комбайнериниң—чаңгыс сос-биле чугаалаарга, кодаа ажыл-агый машиналарын башкарарының мергежилдерин шиңгээдип алган мен. Бо мынчаар чер аңдарып, чайгы дан хаяазын та чеже уткудум ыйнаан. Чазын аңдарган черинг шыгын базырып, үреэнин чаштырып, күзүн дүжүт ажаап, элээн каш чылдарда ажылдап келдим.

Төрээн колхозум-биле байырлашкаш, хоорайга чурттап көөр-дүр дээш Кызылга барып, чолаачылап-даа турдум, мынчалза-даа тараажының сеткил-сагыжы, оон сагышсыралы меңээ чоок болуп артып калганын дораан-на эскерип каан мен. Кыжын-даа, чазын-даа орукка бодалым тараа шөлүг-биле холбаткан. Чемгерикчивис — ие черивис мени кыйгырып турганыг апарганын эскерип кааш, дедир төрээн колхозумче зэң келген мен.

Эрткен күзүн комбайнга ажылдаап, 1000 га хире черинг дүжүдүн ажааштым. Бо чылдың чазынында трактор хүлээп алгаш, 300 гектар черни аңдарып, 1000 гектар шөлге тараа чаштырдым. Чаагай дүжүт остүрериңге трактористиң харыысалгазы коичуг бедик. Хөрүзүнү трактөрист кавчаар сайзыратканыл, тараанның өзүмү, дүжүт оон дыка хамаарыжыр. Ынчангаш ховуларны чайын эки дескилеп, чемгерериниче механизаторларның кичээнгейин мөөнүнээн, ону агрономнар ыяк контрольдап турар. Дески, эки сайзыраткан шөл комбайннар ажылдаарынга база тааримчалыг.

Бо чылдың Оңгар-Ховуда тараа чаагай үнген. Бистиң колхоз күрүнеге 3100 тоннадан эвээш эвес тараа дүжаар хүлээлгелиг. Ол сорулганың боттанырының бүгү барымдаалары бар. Агроном, бригадир, учётчик хүнде кылдынган чүүлдү түннеп, ол дугайын коргүзүг самбыразынга демдеглеп турар. Комбайнерлериниң ажылын, темпизин бистер, трактористер база сонуургап турар бис. Ынчанмайн канчаар, хүлээлге күүседеэнин кижи бүгүдээи сонуургаары билдингир.

Бо үеде чүгле тараа кестирер, бастырар, ону арыглаап күрүнеге дүжаар деп чүвеге аважыыраак, келир чылгы дүжүт дугайын бодаваа болза, бисти ёзулуг тараажы деп болбос ийик. Ынчангаш амгы үениң түлүк ажылдары-биле чергелештир күскү чер аңдарылгазын, үреэнин уруушкунун уттуп болбас. Күзүн 5000 гектар хире черни аңдарары кордүнген. Амгы үеде ону алаан күүседиркен бис. Сылос салышкыны доозулганы-биле чергелештир бүгү трактористерниң хөй нуруузу ам чер аңдарылгазында келген. Баштайгы хүннерге бодаарга, темп ам болээн. А. Андрияшин, Д. Оюн хүн нормазын 2 катап ажыр күүседип турар. Мен база оларның деңнелиинде чоруп ор мен.

Күскү чер аңдарылгазының талазы-биле мурнувуста сорулгалар улуг. Аргалыг-ла болза, ажылды ийи эзлчегленп организастаары чугула. Хамык ужур болза механизаторлар чедишпезинде. Ол дугайында моон соңгаар кичээнгей салыр үе келген.

М. МИКОВ,
тракторист.

АЛЕКСАНДР ГИТАЛОВТУ ДЕТКИП ТУР БИС

Чурттуң сураглыг тараажыны А. Гиталовтуң солуунарга йиижээн үүлүүн бистиң колхозтуң механизаторлары, таажылары болгаш тускай эртемниглери сеткилиниң ханыышындан сонуургап танышкан. Ол чүүлдү колхозтуң хову гурлаанга тускай чугаалажып гөрдүвүс. Кижи бүрүү-ле слебти, тараапы каминалгалыг ажыглаар, ону төтчегласпринге удур демиселди чарлаарын ыыка-ла чугула айтырыг-дыр деп чөпсүнгеп.

Тараапы остүрүп, ону чидириг чокка ажаап алыры келеп эвее ажыл-херек деп, ураглыг механизаторнуң үнелээнинге каттышпас аргакон. Бо чылын кочетовчулар боттарының чүткүлдүт күш-ажылы-биле бедик дүжүттү остүрүп ап, оон ажаап алышкынын кыска хуусаада чорудар дээш демиселди республикага бир дугаарында эгелээн ажыл-агыйларының бирээзи.

Эш Гиталовтуң парлаалгага көдүргеп айтырыын чугаалажып тургаш, бистиң механизаторларывыс тарааның төтчегласпкинии, ажаап алышкын үезинде янзы-бүрү чылдагаан-биле чидирипи болдурбас дугайында шыңгыы түнелди кылган. Ынчаш практиктиг хемчег кылдыр дүжүт ажаап алышкынынга колбашкан бүгү механизаторларга, чолаачыларга шынар талоннарын тыпсыр деп шинтпирлээн бис. Ол хүнден эгелээн тракторист, комбайнер, чолаачы бүрүзүнүг тускай майыктың үш талонун тыпсыкан.

Ажылды үрей кылган азы тараа болза ону чидиргилиг, мажактыг ажаап алган, автомашина-биле соортуп тура топ-чайган дээш демги талонну үш удаа үзе тыртыргап туруп болур. Бир удаа шынар талонун үстүргемде оон ээзи халаска тараа алыр эргеэни ышкынар болгаш сезонда 320 гектардан ажыр тараа кестиргени дээш алыр шаңнал акшазынын 25 хуузун казымдар, ийиги удаада — тараа алыр эргеэни болгаш шаңнал акшазынын 50 хуузун казымр, а үшкү удаада — оларның 100 хуузун казыдар, азы өскөр чугаалаарга, шаңнал-даа, немелде төлевир-даа албас.

Бо талонунуң ужур-дузазын тайылбырлап турувуста бистиң тараажыларывыстың аразында аңаа чигзинер кижи чок болганы кижилерниң тараанның каминалгазы дээш ботхарыысалгазы үнелээнин херечилеп турар. Моон мурнунда бистиң колхозка тараанның чидирипи, тотчегласп буданнаарын болдура бээр таварылгалар тургулаан. Бо чылын ажаап алышкынының шынары дээш демиселди шыңгыыратканының ачызында бүгү-ле кижилерниң харыысалгазы илергей бедээн.

Бригадир, звеночу, учётчик, деңзилекчи, механизатор, аңаа колхозчу бүрүзү кады-кожа ажылдап турар өөрүнүң ажылының шынарын хайгаараар, ону контрольдаар эргелиг. Колхозтуң удурткучулары, тускай эртемниглериден эгелээш, колхоз кежигүнү бүрүзүнге чедир мажактай тараа кескен комбайнериниң, оорганизаторларының ажылын ыяк чедирип, республикага бир дугаарында күрүне-биле үзе саналып сорулганы салган бис.

Ажаап алышкынны 25 ажыл хүнүнде чорудар деп сорулганы салып алган бис. Оңгар-Ховунуң хаймырааы — 3100 тонна тараапы Төрээн колхозум-биле байырлашкаш, хоорайга чурттап көөр-дүр дээш Кызылга барып, чолаачылап-даа турдум, мынчалза-даа тараажының сеткил-сагыжы, оон сагышсыралы меңээ чоок болуп артып калганын дораан-на эскерип каан мен. Кыжын-даа, чазын-даа орукка бодалым тараа шөлүг-биле холбаткан. Чемгерикчивис — ие черивис мени кыйгырып турганыг апарганын эскерип кааш, дедир төрээн колхозумче зэң келген мен.

Эрткен күзүн комбайнга ажылдаап, 1000 га хире черинг дүжүдүн ажааштым. Бо чылдың чазынында трактор хүлээп алгаш, 300 гектар черни аңдарып, 1000 гектар шөлге тараа чаштырдым. Чаагай дүжүт остүрериңге трактористиң харыысалгазы коичуг бедик. Хөрүзүнү трактөрист кавчаар сайзыратканыл, тараанның өзүмү, дүжүт оон дыка хамаарыжыр. Ынчангаш ховуларны чайын эки дескилеп, чемгерериниче механизаторларның кичээнгейин мөөнүнээн, ону агрономнар ыяк контрольдап турар. Дески, эки сайзыраткан шөл комбайннар ажылдаарынга база таарымчалыг.

М. Миков.

Л. Михайлова шаңда.

В. Сластников болгаш оон комбайны.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ТУДУГГА БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ БРИГАДАНЫҢ МЕТОДУ

Москвага беш чылдың дургузунда 27 млн. дөрбелчин метр чурттапа шолүп ажыглапа киирерп көрдүпеп. Ол дөрге 580 муп орепе чурттаар чаагайжыды туттупган квартиралар-дыр. Ол хире хөй бажыпны канчап дүрген ажыглапа киирерил деп айтырыг-да тудуг шолдеринде, эргөлдерде болгаш трестерде шиптирлеп турар.

Ук сорулганы чедиишкиниг боттандырарының амгы үеде эң ажыктыг аргаларының бирээзи—бригадаларга тудугну бот-орулга-чарылгалыг арга-биле чорудары болур. Ол арганы Москвада «Зеленоград» тудуг эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Злобинге удуртқан тудуг бригадазы 14 кажт бажыңның тудуунга эң баштай ажыглап эгелээн турган. Тудугда депшилгелиг бо аргага хамаарыштыр дамазында түүлдү Москваның Кол тудуг черииің начальнигиниң оралакчызы В. В. Пивоваров США-ның корреспондентизиппе чугаалап берген.

— Тудугну база күш-ажылдың төлевирии ындыг ажылыг организастаары ам бисте пептерээп. Бот-орулга-чарылгалыг болур арга-биле Москвада ам 70 ажыг коллектив ажылдап турар. Чыл топчуәнге чедир олардың саны 115 чедир ковүдээр.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың ажылы кандыг янзылыг организастаттынып турарының дугайын кысказы-биле көрүп көрээлиидер. Ындыг аргажө шилчээн бригада хамаарышкан эргелели-биле керээн чаргаш, тудуп турар объектизи дээш харысалганы долузу-биле бодунга алыр, тудугпуң ёзулуг ээзи апаар. Бригада кожигүннери тудуг материалдарының чарыгдалың, машиналарның болгаш техника ажыглалың, кылган ажылдың шынарын болгаш бот-үнезии боттары харысларлар. А тудуг эргелели керээ чарган бригаданы бүгү түүлдер-биле бүрүн хандырар хүлээлгелиг. Бригада тудугну доозуптарга оон алдынган орулганың 40 хуузун бригадага төлеп бээр.

Чамдык түңнел чурагайларны көргүзерге мындыг: бот-орулга-чарылгалыг бригадалар сөөлгү 12 айларның дургузунда 72 бажыңны, 8 поликлиниканы, 3 уруллар албан черии, 8 будүрүлге корпузун ажыглапга кииргеннер. Бо объектилерии тударында көрдүнеп чарыгдалдар 28 хуу кызырылган болгаш пландан ажыр тос муң рубльдиң орулгазы алдынган. Бир кижиге онаашпыр ажылдап кылынышкын 21,9 хуу эскен, ажыл төлевирииң фондузу 6 хуу камналгалыг болган.

А кол-ла түүл ол объектилерии хуусаа бетинде ажыглалга киргеени болур. Чижээлээрге, Е. Озеровтуң бригадазы («Строитель» трест) 14 кажт башкыны 102 ажыл хүпүнде кылган. Ону 117 хүн дургузунда тудары төлевиледе көрдүнеп турган. Н. Деминиин бригадазы (Свердлов районнуң тудуг-септелге треэи) тос кажт бажыңны 15 хонук бурунгаар ажыглалга дужааган. Б. Коноваловтуң бригадазы («Строитель» трест) 14 кажт бажыңны 19 хонук бурунгаар тудуп доозкан.

Ол бүгү бажыңнарны панельдер болгаш улуг блоктарбиле кылган. Тудугжулар колдуунда-ла монтаж ажылдарын кылып турарлар. Доктаадын тургускан график ёзугаар тудуг материалдары (панельдер, блоктар) сөөрткеп машиналар тудуг шолүнге кээп турар. Бүгү кылыр ажылдарны ол хире кызыы кылдыр санап каап турда бээнн ажылчыннар графикты мүрнап турарлар. Оон алгаш көөрге, тудуг объектилериңде чедир ажыглаттынмайн турар иштики курлавырлар, аргалар бисте ам-даа дыка хүй. Москваның үүле Кол тудуг черииің бүгү бригадаларын бот-орулга-чарылгажө шилчидер болза чыл дургузунда планнан ажыр 12 муң квартираны тудуп болуруп специалистер санаан.

Тудугпуң чаа аргазынче шилчээн черлериңе ажылынга база бир эки түүл болза, ук бригадаларда күш-ажылдың сагылга-чурумунуң көзээде бедик деңгелде туруп турары болур. Ажылдан озаллаар, прогулдаар, анаа «таакпылап» олурар чоруктар шуут чидер.

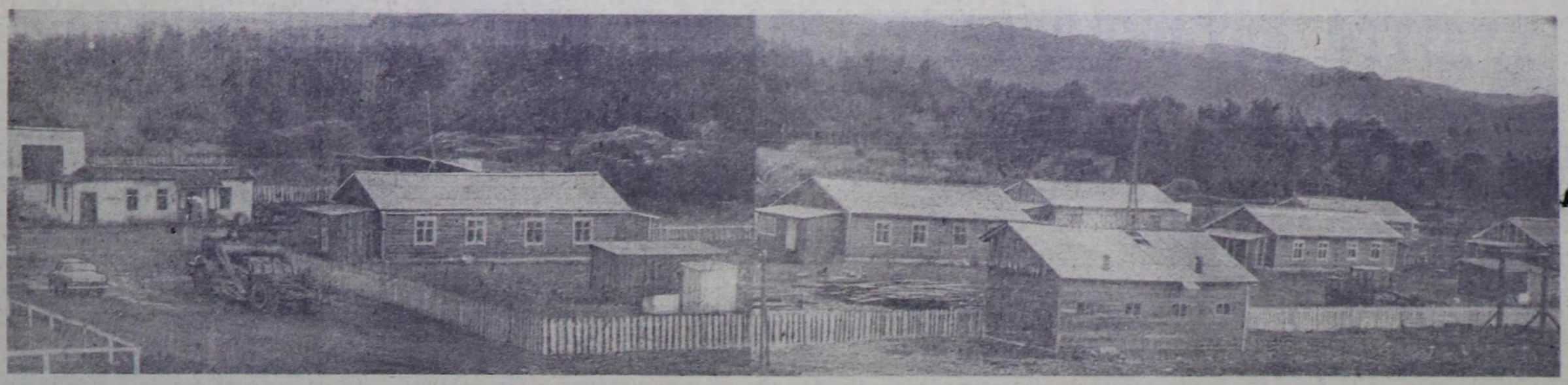
Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның ажылының ажыктыг бооп турарын күш-ажылдың моральдыг болгаш материалдыг факторларының шын ажыглаттынып турары-биле тайылбырлаар апаар. Ол арга тудуг бүдүрүлгезин эргелеп башкарарынга ажылчыннарны бодуна хаара туда бээр чүве болганда, тудугпуң салым-чолу дээш кижи бүрүзүнүң моральдыг харысалгазы бедип турар.

Бот-орулга-чарылгалыг бригадада ажылдап турар кижилер ажылды чогаадыкчы ёзубиле көөр, экономика айтырыгларын сайгарар апаарлар. Чүге дээрге, бригаданың кылыр ажылын планнап турузарында (чеже материалдың, чеже кижиниң болгаш машина, техниканың негеттинерии) бригада кежигүннери шуутузу киржип турарлар. Кылыр ажылын ол хире ыяк планнап алган бригаданың ажылдап турар объектизинге баарга ээ-харысалга чок октакпан тудуг материалдары-даа, анаа турар кран-даа, кылыр чүве тыпкайн анаа кылаштап турар кижилер-даа көзүлбес болур. Чүге ындыгыл? Бир тээ тудугга кордүнеп бүгү чарыгдалдарны канчаар ажыглаарын бригаданың эргезинде берип каан чүве болганда, артык чарыгдалдарны бригаданың күсели-биле дуглаттырар чүве болганда, ажылчыннар көпеек бүрүзүн халаска ытпазын бодай бээрлер. А көпеек дээрге анаа эрткен үе, буданнаан тудуг материалдары ол-ла болгай. Материалдыг идиг бериишкинниң факторлары маңаа улуг рольду ындыг янзылыг ойнай бээр.

Тудуг материалдарын кадгалап, ажыглап турарын ап көрээлиидер. Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың ажылдап турар черииге баарга бүгү чүве эмнелеттинген, чурумчыскаалдыг болур. Сүстүнүп чыдар цемент, бүзүк туулбулар көзүлбес—тудуг шолүн аштап, арыглап каан чүве дег сагындырар. Цемент болгаш еске-даа материалдарны шык дүшпес черже эмнелээп, туулбуну алырынга белеп кылдыр чыый салган болур. Заводтардан шын эвес кылган азы бузук панельдер кээрге оларны дедир чорудуптар—оон өртээн төлээр артык чарыгдалдың ажыы чок-ла болгай.

Тудуг объектилериңге күш-ажылды ындыг янзылыг организастаан сооңда хары угда берип турар. Чижээлээрге И. Деминиин бригадазы үстүнде чугаалаан тудуунуу хуусаа бетинде дугжу бригаданың ажылынга хүн бүрүде киржир чорук шегдээр. Чамдык тудуг организацияларының квартал азы чартык чыл доостур чоокшулап орда план күүседир дээш бүү-хаа хөделип үнер чорун чамдык черлерде ам-даа бар. Ажыглалга дужаар хуусаазы чоокшулап келген тудугга өске объектилерге ажылдап турган кижилерии чыып экелгеш, дүн, хүн дивейн оон чедир кылдынмаан түүлдерии кылып турун бээр. Ол үеде өске тудуглар аиаа турун турар. Амдыы тудугну ажыглалга киирген соонда оон ылдыпган шоолүг ээс орулганы анаа ажылдап турган (өске-даа объектилерден келген) бүгү бригадаларның кежигүннериңе деңге үлептер. Ол тудугну фундаментизинден эгелээп-даа ажылчын, ону доозар дээш дуза.ааның келген-даа ажылчын 5—10 рубльдиң шанналын алыр.

Бот-орулга-чарылгажө шилчээн бригадага мындыг практика турбас апаран. Анаа күш-ажылдың материалдыг пдиг бериишкини кижи бүрүзүнүң мергежилиидеп, кылган ажылга киирген үлүүлээп дөрт хамааржыр. Шаннал акшазын үүрмектээвес, тудугну ажыглалга киирген соонда хары угда берип турар. Чижээлээрге И. Деминиин бригадазы үстүнде чугаалаан тудуунуу хуусаа бетинде дугжу бригаданың ажылынга хүн бүрүде киржир чорук шегдээр. Чамдык тудуг организацияларының квартал азы чартык чыл доостур чоокшулап орда план күүседир дээш бүү-хаа хөделип үнер чорун чамдык черлерде ам-даа бар. Ажыглалга дужаар хуусаазы чоокшулап келген тудугга өске объектилерге ажылдап турган кижилерии чыып экелгеш, дүн, хүн дивейн оон чедир кылдынмаан түүлдерии кылып турун бээр. Ол үеде өске тудуглар аиаа турун турар. Амдыы тудугну ажыглалга киирген соонда оон ылдыпган шоолүг ээс орулганы анаа ажылдап турган (өске-даа объектилерден келген) бүгү бригадаларның кежигүннериңе деңге үлепт

ДУН-ХҮН ЧОРУКТУГ ЭР

Очерк

Дуңмазы дуңмазы эвес-даа болза, бодупдан аныяк кижилерни Саая Кара-оолович дуңмаң деп чаңчыккан дарга чүве-дир. Келдиртпикпеп кара комбинезонунут, чалбак кызыл шырайлыг, узун эриелеңген хүлүмзүрээш, ол мынча дээп:

— Ал-бодуң, чүдүрүкчүң, автомашинаң оруккa белен-не ыйнаан, дуңмам?

— Ийе. Белен-не, дарга.

— Шынаарга мынды-дыр дуңмам: богүнден эгелээш сени бо иштинге чоруктарже чардыктырбас бодай-дыр мен. Машинаң идетелдиг, бодундаа бажыңымчалыг кижи болгай сен. Хөндергейже хаптар бо-ла. Моон соңгаар, көвек үе эрткиже, үргүлчү-ле ол эвеспе. Канчаар чоруурун, кымга бараалгаарын, чүнү экизээрин сургаан хөрөө бар бе?

— Чок ийин. Саая Кара-оолович. Орук бажыңында айтышпала каан чүве-дир.

— Кандыг дуза херегил?

— Чүү-даа херек чок.

— Ындыг болганда, орукчуур менди-чаагай, дуңмам!..

• • •

Тудуг ыяжы сөөрүкеп, соонда кожуглуг, погаан хөректиг «ГАЗ-53» дээр чүк машинаны Нүүрүк-Хөлдүң элезин хаажылаан эриң-биле шыпладып кел чоруй, дөктаай берген. Кабинаның оң, солагай талакы эжиндеп узун, кыска кестүр ийи аныяк эр үне халыпкаш, ырлашпышаан, хөлүө машинажыкпанар.

Оске эвес, өңүк чүрттүң
Ондур, ак-көк хөлүг-дүр сен.
Одурек дег, харбаңгылап,
Оожүнге эштин алыйн
Хары эвес, кады чүрттүң
Кайгамчык көк хөлүг-дүр сен.

Кас дег, куу дег,
харбаңгылап,
Хайым чалгын куспактап
айын.

Чүгле ырыктааштыг сугже мойт кылынганнар. Чурумалдың чаражын чугаалап-даа четпес: хөлдүң аар ий талазында ак-ак баштыг, көк-көк даглар тугга көрүнчүктелгеш, куду баштаны бергилээш, ынаар үстүнде, Чеди-Тей чыргылчиннелгеш, оөң талыгыр ындында, улуг-ла кожагар ак шляпа дег, Моңгүп-Тайга карак чылчырыктадыр чайнап-тыткан. Хөлдүң погаан бырлаңында ар, кыс ийи куу оолдарын эдертипкеп, улуг, биче ак-чайт салгын хемелери дег, кулбурткулаан, оөң бетинде экинген эдиериң баштары каргылап, хүреп оргалары

хүнге кыланнашкан.

Кезек пыныгылаңкаш, олар үне халыып кээп:

— Сен бе, мен бе? Келче, харыы!—диишеп соомда, сегиржип аң, хүрежи бергеннер. Чаагыдан кара-ярының чүдүрүкчү эр па-даа четпейн, октадыпкап, дээр таар коруп алган, өө-тыныышаан, эжинге чугаалап чыткан.

— Ынчаныйн канчаар. Сен дээрге ковуунуң алдан дерттүүң бирээн-ле болгай сен. Май 9-та шүүлдүң-даа чоп. Моге болурунуң бажыңы чүде чүвел аан бо. Биче-оол?

— Бажыңы бо-дур харын, хүрекпп турарывыс. Үргүлчү-ле ынычаар шеветтинер болза, сенде ужур бар-дыр. Боря. Чүгле кара-күш эвес алды арга, беш моге база херек. Оон ыйай хүрежир кижи ара

«Шынның» конкурузунга

галап, таажылап черле болбас. Че, артык чүгаа-даа борта-ла калзын, хаң орар-дыр! дээш, чолаачы кеттинге берген.—Сууржуурун күзээн тос малчын чаа бажыңнарны малап турар. Тос бажың билдиң бе?—дээш. Биче-оол руль артынга олүрүпкен.

«ГАЗ-53» катап-ла, бурулаадып ыяй болган.

• • •

Бо болза чолаачы кижиниң бир ырак рейсинден харак чиваш арааның хензиг турумалы-дыр. Салымы машина, орук-биле холбашкан руль тудукчуларының бүгү-ле эрткен оруун, соорткен чүгүн машинаның айтыкчы херекселин, чолаачының орук депгери чокка, ким-даа тода сананап-түңнеп күш четпес ийин. А Тас Биче-оол чогум-на мындыларның бирээн-дир. Оны бүзүредир кандыг барымдаалар барыл? Карты, Мугурнүң ужу-бажыңдан Могев-Бүреңниң ыракты одарларында чедир. Мугур-Аксыдан Хандагайты, Чадаана тавараан. Кызылга кирер, оортап бээр-даа бүгү-ле орук-чириктер чугаалап турган болза: «Биче-оолду таныыр бис!» дижирлер кижик. Оны Моңгүп-Тайганың шуургазы. Кызыл-Арттың хөртүү, Хөндергейниң малгажы, Чадаананың гөрп-даа шенээп, кезедип чадаткан, орукка актаткан, дүп-хүн чоруткур эр чүве-дир.

• • •

Бо очеркти бижип эгелээрим хүн, тодаргайзаарга, сес айның сөөлгү дыштанар хүнүнде, бистиң маадырывыс «Малчын» колхоздуң машина парыгының даштынга дорт дугуйлуг «өөңүүнүң» төөниктиг ажаалдазын доозуп, аштаң-чүлүүп турда, чеде берген мен. Сентээр-даа түү бооруп аан. Машина мырынай-ла чаа. Оөң спидометр чүгле 14 000 километр өрткенин көргүүп тур. Чолаачы «ГАЗ-53»-түң халывын дутлапкан. Ол чүл дээрге машина кан-кадык, чорук чоруурунга белен дүвей ол.

— Кайнаар бедеткенип турарыл?— деп айтырымывыс харыызы чангыс-ла сес болду.

— Хөндергейлөөр.

Ынча дээрге сагышка дораан-ва тайга кирип, ында

Орук — бүгү чүрттүң аймдыралының кол черии эзлеп турар. Бистиң республикамның орук шугумумда 2,3 муң кижи хаара туттуптан болгаш оруктарны эки байдалга тургузар, оөң чогуур сентелгенни өй-шаанда былып, чүк болгаш цесгежир соортүлгенни хандырар дээш күжемишкинниң ажылдан турар.

Шагаан-Арыг — Чадаана аралыгын чаа орууп № 209 орук-ажыглал участогунуң коллективи кылып турар.

Олар ам оруктуң кол тудуун доозуп, оөң кырын асфальт-биле шыпладып турар. Белдир-Кежин суурда асфальт-бетон заводун тутка. Ол завод хонуктa 200—300 тонна асфальт кылыр аргалыг. Ак-Туругда орук-сентелге базазын тутка. Ында чүрттелге бажыңнары, инини чүрттелге оөң, мастерская, столовая, гараж болгаш өске-даа объектилер бар. Ол суурнуң иниги хевирин бо чуруктa көргүскен.

А. АНРИИЦ фотозу.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВТИҢ АЛДЫН МЕДАЛЫ

МЮНХЕН. (СӨТА). Совет аар атлет Василий Алексеев сентябрь 6-да ийиги аар дениилиг штангистериниң маргылаалынга арыг тиилелгени чедип алган. Ында ол 640 килограмм болган. Ынчангаш ол бодунуң оөң мурнундагы-ла делегей рекордун бөгө катап бадыткаанын олдур.

• • •

МЮНХЕН. (СӨТА). Великобританиядан баргаң спортсмен Родней Патиссон олимпиаданың паруктуг хемелериниң «чүкүтар голланд» деп бөлүүнүң маргылдаазынга баштайгы тиилекчи боон шылгараан. Ол сөөлгү, чедиги чарыштың түңнели хамаан чокка алдын медальды чаалап алган.

ЧУРУКТА: XX олимпиаданың ийиги аар дениилиг штангистериниң маргылдаазынга арыг тиилелгени чедип алган, алдын медаль-биле шаңнаткан совет атлет **Василий АЛЕКСЕЕВ.**

Мюнхен болуушкуннарынга хамаарыштыр

МЮНХЕН. (СӨТА). Оөң дыңнадыл турары-биле алыр-га, экстремистиг палестин организациязының «Кара сентябрьга» хамаарыжы турар бөлүк кижилер Олимпий суурунда израиль делегациязының чурттап турган бажыңынче халдаашкыны кылган дугайын XX олимпий оюннарының Организастыг комитединиң даргазы В. Дауме сентябрь беште болган парлалга конференциязынга дыңнаткан. Халдаашкын түңнелинде өлүмнер база бар. Үстүнде айтыкан бөлүк кижилер израиль спортчу делегациязының арткан кежигүннериниң боо-чепсек-биле кыжалып, израиль кара-бажыңдарынга 200 палестинецтерни хостаарын израиль казактай иеген турганнар.

Делегейниң Олимпий комитедиң болган олимпий оюннарының организастыг комитедиң оюннарының суурга ол болуушкуунуң үржүүндан олимпий оюннарын түр соксадыр деп шиитпирлээн турган.

• • •

МЮНХЕН. (СӨТА). Сентябрь 5-тиң көжүүзүнде «Кара сентябрь» дээр үлегедикчи организациязының террористериниң ГФР-ниң полициязының эрге-чагыргазының аразынга террористер болган оларның тудуп алган кижилерин-даа араб чүрттарының кайы-бирээзиниче самолёт-биле чоруткан турарының дугайын дугуржуп алганнар. Террористерниң болган оларның тудуп алган кижилерни Мюнхеннеп 25 км. чергe Фюрстенфельдбрукты аэродромга ийи вертолёт-биле чедирe берген. Анаа оларны «Боинг» деп самолёт маңнап турган. Вертолёттар хонуптарыг билек-ле кедеп чыткан полицейлер снайперлер террорнстерже боолдап эгелээн. Удур-дедир атказлажыышкыны үезинде террористер сүрүп алган чораан спортсменнериң. вертолёттуң бирээзинiң ужудукчуузун, а ол ышкаш бир полицейни уштыкааннар. Үш полицей болыглаңган.

Гранаталар частыышкыныдан бир вертолёт база уштыкаттынган. Позицин болган шериг танныылдары аэродромнуң девискээрин бүзээлеңеп, ону ыяк хайгаарал, чиндип чоруп турар.

Баварияның иштики херектер министри ажаа келет кылганының чылдагаанын таныылбырлаан, мынча дээн: туттурган кижилер террористер-биле кады. Каирже азы Марокковже ужудуп чоруурунга чөпшээрешкеп-даа болза ол черлерге четкен соонда израиль спортсменнерни дөмей-ле узуткап каапкан дээрзинге террористер-биле чугаалажыышкыннарны кылган немеп албан кижилерге аймылыышкын турганнар. Оөң ужурундан туттурганнар самолётка олуруптар мурнунда оларны хостаарын орадаажыр деп полиция шиитпирлээн.

Баварияның иштики херектер министриниң медегленнии бүгээр алырга, атказлажыышкын үезинде 5 террористер олуртпеп болгаш 5-жү туттурган.

ГФР-ниң чазааның төлөделчиин Алерстиң чугаалаазы-биле алырга, тудуп алган кижилерa-биле кады террористерниң ужудун чоруурун болдурбас деп федералдыг

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ.

МОСКВАДАН

18.00— Өңүг телекөргүзүг. 20-гa Олимпий оюннарының Мюнхендеп дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 «Шолбаңчыгаш». Уругларга программа. 18.50— Уругларга фильм. «Мен аныяк космонавт мен». 19.10— Телемедээлер. 19.25—«Хамсара—ак-көк орук». Киноочерк. 19.30— Телемедээлер (орус дылга) 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00— Өңүг телекөргүзүг. 20-гa Олимпий оюннарының Мюнхендеп дамчыдылга. 22.00—«Делегей улустарының ураң түүлгү». Болгарияның таңцылары болгаш ырлалары. 22.30— «Үе». Информастыг программа. 23.00—00.40—«ЧК ажылдакчызы». Ураң-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

Орус дылга шылгалда

Чээрби алдын, чээрби тос моңгүн болгаш, чээрби алды хүлер медальдарны Москвага болуп эрткен орус дыл, литература, тоогу болгаш ССРЭ географиязының талазы-биле Бүгү-делегей олимпиадазының чедеп беш киржикчилерн алгаш чанарлар.

Оларга иниги билиг школаларының үстүкү класстарының өөренакчилери. Монголиядан Австралияга чедир 16 чурттарның национал олимпиадаларының тиилекчилери, ол ышкаш бүгү-делегейниң орус дыл болгаш литература башкыларының ассоциязыында киржип турар чурттарның толээлекчилери хамаарлыр.

Бо организация 1967 чылда тургустуган болгаш бүгү социалистиг чурттар-биле кады 29 капиталистиг чурттарны база хөгжүүн орар чурттарга делегей дылы апар чыдар орус дылды пептередириңге салдарны болуп турар.

ЮНЕСКО-нуң документилерин бүглер алырга, Каттышкан Нацнялар Организациязында ажыглаттынып турар дылдарның бүгү делегей дылдары кылыр саналары кордүнген. Оларның аразында орус дыл база бар. Дыл эртемденнериниң ортузунда өске «хемчээл» база бар. Ол чул дээрге, совет дыл эртемденн академик Виктор Виноградовтуң саналары-биле алырга, элээп каш чылдар мурнунда орус дылдың дузазы-биле чер кырының 500 миллион кижизи чугаалажып, оны өөренип турганнар.

Орус дылга кижилериң сонуургалы кайчаар-даа аажок улут. Оларның чамдыктары социалистиг чурттарның хамаатылары.— Совет Эвилелиибиле идеологтуг ажылы домей болгаңы-биле, капиталистиг чурттарның улустары — совет артем — техникалың болгаш ССРЭ-ниң садыг ажылывче оны киглээгейни салып турарының улгурумда орус дылды өөренип турарлар.

Чамдык кижилер туристен чоруур үезинде совет улус-биле чугаалажыр сорулга-биле ол дылды өөренип ап турарлар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга: орус соске хандыкпыл хой чылдагаанчадыг.

Амгы үеде хой-хой чурттарның школаларында орус дылды өөренип турар. Англиялың 802, Германиянның Федеративтиг республиказының 503, Франциязың 400 школаларында орус дыл башкылашкыны чоруп турар.

Башгайы ужуражыгга оорушчут-ле болган. МАПРЯЛдың эдицинг секретары, дыл эртемнериниң доктору Виталий Костомаров Ленин дагларында уругларның театр Орлузунга олимпиаданы байырлаарын, Москвага болганы бо. Аалгыларның ортумак назыны 15—16 хар болуп турар.

Бирги олимпиада МАПРЯЛдың эгелекчи саналын дутаар Москвага болганы бо. Аалгыларның ортумак назыны 15—16 хар болуп турар.

Орус дылды өөренирнинче сени чүү хандыкпыткаңыл дээрзин Гамбургтан келген оң ады харыыр Крестен Альбертен айтырган мен. «Политэкономияны сонуургап турар мен. Маркс, Энгельстиң ажылдарын немец дылга вомчугуладым. Социализм тиилээн чурттуң политэкономиязын вомчуурда орус дыл херек-тир»—деп, ол тодаргай харыылады.

— Чеховко. Чеховка база катап Чеховка — деп, сагышсеткиниң водурдүүшкүүнүбиле Парижтен келген Пьер Элькаим орус чогаалчыларын кымга ынак сен дээн айтырымны харыылады.

— Чеже түү дээш ынак сөөн?— диидим.

— Орус дылга ынакшылырына ол менээ дузалады. Сагыш-сеткилдиң илбичилл, сөстүң улуг чуруктуузу киижи —дей-дир.

Австралия чурттуг Елена Борланд Михаил Шолоховтуң «Оожүм Доңуу» воинчуур дээш шылгалда хүлээп ап турар «кадыг» шылгакчыларның чанында барган, чедиичелиг харын бүрүзүнге оларның канчаар өөрүп турарын эскерип кастым. Орус болган совет шулукчуларниң шулуктерни американ солдуң, моол уруглуп, француз өөреникчиниң чымчак, хонг-лян-биле чүректериниң ханыышкан помчаанын. Хельсинкиден келген ажылчының оглу фин Еероле Ууно Таннопун Москваның төөгүзүн чүве аргырбейн чугаалаанын, улуг Ролга кижиниң «оруктарлыг» кандыг хоорайлар барын румын Виорика Оприяның адаанын дыңнап олурдум...

Олимпиаданың киржикчилери орус дылдың дузазы-биле Москвага онуктежип алганнар. Улан-Батордан Оюунцэнгэ Жамсранжав, ГДР-ден Эльке Эрик болган Болгариядан Яна Жечева, Полыпадан Ирена Татьевска, Кубадан Марин дель Кармен олар ботботтарының аразынга чүгле орус дыл кырынга чугаалажып турганнар. Орус дылдың делегей дылы апар чыдарын мыя моон безин көрүп болтур.

Олимпиада медальдар тыпсыры-биле доозулган. Виталий Костомаров-биле кады Левинниң, Толстойнуң, Горькийниң дылын өөренип турар киржикчилерге моон соңгаар кулуу медеглеп турр.

• • •

МЮНХЕН. (СӨТА). Сентябрь 6-тың 4-чү сагыжында Олимпий оюннарының Организастыг комитединиң даргазы Виллер Дауме Мюнхенниң парлалга конференциязында Олимпий оюннарын түр соксадыр дээн шиитпирлээн.

Ол чугаазында Олимпий оюннарын түр соксадыр дээн шиитпирлээнин Германияның Федеративтиг республиказының Правительствозунуң, Баварияның иштики херектер министриниң, Мюнхен хоорайның бурганизастыг органнарының, Олимпий оюннарының Организастыг комитединиң, Германияның Федеративтиг республиказының Олимпий Комитединиң, Германияның Федеративтиг республиказының Спорт федерациязының, Мюнхенниң спортсменнериниң, Германияның Федеративтиг республиказының граждандарының, ол ышкаш Олимпий оюннарынга киржип турар делегейниң өске-даа улустарының чүрээ-биле ынак сеткилдиг болгаш ынак сеткилдиг болгаш ынак сеткилдиг болгаш

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезендиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 9 СУББОТА. № 213 (6899). ортаа 2 хем.

110 муң тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирери Тываның тараажыларының алдарлыг болгаш хүндүлүг херээ!

А дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге **26931** *тонна тарааны саткан.*

Аңаа-оолдуң шалыпчы фронту

УЛУГ-ХАЯЖЫЛАР УЛУГ ИШТЕ

„НАЙЫРАЛДЫҢ“ НАЙЫРАЛДЫГЛАРЫ

— Шагдан тура аттыг-чарлыг Шанчымык тараазы бышкалак. Ылаңгыя кыыл-тасты көзери бичө элек. Арбайны тавычалай кестирериңчө дийн хонгаш кирер бис. Чаңдык комбайнчыларны ынаар чорудар деп тур бис—деп, «Найырал» совхозтуң директору эш Текеев бо айның 5-те бистинбиле ужурашкан чугаалаан чүве.

— Өске комбайнчыр бригадаларында база белен-ле мынаан але?

— Ийе, 25 комбайн бүрүн белеп. Бистиң тараавыстың быжыкары шала элек болганда, оларның оң бири улуг-хаяжыларга дузалажыры-биле бо айның бирөзе-ле ында барып ажылдай бергеннер. Эвир чылың талдыкыларга база шынчаар дузалаан улус. Оолдарның ажыл-ижин сонуурган көрүнер...

«Эртинизде «Улуг-Хая» совхозтуң Бай-Даг бригадазынче бар чорааш, шефтеп келген найыралчыларга дүшчү бердивис.

Сес комбайн бир диляндекти долгавыр, күзүн чайган кастар дег, дистинчипкен чорүп турлар. Оларның соонга дөрт кестирген чиңге-тараанын савацы кожа-кожа тикилеп каан оглеп-ле—өпейгилеп чыдып калгылаар. Ажыл бичии-даа чай чок.

Удаваанда беш гектар хире далиндектиң тараазы ажаан алдыпган. Комбайнерлер ам өске черже киирип дээш техниказын хынап, таңсарлай бээр аразында оолдар-биле чугаалапкан бис.

— Шефчилериң чедиишкини кайы хирел?

Ол айтырыгга оолдарның бирээзи мынчаар харыылаан:

— Эдиивис чаа-ла изип кел чор. Штурвалдан салдывар ужур турбас. Аяс хүннерни эки аажылавас болза хоржок. Кожаынга дузалажырындан буянныг чүве кайдал. Бодувустуң тараавыс бышкыже борта ажылдаар бис. Ылап турлар деп дугурушкан-даа бис.

Аңаа совхозтуң партком секретары эш Дамба база чедип келген.

— «Найыралдың» найыралдыг оолдары эр-хейлер. Ам таптыг-ла беш хонук ажылдадылар. Кестирип, бастырып турарының шынары-даа эки, темп база бедик-тир. Эртев беш хонуктуң түнелиң үндүрер бис.

...Ол бригаданың кызыл-булуңу. Совхоз директору эш Куркутов, партком секретары болгаш бригаданың өске-даа удуртуг ажылдакчылары, комбайнерлер аңаа чыглып келгеш.

Түнелди үндүрген: шефчилер беш хонукта 448 гектарның тараазын дөрт кестирген, оон 400 ажыг тонна тарааны алган. Черниң хорзуну эле-биле.

Дүүгүзүндеи бөгүн, а дварта оон-даа бедик коргузуглуг болурунга оларның кижи бүрүзү бүзүредиг. Валерий Кызыл-оол хүнде 9 гектарны дөрт ажаар нормаңы 13 гектар чедирип туран. Ол ышкаш Чалбаакай Бичө-оол хүнде 13 гектарны тавычалай кестирер тургаш, 18 гектарны кестирип турар. Шак мындыг мурнакчылар салбырда хөй.

О. ТАВАА.

ЧУРУКТАРДА: хүн нормазын ийи даңгыр ажыр күүседип турар «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери (солагай талазындан) Зник-оол Маспык-оол биле Кыргыс Кертик-оол. «Найырал» совхозтан шефтеп келген комбайнерлер улуг-хаяжыларның чиңге-тараазын кестирип турары (аравында). А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СОРУК КИИРГЕН

Тарма барда эът-даа, сүтдаа элбэр, а оңу чедип алыры демнинг күш-ажылдан чугула хамаарыжыр. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының тараажыларының ажыл-ижин доңчу-даа бол, бижинер бодадым. Ук коллектив чыл бүрү багай эвес дүүгүтү остурүп ап келген.

Бо чылын тарма культураларын 4300, а оон иштинден кыыл-тасты 2550 гектарга тараан. Улуг хаазын болган кыдыраа-биле ол ажылдарны эки тура-биле бүдүрүп турар. Бүдүрүлге черлериниң ажылчыларының болгаш кодээ-шин ажыл-ишчилери, интеллигенция биле аныяктар кодээ черлерге чазаглыг оруктарны, чуртталга бажыңнарын гүтчүп, суурларда суг дамчыдар четки түдүп, хоорайларда скверлер, парктар тарып олуртуп турар.

● ПРАГА. ЧКП-ниң XIV съездиниң аттыг 4 дугаар домна суугузу Острава-биң Витковицие комбинадынга бир чылдан шоолуг ашпас ү дургузунда ажылдап келген. Суугу одуп кыйыскан соонда алды-да ай эртекпейн төлевилеттинген күүү-шидалын чедип ашкан. Аңаа ажыл-иштин будурукчулуг башгайы чылдың дургузунда 30 хүү улгатка-кап. Бир тонна пойну эмилдиреринге-ле 570 килограмм кокс чарыгдаар кылдыр планнаттыгавышкы орнушка алыгаттынып турар кокс 535 килограмм. Чыл дургузунда камнап алдынган кокс 30 муң тонна болгаш 15 миллион кроң өртектиг- деп үнелеткен. Хонук дургузунда эвилдирип турар шөй 2000 ажыг тонна. Домвада суугута руда чурарындан эгелээп, эвилген шөй үндүрүп алырынга чедир металл эвилдирер хамык ажылды болду таарыштыр бошкарар электрон-сапалга машинаазы ажылдап турар.

● СОФИЯ. Болгарияда улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда дээди өөредилге черлериниң саны бештен ажыг катап, ынчаарга студентилер саны —10 муңдан 92 муңга чедир көвүдээн. Чурт дээди чырыдыышкын талазы-биле делегейниң бирги черлериниң бирээзин ап үнген. Ам дээди чырыдыышкынының хереглелдеринге бир чыл дургузунда чагыдаш турар акша-төренги Болгарияга улусчу эрге-чагырга тургустуварының мурнунда эрткен 50 чыл дургузундаазындан хөй.

● БУХАРЕСТ. Румыниянын ажылчы сонуунуң кадыын камгалалары медицина ажылдакчыларының 130 муң ажыг киижилиг хүрээлелиниң холунда. 1938 чылда чуртка 8 муңдан шоолуг ашпас эмчи турган. Ам 173 муң оруннуг эмнелге черлериниң калбак четкизи, 346 поликлиника, будурулгелерде болгаш кодээ черлерде 915 амбулатория, 778 диспансер чонга бараан боон турар. Ортумаа-биле сонуң удуң назылаары — дайын мурнунда чылдарда 42 хар турганындан амгы үеде 68,5 хар четкен.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ, НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр). Дайындың совет-француз хоочун киржикчилери биле ийи чурттуң хөй-ниитизинниң төлөлекчилериниң ужуражыышкынды доозулгаш Ужуражыышкынны Сталинград тулчуушкунунуң 30 чыл оюнга тураскааткан. Аңаа суралгыг совет болаан француз шеринг удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, хоочун дайынчылар, фашистиг лагерьлерге хоруудадыр чорааннар киришкен.

Аалчылар маадыр-хоорайның амыдыралы-биле бөш хүн дургузунда танышкан. Олар трактор заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыпкан, Европада эң улуг СӨКП-ниң XXII съездиниң аттыг фит). Волга ГЭС-ке чораан, төөгү тураскаадарын көргөн. Маадыр-хоорай дээш шыгыы тулчуушкуннар боон тургаш Мамаев курганында, дайынчы аддар алының хүндүлүг коруктер дептериниң аалчылар сагыш-сеткилге хаңы салдарлыг хөй-хөй демдеглелдерниң артырып каан. Оларның чамдыктары мындыг. «Кызыл Армияның улугдукчулары-биле кады данылдажып чораанывыс мээң аскым-кежик, дайынчы эптеримниң аас-кежик болган-дыр». (Үжар чүүлдүң «Нормандия — Неман» полкунуң командири чораап, генерал П. Пуйад). «Сталинград маадырларына четтирдивис, совет улуска моңге алдарга. (Чогаалчы Жан Лафиттиң XXII съездиниң аттыг фит).

ЭШ Г. Н. ДОЛГОПОЛОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫНГА ТОМУИЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Григорий Николаевич Долгополовту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1972 чылдың сентябрь 8.

ЭШ В. Н. АНТЫШЕВТИ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХОСТААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Өске ажылче шилчээнге барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы хүлээлгеден эш Вениамин Николаевич Антышевти хостаар

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1972 чылдың сентябрь 8.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

«Тээли» совхозтуң ажылчыннары дүүгүт ажаан алышкынын районда бир дугаарында эгелээн. Сентябрь 6-га чедир ында 502 га черниң тараазын дөрт ажаан, гектардан-на 9 центнер, шупту 505 тонна дүүгүтү алган. Дүүгүт дээш демиселдиң шалыпчылары башгайы хүнниерден эгелеп илереп келгеш. Совхозтуң Найырал салбырында комбайнерлер Хомушну Дыртык 85 га, Сояң Белек-оол 74, Александр Ламажык 67 га черниң тараазын ажаан ап, хүн бүрү улуг-нормазын 120—150 хуу чедирип турар.

Совхозтуң төп планында ажыл-иш хайныккан, «ОВП-20» деп маркалыг тараа арыглаар машинада ажылдап турар З. Окаш, И. Сесеңмаа, О. Декен-оол, А. Серен-Чимит олар ышкаш хүн нормазын 150—200 хуу чедирип күүседип турар мурнакчылар бар.

Бай-Тайганың ажыл-агыйлары бо чылын 6300 тонна бодүүн мал чемин белеткээр планнын амга чедир 2770 тонна кылдыр күүседип алган. Районда силос салыры чедиишкинниг доозулган.

«Тээли» совхозтуң ажылчыннары малга чулуктуг чем белеткелин шалыпкын чорудуп. 900 га черниң кукурузазын кестиргеш, 3445 тонна погаан массаны, алы эрткен чылдыындан барык-ла 2,5 катап хөй силосту салган. «Мурнакчы» колхоз база силос салыр планын ажыр күүседип ашкан.

* * *

Районнуң ажыл-агыйларындан чылдың үшкү кварталында күрүнеге сүт дүүгаар планын «Мурнакчы» биле «Кара-Хол» колхозтар хуусаа бетинде ажыр күүседиптер. «Тээли» совхоз сүт талазыбиле планның опаалдазын күүседир чоокшулаан.

П. САЛЯ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

● ВАРШАВА. Улусчу Польшаның ажылчы сонуу чүе-чүе, миллион злотых түңнүг ажылдарны эки тура-биле бүдүрүп турар. Будүрүлге черлериниң ажылчыннары болгаш кодээ-шин ажыл-ишчилери, интеллигенция биле аныяктар кодээ черлерге чазаглыг оруктарны, чуртталга бажыңнарын гүтчүп, суурларда суг дамчыдар четки түдүп, хоорайларда скверлер, парктар тарып олуртуп турар.

● ПРАГА. ЧКП-ниң XIV съездиниң аттыг 4 дугаар домна суугузу Остравадың Витковицие комбинадынга бир

ВЕНГРИЯ. Будапештиде электротехниктиг заводтарның «Ганц» деп каттыжыышкыны хөй янзы продукцияны кылып үндүрүп турар. Оон будурулгелериниң бирээзи автоорук транспортунуң дериг-херекселдерин кылып үндүрериниге таарыштыр тургустунган. Ол чурттуң иштики болгаш чурттан дашкаар-даа дыка хөй санныг чагыгларын кылып турар.

ЧУРУКТА: Венгр-совет найырал аттыг социалистиг күш-ажыл бригадазының вежигүннериниң бир иштө ажылдап турары.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ОРДЖОНИКИДЗЕ

КУКУРУЗАДАН КЫЛГАН

Бесланскиниң маңыс комбинады чаа кукуруза дүүгүдүнүң тараазын болбаазырадып ажылдай бергеп. Коллективке амгы сезон тураскаадлыг болган: будуруулге черниң баштайгы продукциязын бергенинден бээр мугур дөртен чыл орткеп.

Аъш-чем үлетпүрүнүң Теректе ол улуг будурулгезин тудар черни шилип алганы таварылга эвес. Соңгу Осетияга кукуруза дүүгүдүнүң чаагай болуру шагдан тура маңгадыг чораап. Кожаында республикаларның алыр тараа дүүгүдү оон-биле база-ла ачыр-дачыр турган. Бесланск комбинады — Европада эң улуг комбинаттарның бирээзи. Оон кукуруза тараазындан будурүп турар кылыглары 50 янзы.

Комбинаттың кукурузадан будурер кол барманы — тараа деңизинин үштүн ийи кезии болур крахмал. Пес аргыыр үлетпүрге пестерни оң болгаш ийи-шинчи кииреринге крахмалды солуптар чүве чок. Кукуруза чигирлиг болгаш хандызы чокка карамельди, чигир-биле-хандылаан сүттү, мороженоени будурер арга чок. Кукуруза черже ажок үнелиг. Оны автоботиктер — эмнер будурериниге ажыглаар.

Теректе ол комбинат сайгыравышаан. Бо чылын автоматтыг элеваторну тутказ. Аңаа 52 муң тонна кукуруза тараазын кадагалап болур. Комбинаттың күүүзү соолгу кашпа-ла чыл дургузунда безин бөштен ажыг катап улгаткан. Бо чылын аңаа бир хонуктала 550 тонна кукуруза тараазын сайгарып ажылдап турар апарган.

Т. ЕФИМОВ.

СРЕДНЕ-КОЛЫМСК

АЖЫКТЫГ МЕРГЕЖИЛ

Соңгу чүктүң Средне-Колымск хоорайында колэ профессионал-техниктиг училище ажыттынган. Училище ында болгаш ам азыраар ажыл-агыйларга тускай эртемнигилерни белетеер. Чаа өөредилге черни ортумак школаны болгаш сескиклассты доозкан 150 оол, кызы хүлээп алган. Олар бир чыл өөредилге, ишкин-радист, биче ветеринар эмчи, ад азыракчызы база чазаныкчы, быланчы болганының дипломнарын алыр. Якутияга республиканың ында, ажыл-агыйларга тускай эртемнигилерни белетеер. Чаа өөредилге черни ортумак школаны болгаш сескиклассты доозкан 150 оол, кызы хүлээп алган. Олар бир чыл өөредилге, ишкин-радист, биче ветеринар эмчи, ад азыракчызы база чазаныкчы, быланчы болганының дипломнарын алыр. Якутияга республиканың

ЧААРТТЫНГАН ЧЕР

Кыргыз ССР-ниң Күролай даргазы эш С. БЕГАЛИЕВ республиканың экономикасының болгон культурасының хөгжүдесинин дугаймда мынчаар чугаалап турар:

— Киргизияның экономикасының дугаймда чугаа чоруп турда, мурнувалаги чаңчыл өзүгөар мал ажыдыг республика деп саналар болгай. Мынчалзажок амгы үедеги байдалга мына дээри шала тыарышпас, чүге дизе, бистин республикавыс хөй адырлыг экономикалыг ашаргын. Мал ажылы-биле кады бисте чаа техникага чепсегленген чер ажылы калбак көгжүдеин алган, машина тудуушкуну, энергетика база хөгжөөн. Бедик хөгжүдеиг хөй адырлыг экономикалыг Киргизия Бүгү-эвиледдиң күш-ажыл хуваадазыныга бодунуң үлүгүн киирип турар. Кыргыс үлетүрүүн бараанчары совет чурттуң чер болганында хереглеттинин турарынган ашгыда, даштыкыда база улуг хереглелдиг болу бергеп.

Бистиң республикавыста барык-да 80 хире националдарның төлөөлекчилеря ажыдан, чурттап турар. Шынааларже агыш баткаш, ховуштөддерия дириспкеп, даг хемнери дег, оларның эчис-сорулгазы чаңгыс — чер кырынга эң-ве чыртыкыыг чаагай ынтилелди тудуп тургузары. Янзы-бүрү националдыг киижилерия каттыштырып турар улуг ажыл-херек түгле оларны ынти тура-соруктуг болдурган эвес, а харын-даа оларның ынти утаан-бодал байлактарын улам хандырар арганы берип турар.

Киргизияның экономиктиг амыдыралын хөгжүдериниң хөрээнге ССРЭ-ниң улустарының кады ажыддажыштаанның болгон бот-боттарынга дузаламчының ролю кайчаар-даа аажок улуг. Кажан бистиң крайывыс иеинүн болгаш чартык көшкүн амыдыралдан хостальш турда, РСФСР-деп, Украинадан болгаш чурттуң ескө-даа республикаларындан бедик мергежилдиг специалистерии, партия, совет ажылдакчыларыг муң-муңу-биле бисче чоруткулаан. Материалдыг дузаламчы база чыдан чылче улам көвүдеп орган. Советтиг Чөөн чүүтүң улустарының херек кырында деп эвес чоруу шак мындыг бот-боттарынга аки-дуцма ёзулу-биле дузаламырының артазы-биле ажыл эртинген.

Амгы үеде улус ажыл-агыйының чаңгыс-даа тудуу бүгү аки-дуцма улустарның дузазы чокка туттунмас. Ортаакы Азияда ажылдан турар эң улуг дээн электростанцияларның бирээзи Уч-Курган гидроэлектростанциязы он-он национал улустарның төлөөлекчилери тудушкан, РСФСР-ниң, Белоруссиявың, Прибалтика республикаларының бүдүрүлгелери деригледдерии, түдүг техниказын чорудуп берилээн.

Ындыг экономиктиг харылзаалаар ийи талалыг, бот-боттарынга дузалажырының оруу-биле чоруп турар дээрзин билдингир. Үлетүүр продукциязының янзы-бүрү 158 хевирлерин автоматтыг, чартык автоматтыг шугумнарыг, ынын хемчээр аппаратураларны, демир кезер станоктарыг, электрошимчедиичилерии, делегей рынокка шыларының эталону болу берген моңгүүсуун болгаш сурьманы, хөвең волокноузун, торгуну, дүктү, хөвең-саазындан ылган пөстерии — бистиң калбак-дегем Төрээн чурттувустуң бүгү-ле булунарынче Киргизия чорудуп турар.

Киргизия Улуг Октябрьның тинлээнинге чедир, хаанның Россияның эрге-шөлээ чок, кыдыг-кыягаар колониязы болуп келгеин биидингир болгай. Киргизияның мынчаардагы үлетүрүү дээрге хомурдаш, дус тывыжының, хөвең ажылдан кылырының болгаш көдээ ажыл-агыйының еске-даа ниг-ээлиниң каш борбак, улуг эвес чартын ус-тывын бүдүрүлгелериңден тургустунган турган. Чамдык алдын тывыштыг черлерии кам-хайыра чок төтчеглеп келген. Ол бүдүрүлгелериниң продукциязы Киргизияның дөвисээриниң 1913 чылда бүдүрүп үлүрүп турган бүгү ынтилел продукциязының 5 хуузундан ашпас үлелиг турган. Анда ажыл-чынаарының ниити саны 1,5 муң хире кижи турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы кыргыс улуска аку-дуцма эвилелдешкен республикаларның, хамыстың мурнунда улуг орус улустуң дузалаашыдан төөгү талазы-биле кыска үениң дургузунда экономика социал болгаш культура талазы-биле хөгжүдеиниң кайгамчык улуг оруун эртер арганы берген.

Киргизия амгы үеде Совет Эвилелиниң эң шапкын хөгжүдеиг районнарының бирээзи болуп турар.

1970 чылда Киргизияның үлетүрүүнүң ынити продукциязының хемчээли 1913 чылдың деңнезинден 187 катап ашкан. Ылаңгыя сескы беш чылда немей өзүлдениң темпиан эң бедик болган. Чижээ, чаэрби чылдар дургузунда — 1941—1980 чылдарда үлетүүр продукциязының чылда өзүлдезининиң ортумак темпиан 9,5 хуу болза, чедиги беш чылда (1961—1965 чылдарда) 10,8 хуу, а сескы беш чылда (1966—1970 чылдарда) он сан 12,8 хуу четкеп.

Республикада хөй адырлыг үлетүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының, хөгжүдеии бүгү-ле эвилелдешкен республикалар-биле хөй янзы экономиктиг сырый харылзаалаарның доктаамал озүлдезининиң ачызында чедип алдынган.

Бо беш чылда республикага национал орулганың 40,2 хуу озүлдезии хандырары көрүнген. Оон-биле кады сескы беш чылда немей өзүлдениң хуу бүрүүг 15,2 миллион рубль турган болза, тоскү беш чылда ол 22,4 миллион рубль болур. Ол болза национал орулганың хемчээлиниң чыл бүрүде озүлдезиниң болгаш хереглел биле чыылдага үндүрер хөрецгининиң улгадыл түрерии көргүзүп турар.

Үлетүүр бүдүрүлгезиниң хемчээли беш чылда 55 хуу өөрө ыыдыр бадылаттынган, оон-биле кады электроэнергетика, машина тудуу, металл ажыддан ыыры, шыл, ыыш үлетүүр, чиик үлетүүр дээн ышкаш адырларның мурнап хөгжөөн түрары көрүнген. Үлетүүрүүн еске адырлары база-ла улам ыдай хөгжүүр апаар.

Республиканың энергетиктиг базазының быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге 1 миллион 200 муң киловатт күүүлүг Токтогуль ГЭС-тиң тудуунун доостуру болгаш ажыглалга киреен чугула рольду ойнаар.

Фрунзе аттыг көдээ ажыдагый машина тудуушкуи заводу сиген ажаан алыр техника тудар талазы-биле чуртка эң улуг завод болу бээр; пресе-подборщиктер бүдүрүп үндүрер талазы-биле оон күүүзу 35 муң көвөк чедир үлгадыр ийикке, азы барык 2 катаи көвүдээр.

Улуг ажыл-агый адырларының техниктиг әдбө дериишкининиң материалдыг үндезиии болур машина тудуушкуунуң шапкын хөгжүдеин республикага хандырган турары көрүнген. Машина тудуушкуунуң болгаш металл ажыддан ыыры-рының продукциязын бүдүрүп үндүрери бо биш чылда барык 2 катаи көвүдээр.

Киргизия мурнунда еске республикалардан келген электроэнергияны түгле ажыглаар республика турган болза, ам бодунуң хереглелиидеп артышкылдыг электроэнергизын кожаалында республикаларже дамчыдып берип турар ашарган. Киргизияның энергосистемазы Орталаки Азияның чаңгыс ай энергетиктиг системазында каттышкан.

1970 чылда республикага 3,5 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажыддан үндүрген, а 1975 чылда оон ажыддан кыжышкыныы 7,2 миллиард чедирери көрүнгеп. Ол озүлде колдуунда-ла 1,2 миллион киловатт күүүлүг Токтогульдуң гидробелдирии ажыглалга киирери-биле чедип ааспыыр апаар.

Мал ажылын хөгжүдеринде чаа түүл болза, үлетүүрге үндезиңеп продукция будуреринин комплекстерии тургузары болур. Ол ышкаш ажыл-агыйлар болгаш районнар аразының мал семиртир базаларын тургузар апаар бис.

Советтиг Киргизияның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей чурттуң экономика, социал-культура талазы-биле өндүр улут планнарын боттарының хан-дамырыидан тудуш херээ кылдыр көрүп, боттандырып турар.

Партияның XXIV съездиниге СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев мынчаар аймтаи болгай: «Ол планнарын күүседдеан кижи бүгүдезиниң күш-ажылыидан, бистиң организастыныстан болгаш чурум-сагылгадыныыстан, ажыл-херекти башкарып билириистен болгаш шудурувустан хамаарыжыр».

«СОВЕТТИГ КЫРГЫЗСТАН» — БИСТИҢ СОЛУНУВУС ААЛЧЫЗЫ.

«Советтиг Кыргызстан» солун—Киргизияның Компартиязының ТК-зының, Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Соведиңиң органы. Кыргыс журналистер ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур республиканың амыдыралынга тураскаатган тускай арынны белеткээш чорудуп берген. Ону бөгүн силерге бараалгадып тур бис, эргим номчукчулар.

ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫВЫС

Кижиниң амыдыралында чалыы назыны дег кайгамчык үе чок. Чалыы назынывыс—Ленинград ол! Социалистиг Уран түүдүң ажыл-ишчилеринии улут армиязының солдаттары кылдыр бисти ол өскүргеп. Тынк-Шанынын дагаларында кыргыс сууларадан уруглар, оолдар Ленинииң хоорайынга келдиивес. Ынчан чамдыктарывыс ленинчи, түүгүн кезии—кызыл галстуктарлыг...

Хостуг Невада хоорай бодуунуң шөлдери, проспектилери, ордулары, музейлери, кудумчулары болгаш сесерликтери-биле бисие эргим. Ынчалзада Нева проспектизииден ырак эвесте шииниң Академиктиг театрының артында шыгараадгай архитектор Россияның ыраажы кудумчузу эң-ве эргим. Ында Россияның тутқан бажыңы бедик үне берген турар, анда бистер уран түүлге хандыышпаан бис. Ол—Ленинградтың танцы училищези-дир.

«Ала-Тоо чалыының» фестиваллының Ленинградга болган декадазының хүннери бистиң улутаавыыстан кажан-даа утундурбас. 1966 чылдың ол кышкы хүннеринде ленинградчылар бистерии эштиг эвилеп, чалыы-биле хүлээп алган.

Шаанда көшкүн чораан болгаш театр деп чүвени билбес кижилерииң урут-дарыы бистер Ленинградтың ачызында төрээн черивистии уран түүлүн бүгү делегейге баравалгадып, көргүзер арганы болган бис. Эргим башкыларывыс—ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Я. Вагановаиы, РСФСР-ниң уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ольга Иорданны, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Борис Брегвадзеии болгаш өскелерии-даа кажан-даа утпас бис. Олар Кыргыстың уругларындан ёзулуг совет артистер өзүп үнүп дээш боттарының талантызын, күжүн харамданмайн бергеннер.

Бибисара БЕЙШЕНАЛИЕВА,
ССРЭ-ниң улустуң артизи.
Уран САРБАГЫШЕВ,
Кыргыс ССР-ниң улустуң артизи, Кыргыстың опера болгаш балеттиң академиктиг театрының кол балетмейстери.

Чоргаараалым

1971 чыл — күш-ажылчы базымнарның база бир төнпиими болуп, бистиң чуртувустуң кижилериниң сеткилсагыышында балаябас исти артырган. Ынчан сескн беш чылдың түңнели, чаа беш чылдың кайгамчыктыг сөрүлгалары совет кижилерни чедимшкининерже хөй-аът киирген. Ол чыл мээң хууда амыдыралымга база-ла үттундурбас болуп артиан. Чүл дээрге үр үеде ажылдап келгенимни, күш-ажылчы салыышыныымны чазап үнелеп көрүп, ол чылын меңээ Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывысканы болур. Шак мындыг улуг алдарны чедип алыр чорук — бистиң чуртувуста бодуун ажыл-ишчи кижилериниң күш-ажылын бедик-биле үнелеп турарының тодаргай чиизэ.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты чедип алганым — хөй чылдарда төрээн колхозумнуң экономиказын быжыглаар дээш үре-түңнелдиг ажылдаанымның ачызы ол-дур дээрзин биилп турар мен. Эртиен бешки чылда төрүүр хөй кадарын келдим. Чыл бүрүде-ле чүс баш хөйга онааштыр 145—147 хураганны камгалап, ортумаа-биле бир хөйдан 4,5—5 килограмм чиңге-нарын дүктү кыргып ап келдим. Ол-ла беш чылда чүгле камгалап алган хураганнарымны санаар болза, дөрт муң ажып турар.

Тоскы беш чылдың бирги чылында чүс башка онааштыр 155 хураганны алдым. Бо дээрге республиканың Тавас шынаазынга мөстүп көрбээн көргүзүг.

Хөйму болуп ажылдаа-ла чээрби беш чыл ажып тур мен. Бистиң республикага малчын кижиниң ажыл-ижин хүндүлүг болгаш эргежок чугула. Хөйлар — даглыг черниң байлаа бөлбүшаан, оон материалдыг чаагай чоруун хандырып турар. Ынчангаш республиканың бүгү малчынары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга баттандырар дээш социалистиг чарышче кодурулгеп, күш-ажылдың мурнуку одуруунда чоруп турары-даа бо.

Алдаберген АМАНБАЕВ,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Киров районунуң «Россия» колхозунуң улуг хөйжузу.

«Ортаакы Азия энерготудуг» трестиң «Фрунзе энерготудуг» эргелелиниң бөлүк аныяк тудугжу энергетиктери. (Солагай таладан оң талаже): А. Касымбеков, Ю. Залозный, Н. Бекташев, А. Максуталиев, С. Гаплинов, Н. Иванов, Р. Рахимов.

Ю. ВАВИЛОВТУҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ТУДУГЛАРЫ

«Нарынгидроэнерготудугнуң» төп-тудуг лабораториязының начальнигинге 1969 чылдың февральдан бээр ажылдап тур мен. Нарын-даа, солуп-даа, ажыктыг-даа ажыл. Ажылындан аңгыда Фрунзеиниң политехниктиг институдунуң мында салбырында тудуг материалдарының курузун башкыдап турар мен.

Даглыг Нарын эгээртиннес энергетиктиг курлавырдарлыг хем. / Шинчээчилерии болгаш төлевилекчилериниң санап көргенинден балыктаттынганы ёзугаар алырга, ол хемге база оон алырдарынга ниити күүүзү 7 миллион киловатт 23 гидроэлектростанциязы тудуп болур. Олар чыл санында 30 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажыддан үндүрүп шидэвр.

Токтогульдуң гидробелдири Орталаки Азия биле Казахстанның чаңгыс ай электри системазында каттыжып турары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Анаа 19 миллиард кубометр ажыг суг киирер кылымал далайны тургузар. Оон ачызында тергиин дүжүктүр чартык миллион гектар черии немей суггарар арганы бээр болгаш ол ышкаш 900 муң гектар черии суггадый эжиидер.

Бо чылдың планын ёзугаар ол гидробелдирии тудуугга 450 муң кубометр бетонну салыры көрүнген. Ынчалза-даа тудугжулар ол санны 550 муң кубометр чедирерии хүлээнген.

Тудугну шынаалыг бетон-биле долу хандырар төлээде, күүүлүг заводтуң баштайгы эзлүлээ амгы үеде ажылдап киирипкен. Бетон белеткээрииии бүгү-ле ажылдарын чаңгыс кижи — кол башкарыгчының операгору чорудуп турар. Заводтуң ийиги эзлүлээ ажыглалга киирер чоокшулаан. Ол бүдүрүлгенин бүгү-ле технологтуг чадалары долузу-биле шиигээдип антарга, оон күүүзү чылда 1,5—2,5 миллион кубометр бетонну берип турар апаар.

Эштеттинген дериглерии ажыглалын канчаар эжиидиин алырыя деп айтырыг бистии мурнувуска тургустумган. Ону бетон ховдукчуларындан эгелээн бис. Чаңгыс ховдулгага-да оон бирээзиниң бүдүрүкчүлүү 1,6 кубометрге дедиежип турган. Чамдык ээде кылышкыннарынын болгаш чаартыылгаларның ачызында ол көргүзүгү 2,5 кубометр чедирер арганы болган. Чаартыкчылар оон быжыларын дүрген дээскинер кылдыр ээде кылган. Ам бир ховдулга 2,5 эвес, а ийи минута үргүлчүлээр апаргаш.

Бетон ажыддарын чорударыныи Токтогуль арганы берге байдалларга ажыддан кылган. Ол арганы мичаар адаарын Энергетика болгаи электрижидилге министерстводуңуң тускай комиссиязы албан ёзугу-биле тывысхан. Бо арганы «Нарынгидроэнерготудугнуң» кол инженери Л. Толкачевтуң удуртулгазы-биле ажыддап кылдынган. Ленинградтың Веденеев аттыг «Гидротолевидел» болгаи еске-даа эртемшинчилел база төлевилел институттарының ажылдакчылары анаа киришкен.

Гидротудугчулар бетонныи чылыг дамчыдар шынарын эжиидери дээн ышкаш технологтуг берге айтырыгны база чедишкининг шиитпирлеп шыдаанвар. Бо чаа арга плотина тудуун шапкынчыларынга ажыктыг болган.

Токтогульдуң гидробелдириниң күш-ажылга каннаттынган, хөй националдыг, найыралчы коллективи тудуг-монтаж ажылдарының темпизин хүн бүрү бедидип турар. Мында 44 националдарның төлөөлекчилери тудугнуң бүгү-ле участоктарында биле-деминг ажылдап турар.

Ю. ИНОЗЕМЦЕВ,
техниктиг эртемнериниң кандидады.

Бедик дагларда орук

Ош-Хорог магистрали-биле чүс машиналыг колонна Памириниң бедик даглыг районнарынче хөй санныг чүүктү соортуп чедирген. «Делегейниң дээвириинде» мал кадарын турар кыргыс, таджик, узбек малчыннарга тудуг материалдарын, одалга аймаан болгаш аъш-чем, үлетүүр бараанчарын чедирген.

Памиржилерниң дуржулгазы чуртта билдингир. Бедик даг чурттугларның аразындан дүрген чоруурүнүң артазын олар шингээткеннер. Эң берге, баш дээскинин турар кашпалдарлыг чедиг чүс километр орукту чалачылар айытканыидан бары ийи катап дүрген эртип турар... Хөй чүүк кирер принсептиг автопоездилерни мында бада калбак-биле ажыглап турарын айтып болур.

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың найысылалы Фрунзе хоорай чечектелип сайзыраан.
ЧУРУКТА: чазак шөлү.
(КырТАГ-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Бейшеналиева «Чолпон» деп балеттиң көргүзүүнде.
А. АБДЫГУЛОВТУҢ фотозу.

Кубаныч АКАЕВ.

Найыралывыс быжыг

Көстүп көрбээн талыгырже
Көруүвүс бурунгаарлаан.
Кежик-чолдуң оруунудуна
Херө базып чоруп ор бис.
Аймак чону найыралдыг:
Ангылажып, башкалашпас—
Үгбашкы дег эви чаңгыс
Улуг чурттуң элери бис.
Каран четпес ховуларда,
Кашпалдарлыг шыналарда
Молдав, орус, грузин-даа,
Бодавиже эстон, якут,
Кыргыз болгаш белорус
Кыдыглашпайн кады
чорлар.
Ажылга-даа, хүрешке-даа,
Арыг шинчы ырыга-даа
Алыс соруу шылгаттынган
Адышкылар чогум олар.
Шылгалдалар дужуп келзе,
Чыда, боону холга тутканы,
Тиилеп үнүп чораавы дег.
Дидим, эрес ажып каарлар
Чырык черивис хамык бүгү
Шынчы чону амгы хүнде
Аки-дуцма найыралды
Алган ырлап турарын көр.
Күзелиивис чедип аар дээш,
Күжүвүстү харамданмайн,
Төрээн чурттуң ады-биле,
Тодувустуң иүүрү-биле
Хаяаланган коммунизмче
Кады базып чоруп ор бис.

Очулдурган М. ДОРЖУ.

АКЫ-ДУЦМАЛЫШКЫ ЁЗУ-БИЛЕ

МААДЫРНЫҢ АДЫН ЭДИЛЭЭН МУЗЕЙ

Каджи-Сайның XXII партсъездиниң аттыг школа-интернатта разведчик Николай Кузнецовтуң адын алдаан музейии ачыткан. Школага болгаш суурнуң бүгү чурттакчыларынга сесии классчылар шоперииии 30 чылын таварышпыр ону белек кыдыр тургузуп бергеннер.

Музейде көргүскен чүүлдетии үжеп ажыг черден алган. Тоолчургу разведчиктиң кады төрээн акызы В. И. Кузнецов база солуп белекти шоперлерге чорудуп берген. Виинницы чурттуг шаандагы партизан С. Т. Стеховтан болгаш Львовта И. В. Струтинскийден, маадырның төрээн хоорайы Свердлов областа Талицадан, маадырның өөренип турганы школадан, Кузнецов аттыг музейден чоруткан висповаттарны школачылар делгиирлерде көргүскен.

Кузнецов аттыг музейге эрес-маадырлыг чоруткун баштайгы кичээли эртикеп. Совет улустуң даймига маадырлыг чоруткаринии дугайында Ада-чурттуң Улуг дайынынын киржикчилериниң сактышкынныары солуп болган.

БОТ-БОТТАРЫНГА ДУЗАЛАМЧЫ

Майли-Сайның электри лампа заводунга Брестиден мындыг телеграмма чеде берген: «Силерии-биле төрел бистии бүдүрүлгении коллективи ховар дээн материалдарны дузалааны дээш өөрүн четтириишиннии илергейлеп турэ.

Майли-Сайның электри лампа заводу чуртта мында эң улут бүдүрүлге чөрлериниң бирээзи. Үстүнде айытхан телеграмма дээрге, аки-дуцма улустарның аразында бот-боттарынга харам чок дузалажышкынының тодаргай хереченэ бооп турар. Ол заводту долу күш-биле ажыддадып киирип турар үеде анаа Ригадан янзы-бүрү кезектер, Саранскиинн «Светотехника» каттыжышкынынган белеп эвилбес демирлерии-даа чорудуп берии турган. Ынчан Уфа олче бодуунуң специалистерии база чоруткан...»

Амгы үеде майлисайжылар ол бүгү дээш өөрүн четтирип, Белоруссияже, Осетияже боттарының чүүл-бүрү продукциязын чорудуп берии турар. Ол бүдүрүлгө черивиин инженерлериниң ажыддан кылган чаа-чаа продукциктарының техниктиг документацияларын чурттуун чүн бүрүзүнче чоруп турар апаргаш.

ЧАГЫКЧЫЛАР НЕМЕШКЕН

Фрунзеиниң антибиотиктер заводунуң продукциязын алыр чагыкчыларның чаа адрестери тыптып келгеи. Саратов, Оренбург областарынын, Красноярск крайның, Казахстанның алдан хөй районнарының ажыл-агыйлары ында немешкен.

Кыргыс будурүлгеге белеткээн мал чеминге хереглээр биомицин сооркеи контейнерлер чурттуун кайы даа будунарынче чоруп турар.

Ук заводту тудуп тургузарынга Курганның машина тудугчулары, Москванын, Клининн, Ташкентинин, Бировиджанның заводтары киришкеи.

ШЫНЫН ПОЧТАЗЫНДАН

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Баян-Таланың малчыны

Баян-Таланың ишчилериниң дугайында чугаалар республикада сураглыг, Социалистиг Хүш-амылдың Маадыры О. Лопсаңчаптан эгелээр дээрзи билдингир. Бо хойжуну Куулар Кеминович Имер-оол дээр. Ол — Оормак Чываажыковичиниң ойнап-оскен эжи болурундан аңгыда, Баян-Таланың база бир сураглыг кижилериниң бирээзи. Хойжу 25 чыл дургузунда бедик көргүзүглерлиг болуп, хүндүтиелди чедип алган. Ооң коданында эртнен чыягы 460 хураган бар. Кыргыяда үезинде бир башка онааштыр 2,7 килограмм дүктү кыргып алган. Куулар Кеминович Хүш-амылдың Кызыл Тугу орденниң болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнуң юбилейлиг медалының эдилеичизи.

ЧУРУКТА: хойжу К. Имер-оол.

М. СЫГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

Өскелерге үлегерлиг

Авыяк малчын Ондар Дөкпер-оол сөөлгү каш чылдарда улаштыр мактаттырып келген. Ооң үлегерлиг ажылы чүгле Жданов аттыг совхозта эвес, бүгү Улуг-Хем районда сураглаан. Кышка белеткелин ол чыл бүрү хынамчалыг чорудуп, чайгы мал семиртилгезинче улуг кичээнгейни салып келген.

Бо чылын ооң кадарган хоюнуң хураганнары мендиг болган, хой бүргүзүнге онааштыр 2700 грамм дүктү кыргыткан. Бо хүннерде 100 центнер сигенниг бодунуң күжү-биле белеткээш, бригадазында хүлээдип берген. Ооң кыштаа чогуур аңгыда септеттингеп, ында чадыгга хереглээри-биле 50 центнер өдекти кургадып белген.

Эрткен чайын кодан хоюн Хендергенниң Сорлуг-Ховута одарлаткан, күжү шупту ортумактан орү болган. Амгы үеде күскү одарладышкынны база билдилиг организастап турар.

Ийи-Тал салбырының хойжузу Ховалыг Шактаң-оолду база мактаары чөптүг. Ооң кышка белеткели хынамчалыг. Бодунуң күжү-биле 30 центнер сигенниг белеткеп алган.

К. СЮКТЕР-ООЛ.

Мурнуку одуругда

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң сигенчилери ниитиниң малынга четчир чемсуурну белетиззериниң талазы-биле бо хүннерде амыдыралам күштелдирип, арткан кыска хуусаанның иштинде планныг онаалгаларны күүседир дээш ажылдап турарлар. Колхоз ниитизи-биле 973 тонна сигенни белеткээн.

Мал чеминиң белеткелинде чүгле сигенчилер эвес, а хойшу бригадаларның малчыннары база хаара туттунган. Оларның аразында Оюн Шаравииге удуртқан бир дугаар хойжу бригаданың малчыннары мурнуку одуругда чоруп турарлар. Бригада планын 140 хуу күүсеткен, тодаргайзаарга 154 тонна сигенни белеткеп алган.

Ажылды организастыг эртирер талазы-биле коммунист О. Шаравииниң ролю улуг. Ооң бригадазында он беш кижи бар. Олар сигенни колдуунда-ла хол кадыыры-биле кезип турарлар.

Социалистиг хүлээлге ёзугаар коданы бүргүзү-ле 10 тонна сигенни белеткээр турган болза, ам дыка хөй малчыннар хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээннер. Ылаңгыя хойжу О. Хылдыгбай өг-бүлези-биле кады 26 тонна сигенни Өл-Арыгда бүрүн белеткээн. Ол ышкаш малчыннар Б. Саңгыы, М. Елизаров, К. Кешкелиң, Х. Маадыр-оол болгаш Я. Маадыр олар планныг онаалгаларын ажыр күүсеткеннер.

О. Шаравииниң бригадазы ныштагларны кышка удур септээриниң талазы-биле амыдыралын база-ла утпайн турар. Бригада ниитизи-биле 12 ныштагга 9 муң хойну ныштагладыр умуруглуг. Бо хүннерде 6 хөй болгаш 3 хураган нашаалары бүрүн септеттингилээн. Бригада төвүнүң кызыл-булуңун, 3 чурттала бажыңын дөзулап, чугайлааннар.

Мурнаачы хойжу бригада колхоз баштаар черииниң шилчиир Кызыл тугун чаалап ап, зиша шаңналын алган. Ол ышкаш колхоз төвүнде Күш-ажылчы алдарның тугун О. Шаравииниң бригадазынга тураскаадып көдүрген.

А. КААДЫР-ООЛ,
колхозтуң нол экономизи.

Салбыр эргелекчилериниң курузу

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастарын малбаа-биле шинчаадып, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын болбаазырадыгайжыдарын СЭКП-ниң XXIV съездизин эң-не чүгүлү соругаларының бирээзи деп көргеш. Тывааның яңы-бүрү районнарының совхозтарындан келген салбыр эргелекчилериниң билиг бедидер курузу доозулаан. Республиканың көдээ ажыл-агый техникумунуң чанында организастаттынган, ийи ай хуусаадыг ук курсту недээ ажыл-агыйның арга-дүрүмүлгалыг, тускай артемниг башкылары удуртуп эрткен. Оларга көдээниң тускай эртемниглериниң билиг-мергежилиг бедидер школазының директору П. Елизарова, зоотехник В. Вашенкина, агроном В. Шворнин оларны хамаарыштырып болур.

Курстуң дыңнакчылары боттарының ажыл-ижинге эргежок чүгүлээ билгилерин чедип ап, практиктиг кичээлдерин эртиндээннер. Эң ылаңгыя чер ажыл-агыйының талазы-биле «Межегей» совхозтуң болгаш малдың тарын бооладылгазынга хамаарыштыр Кызылдың уксажыдылга станциязынче экскурсиялар содуң болгулаан.

Чедең шактыг теоретиктиг болгаш практиктиг өөредилгениң соонда, дыңнакчылар тус-тус эртемверге шылгалдаларны дужаганнар. Бижыг билгилерин салбыр эргелекчилерге Д. Моторж («Тес-Хем»), Б. Хомушку («Барлык»), К. Куулар («Тоора-Хем») болгаш Н. Булатов («Межегей») оларның чедип алганы шылгайдалардан илерээн.

О. ОНДАР,
курстуң дыңнакчызы.
«ТИИЛЕЛГЕ» совхоз.

Хүлээлге күүсеттинген

«Искра» колхозтуң малчыннары ССРЭниң 50 чыл оюн эң эки көргүзүглерлиг уткууру-биле бедиткен хүлээлгелерни алгылааннар. Хойжу М. Сендажы 1972 чылда чүс баш хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2,4 килограмм дүктү болгаш 12 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген турган.

Улуг байырлалга чедир ам чүгле дөрт ай арткан. Хойжу бодунуң сөөлгүнге ээ болуп, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ол чүс башка онааштыр 110 хураганны, бир хойдан-на 3 килограмм дүктү кыргып алган. Мурнакчы малчын сигеп планын ажыр күүседириндеп аңгыда, кыштаанда 7 тонна кургаг өдекти болгеп.

Монгуш Сендажы хойжуларның аразында чарышка тиилеп, колхозтуң «Эң эки хойжузу» деп шилчиир вымпелин чаалап алган.

С. ТАСПАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

САЫНЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгезин «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи чедиишкинниг боттандырып турар. Олар бо чылын 410 тонна сүттү бүдүрер, ооң 335 тонназын күрүнеге сатканнар. Сентябрь 15-ке чедир чыл планын күүседирип Кара-Талдың саынчылары шинтирлээн.

Сүт саалдазының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган саынчылар хөй. Сара Ооржак юбилейлиг чылда бир инекке онааштыр 2000 килограмм сүттү саар хүлээлгезин 1736 килограмм чедиргеш, фермада бирги черде чоруп турар. Кавва Чечен, Чолдак-Ой Калзаң оларның көргүзүглери база эки.

Малды хүр кыш ажырарынче ферма коллективи улуг кичээнгейни салган. Олар 100 тонна сигенни белеткээш, кажаалап алган. Бир муң тонна силосту ферма төвүнде салган.

Саынчылар, кадарчыларның чүрттаар бажыңнарын чугайлап, дозулаан, үш чаа печканы салган.

М. ОЮН.

Улуг-Хем район.

Чүгле 60 хуу

«Улуг-Хая» совхозта малга чемнер белеткээр ажыл эртөкен чылдың бо үезиндеп дээре болзажок, амгы негелдеге дүүштүр алырга, темп ооржум болбушаан. Бо чылдың бүдүрүлге планында кордүнгенин өзугаар алырга, ниитиниң малынга оңген белеткээрин сентябрь беште бүрүн доозар турган, а хереп кырында соруда чүгле 60 хуу четкен азы болуп сараатаан сигеп 2660 тонна.

Бир эвес ажыл-херекти шупту салбырлар_Коп-Чыраада шыкаш организастаан болза, мал чеми белеткээр талазы-биле коргүзүг амгызындан ырамга бедик болур турган. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ол салбыр 1242 тонналы белеткеп, сигеп планын 80,5 хуу күүсеткен. Бо хүннерде ол талазы-биле ажыл организастыг үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң ажыл участоктарын түс бүрү доңчулай көргүзер боладым. Хайыракан салбыр 1750 тонна сигеп белеткээр гургаш, чүгле 671 тонназы ажаап алган. Арыг-Бажы салбыр силос салыышкынын дээре организастап-даа турза, сигеп белеткелиниң темпизи ыяла дендин ооржум, бо хүннерде чүгле 84 тонназы белеткээн. Хендерге салбыр (эргелекчиниң Сотпа Сүге-Маадыр) сигеп планын доңгүп-ле 30 хуу чедиргеп.

Сигеннің үвүжү мурнуку чылдардан дээре болган, совхозтуң машина техниказы база ковудээп. Бо ажылды өйшаанда эгелээн, удуртулгазы экижиттен болза, сигеп, тараа ажылы капсырлашпас ийик.

О. ТАВАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Юбилейге алдар кылдыр

ДАККА. (СЭТА). Совет Эвилели кижини инаки мөлчүүрүп мөңге узуткаан, улуг, бичө улустарның хостуг эвилелдежиринің болгаш дески хөгжүүрүнүң үлегер-чижээн бүгү делегейге көргүзүп турар деп, Даккага болган митингиге Бангладештиң сан болгаш планнаашкын министри Т. Ахмед медегләэн. «Тураскаадыг хүн— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга уткуштур совет кижилерге ханг-байыр чедирип, оларның улам чедиишкиннерлиг болурун күзеп тур бис. Ол байырлады совет улус-биле кады демдегжир аас-кежиктиг бис» деп, Т. Ахмед чугаалаан.

Ол митингиден эгелээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кылдыр Бангладеш биле Совет Эвилелиниң улустарының аразынга эрттирер найырал айы ажыттынган.

Сентябрь 9—Көрей Улус Демократтыг Республиканың тургустунганының 24 чыл ою

КУДР. Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алды чыл (1971—1976) планында улустуң хереглел бараанналарын бүдүрерин 2 катап көвүдедири төлевилеттинген. Саривон хоорайда пөс аргыыр улуг комбинатты тудуп турар. 100 муң гэргиишгиг удазын фабриказы ажылдай берген. Аргылда болгаш будулга фабриказы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Пөс аргыыр фабриканың цеги.
П. КОНОВАЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг депшилге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң чиигине секретары Курт Вальдхайм октаргай делгемин тайбың ажыглаар талазы-биле КНО-нуң комитединиң элчелериг хуралынга чүве чугаалаан. Октаргай делгемин шинчилээринің болгаш ону тайбың сорулгаларга ажыглаарының хереэнге Совет Эвилелиниң киирген улуг үлүг-хуузун ол демдегләэн.

Сөөлгү чылдарда делегейниң космоска кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге улуг депшилге чедип алдыңган деп, К. Вальдхайм онаалап демдегләэн. «Америк болгаш совет октаргай корабльдерин, станцияларын тудуттурар дугайында чоокта чаа чаргаа дугуржулга-биле катай алырга, космоска кады программалар боттандырып турган кадыажылганы калбартырынче угландыр ССРЭ биле АКШ-тың аразында дугуржулга чедип алганынга делегей байыр чедирген» деп, К. Вальдхайм медегләэн.

Конгресс ажылын уламчылаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк конгресс ийи чеди хонук ажыр чаңсаалаан соонда каттап ажылдай берген. Ооң чаңсарлаанны республиканчы партияның Майами-Бичиге съездизин эрттиргеш-биле холбаткан.

Конгресстиң чугаалажыр, эң чугула айтырыгларының бирээзи — даймына ажыглаар шавар халдаашкын чеңсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемнеглер дугайы. Конгресстиң төлөлекчилер палатазы ол дугуржулганы 7 бадылаашкынга удур 329 бадылаашкынбиле чүүлдүг деп хүлээп алган болгай.

Стратегтиг чеңсегленишкиннерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгаларны чугаалажыры партияның ийи съездизиниң аразында үеде конгресстиң ажылынга эң чугула болуушкун апарган. Америк конгресс кежигүннериниң хөй нуруузу ССРЭ биле АКШ-тың чазактарының аразынга чедип алган дугуржулгаларны тайбыңның хереэнге чугула деп демдегләэш, деткээн. Даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазы У. Фулбрайт болгаш оске-даа хөй конгресс кежигүннери совет-америк дугуржулгаларны «делегейде дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының хереэнге киирген улуг салымшкын» деп үнелээн.

АКШ-тың севады ооң мурнунда ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШтың аразында кереэни бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле бадылаан.

Конгресстиң каттап ажылдай берген сессиязы даштыкы күрүнелерге тыпсыр дузаламчыга болгаш камгалалга үндүрер чарыгдалдарның дугайында хообайлу төлевилелни чугаалажыр, ол үеде—АКШтың Вьетнамда үргүлчүлеп турар эжелекчи даймының дугайында айтырыгның талазы-биле шыңгыы чугаалажыышкыннарны кылыр.

БОМБАЛААШКЫННАРНЫ СОКСАДЫР

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар түүл Хайфонга база бир согуушкун таварыштырган. АКШ-тың хөй самолёттары Хайфон хоорайның Хонгбанг районун, чоок девискээрлерин ракеталар-биле бооладып, түүл-бүрү бүдүштүг бомбаларын октаан. Халдаашкын кыягын ужудуушкунуң түнелиндеп хөй-хөй чурттарга бажыңнары үрелген. Тайбың чонуң иштинден хөй кижи өлген болгаш балыглаткан.

Америк самолёттар сентябрь 5-те можу • Хатиньның девискээрин болгаш Сөөгү Вьетнамның хөй-хөй можуларының чурттакчылыг районнарын бомбалап, боолаан. Бомбалакчы аар «В-52» самолёттар Куангбинь, можуже база ужудуушкун кылган, америк флоттуң корабльдери ол можунуң болгаш Намха можунуң эрик девискээрлерин бооладаан.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлөлекчизи анаа холбаштыр медегдел кылган. Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эргезинге болгаш аймыл чок чоруунга халдаар бүгү үүлгедиглерни доп-дораан сокседырын АКШ-тан негээн.

ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Чугаалажыышкынынар кылганымың түүнелинде ГДР биле Финляндия Республиканың аразында харылзааларны таарыштырар дугайында кереэге болгаш ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзаалар тургузар дугайында ГДР-ниң чазаа биле Финляндияның чазаанның аразында дугуржулгага ат салдынган деп, ГДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң Берлинге парлап үндүрген дыңнадымында чугаалаан.

Ук дугуржулганы ёзугаар ийи күрүне дипломаттыг алчын төлөлекчилерин солчур.

ГДР биле Финляндияның аразында харылзааларны таарыштырар дугайында кереэге, ылаңгыя деп эргелиг, девискээр талазы-биле будун турар база политиктиг хамааржылга чок болур чурумну барымдаалаан, ийи тала боттарының кады ажылдажылгазын хөгжүдүп, бижыглаарын үргүлчүлээр деп айтыкан. Олар хамыкты мурнай Балтий далайның девискээринге аймыл чок чоруукту болгаш бижыг тайбыңны хандырарынче бүгү күжениишкиннерни салыр. Дугуржулга күштүг болган соонда ийи күрүне делегейниң иштинден ийи күрүне делегейниң иштинден ийи күрүне делегейниң иштинден

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

Олимпийжи суурга болган Мюнхен чоогунда шериг аэродромунга олүм-чидимниг болуушкунувун үржүүндан бир хонук соксаан соонда XX чайгы олимпиада катап эгелдээ. Оон программазын бир хонук сонгаарлатканы билдингир. Сентябрь 6-ныи кежээзинде оон мурнунда хүн болур үжүрлүг тургаш маргылдаларны үргүлчүлээн.

Бир эвес Валерий Борзов Олимпиадавык эң чүгүрүк киилизи деп чүвени херек кылбаан болза, Шахты хоорай чурттуг 30 харлыг Василий Алексеев чер кырында эң моге кижи деп чүвени база коргусиен. Театрга дыка демей чер — «Месса-Халльга» ол ийнги чер деңзинниң штангистериниң маргылдаазынга тергиин эки түнелди көргүүп — шиптээ-биле 640 килограмм шойну көдүргеш, ырыг тиилелгени чедип алган. Оон соонда черлерни эвээн өске кижилер дыка ырак чыдып калган: ГФР-ниң төлөлекчизи Рудольф Манг (610 кг.) болган ГДР-ниң аныяк спортсмени Герд Бонк (572,5 кг).

Ынчангаш Алексеев алдарлыг совет спортсменнер Юрий Власовтуң болган Леонид Жаботинскийниң изин баспын, оларның херээн үзаамчылап турар. Совет штангистер янтизи-биле үш алдын, бир мөңгүн болгаш бир хүлер медальдарны чаалап алганнар.

Үш совет боксёрлар шиилгелеп маргылдааларынга ол хүн кирипкеш, үзелээн аштырып каапнаар. Борис Зориктуев Кубалаг спортсмен Дуглас Родригости мырыңай тиилеп аптар чеде бергеш, ырыг тиилелгени коргулер дээш хенертен буругаар шурай берген. А оон мурнунда ужуражыышкыны үезинде оон караанын үстүү талазы балыглаты берген. Ынчангаш бо удаада үскүлежиишкинге эрги балыы катап часты бээрге, эмчи ону ужуражыышкындан хостап каан. Хараадавчыг болган, ынчалза-даа Зориктуевтиң ол «хей черге» үскүлежиишкинни дээш ону бурудадып чер-ле болбас. Олимпийжи маргылдааларның дыка хой судьялары хензиг-ле чылдагаан дээш совет боксёрларны «чемелээри» мырынай элдептиг бооп турар.

Ынчалза-даа база-ла совет тренер — Андрей Червоненконуң өөреникчилери — Кубанның боксёрлары тергиин эки демисежии турардар. Олар түнелел ужуражыышкыннарга киржир эргени чаалап алган болгаш эвээш-ле дизе ийи хүлер медальды ыяап-ле алыр ужурлуг. Балыкшы өөреникчилериниң чедиишкинниг бооп турарынга дыка оорушкулуг.

Бистиң боксерларывыстан дөрт-ле кижи «Мөңгүн шаңнаң» дээш демиселии үргүлчүлевишпээн.

Сентябрь алдының кежээзинде совет могелер мындыг байдалдыг хүрешкеннер: Анатолий Рощин, Николай Яковенко болгаш Виктор Игумелов олар. ужурашкан кижилерни октап алган, а Владимир Зубков, Валерий Резанцев болгаш Анатолий Назаренко — октадыпканнар.

Ол кежээ Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Венгрияның бут бөмбүүнүң командаларының аразында «маргылдаазын телевиденнеии барык-ла бүгү чалгыларынче дамчыткан. Ынчалза-даа шолдуң эдлери боттарының «болчукчуларының» сеткилин хомудадып, үттүрүп алганнар. Венгрлер олардан бүгү талазы-биле артык бооп —4:1 санга тиилээннер.

Ол хүн АКШ-тың олимпийжи командазы бодунуң 25 алдын медальдарының бирээзин дедир алдынган 400 метрге хостуг арга-биле эштир түнел маргылдаа эгелээр бичинге мурнунда Рик Демонт мага-боттуг күш киирер хоруглуг чүүлдү ышпкен деп түвелиерей бергеи. Ынчангаш оон алган медалын дедир хавыраар үжүрга таварышкан. Делегейниң олимпий комитедиоон тиилелгезин күш чок болдурээр деп шиитпир үндүрген. Оон түнелинде Демонтудав хенаиг-ле озалдаап, ийиги черни алган австралиг спортсмен Бредфорд, Куперни тиилээн деп санап каан. Оон үезии—4 мин. 00,27 секунда.

Америк спортсмен олимпийжи бассейнге болган ийиги бүжар-чүдек таварылгашкы маадыры болган. Оон чаңгыс чер чурттуу Марк Спитц типлемчилерге хүндүлел сөзүлелиның үезинде спортчу маныктаалтар чайны турганың билир-ле болгай силер?

Оон өске база бир делегация олимпийжи шаңналың катап оскупун алган. Голланд чадаг-тергечи Аад Ван ден Хоек дээрги база-ла күшкиирер чүүл ижилкеня илерей берген. Оон түнелинде дүрүм сөзүлаар 100 километр чарышка киришкен Нидерландының бүгү командазындан медальдарны шуптузуп хавырып алган. Оны 2 шак 12 минута 36,7 секундада ӌрткеи Бельгияның спортсменнери алыр дээн.

Олимпиаданың чамдык киржикчилери маргылдаазын доозуп турда, өскелери маргылдаазын чаа-ла эгелеп тургулаар. Сентябрьның 7-де чадаг-тергежилер чазаглыг орукка ӌарышкаш, соолгу медальдарны үлешкеннер. Ынчаарга олимпиаданың эгезинден тура аңаа белеткевин турган чадыкчылары ам-на маргыжын эгелей берген.

Совет Эвилелиниң Гимназиниң байырлыг аилгазы сентябрьның чедиде Олимпиаданың улуг стадионунуп кырынга чаңгыс эвес удаа таңгыланың турган.

50 чыл ажыг үеде олимпий оюннарыңга киришпейн туруп-туруп, ча адар маргылдаа катап эгелээни ол-дур. XX вектиң робин-гудтары улуг шолге көөп турушканнар. Ӌр болгаш херээжен-даа спортсменнер медальдар дээш дөрт хүн дургузунда маргылдажыр апаар. Маргылдааның киржикчи бүрүзүү-ле чаңыс киржии 288 катап шоо тыртып, адар ужурлуг.

...Баштайгы хүн херээженнерден Ирена Шидловска (Польша) мурнап, 605 санныг болган. Бистеп барган спортсмен—делегейниң тулган демпиону Эмма Гапченко—ийнги черге бооп, аңаа 14-ле сан чедирбээн. Европа чемпиону Кетевая Лосаберидзе—580 санныг (бешки черде). Алла Пенупова—570 санныг (он ийнги черде).

Людмила Брагина 1500 метрге чарышка тергиин түнелди көргүскеп. Чартык шүүлде маргылдаазынга ол

база катап делегей рекордун тургузуп, 1500 метрни 4 минута 05,1 секундада маңнап ӌрткеп. Ол ышкаш 5000 метрге чарыштың рекорду база чаартынган. Олимпиаданың ол рекордун бодьги Эмиль Путтеманс тургускан—13 минута 31,8 секунда.

Совет рапиристериң командазы Австрияның шилиидек командазын—14:2 болгаш Кубаның спортсменнерин 9:4 санга тиилээн. ГДР-ниң спортсменнери румынналы 3:0 санныг тиилээш, бодунун болүүнге ССРЭ-ниң волейболчулары-биле ойнаар эргени чаалап алганнар.

Голланд чадаг-тергежи 23 харлыг техник-конструктор Хенни Куйпер доктаар черге барык 30 километр четпейн чораан артыкаа 15 кижини ыракта каапкаш, караш-ла дээн. Өске спортсменнер аңаа чедер дээш чадашканнар. 182,4 километриниң соолгу үс метриин Куйпер бир талакы холун кедүрүп алган, тиилелгени чедип алганын коргузуп эрткен. Оон түнели—4 шак 14 минута 37 секунда болган.

...Бистиң командавыс—100 километрге чарышка типлекчиниинниң киржикчизи Валерий Ярданың чадаг-тергежиниң салаалары үстүүлей берген. Ону солуп, септээринге беш хире минута үнген. Мурнай берген белүктен ол хире озалдаап, катап чедери берге деп чүве билдингир. Ынчангаш тренер Виктор Капитоновтуң сумелээнин баштаар Валерий чарышты соксаткан. Доктаар черге 45 километр четпейн чораап, Иван Трифонов база-ла доктаар үжүрга таварышкан (163 кижиниң 85-жи чарыштан үнген). Валерий Лихачев биле Анатолий Старков олар ийнги белүк-биле доктаар черге келген—4:17,13,0 секунда.

ГФР-ниң аът мунукчулары соолгу ийи олимпиадаларга улаштыр тиилээн болгай. Олар бо удаада чурттунга-даа болза совет командага четпейн барган. Бистиң спортсменнериивис ГФР-ниң командазындан 12 сан ажыл турар.

Бистиң командавыстан кымнар XX Олимпиаданың чемпионнары болганыл? — Елена Петушкова—москвачы, биология эртемнериниң кандидады. Аът спортунга он бөш чыл киржип турар. 1965 чылдан бээр ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга бол-

ган улуг-улуг маргылдааларның хүндүлел ёзулалынга чаңгыс эвес удаа таварышкан. 1970 чылдыг делегей чемпиону. Оон Пепел деп аъды көрүкчүлерин болгаш судьяларны чаңгыс эвес удаа магадаткан. Бо командалар аразының маргылдаазынга ол хүүда ийиги түнелдя коргүскен, бирги черде Лизелотт Линзенхоффтан (ГФР).

Ивал Кизимов—Ленинград чурттуг бухгалтер. 44 харлыг. Аът спортунуп хоочун киржиччлериниң бирээзи. Спорт талазы-биле оон дээде чедиишкини—XIX Олимпиаданың алдын медалы. Хүүда түнел-биле ол Ихор деп аъды-биле дөрткү черде.

Иван Калита — 45 харлыг, офицер. Москва чурттуг. Ол бодунуп ыпак спортунга моон-биле 18 чыл киржип турар. ССРЭ-ниң он дакпыр чемпиону. Ол чоокта чаа бодунуп Абсент деп сураглыг аъдын чаа малга—Тарифа дээр аътка солаан-даа болза чедиишкининг болган (хүүда алдыгы черде).

Бистиң оң «алдын» командавыстың киржикчилери шуптуау эң дээре он ийи киржикчилер-биле кады «хүүда» медальдар дээш демиселии үргүлчүлээр.

Совет баскетболистер чартык шүүлде маргылдаага Кубаның командазын 67:61 санга уткаш, түнел оюнга киржир эргени чаалап алганнар. Олар түнел оюнга АКШ-тың ийикпе азы Италияның баскетболчулары-биле ужуражыр.

Ленинград чурттуг 26 харлыг делегей чемпиону, Европаның чаңгыс эвес удаа чемпиону Надежда Чижова (үстүүде чурукта) бодунуп алдын медальдарлыг «алыгжамырыяга» эң үнелиг шаңналды—Олимпиаданың дээди хавыяазын немеп алган. Чижова дээрге чиик атлетиканың төөгүүзүде ядрону 21 метрдеп ырадыр октаан эң баштайгы херээжен спортсмен болгаш. Оон түнелди—21 метр 03 сантиметр болган. Эрткен Олимпиаданың типлекчиниз ГДР-ниң спортсмени Маргитта Гуммель ийиги черни ап, аңаа 81 сантиметр четпээн.

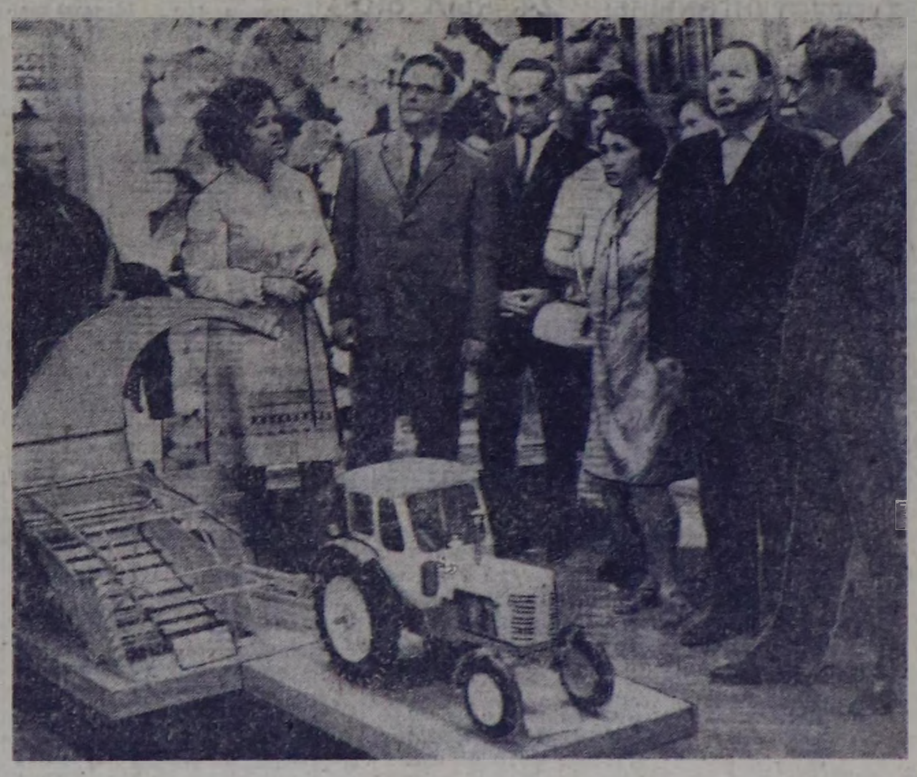
Киев чурттуг Анатолий Бондарчук (адаанда чурукта) молотту чаңгыс-ла октаап олимпийжи рекордту тургускан— 75,50 метр. Ол дээрге совет командаңың он үш дугааргы алдын медалы болган.

Ставрополь чурттуг аныяк спортсмен Василий Хмелевский хүлер медальды алган—74,04 метр.

АКШ-тан келген негр спортсменнер 400 метр «тас орукка» чарышка бирги черни алгаш, АКШ-тың командазынга 26 дугаар алдын медальны чаалап бергеннер.

Олар—Мэтьюз болгаш ийиги черни алган Бейн Коллетт—ол үеде күүседип турган америк гимнин хүндүлеевейн турарын коргускеннер...

(СЭТА).

МОСКВА. ССРЭ-ниң Төп Революция музейинде эвилелдешкен республикаларның декадазы эртип турар. Декадаиы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан. Ам ында «Совет Белоруссия ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс аай өг-бүлезинде» деп делгелге ажыттынган.

ЧУРУКТА: делгелге залында. Белорус ССР-ниң күүрүне музейининиң эртем ажылдакчызы А. Мурневаның Белорус ССР-де конструктор бюроларынга телевилеп чогаатиан кодээ ажыл-агый машиналарын көрүкчүлерге чугаалап берип турары. Делгимирлерде «Беларусь» МТЗ-50 трактордуң болгаш силес ажаап алып «Вихрь» комбайниың модельдери.

В. ХУХЛАЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эмчиниң сумези

МАҢ БОЛГАШ КЫЛАШ

Маңнаар чоруктуң ажыл-чорудулгаларының таарымчалыг аргазы болур. Ынчангаш олче кичээнгей салыры эргежок чугула. Чүге дээрге маңнаар чоруктуң хан эргилиишкинии, тынышты, бүдүмелдер солчуушкунун экижитпишаан, иижи органнарын дадыктырып, быжыглаар. Ол ышкаш организмниң бүгү ажыл-чорудулгаларын таарыштыр башкарып турар перви системазынга база таарымчалыг салдарын чедирер. Бир эвес кадык-шыырак болур дээш үргүлчү маңнаар болза, кижиниң скелеттерии, шыштанарын ол быжыглаар, чүректиң ажылдаарын экижидер. Үргүлчү маңнап, дадыкшан кижилерииң чүректериин капиллярлары арыг-чаагай болганда, оон ажылдаары база эки болуру билдингир. Организмни дадыктырарының бо аргазы — маңнаар чоруктан организмге газ солчуушкунун, кислород эргилдезин дыка экижидер.

Ынчалза-даа, силерниң органпзмнер боттарыңарга «кан ышкаш» кадык-шыырак кылдыр сагындырар болаадаа, маңнап эгелээриниң мурнунда эмчи-биле ыяап-ла сүмележиргн утпас ужурлуг.

Маңнаар чорук силерге ажыктыг болзун дээр болза, ыяап-ла сагыыр ужурлуг чүүлдер бар: маңнаарының аргалары, таарыштыкап идик-хеп болгаш аъш-чем дээш, оон-даа өске.

Маңнаар чорук тускай негелдө хересталтпимес ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа эмчиниң сүмезиң ёзутаар оон шын чурумнарын, аргаларын сагыры чугула. Ол эң ылангыя 40—45 хар чедир назылыг кижилерге ковчут чугула.

Оон кол-кол негелделерии кергүзеерге мындыг-дыр: маңнап чоруур үеде хоректи шала бурунгаар сунмушаан, өгии-хөрек кезээн хостуг тудуп, холдарны делгем чаир болгаш үргүлчү тынарын оралдашпайн, харын дашкаар —үндүр тынарын чугулаза алыр херек. Маңнап чоруур үеде буттарны чорге дынзыг базып болбас, буттарны эмпи аптар бурунгаар октаары база шын эвес.

Маңнаар мурнуу чарында он хире минута иштиидо белеткелди кылыр: хол-буттарның, мага-боттуң шыңгаварын пэндап, маңнаарынга таарымчалыг болдурар. Дораан-на дүрген маңнап болбас. Ортумаа-биле минута санында-ла 150—160 базым кыдыры чугула. Маңнаарының хемчээли кижиниң хар-пазылыидан, кадыкшылының байдалыдан хамаарыкыр. Бир эвес чаа маңнап эгелеп чоруур кижи болза, хүнүнде 2—3 минутадан эгелээш, ону чоорту улгаттырар херек.

Маңнаарының үезинде бодуп боду хынаар чорукту барымдаалаары тугула: бодунуп кадыының байдалын маңнаар мурнунда болгаш маңнаан соопда-даа ыяап-ла хынаттынар херек. Кижиниң судалының кагары маңнаар мурнунда минутада 60—70 турган болза, маңнаан соонда—минутада 90—105 катап кагар болза, таарымчалыг деп санаар.

Маңнаарлы-биле организм дадыктырылгазыл чылдың кайы-даа үезинде эгелеп болур. Гигиенаның болгаш эмнелгениң негелдезии ёзутаар кылаштыр ойлеп, таарыштырар арганы база калбаа-биле ажыглап турар. Ол арганы ылаңгыя чүрек дамырларының аараанышпыл, бүдүмелдер солчулгазының үрелгенинии үезинде ажыглап турар.

Хоорай девискээрлериниң чонунуң чамдык везектеринде гиподинамияның айтырыы чугула боот турар. Чүл дээрге ол аарыг кижилерниң шимчээшкинниин идепкей чок, эвээш болганындан тыптып турар. Ынчангаш кылаштыр үргүлчү, идепкейлиг болдурары кижи бүрүзүнге эң тугула чүүл-дүр. Аңаа тускай белеткол, шын-че-даа херек чогу билдингир. Чүгле үргүлчү шимчеп, кылаштаары чугула. Кылаш үезинде базым бүрүзү деп-дески, тыныжы аңаа дүүшкек болур: 2—3 баскашла книр, а 3—4 баскаш-лаңдур тынар. Кылаш үезинде идик-хепти таарыштыр шилип, кедери база чугула.

Кылаштың моон адаанда ышкаш таарыштыр хемчээп ап болур: хүнүң-не 250—500 метрни эртип тургаш, эртер черниң узунун 0,5 километрден 10 километр чедирип болур. Кылаштың дүргенин минутада 60—70 метрден чоорту-ла 80-деп 100 метр чедирер. Кылаштап чоруур аразында дыштанылганың үезин 5-тен 3 минута чедир кызырар.

Кылаштаар чорукту ажыы улуг болзун дээр болза, кежээки үелерии ишпээ алыр херек. Чемненген соонда 1 шак эрткенде, а ол ышкаш удуурунун мурнунда—1 шак бурунгаар кылаштаары чугула. Бичии-ле турун, шагыраанын эскерип каар болза, кылаштаарын соксадып, дыштанып ужурлуг.

Бир эвес үстүнде айыткан бодуун негелделерии күүседип, үргүлчү ыяп маңнаар болгаш кылаштаар болза, кижи үргүлчү сергек болгаш кадык-чаагай чоруур.

Е. ЧЕРНОГРИВОВО, республиканың күш-культура диспансериниң кол эмчизи.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 МАГАЗИНИ ЧАЛАП ТУР

Кызыл-сарыглың колхоз рыногунуң девискээринде № 4 магазининде ажыл-агыйга эргежок чугула бараалнар киргеи:

«БИРЮЗА»

Бо бүдүмелди бажың иштии арыг-шевер тургузарыига ажыглаар — соңго шиддерии, коруучуктү, шаажаң аяк-сававы, панельдерии арыглаш аптаар. Оон-биле аштап, арыглаан эт-дерексел мырыңай чаа ышкаш, кылагар чараш болур. Оон ортээ — 0-40 коп.

«ПРИМА»

Өрээлдер иштиинге чылыр ымыраа-сокпа болгаш чүүлбүрү куртгарны узуткаарынга бо дыка эки. Ону ажыглаары база дыка таарымчалыг болгаш пиевергии кылдыгган. Өртээ —0-95 коп.

«ПОЛИТУРА»

Бажың иштиниң поливровкалаан болгаш лак-биле чагаандаа дериг-херекселдерии таартып, бүдүүрүнга бо дыка ажыктыг. Политураның бодунуп чыды база чаагай, хора чок болур. Ортээ —0-35 коп.

«ГАММА»

Бо бүдүмелдиң дузазы-биле бажың иштии чаартып болур. Оон-биле чаап, будаан мебель, бажың шалазы, линолиум-даа болгаш алгы-кештеп кылган оске-даа чүүлдериниң оңу болгаш хевири дыка эки. Чайыпнапып турар апаар. «Гамманың» ортээ 0-39 коп.

«ЭОЛ» болгаш «КОК»

Бо болза бажың иштиниң агаар байдалын экижидериигe таварыпкан бүдүмел. Ону өрээлдерге чажыттарга, багай чыттар, ыш-бүс чидер, агаар экижип, чаагай апаар. Өртээ— «Золдуң» 0-83, «Коктуң» 0-87 коп.

«БИЙЧАНКА»

Бийск фабриказының будуруп турары «Бийчанка» деп чүүл бажың иштиниң стол-сандайларын, ялзы-бүрү шкафтарын арылдээрынга болгаш хевир книр будуурунга эргежок чугула бүдүмел болгр. Ортээ—0-51 коп.

«БФ-2»

«БФ-2» дээр хырба-биле чуну-даа кылып ап болгр. Оон-биле салзынны болгаш пластмассты-даа, шаажаң-шил будуштуг ,аяк-савалары-даа, демир-дезе чүүлдерии-даа ыяп кылдыр хырбалап ап болур. Оон адында оон хораны чок болгаш ажыглаары база эптиг. Хырбаның ортээ—0-30 коп.

«ЛАДА»

«Лада» деп аттыг чаа хевирлиг суук будумелии кандыгда посту—дук, торгу, синтетика будуштуг чүүлдерии чуурушка чедиишпишиниг ажыглаар болур. Оон ортээ—0-45 коп.

«МЕТЕОР»

«Метеор» дээр электрилиг херексел кижилериниң амыдыралынга улам-на херектиг боот, пептереп турар. Ону ажыглаары база белеп. Ол херексел соок суксунарны, сүттеи кылган чүүлдерии, амданиыг аъш-чемнерии кыырынга дыка ажыктыг. Оон-биле будун кофеии, тоорукгарны, шоколадтарны болгаш оске-даа кадыг чем чүүлүн хоодун ап база болур.

Үстүнде чүүлдерден эңгыда автомашиналарлыг кижилерге болгаш чолаачыларга-даа дыка хереклиг тормоз суук чүүлү магазинде база бар. Ол дээрге автомобильдиң тормоз системазынга ыяап-ла херек будумел-дүр. Ортээ— 1 р. 37 коп.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАР! Кызылдың рынок шолуунде № 4 магазинден үстүнде айыткан чүүлдерии көөп садып алырынче чалап тур бис. Магазинниң ажылдаары — эртенгиниң 10 шактан кежээкиниң 19 шакка чедер. Чаңсар 14 шактан 15 шакка чедер.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Садып алыкчыларга дыңнадыг

Кымалдың садыг черлери бо чылдың сентябрь 9-та Октябрьская кудумчуну дургаар эртенгиниң 10 шактан эгелээп ыяап-бүрү НОГАА САДЫГЛААР БАЗААРНЫ ОРГАНИЗАСТААР.

Ногаа базаарынга консервалаан болгаш чаа дүжүттүг-дээ ыяап-бүрү ногаа аймаан, кургаткан кат-чимнс чүүлдерии, борбак болгаш сокпап каан кара, кызыл перецтерии, лавр бүрүзүн, а ол ышкаш ногаа аймаандан кылган аъп-чемнин саваларын, консерва ажыдып, дүтлавр херекселдерии садыглаар. Оон 1,2 болгаш 3 литр ышкыр шил саваларны садып ап болур.

Садып алыкчыларны ногаа базаарынче чалап тур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1973 чылдың парлаалга чагыдылгазы чоруп тур. «ШЫН» солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ:

чылда — 6 рубль,
алды айда — 3 рубль,
үш айда — 1 рубль 50 көп.

СОВЕТ ЛИТЕРАТУРА ХҮННЕРИ

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр.). Хабаровск крайга совет литература хүннери доозулган. Москва, Ленинградтың, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның чогаалчылары Хабаровскиниң, Амурда-Комсомольскиниң, Биробиджанның, Николаевскиниң номчукчулары-биле ужурашкан, сураглыг Волочаевск даанга чораан, кызыгаарчылар-биле, ульч, нанай суурларның балыкчылары, аңчылары-биле, Амурскиниң тудугчулары, Солнечныйның байлак казыичылары-биле ужурашкылаан. Клубтарга болгаш ном садыгларынга литература делгелгелери организастаттынган, будуруглг черлеринге ном садыглаар хүннерии, колхоз, совхозтарга, дээди өөредилге черлеринге болгаш школаларга номчукчулар-биле ужурашкылыкыннарны эрттирген.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалгар программазы. 12.05—Телемедээлер. 12.10 — Оңнут телекөргүүт. Уругларга Мультфильмнер. 12.30—Оңнут телекөргүүт. «Дириг амытаннар делегейинде». 12.00—Оңнут телекөргүүт. Хоккей талазы-биле Бүгү-делегей ужуражылгазы. Канаданың болгаш — ССРЭ-ниң шилиндек командаларының. Кавададан дамчыдылга. (Бажындыле) 16.00—Оңнут телекөргүүт. 20-ги Олимпий оюнларында. Мюнхеидеп дамчыдылга. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильм. 19.40— Телекөрүкчүлериниң чагыы-биле «Червона рута». Концерт-фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — Оңнут телекөргүүт. 20-ги Олимпий оюнларында. Мюнхеидеп дамчыдылга. 22.00—Азербайджан ССР-ниң Күрүнеиниң симфоииктиг хөгжүмүүүк концерти. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ниязи удуртгур. «Ыраажызы Азербайджан ССР-ниң улустуң артизи, М. Магомаев. 23.00—23.30— «Ye». Информастыг программа.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чаьстаар, даглыг черлерге хар чаар. Соңгу-барыын утланышкынныг хаттың дүргеии секундада 5—10 метр, чамдыкта 12—18 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы даглarга 5—10, өскелериигe 10—15 градус чылыыр.

Кылыга бүргеп, аязыр, чаъс чаар. Соңгу-барыын утланышкынныг хаттың дүргеии секундада 7—12 метр, чамдыкта үелерде 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 10—12 градус чылыг болтур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙРАЛ»: «Хая көрүкме» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Леди Гамильтон» 14.30, 16.35, 18.40, 20.45, шактарда.

«ВОСТОК»: «Төрээн чурттан ыраакта» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Бешки «Б-дин» нелген оол» 9, 12.50, 14.50, «Соолгу арт» 11.40, 13.40, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧОЛААЧЫ БОЛУКСААРЛАРГА

Кызылдың автошколазы тыва болукке өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Кичээлдер сентябрь 18-те эгелээр.

Башкылаашкынны тыва дылга чорудар.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыглалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кадро ажылагый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг ,киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 Телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниин чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00691.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 10 ВОСКРЕСЕНЬЕ. № 214 (8982). ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирери—Тыванының тараажыларының алдарлыг болгаш хүндүлүг херээ!

А дүүн беш шакка чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге **30865** *тонна тарааны саткан.*

Саратовтуң суггарылга-суглаидырылга каналын төлевилээринге болгаш тударынга киришкен ажылчыннарга, инженерлерге, техниктерге, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга

Эргим эштер!

Волга чоогунда эң улуг суггарылга тудуг объектилериниң бирээзи — Саратовтуң суггарылга-суглаидырылга каналын төлевилээрингe база тударынга киришкен тудугжуларның болгаш монтажниктериниң коллективтеринге, бүгү ажылчыннарга база инженер-техниктиг ажылдакчыларга СЭКП Тоң Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ыяк байырны чедирип тур.

Саратовтуң каналын дамчыштыр суглу акып ороткан чорук — ол дээрге ССРЭ-ниң тургустунганыңаш 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка күш-ажылчы улуг тнилелге болуп турар. Саратов каналының тудуу болаа суггаттыг черлерге тарааны болгаш кодээ ажылагыйның өске-даа культураларын магадыладыг будурер аажок улуг районнарны Волга чоогунга тургузар дугайында партияның ажылдап кылган калбак программазын күүседир талазы-биле улуг ажылдың эгезин бооп турар.

Амгы үениң суггарылга системаларын тургузар талазыбиле боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны күүседиргe чаа-чаа чедишкиннерни Волга чоогунуң суг ажылагый организацияларының тудугжулары чедип алыр дээрзинге идегелди СЭКП Тоң Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур. Черни суггарар чорук, кандаашкынының халапты урукуктары-биле демиселдиң ыяныштыг аргалы болбушлап, кодээ ажыл-агый будурулгезин улам ыяй хөгжүдеринге болгаш совет улустуң амыдырал деңнелин чайгылып чок бедидеринге улуг аргаларны ажыдып баэр.

СЭКП ТӨҢ КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Л. Н. Толстойга тураскаал

Кижи төрелгетениң сагыш-бодалының эртинелерин бодунуң чогаалдары-биле байлакшыткан Л. Н. Толстойнуң ады Россияның алдарлыг оолдарының аттарының арагында. Оон ондур улуг талантылыының миллион-миллион үнелекчилери, бистиң чонувус орус генийни алдарлыы-биле хүндүлеп чоруур. Бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалынга сентябрь 8-те, чогаалчының төрүттүнген хүнүнүк бүдүүзүнде Л. Н. Толстойга тураскаалды ажыткан. Ол дээрге бүгү улустуң ынакшылының илереп-дир.

Тураскаалды ажыдарынга тураскаткан хөй кижи киржикчилиг митинг пайысылалдың. Девичье шөлүнде сесерликке болган. Бо дээрге чогаалчының ажыл, амыдырал-биле холбаанган район. Сесерликтен ырак эвесте баяның Л. Н. Толстой бодунуң дыка хөй чогаалдарын бижээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро - кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүң кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева болган литератураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары, хөй-иниитиниң төлээлери индирге турганнар.

Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы А. К. Мельниченко митингниң ажыткан.

Монумент тураскаалдың шывыын ажыдып бадырыпкан. Кара граниттен сиилбээн тураскаал Л. Н. Толстойнуң овур-хевирин чыылганнарга коргузупкен. Тураскаалдың авторлары скульптор А. М. Портинко, архитекторлар В. В. Богданов, В. П. Соколов улуг чогаалчыны креслода хаяы бодал бодап орар кылдыр сиилбип коргускен.

Толстойнуң чогаалдарының ажуп читпес ужур-дузазының дугайын ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Г. М. Марков, ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы К. В. Воропков, «Каучук» заводтуң ажылчыны, Социалистиг Күн-ажылдың Маадыры А. В. Пономарев, В. И. Ленин аттыг педагогика институдуунуң студентизи А. С. Аношина олар чугаалааннар.

Митинг доозулган. Тураскаалга чечектерни салган.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев сентябрь 8-те СЭКП ТК-ның чалаанын өзугаар Совет Эвилелинде чоруп турар сураглыг америк хөй-иниити ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвисти болгаш ону үдеп чоруур кижилер — АКШ-тың КП ТК кежигүнү Кендра Александерни болгаш АКШ-тың КП национал човулелиниң кежигүнү Фрэнклин Александерни хүлээп алган. Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның кежигүнери, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, Совет хөрээженнер комитединиң даргазы В. В. Николаева-Терешкова, СЭКП-ниң Тоң ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей килдиниин эргелечилиниң бирги оралакчызы Е. И. Кусков киришкеп.

Беседа үезинде П. Н. Демичев болгаш өске-даа совет эштер партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазының, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел болгаш партияның ленинчи национал политиказының дугайында, коммунистиг иниитилелдиг тургузуушкунунга совет улустуң чедишкиннерин, партияның XXIV съездиниң ажылдап кылганы таңбылының программазының боттанышкынын чугаалаанвар.

Совет Эвилелинге келирин болгаш СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы-биле, совет улустуң ажыл-ижин болгаш амыдыралбиле таныжып алыр кылдыр чалааны дээш СЭКП ТК-га, совет коммунистерге, бүгү совет улуска оорун четтиргенин Анджела Дэвис илергейлээн. Ону Москвага, Узбекистанга, Ленинградка кайгамчык чылыы-биле уткуп хүлээп алганын демдеглээш, бодунуң Төрээн чуртунуң чечектелиишкинин дээш совет кижилериң улуг сорук киришкининг ажылдан турарын ол онзалап ыяткан.

Бодунуң чуртунга соцпал деишкиго дээш АКШ-тың Коммунистиг партиязының демиселиниң дугайын болгаш америк база совет улустарның арагында тайбыңның, найыралдың политиказын чорударының дугайында Анджела Дэвис чугаалаан.

Беседа эп-найыралчы, чылыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

ТЕМПИНИ УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

Тоску беш чылдың ийиги чылының сес айлары эрткен. Республиканың үлетпүр будурулгелери 1972 чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейин күш-ажылчы бедик көргүзүтлер-биле демдеглээр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжында киржип, артем-техниктиг депшилгеге үндезилеп, күш-ажылдың будурукчулуун бедидип, иниилел будурулгезинин ажыктың күштелдирер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттанды-рып турар. Эрткен сес айларда Тыванның үлетпүрү продукциязының кол-кол хевирлерин будуруп үндүрериниң болгаш сайгарарының планын ажыр күүседип. 2 млн. 479 муң рубльдин продукциязын планнан ажыр сайгарган. Эрткен чылдың ол үезиндe сайгарганындан 5 млн. 469 муң рубльдин продукциязын хойнуу сайгарган чорук үлетпүр будурулгелериниң чедишкиниинг ажылдап турарының херечизи.

Иниги продукцияны планнан ажыр 2 млн. 647 муң рубльге будуруп, сес айлар планын республиканың үлетпүрү 105,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезиндеи продукция будурериниң хемнээли 11,7 хуу оскен. Республиканың будуруу турары колкол продукцияны — электроэнергияны, даг-дүгүн, хөмүр-ташты, түүйбүнү, демир-бетон кылыгларны планнан ажыр будурген.

Продукция будурериң шапкынчыдарынга кол роль күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринге онаажып турар. Планнан ажыр будуруп үндүрген продукцияның 87 хуузу күш-ажылдың будурукчулуун өстүргениниң күселп-биле алынган. Күш-ажылдың будурукчулуу эрткен чылдың ол үезиндеги деңнелдеи 9,7 хуу бедээн.

Күш-ажылдың будурукчулуун бедидер, будурулгеге чаа техниканы пеитёредир, шингээдир талазы-биле «Тыва дагдүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Кызылдың түүйбү заводу чедишкиннинг ажылдап турар.

Иниги көргүзүтлер эки-даа болза, чедиң будурулге продукция сайгарарының, тос — продукция будурериниң планын күүсеткээн. «Демир-бетон» трестиң Кызылда тудуг кезектер комбинады, «Тыва тудуг» трестиң Ак-Довуракта үлетпүр будурулгелер комбинады, Кызылдың хлеб заводу, Үстүү-Элисейниң балык заводу болгаш өске-даа чамдык будурулгелер оларга хамаарыжыр.

13 үлетпүр будурулгелери күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринин планын күүсеткээниндеи 693 муң рубльдин продукциязы чедир бертинмээн. Кызылдың хлеб заводу, Ааранылга комбинады, Чадаананың тараа пунктузу болгаш саржаг заводу. Ак-Довуракты үлетпүр будурулгелер комбинады күш-ажылдың будурукчулуун мурнунда чедип алган деңнелинден чавызатказ.

Будурулге коллективтеринде продукцияның бот-үнелии чиигедир, каминалга чурумун шыңгыы сагыыр талазы-биле боттуг ажылды чорудуп тураарындан арткан чеди айларда үлетпүр продукциязының бот-үнезии планнан чиигээн, оон 357 муң рубльдиң каминалгазы алдынган.

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будурер чери. Кызылда тудуг кезектери комбинат, «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу, автосептелге заводу продукцияның бот-үнелиг планнан зартаткан.

Юбилейге чедир арткан үеде алынган социалистиг хүдээлгелерни бүрүн күүседип, будурулгеге чаа техниканы шингээдиишиге, мурнакчы дужулганы иентередиринче болгаш ёзулуг дээштиг социалистиг чарыштың ажылчын масаларының ортузунга калбартып, улам эки түзелелерни чедип алыр дээш күженишкинниг ажылдаары Тыванын үлетпүр будурулге коллективтеринден негеттинип турар.

КАЗАХ ССР. Бо чурукта көргүскен Александр Ваншайд — Актюбинск областың Ленин районунда «Передовик» колхозтуң комбайнери. Ол дужут ажаалдазында мурнакчы механизатор. Ам безин ол 6 муң ажыг центнер тарааны бастырган.

Д. КАРАЧУННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылчы чоннуң кадыы дээш сагыш салыышкын

ЭМГЕЛГЕ КОМПЛЕКИЗИ АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН

«Бүгү чүвеин кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп принцип бистиң амыдыралывыстың хөйлүзүү. Хону-шөлдерде чаагай дүжүт, машина тудуушкунунда, металлургияда чедишкиннер, чырык чаагай школалар, культура одалары, эмнелге бажыңнары — бо бүгү шуптузу совот кижиниң чаагай чоруунга бараалгаан.

Дүүн Кызылда эмнелге комплекизиниң шинги эзчээнин тудуу доозулганынга, ол дугайында Күрүне комиссиязы актыга ат салганынга, ук объектини ажыглалга кииреринге тураскаткан байырлыг митинг республиканың наңысылалынга болуп эрткен. Адаа СЭКП обкомунуң, Кызыл хооркоомунуң бюро кежигүнүлери, Тыва АССР-ниң удурткан органнарының төлээлери, тудугжулар, эмнелге ажылдакчылары болгаш хоорайның хөй-иниитизиниң төлээлери киришкен.

Митингини СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыткаш, «Тыва тудуг» трестиң кол инженери С. И. Бодиятэ сес бергеи. Янзы-бүрү аарыгдардан аараан кижилерни эмнээриниге тиарымчалыг байдалдарны тургускан, чырык, делгем улуг эмнелгениң тудуун доозканының дугайын ол чугаалаан, ол улуг объектиниң символ дүлгүүрүн эмнелге ажылдакчыларынга тудускан.

— Кымылчыларга болгаш республикавыс бүгү ажылчы чоннарынга ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейиниин будуузунде чаа улуг эмнелге комплекизин тудуп бергеиңер дээш чүректиң ханызындан оорун четтиргенинисти тудугжуларга илергейлеп тур бис — деп, кадык камгалал министри И. В. Сизых чугаалаан. Хоорайда улуг дээш бо тудугну «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелеп. «Востоксантехмонтажтың» КМК-ның Кызылда участогу, «Сибирь электромонтажтың», харылзаа деригелери эптеп тургузар организацияның ажыл-ишчилери туткан. Ол ышкаш хоорайның бүгү будурулгелериниң, организацияларының төлээлери маңаа ажылдап, тудугжуларга улуг дузаны чедиргеп. Республиканың болгаш хоорайның партия, совет органнарының хүн бүрүдеги дузаны сеткил ханыышкын-биле демдеглевишаан, ажылдаарынга таарымчалыг черге Кызылдың эмнелери, кадык камгалалының ажылдакчылары чогладыкчы сөзү-биле ак сеткилдиг ажылдаар дээрии ап Сизых бүзуреткен.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары эп С. К. Тока чыыт гаанварның мурнуга түве чугаалаан. Эмнелге комплекизиниң кол корпузунче киреп ажыкто кызыл кожаалы о үзе коллитерге, эмнелгениң иниги-биле таныжарынче чыылганнарны медиктер чаалаан.

Комплекстиң тудуунга 1,3 миллион хире рубльди үндүргеп. Барык 700 хире орээлдерлиг, деригеген эптиг, сайгарагай улуг объект найысылалда анныг тудугларның бирээзи. Мында хирургия, нейрохирургия, урология перии, карак, боостаа аарыгларын эмнээр салбырлар бар. Ол ышкаш орттенген кижилерни база маңаа эмнээр. Малгаш, суг-биле эмнешкинниг диагностика кабинеттери база ажылдаар. Медицина техникаының эң болбаазыраңгай дериг-херекселдериң мында чеди чеден тургускан. Аарыг кижилер чыдар орээлдерде телефон харылзаалыг болгаш радиону тургускан. Ороолдерни атаар солчуушкунунга дуза даар дериглер четчир.

Чаа эмнелге корпустар ажылдан эгелээрге, хоорайда амгы хирургия бажыны уруглар эмнелгези болу бээр. Поликлиниканың үстүкү каъдында хосталыр, аарыг улус хүлээп алыр кабинеттер аңаа база тургустунар. Поликлиника хүнде 500 кижини хүлээп алыр аргалыг болу бээр.

Ажылчы чоннарның кадыы дээш партияның сагыш салыышкынын митингилиниң киржикчилерге оннадап демдеглеп турганнар. Ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустурган, чонуң кадыкшылыы дээш улам кымнак ажылдаары арткан деп, эмнелерини чугаалыыга каттыжыпас аргажок.

М. ДУЛУШ.

ЧУРУКТА: эмнелге комплекизиниң ажыдыышкыны.

О. ОҢЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОМБАЙННАР БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ

«Улуг-Хая» совхоз дүжүт ажаан алышкынынче массалыы-биле киришкен. Ол ажылагыйның кайы-даа бригадаларынга бааргa, ажыл-иш тулуктуг. Ынчаллаңда комбайннарның бедик будурукчулуг ажылдаарынга, комбайнерлерниң социалистиг хүлээлгезин күүседир, тараапы чидириг чок ажаар дээш чорудуп турар демиселинге шаптыктан турар чамдык четпестер база бар.

Оон кол-ла чылдагааны ажылды четпес организастаанындан болуп турар. Ону чамдык мындыг чижектер-биле бадыткап болур. Ынчан сентябрьның алды чүве. Ол хүн совхозтуң Баян-Кол бригадазынга 12 комбайнер ажылче эртенгинии 8 шакта киреп тургаш, барык-ла 9 шак ажып турда, чамдыктары эдерилгелер кылган, он шак ажып турда озалдаашкын-биле киргеннер.

Чылдагааны чүдел? Бо комбайнерлер бригадада эвес, а Арыг-Бажы суурда — бригадa төвүнден 14 километр ыракта чурттап турар. Чүге дизе, дүжүт ажаан алышкынынга киржири-биле келген И шериг кезээниң чолаачылары ол бригадада чурттап турар. Комбайнерлер аңаа чурттаар дээрге, бажың-балгат, орун-дөжек чедиишпес. Ынчаарга оларны бригадага чедирип эккаар дежурный машина ол эртен суурга дыка озалдан келген. Комбайнерлер ону маңаар ужурга таварышкан.

Аңаа хамаарыштыр мурнакчы комбайнер Кыргыс Кертик-оолдуң чугаазы бо:

— Бо эртен суурга машина маңан эртеннедивис. Бир эвес мынчаар ажылдаар чүве болза, чаагай дүжүт хар адаанче кирер, кижи бодунуң социалистиг хүлээлгезин-даа канчан күүседир боор. Хүлээлгем улуг — сезонда 500 гектарның тараазын ажаан алыр. Бодап-даа көрүнер, агаар аяс эки-дир, бөгүн эртенгинин алды шакта-ла кестирип, бастырып болур тургап. А бөс тос шак ажып турда ходелдивис. Ынчаарга 12 комбайн чеже хире үнелиг үени чидирген-дир. 15—20 минута иниинде бастыраргa-ла бункер дола бээр-дир. Ол дээрге СК-4-ке хамаарыштыр алырга, 1 тонна 200 кг, а сибиряктарга 1 тонна 600 кг тараа-дыр. Ындыг болганда мында бастырып турар 8 комбайн шакта белии чеже тарааны бастырыптар-дыр. 10-10 машина чүүгү болур. Аалдан каан «боттанныг» ажылдаар чорук ажылга бо хире шаптыктыг боор-дур. Мону дарый таарыштыр шиитпирлезе эки. Бригада төвүнде чурттаар чер, орун-дөжек чок болганда, кежээ база арте чанар ужурга таварышкаш, эртен база орай кээрге, темп черле канчап бедиирил ыячаш?

Ол хүн ол бригадага байдал черле дүвүренчиг болган. Ийи шактан ыяй тараа бастырган сес комбайн, колдуу-ла шуптуг тура хүнзенкен. Оон чылдагаанын комбайнер эш Кабанов мынчаар тайылбырлаан:

— Таңдыга-даа тараа ажаажып чордум. Мындыг организас чок чүве черле корбээн мен. Көрүнер — бункерим чык долу. Тарааны черже топтер эвес. Машина маңаа-ла 2 шак-даа чеде бердим. Ам та кажан келир чүве. Чангыс мен-даа эвес, мээн-биле социалистиг чарыштыг Шатаев бала доо турары ол — даап, тараа шилүнде бункерлери долганда, тургулапкан комбайнарны эргий корду — Сезээ-ле турупканывыс ол-дур. Черле чүү деп чүвел бо. Бисте шефтен келген дайынчылар шынап-ла дайынчы бээ-биле ажылгаар болза, тарааны чидириг чок, дүрген ажаан алырының бүгү магадылалы бар. А бир эвес бо дег шак мынчаар машина маңан тураттаар чүве болза, 500 гектарның тараазын кижи кажанчежен ажаап четтигерил. Материалдыг сонуургал деп чүве база бар болгай. Чижээ, 25 ажыл хүнүнде 500 гектар черниң тараазын эки шынарлыг ажаагаш, 5000 центнер тарааны бастырган комбайнерге «Запорожец» деп автомашинаны оочур чок садыл алырының талонун тыпсыр дээн чүве. Комбайнер бүрүзү ону болгаш оон-даа оске шаннал-макталдарны бодап турар болбайнаан. Ам бо-дур, шак мынчаар үш хүн улай турдаган келдивис. Оон ыңай бир мындыг чүве база бар-дыр. Шефтен келген чолаачылар кежээ сес шак чедер-четпес турда ажылын ара каапкаар, комбайн чанынга олардың бараанын-даа кижи көрбес. Бо арткен хонуктарда аяс болганда, дүнекининг 2—3-даа шакка чедир тарааны бастырып болурунуң аргазы турду. Маңаа база-ла автотранспорт бурууглуг. Ажыы-биле чугаалаарга, комбайнар — автомашиналарга, комбайнерлер — чолаачыларга «чагыртыр» мындыг апардывыс-ла. А шынында комбайнер кижиниң хүн чурумунда тараа соорткур машиналар чагыртыр ужурлуг чүве. Бир эвес комбайнерлер орайга чедир ажылдаар болза, чолаачылар база ыңдыг болур. Автотранспорт бедик будурукчулуг ажылдаан болза, бистиң бригадала тавычалай кестирген 623 гектар кылыл-тасты бастырып апкан турар иймек бис.

Хоочун тараажының мынчаар чугаалап турары черле чеп. Дүжүт ажаалдазы бүгү улустуң херээ болганда тараа соорткурур-биле шефтеп келген ол чолаачылар ажыл-агыйның хүн чурумунга чагырткан турары черле албан. А мында байдалды алгаш коорге, шынап-ла ыңдыг эвес. Ол бригададан Арыг-Бажы суурже тараа соорткур турар шефчи чолаачыларның ажылы организас чок. Шанга тарааны дүжүргеш, дүрген комбайнче чоруптарынче далашпас. Тараа арыглаан улус-биле шак-даа чедир «беседалажып» турар. А оларны бункери долган комбайннар маңан, шак мынчаар хөй үени аңаа-ла чидирип турар-дыр.

Черле ынчаш, чаңгыс бо-даа эвес, автотранспорттуң талазыпдан ыңдыг ижилиг саадаашкыннар өске ажыл-агыйларда база бар. Чижээ, ол хүн 5 шак үезинде Жданов аттыг совхозтуң № 2 бригадазының комбайнерлери база-ла машиналар маңаар ужурга таварышкан. Оон тараа соорткур турган ийи чолаачы суг кыдында серипттенип олурарлар болду. Ол-ла кежээ Жданов аттыг совхозтуң теп шанындан Шагаан-Арыгже баар орукка 07-44 дугаарлыг машина дүтпеп чораанындан хенертен зар черге аңдарылган. Ону ушта тыттарын «сонуургааннары» ол яйыкпе, тараа соорткөни тараа соорткөн, куруу курут беш-алды машина (база-ла И шериг кезээнин) 20 хире минута турган болгай. Ол хире үени халас чидирерге чеже комбайн аңаа турup алыр-дыр, үстүнде чугаалаан бис.

Бо байдалдан үштүнарда кандыг түңнел үндүрзе ыяш? Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партияның район комитеди ол шефтеп келген чолаачыларның удуртулгазы-биле дугуржуп тургаш, автомашиналарның бедик будурукчулуг, организастыг ажылдаарын хандырар ужурлуг. Шак мындыг хемчегни дүрген албас болза, комбайнарның тураттаар «ажрыы» «эмнеттинмеддаа».

Б. КАРАШПАЙ, «Шынның» тускай мөрө.

ОРГАНИЗАСТЫГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Партия документтилерин солуур дугайында СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунуң шиитпирин үнгендон бээр ам үш ай ажып турар. Партия организациялары ону амыдыралга боттандырып, партдокументтилерни солуурунга белеткел ажылдарын албартып эгелээн.

Эрзин районнуң партия эго организацияларының хуралдарыпга бо айтырыгны организастыг, бедик деңнелге ыңгыы чугаалажып эрттирген. Ол хуралдарга эге организацияның ажыл-чорудулгазын бүгү талаыг көрүп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгаларын шиитпирлээриве коммунистерниң харыысалгазын болуш идепкейин улам көдүрүнче улуг кичээнгейни салып. Партия документтилерин солуурунга белеткел талазыпде тускай хемчеглерни коммунистер ажылдап жыпган.

«Мөрен» колхозта партия организациязының хуралынга савал бергеп эштер партия документтилерин солуурупу— коммунистериниң партийжи удээлгезин улам быжыглаар, орум-сагылгазын шыңгыыдыр, идепкейжи чорууп дам бедидер чугула организацияпи-политиктиг хемчег дээрпи айтып, эге организацияның ажылында четпестер бар дээрзин демдеглээн. Түннелинде эш Балганга тодаргай даалгаларны бергеш, күүселдезин хуу беседага тодарадыр деп шиитпирлээнпер.

Партия райкому чер-черге болуп эрткен хуралдарга коммунистериниң сананызы-биле өөренип, аналитеп көрүп, эге организацияларның ажылында солуп, чаа арга-дужулгаларга чогуур үнелээшкинни берип, бир эвес ындыг түүлдер оске организацияларга тааржыр, салдар чедирип болур хире болза, оларны ажыглаарын сүмелеп турар. Солуушкунга белеткел үезинде бо талазы-биле кылып чорудуп турар ажылдарның учёдун шыңгыярадыр, партийжи информациязы экижиттикеп. Бо талазы-биле ажылдарны СЭКП райкомуның партийжи-организастыг ажылдар кабинединиң методиктиг чөвүдели кылып турар. Методиктиг чөвүдел партияга хүлээп алышкын болгаш коммунистериниң тускай составын экижиндеривге улуг кичээнгейни салып келген. Партдокументтилер солуушкуну анаа сырый холбаалыг болуп турар дээрзин эрткен хуралдарга санал бергеп коммунистер тодаргай чугаалаанпар.

Коммунистериниң бот-харыысалгазын бедидер, идепкейжи чорууп кодурер сорулга-биле районнуң партия организациязы соолгу үеде боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар.

Партийжи амыдырал

«Чаа орук» колхозта партия эге организациязы (секретары эш Сагаандай) тус-тус коммунистер-биле чорудар ажылдың планын тургускан. Ол планны ёзугаар чоокта чаа хуралга коммунист Н. Валганның ажыл-агыйга, хөй-шиитпиниң мурнунга хуу харыысалгазының дугайында информациязын чугаалажып көргеш, оон аажы-чаңында-даа, даандырган хүлээлгелерин боттандырып турарында-даа четпестер бар дээрзин демдеглээн. Түннелинде эш Балганга тодаргай даалгаларны бергеш, күүселдезин хуу беседага тодарадыр деп шиитпирлээнпер.

Партия райкому чер-черге болуп эрткен хуралдарга коммунистериниң сананызы-биле өөренип, аналитеп көрүп, эге организацияларның ажылында солуп, чаа арга-дужулгаларга чогуур үнелээшкинни берип, бир эвес ындыг түүлдер оске организацияларга тааржыр, салдар чедирип болур хире болза, оларны ажыглаарын сүмелеп турар. Солуушкунга белеткел үезинде бо талазы-биле кылып чорудуп турар ажылдарның учёдун шыңгыярадыр, партийжи информациязы экижиттикеп. Бо талазы-биле ажылдарны СЭКП райкомуның партийжи-организастыг ажылдар кабинединиң методиктиг чөвүдели кылып турар. Методиктиг чөвүдел партияга хүлээп алышкын болгаш коммунистериниң тускай составын экижиндеривге улуг кичээнгейни салып келген. Партдокументтилер солуушкуну анаа сырый холбаалыг болуп турар дээрзин эрткен хуралдарга санал бергеп коммунистер тодаргай чугаалаанпар.

Коммунистериниң бот-харыысалгазын бедидер, идепкейжи чорууп кодурер сорулга-биле районнуң партия организациязы соолгу үеде боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар.

«Чаа орук» колхозта партия эге организациязы (секретары эш Сагаандай) тус-тус коммунистер-биле чорудар ажылдың планын тургускан. Ол планны ёзугаар чоокта чаа хуралга коммунист Н. Валганның ажыл-агыйга, хөй-шиитпиниң мурнунга хуу харыысалгазының дугайында информациязын чугаалажып көргеш, оон аажы-чаңында-даа, даандырган хүлээлгелерин боттандырып турарында-даа четпестер бар дээрзин демдеглээн. Түннелинде эш Балганга тодаргай даалгаларны бергеш, күүселдезин хуу беседага тодарадыр деп шиитпирлээнпер.

Партия документтилерин солуурунга белеткелче углаган ажыл чамдык черлерде кошкак чорун турар. Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарда партия эге организацияларының бюролары партдокументилер солуурунга белеткел ажылын ам-даа шулуудадып чадашкан. Ылаңгыя Ленин аттыг колхозта партия организациязы (секретары А. Дамдын) партийжи организастыг ажылды ажыл-агыйлар айтырыгларын-биле холбаарын ыракта четпес чорудуп келген. Оон түннелинде чон ортузунга партия, чазактың доктаал шиитпирлерин таныштырып, ону амыдыралга боттандырар ажыл ала-чайгаарлаашкынче киргеп. Көргүзүг болгаш аас агитациязын партбюро чогуур угланышкынныг организастаайн турар. Малга чем белеткелиниң, тараа ажаан алышкынының темпизи оске ажыл-агыйлардан хожудап турар. СЭКП райкому колхозта парторганизацияга хамаарышкан айтырыгны чугаалажып көрүп, боттуг дузаны көргүзүп турган-даа болза, эш Дамдын четпестерни эдериниң шиитпирлиг хемчегларин албаан. Ындыг байдалдың түннелинде колхозтуң ажыл-агыйын кошкатканы дээш, оон даргазы Д. Хорлууну ажылындан дүжүргеп, партия талазы-биле шыңгыы хемчегни көргускен.

Колхозтуң парторганизациязы коммунистериниң бот-харыысалгазын бедидер дээш дээштиг ажыл чорутпайн турар. Ол колхозта ажылынга ээ-харыысалга чок, хөй-шиитпиниң корум-чурумун үреэр коммунистер бар. Хойжулар Норбу Даландай биле Кулдун Доржатмаа олар боттарынга быжыглаан төрүүр хөй коданыпдан чаш толдуң чүгле 50 хуузун камгалап алган.

Партдокументилер солуурунга белеткел ажылынга СЭКП райкомуның кежигүннерин калбаа-биле кайриштирер дугайында шиитпирни пленумга хүлээп алган. Ол сорулга-биле райком кежигүннериниге партия тургузуушкунуның дугайында тускай семинар эрттирерин ында айтып турар. Партия документтилери солуурунга белеткел талазы-биле хемчеглерин боттандырып, райком кежигүннериниң идепкейин бедидер сорулга-биле август 22-де болуп эрткен пленумга оон кежигүнү «Мөрен» колхозтуң хойжузу Баажий Сам-билдиң информациязын дыңнаан.

СЭКП райкому солуушкунга белеткел ажылдарын улам калбартып, ону бедик деңнелге эрттирери-биле чергелештир, тус-тус ажыл-агыйларда бар четпестерни чогуур үезинде эдер, чон ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирер, социалистиг чарыштын дээштиг болурун чедип алыр сорулгалар-биле ону холбаштыр чорудуп турар.

Т. ТОЮНДУП,
СЭКП Эрзин райкомуның секретары.

АЛТАЙ КРАЙ. Хөрөөшүү хаттан камгалаарының чаа системазын баштай-да «Кулундa» совхоз нептерээткен. Куруктуруп ацдарган черлерге тарылга ээлчештирилгези ажыглаттынып турар. Черни калбартыр алыр ацдазын-биле чарар, үрезинни хоорзага ажылдаар сеялка-биле чаштырар. Шолдерниң аразын тарып олуртукан ыяш куржаглары-биле кызыгаарлаар. Куруктуруп ацдарган черлерге хар үудар шеденнер тургускулап каар.

Хат үрезинден камгалап алган черлериниден совхоз Кулунданың сураглыг кызматазының чаагай дүжүдүн алган, тарымал тооруктуң, оске-даа культуралармың үнүп турары эки.

ЧУРУКТА: совхозтуң агрохим-мелиорация бригадазының кежигүнү трактористе Андрей Вебер. Совхозтуң ыяш тараан шолдерни чылды оттур ол ажаар.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Партия чырыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылынга

Өөредилгени эгелээринге белен

Партия чырыдыышкын системазынга чаа өөредилге чылы чоокшулап орар. Аңаа баш удур эки белеткенири амгы үеде партия организацияларының соңгаарладып болбас чугула сорулгаларының бирээзи. Ынчангаш Кызылда «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг Тываның комплекстиг даг экспедициязында партбюро секретарының оралакчызы Анатолий Федорович Мандрыгин болгаш № 3 автотранспорт будуруглезинде партбюро секретары Мария Тихоновна Сулейманова оларга политөөредилге чылынга белеткелиниң дугайында айтырыгларны бистиң корреспондентивис салган. Оларның харыыларын мооң адаанда парладывыс.

Тываның комплекстиг даг экспедициязында партбюро секретарының оралакчызы А. Ф. МАНДРЫГИН:

— Коммунистериниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге, чүгле бодунуң масштабының талазы-биле эвес, чүнүн-даа мурнунда бодунуң идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Сорулга болза, бо ажылды моон ынай улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаары болгаш партиянын бүгү кежигүннериниң медерелдиг база идепкейлиг чорууп бедидериге оон күштүг саадарлыг болурун чедип алыры болур дээрзин партиянын XXIV съездизинге айыткан болгай. Чогум-на бо сорулганы амыдыралга боттандырар дээш бистиң партия организация чамдык чугула ажылдарны, хемчегларни ап чоруткан.

Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң политөөредилгезин эрткен чылын чедиишкинниг дооскан бис. Эрткен өөредилге чылында коллективке теоретиктиг ийи семинар, марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир үш политшкола турган. Аңаа ниитизи-биле 60 ажыг кижи өөренген. Политөөредилгениң ажылын каш удаа партбюрога чугаалажып, чамдык четпестерни эдер талазы-биле чугула хемчеглерни алгылаан.

Политөөредилгениң утка-шынарлыг, организастыг чөрүү пропагандист кадрлардан кол хамаарлыр. Хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг, хичээлдерни солуп, шынарлыг кылдыр эрттирип, көргүзүг материалдарын долу ажыглап, дыңнакчыларның хүндүткелин чедип алган пропагандистер бисте хөй. Оларга теоретиктиг семинарларның пропагандистери Владимир Кудрявцев, Анатолий Митус, марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколаларның пропагандистери Александр Топорков, Владимир Копеев, Анна Горж болгаш өскелерни-даа адап болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколалар философияны өөренип доосканнар. Пропагандист Александр Топорковтун удуртуп, башкылап турары политшколаының ажылын эки деп санап болур. Ол хичээл бүрүзүнге баш удур белеткенип, анаа хереглээр көргүзүг материалдарын, чурт картазын, диафильмнерни ажыглап турар. Чамдык чиик, биллингир темаларны дыңнакчылар боттары эрттирер кылдыр баш удур оларга дагып турар. Ынчан оларга чүгле хереглээр литератураларны, херектиг бүгү түүлдерни кайын тып алырын айтып бээр. Бо таварылгада дыңнакчылар хичээл эрттирери-биле белеткенип алыр эвес, а харын боттары быжыг биилгелерни чедип алыр дээрзи билдингир.

Шак ындыг идепкейлиг, өөренген түүлдеринге быжыг биилгни чедип ап турар дыңнакчылар—кадрлар талазы-биле улуг инженер Екатерина Сухова, фонд эргелекчизи Мария Гоева, үүрмектеп-хоюглаар цехтернин эргелекчизи Анна Булдакова олар өөредилге чылының түннелинде ханы биилгилерни чедип алганын көргускеннер.

Теоретиктиг семинарның ажылын пропагандист Анатолий Митус эки удурткан. Семинарның дыңнакчылары өөредилге программазындан дашкаар партияның болгаш чазактың чугула шиитпирлерин, экономиктиг база ажыл-агыйжы айтырыгларны өөренип турган. Ылаңгыя «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» болгаш «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалдарын база өөренип эрткен. Семинарның кичээлдеринге доктаамал ээп, пропагандистин саяган айтырыгларынга даг экспедициязының начальныгы Иван Горж, партия начальныгы Георгий Александров, улуг геолог Виктор Занков олар долу харыыны берип келгеннер.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди шагда-ла эгелээн бис. Бо чылын биске марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир 4 политшкола, теоретиктиг ийи семинар тургустунар. Анаа эрткен чылын пропагандистер ажылдаан, бо талазы-биле арга-дужулганы чедип алган кижилерни пропагандистер кылдыр катап хаара туткан бис. Кичээлдерниң эртер хүнүн, шактарын баш удур доктаатказ. Ол ышкаш экономиктиг өөредилгенин политшколаларын тургузарынче болгаш олче инженер-техниктиг ажылдакчыларны, ажылчыннарны хөйү-биле хаара тудары көрдүнген.

Ынчангаш чаа политиктиг өөредилге чылын организастыг эгелээринге белен бис.

№ 3 автотранспорт будуруглезинде партбюро секретары М. Г. СУЛЕЙМАНОВА:

— Эрткен чылын АТБ-ний хуралдаар залынга вторник санында-ла холдарында номнар, сеткүүлдер, кыдыраштар туткулаан кижилер чыглып келир турган. Ол дээрге, бистиң будуруглеге черинде тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколаның дыңнакчылары-дыр. Олар —янзы-бүрү профессияның кижилери. Оң сес дыңнакчы эртемниг коммунизмни өөренип дооскан. Политшколаның пропагандизинге Валерий Федорович Стреховту партбюродан томуйлаан турган. Ол бо ажылынга ак сеткиздиг чорууп көргүзүп, партийжи дээлгени эки күүсеткен. Харын-даа үш чылдың дургузунда пропагандистин хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажылын ол багай эвес күүсезип, дыңнакчыларның хүндүткелин эки ажылы-биле чедип алган.

Баштайгы кичээлден эгелээш өөредилге чылы доозулгуже ол чаңгыс-даа кичээл үспээн. Дыңнакчыларның өөредилгеже харыысалгазын бедидери-биле демдеглеп журналды тургускан. Оон түннелинде дыңнакчыларның кичээлге доктаамал келир чоруу экижээн. Бир эвес кандыг-бир кижи кичээлге чылдагаан чокка келбейн-баар болза, оон-биле шыңгыы чугааны чорудар бис. Политөөредилгениң ажылын бедик деңнелге тургузар дээш оске-даа чугула хемчеглерни партия организациязы ап кедреп. Бо хемчеглерни бо өөредилге чылында база-ла ажыглаар бис.

Түннел кичээлдерни беседалажыышкын, зачёт дужаар хевирлерге эрттирген бис. Ынчан кымның политиктиг билии бедигил, өөредилгеге хандыкшылы улугул дээрзи илереп келир. Эрткен чылын өөредилге чылынын түннел зачёттарын слесарь Михаил Акохов, нормировщик Раиса Ломрачева, кадрлар килдизинин инженери Клавдия Кокулова, чолаачы Виктор Решетников олар кончуг эки дужааганнар. Эрткен өөредилге чылын ниитизи-биле чедиишкинниг дооскан бис.

Ам удавас чаа өөредилге чылы эгелээр. Ынчангаш дыңнакчыларның болгаш пропагандист кадрларның четчелээшкинин баш удур чоруткан бис. Бо чылын экономиктиг билиглерин үндезиннерин өөренир политшколаны тургузар бис. Анаа будуруглеге черинин инженер-техниктиг ажылдакчыларын, мурнакчы ажылчыннарны, чолаачыларны болгаш септекчилерин хаара тудар бис. Ол ышкаш марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның дыңнакчылары бо чылын өөредилгезин уламчылаварлар.

Чаа политиктиг өөредилге чылын эки белеткелдиг, организастыг эгелээринге белен бис.

ЧОНГА БАРААН БОЛУКЧУ

Совет садыгның культурази, оон чон мурнунга бараан олуру дээш эвилең, мергежилиг ажылдап турарларны өдегээри өөрүнчүг. Моон ынаанге, Ак-Туругда ходуш-ак барааннар магазинииндө даа акышкыларны айтып олур.

Олардың кайызы-даа хоочун дыгжылар эвес, ол мергежилди кыска үеде шингээдип, онунга мактанып чедип алган. Магазинниң иштиг кезээшеверигин, барааннар чыгаалдыг, оон өртек-үнелиг тоораткан болгулаар. Хереглекилерниң кинрген чагыгларын өренип көрбүшаан, ажылдар шагын ында амыралга холбаштыр улам-на өрүмчүдүп, чаа, янзы-бүрү бараанларны эккеп турар.

Бо бүгү тодаргай хемчеглерни, кызымак ажыл-иштин үнелиндө ол магазинниң коргуулерин Улуг-Хем районда дээре садыгларга хааражып турар. Август айда 4 мунуң орунга 24200 рубльдин бараанын сайгарган.

М. ЛАМА.

Новосибирск облестың ажыл-агыйлары гараанын дүжүдүн ажаап ап турар.

Бо күзүн дүжүт ажаап алыры ССР Эвилелиниң чартык чүс чыл юбилейин төлептиг уткуруу дээш бүгү улустуң сошиалистиг чарышынга эртип турар.

Чак совхозумуң ажыл-ишчилери тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алган. Тараажылар күрүнеге 75 мун центнер тараа дужаар планныг тургаш, бедик шынарлыг 175 мун центнер тараа садарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: (солагай талададн оң талаже): тараа кезеринниң мурнакчылары комбайнер Григорий Салсай, Василий Ефимов болгаш Николай Старков.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛАМ ШЫҢГЫЫ АЖЫЛДААР

«Арагалаашкынга болгаш азкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын районда күүседип турарының дугайында Чөөн-Хемчик район Советиниң сессиязынга чугаалашкан. Бо дугайында илеткел кылган райкуусконмуң даргазы Б. Б. Чюдюн ССР Эвилелиниң тургустуунгаының 50 чылын төлептиг уткуур дээш районда кылдыкы турар ажылдарны, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыының канчаар күүсеттиниң турарын тодаргай аналитеп чугаалаан.

Тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседиринге таарымчалыг базым болур чамдык ажылдар районда кылдыгаан. Будуруглезинниң, совхозтарның, колхозтарның сорук киришкинниг ажылдаазы-биле район чартык чылдың планныг даалгаларын доолдур болгаш ажыр күүсеткен. «Искра» колхоз биле СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен, дүктү планнан даашкаар садарының аргаларын болгаш курлавырларын тып турар. Күрүнеге сүт садарының 8 айлар планын «Алдан-Маадыр» совхоз 108,7 хуу, Ленин аттыг колхоз 103,4 хуу күүсеткен. Ниитиниң малынга сиген белеткелиниң планын «Сүт-Хол» совхоз биле «Искра» колхоз чедиишкинниг боттандырган, сиген белеткелин ам-даа үргүлчүлевишаан.

Алдарлыг юбилейге тураскаткан күш-ажылчы эдээгего турушкан, районнуң ажыл-ишчилери ниитиниң малының баш санын өстүрбүшаан, күрүнеге 2500 тонна сүттү, 3746 тонна эттти, 370 тонна дүктү, 5000 тонна тараапы садарын хүлээнтеп. Бар курлавырларны база аргаларны чөп шын ажыглап турган, ол ыдыктыг хүлээлгенга күүседиринниң аргалары бар дээрзин илеткедчи болгаш санал бергеннер илереп, август айда 25-тен байдал-биле алырга, районнуң планынга 60 тонна дүк четпейн турар. Район бир хойга онаалтыр 1502 грамм дүк алган. Ол болза планнаттынганынга 288 грамм четпес болган. Бир хойдан-на «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар, «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтар 160—400 грамм дүктү чедир албаан. Хураган кыргылдазын, хой агарлаашкынын «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында организастаас чок чорудуп турар.

Шээр малды тарып боозадырының темпизи ооржум. План ёзугаар 50 мун баш хойдан чүгле 6000 башты тарып боозаткан. «Большевик», «Сүт-Хол» совхозтар, Ленин аттыг колхоз тарып боозадылгаже кирбээн. Чүге башка онаалтыр чаш төл алыр талазы-биле «Большевик» совхоз эрткен чылын эң куду коргуулуг турган, а бо чылгы байдалы база-ла куду. (төрүүр 100 баш малдан 35 бызаа, 67 хураган, 66 анай алган). Байдалды экижиндеривге совхоз директору эш Куулардан, кол зоотехник эш Шаравиден шыңгыы негелдеп тургузар херек.

Ниитилел будуруглезинге бүгү чонунуң калбак киржилгезин хандырарынга арагалаар чоруктун хоралыг уржуктарын чайладыр даэш хооран болгаш кодээ Советтер партия организацияларының удуртулгазы-биле РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын күүседиринге районда ажылдап кылдыгаан хемчеглерге дүүштүр чамдык ажылдарны чоруткан. Кодээ Советтерниң демискээреринге чурттакчы чонунуң хуралдарын эрттирип, арагалаашкын болгаш алкоголизмге удур демисел дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиминиң доктаалдарын, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын таныштырып, ону күүседири-биле ап чорудар хемчеглерни чугаалашкан. Улус ажылагыйының чорудулгазында, хой-ниитиниң болгаш кижилерниң амыдыралынга арагалаар чоруктуң бүжар хорадыын ол хуралдарга чугаалашкан. Чарлыктын пунктуларын күүседири-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Элиртир арагаларны кандыг магазиннерге садыгларының чурумун доктаатказ. Чамдык садыгларга ону сатпастаан. Ындыг болза-даа ол чурумну хажыдып турар фактыларның бары илерээн. Чижээ, Чадаананың кежээни дежурный магазины арагапы чажырып алгаш садыгаш турган. Ындыг чоруктар Сүт-Аксы, Тевеҳая магазиннеринге база тургулаан.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле район комиссиязы тургустунган болгаш ажылдап турар. Ындыг комиссияларны чамдык кодээ Советтерниң, ылаңгыя Баян-Тала, Шемн, Чадаана, Ийменин даргалары тургускан бис дээр хирезинде, комиссиялар тургускынының протоколдарын, комиссиялардың составының дацазын райкуусконмга киирбээн. Чамдык кодээ Советтерниң күүсекомнары арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле тодаргай хемчеглерни амдыгаа чедир ажылдап кылбаан.

Сүт-Хол кодээ Советтиң күүсекому ажылдап кылган хемчеглерге дүүштүр боттуг ажылдарны ап чорудуп эгелээн. Сүт-Аксы, Кара-Чыраа суурларның чурттакчыларының суббота, воскресенье хүннерде дыштанылгазын ыяш организастап турар. Күшкультураның янзы-бүрү хевирлеринге солуп оюннарны, культура одагларынга темалыг, массалыг кежээлерни организастап турар. Оон хараазы-биле ында арагалаар, хой-ниитиниң корум-чурумун үреэр чоруктар эвээжээн. Ындыг дүржулгаларны моон соңгаар нептередирин райкуусконмуң талаазындан практикалаары чугула.

Чалаана хоорайда, кодээ суурларда культура бажыңнары клубтар, кызыл-булуңнар, чурттакчы чонунуң культурлуг дыштанылгазын экижиндеринче угландыр ажылын таарыштыр тургускаан (чүгле кино үндүрүлгези-биле кызыгаарлаттынган). Райкуусконмуң культура килдизиниң бо талазы-биле негелдеан кошкак.

Районнуң 17 суурларында база сүт-бараан фермаларында хой агитквартиралар ажылдап турар. Арагалаар чорунга удур демиселди күштелдиреринге агитквартираларның ажыглаарының, хой-ниитиниң организацияларының даянырының чугулазын салыгга Ооржак Дажы-Намчал боттуг чижектерни көргүзүп турган чугаалаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шолде хойжу бригадазында алдының турар эки чижектерни ол көргускен. Ынчалаада ажыл шагында арагалаар чоруктарның ам-даа бар болуп турарының фактылары сессияга илерээн. Улусчу дружиналарның, эш суртарының ажылы чогуур негелделерге дүүштүр тургустунмаан. Чижээ, Шемн, Хорум-Даг, Теве-Хая суурларда улусчу дружиналар ажылдавастаан. Кайы-даа кодээ Советтериниң, Чадаана хоорай Советиниң депутаттары округунда соцгукчуларының ортузунга дээштиг ажылды чоруптайн келген.

Кодээ Советтериниң удуртукчулары чон ортузунга ном пропагандазын калбартырынче, спорт ажылын нептередиринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Үш мун ажыг чурттакчылыг «Чыраа-Бажы» совхозтуң суурларында номчукчулар саны эвээн. Ылаңгыя Чыраа-Бажы суурда библиотеканың номчукчулары 50 хире. Ыраккы мал одаларында ажылдап турар малчыннарның төвүн организастап, кызыл-булуңнар организаставры, оларның ажылын дээштеп болдурары чугула негүүлүп турар.

Арагачыларны шоодугуг хана парлалгазынга эвээш сойгалап турар. Назы четпээннер ортузунга ажыл бедик деңнелде тургустунмаан. Дыштанылга хүннеринде культура-массалыг ажылды соолгу үеде сулаткан.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди улам күштелдирер талазы-биле Советтериниң сорулгаларын, ажылдап чорудар хемчеглерни айыткан пинитирин сессия хүлээп алган.

М. СЕВЕН.

БӨГҮН – ТАНКИСТЕР ХҮНҮ

КУЯКТЫГ, СОГУКЧУ КҮШ

Совет Чөпсектиг Күштерниң дайынчы хүрээлеңинде танк шериглери онза черни эзлеп турар. Оларның техниказының, хүн бүрүдеги өөредилгезиниң дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге нуяк-танк шериглериң Маршалы А. Х. Бабаджанян чугаалап берген.

— Ада-чурттуң Улуг дайынында коичуг улуг рольду ойнаан танк шериглери амдаа бодунуң турумун тутпушаан, олар ам-даа кургаг чер шериглериниң кол шалыпчы күжү болуп турар—деп, Маршал чугаалаан.—Боолаашкынының күүлүүг, быжыг броня-нуяктыы, аажок хөделиишкинниң ол машиналарны чүнүң-биле-даа солуттунмас болдуруп турар.

Амгы үениң танкыларының конструкциязында чүгле фронтунуң дурштыгазын эвес, харын эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин база барымдаалап көрген. Олар болза кандыг-даа боолаашкыннардан быжыг камгалаттынган, ылаңгыя ракета-ядролуг боолаашкыннардан эки камгалаттынган. Танкының броняжуяа ооң иштинде кире бээр радициядан болгаш согуг чалгыындан база камгалаттынган, танкистер ядролуг согуушкунуң соонда ол дораан хөделип болур, радиоактивтиг хорданазашкынның зоналарын, улуг үрегделиишкин районнарын чедиишкинниг эртип шыдаар. Ынчангаш шериглерге танк хөй болуур. Олар тулчуушкунга шимтирлиг күш болур, олар чүгле танк эвес, харын мотобоолакчы дивизияларда база бар.

Амгы үениң танкылары эрткен дайын үезинде турган Т-34 дээр танкылардан оранчок дүрген чоруктуг болгаш Т-34-ке 250 километр чер эртерде бир заправка кылып алыр турган болза, ам ол сан оранчок көвүдээн. Танк үгербооларының боолаар күчүзү шимтирлиги-биле бедээн, броня-куяк улам дериттинген. Амгы үениң танкызын конуктуң кайы-даа үезинде башкарып болур, маңнап чорда-ла часпас боолаашкыннарны кылыр, бир эвес хем таварышса, танк суг адаа-биле чоруптар. Бистиң танкылгрывыс шынарының талазы-биле делегейде эң дээре.

Танкистерниң өөредилгези эки чоруп турар. Танк шеринге ийи чыл иштинде алban эрттирери шуптузу өөредилге болуп турар. Эки танкист болурда, чүгле танкының бодунуң тургузуун эки билир эвес, харын эки артиллерист болур, радиотехниканы, янзы-бүрү бооларны бөлгаш еске-даа чүүлдерни эки болбазырангай кылдыр билир апаар.

Танк шеринге ортуман эртемниг оолдар албан эрттирип турар болгай. Ол чорук оларга машинаны дүрген өөренип, танкыларны амыглаарының теориязын эки билип алыр арганы бээр. Танкистерни курлавырже үндүрүпкенде, оларны заводтарга, колхозтарга күзелдии-биле хүлээп ап турар, лакчызының дузазы-биле коллекторларже үүрмек саваннар кирбес кылдыр азыраалдыр үдүрүп болур. Комбайнның бүгү белдирлерин, ылаңгыя шимчедикчизин саван болгаш хавыктардан хүн бүрүде аштаар.

Кажан комбайн, трактор, автомашинага кывар чүүлдү кудуп ап турар үеде, моторну өжүрер болгаш таакпылап, кандыг-даа таварылгада серенги кыпсып болбас. Ол ышкаш септелге үезинде база ындыг.

Шимчедикчилернин хоолайларында чаштанчылар өжүрүкчүзүнүң доктаамал ажылдап турарын, быжыглаттынганын хынаар херек. Шимчедикчилериниң кыдыкы халыпчыгаштары чок тракторларны ажаалдага ажыглап болбас. Тракторларның болгаш боду чоруур шассилиг машиналарның коллекторлары-биле шимчедикчинин бүгүнүң коштунганын ажыл үезинде үргүлчү хынаар, өртү болдурбас төлээде, өгаар эртиритер апарган эрги чөвектерни дораан солаары дээре. Шимчедикчилериниң газ хуваар механизминери болгаш үс чыыкчызының дээрбектери эргижирээн техниканы ажаап алышкынга киирбес үзүрлүг.

Тракторлар, комбайннар, агрегаттар болгаш машиналарны тараа үнген шөлден 30 метр ыракка, долгандыр калбаа бир метр хире диликтей аңдаргаш, өт-сигенин аштап каан түскай черге тургузар. Таакпылаар чер түскайлаттынган болур. Хөвү турлагларының тараалыг шөлден 100 метр ырак турар болгаш базала дооразын 3 метр хире кылдыр, аңдарып каан диликдек-биле ангылаар. Турлагларны өрт өжүрериниң оода-ла аң бөдүүн херекселдери-биле дерээн турары эргежок чугула. Ол ышкаш тараа шөлдериниң бок сигеннерин, хоорзаларын өрттедирин колхозтар, совхозтарның удуртукчулары, ында өрт талазы-биле харыылап турар кижилер-биле сүмелешкеш, чүгле хат чок аяе хүннерде долгандыр камгалал кылдыр аңдарып алгаш чорудар.

Дүжүттү өрттен камгалаары — оон ажаалдазының үезинде үттуп болбас харыысалгалыг херек болгаш чидирлиг болдурбазының база бир үндезини болуур.

В. САННИКОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өртке удур инлдизиниң инспектору.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы Тайбыңның программазын чайгылыш чок боттандырып турар чорук делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга болгаш янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг чурттарның аразынга харылзааларны экижидеринге онза таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ол угланыышкынның үре-түңнелиминиң бүзүредилиг херечизи болза, ам Европа дипте тургустумган байдал болуп турар.

1966 чылда Варшава керээзинин киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралы ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында идеяны кодуруп келирге, Барыын чүктүн чамдык чурттары ол идеяны бүзүрел чок көрген. Парлалганың чамдык органнары социалистиг чурттарның саналын боттанмас күзел кылдыр безин адап тургулаан. Ынчаарга ол идея ам амыдыралга боттаңдырынга мырынай херек кырында чөөкшулаш келгенин ол кижилер мининп көөр ужурга таварышкан.

Ниити-европа чөвүлел хуралын эрттирериг ам безин Европаның 28 чурту, а ол ышкаш Канада биле Американың Каттышкан Штаттары деткип чугаалаан. Европа чурттарының төлээлекчилериниң хөй талалыг консультациялары ниити-европа чөвүлел хуралын белеткээринин эдлчегиг үе-чадазы болур ужурлуг. Ол консультацияларны ноябрь 22-де Хельсинкиге эгелээрин Финляндияның чазаа саналдаан, ынчангаш «Суомен сосиали-демокрзатти» дээр фин солуунуң ынналдың турарын ёзугаар алырга, «ол саналды Европага калбаа-биле деткээн; саналдаттынган хүнну харыы бүрүзүнде чүүлдүгзүнүп турар».

Соңгу талжы чурттарның — Данияның, Норвегияның, Финляндияның болгаш Швецияның ламатыкы хөсектер министрлериниң ужуражышкыны Хельсинкиге чаа болган. Ниити-европа чөвүлел хуралын соңгаарладыышкын чок эрттирерин ооң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттары кандыгыл дээрге, ниити-европа кады ажылдажылгазының айтырыгларының талазы-биле олар боттарының принципиалдыг турушбодалын коммунистиг болгаш ажылчын партиялар удуртукчуларының чоокта чаа Крымга болган найыралчы ужуражышкынына база дагын бадыткааннар. «Коммунистер болза, делегей дайынының айыылынга удур улустарның күзел-чүткүлдериге дүүштүр демисежирин, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догучиаашкынының бадыткаттынарынче базым санында баарын, маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннар-биле шиитпирлээриниң аргазын тыварын боттарының хүлээлгези кылдыр санап турар. Кижи терелгетеннин даартагы хүнү ёзугуг-ла тайбыңның хүнү болган турааун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар бисө — деп, СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

Социалистиг-даа, капиталистиг-даа күрүнелерниң төлээлекчилериниң ат салганы, делегейниң каш-даа документилери амгы үеде бар болгай. Социализминиң дем каттыштырылга турттарының бодалы-биле алырга, ол документилер ниити-европа айтырыгларын хөй талалыг үндезинге шиитпирлээриниң код ооргазы болган туруп болур ийик. Чижээлээрге, Совет Эвилелиминиң болгаш Польшаның ГФР-биле керээлери, Барыын Берлин талазы-биле дөрт таланың дугуржулгазы ГФР-биле болгаш Барыын Берлинниң сенаты-биле ГДР-ниң дугуржулгалары бар болгай. ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында база ССРЭ-ниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларның принциптерин айыттынган дипломаттыг чугула документилер база оларның санынга хамаарыжыр.

Ол бүгү документилер болза делегейниң ийиги хайынының соонда Европа дипке девискээр болгаш политика талазы-биле тургустунган боттуг байдалдарны хүлээп көөрүнүң эргежок чугулазын барымдаалап турар. ынчангаш делегейниң эргежойлу чуруму-биле ол принципти быжыглаары Европага дүшкүүрлүг чоруктуң кошкадырынга болгаш кады ажылажылганы калбартырынга аажок улуг практиктиг ужур-дузалыг болур ийик.

Ол идеяларның алыс тиилелгези дээш демисежир апаар. Дүшкүүрлүг чоруктуң кошкадырының болгаш кадың ажылдажылганың дайзынарының кажарлаашкыннарынга Европа чурттарының улустары, Европаның хөй-ниитизининң калбак болуктери мегелеечестер. Европада болгаш бүгү делегейде миллиоп-миллион кижилерниң үнезин эрге-ажыктарынга таварыштыр оран кырынга тайбың болгаш кадың ажылдажылга дээш демиселиң олар тиилелгеге чедир үргүлчүлээрлер.

А. КРАСИКОВ.
(СЭТА).

ЗАГРЕБ ЯРМАРКАЗЫ АЖЫТТЫНГАН

ЗАГРЕБ. (СЭТА). ЮСФР-ниң президентизи, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито делегейниң чаңчыл болган Загреб ярмарказын ажыткан. 1300 югослав болгаш даштыкы 58 чурттуң 5.000 бүдүрүлгелериниң кылыгларын ында делгээн. Көрей Улус-Демократтыг Республика, Бангладеш Республика болгаш өске-даа элээн каш күрүнелер ында бир-ле дугаарында киржип турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери бүгү чурттарның үлетпүр продукциязын ында калбаа-биле делгээн. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турас-каакган совет делгинер чүүлдери келген кижилерниң улуг сонуургалын хайныктырган. Хөй националдыг Совет күрүнениң аажок улуг чедиишкиннериниң кыдыкы дугайын ол херечилеп турар. Акыдүмна бүгү 15 республиканың кылыгларын ында көргүскен. Оларның аразында — амгы шагның ылап ажылдаар станоктары, оларны Украинага белеткээн, Литваның, Эстониянын болгаш Казахстанның бүдүрүлгелериниң маркалыг электротехника аппаратуразы, Казахстандан геология дериглери, Арменнядан химиктиг кылыглар, Латвияда бүдүрүп турар радио бараанар, молдав хемчег приборлар бар.

СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары Л. И. Брежневтин ЮСФР-ге чорааныының соонда болгаш ЮСФР-ниң президентизи, ЮКЭ-ниң даргазы Иосип Броз Титонуң Совет Эвилелиниге чорааныының соонда совет-югослав харылзааларның улам быжыгып келгенинин лугайын делгелгениң түскай салбыры чугаалап турар. Чамдык стендилер экономиканың болгаш культураның талазынга ийи чурттуң кадың ажылдажылгазын көргүзүп турар. Совет болгаш югослав специалистериниң кадың тургускан продукциязының дыка хөй үлегер майыктарын делгеп көргүскен. Үлетпүрүң кооперастаарының чедиишкиннинг көргүзүп турарын автотудуушкуннуң чижээнден көргүскен. Чижээ, югослав бүдүрүлгелер «Жигули» дээр совет автомашинага хереглээр 25 аттарлыг кезектерни бүдүрүп үлүрүп турар.

Делегейниң Загреб ярмарказында совет павильонга ЮСФР-ниң президентизи, ЮКЭ-ниң даргазы Иосип Броз Тито чорааң. В. И. Ленинни үгүлзалап чураан портретти тураскаал белээ кылдыр Иосип Броз Титога совет павильонның директору тутуп берген.

Шериглерни үндүрер дугайында

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Көрей 38 муң кижилиг шериглерин декабрьдан эгелээш, бир чыл дургузунда Мурнуу Вьетнамдан догере үндүрүп алыр.

Мурнуу Көрейниң даштыкы херектер министри Ким Ен Сык Сеулга ынчалдыр медеглел кылган. Ол шиитпир шуут күүтүг болур деп ооң демдеглээнин Рейтер агентилел айыткан.

Саннар болгаш фактылар

★ Кызылдың педагогика институдунда 780 студентилер өөренип эгелээн. 175 оолдар, кыстар бирги курстарда өөренип киришкеннер.

★ Кызылда садыгның профессионал-техниктиг училищезинде 273 өөреникчилер өөренип турар. Бо чылын бирги курстарга 210 кижи хүлээп алдынган.

★ Уран чүүл училищезинде 303 өөреникчилер бар. Чаа өөредилге чылында бирги курста 85 оолдар, кыстар киргеи.

★ Кызыл хоорайның школаларында 8652 өөреникчилер өөренип турар. Бирги класстарда 1008 бичии чаштар өөренип эгелээн.

Тараа—бистиң байлаавыс-тыр

Ону өрттен камгалаалы

Бистиң республиканың ажыл-агыйларында тараа культураларының ажаалдазы кидин түлүк чоруп турар. Чаагай дүжүттү кыска хуусаала чидириг чокка ажаап алыр үеэш тараажыларның ортузунда чарыш калбарып, чүс-чүс комбайнар, автомашиналар болгаш өске-даа техникалар хову-шөлдерде мооннеттинген.

Ажаап алышкын үезинде өрт айыылын болдурбас дээш серемчилелдиг болуру, тараажы бүрүзүнүң хүлээлгези. Ындыг болганда дүжүт ажаалдазында хаара түттүнган кижилер, ең ылангыя механизаторлар өртке удур белеткел өөредилгелерни эрткен турары эргежок чугула. Өрттү болдурбазын болгаш оон айыылы өөскүп келген үеде кандыг хемчегларни алырын баш бурунгаар кижи бүрүзүнге таныылбырлаар чорук база-ла боттуг ажыл болур.

Дүжүт ажаалдазында бүгүле көдээ ажыл-агый машиналарынга өртке удур түскай херек чүүлдерни белеткээн тураа эки. Комбайннар, тракторлар, автомашиналар болгаш өске-даа агрегаттарның ток хамчыдылгалыг кезектерин, шимчедикчизе кывар чүүл хамчыдылгазын баш бурунгаар ыяк хынап көөрү чугула. Бир эвес машиналарның

Тракторлар, комбайннар, агрегаттар болгаш машиналарны тараа үнген шөлден 30 метр ыракка, долгандыр калбаа бир метр хире диликтей аңдаргаш, өт-сигенин аштап каан түскай черге тургузар. Таакпылаар чер түскайлаттынган болур. Хову турлагларының тараалыг шөлден 100 метр ырак турар болгаш базала дооразын 3 метр хире кылдыр, аңдарып каан диликдек-биле ангылаар. Турлагларны өрт өжүрериниң оода-ла аң бөдүүн херекселдери-биле дерээн турары эргежок чугула. Ол ышкаш тараа шөлдериниң бок сигеннерин, хоорзаларын өрттедирин колхозтар, совхозтарның удуртукчулары, ында өрт талазы-биле харыылап турар кижилер-биле сүмелешкеш, чүгле хат чок аяе хүннерде долгандыр камгалал кылдыр аңдарып алгаш чорудар.

Дүжүттү өрттен камгалаары — оон ажаалдазының үезинде үттуп болбас харыысалгалыг херек болгаш чидирлиг болдурбазының база бир үндезини болуур.

В. САННИКОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өртке удур инлдизиниң инспектору.

Харылзааларны чогумчудар дээш

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий-пакистан харылзааларны чогумчалыг болдурарының эргежыктарынга дүүштүр, Симлага чарган дугуржулганы амыдыралга боттандырарыг бармидаалаан, индий тала Пакистанның аарыг болган баалыктаннан 299 шериг албанныларын 1971 чылдың декабрьда дайындажышкын үезинде туттураннардан эгидип берген. Оны Индинның чазаанның төлөлекчизи Делиге чарлаан.

А. Дэвис Москвада

Суреглиг америк хөй-ниитиң ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис совет космонавтарга аалдап чораан. Сылдыс хоорайымга ону В. Николаева-Терешкова, Б. Волынов, В. Горбатко, Г. Шонин уткаан. Уруглар аңна моондак-моондак чечектерни тудускан.

Юрий Гагариниң тураскаалынга баргаш, А. Дэвис чечектер салган. Оон соонда аңна эң баштайгы космонавтың дугайында документалдыг кино көргүскен, оон космос маадырының хууда одилеп чораан чүүлдери-биле документилерин долгаан тураскаал орээлинге барган. Аалчы болгаш ону үдеп чоруур америк коммунистер 1961 чылдың апрель 12-де Гагариниң төөгүлүг ужудуушкун кылыр деп турган үезинде плёнкага бижиткен үнүн дыңнаан.

Ю. Гагариниң ажылдаар кабинединге баргаш, америк коммунист мынчадыр дөмдеглел бижээн: «Космонавтарның музейин көргеш, ажоокла сонуургадывыс. Бүгү делегей кижилериниң маадыры — Юрий Гагариниң улуг алдары биске уттундурбас салдардыг болду».

* * *

Ол-ла хүн ук америк коммунисче Москваның күрүне университединиң хүндүлүг профессору деп диплом тыпсырынга тураскаатқан баймырлыг хурал болган. А Дэвиске болгаш ону үдеп чоруур америк коммунистерге баймр чедирер дээш, Ленин дагларында университеттиң улуг залынга ийи муң хире студент, аспирант, башкылар чыылган.

Аалчывыс бистиң университедивистиң хүндүлүг профессору деп атты чедип алган үгүле эртемден-философ эвес, харын талантылыг башкы болгай деп, аңаа хүндүлүг профессорунуң дипломун тыпсып тура, МГУ-нуң ректору академик И. Г. Петровский медеглээн. Хамааты эргелер дээш дидим, шудургу демиселиперни бүгү делегейниң мурнакчы кижилери магадаяп деп, академик аңаа чугаалаан.

Дайынчы чедиишкиннер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының күштери Доңгалыг шыпааның девискээринде чугула база бир Кюэшон кожагарны эзлеп алган. Сайгоннуң шериг кезектериниң каггаш барганы 211 дугаар ол кожагар ук шыпааның чөөн талазында Тиенфюок хоорайның чоогунда турар. Патриоттуг күштерниң ол чедиишкиниң Кюэшон шынаадан далай эриниң хөй чыпшуг девискээрлериниге дайынының үнерин контрольдаарын оларга хандырып бээр деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан.

Хостаганның удусчу чеңсектиг күштери Кюэшон шынаа девискээриниң хөй кезинге быжыгланың алганы, далай эриниң дургаар дайынының эң чугула хөй-хөй туруштарынга согуушкунну таварыштырып турар. Хостаганның удусчу чеңсектиг күштериниң артиллериязы Денангыда болгаш Тюлайда ийи улуг шериг баазазын база Тханьбиньниң район төөгүнде дайынының туруштарын боолаан.

Чаъс чаймыктан турза-даа, хостага күштери ортаа шатта дайындажышкынгарын улам күштелдирип турар.

БРНО кырында туктар

ПРАГА. (СЭТА). Брноңуң баймралдыы-биле шиметтинген делгалго хоорайжыгажының кырында киржикчи 29 чурттуң туктарын көдүрген. Делегейниң оң дөртку күскү машина тудуушкун ярмарказы ында байырлалдыы-биле ажыттынганы ол.

Ярмарканы ажыдарының байырлалдыг ёзулалынга ЧКП ТК-ның Чиигизе секретары Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның даргазы Л. Штроугал, ЧССР-ниң партия, күрүне болгаш хөй-ниити талазы-биле өскедаа көскү ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери, даштыкы аалчылар чораан.

Ажыдылга ёзулалынга ЧССР-ниң даштыкы садыг министри О. Барчак чүве чугаалаан. Ярмарканың киржикчилеринге болгаш аалчыларынга чүректиң хынамындан байыр чедирбишаан, ооң медеглээнин ёзугаар алырга, Чехословакия болза социалистиг чурттар-биле, бирги ээлчегде Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле экономиктиг ынаа ажылдажылганың дешилгелиг хевирлерин ең долу ажыглазарын күзеп турар. Ол хевирлериниң хөгжүлдеин социалдыг чурттарының аразында харылзааларның ниити бүдүжүнге таварыштыр. Ниити херек болур социалистиг экономиктиг интеграциялыг чедиишкинниг болурунга ол хевирлер дыка улуг идиги берип турар — деп, министр чугаалаан.

Ниитизи-биле 150 муң дөрбелчин метр черни эзлээн павильонларга болгаш ук ярмарканың ажык шөлдериниге хүннүң-не муң-муң кижилер барып, делгинер чүүлдерин улам сонуургал-биле көрүп турар.

Болгар үлетпүрүнүң чергаралы — «Электроника» завод. Хемчээкчи чүүл-бүрү приборлар, саналга машиналары болгаш электроннуг «Эл-на» калькуляторлар-биле катай он-он янзы продукцияны Софияның ол аныяк будүрүлге чери будүрүп үндүрүп турар. Заводта 1100 ажыг кижи ажылдап турар. Ажылчын, албан-хаакчылар ортумаа-биле 28 харлыг.

ЧУРУКТА: Аня Хатисованың бригадазы чаа шуустуруулга шугумунда ажылдап турар. Ак халаттарлыг бо кыстар бүк нүүш-биле хөделир кыскаш, хачыларны аваангыр ажылдадыр. Олардың кижи бүрүзү оновашкан ажылын чогуур шугында кыска тыртып каар.

БТА – СЭТА-ның фотозу.

Владимир Арсеньевтиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга

АРЫГ ЫНАКШЫЛДЫҢ КОКПАЗЫ-БИЛЕ

20 чылдар үезинде Владивостокка «Уссурий край-билем» база «Дерсу Узала» деп ном парлаттынган. Ук номну сураглыг шинчилекчи, ази-чоруккуу-натуралист болган этнограф Владимир Арсеньева бижээн.

«Силерниң номуларны кайгамчык сеткил ханышкыы-биле номчудум — деп Максим Горький авторга бижээн.— Номнуң эртем талазы-биле чугаажок улуг үнезинден адырга, оон бижиттинген аныы мени кайгадыр магадатты. Брем болган Фенимор Куперээ кактыштырып шыдаан-дыр силер... Чүректи ханызындан баймр чедирдим...».

Ыракы Чоон чүктүң бойдузун болгаш чурттакчы чонун шинчилээрипге Владимир Арсеньев бодувуң чуртталгазының үжен чылдарын тураскааткан. Уссурий тайгазының кажан-даа шинчилеттинмээн чаа-чаа чеелерин оон экспедициязы ажыктаан.

1902 чылда бир-ле шинчилел походунуң үезинде Дерсу Узала деп гольд-биле (ажайларны шагда ыяаар адап турган) Арсеньев ужуражы берген. Бойдустуң чаяаттынган толу, кошкуң ачы Дерсу Узала орус эртемденнин ыяачы оңнуу, оон экспедицияларының доктаамал киржикчизи болуу берген. Тайганың чажыттарын, оон ан-меенинин дүгайын Арсеньевке ол долузу-биле таныштырган. Дерсуның дузазы-биле Арсеньев эртем талазынга үнелиг хөй-де материалдарны чыгган. Моон мурнунда шинчилеттинмээн крайның дириг амытаннары, үүжүү, геология, гидрология талазы-биле хөй чүүлдер чыгдыынган. Эртемденнин демдеглелдери, шинчилелдери Ыраккы Чоон чук дүгайында сонуургалды бедиткен. Хамык ужур чүүле эртемденнин бижээн номунда япзы-бүрү аппар-биле солуп ужурлалдар эвес, харын бүгүле чыгдыынган материалдың эртем талазы-биле үнелиндир.

Арсеньевтиң номнарын Ыраккы Чоон чүктүң бойдус чурумалының дүгайында ёзулуг-да энциклопедия болган деп адап турары чөптүг, тоолдарының уран чечен аргалары, овур-хевирлериниң байы, деннелгелериниң оңзагайы кайгамчык. Сураглыг бойдус эртемденн Клямент Тимирязевтиң мыяча деп чугаалаанын мында сагындырар-дыр: «Сураглыг эртемденнер барык шүптүзүү-ла билдингир чуруктулар боор турарь. Арсеньевтиң номнары бойдус дүгайында шүлүглелдер болбушаан, эртем талазы-биле тайылбырлар. ёзулуг хаяы лирика-биле холбаштаан.

Этнография талазы-биле эртемденнер аңгы-аңгы болгулар: кадыг-доштуң колонизаторлар, миссионерлер, аңаала хайгаараакылар... Чамдык этнографтар кайы бир төрел бөлүктүң дүгайын чүгле аксы таныжыш каары-биле кызыгаарланнас, харын бүгү-ле шинчилел ажылын шинчилелге хамаарышкан сорулгалар-биле холбап турар. Владимир Арсеньев ындыгларның бирээзи чораан.

Аныяк топограф-офицерниң кол-ла сорулгазы билигдерже чүткүл, кижилерге ажыктыг болурувуң лаңг күзели болган. Шак мындыг ыдыктыг бедик күзел-сорук оон ыяжым Уссурий тайгазынга оон оруг айтыр сылдыны боор чораан. Хаанныг Россияга шинчилекчи кижиниң байдалы билдингир болгай: шыдаттынмас аарбергелерни, материалдыг чедиимес чорукту үк эртемден ааяг күзелдиң ачызында ажыын эрткен.

...Түс черниң чурттакчы чопу — удэгейлер, папайлар болган гуигустар араатанзыг ёзуу-биле аажылады, дарладып чораның ол көрген. Ыяачыгаш ол «арга кижилериниң» камгалакчызы болуу берген. Түс черниң чону боттарының ажыт-шүжүүн аңаа соглеп берип, орус өңнүүнден дилеп турганнар.

«Түс черниң улузунуң угаан-бодалы европейжиниинден бичии-даа дудак чок. Чер кырында кижи торелгетен шүптү бир домей» деп, эртемдей бадыткаан.

Арсеньевтиң ады түс черниң чонунга кажан-даа утгулуг. Ол ыяачы-биле таныштырган Дерсуның дузазы-биле Арсеньев эртем талазынга үнелиг хөй-де материалдарны чыгган. Моон мурнунда шинчилеттинмээн крайның дириг амытаннары, үүжүү, геология, гидрология талазы-биле хөй чүүлдер чыгдыынган. Эртемденнин демдеглелдери, шинчилелдери Ыраккы Чоон чук дүгайында сонуургалды бедиткен. Хамык ужур чүүле эртемденнин бижээн номунда япзы-бүрү аппар-биле солуп ужурлалдар эвес, харын бүгүле чыгдыынган материалдың эртем талазы-биле үнелиндир.

Арсеньевтиң номнарын Ыраккы Чоон чүктүң бойдус чурумалының дүгайында ёзулуг-да энциклопедия болган деп адап турары чөптүг, тоолдарының уран чечен аргалары, овур-хевирлериниң байы, деннелгелериниң оңзагайы кайгамчык. Сураглыг бойдус эртемденнин Клямент Тимирязевтиң мыяча деп чугаалаанын мында сагындырар-дыр: «Сураглыг эртемденнер барык шүптүзүү-ла билдингир чуруктулар боор турарь. Арсеньевтиң номнары бойдус дүгайында шүлүглелдер болбушаан, эртем талазы-биле тайылбырлар. ёзулуг хаяы лирика-биле холбаштаан.

Этнография талазы-биле эртемденнер аңгы-аңгы болгулар: кадыг-доштуң колонизаторлар, миссионерлер, аңаала хайгаараакылар... Чамдык этнографтар кайы бир төрел бөлүктүң дүгайын чүгле аксы таныжыш каары-биле кызыгаарланнас, харын бүгү-ле шинчилел ажылын шинчилелге хамаарышкан сорулгалар-биле холбап турар. Владимир Арсеньев ындыгларның бирээзи чораан.

Аныяк топограф-офицерниң кол-ла сорулгазы билигдерже чүткүл, кижилерге ажыктыг болурувуң лаңг күзели болган. Шак мындыг ыдыктыг бедик күзел-сорук оон ыяжым Уссурий тайгазынга оон оруг айтыр сылдыны боор чораан. Хаанныг Россияга шинчилекчи кижиниң байдалы билдингир болгай: шыдаттынмас аарбергелерни, материалдыг чедиимес чорукту үк эртемден ааяг күзелдиң ачызында ажыын эрткен.

...Түс черниң чурттакчы чопу — удэгейлер, папайлар болган гуигустар араатанзыг ёзуу-биле аажылады, дарладып чораның ол көрген. Ыяачыгаш ол «арга кижилериниң» камгалакчызы болуу берген. Түс черниң чону боттарының ажыт-шүжүүн аңаа соглеп берип, орус өңнүүнден дилеп турганнар.

«Түс черниң улузунуң угаан-бодалы европейжиниинден бичии-даа дудак чок. Чер кырында кижи торелгетен шүптү бир домей» деп, эртемдей бадыткаан.

Арсеньевтиң ады түс черниң чонунга кажан-даа утгулуг.

1902—1923 чылдарда Арсеньев Муриуу Приморье, Сихотэ-Алинь, Камчатка даглары болган Командор ортулуктары ол ыяачыр оон ийи экспедицияны организастап эрткилеген. Экспедиция бүрүзүн ёзулуг маадырлыг чорук деп болур. Оон дүгайын ол улуска чугаалаан чораан...

Шаанда Арсеньевтиң эртем чораанын сырган аргаларынын аразында домир-оруктар болган аңаа оруктар шөйлүү бергилеин, хоорай, суурлар тургусуунган. Эртемденнин күзели боттанган. Шаг-шаанда өдүп төнер четкен элеп-түрээн бичии улустар ам аас-кежиктиг ёзулуг амыдыралдың эелеря апарган. Владимир Арсеньевтиң помнарын даштыкы дыңдарже база очулдургулаай. Ыланган совет номчукчу ол чугаалдарның бирги аңаын ажыткаш, соолгузунге чедир улуг хандыкшыл-биле номчуп таныжар.

Константин ТАРАСЕНКО.
(ПМА).

ЧУРУКТА: В. К. АРСЕНЬЕВ (1872—1930).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТУДУГЛАРЫ СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Күш-ажыл курлавырларының аңгы черлеря республиканың чаа-чаа тудугларынче ажылчыннар чылдагаан үргүлүү чорудуп турар. Ийи чыл хуусаалыг күш-ажыл керээзин чарып алган ажылчынга тудуг организацияларының 200 рубль түңнүг дениг хөлбөс дузалаачыны дөрт үезүн төлеп бээр, орук шүүделиинге үндүргеи чарыгдалын этиидин бээр болгаш общежитие-биле хандырар. Тулуг талазы-биле мергежил чок кижилерни ында өөредип база турар. Ажылдаарын күзеки кижилер паспортун, шерит биледин база күш-ажыл дептерин чурттап, ажылдап турган черинден үндүр каатырып алгаш келир.

Бо талазы-биле Кызыл хоорайның Шетинкин 38, Комсомольская 23 дүгаар бажыңнарга, Чадаана болгаш Кызыл-Мажалыкта райүүскомнарга келирин чалап тур бис.

МАСТЕРЛЕР БОЛУРЛАРГА

Тыва республиканың тудуг мастерзери белеткээр школазынга 1972—1973 өөредилге чылында өөренир өөренирикчилерни хүлээп алырын чарлап тур. Анаа өөренирининг хуусаазы 1 чыл. Кичээлдер бо чылдың октябрь бирдеи эгелээр. Ол школаны доозкан кижиге тудуг мастери деп атты тыныжкан дүгайында херечиледи тыпкыр.

Мастерлер белеткээр бо школага 18 хардан орү назылыг 7—8 классчан куду эвес билигиг кижилерни колхоздар, совхозтарның, неке-даа албан организацияларның черлериниң башкаар черлериниң чорутканын ёзугаар болгаш аңаа өөренир күзелдиглерни хостуу-биле-даа хүлээп алыр.

Өөредири-биле чорутканы үлүзүнге материалдыг дузаны көргүзери хамаарышкан организациялар утпас ужурлуг. Өөренип киргеннер айда 10 рубль стипендияны алыр. Чурттаар чер, оруи-дежек-биле хандырар.

Ол школа Туран хоорайның Наймыал кудумчузунда, билдиряшкынын киирер. Оон-биле кады доозу намдарын, билинин болгаш кадыкшылының дүгайында документилерин дужаар. Паспортун база көргүзер.

Ол школа Туран хоорайның Наймыал кудумчузунда, № 13 бажыңда.

Кышка белеткенип алыңар

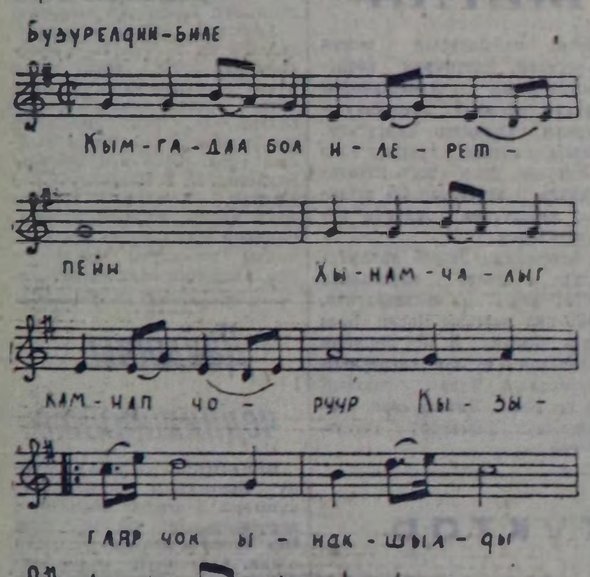
Оттулар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы районнар топтеринде оттулар чүүл складтарындан чөпке ХӨМҮР-ДАШТЫ САДЫП ТУРАР. Оттулар чүүлдү конторанын транспорту-биле хереглекчилерге, шуут недирип берип болуур.

ХАМААТЫЛАР! Соок кыш келгижеге чедир оттулар чүүлдерни курлавырлаңар.

ОТТУЛАР ЧҮҮЛ САЙГАРАРЫНЫҢ РЕСПУБЛИКА КОНТОРАЗЫ.

ЧИТПЕС КҮЗЕЛДЕР

Созуу С. БАЙЫРНЫҢ. Аялгазы С. ШАКТАРНЫҢ.

Кымга-даа бол илереттейн,
Хынамчалыг каяан чоруур
Кызыгаар чок ынакшылды
Кыстың чүрээ билип ап көр.
Ак-көк дээрде булуттарга
Эвелгилей тептиишкеш.
Эң-не чырык сылдыстарны
Адыжынче саарыксаан мен.

Черип, дээрни ошкаштырган
Челээштен-даа аржыыл кылып.
Сетилиимнин белээ кылдыр
Сеңээ сүүп, өргүкээн мен.
Амыдырал ураттыае
Амыр хөглүг илбичин мен.
Хүнүүн ыяш сылдыстарны
Көзелдерни черле читпес...

Ажыктыг семинарлар

ВЛКСМ Кызыл хооркому школаларда комсомол организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген. Аңаа комсомолдуң Кызыл хооркомунуң секретары эш Э. Ооржактың ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылынга болгаш комсомолдуң 54 чылынга тураскаатканы хоорайның пионер ыры фестивалын эрттирер дугайында», ВЛКСМ хооркомуунуң инструктору эш Л. Мельниковананың «Комсомол хуралдарын эрттирерининң практиказының дугайында» иштелкелерни дыңнаан.

1973 чылда солуннар болган журналдар чагыдылгазын комсомол организацияларынга база пионер дружиналарынга организастаар талазы-биле сорулгаларны база чугаалашкан.

* * *

Кызыл хоорайның пионерлер бажыңынга школаларның улуг пионер вожатыйларының семинары болган. Оон киржикчилерни чаа өөредилге чылында пионер дружиналарының ажылын эжиндиргиче угланган иштелкелерни дыңнап, боттарының ажылының дүржулгазын солушкан.

П. ГОЛЫШЕВ.

Республика музейинде чаа чүүлдер

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг музейиниң «ТАР-ның тургустунганы» деп салбырында төөгүлүг экспонатгарны немей деглээн. 1921 чылдың август 13-16 хүннеринде болуп эрткен бирги съездиниң дүгайын чугаалап турар документилер солуп. Ында И. Сафьяновтуң мандады болган шыпызылгазы бар. Ол шыпкан ол съездиге киришкен төлээлериниң фото-чуруу бөлүк ТАР-ның бирги конституциязының төлевилелеп корукчуларының сонуургалын хаара тудуп турар. Оон-биле кожа деглигир ишчинде мыштан кылган, тудазы элеп калган, урели бөөрге шарып, сеспеп турган телефон аппарады бар. Ол телефон-биле 1931 чылдан эгелеп чугаалажып эгелээнин ында тайылбырлаан. Олуу коргеп, коруккуунуң бодаллары эрткен үеже хамылап, ол бодуун аппарат-биле чеже катап чугула айтырыглаар талазы-биле орус, тыва, моол болгаш өскө-даа дылдарга чугаалажып тургавын сактып келирлер. 1940 чылдан бээр ырлалып келген долгаар ырлаар хаараак бар. Ол ам-даа коруккүлерге сонуургатлыг. Оон эрги пластинкалары ам-даа ырлап турар. «Тачанка», «Даарта чаа келээ», «Дайынчы он сес чыл» болгаш оон-даа өскө төөгүлүг, сураглаан ырларны оон дыңнап болур. ТАР-га ССРЭ-нин үжен чылдарга белөк кылдыр кылып берген алдын угулаалар-лыг даараныр машинаны база ында деглээн. Ол машина биле Ала-чуруттуң Улуг дайынының дайынчыларынга хептерин база диарап берип турганын коруккү дораан угаап каары билдингир. Чаңгы бы, үжен, дөртөн чылдарның фото-чуруктарын ол-ла салбырдан хөйнү көрүп болур. ТАР үезинде дөштап, ыштап, оңнуг металлдардан кылган тыва ыдыразыларны, кежиктарны база ында деглээн болду. Тываның Совет Эвилелиште каттышканындан бээр 25 чыл оюн тавыштыр Сибирының шерит округунуң белекке бергеин лайынчы танкының македин кызыл хилин-биле ыштаан тумбочка кырында деглээн. Олуу кылганы тергиин карын, шевер, оңаа. Тывадан фронтуга барган эки турачыларны көргүзүп турээ фото-чуруктарны база немей деглээн. Эки турачы Донгак Унукпанның дайынчы шерит хевин деглигирде көстүп чыдар. «Тувинская правда» солуннуң 1944 чылдың ноябрь 2-де үнеп дугаары. Тываны ССРЭ-нин составынга хүлээп алганының дугайында Декларацияны ында парлаан. «Родина зовет» деп солуннуң 1945 чылдың май 10-да үнеп дугаары база бар. Ында немецфашистиг Германияның чугаа чокка дужуп бергенинин дугайында документилерни парлаан.

Берлинни хосташкан, тывадан бергеи фронтучу Спрыгиниң дайынның төнген хүнүндө 1945 чылдың май 9-та алган шаппал-макпал бижин база ында кадагалаттынып чыдар. База-ла Тыва чуртуг фронтучу Валентин Харламовтуң дайын үезинде дайынчы эжиндеи белекке алган, дайтын тайырлап каан тураскаал стакан-аяк база-ла солуп. Тыва эки турачыларның командири Майор Кечил-оолдуң 1944 чылдың август 1-де алган шынызылгазын көөрге, мадырыг офицерниң дайынчы документилерин үнелеп, каяыг эдилеп чорданын дораан экерип каар бис. Ровно хоорайны хосташкан тайынчыларның чуруктарын Украинаның Ровно хоорайга парлаан хүүдүстарын көөрге, украин далды балбес-даа кижи ында парлаттынган сесперинең эргим, чылыы кижиге билдинге бээр. Маалырлыбыла олген орес-дидим командир Сат Бурекейниң шерит дөштери база ында мөңгеэзибиле делгеттингеи. Бо-ла бүгү төөгүлүг документилер дайын үезинде эрткен кадыгберге чылдарны сагындырып, өстүл-сагыпты хөлзедип көөр.

ССРЭ-нин тургустуганындан бээр 50 чыл оюнга тускаатканы бо бүгү төөгүлүг документилерни чып тыпкан, чоңга барыылгатканы эки. Музейниң улуг эртем ажылдакчызы Монгуш Бора-Хооевич Кенин-Лопсанга көрүкчүлер өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Улуг юбилейге чедир өөрүп үе өрткен-даа болза, чоңга ам-даа солуп экспонаттарны барааладыр дээш музейниң ажылдакчылары кыымак ажылдап турааннар.

Оон-биле кады республиканың бүгү-ле ажылчы чонунары ТАР-ның үезинин болган дайын үезинин база Совет Эвилелиге каттышкан дугайында солуп экспонаттар болур фото-чуруктарны, документилерни, хөвөр помнарны, чогаалдарны, эдилелдерни, суй белектерни Алдан-Маадыр аттыг Музейже чорудуп база ыяа кузепчиг.

В. САГАН-ООЛ.

БАЖЫҢ-МУЗЕЙ

Сураглыг чуруктуу И. Е. Репинниң бажың-музейинге шавела барыксап чораан кузелиин муглс бо чылдың баттанды. Ленинградтың чолгунда Репино деп суурда улуг орус чуректүүнүң бажынында бээр аас-кежиктиг болдум.

Маңаа И. Е. Репин бүгү-делегейде сураглыг чуруктуу апарган, сууржун чурттаан берген. Оон чагыыр ёзугаар бажынындан мырак эвес черде ону хоорукткен.

Адыг-чурттуң Улуг дайынының үезинде талык бажыннарны фашистер узуткан каапнар.

Ам ол суурну катап турускан болгаш муң-хүн туристер сураглыг чуруктуңун бажың-музейин көөру-биле олче шуужуп турааннар.

И. Е. Репинниң бажың-музейин чураалынын «Шкинның» коммукчуларынын бараалгаттым.

Ю. НЕКРАСОВ.

Туран хоорай.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

Валентин Манкин биле Николай Авиловтуң алдын медальдары

МЮНХЕН. (СЭТА). Мюнхенде олимпиаданың он дөртку хүнүнүң хүннээректиг эртиилиле ам-даа үргүлчүлээр апаар маргылдаалар уламчылаан.

Совет рапирисчи кыстар шүүдүде оонга Румыниянын командазын 9:4 санга тиилээн.

Олимпиаданың он дөртку хүнүнүң баштайгы чемпиону ГДР-ден Аннелизе Эркард дээр уруг болган. Моондактың 100 метрни ол 12,59 секундада маңнап эрткен.

Эр улустуң черниң узунун халыыр мергежилдиг маргылдааларында үш кижи сес-сес метрни даажа халаан, оларның аразында аныяк американ Рэнди Ульрямс тергиин түңнелдиг болуп, 8 и 34 сантиметрни ажыр халаан. Л. Барковский — 7,98 см, В. Подлужный 7,91 см, И. Тер-Ованесян 7,77 см көрүүзүүлүг болган. Баштайгы ийи спортчу шүүдүде маргылдаага киржир.

Классиктиг стильдиң мөгеэринең сегиржин алышкынпарының үшкү хөлчө» болган. Р. Казаков, Ш. Хисамутдинов, Д. Мегрелишвили олар ээлчегиг тиилелгелерни чедип алган.

Оң черниң-биле мугур 16 шак турда бистин улустуң парлалга товуңго оорунчуг медээ келген. «Гомпест» класстың яхталарынга эжиндиреринге бодувуң «матрозу» Виталий Дырдыра-биле кады Валентин Манкин олимпий чемпиону болган. Оларның чаалап алган алдыа медалы бо олимпиадага совет командаңың үжен ийиги медалы болган.

Валентин Манкин совет парустуг спортуң геогузунде, бир-ле дугаарында ийи даңгыр олимпийжи чемпион болган. Оон мурнунда ол «Финн» класстың яхталарынга олурташ, маргылдааларга киржип турган болгаш 1968 чылдың олимпиадазынга ээлди шаңналды алган.

«Финн» класска Манкиниң маргылаар ажы-үе үеде оон чаңгыс чер чурттуу Виталий Дырдыра турган. Валентиндеп оон хары чүүле сес ай бичө. Олар «боттарының күжениишкиниерин» чүүле бо чылын кезп каттыштырып алганнар.

Соолгу шүүдүде маргылдаага ССРЭ-нин шиилиндек командазының футболистери Даниянын командазын 4:0 санга удуп алган.

Одессадан 24 харлыг студент Николай Авилов оң яжы маргылдаада киржип турар. совет спортчулардан бир-ле дугаарында олимпиаданың алдыы медалын чаалап алган. Римниң болгаш Токионуң моңгун медальдарының соонда ам үзүн совет спортчу олимпиаданың хүндүткелдиг бедиктожиинин эң бедик черинче көдүрүлген.

АКШ-тан Харри Мелдженс «Солинг» яхталарының класынга олимпиаданың парустуг регаталынга «алдының» ойнап алган.

Австрали яхтсмен Джеид Форбес «Сыдыс» дээр судноларның класынга олимпиаданың алдыы медалын чаалап алган.

«Финн» яхталарның класынга Францияның Серж Маурн олимпиаданың парустуг регатазының тиилекчизи болган.

«Дракон» дээр яхталарның класынга парустуг регатага олимпиада чемпионунуң алдың медалын австрали спортчу Джон-Брюс Куэво чаалап алган.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 10-ДА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Телемедээлер. 12.10—Өңнүг телекөргүзүг. Школаларга «Оттуруучу». 12.40—«Богун—танкистериниң хүнү». Маршал А. Х. Бабаджаниның тууазы. 12.55—«Хогжүмүүг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляев чорудар. 13.25—Өңнүг телекөргүзүг. Телевидениениң мөнгүтөр театры. А. Франс—«Үнү чок кадай». Телешии. 12.40—«Бүзүлбээн эвилел». Украина ССР. 16.00—Өңнүг телекөргүзүг. 30-гы Олимпий оюннарында. Мюнхендеп дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Уругларга мультфильмнер. 18.40—«Дерсу Узала». Уран чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00—«Правда» солуннуң политика талазы-биле хайгааракчызы Ю. А. Жуков телекорукчуларның айтырыгларын харыылап тур. 20.30—Өңнүг телекөргүзүг. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Федосеевтиң удуртулгазы-биле улустуң хөгжүм хереглеериниң концерти. Ыраажылы Б. Тулегенова. 21.10—«Кинопанорама». 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—«Советтер чуртунуң кино урап түүлү». Уран чечен фильм. 01.00—01.10 — Чаңсар. 01.10—Документалдыг фильм. 01.30—04.00—Өңнүг телекөргүзүг. 20-гы чайгы Олимпий оюннарының байырлыг хаалдазы. Мюнхендеи дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ
МОСКВАДАН

15.30—Дамчыдылгалар программазы. 15.35—Соолгу медээ. 15.40—Бичии уругларга өңнүг телевидение дамчыдылгазы. 16.00—Өңнүг телевидение. 20-гы Олимпиада оюннарында. Мюнхендеи дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер тыва дылга. 18.45—«Ряазаньның чериндеи». Документалдыг фильм. 18.55—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 19.20—Телемедээлер орус дылга. 19.30—«Кижи болгаш хөөйлүү». Орус дылга дамчыдылга. 19.55 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Өңнүг телевидение. 20-гы Олимпиада оюннарында. Мюнхендеи дамчыдылга. 22.00—Делегейде болуушкуннар дугайында программа. 22.30—Уран-чечен телефильм. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—«Хенертеи болган ужуражылга». Уран-чечен фильм. 01.00—01.10—Чаңсар. 01.10—01.30—Телефильм. 01.30—04.00—Өңнүг телевидение. 20-гы Олимпиада оюннарының хаглынарын көргүзер. Мюнхендеи дамчыдылга.

аңгаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар. Хаттың дүргеи секундада 5—10 метр болур. Агаарның температуразы 18—20 градус өске районнарга шоолуг болуп, радиавас. Агаарның температуразы 17—22 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар. Чыышкыннар чок. Агаарның температуразы 18—20 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ай оорлаапларның дугайында» 10, 11.45, «Хая коруүме» 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыды 10, «Чапайның элиржиестиери» 11.20, 12.55, «Леди Гамильтон» 14.30, 16.35, 18.40, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ис чок читкеи кижи» 11.30, 15, 18.40, «Олеся» 13.15, 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бешки Б-деи» келген оол» 9, 12.50, 14.50, «Соолгу арт» 10.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дуңгүүр» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу арт» 15, 16.50, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бешки Б-деи» келген оол» 15, «Леди Гамильтон» 17, 19, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Доскуул» 9, 10.50, 14.50, «Хая коруүме» 12.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко будумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалкчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ишкыраал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кол-во ажылдагый киллизинин 21-47 үлетшүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 11-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 Телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывадагы номчуларга чергиин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00694.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тудезлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 12 ВТОРНИК № 215 (8863). өртээ 2 хем.

110 муң тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирери—Тыванның тараажыларының алдарлыг болгаш хүндүлүг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **36753** *тонна тарааны саткан, ол—планның 33,4 хуузу-дур.*

Районнар аайы-биле тараа дужаалдазы мындыг болган.

Районнар	Сатканы (тонна)	Хуузу
БАЙ-ТАЙГА	66	66
БАРЫЫН-ХЕМЧИК		
ТАНДЫ	19324	32,7
КАА-ХЕМ	12048	44,6
УЛУГ-ХЕМ	1433	25,7
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	530	13,9
БИИ-ХЕМ	1213	9,3
КЫЗЫЛ	2139	42,8

АЖААП АЛЫЫШКЫН, МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Бистиң чуртувустуң төвүзүнде база бир чырытыланчак байырлал — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейинге төлептиг ужураашыр дээш, Тываның тараажылары боттарынга чаа бедитмен хүлээлгени ап, бо чылын күрүне шыгжамырынга 110 муң тонна тарааны урар деп шиитпирлээн.

Бо хүннерде дүүгүт ажаап алыышкынының фронтузу чер болганда калбарган болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларда чаа дүүгүттүң тараазы хүн келген тудум улам хөйү-биле иээп турар. Сентябрь 11-де байдал-биле алырга, колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге 36753 тонна тарааны дужааган.

Ажаап алыышкынының хайыышкынныг бо хүннеринде совхозтарның, колхозтарның партия организацияларының тараа кезилдезин болгаш бастырыышкынын кыска хуусаада бедин шынарлыг чорудар, шаңнарга тараа арыглаашкынын дүргедедир, күрүне шыгжамырынче тараа соөртүлгезин үзүктелдирбес дээш ажаап алыышкында ажылдап турар бүгү кижилерниң ортузунга политмассалыг ажылды намангызындан артык күштелдирип турар. Ажаалданы болгаш өске-даа хөвү ажылдарын дүргедедиринге салдар чедирер хемчеглер болгаш аргалар партия организацияларында хөй. Дөмтаамал чоруттунуп турар политиктиг пропаганда болгаш агитация маңаа зң улуг рольду ойнаар ужуруглуг. Беш чыл планының соруглаларын, чуртна нодээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедир дээш партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин база Тываның ажылчы чоннарының бо чылын Төрээн чуртна 110 муң тонна тарааны бээр дээш план-хүлээлгезин чедишкинниг боттандырары тараада ажылдап турар кижи бүрүзүнүң: комбайнерниң, трактористиң, шаң ажылдакчызының болгаш өске-даа мергежилдиң кижизининиң күш-ажылчы салыышкынынган дөвү хамаарыжыр даарзын ханызы-биле угаадып тайылбырлаары дүүгүт ажаалдазын дүргедедиринге көскү идигни бээр.

Кодээниң партия организацияларының организаичы болгаш политмассалыг ажылын бо хүннерде хөвү турлагларынче, тараа шаңнарынче угландырар ужуруглуг. Агитколлективтерниң, политинформаторларның, культура албан черлериниң политмассалыг бүгү ажылының төптери — хөвү, бригада турлаа, тараа шаңы болур ужуруглуг.

Политиктиг пропагандакы болгаш агитацияны ындыг янзылыг тургускан черлерде ажаап алыышкын ажылдары бедик темп-биле чоруп турар. Тараадак Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң тараажылары бо чылын 27 муң гектар шөлде байлак дүүгүттүг өстүрген, бастырган тараазының бир гектарындан-на ортумаа-биле 14 центнер дүүгүттүг ап турар. Бо хүннерде совхозтуң тараа шөлдеринде 70 ажыг комбайн, 100 ажыг автомашина, 500 хире кижи ажылдап турар.

Совхозта партком (секретары эш С. Сарен-оол) администрация чери-биле кады бо хире хөй кижиниң бедик бүдүүкчүлүг ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бригада төптеринде (олардың саны 9) столовайларны эки шынарлыг аъш-чем-биле хандырган. Хөвү турлагларын лозуңнар, плакаттар-биле дерип шимээн, радиоприёмниктер, телевизорлар, оюн хереңселдери-биле четчелээн.

Тараажылар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, хөвү ажылдарының темпизин кудулаттпас, тараанын чидирнин болдурбас соруглга-биле бригада, шаң бүрүзүнде агитаторларны, политинформаторларны, «Агитхуудус» үндүрер мөңгелерни, партком кежигүннерин быжыглаан. Олар боттарының хүлээлгезин багай эвес күүседип турарлар. Ылаңгыя совхозтуң № 8 бригадазының бригадири агитатор эш В. Янчат механизатор бүрүзүнүң кылган ажылының түңнелиин хүн бүрүде көргүүзүн самбыразынга бижикирип чурумчуткан болгаш социалистиг чарышты беш хонуктап түңнээш, мурнакчыларга выпелердни аңша шаңналы-биле кады тыпсырын организастажып турар. Бо бригада бодунга онаашкан 3100 га черниң тараазын бүрүн ажаап двоскан.

Политмассалыг ажылды мынчаар тургускының ачызында «Тиилелге» совхозта ажаап алыышкын хүн келген тудум улам калбарып турар. Совхозтуң шаңнарындан хүннүң-не 500—600 тонна тараа күрүне шыгжамырынче кирип турар. А № 8 бригададың 12 комбайнери шуптузу хүн нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип келген.

Ынчалзажок республиканың ажыл-агыйларында чамдык партия организацияларының тараажыларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, мурнакчыларның дурмулгазын нептередиринче, нииитизи-биле чугаалаарга политиктиг пропагандаңы болгаш агитацияны дөмтаамал чорудар ажыяче чогуур кичээңгей салбайн турарын демдеглээр херек. Оөң уламыңдан чамдык черлерде тараа кезилдези хомудап, ажаал алыышкында чидириглер боол турар. Оөң чамдык фактылары бо. Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхоз тараа ажаап алырын озалдадып турар. Совхоз Хөндергей салбырынга 230 гектарлың көк-тараазын барык будун чартык ай дургузунда ажаап чадап турда, оөң тараазы сылпа тура эзрел дүшкен. Каа-Хемниң «Совет Тыва» совхозунуң ийиги бригадазында быжыган тарааларны чогуур үезинде кеспэзиниңден сылта тарааларның чидирин базала хөй боол турар.

Байдал ындыг турда ол черлерниң партия организациялары, улусчу контроль бөлүктери дээштиг хемчеглерни албайн, политмассалыг ажылды чоруттайн турары четпес. Ажаап алыышкынның кайы-даа үе-чадазында чидириглер боол дээш хама солуннарның, агитхуудустарның үндүрүлгезин харыылаар партийжи даалганы алган коммунистер улусчу контроль бөлүктери-биле кады шөл, турлаг, шаң бүрүзүнге хыналданы күштелдирер, илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин организастаар. Дүүгүтту чидириг чок ажаап алырынче агитацияның бүгү хевирин үгландырар.

Ажаап алыышкында масса-политиктиг болгаш организаичы ажылдың бир чүгүлэ соруглгазы болза, социалистиг чарышты мергежил аайы-биле массалыг кылдыр организастааш, кижи бүрүзүнүң хүн нормазын ажыр күүседип турарын чедип алыры болур. Оң эки комбайнерге, човаачыга, шаң ажылдакчызынга турасказаткан күш-ажылчы алдарның тугун бригада, ажыл-агый төптеринге эртеп хүннүң, район төвүнге бөш хонуктуң түңнелиин ёзугаар көдүрүп турарын дүүгүт ажаалдазының партия организацияларын практикалап турар. Ол дурмулганы биске база кептередири чугула.

Дүүгүт ажаап алыышкыны күрүне ужур-дузалыг чугула кампания. Ону ыяска хуусаада чидириг чөмкө чорутпаш, Төрээн чуртна 110 муң тонна тарааны бээр дээш план-хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүседир дээш, партия организациялары политмассалыг ажылды тараажылар ортузунга улам күштелдирип чорудар ужуруглуг.

ТЕХНИКАНЫ ДОЛУ КҮШ-БИЛЕ АЖЫГЛААР

Тараа ажаап алыышкының талазы-биле республикада мурнап турар Каа-Хем районну бөгүн «Шын» солуннуң ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНГА киирген.

Бо районнуң колхозтары болгаш совхозтары сентябрьның 10-га чедир 38.925 гектар тараа культураларының 20.900 гектарын кестирип, ооң 12.200 газын бастырып алган. Күрүнеге 10.956 тонна тарааны дужааган.

Кызыл тук— тиилекчилерде

Дүүн Сарыг-Сеп суурга Каа-Хем районнуң ажыл-агый активиниң хуралы болуп өрткен. Анда СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары эш В. Н. Филиппов дүүгүт ажаап алыышкынының талазы-биле республиканың районнарының чарыжынга сентябрьның баштайгы он хонуунда Каа-Хем район бирги черни алганын дыннаткан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчинир Кызыл тугун, 250 рубль түңнүт акча шаңналы-биле кады районнуң удуртукчуларынга тывыскан.

Ол хуралга СЭКП Каа-Хем райкомуның бирги секретары эш Н. П. Федоров чүве чугаалаан, дүүгүт ажаап алыышк

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлерин – амыдыралга

ХАНА СОЛУН—КОЛЛЕКТИВТИҢ КӨӨРҮНЧҮҮ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленуму көскү агитацияның бир хевири болуп хана парлалгазының ажылын экижидерин онзалап айыткан.

Кызылда комплексилиг даг экспедициязының партбюрозу хана солун ажылын бедик деңнелге тургузар дээш чамдык ажылдарны, хемчеглерни ап келген. Оон түңнелинде бо коллективтиң хана солуну хоорайга болуп эрткилээн хана парлалгазының көрүлделеринге хөй удаа улуг үнелелди алган. Ол коллективтиң хана солун редколлегиязының ажылының дружулгазын көргүскен бөлүк материалдарны мында парладывыс.

Хана парлалгазы коллективтиң көрүнчүү, ооң мурнунда салдынган сөрүлгелерлиг, шиитпирлеттинмейн туар, чамдык айтырыгларны илередиринге чугула чепеек болур. Ынчангаш бисте партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының органы болур «Разведчик недр» хана солун коллективтиң амыдыралында арга-дүрүлгелиг, социалистиг чарышның мурнакчы ажыл-ишчилериниң, ажыл-агыйда чедер-четкестерни болгаш оске-даа түүлдерни илередип көргүзеринге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Кызыл хоорайга болуп эрткилээн хана парлалгазының көрүлделеринге бистиң коллективтиң хана солуну киришкеш, хөй удаа шаңналтакталдарны алган. СЭКПиниң Кызыл хооркомунуң Хүнүлел бижин-биле ийи удаа шаңнаткан болгаш бо хүннерде, хоорайда эки ажылдыг хана солуннарының бирээзинге анаттырып турар.

Хана солунуң ажылынга улуг дузаны бир-ле дугаарыштан партия организациязы четкирип турар. Партбюро биле профэвилел комитединиң катышкан хуралынга хана солун редколлегиязының кежигүннерин бадылаш, ооң канидатураларын баш удур шиитпип ап турар. Бистиң солунуң бо чылгы редколлегиязында чеди кижи хаара тутушкан. Олар — коллективтиң мурнакчылары, бижиг сагыыра-чурумнуг коммунистер. Оларны тодарадырга мындыг: солунуң шимелде-кааставлагын бот-тывынгыр чурукчулар, инженерлер Евгений Пирумов, Федор Зограф олар чарылап турар, а «шүлүкчү болгаш критик» деп мактатырган Михаил Балашов шоодуглуг үндүрүлгелерни хамылаар. Бо кижилер хана солунну утка-шынарлыг, ёзулуг гитатор, пропагандист, организатор кылдыр белеткеп үнүрегинге ак сеткилдиг чорууп көргүзүп турарлар.

Солунну үндүреривистиң чурнунда редколлегия кежигүннери чыгыын алгаш, хана солунуң шинти утказын чүүдеп эгелер-биле хөй санныг материалдарны киирерин, кымнарга чүүү бижидерин, шүгүмчүлелдиг арынга чүүү чырыдарын баш удур дугуржуп ап турар бис. Ынчалдыр кылырга солун бедик утка-шынарлыг болур. Солуннарыны чамдыкта тематика аайы-биле үндүрери бисте чаңчыл апарган. Ылаңгыя бистиң коллективте ажылдап турар аныяктарның ажыл-ижинге, амыдырал-чурттаалгазынга, өөредилгезинге турускаадыгы, июль айда үндүрген солунувус эки деп үнелеткен.

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплексилиг даг экспедициязының коллективи партияның XXIV съездизинге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын хана солунга доктаамал чырыдып келдивис. Социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, эң эки будүүкчү көргүзүүлүг болганы дээш Нарынның шинчилел партиязынга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Ол коллективтиң ажыл-амыдыралынга тураскаадыкан солунувусту номчукчулар дыка сонуургаан. Август айда үндүрген солунувустан Хову-Аксы, Саян партияларының шинчилел ажылдарынга хамаарыштыр инженер А. Мандрыгинниң бижээн корреспонденциязы өөредилгиг болган. Ол партияларның ажылында чедиишкиннер-биле кады четпестер база бар. Ону эдип алыр дээш кандыг ажылдарны, хемчегларни ап чорутса эки деп дээрзин ол делгереңгей сүмелеп турар. Ол ышкашында коллективтиң ажыл-ижин көргүскен В. Завелин, П. Ролдугин оларның репортажтарын киирген бис.

«Разведчик недр» солунуң арынгарынга «МУРНАКЧЫНЫҢ ИИДИРИ», «ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ», «ЧАРЫШТЫҢ ТИНИЛЕКЧИЛЕРИ», «БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ», «ЧААРТЫКЧЫЛАР БОЛГАШ ЧОГААДЫКЧЫЛАР», «КОММУНИСТ БОЛГАШ КОЛЛЕКТИВ», «ПОЛИТООРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ» деп эгелер-биле хөй санныг материалдарны чыыттынган. Авторларның бо бижээн үүлдеринден номчукчулар боттарынга ажыктыг, өөредиглиг сүмелерни алгылаан.

Хана солунну коллективтиң амыдыралын көргүскен, хүнүүл чугула айтырыгы-биле холбашкан мурнуку үүл-биле эгелээр бис. Ол-ла темага хамаарышкан материалдарны хөйү-биле киирерин кызаар бис. Маңаа чижек кылдыр август айда үнген хана солунну көрүп болур. Ында комплексилиг даг экспедициязының ажылының база бир кол адыры — чер үттээшкинин түстүе партияларның канчаар чорудуп турарын көргүскен. Ылаңгыя ажылда ам-даа бар четпестерни чайладырынче угланган чугула материалдарны хөйү-биле киирген. Бо ажылды кошкак чорудуп турар партияларны шүгүмчүлээн шоодуглар кижизидикчи утка-шынарлыг болуп турар. Мындыг шүгүмчүлелдер четпестерни дарый чайладырынга улуг ужур-дузалыг.

Хана парлалгазы — партия организациязының даяныр бир ченээ болгай. Ынчангаш хана солунну үндүрериниң мурнунда партбюро секретары Александр Хрипинов-биле сүмележип, ооң саналдарын, сүмелерин удуртузга болдуруп турар бис. Ылаңгыя секретарының ораалчызы Анатолий Мандрыгин биске улуг дузаны чедирип келген. Партбюрога хана солунуңуң ажылын каш удаа чугаалашкан. Бо чорук биске улуг харыы-салганы, шыңгыы негелдени салып турар.

Бистиң хана солунуңуң редколлегиязы партия организациязының удуртулгазы-биле коллективтиң ажыл-ижинде чедиишкиннерни, ажылда четпестерни илередиринге, чаа, мурнакчы үүлдерни непередиринге, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүүге коллективтиң кежигүннерин кижизидеринге улам идепкейлиг киржир.

А. АЛЕКСАНДРОВ,
хана солуннуң редактору.

Таарыштыр шимеп каастаар

Бисте хана солуннуң редколлегия кежигүнү мен. Мээн харылап турар ажылым— хана солуннуң каасталга-шимелдези. Ону кылырда, чыгдынган материалдарны дөгерезин номчуп тургаш, оларның уткаларының аайы-биле каастап чоруур мен. Солуннуң каасталгазы белен эвес ажыл, а анаа чогаадыкчы чорук негеттинер. Солуннуң шимелдезинге хереглеттинер янзы-бүрү оннуг будуктарны, карандаштарны, саазынны болгаш өскедаа ажыл-иштин кижилеринге таныштырар сорулга-биле солунну аңаа хамаарыштыр каш удаа үндүрген бис. Орта чүгле доктаалдан алдынган материалды эвес, а харын социалистиг чарышты бисте канчаар организастап турарын парлаан бис. Аңаа чаржып турар бригадаларның, партияларның, түс-түс кижилерниң ажыл амыдыралынга хамаарыштыр чуруктарны, шимелдекааставлагаларны, карикатураларны чуруп кылган мен.

Чүгүла ужур-дузалыг үүлдерни, чуруктарны журналдардан оя кезип ап, мурнакчыларның болгаш коллективтиң амыдыралынга хамаарышкан фото-чуруктарны хана солунга киирер чорук солунну улам каастаар-байыдар. Хана солунну шимеп каастаарынга меңээ улуг дузаны редколлегия кежигүнү, чурукчу Федор Зограф көргүзүп келген.

Ол ышкаш найысылалга болуп эрткилээн хана солуннар көрүлделери биске улуг ужур-дузалыг болган. Хоорайның өске албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлериниң эки ажылдыг хана солуннар редколлегиязының ажылының арга-дүржулгазы-биле таныжып, ооң хөйүү өөренип, билип алган бис. Ылаңгыя солунну шимеп каастаар талазы-биле ажыктыг үүлдерни база билип алдывыс.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооң күшажылчы белектер-биле үткүүр дээш, аразында социалистиг чарышты салып алган, кызымаккай ажылдап турар мурнакчы ажыл-ишчилерниң дүгайында материалдарны солунга хөйү-биле парлаар бис. Мурнакчы ажыл-иш-биле кады ажылда бар четпестерни чайладып алыр, социалистиг хоойлу-дүрүмнерниң негелделерин сагывас чамдык кижилерни кижизидип алыр дээш, хана солун арынга шүгүмчүлелдиг чагааларны база хөйүбиле киирер апаар бис.

Шевергинин каастаттынган, кижизидикчи утка-шынарлыг хана солунну үндүрери—ол улуг харысалгалыг ажыл дээрзин билир мен.

Е. ПИРУМОВ,
хана солуннуң редколлегия кежигүнү.

ЧУРУКТА: хана солуннуң эзлчеглиг үндүрүлгези белен. Ам ону номчукчуларга таныштырары-биле азары арткан. Ынчангаш ук солуннуң чырычө үнериниң бетинде (оң талазындан) солуннуң редактору Георгий Александровтуң партбюро кежигүнү Павел Никитичин болгаш профэвилел комитединиң даргазының ораалчызы Виктор Шбанов олар-биле көрүп орары.

Хана солундан репортаж

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Тываның комплексилиг даг экспедициязының партбюро секретарының ораалчызы Анатолий Федорович Мандрыгин коллективте хана солун ажылывың канчаар тургустугапып чыгаар тайылбырлап чугаалады:

— Бистиң хана солунувус— коллективтиң ёзулуг көрүнчүү. Ооң арынарынга партаттынган чагаалар — бистиң ажыл-амыдыралывыс. Хоорайга болгулаап хана солуннар көрүлделеринге ол хөй удаа шаңнал-макталды алган. Ооң ажылын коммунист Георгий Павлович Александров удуртуп турар чүве. Ол кижи-биле бо дугайын чугаалажып, ооңбиле таныжып көрүдүм...

«Разведчик недр» солуннуң редактору Георгий Павлович кончуг чугаакыр кижи болду. Ол бо коллективке дөрт чыл улаштыр хана солун редакторунуң хүлээлгезин багай эвес күүседип келген.

— Хана солун ажылы дээрге, хөй-ниитиниң даалгазы болгай. Ону мен Ленинградтың № 13 школазынга өөренип тургаш-ла эгелеттим. Ынчан «Клякса» деп солуннуң редактору турган мен. Ооң соонда Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында артиллерийя батареязынга дайынчы хуудустарны үндүрериңге база идепкейлиг киржип турдум. Хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип, фашистер-биле демиселге маадырлыг чоруктарны кылганым дээш Совет Чазак иени дөрт орден, он бир медаль-биле шаңнаан.

Ленинградтың даг институдун дооскаш, 1954 чылда Тывага ажылдап эгелээн мен. Келген чылымда-ла хана солун редколлегиязының кежигүнүге соңгуткан мен. Оон бээр-ле хөй-ниитиниң бо ажылын ак сеткил-биле күүседип келдим — деп, ол чугаалады.

Бо чылын үндүрген солуннарын ол меңээ сонуургадып көргүстү. Солун бүрүзүн чараштыр шимеп каастап, утка-шынарлыг кылдыр үндүрүп келген болду. Редколлегияның кежигүннеринге солуннуң редактору тускай даалгаларны берип, чыгдынган материалдарны номчуп танышкаш, ам солунну белеткеп үндүрүп турар. Бо хүнге чедир үнген хөй солуннарга сайгарылга кылып турбайн, чүгле август айда үнген солунну көрүп болур.

Ында «Бистиң сорулгаларывыс» деп мурнуку чүүлде комплексилиг даг экспедициязының ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга утказуттур алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседилгезин делгереңгей бижип көргүскен. Ийиги кварталдың түңнелинде Ак-Сыт, Хову-Аксы партиялары болгаш Төп лаборатория социалистиг чарышка бирги черни тус-туста алганын ооң билип алыр бис. Ол ышкаш «Чер үттээри — чугула ажыл» деп корреспонденцияда бо талазы-биле ажылды Сут-Ак-сы, Улут-Хем, Хову-Аксы, Саян партияларында эки тургускаанын мактап бижээн. Ылаңгыя Хову-Аксыда С. Анисимов, В. Богородский, С. Козлов, А. Марьясов удурткан чер үттээр бригадалар эки ажылдап турар.

Хана солунда В. Загелинниң «Ак-Сугда чаа чүүлдер», П. Ролдугинниң «Хову ажылдарындан репортаж» деп чүүлдеринде ажыл-ишкө хамаарышкан чугула айтырыгларны көдүрүп туруры копчуг солун. «Улусчу контролдуң үнүр» деп чүүлдү улусчу контроль болүүнүң даргазы В. Воровьев бижээн. Ында чер-черде партияларның ажыл-амыдыралында бар четпестерни илереткен. Коллективтиң ажылдакчыларының болгаш ажылчыннарының культурлуг дыштанылгазынче улуг кичээнгейни салып турарын хана солунда Е. Заморяхинаның «Шүшевскоежаян-чорук» деп чугаазындан бээп билип ап болур. Дыштанып хүннерни чөп ажыглап, коллектив В. И. Ленинниң шөлүдге үезинде чурттап, ажылдап турган черн Шушенское суурже экскурсиялап чорааның, автор ында бижип көргүскен. Ол ышкаш коллектив бо чылын Дус-Холде сес өрээлдиг улуг бажыңны тудуп дооскан. Аңаа коллективтиң кежигүннери дыштанып хүннерде барып турар.

Хана солуннуң шоодуглуг арынга ажыл-агыйда бар четпестерни илереткен шүгүмчүлелдиг материалдар база бар. Маңаа чүгле чаңгыс чижекти көрээл. Терлиг-Хая партиязынга чер үттээрнге хереглээр элезинниг эзилляриг орнунга даг экспедициязының материал-техниктиг баазавы алебастры чоруткан болуп турар. Ында МТБ-ниң эргелекчизи кижи-биле бир кижиниң дүрүү-хевирин чураап, мынчаар шүлүктеп бижээн:

Халап чүве, септээр
диген
Хамык ажыл туруп берди.
Алебастр маңаа чыткаш,
Арлы берген, элдептиин
оа?!

Чер үттээр кижиниң тускай машиназының чанында турар кылдыр чураап, ооң элдепсинген хевир-байдалын мынчаар илереткен.

Эзилдириг эжээр болган
завхозувус
Элээн читкеш, ам-на харын
чедип келди:
Экилешкеш, дүрген барып
чүүн көрген —
Эндег-биле алебастр сөөртүп кээп-тур.

Шак мынчаар шүлүктеп, чуруп кылган шоодуглуг чагаалар бо солунда ийи-үш-даа бар.

«Разведчик недр» солуннуң редактору эш Александров хана солун ажылын мынчаар дээштиг, кижизидикчи ужурдузалыг кылдыр үдуртуп турар.

К. САРЫГ-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

Чидиг сөстүң дузазы-биле

Бистиң хана солуннуң шоодуглуг арынары коллективиниң ийи-чаңгыс арагачыларыны, ажыл шагы үзер кижилерни, өй-ниитиниң өөрүү-хөреңнээн кампаниязарыны болгаш оске-даа чурум үрөкчилерни чидия-биле шүгүмчүлеп, оларны эдип, кижизидип алырынга угланган ажылдарны чөрүүп турар.

Хана солунга үнер шоодуглуг материалдарны коллективтиң амыдыралындан ап турар бис. Шоодуглуг үндүүлгени харымаларын редколлегия меңээ дааскан чүве. Бо ажылды ак сеткилдиг күүседип дээш кызып ажылдап келдим. Солунувуска шүгүмчүледиг материал үнген соонда, ол талазы-биле каныг хемчегларни алгаяын тодарадып ап, ол дугайын солунга дыңнадып турар бис.

Шүгүмчүледиг материалдарны утказын барымдаалап чуруп, дыл-домаан чеченчидип тургаш үндүрерге, номчукчуларга кончуг солун, дээштиг болур. Ай санында үнген солун бүрүзүнге шоодугларны киирери бистө чаңчыл апарган. Маңаа чижектерни эрги солуннардан дилеевейн, солунуң соолгу померидеп көрүп болур. Ында Терлиг-Хая партиязы чер үттээриниге хереглээр элезин холумактыг эзилдириг орнунга септелгеге ажыглаар алебастрны эндегбиле чүдүрүп алганын чуруп тургаш, шоотқан бис. Ол ышкаш экспедициянның автобазазында техниканың аймыл чок чоруунуң тускай булуудун ам-даа тургуспованың шүгүмчүлээн. «Ажылчы чоннарның виктөринин удуртукчузу С. К. Беспаловтуң дузазы-биле Белоцарскиге ажылчыннар Советтин тургускан. Оон соолунде Воскресенскинин (Тапсыда) алдын уургайынга, Үстүү-Никольскиге (амгы Бай-Хаак) Советтер тургустунгулаан. 1918 чылдың февраль, март айларында чамдык черлерге кызыл гвардияның отрядтары организастаттынгылаан. Тываның ажылчы чоннарының революсчу демиселиниге Минусинскинин большевиктер организациязы болгаш Советди дузалап турган.

Революсчу шимчээшкиниге тыва араттар база киржип турганнар. Большевиктерге удуртқан орус ажылчыннар болгаш тараачыннар «күш-ажылчы» араттар-биле харылааны тудуп, чүртта революсчу болуушкуннарның дугайын, ким ёзулуг өнүгүл, а ким дайзынныл дээрзин оларга тайылбырлап берип турганнар. А ол үеде тыва феодал, байлар орус контрреволюсчулар-биле улам-на чоокшулажып турган.

1918 чылда болуп эрткен Тываның орус чурттакчыларының IV край съездизи ажылчыннар болгаш тараачыннар депутаттарының край Советин соңгааш, эрге-чагырганы аңаа дамчыткан. Советтиң кежигүннеринге Беспалов, Крюков, Галкин, Непомящий, Сафьянов болгаш өскелер-даа соңгуттурганнар.

Буржуаз чазакты дүжүр октаарының болгаш чаа, улусчу эрге-чагырганы — Советтерни тургузарының дугайын тыва улуска чугаалап турар угуулганы край Советди үндүрген. «...Орус чурттакчыларның өмүнээзинден силерге байыр чедирбишаан, бистер силербиле акы-дүммалышкылар дег, аравыска эп-найыралдыг чурттаар бис деп бүзүреп тур бис. Акы-дүммалышкы болгаш ден эргелиг болур чоруктуң нүүрү-биле ножавыс, оннүүвус база дүммавыс болур силерни бисче үткүштүр келириңерни болгаш холуңарны бисче сунарыңарны дилеп тур бис» деп, ол угуулгада бижээн.

Октябрь революциязы национал-колониалдыг дарлалдың кинчизин үзе шапкаш, даштыкы болгаш иштики молчукчулерниң дарлалының адаанга чүс-чүс чылдарда чурттаң чораан тыва улустуң салым-чолунга чаагай орукту ажыдып берген. Тываалар боттарының теогузүнде бир-ле дугаар тускай национал хөгжүлдезин боттандырып чорудар аргалыг болган.

Орус болгаш тыва улустарның бот-боттарынга хамаарылгазынга болгаш тываларның бот-догуннаашкынының болгаш ийи улустуң найыралының, кады ажылдажылгазының база дузалажылгазының дугайында Керээни чарган. 1918 чылдың июнь 18-те ийи съездиниң каттыскан хуралынга ук Керээ бир үн-биле хүлээп алдынган.

«Тыва-даа, орус-даа талаларга кандыг-бир айыыл диртелип келген таварылгада боттарының эрге-ажыын ниити күш-биле камгалавышаан, олар бир демниг ойтур шавышкынны баар ужурлуг» деп, Керээде айыткан. Ол дангыраккa шынчы чорук хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның кадыг-дошкун чылдарында бадыткаттынган. Орус партизаннарның болгаш тура-халышкан тыва революсчуларның каттышкан күжү Кызыл Армияның кезектеринин дузазы-биле ак-гвардейжилерниң отрядтарын чылча шаап, моол феодалдарның болгаш кыдат әжелекчи-милитаристерниң отрядтарын чүрттан үндүр сывырышкан.

Улуг Октябрьның дөрт салдары-биле өскүү үнген болгаш Совет Россиядан доктаамал деткимчени алган тыва араттарның национал-хозяалгалыг шимчээшкини Улусчу революциянның тиилелгези-биле, Тыва Арат Республиканы тургусканы-биле 1921 чылдың августа дооскан. Улуг Ленин удурткан Совет чазак 1921 чылдың сентябрь 14-те тыва улуска чоруткан байыр съездизинге соңгуткан үш кижи турган.

Эрги социал-экономиктиг харылзааларны ажып эртери, Тываның улусчу демократия хевирлиг күрүнезинин феодалямден социализмче капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдези ТАР-ның Конституциязын үргүлчү солуурун негеп турган.

ТАР-ның II Улуг Хуралы Тыва Арат Республиканың чаа Конституциязын (1924 чыл) бадылаан. 1921 чылдың Конституциязынга бодаарга, чаа Конституцияда соңгулда системаны улуг өскерлиишкиннерни республиканың дөрт дугаар Конституциязы бижыглаан. Ону 1930 чылдың октябрь 18-те ТАР-ның VII Улуг хуралынга бадылаан. Конституцияның бирги чүүлүнде мынчалыр бижээн: «Бот-тускайлан болгаш хамаарылга чок Тыва республика болза, ажылчы чоннарның арат массаларының диктатуразынга үндезилээн, чуртту капиталистиг эвес оруктап хөгжүдеринче болгаш социализмни бастандырарынче чүткүп турар арат массаларның күрүнези болур».

1941 чылдың июнь 25-те X Улуг хурал чаа Конституцияны хүлээп алган. «ТАР болза, капиталистиг эвес оруктап чурттун хөгжүлдезин хандырып турар ажылчы чоннарның (арат малчыннар, ажылчыннар болгаш интеллигенция) күрүнези болур» деп ында айыткан. Республиканың политиктиг үндезини болза, феодалдыг тургузугну дүжүрүнинин, политиктиг эрге-чагырганы чоннуң чаалап алганының болгаш феодалларның база империалистерниң чонну молчуп дарлаар чоруун үзүткаанының түңнелинде тыптып келген ажылчы чоннарның хуралдары болур дээрзин Конституцияда бижээн.

Ала-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында ССРЭ-нин улустары-биле тыва улус улам сырый каттышкан. Ынчан Совет Эвилелинин болгаш Тываның улустарының пролетаржы интернационализмнин, кады ажылдажылганың принциптериниг үндезилеттинген бот-боттарынга ёзулуг акы-дүңма дузалажылгазы улам көскүү-биле илерээн.

1944 чылдың октябрьда совет улустарнын улуг өг-бүлезининң составынга Тыва Арат Республиканың бактаап киргени В. И. Ленинниң айыткан өрүү-биле тыва улустуң дүрүм ёзугаар хөгжүлдезининң түңнели болган. 1944 чылдың октябрь 13-те РСФСР-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Чарлыы-биле Россия Федерациязының составынга Тыва автономнуг область бактаап тургустунган. ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче хуралын область Советди, а чер-чер хуралдарын — ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур, арбан Советтери кылдыр аңе тургускан. Тыва Автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының Советтеря боттарының ажыл-чорудулгазын ССРЭ Конституциязын барымдаалап чорудуп эгелээн.

Тыва автономнуг областы 1961 чылдың октябрь 9-та Тыва Автономнуг Совет Социалистиг республика кылдыр аңе тургускан.

Тыва АССР-нин ажылчы чоннары СЭКП-нин XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдырала боттандырар, тоскү беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, ССРЭ-нин тургузуганының 50 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш кажангыдан артык күжениишкинниг ажылдап турарлар.

В. ДУБРОВСКИЙ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ТЫВАГА БАШТАЙГЫ СОВЕТТЕР

Бисте социалистиг күрүнеп үндезинни болгаш ооң декраттыг мөзүүнүң эң долгуланышкыны улусчу эрге-гырганың органнары — ылчы чоннар депутаттарының Советтери болуп турар.

Ажылчы чоннарның политиктиг организациязының хери болур Советтер болза, баштай 1905 чылда, Россига бирги революциянның үезинде тывылган. В. И. Ленин Советтерни чаа, революсчу эрге-чагырганың эге бирги кылдыр үнелеэн. В. И. Ленин Советтерни революциянын тиилелгези, социализм эш демиселдин органнары кылдыр өттүр көрген. Россияда 1917 чылдың революциянын, 1917 чылдың (февраль) бурган-демократтыг революциянын үезинде ажылчыннар алгаш солдаттар депутаттарының Советтери чер-черге тургустунгулаан. Ынчаи тачынар Советтери база тургустунуп турган.

Октябрьның социалистиг улуг революциязының тининиң соонда Советтер нам өзүп быжыккан болгаш пролетариат диктатуразының органнары, делегейде бир дулар социалистиг күрүнениң политиктиг үндезини апарын.

Тывага баштайгы Советтер ша Октябрь революциязының лдарры-биле тургустунуп, тыа араттарның национал-хозялгалыг шимчээшкинин күшелдирген.

1917 чылдың декабрь 6-да елоцарскиге (амгы Кызыл) жыттынган Тываның орус урттакчыларының III край ъездизи Совет эрге-чагырганы тургузарын негээн. Ынзалзажок буржуаз Түр чазактың комиссары Советтерниң эрге-чагыргазы дээш баштайгы демиселди контрреволюстуг идеегтерге даянып алгаш базып каан.

Ындыг болзажок 1917 чылдың декабрьның төнчүзүнден эгелээш, Тывага демисел улам калбарып үнген. Ол демиселге чаның келген фронтучулар база киржи бергеннер. Белоцарскинин ажылчын тудугжуларының эгелекчи болүү Подхребтинский районга (амгы Таңды район) тараачыннарның съездизин эрттирген, а ооң соонда Усинскинин большевиктериниң удуртукчузу С. К. Беспаловтуң дузазы-биле Белоцарскиге ажылчынар Советтин тургускан. Оон соолунде Воскресенскинин (Тапсыда) алдын уургайынга, Үстүү-Никольскиге (амгы Бай-Хаак) Советтер тургустунгулаан. 1918 чылдың февраль, март айларында чамдык черлерге кызыл гвардияның отрядтары организастаттынгылаан. Тываның ажылчы чоннарының революсчу демиселиниге Минусинскинин большевиктер организациязы болгаш Советди дузалап турган.

Революсчу шимчээшкиниге тыва араттар база киржип турганнар. Большевиктерге удуртқан орус ажылчыннар болгаш тараачыннар «күш-ажылчы» араттар-биле харылааны тудуп, чүртта революсчу болуушкуннарның дугайын, ким ёзулуг өнүгүл, а ким дайзынныл дээрзин оларга тайылбырлап берип турганнар. А ол үеде тыва феодал, байлар орус контрреволюсчулар-биле улам-на чоокшулажып турган.

1918 чылда болуп эрткен Тываның орус чурттакчыларының IV край съездизи ажылчыннар болгаш тараачыннар депутаттарының край Советин соңгааш, эрге-чагырганы аңаа дамчыткан. Советтиң кежигүннеринге Беспалов, Крюков, Галкин, Непомящий, Сафьянов болгаш өскелер-даа соңгуттурганнар.

Буржуаз чазакты дүжүр октаарының болгаш чаа, улусчу эрге-чагырганы — Советтерни тургузарының дугайын тыва улуска чугаалап турар угуулганы край Советди үндүрген. «...Орус чурттакчыларның өмүнээзинден силерге байыр чедирбишаан, бистер силербиле акы-дүммалышкылар дег, аравыска эп-найыралдыг чурттаар бис деп бүзүреп тур бис. Акы-дүммалышкы болгаш ден эргелиг болур чоруктуң нүүрү-биле ножавыс, оннүүвус база дүммавыс болур силерни бисче үткүштүр келириңерни болгаш холуңарны бисче сунарыңарны дилеп тур бис» деп, ол угуулгада бижээн.

Октябрь революциязы национал-колониалдыг дарлалдың кинчизин үзе шапкаш, даштыкы болгаш иштики молчукчулерниң дарлалының адаанга чүс-чүс чылдарда чурттаң чораан тыва улустуң салым-чолунга чаагай орукту ажыдып берген. Тываалар боттарының теогузүнде бир-ле дугаар тускай национал хөгжүлдезин боттандырып чорудар аргалыг болган.

Орус болгаш тыва улустарның бот-боттарынга хамаарылгазынга болгаш тываларның бот-догуннаашкынының болгаш ийи улустуң найыралының, кады ажылдажылгазының база дузалажылгазының дугайында Керээни чарган. 1918 чылдың июнь 18-те ийи съездиниң каттыскан хуралынга ук Керээ бир үн-биле хүлээп алдынган.

«Тыва-даа, орус-даа талаларга кандыг-бир айыыл диртелип келген таварылгада боттарының эрге-ажыын ниити күш-биле камгалавышаан, олар бир демниг ойтур шавышкынны баар ужурлуг» деп, Керээде айыткан. Ол даңгыраккa шынчы чорук хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның кадыг-дошкун чылдарында бадыткаттынган. Орус партизаннарның болгаш тура-халышкан тыва революсчуларның каттышкан күжү Кызыл Армияның кезектеринин дузазы-биле ак-гвардейжилерниң отрядтарын чылча шаап, моол феодалдарның болгаш кыдат әжелекчи-милитаристерниң отрядтарын чүрттан үндүр сывырышкан.

Улуг Октябрьның дөрт салдары-биле өскүү үнген болгаш Совет Россиядан доктаамал деткимчени алган тыва араттарның национал-хозяалгалыг шимчээшкини Улусчу революциянның тиилелгези-биле, Тыва Арат Республиканы тургусканы-биле 1921 чылдың августа дооскан. Улуг Ленин удурткан Совет чазак 1921 чылдың сентябрь 14-те тыва улуска чоруткан байыр съездизинге соңгуткан үш кижи-биле кады ооң эргелекчизи харылаан чорудуп турган. Сумуларны Советтер эргелеп башкарып турган, аңаа база-ла суму

1944 чылдың октябрьда совет улустарнын улуг өг-бүлезининң составынга Тыва Арат Республиканың бактаап киргени В. И. Ленинниң айыткан өрүү-биле тыва улустуң дүрүм ёзугаар хөгжүлдезининң түңнели болган. 1944 чылдың октябрь 13-те РСФСР-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Чарлыы-биле Россия Федерациязының составынга Тыва автономнуг область бактаап тургустунган. ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче хуралын область Советди, а чер-чер хуралдарын — ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур, арбан Советтери кылдыр аңе тургускан. Тыва Автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының Советтеря боттарының ажыл-чорудулгазын ССРЭ Конституциязын барымдаалап чорудуп эгелээн.

Тыва автономнуг областы 1961 чылдың октябрь 9-та Тыва Автономнуг Совет Социалистиг республика кылдыр аңе тургускан.

Тыва АССР-нин ажылчы чоннары СЭКП-нин XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдырала боттандырар, тоскү беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, ССРЭ-нин тургузуганының 50 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш кажангыдан артык күжениишкинниг ажылдап турарлар.

В. ДУБРОВСКИЙ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

Шалыпчы ажыл-иш

Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери болган тудуг организациялары 1972 чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседип, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Оон түнелиинде эрткен сес айларда хоорайның үлетпүрү 300 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүргеш, сайгарган. Бүдүрүлге коллективтериниң аразында калбарган чарышка «Тыва даг-дүгү» комбинат бедик көргүзүглерни чедип алган. Комбинаттың коллективи эрткен сес айларда 1500 тонна сорттуг даг-дүгүн пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Бүдүрүлгеде эвлүүлгелер, бригадалар, цехтер аразында чаржып турар. Ол чарышка Д. Дүктен-оолдуң болган Е. Звонковтуң удуртканы эвлүүлгелер тиилекчи болуп, шылгаран үнген.

Хоорайның тудугжуларындан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады С. Сендажының болгаш Ленин орденииниң эдилекчизи Д. Калдар-оолдуң удуртканы тудугжу бригадалар болгаш А. Кондратенко, З. Салчак бригадирлээн шеверлекчилер бригадалары графикти мурнап турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Улуг-Ховуда улуг үүле

«Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазында ажык арга-биле салып турар силос хүн бүрүде-ле бедип олурар. Улуг-Хову бригадазындан хоолулуг ногаан кукурузаны ооваландыр үүдүрген машиналар салып турар силостуң чанында улуг деңгеже доктаай дүштүлер. Ол аразында деңзилекчи Х. Дембирел машиналарның дугаарын, деңзизин, кайы комбайндан үүдүргенин айтырып, учёдун долдуруп ап тур. Дүжүрүкчүлер Т. Декабрь, Б. Алдын-оол, З. Дамчай, Д. Сенгин олар дөрт машинаның чүгүн дүжүрүптери биле, база катап-ла Улуг-Хову кайы сен дээш, доозуннадырып үнүптүлер. Салып турар силоста даап-шимээн үргүлчүлевишаан. Оон кырында ялчирбелиг үш трактор соңгаар-бурунгаар кыладып, кыдырык хээлерни «сырып» турлар...

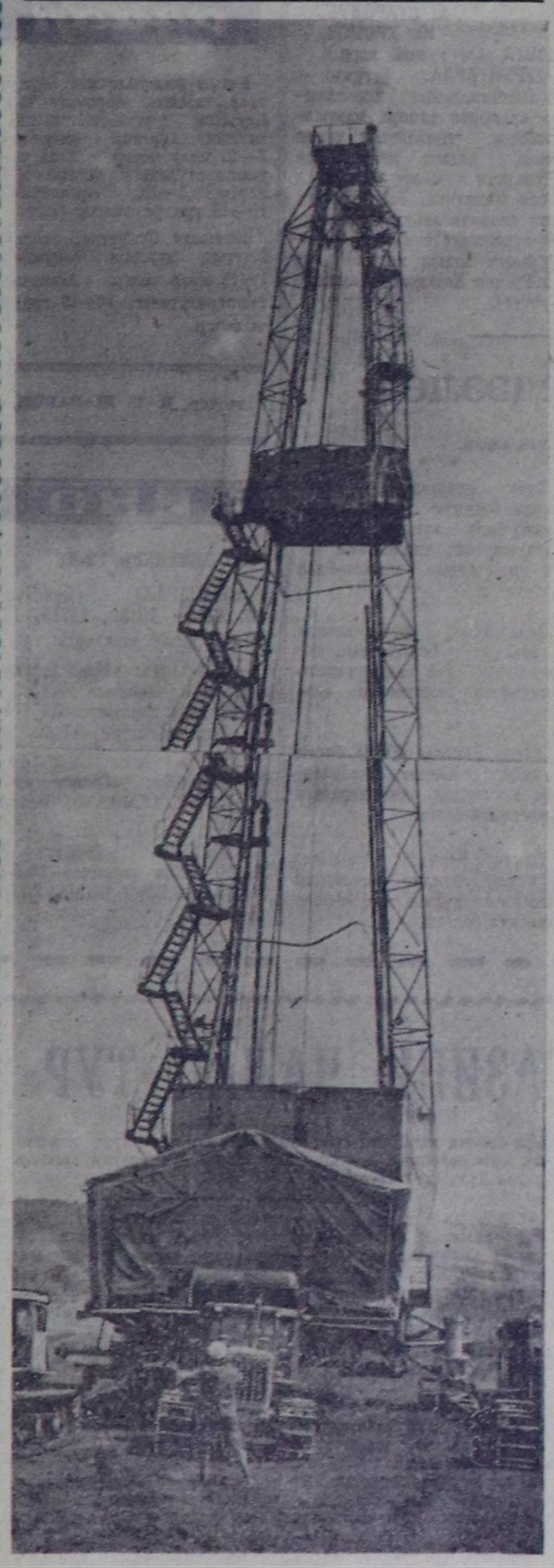
— Улуг-Ховуда 368 гектар черде тарыттынган кукурузаның 280 гектары кестинген. Салбыр ажык арга-биле 2000 тонна силос салыр ужурлуг чүве. Ам оон 1670 тонназы салдынган. Бо ажылда комбайнерлер С. Монгуш, К. Кенден болгаш трактористер У. Монгуш, Б. Бүрүн-оол, таптадыкчылар В. Базыр-Сат, К. Даржай олар эң-харыы-салгалыг, хүн үлүүн ажыр күүседип турарлар — деп, Х. Дембирел сонуургатты.

* * *

Улуг-Ховуда 700 гектар черде чаагай быжнан арбайның кезиишкини доостур чыгаан. Ында тараажыларга тавариычалыг байдалдар тургустунган болгаш көжүп чоруур библиотека доктаамал ажылдап, агитхуудустар үргүлчү үнүп турар. Комбайнерлерниң аразындан Б. Смирнов, С. Хуурак, Х. Дүгүр оларның даавган ажылынга чүткүлдүүн демдеглевес аргажок.

Т. ХОВАЛЫГ.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

Татар АССР. Татарияның нефтичилери тоску беш чылда чартык миллиард тонна «кара алдын» казар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга алдар кылдыр чыл онаалдазын хуусаа бетинде күүседири дээш «Татнефть» каттыжымышкынының бүтүн бригадалары биле участоктарында демисел калбарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Багманов баштаан суурга тудугжуларының коллективи кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап турар. Бригада соолгу беш чыл дургузунда алды чүе ажыг үттелге дериглерин эптеп тургускан. Коллектив үттелге дериглерин шалыпкын эптеп тургузар талазы-биле тулган чедиишкинниг. Монтажчылар бо чылын база кончуг эки ажылдап турар. Олар казыкчыларга 50 дериглиг хүлээдип берген, алдан муң рубльдиң материалдарны камнап алган.

ЧУРУКТА: чаа нефть шолүнге Г. Багмановтуң бригадазының база бир суурга соорттүп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧҮЛК СӨӨРТҮЛГЕЗИН СПЕЦИАЛИЗАСТААРЫ, КОНЦЕНТРАСТААРЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары совет улустарның ажы-дүнма чаңгыс аай өгбүлезинде бүзүредилиг базымнаар ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейинче үткүштур чоруп орар. Совет Эвилелиниң эң аныяк республиказының улус ажыл-агыйының, культуразының бүгү алырлары ажы-дүнма улустарның. Коммунистиг партиянның сагыш салыышкынының ачызында дүрген темпилерлиг хөгжүп орар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын шалыпкын хөгжүдерине автотранспорттуң үлүг улус дээрэи билдингир. Республиканың тоску беш чыл планында, бо чылгы соруглаларда автотранспорттуң мурнап хөгжүдерин көрген болгай. Ол таварылга эвес.

Тыва дээрге автомобиль транспорту колдап хөгжээн республика. Хем, агаар транспортунуң дензигүүрү улус ажыл-агый чүктерин соорттурүнде шоолуг эвес болганда, автотранспорттуң ажылының ажыктыын улам бедидеринин айтырыы чугула черни ээлеп турар. Автотранспорттуң ажыктыын бедидеринге чүк соорттулгезин спецализастаары, концентрастаары улуг рольдуг. Чүге дээрге республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының хереглээр чүктери хевир, хемчээл болгаш хереглел талазы-биле дыка хөй янзы болуп турар. Ынчангаш Тыванын автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери боттарының шимчээр составын улус ажыл-агыйының негелдезиниге аңгыстыр эде тургузуп, сайзыралып турар. Бистиң эргелелиниң транспортунуң соорттун турар чүктеринин хемчээлин улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидер дээш автомашиналарга кожуларны калбаа-биле ажыглап турар. Сибирьниң улуг энергиязын Тываже дамчылып киирген, ам республикада калбартып турар четкинин металл адагаштарын Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинин автомашиналары-биле соорттуп эккелген. Ам үеде Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээнин тудуу калбарган. Анаа хереглээр металл конструкцияларын Минусинскиниң болгаш Кызылдың № 1 чүк АТБ-леринин түскайлаан машиналары чедирип келген. Панель, плита, хоолай, узун хемчээлдиг металл соорттурүнге таарыштырган кожуглар чок болза, бо хире улуг орукка янзы-бүрү тудуг материалдарын соорттуу берге ийик. Республикада соолгу үеде тудугнуң калбарганыңдан болгаш түс черниң тудуг материалдарының индустриязы чаа-ла сайзырап эгелээниниң демир-орук станцияларындан бистиң республикаже хөй тудуг материалдарын автомашиналар-биле аккеп турар. Тыва авто-эргелелдиң соорттуп турар улус ажыл-агый чүктерииниң барык чартык кезиң тудуг материалдары болур.

Республиканың кодээ ажыл-агыйында, тудугларда ажылдап турар хөй санныг техникага, механизмнерге, автомобильдерге кывар-чаар материалдарны соорттур парктың база специализастаан. Нефть продуктуларын соорттурүнге кожугуг 300 ажыг машина ажылдап турар. Бензин соорттукчуларының кожугларын Тываның автосептелге заводунуң болгаш АТБ-лерниң күжүбиле белеткээн. Кожурларны ажыглап турарындан бензин соорттурүнге автопарктың күчүзүн барык ийи катап улгаттырар арга тургустунган.

Аъш-чем болгаш чоннуң хереглел барааннарын соорттурүн специализастаары онза чугула. Чимис аймаа, балык, чигир, далган, идик-хеп, пос-таавы чөргелиг барааннарны арыгшевер, камныг, таарыштыр дээрэн машинага соорттес болза, бараан шынарын чидирип, күрүнеге, салып алыкчыларга улуг когаралды чедирип болур. Чоннуң хереглел барааннарының хемчээли база эвээш эвес: чылда-ла 150 муң тонна чедип турар. Оларны авторефрижераторларга, фургоннарга, контейнерлерге соорттуп турар.

Партияның XXIV съезжиниң чүктү хереглекчиге контейнерлеп чедирер арганы калбаа-биле ажыглаарын онзалап айыткан болгай. Ону барымдаалаш, соорттулгенин бо хевирин улам хөгжүдеринин планын бистеп тургускан. Бо чылын 45 муң тонна чүктү контейнерлеп чедирер апаар. А 1970 чылда ол эрга-биле 32,5 муң тонна чүктү соорткен. Моон соңгаар демир-орукчан келген контейнерлерни улам улгаттырып, 20 тонна чедир чүктү соорттуу кердүгеп. Ол соруглага МАЗ-500В маркаңың аар машиналарын ажыглаар. Аар чүктү үүдүрерин, дүжүрерин эки организастаары, механизастаары чугула. Ынчангаш Кызылга болгаш Минусинскиге улуг кранныг ийи контейнер төлүн тулларын планнаан.

Республикаже болгаш моонда чүк саарыгазын, концентрастаар, оон удуртулгазын төнчүдер соруга-биле Транспорт ажыларының болгаш контейнерлиг соорттулгенин Кызылда конторазының организастаан чорук ажылга тзарымчалыг. Оон салбырларын база чер-черге тургускан. Тываэнерго, Красноярск крайга, Хакасияга оон салбырлары, агентилелдери аразында быжыг харылзаалыг, чүктү эштинге түрген чедерин хайгаарап турар.

Бо конторазы организастап тургускан соонда чүк ээлери экспедитор, орукка чүк кадарып таныылдавр, орук документилерин тургузар хөй санныг ажыллакчыларны түпээ адырган. Ол бүгү операцияларны контора доду күүседир.

Минусинскиде бистиң конторанын чүк базазын ажылдап турар. Чылдын-на ол базазага янзы-бүрү министерстволарның, ведомстволарның, организацияларның, бүдүрүлгелериин аразинге 110 муң тонна хире чүк келир. Базазының ажыллакчылары оларны хүлээп ап, кадагалап, чүдүрүп чоруларынга таарыштыр хуваай салып, оларны чедер черинче чүдүрүп чоруун турар. Базазала кодуртур механизмнер, демир-орук оруктары, складтар бар. Ам ыбаразинде хоорайлар аразының чүктерин хереглекчиге дүрген чедирериниң таарымчалыг аргазы бо.

Транспорт ажыларының болгаш контейнерлиг соорттулгенин конторазы Кызылда база улуг базазаны тутканы. Саяы-мындыдан келген автомашиналарның чүгүн орай кежээ, дыштанып болгаш байырлал хүннеринде бо базазага дүжүрүп турар. Оларны маңаа чедер черинии, хевирииин айыыбиле болуктээш, хереглекчизиче чорудуп турар.

Чүктү базаалар аайы-биле мөөнээш, ажылларны механизастаары автомашиналарның анаа туруушкунун ыламыр, саарылганың хемчээлин улгаттырар. Оон-биле чергелештир түрмек ажылдарга хөй күш мөөнээр, артык чарыгдалар үндүрер таварылгаларны болдурбас.

Чүк соорттулгезин специализастаар, концентрастаар талазы-биле ниити ажыглалдың транспортунуң амгы ажылы дээрге ол улуг керекти ам-даа сайзырангайжыдарымын чугулазын көргүзүп турар-дыр. Мону чогумчуларда түс-түс министерстволар болгаш оскелда чүк ээлери-биле автотранспортчуларның аразынга ёзулуг ажыл-керекчи харылзааны тургузары, механизастаашкынны улам нептередири, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болгаш экономиктиг коргузүглерни улам экижидери негеттиниң турар.

А. КОШКЕР,

Тыва автотранспорт эргелеиниң начальниги.

делегей бо хүннерде

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫНДАН

БРАЙТОНГА КОНГРЕСС

Британ тред-юнионнарның чыл бүрү болур 104-кү конгрези сентябрь 4-тен 8-ке чедир Брайтонга болгэн. Англи чазактың ажылчыннарга удур хоойлуларын күш чок болдурар дээш демисел дугайында айтырыг конгресс делегаттарының кол кичээнгейинге турган. Чагырыкчы болүктерниң социал политиказынга хөөн чок чорук чуртта калбарып, күш-ажыл-биле капиталдың аразында сегиржип алыышкын улам чидинленип база калбарып орар. Акшасаң кризизиниң болгаш Великобританияга таварыжы берген өске-даа экономиктиг бергелериң бүгү-ле үүргээин англи монополиялар чазактың деткимчези-биле өртектерни улгаттырып, ажыл чоктаныышкынын улам көвүдеткеш, ажылчы чоннуң эктинче чаа каарын оралдажып турар.

«Үлетпүрге хамаарылгалар» дугайында болгаш «чурт-талга тудуун акшаландырарының» дугайында ийи хоойлуну Э. Хиттиң кабинеди чогум-на харын шак ол соруглабиле парламентиге бадылаттырып алган. Баштайгы хоойлу профэвилелдериниң ажыл соксадыышкыны организастаар эргезин херек кырында казып, оларның ажыл-чорудулгазын эрге-чагыргаларның контролюнга тургузуп турар, а ийиги хоойлу — миллион-миллион бөлүүн англичаннарның квартира төлевирин дыка бедидип турар.

«Үлетпүрге хамаарылгалар» дугайында ажылчыннарга удур хоойлуга шинтпирлиг ойтур шавыышкынны бээрин Брайтон конгрезиниң индиринзен Великобританияның тред-юнионнары деткип, эргечагыргаларның ол реакциялыг хоойлузун күш чок болдурар дээш нинти национал кампанияны эгелээринче англи ажылчы чоннарны кыйгырган. «Ниити рынокка» Англияның кирер деп турарынга удурланыышкынны илергейлээн резолюцияны база конгресс бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле хүлээп алган, чүге дээрге, бир эвес Англия анаа кире бээр болза, бөдүүн англичаннарның байдалы улам-на баксыраар болгай. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге чүрттүң каттыжып киреринин дугайында хоойлуну күш чок болдурарын чедип алырын оралдажырын Британ тред-юнионнарның чиңгине чөвүлелинге делегаттар хүлээткен.

Чүрттүң ажыдыралынга улуг болуушкун болган тред-юнионнарның конгрезинин түнелдокументилери англи ажылчын шимчээшкининиң калбак нептерелиниң түнелиинде Британ тред-юнионнарның салдарының дыка өзүп орарының дугайын хереченлеп турар. Профэвилелдериниң чыл бүрү болур съездилериге делегаттар кылдыр коммунистерни сонгуурун дорургдан, 38 чыл мурнунда Британ тред-юнионнарның хүлээп алганы чүдек-бүжар шинтпирни ам харын күш чок болдурган.

Боттарының хүрээлеринде 10 миллион чыгам ажылчы чоннарны каттыштырган британ профэвилелдериниң амгы чагырыкчы болүктериң интинки-даа, даштыкы экономиктиг-даа политиказын төдаргайлап бижээн.

КНО: ЧҮГУЛА ШИИТПИР

КНО-нуң деколонизация талазы-биле түскай комитединиң чоокта чаа хүлээп алган резолюциязын Пуэрто-Риконуң патриоттары болгаш бүгү депшилгелиг хөй-ниитизи сеткил ханыышкын-биле уткаан, чүге дээрге «пуэрто-рико улустуң бот башкарның шинтпирдеттинер болгаш хамаарышпас догуунаар чарлып болбас эргезин» ында бадыткап турар. Пуэрто-Риконуң айтырыын КНО-га чугаалажырын «АКШ-тың иштинги херектеринге холгаарлаашкын-дыр» дээр хоозун чылдак-биле хөй чыллар дургузунда болдурбайн келген америк дипломатияга ол шинтпир улуг аштырыышкын болуп турар. Шак ындыг америк тактика барык үш миллион пуэрто-рико улуска Вашингтонуң таварыштырган халавын делегейниң хөй-ниитизинден чажырар соруланы салып турган.

Пуэрто-Рикону 1898 чылда эжелеп алгаш, Каттыышкан Штаттар ону болуунуң колонизы кылып алган болгаш оон бойдус байлактарын сегирип алган. Бариб далайда ол улуг эвес ортулукту АКШ болуунуң монополияларының немелде ажык-кончаа тып алыр чери болдуруп, стратегия талазыбиле алырга, латин-америк улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин базарда чугула чер кылып алган. Амгы үеде ында америк 12 шериг баазалары болгаш шенелде өөредилге эрттирер лагерьлер, атомнуг болгаш водороттуг чепсектер склалтары, ядролуг октарлыг ракеталар алып үндүрер шолдер, бомбалакчы «В-52» дээр аар самолёттарның аэродромнары бар.

Бо ортулукта колониалдыг ёзу-чүрүмнарны чаап чажырар дээш, Пуэрто-Рикону 1952 чылдан бээр «АКШ-ка хостуг каттышкан күрүне» деп адай берген. Ол түңү-даа өскертпээн. Чүрттүң иштики болгаш даштыкы политиказының бүгү айтырыгларын мурнуку хевээр Вашингтонда шинтпирлеп турар, а АКШ-та чүрттап турар пуэрто-рико кижилерни ийиги сорттуң хамаатылары кылдыр санап, кеш-сөөк талазы-биле ылгай көрүп турар. «Маңа төрээн чүртүм дээрге Каттыышкан Штаттарның улуг монополияларынга мөлчүттүрген колония болуп турар-дыр» — деп, пуэрто-рико бижикчи М. А. Гонсалес харааладаан сеткилбиле бижээн.

Ам дээрге Вашингтон Пуэрто-Рикону АКШ-тың «51-ги штады» кылдыр чарлаарынче, ынчангаш ол чүрттүң колония болуп турар байдалын мөгежилеринче угланган чаа кажарлаашкынны кыла берген. Боттарының төрээн чүртүнүң хамаарышпас чоруу дээш демисежин турар демократтыг болгаш патриотчу күштерге удур дерзинлээшкиннер ол чуртта күштелген. Өлүрүүшкиннер болгаш тудуп хөрүгдаашкыннар турзажок. Пуэрто-рико патриоттар американнарның колониалдыг дарлалындан чүртүн хостап алыры дээш демиселин кошкатпайн турар.

МАДАГАСКАР: ҮНДЕЗИН ЧААРТЫЛГАЛАРНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛАЗЫ

Малагас Республиканың демократтыг күштериниң национал конгрези бо хүннерде Тананариве эртип турар. Үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларның эргежок чугулазы, даштыкы монополиялар-биле дең эргелиг эвес дугуржулгаларның база Мадагаскарның девискээринде даштыкы шериг баазаларының түрүп турарынга удур демисел — ол төлээлелгелиг шуулганның хүн айтырыында кирген кол айтырыглар шак ындыг уткалыг. Профэвилелдериниң, студентилериниң, а ол ышкаш Мадагаскарның хамаарышпас чоруунуң конгрези партияның төлээлекчилери оон ажылында киржип турар. Ол партия чүрттүң эң салдарлыг, депшилгелиг, оппозистиг партиязы болуп турар.

Ёзу барымдаалаан хамаарышпас чорукту Мадагаскар 1960 чылда алган. Ынчалза-даа оон бээр бүгү-ле чылларда ол чурт шаандакы-ла колонизаторлардан бүрүн хамаарылгага артып келген. Президент Ф. Циранананың чазаа капиталистиг чурттарга ооргалаттынарының политиказын чорудуп, малагас экономикага даштыкы капиталдарны калбаа-биле киргиштирер дээш туржуп келген. Оон түңнелиинде даштыкы банкылар болгаш компаниялар чүрттүң ажыл-агыйының кол чугула адырларын эжелеп ап, даштыкы болгаш иштики садыгны боттарының контролюнга алган. Мурнуу Африка, барын герман, америк болгаш япон капиталдар Мадагаскарже калбаа-биле шургуп кире берген.

Президент Циранананың чонга удур политиказы студентилерниң, күрүне албан черлериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының массалыг хөлээшкиннерим хайныктырып, ол чорук бо чылдың майда ол ортулук күрүненин чазаан халаарынга чедирген. Оон түңнелиинде генерал Г. Рамананцуа баштаан шериг чазак эрге-чагыргага кирген. Сөөк-язы ылгай көөр Мурнуу Африка Республикабиле харылзаа тудар дугайында Циранананың чорудуп турган политиказын чаа чазак ойтур шапкан. Африка чамгыс эң организациязы-биле харылзааларын экижидериниң оруунга чогуур базымнарны кылган. Чаа чазак он сес хар четкен кижилер сонгуулага киржирин докталдың, чамдык үндүрүглер хавырарын күш чок болдурган, демократтыг хосталгаларны магылаарын болгаш чаа конституциияны ажыллап кылырын лазаан.

Ынчалза-даа ол кезик-чамдык хемчеглер Мадагаскарның мурнунда турар бүгү-ле нарын айтырыгларны шинтпирлээринге чедирбээн.

Ол байдалда Мадагаскарның демократтыг күштери ажылчы чоннуң калбак массаларының эрге-ажыктарынга таарыштыр үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны боттарындыр чоруларын дүргедиринче чазакты кыйгырып турар. Демократтыг күштериниң Тананариве амгы конгрези харын шак ындыг сорулганы салып турар.

В. СЕРОВ, Е. БАБЕНКО,
А. КОЗЛОВ, В. ПОЛИКАРПОВ.
(СЭТА).

Индий-Кытат: шыңгыы тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк-ужар чүүл ам Куанчи хоорайже 1000 ажыг тонна бомба октаан. Ында шыңгыы тулчуушкуннар ооружгавайн турар. Хоорайның бурунгу шивээзинде патриоттарның оңгуларынче чалча шериглериң катап кылган халдаашкыннарын ойтур шавары чедиишкиниг болган.

ЮПИ агентилединиң корреспондентиниң Сайгондан дамчыткының ёзугаар алырга, Данангтан 58 километр мурнуу талада район төвү Тиенфюок шыңгыы тулчуушкуннар шөлү болу берген. Кудумчу тулчуушкуннарынга патриоттар дайзынны улуг когаралга таварыштырган.

Мурнуу-вьетнам пайысылалдың кыдыгларында тулчуушкуннар соксавайн турар. Хосталга күштериниң кезектери күчүдүт боолаашкын белеткелин кылган соонда чалча армияның 9 дугаар чадаг-шериг дивизиязының туруштарынга соңгушкунну таварыштырган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Стратегияга ужур-дузалыг 13 дугаар орукта кадыг-дошкун тулчуушкуннар беш ай дургузунда соксавайн келген. Сайгон биле Анлок аразында 100 километрден шоолуг аппас дурттуг ол чазаглыг орук кезээ шыңгыы дайылдажыышкын шөлү болу берген. Хосталга күштери ол үениң дургузунда дайзынның 28 муң ажыг солдадын сандан үндүрген болгаш тудуп алган, 220 танкызын, бронетранспортёрун узуткаан, 70 шериг складын үрей аткан. Сайгонуң шуут чоогунда делгем девискээр патриоттарның контролюнда шилчээн деп, Хосталганың Парлаага агентилели дыңнаткан.

Израиль дайынзырактарның чөңгээлери

БЕЙРУТТАН СЭТА-ның корреспондентизи Л. Вольновтуң дамчыткынында мынча дээн: Ливанга болгаш Сирияга удур Израильдиң дайынзырак үүлгедиглер кылганынга араб хөй-ниити килеңнеп турар. Бейрут парлаагазының дыңнадыр турарын ёзугаар алырга, ол вай чуртта деэш келген палестиннериң лагерьлеринче, чурттакчылыг черлерже Израильдиң ужар чүүлүнүң халдаашкын кылганының уламындан 61 кижи өлген болгаш 200 ажыг кижи балыглаткан. Айылга таварышканнарның хөйү — хереженнер, уруглар, кырганнар.

Израиль дайынзырак халдаашкын кылган ужурунда КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге хомудал киирер деп, Ливанның чазаа онза хуралында шинтпирлээн.

Агаардан халдаар дээрбечилерниң ливан девискээрге халдаашкын кылганын тодаргайлап бижээн. Дезип келгеннериниң Нахр эль-Бared лагериниң девискээринге 17 шак 30 минута хирede, Триполидан ырак эвеске реактивтиг самолёттарның даап-шимээн дыңнаагдаан соонда, агаарга 12 самолёт көстүп келген. Халдаашкын болу бээр деп чүвени дезип келгеннерден кымдаа бодаваан. Ливан ужудукчуларның анаа-да белеткел кылып турары ол деп бодаап, бүтүү кижи боттарының анаа ажыл-ижин кылып турган. Самолёттар ушкулаан соонда лагерьниң мурнуу талазынче ракеталар, аткан октар кутула берген. Бомбалаашкын 20 минутала үргүлчүлээн. Самолёттар чоорту частыр бомбаларын октаан. Бомбалар орай кежээге чедир частыр келген. Оон түңнелиинде ол дезип келгеннерниң лагеринге олгеннер 6 болгаш балыглатканнар 24 кижи болган, оларның 12-си аар балыглаткан.

ЛАОС. Патриоттуг күштериниң идепкейлиг хөделиишкиннериниң түңнелиинде дайзының когаралы улам көвүлеп турар. Дайзының дүмүр аттырган самолёттарымың, өлүртиин, балыглатпаан азы туттурган солдаттарының дугайында медээлер үргүлчү дыңналып кээп турар.

Бо чуруукта — генерал Ванг Паонуң «тусчай күштер» дээр солдаттары-дыр, оларны Лаостуң Национал хосталга шериглериниң патриоттары тутқунап алган.

МИА — СЭТА-ның фотозу.

Израиль дайынзырактарның чөңгээлери

БЕЙРУТТАН СЭТА-ның корреспондентизи Л. Вольновтуң дамчыткынында мынча дээн: Ливанга болгаш Сирияга удур Израильдиң дайынзырак үүлгедиглер кылганынга араб хөй-ниити килеңнеп турар. Бейрут парлаагазының дыңнадыр турарын ёзугаар алырга, ол вай чуртта деэш келген палестиннериң лагерьлеринче, чурттакчылыг черлерже Израильдиң ужар чүүлүнүң халдаашкын кылганының уламындан 61 кижи өлген болгаш 200 ажыг кижи балыглаткан. Айылга таварышканнарның хөйү — хереженнер, уруглар, кырганнар.

Израиль дайынзырак халдаашкын кылган ужурунда КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге хомудал киирер деп, Ливанның чазаа онза хуралында шинтпирлээн.

Агаардан халдаар дээрбечилерниң ливан девискээрге халдаашкын кылганын тодаргайлап бижээн. Дезип келгеннериниң Нахр эль-Бared лагериниң девискээринге 17 шак 30 минута хирede, Триполидан ырак эвеске реактивтиг самолёттарның даап-шимээн дыңнаагдаан соонда, агаарга 12 самолёт көстүп келген. Халдаашкын болу бээр деп чүвени дезип келгеннерден кымдаа бодаваан. Ливан ужудукчуларның анаа-да белеткел кылып турары ол деп бодаап, бүтүү кижи боттарының анаа ажыл-ижин кылып турган. Самолёттар ушкулаан соонда лагерьниң мурнуу талазынче ракеталар, аткан октар кутула берген. Бомбалаашкын 20 минутала үргүлчүлээн. Самолёттар чоорту частыр бомбаларын октаан. Бомбалар орай кежээге чедир частыр келген. Оон түңнелиинде ол дезип келгеннерниң лагеринге олгеннер 6 болгаш балыглатканнар 24 кижи болган, оларның 12-си аар балыглаткан.

ШЫН Дөртку арын 1972 ч. 9 сентябрь 12

ИЛЕТКЕЛЧИ

Чечен чугаа

Ачамны көөрүмге, бистин дөрт дугаар арбаннын шилиндектер шылгалдазынга артып калган чангыс оглу Күдерек акыйны озалаан дыт дозунге аппаргаш, кулаанга бир-ле чүве сымыранып турар болду. Мен чоогунче бааримга, кайын сыгдалыр, чымчак кижи ол-ла болгай дээш, кырган-даамның чанынга хиктелдир маннап келдим.

— Дүргеденер, эштер. Ким дүрген солун кыйгырар эвес, көөр-дүр! — деп, шокар-үжүк башкызы кыйгыра берди.

Та кандыг кончуг маргылдаа чүве, хамык үзүс шыкты долдур база катап төгериктей олурупту. Бижик шылгалдазын шокар-үжүк башкызы уламчылап киришти. Ол башкы он холунун улуг эргээ-биле солагай холунун судалындан базып алгаш, солун номчаан кижизин хынаар болду. Сес кижиден ийи кижи артып калды: чеди дугаар арбаннын Донгак Келгирбен биле дөрт дугаар арбаннын Сат Күдерек. Ыа аразында хамык улус ийи чарлы берди: ыынаа улузу бир аңгы, ооруг улузу база-ла бир баг боон болдунчу берди. «Бистин таланыц улузундан часкаан артын. Моорей аллыр болза хоржок кызып-ла кыйгырып көр!» — деп, бажын дөнүртүртүр чүлүүп алган, көк торгу тоннуг, кара быламаар калыг идиктиг Чодур-оол ашак чагыыр болду. Хоразы чанагаштаап. Келдирбеннин чарын аразынче соок суг база кудуп турар болду.

Ачам земги-ле озалаан дыт дозунче Күдеректи чедире бергеш, сыныйда кудуп каан соок сүттү хөөнүзан үштүп экселгеш, оозун Күдерекке түгү каапты. Ачамның чанынче кым-даа чеде бээрге, сывырып чорудуптар болду.

— Кораты шийип алгаш, чугаалап бадыруптар сен, ынчаарынга доктаалып алган чүвеи башка болу-ла кирип келир — деп чагый-дыр.

— Корлар мен, акый!

— Аал-чуруттун аллар-алыы болаар чоор! — деп дужаагаи янзылыг ачам хөректенип чорда, шокар-үжүк башкызы база катап бижик шылгалдазын эгелей берди.

Баштай Келдирбеннин шылгады. Чер-даа алдырар хире эвес болду. Солун номчуп турда, дөрбеттер ариннери калбаннаар, кара-кара каректары чугуртулеңнээр болду. Артында хөөннаар аялгалыг ийин. Бозаарымга, химиренип ырнап турганзыг.

— Болзун! — дээш, шокар-үжүк башкызы Келдирбеннин соксалын кырга, торгаары сүргей базып чоруткаш, дарагазының чанынга баргаш олуруп алды. Оон талалакчылары ону үглеп, чир-шоп дүжүп турлар.

— Туралааның кыйгырар болгай Солунун бар бе? — деп, шокар-үжүк башкызы айтыра-дыра.

— Бар-ла! — деп, Күдерек арай ундырайы кончуг харыылады.

— Чаа кыйгырып көрем!

Күдерек акый чеңиңден солуунну суудур үштә сокпаш, мүрүнүнга хере түткан олчаан номчуп-ла бадырыпты эвесне. Көруп орарымга, шынап-ла ийи кижи артып калды: чеди дугаар арбаннын Донгак Келгирбен биле дөрт дугаар арбаннын Сат Күдерек. Ыа аразында хамык улус ийи чарлы берди: ыынаа улузу бир аңгы, ооруг улузу база-ла бир баг боон болдунчу берди. «Бистин таланыц улузундан часкаан артын. Моорей аллыр болза хоржок кызып-ла кыйгырып көр!» — деп, бажын дөнүртүртүр чүлүүп алган, көк торгу тоннуг, кара быламаар калыг идиктиг Чодур-оол ашак чагыыр болду. Хоразы чанагаштаап. Келдирбеннин чарын аразынче соок суг база кудуп турар болду.

Ачам земги-ле озалаан дыт дозунче Күдеректи чедире бергеш, сыныйда кудуп каан соок сүттү хөөнүзан үштүп экселгеш, оозун Күдерекке түгү каапты. Ачамның чанынче кым-даа чеде бээрге, сывырып чорудуптар болду.

— Кораты шийип алгаш, чугаалап бадыруптар сен, ынчаарынга доктаалып алган чүвеи башка болу-ла кирип келир — деп чагый-дыр.

— Корлар мен, акый!

— Аал-чуруттун аллар-алыы болаар чоор! — деп дужаагаи янзылыг ачам хөректенип чорда, шокар-үжүк башкызы база катап бижик шылгалдазын эгелей берди.

— Олуруп ал! — дээрге, арыы-бажы кыза бергеш, кылаштап чоруй барды.

Күдерек акый туруп келгеш, башкының салган айтырыгларын черле ыңмбай харыылап турган, бир черге маргылдаа үндүре каапты.

— Каарган ужар бе?

— Ужар.

— — Бан ужар бе?

— Ужар! — деткеш, үнү арта шедиргелеи берди.

— Чүте?

— ССРЭ-де кандан үжүп чоруур эзирлер кылып турар деп солундан көрген кижи мен — дээш, Күдерек маңнаып тур он.

— Чазыг! — деп чоруй Чогдур-оол олурган черинден тура халыды.

— Болгазынар, эштер. Күдерек соолгу айтырыгны шала будуулдур харыылаан-даа бижик, ол аш кандан үүнү кылырын солундан номчуп билген-дир. Тыва бижик шылгалдазынга Күдерек ашкан-дыр! Ол харын боду кана-даа илеткел кылып болур кижи-дир! — деп, шокар-үжүк башкызы чар үндүрду. Хамык улус шимээргей берди. Шылгараан кижи бурузунге «Тываның чаа үжүү» деп номну ол башкы шаннал кылыр берди, артында Москвага парлап үндүрген ном дээр чораан.

Мээң назынымда артып калган бир кончуг чаагай чүве болза. Күдерек акый аалдарны аъттыг, чадаг болу-ла кезип, улуска бижик айтып берип, «Бүгү делегейнин дарлаткан арат чонунун ада чурту ССРЭ» деп аттыг илеткел кылып турганын анай-кара чажымдан дыннап өскен мен. Күдерек акыйның дүшкен халынга кандыг-даа кижилер ала-чайгаар сырлып келир чүве чораан. Ол акый илеткел кылып турда, кургаг сыра чечектелип.. чыткан чудук аңдарлып турганзыг ийин. Мээң угаан-сарыыл киреримге Күдерек акыйның илеткели кайгамчык ачы-дузалыг болган чүве. Номдан, солундан көрбээнин чүвеин илеткелчи Күдерек акыйдан дыннап.' билип аар чорлум! Ээлүүг илеткелчиниң чечен мерген чугаазын тулган ыраажының үнү-биле деңнеп көөр мен.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

«Шынның» конкурузунга

Совет спортсменнер сентябрь сестин кежээнинде Олимпиадакын ан улуг шаннаңдары дээш демиселди үргүлчүлээннер.

...Фехтование талазы-биле маргылдаага Мехикога тиилээн хоочуннарның командазын чүм-биле киирер дугайында түңнерлерниң саналдааны кончуг шын болган. Галина Горохова, Александра Забелина болгаш Татьяна Самусенко венгрлер-биле ужурашкаш, баштай 1:4 санга үттүруп чоруй, бүгү күштү салгаш 9:5 санга тиилеп алган...

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНДА

Сентябрь сестин кежээнинде бистин волейболистеривис чедимче чок бооп — ГДР-нин командазынга 1:3 санныг тиилеттирген. Бистин спортсменнеривис Мехиконуң олимпийжи чемпионнары аттыг дээрзи билдингир. Олар сентябрь сесте япон командага аштырган болгар спортсменнер-биле хүлер медальдар дээш маргыжары арткан турган.

ССРЭ-нин гандболистери оң хүн Чехословакияның командазы-биле ужуражыышкынынга бети дизе-ле хайымнашкан болза, түңнел маргылдаага кирер турган. Ынчалза-даа олар чехословактарга 12:15 санга аштыргаш, шуут бешки черде барып дүшкеннер...

Сентябрьның сестин орай кежээнинде ГДР-нин шилиндек футболистери ГФР-нин командазын 3:2 санныг үдуп алган, бистин спортсменнеривисбиле «хүлер шаннал» дээш ойнаар аргени чаалап алганнар. Оон соонда ГДР-биле бистин футболистеривис ойнаан, хайым болган, 30 минута немен бээрге база хайым болган, сан 2:2, ынчангаш олардың кайызы-даа хүлер медальдар-биле шаннаткан.

Оң-ла кежэ классиктиг хүрештин мөгелери үшкү салыгны доозуп турда, судьялар дөрт совет атлеттернин холдарын өрү көдүргеннер. Анатолий Назаренко, Николай Яковенко, Валерий Резанцев болгаш Анатолий Рощин олар таварышкан мөгелерин тиилеп алганнар.

Мүрүнүда хүннерде аштырыышкыннар соонда бистин ийи боксёрларывыс «монгун шаннаңга», идегелди катап быжыглап ап шыдааннар. Вячеслав Лемешев (75 кг. чедир денгизинге) АБШ-тың төлээлекчизи Мартин Джонсту тиилээн болгаш ам чүгле фин Рейма Виртанен-биле ужуражыры арткан. Ол ышкаш Борис Кузнецов (57 кг. чедир денгизинге) аддарлыг Ласло Паппаның өөренижикчизи венгр Андраш Ботош-биле ужурашкаш, арыы-биле тиилелгени чедип алган. Ам ол, түңнел маргылдаага Мехико Олимпиадазының мөнгүн медалын чаалап алган Филип Варинунге-биле (Кения) ужуражыр...

СОВЕТ СПОРТСМЕННЕР XX ОЛИМПИАДАГА ТИИЛЭЭН

МЮНХЕН. (СЭТА). Моон мурнунда олимпиадаларга кым-даа ол хире хөй шаңналдарны ап көрбөөн. Совет спортсменнер 50 алдын медальды чаалап алган, а оон соонда чорун турар АКШ-тың командазында ыңдыг шаңнал — 33, ГДР-нин шилиндек командазында — 20. Түңнелдерни канчаар-даа сайын көөр чүве болза, ССРЭ-нин олимпийжи командазы демей-ле бир дугаар черде үнген-дир.

ССРЭ-нин шилиндек командазының Мехикога таварышкан эң-эң чедимче чок чорунуң соонда эрткен дөрт чыл хамаанда барбаан деп чүве оон көстүп турар. Партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, бистин бүгү хөй-ниитивистин-даа идепкейлиг деткимчеваи-биле спорт ажылында кошкак черлерни илередип, оңу быжыглаарынче күжениишкинни салганы черле халас барбаан.

Олимпийжи оюннарга қажаа-даа бо хире шыңгыы демисел туруп корбөөн. Эң хөй төлээлекчилерниг (122 чурттан 10 муң 500 киржикчилер келгеп) бо олимпиадага маргылдааның түңнелин чүгле электроннуг техника секундының мүң кезек үлүүшков бөөр тодаралып берип турган.

В. КУКУШКИН,
А. ЛЕВИНСОН,
А. СТАРОДУБ,
Ю. ХРОМОВ,
(СЭТА-ның тусгай корр.).

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — XX Олимпиаданың хереэжеңнер аразында рапира маргылдаалынга тиилелгени чедип алгаш, алдын медаль-биле шаңнаткан совет спортсмен Елена Новикова. База чартык чиик денгилиглерниң классуктиг хүрежинге тиилээш, Олимпиаданың алдын медалын алган Рустем Казаков (Ташкент чурттуг).

Олимпийжи допчу медээлер

МЮНХЕН, сентябрь 10. (СЭТА). Совет спортсмен Борис Кузнецов (Астрахань) чартык чиик денгилиг боксёрларның түңнел маргыллаазынга Филипп Варуингени (Кения) тиилээш, Олимпиаданың алдын медалын чаалап алган.

Москвачы Вячеслав Лемешев — ийиги ортумак денгинин боксёрларының аразындан Олимпиада чемпиону болган.

Ташкентиден барган Рустем Казаков чартык чиик денгилиг кижилерниң классиктиг хүрежинге тиилээш, Олимпиаданың алдын медалын чаалап алган.

Ол ышкаш Алма-Ата чурттуг мөге Валерий Резанцев ийиги ортумак денгилиг спортсменнер аразындан алдын медальды чедип алган.

• • •

МЮНХЕН, сентябрь 10. (СЭТА). А. Вацлав Маха (Чехословакия) классиктиг хүрешке бодунуң денгизинин талазы-биле олимпийжи ужуражыышкынның чемпиону болган.

• • •

Чиик денгилиг боксёрлардан Ян Шепаньский (Польша) олимпийжи маргылдааның тиилекчизи болган.

• • •

Бирги чартык ортумак денгилиг боксёрлардан Рэй Силз (АБШ) тиилекчи болгаш олимпийжи чемпион атты алган.

• • •

Николае Мартинеску (Румыния) шүүлде ужуражыышкынга Николай Яковенкону (ССРЭ) тиилээш, чартык аар денгилиг мөгелерден классиктиг хүрештин олимпийжи медалын алган.

• • •

Куба спортсмен Эмилио Корреа бодунуң денгизинин талазы-биле түңнел маргылдаага киргеш, тиилелгени чедип ап, алдын медаль-биле шаңнаткан.

• • •

Польшаның футболистери ан соолунде Венгрияның командазын 2:1 санга үттүп, олимпийжи чемпионнар болган.

• • •

Дитер Коттиш (ГФР) бирги ортумак денгилиг боксёрларның аразындан олимпиаданың тиилекчизи болган.

• • •

Георге Берчану (Румыния) ан чиик денгилиг мөгелерден классиктиг хүрештин талазы-биле тиилекчи болган.

Хоккейжилерниң шиитпирлиг тиилелгези

ВАНКУВЕР. (СЭТА). Совет хоккейжилер сентябрь 8-тин орай кежээнинде Ванкуверниң «Ожжум океан» колизейинин» дожунга бүзүредиг тиилелгези-биле Канадага маргылдаларын доозган. ССРЭ-нин шилиндек командазы эң шыырак үзэн канада профессионалларны аналз 5—3 санга (2:0, 2:1, 1:2) удупканнар. Тиилекчилерден — Михайлов, Блинов, Викулов болгаш Шадрин, аштырганнардан — Перро, Голдсуорси болгаш Д. Халлодар шайбаны киргеннер.

Дөрт катап маргылдаага совет хоккейжилер ийи катап тиилээш, бир катап аштырган болгаш бир удаа хайым болганнар. Ам сентябрь тончүзүнде канада профессионалдар харыы аян-чорук кылып Москвага келгеш, база дөрт катап ойнаарлар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ

19.00 — Ургуларга фильм «Миша, Зоя, Серёжа болгаш өскелер-даа.» 19.20 — Телемедээлер. 10.40 — «Уно». Хөгжүмнүг телефильм.

20.00 — «Ак-көк хемнерниң делгемнеринде» Дамчыдылга.

21.00 — «ГАИ-нин экраны». Дамчыдылга. 21.25 — 23.00 — Тыва АССР-нин уран чүүлүнүң мастерлериниң концерти.

Ажаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге чаар. Барып угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, өскелериниң 10—15 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дулгуур» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: «Ыяш бургаларның чажыды» 15.30, «Дошнунну томаарткаңы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.40, 20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Совлгу арт» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Досхууп» 9, 15.50, «Хая корүнде» 10.50, 14.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ЧЕТПЕСТЕР-БИЛЕ ЭПТЕШПЕС

Өөренижикчилерни өөредип кижилдери чиик эвес. Ынчаңгаш башкыллашкынның шыпарынче чугула кичээлгей салдынган. Башкыларның арга-мергежили чыл бүрүде өөүп орар. Маңаа ыңдыг чижектерни деңнелгеге ап көрээлинер.

Мурнуку чылдарга бодаарга, Тос-Хем районнуң школаларында өөредилгениң шыпары бедик. Бир эвес өөредилге хуузу 1968—69 өөредилге чылында 87, дараазында чылда — 89, оон соонда — 91 турган болза, эрткен өөредилге чылында 92,4 хуу болган. Өөренижикпилерниге быжыг билиглерни берип, эки кижилдиниң турар башкылар өөөш эвес: РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. Маскыр, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы С. Мээды болгаш башкылар З. Нурзат, Д. Сарыглар, Л. Күрааң, Л. Балчит, К. Куулар дээш өскелер-даа. Ол башкылар политиктиг билиин, методиктиг болгаш профессия талазы-биле арга-мергежилиг үргүлүг бедидип турары-биле эки түңнелдерлиг. Өөренижикпилерниң билиглерниң шыпарының элээн экижии турарын фактылар бадыткаан. Ынчалза-даа ол ооруле чөгенчиг. Өөредилге-даа үезинде, улдуунар түңнелин-даа көөрге, өөренижикпилерниң ан турар демдектериниң хөй кезии — үштер. Эрткен чылын 8, 10 классчыларның 72 хуузу бирги экзаменге үштер алган. Билиглериниң шыпарының чавызының чылдагаанчары чүл? Кичээлдерни артырып турарының шынары чавыс, өөренижикпилерниң билиглериниң деңнелиш барымдаалавайн, чалгыс аай ортумак өөренижикпиге таарыштыр өөредип турарында.

Эрткен өөредилге чылында 157 өөренижикпи багай өөренген. Оларның хөй кезии 4—8 классчыларның өөренижикпилери болган. Олар математика, орус дыл, физика, төрээн дыл эртемнерин багай шингээдип ап турааннар. Бо классчыларда ажылдап турар башкылар хар-назы талазы-биле шилгеп үезинде өөренижикпилерниң назынының онзагай үүлдерин өөренип көрбес үүлү бар, өөредилгениң болгаш кижилдиливиң дөптүг методтарын ажыглавайн турар. Эртемнер айны-биле солун кежээлерни эртирери чугула. Янзы-бүрү болгунер, клубтар доктаалмал ажылдаар ужуралыг. Олар өөренижикпилерге дузалаар дээрзи биллингир. Кичээл бүрүзүү чаңгыс аай үлегер-биле эртиес онзагай болур. Эге класстарга өөренижикпилерни бот-тускайлаң өөредир, ажылдаар кылдыр чаңчыктырары чугула. Чамдык башкыларның кичээлдерге багай белеткенип турары, башкылап турар эртемниң теориязын кошкак билири болгаш ону практика кырынга эки ажыглаң билбээн багай өөредилгелиг өөренижикпилерниң тыптырының бир чылдагааны ол. Ол ышкаш өөренижикпилериниң кичээлдерден озалдаары, ону үзери оларның өөредилгезинге улуг шаптыктыг. Эрткен өөредилге чылында районнуң школаларындан хөй кичээл чоптуг чылдагаан чок үстүнген. Багай өөредилгелиг 28 өөренижикпи школалын кагган.

Чылдан чылче башкыларның эртем-билиин бедип, арга-дужулгазы өзүп орар. Оларның хөй кезии улус өөредилгезиниң хөрээн экижилдер дээш сонуургалдыг, аныяк сөлгалды өөредиринге болгаш кижизидиринге улуг харыысалгазын иедереп биллип турар.

Чаа өөредилге чылынга белеткел Чыргалыды сес чыл школазынга эки болган. Маңаа ыңдыг көдүү Советтиң даргазы Г. Тогус-оол, колхоз даргазы У. Домүр-оол кызымак киржилгелиг болган. Берт-Даг ортумак школазының белеткелп багай эвес. А У-Шынаа, Кызыл-Чыраа школаларының септелгези орайтаан, шынар чок кылдыынган.

Кежээки школаны доозуп турар аныяктарның билиин кончуг куду. Оон бир чылдагааны өөренижикпилерниң хөй кичээлдер үзүн турары. Маңаа колхозтуң удуртулгазы база кичээлгейлиг болуру чүгула. Өөредилге хүнеринде оларны ырадыр ажылдадын чорутпаза чогуур:

чүүл — башкылар чедишпезин.

Оон аңгыда Кызыл-Чыраа школазынга бир дувуренчиг Ында математика, физика, төөгү башкылары чок. Башкылар чүгле Кызыл-Чыраада эвес, Самагалдайда, У.-Шынаада база четпес. Самагалдай ортумак школазынга класс өрээлдери база немей хереглеттинип турар. Самагалданның башкыларының хөй кезии коммунал ажылгагый бажыңнарында чурттап турар. Оларның септелгезинче коммунал ажыл-агый черидээ, школа-даа кичээлгей салбайн келгеп. Бо бүгү чаа өөредилге чылынга хамаарышкан айтырыглар-дыр. Моон көөрге, дыка хөй чүүлдер чедир кылдыынмааны илдеп. Четпестерни чайладыр ой келгеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның корр.

Хундуткелди чедип алган

Лариса Идам-Сүрүң Кызылда медицина училищезин чедиишинниг доосхаш, Сүт-Хөл эмнелгезиниң улуг сестразында ажылдай берген. Комсомолчу уруг кысна үениң иштинде коллективте маңталды, чонунга хундуткелди чедип алган.

Лариса Кууларовна хөй-ниитиниң ажыынга база идепкейлиг. Ол Сүт-Хөл суурнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 МАГАЗИНИ ЧАЛАП ТУР

Кызыл-садыгның колхоз рыногунуң девискээринде № 4 магазинивисте ажыл-агыйга эргежок чугула баразынар киргеп:

«БИРЮЗА»

Бо будумелди бажың иштин арыг-шевер тургузарынга ажыглаар — соңга шилдерин, көрүнчүктү, шаажан аяк-саваны, панельдерни арыглап аптаар. Оон-биле аптап, арыглаан эт-херексел мырыңай чаа ышкаш, кылагар чэрат болур. **Оон ортээ — 0-60 коп.**

«ПРИМА»

Өрээлдер иштинге чыглыр ымыраа-сөөкти болгаш чүүлбүрү куртарны үзүткээрынга бо дыка эки. Ону ажыглаары база дыка тааримчалыг болгаш тевергин кылдынган. **Ортээ —0-95 коп.**

«ПОЛИТУРА»

Бажың иштиниң полировкалаан болгаш лак-биле чагтаалаа дериг-херекселдерни саартып, будуурунга бо дыка ажыктыг. Политураның болдунуң чыны база чаагай, хора чок болур. **Ортээ—0-35 коп.**

«ГАММА»

Бо будумелиңг дузазы-биле бажың иштин чаартып болур. Оон-биле чаап, будаап мебель, бажың шалазы, линолиум-даа болгаш алгы-нештеа кылган өске-даа чүүлдериниң оңу болгаш хевири дыка эки, чайыныпаңып турар апаар. «Гамманың» **ортээ —0-39 коп.**

«ЭОЛ» болгаш «КОК»

Бо болза бажың иштиниң агаар байдалын ажыктеринге таарыпкан будумел. Ону өрээлдерге чажыттарга, багай чыттар, ыыл-бүс чидер, агаар акшынын, чаагай аппаар. Ортээ— «Эолдуң» — 0-83, «Коктуң» 0-87 коп.

«БИИЧАНКА»

Бийск фабриказының будуруп турары «Биичанка» деп мөңгүн медалын чаалап алган Филип Варинунге-биле (Кения) ужуражыр...

СОВЕТ СПОРТСМЕННЕР XX ОЛИМПИАДАГА ТИИЛЭЭН

МЮНХЕН. (СЭТА). Моон мурнунда олимпиадаларга кым-даа ол хире хөй шаңналдарны ап көрбөөн. Совет спортсменнер 50 алдын медальды чаалап алган, а оон соонда чорун турар АКШ-тың командазында ыңдыг шаңнал — 33, ГДР-нин шилиндек командазында — 20. Түңнелдерни канчаар-даа сайын көөр чүве болза, ССРЭ-нин олимпийжи командазы демей-ле бир дугаар черде үнген-дир.

ССРЭ-нин шилиндек командазының Мехикога таварышкан эң-эң чедимче чок чорунуң соонда эрткен дөрт чыл халас барбаан деп чүве оон көстүп турар. Партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, бистин бүгү хөй-ниитивистин-даа идепкейлиг деткимчеваи-биле спорт ажылында кошкак черлерни илередип, оңу быжыглаарынче күжениишкинни салганы черле халас барбаан.

Олимпийжи оюннарга қажаа-даа бо хире шыңгыы демисел туруп корбөөн. Эң хөй төлээлекчилерниг (122 чурттан 10 муң 500 киржикчилер келгеп) бо олимпиадага маргылдааның түңнелин чүгле электроннуг техника секундының мүң кезек үлүүшков бөөр тодаралып берип турган.

В. КУКУШКИН,
А. ЛЕВИНСОН,
А. СТАРОДУБ,
Ю. ХРОМОВ,
(СЭТА-ның тусгай корр.).

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — XX Олимпиаданың хереэжеңнер аразында рапира маргылдаалынга тиилелгени чедип алгаш, алдын медаль-биле шаңнаткан совет спортсмен Елена Новикова. База чартык чиик денгилиглерниң классуктиг хүрежинге тиилээш, Олимпиаданың алдын медалын алган Рустем Казаков (Ташкент чурттуг).

«ЭОЛ» болгаш «КОК»

Бо болза бажың иштиниң агаар байдалын ажыктеринге таарыпкан будумел. Ону өрээлдерге чажыттарга, багай чыттар, ыыл-бүс чидер, агаар акшынын, чаагай аппаар. Ортээ— «Эолдуң» — 0-83, «Коктуң» 0-87 коп.

«БИИЧАНКА»

Бийск фабриказының будуруп турары «Биичанка» деп

«БФ-2»

«БФ-2» дээр хырба-биле чүңү-даа кылып ап болур. Оон-биле саазынны болгаш пластмассты-даа, шаажан-шил будуштуг аяк-саваларны-даа, демир-деъс чүүлдерни-даа ыяк кылдыр хырбалап ап болур. Оон ашкыда оон хоразы чок болгаш ажыглаары база эптиг. **Хырбаның ортээ—0-30 коп.**

«ЛАДА»

«Лада» деп аттыг чаа хевирээң суук будумелин кандыгдаа пөстү—дүк, торгу, синтетика будуштуг чүүлдерни чуурунга чедиишкинниг ажыглаар болур. **Оон ортээ—0-45 коп.**

«МЕТЕОР»

«Метеор» дээр электрлиг херексел кижилерниң амыдыралыңа улам-па хоректиг бооп, нептереп турар. Ону ажыглаары база белеп. Ол херексел соок суксуннарны, сүттен кылган чүүлдерни, айдаанныг аъш-чемнерни кылырынга ыыл ажыктыг. Оон-биле будун кофеин, тооруктарны, шоколадтарны болгаш оске-даа калыг чем чүүлүн хоюдуп ап бала болур.

Үстүнде чүүлдерден ашкыда автомашиналарлыг кижилерге болгаш чолаачыларга-даа дыка херектиг тормоз суук чүүлү магазинде база бар. Ол дээрге автомобильниң тормоз системазынга ыяан-ла херек будумел-дир. **Ортээ — 1 р. 37 коп.**

САДЫП АЛЫКЧЫЛАР! Кызылдың рынок шоодунде № 4 магазинден үстүнде айыткан чүүлдерни хөөп садып алырыңче чалап тур бис. Магазинниң ажылдаары — эртенниң 10 шактан кежээкиниң 19 шакка чедер. Чапсар 14 шактан 13 шакка чедер.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылыраа киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодаа ажылагый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 Телефовче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—01006.

Бүгү чүттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 13 СРЕДА № 216 (8984). орган 2 нөмп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **39.316** *тонна тарааны саткан, ол планның 35,7 хуузу-дур.*

Ажаан алыышкын-шалыпчы фронтка

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТР

Сентябрьның аас каак хүнеринээ бирээзинде чымыштыг ажыл-ишк хайыкталган тараа ховуларын таварты чорупорган'бис. Оруктун ол-бо талааларында алдын сарыг чаагай кызыл-тас чалгаан. Кораак кызыг ажыл-ишкиг ачызында бо чылын мында магалыт-ла чаагай тараа өзүп үнген.

Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң Хайырлыг бригадазында ээш турувуста таныш-ла дүлү үеэн тургаш. Бригада төвүнге столовайга хамдык механизаторлар дүштеп ээш турду. Оларның арагында шупту бир үе-черге болуг уругларга ужуражы берген бис. Чугаалажып ээрзиниске бо районда шефтеп келген Кызылдың башкы учаштвеазинээ сургуулдары болду. Нияа Ховалыг, Ниша Монгуш, Рая Оңдар болгаш оларның ийи-ажы дүнеки колчегге ажылдаар болгаш, ам дыштанып турганнары ол.

Сургуулдарның чүртээ турар черинде бүгү-ле чүве эвес-сексеңнеп. Дүнеки колчегниң кыстары-биле кады болуг сургуулдар дыштанган орлар. Мында чүрттээрынга таарымчалыг байдалды, турускан. Ороол-ла арыг-сигин. Сооң хүннерде чылыды одаа бээ турар.

Бо бригадада шупту, 14 кыстар келген. Олар башкы учаштвеазинээ уругдар албан черлеринээ салбырынга өөренир. Келир үеде ясли-садтарга киживидикчилээр сургуулдар тараалыларга улуг дузалы көргүзүп турар.

Шаңга чеде базривиске ийи-ги элдечиг сургуулдары ажылдаан турлар. Бо звеноның удуртукчузу — Зоя Лопсан. Комбайнындан тараа соорткөн машиналар кээ-ле турар. Тарааны дүмүрер, арыглаар, күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чорудар — ол бүгүнү сааг чокка кылыр үскүлүг.

Оңу шиптирлежир чаагай херекке боттарының үлүг-хуузун Кызылдың өөредилге черлериниң студентилери, сургуулдары киирип турары оорүүчүг. Совхозтуң кол агровому И. А. Клюев-даа, бригадир А. Мижит-оол-даа оңу бадыткап турду.

Сентябрьның эгелиндеги массалыг ажаан алыышкыл районнуң ажыл-агыларында эгелээн. Ынчангаш студентилер чогуур өйүнде келгени черле таарымчалыг. Дүүгүт ажаалдазынга киришкири Кызылдың студентилериве чаагай таңчыл — күскү күш-ажылчы семестр болу бергеп.

Ол-ла башкы учаштвеазинин ие класстар башкыларының салбырындан келген сургуулдар бо ийиң эгелиндеги бөрзе «Коммунизмче орук» колхозтуң Сартал деп черде ажылдап турар. Болуктун удуртукчузу, училищеде күш-культура башкызы Анатолий Самдан-биле бригада төвүнге ужуражтыбыс. Хүндүкү эртенге ажылдап турган сургуулдар автобуска олурускап колхоз төвүнге чорун турлар. Ол болуктун дүтээнде башкызы мынчаар чугаалады:

— Күрүнеге тараа дужаар ажылга бистиң сургуулдарывыс улуг салыышкынын киирип турар. Ажыл-иш хайныышкынның. Уругдар токта ажылдап турар. Күрүне шыгжамырынче киирип турар тарааны арыглаарын, чүдүрөрин, саадатнайн келдилер. Ыламгыя бирги колчегден Виктор Данзыр-оолду, ийигизинден ээш Курукпанны, үшкү колчегден Лиза Иргитти онзалап мактап болур.

Бо районда мал чемниң белеткелимде, ногаа ажаалдазында хой сургуулдар хаара туттунгаш. Үрин чүүл училищезинин чурукчулар салбырының болук сургуулдары «Октябрь 30 чылы» колхозта ажылдаш чорун турар. Сөөлгү дөрт ховуктарда олар 801 центнер пресстээн ситиин сараатлаан. Бо болукте келир үениң турукчулары 16 болдар эрес-шудургу ажылдап, мактадын турарын башкызы Анатолий Утин чугаалап турду. Оларның аразындан Владимир Никитин, Александр Күжүгет, Сат Оюн-оол, Ема Идамчап деп өскелер-даа оорүнүн мактадын чедип алган. Келир үениң турукчулары коску агитация ажылынга идепкейлиг киирлип турарын база айтып болур.

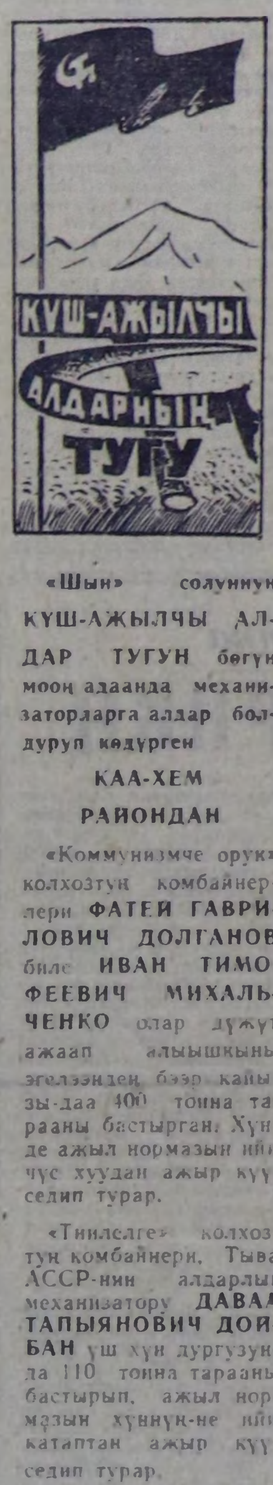
Кызылдың өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдары бо хүннерде көрөзүн ажыл-ишчилериве улуг дузалы чедирип, Тываның тараажыларының дүүгүт дээш демисевиве толептиг үдүүн киирип турар. Оңу үзүдүт-ла күскү күш-ажылчы семестр дээш чоргаарал-биле адаа болур барымдаа бар.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: күрүнеге тараа дужаар планның күүсезир чедип турар «Ленинчи орук» колхозтуң шанында Кызылдың уран чүүл училищезинин сургуулдары ажылдап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ
фотозу.

«Шын» солуунуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн мооң адаанда механизаторларга алдар болдуруп көдүрген

КАА-ХЕМ

РАЙОНДАН

«Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнерлери **ФАТЕЙ ГАВРИЛОВИЧ ДОЛГАНОВ** биле **ИВАН ТИМОФЕЕВИЧ МИХАЛЬЧЕНКО** олар дүүгүт ажаан алыышкыны эгелээнден бээр кайыы-даа 400 тонна тарааны бастырган. Хүнде ажыл нормазын ийи чүс хуудан ажыр күүседип турар.

«Тиилелге» колхозтуң комбайнери, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору **ДАВАА ТАПЫЯНОВИЧ ДОЙБАН** үш хүн дургузунда 110 тонна тарааны бастырып, ажыл нормазын хүннүң-не ийи катаптан ажыр күүседип турар.

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ МААДЫРЛАРЫНГА ДЕННЕЖИНЕР!

Районнар аайы-биле тараа дужаалдазы мындыг болган.

Районнар	Сатканы (тонна)	Хуузу
БАЙ-ТАЙГА	68	52,3
БАРЫЫН-ХЕМЧИК		
ТАНДЫ	20732	35,1
КАА-ХЕМ	12929	47,9
УЛУГ-ХЕМ	1473	26,4
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	549	11,1
БИЙ-ХЕМ	1213	9,3
КЫЗЫЛ	2352	47

АЖЫЛ ХАЙНЫКПЫШААН

Танды районда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда тараанын элбек дужудун остүрүп алганнар. Ам оңу ажаан алыры хайныышкынныг чорун турар. Дүүгүт ажаан алыышкынын чедиишкинниг доозар дээш социалистиг чарыштың түннелдерия бөп хонуктаа үндүрүп, оон тиилекчилерин шаңнаамактазга докгаамал киирип келген. Колхозтуң ажыл-ишчилери тараа культураларын кезии доозар чоокшулаан. Га бүрүүдүн 18 центнер чедир дүүгүтүг ажаап ап, колхоз 800 ажыг тонна тарааны күрүнеге саткан.

Дүүгүт ажаап алырының мурнакчыларының аразында И. Петров, В. Кудрявцев, В. Агобов, М. Семенников, С. Бочкарёв олар хүнде ажыл нормазын 150—200 хуу чедир күүседип келгеннер.

Партбюровуң организастап тургускавы агитколлектив тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды докгаамал чорудуп, хову турлаглырын кескү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин-биле коруштуг кыдыр дерээн. Политинформаторлар О. М. Чуева, С. В. Васильев, А. В. Галкин, П. М. Сухов олар тараа төлдериндеги ажыл-ишчилерге лекция, беседалары кылып берип турлар. Колхоз бо чылын күрүне мурнунга алган үдүлгелеин ажыр күүседир дээш бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар.

К. ДЕСПЛЖЕК.

ДУРЖУЛГА ДУГАЙЫНДА

Бо чылдың чаагай дүжүлүнүң ажаап алыышкынында мурнакчыларга тураскаткан хуудустар парлалгадан үнген. Оңу СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи белеткээн.

Шида Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң комбайнери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хүреш-оол Сайын-Белекович Монгуштуң, «Межегей» совхозтуң комбайнери Георгий Артемьевич Стародубцевтиң мурнакчы ажыл-ишкин чугаалап турар. Оларның кайыы-даа чүс-чүс гектар тарааны тавычалай кестирип, дыка хөйүү бастырган.

Политинформаторлар, агитаторлар механизаторлар болгаш тараажылар ортузунга беседалар чорудуп турган, хуудустарны ажыглап, дүржулгалыг комбайнерлериниң дүүгүт ажаап алыышкынынга мурнакчы дүржулгазын нептерединнер

Мурнакчыларга шаңналдар

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелериниң чолаачылары тоскү беш чылдың ийиги чылының дүүгүдүн ажаарынга идепкейлиг киржип, улуг үүлүн бүдүрүп турлар. Чолаачылар ортузунга социалистиг чарыштың автустуң сөөлгү ол хонуудага түңнелдин эргелеп үндүрген.

№ 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары М. Щеглов, В. Бочаров, П. Сарагашев, В. Антонов, В. Белев олар биргеи черии ап, планнарга четкеннер.

№ 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары Э. Иолев, Г. Иолев алыышкылар, үшкү автотрайспорттан Л. Витютин, А. Лукин, Хову-Аксыдан Ю. Попков болгаш өскелээ чолаачылар ийиги черии алганнар.

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелериниң дүүгүт ажаап алыышкынында ажыллап турар чолаачылары ажаап алыышкынны кыска хуусаада доозарынга, күрүнеге тараа дужаар хүлээлгени күүседирвиге толептиг үдүүн киирер дээш кызымак ажылдап турарлар.

Күскү хову ажылдары ала-чайгаарлаашкынында

Барыын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары сентябрь 6-га чедир 11300 гектар тараа культураларының 2000 гектарын кестирген алы 18 хуу, кестирген тараанын 140 гектарын бастырган алы оон-ла үүлгө 12 хуулуг болуп турар.

Күрүнеге чаңгыс «Большевик» колхоз 20 тонна арбай саткан. Районда тараа будүрүлгезиниң кол черии деп санаалып турар «Барлык» совхоз бо хүннерге чедир күрүнеге таңгыс-даа тонна тарааны дужаавааң. Кол культура — кызыл-тасты кайы-даа ажыл-агыйлар ажаап эгелевээн, бызарып мапаң турун бергеп.

Кестирген тараанын бастырылгазы оопа хожудан турар. Моон кол чылдагаавы болза, комбайнерлериниң болгаш шаңнаанда ажылдап турар кижилериниң күш-ажылының организастаашкынын компак тургускавы болур.

Сентябрьның 5-тин дүүгүнде «Дон-Терезинө» совхозтуң механизаторлары массалыг аралаалашкыны организастаавының түңнелинде 6 комбайн ажылдавайн туры хүнээн. «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында арбайны улуг чидирилгелиг ажаап ап турар.

«Шекпээр» совхозтуң удуртукчулары мынчага чедир таңга тараа арыглаар машиналарны бүрүнү-биле ажылдадып тыдавааң. Ынчангаш тарааны арыглаары соодан турар.

Организастыг кадатта кирбиин малдар «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында тараалары чаза балып, чип турар. Районнуң колхоз, совхозтары саваңны сараатгаарын болгаш күскү чер аңдарылгазын барык-ла массалыг ажылдарга.

Сөөлгү үеде мал чемниң белеткелиниң темпизин дыка кудулаан. Дүүгүт ажаан алыышкыны болгаш мал чемниң белеткелии—бо ийи улуг кампанияның ам капсырлаашкаң. Ажылчыын күжү чедипшеттээн. Эртиен чылдарга деңнээргө, бо чылын районнуң деңгээ-кээрирдө чайгаар үнген сигеннің үлүжү эки болган. Ынчалзажок район сигеп белеткелиниң планын 54 хуу, а силос салырын чүгле 21 хуу күүсеткөн. Чамдык ажыл-агыйлар мал чемниң белеткелиниң темпизин чүгле кошкаткан эвес, харын-даа ара соксаткан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чемниң белеткелиниң дугайында шыңгыы кыынын болгаш мал чемниң белеткелиниң темпизин дыка кудулаан. Дүүгүт ажаан алыышкынынга мурнакчы дүржулгазын нептерединнер, үе-шаг эрте турда бүтү күүседип мобилизастаавас болза, эртиен чылдагызы ыпкаш, оске районнардан барып савааң сөөртүп, улуг шүүдегее таварлар алаар.

Районнуң колхоз, совхозтары бо чылын Төрээн чуртувуң ыңгажамырынга 1500 тонна тарааны киирерип хүлээнгеннер. Оңу күүседир төлөөде. Тараа быштаав-дыр дээр хөөннер-биле шыңгыы демисежир херек.

Ажылды чаңгыс талалаар чорук айыыдыг. Дүүгүт ажаан алыышкынынга болгаш мал чемниң белеткелиниң темпизин чүгле кошкаткан эвес, харын-даа ара соксаткан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чемниң белеткелиниң дугайында

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААР

Тыва АССР-ниң күрүне садыының организациялыларында болгаш бүдүрүлге черлериниң күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының 4 чүдели. 120 кижи составтыг 7 бөлүк ажылдап турар. КЭО ведуктериниң кежигүннериниң бүдүрүлгезин мурнакчылары, дармысалгалыг ажылдакчылар болгаш тускай эртемнигээр кирген.

Садыг министерствозунуң КЭО лабораториязы Кызыл садыында, столоваялар болгаш ресторанныг трезинде. Тываның садыг конторазында, Кызыл-садыг базазында КЭО-ның чөвүделеги болгаш бөлүктериниң ажылын башкарып, оттуг дузаны чедирип, күш-ажылды организастаарын экижидериниң, ажылдакчыларга дарымчалыг байдалдарны тургузар, ажылдың төлевирин ырак санаарының болгаш чигек норманы доктаадырының талазы-биле ажылдарыны чорудуп турар.

Бо чылдың арткел 8 айлаында КЭО чөвүделеги магазиннерге болгаш столоваяларга хаванашкыны неперединиң ыкылы кылган. «Саяна» универмагтың чамдык салбырларын улгаттырып, садыгжыларның ажылын организастаарының экижиктиниин түнелеп даварагылыг хеп аймаа. Галантерея, шактар, фотобаанналарның саарылгазы 8—30 муң оскен, бараанналарның ассортиментизин калбарган. № 41 магазин радио, музыка, культура, фотобараанналарны хойнуттинган болгаш чаа дериглерниле хандыртынган. Ол магазинниң соңга витриназында дастагласын чараштыр кылган. Телевизорларның болгаш радио хереклеринең ажылдарын, хынаар, бичии уреңишкиннерни эдер тускай черни дерип тургускан. Кызылдың Гастровомуң магазинниңде Клавдия Григорьевна Кизаева удуртқан КЭО бөлүү неделя хүннеринде, хүнүн кайы шактарында садыг алыкчыларның каэп турарын доктаамал өөренип турар. Садыг алыкчыларның эвээжеп, ковудей бээр үезинде магазинниң чамдык ажылдакчыларының ажылы бачым, өскелериниң хостуг болгулаар. Бичии садыгжыларның бригадирлери садыгжылар, кассир-контролёрлар болуп, кассир-контролёрлар садыгжылар орнунга, а администраторлар, садыгжылар савалакчыларга дузалажып деминг ажылдай бээрлер. Гастровомуң садыгжыларының ажылын организастаанын экижиктиниң садыг алыкчыларның шак үезин каминаарынга, бараан саарылгазының өзериниге идигиг болган. КЭО бөлүүнүң сумезинде № 34 магазинниң садыгжылар аалын эде тудуп улгаттырган, 2 прилавканы немей салган. Оон түнелиниде магазинниң бараан саарылгазы ай санында 3 муң рубльге өскен.

Мурнакчы «Кызыл» ресторанга хеп үштүр черниң бичизиндеп дүштеки чемненилгеде чон маналар турган. КЭО бөлүүнүң кежигүннери ресторанны чаартып кылыр, бот-хандырылгазының аргазын ажылгаарының талазы-биле Кызылдың столоваялар болган ресторанныг трезинге саналып киирген. Бо чайын ресторанга капитал септелгенин кылган, чамдык чаартылгаларны чорутқан. Тон үштүр черни улгаттырган. Ам чемненикчилер аъш-чемин сакт чокка чагыдып ап, санажып алыр апаргаш. Ресторанның бүдүрүп үндүрген продукциязының саарылгазы ийи катап өскен, чемненикчилерниң ковудей бээр үезинде мурнунда 35 минута маналар турган болза, ам 10—12 минута кылдыр кызырылган. «Огонёк» кафеде кондитер цехи улгаттырган. Тываның садыг конторазының Элегес-Аксы, Ырбан суурларда магазиннерни чаартып, эде дерээш, бот-хандырылгазының аргазынче шилчиткенниң сөөлүнде бараннарның ассортиментизин ковудеп, садыгның культуразы бедээн. Кызылдың садыг базазазында чүдүрүкчүлериниң ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Оон-биле чергелештир садыг организациялыларында болгаш бүдүрүлге черлериниң күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле ажыл четпес чоруттуунуп турарын демдеглээри чугула. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын неперединиң—хүн бүрүнүң ажыыл, партия, ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының, бүдүрүлге коллектив бүрүзүнүң херээ. Ынчаш турбуже, чамдык удуртукчу ажылдакчылар КЭО-нуң дүрүмнерин беэин биибес болгулаар. КЭО планын тургузар кижи бодунуң ажылдап турар черинге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаанын өөренири чугула.

Садыг министерствозунуң КЭО лабораториязы Кызыл садыының 14 бот-орулга-чарылгалыг магазиннериниң ажылдакчыларының составын, ажыл төлевирин хынап, аналитеп көргеп. Бүгү ажылдакчыларның саныдан кол ажылдакчылар: садыгжылар, кассир-контролёрлар 40,9 хуу, а дузалакчы ажылдакчылар—31 хуу боош турар. Кызыл-садыгның магазиннерге норма өзугаар 190 ажылчыннар, аштакчылар болгаш савалакчылар ажылдавр турда, херек кырында 292 кижи ажылдап турар. № 9, 13, 15, 20, 35 магазиннерде дузалакчы ажылдакчыларның саны хөй, ниити ажылдакчыларның 34—43 хуузу чедир өскен. Ол магазиннерде ажылчыннар, аштакчылар болгаш савалакчылар хүнде кылыр ужурлуг нормазын чүгле 55—75 хуу күүседип турда, оларга чогуур шагындан артыкка ажылдааны дээш, наряд өзугаар немей төлеп, шалың төлевирининң чурумун хажыдып турар.

Кызыл-садыгның бот-хандырылгалыг 10 магазиннериниң көргүзүглери куду, ажыктың өөрээш. Күш-ажылды организастап турары куду деңнелде, магазиннерниң ажылдакчыларының үшер, кирер чоруу ковүдээн, өре-самчыгдалдар болгулаан. Бараан саарылгазының планын күүсетпээн, кассир-контролёрларга, садыгжыларга улуг шалың төлевирин берип келгеннинг түнелиниле ажылдакчыларның шалыныың өзүлдээн оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден 6—10 хуу ажып турары социалистиг ажыл-агый чорудулгазының принциптеринге таарышпас. Бо четпестерин чайладырының талазы-биле Кызылсадыгта КЭО планнарын тургузуп, чогуур хемчеглерни алыр өйү келген.

Кызылдың столоваялар болгаш ресторанныг трези (директору эш А. Д. Кравошкин) бүдүрүлге черлериниң ниитиниң чемненилгезиниң чурумун сагып турарының хынаалдазын кошкак чорудуп, чемненикчилерни мегелеп, аъш-чемин чедир салып бербес, шынарын кудуладып, өртээн улгаттырып турганын КЭО лабораториязы илереткеш, хемчегин ап, сүмеин берген.

КЭО лабораториязы Тываның күрүне садыының организациялыларында болгаш бүдүрүлге черлериниң садыг-технологтуг дериг-хереклерниң ажыглаарының талазы-биле ажыл четпес чоруттуунуп турарын демдеглээри чугула. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын неперединиң—хүн бүрүнүң ажыыл, партия, ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының, бүдүрүлге коллективниң бүрүзүнүң херээ. Ынаыг турбуже, чамдык удуртукчу ажылдакчылар КЭО-нуң дүрүмнерин беэин биибес болгулаар. КЭО планын тургузар кижи бодунуң ажылдап турар черинге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаанын өөренири чугула.

Садыг министерствозунуң КЭО лабораториязы Кызыл садыының 14 бот-орулга-чарылгалыг магазиннериниң ажылдакчыларының составын, ажыл төлевирин хынап, аналитеп көргеп. Бүгү ажылдакчыларның саныдан кол ажылдакчылар: садыгжылар, кассир-контролёрлар 40,9 хуу, а дузалакчы ажылдакчылар—31 хуу боош турар. Кызыл-садыгның магазиннерге норма өзугаар 190 ажылчыннар, аштакчылар болгаш савалакчылар ажылдавр турда, херек кырында 292 кижи ажылдап турар. № 9, 13, 15, 20, 35 магазиннерде дузалакчы ажылдакчыларның саны хөй, ниити ажылдакчыларның 34—43 хуузу чедир өскен. Ол магазиннерде ажылчыннар, аштакчылар болгаш савалакчылар хүнде кылыр ужурлуг нормазын чүгле 55—75 хуу күүседип турда, оларга чогуур шагындан артыкка ажылдааны дээш, наряд өзугаар немей төлеп, шалың төлевирининң чурумун хажыдып турар.

Кызыл-садыгның бот-хандырылгалыг 10 магазиннериниң көргүзүглери куду, ажыктың өөрээш. Күш-ажылды организастап турары куду деңнелде, магазиннерниң ажылдакчыларының үшер, кирер чоруу ковүдээн, өре-самчыгдалдар болгулаан. Бараан саарылгазының планын күүсетпээн, кассир-контролёрларга, садыгжыларга улуг шалың төлевирин берип келгеннинг түнелиниле ажылдакчыларның шалыныың өзүлдээн оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден 6—10 хуу ажып турары социалистиг ажыл-агый чорудулгазының принциптеринге таарышпас. Бо четпестерин чайладырының талазы-биле Кызылсадыгта КЭО планнарын тургузуп, чогуур хемчеглерни алыр өйү келген.

Кызылдың столоваялар болгаш ресторанныг трези (директору эш А. Д. Кравошкин) бүдүрүлге черлериниң ниитиниң чемненилгезиниң чурумун сагып турарының хынаалдазын кошкак чорудуп, чемненикчилерни мегелеп, аъш-чемин чедир салып бербес, шынарын кудуладып, өртээн улгаттырып турганын КЭО лабораториязы илереткеш, хемчегин ап, сүмеин берген.

КЭО лабораториязы Тываның күрүне садыының организациялыларында болгаш бүдүрүлге черлериниң садыг-технологтуг дериг-хереклерниң ажыглаарының талазы-биле ажыл четпес чоруттуунуп турарын демдеглээри чугула. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планнарын неперединиң—ажылдакчы кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

Б. САВЫР,

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң КЭО лабораториязының начальнигы.

Аныяктар. Социалистиг чарыш

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлгелериниде ажылдап турар комсомолчу-аныяктарның оргузунга социалистиг чарышты организастаарын экижидериниче утланган хөй ажылдарны хоорайның комсомол комитедиң чорудуп келген. Ол чорук комбинатта ажылдап турар бир муң хире комсомолчуларның база кежигүн эвес аныяктарның күжүн коммунизм тургузуушкунунуң хөрээнге, тоску беш чылдың планның онаалгаларын чедиишкиниг күүседиринче мөөнүзээринге идигг боор келгеп. Социалистиг чарышты комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында организастаан.

Хоорайда ам комсомолчу-аныяктарның 11 коллективи бар. Оларның аразында күш-ажылды эки көргүзүглерни тудутда Дмитров Мөңге-Назының удуртқаны дашчылар бригадазы чедип алган. Бо бригадада 21 кижиниң он сези комсомолчулар болган аныяктар. Октябрь революциязының 50 чыл ойында тураскаатқан чарышка тиилекчи болгаш, бо бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чаалап алган. Ол адынга төлептиг болуп, чыл, квартал санында бригада бүдүрүлге планын ажыр күүседип келгеш. Бригада бо чылдың бирги кварталының планын 107,7 хуу күүсеткеш, тудугжу бригадалар аразында соцчарыштың бирги черинде хевээр артышаан турар. Бо бригадаш хоочунналары — Ленин орденниг Көмбүй-оол Ооржак биле «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг эдилекчиэн Алдынооол Күжүгет олар аныяктарга боттарының байлак дуржулгаын хөй чылда дамчыдып берип келгеннер. Оларның өөреткеи аныяктар Кодур-оол Куулар, Маша Хомушку, Надя Ондар ам бригаданың мурнакчы кижилери болу бергилээп.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың дөрт дугаар эзлчээ (эзлчет начальнигиниң хүлээлгезин Анай-оол Чамзырын күүседип турар) чартык чылдың бүдүрүлге планын 106,8, а чеди айларының—144 хуу күүсеткен. ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган ойунга алдар кылдыр чыл планын декабрь 20-го чедир күүседип, плапдан ажыр 200 тонна даг-дүгүн күрүнеге бээрин эзлчегниң аныяктары шиитиргээннер. Ол бедик хүлээлгезиниң ажыр күүсеттиперинин быжыг магадылалы ам беэин тургустунган. Эрткен сес айларда ажыл-иштиг түнелин баш удур савааныбиле № 4 эзлчет чыл планының 80 ажыг хуузун күүседи берген, сес айларның бүдүрүлге планындан ажыр 380 тонналың бедик шынарлыг даг-дүгүн берген. Бо эзлчет хоорайда бүгү комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында чарыштың дөрт дакыыр тиилекчиэн болген.

Чедиишкиннерниң бүгү-ле чажыды — хөй национадзыг коллективтиң улуг эш-вайыралы-биле чурттап, ажылдап турарында деп, эзлчет начальнигиниң-даа, комсомол бөлүүнүң даргазы Вера Титовнаминдаа, фабриканың технологу Десин Дуктен-ооддуң-даа болдыы ыыдыг. Бо хүнүрде хоорайның Күш-ажылчы алдар тугун № 4 бригадага турасказдыр вордугеп.

Септелге-механиктиг цехтиң Николай Пановка удуртқан дузаалакчы-септекчилер бригадазы социалистиг чарыштың база-ла тиилекчилериниң аразында чоруп орар. Цехтиң дузаалакчы-септекчилери эртиен чыдың тончүүнге чедир кижи бүрүзү тус-тузунда ажылдап турган. Оон түнелиниде ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, кижи бүрүзү чүгле эки төлевирлиг ажыл кылыр дээш кызыдар турган. Бүгү дузаалакчы-септекчилерни чаңгыс бригада кылдыр каттыштырыптарга, ол чорук читкеп, сагылга-чурум эжижээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бээн. Бо аныяктар бригадазы бодунуң хуралынга бар арталарын савап көргеш, тоскү беш чылдың планын дөрт чыл алды ай иштинде күүседир деп москвачылар биле ленинградчыларның эгелекчи саналын деткип, планны хуусаа бетинде күүседир дээш шимчээшкинге киржирин шиитиргеп, бедиткен хүлээлгелерни кижи бүрүзү алгылаан. Оон түнелиниде хүн нормазын ийи катап ажыр күүседип турар Владимир Мурашкин биле Николай Алдын ышкаш кижилерниң саны оскен. Мурнакчы бригада бо чылдың планын сентябрьда күүседип, тоскү беш чылды дөрт чылда күүседир деп чаа бедиткеп социалистиг хүлээлгеэ алганнар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың үлетпүр будурүлге черлериниде мурнакчы аныяктар коллективтериниң дөңзээзи оон-даа ыңай уламчылап, оларның эки ажыл-херектериэ санаар болур. Будурүлге черлериниде бүгү комсомол организациялыларына СЭКП ТК-ниң социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында доктаалын танышкап, аңаа хамаарышкан чамдык хемчеглерни ап, чоруткулаан. Ак-Довурак электростанциязының энергетика цехиниде (комсомол организациязының секретары В. Шапошников) база механиктиг септелге цегинде (секретары С. Медников) социалистиг чарыштың негелделери будурүлгениң бүгү талаларын хаара тутган. Сопчарыштың тиилекчилерин тодарадырда коя көргүзүглер аайы-биле планның күүселдезиниден ажыра оларның техниктиг дептилгезе киржилгезин, камналга чурумун сагып турарын, ажылчыннарның мергежилиг бедидип турарын, бригада кежигүннериниң хой-ниити болгаш спорт ажылына киржилгезин, аныяктарның хостуг үезин канчаар эртгирип турарын база көөр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың хандырылга килдиээниң комсомол организациязында чарыштың багай эвес организастаан. Ында комсомол организациязының секретары Л. Баранова соцчарыштың негелделерин чарыштыр бижээш, садыгларга база столоваяларга ажыглаан. Соцчарыштың түнелиин он хонуктан үндүрүп, оон дугайында «Молния» деп хана солунга бижип, тиилекчилерни шапнар, тускай шымаалгаларны оларга тыпсып турар. Тиилекчилерниң адын Хүндүлел дептеригге киирер, оларга ыымелдер тыпсыр чорук соцчарыштың түнелдеря дээш ажылчыннарның сонуургалдыг болурунга дузаалап турар.

Ак-Довуракты комсомол организациязының сопчарыштың организастап турарында чедиишкиннер-биле кады ажылда четпестер база бар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, АТБ-де (комсомол эге организациязының секретары В. Люлькин) чарыштың утка-тыныарынче ханылап кирбейн, ону аңаа өзү барымдаалап чорудуп турар чүүл бар. Оон уламыидан будурүлгениң ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан дыка хөй үндезин айтырыгларны хандыр өөренип көрбейн, далаш шиитиргер үндурер чоруктар бар. Ынангыя аныяктарның профессионал мергежилин бедидер ажылче киичээнгей кошкак. Мергежил аайы-биле конкурстар эвээш болгулап турар. Аңаа чүгле тиилекчилерни тодарадыры-биле ажыл кызыгаарлаттынып каар, а ону организастаарын моон сонгаар экижидериниң айтырыгларын аңаа чугаалашпайн турар. Бо четпестерин чайладып, соцчарышты организастаарынга чаа, дээштиг аргаларны тыварынче хоорайда комсомол активиниң болгаш комитеттиң күжүн моөцнээри негеттинип турар.

М. ЧКАЛОВ.

Тарааны—Төрээн чуртка

СИБИРЬЖИЛЕРНИҢ СӨЗҮ

Алтайның механизаторлары беш миллион гектар тарының үш миллион гектарын кезип алган. Элеваторлар чүс-чүс муң тонна тараапы хүлээп апкан. Тараа үзер хүн бүрүүн шалыпчы илдурарынче, чаңгыс-даа мактык кагбайн, тарааны догере ыраап алыр деп партияның айгырымга сибирьжилер ачалыр харылап турар. Каменский — Алтайның тараалап районду. Тараа кезеринин төвүн ында деп алдур. Кезилдеде шуут кирип турарлар СЭТА-ның корреспондентилериниге мынча дээн:

Л. И. ЛЕОНОВ— комбайнер, КПСС-ниң Алтай крайкомунуң чижүүчү, РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады.

— Энир чылын 21 муң гектар тараа бастырган мен. Ам тараа чыыпкан, быжары база ажок орайтан турар-дыр. Крайкомнуң пленумунга чордум. Анаа СЭКП ТК-ниң Чигиве секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаан болуп. Оон келгеш, дүүжүт ажаан ырынга үүда харысалгамынны илап-даа бодандым. Ынчангаш агаар-бойдустуң өзгерүшүтүрүп келир бергерин ажыл эртерин черле чөөр мен.

Красноярскиниң машина тутканчылары менээ бодумнуң комбайнымда демдектээн комбайнын үлээдип берген чүве. Үс-түс белдирлериниң чайлыгаар-ла мээң сананнарымның чүүлүүнүн барымдаалап көрүп. Машина-даа идегелдинг. Крайком пленумунуң соонда ыштайгы үүнде-ле 72 гектар тараанны тевычалай кестим. Ам ын чугула хүлээлгемни күүседип алдым — 300 гектар тараанны кестим. Ам тараа бастырар мен. Энир чылын ажылдаанымны хынамчалыг аналитээр-дир мен. Хүүде 770 центнер тараанны бастырып, бүнеримден 1200 центнерни-даа берип турдум-на. Чүге ындыг болганыл? Тараа шөлүнче даалы-ла шалын кургай бергенде. эртенгинин он шакта үнүп, дүн ортузу чеде бергенде дыштанып удуп турдум. Ам-на билдим: тараа шөлүнге келгеш үрелиишкиннер эдериниге хайыран үе-шагымны эрттирип тургулаан-дыр мен. Машинанның ременьнерин эртеп ыяк тыныдып, түс-түс белдирлерин. илчирбелерин хынагылап алыр ужурлут. Ажылдаарынга эртеп ынчалдыр белеткеннп алыр түве ышкажыл. Бастырган тараа дүжүрүп бээрине чеже үе-шак эртпейн түгган дээр! Ажытлаар курлавыр ында-на болгай.

Кулундада комбайнер П. Кокшин-биле чарыштыг мен. Хүүде муң центнер тараа бастырар хүлээлгелиг мен.

А. М. ТРИГУБ — Киров аттыг колхозтуң даргазы.

—100 муң центнер тараа салар болгаш тараа талазы-биле беш чыл планын 1972 чылда бүрүн күүседир соруглга салып алган бис. Күзеликвис ботаникалыг удуртқулаарывыс, ыяш-ыяш ыяштарны ыяштарны ыяштарны

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кичээнгейинге

ДҮКТҮҢ ШЫНАРЫ

Чыл бүрүде-ле Тыва АССР-ниң, ажыл-агыйлары бедик шынарлыг дүктү чурттуң чамдык хоорайларынче чорудуп турар. Бистиң байлаавыс — «чымчак алдыы» дүк улус ажыл-агыйымга канчаар-даа ажык үнелиниге чоргарлаавыр-даа турар бис. Шынзажок дүктү чорударывның чурумунда сорттап, ылгаарының талазы-биле ам-даа четпестер бар болуп турар. Маңаа чижек кылдыр, Улан-Удэде дүк арыглаар фабрикага барып көрээш, көргең билгенимни бижикседим.

Колхоз-совхозтардан фабрикага келген дүктериниң класстап ылгаанды, маркалап демнеглээни шын эвес болгулаар. Ол ышкаш дүктүң шынарын, хураган аазы хой дүгү деп тода айытпайн чорудуптар чорук шын эвес. Оон уламындан хураган дүгүн чазып көөрге агар-даа боор, колхозтуг дүктүң орнуна сандаарлыг түлевди дүк-даа суктуунган болур.

Ала хойларның тудушкак ев дүгүвелеп карааны болгаш кудуку сорттарын ылгаваан, бөстүг болуру бо-ла таварыш кылаар. Мындыг чорук дүктүң шынарын, чүү-даа мурнай өртээн нудуладып турар.

«Торгалыг» совхозтуң чоруткаңы № 259 киптиң ийиги сорттуң чартык-нарын, шокар дүгү деп чоруткан болза, фабрикага хынап көөрге, оон 50 хуузу ак-бора, 50-ни бөстүг кара дүк болган. Дүгээры 212, 187 (172 килограмм) киптеринде 2-2 класстың чиге-нарын дүгү деп маркалаан болза, херек кырында 2-2 класстыг чиге-нарыны — 138 кг, 1—2 класстың чиге-нарыны —34 килограмм болган. Ийиги бир килограммда-ла 25 көпеек аар өртектиг болгай. Шынчаңгаш ол совхоз чүгле чаңгыс бо киптен-ле 8 руб. 50 көпеекке когарап турар-дыр.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң дугаары 313, 356, 335, 325, 307 киптеринде үшкү чергениң чиге-нарын дүгү деп маркалаан болза, херек кырында дүктер шупту холуктуг, 2—1 класстың нарын дүгү чүгле 13 хуу болган. № 238 киптиң марказында оон класын шуут айытпаан.

«Саяң» совхозтан келген дүктериниң маркалап, класстаныпда беза-да ындыг янылыг частырыглар кайы хөй. Харын-даа ак, каразын бөлүн эки ылгаваан. Үнелиг чиге-нарын ак дүктериниң будукка борашканы хыналдаан иерээн. Оон уламындан ол совхоз дүктүң өртээнин 40 хуузун чедир албас. Ол дээрге 1000 чыгыы рубль болуп турары ол-дур.

Чамдык киптерде бедик шынарлыг дүктер деп маркалап каан хирезинде херек кырында тогланчы дүктер аазы хынганнар-даа бар болгулаар. Мындыг янылыг четпестер үстүвде адаанывыс черлерден аңгыда, «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Улуг-Хая», «Сүт-Хөл», «Тинлелге», Партияның XXII съездиниң аттыг, «Найырал», «Тес-Хем» совхозтарда болгаш Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Каа-Хемниң «Тинлелге», Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозтарында бары фабрикага хыналдалар үезинде илерээн.

Дүктериниң маркаларынга частырыглар кылыр таварылгалар чамдык белеткел организацияларында база бар. Барыын-Хемчик районнуң белеткел конторазы июль 11-де чоруткан мөөң дүгүнге 10 киптериниң маркаларын шын эвес бижингилээн. Ол ышкаш Кызылдың универсалдыг базазындан келген дүктериниң шыларын айытпаан болган.

Дүктү күүдүнге садарының үезинде хынамча чок, чудуктаралаар чорук оон ортек-үневаң иудуңдыр болгаш ажыл-агыйларының оруга киирип алыр аргазынга багай салдарлыг болуп турар. Чижээ «Х Улуг хурал» колхоз № 4050 акт ёзугаар чоруткан мөөң дүгүнден 1361 рубль 11 көпеек болгаш июнь 9-та № 4032 акт ёзугаар чоруткан дүгүнден 992 рубль 40 көпеек когаралдыг болган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозу июль 9-та чоруткан № 4031 актылыг мөөң дүгүнден 114 рубль 33 көпеек, каражалыг болганын айтырганда четчир. Мындыг янылыг чижектерни өске-даа ажыл-агыйлардан көргүзүп болур.

Үстүнде чугаалаанывыс четпестериниң коя-да чылдагаанын — удуртукчуларның олче кошкак кичээнгей салып турарын да, дүктү сорттап ылгап турар кижилериниң билиинип кошкаанда. Оон аңгыда база бир демдеглеги дег үүл болза, хойларны коданнарга назы-харының, дүгүнүң шынарының, өң-түвүнүң аайы-биле бап бурунгаар класстап үезинээнде болуп турар. Хылганыт шокар дүктер-биле арыг ак дүктүң өртээнің аразында ылгалы 30 хуу чедир турар. Бо таварылгада сорттаашкын эң чугула дээрэи билдингир.

Ажыл-агыйларның удуртукчузары дүк классташ кадрларны болгаш хойну дүргеп кыргымырының мастерлерин белеткээрикче сагыш салбайн турар. Респотребсоюздуң организастаазы дүргеп кыргыкчыларның ийи эвилелиг курузунга 90 кижи хаара тутунаар турган болза, ону 51 кижи доозаан, а дүк классташ кижиге чүгле 16 кижи ээренген.

Белеткел конторалары ажыл-агыйлардан кирип турар дүктүң маңаа-даа эрттирер 20 хуудуг хынадда класстаапкыны арттырбайн хүлээп ап турар. Ол-ла олчаан үлетпүр черлериниче чорудуп турар болганы-биле дүк дужаагаан кижилериниң харыысалгазын сулаарадып, бүдүрер продукциянның шынарын • баксырадып турар.

Амгы үеде неделяның ажылынчилери күүнде мурнунга хүлээлгээн күүседар дээш, хойнуң күсүү агаралаашкынын чорудуп турар болгай. Оон сорттап ылгаашкыны нандыгыл? Чижек кылдыр Кызылдың универсалдыг базазын ап көрөлү. Онда кирип турар дүктер холушкак шокар болуп турар. Аар өртектиг ак агарны оон ылгавайн турар. Оон чижээнге Таңдыда «Коммунизмниң хөрели» колхозтан чартык-нарын деп маркалаан киргеп, бөдүүн болган чартык-бөдүүн (шупту оңнар холушкак) мөөң агарны киирип болур. Колхозта дүк классташкызы чүү бодап турарыл? Чартык-бөдүүн шокар агар чартык-нарын агардан 48 көпеек аар, а бөдүүн агар ол-ла чартык-нарын агардан 2 рубль 64 көпеек аар өртектиг болгай. Ылгатпаан шокар агардан ылган каан агарларның өртээ аар. Ылгатпаан шокар агардан ылган каан агарларның өртээ аар. Чижээлээрге, чартык-нарыны 2 рубль 61 көпеек, чартык-бөдүүн 81 көпеек, бөдүүн 41 көпеек аар. Шынчаңгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары дүктү азы агарны классташ ылгаарыкче кичээнгейни салып, күүнеге, дүк садар планны күүседип, бедик орулгалыг болур дээш ажылдаар болза чогуур.

Л. МАСЛЕННИКОВ,
Көдээ ажыл-агый продуктуларын садын азырының болгаш шынарының талазы-биле Таңды районунда күүнде инспектору.

Аңнаашкын болгаш хоойлу

Аңнаашкының дүрүмнерин үрээр чорук-биле демиселди күштелдирер болгаш ажыктыг аңнарны база куштарны камгалаарын экижидер соруулга-биле чоокта чаа элээн каш хемчегларни алган болгай. СЭТА-ның корреспондентизи СССР-ниң көдээ ажыл-агый министри В. В. МАЦКЕВИЧИДЕН оларның ужур-дузазының дугайын чугаалап бээрин дыңнаан.

— Аңнаары дээрге кижиниң эрте-бурун шагдан бээр кылып келген ажылы болгай — деп, министр чугаазын эгелээн. — Шаг-шаанда ол болза азы-чем тыварының кол чүүлү боон турган. Амгы үеде ол, ажылдың байдалы шуут өскерилген. Аңнаашкын дээрге бир янзы хевээринче спорту болуп бар чыдар.

Бистиң чурттуң девискээринде черлик дириг амытаннарның хевирлери хөй янзы болгаш оларның-биле байлак. Оны кажан-даа хумагалап көөрү негеттиниң турар. Үлетпүр болгаш көдээ ажылагый кажангызындан-даа артык шалыпкыны-биле хөгжүп, хоорайлар болгаш суурлар өзүп турар. Мындыг байдалда черлик аңнарның саны ыяпла кызырылгы дег сагындырар. Шынчала-даа аңныыр ажылын шын, культурлуг чорудар болза аңнарның саны кызырлыр хамаан чок, харындаа улам көвүдээр ужурлуг.

Чижээ, Чехословакия ышкаш ол хире хөй чурттакчылыг болгаш үлетпүр бүдүүлелери хогжээн ындыг чуртта чылдың-на бир миллион хире коданнарны адып ап турар, а Югославияда, Венгрияда болгаш Румыняда-даа аңчылар чүс-чүс муң фазаннарны адып ап турар. Бистиң Литвада, Латвияда, Эстонияда, Украинада куш саны чыл келген тудум-на улам өзүп турар.

Революция мурнудда Россияга буур-булан шуут узуткаттының, кырлырының кырында келген турган болгай. Ам оларны чыдыңда үжен муң хирени адып ап турар болгаш оларның нинти саны ам 600.000 хире боон турар. Оларның саны соксаал чокка өзүп турар. А оларның баш санын эртемнің ачызы-биле тодарадып көрүп турар апарган.

Ол ышкаш хову-шөлдерде төрөн-сайгактарны, тайгаларда киштерни болгаш өске-даа улуг үнелиг аң-меңнеи хөйүбиле аңнап өлүрүп турар апарган.

Ол хамаан чок чер-де болганда тараа шөлдүг областарга бевин аң-мең хөйү-биле өзүп, көвүдеп болур. Чижээ, сөөкла шөлдүг черлерге аңаа хоралыг курт-кымысканкты узуткаар, торлаалары өстүүрүп болур. Матпадактар, коданнар болгаш өске-даа бичии аң-меңнерин тараа шөлдеринге өстүрүп болур болгаш ындыг черлер оларның амыдыраң, өзөринге дыка таарымчалыг. Шынчаңгаш чаңгыс шөлдеп ийи янзы дүжүттү — көдээ ажыл-агый культураларын болгаш аң-меңни-даа ап болур.

Чүгле аңныыр ажыл-агыйын шын чорудуп, аңнаарының хоойлу-дурүмүн шыңгыы сагыыр болза, ам аң-меңниң баш саны өзүп болур. Чогумна оон ужурудан ындыг дурүмнү үрээр чорукка удур, чаа, эң шыңгыы хемчегларни алган.

Браконьер — бистиң бойдус байлаавыска улуг могаралды таварыштырар дайынчыр-дыр. Часкы үеде кыс аңны азы куштуу өлүргеш, оларның ажы-төлүнге база хораны чедирер. Браконьер кижи аңнап, тударының хоругдуг аргаларын ажыглап турганы, бүгү улустуң байлаа болур эң үнелиг аңнарны болгаш куштарны узуткап турар.

Ам моон сонгаар күүнде хайгаараллың боттандырып турар органнарның төлээлекчилери административтиг комиссияже кирбейн-даа, чеңнээрел чок аң-мең өлүрген кижилерни шуут-ла боттары тергаашкынны кылыр эргелиг апарган. Ол ышкаш браконьерлерниң боо-чемээн база хавырар эргелиг. Ол бүгү корум-чуруумну шыңгыызым-биле үрээн браконьерлер турар болза, оларга кеземче харыысалгазы онаар апаары билдингир.

Егерлер болгаш аңныыр хайгаараллының өске-даа ажылдакчылары моон соңгаар тускай идик-кептиг болуур.

Аңнар кептерин хоойлу-дүрүм чокка садар, сайгарар болгаш болбаазырадып кылыр болза, оон харыысалгазы улам күштелир. Маңаа холбаштыр аңчылар ниитилелдери аң-мең көштерин аңчылардан садып алгаш, күүнеге садары дыка улуг ужур-дузалыг боон турар. Ындыг ниитилелдер ол ажылды чурттуң төп районнарынга кымдан-даа артык кылып болур аргалыг.

Туристерге болгаш аргаыяң черлеринде ажылдап турар янзы-бүрү шинчилел болуктеринге бойдус байлакты хумагалап көөрүнүң эргежок чугулазын сагындырары чугула. Чогум-не олар одагларын өжүрбейн каапкаш, куштар чуургаларын чыып, хой черге даап-шимээн үндүрүп турган, дириг бойдуска дыка улуг когаралды чедирип турарлар.

Бистиң партиявыс болгаш Совет чазак бойдус байлактарын камгалаарынче кажан-кезээде улуг кичээнгей салып келген. Партияның XXIV съездизинге СЭКП-ниң Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугле бистер эвес, харын-даа дараазының салгынчылары-даа бистиң Төрээн чуртувустуң кайгамчыктыг бойдузуның берип турар бүгү үнелиг чүүлдерин ажыглаар ужурлуг деп домдеглээн.

Бойдус байлактарын камгалаар талазы-биле эң мурнаачы чурт боон турар болгай бис. Бо талазы-биле бистиң ниитилел тургузуувустуң артык күштүг чоруу салдарын чедирип турар. Шынчаңгаш аңныыр ажылы улуг материалдыг үнелиг чүүлдерни берип турар улус ажыл-агыйының улуг адыры болу берген. Спорттуң ол хевиринге хандыкшыдыг кижилериниң саны үргүлүү өзүп турар. Ол черле билдингир болур ужурлуг. Неделяда ийи дыштанып хүн турда, хостуг үе хөй болур, а материалдыг чаагай чоруктуң осиези аңнаыр боо-чемээн болгаш транспорт чүүлдерин улам хөйнү садып алыр арганы хөй-хөй кижилерге берип турар.

Аңчылар ниитилелдеринде үш миллион хире кижи бактаап турар. Ол-ла ниитилелдерге чурттуң 250 миллион гектар хире черин быжыглаан. Оларның дыка хөй кезии ол ышкаш Соңгу үүктүң үлетпүр ажыл-агый ишчилериге чүректиң хавыынган ол байыр чедирген, тараажыларның бо чылын улуг чедиишкинниг болганын демдеглээн. Агаар-бойдус байдалы таарымча чок тураа-даа, ЧССР-ге ажаап алдынган тараа 8 миллион ажыг тонна, эрткен чылдың тулган чедиишкинниң катаптаалы болган деп, оратор чугаалаан.

Бистиң чер ажылдыгларывыстың, ажылчыннарывыстың, интеллигенциявыстың ажыл-ижинниң сорук киририн түңнелдери ак сеткилдиг хамааты бүгүдезинге өөрүнчүт, шынап-ла чогаадыкчы болгаш тургузукчу ёзу-биле чүгле тайбың байдалда ышчаар ажылдап болур. Совет Эвилелиниң, социалистиг өскедаа чурттарның тайбың политиказын чогум-на ынчангаш ылап шинтирлиг деткип турар бис деп, Гусак чугаалаан.

Г. Гусак оон ыңай Варшава Керээзининң эвилелчи армияларының ЧССР девискээринге чоокку хүннерде кады эрттирер өөредилгезин чугулаан чугаалаан. Социалистиг чурттарның тайбың политиказын улуг шериг өөредилгелери-бile канчап дүүштүрер боор деп айтырар кижилер база бар болгай. Бистер, коммунирстер, тайбыңны тендип дивес дивейн турар бис. Тайбыңның үргүлүү өзүп турар күштеринден аңгыда, өжөзинзирек реаксыныг күштер база бар деп үвенн билир бис. Ындыг төлээде, ам хамык ужур тайбыны чүгле чугаалаарында, тайбыңче кыйгыырлар салырында эвес болгай. Социалистиг чурттар шандыг-даа агрессорну чылча, шаварынга белеп, идегелдиг камгалакчылыг—чепсектиг күштерлиг болган турар ужурлуг деп, Г. Гусак чугаалаан.

Бо хүннерде Чехословакияның хамаатылары аку-дуңма армияларның өөредилгеге киржир дээш келген төлээлекчилерин аку-дуңмалары, эвилелчилери деп уткуп, бистерниң күүнде болгаш национал хосталгавыстың, социалистиг чаалап алышкыннарывыстың бүзүрелдиг камгалакчылары деп үнелеп турар.

Сирия болгаш Ливан девискээрлерже халдаашкыннар кылырының беш бурунгаар тургустунган планы бар турганын даштыкы чурттарның солуннарының, радио, телевиденеезиниң тайлыгырлалдарында, күүнде ажылдакчыларының медеглелдеринде онзалап демдеглээн. «Сирияның болгаш Ливанның хөй чонунуң девискээрлерин Израильдың араатанзыг бомбалап, эжелеткен девискээрлерден үнделээн араб чонну үндүр сывырып турары — Израильдың арабтарга хамаарыштыр дерең политиканы чорудуп турарының бүзүреллиг керечилели болгай» — деп, Каирниң «Аль-Ахбар» солуну бижээн. «Израиль дайынзырак үүлгедиглер кылырын ажыглаш, араб национал-хосталгалыг шинчээшкиниге болгаш удурланыышкынның палестин шинчээшкининге удур шавар халдаашкының күштелдирип, деп-шплелиг араб ёзу-чуруумнарны дорамчылап турар-дыр» — деп, Багдаттың неделя санында үнер «Альфикр аль-Джадид» журналы айытқан.

Тель-Авивтиң дайынзырак үүлгедиглерни кылганы Чоокку Чөөн үүкте байдалды улам чидиглендиргенин деп, хөй-хөй чурттарның парлаагазы демдеглээн.

Делегейниң хөй-нинтизин аңаа холбаштыр Каттышкан Штаттарның туруштарынче Айыыл чок чорук Чөвүделиниң кичээнгейин угландырган. Айыыл чок чорук Чөвүделиниң Чоокку Чөөн үүкте дайылдажыышкыннарны сокса дырыңсанаддаан резолюция төлевилелин КНО-га киирген. Айыыл чок чорук Чөвүделиниде америк төлээлекчи аңаа бодунуң хоруп каапкан эргезин ажыглаан. Оон ону ажыглааның агрессорларга илдең өмээржилге кылдыр, Сирияның болгаш Ливанның тайбың чонунга хамаарыштыр парлиң дайынзырактарның араатанзыг үүлгедиглерин агартыксаан орлдажыышкын кылдыр чон буруу шаап турар.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ дө ХҮННЕРДЕ

- ПРАГАГА ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ
- ИЗРАИЛЬ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ
- ДҮЖҮТ БАЙЫРЛАЛЫ

Г. ГУСАКТЫҢ ЧУГААЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Градец-Кралов хоорайга Чех Социалистиг Республиканың дүжүт байырлалы болган. Дүжүт ажаап алырының доозузагынга тураскаатказн митингиге ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак чүве чугаалаан. Байырлал таварыштыр Чех Республиканың кедээ ажыл-агый ишчилеринге чүректиң хавыынган ол байыр чедирген, тараажыларның бо чылын улуг чедиишкинниг болганын демдеглээн. Агаар-бойдус байдалы таарымча чок тураа-даа, ЧССР-ге ажаап алдынган тараа 8 миллион ажыг тонна, эрткен чылдың тулган чедиишкинниң катаптаалы болган деп, оратор чугаалаан.

Бистиң чер ажылдыгларывыстың, ажылчыннарывыстың, интеллигенциявыстың ажыл-ижинниң сорук киририн түңнелдери ак сеткилдиг хамааты бүгүдезинге өөрүнчүт, шынап-ла чогаадыкчы болгаш тургузукчу ёзу-биле чүгле тайбың байдалда ышчаар ажылдап болур. Совет Эвилелиниң, социалистиг өскедаа чурттарның тайбың политиказын чогум-на ынчангаш ылап шинтирлиг деткип турар бис деп, Гусак чугаалаан.

Г. Гусак оон ыңай Варшава Керээзининң эвилелчи армияларының ЧССР девискээрлерин чоокку хүннерде кады эрттирер өөредилгезин чугулаан чугаалаан. Социалистиг чурттарның тайбың политиказын улуг шериг өөредилгелери-бile канчап дүүштүрер боор деп айтырар кижилер база бар болгай. Бистер, коммунирстер, тайбыңны тендип дивес дивейн турар бис. Тайбыңның үргүлүү өзүп турар күштеринден аңгыда, өжөзинзирек реаксыныг күштер база бар деп үвенн билир бис. Ындыг төлээде, ам хамык ужур тайбыны чүгле чугаалаарында, тайбыңче кыйгыырлар салырында эвес болгай. Социалистиг чурттар шандыг-даа агрессорну чылча, шаварынга белеп, идегелдиг камгалакчылыг—чепсектиг күштерлиг болган турар ужурлуг деп, Г. Гусак чугаалаан.

Бо хүннерде Чехословакияның хамаатылары аку-дуңма армияларның өөредилгеге киржир дээш келген төлээлекчилерин аку-дуңмалары, эвилелчилери деп уткуп, бистерниң күүнде болгаш национал хосталгавыстың, социалистиг чаалап алышкыннарывыстың бүзүрелдиг камгалакчылары деп үнелеп турар.

„КАМГАЛАЛ-72“ ӨӨРЕДИЛГЕ

ПРАГА. (СЭТА). Варшава Керээзининң киржикчилери чурттарның шеригнери биле штабтарының каттышкан «Камгалал-72» деп өөредилгезин ЧССР-ниң девискээринге эрттирер деп турарынга холбаштыр Прагага парлалга конференциязы болган. Чехословак болгаш даштыкы чурттардан барган журналистер Чехословакияның, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Польшаның болгаш Венгрияның армия төлээлекчилери-биле ужурашкан.

Улусчу Чехословак армияның Политиктиг кол эргелелиниң начальныгы генерал-поручик В. Горачек парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Варшава Керээзининң киржикчилери чурттарның Каттышкан Чепсектиг Күштеринің Каттышкан кол командылалының планнарын ёзугаар сентябрь 12-ден 16-га чедир каттышкан өөредилгени ЧССР-ниң девискээринге эрттирер. Өөредилгеге Улусчу венгр Армияның, ГДР-ниң Улусу национал армиязының, Польша шеринниң, Совет Армиязың болгаш Улусчу Чехословак армияның кезектеря киржир. Болгария биле Румыняның армия төлээлери база аку-дуңма өске-даа чурттарның шеригнер төлээлери өөредилгеге хайгаараккчылар боон киржир деп, В. Горачек чугаалаан.

Ук өөредилге Варшава Керээзининң киржикчилери чурттарның армияларының дайынчы ёргалыын удам бедидер, эвилелчи армияларның дайынчыларыңың, аку-дуңма чурттарның улустарының интернационалчы харылзаа, найырааны быжыглаар, ханыладыр деп, өөредилгениң салган ол сорулгаларынга хамаарыштыр В. Горачек демдеглээн.

Каттышкан өөредилге «Варшава Керээзи — социализмниң камгалакчызы» деп лозун-биле эртер.

ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Польшаның, Венгриянның армияларының политиктиг органнарының төлээлекчилери журналистерге база чүве чугаалаан.

ПРАГА. (СЭТА). Варшава Керээзининң киржикчилери күүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштеринің кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский болгаш Каттышкан Чепсектиг Күштеринің штабының начальныгы армия генералы С. М. Штеменко Братиславада чеде бергеш.

АРААТАНЗЫГ ХАЛДААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 8-те Израильдың ужар үүлдүүнүң бомбалаашкынынга таварышкан Ливанның девискээрлеринге ол чурттуң эрге-чагырга черлериниң дилээн ёзугаар КНО-дан чоруткан хайгаараккчылар Рахайя эль-Вади, Рафид болгаш Нахр суурларже араатанзыг халдаан ужудуушкуннарының үржүктарын Айыыл чок чорук Чөвүделиниге дыңнаткан. Хайгаараккчыларның хереченлеп дыңнаткаңы ёзугаар алырга, Израильдың ужудуушкуннарының түңнелинде хой санныг чурттагга бажыңнары, эмнелге черп болгаш демиржруктар үрелгеп. Ол девискээрлериниң эрге-чагырга черлери хой санныг тайбың чурттакчыларның өлген дугайын хайгаараккчыларга дыңнаткан, ынчаарга деекен палестиннерниң Нахр эль-Баред чоогунда лагеринге КНО-ның төлээлекчилери «бузуңдулар аразындан ужулган уруг сөөгүн көргеп».

Ливанның девискээринче Израильдың халдаашкын ужудуушкуннарының айылынга таварышканнарның шупту аму хамааты кижилер болган деп үвенн КНО-ның хайгаараккчыларының бадыткаан айытқалын Айыыл чок чорук Чөвүделиниң барымдаалаар документизи кылдыр КНО-да таратқан.

Чугаалажышкыннар үргүлчүлевишаан

ДЕЛИ. (СЭТА). Джаммуга болгаш Кашмирге тодаргай контроль шугумун ылавылаар айтырыг талазы-биле Индияның, Пакистанның шериг төлээлекчилериниң араазында чугаалажышкыннар кызыгаар Вагах деп черде (Пакистанда) үргүлчүлеп турар. Индияның камгалал министерствозунуң тускай төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, ажылдаар болуктериниң удуртукчулары генерал-лейтенант П. С. Бхагат (Индия), генерал-лейтенант Абдул Хамид Хан (Пакистан) тодаргай контроль шугумун шуут чурт чуруунга ылавылап айтыр дугуржулга кылырын үргүлчүлеп турар.

ЧОННУҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

Израильдиң Сирияга болгаш Ливанга удур катап кеминг хөректер үүлгедип турарынга араб Чөөн чүктүң болгаш бүгү делегейнин чону калбаабиле килеңнеп турар. Ийи араб күүнеге хамаарыштыр израиль дайынзырактарның хоралыг үүлгедиглерин делегейниң хөй-нинтизи килеңнеп буруу шаап турар. Араб чурттар Лигазының чөвүделиниң ажылында Каирде киржип турар араб күүнелериниң даштыкы хөректер министрлери угуузуга үндүргеш, Сирияны, Ливанны болгаш палестин улусту бүрүн детки турарын медеглээн. Чоокку Чөөн үүкте чаа агрессияның ужурунда харыысалга Израильдың чазаанга онаажыр. Ол чазак араб чурттарга хамаарыштыр кара сагыштыг политиказын боттандырбышаан турар деп, министрлер демдеглээн.

Тайбыңның бүгү делегей Чөвүделиң израиль ужар үүлдүң агаардан араатанзыг халдаашкынынар кылганынга удур килеңнээшкинии илерегйлээн. Израильдиң катаң кылган од чөңгээлерин шинтирлиг буруу шаап тур бис деп, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүделиниге телеграммада чугаалаан. Тайбыңның бүгү делегей Чөвүделиң Израильдиң араб күүнелерге удур дайынзырак үүлгедиглерин хоруур хемчегларни доп-дораан алырын Айыыл чок чорук Чөвүделиниден негээн.

Сирия болгаш Ливан девискээрлерже халдаашкыннар кылырының беш бурунгаар тургустунган планы бар турганын даштыкы чурттарның солуннарының, радио, телевиденеезиниң тайлыгырлалдарында, күүнде ажылдакчыларының медеглелдеринде онзалап демдеглээн. «Сирияның болгаш Ливанның хөй чонунуң девискээрлерин Израильдың араатанзыг бомбалап, эжелеткен девискээрлерден үнделээн араб чонну үндүр сывырып турары — Израильдың арабтарга хамаарыштыр дерең политиканы чорудуп турарының бүзүреллиг керечилели болгай» — деп, Каирниң «Аль-Ахбар» солуну бижээн. «Израиль дайынзырак үүлгедиглер кылырын ажыглаш, араб национал-хосталгалыг шинчээшкиниге болгаш удурланыышкының палестин шинчээшкининге удур шавар халдаашкының күштелдирип, деп-шплелиг араб ёзу-чуруумнарны дорамчылап турар-дыр» — деп, Багдаттың неделя санында үнер «Альфикр аль-Джадид» журналы айытқан.

Тель-Авивтиң дайынзырак үүлгедиглерни кылганы Чоокку Чөөн үүкте байдалды улам чидиглендиргенин деп, хөй-хөй чурттарның парлаагазы демдеглээн.

Делегейниң хөй-нинтизин аңаа холбаштыр Каттышкан Штаттарның туруштарынче Айыыл чок чорук Чөвүделиниң кичээнгейин угландырган. Айыыл чок чорук Чөвүделиниң Чоокку Чөөн үүкте дайылдажыышкынынарны сокса дырыңсанаддаан резолюция төлевилелин КНО-га киирген. Айыыл чок чорук Чөвүделиниде америк төлээлекчи аңаа бодунуң хоруп каапкан эргезин ажыглаан. Оон ону ажыглааның агрессорларга илдең өмээржилге кылдыр, Сирияның болгаш Ливанның тайбың чонунга хамаарыштыр парлиң дайынзырактарның араатанзыг үүлгедиглерин агартыксаан орлдажыышкын кылдыр чон буруу шаап турар.

(СЭТА).

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Куангчиниң камгалакчылары тулчуушкуннар аразының чапсарларында бот-тывынгыр ураң үүл ансамблиниң камгалалдың мурнуну одуругларынга наргузер оюннарын улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.
ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Парлаттынмаан чагааның үзи-биле

ФАКТЫЛАР БАДЫТКАТТЫНГАН

Республика найысылалында ат комбинадының Кызыл-Мажалык суурда мал согар пунктузунда чамдык четпестерниң барының фактыларын илерткен шугумүүлелдиг чагаа редакцияга келген.

Амыйчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик райбн Советиниң күүсюмунуң даргазы С. АМЫРБИТ аңаа хамаарыштыр редакцияга мындыг харыы берген:

«Авторнун бижип турары фактылар хыналадаан шын болуп бадыткаттынган. Мал согар чер Кызылда ат комбинадының салбыры болганда, тус пунктуда ажылчыннарның ажыллаан нарядын хаггаш, комбинатче чорударга ол чер коллектив кежигүннериниң шалын акшазын, почта дамчыштыр чорудуп турар. Почтабиле чоруткан акша чамдыкта саалап кээп турар. Оон-биле чергелештир комбинаттың талазындан кызыл-мажалыкчыларның акшазын саадалып чорудуп турары илерээн. Чижээлээрге, июнь айның шалының июль 15-те, июльуун — август 17-де алган.

Мал согар пунктунун эргелекчизи Куулар Монгул-оол, санакчызы Тюлюш Чылас-оол олар арагалап турган деп авторнун бижээни бадыткаттынган. Партия эге организациязының хуралы К. Монгул-оолга хемчег хүлээткен. Райкүүскомга Г. Чылас-оолду келдиргеш, ону сагындырган».

Ажылчы чонга кыйгырык

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң ажылчы чонпарының чаңгыс аай профэвилел төвү медеглел парлап үндүргеш, күүнде эргилдеэн кылыр орлдажыышкын болу берае, сериичиледдиг болгаш бүгү-ниитй ажыл соксадыышкынынга үргүлчү белеп турарынче ажылчы чонну кыйгырган.

Национал болгаш даштыкы чурттарга хамаарышкан монополиялар боттарын «ак кара сагыштыг реакционның» төлээлекчилери кылдыр бүрүн сойгалап көргүскен. Оларның дерээн корум-чуруум чок чорун тургузар үүлгедиглери «күүнде эргилдеэн кылырынга болгаш хамаатты дайынзыраккчыларынга дуза чедирип турар» деп, ол документиде демдеглээн.

Дүржок күштериниң талазындан кемнинг хөректер үүлгедип боорларын болгаш экономикага саботаж кылырындан будүрүлге черлерин камгалаарының комитеттерин тургузары эргежок чугула деп, чаңгыс аай профвилел төвүнүң медеглелинде чугулаан демдеглээн.

Чаңгыс аай профвилел төвү чуртка будүрүлге черлериниң, хуваалда, хандырылганың ажылдаарының, хереглелдиң чогумчалыг болуруң база транспорттуң, харылзааның чепсек-херекселдериниң эки ажылдаарын хандырарынче ажылчы чонну кыйгырган.

Чүгле эң шыңгыы демисежиргиге болеп, организастыг кылдыр эң калбак массаларны мобилизастаан турда тнилеглеп чедип ап болур деп медеглелде демдеглээн.

Халдакчы ужудуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың ужар үүлү Хайфоннуң, Хонгай, Тханьхоа болгаш Донгхой хоорайларының чоок кавызынче база Туйенкуанг, Хайхынг, Куангчинь, Тхайбинь, Намха, Тханьхоа, Нгеан, Хатинь, Куангбинь можуларның чурттакчылыг хой-хой девискээрлеринче халдакчы ужудуушкуннар кылган. Бомбалакчы америк «В-52» самолёттар Куангбинь можунуң чамдык районнарын бомбалаан, ынчаарга АКШ-тың шериг корабльдери Виньлинь зонанның эрии суурларын бооллаан.

ВДР-ниң Даштыкы хереглер министерствозунуң төлээлекчиси оны дыңнаткаш, АКШ-тың дүржок үүлгедиглер кылып турарын шыңгыы буруу шапкан болганы Соңгу Вьетнамга халдаар бүгү бомбалаашкыннарны, ВДР-ниң бүрүн эргелинге, айыыл чок чоруунга удур өске-даа үүлгедиглер кылырын доп-дораан совеадырын негээн.

СИБИРЬ ЗОНАЗЫНДА

БЕЛОКУРИХА — БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИН КАДЫКШЫДЫЛГА ЧЕРИ

Алтайның Белокуриха курорту Бүгү-эвилелде сураглыг апаргай. Оон ниг радонныг суг баштары хой-хой аарыглларга кайгамчык дээштиг эм болу берген.

Белокуриханың саналторилерин балбартырыпка үндүрүп берип турар акша-хөреним хөп. Чүгле бо беш чылда бээп оларны тудуп, сентөриилге, бажың-болгаттыг биле девискээрлэрни чагагайжыдарывга 21 миллион хире рубльди үндүрүп берген. Бирээзинге-ле 500 кижи турар пәш санаторийни тудуп, улуг күштүг электри данчылыглазыпны шүтүмүн шөйүп, хой квартиралыг элээп хөй чурттакга бажыңнарын үрүглеп садып, ялызын тудуп турар.

Келир үеде курортту хөгжүдеринин планы төлевилеттинген. Ону курорттуң ниити эмнелге баазазы — радонныг суг ыанналыңың корпузу, поликлиника, эмнелге бассейни, спорт кылыр орын-савалар-биле катай улуг санаторин комплексии кылдыр тудар. Ынчангаш Белокурихага улуг артем-медицина күштерин, эң чаа аппаратураны моөпнеп, эмнелгенин эң дөштиг болуруп хандырып болур апаар.

Белокурихага чоокта чаа чурттуң төп албын черлерииң, институттарының, тудуг организацияларының төлөлемчилери тыгылып келген. Алтай курорттуңун келир үеде сайзыралы оон хамаарыжыр. Алтайның казыкшыдылга черлерии улам делгемчидип, сайзырадырывче утланган хөй-хөй айтырыглар шинтирлеттивгеп.

Л. П. АРШУКОВА,
СЭТА-ның корр.

БАРНАУЛ.

ДАЛАЙ — «АРХЕОЛОГ»

Новосибирск ГЭС-тиң улуг өөреии — «Обь далайның» девискээрлэрии мөөн бурунгу үелөрнин материалдыг культуразының билдиимейн чорааи тураскаалдары улам хөй-биле тыптып турар. Кылымал далайның боду (узун дурту жиң чүс хире болгаш доора калбаа он сес километр хире) база «археолог» болу бергеп. Далай будужу, алыс арнак шугумнары 50 чыл хире үе дургузунда тургустунуп келир деп эртемденнер бодап турар.

Ук далай ак «тур эриктериие» арыдыр шапнышаап, хүлер болгаш эртеги демир пөшек үезинде чүрттап чорааи кижилерниң турлаг черлерии, 500 чыл мурнумда тудуп тургусиан Берд шинээзиниң чажыттарын бо үеиин кижилериие илередип берип турар.

Далай — «археолог» шинчилээ эртемденнериин болгаш чурт шинчилээриите сонуургалдыгларын ажылын чиитиидип, төөгү, культура туралаалдарын камгалаарыпның Бүгү-россия киитителлиинин кежигүннери — чаа-чаа сонуургакчы чүс-чүс шинчээчилерни шинчилеп ажылынче хандыдып турар. Шинчидип берген доктаалар, ыяш согаашгар, сүүрткүүштер болгаш өске-даа чүүлдер эртемденнериин тургузуп турар төөгү-археология музейиниде көөп турар.

Д. ЗОЛОТОВ,
СЭТА-ның корр.

НОВОСИБИРСК.

ӨГБЕЛЕРИНИҢ «ЧАГААЗЫ»

Улут-Хем кашпалыңдан Сибирьиниң од улуг хеминиң барыын Саян сыныи чиге шапкаш, сонгу чүкче шыыгайны бергеп черинден хээлэ чураан, ховар дээн «чагаа» тургаиың эртемденнер тып алган. Ону амгы тываларның өгбелериниң арттырып каазындан бээр 1200 чыл эрткеи. «Чагаанны» эртемдээн С. Г. Кляшторный угаазылап ыомчуурга, дайзынзыр-биле сегирикии алган олгеи, чөөрби харлыг оолдуң маадырлыг чорук кылганын көргүскеи болгаи.

Тываның девискээрииде культуранын он-он ооза турескаалдары бар. Чогум мывлыг «чагаа» баштай-ла Улут-Хем кашпалыидан тывыгаи. Чамдык эртемденнер Саян кашпалатыпга бурунгуда чөө чурттавайн чораан деп санап турар. Ол бодаалдың шын эвээии бо тывыш база-ла оон тывыгаи өске-даа хөй-хөй хая чурумалдары, хүлер, демир чепсектер, ыяш, пор сава аииаа, каастала эттер дег көргүзүп турар.

М. ХҮНКАЕВ,
СЭТА-ның корр.

КЫЗЫЛ.

«СИБИРЬ УГУЛЗАЛАРЫН» СОНУУРГААН

Улан-Удэниң ыр, танцы ансамбли — «Сибирь угулзалары» Моол Арат Республикага көргүзүглер кылып чораан чанып келген. Буряттардан барган артчылар ийи неделя дургузунда Улан-Батор, Сүхэ-Батор, Алдын-Булак хоорайларга чораан. Олар моол өөнүктериң ССРЭ-ниң улустарының сонуургапчыг оиза чогаадылгалары-биле. Сибирьиниң ыр, пляскалары-биле, совет композиторларының ырлары-биле таныштыргаи. Аимыгралдың өөрүшкүзүп көргүскеи, чаңынпанчак ураи түүл көргүзүлерге бедии-биле үвелеткеи.

Ю. БУДАЕВ,
СЭТА-ның корр.

УЛАН-УДЭ.

Сочиде цирк

1972 чылдың майда Парижтиң «Гран-Пале» деп национал галереязынга архитектор хөрээженнериин чогаадыкчы делгелгеиниге Сочи хоорайда чаа цирк бажыңының төлевилелиинин авторларының бирээзи Валентина Эдемскаяның ажыл-ижи деп демдеглээн. Даштыкы парлалга Сочи пириги-ниин архитектуразының амгы үеиин, өөрүшкүлүг омак-сергек байдалды көргүскеиин, оон каас-чараш, аайның хевирип демдеглевишаан, совет архитекторларыиың күш-ажыдың бе-лиин-биле үвелээн.

Сочиниң кол магистралыидан улуг ырак эвес черге — Курорт проспектизиие чаа цирктиң бажыңын тударын шиитирлээн.

Төлевилелдиң удуртукчузу архитектор Юлиан Шварцберг, архитектор Валентина Эдемская, инженер-конструкторлар Антонина Меерсон, Николай Топилин, инженер-тудугжу Петр Карпов цирктиң төлевилелиигe хамаарыштыр онзагай болгаш солуи саналлы киргеннер. Цирктиң бажыңы Курорт проспектизи-биле далай аразында турар болгаш ийи сыр өске овур-хевирии көргүскеи.

Албан ажылы кылыр чер проспект талазынган мырыңай көзүлбес. Цирктиң ниити хевири йогаан парктың, кипаристериң болгаш магнолийлерниң аразында ыыммы берген ыпнаи кылдыр сагындырар.

Цирк далай талазындан база бир янзы көстүр. Ол дорге кайгамчык улуг үш каът бажың. Алакы каъзында албан ажылы кылыр чер, аът мажаазы, дириг амытаннар турар тер, регистрация залы, администрация болгаш ажылагый өрөөлдерге бар. Түс черии чараш даштары-биле даштын каастап кылган ол бажың курорт парыгының өөтаан девискээриинден бедип үнген. А оон кырында өзулүлге чалым хая дег көстүр, тоолда ыыпнаи улуг орду — цирктиң кол бажыңы ол.

Албан ажылы кылыр корпустуң крышазында чадаң үнүштерлиг, чечектерлиг сад өзүп турар. Ынчангаш ол бүгү архитектуралуг комплексты долгандыр турар бөйдус-биле сырый холбаштырган.

Цирктиң фойезинде кылымал сад өзүп үнүп турар. Анда чайгы кафеии гудуп тургускан, оон далайның болгаш хоорайның чайгамчыктыг овур-хевири зуруттуунуп келир.

Цирк бажыңнарының төлевилелии чогаадыкчы кылыр кижилер куполду колдуунда амфитеатрның чиге кырынга кылып турар. Ынчалза-даа Сочи пириги-ниң төлевилекчилери мырыңай чаа онзагай төлевилелдиң югаадыг кылган. Амфитеатрның эң үстүкү одурутларының дендели-биле пирк бажыңының даштын чаяк ажык терраса-биле шыг каап. Архитекторлар оон кырындан база бир каътты шилбиле кылып каап. Оон хүн хереддери аренаны чайынналдыр чырыдып турар. Ол дорге делегейге бир-ле дугаларында аренаны хүн чырыпкыле чырыдар кылдыр кылганы ол. Хүндүс анаи решетициялар болур, а кежээ пирка, проспектиге селгүүстээн кижилер шил өттүр агаарга ойнаан гимнастарның мергежилии, солуи көргүзүглерии магадап көөрлер. Од чорук хоорай төвүнге байырлаачыг шинчини киирип, цирктиң база бир онзагай, дириг чарлалы болуп турар. Чанчыл болган улуг бопурук куполлу архитекторлар бо удаада кылбас деп шиитирлээнивер. Сочи пириги-ниң куполуи чиик чадыр хевирлиг кылдыр алюминийден болгаш чайырлыг демирден кылган.

Көрүкчүлер залын 2 000 кижи киирер кылдыр планнаан. Ол амгы үеиин чаа техниказы-биле хандырыгнаи. Оон ангыда залга конферепциялар болуп, кинофильмнерии база үндүрүп турар.

«Бо дорге бистиң чүртүвүстэ эң эки цирктериң бирээзи-дир» — деп сураглыг илбичи Игорь Кио чугаалап турар. «Совет цирк артистери кайгамчыктыг үнелиг белекти сонсоонзо хөөп тудуп чүүлдерге болгаш телевилелдиргe өөрүп четтиргении илередип турааргa» деп дириг амытаннар чөлжыктырып өөредир алдарлыг артист Вальтер Запашный Сочи пириги-ниң дугайын бодунуң демдеглелиинде бижээн.

Чаа цирктиң архитектуразының онзагайы, оон бүгү ыдыктарын амгы үеиин техниказы-биле чепсектеп хандырганы, келген кижилериң дыштазырывга болгаш артистериң алыылаарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургускаиы көргүүдерии болгаш артистерии көрүп турар.

Наталья АВГУСТИНОВИЧ,
(ПМА).

* * *

Ам Азербайджанның виноградчылары 360 мың тонна виноград салбактарын ажаап алырын хүлээнген. Планнаттынганындан ол 60 мың тонна ажыг. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чох турза-дад, виноградчылар чаагай дүжүттү өстүрген.

ЧҮРУКТА: Лейла Гасанова бале Офеля Асадуллаева оларның «Ленкоран» совхозунда виноград ажаал ап турары.

Ю. РАХИЛЬДИН фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

* * *

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫ

БҮГҮ КӨРҮҮЗҮГЛЕРГЕ ТИИЛЕЛЕГЕ

МЮНХЕН. (СЭТА-ның түскай корр.). XX чайгы Олимпиада спортчу теөгү болу бергеп. Ол Барыын Германияның Мюнхен хоорайынга 122 чурттуң оң муң беш чүс ар. хөрөжөн спортсменнерна чыгган. Ол дээрге спорттуң болгаш чалыг назының сәзулүт-ла улуг чыыжы болган!

ССРЭ-ниң спортсменнери боттарының алдыгы Чайгы Олимпиадазынга кажангы-зыдаи-даа артык чедиишкинниг түңнелдерни чедип алгаивар. Олар 50 алдын шаңналдарны чаалап алганнар — ол болзә эртиген олимпийн оюннарга америкапнарның команда талазы-биле алган медальдарындан 17 хөй-дур. Совет спортсменнер олимпийжа программаның он хевирлеринге, бирии черлерии эзлээнивер. Командаиың хөй кезии — 209 кижи чүртүнче олимпийжа шаңналдарлыг чанып ээрлер. Ол бүгү медальдарны алган кижи бүрүзү болгаш оон тиилелгее чедериите чедир аиаа дузалаан-даа кижилер дыка улуг күштү үндүргени билдингир болган.

Совет спортчуи төлээлекчилери Мюнхенге спортчу оюннарны хайгаарап, сонуургаан кижилерни чүгле боттарының чаныынанчак тиилелгелери-биле эвес, харын-даа боттарының дүүгүт-ле спортчу, ак сеткилдиг, эрес-кайпаган ажыл-чаны-биле база магадаткан.

Аның сиинээт Оля Борбут бодунуң кайгамчыктыг өттүгээлдек мергежили-биле мюнхенчилерни шуут магадаткан.

А Валерий Борзовту чүү дээрил? Бардам, макганмакчы америк спортсменнерни чайлыг тиилеп ал болур, спорттуң кажиниң «майны кадырыкка» ап шиитирып-даа болур деп чүвени дерек кыынга бадыткаан болгай. Валерии олимпийн терииннериин арааидан тудган тиилекти болуп, ийи алдын медальды бөзин чаалап алган хөреезинде бичө сеткилдиг, бөдүүн ол хевир арткан. Ол чүгле башгайы чарыштың мурнунда гурганындан бичии-ле омаксоргулуг шыкаат болу бергеп.

Ол шыкаш боттарының могал турарын биилеп, ыаңнагай-түгүрүк чорүү-биле корукчуларни болгаш кады чарышкан кижилерин-даа шуут магададыпкан совет спортчулар Игорь Цоловальников биле Владимир Семенец олар база-ла ол шыкаш бөдүүн болдар-дыр.

Людмила Брагина 1500 метрге чарышка үш удаа киришкеп, үш улаштыр делегейниң чаа рекордун тургускан. Олимпиада оюннары шыдыг түңнелдя кажан-даа көрбөп болгай!

XX чайгы олимпийжи оюннарга спортчу демисел кажанда амгыы шыкаш шыдыг шыгыы бөөп ворбээн. Бо маргылдааларга тудган дээш таңгыс эвес спортчулар таңып дүшкүлээн. Тиилээр дизе бүгү-ле күштү эң түүлүнге чедир үндүрөө үзүралуг турган.

Сентябрь 11-пин хүнүнде кол стадионга азыг муиукчулары арыдан олимпийжи медальдар дээш маргылдапкаивар. Бичии болганда-ла «кижи бажы кизирт» бөөп, олурар чер тывылбастаав. Мюнхенчилер болгаш хөй-хөй чурттардан келген залчылардаа XX олимпийжи оюннарның киржикчилери-биле бүрлажып аар дээш чыгып келгеивери ол-дур.

...Бавария чурттугларының каас-чараш хептерии кедиишкеи музыкантылар болгаш танцычылар доддур олурун алган улуг терге стадионга оозум чыгып келген. Оон соонда Олимпиадага киришкеи чурттарның делегацияларындан төлөлеттиеи түң тудукчулары болгаш атлет-спортсменнер чоруп турган. Аңгы-аңгы диптерден келген аныяк оолдар болгаш кыстарны шоорге, бот-боттарындан ылгалдыг, эрээи-шокар-ла чүве.

Деидии үзүл адаштар бажыңга Гречияның, ГФР-ниң болгаш Канаданың туктары киискип үнген — ол дээрге, келир үеиин Олимпиадаларының туктарының туктары-дыр. Делегейниң Олимпийжи комитединиң хүндүлүг президентаан Эвери Брендж Германияның Федеративтиг Республиказының президентизиигe, организастыг комитетке болгаш ол чүртүүн улузунга оорун четтиргенин илергейлээн сөстерии чугаалаан. Үтер-боолларның бөө үдаа даштаапкыны диидиреп турда. Олимпиаданың түгү оожум чавыган бадыр келген. Стадионуң бир ужунда улуг тавакка оң чеди хозук шөпээде хыи келген олимпийжи өт имиреэп чоруй, өже бергеп. Кезек када карадгы турган соонда хенертеп чүс-чүс оттар хыпла үнген. Оларның чырыының адаа-биле спортсменнер, мукаантылар, таңпычылар стадионнуң төгерик орүү-биле чыскаалыпкаш, бөлүп артиеннер.

...Чиик атлетика талазы-биле маргылдаалар хүннерииде дыка хөй чаа-чаа рекордтарны биижип көргүзүп турган улуг самбырага «МОНРЕАЛЬ» деп сос көстүп келген. Ол дээрге — келир үеиин чайгы Олимпиадазының болгр хоорайының ады-дыр. Чогум-на аиаа эстафетаны Мюнхен дамчыдып бээр апаар.

Келир үеиин ол Олимпиадазы спортчу мергежилдии чаа-чаа бедик түңнелдерии көргүзер, кажангыларындан-даа артык чаңынанчак талантыларны илередир, моөн-даа арлык сонуургалды болдурар дээримге тиилиг черле турбас. Амгы үеиин олимпийжи оюннарының хоочун болза-даа, мөнгеи-биле чалыы чаңчылдары шаа-ла мыдыг болгай...

телевидение

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

15.15—**Делегей панорамазы.** 15.40—**Өнүүт телекөргүүзүт. XX чайгы Олимпий оюннарының хагдыгааны. Мюнхенден дамчыдылга.** (Бижидилге) 16.25 — **Өнүүт телекөргүүзүт. «Ак борулер».** Уран-чеген фильм 18.00—**«Ус».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедиолер (тыва дылга). 18.50 — Телефильм. 19.05—**«Бистин планетавыс».** Дамчыдылга. 19.35—Телемедиолер (орус дылга) 19.45—Чарлалдар, реклама. 19.50—**«Керегелең».** Документалдыг телефильм.

МОСКВАДАН

20.00—Дамчыдылгалар программазы. 20.05—**«Екатерина Воронина».** Уран-чеген фильм. 21.35—**Делегей панорамазы.** 22.00—**«Чөөн чүктүп тараалама».** 22.10—**«Музыкалыг афиша».** 23.00—**«Ус».** Информастыг программа. 23.30—01.15—Өнүүт телекөргүүзүт. Футбол. Кубок алдиекчилериниң кубогу. **«Спартак»** (Москва) — **«АДО»** (Голландия). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнан дамчыдылга.

ачаар

Кызылдың агаар станциязының мөзээии өөгүүр алырга, бөгүн республиканга булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын утпаныышкынның хаттың дүргеии секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 12—17 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чаъс. Хаттың дүргеии секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 15—17 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАПИП.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Иймлдирзи ынаитар»** 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хая көрүнме»** 15, 16.50, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бешки «Б»-дөн келген оол»** 10.30, 15, 18.40; **«Чалыы назының частырыы»** 17.50; 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Беш диминер»** 9, 14.50; **«Терээн чурттан ыраакта»** 9, 12.50; **«Дуңгуур»** 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Тываның «Зооветснаб» республика каттыжыышкыны бүгү складтарын 1972 чылдың октябрь 1-ден 20-ге чедир санаашкыга хаарын дыыналып тур.

* * *

Тываның «Зооветснаб» республика каттыжыышкынынга контролёр-фармацевтиге ажылдаар мал эмчиниң болгаш ГАЗ-53 машинага ажылдаар чолаачыны чалап турбут.

ТЫВАНЫҢ «ЗООВЕТСНАБ» РЕСПУБЛИКА КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ.

Спорт удуртукчулары кичээнгейге алзын

Ээнзирээн стадион

Күш-культурамы болгаш спортту сайзыредыр, оон материалдыг баазазын экижидер дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг ниитээнгейии салып, бо талазы-биле тускай дамгаалыы хүлээп алган болгай. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле черчерде комсомол, профсвилел, спорт организацияларының боттуг хемчеглерии эп турар.

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурга 1971 чылда чаа стадионну тутнан. Ону долгандыр херимнээш, иштинге футболдуң, волейболдуң шелдерии ыылгаш, киоск болгаш спортчуларның хеп уштур черии туткан. Ол районнуң болгаш суурнуң күш-культуржуларынга өөрүнчүг болган. Ам-на спорт ажылы мурнуку деңнелиниең экижиир деп бодап турган бис. Херек ыырында ындыг эвес болганы биске кончуг хомудапчыг-дыр.

Чаа стадионга бо чылдың май 1-ниң байырлалының хүннеринде чамдык спортчу маргылдааларны эрттирген. Аңаа көрүкчүлер хөй келген болгаш дыка таарымчалыг болган. Стадионга баштайгы база сөөлгү маргылдаа ол. Оон соонда аңаа чүү-даа болуп көрбээн. Стадион эзнизирээн, ону хайгаараар кижи-даа чок. Ындыг байдалды амыглап алгаш чамдык төлеп чок улус, оон херимнерии үреп өскээр амыглап турар апарган.

Стадионга ажыл-бүрү спортчу оюннар болбайн келгени ону улам чаагайжыдып алыр талазы-биле хемчег албааны, районнуң спорт комитединиң болгаш амыдыраа чоннар депутаттарының суур Советиниң четпес ажылындан улуу-биле хамаарыжып турар. Районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргалары турган Монгуш Эртине, Монгуш Аспанчык орта буруулуг болганы чугаажок. ВЛКСМ райкому бо четпес чорукту көрүп тура-ла хемчег албайн келгенин база чемееээр ужурлуг.

ВЛКСМ райкому, районнуң спорт комитеди (даргазы Х. Эрес-оол) Кызыл-Мажалыктың стадионунуң дериге, чаагайлыдыгазын улам экижидип, ону спортчу оюннар, маргылдаалар эрттирер төп болдуруп хемчеглерии алыр үе келгеи.

Т. САРЫГЛАР.

Кошкак удуртулгада

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң төп салбырында чурттап, ажылдап турар кижилериниң аразында спортка хандыкшылыдыглар эвээш эвес. Республика болгаш район маргылдааларынга каш удаа киржип келген мергежилдиг спортчулар-даа бар. Оларга стол теннизи ойнаар Арина Седии, хаанчы Владимир Дыдый-оол болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ындыг турбуже спорт ажылы салбырда шуут чорувайн турар дизе частырыг болбас. Спорт шөлү, заяы, дериг-хереселдер шуут чок. Ортумак школада безин таарымчалыг дериттинген спорт шөлү ыыдынмаан. Моөн уламыидан кандыг-даа маргылдаалар, оюннар болбайн турар. Эрткен чазын волейболга элээп наш команда чергемилии шенээжип ойнаан. Ол хевээр мынчага чедир маргылдаалар болуп корбээн.

Суурнуң аныяктары хостуг үезин хөглүг, ажыктыг эрттирер черлер чок болуп турар. Совгоу үеде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар болганчок-ла илерел турар апарган.

Ак-Туругда күш-культура ажылының чорувайн турарының чыыдагааны бир талазында, ында комсомол организациязының кошкак удуртулгазында, организаинчы ажылды чоруткайн турарында, ийиде, спорт организациязын тургускаанында. Ол ышнаш тус черниң партия, совет органнары, районнуң спорт комитеди күш-культураның ажылынче кошкак ниитээгейии салып, ону экижидиринче угланган шиитирлерии четпес боттандырып турарында болуп турар.

Ынчангаш хамаарышкан организациялар салбырда спорт ажылын экижидер хемчеглерни алыр үе келгеи.

К. КОМБУ.

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКАНЫҢ» ТУСКАЙ МАГАЗИНИ

1972 чылдың сентябрь 20-ден октябрь 10-га чедир складтарга салаашкын кылырын херегленчилерге ынчадып тур. Саналшкын аргалар мурнунда бүгү документилерни ынап көөрүн чаалап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, чогаадыкчы аныяктар киллизиниң 21-47 үлетпүр киллизиниң 22-64, чаңгыс киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун хелбейн барганда 32-75 Телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделядa 6 катап үнер

ТС—01010.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 14 ЧЕТВЕРГ № 217 (8985).

ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **42.145** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 38,3 хуузу-дур.*

ШАК-ДАА, ГРАММ ТАРАА-ДАА ЧИДИРБЕС!

КАРТОФЕЛЬДИ ДҮРГЕН АЖААП АЛЫР

Бо чылын бистин республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1365 гектар картофельди ажаап алыр. Оон хөй хуруузу «Межегей», «Элегес», «Улуг-Хая», «Барлык», «Шекпээр», «Кара-Хаак», «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы» совхозтарда. Бо ажыл-агыйларда ажаап алза чогуур картофель олурткан шөл 40-деп 300 гектар чедип турар.

Ам картофельди массалыы-биле ажаап алырының үези келген. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери картофель ажаап алыр техниканы, картофельди шыгжап кадагалаар черлерни баш удур ыяк белеткеп алган. Чижээ, «Межегей» совхоз картофель ажаап алыр 10 комбайнны, 600 тонна картофель кирер шыгжамыр черин болгаш ону сорттап ылгаар пунктуну белеткээн. Ол шынаа «Элегес» совхоз база-ла картофель ажаар дериг-херекселдерни, ону кадагалаар черни белеткээн. Картофель шыгжаар черлер Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, «Бурунгаар», «Кара-Хаак», «Чыраа-Бажы», «Тээли», «Сүт-Хөл», «УТКА 25 чылы» совхозтарда болгаш Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарның колхозтарында база белеп.

Картофельди казып ажаап ап турар үеде ажыл-агыйларның удуртукчуларының соруглазы болза, келир чылдың дүжүдүнге эки шынарлыг үрезинин бирги ээлчегде урун белеткеп алыры болур. Үрезинни урун албышаан, аъш-чемге хереглээр картофельди садыг болгаш белеткел организацияларының-биле чарган керээ ёзугаар дүргеп сайгарар.

Бо чылын картофельдиң дүжүдү арай хирелиг болганда, ону чидириг чокка бүрүнү-биле ажаап алырынче онза кичээнгейни салыр херек. Бо белен эвес херек. Ону чедимткинниг шинтпирээрде, бар техниканы бүрүн күүзү-биле ажыглаары, кижилерниң күш-ажылын шын организастаары, шеф дузаламчызын чорудары чугула.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары, чижээ, «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Барлык», совхозтар картофель ажаап алыр техниканы ам-даа четчеңгей-биле белеткеп албаан, картофель шыгжаар черлерин септевээн болуп турар. Ол ажыл-агыйларда картофель ажаап алыр бригадаларны болгаш звеноларны ам-даа тургуспаан. Шак ындыг байдалбиле моон сонгаар эптежир арга чок. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери четпестерни доп-дораан чайладырының шинтпирлиг хемчеглерин алыр хүлээлгелиг.

Картофель ажаап алырын дүргедедир. соруглга-биле хоорайгүскомнар болгаш райкүүскомнар колхозтарга, совхозтарга дуза чедиреринин хемчеглерин ап турар. Картофель казарының план-онаалгазын организацияларга болгаш будүүлгелерге чедирген. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары картофель казары-биле дуза чедирип келгеннерни сагыш чоангыр хүлээп алыр, оларның ажылын шын организастаар, техниканы-биле, эргежок чүгүлга хереклелдер-биле хангырар ужурлуг.

Сентябрь 11-де медээ-биле алырга, республикада шинтизиле 349,5 гектар черниң картофели ажаап алдынган азы бүгү шелдүң 25,8 хуузу болуп турар. Тандың районнуң ажылагыйлары 617 га картофельдиң 184 газын, оон иштинде «Межегей» совхоз 300 га картофельдиң 120-зин, «Элегес» совхоз 100 ганың 32-зин, Дүржулга станциязы 27 ганың 10-ун казып алган.

«Россия» совхоз 30 гектар картофелиниң чүгле 5-жин, «Коммунизмниң херели» колхоз 20 ганың дөнгүп-ле үжүн ажаап ап, бо чүгүлга ажылды кончуг оожум чорудуп турарын айтыр херек. Оон мындай «Бүрен», «Кызыл туң» болгаш «Шекпээр» совхозтар картофель ажаап алышкынынга ам-даа этелеп кирбээнин мырнай элдептиг. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары картофельдиң массалыг ажаап алышкынын дораан организастаары, ол чүгүлга ажылга кижи күжүнүн, техниканың болгаш транспорттуң бүгү курлавырын мобилизастаары эргежок чүгүлга.

Кастынган картофельди черге кагбайн, дораан-на машинага чүдүргеш, кадагалаар черниче, садыг болгаш белеткел организацияларынче чорудар херек. Картофель шыгжап кадагалаар чери чок ындыг ажыл-агыйлар казып алган үрезин картофелин кожазы ажыл-агыйларның шыгжамыр черинге уруп алырын организастаар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозта 300 тонна картофель кирер шыгжамыр чери бар, анаа «Бурен» совхоз, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозу болгаш өскеда ажыл-агыйлары үрезин картофелин уруп ап болур арганыр.

Картофель дээрге ийги хлеб болгай. Ынчангаш ону чогуур үезинде чидириг чок ажаап алырының бүгү-ле практиктиг хемчеглерин алыры — хүнүң чүгүлга айтырыы. Тараа ажаап алышкыны-биле чергелештир, картофельди казып алырынче бар бүгү күштерин мобилизастаары партия райкомнарының, райүүскомнарның, оларның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң хүлээлгези болур. Бо чүтүлга ажылды хүн бүрүнүн контролюнга алыр херек.

Кызыл туктуг совхоз

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаала, чидириг чокка ажаап алыр дээш Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының дүжүт ажаап алышкынының талазы-биле сентябрьның баштайгы он хонуунуң түннелип СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском үндүрген.

Он хонуктуң социалистиг чарыжынга «Бурунгаар» совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары шылгарап. дүжүт ажаалдазының темпилин дүргедедип. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 3062 тонна тарааны киирип, планның онаалгазын 64,2 хуу күүсеткен.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун бо совхозка тывыскан. Совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары ол шаннапга соруг кирип, күскү хону ажылдарын кыска хуусаала доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Кызылда сүт ажыл-агый черинин чолаачызы Петр Максимович Кузьмин бирги класстың чолаачызы. Ол болза тараа ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунда барган.

Анаа баргаш, баштайгы тарааны күрүне шыгжамырынга ол чедирген болгаш оортан бээр колхозтуң тараазын Кызылдың сайгарылга баазазынче хүннүң сөөртүп турар. Оон ажылын колхозтуң ажыл-ишчилери үнелел, чедимнээнии демдеглеп турарлар.

ЧУРУКТА: П. М. Кузьмин.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ленин аттыг колхозта

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың ийиги чылында Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң тараажылары часкы хөвү ажылдарын агротехниктиг чүрүмнер ёзугаар дооскаш, чайгы ажаалдазын шынарлыг чоруткан. Оон түннелинде багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Бо хүннерде оон ажаалдазын чорудуп турар.

Колхозтуң механизаторлары баштай чинге-тараа ажаалдазынче киргеш, 200 ажыг гектарны дөрт кестирген. Оон бир гектарындан ортумаа-биле 13 центнер дүжүттү алган. Күрүне шыгжамырынга 160 тонна ажыг чинге-тарааны урган.

Ажыл-агыйның дүжүт ажаап алышкынында киржип турар ишчилериниң аразында мурнакчыларның саны хүн келген тудуи-па көвүдеп орар. Комбайнерлер Түлуш Синрин, Ондар Шаңмак тараа кестирер нормазын доктаамал ажыр күүседип, чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

М. СЕВЕН.

Сиген белеткээри күүсеттинген

Нинтяның малынга дегчир сайның мал чемин белеткеп алыр дээш Улуг-Хем районда «Куш-ажылдың хостуун» совхозтуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап тургаш, 2029 тонна сигенни сарааттап турганнаш, планның онаалгазын 100,4 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйның Торгалыг салбырының сиген белеткээр звеноларының бердинген онаалгазы күүседири-биле кызымак ажылдаашаш, даалгазын 146 хуу боттандырган азы ниитинин малынга 1424 тонна сигенни белеткеп берген. Бо салбырның чедимткинниг ажылдаанын дээш СЭКП райкомунуң болгаш Кызыл тугуң анаа тывыскан.

Сувак Алдың-оолга удуртукан звено сиген белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуругунга чоруп келген. Оон кежигүннери бердингеп даалганы ажыр күүседири чаагай чанчыл болган. Звено совхозтуң директизязының, партия болгаш профсоюзтың комитеттериниң шилчиир вымпелин база акша шаннаның дөрт удаа алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ниитинин малынга чем белеткелин ам-даа уламчылавышаан.

Партия райкомунуң секретары интервью берип тур

Ынчаарга 400 гектарның тараазын ажаан — 4000 центнерни бастыртан комбайнер «Иж-Юпитер» дээр мотоциклдиг таланун алыр апаар. Шак мындыг үш яңгы макталшаннаалды комбайнерлерге тургускан чүве.

— Василий Миронович, комбайнерлериңе соонда дүжүт ажаап алышкынынга кол кижилер чолаачылар дээп болгай силер, оларга кандыгыл?

— Бага шыырак. Комбайндан тараа сөөртүүнге бирги черни алган чолаачы Хүндүлет бижик-биле шаңнадыр, материалдыг шаңнал-макталды база-да «Иж-Юпитер» деп мотоциклди эллиг чок садып алыр эргени алыр. Ындыг болганда ол чолаачы комбайн маңнатпас, тараага бичии-даа чидириг болдурбас ужурлуг.

— Ниитиниң малыпта быжыг чем-суурлуг белеткээр дээп улуг ажыл база чоруп турар. Ылаңгыя савынны ажаап алырында ажылдан турарларга моральдыг болгаш материалдыг макталшаннал үстүнде дег таарыштыр корду̇нген ирги бе, Василий Миронович?

— Чүгле тараа деп чаңгыс талалаваан, ону база түгүлга ап корген бис. Макталшаннаалдарны база тургускан. Чижээ, савынны пресстээринде ажылдап турар трактористмашиниске ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедимткинниң делгелгезивче баар хазас шүтөнкавы бодупуң ажылдап турар ажыл-агыйындан тыпсыр. Ындыг болгавда ол тиэрби хонук дургузунда 2400 тонна савашы пресстээр ужурлут. Ол база-ла чиик эвес норма — хүн бүрүде-ле 12 тонналан эвээш эвес савашы пресстээр апаар. Шолде чидириг чер сапка савашы болдурери база чымыштыг. Ынчангаш база-ла ол үе дургузунда 1600 гектар черниң савашын пресстээр азы сарааттаар ындыг белеткеп болдурген машиниске оон бодуңуң ажыл-агыйының күсели-биле делгелге баар путёнканы бээр. Ол шынаа дүжүт ажаап алышкынының болгаш пилотиниң малынга чем белеткелиниң үезинде техниканың апаа турар чорууң болдурбас дээп, эки ажылдаан мастер-ээдичи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлет бижик-биле шаңнадыр, ажыл-агыйының күсели-биле база-ла делгелге баар путёвка алыр.

— Часкы тарылганы кыска хуусаада эки пылаарлыг чорударда черни баш бурунгаар белеткеп алыр деп негелде бар, күскү аңгыс аңдарылганын канчаар организастаап ирги?

— Комбайнның соон дарын аңдазының ангысче! Бистиң механизаторларывыс ам ындыг кыпсырыглыг ажылдан киринмес. Келир чазын тараа чаштырар шөл хүнүүн-не көвүдеп турар. Чөрби ажыл хүнүнде «Беларусь»-биле 225 азы ДТ-75-биле 350 га черни аңдаргаш, бирги черни эллээн трактористе «Иж-Юпитер» садыл алырының талонун бээр.

— Моральдыг макталшаннаалга хамаарыштыр Хүндүлет бижиктен оске кандыг хемчеглерни ажылдап кылганыл, Василий Миронович?

— Дүжүт ажаап алышкынының үезинде СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир вымпелин тургускаш. Ону беш хонуктуң түнелди ёзугаар эң дээре комбайнерге тыскыр, комбайнерлериниң социалистиг чарыжына хамаарыштыр тускай бюллетеньни үндүрер. Ажаап алышкынга шылгараан механизаторларны районнуң Хүндүлел самбыразынга киирер.

— Соолгу айтырыг: ажылагыйлардан тилекчиниң канчаар тодарадырыл, оон күүсеткен турар ужурлуг негелдеп чүл?

— Негелде-даа — улуг. Шаңнал база шыырак: кайы-бир ажыл-агый тилекчи болур дизе, дүжүттү эң-не кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин доллур болгаш аңыр күүседир, үрезинни чогуур оёувле бүрүн уруп алыр, савашны шуптуузун болуп, сараттаар, прессторлар келир чылдың дүжүдүнге чеңи эки шынарлыг белеткээр. Бо тавырылгада ол ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугуң акша шаңналы-биле коды тыпсыр.

Моон чижээн ажыл-агый бүрузүндеп корун болур бис. «Улуг-Хая» совхозту алырлы. Ол ажыл-агыйның Баян-Кол бригадазының комбайнерлерин болгаш «Найыраддан» ында шофтер келген он ажыг комбайнер баштайгы хүннерде тараазы тавычалай кестиреринге-даа, бастырарыгга-даа шылгарааннар. Совхозтуң комбайнерлериниң аразында социалистиг чарыштың негелдерин ёзугаар беш хонуктуң түнелдерин ында доктаамал үндүрүп турар. Шефтеп келген комбайнерлер Ондар Биледей, Сердип Маадыр-оол олар беш хонуктуң түнелеп-биле дараалаштыр бирге, ийиги, үшкү черлерни алгаш, акпа шаңналдарын алганнар.

Материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкини

Сибирьниң, оон иштинде Тываның-да тараазының салым-чолу ону ажаап алырыпкын хуусаазындан улуубиле хамаарыжыр болгай. Дүжүттү кыска хуусаада чидиргеш чок ажаап алыр дээш дүн-хүн дивейн ажылдан турар тараажыларның тура-соруун кодурер соруглга-биле кандыг хемчеглерни ажылдан кылганыл? Анаа хамаарышкан айтырыгларны СЭКП Улуг-Хем райкомунуң ийиги секретары эш В. М. ЕВТЕШИНГЕ бистиң корреспондентивис салган.

— Айтырыгны райкомнуң бюрозунга чугаалашкан. Ажаап алышкын үезинде районнуң ажыл-агыйларының, тараажыларның аразында социалистиг чарыштың негелдерин аңаа бадылаан чүве. Чаа дүжүттүң салымын шинтпирлээргеге кол күш комбайннар болгаш автотранспорт, кол кижилер — комбайнерлер болгаш чолаачылар болур. Ынчангаш хамыкты мурнай оларга хамаарыштыр социалистиг чарыштың негелдеринге, моральдыг болгаш материалдыг макталшаннаалды мыйчаар тургускап.

Чөрби беш ажыл хүнүнде дөрт кестирлиге шилчиирдерге 300 гектар тараа культурадарын эки шынарлыг ажаап, 5000 центнер тараапы кымны-даа мурнай бастырган комбайнерни СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлүг биижи-биле шаңнаар. «Запорожец» дээр автомобильди соорг чок садыл алырының талонун аңаа бээр.

Ол-ла негелдеге дүүштүр. ол-ла хуусаада 450 га черниң тараазын ажаагаш, 4500 центнер тарапы бастырган комбайнер Хүндүлүг биижикти албышаан, «Урал-М-86» маркалыг мотоциклди эллиг чок садып алырының талонун алыр.

Ынчаарга 400 гектарның тараазын ажаап — 4000 центнерни бастыртан комбайнер «Иж-Юпитер» дээр мотоциклдиг талонун алыр апаар. Шак мындыг үш яңгы макталшаннаалды комбайнерлерге тургускан чүве.

— Василий Миронович, комбайнерлериңе соонда дүжүт ажаап алышкынынга кол кижилер чолаачылар дээп болгай силер, оларга кандыгыл?

— Бага шыырак. Комбайндан тараа сөөртүүнге бирги черни алган чолаачы Хүндүлет бижик-биле шаңнадыр, материалдыг шаңнал-макталды база-да «Иж-Юпитер» деп мотоциклди эллиг чок садыл алыр эргени алыр. Ындыг болганда ол чолаачы комбайн маңнатпас, тараага бичии-даа чидириг болдурбас ужурлуг.

— Ниитиниң малыпта быжыг чем-суурлуг белеткээр дээп улуг ажыл база чоруп турар. Ылаңгыя савынны ажаап алырында ажылдан турарларга моральдыг болгаш материалдыг макталшаннаалга хамаарыштыр корду̇нген ирги бе, Василий Миронович?

— Чүгле тараа деп чаңгыс талалаваан, ону база түгүлга ап корген бис. Макталшаннаалдарны база тургускан. Чижээ, савынны пресстээринде ажылдан турар трактористмашиниске ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедимткинниң делгелгезивче баар хазас шүтөнкавы бодупуң ажылдан турар ажыл-агыйындан тыпсыр. Ындыг болгавда ол тиэрби хонук дургузунда 2400 тонна савашы пресстээр ужурлут. Ол база-ла чиик эвес норма — хүн бүрүде-ле 12 тонналан эвээш эвес савашы пресстээр апаар. Шолде чидириг чер сапка савашы болдурери база-ла ол үе дургузунда 1600 гектар черниң савашын пресстээр азы сарааттаар ындыг белеткеп болдурген машиниске оон бодуңуң ажыл-агыйының күсели-биле делгелге баар путёнканы бээр. Ол шынаа дүжүт ажаап алышкынының болгаш пилотиниң малынга чем белеткелиниң үезинде техниканың апаа турар чорууң болдурбас дээп, эки ажылдаан мастер-ээдичи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлет бижик-биле шаңнадыр, ажыл-агыйының күсели-биле база-ла делгелге баар путёвка алыр.

— Часкы тарылганы кыска хуусаада эки пылаарлыг чорударда черни баш бурунгаар белеткеп алыр деп негелде бар, күскү аңгыс аңдарылганын канчаар организастаап ирги?

— Комбайнның соон дарын аңдазының ангысче! Бистиң механизаторларывыс ам ындыг кыпсырыглыг ажылдан киринмес. Келир чазын тараа чаштырар шөл хүнүүн-не көвүдеп турар. Чөрби ажыл хүнүнде «Беларусь»-биле 225 азы ДТ-75-биле 350 га черни аңдаргаш, бирги черни эллээн трактористе «Иж-Юпитер» садыл алырының талонун бээр.

— Моральдыг макталшаннаалга хамаарыштыр Хүндүлүг биижиктен оске кандыг хемчеглерни ажылдан кылганыл, Василий Миронович?

— Дүжүт ажаап алышкынының үезинде СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир вымпелин тургускаш. Ону беш хонуктуң түнелди ёзугаар эң дээре комбайнерге тыскыр, комбайнерлериниң социалистиг чарыжына хамаарыштыр тускай бюллетеньни үндүрер. Ажаап алышкынга шылгараан механизаторларны районнуң Хүндүлел самбыразынга киирер.

— Соолгу айтырыг: ажылагыйлардан тилекчиниң канчаар тодарадырыл, оон күүсеткен турар ужурлуг негелдеп чүл?

— Негелде-даа — улуг. Шаңнал база шыырак: кайы-бир ажыл-агый тилекчи болур дизе, дүжүттү эң-не кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин доллур болгаш аңыр күүседир, үрезинни чогуур оёувле бүрүн уруп алыр, савашны шуптуузун болуп, сараттаар, прессторлар келир чылдың дүжүдүнге чеңи эки шынарлыг белеткээр. Бо тавырылгада ол ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугуң акша шаңналы-биле коды тыпсыр.

Моон чижээн ажыл-агый бүрузүндеп корун болур бис. «Улуг-Хая» совхозту алырлы. Ол ажыл-агыйның Баян-Кол бригадазының комбайнерлерин болгаш «Найыраддан» ында шофтер келген он ажыг комбайнер баштайгы хүннерде тараазы тавычалай кестиреринге-даа, бастырарыгга-даа шылгарааннар. Совхозтуң комбайнерлериниң аразында социалистиг чарыштың негелдерин ёзугаар беш хонуктуң түнелдерин ында доктаамал үндүрүп турар. Шефтеп келген комбайнерлер Ондар Биледей, Сердип Маадыр-оол олар беш хонуктуң түнелеп-биле дараалаштыр бирге, ийиги, үшкү черлерни алгаш, акпа шаңналдарын алганнар.

Районнар аайы-биле тараа дужаалдазы мындыг болган.

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
БАЙ-ТАЙГА	130	78	60
ТАҢДЫ	59000	22261	37.7
КАА-ХЕМ	27000	13721	50,8
УЛУГ-ХЕМ	5580	1685	30.2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4940	567	11,5
БИИ-ХЕМ	13000	1213	9.3
КЫЗЫЛ	5000	2613	52.4

Тарааны — Төрээн чуртка

КАЗАХСТАННЫҢ ТАРААЗЫ

Казахстанның тараазы күрүне шыгжамырынче соксаал чок кирип турар. Республиканың ажыл-агыйлары сөөлгү беш хонукта тарааны белеткел черлеринче мурнумдагы беш хонукта кииргенинден 30 ажыг хүү хөйнү киирген.

Казахстанның тараазы бо чылын онза дүжүттүр болган. Күр черлерниң тараазы мурнумдагы чылдарныңдан дыка бедик.

Тараа кадагалаар черлерже тарааны дүргеп чорудар соруглга-биле республиканың колтараалаң черлери болур сонгу талакы областарның хөвү оруктарынче беш ажыг мүң автопоезд үнген. бо дээрге эрткен чылдаашындан бир мүн автопоезд хөй болуп турарын ол.

Сонгу Казахстанда сөөртүлгелерниң ажыктыг системазын нептерткен автомобилистениң дүржүлгазы кичээнгейни хаара түдүл турар. Ында автомобильдерни комплектиг ажаалга-транспорт бригадаларында киирген. Ол областың Сергеевск районунуң бүгү ажыл-агыйларында сес-он комбайндан тургустунган бөлүк бүрүзүнге ийи машинаны, тракторчу болгаш сес-он көжүгү берген. Бо таварылгада автомобиль бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүү үш катап үлгадыр. машиналарның чамдызын шаннардан элеваторже тараа дажыттыларынга хостаан.

Тараа хүлээп алыр черлерге тараа чедиреринниң шак бырымдаалаар графигин сонгу талакы областарда улам калбаа-биле пептередип турар.

СӨӨЛГҮ КОМБАЙННАР ЧОРУТКАН

Оренбург областың чөөн талакы районнарының кызылтас тараан делгем хөвүларындан бөлдүрүкчүлерлиг сөөлгү комбаннар чоруткан. Тараалар бастырарын ында чер болгаанда дооскан. Адамовск, Кваркенск, Новоорск болгаш күр черниң өске-даа районнарының совхозтары тарааның байлак дүжүдүн өстүрүп, Оренбург тараазынга улуг салымышкынын киирген.

«Кандры-Кумакский» совхозта Ю. Петрушенконуң бригадазы гектардан-на 16,6 центнер тарааны бастырып. планнаттынганындан дыка хөй — 43 мүң ажыг центнер тарааны ажаап алган. «Краснодарский» совхозта коммунист В. Мордасовтуң бригадазы 2422 гектар кызыл-тасты тарын өстүрген. Ол бригада гектардан-на 18 центнер дүжүттү алган.

Күр черниң ажыл-агыйлары тавычалар бастырары доозуган соонда элеваторларже тараа сөөртүрүн шапкынчыдып берген. Новоорск районнуң тараажылары улуг чедимткинниг болуп, күрүне шыгжамырынга 861 мүң центнер тарааны чедирген, ол дээрге күрүнениң ийи ажыг планындыг. Күр черниң Адамовск дээ сураглыг районну база оортан дудак чок болуп, элеваторларже ийи миллион центнер ажы тарааны чедирген.

ШАК ГРАФИГИН ЁЗУГААР

Күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенинин дүтайын Кустанай областың Тарановский районунуң тараажылары бир дүтаарында рекорттаан. Элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр черлерже 130 мүң тонна тараанны чоруткан. Районнуң тараажылары чүртүүн шыгжамырынга ам-даа 50 мүң тонна ажыг кызыл-тасты киирерин аазап турар.

Тараа сөөртүрүнүң шак бырымдаалаар графигин ёзугаар мында ажылдап турар. Хөчүк чүктээр бежен автомобильден тускай отрядты ында немей тургускан болгаш анаа күчүлүг чүдүрүкчүлерни бергеп. Шаңнарда хөй тараа мөөннелп берген черлерже отрядты дораан-на чорудуп турар. Чаңгыс чорушкунда безин автоотряд 700 тонна чедир тарааны апаар. Тарааны будун хонук иштинде сөөртүп чорук ол чүтүлга ажылды бедик темпилиг чорудар ярганы ол районга бергеш. Күрүне шыгжамырынга хүнүүн-не 7—8 мүң тонна тараа киирип турар.

ДҮНЕКИ РЕЙСТЕР

Күргап областың тараажылары күрүне шыгжамырынче ам бээрге 250 мүң тонна тарааны чоруткан. Эртекөгүн хонуктарда тараа хүлээп алыр черлерже 40 ажыг мүң тонна кызыл-тасты, арбайны, сулыны, чочан-тарааны чоруткан.

Ажыл темпизин ам-даа бедидир. Колхозтарда болгаш совхозтарда тараалар кеземделээп дооступ турар. Ынчангаш комбайнниарның хөй вуруузу ам бастырылгаже шилчиир берген. Ол чорук оруктарга машиналар шимээшкинин улам көвүдедир. Күргап областың белеткелчилерни хүнүнде 76 мүң тонна тарааны чоруткан. Районнуң тараажылары чүртүүн шыгжамырынга ам-даа 50 мүң тонна ажыг кызыл-тасты киирерин аазап турар.

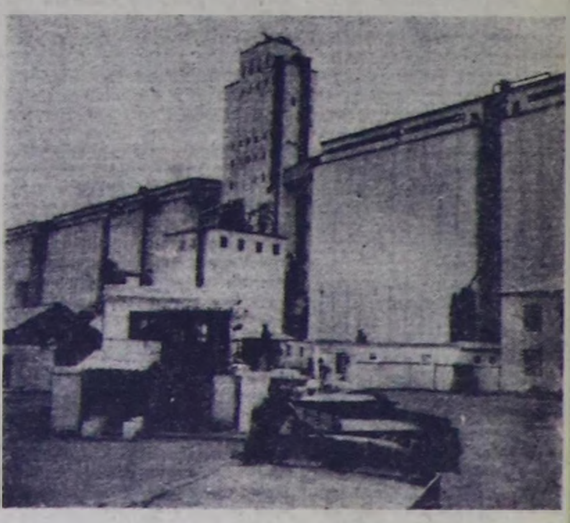
Тараа сөөртүрүнүң шак бырымдаалаар графигин ёзугаар мында ажылдап турар. Хөчүк чүктээр бежен автомобильден тускай отрядты ында немей тургускан болгаш анаа күчүлүг чүдүрүкчүлерни бергеп. Шаңнарда хөй тараа мөөннелп берген черлерже отрядты дораан-на чорудуп турар. Чаңгыс чорушкунда безин автоотряд 700 тонна чедир тарааны апаар. Тарааны будун хонук иштинде сөөртүп чорук ол чүтүлга ажылды бедик темпилиг чорудар ярганы ол районга бергеш. Күрүне шыгжамырынга хүнүүн-не 7—8 мүң тонна тараа киирип турар.

ДҮНЕКИ РЕЙСТЕР

Күргап областың тараажылары күрүне шыгжамырынче ам бээрге 250 мүң тонна тарааны чоруткан. Эртекөгүн хонуктарда тараа хүлээп алыр черлерже 40 ажыг мүң тонна кызыл-тасты, арбайны, сулыны, чочан-тарааны чоруткан.

Ажыл темпизин ам-даа бедидир. Колхозтарда болгаш совхозтарда тараалар кеземделээп дооступ турар. Ынчангаш комбайнниарның хөй вуруузу ам бастырылгаже шилчиир берген. Ол чорук оруктарга машиналар шимээшкинин улам көвүдедир. Күргап областың белеткелчилерни хүнүнде 76 мүң тонна тарааны чоруткан. Районнуң тараажылары чүртүүн шыгжамырынга ам-даа 50 мүң тонна ажыг кызыл-тасты киирерин аазап турар.

Тараа сөөртүрүнүң шак бырымдаалаар графигин ёзугаар мында ажылдап турар. Хөчүк чүктээр бежен автомобильден тускай отрядты ында немей тургускан болгаш анаа күчүлүг чүдүрүкчүлерни бергеп. Шаңнарда хөй тараа мөөннелп берген черлерже отрядты дораан-на чорудуп турар. Чаңгыс чорушкунда безин автоотряд 700 тонна чедир тарааны апаар. Тарааны будун хонук иштинде сөөртүп чорук ол чүтүлга ажылды бедик темпилиг чорудар ярганы ол районга бергеш. Күрүне шыгжамырынга хүнүүн-не 7—8 мүң тонна тараа киирип турар.

КРАСНОДАР КРАЙ. Брюховецк станцияда чаа элеватор бо чылдың дүжүдүнүң тараазын хүлээп ап эгелээн.

ЧУРУКТА: тараа сөөртүкен машиналарның ында кээп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭТА-НЫҢ МЕДЭЭЛЕРИ

УЛАН-БАТОР. Экономистер Дуузалажылга Чөвүлелиниң геология талазы-биле доктаамал комиссиязының ээлгелиг хуралы Улан-Баторга ажыттыган. Хуралда Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Монголдуң, Польшаның, Румыниянның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның төлөөлери киржип турар.

ХАНОЙ. ВДР-ниң агаардан халдваашкыннарга удур камгалалының кезектери Ханойнуң агаар делгемнеге бир америка самолёттуң дүжүр аткан. Дагсон можуга ийи «Ф-4» самолёттуң база дүжүр аткан. Бо дугайын ВИА агентилел дыпатман.

КАИР. Араб чурттар лигазының Чөвүлелиниң ам Каирде эртип турар 58-ки сессиязы он араб чурттуң даштыкы хереглер болган камгалал министрлери составтыг тускай комитедин тургузар деп шиитпир үндүрген. Комитет болза Израильниң совлавайн турар агрессиязын ойтур шаңнар демиселди кады чорударының планын белеткээр сорулгалыг. Комитетиң хуралдарынга Удурлавышкынның палестин шимчээшкининиң төлөөлекчилери база киржир.

ПАНАМА. Августа соңгулда болган соонда чурттуң парламентизи — национал хурал Панамага катап ажылдап эгелээн. Баштайгы хүнде национал хуралга чугаалажырыбиле Американың Каттышкан Штаттарының Панама каналын башлаашкын турарын хүсээс резолюция толевилеани киирген. «Панама каналының девискэри — бистиң черивис кезии — АКШ-ка ону сатпаан, шилчидип-даа бербээн, харын ол чурт ону хөөлөү-дурум барымдаалагайн эжелеп алган деп чүвени бүгү делегей бүлүг шаңналы чугаалаан.

МОГАДИШЮ. Сомалиниң найысылалының чүдүмчүларынга удаас совет автобустар чоруп турар апаар. Львовтуң автозаводунга бүдүргеп, ужен ийи олуттуг машиналар Могадишюга чеде бергеп.

ТОКИО. Үүрмектеп садар рис ортаан япон чазак улгатпырар деп турар. Анаа удурлапырының массалыг чыскаалы япон пайысылалга болган. Рис ортаан 8,1 хуу улгатпырар дугайында чазактың сапалып чугаалажыр комиссия чер болгаш ыяш ажыының министерствозунуң баишыныың мурнунда хүүлдап турар. Анаа ол планнарны бот тарының «хорюок» деп шиитпирлиг буруу шаңналының чаңгыс эп-сеткилдиг медеглөөр деш ажылчы чоннуң, хереглел болгаш тараачыннар организацияларының төлөөлекчилерни чыылган.

Төрээн чуртка хөй тарааны берээл!

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА ТЕМПИНИ УЛАМ БЕДИДЕР

Республиканың тараалаг районнарының бирээзи Каа-Хемниң хонуларында чаа дүжүт ажаап алыышкыны интирлиг үезинде киргеп. Тараажының бүгү чыл дургузунда бедик дүжүт дээш күнниишкинниг ажыл-ижин хөзээр, үнелээр үе келгеп. Тараа дээрге агровомбарның чер ылыы билдиилиг организасыны, агротехниканың чумун шынгыы сагып, тарылы кандыг янзы эрттиргеин, механизаторларның ыышын шынарын, колхозы, совхозтар удуртукчуларының күүт үнүүшкүнүн кайы хамаарыгаза турганын, чаа күүт дээш политмассалыг ігаш организаикчы ажылды инаары-дыр. Ол дээрге парті, совет, комсо ажыл-агый ганнарынга база бир шинтлиг шылгалда болур.

Баштайгы шылгалданы бажээвес тутпаан бис дээрзинге чиганнинг чок. Сентябрьы баштайгы он хонуунда үүт ажаап алыышкыныа күрүнеге тараа дужаамың бедик темпизи болгаш ээ ажыл-агый ажылдарыт бүгү комплексизин оргастыг чорудуп турары ш бистин районга СЭКП ва обкомунуң, республикат Министрлер Чөвүделиниң гаш облпрофчөвүделиниң ленир Кызыл түгүн бистин онга тыныскаы ону хөлеп турар. Бо хүннерге ир 21300 га черинин тараат вестиргеп болгаш оон 00 газыны бастырган, күрүне 13000 тонна тарааны сат-. Тараанын ортуман дүжүбир гадан 18 центнер болуп ар.

ре-түнелдиг ажыл-ишгаар бүтээн. Бүрүнгү чылдүжүттү ажаап дооскан ан бо чылдың дүжүдүнге ткел ажылдарын чорусаскы тарылганы багай ; деңнелге эрттиргеп бис. стүүп алган дүжүттү ары — эң харыысалгалыг болгай. Ынчангаш районпартия организациязы ол ула кампанияга баш удур амчалыы-биле белеткенип, итиктиг болгаш организакажылды калбартып эгет. «1972 чылда дүжүт алдазын болгаш кодээ ыл-агый продуктуларын ткээрнин хандырар хемчегдуталыында» СЭКП ТК-ның аш ССРЭ-ниң Министрлер үлелиниң докталалыы колларның, совхозтарның ыл-ишчилеринге калбаа-биганыштырып, анаа дүүмчорүүр ажылдарны чорутывыс—организаикчы ажылүлүг идиги берген.

жаап алыышкынчо кирер нунда бүгү техниканы тоүезинде болеткеп, оон елгезиин шынарлыг чорутый амгы үеде эки түнелди гузуп турар. Бир кол

Тараажыларга мактадыг

«Искра» колхозтуң Чаңгыс-Хадында хову турлаа — Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының, ову турлагларының аразында арыг-силиг талазыбиле эң көрүштүг, чаарымчалыг болуп турар. Оон столоваязынга, кызыл-булунга болгаш тараажылар удуп, дыштанып черинге баарга эки дериттинген, дыка арыг.

Бо бүгүде повар Д. Б. Ооржактың биче эвес үлүү кирген. Довук Бокпай-ооловна чүгле повар эвес, хову турлаанда партия бөлүүнүң удуртукчузу. Бүгүле чүве кижиге, кижинин чаагай чоруунга таарымчалыг болзун дээш ол чүгле бодундан эвес, харын ында ажылдап, чурттап турарлардан шынгыы негелделиг.

Довук Бокпай-ооловна сөөлгү 5 чылды улаштыр хову турлаанга поварлап, кызымаккай күш-ажылы-биле тараажыларның мактадын чедип алган.

ЧУРУКТА: Довук Бокпай-ооловна ажыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

КҮРҮНЕГЕ—ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ТАРАА ДЭЭШ

Республиканың ажыл-агыйлары сентябрь 13-ке чедир күрүне шыгжамырынга Тываның 42.145 тонна чаагай тараазын киргеп. Тараа садарының талазы-биле Таңды, Каа-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары мурнуку одургда чоруп турар.

Колхоз, совхозтарның күрүнеге садып турар тараазының шынар кондициязын мынчаар докталаткан. Чижээлөөрге, кызыл-тастың шынар кондициязы өл-шыгы 15 хуу, бокту 1 хуу, өске тараалар-биле холукпаазы 2 хуу болгаш арыг денизи 750 литрограмм болур. Өл-шыгының болгаш бокту-ның талазы-биле шынар кондициязынга хамаарыштыр тараалларга арыг немелделерни база чингелделерни тургускулаар. Ол ышкаш садып турар тараанын өл-шыгы, бокту улгалыр болза, ону кургаттырбышаан, ол дээш төлеттирер апаар. Тодаргайларга, шынар кондициязындан өл-шыгы ажып турар апарза, өртээнин 0,4 хуузун, а бокту дээш өртээнин 0,3 хуузун тырттар. Кургаткан болгаш арыглаанының төлевирин дензи барымзаалап чорудар.

1972 чылда тараа культураларының бир тонназы дээш кинр садып алыр өртээн мынчаар докталаткан. Колхозтардан садып алырының өртээ: тонна кызыл-тастың 110 рубль, көктарааның 100 рубль, чинге-тарааның 81 рубль, арбай биле суланың 75 рубль. Совхозтардан болза, кызыл-тастың 85 рубль, көк-тарааның 84 рубль, чинге-тарааның 81 рубль, арбай биле суланың 50 рубль.

Күрүне шыгжамырында үрдунган культуралар амдыызында арыг-даа болза, өл-шык болганы-биле ону дарый кургадыры негеттинип турар. Таңдының «Коммунизминиң херези» колхоз күрүнеге дужаар тараазын баш бурунгаар арыглаап эккеп турарын демдеглээр ужурлуг. Ол ажыл-агыйның тараазының шынар кондициязы ортумаа-биле мынчыг: өл-шыгы 16 хуу, богу 1,6 хуу, өске тараа холушканы 4,5 хуу болгаш арыг денизи 760 литрограмм. Оон ангыда «Межегей» совхозтан баштайгы хүннерде эки шынарлыг тараа кирип, немелде төлевирни алган-даа болза, сөөлүүредир өл-шык, бокту тарааларны эккеп турары хомудаанчыг.

Кызылдың сайгарылга баазазынга «Бурунгаар» совхозтан 80 тонна бокту чинге-тараа урдунган болгаш ону аштап арыглааны дээш ол ажыл-агыйдан 286 рубльди тырттип алган. Ол ышкаш сөөлгү беш хонуктарда «Тиилелге» совхозтан арыглаттырмаан кызыл-тас кирген. Оон арыглаашкынынга 3000 рубль акша төлевири негеттинер. Бо чижектерден ап көөрге, күрүнеге дужаар тарааны шаңнарга арыглап, кургаыры колхозтарның, совхозтарның экономиктиг орулгазынга ажыктыы илдең.

Чаидык ажыл-агыйларда тараа кургалыр таарымчалыг байдал чок-даа болза, оон богун, өске тараалар-биле холушканын шаңнарга аштап-арыглап алгаш, мал болгаш куш чеминге хереглеп болур арга бар.

Хүлээп алыр черлерже чоруткан тарааның үчёдун мык кылыр чорук оон сөөртүлгезинин үезинде чидириниң эвээжедип, төгүлген тараа дээш чолаачыларның харыысалгалыг болурун күштелирер. «Тиилелге», «Межегей» совхозтар, «Октябрь 14 чылы» колхоз болгаш Дуржулга станциязы күрүнеге дужаар тарааны дензилеп албайн чорудуп турары канчап-даа шын эвес.

Дужут ажаалдазын кыска хуусалның иштинде чидириг чокка чорудары — республиканың хову-шөлдеринде бүгү тараажыларның харыысалгалыг хүлээлгези.

Д. ДЕЕВ,
республиканың тараа продуктулар белеткээр будурулге эргелелиниң начальныгы.

Чарышка киржип тургаш...

СР Эвилелиниң тургустунганынын 50 юбилейинге аддар болдурган бүгү стүүн социалистиг чарыжынга киришкеп, «Тыва сентелге-тудуг» трестиң ыл-Мажалыкта сентелге-тудуг участоүн коллективи август айның будурулланыны чедишкинниг күүсеткеп. Тумонтаж ажылдарының ай планын 113 хуу, капитал сентелгени—127 хуу болгаш капитал тудуг планын—103 хуу күүсеткеп.

Саая Ким-оолга, Чыыба Мандараага удуртқан бригадалар болгаш эш Редковубовага удуртқан шеверлекчилер бригадазы ай планын 148—186 хуу күүсеткеп турарлар.

Ону Кызылдың Каа-Хем ол чарында Хавырга ховузунга кодан хөө-биле кады чоруурун бо-ла көрүп болур. Таспы чуртуг Чооду Ендан өскен черинге бичиизиндеп бээр мал кадарып келген. Сөөлгү каш чыл улаштыр ол чүгле төрүүр хой кадарып, чүс хойга онаалтыр хураган-даа, хой бүрүзүнден дүк-даа кыргып алыр талазы-биле өскелерге мурнун быладып көрбээн. Бо чылын оон көргүзүглери база-ла өөрүнчүг: төрүүр чүс хойга онаалтыр 118 хураганны мендиг-доруктуруп, бир хойдаңна 3 кг. 300 грамм дүктү кыргып алгаш, бо юбилейлиг чылда «Кара-Хаак» совхозтуң хой-жуларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Эртежи кижи

«Олутта — олча чок» деп улустуң чечен чугаазында дег, Чоодуну оон өөрү «эртежи кижи» дижир. Ол дан бажында тургаш, аъдын-хөлөгөзин азертенгеш, хоюн сүргеш откарып үнүптер. Чазын кажааларын коптарар, чайын сигенин кезип белеткээр, кыштагларын септеп алыр дээш, чүнү чок дээрил. Ол бүгүнү Чооду Ендан бижырымчалыг, эки кылып алыр чанчылдыг.

Мурнакчы малчын амгы үеде сигенининң планын күүседип алган болгаш кыштаглаашкынга белеткелди чорудуп, одаар ыяжын, өдээн бөлүп, чурттаар бажыңын, кажааларын чылыглап ап турар.

Ажыл-иш дээнде карак-кызыл малчыннын амыдыралынга кандыг солун таварылга турбаан дээрил. Үш чыл бурунгаар Ленинчи юбилейлиг чылдың будуузунде совхозтуң дирекциязы ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинче бээр халас путёвка бээр дээш, оон аалынче дыштаткан. Ол аразында Чооду хоорайже чорук кылып кире берип-тир. Малчын чаныш келирге, өөрү чорушкан, а оон оруккa ап чоруур чүүлдерин алгаш, карышкан болган.

— Хомуданчыг-ла болган. Ынчалза-даа Төрээн чурттуң найысылалынга чедер дээн күзелим эрткен чылын боттанган: туристчи путёвка-биле Совет чуртунуң найысылалы — Москваны, Ленинградты болгаш өске-даа улуг хоорайларны сонуургап көрдүм—деп, малчын чугаалап орар.

Хөй чылда ак сеткилдиг ажыл-ишээ дээш ол каш удаа шаңнал-мактала кирген. Республика найысылалының төвүнде хоорай Советиниң ажыл-агыйларының мурнакчыларының Хүндүлел самбыразында «Кара-Хаак» совхозтуң мурнакчы хойжузу, коммунист Чооду Ендаңның портредин көрүп болур. Коммунистиг партиянның аңаа дайынчызы Ч. Ендан шак ынчаар ажылдап, чурттап турар.

Д. ЕНДАН.

ПОЧТАЗЫНДАН

НЕГЕЛДЕ ЧӨПТҮГ

Бии-Хем районнуң төвүнден Хадың суурга чедир 45 километр, ол хире ырак черден чорук будурүп, садыгларны белеп эвес. Автобуска үргүлчү таварышпас, орук аай машина дозар азы боттан аътыг чоруптар. Бир эвес Хадың суурга магазин доктаамал ажылдаан, чоннуң хереглелин ой-шаанда хандырган, Бии-Хем районнуң баштаар черн ол айтырыгже кичээнгей салган болза, четпестер, негелде хомудал болбас турган.

Магазинге аъш-чем аймаанның барааннары доктаамал эвес келир, хлебти Турандан неделида чүгле 2—3 удаа экеп садыглаар. Моон соңгаар хлеб бижырар черни Хадың суурга организастаарын райпо баштаар черн өөредип көөрү чугула. Хөй аймаан чылдың эзлчеглериңге таарыштыр ойшаанда садыглаарын, ыланғыя бажың иштинин хережелдерин, эдилелдин өске-даа үүлмек чугула чүүлдерин чагыдарын хереглекчилер негеп турар.

В. Сюрюн-оол.

* * *

СЫСТЫГ-ХЕМДЕ

Совет садыгның культуразы, оон чон мурнунга эвилеп бараан болуру дээш демисел ыланғыя садыг ажылдакчызы бүрүзүнүң юл сорулгазы. Тожу районнуң Сыстыг-Хемде эъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының холушкак магазини бар. Оон эргелекчизи Д. С. Серебряков болгаш садыгжызы Л. П. Серебрякова олар садыгны доктаамал ажылдатпас, күш-ажылдың чурумун үреп турар. Ол ышкаш чамдык барааннарны магазинге киирбейн, таныштарынга садыглаар.

Садыгларының кандыг-даа докүментизи, практика мергежили чок кадайын эргелекчи садыгладып алганы база алдеп. Ол ийниң кайызы-даа хереглекчилерге карчы. Бараан саарылгазының планын ай, квартал санында чедир күүсетпейн келген. Мындыг байдал-биле моон соңгаар аптежип болбас.

О. Кыргыс.

* * *

ЧОННУҢ ЧАГЫЫН ХАНДЫРАР

Эрзиниң төвүнде аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары садар кайы-даа магазинге баарга, чоннуң хереглээн чүүлдерн ында бүрүн делгеттинген тургулаар. Ол райониуң «Морен» колхозта байдал шуут оске. Далгандан ылган чемнер аймаа, ъзт болгаш балык аймаандан консервалар экелбейн турар. Үлетпүр барааннары база ында, ыланғыя бичии урутларның сезон аайы-биле хевн келбес болгулаар.

Райпо баштаар черн (даргазы А. Ширин) кодээ магазиннерже кичээнгейни утландырары күзевнг. Малчынларга таарыжыр хереглел барааннарын, ыланғыя бажың иштинин эдилел чүүлдерни чоннуң чагыын ёзугаар хандырары чугула.

А. ТАВАА.

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ БЕДИК

ва ниитилелдиг тургушкунуңуң талазы-биле II-ниң, бистиң бүгү улус тургузукчу ажыл-чорузы марксизм-ленинизмбыжыы-биле үндезилеттчоруттувуп турар. Маркн-ленинчи өөредигни хөгери болгаш пропагандаам, совет кижилерин эзинг мировоззрениэ хелеп кижизидерн партилидеология ажылынын үзде доктаамал туруп ту-

ртийжи-политиктиг өөреңиң бүгү системазы ол газарга таныштап. Пакки-политиктиг өөредилгебүгү системазы болгаш, мунистерни теориянын ыг билиглери-биле чепзор, бедик идейлиг болмораль талазы-биле бимөзүү-шынарларга кижизидилгени күштелирериие утланган практиктиг хемчегдерни партия организациялары албышаан, оларны боттандырып чорудуп турарлар. Совет кижилерин коммунистиг кижизидилгени экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал факторларының чаңгыс аай чорууруунга улам дүүштүр чорудуп турар.

Эрткен өөредилге чылынан партия өөредилгезинин системазынга съезд докүментилерн болгаш материалдарын өөредирин калбартып чорутнын. Коммунистер оларны улуг сонуургал-биле өөренип, ынчалдарга бедик идеңкейлинин киргускеп. Теоретиктиг болгаш политиктиг айтырыгларны практиктиг сорулгаларбиле ханы холбап өөредин тургап. Бо чорук кижилерчин идейлиг далгымышкынын белиделерине, партиянын айтыкаы чүүлүн экономиктиг, социал болгаш политиктиг хөгжүдезининң программазын күүседир дээш харыысалгалыг болур чорукту бижыглаарынга дузалаан.

Съезд материалдарын пропагандалаар болгаш өөредир талазы-биле чедип алган дужулгазын ажыглавышаан, ам партия комитеттери партия өөредилгезинин системазынга чаа өөредилге чылынга белеткеңди калбартып чорудуп турар. Коммунистерниң өөредилгезинин идей-теоретиктиг деңнелин бедидерин, ленинчи теоретиктиг номнадыр, амгы үеде партияның политиказының база ону херек кырынга боттандырар аргаларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизининң ажыдан кылганы чүүлдерин болгаш түңнелдерин хамыстыр ажылдарын чорудуп турар. Материалдыг чүүлдерни будуруп турар ажылчы чоннарның ажыглавышаан, ам партия комитеттери партия өөредилгезинин системазынга чаа өөредилге чылынга белеткеңди калбартып чорудуп турар. Коммунистерниң өөредилгезинин идей-теоретиктиг деңнелин бедидерин, ленинчи теоретиктиг номнадыр, амгы үеде партияның политиказының база ону херек кырынга боттандырар аргаларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизининң ажыдан кылганы чүүлдерин болгаш түңнелдерин хамыстыр ажылдарын

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

НЕФТЬ ХЕМИ КАЛБАРГАН

Усть-Балык—Курган — Альметьевка арасының нефть дамчыдылгазының соңгу участогунда 200 километр хоолайларны тудуштур маңнаан.

Уэун дурту 1800 километр болуп турар, делегейде эң улут бо оттулар түүл оруунүң тудуунүң темпизи улам дүргеден турар. Сөөлгү айда ол орукта күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү бүдүн чартык катап бедээн. Тудугжулар соок дүшкүже чедир нефть дамчыдар 400 километр хире хоолайны салыр бодалдыглар.

УГЛАНЫЫШКЫН—МЕХАНИЗАЦИЯ

Кыргыс ССР-де Кызыл-Кийниң руда эргелелинде хөмүр-дашты сорттаар талазыбиле чаа комплекстии күрүне комиссиязы хүлээп алган. Эң чаа дериглегер-биле чепсегдеттинген ол комплекс болза орумнекчилер ажылдаар чер иштинден үш муң ажыг тонна оттулар түүлдү хонукта хүлээп алгаш, ажылдап кылыр аргалыг.

Шахтёрлар хөмүр-даш тывыжын комплекстии-биле механизастаан болгаш шахтаның шолдерин чаарты хувааганының күселі-биле лавалар-ның ажылдаарының хуусаазы ийи катап көвүдетиен. Ол бүгү болза хонукта хөмүр-дашты өрүмнеп тывырының планын хөйүү-биле ажырар арганы берген. Шынар база бедээн. Оттулар түүлдүң ботүнезн чигээн.

Чылдың эгезинден бээр онаалгага немештир хереглекчилерге 35 муң тонна хөмүр-дашты берген.

• • •

СОРТТААН КАРТОФЕЛЬДИ — КҮРҮНЕГЕ

Белоруссияның Гомель область картофельдиң массалыг ажаан алышкыны эгелээн. Картофель шолдериие комбайннарны болгаш казыкчыларны үндүргүлээн. Сорттаар пунктулар ажылдап кирген. Механнааторлар чер болганда картофельдиң сыптарын баштай кезип каапгарын практикалап турар, ол чорук картофельди чыып алырын чигедир. Сорттаан картофельди күрүнеге садып турар.

Москва чоогундан шыда чеде бергилээн автомашиналарның чолаачылары улут дузаны көргүзүп турар. Гомель областың ажыл-ишчилери Москваның болгаш Кыдыкы Соңгу үүктүң ажыл-ишчилеринче чүс муң ажыг центнер картофельди ам-на чорудуп берген.

Чоонку хүннериң иштинде Белоруссияның картофельчилеринге дуза чедирери-биле Молдавиядан болгаш Ростов областан автомашиналар база келир.

• • •

ШӨЛДЕРДЕ САМОЛЕТТАР

Мурнуу Таджикистанның хөвең шолдериниң кырында самолёттар дээскинип эгелээн. Олар болза Яван, Куйбышев болгаш Вахшс районнарның ажыл-агыйларының шолдеринде химикаттар чажарын эгелээн. Кезек болгаш, хөвең сыптарының бүрүлерин дүшкүлеп каар, ынчангаш хөвеңниң сыптары арткылап каар, оон хөвең ажаар комбайннар чигхөвеңни ажаап ап эгелээр.

Республиканың шөлдеринде машина-биле ажаап алырынга чүс муң гектар ажыг черни ылгап каан. Аңаа хөвең ажаап алыр үш муң комбайн ажылдаар. Ам техника ажаап алышкынга бүрүнү-биле белеп.

• • •

КӨДЭЭДЕ КАДЫКШЫЛГА ХООРАЙЖЫГАЖЫ

Кыргыс Совет Социалистиг Республикада «Кызыгааржы» дээр колхозта төп Тянь-Шаньның ажыл-агыйларында участок эмнелгези ажыглалга киргеп, ол болза ында ажыл-агыйларда эң-не улут болуп турар. Эмнелге черинде кезиң эмнээр болгаш терапевт кабинеттери, уруглар салбыры, божулга бажыңы, аптека, лаборатория, рентген кабинеди бар.

Бо эмнелге черн — кодээниң ол кадыкшылга хоорайжыгажының чамдыызы болуп турар. Аңаа болза уругларга сүт кухнязы болгаш оске-даа албанның черлери база кирип турар. Ол бүгүү шуптузуп колхозтуң акша-хөреңгизи-биле туткан. Кодээге эмнелге албан черлерин тударынга идепкейлиг киришкени дээш, ол колхозтуң даргазы Кошой Авдалиевти «ССРЭ-ниң кадык камгалалының тергинии» деп демдек-биле шаңнаан.

(СЭТА-ның корр.).

Курган области тараның эки дүмүдү үнген. Үш комбайнерлер—Алексей Холявко, Курбан Дарбаев болгаш Александр Щеголев олар патриотчу эгелээшкинии кылганнар. Олар Уралдың, Сибирниң болгаш Казахстанның тараажыларын ажаап алышкынны кыска хуусаада, чидириг чокка чорудар дээш чарыштыг улам калбартырынче кыйгырган.

«Катайский» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Курман Дарбаевтиң удуртканы звено 1200 гектар черниң тараазын тарып өстүргеш, ону түгле 6 хонук иштинде бүрүнү-биле ажаап алган.

ЧУРУКТА: комбайнер Александр Кокшаровка совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы М. Пономарев кызыл-тастан кылган Хүндүлел веногун тыпсып тур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Камгалал-72» дең шериг өөредилгези

ПРАГА. (СЭТА). Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериин Чепсектиг Күштеринин Каттышкан командылал черинин планын ёзугаар Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериин шериглериниң болгаш армия штабтарының калы шериг өөредилгези сентябрь 12-де ЧССР-ниң девискээринде эгелээн.

Ол өөредилгеде Венгр Улусчу армиязың, ГДР-ниң Национал Улусчу армиязының, Польша шеригнин, Совет Армияның болгаш Чехословак Улусчу армиязының кезектери киржип турар.

Өөредилгени ЧССР-ниң национал камгалал министри армия генералы М. Даур удуртуп турар.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштери дайынчы идепкейни хоолга ыяк тутпушаан. Бүгү фронтуларда изиг тулчуушкуннар соксавайн турар.

Патриоттар соңгу талакы секторда дайзынының халдаашкыннарын ойтур шаап, ону улуг когаралдарга таварыштырып турар. Куангчини долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар боол турар.

Сөөлгү каш-ла хүн дургузунда Куангнам можунуң Тиенфыок хоорайы изиг сегиржип алышкыннарның шолу болу берген. Кюэшон шынаанын мурнуу талазында, стратегияга чугула ол девискээрге хосталга күштериниң күчүлүг бүзөлөөшкинии чалча шериглериниң доктаадыр дээн хамык оралдажышкыннары чедиишкин чок боол турар. Сайгон шериглериниң козектери атканаавышаан.

Дайзының • Сайгондан 24 километр соңгу талада, Биенхоа базазын ракеталар-биле боолаан. Дайзын дириг күш талазы-биле улуг когаралга таварышкан. Балыглатканнарның 29-зу америк шериг албанныглар болган. Патриоттар америк-сайгон шериглериниң Сайгон чоогунда Таншонятта эң улуг ужар түүл базазын база боолаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк командылал АКШ-тың ужар чүүдүнүң мурнуу-вьетнам девискээрни бомбалаарын күштелдирип турар. Сөөлгү кашла хүн дургузунда безин бомбалакчы «В-52» самолёттар Куангчи можуже бир хонукта ортумаа-биле 19 ужудуушкун кылып турган. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң Контум, Плейку девискээринде, Меконг шынаазында туруштары мооцнеттинген бомбалаашкыннарга база таваржып турар. «Ужар шивээлер» сөөлгү чаңгыс-ла хонук дургузунда безин 25 ужудуушкунну кылгаш, чүс-чүс тонна бомбаны октаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары Сайгонның чалча шериглериниң кезектеринге удур тулчуушкуннарга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзының Виньдиң можуда хөй-хөй туруштарын атакалаан. Патриоттар 180 хире кижини саңдан үндүргеп, 6 үтер-боону, куяктыг 2 автомобильди чок кылган, окчемзектиг 2 складты үрей боолаан. Патриоттарның отрядтары Митхо можуга дайзынның болүк хем судноларын атакалааш, оларның бежин сугже дүжүр атиин. Дайзын чүс-чүс кижизин өлүртүп, балыглаткан. Патриоттар хөй санныг боо-чепсекти хуваап алган.

Лаостуң улусчу-хосталга армиязының зенитчилери база бир америк «Фантом» самолёттуу дүжүр аткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның кыдыкы соңгу талазында Куангчи хоорайны долгандыр күштүг тулчуушкуннар катап кыптыгып үнген. Сайгон ёзу-чурумнуң далай чадаг-шериглериниң козектери ол хоорайны әжелеп алыр дээш улутла о р а л д а ж ы ш к ы н н а р ы н кылып турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы дайзының хоорай шивээзинче үүктүп турар аг-шеринин күчүлүг боолаан. Америк ужар түүл Куангчиниң чоок девискээрлерни араатанзыг бомбалап турар. Бомбалакчы «В-52» самолёттарның эрткен сөөлгү хонукта Мурнуу Вьетнамче халдаан 22 ужудуушкунунуң 13-жү Куангчи чоогунда чалча шериглерни деткнир сорулгалыг болган. «В-52-лер» ол девискээрже 1200 тонна хире бомба октаан.

Мурнуу-вьетнам пайысылдан 24 километр черде америк-сайгон шериглериниң Бьенхоа деп шериг базазына 100 хире самолёттар, вертолёттар узуткаткан. Сайгонга оон шериг командылалының төлөзлекчизи даштыкы чурттарның журналистеринге ынчалдыр медеглээн. Хосталга күштери сентябрьның 10-да Мурнуу Вьетнамда эң улуг шериг-агаар базаларының бирээзи «Бьенхоаның девискээринге дидим дайылдажышкынны кылган» деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай.

Кым деткип турарыл?

КАИР. (СЭТА). Сураглыг египет журналист Хусейн Фахми «Аль-Ахбар» солугга мынчаар бижээн: «АКШ-тың чаза болза араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязының дорт киржикчизи, араб улустарга удур ол чурттуң хөй санныг кемниг үүлгедиглеринің деткикчизи боол турар».

АКШ Чоокку Чөөн үүкке тайбынны катап тургузарынче чүткүп турар деп арабтарга бүзүредирин оралдажып турган болгай. Ынчаарга Вашингтон хамыктың мурнунда Израильге тааржыр ыңдыг «тайбыныы» араб күрүнелерге аазап турары ол ышкажыл деп, Х. Фахми уламчылап бижээн.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Угандаңың чазааның шиитпири

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың чазаа Уганданың албан черлеринге ажылдаар кижилер белеткээр ажыл кылып турган англи шериг инструкторларын чурттан шөлүп үндүрер деп шиитпирлээн. Айыыл чок турар байдалдың негелделеринге дуушпур ол англи инструкторлар чурттуң девискээринден сентябрь 15-те дүшпе үнүп чоруур ужурлуг деп, республиканың камгалал чөвүлелиниң Кампалада чарлаан дыңнадынга чугаалаан. Уганданың иштики хереглериниң империалистиг холгаарлаашкынның айылдың чурттуң президентиэн Иди Амин сентябрь 5-те болган хуралынга болгаш оон-даа мурнунда база чугаалаан. Угандаа чазааның политиказынга хөнну чок Англия болгаш оске-даа чамдык чурттар Уганданың ангы удурутукчуларын дүжүрер дээш чепсектиг үүлгедиглер кылырын планнап турар деп чүвени дыңнаткан медээлер менде бар деп. Амин дыңнаткан. Угандаа улус болгаш оон чепсектиг күштери империалистиг кандыг-даа чимзеннишкиннерни шиитпирлиг ойтур шаварынга белеп деп, президент чугаалаан.

Дүшкүүрлүг байдалда

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Израиль-биле кызыгаарында дүшкүүрлүг байдал хевээр турбушаан.

Мурнуу Ливандан палестин информация агентилелиниң дыңнадып турары-биле алырга, сентябрь он бирде ийи израиль шериг самолеттары Ливанның агаар делгеминче шургуп киргеш, Рафид, Хаббария, Хасбайя районнарның болгаш оске-даа черлериң кырынга хайгыылчы ужудуушкуннарны кылган. Ол ышкаш Ливан-биле кызыгаарда шериглери мөөнэээрин Израиль үргүлчүлевишаан деп ол-ла корреспондент дыңнаткан.

Ливанның сонгу районнарынче израиль ужар чүүлдүң халдаашкынының түңелинде өлгеннериң санының дугайында чаа сан-түңнер кээп турар. Нахр эль-Баред деп лагерьге өлгеннериң болгаш балыглатканнарның саны 128 кижи болганы билдингир. Ынчалзадаа бүзүндулар аразындан өлген беш кижи база тывылган. Израиль самолеттарның октапканы сөөлүнде кээп частыр бомбаларын тускай командалар дилээрин үргүлчүлеп турар. Сентябрь он ийиге чедир ыңдыг чедп бомбаны тыпкаш, чазылдырган.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның чазаа болгаш улуза-даа израиль агрессияга удур араб улустуң шынныг демиселин деткип турар деп, Индонезияның даштыкы херектер министри А. Малик медеглээн. Хоойлу-дүрүм чокка ажелеп алганы араб девискээрлерден бодунуң шериглерин үүлүреринден Тель-Авивтиң чазаның ойталап турарын министр буруу шөпкан.

КАМБОДЖА. Камбоджаның патриоттары Пномпень шеригларинге согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүлевишаан. Ол шериглер улуг когаралдарга таваржып турар.

ЧУРУКТА: патриотчу иштериниң пулемёт адыгжыларының дайзынны боолап турары.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Агрессчи политиканы буруу шапкан

КАИР. (СЭТА). Израильдиң Сирия болгаш Ливан улаа арасында кызыгаарында байдал дыка дүшкүүрлүг оон турар. «Аль-Ахрам» солуунуң бижээни-биле алырга. Сирияның болгаш Ливанның мурнуу талакы районнарының чоогунда сичүй-чоңгээлиг үүлгедишкинивериң израиль шериглер үргүлчүлевишаан. Израиль шериглериниң мурнуку камгалал туруштарында дыка хөй санныг танктар болгаш авиатөөлерни

„Луна-16-ның“ ужудуушкунунуң ийи чыл оюнга

Уламчылалдыг шенелде

Автоматтыг совет «Луна-16» болган «Луна-20» станцияларның Черге эккелген ай хөрүнүн белек кылдыр хүлээп ап тура, Англияның эртем чергелериниң телээлекчизи профессор Джоп Лайтхилл мынчалдыр магадап чугаалаан: «Холга ай будумели тудуксап чораан, а бүгүн кажы ийи борбакты холга тудар аскажыктыг болган-дыр мен».

Бот-бодундан мырыңай аңгы ийи девискөрден алдынган ийи «борбак» ай будумели, ылавылап чугаалаарга, шинчиш болур хөрүн будумели делегейниң эртемниг зажок улуг үнелиг. Шуштур чыскаалыкталыг ай «хөрүзүнерн» — оске дээр эртемчелиндеп келген будумелдер оон дөрт миллиард ажыг харлыг, нарын октаргай тоогузунуң херечилери. Ол ийи борбак» ай будумели — оон кырынып аңгы-аңгы девискөрлерге тургустунуп келгенинин ийи янзы тоогузу. Чогум үнелел шак ында.

Даштыкы чурттардан келген эртомденнер — Москванын аалчылары — автоматтыг совет «геологтарның» эккелген ай хөрүзүнүн будумелдерин кайгамчыктыг эртине деп үнелеп, боттарының шинчилел чергелериче алгап чаңын турар. Дээр эртемчелерин автоматтыг чепсек-херекселдер-биле шинчилээриниге «Луна-16» таа үеладаны ажыктаан. Ол станцияны 1970 чылдың сентябрь 12-де Черден ужудуп үндүрген.

Оон эккелген ай хөрүзүнүн шинчилээри, оларны оске-даа шөнелдерниң, ылаңгыя, луноходтуң чижеглел чок ажыл-ямывиң, «Аполлон» корабльдериниң ужудуушкунунуң түнелинде алдынган барымдаалар-биле деңнеп көөрү ай кырынын тургузуунуң дүгайында, чогум төлээргайлзарга — бистиң Черивистиң чайгаар бүткен эдериичиал Айның тургузуунуң дугайында билигни орапчок бурунгаарлатткан.

«Луна-16-ның» ужудуушкуи кылган үезинден бээр эрткен ийи чылдың дургузунда Элбекшил далайының девискөриинден эккелген ай хөрүзүнүн химия составын, бойдус талазы-биле оиаа шынарларын хаңы, бүгү талазы шинчилеп көрген болгай. Ол ийи чыл чогум кандыг түнелдерлиг болганыл? Ам Айның ол девискөриниң оиаа шынарларын билдингир хире чертегелии-биле чугаалап болур.

Ол барымдаалар — Айның оске-даа «далаң» девискөрдериниң тургузуун база билип алырының дүлүүрү. Элбекшил далайының үстүү хөрүн каъдының тургузуукта 70 янзы химия элементиин илереттинген. Реголит дээр аттыг болган ол хөрүн каъзы янзы-бүрү үүрмек сайлыг, каралдыр-куу өңнүг пороток. Ук порошок борбакталычал болгай аңгы-аңгы үлдүргей борбаалдылар кылдыр түүлү бээр. Чер доозунундан оон тодаргай магалдыы шак ында. «Луниг» ол элсеивиг кылдыр сагындырар бир шынарлыг. Оон кырынга кандыг-дал ис тодаргай артар, ол элсеин-биле ынчангаш ажок демей.

Ай хөрүзүнү чергилерден ылгалдыг. Оон өңнерлиин оскерлинчели кажгамчык сонуургалдыг болган. Чамдык кижилерге ол погаавымаар оскелерге — хүреиа м ээр аңвар өңнүг. «Луниттиң» ол ынчыг байдалдыг ийи совет станцияның эккелген «олчаашы» деңнеп көөрге, ынчаи ол ажок тодаргай илереэп. Айның даг будумели оон далаи будумелинден орапчок өңнүг. Ында минерал келектерю, хөй шилденген болгаш шлактал гаи кезекчиглештер-дир. Эртемденнерниң бодап турарын ёзугаар алырга, «ай далайлары», ниитизи-биле шаг-шаанда вулканган бүзүрелүп үнген будумелдер дүй дүшкеп оргулаттар боол турар.

«Луна-20» Айның бедик даглыг девискөриинден хөрүзүнү эккелген. Оон барып хонган черн — оиу мурнай берген автоматтыг станцияның Айга хонган черинден 120 километр сонгу талазында. Ол арааы ыңгыг кончуг ырак эвес-ле кылдыр сагындырар. Ынчанмыже Айның хөй янзы байдалдыы ийи совет станцияның эккелген «олчаашы» деңнеп көөрге, ынчаи ол ажок тодаргай илереэп. Айның даг будумели оон далаи будумелинден орапчок өңнүг. Ында минерал келектерю, хөй,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 15 ПЯТНИЦА. № 218 (8986). өртээ 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванып тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **45.063** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 40,9 хуузу-дур.*

Районнар аайы-биле тараа дужаалдазы мындыг болган.

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	23.542	39,9
БИИ-ХЕМ	13000	1.464	11,3
КАА-ХЕМ	27.000	14.530	53,8
УЛУГ-ХЕМ	5.580	1.942	34,8
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	589	11,9
БАЙ-ТАЙГА	130	89	68,5
КЫЗЫЛ	5000	2.905	58,1

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Воркутаның дагжылары боттарының социалистиг хүлээлелерни хуусаа бетинде күүседиптиген. Сумгаитдэ чер өрүмзөр тергиин бижыг хоолайларның баштайгы эдлээн белетеп үндүрген. Каракумнуң эң хөй газ чыдар девискээриниң баштайгы орүмнээн черинден ак-көк от тывылган. Казахстанның механизаторлары тараа ажаап алыышкынынга чаа рекордуу тургускан...

Аңаа хүнүң демдегделп. Кыска дыштадыгларда — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга үткуштур чоруп олурар бистиң чурттуң хүн бүрүнүң күш-ажылчы базынры. Чаа тудугларга-даа, автоматтыг шугумнарны башкарар черлерге-даа, комбайннарның штурвалынга-даа совет кижи хаяа-даа ажылдап турган, ол алдарлыг ойну толептиг үткүүр, беш чылдың ийиги чылының опаалгаларын хуусаа бетинде күүсеткени-биле байырлалды демдеглээр. Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн моон соңгаардаа бижыглаар херекке бодунуң хууда күш-ажылчы үлүгүн киирер чүткүлүн илередип турар.

Бистиң чурттувстуң улустарының эп-есткил каттыштырылгазының, найыралының болгаш акы-дүңма ёзузуның улуг байырлалынга белеткел бүгү партия, совет болгаш хөй-ниитн организацияларының бирги ээлчегде кол сагыш салыр айтырыы апарган. Эвилелдешкен республикаларда, крайларда болгаш областарда, хоорайларда болгаш районнарда, күш-ажылчы коллективтерде организакчы болгаш политиктиг ажыл калбарган. Оон кол соруузазы болза, массаның идейлиг кижизидилгезин улам экижидерии чедип алыры. СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган соруулгаларын амыдыралга боттандырарыпче оларның күжүн эвилелдээри, совет ниитилелдиң сопиал-политиктиг болгаш идейлиг чангыс эвин улам бижыглаары болур. Ажылчы чонларның хуралдарынга, эртем-теоретиктиг конференцияларга болгаш семинарларга, пропагандистерниң чугааларынга, агитаторларның болгаш политинформаторларның беседаларынга ленинчи пациопал политиканың күжүнүң үнер дээш болгаш амыдыралчызын көскү чижектерге коргүзүп, пролетаржы интернационализм принциптериниң тодаргай боттанганының бадыткалы болур ССР Эвилелиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын тайылбырлап турар. Партийжи съездиниң ажылдап кылганы, совет улустуң чаагай чоруун бедидериниң улганыышкынын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүшенің принципиалдыг болгаш бижыг тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын калбаа-биле тайылбырлап турар.

Ол чугула ажылды хүн бүрү калбартыр болгаш улам хаяладыры эргежок чугула. Алдарлыг байырлалдың чоокшулап олурары-биле чергелештир агитас-пропаганда болгаш кижизидилге ажылдарының кордүнген планнары тода болгап чогаадыкчы ёзу-биле күүсеттингеп турарынче. Улуг Октябрьның юбилейинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга белеткелдернин, ол байырлалдарны эрттиргепининң үезинде чыгдыгган байлак дуржулгалар долу ажыглаттынган турарынче сагыш салыры партия комитеттериниң чугула соруулгазы.

Амгы үеде ажылчы чонпуң интернационалчы кижизидилгезинче онза кичээнгейни угландырып турар. Ол дээрге, СЭКП ТК-ныц «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» докталаында айытканы дег, бүгү партия, совет, ажылаттый, культура болгаш хөй-ниити организацияларының, төптерде болгаш чер-черде бистиң бүгү кадрларывыстың база бир онза чугула соруулгаларының бирээзи болур. Чоокта чаа СЭКП ТК-га болуп эрткен идеолоттуг чөвүлел хураалга, Украинаның Компартиязының ТК-зының, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң, Ленинградтың партия обкомунуң пленумнарында, чамдык крайларның болгаш областарның идеологтуг ажылдакчыларының чоокта чаа арткилзон чөвүлел хураалдарынга массаның патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң херээже, бистиң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарывысты пропагандалаарынга хаяы болгаш бодамчылыг чоруктуң чижектерин айтып демдеглээн. Ындыг ажылдар хөй янзы хевирлерниг—бүдүрүлгенин хогжүдерде бот-бодунга дузаажылга, кадрлар солчулгазы, чарышка, партия, хөй-ниити ажыл-чорудулгазынга, аныяк өскенниң кижизидилгезинге мурнакчы дуржулга солчулгазы, акы-дүңма республикаларның неделялары болгаш декадалары, делгелгелер, байырлалдар, наймыял фестивальдары болгаш оон-даа өске. Ол-ла бүгү совет кижилерниң бүгү националдарын улам сырый чоокшулаттырып катгыштырар, социалистиг Төрээн чуртунга, чал ниитилел тургузукчуларының интернационалчы улуг өг-бүлезинге хамаарыкш турарын медерел билиринге массаларны кижизидер болгаш оларның ол билиишкинин быжыглаар.

Оон-биле чергелештир чамдык партия болгаш хөй-ниити организацияларны юбилейге белеткел-биле холбашкап ажылдар чорударда ам-даа болгапчок санын көгүдерпи кылыдар, э оларның пынарының, ажыктыының дугайында эвээш сагыш салып турар. Бир эвес кежээлер, беседалар, лекциялар амыдыралдан хоорук, сонуургал болгаш партийжи чүткүл чок болуп турар болза, олар кижилерниң хаара тудуп шыдаавас деп чүвеин үттүп болбас.

Буржуза идеологияның, пационал кызыы эрге-ажык болгаш чер-чурт барымдаалаар чоруктуң, бодунуң үези эрткен чаңчылдарының болгаш ажы-чаңнарның бүтүн-ле чүзүп-баазын илередикшилериң эптеш чок сойгалап илередиринге дайынчы, тодаргай, шлап халдакчы, ленинчи идеяларның улуг шыны-биле чеңеглеңген пропаганда харын кижилерни ёаулуг бүзүредип болгаш кижизидип шыдаар.

Совет кижилерниң интернационализми—хоозуп чүве эвес, харын миллион-миллион кижилерниң ажыл-амыдыралында херек кырында боттанган чүүл-дүр. Ол болза хамыктың мурнуна коммунизмни тургузар дээш ажыл-иштең, дем каткан деминеделе эң хаяы изерел турар. Ынчангаш партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылының дээштин бир дугаарында күш-ажылчы вахтага, юбилейни төлептиг үткүүр дээш калбарган социалистиг чарышка илереп келир. Ол ажыл чогаадыкчы идепкей, сагылга-чурумнуң деннели-биле, чаа техниканы, мурнакчы дуржулгавы бөш чылга ажыглаары, үеин болгаш материалдыг курлавырларны камнап билири-биле хынаттынар. Ол ажыл-херекти организастап билири, кадрларның билининиң быпканы болгаш кайы хире харысалгалыы-биле база хынаттынар.

Партия комитеттери техниктиг депшилгени дүргедедир, продукцияның пынарын, будүрүлгенің ажыктыын бедидер дээш демиселге мурнакчыларның эгелээшкинин идепкейлин-биле деткиир хүлээлгелиг. Организастыг болгаш политиктиг ажыл ажылчы чонпуң коммунистиг кижизидилгези-биле, коллективтериниң ролюн күштелдирер дугаймында сагыш салышкын-биле чарылбас холбашкап турар ужуруг.

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырарынга, бистиң хөй пационалдыг социалистиг Ада-чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаарынга, экономика, культура тургузуушкунуңуп хогжүдээнге, ажылчы чонпуң чаагай чорууп бедидериге чаа-чаа чедишкиннер-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын демдеглээрнче СЭКП Төп Комитеди ажылчы ангыны, колхозчу тараачынарны, улусчу интеллигенцияны кыйгырган. Совет улус партияның кыйгырыынга ынам-биле, чаңчыс эп-сеткилдиг харылаан. Фабрика болгаш заводтарның цехтеринде, тудугларда, пюлдерде дүжүт ажаалдазының изиг-түлүк ажылдарында беш чылдың ийиги чылының чедишкиннери шиитпирлеттинип турар. Эң-не берге участоктарга ажылдаары, кижилерни хей-аът кирерги болгаш Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгезин күүседиринге кыымакпай чоруктуң чижээн киргүзери — коммунист бүрүзүнүң алдарлыг херээ.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛУ).

Ажаап алыышкын — шалыпкы ёрөнүп

«Шын» солуунуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн «Тээли» совхозтуң моон адааида механизаторларынга алдар болдуруп көдүрген.

НАЙЫРАЛ САЛБЫРЫНДАН

САЙЗЫРАК ХЕРТЕКОВИЧ ЧҮДҮК — комбайнер, ажаап алыышкынның эгезинден бээр 220 га черниң тараазын дорт ажааган, хүн нормазын 150 хуу чедирип, бир гадан-на 11,5 центнер дүжүтту ап турар.

ДЫРТЫК АПАКООЛОВИЧ ХОМУШКУ — комбайнер, ажаап алыышкынның эгезинден бээр 150 га черниң тараазын дорт ажаап алган, хүн үлүүн 150 хуу чедирип, бир гектардан-на 11 центнер тараапы ап турар.

АЛЕКСАНДР САЛЧАКОВИЧ ЛАМАЖАП — комбайнер, бо хүннерге чедир 130 га черниң тараазын дорт ажаап алган, хүн нормазын 150 хуу күүсеттип, бир гага очаштыр 11 центнер дүжүтту ап турар.

ШАЛЫПКЫН ИШ

Төскү беш чылдың ийиги чылында Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери 5300 гектар тараа культураларын тараап, ооң иштинде ыызыл-тас 3900 ганы эзеп турар. Тараажылар багай эвес дүжүттү өстүрүп алганнар. Бо хүннерде ооң ажаалдазын ыыска хуусаада, чидириг чонка чорудар дээш демиселл механизаторларның болгаш тараажыларның ортузунда калбарган.

Колхозта 3123 гектар тараа кестинген ийиипе, азы ниити шөлдүң чартыынан ашнан. Бастыртынган тараалар багай эвес дүжүттү берип турар. Ажыл-агый күрүнеге 3100 тонна тарааны киирер хүлээлгелиг. Сентябрь 14-түң медээзин ёзугаар алырга, күрүне шыгжамырынга 1958 тоннаны киирип, даалгазын 63,2 хуу күүсетнен. Артнан тарааны чоокну хүннерде күрүнеге дужаары-биле ажыыды уламнуштелдирген.

Дүмүт ажаап алыышкынының чедишкининиг чоруп турары механизаторларның үе-шактыы халас эрттирбейн, будурукчулуг ажылдап турарында. Тарааны тавычалай кестиреринде база бастырарында хүнде будун чартык болгаш ийи нормаларны күүседип турарлар хөй. Комбайнерлер Оюн Комбумап, Оюн Кара-оол, Оюн Тадар-оол алышкылар чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Колхозтуң Күш-ажылчы алдарлыг тугун оларга турасиаадып көдүрген.

Колхоз тараа ажаап алыышкынын өске ажыл-агыйлардан шалыпкын чорудуп, августуң соолгу, сентябрьның баштайгы он хонуктарында социалистиг чарыштың тиилемчизи болган.

Күсну хову ажылдарын чөгүүр үезинде доозар хемчеглерни партия комитеди, колхоз баштаар чери ап турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтуң шаңында тараа арыглаашкыны үзүктел чок чоруп турар. Ында ажылдап турар кижилерден Леонид Белых болгаш Лида Михайлова олар ылгалып, шалыпчы чоруун көргүзүп келгеннер.

ЧУРУКТА: Л. Белых ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Чадаананың ыяш ажылагый черинин Сут-Холде салырынын ишчилери бо чылын 100 тоняа сигенни белеткээш, чанында совхозтарга хүлээдип бээр даалганы алган. Оны күүседири-биле лесчиктер идепкейлиг ажылдаан. Олар ниитизи-биле 140 тонна сигенни сараатгаан «Алдан-Маадыр» совхозка 42 тоннаны, «Сут-Холге»—70 тоннаны хүлээдип берген.

Мал чеми белеткээриите Моягуш Сундуй-оол, Ооржак Чылбак-оол, Моягуш Мөзил-оол болгаш оскелер-даа идепкейлиг киришкен.

С. МОНГУШ.

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алыр дээш Тес-Хем районуң «Ак-Эрик» колхозунуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салган соруулгазын эрестиг боттандырып турар-лар.

Колхоз 2690 тонна сигени белеткээр планын күүсеткеш, ажылды ам-даа уламчылавышаан.

Д. АЛЕКСАНДРОВ.

Малга бижыг-чем суурну тургузар

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Мал чеминиң курлавырын бүрүн доозупканыны редакцияга медээлеп кээп турар ажыл-агыйларның санынга бо хүнперде элээн немелделер болгаш. Оларның арапында бүдүн район бөлүп бар. Каа-Хем районуң колхозтары, совхозтары сентябрь 11-де 14354 тонна сигеп белеткээр планныг онаалдазын 102 хуу күүседнп, сплос салырын — 50 хуу чедирген. Сигеп белеткээр планныг онаалдазын эрестиг чорукчыларга «Куп-ажылдың хөстүү», «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтар немелдеп.

Республикада ниитизи-биле сигеп белеткелиниң темпизин ам-даа көшкак. Эрткен чылдыынан барык-ла 23 мун тонналы хөйү белеткээр үжүрлүг турза-даа, 146807,5 тоннаның орнупга сентябрь 11-ге чедир 93317,5 тонналы сараатган, азы планны 63,6 хуу күүсеткеп. Ол болза эвир чылын бо үеде тургаынын тооплуг-ла ашпайн турарыл ол. Сигеппиң үнгенинда, агаар-бөдүстүң бойданыы-даа бо чылын эрткен чылга деңнээрге ажаок таарымчалыг болган. Ынчангаш бо темпиниң эки деп санаар болбас.

Сигеп белеткелиниң ниитизи-биле хемчеглиниң талазы-биле 41878 центнер планныг Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларын 18496 центнерни белеткээр Эрзин районуу-биле дедиеп бодбазы шын. Ынчалза-даа мал чеминиң белеткелиниге хоорай Советиниң ажыл-агыйлары кичээнгейни күштелдирип турарын оларның совлгу үедеги темпизин хереилеп турар-дыр. Бо үеге чедир олар планныг онаалдазының 2,9 хуузун арттырып алган болуп турда, эрвинчилер планын 73,9 хуудан ажырар дээш чадавкан. Ол шыкаш сигеп белеткелиниң эгезинде темпизи шору болуп турган Төкүнүң-чаңгыс совхозу — «Тоора-Хем» планының чартыын ажырган, олчаан чаңгыс черде таптап турупкан. Ол-талазы-биле эң куду коргүзүп Овүрде (44,5 хуу), Бай-Тайгада (49,3 хуу) болуп турар. Бо районнарның ажыл-агыйлары мал чеминиң быжыг курлавырын тургузары дээш демиселиң улам күштелдирер хемчеглерни ап чорудар болза чогуур.

Республиканың ажыл-агыйларыпдан эң-не хөй сигеп белеткээр планныг Таңды (25.826,3 тонна) биле Улуг-Хем (20.527,6 тонна) районнарының колхозтары болгаш совхозтары планныг онаалдаларының чартыын арай боорда чедиргенин четпес деп санаар апаар.

Чулуктуг чем — силос салыышкынының темпизи базала чер албайн турар. Республикада ниитизи-биле 94319,6 тонна силос салдынган ийикпе, азы план 23,3 хуу күүсеттингеп. Од дээрге эрткен чылдазынга бодаарта элээн бедик, ынчалза-даа ажылды оон-даа шапкынчыдып болуруңуп аргалары бистиң ажыл-агыйларывыста бар. Силос салыышкывын чүгле Каа-Хемниң ажыл-агыйлары 50 хуу чедиргеп боордан башка оске районнар 20—30 хуудан орудетпейн турар. Ылаңгыя бо ажыл Овүрде (5,1 хуу), Барыын-Хемчикте (5,6), Чоон-Хемчикте (10,9 хуу) онза кошкак темпилиг чоруп турар.

Кол мал чеми—сигеп белеткелиниң ой-шаа ортер чоокшулаан. Ниитиниң малывың хур кыштаглаашкынын хандырарының чүгүле магадылалы оон чем-суурун четчирибиле курлавырлап алыры дээрэпя утпайн, сигеп, силос белеткелин улам бедик темпилиг үргүлчүлээр херек.

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр черлерже тараа соксаал чок кирип турар. Агаар-бойдустуң бергелерин чүткүлүг ажыл артнышаан, чурттуң тараажылары тарааны кежиринге болгаш бастырарынга шак бүрүзүн төп ажыглап, дүжүттү Төрээн чурттуң ыыгжамырынга дүрген-не уруп алыр дээш кызымак ажылдап турар. ССРЭ-ниң Төп статистика аргелелиниң сентябрьның ийиги декадазының эгезинде медээзин ёзугаар алырга, чуртта тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны чоокка) 92 миллион 242 мун гектардан кестирген. Ол болза тарылгалар шөлүнүң 81 хуузу болуп турар. Кестинген тарааның 86 хуузун бастырган.

Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны саналаска) 56 миллион 564 мун гектарны кестирген, бо дээрге тарылга шөлүнүң 79 хуузу-дур. Үнелиг үени халде шупас, күчүдүг техниканы ап долу ажыглаар — Сибирьним болгаш Алтайпын тараажыларының ам бол дозуну ындыг. Оренбург областың тараажылары тараа ажаап алыышкынын херек кырында дооскан. Курган областың колхозтары болгаш совхозтары тараазының 80 ажыг хуузу кестирип алган. Новосибирск болгаш Омск областарның механизаторлары чартык мил-лион ажыг гектар тарааны тавычалай кестирген.

Чөөн чүүже бөөрлээн турум-на, тарал келирдеги бергеден кел чыдар. Агаар-бойдустуң тааримча чок чорууна улуг Алтайның тараажылары шалыпчы болгаш мергежилдиг ажылдап турар. Организастыг чорук, ажаа алыышкын техниказын демнеп ажыглааны дүжүттү бедик темпилиг болгаш эки шынар-дыг ажаап алыр арганы хөй-хөй ажыл-агыйларга бергеп. Тарылга шөлүнүң ден кезинден хөйү болур 2 миллион 613 мун гектарның тараазы Алтай крайда кескен.

Казахстанның сонгу талакы областарының тараа шөлдеринде моторларның даажыкандыг-даа үеде соксавай турар. Казах механизаторлары 16 миллион 937 мун гектарның тараазын кестирген. Кестинген шөлдерниң тараазының 64 хуузун бастырып алган.

(СЭТА).

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бежен чыл оон дедегээр 1972 чылда «Тыва тудуг» трестиң хөй мун кижилиг коллективиниң улуг чедишкиннерни чедип ап турар. Чүгле Кызыл хоорайга бешин чурттаалгалыг, албан, будурулгениң дыка хөй бажыңнары ажыглалга киргеп.

Дүүн 48 дугаар тудуг эргелелиниң Кызылдың 12-ги кварталында ажылдап турар бригадаларының кежигүннери чыылгаш, бедиткеп, чаа хүлээлгени алганнар.

— Чоокта чаа-ла республиканың улуг тудугларының бирээзи — эмнеалге комплексини ажыглалга киирдинис. Ол болза бистиң тудугжуларывыстың, эң ылаңгыяда шеверлекчилериниң улуг күш-ажылчы тиилелгези болгаш — дээ, тудуг участогунуң начальниги А. М. Новицкий чугаалаан. — Бистиң мурнувуста оон-даа дудак чок улуг соруулга — он ийиги кварталда № 3 болгаш № 6 хөй квартиралыг бажыңнарны, Министрлер Чөвүлелиниң 54 квартиралыг бажыныын, педагогика институдунуң общежитиезин дээш өске-даа тудугларны ажыглалга киирер үжуглуг.

48 дугаар тудуг эргелелиниң бригадаларының каттышкан хуралыпга бригадир Г. Юшкова сос алгаш, мынча дээн:

— Бистиң № 6 бажыңды ажылдап турар шеверлекчилер бригадалары № 3 бажыңны кылып турар коллективти социалистиг чарышка кыйыргаш, мурнунда алган хүлээлгевисти эде көрүп, ол бажыңны октябрь оңга чедир бүрүн доозуп, ажыглалга киирерин ханап тур бис. Бодувустуң бо үлүдлегевисти ССРЭ-ниң тургустунганының бөөкеп чылынга болгаш Октябрьның социалистиг чарышка кыйыртынган Улуг революциязының 55 чылынга тураскаадып турерывысты бодумувун, оп-көөрүнүң мурнундан ажыткап турмен.

12-ги квартарда № 3 бажыңның шеверлээр ажылдарын кылып турар бригадаларының мурнундан бригадир М. В. Сафровова сос алгаш социалистиг чарышка кыйыртынган бүрүн үткүп хүлээп ап турарын медеглээн.

48-дугаар тудуг эргелелиниң ажылчыннары социалистиг чарышты бригадалар арапынга салгаш, оон кол-кол негелдерин чаңгыс үн-биле дугуржуп алганнар. Ынчангаш 12-ги квартардың № 6 болгаш № 3 чурттарга бажыңнары ажыглаанга киирер тудугларның санында киргеп.

Социалистиг чарышты дээштиг болдуруп, оон негелдерин херек кырында күүседир толээде, «Тыва тудугтрестиң баштаар чери чамдык боттуг хемчеглерни алыр дээрнин трестиң партком секретары эп В. К. Казак тудугжуларга дыңнаткан.

Ол-ла хуралга Тыва АССРниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары эп К. Д. Будук-оол тудугжуның хүнүрге таварыштыр Тыва АССРнин Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле хоочун тудугжу М. В. Сафровова хөй чылдарда, эки ажылдан келгеш дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывысканывыш бижиндир. Ол ышкаш Тенгг-оол Бичеокович Тулушке Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин байырлыг байдалга тывыскан.

Т. МОНГУШ

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

Даштыкыдан медээ

БАГДАД. (СЭТА). Баас партияның девискээр айы-биле удуртулга черивиң тынгиче секретары, Ирак Республиканың Президентиэн, Революстуг командылал Чөвүлелиниң Дергазы А. Х. Аль-Бакр Совет Эвилелиниң күрүне өмүпээнинден аалдап чорупгар дээш тура, СЭТА-ның корреспондентизиниге интервью берген.

Чоокку Чөөн үкте байдалга хамаарыштыр Президент мынча дээн: «Израиль— империализм биле колониализмниң араб девискээрде дайынзырак шивээ кылдыр тургустунган биппя күрүнээя. Тейбынга амыдыралчы чугула ол девискээрге боттарының тергиделин тургузарының планнарын ыыдыг күштер оортан боттандырып болгу дег болгай. Ол планнар Чоокку Чөөн чүктүн девискээринде бойдус байлактарын молчүрүүге болгап стратегияга ужур-дузалыг байдалын ажыглаарынга база хамаарышкаа. Оларның араб пациопал-хосталгалыг шимчээшкинге шаптык таварышгыларынга, делегейнин бирги дайынындан соонда араб Чөөн чүкке быжыга берген империалистиг болгаш колониалторжу саддарып үзүткээр дээш боттарының күжениишкиннерин каттыштырарынче чүткүл салып турар, дешпилгелиг араб күштерниң чаңгыс эптиг болуруи боогдаарынга Израиль база империалистерге херек апарган.

Бүгү-делегейниң депшилгеттиг күштеря, хамыктың мурнувда социалистиг чурттар ол дайынындык чоруктуң ужурув билип турар. Араб пациопал-хосталгалыг шимчээшкинниң күштери дем каттыштырып турган демиселл чорутпас болза, бүгү делегейниң пациопал-хосталгалыг шимчээшкиннери ол күштерни деткивес болза, агрессияны сөкедыр арга чок деп чүвени медерел билип турар дээрзинден чиганнимейн турар бис».

Совет-ирак харылаалдарга хамаарыштыр Президент мынчалдыр медеглээн: «Ирак биле Совет Эвилелиниң арапында бүгү талаллыг харылаалдарның хогжүп турарынга сеткил ханавывысты илерегдел, оларны калбартырывыс-чо кужениишкиннеривисти моон соңгаар-даа база салыр шиитпирлиивисти демдеглеп тур бис. Ол харылаалар империализмге болгаш сионизмге удур демиселге, боттары башкартынар эрге дээш, хосталга, хамаарышпас чорук дээш демиселиш турар улустарывы деткимишиниң херээнге бистиң чурттарывыстың чүткүлүнүң ышкаш-ла боттанганы, илереги деп билип турар бис».

Бойдус байлактарын, хамыктың мурнувда нефтиниң улустуң күзелинге дүүштүр ажылдарыынче утпанган Ирак Республиканың пациопал политиказын, ук республиканы деткип турары дээш Совет Эвилелиниге Иракның улуу биле чаагайын хүндүткелдиин Президент илергейлээн.

ЧАРЫШ БОЛГАШ КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

СЭКП-ниң Танды райкому дүжүт ажаап алышкынының үеэнде социалистиг чарышты олгаш көсқү агитацияны амдық ажыл-агыйларның таажыларының ортузунда анчаар чорудуп турарының утайында дуржулга солчулазын организастаан. Анаа олхозтарда, совхозтарда партрганизациялар секретарылары, профсоюзтар комитеттериниң даргалары киришкен. Олар районнуң чамдық ажылтыйларында бо ажылдарның анчаар тургустунганын соуургап көрүп чорааннар.

«Элегес» совхозтуң Шаңган бригадазы социалистиг чарышты эки организастап турускан. Чарыштың түүнелдерин беш хонуктан үндүрер, урнакчыларны шаңнап-макап, шилчир ымпелдерни ыпсып турар. Дүжүттү кыса хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш аразында арыштыг бригадаларның, веноларның болгаш тус-тус ажилерин көргүзүтлерин Хүнүң маадырлары» деп өргүзүт самбиразында түүеп турары солуп. Ол ышкаш араа ажаалдазынга кызыакай чоруун көргускен урналчы кижилерни айдарыдыр, Күш-ажылчы алдарың түгүн көдүрери ында аччыл апарган.

Дуржулга солчулгазының ажиктилери хову турлагларында агитхуудустарны хүнүң чугула айтырыгларынга ураскаадыр үндүрүп турары база солуурган. Күшкыладың сагылга-чурумун реп, сезоннуг ажыл үезинде ара-дарыже хандаан чамдық ажилерни шүгүмчүзээн Арагачыларга өршээл турбас» ен хана солуннуң шоодугуут ндүрүлгеэн ажыктыг болган ош өөредигинг болган.

Тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды, социалистиг чарышты база көскү итацияны бедик деңнелге ургузарынга партия организациязының секретары ин еркулов, бригадир Решетов ларның идепкейлиг киришкеен дуржулга солчулгазыың ажилерин демдегдэп, ажаалдаазынга кызыакай чоруун көргускен урналчы кижилерни айдарыдыр, Күш-ажылчы алдарың түгүн көдүрери ында аччыл апарган.

Дуржулга станциязында Александр Горбанюк удурткан № 4 хову бригадазында социалистиг чарышты база багай эвес тургускан. Мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Ыланғыя мында көскү агитацияны дерип тургускааны эки боош турар. Күш-ажылчы алдарының түгүн хүнүң-не ажыл-иштиң шалыпчыларынга алдар кылдыр көдүрүп келген. Ол ышкаш, «Механизаторуң булуңу» деп стендии эки дерип кылган. Ынаа дүжүттү кыса хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш аразында арыштыг бригадаларның, веноларның болгаш тус-тус ажилерин көргүзүтлерин Хүнүң маадырлары» деп өргүзүт самбиразында түүеп турары солуп. Ол ышкаш араа ажаалдазынга кызыакай чоруун көргускен урналчы кижилерни айдарыдыр, Күш-ажылчы алдарың түгүн көдүрери ында аччыл апарган.

Дуржулга солчулгазының ажиктилери хову турлагларында агитхуудустарны хүнүң чугула айтырыгларынга ураскаадыр үндүрүп турары солуурган. Күшкыладың сагылга-чурумун реп, сезоннуг ажыл үезинде ара-дарыже хандаан чамдық ажилерни шүгүмчүзээн Арагачыларга өршээл турбас» ен хана солуннуң шоодугуут ндүрүлгеэн ажыктыг болган ош өөредигинг болган.

Тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды, социалистиг чарышты база көскү итацияны бедик деңнелге ургузарынга партия организациязының секретары ин еркулов, бригадир Решетов ларның идепкейлиг киришкеен дуржулга солчулгазының ажилерин демдегдэп, ажаалдаазынга кызыакай чоруун көргускен урналчы кижилерни айдарыдыр, Күш-ажылчы алдарың түгүн көдүрери ында аччыл апарган.

Дуржулга солчулгазының киржикчилери хову турлагларында агитхуудустарны хүнүң чугула айтырыгларынга ураскаадыр үндүрүп турары солуурган. Күшкыладың сагылга-чурумун реп, сезоннуг ажыл үезинде ара-дарыже хандаан чамдық ажилерни шүгүмчүзээн Арагачыларга өршээл турбас» ен хана солуннуң шоодугуут ндүрүлгеэн ажыктыг болган ош өөредигинг болган.

Тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды, социалистиг чарышты база көскү итацияны бедик деңнелге ургузарынга партия организациязының секретары ин еркулов, бригадир Решетов ларның идепкейлиг киришкеен дуржулга солчулгазының ажилерин демдегдэп,

Политмассалыг ажыл

да будүрүлгениң мурнакчыларының дугайын болган социалистиг чарыштың негелделерин, мурнакчыларның хүлээгелериниң делгеренгей көргүскен. Көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин № 5 бригадада база-ла көрүштүг кылдыр дерээн.

«Тиилелге» совхозтуң партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары тараажылар ортузунга социалистиг чарышты массалыг кылдыр организастаан. Хову турлагларын, шаңнарны көскү агитация-биле шеверген дерип каастаан. Ылаңгыя №№ 8, 7, 5 бригадаларда чарыштың түүнелдерин доктаамал үндүрүп, мурнакчы кижилерни шаңнап, мактап турар. Борта чижек кылдыр № 8 бригаданы көрүп болур. Василий Янчаттың бригадазы социалистиг чарышка бирги черии алган. Олар 15 хонуктуң дургузунда 3100 га черниң дүжүдүн костирген болгаш күрүнеге 4500 тонна тарааны дужаагаан. Бригада планын күүсетиккеш, ам өске эш-өөрүнге дузалажып турар. Бо бригада СЭКП райомунуң, райүүзомунуң шилчир Кызыл тугун ам-даа хөлдан салбаан. Тараажылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, механизаторлар Ооржак Майоол—209, Монгуш Тараа — 178, Монгуш Арбай-оол — 144 га черниң тараазын костиргеш, шилчир ымпелдерни алган.

Бригада төвүнге лекция, беседаны кылып, агитхуудусту үндүрүп, социалистиг чарышты шын организастап турарындан дүжүт аажап алышкынынга тараажылар ажыл-ишчи улуг чедиишкиннерни ынчаар чедип ап турарлар.

Дуржулга солчулгазының киржикчилери социалистиг чарышты шын организастап, оон түүнелдерин доктаамал үндүрүп турар чердериниң ажылынган ажыктыг түүлдерни хөйнү өөреннип, шиңгээдип алган. Ол ышкаш көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин хову турлагларынга, шаңнарга анчаар шимеп тургусса ажыл дээрэнн база билип алганнар.

Таңдының тараажылары 59 муң тонна тарааны киирер. Бо сорулганы хуусаа бетинде күүседир дээш карак кызыл ажылдап турар тараажыларның ортузунга политмассалыг ажылды улам күштелдирер дээш, оон чаа-чаа хевирлерни партия организациялары дилеп тып турар. Чер-черде агиткультбригадалар тараажыларга солуп программалыг концертбиле аалдап барып, кинону көргүзүп, эмчилер медицина дузазын көргүзүп, лектор, агитатор лекция, беседаны кылып, агитхуудусту үндүрүп берип турар. Бо хүннерде хову турлагларында 44 агитатор, 30 ажыт политинформатор хаара туттунган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн Таңдының ажыл-ишчилери күш-ажылчы белектер-биле утуур дээш бо хүннерде улам соруктуг ажылдан турарлар.

Ш. ООРЖАК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдининиң эргелекчизи.

Дүжүттүң маадыры

ТАРААНЫҢ ХАЙЫРАЛЫГ ЭЭЗИ

Чурумал

Таңдының тараажыларынга бо күс шыңгыы шылгалда болу берген. Бир талазында чаагай дүжүттү ол шаңнаан, өске талазында кезек-кезең болгаш-ла дурачүчүг кара булуттар тараа төлдерин хөлегелей берип, хүннүң чырык, чылыг хереллеринден чажырып аппаар, оон бир бичии болгонда изиг хүн тараажыны далаштырып, дошкун күстү уттундурга хүннеп-даа бергилээр.

Шак-ла ынчаар «чаңнап-чаңнап» аяскан бир хүн Чедиринң хову-шөлдерин кезип чораан бис. Хөлден ырак эвесте «Тиилелге» совхозтуң сескн трактор-хову бригадазының төвү турун турар. Бригаданың повары Зоя Ооржак тараа кестирип турар «солдарын» чемгерер дээш чорупкан. Бис база-ла оон-биле кады хаптаан бис.

Ужу-кыдыы көзүлбес далайда эштин чоруур кораблдер ышкаш комбайннарның эң бетиктизинге чеде тутсу баарывиске, чолдаксымаар тырық кара эр «СКД-5»-тен дүже холанып, Зояны уткуй кээди. Шөвээ характарлыг аныяк кижи бистин-биле мендилеккидир. Тываның Дээди Советиниң республиканың Дээди Советиниң чедерижилериниң депутадазы Хүреш-оол Монгуш болган. Чай кадында оон элээн каш айтырыгларны сала каапкывыс. Үеэни камнай аарак доочу харыылагзылады.

— Комбайн-даа тура дүшпейн-дир. Эртиен айның 17-ден эгелеп тавычалай кестирип киринкен мен. 220 гектарны ынчаар кестирип, хүнде 21 гектарның орнунга 30 чедирип турдум. Оон соонда тавычалаан тараа ажаар сеп дээрге, ынчалдыр 130 гектарны бастырдым. Хүн үлүүн ийи чедире бээр арга бар-дыр.

Айтырыгларга харыылап, дазаш чеминиң олура, ол чүгүрүлеңээн карактары-биле үргүлчү-ле орукче көре дыртып каап олур: машина маңнап келирийне дээп-ле боор.

— Ам дөрт кестире берген ышкажыл силер?— деп аде дерип каапкан комбайнче көргеш, оон айтырдым.

— Ийе. Бурунгу хүн шенеп кирдивис, ажырбес хире-дир. Арбайның бышкаңы багай эвес.

— Дөрт кестирер норма чүү дир бирия ийи хүн 50 гектар ажырыпкан-на болдум — дигеш, орукта шуушкан машиналар аразындан бодунга быжыглаан автомашинаны кайы орандан эжериш каап хире, тура халаап, каапшагайы кончуг комбайныңче базыпты.

«СКД-5»-тиң хөрээ көргүрээн соонда автомашинаның куковунче алдын тараа саарлып эгелээн. Ол саарыг өттүр хову дургаар чалгаан тараа, ону кестирип шуушкан комбайннар, оларның эдериичилери — автомашиналарның карышпаң-солушкан чарыны бижип четпес онза чараш чурумал!

Тарааны өстүрүп, ажаап алырынга хандыкшылды Хүреш-оол адазындан салгап алган. Сүт-Хөлдүң ховуларынга баштай-ла кестүп кезгилээн трактордарының бирээзин оон адазы Сайын-Белек Чыртак-Хуналевич башкарып эгелээн. Ынчан ону чурттаскан хайырлаан дүжүдүн кестирбишаан, бастырып чоруур ол магалыг этти ажыглаан эгелээн тараажылардың бирээзи базала Сайын-Белек Монгуш болган. Хензиг оглу Хүреш-оол адазының техника башкарып турарынга чаш сеткилинде дыка чоргаараар, штурвал хуналжыр, адазындан чида калбас апарган. Келзе-келзе оглу адазының утуун уктап, ону солуй каапкан болу берген.

Чылдар ынчаар сүржүп эрте бергеш. А Хүреш-оол ол-ла машина-техникага хандыкшылдының девиз-биле чедиги класс доосказ, механизаторнуң оруунче чиге баапкан. Балгазында кедээ ажылагый профессионал-техниктиг училищеге өөренип келгеш. Анаа өөренип турган-ла Таңдының ажыл-агыйларынга практикалап, ёзулуг дүжүттүң ораны-биле танышкаңа оон сеткилин хайныктырган: ачешелдери бөйырланчыг утуун алган.

1961 чыл. Училищени кады доосказ өөрү-биле «Тиилелге» совхозка чаа тракторист Монгуш чедип кээп, ажылдап эгелээн. Ийи чыл трактористээп, оон күреп чораанны хову нораблинге олурупкан.

Хүреш-оолду өөредип каан башкылары — специалистердең аңгыда, оон амыдыралчы башкылары база бар. Оон ажылдап турары бригадада байлак дуржулгалыг механизатор, аныяктарның биче сеткилдиг сүмечиин коммунист Монгуш Шортанович Доржуам-даа ажылдашкаан. Хүреш-оол ону шуут-ла «инзең башкым» дээр. Техника үредип бээрге дуржулга чок кижиге ону дүрген «эмнеп» каапкаш шынап-ла берге. Ындыг таварылгада аныяк механизаторга Монгуш Шортанович чеже катап үнелиг сүмезин катпаан дээрил. Баштайгы чылдарында Хүреш-оол ол ажызы-биле үргүлчү кады ажылдап келген. Оларның найыралчы харылзаазы үзүктелбиин.

Хүреш-оол Сайын-Белекович кадыңожа ажылдап турар өөрүнден арга-сүмени-даа алыр, бодунуң биларын оларга дамчыдарыкпан-даа чажаң дивес. Бригадада эдикчи слесарь Калга Ооржак, улуг пазылыг комбайнер Ондар Мартыспан, эжи Монгуш Арбай-оол, бригадирь Василий Янчат олар-биле аныяк коммунист ажыл-херек дугайында бо-ла сүмележи берген турар.

— А. Гиталовтуң тараа дугайында чүүлүн дыка-ла сеткил ханып ооңчудум. Тараанның ылап-ла хайыралыг эвээ ол-дур деп бодап олурдум. Моң сагыжымга балазбас кылдыр арткан тарма дээп демиселге хуумда сеткил ханган чылдарымны сактып келдим: 1965 чылда «СК-4»-биле 720 га, 1971 чылде «СКД-5» комбайн-биле — 775 га дүжүттү ажаашкан мен. Хамык ужур шынарда дээри шын. Бо чылын 600 га тарааны эки шынарлыг кылдыр дөрт ажаап алыр соруга салган мен. Ону ажыр күүседиринге хоочун механизатор эш Гиталовтуң сорук киирикчи кыйгырыны меңээ дузаалаар — деп, Хүреш-оол Сайын-Белекович чугаалап турар.

Оон амгы үеде пенсиялаадаа ажылдавышаан, хоочун тараажы адазы Сайын-Белек Монгуш, башкызы Монгуш Доржу мшкаш ады алгын бар чыдар дуржулгалыг тараажы апарганын анаа немей чугаалаар херек.

Монгуш ВЛКСМ ТК-ниң «Будүрүлгениң аныяк мурнакчызы» деп хөреш демдээ-биле, В. И. Ленинниң төрүттүшгенинден бээр 100 чыл оюнда юбилей медалы-биле, Хүндүлелдиң Демдээ орденнеби шаңнаткылаанны чогумна оон күш-ажылчы, эрес-шүдүргү чоруунуң бадыткалы болур.

Ам коммунист Хүреш-оол Сайын-Белекович кады ажылдап турар эш-өөрүнге болуунуң хуудаа үлегер-чижээн көргүзүп, бригадада комсомол болдуун удуртуп турар.

ЧУРУКТА: Хүреш-оол МОҢГУШ.

О. НАМЧЫЛАК.

12 тонна агар

«Торгалыг» совхозтуң хой-кулары бо хүннерде хойнуң түскү агарлашкынын индип чорудуп турар. Оларның мурнында кол соруга — 12 тонна агарны кыргыпкыры. Бо дээрге совхозтуң күрүнеге дүн садаңының планын 3 тонна ажыр күүседир аргаын бээр.

Агарлашкын салбырлар хайы-биле чоруп турар. Торгалыг салбырында 3130 хойдан 1740 килограмм, а Чаа-Суурда 2910 хойдан 1603 килограмм агарны амдыгында кыргып алган.

Салбыр бүрүүнде хайнылаан бо ажылдарга совхозтуң ыңгы-аңгы азбан, организацияларының ажылдакчылары ипефтен турар. Оларның арасында коштора, садыг, харылаа, кедээ Культурга бажыңының коллективтери ак сеткилдиг чорууп көргускеннер. Шефчилерден Д. Мара-кыс, З. Чымбалак, Б. Сонсал, С. Бюрбю олар хүн нормазын 150—200 хуу күүседип, 500—800 грамм агарны хой бүрүүнден кыргын ап турарлар.

Хойжулар М. Сендажы, М. Доржу, Т. Мичей-оол оларның коданнарының агарлашкынын «дүжүттүүр» чоруу — оларның часкы кыргылданың сооңда малды чайлагларга эки семиртир кадарганы хереглеп турар. Кыргылда пунктуларында шинелделер болгаш көскү агитация эки кылдырган. Чедиишкиннерни болгаш четпестерни көргускен агитхуудустар докпамал үүн турар.

Ажылга шаңтыктыг чамдық четпестерни айтыры чугула. Кыргылда пунктуларында агрегаттарның харылары чедиишкинден хелбиле кыргыыр ушурга таварыжын турары хомудаачыг. Оон ход чыдагааны — часкы кыргылданың сооңда хачылары адырып, шыгжаанындан ээ-шыкка дадаргылай бергилээн. Ол ышкаш үстүүде адаанывыс салбырлардан ап-тыда Ак-Чыраа салбыры агарлашкынче озалдап кирип турары элдеп. Шунду салбырлардан 14000 бан хойну кыска хуусаада агарлаап, күрүнеге садар дүк планын ажыр күүседири бистиң сорулгавыс.

Т. ДАМБАЖЫК.

Өвүр район.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

БҮДҮРҮЛГЕ ЛЕ УЛУГ КҮШ

Чоокта чаа СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылга киржилгезиниң болгаш ажылдаар черде байдалдың дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Комбинатта 1240 херээженнер бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында ажылдап, бедик будүрүкчүлүүн чедип ап турар. Комбинаттың дирекциязы болгаш ында хөй-ниитти организациялары херээженнериниң кадыкшылгазынче сагыш салып, күш-ажылдың камгалалын, техника талазы-биле аймыс чок чоруктуу хандырар хемчегларни чорудуп турар. Медицинаның профилактиктиг көрүүдезин чорудуп, дакпырлыг херээженнерни, чаш уруглуг нелерни хүндүскү болгаш чиик ажылдарже шилчидип турар. 440 уруг иелерде болгаш садиктерде тургустунган. Комбинат ажылдакчыларының 240 уруглары чайын пионер лагерьларынга дыштанып турар. Чылдың баштайгы чеди аймында дыка хөй херээженнер чурттуң санаторийлеринге, курорттарынга, дыштанылга бажыңларынга эмдедип, дыштанып алган. Хоорай даштынга коллективтиг дыштанылгаларын организастап, ону культурлуг ёзуу-биле арттырып турар.

Комбинатта херээженнериниң 6 човүлели ажылдап, херээженнериниң кижиандилгезинче кичээнгейни салып келген. Комбинаттың энергоцехинде (даргазы эш Кузьмина), чурталга-коммунал эргелелинде (даргазы эш Севостьянова), даг-дүгү арыгаар фабрикада (даргазы эш Полуянова) херээженнер човүлелдерни ажылын идепкейлиг чорудуп турар.

Херээженнериниң күш-ажылының байдалын экижидер талазы-биле чогуур хемчеглер аздынып турза-даа, бо талазы-биле ам-даа четпес чүүлдер бар дээрэнн СЭКП райкомунуң бюрозу демдеглээн.

Комбинаттың цехтеринде доозун-довурактың турза чогуур чижек-хемчээлн бедик, ылаңгыя хөй кижи ажылдап турар даг-дүгү арыгаар цехте ол нормадан 2—3 катап бедик, а үүрмектеп арыгаар комплексте 3—5 катап хөй болуп турар. Төп будүрүлге лабораториязында 81 херээжен кижи ажылдап турар, ында өрээлдер тар такпыш, үүрмектээр дериглер улуг дааш-шимээнниг, руданы холбиле дажып үндүрүп турар. Фабриканың даг-дүгү савалаар цегинде күш-ажыл механизастаттынмаан. Электростанцияның химия лабораториязында болгаш типографияда, № 19 магазинде вентиляция тургускаан.

Хыналдадан илерээн четпестерни чайладып, херээжен ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының тодаргай хемчегларни айыткаш, ону амыдыралга боттандырарын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дирекциязынга, ында хөй-ниити организацияларынга СЭКП райкомунуң бюрозу дааскан.

Р. ДАВЫН-ООЛ,
СЭКП райкомунуң киддис эргелекчизи.

БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ниң май Пленумунуң шиитпиринге хамаарышкан айтырыгны Тес-Хем районнуң бүтү партия эге организациялары хуралдарынга чугаалашкан. Анаа 125 коммунистер савал бергеш. Партия документилерин солууру — партияның хүрээлениин уламы чаай бижиглаар, хамаарышкан будүрүлгелериниң ажылынга база хөй-ниити амыдыралынга коммунистерниң идепкейин болгаш харыысалгазын бедидер, сагылга-чурумун быжыглаар дээрэнн хураддарга санал бергеннер чугаалап турган.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиңде, район эмнелгезинде, орук участогунда, «Ак-Эрик» колхозта, районнуң сеңтелге-тудут участогунда партия организациязыларга болгулаан хуралдар бедик деңнелге эрткен. Бо организациялардың коммунистери ук айтырыгны чугаалажырынга идепкейлиг киришкеш. Санал бергеннер ажылга болгаш амыдыралга толештиг коммунистерни демдеглеп, Уставтың негелделерин күүсетпес чамдық коммунистерни шыңгыы шүгүмчүзээн.

Партия Уставының негелделерин күүсетпейн, организациянның ажылынга идепкейлиг киришпейн турар чамдық коммунистер-биле СЭКП райкому беседаларны чорудуп турар.

Партдокументилерин солууру партияның организация бүрүүнге СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин канчаар боттандырып турарының шыңгыы шылгалдаазы болур. Анаа районнуң партия организациялары хынамчалыг белеткенип турар.

С. ОЮН.
СЭКП райкомунуң инструктору.

АЖААЛДА ЭГЕЛЭЭН

КУКУРУЗА «ПОЕЗДИЛЕРИ»

● **ДОНЕЦК.** Донецк областтың Волновахск районунуң колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза тараазын ажаап алыр ажыл кидин түүлүк, ынчалза-даа шөлдерде автомобильдер көзүлбес. Оларның анаа херээ-даа чок. Ол черде тускай «поездилер» тыптып келгеш: бир трактор «Херсонец-7» деп комбайнны сөөртүп алган чоруур, а оон соондан кожуглуг ийи терге кел чыдар. Оон бирээзинче кукуруза мочургазы, а өскезинче — оон хээндектээн бүрүлери, сыптары төктүп чоруур кылдыр таарыштырып каап. Тергелер дола бээр билек-ле, трактор оларны шөлдерги бөйырланчыг утуун алган.

Районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң мол инженери Н. Худяктың саналдаанын ёзугаар районнуң ындыг үнелиг культурлыг тараан шөлдериниң барын чартык кезинге кукуруза ажаап алышкынынын ол чаа аргазын ажыглаан, кептерткеш.

Оон мурнунда болза комбайнның бир кемдынга чораан автомобильче хээндектээн кукуруза сывын уруп чоруур болгай. Ону тускай кижилер деңнеп-дескилевишаан, чыптыр бастырып чоруур турган. Ындыг арга бизин гектар санынган-на бир тонна чедип турар кукуруза сывынын чидирнин болдурбайн барып шыдавас. Ынчангаш инженер Н. Худяк автомашинаның орнунга шывыглыг кожар тергеин ажыглаза кандыгыл деп саналдаан.

Ол чаа арга аазап эвээ ажаак-дуваалыг чүүлүн көргүскеш. Агрегат санынган-на ийи-үш автомашина база хоеталган. Оларның орнунда ам чаңгыс-ла трактор ажылдап турар. Күш-ажыл чарыгдалы ийи катап ымырылган болгаш мал чеминиң чидирнин болбаастаан.

Областтың дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары ындыг дуржулганы херек кырында ажыглап эгелээн.

Одесса областың кукуруза өстүрүкчүлери бедик дүжүт алыры дээш чарыштың эгелекчилери болган. Областың барын 1500 хире механизастаттынган звеволары тараан кукуруваны хынамчалыг ажаап, бүтү агротехниктиг хемчегларын эң таарымчалыг үелерде чоруткан. Хову ажылдакчылары бир гектардан-на ортумаавиле 40 центнерден эвээш эвес кукуруза тараазын ажаап алыр соруганы салганнар. Шудургу ажыл-ишти түүнээр үе келген — дүжүт ажаалдавы эгелээн.

Березовск районда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Макар Анисимович Посмитный даргалаан СЭКП-ниң XXI съездизы аттыг колхозтуң ишчилери чаагай дүжүттү өстүрүп алган. Үрезинге өстүрер кукурузаны ол колхоз 500 гектар черде тараан. Чамдық участоктардан дүжүт 70 центнер чедип турар.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXI съездизы аттыг колхозта кукуруза тараазын белүк аргабиле ажаап ап турары.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ШӨЛДЕ—ЧҮС МУҢ КОМБАЙН

Тараанды—Төрээн чуртка

Казахстанның механизаторлары он милиондан гектарның тавычаларының тараазын бастырып турар. Дүжүт ажаап алышкынының изиг түүлүк. Тараа шөлдеринде—чүс муң ажыг комбайн! Машиналарның башкарымчылары арткан он милиондан гектарның тараазын чидиргиг чоокка, ыяскка хуусаада ажаап алырын күзеп турар. Хөй нуруузу тараа дээш демиселдиң шиитпирлиг участоктарында ажылдап турар кедээ коммунистер ажылышке үлегерин көргүзүп турар.

«Красноярский» совхозтуң коммунистери тараа ажаап алышкынының будүүзүнде боттарының кады ажылдап турарын тараажыларга күүнеге тараа садарының планын ийи катап ажыр күүседир деп ыйгырыг үндүргеп. Ол эгелээшкинни партияның Целиноград обкому чүүлдүг деп санаан болгаш чурттуң үлүг тараалам областарының бирээзинге хаяба-биле детиээн.

Ам мурнакчы ажыл-агыйның барын бүгү коммунистери тараа шөлдеринде ажылдап турар. Партия кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар болуп турар комбайнерлер, чолаачылар ажылдаашкын нормаларын бүдүн чартык болгаш ийи катап ажыр күүседип турар. Бирги бригадада партия болүүнүң организакчызы Николай Сидоренко жатканбиле эзирнеп дургузунда чүс ажыг гектарның кызыл-тазын нестирип турган. А бастырылга үезинде ол үш норманы күүседип турар апарган. Партия болүүнүң кежигүнү чолаачы Набукен Жаметов тараа сөөртүлгезинге база шак ындыг бедик көргүзүглүг болуп турар.

Казахстанның сөңгү талазы областарында ажаап алышкынның бригада бүрүзүнде партия болүү бар. Коммунистер дээрелерни шаңнап, мактаар, үнелиг дуржулганы нептередир дугайында сагыш салып, четпестерни анаа эрттирбейн турар. Чиигээзээргe, «Ямышевский» совхозта чамдык ниижилер тараа незеринниң технологтуг дүрүмнерден хамыдып, тарааның чамдыызын сыпка арттырып каап туварын олар илеретикен. Ол дугайында айтырыгны механизатор коммунист А. Булатовтуң саналын ёзугаар комбайнерлер хуралыга чугаалашкан. Ам тараа кезидээн бедик шынарлыг болгаш ёзат чөн чоруп турар.

Дүжүттү бүрүн намгалап алыр дээш демиселдиң өскедаа участоктарында амылдап турар коммунистер база эгелекчизин, ажыл-ишке хандыкшылдың, ажыл-агыйжызын көргүзүп турар.

(СЭТА).

Кадыкшылга бараан болган

1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжудериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директивазында чонның кадыын камгалаар талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорудары көрдүнген. Ол дээрге партия болгаш чазактың совет кижилериң чавгай чоруу дээш ада сагыш салышкынының база бир хереези-дир.

Тоску беш чылда кижилерге эмнелге дузаламчыланың бүгү хевирлерин улам-на экижидер, көдээ чонның медицина хандырылгазының деңнелин хоорай чонунуң деңнелинге чоокшуладырын көрген. Ол сорулгалар кадык камгалалының дугайында Хоойлуда, «Чуртка кадык камгалалын улам ыңай экижидер болгаш медицина эртемин хогжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тодараттынган. Эмнелгелер, поликлиникалар, диспансерлер, санаторийлер болгаш дыштанылга бажыңнарының тудуун тудары көрдүнген. 1975 чылда эмнелге орунналарының саны үш миллион чедер.

Чонның кадыкшылын улам ыңай быжыглаар талазы-биле чорудуп келген хемчеглерни, чаартылгаларны Чөөн-Хемчик районнуң амыдыралындан хөйүү көрүп болур.

Районнуң чер-чер Советтери бо талазы-биле ажылдарны кылып чорутканын чоокта чаа болуп эрткен район Совединиң сессиязынга илеткелчи болгаш санал берген депутаттар тодаргай чугаалаан.

Кадык камгалалының хереexiste районнуң күрүне бюджединден акшаландырышкын чыл бүрүде өзүп турар. Ол дугайын даразымда саннардан көөрге илдең. 1967 чылда районнуң күрүне бюджединден кадык камгалалывга 887750 рубльди берген турган болза, 1972 чылда аңаа 1356210 рубльди берген. Орта көрдүнген акша-хөреңгинің ажыглалын эңнеткен. Оон ачызында медицина албан черлерин чогуур бажыңнар, дериг-херекселдер-биле хандыртынгылаан. 1971 чылда безин Чадаана хоорайда ниити аарыгларны эмнээр 60 оруннуг, халдавырлыг аарыгларны эмнээр база 60 оруннуг эмнелге бажыңнарын тудуп, ажыглалда киирген. Аарыг кижилерни чыттырып эмнээр орун саны көвүдээн.

Суг-Аксы эмнелге садбырынга чыттырып эмнээр тускай бажыңны септеп, алгыткан. Шемя, Хайыракан, Хөндергей суурларда эмнелге пунктулары таарымчалыг бажыңнар-биле хандыртынган. Теве-Хаяда эмнелге пунитузунуң бажыңын улгаттырып, немей тутканы. Сөөлгү 2—3 чылдарның иштинде уругларның ясли-садтарынга орунпар саны көвүдээн. Хайыракында 45, Бажың-Алакта 30, Иймеде 45, Чыргакыда 15 болгаш Чадаана хоорайда 90 оруннуг ясли-сад ажыгладга киргеп. Эмнелге-профилактиктиг ажылдар көскүзү-биле экижээн. Эмнелгелерге хоочураан аарыг кижилөр эмнеткен соонда чогуур долу кадыкшылды алгаш, улуг өөрүп четтиришкинин илереткеп, чаңын турарлар. Чүгле Чадаана хоорайда дээди эртеминг 32 эмчи ажылдап турар. Чонның кадыкшылы дээш бүгү күжүн, арга-дуржулгазын берип, чонның алдар-күндүзүн, макталын чаалап алган эмчи ажылдакчылары районда көвүдээп. Ындыг эштерге Л. М. Көк-оол, Н. А. Вологина, Э. О. Шыырап, Д. Кара-Сал, ортумак эртеминг эмчи ажылдакчылары А. В. Петрова, З. С. Колупаева, М. Г. Плужникова болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Оларның ат-алдары чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, кожазы Монгун-Тайга, Өвүр районнарында сураггаан. Аарыг кижилерни эмнээринге бедик мергежилдиг болурундан аңгыда, эвиленээдеп, кижиниң чоруун коргуун келгеннер.

Өкпе, хөрек аарыгларын болдурбас дээш рентген-биле шинчилге ажылын чыл бүрүде чорудуп келген. Оон аараан кижилерни эмнээринің бүгү таарымчалыг байдалдары тургустунган. Эрткен чылын рентгенге 425, флюрографиябиле 4306 кижини шинчээн. Шинчээн кижилерниң арасындан аарыг кижилерни тыпкаш, чогуур эмчи дузаазын чедирген. Ниити аарыгларның эмчилеринге 10 муң кижи шинчиткен.

Санитар дружиналарын, санитар постуларын чер черлерде тургускулаан. Оларны тургузарынга база оларның ажылынга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарның директорлары эштер Пичеоол, Куулар болгаш Ховалыг олар улуг дузаны чедирип келгеп.

Чадаана болгаш Сут-Хөлде аптеналар эм курлавыры-биле четче хандыртынган. Аарыг кижилерни эмнээринге эртежок чугула эмнер ол аптекаларда бар. Оон аңгыда аптеналарның ажылдакчылары эм оъттарны чыл бүрүде чыып, белеткеп турары эмнер курлавырларын тургузарынга деткимчелиг болган. Эмчи кадрларның болгаш ортумак эртеминг эмчи ажылдакчыларының билиин, ажылынга мергежилиң бедидер талазы-биле ажылдар доктаамал чоруп турар. 1971 чылда болгаш бо чылын элээп хөй эмчилер республикадан дашкаар хоорайларга билиг бедидериниң курстарын эрткен. Эмнелге ажылдакчыларының ортузунга неделя санында политинформацияны эрттирип турар. Эмчи ажылдакчылары чыл бүрүде партия өөредилгезиниң аңгы-аңгы хевирлериниң эртем билиниин, күзелиниң аайы-биле ооренип келгеннер. Ол ажылдарны ында партия, комсомол, профсоюзлел организацияларының удуртулгазы-биле организастаан.

Неделяның среда бүрүзүнде районда фельдшерлер, акушерлерниң конференциязын эрттирип турар. Конференцияларга оларның ажылынга холбашкан янзы-бүрү айтырыгларны сайгарып, лекцияларны номчуп турары дыңнакчыларның билиин, мергежилин бедидеринге ажыктыг болган. Оон-биле чергелештир районнуң чамдык черлеринде эмчи хандырылгазы чогуур негелдезинге чедир тургустунмаанын сессияга санал берген депутаттар шыңгыы шүгүмчүлээн. Эмчилер ырак-узакта малчынарже эдлеглиг үнүүшкүннерни эвээш чорудуп келген. Районнуң чер-чер Советтери чонның кадык камгалалын улам ыңай экижидер талазы-биле хомчеглерни ап, ук ажылды хүн бүрүнүң кичээгейинге тургускан.

Ш. КАНДАН.

ДҮРГЕН ДУЗА ЧЕДИРЕР СТАНЦИЯ

Москвада медицинаның дүрген дузазын чедирер станцияның оперативтиг килдизинге кире каапталды. Хоорайда бир-ле кижи «03» деп телефонче долгапкан. Машина оон чорупкандан бээр улуг үр болбаан. Чалалганы улуг диспетчер хүлээп алыр. Тускай карточкага аарыг кижиниң ниити байдалының көл-көл түүлдерин бижиринге дөрт-ле минута эртер. Ол-ла үеним иштинде справочниктен айыыл болган черниң кудумчузун тодараткаш, ол чоокта турар подстанция-биле харылзажыр болгаш аарыг кижиже дүрген дуза чедирер бригаданы чорудар.

Москвада 23 подстанция бар, олар хоорайның аңгы-аңгы районнарында турар. Оперативтиг килдистиң диспетчерлери чалалганы телефон дамчыштыр подстанцияже ийикпе, азы рация-биле хоорайның кудумчуларында турар кайы-бир хостуг бригадаже дамчыдыптар. Он азы он беш минута болгаш, машина аараан азы айыылга таварышкан кижиге чедип келир.

Дүрген дуза чедирерининң 300 ажыг эмчилери болгаш фельдшерлери Москваның чурттакчы чонунга медицина дузаламчызын чедирип турар. Олар чамдыкта хонукта 200 хире чалалгага барып четтигип турар. Дүрген дуза чедирерининң бригадазында бир эмчи, ийи фельдшер бар. Олар аарыг улуска медицинаның янзы-бүрү дузазын чедирип турар. Ол-ла бригада чамдыкта хораннанганда, чүрек аарыгларынга, аар кемдеп-кергээн таварылгаларга дуза чедирер хүлээлгелиг. Аарыгны шын тодарадырда болгаш дарый эмнээшкинниң арга-ларын тыварда медицинаның онзагай чаңчылдарын шиңгээдип алыры эргежок чугула. Ол чаңчылдарга өөренирде эмчи кижи аңаа ажылдаар мурнунда тускай белеткел эртер. Ынчалза-даа чамдыкта ындыг белетке эртпеп соонда безин кардиолог, травматолог, педиатр эмчилерниң хүлээлгезин дарый күүседири берге апаар таварылгалар база тургулаар. Ынчангаш сөөлгү чылдарда дүрген дуза чедирер станцияга специализастаан бригадаларны тургузуп турар апарган.

Амгы үеде Москвада аар кемдээшкиннерге дуза чедирер кардиологтуг бригадалар бар. Ол ышкаш неврологтуг, токсикологтуг, уруглар болгаш терапия бригадалары база ажылдап турар. Оларда дуржулгалыг эмчилер болгаш фельдшерлерни бижыглаан, олар аар аараан кижилерге медицинаның дүрген дузазын чедирип турар. Специализастаан машиналарда кижиниң амы-тынынга айыылдыг чүректиң ажылында үрелиишкиннерни чайладыр, кезек үеде тыныастай берген кижилерни дергизиптер, хан солуп кудар эргежок чугула дериг-херекселерни тургускан.

Чыттырып эмнээр апарган таварылгаза «дүрген дуза» бригадазы аарыг кижини эмнелгеге экжээр. Ынчалза-даа аарыг кижиже сагыш салышкын оон-биле соксап калбас. Дүрген дуза чедирер эмчилер клиниканың эмчилери-биле кады оон эмнээшкинниге база киржип турар. Ол-ла бүгү эмчилерге аар аараан кижиниң эмнээринің аргаларын улам экижилерине дузалаар, а клиниканың специалистеринге дарый диагноз тып алырынга болгаш аарыг кижиниң амы-тынын камгалап алыр дээш шын шиитпирни үндүреринге база дузалаар.

Москваның дүрген дуза чедирер станциязы Совет Эвилелиниң эң улуг, Чурттуң өске черлериниң 2500 станцияларының ажылын база оон-биле дөмей кылдыр организастаан.

Найысылалдың чурттакчы чонунга болгаш келген аалчыларга эмчилерниң 280 бригадалары медицинаның дүрген дузазын чедирип турар. Оон аңгыда аарыг улустуң чыттырып эмнээри-биле чергелештир оларны эмнелгелерже чорудар ажылды фельдшерлерниң 100 ажыг бригалалары организастап турар.

Амгы үеде Москвада чаа станцияның тудуун чорудуп турар. Анаа хоорайның эмнелгелериниң хостуг черлериниң санын дамчыдып берип турар электроннуг-саналга машиназын база тургузар. Электри чырыктыг табло дүрген дуза чедирер автомашиналарның кайда турарын айтып турар болгаш оон дузазы-биле айыылга таварышкан кижиниң чоогунда турар бригаданы олче чорудар аргалыг болур. Оперативтиг залга «03» деп телефонну немей тургузарын планнаан.

Ол чаартылгаларга эвээш эвес акша-хөреңги үнери чугаажок. Ынчалза-даа Совет чазак чонның кадыын камгалаар херекке чүнү-даа харам чокка берип турар. Бистин күрүне кадык камгалал албан черлерин боду хандырып, эмчилерниң, фельдшерлерниң, чолаачыларның кылган ажылының төлевирин берип турар. Аарыг кижиге машиналыг барып чедери, эмнелге херекселдерин болгаш шарыыр материалларны, аппаратураларны ажыглаары, аарыг кижилерни эмнелгеге чедирери, оны ажаап хайгаараары, аъш-чем-биле хандырылгазы ээн ышкаш бо-ла бүгү чарыгалдарны күрүне бодунда алган.

Эдуард АНДЗЕЛЕВИЧ.
ПМА.

Вилюй ГЭС

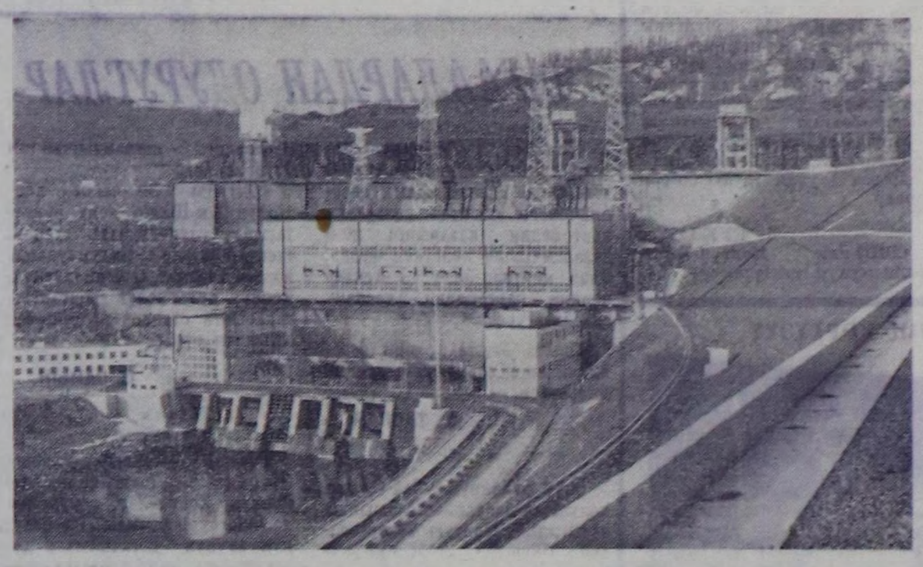
Якутияның энергетиказын өөрүскен чурт чуруунда электростанцияларны сылдыстар-биле демдеглээн. Оларның эң улууп Вилюй хемниң оң талакы эриинде, Чернышевский суурнуң чоогунда тургускан. 1970 чылда аңаа Вилюй ГЭС-тиң бирги эзлчээн ажыглалга киргеш, чиик өртектиг энергияны алмаз казар комплекстиң хереглекчилеринге берген.

Шиирин агаар-бойдустуг, кезээде доң чыдар черлиг, шаптараазыныг девискээрге тудуп тургускан, делегейде эң баштайгы гидротехника бүдүрүлгези ол. Ук станцияның конструкция төлевилелиниң шиитпирлеттинген талазы-биле аңаа денежир чүве чок. Ооң агрегат бүрүзү үттээн хая шахталарда турар. Турбиналарга суг келир улуг шорталар база хая өттүр шайдынген.

Күчүлүг суг базыышкыныи 80 метр бедик плотина тудуп турар. Плотина база кайгамчыктыг: бетондан эвес, даштан бүткен. Аңаа ГЭС тударының шенелдезинге долганыр хүртүлериг турбиналар эң баштай ажыглаттынган. Ол турбиналар Вилюй хемниң күчүлүг базыышкынын тудуп шыдаар.

ЧУРУКТА: Вилюй ГЭС — делегейде мөңге доң черде тургустунган эң баштайгы станция.

С. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

делегей бо хуннерде

СОВЕТ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ДЕПШИЛГЕЗИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет Эвилелиниң тургустунганы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хереэн уламчылааны болгаш улам хогжүткенин, национал айтырыгны шиитпирлээриниң ленинчи принциптери амыдыралга шуут боттандырганы болган деп, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнга турасналаткан үүлүнге «Үнэн» солун бижээн.

Октябрь революциязының тиилээнинің түңнелинде тыптып келген совет республикаларның эки тура-биле каттыжарының мурнунда Коммунистиг партия, В. И. Ленин национал программаны ажылдап кылыр болгаш ону амыдыралга боттандырар улуг ажылды чоруткан. Хогжүлде төөгүзүү аңгы-аңгы чадалыг, хөй-хөй нациилар болгаш улустар чурттаан Россияга ол ажыл аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Бүтү республикаларның ажылчы чоннарының акыдуңма найыралы, дузалажылгазы, чурттуп бүгү күштерин болгаш курлавырларын каттыштырганы экономика, культура хожудаашкынын эң кыска хуусаада чок кылыр, социализмни тургускан. ССРЭ-ни хөй нациналдыг, күчүлүг күрүне болдурар арганы совет кижилерге берген деп, солун демдеглээн.

Чартык чүс чыл дургузунда республикаларның экономика, культурazынга, совет кижилериниң угаан-сарыыл мөзүзүнге коичуг улуг депшилгелер болган. Ада-чурттуң болгаш делегей культуразының эң эки чедиишкиннеринге совет улустарны ижиктиреринің күчүлүг чепсээ орус дыл болу берген. Ону Россияның бүтүү нациялары болгаш улустары национал харылзаа дыы кылдыр эки тура-биле шилип алган.

Совет республикаларның акы-дуңма кады ажылдажылгазы болгаш деткимче-харылзаазы Советтер чуртунуң эртем-техниктиг депшилгезиниң чедиишкиннерин улам четче ажыглап болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар деп, «Үнэн» онзалап демдеглээн.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Сирияга болгаш Ливанга удур Израильдиң агрессечи үүлгедиишкиннериниң уржуудан Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалга хамаарыштыр каир солуннар медеглелдерни кылып турар.

Израиль бодунуң шериглерин, танкыларын болгаш артиллерияларын Сирия-биле болгаш Ливан-биле кыызгаар черлеринде моонцээриң үргүлүлеп турар деп, «Аль-Ахбар» солун айыткан.

Солунвар АКШ-тың араб чурттарга удур туружун шыңгыызы-биле буруу шаап турар. «Каттышкан Штаттар делегей сионизми-биле дем каттыштырбышаан, арабтарга удур үүлгедиишкиннериниң кол ролюн ойнап турар»—деп. ола солун бижээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгаларын бүрүнү-биле соксадырынче кыйгырып турар резолюция толевилелин чугаалажып көөр үеде КНО-га Каттышкан Штаттарның туружун Бейруттуң солуннары шыңгыы буруу шаап турар. Каттышкан Штаттар Ливанга болгаш Сирияга удур Израильдиң араватнаыг агрессиязын бүрүнү-биле деткип турарын КНО-га резолюция толевилелин үүлээп алырындан оон ойталаавы чугаалап турар деп. «Ан-Нида» солун бижээн.

Каттышкан Штаттар Израильдиң агресси үүлгедиишкиннерин деткири-биле арабтарның национал-хосталгалыг шимчээшкинниге болгаш палестиннерниң Удурланышкын шимчээшкининге-даа согугну таварыштырарын күзеп турардыр деп, солун айыткан.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Сирияның болгаш Ливанның сырый чурттакчылыг черлерия Израильдиң араватнаыг бау-биле бомбалаанының түңнелинде тайбың араб улустарның дыка хөй кижилери хей черге кырлып өлүр чоруткa таварышкан деп «Үнэн» солун бижээн.

МАР-ның ажылчы чоннары социалистиг чурттарның улустары-биле болгаш делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү хөйнинтээ-биле кады Чоокку Чөөн чүкте байдалчо улуг кичээнгейни салбышаан, араб чурттарга удур Израильдиң дайынзырак ончуң-чоңгээлиг үүлгедиишкиннерин доп-дораан соксадырын негеп турар деп, ол-ла солун айыткан.

Каттышкап Штаттарның КНО-да туружун «Үнэн» буруу шаап, олче кичээнгей салып турар.

Израильдиң шериглерин оон эжелеп алган араб девискээрлериндеп үндүргеш, дескен палестиннерниң айтырыын шыны-биле шиитпирлеп тургаш, Чоокку Чөөн чүкке тайбынны катап тургузуп болдурун солун онзалап демдеглээн.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте израиль шериглериниң үүлгедиишкиннери муржукузундан-даа артык агрессечи боон, улам айыылдыг апарган деп, ВСАП-тың органы «Непсабадшаг» солун бижээн. Тель-Авив бодунуң эжелеп алган араб черлерин катап эгидериниден, месилдежишкинниг айтырыгны тайбың ёзуубиле шиитпирлээриниден ойталаар дээш Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чорукту улам күштелдиреринче чүткүп турар-дыр деп, солун демдеглээн.

ПАРЛААЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң штаб-бажыңынга КНО-нуң чиргиче секретары К. Вальдхаймның парлалга конференциязы болган. Чиргиче секретарь айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа човүлел хуралын чыылдырарынга белеткелдиң чоруп турарын үүлдүгүзүнүп үнелээн. Бо чылдың ноябрьда Хельсинкиге белеткел ужуражышкынын эрттиргеп турар ужурлуг деп демдеглээш, Вальдхайм мынча дээн: делегейниң дүшкүүрлүг байдалы амгы үедээзи дег кошкавыттаан турар болза, ук човүлел хуралды 1973 чылдың дургузунда чыылдырып болур ынаныш бар, ук хурал кедилиг түңнелдерни бээр деп бодап турар мен. ГДР биле ГФР— герман күрүнелериниң пйялдирзи удавас КНО-нуң кежигүнпери болу бээр деп бүзүреддиин К. Вальдхайм илергейлээн. «Ийи көрөй күрүненің аразында харылзааларны чогумчалыг болдурар үүле бүдүп эгелей бергенин» делегейниң чугула болуушкуннарының бирээзи деп, Вальдхайм санаан.

Каттышкап Нациялар Организациязы делегейниң чугула айтырыгларын сайгарыш ноор апаар деп, К. Вальдхайм демдеглээн. «КНО-нуң Кол Ассамблеязы кем чок кижилерге хамаарыштыр үүлгедиглер кылырын болдурбазынче углаптан, чогуур шиитпирлерни бодунуң XXVII сессиязынга үндүрүп шыдаар» боор деп ынаныш турарын илергейлээп К. Вальдхайм «үүлгедиглер кылыр таварылгаларның үргүлчү боон турар апарганынга онза сагышсыраанын» чугаалаан.

КНО Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээринге болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг деп, К. Вальдхайм медеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының келир неделяда ажыттынар сессиязының ажылдаар хүнперинде Чоокку Чөөн чүкте тускай толээлекчим Нью-Йоркка турар деп, Г. Ярринтиң толээлекчилеп турар ажыл-ижин деткип турарын К. Вальдхайм чугаалаан.

Каттышкап Нациялар Организациязының бюджединге киирер төлевирин АКШ-тың кызырар деп турарынга хараадалын чиргиче секретарь КНО-нуң сац-хөө байдалынга хамаарыштыр илергейлээн.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам Куангчи хоорайның бурунгу шивээзиниң орту киир үрелип калган ханалары катап шыңгыы тулчуушкуннар боол турар чер болу берген. АКШ-тың ужар үүлүнге деткиткеш, Сайгонпуң далай чадаг-шериглериниң шилиндек кезектеринин ол хоорайны эжелеп алыр дээш ораддажыышкынарын Хосталганың улусчу чепсектиг күштери маадырлыы-биле ойтур шаап турар.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, хоорайның мурнуу кезээнде болгаш шивээ чанында бомбалар, артиллерия октарының частыры, боолаан автоматтар даажы бяче-даа када соксавайн турар. Сайгон шериглери улуг когаралга таваржып турар.

АКШ-тың стратегтиг болгаш тактиктиг ужар үүлүнүң самолёттары ол хоорайже, оон чоок кавызынче чүс-чүс тонна бомбаларны, частыр бүдүмелдерни октап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Каттышкап Штаттар Мурнуу Вьетнамның хосталган девискээрлерин бомбалаарынга «В-52» самолёттарын ажыглаарын үргүлчүлеп турар. Хосталганың Парлалга агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Бенче можуда чоокта чаа хосталган Анкхань районче стратегтиг бомбалакчы самолёттар сентябрьның 2-де 400 тонна хире бомбаларны октаан. Сентябрь 4-те «ужар шивээлер» оон кожазында Хамлонг районче хөй халдаашкыннар кылган. Хөй-хөй тайбың чурттакчылар олүрткен болгаш балыглаткан, онон бажыңнар үрелген.

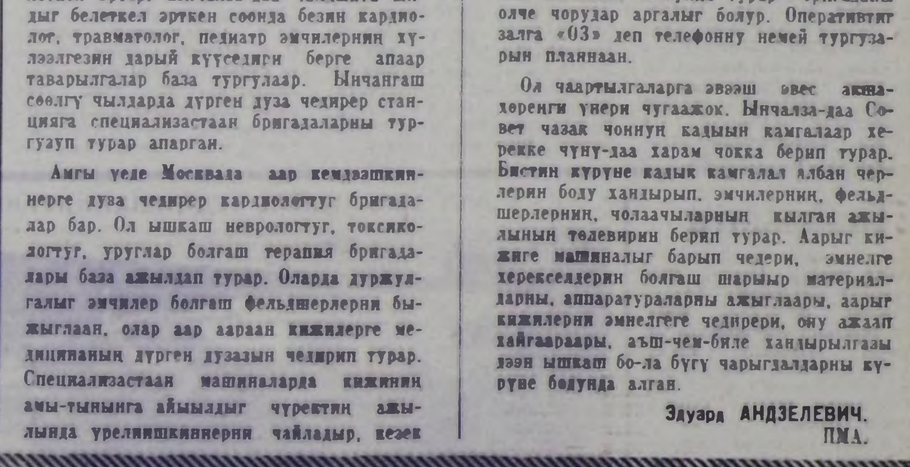
Бенче можу — Меконг хемниң шыпаазында эң хөй чоннуг черлериниң бироозы. Улуг эвес үш-булуң шинчилиг, хөй-хөй хемнерлиг болгаш каналдарлыг ол кургаг чер девискээринде тарылгага ажыглаттынмаан чер барык чок, ыпчаарга канал эриктеринин шуптулуунда тараачынар бажыңнары сууржаан. Сөөлгү үш ай дургузунда америк стратегтиг ужар чүүл Бенчо можунуң районнарынга 66 катап халдаан.

Улуг дуза

Делегейниң Кызыл Крези Бангладештиң чонунга дуза чедирер улуг ажылды чорудуп турар. Кызыл Крестиң болгаш Кызыл Чартыын айның совет нииттилели — ол ажыл-чорудулганың идепкейлиг кирииничизи. Аның республиканың девискээринде уругларга бээр витаминниг халас сүт хуваар муң ашыт пункт, эмээн хөй эмнелге черлери, эргежок чугула барааннар-биле чону хандырар черлер ажыттынган.

ЧУРУКТА: Сунамчандита Кызыл Крест пунктузу.

В. ВАВИЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

УПТЕКЧИЛЕР ШЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгонвуң чалча шериглерин Франциядың неделя санында үнер «Нувель обсерватер» журналы «Үптекчилер шери» дээп. Ол журнал Сайгон солдаттарының үүлгедип турар бүжар үптелгелерин көргеп. Питер Лаймның корреспондепциязын парлап үндүргеп. «Дайылдажыышкын боол турар девискээрлерде сайгон солдаттар чонну үргүлчү үптеп, оорланып турар-дыр. Фронтвуң Митяяь хемнп дургаар соңгу талакы участогунга далай чадаг-шериглериниң вьетнам суурларны үптеп тургапы көргеп-дир мен, ол суурларның чону бомбалаашкыннардан, артиллерия боолаашкынпарындап дезип чорууп ужурга таварышкан болду»— деп, автор бижээн.

Ортаа шаттарда Контум девискээринге Сайгон солдаттарының үптелге кылып тургапын ол корреспонденцияда чугаалаан. Үптеп-тонаарда олар «дээди ламалар хүрээхпнин, хүрээ школазын, даштыкы чурттарның толю черлерин безин ориноовес чорду» деп, автор бижээн.

«Эң улуг оорлар дээди албан черлеринде» деп чүвени чалча шеригниң үптелге кылып турар кудуку дужаалдыглары билир» деп, журнал демдеглээн.

Садыглажылганы хөгжүдер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барыын талакы күрүнелериниң будурулге черлери Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле экономика харылзааларын хөгжүдерин улам идепкейлиг негеп турар.

Индыг хөөннер АКШ-тың будурулге каттыжыышкыннарының төлөөлекчилерин болгаш экономика адырының тускай артемниглерин каттыштырып турар салдарлыг америк «Экономиктиг хөгжүлде комитеди» организациязының мындаа чаа парлап үндүрген илеткелинде илереттинген. Ол илеткелди белеткээрине ГФР-ниң, Англияның, Франциянын, Швецияның болгаш Японияның улуг-улуг будурулге черлериниң төлөөлекчилери база кириишкен. Ол чорук Совет Эвилели-биле болгаш социализм чурттары-биле садыг харылзаазын калбартырынга чаа-чаа базымнарны кылырынче барыын чүктүң чурттарын кыйгырган. Садыг политиказын ынчалдыр өскертири делегей байдалын ниитизи-биле экижидерине дыка дузалаар деп, ол илеткелди тургусканнар айыткан.

Илеткелде, ылангыя, «АКШ-тың улуг-улуг будурулге черлери социалистиг чурттарже садыглаары-биле чорудар бараннарга хамаарышкан бүгү кызыгаарлаашкыннарны дүжүрерин негеп турар» деп айыткан.

ЧЕДИИШКИН ЧОК ОРАЛДАЖЫЫШКЫН

САНТЬЯГО. (СЭТА). Америк «Кеннекот коппер корпорейшн» каттыжыышкын делегей рыногунга Чилиниң чезин садарын хорууп хемчег алыр сагыштыын чарлаан. Чилиниң социалистиг партиязының ТК-зының чингине секретары Карлос Альтамирано ону шыңгыы шүгүмчүлээн. Хөй-хөй чылдар дургузунда Чилиниң чезин молчүп турган байып келген ол монополия Чилиге боттарының экономиктиг болгаш политиктиг салдарын оскунгаш, ону катап эгидип алыр дээш чедиишкин чок оралдажып турар даштыкы чурттарның капиталистеринге ооргаланыр турар деп, Альтамирапоиуң парлалгага үндүрген медегелиндө дөмдеглээн.

Арагалаашкынга удур демисел — бүгү-ниитиниң херээ

АЖЫЛДЫ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын амыдыралга боттандырар сорулга-биле районнуң партия, профсвиелел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитиг организациялары чамдык боттуг хемчеглерин ап чоруткан. Арагалаашкынга болгаш корум-чурум үрекчилерииге удур районнуң иштиңге кылып чорудар ажылдар талазы-биле тускай хемчеглерин ажылдап кылган.

Районнуң колхозтарынга, албан организация, бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге, (45 кезек черге) РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын таныштырган. Аңаа 2500 ажыг кижи киришкен.

Суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары ол Чарлыкты амыдыралга хажык чокка күүседир дээш боттарының ажылының стилин, арга-хевирлерин эде көрүп, ажыл кылырындан өйлаар, мангыстачак амыдыралдыгларга, оолларга, арачачыларга болгаш өске-даа хөйлу-дүрүм үрекчилеривге удур шынгыы демиселди чорударын улам күштелдирген. Чарлык үнген соонда, хөй-ниитиниң корум-чурумуп үрөэн дээш алээн хөй кижиге административтивиг хемчегин хүлээткен. Ылаңгыя хамаатылар Дадарык Белек-оол, Саая Хүреп, Долгак Кац-оол, Бораоол Очур олар ажыл шагын ийи удаа үаүп, арага-дарыжө хандыр тургаиындан тускай хемчеглерни алганнар. Ол ышкаш хөй-ниитиниң ажылыңга киришпес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрөэр, үргүлчү арагалаар Иргит Домүр-оол, Салчак Санаа, Сүрүнмаа Анай-оол, Иргит Дондарооол дээн ышкаш кижилерни кодээ Советтиң болгаш районнуң иштики херектер органының үчёдунда киргеш, оларбиле кижизидиглее ажылын чорудуп турар.

Транспорт ажылдакчыларынга хамаарыпкан чүүлдер Чарлыкта база бар. Ында эзиртир арагалаш алгаш, авария кылыр, күрүнеге когарал чедирер чолаачылар-биле демиселди күштелдирерин айыткан. Эзиртир арага ижип алгаш, күрүненің машина-техниказын камнавас, күш-ажылдың сагылга-чурумуй сагывас, төлеп чок чолаачылар Доңгак Мөңге, Маадыр-оол Доңгак, Күлчекей Маскавай оларның машина башкарар эргезин казаан. Ол ышкаш мал ажылынга ээ-харыысалгазын оскунуп, арагалаар чоруқчо хандыкшып турганындан ниитиниң малынга хөй дудагдал-чидиргини кылган Хертек Семис-оол, Бораоол Очур, Бяче-оол Калдар оларга районнуң иштики херектер органы шынгыы хемчегни хүлээткен.

Мугур-Аксы суурда агитквартираларның даргалары Кара-Сал Аалчык, Кара Иргит «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыкты чонга таныштырар, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудар сорулга-биле боттарының агитквартираларынга хүралдарны эрттирилээн. Аңаа Чарлыкты чугаалажып, чурттакчыларның салыңга киришпес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрөэр, үргүлчү арагалаар Иргит Домүр-оол, Салчак Санаа, Сүрүнмаа Анай-оол, Иргит Дондарооол дээн ышкаш кижилерни кодээ Советтиң болгаш районнуң иштики херектер органы шынгыы хемчегни хүлээткен.

Мугур-Аксы суурда агитквартираларның даргалары Кара-Сал Аалчык, Кара Иргит «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыкты чонга таныштырар, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудар сорулга-биле боттарының агитквартираларынга хүралдарны эрттирилээн. Аңаа Чарлыкты чугаалажып, чурттакчыларның сагылга-чурумуй сагывас, төлеп чок чолаачылар-биле демиселди күштелдирерин айыткан. Эзиртир арага ижип алгаш, күрүненің машина-техниказын камнавас, күш-ажылдың сагылга-чурумуй сагывас, төлеп чок чолаачылар Доңгак Мөңге, Маадыр-оол Доңгак, Күлчекей Маскавай оларның машина башкарар эргезин казаан. Ол ышкаш мал ажылынга ээ-харыысалгазын оскунуп, арагалаар чоруқчо хандыкшып турганындан ниитиниң малынга хөй дудагдал-чидиргини кылган Хертек Семис-оол, Бораоол Очур, Бяче-оол Калдар оларга районнуң иштики херектер органы шынгыы хемчегни хүлээткен.

Мугур-Аксы суурда агитквартираларның даргалары Кара-Сал Аалчык, Кара Иргит «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыкты чонга таныштырар, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудар сорулга-биле боттарының агитквартираларынга хүралдарны эрттирилээн. Аңаа Чарлыкты чугаалажып, чурттакчыларның сагылга-чурумуй сагывас, төлеп чок чолаачылар-биле демиселди күштелдирерин айыткан. Эзиртир арага ижип алгаш, күрүненің машина-техниказын камнавас, күш-ажылдың сагылга-чурумуй сагывас, төлеп чок чолаачылар Доңгак Мөңге, Маадыр-оол Доңгак, Күлчекей Маскавай оларның машина башкарар эргезин казаан. Ол ышкаш мал ажылынга ээ-харыысалгазын оскунуп, арагалаар чоруқчо хандыкшып турганындан ниитиниң малынга хөй дудагдал-чидиргини кылган Хертек Семис-оол, Бораоол Очур, Бяче-оол Калдар оларга районнуң иштики херектер органы шынгыы хемчегни хүлээткен.

Мугур-Аксы суурда агитквартираларның даргалары Кара-Сал Аалчык, Кара Иргит «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыкты чонга таныштырар, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудар сорулга-биле боттарының агитквартираларынга хүралдарны эрттирилээн. Аңаа Чарлыкты чугаалажып, чурттакчыларның

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээшпейтинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 16 СУББОТА № 219 (8087). өртээ 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары курүнеге **48.420** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 44 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган.***

Районнар	Планы	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	24988	42,4
БИИ-ХЕМ	13000	2053	15,8
КАА-ХЕМ	27.000	15258	56,5
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2203	39,5
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	639	12,9
БАЙ-ТАЙГА	130	128	98,5
КЫЗЫЛ	5000	3149	63

ЧЕДИИШКИН — ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУКТА

«Шын» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн «УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң дараазында мурнакчыларынга алдар болдуруп көдурген.

КЕРТИК-ООЛ ДАКШЫЛ-ООЛОВИЧ КЫРГЫС — комбайнер, сентябрь 1-ден 5-ке чедир — 345 центнер, 6-дан 10-га чедир — 631 центнер тарааны ажаап алган. Сезонда 5000 центнер тараа ажаап алыр деп бодунга алган хүлээлгезиниң 976 центнерин күүседип алган.

ИРИНА ТҮЛҮШЕВНА МАЙГЫН-ООЛ (удуртукчузу), ТАТЬЯНА ЫЙМА-ХУУРАКОВНА ХОВАЛЫГ, КЛАРА БИЧЕ-ООЛОВНА КЫРГЫС — совхозтуң Арыг-Бажы салбырында шанда «ОВП-20» деп тараа арыглаар машинада ажылдап турар комсомолчу бөлүк. Хүн үлүүн ол бөлүк 120 хуудан кудулатпайн келген.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

(Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели)

Черни күүдүп аңдарып алыр чорукчуң артык ажыктыынга республиканың тараажылары дуржулгазывадап бүзүрээн. Күзүн белеткээн, десилей илиртээн аңгыс чер — келир чылдың чаагай дүжүдүүн магадылаалы. Ынчангаш республиканың дыка хей ажыл-агыйлары тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдү дээш демиселди августуң соолгу он хонуунда-ла эгелей бергеннер.

Черни күзүн аңдарып алырынга «Межегей», «Тээли», «Сукпак» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станцилары, Каа-Хемниң «Коммунизмче оруу», Таңдының «Коммунизмниң херели», Эрзинниң «Чаа оруу» болгаш «Мөрөң» колхозтары улуг кичээнгейни салып турар. Бөгүнүң күжелиштикинниг ажылы келир чылдың чаагай дүжүдүн хандырар дээраниң ол ажыл-агыйларының тускай артемиглерин эки бялып турар.

Өске колхозтарның болгаш совхозтарның тараажылары мурнакчыларга деңнежир ужурлуг.

Ыңдыг болза-даа чамдык черлерде аңгыс аңдарылгазын оожум темп-биле чорудуп турар. «Ак-Туруг», «Шивилиг», «Дөк» совхозтарда, Бии-Хемниң «Кызыл-тараачын», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» болгаш Ленин аттыг, Улуг-Хемниң «Х Улуг хүрээ», Эрзинниң Ленин аттыг колхозтарда амга чедир гектардаа аңгыс аңдартынмаан. Ол ажыл-агыйларда ук ажылды организас чок чорудуп, техниканы четпес ажыглап, тургузуп турар. Келир чылдың дүжүдүне черни аңдарып белеткеп алырын бо хире харыысалга чок чорудуп турар үстүнде адаттынган ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш «тускай эртемниглерниге хамаарыштыр партия райкомнары, райкүүскомнар хемчеглерни алыр үжүрлүт.

«УТКА 25 чылы» совхозта аңгыс аңдарылгазын коңчуг бөгөй чорудуп турар. Ында чүгле 45 гектар черни аңдарган болгаш үш-ле трактор ажылдап турар. Аңгыс аңдарар звеноларны организаставаан, кылыр ажылдың планын механизаторларга чедирбээн. Ажылдың ол хире чүгүле участогун контроль чокка каапканы мырыңай элдептиг.

Түс бүрүзүнде 200 гектар аңгыс аңдартынган «Россия», «Совет Тыва» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарда бо талазы-биле байдал база-ла бөгөй. Ол ажыл-агыйларның механиктери аңдазын бизи чедишпес дээш турар. Аңдазын бистерин боттары кылып алырын, тракторлар аваа турбас кылдыр ажылды ынчаар организастаарын олар үүге кылып болбазы?

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында аңгыс аңдарылгазын коңчуг бөгөй чорудуп турар. Ында чүгле 600 гектар чер аңдартынган: ажыл-агыйларда 75 трактор бир ааш бир трактурга доңгүүле 0,3 гектар онаажын турар. Ынчаарга районнуң ажыл-агыйларында күзүн аңдарар чер дыка хей. Бир эвес моон соңгаар-даа ыңдыг темп-биле аңдарар чүве болза, келир чылын чаагай дүжүт алыры берге.

Республикада ниитизи-биле аңгыс аңдарылгазы эрткен чылдың деңнезиниң куду болуп турар. Сентябрьның 15-те медээни бүзүрээр алырга, 22,5 муң гектар аңгыс аңдартынган ааш планның 16,3 хуузу. Хонукта 1400 гектарны аңдарып турар ааш бир трактурга бүдүп чартык-ла гектар онаажыр.

Моон алырга, аңгыс аңдарылгазының темпизи коңчуг куду-дур. Келир чылдың дүжүдүнүң салым-толу ол ажылны канчаар күүсеткенинден хамаажыр болганда, үстүнде айыткан четпестерни доп-дорааи чайладыр херек.

Парткомнарның, профсоюзтар болгаш комсомол комитеттериниң, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң хүзээлгезя — дүжүт ажаап алышкынны-биле чергелештир аңгыс аңдарылгазын массалыг чорударынче күштерни мобилизастаарлары болур.

Самбу-Хоо Сандый-оол Ждаков аттыг совхозта мурнакчы механизаторларның бирээзи. Ол 1952 чылдан бээр тергеп совхозунуң ажыл-агыйын хөгжүдер дээш, эвээш эвес үлүг-хуузун киириштирип келген болгаш чонуң хүндүткелия чаалап алган.

Хоочун комбайнер бо хүннерде дүжүт ажаалдазында үлегерлиг чоруун коргузуп, хей-аът кирген ажылдап турар. Ол эзирет бүрүзүнде-ле «Сибиряк» адаар комбайн-биле 21 гектар черниң тараазын бестирип, нормазын ийи катап ажыр күүседип турарынга чок чоргаарааныр. Эрткен беш хонукта оон көргүзүүлерн эң-не бедик болуп, бирги черни эзлээн.

Дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш, социалистиг харышче комбайнер Д. Санчыны ол кыйгырган.

ЧУРУКТА: комбайнер С. Сандый-оол.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Г. КИССИНДЖЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЛАРЫ

Мурнунда дугуржуп алганын ёзугаар АКШ-тың президентизиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Генри Киссинджер сентябрь 10-дан 14-ке чедир Совет Эвилелиниге чоруп турган. Ол Москвага турганының үезинде СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежнев-биле болган ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле беседалар кылган.

Бо чылдың май айында Москвага бедик деңнелге эрткен ужуражышкынның үезинден бээр совет-америк харылзааларының хөгжүдезиниң болган Совет Эвилелиниге бада Каттышкан Штаттарга-да сонуургалдыг боор турар делегей айтырыгларының дугайында дорт-биле чугаалажып көрген. Санал-онаал солчушкуну дорт болган боттуг болган.

Делегейниң кол айтырыгларын чугаалажып көөр үеде Европаның айыл чок чорууна хамаарышкан айтырыгларже улуг хичээнгейни салган. Моон соңгаар кылыр ужурлуг базымнар талазы-биле таарымчалыг чүүлдерни чедип алган.

Ол ышкаш стратегтиг чепсегленишкиннерни кысыгаарлаар дугайында чугаалажышкынларны чоокку үелерде катап эгелээри-биле холбашкан айтырыгларны база чугаалажып көрген.

Бедик деңнелге ужуражышкыннар үезинде чедип алган ийи талалыг дугуржулгаларны боттандырып турарының база дугайын база көргеш, херек талазы-биле боттуг түнелдер бар болган моон-соңгаар ындыг чедиишкинниг болурунга идеген бодаринге талалар база чүзээрешкен.

Садыг-экономиктиг харылзаалардың байдалынче онза кичээнгейни салган. Ийи чурттуң аразынга харылзаалар быжыглаар херекке ындыг харылзаалардың чугуласын интала бадыткаан. Ийи чурттуң аразынга садыг-экономиктиг харылзаалардың чамдык принципиалдыг айтырыгларын талазы-биле элдэй деңнелге база чедип алдынган. Ында бурунгаарлаашкынны барыдаалаш, бараан саарылганың талазы-биле саналгалар таарыштырар дугайында бөгаш садыг дугуржулгазын карар дугайында чугаалажышкыннарны чоокку үеде доозы-биле сентябрь айда Вашингтонга ургулчулаарын бодурунга алган. Ол ышкаш ССРЭ биле АКШ-тың аразында судноолар-биле далайлап аргажарының дугайында дугуржулга талазы-биле чугаалажышкынарны дүрген доозы база дугурушкан.

Талаларның солуурган үезинде айтырыгларының талазы-биле санал-онаалар солчушкуннарын янаы-бүрү хевирлерге болгаш янаы-бүрү деңнелерге, оон иштинде бедик деңнелге-даа кылырының пландазын үргулчулаарының чугуласын ийи тала база илерткен.

(СЭТА).

Ирак республиканың президентизи Москвада

Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазы, Президент Ахмед Хасан аль-Бакр СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болган Совет Чазактың чалаанын үлүгаар сентябрь 14-те Москвага албан ужурунда ажыр-чорук кылып чедип келген.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болган Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазы, Президент Ахмед Хасан аль-Бакр оларны аразынга чугаалажышкыннар эрткен.

Совет-ирак харылзаалар айтырыын найыралдыг болган бот-боттарын билелиринин байдалынга чугаалажып көргеш, Совет-ирак харылзааларының, ыланган Совет Эвилелиниң биле Ирак Республиканың аразынга найырал болган кады ажылдажыкшыл дугайында 1972 чылдың апрель 9-та чарлаан Керээниң соонда бүгү талазы-биле уламчалыг-бергенин талалар сеткил хамык-ышкыны-биле демдеглеп, оларны моон-даа соңгаар хөгжүдүп, калбартырының боттуг аргаларының дугайында санал-онаалдарын солушканнар. Ол ышкаш араб чурттарга удур Израильдың империалистиг агрессиязының үндезинде Чоокку Чөөн чүүлдүлгеге эрткен кудумчуларынга Ирактың болган Совет Эвилелиниң күрүне туктарын белеткеп, ол база араб дыңнар кырынга бүүр чедиишкиннерлиг кырыгларны асыылаан турганы (СЭТА).

Совет-ирак чугаалажыышкын

Сентябрь 14-те Кремльде СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болган Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылалының Даргазы, Президент Ахмед Хасан аль-Бакр оларны аразынга чугаалажышкыннар эрткен.

Совет-ирак харылзаалар айтырыын найыралдыг болган бот-боттарын билелиринин байдалынга чугаалажып көргеш, Совет-ирак харылзааларының, ыланган Совет Эвилелиниң биле Ирак Республиканың аразынга найырал болган кады ажылдажыкшыл дугайында 1972 чылдың апрель 9-та чарлаан Керээниң соонда бүгү талазы-биле уламчалыг-бергенин талалар сеткил хамык-ышкыны-биле демдеглеп, оларны моон-даа соңгаар хөгжүдүп, калбартырының боттуг аргаларының дугайында санал-онаалдарын солушканнар. Ол ышкаш араб чурттарга удур Израильдың империалистиг агрессиязының үндезинде Чоокку Чөөн чүүлдүлгеге эрткен кудумчуларынга Ирактың болган Совет Эвилелиниң күрүне туктарын белеткеп, ол база араб дыңнар кырынга бүүр чедиишкиннерлиг кырыгларны асыылаан турганы (СЭТА).

«Межегейниң» алдыгы бригадазы

Күрүне шыгжамырынга 13 муң чартык тонна эки ыңнарлыг тарааны салар дээш демиселин «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери кошкаттайн келген. Ол демиселге ажыл-агыйның О. А. Васильевке удурткан № 6 бригазының механизаторлары дээштиг үлүүн киирип турар.

Бригала бо күзүн шуут 2500 гектар черниң тараазын кестирип алыр ужурлуг. Бо хүннерге чедир ында 2150 гектар тараазын танычалай кестирген. 1300 гектарын бастырган. Бо бригазаның тараажылары 1 гектардан орту-маа-биле 14 центнер дүжүттү ап турар.

Дүжүт ажаап алышкынының эгелээн хүннеринден бээр мурнакчыларга санадын келген Степан Бабаков 300 гектар тараазы бастырган. мурнап турар. Афанасий Гущин 230 гектар тараазы бастырып, ажаап алган.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Тиилекчилерге алдар!

Күш-ажылчы рапорт

Тараа садар планныг онаалдазы чок, мал семизтир «Сукпак» совхоз (директору Г. С. Юртаев, партия организациязының секретары П. В. Котосов) күрүшеге тараа дүжаар хүзээлгезин база бодуүн мал чеми белеткээринден планның күүсеткенин дүүн СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга болган хооркүүскомга рапорттаан. Тодаргайларга, эки дүгүрээ-биле 1500 тонна тарааны күрүне ыңгжамырынга киирип, 2000 тонна бодуүн мал чемини белеткээр планныг онаалдазын 125% тонна азы 126,7 хуу күүсеткен.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому болган хооркүүском сукпакчыларның ажыл-ишчи чедиишкинниг байыр чедирбишаан, тоску беш чылдың ийиги чылында боттарынга алган планныг онаалгаларын долдур болган ажыр күүседип, ССРЭ-ниң 50 чыл болур оон күш-ажылчы белектелиг утмуурун күзээн байырлыг телеграмманы чорутпаан. Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемин курлавырлаарын үргүлүзешаан болган кыштаалашкынга белеткелди, келир чылдың дүжүдүнүң үезинин үрүп алыр ажылдарны чорудуп турар.

* * *

Сээлгү үеде совхозтуң девискээринге чаъс-чаашкын торгалыгжыларның тараа ажаап алырынга плантык ужуражтырып турза-даа, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүне мурнунга 270 тонна тараа дүжаар планныг опаалдазын күүседип шыдаан.

Совхозтуң тараажылары Торгалыг суур чоогунда тараа шөлүнде бөгөй эвес үнген кызыл-тасты кестирип киргеп болган боттарының арга-курлавырын сайнаа көргеш, күрүне ыңгжамырынга ам-даа 250 тонна кызыл-тасты немей садарын хүзээлгеннер.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: коммунистер мурнунда

Иртыштың чоогунда чаашкыннар ам-даа болбушаан, ынчалза-даа ажаап алышкынның темпизи дургедеишаан. Делгем шолдерде тараану кестирер ааш бастырар дээш, механизаторлар эки шак бүрүзүн долу ажылдарын орнадажыр. Омск областың тараазының чартыктан хой кезип кестингеп. Чамдык хүннерде ажаап алышкынын 100—120 муң гектар чедип турар.

«Озерный» совхозта коммунист В. Коловешкопуң звенозу хүнүүн-не ийи-үш норманы күүседип турар. Энгельс аттыг колхозта ажаап алышкынның гвардейзизи А. Мавингер ам бээ тергиин ажылдап турар — ЖВН-6 жатка-биле хүнде 64 гектарны кескен, ол дооргы нормадан ийи катап хой-дур.

Хүн бүрүзүнде-ле тавычада тараану бастырарынче улам хей комбайнар кирип турар. 300 муң гектар ажыг тараану ам-на бастырып каашкан. «Ишгалинский» совхозтуң комбайнери коммунист С. Дорохов чедир муң гектар тараану бастырарын хүлээнгеп болган ол ам дөрт центнер тараану чүдүрүп чорудункан. Сээлгү хүннерде С. Дорохов хүнде 500 центнер тараану бастырып турар.

УКРАИНА: бойдус курлавырындан

Украин эртемденнер көдөө ажыл-агыйга мал чеми болур 20 ажыг хевирээн үнүштерин ажыглаарын саналдап турар. Ол дээрге сильфия, сида, сыыв оңдувун дазылы дээш, өске-даа үнүштер-дир.

Ыланган сильфия чеминиктиинин талазы-биле эң-не үнелиг курлавыр болган. Гектарзаа-на муң центнер ногаан массаны ол бээр, оон составында 23 хуу протеин, хей чигир, каротин, аскорбин кислотазы бар. Оон ногаан массазы-биле малды ол хевээр чемгерип болур, оортан сиген далганып, силюсту база белеткээр. Дүржулганың көрүүшүлүнден алырга, сильфияны чаңгыс черге үр үе иштинде (15—17 чыл иштинде) өстүрерге-даа хорүүн талазы-биле тавырышпайн баар тава-рылгазы чок.

Республикада оон дудак чок база бир үнелиг культураны — сиданы өстүрүп турар апарган. Ол болза гектардан-на 1300 центнер ногаан массаны кургаг ховуларга, торфтулаглыг черлерге бээр. Чемиштиг шыпарының талазы-биле ол болза клеверге болгаш люцернага чоокшулажып турар.

ГРУЗИЯ: «чүс чылдыгларның» дүжүдү

Эътеделек, теннег бүрүдерлиг «чүс чылдыгларны» кым биилбес боорул. Алоо дээр ол үнүштүң тарылгазын бүтүн широтадарын көрүп болур, ынчалза-даа ол үнүштү чүгле иык агаарлыг субтропиктиг жазында ажыл дээр адаанга өстүрүп болур, ону үлетпүр сорулгаларынга ажыглаар.

Аджарияның субтропиктиг ажыл-агыйларында алоо үнүштүң чемгир «бүрүдерин» ажаап ап эглеэн. Оон ажыгымаар амданныг хоолуну үнелиг, ынчангаш ону камгалап алыр төлөөде, оон бүрүзүн хүн херели дөбөөн турда дангаар эртен кезип киирип-тер. Оон дүжүдүн саадал чоокка ол-ла дораан Батуминиин кофе заводунга чедирер бөгө, ында болза чүртта кара чаңгыс алоо препарады белеткээр дек бар.

Оортан сиронту, сокгу болгаш эмульсиины белеткеп турар.

ТУРКМЕНИЯ: фисташкилер быжа берген

Фисташкилер үнген черлерде оон үрүннерин ажаап алыры эглээн, дүжүт эки, ол — Туркмен ССР-ниң мурнуу талазында турул турар.

Оон үнген черн республикада 42 муң гектар черни ээлээн. Час саныында-ла ыңы ажыл-агыйның алыдактылары ону хөйү-биле тарын олуртуп турар. Фисташкиниң сыыы 25—30 чыл эртеккеле үрезин берип эглээр, а оон болу беш чүс чыл ажыг чүртгаар.

ЛАТВИЯ: термометр орнунга карандаш

Школаның оңнуг карандаштарынга даңгы домей тускай химиктиг карандаштар дельларның температуразын тодарадырынга идегелдиг болган эртиг чемсек аварган. Ындыг карандаштарны будуреринге Риганың дозу-будук кылыр заводу шиңгээдин алган. Термоиндикаторлуг ол карандаштың ыыыш каан чурумалы будумелдиг ийи бергенинин чүгле оңун эвес, харын оон ылавылалдыг төмпературазын база айтып турар.

Радиотехниктиг болгаш электрик үлетпүрүшке, агаар транспортузга — ашпаратуранын, хөлүн эртпес ийи бөрилиг хемчеглиг бодуүн керекселер-биле бялып ыыдавас. Ындыг бүтүн таварылгаларга ол термометр-карандаштарны калбаа-биле ажыглаар.

(СЭТА).

СИБИРЬНИҢ ТАРААЗЫ

Кемерово область тараазын ажаап ап турар.

Дүжүт ажаап алырының баштайгы хүннеринде социалистиг чарыштың мурнакчылары Ленин-Кузнецк районнуң механизаторлары болган. Олар бир гектардан-на 22 центнер тараа ажаап алырын хүзээнген.

ЧУРУКТА. Ленин-Кузнецк районнуң «Заря» колхозында дүжүттү ажаап ап тирары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Акы-дунма дузаламчы

Палестин дескеннериниң Сирияда, Ливанда болгаш Иорданияда лагерьлерин израиль ужар чүүлдүг бомбалаанының аймылынга таварышпаннарга дүрген дузаламчымны көргүзер деп Кызыл Чартык Кристиң болгаш Кызыл Чартык айның Совет ышкылалынын күүскому шиитпир үндүрген.

Палестинаның Кызыл Чартык айныга Аэрофлот самолёттары эм аймаан, шарыг кылыр материалдарны, өске-даа эмнелге ит-херекселерни чедирип бөөр.

(СЭТА).

КАА-ХЕМЧИЛЕР—ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседирин чедип ап турарлар.

Район 1510 центнер дүк садар тургаш, оны 1570 центнер кылдыр азы 104 хуу, үшкү кварталда 20.900 центнер сүт садар планын сентябрь 1-де-ле 21.845 центнер азы 104,5 хуу, ниитиниң малынга 143.540 центнер сиген белеткээрин 146.454 центнер азы 102 хуу, 513 муң центнер силос салырын 787.970 центнер кылдыр күүседеткен.

Каа-хемчилер юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжының тугун бедик тутпушаан, ам тараа ажаап алышкынынга база-ла республиканың районнарының мурнуку одурукта чоруп турар.

Бо арын Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының дүк, сүт садарының болгаш мал чеми белеткээриниң талазы-биле чедиишкиннеринге тураскаатткан.

Хүлээлгелерни күүседир дээш

Каа-Хем районнуң бүтүү ажылчы чоннары тоску беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Районнуң партия, совет болгаш хөй-ниити организацинилары ол хүлээлгелерни күүседиринче ажыл-ишчилериң бүтүү күштерин мобилизастаарынга, бар курлавырларны база болдунар аргаларны бүрүн ажыглаарынга улуг кичээнгейни салып келген. Кылып чоруткан политмасеалыг болгаш организакчы ажылдарның ачызында, чартык чылда чамдык чогумчалыг түңнелдер чедип алдынган.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге дүк садарының чыл планын чедиишкиниг күүседеткен. 151 тонна дүк садар план 157 тонна кылдыр азы 104 хуу күүседеттингеп. Түс-түс ажыл-агыйлардан «Октябрь 30 чылы» колхоз күрүнеге дүк садар планын 110 хуу, «Коммунизмче орук» колхоз 109,7 хуу, «Бурунгаар» совхоз 117 хуу, «Бүрен» 108,2 хуу, «Кызыл тук» 106,4 хуу ажырган.

Каа-Хемниң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының ишчилери бо чылдың үшкү кварталын бедик коргузуглерниг доозар деп турар. Юбилейге төлептиг ужуражыр дээш, социалистиг чарышты калбартпышаан, сүт-бараан фермалары күрүнеге сүт садарының үшкү квартал планын сентябрьның эгезинде-ле ажыр күүсединнеп. Район ниитизи-биле үшкү квартазында 20.900 центнер сүттү күрүнеге садар тургаш, ону сентябрь 1-де 21.845 центнер кылдыр ажыр күүседеткен. Күрүнеге сүт садарының үшкү квартал планы «Октябрь 30 чылы» колхоз 110,7 хуу, «Коммунизмче орук» колхоз 107,8 хуу, «Тиилелге» колхоз 103,3 хуу, «Бүрен» совхоз 111,6 хуу күүседин, мурнуку одуругда чоруп турарлар.

Ам хүнүң эзлчээнде үшкү квартазын күрүнеге эът садар планын күүседири дээш демисел чоруп турар.

Элбек эттиг, сүттүг болгаш дүктүг үнер дозу малдың быжыг чем-сууру дээрзи билдингир болгай. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери ону барымдаалаашаан, ниитиниң малынга чем белеткээринге шудургу ажылдаан. Районга бо чылын малдың бодүүн чемнерин 143.540 центнерниң белеткеп алыр ужурлуг. Бо хүнге чедир херек кырында белеткеттингени 146.454 центнер азы планны 102 хуу күүседеткен.

Сиген белеткээриниң планын районга бир дугаарында «Тиилелге» колхоз ажыр күүседеткен. Ооң соонда «Бүрен» совхоз, «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтар план күүседеткенин рапорттаашаар.

Районда ниитизи-биле 3400 центнер сигенни сенажтаан. 4600 ажыг центнер сигенни тырып боодалдаан. Сиген белеткээриниң дешилгелиг аргаларын ажыглаары бо чылын ажыл-агыйларга дыка калбарган. Район бүтүү силос культураларын бүрүнү-биле ажаап апкан. 513 муң центнер силос салыр тургаш, ону 783 муң центнер чедиргеп.

Сиген кезилдезин эгелээрде, районнуң партия болгаш совет органнары политмасеалыг ажылдың тодаргай планын ажылдап кылган. Райкүүском бодунуң шугуму-биле модээ Совет бүрүзүнүң сиген кезилдезиниң үезинде чорудар ажылдарын тодараткаш, ону хүн бүрүнүң контролюнга алган.

Мал чемин белеткээрингe чарыштың түңнелдерин он хонуктап үндүрүп келген. Мал чеминиң белеткелингe мурнакчы болган ажыл-агыйга тыпсыр СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчир Кызыл тугун баштайгы удаазында «Тиилелге» колхоз чаалап алган, каш удаа салбайн келген. Ооң соонда ол тукту «Октябрь 14 чылы» колхозка тывыскан. Ам ону база катап «Тиилелге» колхоз чаалап алган.

Ниитиниң малынга быжыг чем-сууру тургузары-биле «Тиилелге» колхозтуң (даргазы В. М. Рыжов, кодээ Совет даргазы Р. К. Богалов) чоруткан улуг ажылын оныалап демдеглээр херек. Ол ажыл-агый мал чеми белеткээриниң планын чыл бүрүде күүседип келген. Бо чылын база-ла республикага бир дугаарында сиген планын доозкан. Ооң чажыды чүдел? Хамык умур ажылды ыңы таарыштыр организастаавышда. Ол колхозта мал чеми белеткээр механизастаттынган докгаамал бригада бар. Мал чени культураларны тарып остүрерин, сиген шолдерин, одарларны экижидерин, сигенни, силосту кезип белеткээрин, ону кадагадаарын, мал кыштагларынче соорткп чорударын чүгле ол бригада кылыр. Эргежок чугула технканы бригадада быжыглаан. Сигенчи бригадада трактористер Гаврил Ожегин, Павел Болтовский олар хүнде 16,5 гектар черниң сигенин кестирер тургаш, 40 га чедирип турганнар. Силос комбайнарының башкарыкчылары Владимир Борбалдай, Николай Калугин хүнде 6,5 гектар черниң орунга, 13—15 гектарның кукурузазын кестирип келген.

Сиген белеткээриниң планын баштай дооскаларның бирээзи «Октябрь 14 чылы» колхозта трактористер Александр Маслов, Николай Машмаков, Владимир Двоеглазов, сараат салыкчызы Дмитрий Абрамов олар ажыл нормазын 200 хуу чедир күүседип турганнар.

Мал чеминиң белеткелиниң изиг түлүк үезинде хожудан каап турган черлерин оруктыртарының боттуг хемчегерин райкүүском база-ла ап келген. Чижээ, сиген кезилдезиниң баштайгы үезинде «Октябрь 30 чылы» колхоз (даргазы С. И. Каликулин), «Ленинчи орук» колхоз (даргазы П. Л. Филиппов) оскерлерден хожудан турган. Ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының илеткелин райкүүс-коммун хуралынга дыштап чугаалашкаш, алза чогуур тодаргай хемчегерни айыткан. Ол ышкаш дүза хереглеп турар ажыл-агыйларга районнуң албан-организацинга черлеринден шеф дуваламчызын коргузерин организастаан. Ам чорукган хемчегерниң түңнелинде үстүнде айыткан ийи ажыл-агый мал чеми белеткелиниң темпизин сөөлгү үеде дыка дүргедеткен.

Мал чеминиң белеткелин «Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтар ам-даа оожум темпбиле чорудуп, оске ажыл-агыйлардан хожудан турар. Ону ам санныт хонуктарда доозарынче бүтүү күштүү мобилизастаары эргежок чугула. Ниитиниң малынга чем белеткели бо талазы-биле планны күүседеткен ажыл-агыйларда-даа үргүлчүлеп турар. Тараа ажаап алышкынны массалыы-биле эгелезе-даа, ажыл-агыйлар сиген кезер бригадаларны, звеноларны хевээр арттырган, олар мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп турар, ажааттынган тараанның савацын болуп сараатгарын чорудуп турар.

Амгы үеде районнуң ажылчы чоннарының мурнуда улуг соругалар туруп турар. Ол хамыктың мурнуда тараа ажаап алышкынын чедиишкининг доозары. Сентябрь тоңчүзүнге чедир районнуң ажыл-агыйлары квартал планындан ажыр ам-даа 323 тонна сүттү садарын шиитпирлээн. Кварталдың эът садар планын ажыр күүседип болуунуң болдунар аргазы ажыл-агыйларда бар. Ону боттандырар дээш эвээш эвес күжениишкинни үндүрери ажылишчилерден нететтинип турар. Юбилейлиг чылда алган бүгү-ле хүлээлгелерни ажыр күүседири — ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга бистиң төлептиг белээзивис болуур.

К. ОҢУР-ООЛ,
Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы.

«Коммунизмче оруи» колхозтуң сүт-бараан фермазының саанчылары Анна Александровна Логинованы хүндүлеп, оон арга-сүмени ап, негелделиг айтырыгларны аңаа тургузуп турар. Анна Александровна чүгле саанчы эвес, харын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Хөй чылдарда ол саанчылап ажылдап келген болгаш, арга-дуржулгазы улуг. Ынчангаш аныяк саанчыларга дузалажып, арга-дуржулгазын дамчыдып турар. Анна Логинова бөлүк саанчыларны баштап, инек саап турар. Ооң удуртуп турар бөлүү үшкү кварталда инектен сүт саап алырының планын ажыр күүседеткен.

ЧУРУКТА: А. А. Логинова.

БҮРЕНЧИРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Ниитиниң малынга четчир санныг чем-сууруу белеткээр херекке бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери тодаргай салыышкынын киирип, ажыл-агыйның планныг даалгазын ажыр күүседеткен. Келир кыжын малды тодуг-догаа, мөңги чыл ажырары-биле 1130 тонна сигенни белеткээр ужурлуг турган бис. Ам херек кырында бүдүн чартык муң тонна сиген белеткеттингеп. Ооң аңгыда 120 тонна сенажты, сес тонна витаминниг сигенни, силосту сес муң тонналы бистиң совхозта белеткээн.

Ынчангаш совхозтуң ажылишчилери ниитиниң малынга чем белеткели болгаш ниитиниң сиген планын күүседиринге төлептиг улуг-хуузун киирер аргалыг болганнар. ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга үтүштүр районнуң ажылишчилериниң ортузунда калбарган социалистиг чарыш мацаа улуг салдарны чедиргени чугаажок. «Бүрен» совхозтуң партия организациязы кайы-даа участокта ажылдап турар кижилер-биле ажылга коскү черни социалистиг чарыш болгаш материалдыг база мораль-дыг деткимчелер ойнаар дээрзин код чүүл кылдыр санап келген. Мал чеминиң белеткээр кампанияга ол база-ла улуг рольдуг болган.

Мал чеминиң белеткелингe тускай бригаданы совхозта тургускан. Ук бригада бүдүн чыл дургузунда ажылдаар. Мал чемин белеткээрингe бистиң районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазындап ажыктыг эки чүүлдерни үлегерден алган бис. Ол-ла дээрге тускай бригада ук ажылды доктаамал чорудар болгаш харыысалга-даа бедик болур.

Мал чеми белеткээр бригада (бригадири Михаил Кириллович Долгов) бүгү ажылды бодуу чорудар. Мал чеми сигеннерни тарыырындан эгелээш, бүгү-ле белеткел ажылдарын бригаданың кежигүннери харыылаар. Сиген кезер үеде бригаданы ийи звенога чарар. Ажылдың эң-ле кол, түлүктүг үези ол. Звенолар аразынга чарыштыг организастаа келген бис. Чарыштың организастыг чорууңче сагыш салдынган. Ооң түңнелин беш хонуктан үндүрер. Тиилекчи звенога шилчир вымпелди болгаш акша шаңналын тыпсыр. Шак мындыг дээштиг хемчегерниң ачызында түс-түс кижилерниң ажылга харыысалгазы-даа, ооң түңнелда кижилерниң ажылга мергежилиг, бот-харыысалгазы, социалистиг чарышты чөп организастааны, материалдыг болгаш моральдыг деткимчелер чогуур ужур-дузалыг болган.

Тиилелгежилер сиген белеткели-биле чергелештир, күрүпеге сүт садарының чыл планын барык-ла күүседир четкен. 510 тонна сүттү күрүпеге садары кордүнген турган. Мойналык болгаш төп фермаларның коллективтери чедиишкиниг ажылдааннар. Чыл тоңчүзүнге чедир барык 2,5 ай арткан турда, ниити планын олар күүседир аргалыг болганнар.

Мойналык фермазында Зоя Монгуш, төп фермада Ольга Арапова, район Совединиң депутады Анна Болтовская дээш оске-даа саанчыларның коргузүү эң бедик болгулаан.

Инектерниң кададың таарыштыр организастааны саалдаңың түңнелинге салдарлыг болганы чугаажок. Сүт саалдазының планын ийи ферманың саанчылары 115—120 хуу кылдыр удаа-дараа күүседип келгеннер. Төп ферманың саанчылары Анна Болтовская, Ольга Арапова оларда тус-туста 27 инекти быжыглаан. Чыл планында кордүнгени бир инектен-не 1850 литр сүттү саар, а саанчыларның социалистиг хүлээлгези — 1950 литр. Бо хүннерге чедир 2100 литр сүттү ук саанчылар саггап болгаш социалистиг хүлээлгезинге шагда-ла ажыр күүседеткилээн. Чыл тоңчүзүнге чедир ам-даа күжениишкининг ажылдаарын саанчылар хүлээнип турар.

«Тиилелгениң» ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарышыңа киришпишаан, улам соруктуг ажылдаарынга бызыг бүзүрелдиг.

В. РЫЖОВ,
колхоз даргазы.

БҮРЕНЧИРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Ниитиниң малынга четчир санныг чем-сууруу белеткээр херекке бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери тодаргай салыышкынын киирип, ажыл-агыйның планныг даалгазын ажыр күүседеткен. Келир кыжын малды тодуг-догаа, мөңги чыл ажырары-биле 1130 тонна сигенни белеткээр ужурлуг турган бис. Ам херек кырында бүдүн чартык муң тонна сиген белеткеттингеп. Ооң аңгыда 120 тонна сенажты, сес тонна витаминниг сигенни, силосту сес муң тонналы бистиң совхозта белеткээн.

Ынчангаш совхозтуң ажылишчилери ниитиниң малынга чем белеткели болгаш ниитиниң сиген планын күүседиринге төлептиг улуг-хуузун киирер аргалыг болганнар. ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга үтүштүр районнуң ажылишчилериниң ортузунда калбарган социалистиг чарыш мацаа улуг салдарны чедиргени чугаажок. «Бүрен» совхозтуң партия организациязы кайы-даа участокта ажылдап турар кижилер-биле ажылга коскү черни социалистиг чарыш болгаш материалдыг база мораль-дыг деткимчелер ойнаар дээрзин код чүүл кылдыр санап келген. Мал чеминиң белеткээр кампанияга ол база-ла улуг рольдуг болган.

Мал чеминиң белеткелингe тускай бригаданы совхозта тургускан. Ук бригада бүдүн чыл дургузунда ажылдаар. Мал чемин белеткээрингe бистиң районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазындап ажыктыг эки чүүлдерни үлегерден алган бис. Ол-ла дээрге тускай бригада ук ажылды доктаамал чорудар болгаш харыысалга-даа бедик болур.

Мал чеми белеткээр бригада (бригадири Михаил Кириллович Долгов) бүгү ажылды бодуу чорудар. Мал чеми сигеннерни тарыырындан эгелээш, бүгү-ле белеткел ажылдарын бригаданың кежигүннери харыылаар. Сиген кезер үеде бригаданы ийи звенога чарар. Ажылдың эң-ле кол, түлүктүг үези ол. Звенолар аразынга чарыштыг организастаа келген бис. Чарыштың организастыг чорууңче сагыш салдынган. Ооң түңнелин беш хонуктан үндүрер. Тиилекчи звенога шилчир вымпелди болгаш акша шаңналын тыпсыр. Шак мындыг дээштиг хемчегерниң ачызында түс-түс кижилерниң ажылга харыысалгазы-даа, ооң түңнелда кижилерниң ажылга мергежилиг, бот-харыысалгазы, социалистиг чарышты чөп организастааны, материалдыг болгаш моральдыг деткимчелер чогуур ужур-дузалыг болган.

Тиилелгежилер сиген белеткели-биле чергелештир, күрүпеге сүт садарының чыл планын барык-ла күүседир четкен. 510 тонна сүттү күрүпеге садары кордүнген турган. Мойналык болгаш төп фермаларның коллективтери чедиишкиниг ажылдааннар. Чыл тоңчүзүнге чедир барык 2,5 ай арткан турда, ниити планын олар күүседир аргалыг болганнар.

Мойналык фермазында Зоя Монгуш, төп фермада Ольга Арапова, район Совединиң депутады Анна Болтовская дээш оске-даа саанчыларның коргузүү эң бедик болгулаан.

Инектерниң кададың таарыштыр организастааны саалдаңың түңнелинге салдарлыг болганы чугаажок. Сүт саалдазының планын ийи ферманың саанчылары 115—120 хуу кылдыр удаа-дараа күүседип келгеннер. Төп ферманың саанчылары Анна Болтовская, Ольга Арапова оларда тус-туста 27 инекти быжыглаан. Чыл планында кордүнгени бир инектен-не 1850 литр сүттү саар, а саанчыларның социалистиг хүлээлгези — 1950 литр. Бо хүннерге чедир 2100 литр сүттү ук саанчылар саггап болгаш социалистиг хүлээлгезинге шагда-ла ажыр күүседеткилээн. Чыл тоңчүзүнге чедир ам-даа күжениишкининг ажылдаарын саанчылар хүлээнип турар.

«Тиилелгениң» ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарышыңа киришпишаан, улам соруктуг ажылдаарынга бызыг бүзүрелдиг.

В. РЫЖОВ,
колхоз даргазы.

СӨГЛӘЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Мал чеминиң белеткелин ядык организастыг чорудар болгаш бүдүн чартык чылдың урлавырын белеткеп алырын истиң «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери саналдан, ийгырыг үндүргени билдингир. «Сөглөөн сес, керткен ыяш» дижир болгай. Шынаа-ла хөйнүң мурнунга түңнел үндүрер, отчёт кылыр үе чергелери албан. Бистиң сиенчи бригадавыс созугүге болган. Ол барык эрткен чылыц тончүзүнде-ле хүлээлгезин күүседипкен. Планны августың 7-де күүседеткен бис. 20 тонна сигенни белеткээр тургаш, ону 2885 тонна кылыр белеткээн. Силостуң нормаан массазын 10700 тоннаны белеткээр тургаш, 15400 тонна чедирген. Сигенниң-даа, силостуң-даа бүдүн чартык чылдың ажыглаар курлавырын тургускан.

Ону канчап чедип алган бис? Кол-ла үүл ажылды ядың организастаавышда. Ооң аңгыда эвээш эвес бижин белгеин билдингир. Ынчалза-даа бистиң мурнакчыларыстың дугайын, оларның чыл-ижин черле айтып демдеглээри күзеңгир.

1963 чылдан бээр-ле мал чемиң белеткээр тускай механизастаан комплекстиг бригаданы бисте организастаан. Бригада үш звенолуг, бүрүнү-биле механизастаттынган. 24 кижи ында доктаамал ажылдап турар. Сиген кезер машиналыг алды трактор эң баштайгы хүнден сөөлгүзүнге чедир ажылдаар. Сиген кезер агрегат бир звено болган. Дараазында ийи звенода 9-9 кижи кирген. Грабильдерде, волокушада база сараат сабырында ийи-ийи кижи ажылдап турар.

Чаңгыс чылдыг сигеннерни 110 гектар черге тараан. Черни камныг эдилеп, ооң ажаалдазын чорудуп, суггарып, чемишчидин турары база эки түңнелге чедирген.

Ажыл толевирин сараатгаан тонна сигенге онаалтыр доктаатканын. Чижээлээрге, чайгаар үнген сигеп шөлүүнүң бир гектарындан-на 10 центнер сигенни ажаап алганда, бир тонна сиген дээш толевир 2 рубль 40 көпеек болур. Ук түңнел-

Звеноның планын баш бурунгаар тодарадып турар, ону кижи бүрүзү билир. Чижээ, сиген кезикчилериниң хүнде планы 11 гектар, болдурери 33 тонна дээш, ооң-даа өске. Звено удуртукчулары Валерий Наговицын, Фөрфан Кудрявцев хүн нормазын тус-туста териалдыг сонуургалын улам бедидип турар.

Сиген белеткелин чедиишкининг чорударынга социалистиг чарыш көскү рольду ойнаан. Бистиң колхозтуң сигенчилери районнуң мал чеми белеткекчилериниң чарыжынга идепкейлиг киржип, каш удаа мактаткан. Сиген белеткекчилериниң комплекстиг механизастаттынган бригадазының звеноолар аразында чарыжын организастаан бис. Бирги черни эзлээн звенога шилчир вымпелди тывыскыпшаан, кижи бүрүзүнге 3 рубльди бээр. Ийиги черни эзлээннер 2 рубльдер-биле тус-туста шаңналыр. Ооң аңгыда бригаданың кежигүннериниң сиген-биле толевирин база доктаткан. Планнан ажыр күүселде дээш белеткээн сиген-ден 10 хуувуу азы 3 тонна сигенни кижи бүрүзүнге берип турар.

Силос белеткелингe 6 комбайн ажыллап турган. Агрегаттар аразынга соцчарышты калбарткан. Шылгравнилерга он хонуктуң түңнели-биле шаңналды тыпсып турган. Комбайнер Владимир Барбалдай хүн нормазын 190—200 хуу чедир күүседип, эң шалыпкын ажылдап турганын айтып болур. Ооң ажы Николай Калугин ооң барык-ла хожудавайн келген. Чоланачылар Алексей Стучилин, Василий Синютин силостаашкың үезинде эки ажылдаан, удаа-дараа мактадың келгеннер.

Силос салырынга идепкейлиг ажылдап турганнарга силос-биле толевирни бо чылын бир-ле дугаар тургусман бис. Ажылдың шынары кончуг ажы болган таварылгада, комбайнерлерге 100 кг, тракторискe 30 кг силос массазын шаңнал кылдыр бээр.

Колхоз сиген планың хүлээлгедe коргеининден дөрт хонук эрте азы 16-ла хонуктa күүседеткен. Ажылды организастаавы, чыл бүрү доктаамал ажылдап турар бригада, ыпкында кижилерниң ажылга мергежилиг, бот-харыысалгазы, социалистиг чарышты чөп организастааны, материалдыг болгаш моральдыг деткимчелер чогуур ужур-дузалыг болган.

Тиилелгежилер сиген белеткели-биле чергелештир, күрүпеге сүт садарының чыл планын барык-ла күүседир четкен. 510 тонна сүттү күрүпеге садары кордүнген турган. Мойналык болгаш төп фермаларның коллективтери чедиишкиниг ажылдааннар. Чыл тоңчүзүнге чедир барык 2,5 ай арткан турда, ниити планын олар күүседир аргалыг болганнар.

Мойналык фермазында Зоя Монгуш, төп фермада Ольга Арапова, район Совединиң депутады Анна Болтовская дээш оске-даа саанчыларның коргузүү эң бедик болгулаан.

Инектерниң кададың таарыштыр организастааны саалдаңың түңнелинге салдарлыг болганы чугаажок. Сүт саалдазының планын ийи ферманың саанчылары 115—120 хуу кылдыр удаа-дараа күүседип келгеннер. Төп ферманың саанчылары Анна Болтовская, Ольга Арапова оларда тус-туста 27 инекти быжыглаан. Чыл планында кордүнгени бир инектен-не 1850 литр сүттү саар, а саанчыларның социалистиг хүлээлгези — 1950 литр. Бо хүннерге чедир 2100 литр сүттү ук саанчылар саггап болгаш социалистиг хүлээлгезинге шагда-ла ажыр күүседеткилээн. Чыл тоңчүзүнге чедир ам-даа күжениишкининг ажылдаарын саанчылар хүлээнип турар.

«Тиилелгениң» ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарышыңа киришпишаан, улам соруктуг ажылдаарынга бызыг бүзүрелдиг.

В. РЫЖОВ,
колхоз даргазы.

Бүдүн чартык чылдың курлавыры бар

СҮТ ЭЛБЕКШЭЭН

Тэраажы-даа, сигенчи-даа, саанчы-даа чаңгыс күзел-соруктуг ажылдап, ниити сорулганы шиитпирлеп турар. Амыдырал-чуртталгавыс бай-байлак, элбекшилдиг, улам эки болзун дээш оларның кижи бүрүзү сагыш салган. Бистиң колхозта база-ла ыңгыг.

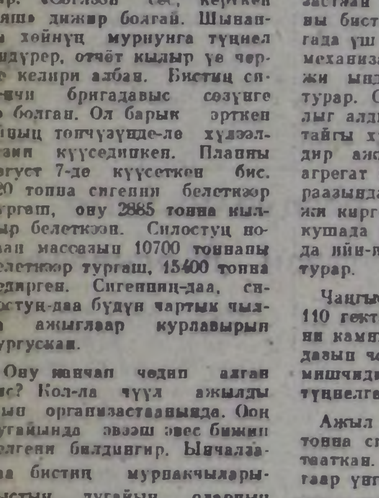
«Октябрь 30 чылы» колхозтуң Боом-Адаанда фермазының коллективин юбилейлиг чылда багай эвес ажылдап, ыланғыя үшкү кварталдың планын хуусаазындап эрте күүседипкен. Бо чылдың сентябрь 1-де байдал-биле алырга, планнан ажыр 33 тонна сүттү дүжаган. План 110 хуу күүседеттингеп. Ажыл-херек үре-түңнелдиг, чедиишкинниг болургa, колхозчулар, бистер, база улам бедик соруктуг ажылдаксаар бис. А ынчаарга чедиишкинниң үндезинин чүдел ынчаш?

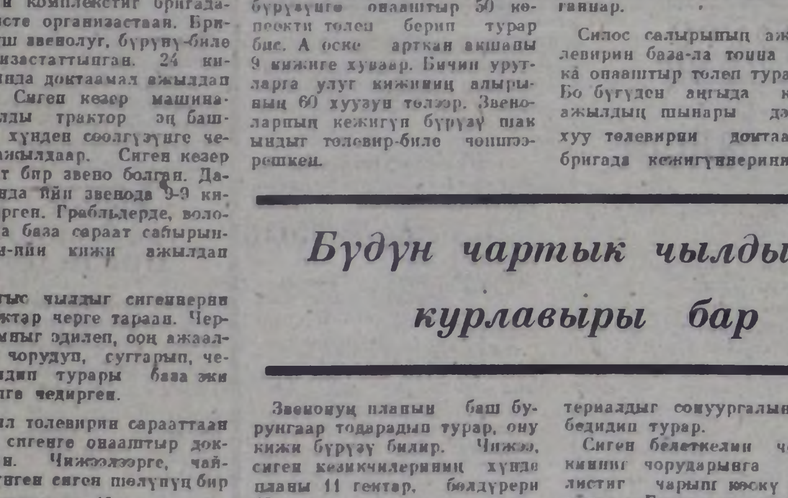
Бистиң фермада 300 ажыг саар инек бар. Оң үш саанчы оларны саап, сүт будурулгезинде киржип турар. Саанчы бүрүзүнде 25 хире инекти быжыглаан. Механиктиг саалда үезинде саанчының ажылы чиик болбайн аан. Ынчалза-даа инекти чүгле аппарат-биле саап каарга-ла бүгү херек бүдүп турар дээр болза кайын таарыжыр. Саанчы кижи боду кызымак, бергедерге торулбас, чүткүлдүг ажылдаар апаар. Бисте ындыг саанчылар хөй. Фермада орус, тыва дээш аңгы-аңгы нацияларның улустары бир демниг ажылдап турар бис. Ольга Тамба, Мария Тараа, Валентина Парфёнова дээш өске-даа саанчылар багай эвес ажылдап келгеннер.

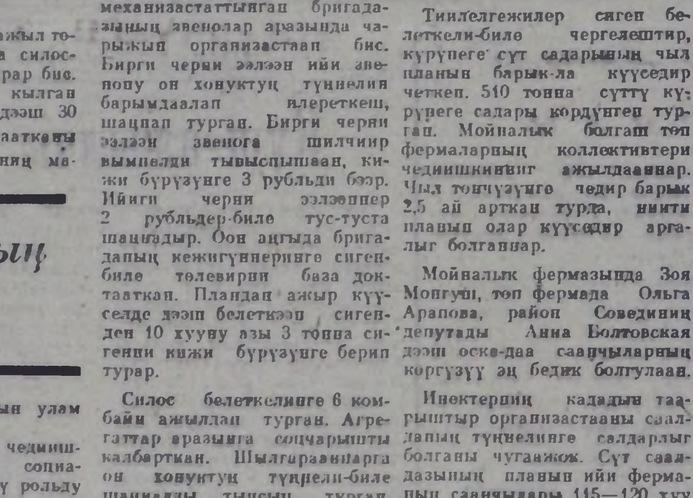
Бодум хуумда онаалга-даалганы ажыр күүседирин, хөй сүттү саарын чугула соругa деп санап турар мен. Ону чедип алыры белен эвес. Эрткен айларның планын ажыр күүседттим. Инектерниң одар-белчиири, ажаалдазы, чеми дээш черле чүү турбазыл. Саанчы кижи инектерниң «ажыы-чаңын» бөзин билбес болза, хөй сүт саап алыры берге. Бети дээрге, инектиң эмининиң саамчыы, чымчаа бөзин аңгы-аңгы болур. Инек-даа болза, эзинге чаңчыгар, ону танылыр, билир апаар.

Ферманың инектериниң кадады эки боол турары-биле сүт саалдазы элбээн. Бистиң саггап судувустуу Төрээн чурт ап турар. Далайга дамды дуза, ол-даа болза бистиң үлүүвүстүр.

З. АДЫЯА,
саанчы.

Екатерина Пензинаның ажыл стажы ындыг-ла улуг эвес. Саанчылап ажылдаа-ла үш чыл чаа ажып турар. Ынчалзадаа күш-ажылга ынакшылдыг ол саанчы «Бүрен» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективинге хүндүткелди чаалап алган. Екатерина Пензина 30 инекти саап турар. Ол инек саарының механиктиг аргазынга ам мергежээн. Саанчы инек бүрүзүнден-ни 1750 кг сүттү саап алырын хүлээнген. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа квартал ажыг үе арткан, а Екатерина Пензина хүлээлгезин күүседир чоокшулай берген.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазында) саанчы Екатерина Пензина; ортузунда — совлагу сараат; ыдыында—одарда инектер.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Н. А. Злобинниң методун — көдээ тудугларже

БРИГАДА КЕРЭЭ ЁЗУГААР АЖЫЛДААРГА...

Марий АССР-де «Суртовский» совхозка 18 өг-бүле чурттаар бажыны Мухтар Галямовтуң удурткалы бригада бир ай бичии-де ажыг хуусаада туткаш, ажыглалга киирген. Ук бажыңның тудуун планнаан хуусаазындан 44 хоног эрте дужаган болгаш тос ыя хире рубльди камнап алган. Ол дээрге таварылга болган чедиишкин эвес. М. Галямовтуң бригадазы көдээ тудугжуларның коллективтеринден хамыкты мурнай Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Злобинниң бот-орулга-чарылгалыг бригада аргазының дуржулгазын шингээткен.

— Амгы үеде Злобинниң аргазын ёзугаар көдээде 284 бригада ажылдап турар — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге СССР-ниң Көдээ тудуг министерствозунуң күш-ажылды организастаарының болгаш ажыл төлевириниң эргелелинин начальныги М. В. Дремин чугаалаан. Олар барык бүгү эвиделдешкен республикаларда тыптып келгилээн болгаш мал фермаларын, малга чем кылыр заводтарны, ногаа шыгжаар черлерни, мастерскаяларны, чурттаага болгаш хөй-ниитти бажыннарын тудуп турарлар. Злобинниң үлегерин эдерген бригадаларның хөй кезии Россия Федерациязында ажылдап турар. Республиканың көдээ тудуунда 153 бригада ол аргаже шилчээн.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың аргазы дээрге, тудугнун чүгле бот-үнезин чинчедириниң, оон хуусаазын кызырарының болгаш шынарын экижиделинин аргазы эвес, а будурүлге болгаш эрге талазы-биле чаа харылзааларның тургустунуп келир аргазы болур. Кандыг-бир объектини тудуп эгелээр мурнунда бригада бодунун хамаарыжып турар организациязының администрациязы-биле аразында керээни чарар болганда, бот-орулга-чарылганың принциптерин шынгыы сагыыры, күш-ажылды бедик деңнелге организастаары, керээнин негелделерин ийи таланың кайызындан-даа ыяк сагыыры негеттинип турар. Ажыл-чурудулганың тодаргай болуру, экономика талазы-биле барымдаалаттынган шинтпирдерни хүлээп алыры — чедиишкинниң магадылазы — деп, М. В. Дремин онзалап демдеглээн.

Бодап-даа көрүнер даан. Керээде айыткан хуусаада объектини ажыглалга дужаар дугайын бригада хүлээнип алыр. Ону күүсетпес болза, ол шаннал-мактал алыр эргези чок. Бригада ону алырынга сонуургалыг болганда, кызып ажылдаары билдингир. Ынчалза-даа коллективке тудуг материалдарын болгаш конструкцияларны администрация чогуур үезинде берип шыдавас болза, оон бүгү күжениишкинни халас баар. Туңуг механизмнеринге болгаш транспортка хамаарыштыр алырга, база ындыг.

Моон алырга, тудугжуларның-даа, администрацияныңдаа талазындан алган хүлээлгелерни ыяап-ла күүседири дээш харысалгазы дыка бедик. Көдээ тудугнун онзагай чүүлдерин кичээнгейге албайн барып болбас. Хөй-хөй тудуг объектилери тарамык, будурүлге баазаларындан ыракта тургулаар болгай. Чаагайжыды түпааш оруктар, көпүк оруктуганнар, чаъс-боран — материалдарны болган дериг-дерекседелерни объектиге дүрген чедиреринге шаптыктап турар. Ынчангаш Злобинниң аргазын көдээге нептередир мурнунда ону шенеп көрген.

Эрткен чылдың февральда эвиделдешкен республикаларның көдээ тудуг министерстволарынга «Комплекстиг бригадаларны дуржулга хевири-биле бот-орулга-чарылганың чаа аргазынче шилчидериниң түр чурумун» чоруткулаан. Баш ай арткенде бүгү эвиделдиң семинарын эрттирген. Анаа чүгле министерстволарның, трестериниң, эргелелдериниң удурткучуларын эвес, а комплекстиг бригадаларның удурткучуларын база чалаан. Анаа чаа арганы өөренип көөрүнүң шенелдезин кылыр деп шинтпирлээн.

Злобинниң аргазы көдээге таварыжыр бе дээрээн лабораторияларга эвес, а тудугларга — ыракчы районнарга, совхоз сууларынга, даглыг болган оон ховуглуг черлерге шенеп киришкен. Москва чоогунда Зеленоградка тывылган идепмың боттуун шилгээн эгелээн.

Бо чылдың майда көдээ тудугжулар баштайгы түмпелерни үндүргеннер. Шенелдемни эгелекчилери — 25 бригаданың көдээ тудугжулары 15 мал фермазын, ногаа шыгжаар 7 черни, 12 чурттаага болгаш хөй-ниитти бажының тудкан. Ол бүгүге 89,4 мун рубль камнаттынган, а будурүлге чарыгдалы бештин бир хуузу хире эвээжээн. Бүгү объектилерни хуусаа бетинде эки шынарлыг кылдыр тудуп доозкан.

Ажыл кандыг болганыл, оон төлевирги база ындыг болгам. Бир ажылчынның үүнде орутнак шалыңы-ла тос рубль болгай.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың аргазынче „Украинаның, Белоруссиянның, Латвиянның, Казахстаннын болгаш эвиделдешкен көдээ-даа республикаларның көдээ тудугжуларының шилчип турар. Злобинниң методун ёзугаар бо чылын көдээге комплекстиг 460 бригада ажылдаар апаар.

Амыдырал шапкыны-биле бурунгаардан, чаңгыс черге таптап турбас болганда, ССРЭ-ниң Күрүтудугнун хүлээп алганы түр негеллениң хөй талалары эргижирээн. Бот-орулга-чарылганы чүгле улуг эвес объектилер тудар, анаа бүрүн ээ болур комплекстиг бригадаларга нептередир болур эвес, ону улам калбартып болур деп түңнелди массалыг шенелдеден үндүрген. Амгы тудугнун завод аргазы-биле дес-дараалаштыр чорулары чугула. Объектилер улуг болган нарын болганы-биле чергелештир оларны үе-чада айбы-биле тускайлаан коллективтер тудуп турар. Чижээ, фундаментинин бир, бажыныңын чер кырында кезээн оске бригада, ону шеверлээрнин специализастаттынган үшкү бригада чорудуп болур. Мындыг коллективтерге бот-орулга-чарыгганы нептередиринин негелде-чурумун бадылаар үе келген.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың ажылчынары кылганын барымдаалап төлээр шадыңны ап турарлар. Объектини ажыглалга киирген соонда бригада үзе саныжыр. Ажылды тергиин эки деп түңнээн таварылгада бригада камнап алганы хөрөнгинин 40 хуузун бодунга алыр. Бир эвес үнелел шоолут эвес, шынар чавыс болур болза, шанналдын хемчээли 10 хуу чедир кызырлыр. Шанналдын хөй кезиин күш-ажылдың нормалаап чарыгдаларын эвээжеткенде, объектиниң чогуур хуусаазында азы бом эрте ажыглалга кииргени ээп төлээр. Чамдык эвилгелерни кылып тургам, бо чурумну специализастаан бригадаларга болгаш улуг коллективтерге база нептередим болгу дег.

Көдээ чаргаш бот-орулга-чарылга ёзугаар ажылдаар бригада методу дээрге амыдыралчы, боттуг чүүл. Ол кажанда оскерилбес, чамгыс эң хепке куттурган чүүл эвес. Үениң негелделериниин зайбыле алдаа чаа чүүлдерни мурнакчы бригаларывыл дуржулгазы шемээри ам безин илдең. Бот-орулга-чарылганың ачызында көдээ тудугжулар капитал салыышкынарының эжыктың бедидериниң күчүлүг бираларын алган болгаш будурүлгени экономиктиг бирлер-биле башкарарын күштелдирер арганы база алган дээрэн маргыш чок.

В. ДОРОШЕНКО,
СЭТА-ның корр.

КОМСОМОЛЧУ ТУДУГДА

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуу — Саратовтуң суггарылга бугазында баштайгы насос станциязы ажылдап эгелээн. Волганың суун 20 метр бедик черже ол үндүргеш, ону № 2 станцияда чедирген.

Баштайгы насос станциязында чедир чаа километр черге ону кылыр дээш 2.500 муң кубометр хире довураяты каскан, 15 муң кубометр хире бетонну салган, бир муң кубометр ажыг демир-бетонну эптеп тургускан.

Саратовтуң суггарылга бугазының калбаа 5, хамызы 3,8 метр. Ол ёзулуг хем апаар. Ам удавас буга дезүнүң шлюзтарын ооңундада-ла Волганың 50 кубометр суу эртер апаар. Бо чылдан эгелээзш Ершов, Питер болгаш Новоузен районнарның ажыылгыйлары четчир сугну алыр. Бо беш чылда дөнтаамал суггарылга-биле 50 муң гектар черни хандырган турар умурлуг.

ЧУРУКТА: Волганың суу буга унун дургаар ажнаш, ийиги насос станциязында чедер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Нефтини — улуска бараан болдурар

БАГДАДТАН СЭТА-ның корреспондентизи Г. МАРУНИННИҢ дамчыткаңы болза:

Бо чылын ирак улус чугула чаартылгаларны кылган. Экономикага чугула тиилелге чедип адынган: барыын чүк хөрөңгитеннериниң чуртка нефть холгаарлаар «Ирак петролеум компаниң» дээр каттыжышкынының тергинделин чок кылган.

1972 чылдың июнь 1-нин хүнү ирак улустуң төөгүзүнге чаа үе-чадавың эгезин салган. «Ирак петролеум койпаниң» каттыжышкынның будурүлгезин национализастаар дугайында хосйлу болза чуртту нефть маңыстарындан хостаан. Экономикага даштыкы чурттарның хөрөңгитеннериниң тергинделин дүжүрткен.

«Ирак петролеум компаниниң» будурүлгезин национализастаар дугаймда шинтпирни барынын чүктүң хөрөңгитеннери, хамыктың мурнунда америк болгаш англи монополиялар дерзин удурлаңып уткаан. Ук шинтпирни олар болза Чоокку Чөөн чүктүң казар нефть байлактыг оске-даа чурттарынга үлегер болур салдарын чедирер айыылдыг үүле деп көргенцер. Нефть мовополиялары Иракның нефтизин саттырбас дээш кызагдаашкын кылырын органнастаан, будүү хора чедирер болгаш шуут корт-пактаар, ажарлаашкыннар кылыр арганы база ажыглаан.

Ындыг аңаарга Ирак Республиканың удурткучулары Совет Эвилелинден болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа чурттарындан дуза дилээн. Соңгу Румейланың нефть тывыжын калбартыгынга Иракка дуза чедирер дугаймда бо айның эгезинде ССРЭ биле Иракның арагында чедип алдынган дугуржулга Иракка таваржып келген бергелерни ажып эртериниң чугула үе-чадазы болган. Соңгу Румейлага ирак болгаш совет нефтичилер бо чылын бөзин 5 миллион тонна хире нефтини казып тывар.

Чугаалажыышкыннар үргүлчүлеп турар

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Соңгу болгаш Мурнуу Көрейниң Кызыл Крест ниитилелдериниң аразында кол чугаалажышкыннарның ийиги хуралы Сеулга болган. Соңгу болгаш Мурнуу талада чарыгган өгбүде кежигүннериниң, төрелдериниң салым-чолу-биле холбашкан айтырыгларны ол чугаалажышкыннарда көрүп турар болгай. Чурттуң чарылганының халаптыг уржуктарынга он-он чылдар дургузунда таваржып келген көрей улус ол айтырыгларга хаңы сонуургалдыг.

КУДР-ниң Кызыл Крест ниитилелиниң төлээлериниң удурткучузу Ким Тхэ Ын болгаш Мурнуу Көрейниң Кызыл Крест ниитилелиниң төлээлериниң баштыңы Ли Бом Сок олар Сеулга болган хуралга чүве чугаалаанвар деп, Көрейниң тен телеграф агентилели дыңнаткан. Бодунуң иштинки херектерни демократтыг ёзу-биле боду тайбың шинтпирлээрнинче көрей улустуң ылап чүткүлдүг тура-соруктуун илергейлеп, чөрүлдээлерниг, удурланышкынныг болурунче эвес, харын эвилелдежип, сырый каттыжышкынныг болурунче көрей улустуң чүткүлдүүн көргүүп турар амгы чугаалажышкыннарның улуг ужурдузаалының КУДР-ниң төлээлери демдеглээн.

КУДР-ниң төлээлери Соңгу болгаш Мурнуу Көрейниң Кызыл Крест ниитилелдериниң чугаалажышкыннарының кол соруглазын чедиишкинниг күүседирингге дуза чедиреринге бүрүү-биле белеңнин база бадыткаан.

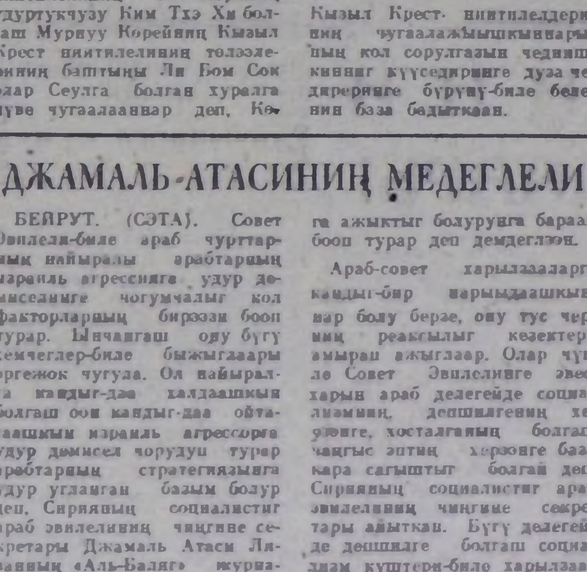
ДЖАМАЛЬ-АТАСИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Совет Эвилели-биле араб чурттарның найыралы эработарның израиль агрессиягa удур демисеңнге чогумчалыг кол факторларның бирээзи боон турар. Ынчангаш ону бүгү хемчеглер-биле бижыглаары эргежок чугула. Ол найыралга кандыг-даа халдаашкын болгаш оон кандыг-даа ойталаашкын израиль агрессорга удур дөмисел чорудуп турар эробтарның стратегиязынга удур угланган базым болур деп, Сирияның социалистиг араб эвилелиниң чиңгине секретары Джамаль Атаси Ливанның «Аль-Баляг» журналының корреспондентизи-биле чугаалашкаш, медеглээн.

Совет шериг чөвүлекчилериниң ажыл-чорудулгазын Джамаль Атаси бедии-биле үнелээш, оларның араб күрүнелерде турары Израильдиң халдаашкынынга удур, империализмге удур тулчуушкунга ажыктыг болурунга бараан боон турар деп демдеглээн.

Араб-совет харылзаалаарга кандыг-бир нарындаашкынвар болу берге, ону тус черниң реакциыг кезектери амыраң ажыглаар. Олар чүгле Совет Эвилелиниге эвес, харын араб делегейде социализемниң, дешпилгениң хевээнге, хосталганың болгаш чаңгыс эптиң хөрөзүнге база кара сагыштыг болгай деп. Сирияның социалистиг араб эвилелиниң чиңгине секретары Джамаль Атаси Ливанның «Аль-Баляг» журналының корреспондентизи-биле чугаалашкаш, медеглээн.

Совет шериг чөвүлекчилериниң ажыл-чорудулгазын Джамаль Атаси бедии-биле үнелээш, оларның араб күрүнелерде турары Израильдиң халдаашкынынга удур, империализмге удур тулчуушкунда ажыктыг болурунга бараан боон турар деп демдеглээн.

делегей бо хүннерде

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар күүл мурнуу-вьетнам Куангчи хоорайның шивээзинче чүс-чүс тонна бомбаларны октап турар деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан. Мөөңнеттинген бомбалаашкыннар боон турза-даа, хосталганың улусчу чепсектиг күштери Сайгоннуң далай чадаг-шөриглериниң ол шивээзин эжелеп алыр деп оралдажып турар кезектерни шинтпирлиг ойтур шаап турар.

Тулчуушкуннар ортаа шаттарда, Кюшюн шынаада, Сайгондан ирак эвесте, Вьетнамның кыдыкы мурнуу талазында база соксавайн турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хосталарының улусчу чепсектиг күштери «Сайгон шөриглериниң Куангчи можуда туруштарынга күчүлүг соңгуушкуннарны, таварыштырын турар. Хосталганың парталга агентилелиниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, патриоттар сентябрьның 12-де ол можуның ақгы-ақгы районнарында дайзыннның хөй-хөй бижыгланышкын черлерин атакалаан. Ук тулчуушкуннарның түңнелинде хосталга күштери ол хүн чалча шериг-ниң 450 хире десантычызын, далай чадаг-шөриглерин сандан үндүрген, 4 танкызын чок кылган, хөй санныг боо чепсекти хунаап алган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың даштыкы херектер министерствозу медеглел кылган. Америк ужар күүл сентябрьның 7-деп 11-ге чедир Куангчи хоорайга болгаш оон чоок кавыда девискээрлеринге согуушкун таварыштырар 150 самолёт ужудуушкунун кылган деп, ол медеглелде чугаалаан. Халдаашкыннарның түңнелинде тайбың чон айыылга таварышкан. Хөй чурттага бажыңнары үреглеп.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа АКШ-тың чазаанның кеминг херектер үүлгедип турарын буруу шакан. Вьетнамда дайын үүлгедиглерин, дайынны «вьетнамчыдарының» политиказын доп-дораан соксадырын, Вьетнамның ийи кезээнге АКШ-тың ужар күүлүнүң болгаш шериг-далай флодунун күштериниң согуушкунар таварыштырарын соксадырын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа америк. чазактан негээн.

Компартияның хүрээлеңинче

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуунуң чоокта чаа эрткен байырлалының үезинде Францияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге кирер дугайында ыка хөй санныг — 3071 билдиришкин кирген. Оларның аразында ажылчын, албан-хаакчылар 56 хуу, студентилер болган сореникчилер — 26 хуу, башкылар — 6 хуу, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан чөрлериниң ажылдакчылары — 7 хуу.

Билдиришкин киргенниериниң 68 хуузу 25 харган биче лазылыг, херээженнер — 37 хуу деп, «Юманите» солуң демдеглээн.

Чөрүлдээлерге эрткен

РИМ. (СЭТА). Европаның экономиктиг интилежилгезиниң кежигүннери, кандидаттары — Барыын Европаның чурттуунун даштыкы херектер болгаш сан министрлериниң каттышкан хуралы Римге хөй-хөй чөвүдел хуралдар кылганы-биле доозугган. Чөвүдел хуралдар ийи хүн дургузунда үргүлчүлеп келген.

Түңнел хуралдың кол чугаалажыр айтырыы ол он чурттун бүрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чөвүдел хуралын бо чылдың октябрь 19-га Парижке эрттирериниң дугайында болган.

Англияның, Италияның, Норвегияның, Люксембургтуң болгаш Ирландияның төлээлекчилери дээш деңнелге ында чөвүдел хуралды айтыкан хуусаада эрттирер деп саназдаан. Оон оске беш чурттуң төлээлери Римге болган чөвүдел хуралдарның түңнелдерин чазактарывыска дыңнадыр бис деп медеглел кылырындан оске чүве чугаалаваан.

Ынчанмыже Парижке чөвүдел хурал эрттирерин эргежок чугула болгаш чогумчалыг бе деп көөр айтырыгга ол чурттарның аразында безин улуг чорудээлер бар. Бельгияның болгаш Данияның төлээлекчилери чөвүдел хуралды эрттирери дээш турбуун турар хирезинде-де, чогум шинтпирни чүгле ол күрүнелерниң чазактары үндүрген турар ужурлуг деп медеглээннер, ГФР-ниң болгаш Голландияның төлээлери ол айтырыгның талазы-биле чогуур шинтпирни үндүрерни чазактарывыска саналдаар бис дээннер.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫННАР

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң дешпилгелиг хөй-ниитизин араб чурттар улустарынга удур израиль шериглериниң собалгу кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин шинтпирлиңбиле буруу шаап корүп турар. «Тель-Авивтиң чагырмычыларының хөй-хөй тайбың кижилерни — чаш уругларны, херээженнерни, кыргаанарны олум-чидимге таварыштырган өжээнешкек үүлгедиишкиннериниг килеңнеп, анаа шынгыы удурлаашкын тур бис — деп, Бангладештиң Тайбың чөвүлелиниң чиңгине секретары Али Аксад СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкте кризистиг тайбың арга-биле шинтпирлээринче угланган кандыг-даа санал-оналдардан Израиль ойталап турар деп чүве бүгү делегейге билдингир болгай. Ынчангаш амгы үеде араб суурларны бомбалап турары дээрге-ле араб улустарга удур кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң болгаш эжелекчи политиканың үргүлчүлээшкини боон турар.

КНО-ның Айыл чок чорук чөвүдел иниде американнарның ойталаашкыны дээрге-ле «Израиль сөөк-нэы ылгаар идегеттериниң араб улустарга удур агрессчи үүлгедиишкиннериниң катаң эгелээрин ажыы-биле чүүлдүгээнүн турары олдуур» — деп, Али Аксад чугаалаан.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Кристчен Сайенс монитор» солуң редакция чүүлүнге «кандыг-даа буруулу чок дескен муңмун эр, херээжен кижилер болгаш чаш уруглар тургаа палестиннерниң лагерьлерин израильдерниң бомбалаанын шыңгымызы-биле буруу шаап, хей черге олум-чидимнин болдуртан деп айыткан.

Кандыг-даа шинтпир хүлээп алырындан ойталаар эргени ажыглаан алгаш, агрессияны соксадырынче кыйгырып турар резолюция төлевилелин КНО-нуң Айыл чок чорук чөвүдлелиниң хүлээп алырын бодурбаан америк туруштуг ол үүлдүн шыңгыызы-биле шүүмүүлээн.

«Айыл чок чорук Чөвүдлелинде америк туруш дээрге агрессияны уламчылаарынче тель-авивчи милатаристерни кыйгырган чорук-тур» — деп, америк коммунистер солуну «Дейли уорлд» бижээн.

• • •

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Швейцария-Араб чурттар» пайыралының интилелиниң Комитединиң медеглелинде Сирияга болгаш Ливанта удур Израильдиң соолгу үүлгедиишкиннерин шинтпирлиг-биле буруу шаап турарын илергейлээн.

«Чүс-чүс тайбың кижилерниң, эң ылаңгыл херээженнериниң болгаш бичии уругларны олум-чидимнин болдурган араатанзыг террорга пайырал интилели удуралыш тур деп медеглелде айыткан.

• • •

БОГОТА. (СЭТА). Араб чурттарга удур Израильдиң араатанзыг үүлгедиишкиннерин Колумбиянын хөй-ниитизин шинтпирлиг-биле буруу шаап турар деп Колумбияның Коммунистиг аныяктарының ТК-зының Секретариадының немегүүн Мильер Чакон СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Сирияда болгаш Ливанда дескен палестиннерниң турар черлерин израиль ужар-хемелериниң араатанзыг ёзу-биле бомбалап, кем-буруулуг үүлгедиишкин кылганы дээрге-ле АКШ-тың деткимчи-биле агрессиязын үргүлчүлевишаан, бүгү делегейде тайбың херээнге айыылгыг уржуун чедирип турар Тель-Авивтиң эжелекчи планнарын боттандырып турары ол-дур деп Мильер Чакон демдеглээн.

Хыналда, контрольду күштелдирер

Совет болгаш амыдырал

Колхоз, совхозтарның, үлетпүр, будурүлге, транспорт, тудуг болгаш оске-даа ажылагый организациялларының автомобиль оруктарын тударынга болгаш септээринге эрткен сес айларда киржилгезинин дугайын ажыглы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советинин күүскому чугаалажып көрген.

Районнуң девискээринде 25 будурүлге организациялары, колхоз, совхозтар ажыл-агыйлары хамааржып турар. Орук тудуумга чылда 112 муң рубль түңнүг ажылды планнаан. Районнуң ажыл-агыйлары эрткен сес айларда организациялардан орук-тудуг ажылдарынга ажылдап турган машина техниканың күжү-биле 60.300 рубль түңнүг ажылды кылган.

Автомобиль оруктарын тударынга болгаш септээрбинге Ак-Довурак АТБ-зинин, Бызыл-Мажалык «Сельхозтехника-зының», «Тыва даг-дүүн» комбинаттың Ак-Довуракта № 11 автобазазының, нефть базазының болгаш оске-даа организацияларның коллективтери илепкейлиг киришкенин демдеглээн.

Орук тудар болгаш септээр талазы-биле чазактың шинтпирин амыдырала боттандырар херекти чамдык улуг-улуг ажыл-агыйлар кичээнгейге албайн, бердимген даалганы күүсетпейн келгенин күүскомга шыңгыызы-биле чугаалашкан. «Большевик» колхоз (даргазы эш О. Сарыглар) даалгазын күүсетпээн болгаш күрүне мурнунга 61 муң рубль өрелиг болуп арткан. Ол шыкаш механизастаттынган № 741 болгаш № 1 кожуп чоруур колонналарның, Ак-Довуракты үлетпүр будурүлге комбинадының коллективтери орук тудуунга, септелгезинге багай ажылдаан.

Бо чугула ажылга районнуң орук будурүлге участогунуң талазындан негелдени болгаш контрольду кошкаткан. Бюджеттиг организациялардан ангыда бот-орулга-чарылгалыг база садыг организациялары чылда киирип алыр орулгазын барымдаалап, декларастынган нормага үндезилээш, акшазын орук тудуунга киириштирип ажылдаары көрдүнген турда, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ону соора билип турганы күүскомга илереэн.

Планныг даалгазын күүсетпес ыыдыг организацияларга бердинген планның смета өртээн саналш, оон 50 хуузун немей төледир болгаш чазактың шинтпирин күүсетпээн дээш организацияның удуртукчузун 40 рубль чедир торгаар эргени район Советинге берген. Берген даалгазын күүсетпээни дээш «Большевик» колхозтуң даргазы торгаткан. Шинтпирни амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылагыйларның удуртукчуларынга түс-түс даалгаларны берген.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

ТАРЫП БООЗАДЫЛГАЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Малды чогуур ойунде тарып боозадылгага киирери оон баш санын остүрериңге, ууссаазын экижиделинге болгаш продуктулуун бедилериңге улуг ужурдузалыг дээрэн билингир. Ындыг турбуже Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында бо чугула ажылче кичээнгейни кошкаткан.

«Большевик» колхоз (даргазы эш О. Сарыглар) тарып боозадылга пунктузун чаа-ла ажылдаып эгелээн. Ол пунктуда тарып боозадылга өске ажыл-агыйлардан оожум темпилиг чоруп турар. Колхозтуң чамдык хойжулары хоюн ол пунктуга чедирбейн, кошкарлар салып алгылаан.

Тарып боозадылганы чедир умелевес, хойга дужа-келбиже кошкарлар салыр, оон чаш төлдү четче албас, күжү кошкак хураганнар, өлүп-хораар чоруктарының уржуунан район төрүүр 100 баш хойга онаалтыр өң-не эвээш чаш төл ап. хойнуң баш санын остүрер болгаш оон продукциязын бүтүрериниң планын 2—3 чыл улаштыр күүсетпейн келген.

Тарып боозадылганы багай организастаанының уржуу-биле хойлар эът, дүк бербес, күш-демирилдези кошкак хураганнар төрүүр, кышка шыдашпас болгулаар чоруктар бар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының түскай эртемнигнери интининиң малының баш санын остүрер, оон продуктулуун бедилериңге тарып боозадылганың улуг ужур-дузалыын үнелеп көөрү негеттинип турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

«Шынның» материалдарының изи-биле

БОТТАНДЫРЫП ТУРАР

Бо чылдың август 22-де үнген солуңга «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 саалбырында күш-культура болгаш спорт ажылының уттундуруп турарын шүүмүүлеп бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Советинин күүсекчи комитединиң даргазы А. Колентин редакцияга дыңнатканы болза:

Салбырга спорт ажылы чорувайн турарын авторнуң илереткени колдуунда шын. Бо чылдан эгелеп совхозка спорт ажылы харылзаар тускай кижини томуйлаан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үшкү чыыжының дөртку сессиязының «Республикада күш-культура болгаш спорт-тун амгы байдалы болгаш ону улам ынай сайзырангайжыдар хемчеглер дугайында» чугаалашкан шинтпирин амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

Культурада болуушкуннар

ОЛЧА-ОМАКТЫГ ЧОРДУВУС

Улуг-Хемде Торгалыгның «Аржаан» ВИТКультбригадазының концерттилери ылгеглиг уңуушкуңче аъттанмакап. Оскел хемниң Улуг-Хем кыдыңга келгеш, сугга чуруп, конок дыштанган. Эрлиг-Хемниң малчыннарынга аалдап чеде берген бис. Бригаданың үүшкүнүлерин малчыннар шагда-ла билир болган, № 1 тарыл боозалыга пунктузунда улуг, биче коруүлер шагда-ла чыылган болду. Чымыштыг иштиң кижилери-биле таныжып чугаалажып, оларның ишин сонуургадывыс. Делегей байдалының дугайында лекцияны Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи М. Д. Байсклан кылган. Малчыннарның чугуда айтырыгларынга совхозтуң партком секретары М. Данык, Торгалыг көдө Советиниң даргазы А. Дажыр-оол болгаш оске-даа житер харыңны берип, беседалашканнар.

Концерт эгеледи. Алексей Сюрюнчап «Мээң Тывам», «Катыраашаа чаңнаш мелем» деп ырларны эки күүсетти. Уран номчудга талазы-биле Татьяна Серен шылгараан. Дамба биле Серениң тоодуларын чоп сонуургаан.

Буура-Бешиде бодук малчыннарга лектор болгаш ботгыынгыр артистер база-ла аалдап чораан. Бистин-биле хады чораан өмчивис Кара-оол Дадар-оол онза оорушкулуг чаңган: совхозтуң аныяк хойлузу Дарый Сарыг-оолдуң от-бүлезинге чаш кижи төрүттүнүп, немешкен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

„БОЙДУСТУҢ ХАЙЫРАЛЫ“

Шыдыг аттыг кежээ Ильинка кодөө Культура бажыңынга эрткен. Кежээни сууда хөрөжениер ювулели биле Культура бажыңының ажылдакчылары кады организастаан.

Колхозтуң иогаа звеноузуңуң өстүргеш иогаа аймаан, ол ышкаш колхозчуларның тараан чечектерин ында дегээн. Капустаның, дыняның, согунаның, арбузтуң озуп үнеги магалыг-ла.

Бажыңының хөрим иштинге тарыл өстүргеш чечектеридилеп кылган бөөндактарны чамдык колхозчулар кежээге алгаш келгиллеп. Ол эки нога, чечек өстүрүкчүлерге, иогаа аймаанда ажыл-чемин белеткээн хөрөжениерге шаннадарны ол кежээге тывыскан.

Иогаа звеноузунда ажылдап турар Ксения, Паша Бортникова, үгбашкыларның база Ирина Плетнёва, Светлана Оюн оларның кылымак ажылжын кежээниң кириикчилери мактаан.

Д. ОЮН.

Методиктиг сүме

КҮШ-КУЛЬТУРА КИЧЭЭЛДЕРИ

Кижиниң, ылангыя бичечаштарның кадык магаботтуг, омак-сергек, эки дорелиглиг болуруңга күш-культураның болгаш спорт онза ажыктыг. Ооң физиологияның ёзугаар алырга бедик мергежилдиг спортчуларны бижырымчалыг белеңээрин хамыктың журуунда эге класстарга күш-культура кичээлдерин шын чорударындан чугула хамаарыкыр. Ол ышкаш өөреникчилерни класстан дашкаар спортчу секцияларже хаара тударын чугула.

Секциялар үезинде өөреникчи бүрүзү тренериниң алы күш-культура башкызының шыңгыы хынаалдазынга турарын албан. Кол материалдарны өөренип турган үеде башкы кижи бүрүзүн эки хайгаараар, ылаңгыя чаттырыгны дөрзеп эдер, шинчээттинмейн турар материалдар талазы-биле оларга бөлүк дузалаар хүсэлгелиг.

Эге класстар үезинде чогуур билиглиг чуруларга берип ыыдаайын бар болза, ону үстүкү классчыларга шын шинчээттирерин берге болур. Чажында уруглар яңыдүрү оюнларның техниказын четче шинчээтпейн баргандыдан, оларның үстүкү классчыларының эңге болгуларының чылдагааны ында.

Күш-культура кичээлдерин эге класстарга шын эртиреринің чуруумун школа бүрүзүнге сагыры чугула. Келир үезиниң кадрлары — чечек ышкаш озуп олурар биче чаттарны шын кижизидери партияның, бүгү-ниитиниң чугула хөрөө. Опредилгениң чаа программазынга дүүштүр бо теледе уламчылаар дээрэн билдингир.

Математика, физика ышкаш өске артемнерге бодаарга, күш-культура кичээлдеринге көргүзүр материалдары шоолуг ажылдаттынмас, а ол сулганы күш-культура башкызы мергежилгениң язы-бүрү хевирлерин, аргаларын таныльгырлаан турар. Оюнуң теоретиктиг материалдарын башкы кижи практикага холбаштырары албан.

Мынчаар турбуже, чамдык школаларның эге класстарында күш-культура башкылаашкыны четпес, үстүнде айтыкан негелдерни хандырып шыдаавайн турар. Бодүүн айтырыг — кичээлге спортчу форма чок келирни каггаш-даа таарыышпас. Ийи талалыңды кичээлдерин программага дүүштүр чорудар херек. Бүгү шактарны спорттуң хевирлериниң аяңы-биле хувааган турар-үүрлүг.

Соолгу чылдарда спорт залдыг школаларның ювүдеп турары оорүнүүт. Шинчалаалда негелде ам-даа ырякта чедир хандыртынмаан, спорт зал чок школалар хөй, а бардаа болза дериглези багай. Кичээлдер, секциялар болганда өөреникчилер хевээ солуур, чупар арга чок болуп, дериг хевээр чавып турарлар. Бо айтырыгже моон соңгаар кичээнгей салыры база күзенчиг.

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Школачыларның мурнунда амгы кол сорулга — ажыл өөренири, билиглерни ханы шинчээдип алыры болур.

Коммунистиг партия, Совет чазак күш-культураны болгаш спортту бүгү чонуң хөрөө кылдыр көргеш, ону улам калбартырынга тодаргай хемчеглерни ап турар. Школаларда партия, профавиел болгаш комсомол организациялары, башкылар ювулдери, күш-культура организациялары бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап торуттсаакы.

Михаил МОНГУШ.
Чадаанада № 1 школаның күш-культура башкызы.

Ужудукчуларга араатан куштар үнү дуза чедирип турар

Чамдыкта куштар черниң болгаш агаарның чүүл-бүрү техниказынга шаптык таварыштыра бээр. Экскаватор суургаларынга, радиолокатор антенналарынга, черге хонуп алган самолёттарга куштар уя тудуп турган таварылгалар көзүлген. Вилнюс аэропортунга чаъс чагаа соонда карабаарыктар өөрлежип алгаш, самолёт хонар шөлдерни үзүп туруп бээр. Агаарга чорай самолётка үткүштүр келген куш таваржы бээрге, ажок айыылдыг.

Литваның эртемнер академиязының зоология болгаш паразитология институдунуң куш шинчилелиниң эртемденнери агаар лайнерлериниң ужудуушкун девискээрин куштардан камгалаар хемчеглер алырын чөлеви-лээр белүк тургусекан. Олар ужар чүүл шугумнарын куштарның ужуп эртер аргыжыла оруктарын радиолокаторларның дузазыбиле тодаргайлап алган. Билдингеп барымдаларны бүгүлер магнитофон лентазынга хартыгаларның болгаш оскедаа аралган куштарның үнүн өңжидип алгаш, ооң-биле куштар коргударының аргаларын чогаадып турар.

С. ВАЙНТРАУБАС,
(СЭТА-ның корр.).

Тываның кино ажылдакчылары ССР Звилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуп оюнга үткүштүр эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Кедээниң болгаш хоорайның ажыл-ишчилеринге кино иергузерин эжиктеткен.

Кызылдың «Найырал» кинотеатрда улуг киномеханиги Нина Николаевна Воинкова ай, квартал планнарын ажыр күүседип, дээрелерниң одуруунда кирген. Оңа ынак мергежилиниң аайы-биле 20 чыл ажыг ажылдап келгеш.

ЧУРУКТА: «Найырал» кинотеатрда киномеханик коммунист А.Н. Воинкова.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

РЕСПУБЛИКАГА БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Футбол талазы-биле республиканың бирги чери дээш солдар командаларының аразында маргылдаа доозулган. Сөөлгү хүнде «Хүреш» стадионунга найысылалдың «Спартак» биле «Луч» командаларының эзлчеглиг ужуражылгазы болган. Спартакчылар болдунуп удурланыкчызын удуп алыр аргалыг турган, оны чедир ажыглавааныңдан оюн 1:1 санныг хайым болуп доозулган.

Оолдардан бирги, ийиги чер дээш Кызылдың «Динамо», Туранның «Урожай» командалары ойнаан. Динамочуларның мөңгүнү ажыглап болур. Дииң кургаг мөңгүге ынак. Ынчангаш курт чивээн, быжыг мөңгүлерни баш удур чыып алгаш, хүнге, оон соонда печкиге кургадып алыр. Кургаткан мөңгүнү арыг шоодайга ургаш, кургаг, каранғы черге тыгжаар херек. Тайгаже чоруурда мөңгү бензин чыды ышкаш еске чыттарны бодунга сиңдирип албазын бодаары чугула. Чыттыг мөңгүже кандыг дииң келир боор.

Кургаткан мөңгү эвээш болза, дииңниң алы кээргенниң сайлап каапканы тоорук кавырыгын сугга сукканы кургаткан мөңгү-биле өгээш, чем кылдыр ажыглап болур. Ыштыг чемге дииң-даа, куш-даа элбек ынак болур. Дүстүг сугга шыгыткаш кургаткан мөңгүнү аскы эки дутланыр лаазага шыгжалар.

Эки шынарлыг хөй дииң кежии какпа-биле тудуп, оон кежиин курунеге дужаары ажыктыг. Аңнашкынның бо аргалын калбаа-биле ажыглаза эки.

В. ПОЛУХИН.
Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелеяниниң курааңныыр-тывыш ажыл-агыйлар килдизиниң улуг охотоведи.

ЧУРУКТА: «Асбест» болгаш «Спартак» командаларының аразынга болган умуражышкын үези.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ДИИҢНИ КАКПАЛААРЫ

Аныяк анчыларга сүме

Күс дүшкен. Октябрьны тоңчүледи тайга-сыңнарга дииңнээн, киштээн анчыларның чеспас адар боозунуң даажы диңмиреп үнер. Чүрттүң экономиказынга аннынар-тывыш организацияларының киирип турар үлүг биче эвес. Сибирьнин карак четпес делгемнери чүрттүң аңныыр цегининң кол чери болуп турар. Бүгү Сибирьже дег, бистин Тывавыста ан-мең байлак. Бистин анчыларывыс Төрээн чуртка хөй ан кежии эки шынарлыг кылдыр болбаазыраткан дужаарынче кол кичээнгейни салып турары тавылга эвес. Ынчангаш аныяк анчыларга эки шынарлыг ан кежии тываарының бир аргазының дугайын бижиир болдулуг мен.

Дииңни какпалап алырының аргазын бистө шоолуг ажыглаваан турар. А Сибирьнин дыка хөй аңныыр-тывыш ажыл-агыйларында «Белка» дээр ыяшка быжыглаар какпаны калбаа-биле ажыглап турар. Какпалап тыпкан ан кежии ыяш сөөп, ажап алыр болза, ооң шынары бедик болур. Оон уламчылап кештиң ортузар болур. Ол чорук анчыгадаа, ажыл-агыйга-даа ажыктыг дээрэн билдингир. Какпа боду чиик, ажыглаарынга эптиг, быжыг. Бир анчы-ла 500 хире какпа-биле аңнап болур аргалыг.

Какпаны мөңгүргазы быжкан, ине бүрүлүг ыяштарга салыры таарымчалыг. Уну ирик, кургай берген кырган ыяштарже дииң чем эреп үнмес болганда, ындыг черлерге ону быжыглавас. Какпа ыяш унунга, черден 50—100 сантиметр бедикке турарын боозар херек. Хар дүй албас-ла болза, оон чавыс-даа черге быжыглап салза ажырбас. Ооң тудазын ыяш чөвүрээзинче книр салгаш, оон бистери акта биллиртпезин дээш, хынамчалыг салырынче кичээнгей салыр херек. Какпала чемни куштардан тажырарыбиле оон үстүү талазын ыяп будуу-биле серилээри база тавылгалыг.

Анчының күжүн камнаарыбиле какпаларны бот-бодундан 50—100 метр черлерге салыр. Салган какпаларны 2—3 хонгаш хайын көөр херек.

Чаа какпаларны чаттаң үүнден аштаап, ине бүрүлүг ыяш будуу-биле катай хайынырын алырын дуржуглалыг анчылар практикалап турар.

Дииңни какпаже «кыйгыриптаар» үүл болза, ону мегелеер чем. Анаа кургаткан балыкты, эт артынчызын, кургаткан йөлөкону ийикпе

В. ХОПРОВ,
маргылдаанын секретары.

ДИИҢНИ КАКПАЛААРЫ

Аныяк анчыларга сүме

Күс дүшкен. Октябрьны тоңчүледи тайга-сыңнарга дииңнээн, киштээн анчыларның чеспас адар боозунуң даажы диңмиреп үнер. Чүрттүң экономиказынга аннынар-тывыш организацияларының киирип турар үлүг биче эвес. Сибирьнин карак четпес делгемнери чүрттүң аңныыр цегининң кол чери болуп турар. Бүгү Сибирьже дег, бистин Тывавыста ан-мең байлак. Бистин анчыларывыс Төрээн чуртка хөй ан кежии эки шынарлыг кылдыр болбаазыраткан дужаарынче кол кичээнгейни салып турары тавылга эвес. Ынчангаш аныяк анчыларга эки шынарлыг ан кежии тываарының бир аргазының дугайын бижиир болдулуг мен.

Дииңни какпалап алырының аргазын бистө шоолуг ажыглаваан турар. А Сибирьнин дыка хөй аңныыр-тывыш ажыл-агыйларында «Белка» дээр ыяшка быжыглаар какпаны калбаа-биле ажыглап турар. Какпалап тыпкан ан кежии ыяш сөөп, ажап алыр болза, ооң шынары бедик болур. Оон уламчылап кештиң ортузар болур. Ол чорук анчыгадаа, ажыл-агыйга-даа ажыктыг дээрэн билдингир. Какпа боду чиик, ажыглаарынга эптиг, быжыг. Бир анчы-ла 500 хире какпа-биле аңнап болур аргалыг.

Какпаны мөңгүргазы быжкан, ине бүрүлүг ыяштарга салыры таарымчалыг. Уну ирик, кургай берген кырган ыяштарже дииң чем эреп үнмес болганда, ындыг черлерге ону быжыглавас. Какпа ыяш унунга, черден 50—100 сантиметр бедикке турарын боозар херек. Хар дүй албас-ла болза, оон чавыс-даа черге быжыглап салза ажырбас. Ооң тудазын ыяш чөвүрээзинче книр салгаш, оон бистери акта биллиртпезин дээш, хынамчалыг салырынче кичээнгей салыр херек. Какпала чемни куштардан тажырарыбиле оон үстүү талазын ыяп будуу-биле серилээри база тавылгалыг.

Анчының күжүн камнаарыбиле какпаларны бот-бодундан 50—100 метр черлерге салыр. Салган какпаларны 2—3 хонгаш хайын көөр херек.

Чаа какпаларны чаттаң үүнден аштаап, ине бүрүлүг ыяш будуу-биле катай хайынырын алырын дуржуглалыг анчылар практикалап турар.

Дииңни какпаже «кыйгыриптаар» үүл болза, ону мегелеер чем. Анаа кургаткан балыкты, эт артынчызын, кургаткан йөлөкону ийикпе мөңгүнү ажыглап болур. Дииң кургаг мөңгүге ынак. Ынчангаш курт чивээн, быжыг мөңгүлерни баш удур чыып алгаш, хүнге, оон соонда печкиге кургадып алыр. Кургаткан мөңгүнү арыг шоодайга ургаш, кургаг, каранғы черге тыгжаар херек. Тайгаже чоруурда мөңгү бензин чыды ышкаш еске чыттарны бодунга сиңдирип албазын бодаары чугула. Чыттыг мөңгүже кандыг дииң келир боор.

Кургаткан мөңгү эвээш болза, дииңниң алы кээргенниң сайлап каапканы тоорук кавырыгын сугга сукканы кургаткан мөңгү-биле өгээш, чем кылдыр ажыглап болур. Ыштыг чемге дииң-даа, куш-даа элбек ынак болур. Дүстүг сугга шыгыткаш кургаткан мөңгүнү аскы эки дутланыр лаазага шыгжалар.

Эки шынарлыг хөй дииң кежии какпа-биле тудуп, оон кежиин курунеге дужаары ажыктыг. Аңнашкынның бо аргалын калбаа-биле ажыглаза эки.

В. ПОЛУХИН.
Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелеяниниң курааңныыр-тывыш ажыл-агыйлар килдизиниң улуг охотоведи.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

ЧАРЛАЛДАР. РЕКЛАМАЛАР

Эргим номчукчулар!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

Шын“ солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың ертээ

чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.

МОСКВАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Москвада чер тургузуушкунунуң инженерлериниң институду

ЗАОЧНОЕ ФАКУЛЬТЕТТИҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ САЛБЫРЫНГА студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Колхозтарның болгаш совхозтарның чергелеп таарыштыр ажыглаарының төлевилелдерин кылыр, черни хоорайларга, үлетпүр болгаш оске-даа будуруглуг черлерните тускайлаар, күрүненин чер фондузунуң үчёдүн болгаш таарыштырылганын кылыр, геодезия ажылдарын болгаш топографтыг хемчээшкиннерни, кодөө ажыл-агый карталарын кылыр талазы-биле чер тургузукчузу — инженерлерни институт белеткеп үндүрүп турар.

ИНСТИТУТКА КИРЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИННИ 1972 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 15-КЕ ЧЕДИР

ХҮЛЭЭП АЛЫР

Долу ортумак эртемниг кижилерни назы-хар кызыгаарлаашкыны чокка киреринге экзаменнерни дужаатпырыр.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРУНГА ЧОРУДАР БИЛДИРИИШКИНГЕ КОЖАР ЧҮҮЛДЕР:

1). Ортумак эртем дугайында документ — боду-биле.

2). Дээди өредилге черлеринге кирер харектеристика. ССРЭ-ниң Чепсектиг күштеринден халашкаанар — шеригс кежээниң командылалындан харектеристика.

3). Эмчи шыңаылгазы (ф № 286).

4). 4 фото-чуруктар (3х4 хемчээлдиг, бөрт чок).

5). Күш-ажыл дептеринден азы колхозчуның дептеринден үшта бижидилге (будуруглуг чери азы колхоз баштаар чери олардың шыңаылар үүрлүг).

Институтка киреринер математикага (бижимел болгаш аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) шылгалдар дужаар.

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЛАРЫН МОСКВАНЫҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ ИНЖЕНЕРЛЕРИНИҢ ИНСТИТУДУНГА БАРЫП, 1972 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ БОЛГАШ 1973 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ АЙЛАРЫНДА ДУЖААР УЖУРЛУГ

Институтка кирер сапвары — 1973 чылдың февраль 1-деп 15-ке чедер.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Москва хоорай, К-64, Казаков кудумчуузунда № 15 бажың. Москванның чер тургузуушкунунуң инженерлериниң институду.

Заочное факультеттиң хүлээп алышкын комиссиязы.

Телефон № 26—59—79.

Сонуургаан айтырыгларны дараазында адростеп билгиленип болур. Кызыл хоорай, топографическая кудумчуда № 4 бажың, телефон № 31-60.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

Тываның кодөө ажыл-агый техникуму заочное салбырга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Тываның кодөө ажыл-агый техникуму механиктерни, зоотехниктерни болгаш бухгалтерлерни белеткеп үндүрер.

ӨӨРЕНИР ХУУСААЛАРЫ:

Кодөө ажыл-агый механизациязынга — 4 чыл 10 ай.

Кодөө ажыл-агый будуруглелиниге бухгалтер учёду — 3 чыл 10 ай.

Зоотехниязга — 4 чыл 6 ай.

Өөренирни күүсөр кижилер кодөө ажыл-агый техникумунуң директорунуң адыңга моон аланда документилерни кошкаш, билдириишкин киирер:

а) билимнин дугайында херечилел (аттестат) боду-биле азы ортумак школаның 9-ку, 10-ту класстарынче шилчиткен шыңаылга;

б) ажылдап турган черинден шыңаылга алы чоруткан черниң тускай бижин;

в) доңчу намдары;

г) күш-ажыл дептеринден азы колхозчуның дептеринден үшүр бижидилге; албан аас будуруглуг черниң ол дугайында шыңаылгазы;

д) эмчи шыңаылгазы (Ф. № 286);

е) дөрт фото-чуруктар (3×4 хемчээлдиг, бөрт чок);

ж) чуртаан турар черинден шыңаылга.

Документилер кошкаш-билдириишкиннен ноябрь 20-ге чедир үүлээп алыр.

Киреринің шылгалдалары техникумнуң заочное салбырының келдиргенинден соонда моон аланда өртемнерге болур:

1. 8-ки класс доосканнарга — математика (аас-биле), орус дыл (диктант).

2. 10 класс доосканнарга — орус дыл (сочинение), математика (аас-биле).

3. Ортумак школаны доосканнар зоотехния салбырынга кирер диле — математика, орунуң химиязы (аас-биле) дужаар.

Заочное салбырга кодөө ажыл-агыйда ажылдап турар кижилерни үүлээп алыр.

САЛБЫРГА КОНКУРС ЧОК ХҮЛЭЭП АЛЫР КИЖИЛЕР: мал фермаларының эргелекчилери азы бригадирлери, салбырлар эргелекчилери, каттышкан бригадалар бригадирлери, механизаторлар, кодөө ажыл-агыйның сөөн ажылдакчылары.

АҢЫЯКТАР! ТЫВАНЫҢ КОДӨӨ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУНУҢ ЗАОЧНОЕ САЛБЫРЫНГА КИРИҢ. ӨӨРЕНИҢЕР.

ДИРЕКЦИЯ.

ТУДУГЛАР ЧАЛАП ТУР

Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле албан черлерге республиканың чаа тудугларынче ажылчыннар чыылдаарын доктаамал чорудуп турар.

Тудугларга ажылдары-биле 2 чыл хуусаалыг күш-ажыл корээн чартан кижилерге 300 рубль түңнүг дедир эгиттирес дузаламчыны бээр болгаш ону дөрт кезектеп төлеп бээр.

Орук шүүдели төлеп бээр, болгаш ниити чурттагга черибиле хандырар.

Тудуг талазы-биле мергежил чок кижилерни ажылдап баргаш черниге тудугжунуң мергежилдиринге өөредип турар.

Ажылдаарын күзөөн кижилер паспортун, шериг билединбаза күш-ажыл дептерин алгаш, ажылдап турар черинден үндүр бижидип алгаш келир.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Мөдээлер. 12.10 — Өөнүг телекөргүүзүг. Шкотачыларга. «Чурук бурузүүде хүн». 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Чоон чүктүң тараазы». 13.30 — «Хүүза бирги чер». Уран-чечен телефильм. 14.00 — «Бүзүлбае эвилел». Үзбек ССР.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Сараевога болган амы-тынче халдаашкын». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

17.30 — «Үе». Информастыг программа. 18.00—Өөнүг телекөргүүзүг. «Советский спорт» солунның шаннады дээш хөкейге делегей турнири. 20.15—«Дээрги Инсэ» Уран-чечен фильм. 21.45—«Өөнүктериниң арышпары». Дамчыдылганы А. Алексеев чорудар. 22.30—«Ыры-72». 23.00 —«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00 — «Советтер чуртуның кино эран чүүлү». «Он сес харлыг тургаанар». Уран-чечен фильм.

агаар

Бөгүн республиканың биче булуттаар, чагбас. Барыын ургланышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—17, өскелериниге 17—22 градус чылыг болур.

Кызылга шөлэр булуттаар, чагбас. Хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Оттуг коклаар» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүмүг частырыг» 15, 18.40, «Озеся» 16.55, 20.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бешки «Бе»-ден келген ооң» 10.30, 15, «Дулгуур» 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айболит» 9.40, «Ис чок читкен кижи» 11.40, 13.40, 15.20, «Ийилдирии ыяктар» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактөөнүң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдыралл киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, күш-ажылгый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 21-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн болганда 32-75 телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном чыдыгрер чергинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—01022.

Бүгү чүгүлтарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чылдан чыгаар

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 17 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 220 (6088). ортаа 2 чыл.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **51.450** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 46,8 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	26.535	45
БИЙ-ХЕМ	13000	2290	17,6
КАА-ХЕМ	27.000	15.858	58,7
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2.472	44,3
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	679	13,7
БАЙ-ТАЙГА	130	128	98,5
КЫЗЫЛ	5000	3.484	69,7

Эш Л. И. Брежневтиң эш Ю. Цеденбал-биле ужуражыышкыны

Моолдуң Ардыг революстуг намының ТК-ниң Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ю. Цеденбал Москвада чоруп турар. СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежнев сентябрь 15-те оон-биле ужурашкан.

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Ард Республиканың аразында политиктиг база экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдери-биле болгаш ийи чүрттүн даштыкы политиказының сырый демнештирери-биле холбаалыг хой-хой айтырыгларны ужуражыышкын үезинде көрген.

Нииттилел бүдүрүлгениниң бүгү курлавырларының ажыктының бедилер болгаш оларны мобилизастаар талазы-биле, СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш МАРН-ның XVI съезлиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседиргеге Совет Эвилелиниң болгаш МАР-ның ажылчы чоннарының төлевилиг идепкейин хөгжүдер талазы-биле санал-оналарының үре-түнелдиг солчуушкуну болган.

Моолдуң улус ажыл-агыйының улам ынай хөгжүдезиг болган ажылчы чоннарының чагай байдалының өзүлдезин, ылангыя совет организацияларның киржилгези-биле боттандырып турар үлетпүр, кодээ ажыл-агый болган чүрттелга түдүүн дүргелеврин хандырар төлээде, МАР-ның иштики курлавырларын болгаш совет экономиктиг дүзүлаңчыны эң-не үре-түнелдиг ажыглаарының практиктиг айтырыгларын беседа үезинде чугаалашкан.

СЭКП-ниң болгаш МАРН-ның аразында, Совет Эвилелиниң болгаш Моол Ард Республиканың аразында харылзаалар бүгү талаларда үре-түнелдиг хөгжүп турарын эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал олар айтыкан.

Экономиктиг Дүзүлажылга Чөвүлелиниң үлүзээ алганы, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын чедиишкинниг боттандырарынга боттарының аскерлиг чок сонуургалдын ужуражыышкынның киржикчилери бадыткаан, ынчангаш оң ажылды шлепкейжилериниң эргежок чүгүлә хемчегларин алырының дугайын дүгүржүп алган.

Эш Л. И. Брежневтиң болгаш эш Ю. Цеденбалдың ужуражыышкыны чугаалашкан бүгү айтчырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптиин көргүскен болгаш чүректин хавызынган найыралдың байдалынга эртикен.

СОВЕТ-ИРАК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Араб социалистиг таартыга партиязының (БААС) девискээр удурлажылының Чигинде секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазы, Президент Ахмед Хасан аль-Бекрның ужуражыышкыны сентябрь 15-те Кремльде болган.

Ийи талалыг совет-ирак харылзааларны улам калбартыгыга, Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан хөй-хой айтырыгларны база делегейниң өйү келген чүгүлә айтырыгларын чугаалажырын анаа болган чугаалажыышкыннар үезинде үргүлчүлээн. Талалар совет-ирак байырадыг, Совет Эвилели биле Ирак Республиканың улустарының бүгү талалыг кады ажылдажылганын моон соңгаар-даа база быжыглап, хөгжүдеринге бот-боттарының түткүүлүүн бадыткаан.

Үүректиг хавызындан найыралдыг байдалга эртикен ужуражыышкын болгаш чугаалажыышкыннар талаларның чугаалашкан айтырыглар талазы-биле бүрүн биилчиишкинниин бадыткаан.

(СЭТА).

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЭРТТИРЕР

Бо хүнерде республиканың профэвилел организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн. Отчёт-соңгулдалыг хуралдар баштай профболуктерге болгаш цехтер комитеттеринге, оон соонда фабрика, завод болгаш түс чер комитеттеринге болгулаар.

Профэвилел эге организацияларының отчёттуг болгаш соңгулдалыг хуралдары оларның ажыл-чорудулгазынга харыысалгалыг бир чүгүлә үе-чада болуп, оларның дайынчы арга-шинзээн илередир көрүлде. Профэвилел организацияларының ажылчыларның болгаш албан-хаакчыларның коммунистиг киржиндилгезинге идепкейлиг-биле киржип, оларның культура-амыдырал деңнелин улам бедидеринче кичээнгейлиг салып турар.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ. «СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БИР КОЛ ОНЗА ЧҮҮЛҮ БОЛЗА, БҮГҮ НИИТИЛЕЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНГЕ, БҮДҮРҮЛГЕНИ КОДУРЕРИНГЕ, ООҢ АЖЫКТЫҢ БЕДИДЕРИНГЕ, УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫҢ ЭРГЕЛЕП БАШКАРЫРЫНГА ОЛАРНЫҢ ДОРТ БОЛГАШ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕЗИ БОЛУР» — деп СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге чугаалынга онзалап демдеглээн болгай. Партияның XXIV съездизиниң база Совет Эвилелиниң профэвилелдериниң XV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, республиканың профэвилел эге организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның күш-ажылчы чогаадыкчы идепкейлин көдүрүп, күрүненің планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүзээлгелерин чедиишкиниг күүседиргеге оларны мобилизастаар талазы-биле ужур-дузалыг ажылларны кылып чоруткан.

Профэвилелдериниң бөлүктериниң цехтер, фабрика, завод болгаш түс чер комитеттериниң амгы отчёттуг хуралдары бо онзагай чылда болуп эртер. Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей Тыванның ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы ССР Эвилелиниң тургустунганының бежен чыл ооң төлептиг үткүүр дээш хайыккан ажыл-шинзээ аайында турүүн турар. Оларның күш-ажылчы үүтүлүү, чогаадыкчы күжениишкиниң төөгү бең чылдың ийиги чыынды «дүүн ажылдан турганыктан бүгүн дээре, даарта оон-даа улам эки ажылдаар ужуруг бис» деп сорук киргеп, хей-аъды көдүрүлгеп.

Амгы үеде республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, чүдүгларында, колхозтар болгаш совхозтарында, албан организацияларга качаанғейниг ачылында эртикен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга профбоцуктерниң болгаш ФЗМК-ларның составы, ылангыя оларның даргалары шынар талазы-биле чаартыгдан турган. Местком даргаларының 55 хуузу коммунистер 86,5 хуузу дээди болгаш ортумак эртеминиг, 32,2 хуузу ажылчыннар болуп турар.

Профорганизацияларның амгы отчёт-соңгулдалыг хуралдары эртикен чылдың дүргүзүлгө оларның кылып чоруткан ажылдарын бүгү талазы-биле аналитеп, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуга профэвилелдериниң киржилгезининг дүржулгазын доозуу-биле түңнээр ужуруг. Профэвилелдериниң эге организацияларының ажылының хевирлерин улам сайзырадырынче, оларның дайынчы арга-шинзээн бедидеринче, чогаадыкчы шиитпиткен хөгжүдеринче утпанган боттуг чугаа анаа болур.

Ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ынай сайзырадырынга, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге профэвилелдериниң саазан чедирер кол аргазы социалистиг чарыш болгай. Оны чаа ёаң-биле организастап, ооң дээштинин, шептерелгей болуруун чедип алыр талазы-биле чоруткан ажылының анализин хуралдарга үндүрери чугула.

Күш-ажылды камгалалдының айтырыгларын, ажылга таарымчалыг байдалды тургузарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг болурун доктаамал чедип алырын, бо талазы-биле бар четпестерни чайладыр талазы-биле чүү кылырын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга көдүрери негеттиниң турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның амыдырал хандырыгазын бедидеринче болгаш культурлуг дыштанылгазын шын организастаарынче кичээнгейлиг профкомнар канчаар организастап турарын кежигүнер хуралдарга бүгү талазы-биле чугаалажыр апаар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг киржиндилгезининг айтырыглары, оларга идей-политиктиг бедик моозуу сиинниирери, бодунуң коллективиниң бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазы дээш харыысалгалыг болуру, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары — бо айтырылар отчёттуг хуралдарның профэвилел кежигүнериниң кичээнгейиниң төвүзүнге турар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга профэвилел организацияларының организасе-массалыг ажылының тургустунган байдалын аналитеп, ааңаа кежигүн бүргүзүнүр, профком кежигүнериниң киржилгезин, профкомнуң доктаамал комиссияларының ажылын чогуур кичээнгей-биле көөр ужуруг.

Профорганизацияларының амыдыралында чугула кампания — отчёт-соңгулдалыг хуралдарга белеткел үезинде эртеп чылгы болуп турган четпестерни катаптавае дээш, профкомнар, профбюкомнар ФЗМК-ларга, профболуктерге практиктиг дузаны чедирип, организакчы белеткел ажылын калбартыры негеттиниң турар. Маңаа «үүрмек» дээр айтырыг турбас, отчёт шлеткелдиң утка-шынарындан эгелээш, хүрээл болур черни баш удур белеткээри бөзин чугула. Эрткен чылын Хову-Аксының хлеб заводунуң, Кызыл-Мажалыкта сентелге-түдүг участогунуң болгаш өске-даа чамдык черлериниң профорганизацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдарны хүнден хүнче соңгаарладыр ужурга таварыжып, адак соңунде эвээш санныг кежигүнериниң киржилгези-биле ёаң барымдаалап эрттирген.

Профболуктериниң, месткомнарының составынга, оларның удуртукчуларынга ажыл-ишчи, идепкейлиг, хөй-нимтичи бүгүреттиргеп төлептиг интерни соңгуур херек. Ылангыя күш-ажылчы коллективже дадыккан бүдүрүлгениң мурнакы ажылчыннарын шнаар деңнидеринче кичээнгейин салыр.

Бо чугула кампанияны чер-черде партия организацияларының болдунуң контролюнга ап, профкомнарга практиктиг дузаны чедирип, профорганизацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарын бедик деңнелге эрткен турарын чедип алыр ужуруг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Сентябрь 15-те Кремльге Н. В. Подгорныйның дарталаалы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң бүрүн эргелериниң хуусаазының доозулганынга холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазы А. Ф. Горкинниң кылган илеткелин ол хуралга чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Дээди суду ССР Эвилелиниң Дээди суд органынын бодунга хоойлу ёзугаар овааскан хүзээлгелерин күүсетпишаан, судтарның хамааты болгаш кеземче керектерин көөрде, хамаатыларның, будүрүлге, албан черлериниң, организацияларның эргелерин, хоойлу ёзугаар камгалаар апаар эрге-ажыктарын камгалаарда хоойлужудулгазы шын барымдаалаарынга, социалистиг хоойлу-дүрүмнү, эрге-чүрүмнү улам быжыглаарынга дуза чедирип келгеп дең, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну демдеглээн.

Судтарның үндүрүп турар шиитпирлериниң хоойлу-дүрүмнү барымдаалаан, үндюлеттингеп болуруун хандырар, хоойлу үрээр чоруктарны-биле демпсежирингө суд ажыл-чорудулгазының чогумчер ажылының культуразын бедидер, эртемнин, мурнакчы практиканың чедиишкиннерин ажыглалга неттередир, черии, четпиканы, минерологыг чедиишчидилгелерин чогумчалыг ажыглаар талазы-биле ажылды чорудуп турар деп, ук хураа демдеглээн.

Черии ажыглаарыында болган кодээ ажыл-агыйны интенсификастаарында улуг четпестер ам-даа бар деп демдеглээн. Кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссиялар кодээ ажыл-агыйга хамаарышкан черлериниг улам зогумчалыг ажыглаарынче, бүгү мелиорация ажылдарын дыка дүргедиринче болгаш бедик продуктуг, сиген кемер шюдерни, оларларны тургузарынче утпанган хемчегларин нимей алырын ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, «Союзсельхозтехниканга», эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге сүмелээн.

Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссияларның чылаар, эртемденнер киришкен. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Совединиң Президиумнары комиссияларга улуг дузаны чедиргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну Эвилелдиң Совединиң, Националдар Совединиң Хоойлу-дүрүмнер саналдаар, Мандат комиссияларының белеткээни «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Совединиң депутаттарының эрге-хүзээлгелериниң дугайында» Хоойлу төлевилелии тодаргейлап чугаалашкан соонда чүүлдүг деп көргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаатканы, чоннуң амыдырал хандырыгларын хөгжүдер талазы-биле ооаалдаларның күүсеттиниң турарының база сөдыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын улам сайзырадыгайжыдар ажылдың байдалының дугайында Эвилелдиң Совединиң, Националдар Совединиң садыг, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агыйның талазы-биле комиссияларының дыннадының чугаалашкан, чогуур доктаалдарны үндүргеп.

Палаталарның доктаамал комиссияларында

Кремльге сентябрь 15-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болган Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының каттышкан хуралы болган. Хуралды эрттирериниң мурнунда комиссияларның кежигүнери депутаттар хаяы белеткел ажылын чоруткан.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссиялар «Колхозтарда болгаш совхозтарда кодээ ажыл-агый черлерин ажыглаар талазы-биле ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чер хоойлуларының негелдерии күүседип турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССР Эвилелиниң болган эвилелдешкен республикаларның Чер хоойлуларының үндезиннерин хүлээп алган. Ук үндезиннер черии ажыглаарын экижедиргеге чугула ужур-дузалыг болган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоскуу бешчыл планының оналдаларын ёзугаар колхоз, совхозтарда, областарда, крайларда, эвилелдешкен республикаларда каттышкан хуралынга «Автомобиль транспортун улам ынай хөгжүдер талазы-биле күрүненің план оналдаларының күүсеттиниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Комиссиялар чүрттүү автомобиль транспортунуң ажылын улам экижедиргеге, чүүк соөртүлгелериге оон родион бедидеринче утпанган саналдарны план организарынга, министерстволарга, төп албан черлериниг, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге чугаалажып көөру-биле киирген.

Кадык камгалалының болган социал хандырылганың талазы-биле комиссиялар эртем-шинчилел ажылдарының чогумчалының бодидер болган олларның түцелдерин практиката пештередир дүргедир талазы-биле немей алыр хемчегларин ажылдап кылырын болгаш боттандыраргын ССРЭ-ниң Кадык камгалалының министерствозунга сүмелээн. Комиссиялар кадык камгалалының өйү келген айтырыгларын шиитпирзеригге, эртемниң болгаш медицина практикалының албан черлериниң харылзаазын быжыглаарынче утпанган саналдарны план организарынга, министерстволарга, төп албан черлериниге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге чугаалажып көөру-биле киирген.

(СЭТА).

Ужудуушкунда — „Космос-518“

1972 чылдың сентябрь 15-те Совет Эвилелиниге Черниң кылымал «Космос-518» спутнигни эвлчет ёзугаар салып үндүрген. Космос долгомнун шинчилеврин уламчылдар эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-сапалга төөг кеягеп мелоделерни сайгарып ажылдап турар. (СЭТА).

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ БАЙЫР!

Тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын сөөртүп турар автотранспорт бүдүрүлгелериниң, колонналарының социалистиг чарыжының түннедерин үндүрген.

Тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын сөөртүрүнүң планын сентябрьның баштайгы он хонуунда 171,6 хуу күүсеткен 3 дугаар АТБ-ниң колонналынга (АТБ начальниги В. Н. Петров, парторгапизация секретары М. Т. Сулейманова, түс черниң профэвилел комитединиң даргазы Н. Г. Черноусов) Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун, 1000 рубль түүнүт акша шаңналын тывыскан.

Бо айның баштайгы он хонуунда «Трансельхозтехника» транспорт бүдүрүлгезиниң болгаш 1 дугаар АТБ-ниң автоколонна коллективтериниң эки ажылдаанын база демдеглээн.

Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң № 1 трактор-хову бригадазының шеңинде Кызылдың банкы институдунуң башкызы Василий Баклыков баштаткан 24 студент сентябрьның эгезинден эгелеп ажылдап турар. Олар комбайннардан келген тарааны дүжүрүп, арыглавыпаан, ону күрүнеге садарыбиле чүдүрүп чорудуп турарлар.

Шаңга хүн бүрүде чүс ажыг тонна тараа кээп урдунуп, мынча хире тараа Төрээн чурттуң шыгажамырынче чорүп турар. Ол хайныкпан ажыл-ишке студентилер шудургулуп көргүзүп, колхозчу тараажыларның макталып чедип алган.

Колхоз келир чылдың үреэминиге четпир 750 тонна кызыл-тасты арыглаап, савалап ургап. Ында база студентилерниң кииргеп улуг-хуузу бичө эвес. Ажылга эрес-кежээ, омак-хөлүг студентилер дугайында чоргаарланыышкын-биле чугаалап турары тавармага эвес.

ЧУРУКТА: дөртүү курстуң студентилерин Д. Монгуш биле З. Хомушку хүн нормазын доктаамал ажырып, будун чартык нормазы аүүседин, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

К. МОНГУШТУҢ фотозу.

Бөгүн – Арга-ыяш ажылдакчызының хүнү

БОЙДУСТУҢ ИДЕГЕЛДИГ ӨҢНҮКТЕРИ

Чоокта чаа-ла чиңгир иогаан оңнуг арга-арыг бөгүн онза каас-шынык хевин кедипкен: алдын-сарыг, кызыл, кызыл-хүрең, кызыл-сарыг өңнер бойдусту шыва алы берген. Оларның аразында иогаан тонун ужулбаан ыяштар онзалыкпы иестүр. Күс душкен. Элбекшилдиг ие-черинистиң хайыраазын— кадыы, чимизин, хову-шөлдерде чалгаан тараазын, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, дужуттуг ажаан ап, кыйыгчапсар чок ажылдап турар үевис келген.

Календарьда бөгүн кызыл үжүктер. Бөгүн бойдуска ынактарның, иогаан патрульдарның, бүгү совет кижилериң байырлалы. Бөгүн бистиң чуртувус аргаяыш ажылдакчыларының байырлалын демдеглеп эрттирип турар. Арга-арыг өстүрүкчүлери, камгалакчылары, ыяш болбаазырадыкчылары, чазаныкчылар, бөгүн баймралалы күш-ажылчы чедиишкиниербиле демдеглеп турар.

Тываның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларының ажыл-ижиниң дугайында «Шынның» корреспондентизинге Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый эргелелиниң кол инженери Б. С. ПЕЧАЕВ дараазында үүлдү чугаалаан.

— Республиканың ыяш ажылдакчылары тоску беш чылдың ийиги чылының планыг опаалдаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турарлар.

Часкы үеде ыяш тарын оңуртурунуң чыл планы 101,1 хуу күүсеттингеи, тодаргайларга 2226 га черге ямзы-бүрү ыяштарны тараан, совхозтарның тарал шөлдеринде 51 гектар чөрде хорзуның хаттан камгалаар ыяштарны оңуртаан. Оон аңгыда 10 миллион кезек үнүштү үрезинден өстүрген болгаш ону школаларга, өске-дээ черлерге берип турар. Кызылдың ыяш-ажыл-агый черинің Чербиде участогунга бо чылын 20 тонна ямзы-бүрү нат-чимисти өстүрген. Чижээлээрге, садыг четкилеринче 7 тонна ишкаараан, 1,5 тонна честекаттыг, 0,5 тонна маливаны, 90 тонна раветти чоруткан.

Үлетүүр продукциязын бүрер талазы-биле план базаларыныг ажылдап турарының тодаргай хереглиэ. Республиканың ыяш ажылдакчылары боттарының байырлалын бо хире эки коргузүтлерлиг демдеглеп турарлар.

Улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң калбак хереглелиниң барааннарын бүдүрериниң хемчээли өскен. Бо чайын бистиң ажылчыннарывыс республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1100 тонна ситенин бедеткеп берген, оон аңгыда ыяш бүрүлериниден 20 тонна витаминниг долганны белеткээн. Ыяш ажыл-агый черлериниң ажыл-чорудулгазының экономиктиг коргузүтлерин экижээн. Эртиен чылдың ол үезиниг деңнээргe сес айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9 хуу өскен, а орулга алырының планы 112,2 хуу күүсеттингеи.

Аддарлыг юбилейге холбаштыр алган бедиткеп социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турар мурнакчыларның саны бисте көвүдеп турар. Чижээлээрге, трактурист П. Шавлак, слесарь П. Жидеев, чолаачы В. Нелюбов, лесчиктер А. Юрков, И. Чепрасов, Д. Хертек, Чадаанада эш К. Монгушка удурткан ыяш белеткээр бригаданың ажылчыннары, чазаныкчылар О. Күдерек, Т. Оюн болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын үргүлүү 110—115 хуу күүсединп турарлар.

Каа-Хемниң болгаш Кызылдың ыяш ажыл-агый черлери РСФСР-ниң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка багай эвес көргүзүтлерлиг болуп, Федерацияның ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллегиязындан каш удаа акпа шаңналын ап келген.

Республиканың ыяш ажылдакчыларының мурнунда улут сорулгалар туруп турар. 1973—1975 чылдарда совхозтар-биле чарган иерөө ёзугаар 250 гектар черге хөрөңнүң хаттан камгалаар ыяштарны олуртур, чыжырганалыг черлерни культуржудар болгаш нат-чимистиг садтарны жалбартыр, ары ажыл-агыйның хөгжүдер талазы-биле хой ажылдарны кылыр апаар.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый черинің Бүрен-Хем участогунуң ыяш камгалакчызы Николай Викторович ИЗМЕСТЬЕВ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Каа-Хем районунуң ыяш ажыл-агый черинің ажылакчылери тоску беш чылдың ийиги чылын чеднишкинниг доозар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейин төлептиг белектиг өткүүр дээш, кызымаккай ажылдап турарлар. Кылып бүдүрген ажылды Ыяш ажылдакчызының баймрлал хүнүнде түңнеп көөрү чаңчыл апартан чүве болгай. Ынчангаш бистиң районнуң ыяш ажыл-агый черинің ажылдакчыларының кылып бүдүрген үүлезиндеп чамдык сан-түңнерни киирип көрейн.

Бо чылын бистиң районнуң ыяш камгалакчылары 280 гектар черге ямзы-бүрү ыяштарның шеттерин тарып олуртур планныг турган. А черек кырында ол план ажыр күүсеттингеи. Чартык чылда 196 га черге 4615 кубометр ыяшты кезип арыглаар ужурлуг турган, 235 га черден 4693 кубометр ыяшты кезип арыглаан. Ол чиик эвес ажыл. Чүге дээрге, шыргай үнген шеткек ыяштарны аңаа-ла, дужа келбиже, кыргып каапас-ла болгай. Ону бодамчаныг, план ёзугаар кылыр апаар. Шеттерни чаңгыс черден кеспес, шыргай үнген черинден аралап кезер. Ушкан овюк чудуктарны, оларның будуктарын болуп апттаары ындыг-ла амыр эвес. Моон алырга, дыка улут хемчээлдиг ыяшты камгалаарыныче бүгү чонну хаара тудары кончуг чугула сорулга. Бо-даа ажыл бистe багай эвес деп чугаалап болур. Сарыг-Сеп участогунуң ыяш камгалакчылары Яков Бунтиков, Алексей Анатьев, Бүрен-Хем участогунда Николай Изместьев, Бүрен-Байхаак участогунда Иван Чепкасов олар чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды эки чорудуп турарлар. Оларның участогунга ыяшты оорлап, үргедип кезер, ёрт болур таварылгалар ховартаан. Ынтынивиле бо чылын Каа-Хем районга арга-ыяш өрттүүнүң 12 таварылгазы болган. Оон 9-уу чаңныг дүшенинден болгаш. Чүгле үш таварилга кижилериниң харысалга чогунуң уржуу.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларын бо байырлал хүнүнде демдеглээри ёөрүнчүт. Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый черинде лесовоз-биле ыяш сөөртүп турар чолаачылар Василий Нелюбов, Виктор Трегубов, Георгий Кочетков олар ажыл нормазын үргүлүү 120—125 хуу күүседип турарлар.

Бистиң ажыл-ишчилериниң бодунуң байырлалын ындыг чеднишкиннер-биле үткүп турарлар.

Г. ШЕЛЕПОВ,
Каа-Хемниң ыяш ажылагый черинин директору.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Улуг-Хем үлетүүр ыяш ажыл-агый черинің Ырбанда тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын чеднишкиниг күүседир, дээш бар арга-курлаврларны ажылдап, күжениишкиниг ажылдап турар.

Бистиң коллектив бодунуң мурнунда салдыган сорулгаларны эрткен чылдарда үргүлүү чеднишкиниг шинтирлеп келген. Бо чылдың сес айларының бүдүрүлге даалгазын кол-кол көргүзүглер талазы-биле база ажыр күүсеткеп. Чижээ, ынчангаш баранның продукция бүдүрериниң планын 104 хуу күүсеткеп. 42 муң кубометр тудуг материалын белеткээр, ону актадып сөөртүр даалганы 43765 кубометр чедиргеп. Ол ышкаш 57000 кубометр ыяшты сал кылдыр даттаан, чорудар планны 61.797 кубометр кылдыр күүсеткеп. Дилиг материалдарны белеткээрин 128 хуу, продукция сайгарар планны 162 хуу күүсеткеп.

Сентябрь айның баштайгы алыы хонуунда 253 кубометр тудуг ыяжын белеткеп, сөөртүкеп, а 2018 кубометрни сал кылдыр даттаан. Ынчангаш ырбанчылар барык 64 муң кубометр эки шынарлыг тудуг ыяжын республика тудугларынче белеткеп чоруткан. Чыл планынга чедир артыкан 6 муң кубометрни сентябрь 25-ке чедир чорудуп бергеш, хүлээлгезин күүсеткенин рапорттаар.

Ырбанның ажыл-ишчилери өске-даа чамдык ажылдарны база боттандырган. Үш кудукту (тускай бажыңнарлыг), үш чуртталга бажыңнын тутткан. Сал даар Пионерна деп участокту механизаторларының ажылдарын чорудуп турар. Ында бир бажыңны кылып доознан.

Машина-техниканың септелгезин октябрь 20-ге чедир доовуп алыры-биле улуг күштү олче моөнден турар бис. Бо ажылды партия эге организациязының даалгазын ёзугаар коммунист эш Грахов харылап турар. Ону ынчаар организастааны таварылга эвес. Бисте быжыглаттынган техника барык шуптузу арга, тракторларның болгаш машиналарның артык кезектери чок болуп турар. Ынчангаш эш Грахов бо ажылды хүн бүрүнүң контролюнга алган.

Сал даарының чаа аргазы— чудуктарны бөлүктей шараан, сал даарын моөң мурнунда кылып, херек кырынга боттандырган бис. Ынчалаадаа ынчаар кылган салдарны Кызылга хүлээп алыры берге болганы-биле ону түр соксаткан бис. Ам ында ындыг аргаже «шилчирип» биске сүмелеп турарын эдепсиинин тур бис. Бөлүктеп шараан, даар салдарны чайын эвес, а кышкы үеде кылып болур, сал даарынга хереглээр сывырындак демир 40 хуу кызырлыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедирр. Ындыг болганда бис ол арганы бо чылдан эгелеп, калбак-биле практикалаар апаар бис, моон соңгаар ол арга талазы-биле, иланғыя Үстүү-Енисейниң пароход ажылгал участогунуң талазындан чөптүт эвес негелделер турбас ужурлуг.

Амгы үеде Ырбанның тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннары кышкы үеде кылыр ажылдарга белеткелдерин база чорудуп турар. Тудуг ыяжы сөөртүр 25 км ыяшты камгалаарыныче бүгү чонну хаара тудары кончуг чугула сорулга. Бо-даа ажыл бистe багай эвес деп чугаалап болур. Сарыг-Сеп участогунуң ыяш камгалакчылары Яков Бунтиков, Алексей Анатьев, Бүрен-Хем участогунда Николай Изместьев, Бүрен-Байхаак участогунда Иван Чепкасов олар чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды эки чорудуп турарлар. Оларның участогунга ыяшты оорлап, үргедип кезер, өрт болур таварылгалар ховартаан. Ынтынивиле бо чылын Каа-Хем районга арга-ыяш өрттүүнүң 12 таварылгазы болган. Оон 9-уу чаңныг дүшенинден болгаш. Чүгле үш таварилга кижилериниң харысалга чогунуң уржуу.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларын бо байырлал хүнүнде демдеглээри өөрүнчүт. Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый черинде лесовоз-биле ыяш сөөртүп турар чолаачылар Василий Нелюбов, Виктор Трегубов, Георгий Кочетков олар ажыл нормазын үргүлүү 120—125 хуу күүседип турарлар.

Бистиң ажыл-ишчилериниң бодунуң байырлалын ындыг чеднишкиннер-биле үткүп турарлар.

Г. ШЕЛЕПОВ,
Каа-Хемниң ыяш ажылагый черинин директору.

Улуг-Хем үлетүүр ыяш ажыл-агый черинің Ырбанда тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын чеднишкиниг күүседир, дээш бар арга-курлаврларны ажылдап, күжениишкиниг ажылдап турар.

Бистиң коллектив бодунуң мурнунда салдыган сорулгаларны эрткен чылдарда үргүлүү чеднишкиниг шинтирлеп келген. Бо чылдың сес айларының бүдүрүлге даалгазын кол-кол көргүзүглер талазы-биле база ажыр күүсеткеп. Чижээ, ынчангаш баранның продукция бүдүрериниң планын 104 хуу күүсеткеп. 42 муң кубометр тудуг материалын белеткээр, ону актадып сөөртүр даалганы 43765 кубометр чедиргеп. Ол ышкаш 57000 кубометр ыяшты сал кылдыр даттаан, чорудар планны 61.797 кубометр кылдыр күүсеткеп. Дилиг материалдарны белеткээрин 128 хуу, продукция сайгарар планны 162 хуу күүсеткеп.

Сентябрь айның баштайгы алыы хонуунда 253 кубометр тудуг ыяжын белеткеп, сөөртүкеп, а 2018 кубометрни сал кылдыр даттаан. Ынчангаш эш Грахов бо ажылды хүн бүрүнүң контролюнга алган.

Сал даарының чаа аргазы— чудуктарны бөлүктей шараан, сал даарын моөң мурнунда кылып, херек кырынга боттандырган бис. Ынчалаадаа ынчаар кылган салдарны Кызылга хүлээп алыры берге болганы-биле ону түр соксаткан бис. Ам ында ындыг аргаже «шилчирип» биске сүмелеп турарын эдепсиинин тур бис. Бөлүктеп шараан, даар салдарны чайын эвес, а кышкы үеде кылып болур, сал даарынга хереглээр сывырындак демир 40 хуу кызырлыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедирр. Ындыг болганда бис ол арганы бо чылдан эгелеп, калбак-биле практикалаар апаар бис, моон соңгаар ол арга талазы-биле, иланғыя Үстүү-Енисейниң пароход ажылгал участогунуң талазындан чөптүт эвес негелделер турбас ужурлуг.

Амгы үеде Ырбанның тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннары кышкы үеде кылыр ажылдарга белеткелдерин база чорудуп турар. Тудуг ыяжы сөөртүр 25 км орукту кылып эгелээн болгаш ыяш кезип турар черлерте тракторлар хондурар түр гаражты, ажылчыннар чурттаар көжүп чоруур бажыңчыгаштарны белеткээн.

Тудуг ыяжы белеткээринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерип-биле ыяш ужурар, ону сөөртүр, сал даар комплекстиг бригаданы улгатыр эдс организастаарын көруп турар бис. Ынчангаш моон соңгаар комплекстиг бригаданың кижи саны дыка көвүдевес, а ажылчыннарның мергежилги өзер, бир кижи-де элээн каш мергежилгeни шиглээдип алыр. Ону боттандырары-биле техниктиг өөредилгени организастаар бис.

Бодунуң мергежилгинге ынак, даандырган ажыл-херек дээш ак сеткилдиг ажылдан турар мурнакчылар бисте хой. Сал даакчылары Николай болгаш Валерий Ширинкин алышкылар хүн бүрүнүң онаалда-даалгазын 2 катап ажыр күүседип турарлар. Оларның белеткеп чоруткан салдары-биле хой бажыңнарны дериң тутткан.

Иван Сергеевич Холмановский биске баштай ыяш ужурушчуу боон ажылдан эгелээн. Чүгүүдүт, кызыман чоруубиле ужурган ыяш сөөртүр тускай трактурну башкарып өөренип алган, трактористиң дипломун чедип алган. Ол, ам 12 чыл дургузунда ажылдап, бедик мергежилдиг ажылчын, механизатор апарган. Ол — бистиң чоргаралывыс.

Ыяш ужурукчузу Николай Савоскин, тракторист Валентин Червов, чолаачы Владимир Рязанов, техника септекчизи Виктор Червов болгаш өскелер-даа бистиң мурнакчыларывыс болуп турар. Оларга чоргаарланып турар бис.

Барык 200 кижилиг бистиң коллективте ажыл-херек болгаш байдал ындыг. Ырбанчылар юбилейлиг чылдың планын, боттарынга алган бедиткеп хүлээлгезин чоокку үүнерде күүсеткеп, келир 1973 чылдың үүгүнге хамаарыжыр ажылдарны бо чылдың ноябрь айның 1-деи эгелеп күүседип кириптер. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ойнга төлептиг ажыл-ишбиле ужуражырының бижыг үндезинге тургустунган.

Е. БЯКОВ,
Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң начальнигы.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНДА УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАР

Бо чылын республиканың колхозтары болгаш совхозтары тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүргеп. Ам кол сорулга дүжүттүү чогуур үезинде чидириг чокка ажаан алырында болгаш органнастыг ажылдаарында, күрүнеге 110 муң тонна тарааны садары болгаш келир чылдың дужудунге үрезинни белеткээр биза ыял чеминге эргежок чугула курлавырны тургузары болур.

Тараа дээш демисединдиң бүгү участоктарынга техниканың бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга, чидириг болдурбаазынга контрольду тургузары амгы чугула сорулгаларның бирээзи болур. Республиканың улусчу контроль органнары бо харысаллалыг кампания үезинде боттарының ажыл-херээн СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң 1972 чылдың май 11-де хүлээп алганы «1972 чылда дужут ажаан алышкынын база көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр чорудуп турар.

Улусчу контроль комитеттериниң, болүктериниң, постуларының хөй нуруузу дужут ажаан алышкынында четпестерни дарый чайладырынче удуг кичээнгейни салып, ол ажылды кыска хуусаада бедик деңнелге эрттирер сорулганы салган. Амгы үеде шөлдерде, шаңнарда, тараа хүлээп алыр черлерде болгаш тараа сөөртүп турар автотранспорт ажыл-агыйларында түр үениң 290 контроль постулары тургустунган болгаш 2 муң хире улусчу контролёрлар ажылдап турар. Оларның хөй кезии мурнакчы ажылчыннар, колхозчулар болгаш албан-хаакчылар. Контролёрлар боттарының түткүүдүг күш-ажылыбиле чоннуң бүзүрелии болгаш хүндүткелии чедип алганнар. Ындыг кижилерге Танды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң комбайнери О. Ч. Комбужап, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозунда М. Л. Ситников болгаш И. Т. Михальченко, «Ленинчи орук» колхозта И. Д. Коротков болгаш Т. П. Марченко, «УТКА 25 чылы» совхозта Допчаа Ома, Жданов аттыг совхозта С-Д. Доо, «Чыраа-Бажында» — Э. Д. Монгуш болгаш К. Ч. Кара-Сал, «Алдан-Маадырда» — М. Х. Ооржак, Х. А. Ондар «Саянда» — В. И. Галактионов, В. К. Глухенко, А. С. Бобров, Валерий Найдын хамаарыжыр. Олар чүгле хүн нормазын ажыр күүседип турарындан аңгыда, харын тараа ажаалдазында ажылагыйжы эвес, күш-ажылды хүндүлеп көрбес, сагыпта-чурум үүлээр чоруктарга удур демисежип, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар.

Ажаан алышкын үезинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге, ону чидириг чокка ажаан алырында «Элегес» совхозтуң В. К. Ширяевке удурткан улусчу контроль болүү улут дузаны чедирип турар. Болүп аңгы-аңгы участоктарда 7 постуларны тургузуп, ажылдың чорун турарын үргүлүү хынап, комбайн, автомашина бүрүзүнүң ажылынче кичээнгейни салган. № 5 бригаданың улусчу контролёрлары кызыл-тас кезилдезинде четпестерии илереткеп, бурулулгларга чогуур хемчегни көргүзүп, боттуг дузаны көргүзүп турар. Чал-Кежигден совхоз төвүнге чедир тараа сөөртүп турар үеде, орукка тараа төктүп калган болган. Бо фактыны тодаратканының сөөлүнде автомашиналарның кузовун бедидип, тараа төгүлбес кылдыр эде дерээн.

Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозунуң улусчу контролёрлары (болүктүң даргазы эш В. И. Глушков) тараа ажаалдазында киржип турар техниканың ажылын хайгаарап, кезилдениң шынарынче кичээнгейни салган. Оларның идепкейлиг киржилгезинде 40 гектар шөлге чедир кеспээн тарааны катап кестирген.

«Саяда» совхозтуң улусчу контроль болүү (даргазы эш В. Г. Новоселов) идепкейлиглериниң бирээзи. Ажаалданың баштайгы хүннеринде № 1 бригаданың контролёрлары тавычалай кестирген тараану шынар чок бастырып турганын илереткеш, ажылды түр соксадып, комбайнерлерден ажылдың шынарын экижердии иегээн. Четпестерниң дутайын совхоз дирекциязынга илеткээш, бурулулг кижилерге хемчег хүлээткеп.

Комбайннардан шаңнарже тараа сөөртүр оруктарның багайындан эвээш эвес чидиргедер болгулай бээр таварылгалар тургулаан. Ынчангаш улусчу контролёрлар оруктарны сепгедип, дескиледирип баштаар черге сүмелээн. Ам оруктарның байдалы экижээн.

Улусчу контроль

Бо совхозтуң Сүшь салбырында коммунист В. Г. Плотницкийге удурткан улусчу контроль болүү тараа дээш демиселге идепкейлиг чоруун көргүскен. Оларның негелдези-биле шаңнарның болгаш тараа складтарының чаа дужут ажаалдазының мурнунда контролёрларның чөвүлел хуралын эрттиргеш, сорулгаларны салган болгаш тускай планны тургускан. Көжай шөлүнге тараану бедик кестирип, база чамдык черлерге кестирбейн ааап турган таварылганы дораан этпеп.

Ынчалзажок чамдык бөлүктер болгаш постулар ажылхеректериниң байдалын чогуур үезинде аналиэтеп көрбес, четпестерни чайладырынга туруштуг эвес болуп, партия, совет органнарга база ажылагыйларының удуртукчуларынга дэштиг дуза көргүспейн турар.

Бии-Хем районна «Хадына» колхозтуң улусчу контроль болүү (даргазы эш С. М. Горбачев) колхозта норум-чурум чок чоруктарны көре-тура хемчег албайн келген. Суза, чочак-тарва силостаарының үезинде тараанды бедик кестиргейнден шөлдериң чамдыгы кестиимейн чыпп каап, сөөртүлге үезинде хой нотаан массаны черге төп, үнуштуг шөлдерни машиналар, силос комбайнерлы чаа бастырып ыяжкан. Ынчангаш шөлдерден 20—25 хуу дужуттуг чедир албайн келген. Бо четпестер улусчу контролёрларга билдиигир турзажок, хажымдыы-биле эртип келген. Тараа иезийдезиниң баштайгы хүннеринде ындыг четпестер катап илереп.

«Шивилиг» совхозка силосту сут долган траншеяга салып, силос массазының кезилдезиниң болгаш сөөртүлге үезинде хой чидиргии болдурган. Улусчу контроль болүү (даргазы эш В. В. Шадрин) бар четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглерин ап чорутпаан.

Республиканың тараалаң «Тиилелге» совхозунуң төп шаңында ажылчыннарның багай ажылдаанындан чаа дужуттуң 15 тонна тараазы үрелген. Тараа хүлээп алыр черлерже чоруткан тараанның деңзиии ыяш эвес. Кызылдың тараа хүлээп алыр базазынга дүүгүрген 108 автомашинадан 99 машинаның чүүгү хажыдыышкыныыр болган. Чамдык машиналарның тараазы хөйдээ, оскелериниң эвээш-даа болгулаан. Тодаргайларга, шаңга деңзилээш-биле дүүшпес болган. Совхозта контроль болүү бо четпестерни көретура каяыг-даа дувураазын көдүрбээн.

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхоз мурнунда чыздарда тараану изидип турган таварылгазын бо чылын база каттаган — 6 тонна хире тараа үрелип баксыраан. Мынза авточүдүрүкчүлерниң үрелип турарындан автомашиналар хөй үе-шактыг чидирип турар.

«Улут-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының контролёрлары бот-идепкей чок ажылдан, айтырыгларны шинтпирлээриие киришпейн келген. Күш-ажылды организастааны куду болганындан сигенчилер эртен 10—11 шакта ажылга үнүп турган. Ынчангаш салбырда сиген белеткели хожудап турар. Ында болүктүң даргазы эш Т. С. Нурсат идепкей чок чоруун көргүзүп, ажылын удуртпайн келген. Ол-ла районнуң «Найырал» совхозта күш-ажылдың организациязы база багай. Дүжүт ажаалдазында техниканы долу күүгүзүп-биле ажыглаайн турарындан, автомашиналар хөй үе-шактыг аңаа тура эртпирип турда, хемчег албаан.

СЭКП ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң Хөндергей салбырында, «Чыраа-Бажының» Чыргакыда, «Тыва» совхозтуң Айлыг-Ойда тараану малга чидиртпп, сава бастырып турганы илерээн. Улусчу контролёрлар чеже хире тараану мал чигенил, чемени басканыл, ол ажыл-агыйларга кайы хире каражаны чедиргенин деп айтырыгны хынаалай болгаш тодаратпаан.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң нукуруза ажаалдазынга Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжымышкынының автобазазының чолаачылары киржип турган, чамдыыны ажыл шагында аргалап турган. Автомашиналарны зэмрик башкарары дээрге-ле оруккa озал-оюак болур чоруктуң бир чылдагааны. Сентябрь 10-да «Совет Тыва» совхозтуң Чиңге-Дагта бир чолаачы машинаны зэмрик башкарганының түүнелиндe машина авария кылган. Анаа чораан пассажир амыдыралын чарылган, боду аар кемдээн.

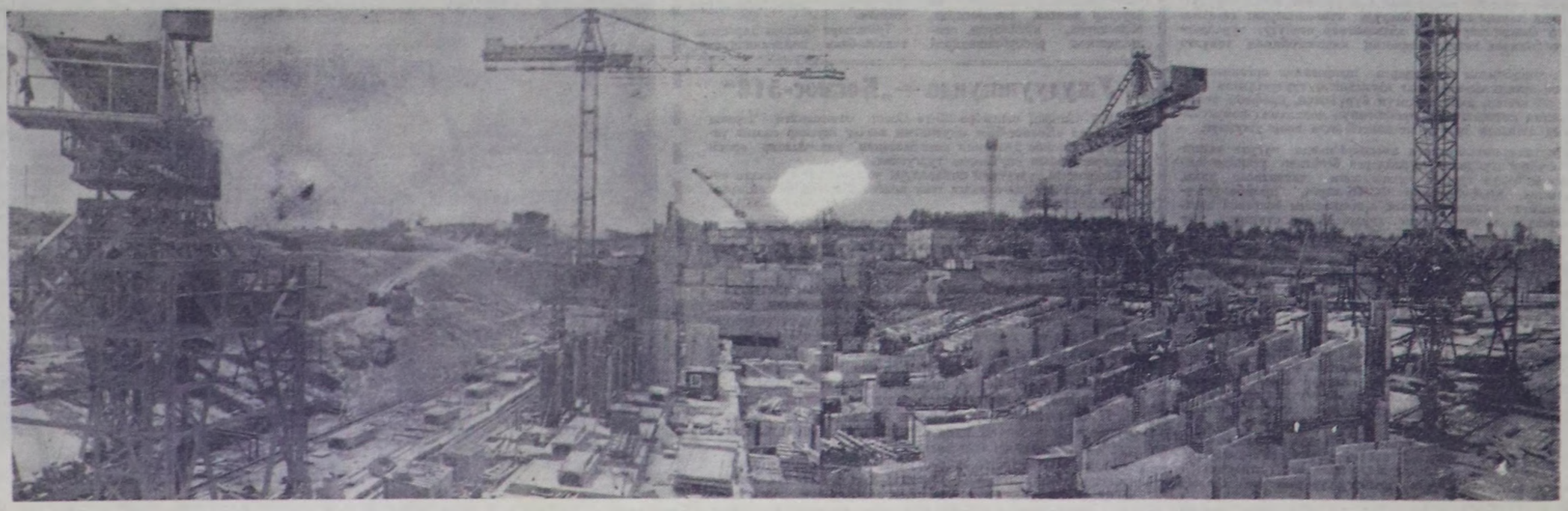
Чамдык бөлүктерде болгаш постударда хынапа чок, сатириктиг хана-солуннарны үндүрбейн турар. Улусчу контроль органының дүрүмнерин ёзугаар бөлүктер болгаш постулар четпестерни, ап чорутkан хемчеглерни чопта таныштырып, чоннуң хынапа хереэнге калбаа-биле киириптирер үжурлуг. Эргежок чугула ашарза улусчу контроль бөлүктерин болгаш постуларын оларның ажыл-чорудулгазындан тыптып үнген айтырыгларны шинтпирлээри-биле, иланғыя кандыг-бир четпестерни болдурарынга буруулуг ажылдакчыларны харысаллага киирер дугайында айтырыгларны администрация, партия болгаш хөй-ниитиниң организацияларының мурнуга тургузар үжурлуг. Чүгле ынчан хынаалдаларның дээштиин чедип ап болур.

К. ОНДУР.

ЛАТВИ ССР. Тоску баш чылың ажыглаалга киирер тудуу — Рига ГЭС-ти Даугава хемниң оруктеринде тудуп турар. Совет Эвилелиниң чээрби ажыг националдарының төлээлекчилери ол ГЭС-тиң тудуунда ажылдап турар. Ол станцияга хереглээр материалдарны болгаш доригларни чурттуң 25 тудуруглелери — Ленинградтың «Электросила» заводу, Запоромьениң трансформатор заводу, Минскиниң, Харьковтуң Свердловскиниң, Львовтуң болгаш өске-даа хоорайларының заводтары берип турар.

ЧУРУКТА: Рига ГЭС-тиң тудуумуң шөлүнүң нигити хемири.

В. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛ-ИШЧИ АЛЫШКЫЛАР

(ОЧЕРК).

ТЕВЕ МӨГЕННЕРИ дег, кертик-кертик шаттар. Оларның ыжыкталчак бөөрында ыйгылак хову. Аңаа кедергей чаагай кызыл-тас үзген. Ону элээн каш хонук мурнунда тавычалай кестирип каан. Тавычалар мырыңай куспак чыгам, кижи белин артаары берге.

Ынчан аяс хүн түгүрүүнде кире берген турган чүве. Хүнүн аязын ажыглап, «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары дүштеки чем соолунде билээн сывыртынып каашкан, улам-на хайныышкынныг ажылдаан турлар. Кызыл-тасты бастырган хову корабльдери-биле шаң аразынга тараа сөөртүп маңнашкан машиналар бичии-даа тура күшпес, сактырга өг дажыглаан кымыскаяктар-ла. Дүваргай агаарда куу доозун түрнүгүп турупкан. Ындыг-ла үе эвеспе ыржым чыткан хонуну ам машина-техниканың даашы-шимээни мынчаар дүвүредипкен. Тараа кедезинде ыйгылак чоогага оолдарын доруктуруп алган дуруяалар безин ол хайымныг дүвүрээзинден дескеш, доңгүр баштыг шаттың сөөттинин кырында үне берген, чортан кижилернин хайныккан ажыл-ижин магадап, соныуургаан ышкаш, дээр агында бүттары узаа берген, бараан харап олургулаар.

Чанында далай чалгыы дег, чаагай тавычалар кырлайты шөйлүн чоруткан, кырындан куу доозун үзүлбестээн хову оруу-биле халдып олурувуста, адаавыста улуг-ла алгый пашдаа ышкаш оңгарда хөй машина-техниканың барааны көстүп келди. Ол оңгар ховуда чаагай үнген тарааның кыдын долгандыр чыырып кел чыдар хүреп комбайннарны көөрге, дайын шөлүнде атакалап кирип турган танкылар сагышка кирер. Оларның кырында ыш-юозун бурулаан, а соонга өг дег хөпээн саваңнар артып каап чоруур. Удаткан чок ховуң кораблининг тараа урар бункери дола бээр. Күчүлүг машина бичии када тура дүжерге, хажыызынга манап турган чолаачы дораан-на карацнатпышаан, оон быктынга келирге, алдынналчак кызыл-тас кузовче саарлып эгелээр.

Ыйгылакта сес комбайн союп чор. Бөлүктеп ажаар арга ол. Бункерден тараазын үрдура берген башкы комбайнбиле кожалаштыр хап келгеш, оон штурвалынга олурган чазык шырайлыг, бажының дүгү алынналып турар аныяк оолдан соныургап айтырывыс. Ол болза эт-сураглыг механизатор — Ситников алышкыларның улуу —Михаил болду.

— Ажыл-үүле бүдүүгүр-ле ыйнаан, але?

— Арыг-тас-ла!—деп, Михаил Лупанович баштактаны аарак, хөглүг чугаалаашаа, даг бажында олурар чыгай берген кежээки хүнүн караан дуглай берген куу булуттарже сезиглиг коргүлээш, чаа-ла кыпсып алган папиросун бурулаашаа, доозунун бурулаашаа, уламчылады:— Хайлыг бо кудай эвес болза, ажыл кайын саадаар ийик. Аяс хүннерни ажыглааш, ажаап алышкынны элээн шуулады бердивис. Ажыл кызыг-чай чок ийин.

КОММУНИСТ МИХАИЛ Ситниковтуң хүреп комбайны хоптактанган чүве дег, чаагай тарааның кылын тавычазын өгүнче харамдыгып киир тыртышпаан, артында-ла харлыга аарак, кизиредип чорупту. Мергежилдиг ер машиназын ол-бо булгандырып, бирде соонче, бирде мурнунче шыыранайиш; машинаның аппараттарының ажылдаарын, ажыг кижинин чүлдүүрээн дыңнаалап шинчээн эмчи-биле бир дөмей хайгаравышаан, доозунун бурулаашаа, адак үзай берди.

Ооң соондан ийи комбайн сүрүштүр келди. Мурнунда чораан ер демги Михаил Ситников-биле дөмей-даа. Аңаа турган колхоз даргазы Дмитрий Дмитриевич Сирота биске чугаалай-дыр:

— Михаилдиң думалары бо-дур. Моозу Петр, а дөө ол соонда — Григорий.

Петрниң орлан-шоваазы даштыпдан-на илден, артында чугаакыр. А Гриша ам-даа оолчугаш, чаа 18-те үскен.

— Дарга хыпаар дээш келди бе?—деп, Петр хөглүг чугаалаашаа, хүлүмзүрүп кагды. Колхоз даргазы база-ла хүлүмзүрүвүшаан, харыылады:

— Силерге бүзүрээр мен. Бастырылганың шынары тулган эки-дир! Эр-хейлер. Шак ынчаар кылыр херек.

Петр биле Гриша акызының соондан чоруптулар. Оларны бараадап көрүп тура, Дмитрий Дмитриевич чугаалады:

— Ажаап алышкынның ёзулуг маазырлары бо-дур. Кончуг-ла кызып ажылдап турар алышкылар бо. Ындыг болбас арга чок. Ажаап алышкынң үениң бачым ажылы болгай. Маңаа бичии-ле олалдаарга, тараа черге калыр. Бо үш алышкы бир звено боюп алган. Олар хүнде кылыр ажыл нормазын бүдүн чартыктан черле кудуладып көрбээн. Оон аңгыда Долганов алышкыларны база-ла демдеглээр херек. Олар база үжелээ бир звенода. Ситниковтар, мунуптар деп Федорнуң дүжүнге-даа кирбээн. Ындыг балдырбежик оол трактор мунупкаш, чер аңдарып чоруй баар деп кым бодаар боор! Федор шөлге чедип келирге, шынап-ла Мишка трактора чоргаар олурупкан, чер аңдарган турган. Федорнуң дүвүрээни ам кээп оожургап, Мишкага ажынар хамаан чок, трактор «оорлап» мунупкан оолду олурган черинден бөлехаара «үжактапкаш, «Маалыр эрни!» деп мактавышаан, ергеледип, өрү өпейнедир октагылаш, улуг кижи дег, эктинден часкагылаан. «Ам, чорут че» дээш, Федор чанынга туруптарга, Миша трактору чоргаар башкарып чорупкан.

Михаил Ситников бодунуң механизаторжу оруун ынчаар өгелээн. Ол ынчаар-ла акызы-биле ийи чыл дургузунда трактор мунуп келген. Механизатор болур мергежилди бот өредилге-биле чедип алгаш, курска өөренмейн-не шылгалда дужаагаш, кодээ ажылагый машиналарын башкарар эргени чедип алган.

Ол ам 25 харлыг. Бо чылдың майда партия кежигүнүнге кирген. Бодунуң өөренип алган чанчылы-биле думазы Петрну бичиизинде-ле, улустуң чугаалажыры ышкаш, эзер дергизинден туттунуп, эзенгиден тептинип өгелээри билек-ле, бодунуң кан аъдынга ушкарыпкан. Петр акызы-биле кады трактористеп өөренип алгаш, колхозка ажыттынган курска экзамен дужаагаш, Петр 22 харлыг, комсомолчу. А хеймер дунмазы Гриша база-ла комсомолчу, акыларын дөзеп, олар-биле халбактанчып чораашаа, механизатор апарган. Ол трактору, комбайнны-даа башкарып билир. Бо чылдың дүжүт ажаап алышкынынга акыларын-биле кады комбайн башкарып, олардан дудак чок ажылдап, мактадып турар. Гриша Кызылдың көдээ ажылагый техникумунга бот өредилге-биле кирип алыр деп турар.

БИСТИҢ ДОПЧУ намдарывыс ындыг — деп, Михаил Лупанович бодунуң чугаазын дооскаш, эже берген папиросун катап кыпсып алды.

Бо ажаап алышкын сезонунда алышкылар канчаар ажылдап турарын сонуургап айтырарывыска, Михаил Лупанович мынча диди:

— Бо юбилейлиг чылда эки ажылдаары, болдунар-ла хөйну кылыры, байырлалга сөңнүг ужуражыры күзенчиг. Ынчангаш бис үжелээ кайывыс-даа 700 гектардан эвээш эвес чернин тараазын эки шынарлыг ажаап алырын хүлээнген бис. Баштай тарааны тавычалай кестирип турдувус. Ам бастырып кирипкенивис бо. Петр биле Гриша мээң звеномда. Петр дуржулгалыг апарган кижи. А Гриша ам-даа бичии, арай менен. Ынчангаш ону үргүлчү хайгаарап, машиназын хынап, эдип берип турар мен. Үгле ийи сезон ажылдап турар хирезинде, Гриша шору-дур. Аңаа идеген болур.

Михаил Лупанович комбайнынга олурупкаш, ховуну турланче хапты. Ховунуң дүнеки ыржымын оон комбайнының даажы кезек када үрепти. «Ындыг ерлер турда, сагыш-сеткил безин чалгынныг ышкаш сагындырар» дээн колхоз даргазының сөстери ынчан мээң бодалымга кирип келди. Шынап-ла магалыг ерлер! Дүжүт дээш түлчүүшкүнда Ситников алышкылар бүзүреллиг-ле-дир!

К. АРАКЧАА.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ

фотолары.

Петр СИТНИКОВ.

Григорий СИТНИКОВ.

Дүвүренчиг байдал

ХЕМЧЭЭН АЛЗЫН

«Большевик» совхозта 3800 баш хойну тарып бөөзадыр ийи пунктулар Даштыг-Гейде болгаш Борбак-Арыгда ажылдап турар. Ында ажылдың чорун турары-биле таныжар дээш, баштай-ла Даштыг-Гейге келливис.

Пунктуда техник Н. Оюн-биле беседалашкаш, борта алды коданның 1800 баш хөюн график ёзугаар тарып бөөзадырын болгаш он үш хонукта чүгле 400 ажыг хойну тарып бөөзатканын билип алдывыс. Мал ажылында чүгүла кампаниянын темпизинин ооҥмун, чогум кайы хире хонук-хуусаа артканын болгаш үк ажылга совхоздуң түскай эртемнигелериниң киржилгезин сонуургаарывыска техник чугаалайдыр:

— «Тарып бөөзадылганы октябрь 10-да дооскарын хүлээнген мындыг чүве. Хүнделе үш кодан келир, олариың бирээзинден-не үгле 10—15 хойларны тарып бөөзадып тур бис. Оон хойну тарырын оралдажырга малчыннар ынаш-пас болур-дур. Үге дээрге кыжын оолдаашкын үезинде хүнделе олар хөй хураган алырындан бергезинерлер-дир. Арткан 1400 хойну айыткан хуусаада дөөзар дизе, хүнде-ле кодан бүрүүнден 40 ажыг баштыг тарып бөөзадыр апаар.

Чамдык кадарчылар айыткан графикте хоюн эккелбейн, ажыл үеүрер таварылгалар база бар. Оон чижээнге хойну Кертик-оолду киирип болур. Ол ышкаш пунктуда кошкарларның чеми чангыс талаланчак, күргаг болуп турар.

Пунктунун ажылынга чүгүла хөреткиг чүүлдер — спирт, ак хөвең, марля чок. Бо дугайында негелде салырга зоотехник Б. Шаравии херекке албазы әдептиг — дээш, Н. Оюн бар чүүлдерин көргүстү.

Шынап-ла түскай ариг хөвең чок, оон орнунга бора хөвең берип каан, хереклерни сугга чуп ап турар болдулар. Черле ынчаш пунктуну четче деривээн. Досхаар ышкаш борбак сууг кылып каанындан, оон кырынга суг изидип алырда чогел төлевиин Н. Оюн хомудады.

Борбак-Арыг пунктузунга он коданның 2000 хөюн тарып бөөзадыр. Ажылынында тарып бөөзаттынганы 500 баш ажыл турар. Бо пунктуда байлал база-ла дүвүренчиг. Техник Л. Ондарның демдеглелин көөрүвүске, 5 кодан хөй шуут келбейн турар болду. (Каларчылары К. Дорбет-оол, Д. Серен-оол, Д. Достай-оол, К. Комбу, С. Комбу). Оон чылдагааны— коданнарның хураганнары аңаа үстүнмээн.

Пунктуда кодан бүрүүнден хүнде-ле 30—35 хойларны тарып бөөзадып турар. Арткан хойларны айыткан хуусаада бүрүн тарып бөөзадыр ээр болза, кодан бүрүүнден хүнде 40—50 хойларны тарып бөөзадыр апаар. Байлал база-ла нарын болгаш дүвүренчиг. Ында кошкарларның чеми үгле көк сула, турар чери малгаштыг...

Орук ара хойжу Донгак Достай-оолга ужуражы бээривиске, ол чүвенин ужурун тайылбырлады:

— Бо коданның хураганын июльда-ла үзер тургаш, кадарчы тывылбаанынан ам-даа успээн. Хойнун тарып бөөзадылгазы оралап турун берди. Бо дугайында совхоздуң директизынга (директору Д. Күулар), зоотехник Б. Шаравиинге каш удаа айтырыг тургузуп четтим. Түннел чок боюп-тур. Хураганын үспеске, хойларның күш кирип, семириринге шаптыктыын бөөзаа эки. Үзүүшкүнү маңаар дээш кескен сигенимни безин бөлүп четтикпейн түрүп бердим.

Бо ышкаш хомудаларны хураганнары үстүнмээн өскө төрт хойжуларның аалдарынга барган дыңнадывыс. Хой тарып бөөзадылгазы түскай үеүүсаалыг болгай. Соңгаарладып болбас чүгүла кампания четпестерни совхоздуң директизязы, ында кодээ Совет дарый чайладырының хемчээн алзын.

М. СЕВЕН,
«Шынның» түскай корр.

ЧАГЫГЛАРНЫ АМЫДЫРАЛГА

Чоокта чаа Эрзин район Соведининг сессиязы болуп эртикен. Соңгукчуларның бергеш чагыгларын Эрзин районнуң чер-чер Советтериниң күүседип турарының дугайында илеткелди райкүүском даргазы эш С. Сады сессияга кылган. Илеткелчи болгаш санал берген депутаттарның чугаазындан илерээни болза, район Соведининг депутаттарынга ниитизи-биле 55 чагыгны соңгукчулар киирген. Ол чагыгның 25-жин күүседип болурунуң аргаларын көргеп. Оон 16-зы күүсеттингеп.

Соңгукчуларның чагыгларыбиле Мөреңде 100 олуттуг школаны, ясли-садты, Бай-Дагда 50 олуттуг столоваялыг интернатты, Эрзинде ясли-садты алгыдып, санэпидстанцияны, аарыг кижилер чыттырар эмнелге бажының улай тудуп, хөп чуур черлиг чунар-бажыңны бо чылын ажыглалга киирер. Булуң-Бажы суурда чунар-бажыңны дооскан. Нарында аъш-чемниң чаа магазинин ажыглалга киирген.

Уруглар албан черлериниң, клуб, библиотекаларның септелгезин өй-планда дооскан.

Ажылчы чоннарның хураларын квартал санында эрттирип, аңаа культура тургузуушкунунуң, амыдыралдың өйү келген айтырыгларын чугаалажып турар. Суур чаагайжыдылгазының талазыбиле Эрзин көдээ Соведи бо чылын 630 дос ыяпты тараан, 2 километр ажыг черге штакетникти, 5 километр черниң бугазын каскан. Суурнуң ажылчы чонун олче эки организастаан.

Кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир соңгукчуларның чагыгларында ам-даа чедир кылдымаан ажылдар барын сессия демдеглээн.

Район товүвде чунар-бажың соолгу үеде тудугжулар чогундан турун берген. Мөреп, Ленин аттыг колхозтарның хойжу бригадалар болгаш сүт-бараан фермаларында туттунган бажыңнарны чедир кылбаанындан, ында кызыл булуңнар, чунар-бажыңнар ажыглал чок турун турар.

Көдээ Советтер суурлар чаагайжыдылгазының ажылынче угланган хемчеглерни кошкак боттандырып, суурларга ыяштарны тарып олуртуп турал-даа, оларның ажаалдазынчо кичээнгейни салбас, кажаалавас, суптарбас, оон уламыңдан тараан ыяштарны суурнуң чонунуң хуузунда малы чип, тотчеглеп каапкан. Чаагайжыдылга айтырывында бир четпес чүүл болаа, бо ажылга көдээ күүскомнар, хөй-ниитии организацияларының дузазынга даянып, депутаттарның чон ортузунга организакчы ролюн чедир бугазын каскан. Суурнуң ажылчы чонун олче эки организастаан.

Харылзаа белдирииниң чогуур деценелге чедир ажылдавайн турарындан телефон, радио орта ажылдавайн баар таварылгалар бар. Школада ооредилге-кижизидилг о л и г ажыл ам-даа кошкак тургустунган. Уруглар албан черлеринде одаар чүүл ынчага соортүнмээн.

Мал ажылында улуг четпестер бар болуп артышаан. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу үргүлчүлевишаан. Малчыннарның малды чидирер, орнап-солуур чоруу соксаваан. Оларның ортузунга кижизидилге ажылып кошкак тургускан, харыысалганы бедидер талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмайн турар. Ленин аттыг колхозта малдың өлүр-хораар чоруу эртикен чылдаазындан ковудээн. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели, колхоз баштаар черлери мал ажылының түскай эртемниглериниң харыысалгазын бедитпейн, олардан негелдеп кошкак тургузуп, хемчег албайн келген.

Районда мал чемнериниң белеткел ажылы оожум темпизе чоруп, мал кажаалариың проектилиг тудар талазы-биле Соңгукчуларның чагыгларын ам-даа боттанмайн турар болгаш ол ажылдарны кыдырына көдээ Советтер, колхоз баштаар черлери тодаргай хемчеглерни албайн келген.

Малчыннарның негелделеринге дүүштүр кино, концерт хандырылгазы четпес. Райкүүскомнуң культура киидизи, кинофикация черн культура массалыг хемчеглер-биле чонну ам-даа чедир хандырбайн турар болгаш комплексилиг агиткультбригаданың үнүүшкүнерин ховар организастаа тургулаан.

Бо чылын ол районнуң Советтери депутат хүнүн эртиерин четпес организастаан. Доктаамал компсссияларның хөй кезии чагыглар күүселдезин хынаарынга кошкак киржип келген. Күүскомнарның ажылдакчылары, ажылагый удуртукчулары чагыглар күүселдезининг талазы-биле боттарының отчёттарын колхозчуларның болгаш албаашаакчыларның ниити хуралдарынга кылбайн турар.

Бо четпестерниң чылдагааны чүдел дизе, районнуң черчер Советтери, ылаңгыя райкүүском кошкак ажылдап, организас-массалыг ажылды үнелеп көрбейн турарында.

Район Соведининг сессиязы бо четпестерни эдер талазыбиле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

К. ДАИЗЫН-ООЛ,
Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң оргкылдызының улуг инструктору.

Советтер болгаш амыдырал

«Малчын» колхозтуң малчыннары

Кайда-даа, бүгү-ле черлерде ажыл-ишке Совет Эвилелиниң бежен чыл оюнга уткуштур калбарып турар. Таңдыныы тараажылары, Тожунуң ацчылары, Моңгүн-Тайганың малчыннары чурттуң бүгү булуңнарында ышкаш ибилейге алдаржыткан социалистиг чарышка улам сорук киргеш бир демниг ажылдап турар.

«Малчын» колхозтуң амыдыралындан чамдык чижектиманаа холбаштыр көргүзер бодадым. Оон экономиказының кол адыры мал, ол талазы-биле бо чылгы көргүзүлери багай эвес болуп турарын демдеглээри ооруңүг. Ол колхоз сес айларда мал өстүрииниң планын чүзүн аайыбиле чедиишкиниг күүсеткен, ылаңгыя шээр малдың баш саны 107 хуу өзүлделиг болган.

Малдың озери эзанииң эки ажаалдазында, ылаңгыя оон чаш төлүн чидириг чокка доруктуруп алырында. Торүүр чүс хойга опааштыр тозандан чүс чедир хураганны менди өстүргеш малчыннар колхозта 18 кижи болган. Александр Серен, Иргит Адаш, Дугур Даржаа ышкаш торүүр чүс баштан-на 100—101 чедир хураганны доруктурган хойжуларны мактаары чөптүг.

Малдың чайгы одарладышкынын мурнуку кайдаа чылдардан дээре организастаан, оон уламыдан малдың күжү шупту ортумаптан өрү. Ол ышкаш кышка белеткел, ылаңгыя кажаа-турлар септелгезин барык доозулган. Бо хүннерде сиген кезилдеиичедиишкиниңиг үргүлчүлеп турар.

Тоолайлыгның малчыннарын маңаа онзалап демдеглээри чугула. Олар бо чылын 1200 центнер сиген белеткээр планныг, а бо хүннерде 670 центнерни болүп саразттан алган. Бо ажылда быжыглаан звенонуң кежигүннери кижи бүрүзү хүнде ажыл нормазын 130 хуу чедир күүседи турар. Василий Кара-оолдуң удуртиан ол Тоолайлыг бригадазының кышка өске-даа белеткели үлегерлиг.

Колхозтуң өске-даа бригадалары, ылаңгыя малчыннары кыштаглар септелгезин, сиген белеткелин база организастыг чорудуп турар. Хоочун коммунист Донгак Бичe-оол 70 центнер сиген белеткээр тургаш, херек кырында 75 центнерни ажаап алган. Иргит Калчан-оол, Донгак Бады олар 50-50 центнер сигенни белеткээн.

«Малчынның» малчыннары дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүлүг болурунга кижи бүрүзү күткүздүг ажылдап турар. Олар пиитиниң малын менди, чылыг, тодуг кыштагладырынга бүзүреллиг.

Д. КУУЛАР.

Делегей темазынга беседа

ДЕЛЕГЕЙ ШУУЛГАНЫ СЕНТЯБРЬ 19-ТА АЖЫТТЫНАР

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының эзэлчеглиг 27-ги сессиязы Нью-Йоркта Ист-Риверде кончуг бөдик бажыңга сентябрь 19-та ажыттынар. Ам кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар эң чугула айтырыгларны чугаалажыр дээш 132 чурттуң төлээленчизи аңаа чыглыр.

Делегейниң тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун детиир база быжыглаар, күрүнелер аразынга тайбың кады амылдажылганы хөгжүдер сорулга-биле Каттышкан Нациялар Организациязын делегейниң ийиги дайынының соонда тургускан. ҚНО-нуң бирги чергелиг сорулгазы чүл дээрге, «бистиң амыдырал-чурттагбыстың үезинде безин кижи төрелгетенге аажок улуг ажыг-шүмүгнү ийи удаа таварыштырган шак ындыг дайынның човулак-хилинчектеринден келир үениң салгакчыларын камгалап алыры болур» деп ҚНО-нуң Уставында шуут бижиттинген.

«Соок дайынның» тус-тус үе-чадаларында делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң дыка чидигленип турганы-биле напсырлаштыр эртиен 25 чылдар дургузунда ҚНО эвээш эвес кризистерни чурттап эрттирген. Чер бөмбүрзээниң чамдык районнарынга чөрүлдээлер чепсектиг месилдежиишкиннер кылдыр шилчип тургулаан, а Индий-Кыдатта болгаш Чоокну Чөөн чүнте хан төгүүшкүну бо хүннерге чедир үргүлчүлеп турар. Ол бүгү ёралыг фактылар дээрге алыс бүдүмү агрессчи, эмпелекчи, бүгү делегейде миллион-миллион кижилерниң эрге-амыктарынга өжээннешкек политиказындан империалистерниң ойталаар нүзел чогунуң түңнели болуп турар.

Ынчалза-даа тайбыңның дайзыннары бистиң оранывыстың бүгү улустарынга санап четтиннес човулак-хилинчекти, наража-когаралды чедирип болгу дег шак ындыг чөрүлдээни делегейге өскүдүп диттиктээннер. Тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга кол ачы-хавыяа быжыгып болгаш хөгжүп турар күчүлүг дем каттыштырылгазын тургускан Совет Эвилелинге болгаш аны-дуңма социалистиг чурттарга хамааржып турар. Дайынга удур боттарының чурттарында калбарган шимчээшкинни база империалистер херексевейн барып шыдавастар. Даштыкы кулданыичыларның чүс-чүс чылдардагы дарлалын ап октааш, хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң оруунда туруп алган колениялларның улустары империализмге аар согуушкунну таварыштырган.

Эртиен чылдарда делегей болуушкуннарының өскерлиишкиннеринден хамаарыштыр ажыл-чорудулгазының байдалы база өскерлип келген Каттышкан Нациялар Организациязы база делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының хөрээнге бодунуң таарымчалыг салыышкынын киирип келген. Кол Ассамблеяның сессияларына Каттышкан Штаттарның саналдаан кандыг-даа резолюцияларын делегаттарның хөй нуруузу дыңнангыр бадылап турган ындыг үелер эртиен үе болуп дедир ээлбес апарган. Империалистиг дарлалды кажан-даа турбас кылдыр чок кылган күрүнелер ҚНО-да налбаа-биле төлээлеттирген амгы байдалдарда боттарының бүтпес херээн үүлгедири тайбыңның дайзыннарынга улам-на бергедеп бар чыдар.

Делегей байдалын экижидеринге идиг берген дыка хөй чугула документилерни ҚНО-нуң Кол Ассамблеязы сөөлгү чылдарда хүлээп алган. Ядролуг чепсекти неитеретпес дугайында керээни чүүлдүг деп көөр дугайында резолюция, бактериологтуг (биологтуг) чепсекти болгаш токсиннерни ажылдап кылырын, будүрерин болгаш оларның курлавырларын мөөңнээрин хорудгаар база ол чепсектер аймаан узуткаар дугайында конвенция болгаш өске-даа документилер оларга хамааржыр. Кол Ассамблеяның амгы-даа сессиязы делегейниң чугула дээн эвээш эвес айтырыгларын көөр апаар. ҚНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхаймның сессия ажыттынарының бүдүүзүнде парлаттынган илеткелинде айтып турарын ёзугаар алырга, эзэлчегде мындыг айтырыглар туруп турар, чүл дээрге, чепсеглениишкинни дүжүрериниң чамдык тодаргай айтырыглары (химиктиг боо-чепсекти хорудгаары, чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыыдырары болгаш оон-даа өске), деколонизация дугайында, апартеидти болгаш кеш-сөөк ылгаар чоруктарның кандыг-даа хевирлерин узуткаар дугайында резолюцияларны бүрүн болгаш бүгү талалыг бөттандырары.

Чоокну Чөөн чүнте байдалдың база дагын чидигленгенин барымдаалаш, Ист-Риверге ам болур чугаалажылгалар үезинде Чоокну Чөөн чүн айтырыы база чугула черни эзлей бээр дээрзикге чигзинмейн барып болур.

ҚНО-нуң бүгү талалыг болурунуң принцивин бүрүн болгаш чайгылыш чок боттандырары ол организацияга бот тускайлаң болгаш дең эрглиг ийи герман күрүнеми—ГДР-ни болгаш ГФР-ни соңгаарладыышкын чок хүлээп алырын негеп турар. Европада политиктиг байдалдың чүгээртеп орары ол өйү келген айтырыгны делегей тайбыңның болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының бодунуң-даа эрге-амыктарынга таарыштыр шиитпирлеп болурунуң аргалыынга идегээр арганы берип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тайбың дугайында айытыкан программазын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер Каттышкан Нациялар Организациязының мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге таарыштыр бүгү чүүлдерни кылыр дээрзинге чигзиниг турбас.

А. КРАСИКОВ,
(СЭТА).

МОСКВА. Чогаалчы Л. Н. Толстойнуң төрүттүкен хүнүнүң будуузунде, мындаа чаа Москвага ол чогаалчыга турасмаалды ажыткан.

Турасмаалды чогаатканнар скульптор А. М. Пертяняе, архитекторлар В. В. Богданов биле В. П. Соколов.

ЧУРУКТА: улуг чогаалчыга турасмаал.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АДАШКЫЛАР

Доңгак Макал-оолдуң Дуе-Дагда база бир хоочун кижилерниң бирээзи. Ук черинең чоңу оңу хүндүткелдиг-биле «Макал эмчи» дижирлер. Оон алыс тускай эртемниг мал эмчизи.

Кешкүн амыдыралдыг чон сууржуп, колхозтаныкаш, ам-ны «Торгалыг» совхоз тургустунуп келгиже чедир дыка ур үе эртип, улуг-улуг чаартылгалар болгуланып. Бо үениң дургузунда Макал эмчи төрээн черинең ажыл-агыйынын кол адыры — мал ажылынга бодунуң улуг-хуузун киириштирген. Ол соолгу ийи чылда кадмынын байдалы-биле мал эмнелгелеринден хосталган-даа болза, аныяк тускай эртемнигилерге практиктиг дузалы чедирип, малчыннарның хүүда малын кадарып келген...

Хоочун эмчиниң улуг оглуң Төгүс-оол дээр. «Хол нанып бут ыяш чыдыр баспас—деп чоңнуң чугаалажыры ышкаш, адазының ажыл-ишке хандыкшылдыын дөзүн. Торгалыгның чонунуң хүндүткелин чаалап алган, хып дээн аныяк эр-ле болгай. Оон назыхары чалыы-даа болза, он чыл хиреде чолаачылап, дажыгзап сөөртпеп чүүгүн дагта-даа дешпеп, эртпеп оруун эвир-ле эртий хүүда, чыдыгзап дээн ыяш-ла дүүшкүлүг болуп, ол-ла дээш ажыл-ишти ажыктыг кылдыр сөөртүп, ажыл-ишке ханы-ла дүрген.

Ооң ажыл-ишиниң ийи талазында ийи-ле ниитилел бар. Ооң бирээзи — ажыл-агыйынга ажыктыг, ажыл-ишке ханы-ла дүрген, ажыл-ишке ханы-ла дүрген, ажыл-ишке ханы-ла дүрген

Бүгү чурттарның пролетарийлери, биригиңер!

1925 чылда үнделип тургустунган

ШЫН

СЭКЛ Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 чыл. СЕНТЯБРЬ 19 ВТОРНИК № 221 (6859). орээн 2 чыл.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **56.169** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 51,1 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	28511	48,3
БИИ-ХЕМ	13000	3061	23,5
КАА-ХЕМ	27.000	17273	64,0
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2586	46,3
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	687	13,9
БАЙ-ТАЙГА	130	161	123,8
КЫЗЫЛ	5000	3853	77,1
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	33	2,5

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

Күрүнеге тараа дужаар талазы-биле боттарынга бердинген онаалданы болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип алган мооң адаанда мурнакчы ажыл-агыйларны Хүндүлел самбызынга киирген:

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ «ЛЕНИНЧИ ОРУК» КОЛХОЗУ (даргазы П. Л. Филиппов, парторганизация секретары О. Д. Наксыл-оол) күрүнеге 2500 тонна тараа дужаар онаалдазын сентябрь 17-ге чедир 2546 тонна кылдыр ажыр күүседип алган.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ «СУКПАК» СОВХОЗУ (директору Г. С. Юртаев, парторганизация секретары В. П. Котосов) күрүнеге 1500 тонна тараа садар планныг онаалдазын сентябрь 16-да 6 тонна ажыр күүседип алган.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ «ТЭЭЛИ» СОВХОЗУ (директору Ө. Ч. Кара-Донгак, партком секретары С. С. Байыс-оол) 90 тонна тараа дужаар планныг онаалдазын 153 тонна кылдыр ажыр күүседип алган.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ «Х УЛУГ ХУРАЛ» КОЛХОЗУ (даргазы М. Ч. Шюгжал, партком секретары У. Д. Таспаанчик) күрүнеге 100 тонна тараа садар планныг онаалдазын 122 тонна кылдыр күүсеткен.

ГЕКТАРДАН 20 ЦЕНТНЕР

«Ленинчи орук» колхозтуң тараажылары бо чылын гектар бүрүзүнге онаалтыр 20 центнер тарааны өстүрүп алган. Ол болза часы хову ажылын агротехниктиг негелделер ёзугаар организастаанын, чайгы ажаалданы эки чорутканын херечилеп турар. Колхоз дужут ажаалдазынга белеткелди хынамчалыг чорутканын амыдыг амгы байдалы тодаргай көргүскен.

Хайырлыгның шөлдеринде ховунуң тос корабльдери шуужуп чоруп турда көөрге магаданчыг. Сентябрьның ортанга чедир ийи муң хире гектарның тараазын тавычалай кестирген, ооң барык алдан хуузун бастырган. Ийиги хову бригадазының төвүнден чаа дүмүттүң тараазын чүдүрген автомашиналар үзүктей чок шуужуп турар.

Төрээн чурттуң шыгжамырыңа 1452 тонна тарааны киирген. «Ленинчи орук» колхозтуң ажыл-ишчилери боттарында бар арга-нурлавырны санап көргеш, күрүнеге ам-даа муң амыг тонна тарааны садарын шиитпирээн.

А. ХОМУШКУ.

Тиилекчилерни шаннаан

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң партия, профсоюзтар комитеттери болгаш дирекцилээ күскү дүжүт ажаал алышкынынга киржип турар комбайнерлерниң ортузунда социалистиг чарыштың беш хонукта түңнелин үндүргеш.

Комбайнерлерден тараа кестирер нормазын хүн бүрүде 170—175 хуу күүседип келген Леонид Быков, Валентин Гончаров, Алексей Бобров олар чарыштың тиилекчилери болган. Оларга вымпелдерни болгаш акша шаннаалдарын тыскан.

М. ОЮН.

Ажаал алышкын-шалыпчы ороннуң

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ХӨЙ ТАРААНЫ БЭЭР ДЭЭШ

Бистиң колхозтуң механизаторлары тоску беш чылдың ийиги чылында багай эвес дүжүттү өстүрүп алганнар. Колхозтуң хову-шөлдеринде коңгуг чаагай тараа аддын далай дег чалып турар. Шуптуг тараа культуралары 5000 гектарда. Ооң иштинде кол культура кызыл-тасты 4553 гага тараан. Бастырган черинң гектарындан тараанын ортумак дүжүдү 21 центнер чедип турар.

Тарааны чидириг чокка, кыска хуусаада ажаал алыры — эң-не харыысалгалыг ажыл. Аңаа бүгү-ле түвө бир удур белен турар үжүрлүг. Колхозтуң механизаторлары ажаал алышкынга хынамчадыг белеткенген.

Агаар-бойдустуң байдалдары бенго турза-даа, механизаторлар ажаал алышкынны мергежилдиг чорудуп, үйгучидын чок, шудургу ажылдан турарлар. Олар бо хүнге чедир 3150 гектар черинң тараазын кестирген болгаш ону барыкла шуптузуп бастырып апкан. Тавычалы 220 га тараа бар.

Ооң бөөр үр-даа болбайдыг ийин. Солуннар, радио, телевидение Кызылга погаа болзары организастаар дутайын чарланнаан.

Найысылдың чурттакчылары-даа, ооң залчылары, чоок кавыдан ол дугайты чоруук кылып-келгенивр даа ышы-бүрү ногаа, чимис садын алыр дээш хоорайның садыгларлыг төвүчө шуужуптан. Консервалар, согуна, морковь, картофель, яблоко, арахис тоорүу... Күскү дүжүт шаа-биле бар болган. Ранет сатканчерлерге кижилер эң-не хөй болган. Варенье хайындыр, кышкы үүже кылыр дээш кижилер ол хүн садыг четкизинге киирген ранетти дораан-на арылдырыпкан. Садып алыкчылар ук ранетти кайын экелгенинг-даа маргыжып турдулар. Чамдык кижилер Ермаковск, Минусинск дээш-ле элээн хоорайлар адагылаар, оскелери Кара-Хаактан, Чербиден экелген каттар-дыр деп-даа маргыжар.

Агаар-бойдузу кадыг-дошкун, чимис өстүрери берге бистиң Тывавыста садтар тыптып келген. Оларның дүжүдүн ажаал ап, бар шаа-биле садыглап турар. Кара-Хаактың, Чербинин, Тээ-Хаяның садтары чазып, күзүл оваа өөнүт ашаар.

Кызылдың ыяш ажыл-агыйчериниң Чербя участогунуң чимис сады. Аңаа 6 чыл бурунгаар баштайгы ранеттерни олурткан. Оны эстинчивинің дузалакчызы А. А. Балязинаның инициативазы-биле организастаан. Ыяш өстүрүп камгалаарының талазы-биле техник ам чимистиг ыяштарны, ажыл-бүрү катты өстүрериниң, ооң дүжүт алырының аргаларын өөренип, сад өстүрүвүстүңүң мергежилин шүүгээдип ап эгелээн. Анна Афанасьевнаның кол мергежилди бле сад өстүрөр ажылы богдунга чоок. агротехниктиг арганар, негелделер апаа билдингир-даа болза, чаа ажыл шудургу, шыдамык болдуун негээр. Чербинің микроклиматы чимистиг ыяштар өстүрериңге таарымчалыг. Ынчалзадаа амгы сад чаттылган ногаан зона 6 чыл бурунгаар ээн хавак турган. Кадыг, дашталчак хөрүүнүг бо черге кара довуракты хөйну экеп, чемиртиндилгени билдилиг ажыктавас болза, чаа культураларны өстүрүп, үндүрери, ыяштарның дүжүткүрүн өбедиери берге.

Чербинің сад өстүрүкчүлери яблокону, ранетти, чыжыгананы, инек-караан, кыырак-караан, честек-каттыг тараан. Олар дүжүдүн берип турар. Үрезинерин, достерин Алтайдан, Хакасиядан болган Сибирьниң сад талазы-биле оске-даа ажыл-агыйларындан алгылаан...

Машина оруунуң кыдыында ыяш харжактарны чыскаан каап каан. Оларның чамдыктарын борбак кыыл ранеттерлазының ранеттер кыыл-шөлтер дола берген. Оруунда кар платьелиг кыстар ыяштар дедиштир шуужуп чоруй бараан. Ыраактан ховг үшүү «Рябинушканың» ажылгазы. Үш үүнче бажып ора, долу чимистиг кочалдарлыг кыстарга ужураашы кедиивес. Дүжүт ажаалдазының кыдыл үеви.

Норма улуг, ынчангаш кыстарның далаштазы илдеп. Бир ыяшка-ла ийи-ийи кылдыр түрүкаш, түскай хөрү-биле ранеттерни сыптарындан одуруп кескилээн ажаакчыларның өөренгени, мергежээни-даа хөтчок.

— Июль, август айларда келген болаттарза, чаа чогувус мооң-даа артык турду. Каттар кидин бижээш келгевде, оларны дүргеп болгаш чидириг чок ажаал алыры чүгүла турган. Эртен эртеден орайга чедир «Викторія», малина, инек-караа чыыл тудувус — деп, ажылдан турган улустуң бирээзи чугаалады.

Танывыш кедиривиске, оңу Үткелей Күнчүмей дээр болду. Сад ажылдакчыларының «хоочуну», баштайгы ыяштарны олуртканнарның бирээзи ол, ам элээн арга-дүрүмчалыг апарган ажылчын дээрзин Анна Афанасьевна чугаалаан.

Чербинің садчылары бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. 6,5 тонна инек-караалы, 1,5 тонна честек-каттыг, ол шыкаш малинаны чайын садыг четкизинче чоруткан. Ортумак дүжүт баал чүрттүн мурнакчы ажылагыйларының деңнелиглиг чоок болган. 28 гектар шолде ябы-бүрү сорттуң ранеттин өстүрген. Ооң 7 тоннадан эвээш эвес дүжүт алдывар. Алтай крайда чыыгырганы өстүрөө чердең тең чок культурлуг сорттуң мөңгө өлүрттүр, сайзыраар ужурлуг.

М. ДУЛУШ.

Шалыпчыларга алдар!

БАШТАЙГЫЗЫ — «ЛЕНИНЧИ ОРУК»

Күрүнеге тараа дужаар хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүседири бөгүн тараажыларның бирги чергезинің чүгүла сорулгазы. Республиканың ажыл-агыйларындан ол талазы-биле баштайгызы Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхоз болган. Колхозтуң ажыл-ишчилери 1830 тонна тараа дужаар хүлээлгезин 2500 тонна чедиргиң немей хүлээлгеге турган. Сентябрь 17-де ол колхоз күрүне ыңгжамырынга 2546 тонна эки шынарлыг тараалы урган.

Бо чылын колхоз иштизи-биле 3180 ьа черде тараа культураларын өстүргеп. Ооң иштинде чүгле кызыл-тас 2110 га шөлдү золеп турар. Тараа культураларының хөй кезии Хайырлыгда Л. М. Малышевке удуртқан № 2 бригаданың шөлдеринде болуп турар. Күрүне ыңгжамырынга база-ла колдуунда бо бригаданың тараазын сапкан. Бригаданың удуртукчузу Леонид Михайлович бистиң корреспонденситивис-биле кыска беседазынга мынча дээн:

— Бөгүн планныг онаалганысты ажыр күүседип алганывыс бистиң колхозтуң бүгү ажыл-ишчилеринге өөрүшкүлүг чедиишкин болгур. Ол дээрге, найыралдыг совет республикаларның авиледежин каттышканындан бөөр чартык чүс чыл болур улуг байырлалынга бистиң белээвис-тир!

Бо күш-ажылчы чедиишкинге колхозтуң бодуун ишчи мурнакчыларының төлептиг үлүг киргеп. Бистиң бригадада хүнде 16,5 га тараа кестирер нормазын үш катап ажыр күүседип келген Виктор Непомнящых, улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар комбайнер Илья Коротков, тарал бастырыгазының хүн нормазын 120 хуудан кудулатпайн келген Виктор Петров биле Виктор Сагел олар ышкаш кызымаккай кижилерни бөгүн онаалап демделекеен тур мен — деп, бригадир чугаалаан.

«Ленинчи орук» колхозтуң тараазы бо чылын дүжүткүр болган. Олар ортумаа-биле бир гектарга онаалтыр 20 центнер чедир дүжүттү алган. Амгы үеде ажыл-агыйның тараажылары болгаш механизаторлары ажаал алышкынның чоокку хүннерде бүрүн доозун, келир чылдың дүжүдүнге четчир хемчээлдиг, эки шынарлыг үрезинин үрүп алыр сорулганы салып алган, күжениишкиниг ажылдан турар.

БИСТИҢ КОРР.

КҮСТҮҢ БЕЛЭЭ

ЧУРУКТАРДА: Н. Скакова (оң талазында) биле Ф. Василенко ранетти чыыл тур. Г. Салчактың ранетти савалап тирары.
С. ФЕОКТИСТОВТУН фотолары.

ЗВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: электроннуг саналга-биле

⊙ **СВЕРДЛОВСК.** Домна суугуларынга түскай тургузуглуг шойну эвилдирип алыры-биле хөрүктөөр арганы ажылдан кылган. Уралдың өртем төвүнүң Металлургия институтуну будуургаже чергелиңде ажыгларда киирген. Ол институттуң директору, СССРүнүң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүзү Ш. А. Ватолия мынча дээн чугаалады:

— Металлургия үлетшуруунуң будуургелериниге ажылды улам шалыпкын болгаш ооңк үнелиг болдурар дээш оларны электроннуг саналга техниказывыңы дузазы-биле толевилеп көрүп турар бис. Ооң аңгыда бо талазы-биле ажыдыг болгаш шөө эвилдирилгезиниң арганы эжикиндер сорулга-биле математиктиг саналгаларны ажыктап турар бис. Ол будуунуң дузазы-биле Нижний-Тагильдиң металлургия комбинадында демир эвилдиреринің чаа — хөрүктөөр арганы ажылгага киирер арганы болган.

Домна суугуларынга улуг ортектиг кокстуң чарыгдалын эвээжедир сорулга-биле бойдус газын холуп ажыглап турары билдингир болгай. Суугуже үндүрүп турар газтың хемчээлин ийи катап эвээжетпишаан, кокстуң чарыгдалы — удам-на кызырып болдуруп математиктиг саналгалар көргүскен. Ол түңнелди херек кырында боттандырар болзаде, суугунуң чамдык черлериниң тургузугларын чаартыр ужурга тавырышкан.

Металлургия институдунуң Уралдың барык ужек будуруглу черлери-биле кады ажылдап турар шинчээчилерниң сөөлгү чылда беш миллиён рубль кампаланы болгаш саналгаларны будуруглеге киргеннер.

ЛИТВА: будуруглгенин шефчилери

⊙ **ВИЛЬНЮС.** Каунастың «Битукас» деп заводу даашкынзофин дыка эвээжедип, шинчээдир шынарлыг материал — силакпорну будуруп үндүрүп эгелээн. Бир эвес ол эртпе, чиик силикат материалдар-биле бажыңның ишти-ки хапаларын шыштар болза, пектериниң даваш-шимээлиниң сезен хире хуузу чидип, ооскумнай бөөр. Силакпорну сандыг-даа будук-биле оң кылыры чаап ап болур болганда, дыка таарымчалыг материал боон турар.

«Теплоизоляция» дээр Бүгүүвилединиң эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери олгчаа продукцияны кылып үндүрүп эгелөөрнеге дузалашкан.

«Битукас» — ол институттуң шефтеп турар черлериниң бирээзи. Ол шыкаш Евпаторияда тудуг комбинадының мындыг чаа материалдарны будуруп үндүрериниге. Рязаньның силикат заводунга. Калининиң тудуг материалдары кылыр комбинадынга болгаш эвилелдешкен республикаларның ооң-даа хөй будуруглу черлериниге Вильнюстуң эртем ажылдакчылары дузалап турар.

УЗБЕКИСТАН: чаагай чанчыл

⊙ **АНДИЖАН.** Андижанның мебель фабриказының ажылдынары хостуг үелериниде кылган чүүлдериниң артынчыларындан үлүг эвес хемчээлдиг 5000 хааржактарны белеткеп кылганнар. Ам оларны шуптузуп областың оруктарында тургускулап жаан. Оларның шуптузунда: «Терибе оң, очулдуларга — «Чыын коре — деп, ийи-ле кыска сос бижип каан.

Узбекистанның оруктарында ам хөвең соорткеп автопоездилер узук-соксаал чок маңнажып турар. Машина кырындан хензиг хөвең хадып чыдып калгылаар тавырыла тургулаар. Ол дээрге, хензиг түүе ышкажы даап херекке кабайн барып болур, ынчалза-даа ол черниң чону оң дээрге, кодаа пшчининь, ажылчыннын. Эртемденниң үндүрген күжү-дүр деп билиргер. Ооң ужурундан оруккала чоран кижилериниң ховең артыы коруп каза, кодургеш, чыыры — ыдыктыг чанчыл болу бергей.

Андижанның ажылчыннары ооң ужурундан ыдыы-буянныг херекти кылганнардыр: оруктарда тургускан хааржактарга ам-даа бешмуңну немей кылып чоруткан. Ховең ажаал алышкыны ийи айдан дудак чок үргүлчүлээр болгай. Ховушөлдерден белеткеп черлеринче дыка хөй машиналар болгаш трактор поездилерни чоруур апаар. (СЭТА).

Чурттуң ховуларында

АШХАБАД. (СЭТА). Каракумнуң В. И. Ленин аттыг каналын дургаар тарып өстүргеп ховеңнің Ашхабад районнуң ажыл-агыйлары маселалыы-биле ажаал ап эгелээн. Ашхабадтың тос комиссарлары аттыг болгаш «Ленинизелиг» совхозтарының комбайнары поддержке эң баштай үнген. Бо хүннерде белеткел черлериниде баштайгы тонна чак алдыны кээп турар.

Республиканың ховең өстүрер ажыл-агыйларының ишчилери ховең ажаал алышкынын Үдуг Октябрьның 55 чыл ооңга чедир бүрүн доозаат, мурнунда алган хүүзелгелериниге немештир ам-даа 1500 тонна чиг ховеңни Төрээн чуртка бөөр деп шиитпирээннер.

* * *

ХАБАРОВСК. (СЭТА). Сентябрьның 16—17 хүннеринде хоорай чоогунуң совхозтарынче дыка хөй машиналар шуужуп эгелээн. Будуруглге, тудуг болгаш албан черлеринден тургуступ-ган чүс-чүс бригадалар эртикен дыптанмыр хүн — сентябрь оң алдыда тараажылар-га база дыка дузалаан.

Суббота болгаш воскресенье хүннеринде совхозтарның шөлдеринге 22 муң хире хоорайжылар ажылдаан.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Бо беш чылда болгаш черле капитал тудугну улам хөгжүдеринге үндезиин болза, әртем-техниктиг дешилгениң оруу дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездиэн онаалап айыткан. Бистиң чуртта болуп турар социал чаартылгаларны боттандырарынга база бир чугула ролдуг көдээ тудугжулар ойнаар. Көдээ тудугну улам хөгжүдер төлээде күш-ажылдың будуруқчулуун дыка бедидерин, темпилерни дүргедедирип тосну беш чыл планында айыткан. А ону чедип алырының кол аргазы болза, әртеминиң болгаш техниканың чедишкинниэрин тудуг будуруглеэвиге калбаа-биле ажыглаары болур.

Көдээ тудугну дүрген темпилер-биле хөгжүдериниң чижээн бистиң «Тыва көдээ тудуг» трестиң тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиэдэн корүп болуур. Бир эвес сескн беш чылда трест 42 млн. 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен болза, тоску беш чылда бо талазы-биле план 79 млн. 600 муң рубль, азы оозуде 88,7 хуу болганы ол. Тудуг-монтаж ажылдарының барык 20 хуузун күш-ажылдың будуруқчулуун өстүрериниң күселиби-ле боттандырары планнаттынган.

Беш чыл планын чылдарга хуваап кылганы-биле холбаштыр көдээ тудугжулар ук сорулгаларны долу күүседиринің организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылып турар. Ук хемчегларни боттандырып келгенинин ачызында эрткен чылын болгаш бо чылдың эртикен айларында-даа планда көрдүнген күүлерни, кол фондуларны ажыглалга киирериниң программазы күүсеттинип турар. Күш-ажылды организастаарын сайырангайжыдар, ажылчыннарның мергежилин бедидер болгаш социалистиг чарыштыг улам калбартыр хемчегларни алганының түңнелиэде эрткен чылын трест 69 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган, а күш-ажыл чарыгдалдарың 2880 кижи-хүнүше кызырган.

Бо чылгы ажылдың үтлаһыпкыны база мындыг. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, чаартылга болгаш чогаадылга херекиниң талазы-биле чамдык ажылдарны көжүп чоруур механизастаттынган колонналарда боттандырып турар. Ам дээрезиңде ол ажылдарны эге базымнар деп болуур. Ынчалза-даа оларның үре-түңнели элээн коскуу. Бо чылдың бирги чартымында бешн техниг дешилге планында кордүнген чамдык хемчегларни амыдыралга боттандырган, трест 48,8 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган.

Дээрбе комбинады, трестиң будуруглеэ базазы чергелиг улуг объектилериниң тудуун дүргедедир даэш ажылды организастаарының төлевилелдерин тургускан. Ону ёзугаар будуруглеэ-техниктиг хандырылганың, ажылды күүседиринің хуваалдазын кылгылаан. Тудугга четкилеичек графиктиң шиңгээдириниң эдиг-эдектиг аргазын өөренип көрүп турар. Көдээде чурттаалга бажыңнарының төлевилели, хевири барык чаңгыс аай. 2-3 квартираларлыг чурттаалга бажыңын шуудулгалыг аргабиле тударынче шилчиири планнаттынган.

Көдээ тудулар чер быдыргай, орук-чиргн берге черлерде. Ынчалза-даа мыдыг бергедер ажыл-ишке шаптык болбас дээрэнн мурнакчы бригаларның дуржулгазы көргүскен. Бригадаларның күш-ажылының будуруқчулуун бедидерде ажылды механизастаарынче онза кичээнгей салыры чугула. Ам дээрезиңде көдээ тудугда механизаторларның ажыглалы кошкак. Бо чылдың эгезинге чедир мында күш-ажылды механизастаанының деңнели чүгле 6,6 хуу болган. Комплекстиг механизастаашкынның деңнели база чер албайн турар: чер ажылдарын механизастааны 79 хуу, бетонваашның — 77, хоюдуг белеткээри чүгле 46 хуу механизастаттынган. Моон алырга күш-ажылды механизастаар, оон түңнелиңде күш-ажылдың будуруқчулуун бедидериниң курлавырлары көдээ тудугларда хөйдүр.

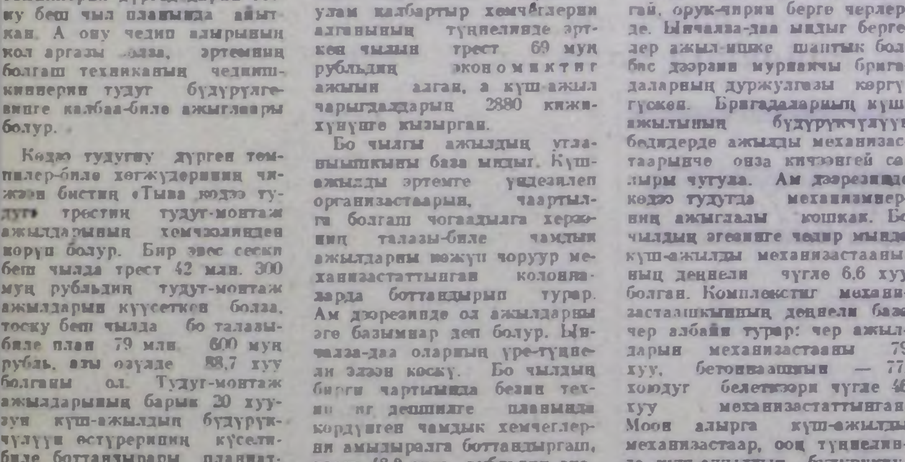
Механизастаашкынның деңнелин бедидер, ону экономика талазы-биле улам ажыктыг болдурарының бир аргазы дээрге механизация базазын тургузуп, ажылды специализастаары болгаш концентрастаары болур деп трест санап турар. Чер казар техниканы тараа хүлээп алыр пунктуузунда ажылдап турар. Ол хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган дээрэнн, ук пунктуңуң эргелекчизи П. Сагояков демдеглеп чугаалады.

ЧУРУКТА: лаборант кыс —Т. Бегзи.

«Улуг-Хая» совхозтан келген тарааны хынаанының соонда, аңаа хамаарышкан документилерни чолаачыга кылып берип турарыл.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ фотозу.

ЛАБОРАНТ

Районнуң аңгы-аңгы ажыл-агыйларындан соорткө келген тарааны хүлээп алыр бе азы дедир чорудар бе дээрэнн лаборант шиитпирлээр. Тараанның богун, ол-шыгын тодарадыр ужурлуг. Оон хынамчалыг ажылынган шыгжамырже кирип турар тараанның шынары дыка хамаарыжыр.

Тася Бегзи эрткен чайын Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң чанында бир ай хуусаалыг лаборантылар курузун дооскан. Аныяк кыс ам Шагаан-Арыгның тарааны хүлээп алыр пунктуузунда ажылдап турар. Ол хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган дээрэнн, ук пунктуңуң эргелекчизи П. Сагояков демдеглеп чугаалады.

ЧУРУКТА: лаборант кыс —Т. Бегзи.

«Улуг-Хая» совхозтан келген тарааны хынаанының соонда, аңаа хамаарышкан документилерни чолаачыга кылып берип турарыл.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ҮЛҮҮ

Бадый Доржуевич Куулар Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжуларының бирээзи. Адамезиндеи башкаланып, тускай өг-бүлелиг апаргаш-ла, ол ниитиниң кодан хоюн хүлээп ап, малдаандан бээр ам он ийи чыл боол турар. Малынга таарымчалыг ажаалганы хандыргаш, чыл бүрүде оон баш санын өстүрер, чаш хураганын менди доруитурар, дүкүрүн арбыдадыр дээш, мурнакчы малчыннарның дуржулгазын ол ажыглап, шудургу амылдап турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейин төлептиг утхуурунуң нүш-ажылчы эзлчээнге турушкаш, Бадый Куулар алган хүлээлгезин эрестиг күүседип турар. Төрүүр кодан хоюнуң одарладыышкынын экижитпишаан, 100 баш хойга онааштыр 96 хураганны, бир баштан-на 2600 грамм дүктү алган. 10 тонна сигенни кезип болгеш, кыштаамда чедирип алган.

— Алдарлыг улуг байырлалга күш-ажылчы сөңүн бараалгадыры сочет хамаатызы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болуур. Ынчангаш мен алган хүлээлгемниң кол көргүзүглерин күүседип алдым. Ам кол соруга болза, кыштаглаашкынга амдыгаштан ыяап белеткенири. Кыштаамда 15 тонна курлаг өдектн чазын-на болуп, хой, хураган камааларынга үүрмек септелгелерни кылып алган мен. Сигенни немей кылырын әм-даа үргүлчүлээр. Кыштагда чаа бажыңны колхоз тудуп берди. Кыштагга чүү негеттинер болдур, ону будурүп алыры-биле нүштү салып, малдың нүскү, нышны одарладыышкынын улам экижидерин шиитпирлеп алдым—деп Бадый Доржуевич чугаалап орар.

Оон хою ам Зэр-Хавахтың одарларында, нүскү немелде деңгиядени ап турар. Аныяк хойжу амылында чедишкинин быжыглавышаан, улуг байырлалга күш-ажылчы чедишкинниг ужуражыр дээрэнге бажыы-биле идегеп болуур.

М. СЕВЕН.

ТАТАРИЯНЫҢ ЧАА МЕРГЕЖИЛИ

Татар АССР-ге 1974 чылда совет автомобиль тудуунуң база бир чаа төвү тургустунар. Камада автозавод чылда 450000 автомобильдерни будурүп үндүрер төлевилел күчүлүг болур. Кама хемде ол тудуг чурттуң төөгүзүндэ эң улуг тудугларның бирээзи: маңаа хүн бүрүде-ле миллион рубльдиң капитал тудуун кылып турар.

ЧҮГЕ ТАТАРИЯНЫ ШИЛИП АЛГАНЫЛ?

Автомобиль заводтарының чаа комплексизин тударынга таарыжыр черни шилип ап турган, совет специалистер чедеп хире янзы-бүрү черлерни шинчилеп көргеннер. Эң-не таарымчалыг чер болза Кама хемде Набережные Челны деп хоорайның чоок кавызы болган. Күрүнеден эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, эң кыска хуусаа иштинде маңаа заводту болгаш оон чоогунга хоорайны тудуп тургузарынга ол черниң байдалы таарымчалыг болган. Демир оруктар болгаш суг оруктары Набережные Челны хоорайны чигээт баазалары-биле болгаш продукцияны садып саарар черлер-биле кончуг эптиг каттыштырып турар. Мырыңай чоок чанында тургустунуп турар электри станцияларның комплексизи чиик ортектиг энергияны четчир санныг кылдыр бээр. Чурттуң Тольятти, Горький, Ярославль, Ульяновск чижектиг ындыг автомобиль төптеринде төрелдешкек будурүлгелер-биле калбак харылзааны моортан организастаары белен.

База мындыг бир байдалды барымдаалап көрген. Ол хире улуг тудугну кылырынга болгаш ол хире улуг хемчээлдиг будурүлге дыка хой ажылчын күжүн негеп турар. Ынчаарга бүгү кижилери ажыл-ишке шаптыг болгаш ажыг-тээлиг, ыяш пунктуузун чаартыры көрдүнген. Гаражтар, мастерскаалар, тудугжуларга чурттаалга бажыңнары дээш материал-техниктиг баазаны үндезинин-биле быжыглаар хемчегларни ажыдаап кылган. Оларны амыдыралга боттандырарының ажылдарын чорудуп турар.

Тудугну механизастаары, аңаа чаа техниканы ажыглаары, дешилгелиг аргаларны болгаш чурттуң мурнакчы дуржулгазын шиңгээдири чергелиг әртем-техниктиг дешилгениң сорулгаларын чедишкининг боттандырарының айтырыы кадрлардан, оларның билиг-мергежилиндэн: организастыг, бедик чурумнуг болурундан нол хамааржыр. Бо айтырыгны чугулалап көрүнче кичээнгейин салган. Бо чылын көдээ тудугга 500 кижини чаа мергежилге өөредир, 500 кижиниң мергежилин бедидер сорулга-биле чер-черде ажылды калбарткан. Инженер-техниктиг ажылдакчыларны өөредилге черлериңе билинип бедидер курстарже чорударын практикалап турар чорук — ажылга идиглиг.

Беш чылдың сөөлгү чылында тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1970 чылдыкындан 42,6 хуу өскөр, а ажылчыннарның саны 16 хуу ковудээр. Ынчангаш күш-ажылдың будурүкчулуун бедидериниче кол кичээнгейни салыры негеттинип келген. Амдыызында бо талазы-биле түңнелдер планнаан сорулгаларга дүткүп турар-даа болза, ук айтырыг чер-черде дескн эвес. А амыдырал улам бурунгаарлаарын негеп турар. Ынчангаш КМК-ларның, трестиң будурүлге-техниктиг базаларын быжыглаар талазы-биле улуг хемчегларни ап турар.

Республикада тудуг туүйбузу чедишпес болгай. Трестиң техниктиг чөвүлели көдээге тус черниң тудуг материалдарын калбаа-биле ажыглаар дугайында шиитпир үндүрген. Ылангыя моволит бетонну будурериңче шилчиири чугула. Демир-бетон, шлак-бетон, ыяш чергелиг материалдарны амдаа четпес үнелеп, оларны эвээш хереглеп турар бис.

Ажыл-чорудулганы тааржымчалыг организастаар, дешилгелиг аргаларны ажыглап, курлавырларны илередир болза, күш-ажылдың будурүкчулуун эртken чылдың дециелиниден 7,5 хуу бедидер дугайында план ажыр күүсеттинип болур. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедир, дешилгелиг технологияны шиңгээдир талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканындан эртken сес айларда трест будурүлге программазын 104,6 хуу күүсеткен-даа болза, күш-ажылдың будурүкчулуун өстүрериниң планы күүсеттинмээн. Курлавырлар ажыглалын эжижидеринче утландыр ажыл-ишти эде тургузары онза чугула

В. МИТРЯШКИН,

«Тыва көдээ тудуг» трестс нормативтик-шинчилел станциязының начальнигн.

Б а з а к а т а п ч ы л г ы д у г а й ы н д а

СОВХОЗТА БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

«УТКА-ның 25 чылы» совхоз хөөчүн ажыл-агыйларның бирээзи. Оон экономиказының кол оруглыг адыры — мал ажылы. Ылангыя совхозта хой ажылын хөгжүдеринче онза кичээнгейни салып турар. Ынчангаш ону хой ажылдыг совхоз кылдыр санап турары-даа дээн. Ынчалза-даа совхозтуң ажык-оруглыг мал ажылын сайзыралырынга дыка чугула болуп турар адыры чылгыны өстүрериниче мында кичээнгей кошкак. Бо хире улуг ажыл-агыйда чылгын баштайгы чартынга чедир 74 бе бар болган, а оларның аллызы кулунаан. Шупту чылгы мал 1970 чылда совхозка 197 баш санатынып турган болза, ам ында 161 баш-да артканы алдеп.

Чылгы малдың баш саны өзер туржук, кудулап турарын, ол ишкаш ажыл-агый эрткен чылын төрүүр 100 беге онааштыр чүгле 31 кулун алганын база бадыткал кылыыр көргүзүп болур. 1971 чылда кулуннар болгаш богба-чаваадар аарыгларлан олуп хораан болгай. Ындыг фактылар совхозтуң тускай эртемниглериниң чылгы малды шуут херекке албайн турарын херечилеп турар.

Хой ажылын сайзырадырынче, оон баш санын өстүрериниче онза кичээнгей салып турары чоп болбайнаан. Ынчалза-даа оон онча-менди чоруу, хойжуларның амыдырал-чурттаалгазын экижидери чогум-на чылгыны хумагалыг өстүрериндэн дерт хамааржыр дээрэнн бистин специалистеривис чедир үнелеевейн турарын кижи кайгаар.

Бодап-даа көрүнерден: хойжуларның кол-ла кыштаг, чайлаа — кадыр-берт черлерде болгай. Аңаа кандыг-даа болбаазырангай техника хойжунуң кол хөлгези—аътты солуп шыдавас деп. Эштериниң солуп арнынга бижип турары чоп. Бо совхозта база-ла, өске черлерде дег, хойжуларга мунар аътгар чедишпези шуут хөочураан. Арга чаларда кызымаккай чамдык улус боттары амгы үениң негелдезин өзугаар мотоцикл, автомашина садып алырының орнунга. боттары хуузунда аът садып алгаш, оозу-биле мал каларар ужурга таваржып турар. Ол дээрге кыдыккы хемчег деп бодаар мен. Чамдык эштериниң хөлгези бооз азы кулунун өдертken бедер боор-дур. Ындыг байдалды чүгле чылгыже кичээнгейниң кошкаа-биле тайылбырлаар апаар.

Оон ынай совхозта чылгы малдың чизе-данзызын кылбас, янзы-бүрү аарыгларлан оларның олуп хораар чоруун болдурбас талазы-биле хемчеглер алдынмайн келген. Чылгычыларның амыдырал-чурттаалгазынче кичээнгейни салыр бөлүө эки. Чылгычылаары — чымыштыг ажыл. Совхоз дирекциязы, ажылчын комитеди оларны өөлчеглиг кадатче шилчидер болза чогуур. Оларга өске малчыннарга ышкаш онаалдаларны бергеш, мурнакчыларны шаңнап-мактаарын чүге кылып болбазыл? Оон ынай чылгы малды өстүрериңге белерни мунар аът орнунга ажыглаарын таарыштыр көөр херек. Үксаалыг будурүкчүлер-биле чылгының үксаазын экижидип, аңаа мал эмчилериниң хайгаралын күштелдирер херек.

К. КОМБУ.

* * *

РЕДАКЦИЯДАН: журналист С. К. Хертектиң чылгы малды өстүрериниң, оон ажыктымының болгаш аңаа холбаштыр четпестерниң дугайында кодургеи айтырыны номчуучуларның кичээнгейин хаара тутнаи. Ону «Шынның» адресинге кээп турар чагаалар херечилеп турар. Моон мурнунда «База катап чылгы дугайында» деп рубрика-биле үнгүлээн чагаалар болгаш богүнгү ийи материал база-ла чылгы мал ажылынга хамаарышкан.

Ол чагааларның ареазында чылгычыларның боттарының болгаш мал ажылының тускай эртемниглериниң чагаалары келбейн турар. А оларның санал-оналын солуп арнындан номчукеваи күүседишкиннер редакциядан кээп турар. Ындыг чагааларны бижирип редакция дилеп тур.

АЖЫКТЫГ МАЛ

«Шын» солунга журналист С. Хертектиң чылгы мал дугайында кодургеи айтырымнга хамаарыштыр чамдык эш-оорунуң бижээн үүлдерин номчаап, болуминуң санал-оналымнын бижикседим.

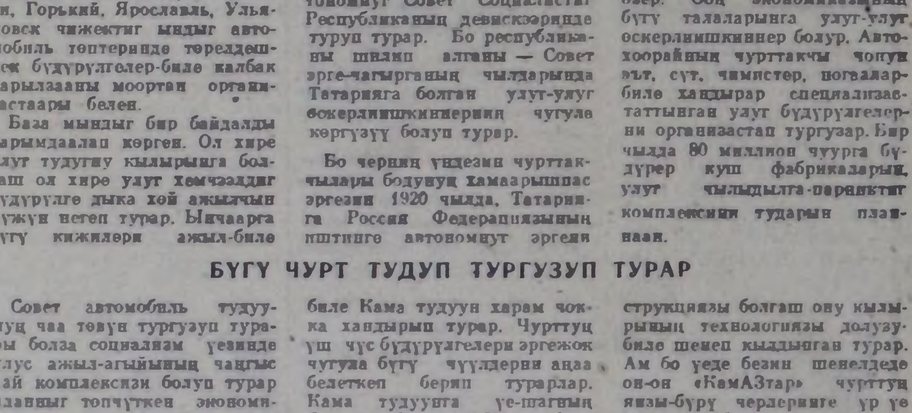
Чылгы — өске малга бодаарга азыралы чиик, одек-кыштаг хереглевес мал-ла болгай. Эки ажыглаар болза, чылгының ажыы улуг. Оон кададынга кол-ла сагыыр чүүл одарны таарыштыр солуурул.

Бистин «Октябрь 30 чылы» колхоз 12 муң ажыг шаар малдыг. Малчыннарга хой кадарып мунар аътгар чедишпейн турарын эдеп чүве. Ажыл аътгарының баш саны чыл бүрүде өспес, оорга алыр таварылгалар тургулаар. Мунуп турган хөлгезин канчап оорладып алыр чүвел? Аът дээрге, анай-куралган эвес-ле болгай. Эзэн кижи аъдыл ээзи сагыш салып, чиге-даа берже, истелге органнарынга чедип тургаш, ийи-чангыс оорларны тулуп, кезедип болгай. Ол ышкаш мунар аътгарның чедишпейн турары — эмдик аътгарны өөредип, ажыл-агыйга чанчыктырары уттунгуруп турарында.

Чайгы үеде кудумнуг белерни үскеш, тускай ферма кылдыр тургузары күзенчиг. Өске республикаларның практиказы ышкаш, бе хымызын садыглаар болза, чонга-даа, ажыл-агыйга-даа ажыктыг. Хымыс — калыкшылга эргежок чугула суксун дээрэнн уттуп турарывыс хараадаичыг. Чүгле бистиң колхозта безин 200 баш чылгы мал бар. Оон канчап оода-ла ийи ферманы тургузуп болбазыл?

Ажыл аътгарын оорлап азы бажыңдан тудуп мунупкаш, хууда херээнге ажыглаар кижилерни илередип, ол дээш кеземчени онаап, аътты мунган үезинде киирип болур ажыын төлеттирер ужурлуг. Ынчан оорлаар болгаш аътты кайы хамаан чок ажыглаар чорук эвээжээр деп бодаар мен.

Чөөн-Хемчик район. О. САЙЫН.

Күскү одарда. *А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.*

СССР-ге 50

НАЙЫРАЛ ШЫНААЗЫ

«Совет күрүнеиң бүгү нацияларының болгаш бичии-бүурай улустарының тургузукчу энергиязы, чогаадыкчы аргалары, талантызы акыдүңмалышкы каттыжыышкындан кажангызындан-даа артык илереттинген».

(СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылынга белеткел дугайында» доктаалындан).

• • •

БИР ЭВЕС Узбекистанның чурт чуруун топтап көөр болза, Кыргыс биле Таджикистанның девискээрлеринбиле оон кызыгаарлажып турар черинде суг бугаларының болгаш хемнериң уннары-биле кужагланган байлакшылдыг Ферганаңың шынаазы чатырылып чоруткан. Ону долгандыр турар даглардан кара сугтар өлче хая кирип чыдар. Олар каттышса-каттышса акы-дүнма дөрт республикаларның девискээрлерин тавараан делгем-чаагай Сыр-Дарья хем болу берген. Бистиң хүннеривисте узбектер болгаш таджиктер-даа, кыргыстар болгаш казахтар-даа Ферганаңың шынаазын —Наңыралдың шынаазы деп адап турар.

Туркестанга чер суггарылгазының талазы-биле ажылдарны кылырынга акша-хөреңгини бээр дугайында 1918 чылда Владимир Ильич Ленинниң ат салганы декрет ол эң байлакшылдыг черни ажаан алыры дээш бүгү улустуң шимчээшкинниниң эгезин салган. Оонбиле ук шынаазың чаа тоогүзү эгелээн. Ол шынаа унундан амгы үеде чылдың-на барык бүдүн чартык миллион тонна хөвеңни ап турар.

Шынаазың картазынга шаанда ак-куу өңнер колдаан турган: даглар баарының оргулаштарынга кургаг дазырлар, кургаг ховулар, элезинниг черлер тургулаан. Ынчалза-даа мындыг хоозургай, курут черлер чыл келген тудум-на удам эвээжеп кел чыткан. Бүгү улустуң шимчээшкинниниң ачызында бежең ажыг улуг-улуг каналдарны болгаш суг белдирлерни тудуп тургускан. Оларның эң улуу Ферганаңың улуг каналы болур.

Ол үеде эң улуг деп турган кылымал хемни боттарывыңмүүг-биле казып үндүрер дугайында узбек тараажыларның эгелээшкинин партияның Төп Комитедиң болгаш Совет чазак деткээн. Акы-дүнма республикалар ол тудугга хереглээр ыяштыг, демирни, цементини болгаш өске-даа материалдарны берип, дузалаан.

Чурттуң бүгү булуңнарындан оң-оң муң чагаалар Узбекистанга барып турган. Оларның бирээзи бо-дур, Украинаның Запорожье областының Красноармейск районунуң «Искра» колхозунда коммунист Абрамов ону чоруткан. «Мен коммунист болгаш даш чазаар мергежилдиг мен. Ажылым стажы чээрби чыл. «Правда» солунудан Ферганаңың улуг каналын тудар дугайында чүүлдү номчудум, ынчангаш ол ниитим херекке бодумнуң күш-ажылымның чамдык кезиин киириштирери-биле ол социалистиг улуг тудугга киожирин чопшээреп көрүнер».

1939 чылдың августтуң 1-де Ферганаңың ийи чүс муң хире тараачыннары болгаш тудугга келген узбектер, орустар, таджиктер, татарлар, украиннер, көрейлер, казахтар баштайгы шалыпчы ажылче кирипкеннер.

Ол улусчу тудуг муң-муң бөдүүн тараачыннарга коммунистиг кижизидилгениң улуг школазы болган. Партия болгаш комсомол организацияларының тудугга ажылдаачы-биле үш муң пропагандистерии ынаар чоруткан, ийи чүс ажыг агитпунктыларны тургускан, бижик билбес чоруктуу узуткаарының бүдүн чартык муң ажыг школаларын организастаан.

Ол тудугдан дыка хөй маадырларның ады билдинген. 1082 кижиге чазактың бедик шаңналдарын тывыскан. Ол шаңналдарны тыпсып тура, М. И. Калинин мынча дээн: «Мында чүгле бо улуг каналды касканы эвес, харын-даа улус күзээр-ле болза, чүү-даа кылып ап шыдаар деп чүвени ооң көргүзүп турары чугуладыр! Бо херекке чүгле идепкейлиг чорук, эгелээшкин эргежок чугула. Узбек улустуң ыяшты эгелээшкининиң онаа үнелиг чүүлү чүдел дээрге, ону бүгү Совет Эвилелиниң колхозчу тараачыннарының деткип эгелеп турарыл-дыр».

...Каналды картадан көөрге дыка улуг, хөй будуктарлыг ыяшка домей. Ооң дазылдарын долгандыр мецилиг даглар баштары, а улунуң бажында — ховең тараан шолдер көстүп чытканзыг. Ооң күчүлүг унундан акжөк өңнүг будуктар бүгү Фергана шынаазын шыва алган. Ол кылымал хем суун чартык миллион гектар ажыг черже нептередип турар. Чүгле бүдүн чартык ай дургузунда Ферганаңың 270 километр улуг каналын казып кылган. Ол кылымал хемни казарынга аңгы-аңгы националдың барык ийи чүс муң кижи ажылдап турган. Олар машина-даа, чер кастырар техникада чокка, кара хол-биле ийи миллион кубометр хире довуракты казып, дажыглаан. Олла арга-биле Кампырабаттың суг белдирин база тудуп тургускан болгай.

ЧЫЛДАР ЭРТИП-ЛЕ турган. Хөй чылдар мурнуңда туттунган Кампырабаттың суг белдири катап чаартынып турар. Ооң чанында бедии 115 метр болгаш бир километр ажыг узун дурттут улуг плотина —суг моонаан база кылып эгелээн. Ооң дузазы-биле 1,75 миллиард кубометр ишкир Андижанның суг шыгжамарыл 416 муң гектар шөддү үргүлүнүң кадаашкынындан моңгеэп-биле камгалаар, дөртен муң гектар күр черни суггарар арганы бээр.

Кара-Дарья хемниң агыы суун кижиниң айынче албадап киирипкен эрги суг белдирин тутқан үеден бээр дөртен чыл эрткен. Оон бээр дыка хөй үүлдер өскерлиг, чаартынган. Ынчалза-даа ниити күш-биле бүгү чуртка чугула ажыл-херекти бүдүрүп турар хөй-хөй националдарның кижилериниң күш-ажылчы маадырлыг чоруу Кампырабатта дөртен чыл мурнуңда ышкаш, ам-даа бижыг. Андижан далайын ам бүгү чурт тудуп турар. Аңаа Магнитогорскиден болгаш Карагандадан кап арматура болгаш прокат сөөрткен, Братскиден ыяш дажыглаан эшелоннар барып-ла турар. Белоруссиядан күчүлүг самосвалдар, кабельдер, электри дериглелери. Москва чоогундан — амгы үениң бедик краннары, электри шугумнарының херекселдери, Грузиядан — автомашиналар үзүкскаал чок чедип-ле турар...

Хая-дашты буза шаап, арыглаан күчүлүг маскаларның даваш-шимээнин бичии-даа соксаавайн турар. Частымшымнарның күжү-биле барык чээрби метр кылын славнеп дашты чаза шаап турар. Амгы үеде ол бүгү хая-даштa тудуг черлерин бижыглаар ажыл чоруп турар. Халның кайы хире бижыыдан бүгү тудугнуң шынары хамаарыжыр апаар.

Кампырабат кашпалынга чер шимчээшкинин чаңгыс эвес удаа бооп тургулаан. Сейсмология станциялары аңаа он балдыг чер шимчээшкинин бээрин демдеглеп турган. Ооң ужурудан төлевилекчилер оң нарын тудугнуң төлевилелин чаңгыс эвес удаа катап эде көөр ужурга таваржып турганнар. Ол тудуг бижыг болуру-биле чергелештир чиик, сугнуң ыйышкынынга болгаш чер шимчээшкинниге-даа ыыдамны болур ужурлуг. Чогум-на ооң ужурудан ол плотинаны чуртка бир дугаарывда мичаар бижыг кылырының идеязы тывылган. Хаңы кашпалды кежир кылдынар плотина 33 кезектерден тургузунар. Он метр кылын демир бетон хананы бетондан куткан бижыг адаглаштар камгалаар.

АМГЫ ҮЕДЕ тудугжулар плотинаның дал ортузунда ажылдап турарлар. Келир чылын олар Кара-Дарьяның суун чайып бадырар. Хемниң эргы унун бөдүүзүведе. Тудугнуң участок бүрүзүведе ажыл хайнышкынныг. Ол черле билдингир. Тудугже кирер хаалга кырында СЭКПниң XXIV съездизиниң Директивалыдан мындыг одургуларны үшта бижээш, аазы каан: «...Андижанның суг шыгжамырының тудуун дүргедедир».

Плотинаның оң талазын тудуп турар № 3 тудут-монтаж эргелери-биле солагай талазында ажылдап турар —№ 1 тудут-монтаж эргелери аразында чарыштыг. Олар чарыштыг болза-даа эш хуунуң дузалажышкыны, дуржулга солчуушкуну чокка ажыл бүтпес. Узбек Абиджан Салиевтиң хая-даш бузарының талазы-биле аргазын украин Виктор Слюнченковуң бригадазы чедиишкинниг ажылдап турар. Оон ачазы Джалал болгаш акызы Гафуджан олар хоочун Кампырабатта суг белдирин тудушкайнар. Ам оларның херээн Абиджанның уламчылап турары од-дур. Салиевтиң бригадазы тудугта бир дутаарында плотина тургузар черниң хая-дажын аштап дооскан болгаш амгы үеде бетонщиктериниң келир чылын көөп ажылдаар черин белеткеп эгелей берген.

Сибирь чурттуг авеночу Вера Григорьевна Глинниканың адын ол тудугда танывас-ла кижи чок. Красноярск ГЭСтиң тудуунган ол аңаа чеде берген. Чурттуң эң улуг тудугларынга чээрби чылда ажылдааш, чыып алган дуржулгазын харам чокка дамчыдып турган, ол он-он аныяк ажылчыннарны чаа черге баргаш, ооретken.

Хүндүлел самбыразында — электросварщик азербайджан Реваз Кахидзениң чуруу бар. Ол эвээш эвес күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган. Кыргыс Бектемир Наваевтиң удуртканы бетонщиктер бригадазы социалистиг чарыштыг мурнакчыларының аразында санадып турар.

Бистиң чурттуң 29 национал улустарын төлээлээн дөрт муң ажыг кижи ол тудугда аңы-дүнма езу-биле бот-боттарынга дузалажып ажылдап турарлар. Киргизиядан ийи-ле базым деп болур черде чаа хоорай — Советабадты олар база-ла боттарының холдарыбиле тудуп тургусканнар. Оштан ынаар ногаа, кат-чимис сөөрткен Джалалабадтан суг продуктуларын үндүрген машиналар машажып чоруп-ла турар. Ам удавас Киргизияның девискээр-биле эрткен газ дамчыдар хоолайдан бойдус газы Советабадка база чедип келир.

Чүгле Улуг Октябрь бүтүү совет кижилерин чаңгыс ай өг-бүле кылдыр сырый каттыштырган, күчүлүг хемнерни ажыглалга киирер, кылымал далайларны тургузар курут ховуларны ногаарыттыр арганы берген. Чүгле Фергана шынаазында безин кылымал хемнерниң узун дургаар хемчээли Ферганадан Москвага, чедир оруктуу ийи катап ажыл турар.

Ю. ЮДИН,
СЭТА-ның корр.

Бо чылын Узбек ССР-ниң хөвеңчилери бедик бүжүттү өстүргеннер. Амгы үеде ону ажаап алыр, күрүнеге садар ажыл кидин-тулук.

ЧУРУКТА: «Аим» совхозтуң мурнакчы ажылчыннары Мунисхон Мухтарова биле Мунисхон Батыралиева.

Р. АШУРОВТУҢ фотозу.

• • •

БАКТОКУМАРИННИ АЖЫГЛАҢАР

Бактокумарин — мал болгаш чер ажыл-агыйынга хора чедирер хээкчилерни узуткаарынга таарымчалыг бүдүмел. Хээкчилериниң аразында эң-не нептеренгейи — өрге-күске аймаа. Ындыг хээкчилер (өргелер, күскелер, күжүтеннер, сарыг-кудуруктар) чер-черде янзы-бүрү хевирлериг нептерээн амытаннарга санаттырып турар. Оларның өзүлдези ковчуг дүрген.

Ындыг хээкчилер колхоз, совхозтарның ажыл-агыйынга экономиктиг ногараларны чедирип турарындан ангыда, халдаарыглыг аарыгларның дүрген тарадынчылары болуп турар. Олар кижилерге болгаш өске-даа дириг амытаннарга листериоз, бруселлёз, чума, малчаараар аарыг дээш ышнаш аймыдыг аарыгларны халдадып болур.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга хоралыг хээкчилер-биле демиселди күштелдирер ужурлуг. Хээкчилерни калбаа-биле узуткаарының бир кол аргазы — оларны боттарының аарының бактерияларын нептередип турган узуткаары. Ол арга хээкчилерден аңгыда, ажыктыг дириг амытаннарга хора чок. Бактерияларны нептередирге хээкчилер янзы-бүрү хевирлериг болганда, оларның дөгерезин чок кылыры берге.

Мал болгаш чер ажыл-агыйынга хоралыг хээкчилерни узуткаары-биле кыдынган хораннарның эң-не дээштии — Д. Ф. Трахановтуң ажытканы бактокумарин дээр бүдүмел. Ун бүдүмел хээкчилер аарыгларының бактерияларындан болгаш зоокумаринии натрийлиг дузуңдан кылынган. Бактокумаринии бедик шынарлыг кызыл-тас, арбай, суда үреэнниериниден кылган. Ол бүдүмелдиң чаңгыс граммы-ла 2—8 миллиард микробтарлыг.

Мал кажааларында турумчаан хээкчилерни узуткаарда, бактокумарининн 2—3 хүн улаштыр оларның үүгүлериниң аскынга, чыгыыр черлеринге малдың көөрүнге чедир 2—2,5 шак бурунгаар (50—100 граммнарлыг бичии саазын хапчыгаштар өзүтаар) мал азы куш четпес кылдыр төгер.

Салтар, тараа болгаш погаа шөлдериниң гектар бүргүзүге-ле 1—2 килограмм бактокумарин негеттинер. Ол ышкаш сиген сараттарынга, савак овааларынга ооң хемчээлин барымдаалап, ун бүдүмелди ажыглаар.

Өрге-күске аймактыг хээкчилерге хораннаттынган 2—3-де үреэни өлүмүг чедирип болур. Мал болгаш чер ажыл-агыйынга хоралыг хээкчилерни узуткаарын чаңгыс ажыл-агыйларга эвес, а бүдүн район хемчээлинге-даа чорудуп болур деп түңнезе ажыр-бас. Бактокумаринии ажыглаары таарымчалыг, ону читенинниң соонда 5—7 хонгаала хээкчилер кырлып болур. Ооң кижилерге болгаш малчаңга хораазы чок. Ынчангаш ажыл-агыйларының удуртукчуларынга, тускай эртемнигленнинге мал болгаш чер ажыл-агыйында хоралыг хээкчилерни узуткаарынга бактокумарин дөө бүдүмелди калбаа-биле ажыглаарын сүмелээр херек.

В. СЕМЕНОВА,
Республиканың ветбактлабораториязының бүдүрүге киллизининң эргелекчизи.

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

КАРА ЧАҢГЫС БОТТУГ ОРУК

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар фронтуларында амгы байдал даймынны «вьетнамчыдарга» дээр чүве. Вьетнам даймынның халавындан АКШ-ты адырып ап шыдаазының бүгүрелдиг бадыткалы болуп турар. Хемчээлдериниң талазы-биле чижеглежир чүвези чок америк бомбалаашкыннар туразыкок, Хосталганың улусчу чепсектиг күштери чурттуң хосталган девискээрин улам калбартып орар. Франциянның «Монд» солунунуң дегдеглээнин сүүгаар алырга, стратегия талазы-биле кончуг чугула район төвү Тиенфокту патриоттарның эзлеп алганы «Мурнуу Вьетнамның хемчээл талазы-биле ийиги улуг хоорайы болур Данангыга кыжаныышкынны күштелдиргени». Эң улуг америк шериг базазы ол хоорайда турар.

Патриотчу күштер Хюэ чоогунда база тулчуп турар. Соңгу талакы шериг секторунда можу пайысылазы Куангчи дээш тулчуушкуннар июнь төнчүүлүнден бээр чаңгыс-даа хүн кошкавайн келген. Сайгонның ол хоорайны эзлеп алыр дээш оралдажып турган далай чадаг шеринниң болгаш парашютист-десант интериниң үш дивизиязы аар тулчуушкуннарга шуут харыы алдараан. «Сайгонда америк штаб даймынга тиилелге чедип алыр шиңек чогун миниир ужурга таварышкан» деп, «Кристчен Сайенс монитор» солун бижээн. Штабтың бедик албан-дужаалдыг офицерлери даймынга аштырышкын дугайын ам болганчок-ла чугаалажып турар апарганын ол солун демдеглээн. Ынчалза-даа сайгончу эрге-чагыргага калбак шериг болгаш политиктиг дузаламчыны АКШ амдаа көргүспүшаан.

Америк агрессчи даймынны соксадырының болгаш Вьетнамга тайбыңы катап тургузарының дугайында айтырыгның талазы-биле Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа сеңтябрь 11-де чугула медеглел кылган. Ол документ вьетнам улустуң кол эргелерин хандырар чорукту магадылаарын көрүп, даймынга каражадаан вьетнам черге тайбыңче орукту айтыш турар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның медеглелиниң ийи пунктузу аразында чарылбас холбаалыг. Вьетнам улуска удур агрессчи дайиның АКШ соксадын, бодунуң бүгү шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрүп ап, Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалап болгаш бүзээлеп турар чорууп соксадып, сайгончу ёзулучурумга деткимче көргүзээр чоруун шеглезин деп негелде бирги пунктуда киргеп. Ийиги пункт Мурнуу Вьетнамның аштыкы херектериниң хамаарышкан. Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа сеңтябрь 14-те медеглел кылгаш, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның ол тайбың эгелээшкинин бүрүн деткээн. Бир эвес АКШ дайынын соксадырын шынаала күзеп турар болза, бүгү америк шериглер болгаш америк шериг албанныглар дедир чаңа берген турарын күзээр болза, вьетнам таланың чаа сөөлдарынга чогуур харыыны ол бээр ужурлуг деп, ВДРнин чазаа онзалап демдеглээн. Демисежип турар Вьетнамның тайбыңга ынакшылдыг ол күжениишкиннерин делегейниң хөй-ниитизи бүрүн деткип турар.

• • •

ТЕЛЬ-АВИВ ЧҮНҮ ЧЕДИП АЛЫКСАП ТУРАРЫЛ?

Чоокку Чоон чүктен дүвүрээзиниң медээлер кээп турар. Израильдиң «Фантом» дээр шериг самолёттарының улуг каттыжыышкыннары Ливанда болгаш Сирияда чамдык араб суурларны бир неделя мурнунда араатанзыг ёзу-биле бомбалап турган. Ол дээрбечи ужудушкуннарның түңнелинде чүс-чүс кижи өлүрткен болгаш балыглаттырган. Ливанның болгаш Сирияның кызыгаарларының чанында бодунуң шериглериниң санын остүрбүшаан. Тель-Авив ол кызыгаарларже танк кезектерин чорудуп турар деп, сеолгу хүннерде информация агентилелдери дыңнадып турар.

Ол бүгү агрессчи үүлгедиглерин сионисчи пропаганда чоокта чаа Мюнхенге болган таварылгага «харыы хемчегер» кыдыыр коргүзүп турар. Ол барыын-германы хоорайга болган халаптыг болуушкуннар ниитиго биндингир болгай, ынчангаш ол болуушкуннар чүгле харадаан сеткилди хайныктырып болур. Ынчаарга араатанзыг бомбалаашкыннарның объектилерин болуу берген араб суурларының тайбың чурттакчыларынга ол болуушкуннарның хамаарылгазы чүл?—деп айтырыг ынчаддыр тургустунуп келир апаар. Агрессиязын болгаш Удурланышкынның палестин организацияларының үүлгедиглериниң ужурунда дээр чылдактар-биле тайбың чонну өлүрүп турар чоруун Тель-Авивтиң агартыр дээр орал-дажыышкыннары делегей эргеэзиниң норма-чижектериже чоруткек болуп, КНО-нуң Уставын дерзин ёзу-биле үрээни болгаш КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүделиниң шинтипирлерин күүсетпээни болуп турар.

Израильдиң агрессчи үүлгедиглерин КНО-га дүвүрээзиниң болгаш делегейге хөй-ниитиниң килеңээшкинин хайныктырган. Үш күрүне — Сомали, Гвинея болгаш Югославия — Израильдиң даймынзырак чөнгээлерни доп-дораан соксадырынче кыйгырыг салдынган резолюция төлевилелин Айыыл чок чорук Чөвүделиң көөр кылдыр киргеп. Ынчалза-даа Израильдиң болчукчузу болу берген Каттышкан Штаттар ол резолюция төлевилелиңге удур бадылаашаа, ону хүлээп алырын болбурбаан.

Чоокку Чоон чүкте байдал чидиглеңмишаан, ынчангаш Израиль дээрге «дерзинилекчилерге удур демисел» дугайында шуут-ла хоозун бодалдары-биле чагдыныш алгаш, ажык дээрбедээшкиниң аргазы-биле бодунуң эжелекчи планнарын боттандырар чорукту чедип алырын оралдажып турар деп түңнеэди барының талакы хөй-хөй солуннар безин кылып турар апарган.

• • •

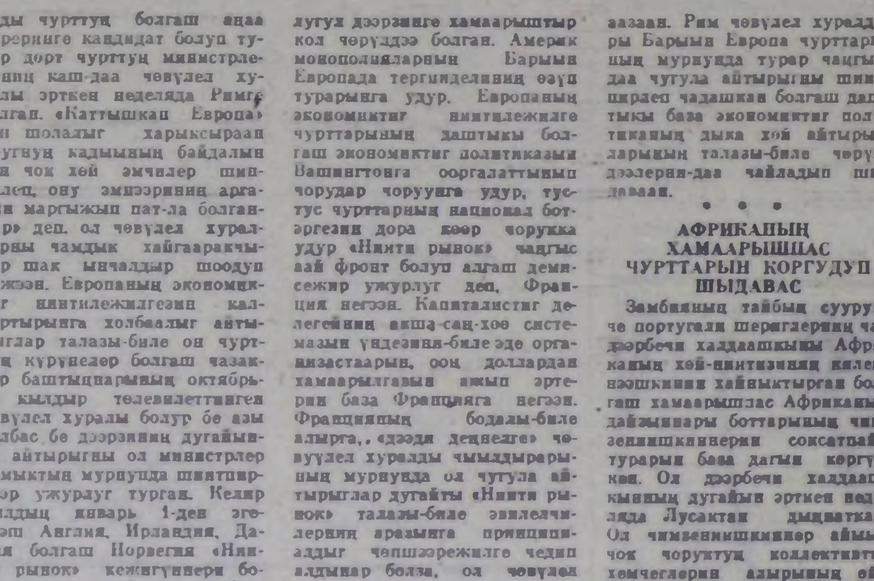
«НИИТИ РЫНОК»: ШИНТИПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАР

«Ниити рынок» кежигүнүң Рене Кагидзениң чуруу бар. Ол эвээш эвес күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган. Кыргыс Бектемир Наваевтиң удуртканы бетонщиктер бригадазы социалистиг чарыштыг мурнакчыларының аразында санадып турар.

Бистиң чуртту 29 национал улустарын төлээлээн дөрт муң ажыг кижи ол тудугда аңы-дүнма езу-биле бот-боттарынга дузалажып ажылдап турарлар. Киргизиядан ийи-ле базым деп болур черде чаа хоорай — Советабадты олар база-ла боттарының холдарыбиле тудуп тургусканнар. Оштан ынаар ногаа, кат-чимис сөөрткен Джалалабадтан суг продуктуларын үндүрген машиналар машажып чоруп-ла турар. Ам удавас Киргизияның девискээр-биле эрткен газ дамчыдар хоолайдан бойдус газы Советабадка база чедип келир.

Чүгле Улуг Октябрь бүтүү совет кижилерин чаңгыс ай өг-бүле кылдыр сырый каттыштырган, күчүлүг хемнерни ажыглалга киирер, кылымал далайларны тургузар курут ховуларны ногаарыттыр арганы берген. Чүгле Фергана шынаазында безин кылымал хемнерниң узун дургаар хемчээли Ферганадан Москвага, чедир оруктуу ийи катап ажыл турар.

Ю. ЮДИН,
СЭТА-ның корр.

Лаостуң Улусчу-хосталга шеринниң кезээ дайзынның колонизазын атаналаар мурнуу чарыында.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

Чүнүң-биле чемненирил?

КАРБЕРРА. Австралиялар чүнүң-биле чемненирил деп өйтырыг чуртуң хөй-ниитизинге удал дуурениг апар чоруур. Чоонга чаа шинчилел кылырга, Чаа Мурнуу Уэлес штатта госписка, дагаа эъди болгаш өске-даа хөй-хөй продуктулар кижиниң кадынга хоралыг хөй бактерияларлыг болган. Ортумак шыдалдыг австрали кижи аъш-чемни чаа шинчилиг кылдыр аян, чыг киирер, ону кайгалаларынга ажыглаар ийи килограмм хире чүүл-бүүр химия бүдүмелдерин чем-биле катай чылдың-на чип келир. Оларның хөй-ле кижиниң кадынга хоралыг, чамдыктары рак апрыын безин тыскылдырып болур деп эртемденнер бадыткап турар.

«Буллетин» журнал ооң чылдагаанын чуртта аъш-чем үлептүрүн хайгаараар чаңгыс аай хоолунуң чогунда деп тайылбырлаан.

(СЭТА).

Кадыкшылга хоралыг

ТОКИО. Токио мугулдурунуң бокталганын шинчилээнинин түңнелдерин Японияның Түбүз министерствозунуң комиссиязының кежигүннери кабгай берген. Дириг организмнерге хоралыг мөңгүн-суу, кадмий, мышъяк болгаш өскедээ каттыжыышкыннарның кында суггa холушканы чазактың тус черде бойдус байдалын хайгаараар төлээ черинин тургускан чижек хемчээлдеринден үш катап ажыг болган.

Эрик девискээринде чүүлбүүр будурүлге чеплерга азжок бокталган үлептүр чүүнүң 1000 ажыг тонна сугну мугулдурже хүннүң-ле аксын турар деп, ук комиссия илереткен. Хыналда кылырга, мугулдурнуң байдалы үргүлчү бакшырап турар болган. Мугулдур дүвүн ирээн будумелдер артынчылары бок, өлүг планктон хөме алы берген. Суг бокчуунга оң шыдамык дээн шиитигир далай шыйлашкыны безин ындыг суггa чурттай албас.

Японияның пайысмалының «далай хавалгазы» чайгылыш чокка өөлүг далай болуң бар чыдар» дээп, япон солуннар сагыш човап демдеглеп турар.

Н. БЕТИН.
(СЭТА-ның корр).

Поэзия булуңу

Екатерина ТАПОВА.

ЭРЗИН КЫРЫНДА ЫР

Орай кежээ. Эрзин хемниң арык кыры.
Оожум салгын чымчаңнады челбип туру.
Чайынныг ай бедик дээрлеп харап алган
Чадгыгларда хереддерин аадып туру.
Талыгырдан чалгыгларга удеттирген
Тааланчыг аялгалар дыңналы-дыр.
Чадаганның хөөн кирген хылдары дег,
Чалыы чүрек кыңгырткайның турганыг-дыр
Адыр, мана, хевниг када доктаай каапкап.
Айтырымга харыылап көр, хөглүг салгын.
Эрзин хемниң кырын дургаар чаңгыланган
Элбеп ураа аялгалар кайыын үнүп?
— Амыранга эргеленген чалыы оолдун
Ажыткалак сеткилиниң сыраны-дыр.
Кодан хөөн эдеп доскан кадарчы кыс
Хову чечээн мырдыышаан чыып чору.
Сыдыстарже шыгай көргеш шалбы чайып
Чылгыны оол сырыналдыр сыгырты-дыр.
Чолдуг чаагай чурттанганы алган мактаан
Соруктуңуң картырээзы дыңналы-дыр.
Амыдырал хөөнү болган аялгалар
Арыг кылан чалгыгларда аянашкан.
Эрте шагдан малчын чоннуң чурту болган
Эрзин, Эрзин, сеңи ырлап хаамас-тыр мен.

Соруктуу — Эрзинде хоочуун картырээчы ирейниң ады.

Аңаа шылгап эгелээн бис

(ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫ СЕРГЕЕВ СЕНДАЖЫГА)

Бистер ынчан өөрүк, кешеп оолдар бис.
Билиг кызым, бодал доскут, ынчалзажок,
Алыс күзел, чүткүлүүр часпы хем дег,
Ажыл-иштиң далайынче шымны берген.
Эзир турлаа хаяларлыг Алаш хемден
Эзим шыпкан Ийи хемниң бажы чедир.
Ажыг соокка чаактарывыс үжүтпүшаан,
Айда чоруп четкенивис сектыр боор сеп.
Бисти ынаар пионүжёге байып, чыргаар
Алдым, олча суидулалы кыйгырмыттаан,
Бисти ынаар бергелерге дадыгар дээп
Амыдырал сорук, күжү алгаш барган.
Кадыг иштиң аңаа таныш «олуктувус».
Хаанныг чаанын медээзин аа дыңнадывыс.
Шыны-биле чугаалаарга чалыы боттуң
Шыдамнығын аңаа шылгап эгелээн бис.

В. САГАН-ООЛ.

Валентина ПОТЕМКИНА.

Дангына кыс базып бар чор...

Чаалыг чылдар хенертен-не
Сагыжымны өйүп келир:
Коргулчүн ок хөрек иштиң
Хоочурады чыдыпканзыг.
Чалыы үем карактарга
Чалбыраан дег тода кестүп.
«Божуур бажың» диген чардат
Бодалымны каңмыктырар:
Эжиктерге ужуражыг...
Эргим сестер гөктүн турда.

Чажын тутка аныяк кыс
Чазык, чаагай үнүп келген.
Селбер чажын сүйбагылаан.
Шериг бөргүн эде кеткеш.
Дунда божаан чассыг төлүп
Турганнарга көргускүлеен.
Саадак болган пистолетке
Чанчыккан хол чашты тутканы.
Энгискелиг чечек сөннеп.
Эргим ашаа маңап турбаан.

Ынчалза-даа хереженнин
Ынанныштыг шырайында
Ие болгаш аас-кежин
Изиг хүнче шилгий бергеп.
Өпейде чаш ыглаптарга,
Дамдылар-даа кылаңналыпты.
Өөделиг кеттинмээн бол,
Дангына кыс базып бар чор—
Очулдурган Монгуш ДОРЖУ.

МАНААШКЫН

Чалыы хөгүүт назынымның
Чажыдын-даа дилээн ышкаш,
Кара чааскаан Хемчиим
эрини
Каш-даа, эргир болу бердим.

Сырын-сайгын уян-даамык,
Сылдыс дээрни чанчылаалек,
Ыржым бүргээн кежээлерде
Ында чоруур ужурум чүл?
Эриктерден харагдыыны,
Дергиштерже дашпар октап,
Сеткил чүрээм чыртыкпыны—
Сеңи маңап чоруур-дур мен.

А. ДОПЧАА.

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Республиканың школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн, чартык ай апкан. Юбилейжи өөредилге чылының онзагай түүлдери чүдел, башкылар коллективтери кандыг соруулгаларны шиитпирлээрил, бүгү-ниитң өөредилгезиниң байдалы кандыгыл дээш еске-даа айтырыгларны бистиң корреспондентивис Каа-Хемниң районо эргелекчизи А. А. Антоновтан салган. Ук айтырыгларга харыыны моон адаанда парладывыс:

— Чаа өөредилге чылынга бистиң районнуң школалары бүгү талазы-биле эки белеткеткен. Ынчангаш социалистиг чарылга багай эвес көргүзүүлү чедип алыр аргалыг болган бис. Өөредилгө чылының эгези организастыг болган. Баштайгы кичээлдерни билиглерге турускаатканы. Ук кичээлдер районнуң шуптуу школаларынга эрткен. Сарыг-Сеңтиң № 1, Бүрен-Хем школаларынга билиглер кичээлдерин эки организастаан.

Бүгү-ниитң өөредилгезиниң байдал алзоп дүвүреңгир, баштайгы хүнериниң сан-түүдү-биле алырга элзоп хөй өреникчилер улус ажыл-агыйның планынга четпейн турар. Оны чайладыр хемчегерни ап турар бис. Кылыр ажылдар хөй. Бо талазы-биле тодаргай чугаалажмышкынны районо чөвүлелиңге сайгарып көөр.

Бүгү-ниитң өөредилгезиниң Хооңлуунуң Бүрен-Хем көдее Советтиниң улут киржилгезинбиле «Бурунгаар» совхозта школа эки күүседип турарын айтып болур. Партия, совет, хөй-ниитң организларының школа айтырыгларынче кичээнгейи улут болган түдүм, ынна байдал эки болурун амыдырал бадыткап турар.

Бо чылын күрүне хандырылгазында 285 ўрүглерни хүлээп алган бис. База бир чаа чүүл — Ийлынга школазының чанында интернатты ажылдып турарывыс. Моон мурнунда маңаа интернат турбаан, ынчангаш малчынналарның үрүглерынга таварымча чок турган.

Бистиң шуптуу школаларывыста башкы кадрлар колдуунда четпир. Ынчалза-даа он класс доозаан чамдык эртерни башкылаар кылдыр түүлэп алган таварылгалар бар бар. Соруулга чүл дээрге ук эртерге дузалаар, деткиир апаар. Районнуң методика кабинединиң (эргелекчизи Л. И. Синяткина) моон мурнунда чылдардан бээр-де багай эвес ажылдап келген. Бистиң районда методика талазы-биле үш бөлүктү тургускан. Оларның ажылын бөгүнгү негелделерге дүүштүр чорудары бистиң хүлээлгевис.

Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем деп кыйгырыгга хамаарыштыр чамдык хемчегерни алган бис. Сарыг-Сеңтиң кежээки школазынга бот-өөредилгелиг школа кылып эде организастаан. Оон аңгыда суурлар санында консультация пунктуларын ажыткан.

Юбилей бүдүүжүзүнде эгелеп турар өөредилге чылында школаларның өөредилге-кижизидилге ажылдарын улам сайгырадгайжыдар, аныяк салгакчыларны коммунистиг мөзүг-шынарга, совет патриотизмге болган интернационализмге кижилдерин эң кол соруулга деп санап турөр бис.

ЧУРУКТА: Сарыг-Сеңтиң № 2 школазының башкызы Валерия Ивановна Лавриненко 9 «б» класста кичээл эртирин тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!
1973 чылдың парлалга чагыдылгазы чоруп тур.
«ШЫН» солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ:
чылда — 6 рубль,
алды айда — 3 рубль.

КУЛЬТУРАДА БОЛУУШКУННАР

ЧАА МУЗЫКА ШКОЛАЗЫ

Моңгун-Тайганың Мугур-Аксы суурза ургуларының музыка школазы ажыттынган. Ында баян, фортепиано, музыка теориязы өөренир класстар бар. Чаа ажыттынган музыка школазында малчынналарның, Мугур-Аксы суурнуң 50 хире уругларының өөренип эгелээн. Бичии чаштарның өөренирине тааржылалыг байдалды тургускан.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

Райкуускомнуң культура киржилгэ болган спорт чөвүдели ажылчы чоннарның дыштанныксаар ынак черлеринге болуу бергеш. Ында пансионнаттар, аалчылар бажыңнары бар.

(СЭТА-ның корр.)

ЕРЕВАН.

Танылгазын шын организаторлар талазы-биле чаа хемчегерни ажылдап кылган. Оң ёзугаар ялы-бүрү темаларлыг кежээлерни Мугур-Аксы суурга доктаамал эртирип турар апарган. «Малчын» колхозта комсомол комитеди темалыг кежээни организастаан. Аңаа колхозта партком секретары Иргит Дамба «ССРЭ-ниң 50 чыл ооның дугайында» деп илеткел кылган.

• • •

Мугур-Аксы ортумак школазының 8—10 класстарының өөреникчилери «Алдын кус» деп кежээни эртирген. Биология башкызы Валентина Успун-оол аңаа лекция ноомчаан.

М. ОЮН.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — «Партия өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылының эгелээринге». СЭКП обкомунуң болган Кызыл хоорайкомунуң Политиктиг чыдыышкынын бажыңының өөредилгечизиниң орлаачызы М. Ш. Машпадайның чугаазы. 19.30 — «Чоннуң телээзи». Документалдыг фильм. 19.45 — «Челээш». Дамчыдылга. 20.15 — Телефильм. 20.35 — «Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 21.05 — Телемедээлер 21.15 — Чарлалдар, реклама. 21.20—23.00 — Уран-чечен фильм.

аглаар

Кызылдың аглаар станциязының медээзи өзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга тоокар бүдүүлүг чаагай. Кыжыгга 11—13 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежиниче орук» (1-ги, 2-ги кезектери) 10, 12.45, 15.30, 18.15, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бешки «Бөдеп келген оол» 15; «Моон ынакшылым, Вальпараисо» 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Йөлдирген ынактар» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оттуг конналар» 9, 10.50, 12.50, 14.50, 16.40 18.50, 20.50 шактарда.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ФУТБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ ДООЗУЛАГАН

Республиканың бирги черидээш футбол талазы-биле маргылдаа доозулган.

Сөөлгү хүнде «Луч» биле «Асбест» командалары ужурашкан. Кызылдың «Луч» командазының спортчулары ийиги черни алыр дизе хайым кылдыр ойнаар турган. Оларбаштайгы минуталардан эгелээш биче-даа саадавайн халдаан, санны ийиге чедиргеп. Ак-доваракчылар аңаа удур ийи санны киирген. Ынчангаш сан 2:2 болуп хайыынашкан. «Луч» командазы ийиги черни алыр аргалыг болган.

Субботада «Динамо» биле «Спартактың» футболистери ойнаар ужурашкаш турган. Оңу поручүдер сонуургаан, хөөрү-биле стадионга чедип келгеп. Ынчалза-даа «Спартак» командазы чогуур шаңга кедээн, оюнну үскеп. Олар ботларының четпес чуруму-биле ойнаар эштерни, судьяларны, маргылдааның организаторларын болгаш көрүкчүлерни хүндүлеп көрбөөн. Шак мынчылыг четпес чорукту республиканың «Спартак» эки туразы спорт интилелиниң удуртукчулары шыңгыы чугаалажып, чогуур хемчегни алыр ужурдуг.

«Динамо» командазы республика чемпионуу атты ап. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң кубогу болгаш выпнели-биле шаңнаткан. Ойнакчылар макталга бижиктерни, өртектиг белектерни алган.

В. ХОПРОВ,
маргылдааның секретары.

БЕЛОРУС ССР. Кызыгаарда Брест хоорай—Совет Эвилелиниң Барыын чүкте «аалгазы» боон тирар. Брестиң демир-орук белдирин тавараап, делегейниң он-он чурттарынче совет тракторлар, автомобильдер, станоктар чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Запорожецтерниң» акы-дүкма Польшаже бар чоруурун.

В. ГЕРМАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Арга-арыг — бистиң байлаавыс

Электроннуг саналга машиназы

Электроннуг-саналга машиназы Латвияның ыяш ажыл-агыйының ажылчыннарының социалистиг чарышының негелделериниң болгаш оон алган хүлээлгелерин күүседип турарының дугайында кол барымдааларны алгаш, ажылаш бүрүзүнүң аяы-биле тилекчи болганнарны шалыпнаан. Ынчангаш ол фонтуларының өртек-үнезин катап доктаадырынга, ажылдарны механизастаарының өзүп турарынга холбаштыр чаа-чаа нормаларны тодаргайлап тургузарынга «Минск—22», «Наири» деп саналга машиналары киржип турар. Электроннуг саналга машиналарынга күүседип 120 программа чогаттынган.

Саласпилс деп хоорай суурунда ол институттуң саналга төвүнүң бажының тудуп турар. Аңаа келир чылын эң чаа «Минск — 32» машиналарны тургузаар деп төлевилзен.

(СЭТА-ның корр.).

РИГА.

Севанның ногаан богаазы

Севан хөлдүң эрик девискээри черлерде ийи муң гектар шөлдерге чаа ыяштар тарыын олуртуру доозулган. Аңаа халы, чыжыргана, сонгу чүүгүн чараш орус хадыны.

Чижектиг ыяштар эки ижигил үнген.

Хөл сыгаарга тыптып келгеш, делгем куржаг болу бергеш, кургаг черни ыяш өстүрүкчүлери аалдына бергеш. Севанны долгандыр кижилерниң тарын олуртуган эзингнери 18 муң гектар шөлдерде шимээрген турар апаргаш.

Хөлдүң ногаан богаазы болу бергеш ыяш куржаглары хаттан даг мээстерни идегелдиг кампалап, элезинниг хөрээнүү быжыгзап турар. Ыяш тарын олуртуган девискээрлер республиканың чурттакчыларының дыштанныксаар ынак черлери болу бергеш. Ында пансионнаттар, аалчылар бажыңнары бар.

(СЭТА-ның корр.)

ЕРЕВАН.

Эзимниң чимис дүжүдү

Тоорук-чимис үнер ыяштарлыг, улут девискээрлер бистиң күннеривиске чедир чайгаар үнген ынчалзы-биле хевээр Мурнуу Киргизиядо артып калган. Делегейниң ховар доо ыядыг булуңнарычың бирээзи ол. Аңаа тоорук-чимис сентябрьда кайгамчык чаагай дүжүттүг. Кижилерге эзим-грек тоорүүн, фисташкаларын, яблоколарын биле миндальдарын, сливаларын, виноградын алыпта каттарын хайырлаар.

Киргизиянның ыяшчыларының ажыл-ижин тоорук таныыр, үлештүржүттүнген шөлдер тургузарынче үглаанган. Даг мээстеринде аогаарга берген ыяштардыг деспектер куржалгылаай бергеш. Тоорук үнер ыяштыг эзимнерни культуралуг сорттар-биле эжиндип турар. Хөрүүнге минералдыг чемпичидилгелер чалып турар.

Эзимниң ийиги тоорук дүжүдүнүң үштүн ийи келип берип турар дер Мурнуу Киргизия болу бергеш.

(СЭТА).

МОСКВАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Москвада чер тургузуушкунунуң инженерлериниң институду

ЗАОЧНОЕ ФАКУЛЬТЕТТИҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ САЛБЫРЫНГА

студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Колхозтарның болгаш совхозтарның черлерин тааржыштыр ажыглаарының төлевилелдерин кылыр, черни хоорайларга, үлетпүр болгаш өске-даа будүүлге черлерниге гускайлаар, күрүпеңиң чер фондузуунуң үүдүп болгаш тааржыштырылгазын кылыр, геодезия ажылдарын болгаш топографтыг хемчөшкиниерни, кодээ ажыл-агый карталарын кылыр талазы-биле чер тургузукчузу-инженерлерни белеткеп үндүрүп турар.

ИНСТИТУТКА КИРЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИННИ 1972 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 15-КЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Долу ортумак артемнит кижилерни назы-хар кызыгаарлаашкыны чокка киреринниң экзаменнерни дужаттырар.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРУНГА ЧОРУДАР БИЛДИРИИШКИНГЕ КОЖАР ЧҮҮЛДЕР:

1). Ортумак артем дугайында документ—боду-биле.

2). Дээди өөредилге черлеринге киирер характеристика. ССРЭ-ниң Чепсектиг күштеринден халашканнар — шериг кезээниң командылалындан характеристика.

3). Эмчи шынаылагазы (№ 286 майык бүүгаар).

4). 4 фото-чуруктар (3х4 хемчээлдиг, бөрт чок).

5). Күш-ажыл дептеринден азы колхозчунуң дептеринден үшта бижидилге (будүүлге черни азы колхоз баштаар черни оларны шынзыдар ужурлуг).

Институтка киирерлер математикага (бижимел) болгаш аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) шылгалда дужаар.

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЛАРЫН МОСКВАНЫҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ ИНЖЕНЕРЛЕРИНИҢ ИНСТИТУДУНГА БАРЫП, 1972 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ БОЛГАШ 1973 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ АЙЛАРЫНДА ДУЖААР УЖУРЛУГ.

Институтка киир саналары—1973 чылдың февраль 1-ден 15-ке чедер.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Москва хоорай, К-64, Казаков кудумчузунда № 15 бажың. Москванның чер тургузуушкунунуң инженерлериниң институ.

Заочное факультеттиң хүлээп алышкын комиссиязы.

Телефон № 26—59—79.

Соңуургаан айтырыгларны дараазында адреспен билип ап болур: **Кызыл хоорай, топографическая кудумчуда № 4 бажың, телефон № 31-60.**

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУНУҢ ЗАОЧНОЕ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИҢЕР

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму заочное салбырга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму **механиктерни, зоотехниктерни** болгаш **бухгалтерлерни** белеткеп үндүрер.

ӨӨРЕНИР ХУУСААЛАРЫ:

Көдээ ажыл-агый механизациязынга — 4 чыл 10 ай.

Көдээ ажыл-агый будүүлгелиниге бухгалтер учёду — 3 чыл 10 ай.

Зоотехниига — 4 чыл 6 ай.

Өөренирин күзээр киижилер көдээ ажыл-агый техникумунуң директорунуң адынга моон адаанда документилерни кошкаш, билдириишкин киирер:

а) билиниң дугайында херечилел (аттестат) боду-биле азы ортумак школаның 9-ку, 10-гу класстарынче шилчиткен шынзылга;

б) ажылдап турган черинден шынзылга азы чоруткан черниң гускай бижии;

в) доңчу намдары:

г) күш-ажыл дептеринден азы колхозчунуң дептеринден үндүр бижидилге; албан азы будүүлге черниң ол дугайында шынзыдылгазы;

д) эмчи шынаылгазы (№ 286 майык бүүгаар).

е) дөрт фото-чуруук (3×4 хемчээлдиг, бөрт чок);

ж) чурттаап турар черинден шынзылга.

Документилер кошкан билдириишкинни ноябрь 30-га чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары техникумнуң заочное салбырының колдырткенниң соонда моон адаанда эртемнерге болур:

1. 8-ки класс доозаннарга — математика (аас-биле), орус дыл (диктант).

2. 10 класс доозаннарга — орус дыл (сочинение), математика (аас-биле).

3. Ортумак школаны доозаннар зоотехния салбырынга киреп дизе — математика орнунга химияны (аас-биле) дужаар.

Заочное салбырга көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар бижилерни хүлээп алыр.

САЛБЫРГА КОНКУРС ЧОК ХҮЛЭЭП АЛЫР КИЖИЛЕР: мал фермаларының эргелекчилери аль бригадирлери, салбырлар эргелекчилери, каттышкан бригадалар бригадирлери, механизаторлар, көдээ ажыл-агыйның счёт ажылдакчылары.

АНЫЯКТАР! ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУНУҢ ЗАОЧНОЕ САЛБЫРЫНГА КИРИП ӨӨРЕНИҢЕР.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киржизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи ижидыгга киржизиниң 37-13, культураа киржизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киржизиниң 21-47 үлетпүр киржизиниң 22-64, чагаа киржизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киржизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун неделяда барганда 32-75 Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

ТС—00702.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 20 СРЕДА № 222 (8930). ортаа 2 нем.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **58.532** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 53,2 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	29310	49,7
БИЙ-ХЕМ	13000	3317	25,5
КАА-ХЕМ	27.000	18248	67,6
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2646	47,4
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	757	15,3
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	3981	79,6
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	106	8,2

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртку сессиязы

БОЙДУСТУҢ БАЙЛААН КАМНААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ор — төөгүлүг хүн чоокшулап турар. Бистиң чуртувустуң ажылчы төнчары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин, беш чылдың йиигя чылының программазын амыдыралга бодтандырыпкаш, алдарлыг ибилейни коммунистиг тургузуушкунуну бүгү адырларыңга чаа-чаа чедиишкиннерлиг үткүп турар.

Үлетчүрүнүң ажылдакчылары, шалыпчы тудугларның коллективтери байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы чедиишкиннери-биле Төрээн чуртуң өөртүп турар. Казахстанда, Алтайда, Сибирьде тараа даэш улуг демисел калбаган. «Ак алдын» дүжүлүн ажаан алыы база кижиниң түлүк: Совет Эвилелиниң ховеп тарыыр республикаларының көзээ ажылагыйының ажыл-ишчилери Төрээн чуртка бо чылын эң хой — 7 миллион 135 муң тонна ховеп бээр деп шиитпирлээн.

Бистиң чуртувустуң ажылчы төнчары партияның төлевилээн улуг планнарын күүсетиишээн, бойдус байлактарын чылдын-на улам калбатыйле, долу ажыглап, оларны коммунизм тургузуунубуунуң өнүүр улуг херээнге бараан болдуруп турар. Чогум ол байлактар — чоңнуң эң үнелиг эртинези — кызыгаар чок эвес. Ынчангаш Коммунистиг партия, Совет күрүне Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле бойдусту камгалалыңче, оон күрүлевирларын ковүдедириңче, минерал байлактарны камнаг болгаш чогумчалыг ажыглаарыңче үргүлүг сагыш салып келген болган салып-даа турар.

«Эртем-техниктиг депшилгени дүргедириниң демчелерин алыышаан, ол хемчеглер бойдус күрлавырларыңга хумагалыг ам болур чорук-биле дүүшкен түрүнү, агаарны болгаш сугну айыылтыы-биле бокталдырарының, черни үреттеп бакмырадырының үнезинни болбазын дээш, бүгү чүвени кызыгы эргежок чугула. Бойдусту камгалаар сорулгага дүүштүр партия план, ажылагый органнарыңга болгаш төлевилел организацияларыңга чаа будуруглеглерни төлевиээринин болгаш тударының, ол ышкаш ажылдап турарларының ажылын экижилериниң херээнге бистиң бүгү кадрларывыска негелдени бедидип турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң найгамчык бойдузунуң берии түрары бүгү чаагай кежиктерин чүгле бистер эвес, а дараазындагы салгалдар база ажыглаар эргелыг болур үжүрлүг — деп, партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Брежнев чугаалаан.

Ынчангаш бойдусту камгалыарының болгаш бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарының айтыыглары Кремльге сентябрь 19-та ажыттынган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртку сессиязының чугаалажыр бирги айтырыы боон турар.

Эртенгинин 10 шакта Эвилелиң Совединиң хуралы эгелээн. Ол хурал ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының Кремльге хуралдаар залынга Эвилелиң Совединиң Даргазы депутат **А. П. Шитиковтуң** даргалаашкыны-биле эрткен.

Националдар Совединиң хуралы артенгинин 11 шакта эгелээн. Ол хурал Националдар Совединиң Даргазы депутат **Я. С. Насреддиновтуң** даргалаашкыны-биле эрткен.

Сессиялар аралыында үеде мөчээн депутаттар М. В. Захаров, А. Е. Корнейчук, Н. И. Крылов, Т. Я. Лалтадер, С. С. Маряхин, К. К. Николаев, К. А. Самедов, А. И. Смирнов, И. И. Федунец, И. И. Чугунов оларның тураскаалын сессияның кирижикчилери Палаталарның хуралдарынга бүт кырынга туруп ёзулаан.

Палаталарның ийи анры хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа соңгуткан депутаттарының бүрүн эргелии хынаанының дугайында Эвилелиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Мандат комиссияларының илеткелерин дыңнаан.

Сессияның параазында хүн айтырының бадылаан:

1. Бойдусту камгалаарын улам ынай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында.

2. «Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хөйлу төлевилелиниң дугайында.

3. ССРЭ-ниң Дээди судун соңгуруу.

4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Сессияның ажылының чурумун база бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөртку сессиязының Эвилелиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң баштайгы катгышкан хуралы Кремльниң Улуг орулузунуң хуралдар залынга болган.

...12 шак. Эптер **Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болган аалчылар дынмитпиг үр адыш часкаашкыннары-биле утказан.

Ийи Палатаның катгышкан хуралын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы депутат **Я. С. Насреддинова** ажыткан.

Депутат **В. В. Щербицкийге** сес берген. Украин ССР-ниң депутаттарының даасканы ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызынга Украин ССР-ден депутат **И. С. Грушецкийни** соңгуруун ол санаалаан.

Депутат **А. П. Ляшкону** УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга ажылдарыы-биле шилчээнинге хөлбашыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызының хүлээлгезинден хостаан.

Ол санаалы депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда депутаттар хүн чурумунуң бирги айтырыын — бойдусту камгалаарын улам ынай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле хемчеглерни чугаалажып көөрүнче кирипкен. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы депутат **В. А. Кириллин** ол дугайында илеткелди кылган.

Президентиниң өөмүнээзинден ШАЙЛАЛГА

Араб социалистиг чаартылга (БААС) партиязының Регионалдыг удурулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазы, Президент Ахмед Хасиң аль-Бакр сентябрь 18-те СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ чазааның аалдары дээш шайлалга тургускан.

Совет таладан шайлалгага эштер Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, албанның өске-даа кижилери чорааннар.

Шайлалга үезинде Ахмед Хасан аль-Бакр болган А. Н. Косыгин олар эп-пайрадлы данжалар кодургеннер.

(СӨТА).

Совет-ирак чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удурулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың президентизи, Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазы Ахмед Хасан аль-Бакрның аразында чугаалажыышкынныр Кремльге сентябрь 18-те доозулган. Совет Эвилеля биле Ирак Республиканың арозында найырал болган кады ажылдажыгга дугайында хөрөөге дүүштүр совет-ирак харылзааларны бүгү тала-биле бижыглаарының айтырыгларын найырадыгыр, белчиишкиннер байдалга чугаалажып көрген. Амгы үениң деметей байдалының чогуур ойу келген айтырыглар база чугаалашкан.

Кады кылган дыңнадыг үнүрер дугуржулга чедип алдынган.

Ахмед Хасан аль-Бакр Москвадан чорупкан

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болган Совет чазактың чалаавын ёзугаар Совет Эвилелиңге албан ёзуулу-биле чоруп турган, Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удурулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Президентизи, Революстуг командылал Чөвүлелиниң Даргазы Ахмед Хасан аль-Бакр Москвадан сентябрь 19-та чорупкан.

Ирак Республиканың болган Совет Эвилелиниң курүне туктары-биле шиметтингеи Внуково аэродромунга Президент Ахмед Хасан аль-Бакрны, оңу удеп чоруур кижилерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Ю. В. Андропов, албанның оске-даа кижилери үдээн.

Ужудуушкун төлүүге чепсекпес күштерниң үш хевиринин — чадаг шеригленнин, ужудуучулларының болган дайынчыларының хүндүлел такныыдарын чыскаагаан.

Ахмед Хасан аль-Бакр хүндүлел таңнылдарының начальныгывың рапортун хүлээп алган. Найыралдыг, ийи чурттуң күрүне гимнизерин күүсеткилеен.

Ахмед Хасан аль-Бакр болган Н. В. Подгорный совет дайынчыларының чыскаалывың мурну-биле эрткен. Москванын ажыгны төнчарының аэродромга чыыглаан төлөлекчилерге ирак болган совет удурутукчуларга ижиг байырлы чедирип турган.

(СӨТА).

Совет-америк комиссиялар сессиязы

Долгавдыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле каттышкан совет-америк комиссиязын бирги сессиязының хуралы сентябрь 18-те Москвада эгелээн. Ийи чурттуң министерстволарының болган төп албан черлериниң удурутукчулары, сураглыг эртемденнери ында киирип турар.

ССРЭ-ниң болган АКШ-тың төлээлериниң баштыңнары — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң таныпта гидромет албан черлериниң Көл эргелелиниң начальныгы академик Е. К. Федоров болган АКШ-тың долгандыр турар түүлдер шыварыының талазы-биле Чөвүлелиниң даргазы Рассел Б. Трейн олар бо чылдың май 23-те ССРЭ биле АКШ-тың аразында чаргаан дуржулгаларны ботпаңдырып, зорудар сорулга-биле чугаалажып көрер айтырыглардың чүгүле үжүрлүзээн боттарының чугаалаарына демделгеннер.

Оон соонда төлээлер хүн айтырынга кирер чүүлдерни чугаалажып эгелээннер.

(СӨТА).

«Шын» сөлүннүк КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН богун дараазында амыл-агыйларга болгаш мурнакчыларга алдар болдуруп кодургеи:

«Сут-Хөл» совхоз (директору А. Т. Шаалы, партком секретары В. Ш. Сат) 1847 тонна сиген белеткээ тургаш, 2385 тоннага азы 129 хуузга күүсеткеи.

«Алдан-Маадыр» совхоз (директору Д. Ш. Сарыглар, партком секретары Ч. А. Ондар) дилиниң малына 2472 тонна сигенни белеткээр планныг тургаш, оңу 2522 тоннага азы 102 хуузга күүсеткеи.

СЫРБЫКАЙ ИНДИИР-ООЛ КЫРГЫСОВИЧ — «УТКА 25 чылы» совхозтуң комбайнери. Ол хүнде 14 гектар черниң тараазын бастырар нормазын 28-30 гектар чедирип турар.

МОРТА ДАРЖЫН-ООЛ ОНДАРОВИЧ — ол-ла совхозтуң комбайнери. Хүнде 16 ганың тараазын кестирер нормазын 25-28 га чедирип, ажыр күүсеңип турар.

КОЛ ҮҮВЕ—ШЫНАР, ТЕМП

ТАРААНЫ КАМГАЛААР

Тараа тудайын Кировоград областтың Новоукраинск районунда СЭКП-ниң XX съездизи аттыг колхозтуң трактор бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталов бодунуң чүүлүнде тодаргай бижээн болгай.

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының болган совхозтарының шөлдеринде тарааның үнүжү болбаш дүжүү багай эвес.

Ам тарааны кыска хуусаала, чидириг чокка ажаап алыры хүннүң эң чугула айтыры болуп турар. Районнуң «Большевик» совхозунуң шөлдеринде чаагай тараа бижып турар. Тарааның камгалалың күштелдирип тургаш, оны чиидириг чокка ажлап алырыңче совхозтуң дирекциязы. Шеми көдээ Совет кошкак кичээнгей салып турар.

Чоокку эртken хүннерде ол ажыл-агыйның тараа шөлүн эргип чорувуста. Алдыы-Бура шөлдеринде чаагай үнген тарааны Шеми суурнуң чурттакчыларының инектери сала бажып, одарлаан чөрлөр. Оон алдыы талазында делгем шөлде тараада база-ла малдар.

Шеми суурга баргаш, совхозтуң чамдык ажылчыннарыбиле тараа камгалалының дугайын чугаалажырывыска, «тарааны мал чиң, саза базар чорук таңгыс бо чылын эвес, чылдын-на болур, чаңчыл апарган чүве болгай. Тараа чайын үнүп орда-ла эгелээр апарган болдур ийин» — дишпитилер.

Шеми суурлаа хем өрү, тараа шөлүү-биле чоктаптывыс. Бала-ла тараа аразында малла, мал. Мойналык аланда дыпчаала үш сараат сигенни кожа тургузуп каан. Оңу хой инектер үглеп алган чиген турлар. Ол сарааттар моңгулер ышкаш апарган.

Чүгле бо мынчаар тараа, сигенни мал чип, төттүглеп турар эвес. Чолдак-Кара-Суг, Ак-Кара-Суг, Узуп-Кара-Суг, Кара-Чал, Алдыы, Устуу Мешпектер мынчаар чаагай үнген тараа чылдын-на мал одары болу базари чаңчыл болган. Бо дугайында көдээ Совет ишкиңы демчег алыр ужурлуг.

Чолдак-Кара-Сугда хойжу К. Дөрбет-оолдуң хуузунда инектери быштак чем эрте бергеи кыыл-таста одарлап чорду. Хадын-Аксы, Устуу-Даштыг-Тей, Куу-Тей ол мынчаар күзедээн малчыннарның малы Чинге-Оөргада, тарааны база-ла дойлап турарлар.

Тарааны, белеткеттингеи сигенни, сааданы малдан камгалаар талазы-биле шиитпирлиг демчегни ап чорудары көдээ Советтен шыңгыы негеттинип турар. Совхозтуң удурутукчулары бо чорукту чүге апаа корүп турарыл? Районнуң удуртур органнары бөөк кичээнгей салыр ой келбээн бе?

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

ДООЗАР ЧЫГААН

Бо чылын бистиң колхозтуң тараа шөлдеринден дүжүт чаагай үнген. Часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге чоруткаш, оон чайгы ажаалдызын эки чорутканы-биле чаагай дүжүттүң үнгенинге механизаторлар-даа, агрономнар-даа, бүгү колхозчулар-даа өөрүвес аргажок. Кызыл-тастың бир гадан дүжүткүр 13,8 центнер болуп турар. Соолгу кап чылдарда ыңдыг бедик дүжүт биске алдынмайн келген.

Эки үнген дүжүттү ажаарыда-даа өөрүүнүг. Ажаап алыышкын бисте доостур четкен. 3200 га черге тараа ыыла-тасты, арбайны, кырлыкараны болгаш суланы кезип доозар чыгаан бис. Соолгу хүннерге чедир 2602 га черниң тараазын кескеш, оон 2602 газын бастырып алгаш, Агаар-бойдустуң байдалы шаптыктыг болза-даа ажылдың темпизин суларавайн турар.

Дүжүт ажаалдазы — хову ажылдакчыларынга ёзулуг шыгалда болгай. Оңу бистиң механизаторларывыс алдарлыы-биле тудуп шыдаан. Бодунуң амыр-дыжын харам чокка берип, ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдэп турар комбайнерлер, төлөвчүлер бисте хой. Чүгле соолгу беш хонуктуң түңнели-биле безин алырга, комбайнерлер Александр Адыя биле Илья Коротков хүн нормазын 152-152 хуу, Виктор Сатель 147 хуу доктаамал ажыр күүсеңип келген. Олардан Иван болгаш Декабрин Положкейтер база-ла дудавайн турар.

Бүгү хову ажылдары колхозта организастыг чоруп турар. Партия организациязы тараа ажаап алыышкынынга белеткел-даа, оон түлүктээн үезинде-даа организастыг болгаш политмассалыг хемчеглерни ап чоруткан. Ажаап алыышкын үезинде ажылдың кол участокторынга коммунистерны быжыглаан. Ылаңгыя бирги хову бригадазынга Виктор Ярин, ийиги бригадада Петр Марченко, түрлэлларда электро-наанакчы Владимир Бикбаев, Зоя Турпаева, Андрей Попков олар түс-түс партийжи даалганы алгаш, ажаалда доозулгуже быжыглаттынган участогунга политмассалыг ажылды чорударын хүлээгеннер.

Хову ажылының ижиг түлүк үезинде коску агитациялыг чөп ажыглаар, политинформаторларны түрлэлларда быжыглаан бис. Бедик дүжүт дээп туржуп турулар боттарының кылган үүлезин, оон түңнелин үргүлүг көрүп, типлокчилерге, колхозчулар чылыг мактэлып чедирип турар. Бо бүгү кижи бүрүзүн хейзът киирип келгеч.

Бар аргаларывыс санап көрөөш, ССРЭ Эвилелиниң 50 чылын төлептиг үткүүр дээш бо чылын күрүнеге 3000 тонна тараа садарын хүлээгеп бис. Оңу күүсеңип шыдаарлаа бис. Соолгу хүннерге ведир күрүне шыгжамырыңга 2513 тонна тараа үрдүрген.

О. НАКСЫЛ-ООЛ,
Каа-Хем районда «Ленинчи оруң» колхозта партия эге организациязының секретары.

Комбайннарны долу ажыглаар

(Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели)

Республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары соолгу беш хонуктарның дургузунда күжениишкиннинг ажылдаамнар. «Тиилелге», «Көк-Тей», «Межегей» совхозтар, Дуржулга станциязы, Каа-Хемниң «Ленинчи оруң», Таңдының «Коммунизминиң херели» колхозтары ындыгларга хамаарлыр. Оң ажыл-агыйлар шак-үеин чөп ажыглап, тараа культураларын кезип, саанны болуп, ангыстарны ардартылаан. Соолгу хүнмерде техниканы чөп ажыглап, агрегаттар долу күүсеңип ажылдаан.

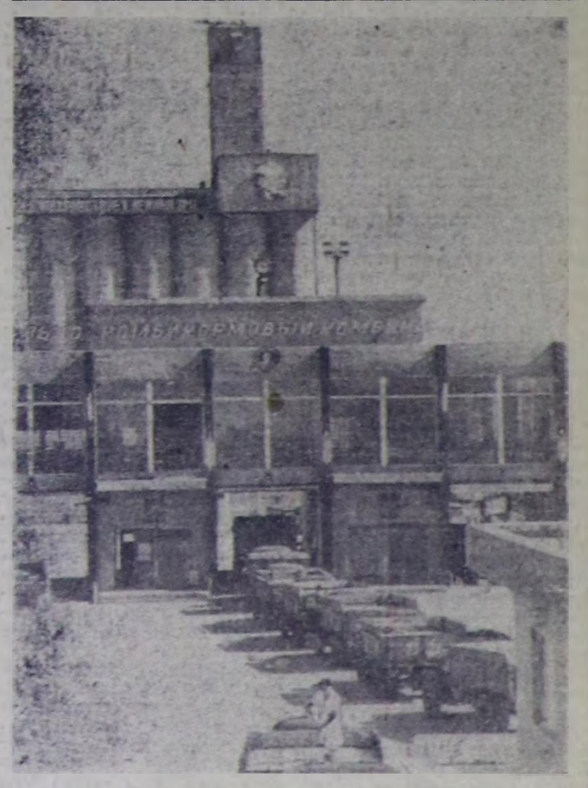
Сентябрь 19-та республикада тараа культураларының 127 муң гектары кестингеи, азы ниити төлдүң 53 хуузу. Кестингеи төлдүң 80 муң гектары бастыртынып. Дүжүттүң 33,6 хуузу ажаап алдынган. 24,1 муң гектар ангыс ардартынган ийикпе, ларының 17,5 хуузу күүсеттингеи ол. Ортумак деңнелбиле алырга, бир комбайн хүн бүрүде 4—5 гектар төлдү кестирип, чер ардарар агрегаттар 1—4,5 гектарыны чарып турар.

Республиканың күскү тер ажылдары чүге оожум темпилиг чоруп турарыл? Оон кол чылдагааны — ажылдың багай организастаттынганында болгаш техниканы чөп ажыглавайн турарында. Чижээзээрге, Жданов аттыг болгаш «Ак-Туруг» совхозтарда тараа ажаап алыышкынында ажылды партия организациялары, дирекция, лерлери болган ол совхозтарда түскай эртемниглерниң талазындан хынавайн турар. Бо ажыл-агыйларда дүжүт ажаалдазы ай бурунгаар эгелээп-даа болза, кезип алыр төлдүң чүгле дөрттүң бир кезин ажаап аадынган. Комбайнерлер эртен 10 шактан эгелээш, кежээ 7 шакта ажылын доозуп ыыр байдал бар. Ол совхозтарның түскай эртемниглери болгаш удурутукчулары эртелеп бажыңнарынче тараа чоруп турда, комбайнерлер мындыг болбас арга чок. Хынаалда чогум ажыглаан алгаш. Ждановтың аттыг совхозтуң комбайнерлери тавычада тараанын 20—25 чедир хуузун бөлүп бастырбайн, ажылга үрей кылымышкынны болдуруп турарлар. Ол совхозтарның директорлары эштер Дугур-Сереп биле Чигжит болгаш түскай эртемниглерни ажаап алыышкыны агрегаттары бүрүн күүсеңип ажылдаан, ажылды эки шынарлыг кылган турааш дээш, бүгү хемчеглерни ажыглаар эргежок чугула. Чүгле ынчаар болза, тарааны шөлдерден чогуур үезинде ажаап ап, ону шыгжамырга уруп болур.

«Россия» совхоз техниканы база-ла шак мынчаар будурукчулуг эвес кылдыр ажыглаар турар. 35 комбайнның чүгле кезии ажылдан турар, а чамдык хүннерде оон-даа эвээш болгулаар. Ында агрегаттың хүн бүрүде кылыр ажылы 3—4 гектардан ашпайн турар. Ол ышкаш ажаап алыышкынның шынары база кончуг багай. Тавычаларны бастырып турарының шынары иуду дээрээн августуң 28-те совхозтуң директору эш Совага, кол агроном эш Масонга сагындырган турган. Ынчалаажок сентябрьның 16-да-даа байдал мурнукуудан акиживээн.

Дүжүт ажаап алыышкынының талазы-биле республикада ёөлгү черде Чөөн-Хемчик район чоруп турар. Ында тараазарның чүгле 19 хуузу кестингеи. Техниканы анаа тургузуп, будурукчүдүт эвес ажыглаан турар. Дүжүт ажаап алыышкынын саададыр чорук эки чүвеге чедирбес, удавас хар чаапса, тараа черге калыр дээрээн ажыл-агыйларның удурутукчулары, түскай эртемниглери бодаар үе келген.

Эштер тараажылар! Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң салым-хуузу силерниң холуңарда. Оны болдунар-ла аргабызле шалыпкыш, чидириг чок ажаап алыры, келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салыры — амгы хүннүң кол сорулгазы.

Казах ССР, Семипалатинскиниң Ленин орденниг, СЭКП-ниң XXIII съездиниң аттыг, далган дээрбелээр, холуксаалыг мал чемни будурер комбинадының коллективи тараа хүлээп алырынга кончуг эки белеткеңген. Чымыштыг ажылдар механизастаттынган, автоматчыттынган. Бүгү тараа складтарын, кожуп чоруур, турум ажылдаар механизмнерниң, лабораторияның чепсек-хереңселдерин сентээп болгаш бүрүн хынаан, чүүк автодүжүрүкчүлерниң ажылдарга немей киирген, шөлдериниң шуптузун асфальтылаан.

Будурулге черинге ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң болгаш профсоюзтуң ТК-зының шилчилер Кызыл түгүн ам беш катап тыныскан.

ЧУРУКТА: Семипалатинскиниң далган дээрбелээр, холуксаалыг мал чемни будурер комбинады. Ында Казах ССР-ниң болгаш Алтай крайның ажыл-агыйларындан муң ажыг тонна тараа кирер.

(СӨТА-ның фотохрониказы).

Пропагандистер семинары

Дүүн Кызылга экономиктиг билиглеринин үндезиннеринден өөренип турар политшколларының пропагандистериниң семинары ажылдап эгелээн. Ында 150 ажыг пропагандист өөренип турар.

Семинарның кижилеглери участтыр будуушөзинин, көдээ ажыл-агыйның экономиказынга, сопиалистиг чарыштыг организастаарынга, капиталга чуруумунга, будурулгенин ажыктыг чорууң безидериниге хамаарышкан темаларга лекцияларны ыыпаардар.

Семинар сентябрь 22-ге чедир үргүлүдээр.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сески чыыжынын өөртку сессиязы

БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫН УЛАМ ЫҢАЙ ЭКИЖИДЕР БОЛГАШ БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат В. А. КИРИЛЛИННИҢ илеткелиниң допчулалы

Бойдусту камгалаарын улам ыңай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар хемчеглер дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бо сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киргени канчаар-даа ажок улут экономиктиң болгаш социал ужур-дузалыг айтырыг болуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Сөөлгү он чыл дургузунда ол айтырыг улам-на чидин-биле тургускулуп келгең болгаш черле ынчаш оңза чугула болуп турар.

Агаар болгаш суг делгемелин бокталдырып турары, орааңнүң үрелип турары, мирг амытаннарга болгаш ынш аймаанга чедирип турар огаралдар, черин, нефть, ыламгыя хөнүр-дээш курлавырларын, металл рудаларын болгаш бойдустуң оске-даа курлавырларын ам-даа хумагалыг вес ажыглап турары бүгү уртталарның улустарының саныш-сеткилин дувуредип турар.

Сагыш-сеткилди шак ынчаар үүредип турарында мээлеп идээлелдер барын чугаалаары эргежок чугула. Чиг-эт материалдарынга хереглеп ыл келген тудум-на улам ап турар. Моон-биле кадыг ой-хөй бойдус курлавырлары, олар хөй-даа болза, төвүок вес-ле болгай. Бойдус амгалалынга болгаш бойдус урлавыларын чөп ажыглаавынга кичээнгейни кошкадыр олза, кижиниң долгандыр туу чүү турар бүгү-ле чүүлдерге лут каража-богаралдарны чедирип болур. Арыг сүтүүн чеишпейн турарын, агаарның бокталышкынын, көрүүнүүң релиишкинин ам боттуг бамдаваар бадыткан турар.

Бойдус курлавырларын чөп-үг эвес, а чамдык таварылгаарда харын-даа ареатаныг ау-биле ажыглап турар каапиалистиг чурттарның экономиктиг хөгжүлдезіп чамдык курлавырларны хоозурадымынга, ак-не таарымча чок айдэлдарга чедирип, чамдык-а кижиниң долгандыр туруп урар чүүлдерге оңу катап дип алыры берге өскерилиишиннерин болдуруп турар.

Социалистиг чурттарда болза, оон экономиказының хөгжүдээн бүгү улустуң өнчүзү олур бүдүүлгенің чеписекөрөсселиниг үнделиеттиңген олганда, бойдусту камгалаавын экижидерине болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг кылдыр комплексиниг жыглаарынга канчаар-даа ажок улут аргалар бар. Ынчалза-даа ол айтырыглар ам-ы үеде социалистиг чурттарда сутпу аймылдыы-биле бокталыраарының, черин үрегленеп баксыралырының үнделиин болбаавын дээш, бүгү чүвелин кылыры эргежок чугула. Бойдусту камгалаар сорулгага шүүлгүүр партия планнаар, ажылагый организацияларынга болгаш төвелел организациялыарынга, ыаа бүдүүлгелерин төлевилеэрининң болгаш тударының, ол ышкаш ажылдан турарларының ажылын экижидерилиг херээнге бистиң бүгү кадрларывыска негелдениң бедидип турар. Бистиң Төрөөн чүртүүстүң кайгамчык бойдузунуң берип турары бүгү чалгай кежиктерин чүгле бистер эвес, а дараазындагы салгалдар база ажыглаар арганыг болур үжурлуглар. Ынчангаш бойдусту камгалаар болгаш оон курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле делегей хемчеэлинге-даа болза, коллективтиг хемчеглерге киржиниринге база белең бис.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бойдусту камгалаарын болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын хандырарын күштелдиреринче утланган хемчеглерни боттандырып турар.

Сөөлгү үеде бистиң чүртүвүска бойдусту камгалаарын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле улут ажылды кылып чорукан. Ол ажылга дыка хөй специалистерни болгаш эртемденнерни киириштирген.

Эң дүргени-биле шиитпирлээр үжурлуг айтырыглардың аразындан агаар делгемин бокталдырбас айтырыгны бир дугаарында ажап болур. Кижилерниң кадыкшылыгга, үнүттериниң, дириг амытаннарның болгаш микроорганизмнериниң амыдыралыга таарымча чок салдарны чедирер чүс-чүс миллион тонна янзы-бүрү хир-чамнарны агаарже үндүрүп турар. Транспорттуң болгаш стационарлыг энергетика түргүзуталарының үлүүнге агаар бокталдырар бүдүмелдерниң чартыктан хөй кезии оңаажып турарын демдеглээр херек. Агаар делгемиче үнүп турар бокталдың хемчээли үргүлүү улгадып турар. Сөөлгү он чыл дургузунда ол ийи катап көвүдээн.

Шинчилелден илереп турары-биле алырга, агаарда хемүрүүг ажыг хейниң хемчээңи сөксеал чок нөвүдеп турар. Эртемденнериниң бодап турары-биле алырга, ол байдал чылымшкыны чылдагаанынга долгандыр турар бойдус чүүлдерни камгалаарының чугула айтырыг болу бергең. Амгы үеде эртемниң эң улут ажыдыышкыны болур минералдыг чемиишчидилгелерни болгаш хоран-химикаттарны шын эвес ажыглаар болза, черлерниң байлакшылынга болгаш бистиң бомбүрөзіктиң кырында турар дириг организмнериниң болгаш ооң биосферазында чогүүр болуушкуннарны кылып турар чүүлдерниң амыдыралынга улуг айымалды чедирип болур.

Бистиң долгандыр турар бойдусту арыг-сааглай түргүзарының айтырыы дириг амытаннарны болгаш үнүттерниң амгы бар хевирлерин камгаларынга эң-не чугула болуп турар-дыр. Чедир бодаваан хөделиишкиннериниң түнелинде оларның чамдыкы чер кырындан шуут читкени билдингир болгай. Оң айыыл ам-даа үргүлүүлевиилаан.

Бойдустуң болгаш бойдус комплекстериниң янзы-бүрү күрлавырларының аразындан арга-арыг тергиин чугула черни ээлеп турар. Арга-арыглар болза сут болгаш агаар-бойдус балансының таарыштырар күүлүг чепсек, кислородтуң бүдүүкчүү болгаш үлетпүрүн агаарже үндүрүп турар хоралыг бүдүмелдерни арыглаарының, хөрөүнүң хат, сүтээн үрелирин болдурбазының база ооң дужүткүрүн белидерининг чугула чепсээ болур. Арга-арыг кижиниң амыдыралын хөгжедир, хыштанырынга болгаш эмненирнге чүүл-биле-даа солуп болбас таарымчалыг байдалдарны түргүзуп турар, Ооң-биле чергелештир бир эвес ажыл-агыйны шын чорудар болза, арга-ыяштыг, янзы-бүрү түдүг болгаш өскеда материалдарны, целлюлоза, картон, саазын ыштаар эң чугула продукциины доктаамал алырының үндезинин болуп болур болгаш болур-даа ужурлуг.

Бойдустуң геология курлавырларын, янзы-бүрү одаар үүлдерни, бирги эолчедэ нефтяни, газты, хөмүр-даштыг, рудаадан алыр металлдарны, бойдуста боду бүткен химия чиг-эдин болгаш өскелерин-даа ажыктыг, каныыг ажыглаары онза улут ужур-дузалыг.

Бистиң планетавистиң геологтуг бойдус курлавырлары кончуг улут. Ынчалза-даа олар, бирээде, барык-да катап тургустунмас, ийнде, оларның тывыжын чылдың-на улам бөдик темпилер биле чорудуп турар дээрэнге кичээнгейге алыры чугула. Чижээ, 1970 чылда бистиң планетага одаар үүлдүң (хөмүр-даштың, нефтиниң болгаш газтың) тывыжы 7 миллиард тонна четкен болза, 2000 чылда баш удур кылган саналга ёзугаар 25 миллиард тонна хире одаар үүлдүү тывар апаар. Ынчангаш бойдустуң черде ажыктыг казымал, тывыш курлавырларын чөп ажыглаары онза чугула херек болур.

Совет Эвилелинде болгаш оске-даа социалистиг чурттарда күрүне бойдусту камгалап, бүгү улустарның эргежэлин-барымдаалап, бойдус курлавырларын ажыглаарын хоойдуста дүүштүр тавриштырып, ону камгалаарының дүрүмнерин доктаадып турар деп, В. А. Кириллин уламчилаан. Ол сорулгаларны боттандырарынга авээш хөренгини үндүрүп турар.

Атмосфера агаарынга хоралыг будүмелдерниң бар болуп тараарының кызыгаарын тургускан делегейде бир дугаар чурт Совет Эвилели болур. Арыглаар дериглелерниң түдүү доозулбаан шавда ССРЭ-де үлетпүр объектилерин ажыглаалга киирери хорулуг.

«ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның чер хоойлужудулгаазының үндезиннери», «ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кадык камгалалының дугайында хоойлужудулгазының үндезиннери», «ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның суг хоойлужудулгазының үндезиннери» чергелиг корүп турар айтырыгга хамаажыр эң чугула хоойлуларны соолгу үеде ССРЭ-ниң Дээди Советиниң хүлээп алган дугайын илеткелчи чугаалаан. Бойдусту камгалаарының дугайында хоойлуларны эвилелдешкен республикалар база хүлээп алган.

Кижиниң долгандыр туруп бүгү үүлдериниң кадыкшыдарынче болгаш бойдус курлавырларының ажыглалын экижидеринче угланган элээн каш доктаалдарны СЭКП ТК болгаш Совет Эвилелиниң чазаа хүлээп алган. Касиий далайны хиреңдиргенин болдурбас хемчеглер, Байкал хөлдүң байлаан чөп ажыглаарының база камгалаа кадагаларының дугайында. Волга, Урал хемнериң уруң хирлендиреринге болдурбазының дугайында болгаш оске-даа доктаалдар хүлээп алдынган.

Ол доктаалдарда көрдүнген ажылдарның хемчээли улуг. Волга болгаш Урал хемнериниң уруңда бүгү хооранларның ажыл-агый болгаш амыдыралчы хереглелдерниге ажыглаан сугну арыглавайн азы чедир-арыглавайн черже төгерип 1980 чылга чедир шуут соксадыр көргеп.

Байкал хөлдүң ховар дээн бойдус байлаан камгалаарынче улут кичээнгейни салып турар. Байкалдың неллюлоза заводунуң технологияга ажыглап каапканы сууда хирлиг болгаш хоралыг будүмелдерни эвээжедир талазы-биле чугула хемчеглери ап чорудуп турар, Селенга хемнең хир-чамы эвээжеп орар. Байкал хөлче агып кирип чыдар барык бүгү хемнер-биле ыяш салгалдарын соксаткан, оларда этпкен ыяштарны чыып, үштүрүү күштелген.

База бир чижек. Европаның кайы-даа хоорайынга бодаарга Москвада агаар оранчок арыг. Сөөлгү он чыл иштинде атмосфераны бокталдырып турган 300 хире будүрүлгени хоорай даштынче көжүрген азы таарткан, оон түнелинде бок тараары улуу-биле кызырылган. Агаарда күүрүлүг ангидридти эвээжедир толээде, Москваның болгаш Ленинградтың электри станцияларын күүр холукаалыг оттулар чүүлче шилчидип турар. Найысталда агаарның арыг болуруп хандырарына үлетпүрүү болгаш амыдырал үүлдерни газтаавы улуг рольдуг болган.

Одалгавың төпчүткен хандырылгазы Совет Эвилелинде делегейниң кайы-даа чуртунга бодаарга улут хемчеэлдин-биле хөгжээн, ол болза бойдустуң курлавырларын ажыглаарының боттуг чоруун улгаттырарынга болгаш суг болгаш ыланғыя агаар бассейннерин бокталар чоруктан камгалаарынга улут ужур-дузалыг.

Улус ажыл-агыйының адырларын болгаш үлетпүрүүң улут комплекстерин хуваарының кол схемаларын чоокку чылдарга-да, узуң хүүсээда-да ажылдап кылыры, экономиктиг районнарның хөгжүлдезіниң планнарын ажылдап кылганы бойдусту камгалаарының сорулгаларын шиитпирлээрінге база улут ужур-дузалыг болган. Ол планнар болза девискээрлерни болгаш ооң бойүүе курлавырларын хумагалыг ажыглаарын болгаш кижилерниң күш-ажылын, амыдыралын болгаш дыштанылгазын улам кадыкшыдарын база экижидерин көрүп турар. Бойдус курлавырларын ажыглаарын, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин база бойдусту камгалаарының талазы-биле хемчеглерни эртемге үндезилеп планнаар чорук болза бистиң долгандыр турар чүүлдерге когарал чедирбейн, харын бойдустуң байдалын экижидип турган, ниитилелдиң бүдүүкчү күштерин хөгжүдер арганы бээр.

Соолгу чылдарда Совет Эвилелиниге ол угланышкынга күрүнеңиң санитар хайгаарал-ының, суг камгалалының, дағ хайгаарал-ының, арга-ыяш камгалалының, балык хайгаарал-ының, гидрометеоалбанының болгаш оске-даа органнар хамаажыр турар. Кандыг-даа ажыл-чорудулга, бир эвес ол бойдустуң чүүлдерин таарымча чок кылдыр оскертиринге чедирер хире болза, ону кызыгаарлаар азы шуут соксадыр апаар.

Бистиң чүртүвүста министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары бойдус байлактарын чөп ажыглаарынга, долгандыр турар бүгү үүлдерни камгалаарынга харысалгалыг, минчангаш ол ажыл-чорудулгазының дугайында отчёдун ССРЭ-ниң Дээди Советиниге бээр.

Совет Эвилелинде бойдусту камгалаары, оске-даа социалистиг чурттардазы дег, күрүнеңиң эң чугула сорулгазы, бүгү улустуң херээ боон турар деп чүвени бөрымдаалаашкынынга, күрүне бойдустуң үүлдерни камгалап артыраринче, катап тургузарынче болгаш экижидеринче угланган хөй-ниитя организациялыарының ажыл-чорудулгазын бүгү хемчеглер-биле детпкин турар. Бойдус байлактарынга каапыт болур кылдыр кижилерни кижизидеринче улут кичээнгейни салып турар.

Бойдус байлактарын эң эки ажыглаарының болгаш бойдусту камгалаарының үзезіне социалистиг ниитилел тургузуунуң тургузуп берген артыш күштерин ажыглаарын ам-даа четпес боттандырып турар бис дээрэнге чугаалаары эргежок чугула деп, илеткелчи демдеглээн. Чамдык министерстволар, ведомстволар, бүдүүлгелер болгаш оске-даа организациялар бойдус байлактарын ажыглаарының чогумчалының бедидер, бойдусту камгалаарын экижидер айтырыгларын талазы-биле четпес ажылдап турар.

Совет Эвилелинде ол талазы-биле улут ажылды чорудуп турар болза-даа, чедип алдынган түнелдерге сеткил ханыш шыдавас бис. Бойдус байлактарын ажыглаарының чогумчалын улам бедидери болгаш бойдусту камгалаарын экижидери күрүне ужур-дузалыг чугула соруулга болур.

ССРЭ-ниң хөй-хөй министерстволары болгаш ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери үлетпүр бүдүүлгелериниң, автотранспорттуң агаарже үндүрер хоралыг чүүлдери-биле бокталырындан агаарны камгалаарының айтырымынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Агаарже хоралыг будүмелдер үндүрерин болдурбас ийикпе азы эвээжедир чаа технологияга чепсек-херекселдерни тургузар, оларның эргилерин чаартып сайзырангайжыдар ажылдарны четпес калбарткан.

ССРЭ-ниң агаар шинчилелиниң кол эртелелиниң болгаш Кадык камгалал министерстволарының үндүрген түнел барымдааларын ёзугаар алырга, агаар делгемин бүс-биле ажылдаар электростанциялар, кара болгаш өөнүт металлургияның, тудут материалдарының үлетпүрүүн бүдүрүлге чергелери онза улут хемчеэлдин-биле бокталдырып турар. Министерстволарның болгаш ведомстволарның долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле соңгаарлаттайн шиитпирлээрін эргежок чугула айтырыгларын илеткелчи ооң соонда тодаргайлап чугаалаан.

Бойдус сугларын амгы үеде бокталдырып турар бир үүл болза, суг хөөлбектеринге көдээ ажыл-агый черлериниден келир суглар боон турар деп, В. А. Кириллин ооң ынай чугаалаан. Ол сугларга сутпурылга үезинде чүтдүүүп келир бойдус дустары база көдээ ажыл-агыйда ажыглаттынып турар чеминчидилгелерниң, хоран-химикаттарының артынчылары эмгежок болгулаар. Бокталышкынының эң айыылдыг хевири хоран-химикаттар боон турар.

Балык ажыл-агыйның хөгжүдеринде хөй-хөй четпестер бар. Үлетпүрден болгаш коммуналдыг ажыл-агый черлеринден агып үнер, чедир арыглаттынмаан сугларже сут бокталырыпты, ховулардан сут хөөлбектеринче чеминчидилгелерниң болгаш хоранхимикаттарның сут-биле хожужун кирери, ыяш салгадырының артыкталып үнер үүлдери-биле хемнерни бокталдырары балык ажылагыйның улут каражага таварыштырып турар.

Хой-хөй министерстволар болгаш ведомстволар, совет, ажыл-агый организацияларының удуртукчулары, черни төтчеглеп ажыглаар чорукту бөлүктүртүлеп, оларны көдээ ажыл-агыйга ажыглаарындан шуут үндүрүп турар деп, оратор демдеглээн. Чер чизеининң түнелдерин ёзугаар алырга, 1966—1970 чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйга хамаарышпээ хереглелдерге ажыглаар кылдыр үндүрүп берген чер ортумаабиле 2 миллион гектардан ашкан, ооң иштинде көдээ ажыл-агый черлери — 466 муң гектары, оларның 111 муң гектары —тарыга шөлдери болган.

Үлетпүр, транспортка, хамаатты тудугга ажыглаар кылдыр үнелиг тарылга шөлдерни болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый черлерин чөптүт барымаа чокка чөпшээрөп берип турар фактылар эвээш эвес. Ол айтырыгларны коорде чер-чер Советтериниң чамдык күүсөмшөрү күүрүне чурумуп барымдаалавайн турар.

Хөрөүнүү хаттың болгаш аутиүң үрээри бистиң чүртүвүстүң көдээ ажыл-агыйынга улут когаралды таварыштырып турар. Хөрөүнүүң хатка үрелиринің уламыныын көдээ ажыл-агый хөй санныг продукциины чедир ажбайн турар.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген шиитпирлерин ёзугаар бүгү эвилелдешкен республикаларда хөрөүн үрелиринге удур улут-улуг организастыг, ажыл-агый, агротехниктиг, гидротехниктиг болгаш ыяш-мелиорация ажылдарын боттандырып эгелээн. Ынчалза-даа ол шиитпирлээрниң күүсеттинин турарының темпилери четпес.

Көдээ ажыл-агый будүүлгезиниң байдалын экижидерин болгаш хөрөүнүүң үнүттүжүттүүн бедидерин барымдаалаашкын, чер суттарар болгаш кургадыр талазы-биле база ажыг дустуг хөрөүнүүрін чугайландырар, кужурларны гипстелдирер талазы-биле варын ажылдар комплексиниң хаара тутканы, чер мелиорастаарының ап улуг программазын бистиң чүртүвүста боттандырып турар болгай. Ынчанмыже черни мелиорастаарын боттандырып турарының деценелиг черни көдээ ажыл-агыйга шын эвес ажылап турарының уламыдаан чавыраар турар.

Черни шын ажыглаарының, көдээ ажыл-агыйның ажылдал чөрлерин экижидериниң мелиорация ажылдарын чорударының болгаш черни үреликшиндеп камгалаарының айтырыгларынга үлүг когаралды чедирип турарының таварылгалары база эвээш эвес. Бо чылын ыяш болгаш торф ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирген өрт айыылы чүгле кандаашкыминың эвес, а харын арга-арыгларга болгаш торфтуг черлерге оттуг серемчилел чок ажыглааныныңң түнелдериндее болгуланы билдингир болгай.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутатларының чер-чер Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар, үлетпүр бүдүүлгелерин, колхозтар болгаш совхозтар, хөй-ниитя организациялары бойдусту камгалаарының база бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип, хөрөүнүүң, чер кырының болгаш дириг амытаннарның камгалаар дээш даштыг хемчеглерни алыр үжурлуг деп В. А. Кириллин демдеглээн. Черни, суглары, арга-арыгларны, казымал байлактарны болгаш бойдустуң оске-даа байлактарын шын ажыглаарынга доктаамал, контрольду ук черлер тургузар үжүрлүг.

Бойдусту камгалаарынче болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаарынче угланган хемчеглерни бүгү министерстволар болгаш ведомстволар ажылдап кылгаш, улус ажыл-агыйның хөжүлдерінің планнарының төлевилелдери-биле кады ССРЭ-ниң Күрпланынга киирер ужурлуглар. Ук хемчеглерни улус ажыл-агыйның хөгжүлдерінің планнарының база бир кезээ болдурар херек.

Бойдуста бүгү үүлдерни камгалаарының айтырыгларын шиитпирлээрінге улустар аразының кады ажылдажылгазы негеттинип турар деп илеткелчи чугаалаан. Совет Эвилелиниң бодунуң күрүнеэдиниң масштавынга ап чорудуп турар хемчеглери кандыг-даа ажыктыг болза, делегей океанын, ажык далайларны, атмосфераны бокталышкыдан камгалаар талазы-биле бүгү айтырыгларның комплекстизин бүрүнү-биле хандырып шыдавас. Бистиң долгандыр туруп турар үүлдерниң бокталышкыны чер делегейге пептерей бээр болганындан оны иинти күжениишкиннербиле чайлатпын ап болур, минчангаш улустар аразында кады ажылдажылганың эргежок чугула болуп турары-даа инда.

Бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының делегей талазы-биле коллективтиг хемчеглерин ажылдап кылырының агелеткилери социалистиг чурттар болган болгаш олар ук хемчеглерни өскелерни мурнап боттандырып агелээннер. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның социалистиг экономиказының интернациялыг хөгжүлдер болгаш кады ажылдажылгазын улам ыңай кашпладып база сайзырангайжыдар талазы-биле 1971 чылдың июлына хүлээп алдынган комплекстиг программада бойдусту камгалаарының болгаш ооң курлавырларын ажыктыг ажыглаарынга хамаарышкан элээн хөй улуг айтырыгларны кады ажылдап кылыры көрдүнген.

Совет Эвилели ийи талалыг дугуржулгаларга үндезилээп, элээп хөй чурттар-биле план ёзугаар улуг ажылдарны боттандырып турар. Сугларны камгалаарының болгаш балык туларының, карантин болгаш үнүт камгалалының айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилели кожа чурттары-биле дугуржулгаларны кылган.

Бистиң долгандыр туруп турар үүлдерни камгалаар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ССРЭ болгаш АКШ 1972 чылдың майда ат салганы билдингир болгай.

Космоска, агаарга, сутта ялролуг чепсекти шенээрин сокгадыр дугайында керээни ажылдап кылырынга бистиң чүртүвүс идепкейлиг ролюн коргускеп. Далайларны нефтьбиле бокталырарын болдурбас дугайында делегей конференциязынга ССРЭ ат салган болгаш ооң бүгү негелдериниң күүсөлдезіп хандырып турар.

Бүгү делегейге кады ажылдажылганы, ооң иштинде бистиң долгандыр туруп турар үүлдерни камгалаар болгаш бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле айтырыгларга кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш ССРЭ-ниң туржуп турары бүгүдеге билдингир.

Бистиң чүртүвүс канчаарда-даа ажок улут деңгем девискээрде туруп турар деп В. А. Кириллин бодунуң илеткелиниң төнчүзүнде чугаалаан. Черниң байлактарын, ооң иштинде казымал байлактарны, бойдустуң оске-даа үүлдерни камгалап көөрү, ол байлактарны бүгү кижилерниң сонуургалынга ажыктыг кылдыр комплекстиг ажыглаарын — социалистиг ниитилелдиң үреп болбас хоойлуузу болур.

Өлүк тывыжы — чугула кампания

Аңныыр сезонунга белеткел

1972—1973 чылдарның аңныыр сезонунуң эгелээринге чедер бир ай бичии ажыг үе артkан. Бо чылгы сезон бистиң аңчыларывыска шыңгыы шылгалда болур, чүге дээрге, аңчылар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде ырак-узак, кадыр-кашпал, өлүк ораны тайга-сынарже аъттанып, юбилей хүнеринiң мурнуу чарында аал-оралынга чанып кээп, тыпкан олчазыңың дугайын рапорттаар. Оон-биле кады аът-хөлүн, ок-чемээн, ашчөмүн белеткеп алгаш, ийнги аңчаашкынче чоруур апаар. Тес районнуң Сыстыг-Хемде Күрүнеңиң аңныыр-тывыш ажыл-агый черинiң коллективи бо чугула кампанияга белеткел ажылын чоруткан болгаш ону ам удам күштелдирген. Аңнаар черлер чоогу-биле чорун кылган кижилерни дамчыштыр хайгыылды чоруткан. Оон үндүрген түңнелдя ёзугаар алырга, олүк-тывыш талазы-биле бистиң мурнуусута салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип болурунуң барымдаалары бар болган.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый черинiң аңчыларындан аътты 25, чарылыг 35 кижи, ол ышкаш танкетка машинабиле 15 кижи он сес звенога үстүн алгаш, бирги аңнаашкынче аъттаныптар. Оларның чамдыктары, ылаңгыя ырак тайгаларга какпа-биле аңнаар кижилер аъш-чемин, ядик-хевин, чемээн, какпаларын боттарының турлагларынче моторлуг хемелер-биле чедирип алган. Аңчылар чурттаар он чаа бажыңны тутkан болгаш он бажыңның сентеглезин кылган. Боо, чемзекбиле штаттыг аңчыларны бүрүн хандырарының магадылалы тургустунган. Өске белеткел ажылдарын аңнаашкын эгелээринге чедир бүрүн доозаар бис.

Бо чылын бистиң аңчыларывыс 35 муң рубльдиң аңелүүн күрүнеге дужаар сорулгалыг. Эрес-дидим аңчылар бирги кварталда 22 муң рубльдиң өлүүн дужаап, квартал планын үш катап ажыр күүседкен. Маңаа накпалап аңнаар аңчылар Г. Лучицкий, В. Берзин, И. Васекин, И. Серебряков, Т. Попков, И. Хандорин болгаш оскелер-даа шылгарап, даалгазын дыка ажыр күүседкен.

Чыл планының үштүң ийи хуузун бирги кварталда күүседипкени-биле бистиң аңчыларывыс кыягаарлаттынмас. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга чедир амдаа 30 муң рубльдиң өлүүн киирерин планнап турар бис. Мону боттандырарынга ажылагый черинiң хоочуннары, чылдың-на 20-ден 40 чедир киш дужаап турар аңчылар, мурнундагызы ышкаш, улуг үлүүн киирер дээринге бүзүреп болур.

Оларга А. Дамыкай, М. Овдарай, К. Хуваалга, К. Лопсан, А. Чуурга, аныяк тывышчылар А. Сүрүң, В. Назып, хөрөөжен аңчылар Саны Чапаштай, Дарыймаа Күзенек, Мария Хуваалга олар хамааржыр.

Аңчылар мунар аъттар, чарылар, техника амгы үеде белен. Звеноларны, аңчыларны тус-тус участоктарда быжыглаан, кижи бүрүзү бодунуң участогунда девискээрден аңнаар. Звено бүрүзүнге приёмниктер бээр, ынчангаш аңчылар республикада болгаш чуртта болуушкуннарны хостуг тактарында дыңнаар арганыг болур. Ол ышкаш коммуністерден база комсомолчулардан агитаторларны звеноларга быжыглаан.

Оон-биле кады аңныыр сезонунга белеткел ажылдарында четпес түүлдер хөй. Идик-хеп, сухарай, үс, нургаг өтүг, брезент, кидис Сыстыг-Хем магазининде чок, азы эвээш болуп турар. Ылаңгыя аңчыларның эң чугула продукциязы — сухарай барык чок. Аът, чары чоназ кылыр кидис, брезент чижектиг түүлдер сөөлгү чылдарда биске келбээн. Бо талазы-биле тускай чагыгны Садыг министерствозунуң бо талазы-биле конторазынче чоруткан турбуже, оон кандыг-даа бараан келбээн.

Ок-чемзек аймаанның талазы-биле байдал түүгээр. Чижээ, бичe араалыг бооларның 100 муң огун садып каап, ону Кызылдан сөөртүү арткан.

Кызылда нефть баазазының (начальниги эш Гоненко) талазындан бисче бичии-даа сагыш човаайын турарынга хомудап турар бис. Ол чер бисче 40 тонна кывар-чаар материалды амга чедир чорудуп бербээн. Оон ортээн чылдың ийнги кварталында-ла төлеп каан бис. Бии-Хемнеп, суг оруу-биле артыжары удавас доостур болгай, а ол чугула түүлдү оон соонда чедирип алыры берге, аңчылар чедирер, эккээр техника ажылдаайын барып болур.

Бо талазы-биле алээн хей чугаалажыышкыннарны, почта дамчыштыр харылзаанны үстүнде организация-биле кылып келзивиссе-даа, херек бүтпээн. «Ырбанда нефть баазындан алыр силер» деп эш Гоненко аазап каар, а Ырбанга чеде бээрге, «Кызылдан алыр силер» деп бот-бодунче чугжуп каар. Ырбанда нефть баазының начальниги эш Ороховская биле эш Гоненко олар «Иван Сидорже имнээ» деп үлегер чугаада ышкаш, кылып чадап каан ажылын бот-бодунче чугжуп турарын кыягаараар үе келген, чүге дээрге, оларны бистиң адаа чиик аңчызарывыс маңнавас-ла болгай.

Ырбан суурнуң чурттакчыларынга хамаарыштыр бистиң негелдевис база бар. Чүл дизе, ол суур аңныыр-тывыш ажыл-агый черинiң девискээринде туруп турар болза-даа, хей-хей кижилер оранның кат-чимизин чыып, аң-меңнең өлүрүп туроа-даа, ону биске авээштн дужаап турар. Катчимистн түгле хуузунда ажыглаар, өскээр садып, хуу оңчүзүн байыдып турар кижилер бар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңныыр-тывыш ажылагый черинiң Ырбанда егери Владимир Родионов бо айтырыгны ыыш шиитпирлээр талазы-биле ажыл чорутпайн турдары таарышпас.

Соруглавыс — бичe эвес. Ону шиитпирлээринге хөй арга, күш негеттинер. Ынчангаш чоокку үеде аңчыларның хуралын эрттирип, аңаа кылган ажылывысты түңнеп, четпес түүлдерни илередип, социалистиг чарыштың негелделерин чугаалажыр бис. Дирекция черн, партия организациязы шылгараан аңчыларны мактап, шаңнаар, а бо чылдан эгелеп, планын 200 хуу күүседткен аңчыларны Улус ажыл-агыйының чедиишкинниринiң деглелгезинче халас путёвка-биле экскурсияладып чорударын база корген.

Бисте байдал ындыг. Кол-ла чүве — аңныыр сезонунуң эгелээринге чедир бүгү белеткелди доозары. Тоожу беш чылдың ийнги чылында боттарының мурнунда салдынган даалгаларны систыг-хемчилер чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар, улуг юбилейге — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга — сөңүүс ол болур.

К. ИРГИТ,
Систыг-Хем күрүнеңиыртывыш ажыл-агый черинiң улуг охотоведи.

Дарыймаа Соятовна Күзенек — Систыг-Хемде күрүнеңиң аңныыр-тывыш ажылагый черинiң хоочун аңчыларының бирээзи. Ол чылдың-на бодунга алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип келгеп. Эрткен чылгы аңныыр сезонунда аңчы үгбай 30 киштн дужаап, ук бүдүүлге черинiң ишырак дээн эр аңчыларын безин ашкан.

Алдар-хүндүнү бодунуң кызымак, чүткүлдүг чоруу-биле чедип алган эрес аңчы бо хүнерде Чаваш хемниң оң талакы адыры Кадыр-Оош бажында ыяи фермазында төрүүр 100 ыяндыны ажаап турар. Ажыл-агый черинiң удуртулгазы ону ам ол ажылындан түр хоставаш, аңнаашкынче аътkарар деп турар.

Дарыймаа Соятовна хөй уругларның иези. Оон ийи оглу база аңчы, өскелери дээди эртемнн чедип алган башкылап, зоотехниктеп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Д. С. Күзенек.

Угандада болуушкуннарга хамаарыштыр

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың мурнуу районнарында чазак шериглериниң болгаш «дайзынның шериглериниң» аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүдеп турар. Уганданың эрге-чагырга черлериниң медеглээнии ёзугаар алырга, «дайзынның шериглери Танзанияның девискээриниден халдап киргеп».

«Халдап киргеп күштер» Уганданың Мутукуза, Катера, Калисозо — бо үш хоорайын эжелеп алгаш, улуг төп Мбарараны бүзээлей берген деп, Уганданың радиовуп дамчыштыр Уганданың шериг командылалының төлээлекчизи дыңнаткан.

Найысылалдың бодунда байдал тайбын болза-даа, Кампалаже баар болгаш оон үнер овуктарны полицияның күштүг патрульдары таннылдап турар.

ДАР-ас-САЛАМ. (СЭТА). Танзанияның чазаанын айтышкынын ёзугаар национал чепсектиг күштерни Угандала болуушкуннарга хамаарыштыр дайынчы белеп байлалда тургускан. Танзания-уганда кызыгаарга самолёттарның ужудуушкун кылыры хоруглуг. Танзаниянын эрге-чагырга черлери оон-биле чергелештир Танзаниянын шериглерин Угандада амгы болуушкуннарга хамаарыжылгалыг даар дыңнадыгларны шиитпирлиг буруу шаап турар.

Пхеньянга болган парлалга конференциязы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Сөңгү болгаш Мурнуу Көрейнин Кызыл Крест ниитилелдериниң аразында кол чугаалажышкынныңның ийнги хуралы Сеулга болган. КУДР-нин Кызыл Крест ниитилелиниң Сеулдан чанып келген төлээлериниң парлалга конференциязының материалдары Пхеньянга парлаттынып үнген.

Төлээлер беттарынга онаашкан сорулганы күүседткен болгаш моон мурнунда эрткен хуралның чедиишкиннери ийнги хуралга быжыглаттынган деп, КУДР-нин Кызыл Крест ниитилелиниң төлээлериниң удуртукчузу Ким Тхэ Хи медеглээн.

С. Саламның медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның мурнуу талакы хөй-хөй девискээрлеринден айынчы отрядтарынарны үндүрүмер деп, палестин партизаннарга Ливанның армиязы шыңгыы негелдени салган дээр дыңнадыглар кылып, барыын чүктүн агентилелдери ол дыңнадыгларын тараткан. Ливанның премьер-министри С. Салам ол дыңнадыгларны буруу шапкан. «Ливан-палестин харылзаалар эки турган болгаш эки хевээр артар-даа, оларны үргүлчү быжыглаарывыс база чүткүл турар үне» деп, С. Салам чугаалаан.

«Ындыг дээрзин негелде чоп болгаш турбас-даа. Бистиң аравыста чурттап турар палестиннер-биле бистин харылзааларывыс — аңы-дүнма найыралдың быжыгып турар кады ажылдажыганын харылзаалары болгай»—деп, премьер-министр онаалап демдеглээн.

Ливан шериг командылалының дыңнадыры

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның девискээринче шургүп кирип келген израиль шериглер чурттун мурнуу районнарын кагган чорутканының үгайын ливан шериглиң командылал чери дыңнаткан. Израиль агрессорлар сентябрь 17-де ливан шериглериң ышкыры шаап халдаашкынынга шылаттпайн, кежээликтей апарганда камгалаттынып тургулааны Бинт-Джбейль болгаш Айтарун деп черлерни кагган, дезип чорупканнар.

Солунда бижиттинген баштайгы түнелдерден алырга, Ливанның хамааты чөнүүнүң иштинден 100 ажыг кижи өлген азы балыгланган. Экелекчилерниң үүлгедиишкиннериниң түңнелинде 150 хире бажыннар, көвүүрүглер, оруктар үрелгилээн.

Американчыдылгага удурланыышкыннар

ОТТАВА. (СЭТА). Амыдыралды америк аян-шинчилиг болдурар чүткүлдүң күштелип турарындан Канаданың экономика, культуразының хамаарышпас чоруун камгалаарының ажытырыгларынга Эдмонд хоорайда ажыттынган «Хамаарышпас Канада дээш комитеттин» баштайгы политиктиг конференциязының киржикчилери кол кичээнгейин салып турар.

Конференциянын киржикчилери Канаданын профэвилелдерин болгаш университеттерин американчыдарының күштелип турарын айыткан илеткелдерни чугаалажып эгелээн. Профэвилелдерниң беш кежигүн бүрүзүнүң-не үжү АКШ-тың салгарыгга холгаарлаткан «улустар аразының профэвилелдерн» дээр организацияларга бактаан турар. «Ол профэвилелдернин кежигүннерин контрользаарын Вашингтонза, Детройтте, Нью-Йоркта ийикпе Чикагога штаб-бажынардан боттанарыпт турар» деп, ол илеткелдерни бирээзинде демдеглээн. Канаданың профэвилелдерин америк холгаарлаашкыдан камгалаң алган турарын Канаданың экономиказының хамаарышпас чоруу негеп турар деп, конференцияның киржикчилерн демдеглээн.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). АПО агентилел Куавгчи чоок-кавыынга 82 хонук дургузунда тулчуушкуннарның түңнелин үндүрбүшаан, ол хуусаа дургузунда патриоттар боттарының мурнунда сорулгазын күүседкенин демдеглээн.

Июнь 28-тен сентябрь 16-га чедир патриоттар дайзынның 24 муң солдаттарын болгаш офицерлерни, оон иштинде 11 муң парашютистерни, 12 муң далайның чадаг шериглерни чыскаалдан үндүргеп. Ол ышкаш дыка хөй самолёттарны, танкыларны, аар үгер бооларны, дайынчы судноларны, бронетранспортерларны база узуткаан.

Кол-кол шыгыы тулчуушкуннар ам топ ырык кыдынында болгаш Модук. Бато хоорайлар девискээринде чоруп турар. Модуктан 1,5 км черде чугула шериг баазазын патриоттар эзлеп алган.

Камбоджанын патриоттарының пномпеньчи аг-шериглерге удур шудурту тулчуушкуннары Меконг хемниң кыдынында боол турар. Пномпеньнин шериглери улуг чидириглерге таваржып турар. Патриоттар бир чугула шериг баазавын база эзлеп алганнар.

Сирияның болгаш Ливанның чурттакчылыг черлеринче израиль умар үүлдүң халдаашкынныңарының урмуктары — үрелген хей-хей бамыңнар, өлүрткен, балыглатканнар болган, оларның хей нуруузу херээженнер болгаш уруглар боол турар.

Сирияның девискээринде Дамаск чоогунда Аль-Хамма, Голан шаттарының чөөн талазында Мзейриб деп чер, чурттуң мурнуу талазында Аль-Кафр, далай эрик навызының девискээрлери бомбалаашкынныңарга, ракета бооларынарынга таварышкан.

ЧУРУКТА: Аль-Хамма бомбалаашкын соонда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоочуннар дугайында сөс

ОНУ ЧОН ХҮНДҮЛЭЭР

1945 чылдан бээр Ленинчи партияның кежигүнү, 1939—1940 чылларда ак финнерге удур түлчуушкундан эгелээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында совет шериглернин 1945 чылдың майда Берлинге тиилелгелиг шаап халдаашкынынга чедир тулушкан маадыр танкист, амгы тайбын үеде инженер Игнат Иванович Горбуновтуң дугайын чугаалаар бодаан кижи мен.

Бүргег, сооксумаар, күскү хүн турган. Кедээр делгем шатта хоор сарыг тараалар аразында комбайннар карангайлыр шуужуп, машиналар буруулаыр маннажып чорун турлар: дүжүт ажаалдазы изиг түлүк.

— Сооксумаар, шала-ла хирелиг күс-түр ийин бо. Ынчап тургаш, донат дүжүттер болду бе— деп, Игнат Иванович сагыш човап чугаалайдыр.—Тараа чаагай-даа болза, амдыызында дыка чиг-дир. «Кызыл тук» совхоотан бадып келдим. Тараа ындыг болду.

Хоочун тараажының сеткилсагыжының дүвүреп чоруурула чоп. Тывanың агаар-бойдузунуң аажызын ол эки билир. Тывага барык үжен чыл ажыр ол чурттап турар. Ол үр чылдарның иштинде анаа кандыг ажыл-оналда, албан-үлээлге күүсетпээн дээр. Дайынны тиилелгелиг дөскан башталгы тайбын чылында, ынчаардагы Сарыг-Сеп МТС-ти каш чыл улаштыр эргелекчилээн, оон соонда механик, районнуң көдээ ажыл-агый эргелининiң кол инженери, а ам «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырынын тудуг мастери.

Техниканга оон хандыкшылы 1939 чылда Москвага танк училищезинге өөренип турда эгелээн. Дайынның дошкун чылдарында түүл-бүүр техниканы башкарып, аңаа мергежиир үлүг аңаа база онаашкан, а ам инженер, билбес, башкарбас техниказы чок.

Боогунгу бо бодүүн ишчи кывганның чугаакыр, ажык сеткилиг, буянныг сеткил-биле чугаалаан башгайгы-ла сөстери, эргелиг көйүүжү кижини бодунче хаара тудуп келир, оон дугайын, эрткен амыдыралчы оруун бодап чоруурга, мындыг эскерт чок бодүүн ишчилер чырык чер кырынга кежиктиг амыдыралды тургүзүп турар-дыр ийин деп бодаал оларга чоргааралды хайындырып, сеткил-сагышты чылыктырып келир.

— Пенсияже үнген дээр. Ам-даа ажылдавышаан силер бе, Игнат Иванович?—деп, оон айтырдым.

— Кырыырым кайда боор ийик. Ам-даа мөге-шыырак, кан-кадык мен ийин. Бо чылдың сентябрь 3-те мугур алдан харлап, пенсияже үнүүмеедаа, ажылдаксаарым келирдир. Хеймер кызым ортумак школа доозуп турар. Уругларымга ам-даа дузалажып, эртем-билигге өөредип, амыдырал-чуртталганын ак оруунче үндүрүп каакаар-дыр мен.

Амыдыралга өөрүшкүлүг, изиг чүткүлдүг кырганның сөзүн дыннап-ла чоруксаазы келир. Бистин кыска ужуражылгавыстың үезинде безин ол менээ дайын, амыдырал-чурталга дугайында хей-ле бодавылдырын, сүмелерин, бирге кадыг-дошкун, бирге каттырышчыг, мунгаранчыг-даа ужуралларын төөгүп кларты.

Совхоз төвүнге хап келген бис. Салбырның бир бригадазы анаа тараа кургадып, арыглаар пункт тудуп турган. Дүжүт ажаалдазы орту кирип, төп шанда чаа дүжүттүң тараазы дола берген. Пунктуну бөгүн-даарта ажыглалга киирер дээп ажыл-иш дайыккан. Ындыг үеде, ол бригадага ажыл-агыйның мастерскаязынлан пунктунуң дериг-херекселдерин дажыглап алыр трактор тергежигежи кончуг чугула апарган. Ынчалза-даа бригадир ону негеп, совхоз директору эш Малышевти сыырыгдадып турза-даа, артык тергежигештер херек кырында бар турда-ла, ону бээринден ойталаан. Оон ужурундан салбырның үгектиг сентелге машиназы болгаш автокраны дүшше чедип анаа турган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуу чайладырынга шыңгыы кижинин, коммунистиң шиитпирлиг сөзү чогум-на аңаа негеттинген. Игнат Иванович директор-биле чугаалашкан, оода бир тергежигештен механиктерге бээрин негеп шыдаан.

Чүүл-бүүр аар чүктерни, техниканы хол-биле чүдүрүп, дужүрүп турар аар, шүүдедиг ажылды көрүп эрткен хоочун инженер-биле кады турган, күчүлүг чаа автокранны заводтан чаа эккелген, шарып болуктээн аар демир кежектерни тергеге оон чиик-чиик көдүрүп, эптей салып, таарыштыр чүдүрүп турарын көргеш, магалап турлувус. Амгы депшилгенин маны ындыг узак, ажыы ындыг улуг. Ажыл шагының төнчүзүнге чедир арткан ийи-ле шактың иштинде ол бригада кежектер дажыглаар ажылын бүдүрүп апкан.

Ажыл доозулган соонда, Игнат Иванович мээн-биле байырлашкаш, совхоотан өөрүшкүлүг хап чоруптуу. Оон оруу район төвүнче—аалынче эвес, а Каваа-Даглардың делгем шаттарында хову турлагларынче углашкан. Оон боттуг ажык-дузазын, үнелиг аргасүмезин ында база-ла хей тараажылар, механизаторлар манап турар.

Ажылы ындыг чай чок хирезинде, коммунист Игнат Иванович аныяк салгалы, чону-биле ужуражып, чугаалажырындан, ужуражылга, кежээлерге киржириниден кажан-даа чажам дивес.

Каа-Хемнин кайы-бир школазынга азы көдээ клубунга өөреникчилер, аныяктарбиле ужуражылгаларга ол эптн-ле киржип, кызыл партизаннарның, фронтучу човаан кижилерниң, күш-ажылдың алдар-сураглыг кижилериниң салгадан салгалче дамчып келген эки чанчылларының дугайын чугаалап берген турарын бе-ла көрүп болур.

Ам. ДАРЖАА.

ОЛ — СЭЭҢ БАЗА КОРАБЛИҢ

ВЛКСМ ТК-ныҢ секретариады маадыр комсомолчуларыҢ адын эдилээн судноолар тударынга аныяктарныҢ шефтээри чамдык болуушкуннардан эгелээни төөгүлүг. Богун ол болуушкуннараны сактып чугаалаза чогуур.

1964 чылдыҢ июль 18. Латвия чуртуг ийи бичии уруг — Оля болгаш Оля Цепляс олар АдмиралтействоуҢ судноолар тудар заводунуҢ аныяктарыныҢ чалаанын боогаар Ленинградка келгеш. Пароходтар тударывга ажыглаар демир-дес чыгаа дэш тывыскан турасказал белектерин алгаш, олар судно тудуп жуларынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлерниҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлерниҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1969 чылдыҢ октябрь 1. Шүлүкчү Владимир МаяковскийниҢ дүмбазы — Л. В. Маяковская — аныяктарныҢ эргим өнүүг. БоттарынаҢ ажыглаттынар ус-хуна эрткен «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» деп корабльдериҢ ажыглалдан үнер дээ бергенин дыцнаап, база ындыг аттыг чаа корабльдер тудар демир-дес чырывын ол маадырларныҢ аттарын эдилеп турар школада пионер отрядтарыныҢ уругларын Л. В. Маяковская кыйгырган.

1970 чылдыҢ май 19. АрхангельскиниҢ 4 дугаар школазыныҢ Александр Матросов аттыг отрядыныҢ уругларынга пионер организациязыныҢ торуттунген хүнүнде субботниктеп үнгеш, ол маадырныҢ адын эдилеп чаа судно тударынга баштайгы 5 тонна демир-дестиг чыгган.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1969 чылдыҢ октябрь 1. Шүлүкчү Владимир МаяковскийниҢ дүмбазы — Л. В. Маяковская — аныяктарныҢ эргим өнүүг. БоттарынаҢ ажыглаттынар ус-хуна эрткен «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» деп корабльдериҢ ажыглалдан үнер дээ бергенин дыцнаап, база ындыг аттыг чаа корабльдер тудар демир-дес чырывын ол маадырларныҢ аттарын эдилеп турар школада пионер отрядтарыныҢ уругларын Л. В. Маяковская кыйгырган.

1970 чылдыҢ май 19. АрхангельскиниҢ 4 дугаар школазыныҢ Александр Матросов аттыг отрядыныҢ уругларынга пионер организациязыныҢ торуттунген хүнүнде субботниктеп үнгеш, ол маадырныҢ адын эдилеп чаа судно тударынга баштайгы 5 тонна демир-дестиг чыгган.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1969 чылдыҢ октябрь 1. Шүлүкчү Владимир МаяковскийниҢ дүмбазы — Л. В. Маяковская — аныяктарныҢ эргим өнүүг. БоттарынаҢ ажыглаттынар ус-хуна эрткен «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» деп корабльдериҢ ажыглалдан үнер дээ бергенин дыцнаап, база ындыг аттыг чаа корабльдер тудар демир-дес чырывын ол маадырларныҢ аттарын эдилеп турар школада пионер отрядтарыныҢ уругларын Л. В. Маяковская кыйгырган.

1970 чылдыҢ май 19. АрхангельскиниҢ 4 дугаар школазыныҢ Александр Матросов аттыг отрядыныҢ уругларынга пионер организациязыныҢ торуттунген хүнүнде субботниктеп үнгеш, ол маадырныҢ адын эдилеп чаа судно тударынга баштайгы 5 тонна демир-дестиг чыгган.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

«Комсомолчу» судноолар тударынга аныяктарныҢ шефтээри чамдык болуушкуннардан эгелээни төөгүлүг. Богун ол болуушкуннараны сактып чугаалаза чогуур.

1964 чылдыҢ июль 18. Латвия чуртуг ийи бичии уруг — Оля болгаш Оля Цепляс олар АдмиралтействоуҢ судноолар тудар заводунуҢ аныяктарыныҢ чалаанын боогаар Ленинградка келгеш. Пароходтар тударывга ажыглаар демир-дес чыгаа дэш тывыскан турасказал белектерин алгаш, олар судно тудуп жуларынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1969 чылдыҢ октябрь 1. Шүлүкчү Владимир МаяковскийниҢ дүмбазы — Л. В. Маяковская — аныяктарныҢ эргим өнүүг. БоттарынаҢ ажыглаттынар ус-хуна эрткен «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» деп корабльдериҢ ажыглалдан үнер дээ бергенин дыцнаап, база ындыг аттыг чаа корабльдер тудар демир-дес чырывын ол маадырларныҢ аттарын эдилеп турар школада пионер отрядтарыныҢ уругларын Л. В. Маяковская кыйгырган.

1970 чылдыҢ май 19. АрхангельскиниҢ 4 дугаар школазыныҢ Александр Матросов аттыг отрядыныҢ уругларынга пионер организациязыныҢ торуттунген хүнүнде субботниктеп үнгеш, ол маадырныҢ адын эдилеп чаа судно тударынга баштайгы 5 тонна демир-дестиг чыгган.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

1971 чылдыҢ октябрь эгезин. Москванын 384 дугаар школазыныҢ Зоя Космодемьянская аттыг отрядыныҢ пионерлери болгаш комсомолчулары кап-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниҢ Москва хоорай комитединиҢ шефчилер чаа судно тударынга ийи борбак бичии демир тутсуп бергеш. Ол демирлериҢ кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижип каан. Адмиралтейжилер пионерлериҢ экелгеш ол демирлерин чаа-чаа тудуп эгелей бергеш корабльдиҢ даштыҢ шывар демир додарынга тыштыр дүмбаалап каан. Ол суднову совет аныяктарыҢ эҢ баштайгы удуртукчуларыныҢ бирээзинге ол-дар кылдыр ооҢ ады-биле адаан.

Маадыр-комсомолчуларыҢ тураскаалын моңгежидер талазы-биле аныяктарныҢ патриотчу чугула ажыл-ижиниҢ кол-кол үе-чадалары ындыг.

ССРЭ-ниҢ тургустунганыныҢ 50 чыл ооҢга алдар болдурган социалистиг чарыштыҢ мурнакчылары — аныяк корабльчилериҢ эртирер деп турар ужуражыышкыны ажыл-ишчи болуур. Судноолар тудар аныяк ажылчынвар-ла «Океан» заводтуҢ комсомол организациязы-биле таныжыр, боттарыныҢ будурулгего чедиишкиниҢ ажылдап турарыныҢ «чажыттарын» мурнакчы дуржулга өөренип турарларга тутналап боор.

Шинчаага сентябрь 23— ажыл-ишчи десант хүнү. УжуражыышкынныҢ киржикчилери — судноолар тудар заводтарныҢ толээлери чуртуҢ бүтү будуңнарындан келир. Олар ол хүн ажылчын хептерян кетжеш, кургаг чүктер дажыглаар «Зоя Космодемьянская» судноуҢ тудуунче ажылдап үнер.

Делегей океанныҢ кайгамчыктыг делгемнеринче удаваас кончуг чараш 10 корабль эжиндирип үнер. Комсомолчу-маадыр — орус Зоя Космодемьянская биле Александр Матросоотуң, украин Парфентий Гречавойнуң, белорус Вера Хоружаяның, армян Унап Аветисяннып, казах Изгут Айтыковтуң — Торэлн чуртуу — Совет Сопиалистиг РеспубликаларныҢ ЭвилелиниҢ хостапгазы, хамаарышпаас чоруу дэмп амы-тыныҢ бергеннеринден, бистиҢ чуртувустун өске-даа национаплардыҢ оолдар, кыстарыныҢ аттарын ол корабльдериҢ ханаларынга тодаргай көскү бижээн турар.

Муң-муң комсомолчулар болгаш пионерлер оларны көргеш, чоргаараалдыы-биле чыча дээр: «Ол мээң база кораблим. Ону тударынга мен база киришкеп мен».

А. ШЕСТАКОВСКИЙ,
СЭТА-ныҢ корр.

Москва.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕ

Совет школаныҢ өөредилге-кижизидилгелиг ажылы интернационалчы кижизидилгебиле сырый холбашкан. Чүге дээрге янзы-бүрү нацияларныҢ бичии чаштарын интернационалчы идеяга кижизидип турарывыс школа бүрүзүнге уругларныҢ коллективин улам быжыглап, быжыг пайралды төрүттүндүрүп турар. Интернационалчы кижизидилгеге хамаарыштыр Н. К. Крупская мынча дээн: «Интернационалчы кижизидилге хүн бүрүнүң херээ болур. Кижизидилге ажылы оон-биле сырый холбаалыг».

ССРЭ-ниҢ тургустунганындан бээр 50 чыл ооҢ хүн эртикен тудум-на чоокшулап орар. Чаңгыс ог-буледе чуртталып турар хостуг улустарныҢ эҢнайыралыг көргүскен чижектерин бистиҢ амыдыралывыстан хөйнү көргүзүп болур. Бисте ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар болгаш күшажылчы интеллигенция, чаңгыс иениҢ төлдери дег, быжыг найыралыг бир дем-биле чуртталып, ажылдап турар.

Эрткен өрткче хая көрүп, ТываныҢ төөгүзүнге хамаарышкан интернационалчы кижизидилгеге ажыглаар чамдык материалларны база чок деп боолбас. ТываныҢ чаагай келир үези, бөгүнгү кайгамчык амыдырал-чурттаганы чаалап берген орус, тыва болгаш өске-даа кижилерниҢ маадырлыг чоруктарын, ажылхеректерин төөгүден өөренири дыка ажыктыг дээрзи-биллингир. Чижээ, Курседи, Кравченко, Шетинкин, Бесиалов даэш, өскелер-даа ТываныҢ төөгүзүнге балалбас исти артгырганнар. Оон төөгүзүн эки билир төлээде, «ТываныҢ төөгүзүнде» «Орус чон-биле экономиктиг харылзаалар» деп эгени үстүкү класстыҢ өөренүкчилериҢге тодаргай өөредее солуп болур. Бо талазы-биле класс удуртукчулары, төөгү башкылары боттарыныҢ өөредилге-кижизидилгелиг планнарынга «ТываныҢ төөгүзүнден» өске-даа аңгы-аңгы солуп айтырыгларны киирип, оны уругларга өөредиир черле артык эвес.

Кызыл хоорайныҢ № 7 школазында бо талазы-биле ажыл эки. Бо школада 700 өөренүкчи бар. Оларны 35 башкы өөредип, кижизидип турар. Шында 12 башкы улус чырыдыышкынының тергиннери деп бедик атты чедип алган, уругларны быжыг билиглер-биле чепсеглеп турар. Ук школада интернационалчы кижизидилге ажылыныҢ дугайында өөредилге эргелекчизи Мария Михайловна Фирсова-биле чугаалашкан бис. Ук айтырыгже чыл бүруде чугула кичээнгейни доктаамал салып келген. ШколаныҢ комсомолчулары, пионерлери явилелдешкен республикаларныҢ школачылары-биле сырый харылзаалыг. Тус-тус республикаларныҢ культуразының, экономиказының дугайында хөй чүүлдерни хамаарышкылаар. Ооң иштинден лекторларныҢ секциязын ап көрээл. Мында 17 өөренүкчи идепкейлиг лекторлар апарган. ОларныҢ тематиказы — В. И. Ленин, ССРЭ, пайрал дугайы. Бо темаларга хөй лекцияларны номчуттунган. Эң-не идепкейлиг лекторларга 9-ку класстыҢ өөренүкчилери Наташа Филиппова, Диамара Соинова хамаарыжыр. Олар ССРЭ-ниҢ улустарынын пайралының дугайында солуп лекция, беседаларны эге класс өөренүкчилеринге хөй удаа кылган. Ындыг лекциялар, беседалар өөренүкчилерниҢ сонуургалын кедүрген. Ынчангаш оларныҢ иштинден лектор болур күзелдиглер хөй. Оларны белеткээш, лекторлар секциязынга хүзээп алыр ажыл калбаргай.

«Советтер чуртунуң республикалары беш чылда», «Эң-сеткил каттыштырылгазының митингилери», «Тайбың дээш аныяк демиселичиннии неделязы» деп кежээлер бедик деңнелге эрткен. ОларныҢ өөредилгелиг болгаш кижизидилгелиг талазы бедик. Хамык ужур-тө кежээлерге өөренүкчилерниҢ киржилгелиг калбак болганындан оларга улам солуп эрткен.

Эге класстарга «Бистер — Совет чуртуҢ уругларывыс бис», «Мээң Төрээн чуртум ыйнлейлиг чылда» деп түскэй стендилерни кылыр. Оон аңгыда бо өөредилге чылында «ССРЭ-ниҢ улустарыныҢ быжыг пайралының айыы» эртирери планда киргеп. Анаа белеткел амыгаштап эгелээн. Тус-тус отрядтар аңаа чүүү кылырын хүлээнип алган. Пионерлер оруунуң бо талазы-биле ажыл-ишке чыдыг-тыг бодап турар. Оон аңгыда «Пайрал кежээзи» деп дыштанылга кежээнин эртирери школаныҢ өөредилге-кижизидилге планында көрүлгеп.

ӨөренүкчилерниҢ интернационалчы кижизидилгезин бедик деңнелге тургузар дээш школаныҢ парторганизациязы шүүлүргү ажылдап турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

УРУГЛАРГА ТООЛЧУРГУ ШИИ

Араб улустуҢ «Муң болгаш чаңгыс дүн» деп тоолунга үндезилээш, уругларга таарыжыр шинни Н. В. Гернет чогаадып тургуснан. Ону «Хуулгаазын лампа» деп адаан. Мосивада ойнаарактарныҢ эстрада театрыныҢ ол шиизи бисте аалдап келген. Ойнаарактар шиизинде шупту беш кижи киржип турар, оларныҢ күүселдери уругларга кайгамчык-ла солун. Оларбо талазы-биле тускай театр школазын дооснан. Тоолчургу шинни республиканыҢ хоорай, суурларында уруглар сонуургаарлар.

«Хуулгаазын лампа» деп шиидеАладдинниҢ ролюнда А. Мясников, даҢгына — И. Буняева, Визирь-Султан — З. Тюгай, Зейнаб — Н. Селихова, АладдинниҢ авазы — А. Гуськова олар тус-туста бичии кижилериҢ сеткил-сагыжынга таарыштыр онза-ла солун ойнап турар. Ук шииниҢ уран чүүл талазы-биле удуртукчузу — А. Гуськова. Солун шинни көрүп, сонуургакар, уруглар.

Т. КОЛ.

ЧУРУКТА: «Хуулгаазын лампа» деп ойнаарактар шиизинде Аладдин болгаш даҢгына.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БойдустуҢ техникага сүмелери

⊙ Дельфиннер шинчилээн эртемденнер ⊙ Чайганыр шимчедикчилер чажыды ⊙ Трансуран бүдүмелдериниҢ чаа шынарлары ⊙

* * *

Сентябрь 18-те ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында чогаадылга болган ажыдыышкын херектериниҢ КомитединиҢ хуралынга эртем талазы-биле улуг ажыдыышкыннар кылган болук эртемденнерге дипломнарны тывыскап.

Шинчээчилер С. В. Першинге, А. Г. Томилинге, А. С. Соколовка кит хевирлиг дириг амытаннар чакпаларыныҢ чайгаар шимчеп, башкартыларыныҢ мурнунда биллиннмейн турган болуушкунун ажытканы дээш дипломну тывыскан.

Дельфиннер болгаш киттер суггa дыка дүрген аппин, шимчээр кайгамчыктыг шынарлыг. ОларныҢ бойдуетун чаагай хөйраалы — чакпаларын дыка таарымчалы ажыглап шыпаар болганнар. Чогум-на оон ужурындан эртемденнер оларныҢ чакпаларының онза тургузуун болгаш шимчээшкинин кызымаккай шинчилеп көргеннер.

ШинчээчилерниҢ ажыдыышкыны улуг ужур-дуралыг. Чижээ, келир үеним онза тургузулуг шимчедикчи-моторларны кылып тургузарынга оларныҢ чакпаларының эптигаалдек шынарларын ажыглап болур.

ССРЭ-ниҢ Эртемнер академиязының физиктиг химия институдунуҢ эртемденнери П. И. Кротка, А. Д. Гельманга, М. И. Мефодьевага нептунна болгаш плутония дээр трансуранныҢ бүдүмелдериниҢ мурнунда биллимейн турган шынарын ажытканы дээш база ажыдыышкын дугайында херечилел — дипломнарны тывыскан.

А. ПРЕСНЯКОВ. (СЭТА-ныҢ корр.).

Москва.

ТЫВАНЫҢ МӨГЕЛЕРИ АЪТТАНЫПКАН

Хостуг хүрешче Россия Федерациязының бирги черн дээш, Дагестан АССР-ниҢ майысылазы Махачкала хоорайга болур маргылдаага киржир эргени Тываның үш мөгези алган.

48 килограмм деңзиге ССРЭ-ниҢ спорт мастеринге кандидат Вадимир Седип-оол, 52 килограмм чедир деңзиге чоокта чаа Кемерово хоорайга Александр Ивенницкий аттыг шаҥнал дээш Бүгу-эвилел маргылдаазынга киришкеш, бирги черни алган спорт мастериниҢ нормазын иүүсөткен Чөппек Болат, спорт мастеринге кандидат Александр Чүлдүм (57 кг) хүрежип, Олар ов улуг маргылдаага киржири-биле чорупкан.

МУРНАВЫШААН

ВОРОШИЛОВГРАД. (СЭТА-ныҢ корр.). Футбол талазы-биле чуртуҢ бирги черн дээш маргылдаанныҢ мурнуку олурууда чорун турар команда —ВорошиловградтыҢ «Заря» сентябрь 18-те ЕреванныҢ «Арарат» деп эҢ ыыраак командазын 4:0 санга (1:0) удуп алган. Бөмбүктү Елисеев, Кузнецов, Семенов, Журавлев олар киир тепкеннер.

«Заряның» футболистери чаярбн ужуралыылыкындан 29 санны алгаш, маргылдаа таблицазынга база катап бирги черже үнген.

ДУЗАЛАП КӨРҮҢЕР, КИЖИЛЕР

Торький хоорайныҢ чаа районнарыныҢ биразынге хеп-хенертен бүүр бөстүп келген. Оон соонда бичии бүүржүгаш арай бөөрда кылаптап, бүттары сиринейнип чораан. Ол эдептиг пешкилерни сонуургаан чон эндерлип келген. Бүүр гажок ожүм чораан. Бүүржүгажы аар балыгланы бааргe, иези эдертип алган, кижилерден дуза дилеп келгени ол.

Кижилер дораан-на хемчегни апкан. Удаткан чок мал эмчиди Э. Ю. Рожкова машиналыг чедип келген.

— Харалаан чоор. бүүржүгаштың амы-тының камгалап шыдавас-тыр бис. Хөөкүйлер хөлүн эрттир озалдап келгеннер-дир. Бичии амытан тавыландыр сынган төш кырынче шүрай берген боор, таптыг-ла чүрек чанында ханы балыг бар-дыр — деп, Эльвира Юрьевна чугаалаан.

Амы-тынга айыыл халдап кээрге, аннар безин кижилерден дуза дилеп, ол дег сагыш човаачал чүве чок деп билири кайгамчык. Бо таварылганың болган черинден ырак авесте, Ильиногорскинин хаван азыраар комбинадында «азыралып» турар болдуг кыс алыг бар. Олар эртенген арыгдан дескеш, кижилерге келгеннер. Кажан удус долганың кээрге, алыг безин удурланмаан-даа.

— Мында кижи элдепсинев чүү-даа чок — деп, чугаалаан. Э. Ю. Рожкова уламчылаан: — Дыка хөй чылдарда бистиҢ киргизисте диргиг амытаннарны эмнеп, хайгаарап келдим. Эң-не каржы, кара сагыштыг амытанвар — парлар, арамыннар, пантералар безин кижиден эки түүлүг дидаярын билир боор-дур. Оларга дузалыг чүүлүг кылырга, олар база кижиге ээлдек, бүрүн бүзүрелиг илередирлер. Араатан аннарга эдээн хөй кезиишкиннерим наркоз чокка кылгыладым. Оларга зарышкылыг-даа болза, боттарынга ажыктыг, эмнеп турар деп билирлер. Бирде катап ийи пар херишкеп, конгуг чараш Багира дээр парның бир талакы быктындан дыка үлүг эттэ оя соп октапкан. Кажан оон балыын парып келиримге, ээлдек кылаптап келгеш, балыг черин доген кээр...

Ан-меңнн хайыра чок кыраныга удур хөй-хөй хоойлудурумну кижилер үнүдүүп турар. Ол байдалды диргиг амытаннар база билип, кижилерже экини күзеп чедип кээп турары ол.

«НЕДЕЛЯДАН».

Шыдыраачылар кошкак ойнаан

Чигория аттыг кубок дээш команда талазы-биле СибирьниҢ шыдыраа маргылдаазы Красноярскиге болуп эрткен.

Команда бүрүүзүнден тос кижи киришкеп. Бирги черни алыр дээш шыдыраачылар шыптыы ойнаан. Бирги хелге крайларның, автономнуг республикаларның, областарның чемпионнары ойнаан, оларның арааныга спортчу демисел эге чидиг болган. Тыва АССРниҢ чемпионну, спорт мастеринге кандидат Николай Шагиган үшкү-дөртку черни эзээн.

Тывадан бирган оон өске шыдыраачылар чедишкин чок ойнаапнар. О. Бегзя биле В. Лукинов ийи гиилелгени чедип алган, өскелериге уттурган. Х. Ондар, Л. Мохов, З. Ооржак, С. Оюн, Л. Кендеп олар шуптузунга уттурганнар.

Команда талазы-биле бирги черни НовосибирскиниҢ, ийи-гиини — КрасноярскиниҢ командалары эзээн. Тываның шыдыраачылары соолгу — чедиги черни алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Малышок». Уруглarга дамчыдыгга. 19.20 — Уруглarга фильмнер. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Телефильм. 20.25 — «Сээн кырыңда кежээ». Дамчыдыгга. 21.35 — «Чайгы элчеттар». Телефильм. 21.40 — Телемедээлер. 21.50 — Чарлаалдар, реклама. 21.55—23.00 — «Голосеев армы». Телефильм-шиа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ачаар

Богун республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Мүнүүр-барыын угланышкыныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—11, өскелеринге 11—15 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 10—12 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ас-кежикче орүк» (1-ги, 2-ги көскөтери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бешки «Бээн келген оол» 15.00, «Мээң ыяктылым, Вальпараисо» 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «ДжельтмэнниҢ чедишкиннери» 15.00, 18.30, «Инженер-эвилелдиҢ баштыңчылыы» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оттуг көкпалар» 9.00, 10.50, 12.30, 14.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Ак-Туруг көдээ Советтиң ажылында четпестерни илеткен чагааны хынап көөрүбиле Улуг-Хем райкуускомунче редакция шилчиткен. Райкуускомнуң даргазы эш К. Маспык-оолдуң харылаазы болза:

— Көдээ бижыкчиниҢ илеткен четпестерин хыналда бүрүн бадыткаан. Көдээ Совет даргазы Х. М. Дамбуу) хөй-ниити организацияларынга улуртулганы ажыжидип эгелээн. Суурда улусчу дружинаның ажыл графигин тургускан, херээженнер чөвүлелиниҢ илеткелин күүскомга чугаалашкан, клубтуң ажылынче кичээнгейни угландырган.

Чаш-Талда инек кадарчызы Л. Л. Кыстай-оолдуң үргүлчү арагалаш, хулиганзыг үүлгедиглер кылып турганы шын болган. «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязы ол Л. Л. Кыстай-оолду ажылынан үндүрген.

МОСКВАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Москвада чер тургузуушкунуҢ инженерлериниҢ институду

ЗАОЧНОЕ ФАКУЛЬТЕТТИҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУҢ САЛБЫРЫНГА

студентилер хүлээп алырын чарлаа тур

КолхозтарныҢ болгаш совхозтарныҢ черлерин таарыштырар ажыглаарының телевидедерин кылыр, черни хоорайларга, үлетпүр болгаш өске-даа будуруге черлериҢге тускайлаар, күрүсиниҢ чер фондузуунуҢ үчүдүн болгаш таарыштырылгазын кылыр, геодезия ажылдарын болгаш топографтыг хемчээшкиннерни, көдээ ажыл-агый карталарын кылыр талазы-биле чер тургузукчузу-инженерлерни бетиткеп үндүрүп турар.

ИНСТИТУТКА КИРЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИШКИНИ

1972 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 15-КЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Долу оргумак эртемниг инженердери назы-тар кыыгаарлаашкыны чокка киреринге экзаменнерин дужаттырар.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРУНГА ЧОРУДАР БИЛДИРИШКИНГЕ КОЖАР ЧҮҮЛДЕР:

1). Оргумак эртем дугайында документ—боду-биле.

2). Дээди өөредилге черлеринге кирер характеристика. ССРЭ-ниҢ Чөвүсектиг күштериндеи халашкыннар — партиг кезээниҢ командылалында характеристика.

3). Эмчи шылыгдааш (№ 286 маныктаар).

4). 4 фото-чуруктар (3х4 хемчээлдиг, борт чок).

5). Күш-аажыл дептериндеи азы колхозчуның дептериндеи үшта биижидилге (будуруге чери азы колхоз баштаар черн оларның шынызыдар үжүлгүт).

Институтка киреэрер математиказа (биижимел болган аас-биле), физиказа (аас-биле), орус дылга болган диктеттерге (биижимел-биле) шылгалда дужаар.

КИРЕЗИНИҢ ШЫЛГАЛДАЛАРЫН МОСКВАНЫҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ ИНЖЕНЕРЛЕРИНИҢ ИНСТИТУДУНГА БАРЫҢ. 1972 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ БОЛГАШ 1973 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ АЙЛАРЫНДА ДУЖААР УЖУРЛУГ.

Институтка кирер саналгарм— 1973 чылдың февраль 1-деп 15-ке чедер.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Москва хоорай, К-64, Казакон кудумчузунда № 15 бажың, Москванын чер тургузуушкунунуҢ инженерлериниҢ институду.

Заочное факультеттиҢ хүлээп алышкын комиссиязы.

Телефон № 26—59—79.

Солуурганы айтырыгларны дараазында адреспен биливп болур: Кызыл хоорай, топографическая кудумчуда № 4 бажың, телефон № 31-60.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1973 чылдың парлаага чагыдылгазы чоруп тур. «ШЫН» солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ:

чылда—6 рубль, алды айда—3 рубль.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырел киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылдагый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 Телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00708.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделгеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 21 ЧЕТВЕРГ № 223 (8291). арган 2 ион.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **61.751** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 56,1 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	30548	51,8
БИИ-ХЕМ	13000	3958	30,4
КАА-ХЕМ	27.000	19178	71,0
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2712	48,6
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	829	16,8
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	4151	83,0
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	206	15,8

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртку сессиязы

Чоннуң эрге-ажыктарынга, ооң чаагай чоруунга

Сентябрьның 19-та хүнүң ажыглаарының талазы-биле эзимперия) ажыглаарын чогумчалыг болдурарыңче, ооң-биле чергелештир хемнерже агар сутлуг зоналарга сут талазы-биле таарымчалыг чурумну тургузарыңче утпаңгай турар үжүрлүг.

Сугларны ажыглаар талазыбиле күрүнеден чизе отчёдун кылын турар чурумну тургузарын ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелеттинге даасса чогуур деп, комиссиялар санап турар дээрзин А. В. Георгиев дыңнаткан.

Черниң үнүш-дүжүттүүн бедидеринче, черни мелиорастаар ажылче, хөрөңгүнүң үелиги, кужурлаттыры тулаалаңыры-биле демисежиринче ёдеринчи илеткелде улуг кижилгей салган.

Ылаңгыя, сайгарып культуржудар черлериниң учёдун органнаастарыг дыка эки-життингеп турарын негеп турар; кодаа ажыл-агыйга хамаарышпас хереглелдерге ажыглаар кылдыр чер хураатыңпаны-биле холбашкан когарел. чидириглерни эгиттирер чурум тургузары эргежок чугула деп комиссиялар санаан.

Чер иштиниң байлактарын чогумчалыг болгаш дескі ажыглаарын хандырары чугуле айтырыг боол турар деп, А. В. Георгиев чугаалаан. Ол талазы-биле чамдык чүүлдерни ам-даа кылбаан бис. Аңчактыг хой-хой казымал байлактарны казарда болгаш сайгарыш ажылдаарда хөй чидириглер болгулап турар.

Бойдусту камгалаарын күштелдиреринин болгаш ооң курлавырларын ажыглаарын экижидериниң хөрөңгө эртемниң ужур-дузалыг чугаалаап, хөрзүнериниң үнүш-дүжүттүүн бедидер. оларны үреликшиндеп камгалаар, черлерни сайгарып культуржудар, ыяш, балык, аңчыыр ажыл-агыйны чогумчалыг удуртуп баштаар, бокталыышкыдан атмосфера агаарын, сут делгеминиң камгалаар талазы-биле алыр хемчеглерни төлевилюор улуг чедишкинниг бооп турар деп депутат дедиглээн.

Ындыг болза-даа эртем шинчилелдериң организастаары черле чаңыс адырыын эргежыктарын барымдаалаарыбиле кызыгаралттынар болгаш бойдуста бар турар, варын холбаалаарны, кур бир байлактарның өскелериниң өскерлеттингеп барымдаалавайн турар. Бойдус комплекстерин ажыглаар талазы-биле шинчилел кылыр, бир байлактарны ажыглаарының өскелериңе салдарының ооренип көөр ажылды чоруудар, бойдус байдалын будалдырып чоруктарны болдурбас сумелерни төлевилээр, тускай эртем товуң тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көрзе чогуур деп комиссиялар санаан турар.

Органнастыг ең чугула айтырыгларның биргээ планнаашкын болгур. Бойдус камгалаар дугайын айтыр тускай коллекти улус ажыл-агыйының планнарыңга кииргеп, бойдусту камгалаар, бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглер комплекизин улус ажыл-агыйының адырларының министерстволарының, төп албан черлериниң, эвилелдешкен республикаларның айны-биле аңаа баш бурулгаар бүрүн айыткан турары эргежок чугула деп, комиссиялар санаан турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиялары ам бүгү аргаларыг берип турар дээрзин ол демдеглээн.

Индирде — Курск областа «Россия» колхозтуң кол агроному депутат **А. Н. Юшенко.** Чер ажылдакчылары бистерден хөрзүнүүн чаагай дүжүттүг болдуруп доктаамал хандырары пегеттинип турар деп, ол чугаалаан. А оны чедип алырда чер ажылының культуразы бедик депкелге турар ужурлуг. «Россия» колхозтуң тускай эртемниглериниң болгаш бүгү тараажыларының күжениишкиннери ыыжар утпаңган. Күрүнеден улуг дузазынга даянып турган, эртемниң болгаш муриакчы дуржулганыг чедишкиннерни ажыглавышпаан, черниң гектар бүрүзүнүң ажылдалын ажыглаар талазы-биле организастыг болгаш агротехниктиг хемчеглерниң бүдүн системазын бистиң ажыл-агыйывыска ажылдаң кылган. Ынчангаш ы ажылдың түңнели эки болган. Бо беш чылда тараажың ортумак дүжүдү гектарга оналаштыр 32 центнер, чигир свекланының — 339 центнер болган.

Ког национал байлак болур хөрзүнүү камгалаары бүгүлүсүчү сорулга болур. Черлик үнүш-дүжүттүр болуруп камгалаар талазы-биле улам боттуг хемчеглерни областың ажыл-агыйлары ап эгелеңгеп.

Дээ ажылдары кылып турда, электрә станциялары тудуп турда, чер, сут болгаш өске-даа курлавырларны ажыл-агыйжы эвес ажыглаалының фактылары ам-даа бар деп, депутат чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында үлетүрге ажылдарны айыыл чокка чорударып хайгаараарының болгаш даг хайгаарлының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы депутат **Л. Г. Мельников** сөс алгаш, бистиң чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң планызына дүүштүр ажыктыг казымалдарны тып ажыглаары доктаамал өзүп турар дээрзин дыңнаткаш.

Ооң-биле кады даг ажылдарының таарымча чок салдарындан черниң кырын камгалаар болгаш ындыг ажылдарны чорудуп турар чер участоктарын улам ыцай ажыглаарынга таарымчалыг кылдыр тургузарының айтыры онза чугула болуп турар, дээрзин оратор демдеглээн. Амгы үеде даг ажылдарын үнүш-дүжүттүг черлериң, ыыбааларның, аза-ыяптың болгаш өске-даа черлериң улуг поддеринде чорудуп турар. Ынчалза-даа ол черлерни катап тургузуп алыр талазы-биле хемчеглер ам-даа четпес алдының турар.

Мурнунда даг ажылдарын чорудуп турган тарылга болгаш кодаа ажыл-агыйның ажыглал черлериниң хөрзүнүн катап байлакшыткаш, катап колхозтар, совхозтарга дамчыдып бээрин министерстволар болгаш төп албан черлерге будүрүлгелерге тыядын планнап берип турар хүлээлгелиг дээрзин Л. Г. Мельников айыткан.

Фергана шыраазы Совет Эвилелиниң ең байлак болгаш ең чараш черлериниң бирээзи деп, Үзбекистанның Компартиязының Андижан обкомунуң бирги секретары депутат Б. Р. Рахимов болуунуң сананылыга чугаалаан. Бо

(Төпчүзү 2-ги арында).

КОМБАЙННЫҢ СООНДАН— АНДАЗЫННЫ АҢГЫСЧЕ!

Колхозтарга болгаш совхозтарга келир чылдың дүжүдүнүң үндезининиң бо күстеп-не магадылап эгелээр ужурлуг. Күзүн эки аңдарып белеткээн аңгыс чер маңна чугула ужур-дузалыг. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйлары «Межегей», «Кок-Тей», «Саяң», «Тинлелге», «Ок» совхозтарның, Тандыда — «Революцияның чалбыжы», «Коммунизминиң херели», Каа-Хемде — «Коммунизме оруу», «Ленинии оруу» колхозтарның дуржулгазының бергүзүп турарындан алырга, күзүн аңдарып каяа хөрзүнге ол-шык эки синер, чеминиг будумелер хөй болур, ооң түңелинде кодаа ажыл-агый культураларының дүжүттүг дыка бединр.

Ооң ашгыда, Тываның байдалдарынга күзүн аңдарган аңгыс чер бок үнүштер-биле, кодаа ажыл-агыйн үнүштериниң ыралакчылары-биле демисел чорударынга база таарымчалыг, тараапы аарыглардың камгалаар.

Аңгыс черни күзүн эрте аңдарарга улам-на эки. Сылое болгаш тараа культураларын ажаап ап эгелээрін билек-ле аңгыс аңдарылгазынче кирер херек. «Кок-Тей», «Межегей», «Тинлелге» совхозтар, Тандыда — «Революцияның чалбыжы», «Коммунизминиң херели», Каа-Хемде — «Коммунизме оруу» колхозтар чогум-на мичаар кылып турарлар. Ол ажыл-агыйлар аңгыс аңдарылгазын шагда-ла эгелээн. Ажаап алышпкынның баштайгы хүнеринде-ле комбайнчарның соонган аңдазыннар төрепчилээн тракторлар чардырып чорупкан. Совхозтардан «Межегей» — 2107 га, «Тинлелге» — 1575 га, Кодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязы — 1528 га, «Элегес» — 1032 га, «Коммунизминиң херели» колхоз — 960 га аңгысты аңдарып алган болгаш бо чугула ажылды чедишкинниг уламчылавышпаан. Ында механизаторлар аңгыс аңдарылгазын бедик шынарлыг чорудуп, кылыр ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Республикада ниитизи-биле 80 муң ажыг гектар шолдуң тараазын, кукурузазын, погаазын болгаш чаңгыс чылдыг сигенериң бүрүн ажаап алган. Ол черлер аңдарарынга белеп. Ынчалзажок республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында аңгыс аңдарылгазы ам-даа оожум темпилиг. Республикада ам аңдарган аңгыс чер 24,1 муң гектар биичиле ажып турар ажы планның 17,5 хуузу.

Аңгыс аңдарылгазының куду темпилиг чоруп турарының бир чылдагааны ажыл-агыйлар шолдерден саваңны ажаап алырын багай организастаанында. Саваң чайлаттымаан болганда, аңгысты канчап аңдарарыл ынчаш? Ындыг чорук «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Барлык», «Ок» совхозтарда. Барыын-Хемчиктиң — «Большевик», Улуг-Хемниң — «Х Улуг хурал», Бии-Хемниң — «Хадыг» колхозтарында бар.

Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйларында тракторларны аңгыс аңдарылгазында ажыглап турары четпес. Оон аңгыда «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг, «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарның агрономнары, удуртукчулары аңгыс аңдарылгазының шынарын хайгаарап көрбейн турар. Ол ажыл-агыйларда аңдарган черниң шыпары багай, агротехниктиг негелдерге дүүшпес: аңдарганы кыдыра, дыка хөй шолдерни оргалап каапкан. Ба талазы-биле бурууглыгларны ялередир, байдалды эдер ужурлуг турган, кандыг-даа хемчег албаннар.

Күскү аңдарылганың шынары — келир чылын чаагай дүжүттү алырының ең чугула негелдеэн. Ындыг турбүже үеттүде айыткан шыкаш ындыг четпестер өске-даа ажыл-агыйларда бар. Ол четпестерни ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери доп-дораан чайладыр хүлээлгелиг. Амгы үеде тараазы ажаатгыптан шолдерниң саваңын дүрген чайладыр, чүгле ындыг арга-биле аңгыс аңдарылгазын дүргедедир болур. Бо чугула ажыл парткомнарның, профбилел болгаш комсомол комитеттериниң база-ла кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Черни келир чылдың дүжүдүнге белеткевишаап, хөрзүнүү хат алырынга удур хемчеглерни база-ла боттандырар чогуур. Мурнакчы ажыл-агыйларда кылып турары шыкаш, ылаңгыя Улуг-Хемниң, Тандының, Чөөн-Хемчиктиң, Каа-Хемниң ажыл-агыйларынга аңгыс аңдарылгазының дилиндектей чорудар аргазын калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Бо үстүнде айыткан районнарга хөрзүнүү хат аяжок үрел турар. Оны болдурбас дизе, ол арганы неперегей ажыглаар херек.

Суггаттыг черлерге аңгыс аңдарылгазын база-ла соңгаарладып болбас, чүге дээрге, ол черлериң хөрзүнүнде олшак ам четчир болгай. Ынчангаш аңаа хөрзүнү күзүн белеткеп алыр херек.

Ам аңгыс аңдарарынга үе ең-не таарымчалыг. Ол ажылды октябрьның ортанга чедир кылып дооскан турар ужурлуг. Ынчангаш аңгыс аңдарылгазын дүргедедири-биле механизатор бүрүзү бүгү күжүн салыр херек.

Ажыл-агый удуртукчузу бүрүзүнүң агропом бүрүзүнүң хүлээлгезин болза, аңгыс аңдарар агрегаттарның ажылын ийи эзлчег-биле ажылдаар кылдыр организастап, аңгыс аңдарылгазында механизаторларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниң база чүгулаалап көөр херек.

Тоску беш чылдың ийи чылының күскү чер аңдарылгазын бедик организастыг, эки шынарлыг чорудуп, оон-даанын бүрүн күүседири — ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейиниге чер ажылдыгларның төлептиг белээ болур.

„СЕЛЬХОЗТЕХНИКА-72“ ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААН

Москваның «Сокольники» парыгында делегейниң «Сельхозтехника-72» деп делгелге улуг чедишкинниг болуп эртип турар. Делегейниң үзүрби ажыг чурттарының чүс-чүс фирмалары, бүдүрүлге болгаш организастаңга черлери амгы үениң кодаа ажыл-агыйының сайгарыңгай машиналарын, дериг-херексеглерин болгаш приборларын ында делгеп көргүзүп турар. Техниканың ол ең улуг делгелгезининг чүүлдерин 200 муң ажыг кижи сонуургап көргеп.

Сентябрь 19-та ол делгелгеге эштер Л. И. БРЕЖНЕВ, А. Н. КОСЫГИН, Ф. Д. КУЛАКОВ, Д. С. ПОЛЯНСКИЙ, М. А. СУСЛОВ, В. В. ЩЕРБИЦКИЙ олар барын чорааннар. Оларның-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. Н. НОВИКОВ, ССРЭ-ниң кодаа ажыл-агый министри В. В. МАЦКЕВИЧ, ССРЭ-ниң Садыгүлетпүр палатазының Президиумунуң даргазы Б. А. БОРИСОВ олар база аңаа чорааннар.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары Совет Эвилелиниң делгээн техниказын оваа кичээнгей-биле сонуургап көргеннер. Төөгүнүң кыска хуусаазының дургузунда чурттуң трактор болгаш кодаа ажыл-агыйының машина тудуушкуун үлетпүрү улус ажыл-агыйының бедик хөгжүдели-ге адыры апарганының дугайын ында тодаргайы-биле көргүзүп турар. Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның 300 хире үлетпүр будүрүлге черлери амгы үениң бедик будүрүкчүлүг машиналарының бир муң ажыг хевирлерин ында делгээн.

Совет удуртукчулар тракторларның, тараа кезер комбайнарның чаа-чаа хевирлери-биле, кодаа ажыл-агыйның өскедаа культураларын өстүрүп, ажаар чүүл-бүрү машиналарыбиле танышкан.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Полышаның, Румыниянын, Чехословакиянын, Югославиянын делгелгелерип база көргеннер. ЭДЧ-ниң Комплекстиг программазында көргенин ёзугаар кодаа ажыл-агый будүрүлгезиниң талазы-биле социалистиг экономиктиг интеграцияның артык күчүлүүн Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүшнери чурттарының делгээрлери тодаргайы-биле көргүзүп турар. Олар Австрияның, Великобританияның, Италиянын, Канаданың, АКШ-тың, Финляндиянын, Франсуинын, ГФР-ниң, Японияның болгаш өске-даа чурттарның делгээрлери-биле база танышкан.

Трактор болгаш кодаа ажыл-агый машина тудуушкунунуң министри П. Ф. СИНИЦЫН, «Сельхозтехниканың» Бүгүэвилел каттыжышкынының даргазы А. А. ЕЖЕВСКИЙ болгаш «Сельхозтехника-72» делгелгениң Чиргиие директору Р. М. ЗОРИН олар тайылбыр кылган.

(СЭТА).

Тараа продуктуларын сайгарар Кызылдың базазында ажыл дүн-хүн иштинде бичии-даа узуктел чок чоруп турар. Республиканың тараалап районнары — Танды биле Каа-Хемнин ажыл-агыйлары ажаап алган чаа дүжүдүн бо базазага экелеп, дужаап турар. Сайгарылга бааламының лабораториязының чанында машиналар минута бүрүзүнде каяп турар. Оларны саадатпайн, каш-ла минута иштинде тарааның анализин алгаш сорттар аайы-биле чогуур складтарже дораан чорудар.

Машиналар тарааны чидириг чок сеертүп турарын, оларның күштерин чогуур негелде ёзугаар деритиингенин мында хынап турар контролёрлар база бар.

ЧУРУКТА: базазага тараа сеертүп келген машиналарны хүлээп ап турарын.

О. ИРГИТ.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртку сессиязы

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА, ООҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

дээрге Ортаа Азиянып үнүш-дүжүткүр көрүнүүр, хүнзөректиг, чылыг, тараажының түс-түс чылдарлыг ажылажы-биле тургустунган хөй санныг суттарылга бугаларлыг эң-не сырый чурттакчылыг чери болуп турар.

Тарылга шолуң кампалаан арттырар, ооң үнүш-дүжүткүрүн конудеңер соруглалыг хемчеглерге оратор доктаагаш. Чоннуң кадыын кампалаарының химиктиг чепсектерин көдээ ажыл-агыйга калбаа-биле ажыглаш турарының байдалдарында бойдус курлавырлары болгаш ону кампалаары онза чүүлээ болуп бар чыдар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга үгүштур Узбекистаа хөвеңниң улуг дүжүдү дээш демисежип турар. Бүгү республикада мшкаш ажыл-ажыктарын үнүп

Экономиктиг өөредилгениң системазында чаа өөредилге чылынга

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ — КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Удавас эгелээр 1972—1973 өөредилге чылы — «Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезиниң экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын күүседиргеге чугула үе-чада болуп.

Экономиктиг школаларга, болгүмнерге, семинарларга болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга, улусчу университеттерге ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезин калбаа-биле хогжүдеринге, дээди өөредилге черлеринге, техникумнарга, профессионал-техниктиг училищелерге улус ажыл-агыйынга херектиг кадрларның экономиктиг белеткелиниң шынарын экижидерин, институтчуларга, факультеттерге болгаш мергежил бедидерининг курстарынга янзы-бүрү категориялыг ажылдакчыларының экономиктиг белеткелин күштелдиргенин ук доктаалда айытканы.

Бо талазы-биле кылза чогуур ажылдарның хевирлери болгаш утказы партийның XXIV съездизиниң бедик негелделеринге-биле тодараттынар.

«Ылаңгыя ам күш-ажылдың, ажыл-агының чоруктуң, эргелеп башкарарының мурнакчы арга-хевирлеринге өөренири эргежок чугула. Ол дээрге бистиң партиябыстың, бүгү совет улустуң шиитпирлеп турар практиктиг ажылхереэнинг, бистиң ажылывыстың бүгү стилиниң база бир үндезини болур ужурлуг» — деп, ССРЭ-ниң профэвилеедеринең XV съездизиниг СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП ТК-зы экономиктиг белеткелди — ажылдакчы бүрүзүнүң мергежилин бедидеринии чугула талазы, массаларны кижизидеринии, тоскуу беш чылды чедиишкининг күүседири дээш демиселе оларның идепкейлин бедидеринии чугула угланыышкыны кылдыр санап турар. Эртем-техниктиг революцияның, социалистиг ажыл-агыйның бо хире узуг хемчээлдиг шапкын, хогжүдезиниң үезинде экономиктиг билиг, ону амыдыралга ажыглап билири — нинтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидеринии эң чугула факторларының бирээн болуур. Ынчангаш чугаа болза, бо ажылга чүгле эрткен чылдарның дуржулгазын катаптаарының эвес, а чыыпар талазы-биле чаа үе-чаданың дугайында чоруп турар.

Бистиң партиябыстың марксчы-ленинчи экономиктиг теориязының болгаш экономиктиг политиказының, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының мурнакчы эртемининг болгаш дуржулгазының, жизизидилге ажылының талазы-биле удуртукчу кадрларның, улус ажыл-агыйның специалистериниң билининиң бедик дедиелдиг болуруп хандырары амгы үеде кажангызындан артык негеттиниң турар. Ажылчыпарның, албан-хаакчыларның билиинге негелделер оскеш. **Экономиктиг өөредилгениң утказын болгаш шынарын база организастаашкының экижидери бүдүрүлгелерде болгаш адырларда боттанып турар чаартылгалар-биле, ажылчы чонларны бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга калбаа-биле киништирирери, оларның кижи бүрүзүн организастыг, чурумнуг, ажыл-агыйжы болгаш харыысалгалыг болур чоруктарга кижизидери-биле тудуш холбаалыг болур ужурлуг.**

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң эрткен үезинден бээр партия, профэвилеел, комсомол, күрүне болгаш ажылагый органнары экономиктиг өөредилгениң организастаашкының экижидер талазы-биле чамдык хемчегларни боттандырып чоруткан. Москваның, Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның, Челябинскиниң, Воронежтиң, а ол ышкаш өскедаа республикаларның, крайларның, областарның бүдүрүлгө черлеринге ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планнарын чогаадып тургускан. Свердловск областың бүдүрүлге бүрүзүнге ындыг планнарны, а районнар болгаш область талазы-биле ниитилеп планнарны ажылдан хостаткаш мергежил бедидери-биле үш ай дургузунда өөренир 90 өөредилге шактыг «Бүдүрүлгезиң эргелеп башкарары болгаш экономиканың үндезинпери» деп курсту чамдык бүдүрүлге черлеринің ортумак звеноңуң ажылдакчыларынга өөреди бээр практиказындан чайлаар херек.

Экономиктиг курстарның шагын кара туразы-биле кызырып, кадрларның өөредилгезинге сӱзу барымдаалаар чоруктарны болдурбас. Ынчангаш ажылдан хостаткаш мергежил бедидерин-биле үш ай дургузунда өөренир 90 өөредилге шактыг «Бүдүрүлгезиң эргелеп башкарары болгаш экономиканың үндезинпери» деп курсту чамдык бүдүрүлге черлеринің ортумак звеноңуң ажылдакчыларынга өөреди бээр практиказындан чайлаар херек.

Экономиктиг өөредилгеге далаш болгаш шынарын бодавайн дыңнакчыларның чүгле санын сүрер чорук таарыпас. «Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезиниң экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын министерстволарның болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң, партия, профэвилеел, комсомол болгаш оске-даа дой-ниитти организацияларының канчаар күүседип турарыл түңнеп көөр чүүл болза, ниити «хаара тудуушкуна», тургустунган школаларның, семинарларның саны эвес, а экономиктиг белеткелдиң шынары, ажылдакчыларның чедип алган билиин практикага ажыглап биляри болуур.

Бүдүрүлгелерге, чамдык районнарның, хоорайларның, областарның партия организацияларына бүдүрүлге, колхоз, совхоз удуртукчуларын долузу-биле, бүдүрүлгезиң эргелеп башкарарының ортумак звенозунуң ажылдакчыларының болгаш специалистериниң 30—40 хуузун, ажылчынпарның болгаш колхозчуларның 15-20 хуузун экономиктиг өөредилгеге хаара тудуп болуурун чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдары көргүскен.

Ам кичээлдерге белеткелдиг кол айтыры болза, экономиктиг школаларның удуртукчуларын болгаш башкыларын шилип алыры база оларның өөредилгезиниң организастаары болуур. Херектиг чедиишкинниг бир дугаарында ол кадрлардан, оларның мергежилинден кол хамаарыжыр. Ынчангаш үе-шак арттырбайн, бүгү-ле күш-ажылчы коллективтерге, адырлар, районнар, хоорайлар, областар болгаш республикалар хемчээлинге хамаарыштыр ниитилзи-биле чежө ындыг кадрлар херегин тодарадыры, оларның чеже хире барын база белеткелдиин илередири чугула.

Пропагандистерни шилип ап тура, экономиктиг албан черлерининг ажылдакчыларын, дээди өөредилге черлерининг болгаш техникумнарның башкыларын, эртем-шинчилел черлерининг ажылдакчыларын, экономика талазы-биле шыырак белеткелдиг инженер-техниктиг кадрларны бо ажылче хаара тудары кончуг чугула. **Специалист-экономистерни чөп, камның ажыглап, оске даалгалардан оларны болдунар-ла шаа-биле хостап турган, оларның кичээнгейин экономиктиг пропагандамың талазынче мооцнээр херек.**

Ажылчынпар өөренир экономиктиг школаларның удуртукчуларын белеткээрин улуг бүдүрүлгелерге болгаш каттыжыышкынпарга организастап чорударының ажыктыын дуржулга көргүзүп турар. Бо дугайын Харьковтуң С. М. Киров аттыг турбина заводунуң ажылы херечилеп турар. Пропагандистерниң составын ында партком хуралынга бадылаап, оон соонда кайыыдаа 60 кижилиг ийи өөредилге болуун тургускан. Кичээлдерни бүдүрүлгелерниң удуртукчулары болгаш кол специалистери, хоорайның эртемден-экономистери эрттирип турганнар. Улуг эвес бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның пропагандистерининг өөредилгезин хоорайларның, районнарның (зоналар аайы-биле) курстарынга оранизастап чорудары ажыктыг болуп турар.

Ортумак звеноңуң ажылдакчылары болгаш улус ажыл-агыйының специалистери өөренир экономиктиг школалар база семинарлар удуртукчуларының өөредилгезин дээди өөредилге черлеринің чанында курстарга организастаарга, ол ажыктыг болуп турар. Чижээлээрге, Киев обласка сес дээди өөредилге черлеринің чанынга ындыг курстар март айдан бээр ажылдап эгелээн. Ол ышкаш бо соруулгага мергежил бедидерининг институттарын болгаш факультеттерин база ажыглап болур. Иланғыя Тудуг, оруқ болгаш коммунал машина тудуушкуңуңуң министерствозу өөредилге чылы эгелээринге чедир адыр талазы-биле институтка экономиктиг өөредилге системазынга башкыдаар 500 ажыг пропагандистерин белеткээрин шиитпирлээн. Белоруссияда республиканың министерстволары дээди өөредилге черлеринің дузазыбиле бүдүрүлгелеринің экономиктиг школаларының удуртукчуларын-биле чылда кайызы-даа дөрт семинарны организастап чоруткан.

Өөредилге чылы эгелээринге чедир курстар, школалар болгаш семинарлар пропагандистерин, дыңнакчыларын өөредилге база көргүзүг пособиелери-биле хандырар, экономиктиг айтырыглар талазыбиле партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң боттанып турарын, беш чыл планының онаалдаларының күүсеттинип турарын, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш адырларның экономиктиг амыдыралының дугайын оларга чогуур үезинде дыңнадыр ужурлуг. Эртем-техниктиг информацияның, системазын ажыглап, адырларның онзагай байдалын болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин көргүзүп турар материалдарны, библиотекажыгаштарны үндүрерин организастап тургаш, министерстволар база ведомстволар бо талазы-биле хөйүг ажыл болуур. Политиктиг литературалар үндүрер черлерниң ажылдакчыларының, «Экономика», «Мысль» деп ном үндүрер черлериниң сорулгазы — экономиктиг өөредилгениң системазынга бедик шынарлыг өөредилге номнарын чогуур ой-шаанда үндүрери болуур.

Чаа өөредилге чылынга белеткелге экономиктиг база адырлар аайы-биле журналдар, топ, республика болгаш область солуннары, радио болгаш телевидение идепкейлиг киришкен турар ужурлуг. Олар экономиктиг школаларның удуртукчуларынга болгаш экономиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниң дыңнакчыларынга дуза кылдыр чугула материалдарны чогуур үезинде парлап үндүрер ужурлуг.

Экономиктиг өөредилгениң системазынга өөредилге чылының эгелээринге белеткел талазы-биле рекомендацияларда коммунистерниң марксчы-ленинчи өөредилгезиниң болгаш комсомолчуларның политиктиг өөредилгезиниң организастаашкыны-биле оон холбаазының кол принциптерин тодараткан. Миллион-миллион дыңнакчылар СЭКП төөгүзүн, философияны, эртемниг коммунизмни, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының үндезинперин, политиктиг экономияны болгаш өске-даа эртемнерни уламчылап өөренирлер. Өөредир эртемнериниң хемчээлин кызырып азы сокпадып болбас. Харып-даа партийжи өөредилгенің системазынга экономиктиг айтырыгларның өөредилгезин экономиктиг өөредилгениң чаңгыс аай программазының сӱзүгаар өөредир. Марксизм-ленинизмниң школаларынга политиктиг экономияны азы эртемниг коммунизмниң үндезинперин өөренип эрткен соонда ажылынпарга «Экономиктиг билиглернің үндезинпери» деп курстуң талазы-биле кичээлдерни, а эргелеп-башкарарының ортумак звенозунуң удуртукчуларынга — «Бүдүрүлгезиң эргелеп башкарарының болгаш экономиканың үндезинпери» деп курстуң талазы-биле кичээлдерни эрттирип болур. Марксчы-ленинчи өөредилгениң дээди звенозунга экономиктиг айтырыглар талазы-биле теоретиктиг семинарларның тематиказын, марксизм-ленинизм университеттериниң болгаш районнарның партия-ажыл-агый активиниң экономиктиг курстарын экономиктиг өөредилге системазының өөредилге планнарын барымдаалап чорудар.

Экономиктиг билиглерни бедидеринии, мурнакчы дуржулганы өөренириниң болгаш ажылчы чонларны кижизидениң чугула хевири болур коммунистиг күш-ажыл школаларының программазынга чугула өскерлиишкиннерни болгаш пемелделерни киирген.

Кадрларның болгаш ажылчы чонларның калбак массаларының экономиктиг өөредилгезин хандырарынга күрүне, ажыл-агый, партия, профэвилеел органнарының, хөй-ниитти организацияларының хүлээлгелерин СЭКП ТК-ның доктаалында тодаргай айытканы. Ону планнаары болгаш организастаары дээш харыысалга, өөредилге баазазын быжыглаары министерстволарга база ведомстволарга, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга онаажып турар. Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезин доктаамал удуртуп чорударын партия комитеттеринге, оларның ажылдар аайы-биле база идеологтуг килдистеринге дааскан. **Экономиктиг өөредилгени чедиишкинниг организастап чорудары бүдүрүлгелериниң администрацияларының, партия, профэвилеел болгаш комсомол организацияларының бир демниг ажыл-чорудулгазындан кол хамааржыр.**

Кичээлдерниң эгелээринге чедир эвээш хонуктар арткан. Ам соруулга болза, чаа 1972—1973 өөредилге чылынга хынамчалыг белеткенири болуур.

Бе ш чылдың кижилери

ҮСТЕН ҮС ҮЖЕН ҮШ

Малдың баш санын өстүрер болгаш продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле чугула соруулгалы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айытканы. Ону амыдыралга боттандырар дээш малчынар кызыммак ажылдап, ниитиниг байлаан өстүрер херекке салыышкынын киирип турарлар.

Мал ажылынга быжыг тураскоруктуг, эрес-кежээ, кажандаа дыжын бодавас, ээ-харыысалгалыг кижилер таваржыр. Ону барымдаалап көргеш, төлептиг кижилерни Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң дирекциязы хөй ажылынга киирген. Оларның аразында хоочун-даа, аныяк-даа малчынар бар.

Оларның бирээзи Д. Ооржактың ажыл-ижин кысказыбиле тапыжып көрээли. Доржу Аныянович хөй ажылынга бердинген, мергежээн кижи. Баштайгы чылдарда көскү чедиишкиннерлиг болбазаадаа, соолгу үеде дуржулгазы улгадып, хөй өстүрер талазыбиле хөйүг өөренип алганындан көргүзүглерни бедип орар. Ону дараазында сан-чурагайлар бадыткап турар. Үүе баш төрүүр хойга онааштыр 1969 чылда 120 хураган, 1970 чылда — 124, 1971 чылда — 132, 1972 чылда — 133 хураганы камгалап алган, совхозуна хүлээткен. Дүк кыргыныың планы ажыр күүсеттинип келген.

Доржу Аныянович эрткен чылын болгаш 1972 чылдың эрткен айларында үүе баш төрүүр хойга онааштыр хураган алырының талазы-биле республикада бирги черни эзлээн.

Бо бүгү чедиишкини боду аңаа-ла чедип келбээни билдингир. Ону карак кызыл күш-ажылдың ачызында чедип алган.

Бирги эзлчегде чайгы семиртилгенин эки организастаарынче кичээнгейин салган. Ынчангаш чайның башкы айынган эгелээш, күске чедир одарларны, суггатты шын таарыштырып кадарарын чурумчуткан. Мал семис турда бээр продукциязы шынарлыг, эдбек болуруп кадарчы эки билир. Манчүректиң делгем одарлыг, серинн черлеринге чайлагаанындан кадарчының хойлары эки семирээн.

Малдың чемин четчиң-биле белеткеп алырга кыштың кандыг-даа бергелерин ажып эртип болур. Доржу Аныянович бодуңуң хостуг үелеринде шыдаар шаа-биле сигенни белеткеп алыр эки чанчылдыг. Бо чылын 10 тонна сигенни белеткээр турган, 12 тонна чедиргеп.

Хойнуң болгаш хураганның делгем, чырык кажаалары малды доруктуруп, өстүрерине база-ла деткимче дузалыг. Ындыг болганда кыштатарга, чазагда кажаалар таарымчалыг кылдынган.

Тарын боозадылганы болгаш эдержилгени чогуур үе-зинде, шынарлыг чорудары — хөй хураганны алырының үндезини деп кадарчы санап турар. Ынчангаш эш Ооржак олче чогуур кичээнгейни салып келген. Оон уламыдан хойларының дыка хөйү нийстеп турары таварылга эвес.

— Малдың чаш толуп ончаиендиг ай, доруктуруп, өстүрүп алыры кадарчы кижиниң ажылының эң берге, харымсалгалыг үезин ол. Ынчан ажылды шын организастаары эргежок чугула. Хөй төрүй берген үеде чаңгыс шак-даа иштинде ажылды, хайгааралды кошкадып болбас. Үйгудыш чок шудургу ажыл чедиишкинге чедирер — деп, кадарчы чугаалап турар.

Кадарчының кадайы Лама-Сүрүп Ооржак чаш хураганнарны хүлээп ап, оларны доруктурарынга улуг мергежилдиг. Хөй төрүттери биле оон хураганының пиитп байдалын дораан эскерип каар. Бир эвес эргежок чугула дуза коргүзер хире болза, боттуг хемчеглерни дораан алыр. Шак мындыг быдылиг ажылдың ачызында Ооржактың коргүзүглерлиг болган.

Олар күш-ажылчы чедиишкинниг доктаавайн, ону улам ковудедир соруулгалыг. Ынчангаш ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктуузут чоруун бедидерининг угланган бүгү-ле хемчеглерни ап, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылына төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Николай Иванович Кудымов — тудугжу. Ол 23 чыл дургузунда тудуг ажылынга идепкейлиг киржип, дыка хөй чуртталга, культура албан черлериниң бажыңнарын, мал кажааларын тудушкан.

Николай Кудымов каяа-даа ажылдап тура, эрес-шудургу ажыл-ишчилин көргүзүп, ажылдың шынары дээш туржуп келген төлептиг тудугжуларның бирээзи. Тываның тудуг суурун хөгжүдеринге киирген салыышкыны дээш 1969 чылда аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан. Улус ажыл-агыйын хогжүдеринің сескн беш чыл планың күүседиринге идепкейлиг киришкени дээш Николай Иванович Октябрь Революциязы ордең-биле шаңнаан.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 механизастаттынган колонназында тудугжу бригаданы Николай Иванович элээн каш чыл улаштыр удуртуп келген. Оон бригадазы эки ажылдыгларың бирээзи.

Бригада кежигүннери боттарының бар арганарын, күжүн санап көргеш, тоскуу беш чылды дөрт чылда күүседир талазы-биле эгелекчи санаалы тресте бир дугаарында үндүргеп. Оларның соглаан сөзү ажыл-херээ-биле биче-даа карышпайн турар. Ай, квартал санында бердинген онаалганы доктаамал ажырып, эки шынарлыг күүседип келгеп. Бо чылдың эрткен сес айларының түңнелинде социалистиг чарышка бригада «Тыва көдээ тудуг» тресте бирги черни алган.

Тудугжулар бо чылын ийи чүе муң рубльдиң ажылын кылыр турганы, эрткен айларда 155 муң рубльдя шиңгээдип ап, эки көргүзүглүг болганын бүдүрериниң 8 айларда планын олар 116,8 хуу күүседип, эрткен чылдың оң үезинге дең-дээрге 18 хуу ажырарын хандырган. Бараанның продукциязын сайгарар талазы-биле планын 111 хууга күүсеткен.

Шуурмактың болгаш Тураанның иям белеткээр пунктулары чылда алган планның опаалдаларын хуусаа бетинде күүседип алганы оорунчуг. Тудут быжыын соортур, шала манзаларын белеткээр талазы-биле ук пунктулар сентябрь 1-деп эгелеп 1973 чылдың үлүүнче кирген.

В. НИКОЛАЕВ.

Көдээ тудугларда

«Тыва көдээ тудуг» трестиң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур керээлиг ажылдаар талазы-биле 8 айларда 9 миллион 458 муң рубльдя шиңгээдип алыр планныг опаалдазын хуусаа бетинде күүседип шыдаан.

Август айда ук трестиң тудугжу коллективтери «Өөк» совхозтуң Тарлаг суурда бүдүп дериглиг чуваг-бажыңны, «Шекпээр» совхозта хөй кажаазын, «Улуг-Хам» совхозта инек кажаанын ажыглалга киргизээн. Тудугжулар уругларны база өөрткеннер, «Барлык» совхозта 320 өөренчи чаа туттунган школада өөредилге чылын эгелээн. Туран хоорайның чурттакчылары 10 квартиралыг ийи каът, сут дамчыдылгалыг, канализациялыг, газтыг болгаш оскедаа хандырылгалыг чаа чурттага бажыңын алган.

Тудут материалдарын кылып үндүрүп турар бүдүрүлгелер база эки көргүзүглиг болган. Бараанның продукциязын бүдүрериниң 8 айларда планын олар 116,8 хуу күүседип, эрткен чылдың оң үезинге дең-дээрге 18 хуу ажырарын хандырган. Бараанның продукциязын сайгарар талазы-биле планын 111 хууга күүсеткен.

Шуурмактың болгаш Тураанның иям белеткээр пунктулары чылда алган планның опаалдаларын хуусаа бетинде күүседип алганы оорунчуг. Тудут быжыын соортур, шала манзаларын белеткээр талазы-биле ук пунктулар сентябрь 1-деп эгелеп 1973 чылдың үлүүнче кирген.

В. НИКОЛАЕВ.

ЛАТВИ ССР. Риганың ВЭФ заводунуң продукциязы — радиоприёмниктерни, телефон аппараттарын, харылзаа чепсек-херекселдерининг коммутатор техниказын Совет Эвилелиниң бүгү булуңдарынга чорудуп берип турар. Ол будүрүлге черниге кылыглар бүдүрүп үндүрери беш чыл дургузунда 65 хуу ковудээр.

ЧУРУКТА: транзисторлуг «ВЭФ-201» радиоприёмниктерге ажыглаар дамчыдылга катушкаларын дүргеткээр участокта СЭКП-ниң XXIV съездизи аттыг комсомолчу бригада кончуг эки ажылдап турар. Бригаданы Вера Сафроненкова удуртуп турар. Коллективтиң кежигүннери шүүтү өөренип, будүрүлге черининг хөйнити ажылынга киржип турар. Оң таладан солагай талаже: комсомолчулар Татьяна Кличенко, Рута Крейцане, Вера Сафроненкова, Мариге Брока, Лена Рыбак болгаш Зоя Евсеева.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭДИКЧИ МАСТЕРЛЕР ЗВЕНОЛАРЫ

Дүжүт ажаап алышкыны — көдээ ажыл-агыйда хайныышкыныг болгаш харыысалгаыг үе. Тараанны бичии-даа чидириг чок, кыска хуусаада ажаап алыр төлээе, лыка хөй ажылдарны механизастыг арга-биле кылыр апаар.

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалыг болгаш кадагалалын экижидер дугайында Киров областың колхозтарының болгаш совхозтарының механизатоларының кыйгырыы бистиң республиканың комбайнерлеринге, трактористеринде улус деткимчени алган. Машина-трактор парыгын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары техниканың ажаалдазының, оларны үрелиишкин чок эдилээринин талазы-биле ээштиг хемчегларни алырындан хамаарыжыр.

Кандыг-даа сайзырангай техника элээр болгаш ой-шаа келирге эдилге, чаартылганы пегээр ападары билингир. Ынчалза-даа техниканы эки ажаап, оон эдилелин экижилериниден ажыглаар хуусаазы узап болур, азы ону кам-хайыра чок эдилээниннен, техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде кылбаанындан элеккеле үрелип, ажыл-херекке шаптык ужураштырып болур болгай. Машина-техниканың механизмнерин, белдиолерин ой-шаанда септеп, солуурун болгаш техниктиг ажаалданың өске-даа негелделерин чогуур үезинде чорударынга эдикчи мастерлерни тургузуп алыр арга улуг ажык-дузалыг. Оларның ай санында үүрмек ажаалдазын тракторист-машинист болу харыылаар болбайн аан. Комбайнларның болгаш тракторларның ой-ийлеп база сезон соолгуне чорудар техниктиг ажаалдазын болгаш сезонныг ажылларның үезинде үрелиишкиннерин эдер болгаш үүрмек септелгезин чогум-на эдикчи мастерлерниң тускай звенолары чорудуп турар.

Эдикчи мастерлерниң ынчангаш техниктиг ажаалданың, азы септелге ажылдарының дүрүмнерин, оон негелделерин болгаш технологиязын эки билир, арга-дүржулгалыг кижилерден четчелеп тургузар. Ол ышкаш ол звеноларның составы чогуур белеткелди эрткен турары чугула. Ылангыя мастерлерни шилип, белеткеп алырынче онза кичээнгей салыр болза чогуур.

Звеноларның составын, оларның саның кылыр ажылларның хемчээлин болгаш техниканың ажыглалының тодаргай негелделерин барымдаалап тургузар. Звеноларны чаңгыс-даа, элээн каш-даа бригаданы харыылаар кылдыр тургузуп ап болуур. Ажыл үезинде машинаның үрелиишкинин этпишаан, техниктиг ажаалдазын база хары угла чорудары оон графигин үзеринге чедирип болур.

Машина-техниказы эвээш, чогуур материал-техниктиг баазазы чок болгаш мергежилиг кадрлары чедиишпес ажыл-агыйлар техниктиг ажаалданы «Сельхозтехниканың» районнар салбырларының дузазы-биле чорудуп болур. Ындыг янзы-биле «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны бо чылын комбайн парыгының техниктиг ажаалдазын «Тимелеге» совхозтуң 3 бригадазында организастаан. Тускай дериттинген автомобильдерде техниктиг ажаалда чорударынга эргежок чугула херекселерни, нарын эвес септелгелерни болгаш каннаашкынны кылып ап болур дериглегелерни тургускан. Эдикчи мастер бүрүзү эргежок чугула апарган таварылгала солувудуп безин болур артык кезектерни болуңга ап чоруур.

Эдикчи мастер эш Зауткин дүжүт ажаап алышкынының эгезининден бээр болуңуң быжыглаттынган бригадазының техниказын кезээде белен байдалга тургузар дээш чүткүлдүг чоруун көргүзүп келген.

Дүжүт ажаалдазынче кирер мурнунда совхозтуң дирекциязы комбайнларның техниктиг ажаалдазын чорударының график-планын тургузуп албааны четпес. Ол ажылларны чорударының хуусаазы болгаш ону харылаар кижилер биллинмес болганынаан ажаап алышкынга шаптыктыг чүүлдер бар болуп турар.

Техниктиг ажаалданы чорударының бо чаа аргазын колхозтарга, совхозтарга ажыглаары машина-техниканың аңаа турар чоруун болдурбазынга, тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының эвилчегле улам будүрүкчүлүг ажылдаарын хандырарынга ажыктыг. Ол ышкаш кывар-чаар материалдарга, артык кезектерге, техниктиг ажаалдага база септелгеге чарыгдалларны эвээжедир арганы бээр. Бо арганы ажыглап турар үеле трактарист-машинист чүгле кылган ажылының шынарыныче сагыш салырынга дузалыг.

Б. БОГДАШКИН,
«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының кол инженери.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязы ажыттынган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 19-та ында КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязы ажыттынган.

КНО-нуң кежигүннериниң үлүг сонуургалын болдурган делегей харылзааларынга күштү амыглавас дугайында болгаш ядролуг чепсекти амыглаарын маңгези-биле хоруурунуң дугайында, чепсегленишкинниң дүмүрер талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында, дөрт телевидение дамчыдылгазын ылырынга Черниң ылымал эдерингилерин мурнуелериң амыглаарының принциптериниң дугайында делегей конвенциязын ажыдап ылыр дугайында Совет Эвилелиниң саналдары база кирип турар.

Хүн айтырыының эң кол чүүлдериниң бирээзи — Ассамблеяның Даргазын соңгуур болуп турар. Оон албан-хүлээлгезинге ПУР-нуң даштыны херектер министриниң оралакчызы С. Трепчинскийни депшидип турар.

БОЛГАР ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар чазак бодунуң медеглелинде Израильдин Ливанга удур агрессин үүлгединишкинин шынгызы-биле буруу шапкан.

Ливанның девискээринге удур дайын чорудулгалары дээрге империалистиг күштериниң күүскүл турары Израильдин кожазы араб чуртталга удур ыяк болап турган планнарының күүселдезинде деп БҮР-нүн чазаның медеглелинде чугаалап турар. Ол ышкаш Сирия Араб Республикага Израильдың чаа-чаа өнүк-чөнгээлерин белеткеп туразының дугайында медээ база бар.

Араб улустарның шынныг херектерин чайгылыш чокка деткип турар БҮР-нүн чазаа Израильдин Ливан Республикага удур сөөлгү үеде кылган агрессин үүлгединишкиннерин шинтпиилин-биле буруу шаап турар деп медеглелде оон ынай айыткан.

Араб улустун Израильдин агрессиязының уржуктарын узутказы дээш, делегейниң ол кезээнде быжыг болгаш чөпүүр тайбыңны тургузары даш демисели-ниң талазында быжы-биле туржуп турарын болгар чазак болгаш болгар улус база катап медеглеп турар.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУ ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Тайбыңны хандырып тургузарының болгаш делегейниң айыыл чок чоруун камгалаарының бөлүк программазын амызыралга бөттандырып чорудары улустарның амыдыралчы эргежыктарынга, күүдүлеринең тайбың көжалелбээ догуниланкыныының бот-боттарын өки билчиринин болгаш ап-найыралдыг ёзу-биле кады ажылдажылгазының эргежыктарынга бүрүнү-биле дүгжүп турарынга МАР-ның чазаа бүүрелиин база катап илергейлеп тур деп МАР-ның даштыкы херектер министри Л. Риичиинин КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхаймга делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында Декларациязыны бөттандырып чорударынга холбаштыр чоруткан чагаазынга чугаалап турар.

АНДЖЕЛА ДЭВИС БОЛГАРИЯДА

СОФИЯ. (СЭТА). Софияның ийи муң ажыг оолдар, кыстары база социалистиг чурттар найысылалдарының аныяктар ужуражыышкыныныың кирижикчилери америк хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис-биле «Университада» залында дүүн ужурашкан. Болгарияның Компартиязының ТК-зының чалаачы ёзугаар ол Софияда келген.

БКП ТК-ның Секретарлалының кежигүнү, БКП-ниң София хооркомунуң бирги секретары Г. Йорданов болган оонда өскелер Анджела Дэвиске пэнг баймр чедирген. Болгар черде, Георгий Димитровтуң төрээн чуртунда келгенинге ажок өөрүп турарын Анджела Дэвис медеглээн.

КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхаймның илеткели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының ажыттынар бүдүүзүнде Каттышкан Нациялар Организациязының чингине секретары В. Вальдхайм Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң бодунуң Чоокку Чөөн чүктө түскай төлөлекчизи Гуннар Ярингинин ажылының дугайында илеткелди парлап үнүрген. Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың арга-биле шинтпиилээрин чедип алыр даап Г. Ярингө бүгү-ле чүүлдерни кылганын хереченип турар хөй санныг чижектерни илеткелге коргускен. Шынаа-даа олар херек кырынга ажыктыг түнелеерни берип шылаваан боон турар.

Г. Ярингинин саналы Израильдин эртем туружуун ужурунда боттанмайн турар. Израильдин чаза чингине секретаьының Чоокку Чөөн чүктө түскай төлөлекчизинин саналын тоон көрбейн, харынында кожалыга араб күрүнелерже араатапкыг агрессияны белин кылын турар болгай.

Чингине секретарының Чоокку Чөөн чүктө түскай төлөлекчизиниң 1971 чылдың февраль 8-те санал бижиин Израильдин канчаар кергени Г. Ярингинин күжениишкиннерин оон ажыы-биле тоон көрбээнин илереткен. Г. Ярингө ол бижиинге Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбын арга-биле үе шинтпиилээринге илигбаар башгайгы хүлээлгелерни ийи таланың алырывче быйгыргай. Египеттиң чаза Г. Ярингинин кыйгырыын түүлдуг деп көрүп турда, Тель-Авив канчыг-даа харыы бербейн, элээп уе эрткен соонда ол ажеэлээн араб девискээрлерден үнүп чоруурун күзевейн турарының дугайын дыннаткан болгай.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязынга Г. Ярингинин ажылы үндезилеттинген турган. Ол резолюцияда израиль шеригерни оларның ажелеп алганы араб девискээрлерден дораан үндуреин айыткан. Ол-ла резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVI сессиязынга база катап бадылаан болгай. Израильдин чаза Г. Ярингинин саналындан ойталаапы-биле КНО-нуң кежигүнү бүгү чурттарның санал-оналындан база ойталап турар-ыр. Байдал таарымча чок боон турза-даа, Г. Ярингинин ажылы моон-даа соңгаар үргүлүүлээр апаар.

Социалистаг Болгарияның амыдыралынга ачыяктарның роли улуг. Национал экономиканың чүүл-бүрү ажыраарынга 46-дан 30 хар чедир пазылыг бир миллион чыгыы аныяк кижилер ажылдап турар. Оларның 38 хуузу үлегерүүрде хаара туттунган.

ЧУРУКТА: бо аныяк ажылчыннар Кремиковскийниң металлургия комбинадының үш дүтээр домна сууглуузунда ажылдап турар. Олар — коллективтиң чоргаараалы.

БТА — СЭТА-ның фотодуу.

МЕН АГЕНТИЛЕЛДИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАИР. (СЭТА). Египеттиң президентизи Анвар Садат болгаш Ливияның Революстуг командылалының Чөвүлелиниң даргазы Муамар Каддафи Триполиге Египет биле Ливияның аразынга эвилел дүтеэнинде документилерге ат салганын МЕН агентилел дыпаттаан.

Оон составында амгы Египет биле Ливияның кирип турары ол чаа күрүнениң президентизин дөрт соңгулдабиле соңгуурун ол документилерде айтып турар. Ол чурттарның ажыл-херектерин башкарары-биле чаңгыс чазаны тургузар. Каттыжып турар күрүне бир аай политиктиг организациялыг болгаш чаңгыс аай суд системалыг болур ужурлуг. Оон найысылады Каир болур.

А. Садаттың болгаш М. Каддафиниң дыңнадыы

КАИР. (СЭТА). Египеттиң президентизи А. Садат биле Ливияның Революстуг командылалының Чөвүлелиниң даргазы М. Каддафи олар араб чурттарга удур Израильдың агрессия үүлгединишкиннерин бүрүү шапкан медеглелдя кадыкапкандар.

Суурларның болгаш десконнер лагерьлериниң камгалаыр чепсэ чок тайбың чурттакчыларынга удур өрттенирип, хүнүктаар бүдүмелдерни болгаш бомбаларны ажыглаан израиль шеригерниң кем-бүрүүлүг араатанзыг үүлгединишкиннери израиль агрессия Палестинаның араб улузун шуут чок кылырынга болгаш Палестинаның удурланыышкын шкмчөөшкинин базарынче үлегаан деп чүвеин бадыткан турарын ол медеглелде айтыкан.

Израильдың араатанзыг үүлгединишкинин кылырынга идиглиг кол рольду анал-АКШ-тың бүгү талалыг дуза-ламчызы ойнаан.

Шыдыраа олимпиадазы

СКОПЛЕ. (СЭТА). Македониянның пайысылалында хөлшыдыраанын XX олимпиадазы эгелээн. Ында алдан ажыг чурттарның төлөлекчилери киржип турар. Ындыг маргылдааларга чаңгыс эвес удаа тиилеп келген совет шилиндек команданың аадар-адын гроссмейстерлер Тигран Петросян, Виктор Корчной, Василий Смыслов, Михаил Таль болгаш курлавыр ойнакчылар Анатолий Карпов, Владимир Савон олар камгалаар.

Бистиң шыдыраачыларывыс эң баштай Бельгиянын командазы-биле ужуражыр. Оон аңгыда ол-ла болуктер Кубаныың, Люксембургтуң, Доминикан Республиканың, Финляндияның болгаш Данияның командалары киржип турар. Оон өске чедиг болуктерге шилилде ойнаашкыныар болгулаан соонда, оларның бирээзиндеи-не эң дээре болган ийи команда түүнел оонга киржир ужурлуг.

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

ЧУРТТАЖЫМ АПАРГАН

Чаа-ла 19 харлаан, ыяш дээн аныяк эр Калуганың кодээ ажыл-агый техникумуун доозкаш, танывазы чон аразынга чедип келген. Таптыг-ла 25 чыл бурунгаар, 1947 чылда, Ак-Турут суурга аныяк ветеринар Павел Васильевтиң ажылдаар дээш чедип келгенин ол. Аразынга ажылдап, чурттаар дээш келген чонуңуң ажыл-чанын, сес-домаан билбес, ажыл-ишке база дадыкталак аныяк кижиниң ынчан кандыг байдалдым болганнигер болбайлаан.

Пашаа ышкаранган совет чогаалчы Н. Островскийниң «Кан канчаң катканы?» деп романының боду-биле аттаан маадырын бичезиндеи дөзекседер чораан. Кижиниң амыдыралга үлегерлиг чоруу кылын кааргыда эвес болгай. Ол бодуун ажыл-ишчи 25 чыл иштинде чаңгыс черге, бир ажылга ак сеткилдиг ажылдап келген.

Совет Эвилелиниң составында чаа бактаап киргеп Тывага тускай эртемниг кадрлар чедилбээ турган үеде Павел ажылдап эгелээн. оон чонуубиле чоок таныжып, оларның амыдырал-чурттазының эжиндерине бодуун биилии, күш-ажылчы үлүүн киргеринге чоргаарланып чоруур. 25 чыл бурунгаар Павел Васильев орта кээп турда, аратар чаа-ла коллективтиг ажыл-агыйга каттыжып, тулуг-сууг бөлүн чок, сумуу төвүнге каш бажынны долгандыр кидис оглерге чурттап турган. Ынчан Ак-Турутта «Улуг-Даг» деп МЧАЭ тургустунган. Ол бичии ажылчыннар кичээлээн. Павел Васильев орта кээп турда, аратар чаа-ла коллективтиг ажыл-агыйга каттыжып, тулуг-сууг бөлүн чок, сумуу төвүнге каш бажынны долгандыр кидис оглерге чурттап турган. Ынчан Ак-Турутта «Улуг-Даг» деп МЧАЭ тургустунган. Ол бичии ажылчыннар кичээлээн. Павел Васильев орта кээп турда, аратар чаа-ла коллективтиг ажыл-агыйга каттыжып, тулуг-сууг бөлүн чок, сумуу төвүнге каш бажынны долгандыр кидис оглерге чурттап турган. Ынчан Ак-Турутта «Улуг-Даг» деп МЧАЭ тургустунган. Ол бичии ажылчыннар кичээлээн. Павел Васильев орта кээп турда, аратар чаа-ла коллективтиг ажыл-агыйга каттыжып, тулуг-сууг бөлүн чок, сумуу төвүнге каш бажынны долгандыр кидис оглерге чурттап турган. Ынчан Ак-Турутта «Улуг-Даг» деп МЧАЭ тургустунган. Ол бичии ажылчыннар кичээлээн.

Бир чыл болгаанда Павел эштери бергеи: Алтай крайның Барнаулга башкы училищеаа доозкаш аныяк кижизидикчи-кыс эрнин чүрээн «шалбаапкан». Ак-Турутта бир өгбүле ынчаар немешкеп.

Павелдиң ажыл-ишчи дуржулгазы чыл саныыда улам байып, чонуун малын аарыг-аржыктан камгалаар дээш ол үйгу-дыжын бодавас, биеэзин мыскап аът мунуп чадажыпдаа турбас, аалдар аразынга дуң-түң дивее түгеп турар болуу бергеи. Кадайы Мария Михайловнаяын ажылынга база дуза чедирип, орус дылга тыва араттарны өөредип, бодун дугайты тыва дылды илик чокка чугаалап турар ыяштыр өөренип ап турган. Мариянын ажылы база-ла Павелдиңиден дудак чок, чонуун ажы-төлүүн артем-биилите өөредип, кижизидер, шинти чонуун культуразын бедидер. Аныяк ог-бүле ак-туруктуларының бурунгаар дөнүшкелге, чаа амыдырал дээш демисели-ниң шак ыяштыр дөрт кирижикчилерни болуу бергеи, ол черниң турум чурттайтылары апаргаанар.

Павел Дмитриевич — Ак-Турутта хунаттыкелдиг кижи. Оон эрткен оруу кады-кожа чурттан келген эш-өөрү-биле тудуш холбаалыг. Бо үениң дургузунда ол хөй-ниитиниң ажыл-херээнге идепкейлиг кижизи келген. Кодээ болгаш район Советиниң депутадынга оны каш удаа соңгаан. Чыл бүрүзе малчыннарны эмнетериналыг болгумнерге өөредип келген.

Башгайгы МЧАЭ, оон соонда Ленин аттыг колхоз, дараазында «УТКА 25 чылы» совхозтуң салбыры, ам чаа тургустунган «Ак-Туруу» совхоз — мында каш ында чадалар дамчып, суур өзүп, сайгыраже бистин бо ээлээнге кады ажылдап, чурттап келген. Амгы үеде П. Д. Васильев чаа совхозтуң төп салбырында партия эге организациязының секретелдээн турар. Ол беш уругтуун адазы. Уругларының үлүү — пединститутта, ортуну — Шагаан-Арыг хоорайда эмчи, оглу — орук тудугунда трактористе, ийи бичиизи — школачылар.

Ак-Туруг суур Павел Дмитриевичиниң карааңга болуктур-ле өскен.

К. КОМБУ.

Культура амыдыралының экраны

«ЫРАК БОЛГАШ ЧООК ТЫВА»

Совет Эвилелиниң эң аныяк республикаларының бирээзи — Тыва. Оңа бойдузу эгээртиннес бай-байлак, ажчен, мал-маган элбек. Бистин мурнувуска чаа Тываның хөгжүдүлгезиниң ажыннары чуруттунуп келир. Богунгу Тывада он кижиниң бирээзи-де дээди эртемни чедип алган. Амгы Тывада бүгү-ниитиг өөрүмек өөредилгени бүрүн шинтпиилээр дугайында партиязының XXIV съездизинин шинтпиилерин амыдыралга бөттанын эгелээн.

Кыыкы бойдус. Улуг-Хем ужаан, хөй чүүк сөөрткен автомобилиниң Тожуже үлээпкан. Тожуун төвү Тоора-Хем-биле тарылзажырыының база бир эптиг аргазы — кыыкы даш өөрү. Эрес-дидим чаламчылар оңза чүгүлде чүүк — өөредилгенин дериг-херекселдерни суурга экелгеи. Чаа Тываның хүн бүрү амыдыралында чаңгыс-ла чурумал.

Бо бүгүнгү дугайын «Ырак болгаш чоок Тыва» деп чаңгыс көжегелиг киножурналга коргускеи. Ону Иркутскиниң кинооператорлары тыртыптаан. Ону ам республиканың кинозаалдарында коргуун эгелээн.

Бистиң корр.

Хөй националдыг литературага тураскаатказан

Москвада Бүрүненин литература музейинде «Хөй националдыг совет литература» деп делгелгени ажыдарынга белеткеп турар. ССРЭ-нин 50 чылынга тураскаатказан ук делгелгеге номнар, журналлар, хол-биле бижээн болгаш өскелээ ялыы-бүрү документалдыг материалдар киирер.

Россия Федерациязының национал литератураларынга тураскаатказан болук ам улуг хемчээлдиг болур. Оларның аразынга Совет Тываның литературазы база делгеттинер. Сал-чак Токаның, Степан Сарыглардың болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдары-биле делгелгеге белеткеп кижилер таныжар.

Делгелгенин стендилериниң ном үндүрер черлериниң продукциязы кескү чедип алаар. Сураглыг чогаалларның журналларга парлаан үндүрүлгелери, баштайгы үндүрүлгелер, авторларның ат салгыны номнар, национал тылларга парлаан номнар, ССРЭ-нин улустарының тылдарынче очүүлүрүлгэн номнар көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тударын чугаажок.

Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы национальяларының литература хөгжүдээн. оларның аразында чогаалыкчы харылзаалар, бот-боттарынга туналажыгга болгаш кадыг ажылдажылга дугайында хөй чүүлдерни оон билип ап болур.

Ю. ИВАНОВ.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

15.30—**«Миллионнарның ленинчи университединең».** Партия кежделгелиниң системазында чаа ойродилго чылының эгелеринге холбаштыр. СЭКП ТК-ның пропаганда киллизиниң сектор эргелекчизи М. П. Габдулин дамчыдылгада киржип турар. 15.50— **Оңнуг телекөргүзүг. «Силернии-биле бир-ле черге ужурашкан-дыр бис».** Уран-чечен фильм. 17.20—**«Бүзүлбас эвилел».** Дагестан АССР. 17.50—18.00—Чамчар. 18.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.50 — **«Даглариның таңчызы».** Телефильм. 19.00—**«Кижи болгаш хөөлүү».** Дамчыдылга. 19.30—Телемедээлер. 19.40—Чарлалдар, реклама. 19.45—Телефильм.

МОСКВАДАН

20.05—**Телекөргүзүлериниң айтырыгларынга «Правда» сөлүннүң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. Жуков харылзап тур.** 20.35— М. Горький — **«Зыковтар»** Москваның А. С. Пушкин аттыг шин театрының шиинде. 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

аладар

Кызылдың агаар стансизиниң медээлеринге ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Барының уламнышкынын хаттың дүргеви сөмүлзада 5—10 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, өскелеринге 10—15. Кызылга 12—14 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАПОВ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежиккче орук» (1-ги, 2-ги көзектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оттуг көкпалар» 15.00, 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.

«БОСТОК»: «Джельтменнериниң чедишкиннери» 15.00, шакта. «Моон ылакшылым, Вальпараисо» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дугуйларда кымнар барыл» 9.00, 10.50, 14.50. «Одесса» 12.50, 16.50. «Дээрги Кроппо Нью-Йоркта» 18.50, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баазы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 22-54, көзээ ажылдагый киллизиниң 21-47 үлегүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергелээ 32-75 Телефонче үелгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00711.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиглеттингей

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 22 ПЯТНИЦА № 224 (6892).

ортал 2 кеп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **65.090** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 59,2 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	31805	53,9
БИИ-ХЕМ	13000	4323	33,2
КАА-ХЕМ	27.000	20293	75,1
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2858	51,2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	920	18,6
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	4429	88,0
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	293	22,5

Чарыштың тиилекчизи

Чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш, Таңды районнуң ажыл-агыйларының аразынга калбарган чавышка арткен он хонуктарның түнелинде Дүржулга станциязы (директору В. С. Сапелкин, партком секретары Н. Ф. Стрижин) бирги черни алган. Ол ажыл-агый 10044 га черниң тараазын кестирер тургаш, 6067 гектарның дүжүдүн буруун ажаап ап, күрүнеге 7400 тонна тараа дүжаар даалганының 5344 тонназын дүжаагаш.

Он хонукта коргуулгелер дээш, Дүржулга станциязы СЭКП-ниң Таңды райкомунуң, райкүүскомунуң шилчилер Кызыл тугун чаалап албышаан, 50 рубль-биле шаңнаткан.

БИСТИҢ КОРР.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Сентябрь 20-ниң хүнүнүң айтыр чартыында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кремльдиң Улут ордузунда журааддаар аалынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң каттышкан хуралы болган.

Эштер В. В. Гришинни, А. Н. Косыгинни, Ф. Д. Кулаковту, К. Т. Мазуровту, Н. В. Подгорныйны, Д. С. Полянскийни, М. А. Сусловту, А. Н. Шелепинни, В. В. Щербицкийни, Ю. В. Андроповту, Б. Н. Пономаревту, М. С. Соломенцевти, П. Е. Капитоновту, К. Ф. Катушевти депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг алдыш часкаашкыны-биле уткуп алгашнар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даргазы депутат А. П. Шитиков ийи палаталарның каттышкан хуралын ажыктаан. Бойдусту камгалаарын улам экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар хемчеглер дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарынга санал-овал солчуушкуннары доозулаган дугайын ол дыңнаткан.

Бо айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң депутаттарының болгаш комиссияларының шүтүмчүлелдерин болгаш саналдарын чугаалажып көргөш, бо сессияга кылган саналдарны барымдаалаш тургаш, бойдус камгалалын болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажыктап кылыр апаар деп В. А. Кириллия чугаалаан.

Хурал даргазы бойдусту камгалаарын болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Докталын хүлээп алыр дугаймында санал киирген.

Сессия ол докталды таңгыс үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи сессияның хүн айтырыының параазында түүлүп чугаалажып көөрүп эгелээн.

Эвилелдиң Совединиң хоойлу-дурум саналдаар комиссиязының даргазы депутат И. В. Капитонов «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» хоойлу төлевилелиниң дугайында депутат И. В. Капитоновтуң илеткелиниң соонда хүн айтырыының ийиги түүлүүн талазы-биле санал-опал солчуушкуннары эгелээн. Ол ыяштекел талазы-биле депутаттар И. К. Лутак, А. Н. Шибалов, Г. М. Акимбетова, Н. М. Матчанов, Ф. С. Куравленок, Р. А. Руденко олар санал-овал берип, чүве чугаалаанвар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи «ССРЭ-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузуун таңгыс үн-биле бадылаан.

Дароазының айтырыы — ССРЭ-ниң Дээди Судун сонгуур дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Дээди Судунуң составын таңгыс үн-биле сонгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң даргазынга Л. Н. Смирнов сонгутукан.

Хүн айтырыының дөртку түүлүүнүң — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыг талазы-биле —ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессия чыыжының үшкү сессиязының соонда эрткен үе дургузуунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ССРЭ Конституциязының негелделерин бадыгаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чижектерин хүлээп алганының дугайын ол дыңнаткан. Илеткелчи ол Чарлыктарны бадылаарының бригежок чүүлүн чыдыгаанварын тайылбырлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүн. будурулгелериниң тудуунун ниити эвилел министерствозун тургузар дугайында хоойлуну ССРЭ-ниң Дээди Соведи хүлээп алган. А. К. Кортуновту ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүн министрже албан хүлээлгезивиден хостаан. ССРЭ-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүн будурулгелериниң тудуунун министрже томуйлаан. ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүн министрже С. А. Оруджевти томуйлаан.

Депутат П. Е. Шелестин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораактыны кылдыр шилгээни-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Соведи оны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге хостаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге депутат В. В. Щербицкийни сонгаан.

Оон-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртку сессиязы бодунуң ажылын доозкан.

(СЭТА).

БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫН УЛАМ ЫҢАЙ ЭКИЖИДЕР БОЛГАШ БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Докталы

Үлетпүрүнүн, транспорттуң болгаш кодаа ажыл-агыйның хүрээн хөгжүлдезинин, эртем-техниктиг революциянын калбарышкынындан, совет улустуң бүгү талалыг материалдыг болгаш культурулуг потенциалынын өзүл түрүмнүң байдалдарында бойдусту камгалаары болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаары ону канчаар шинчилээнинден улус ажыл-агыйының планнарының чедиишкинниг күүсеттинери, амгы болгаш келир үениң салгалдарынга чазагай байдалды оон улуг-биле хамаарыжыр күрүнеринге эң чүгүле ниити сорулгаларының биргээн болуп түрар. Социалистиг шинчилеп ол сорулгаларны шинчилээрэ чурттакчы чоннуң кадыын камгалаары-биле, совет кижилерниң үре-түнелдиг ажылдаарынга болгаш дыптанырынга эргежок чүгүле байдалдарны хандыраары-биле чарыдбас сырый холбаалыг.

Бойдус байлактарын эң-не шын ажыглаарын организастаарының, бойдусту дүмдиг камгалаарының төдиин дээре үндезинин болза, Совет Эвилелинде чериң, оон байлактарының, сугнуң, арга-ыяштың күрүнелиг социалистиг өнүүзүү болуп түрарында. Чогум-на шак мындыг байдалдарда улус ажыл-агыйын шын ёзугаар чорудары, оон хогжүдезининң белик темпилери хандыгынар.

Бойдус курлавырларын чөп ажыглаары, камгалаары болгаш улам ковудедир — ССРЭ-ге коммунизм тургузуунуңнуң программазының база бир кезии болур. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бойдусту камгалаарынга болгаш оон байлактарын чөп ажыглаар дугайында мотагтызаг чок сагыш салып түрар.

СЭКП-ниң XXIV съездизин чуртта бойдус камгалалын күштелдирер, бойдус курлавырларын чөп ажыглаарды дээш министерстволарның, ведомстволарның, будурулгелериниң, аймак черлериниң болгаш организацияларның харыысалгазын бедидер талазы-биле улус ажыл-агыйын хогжүдериниң күрүне бепи чыл планында база көрдүнгеп. Бойдусту камгалаарын экижидериге болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң чайгаар бүткен байлактарың чөп ажыглаарының сорулгаларын шинтпирлээриниве соолгу чылдарда хүлээп алдынгыласын ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чер хоойлужудулгазының үндезиннери, ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Суг хоойлужудулгазының үндезиннери, Кадык камгалалының дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының үндезиннери, а ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның адаа хамаарышкан хоойлулары болгаш кодекстер тугула ужур-дузалыг.

Бойдуста кижиниң долгандыр туруп турар үүлдерни камгалаар талазы-биле айыткан хемчеглерни боттандырыпкаан, Совет Эвилели бо ажыл-херекке даштыкы күүселер болгаш делегей организацияларының-биле бодунуң кады ажылдажылгазын үргүлчү кабартып, бодунга алган үүлүүлгелериниң күүселдезин хандырып түрар.

Бойдусту камгалаарын экижидериве болгаш бойдус курлавыларын чөп ажыглаарыпче угланган хемчеглерни Совет Эвилелинде чайгылыш чок боттандырып турарын ССРЭ-ниң Дээди Соведи демдеглеп тур.

Черни мелиорастаарының, хөрүүнүүн хаттап болгаш сугдан үреливрин бөп бурунгаар болдурбазының талазы-биле ажылдарны улуг хемчээл-биле чорудуп, суг ыяштарының, арга-ыяш байлап болгаш аажыктыг кадымал байлактарны ажыглаарын экижидип түрар. Дириг амытаннарның үнелиг болгаш ховар хевирлерин күрүне камгалалында алгаш, балык ажыл-агыйның хогжүдери экижий түрар. Атмосфера агаарын болгаш суг хөлбектерин бокталдырарын баш бутунгаар болдурбазының, хоорайларның болгаш оске-даа чурттакчылыг черлериң чылыдылгазын болгаш газчылдылгазын экижидериниң, од ышкаш даап-шимээн-биле демисел чорударының талазы-биле хемчеглерже шыңгыы киткинигей салдынган. Бойдусту камгалаарының талазы-биле хемчеглерни ап чорударынга, ажыглаан бөктүг суглары арыглаар, таз аштаар бөлүнүп доозун дозар тургузулгаларның түдүүн тудар талазы-биле хемчеглерге капитал салыышкынарының хемчээли дыка улгатканы.

Улус ажыл-агыйының улам ыңайгы хогжүдези болган бойдус курлавырларын будурулгеге улам хөй хемчеглериниве ажыглаары бойдусту камгалаарының хөрөнге киткинтевии күштелдирери, бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидерин, бо талазы-биле бар болуп турар шыңгыы четпестерин чайладырын бүгү-ле күрүне болгаш хөй-шинти организацияларыпкаа иеткеп турар.

Чамдык министерстволар, ведомстволар, аажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери, будурулгелер болган организациялар од негелделерин ам-даа иеткеп күүсединер, бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының болгаш бойдусту камгалаарының айтырыгларын бедик негелде-биле көрбейн турар. Министерстволар, ведомстволар, будурулгелер болгаш организацияллар черниң байлактарын комплекстиг ажыглаар дугайында хоойлужудулгазы бүрүн самыйын, назыы тывар ажыктыг байлактарны тывырда болгаш дамыдаа кылырда улуг чидириглерни болдуруп түрар. Рудадан чүгле кол металдарны ылгап алыр таварылгазар ойлап эвес, а олардан ап болур чамдык үнелиг чиг-иттиг бок төгер терлежө октаптар, шынгыыктан күрүнеге улуг когаралды чедирип түрер.

Будурулгевиң хереглелдөөнге сугнуң чарыгдалы болган бойдусту долгандыр туруп турар үүлдерге багай салдарны чедирип турар хорааны артынчыларны дыка кызыгаар арганы бөөр ужурлуг шак мындыг технологтуг чорудулгаларны үлетпүрдө оожум ажылдап кылып турар болгаш оларны шүүшеп нептередип турар. Хой-хой будурулгелерде болгаш чамдык хоорайларда ажыглаган сугнуң арыглаарыга херектиг эргежок чүгүле дериглелер чок, оларны тудуп тургузарын оожум чорудуп турар, а ынчаарга ол сорулгаларга үндүүп берип турар акша-хөрөнгини долузуубиле ажыглавайн турар. Үлетпүр будурулгелериниң атмосферазы бокталдырын турар язы-бүрү артынчыларын ылак арыглап алтпаарын база-ла хандырбайн, таз болган доозун арыглап аштаар дериглерни болгаш тургузулгаларны амдаа чедир будурүп үндүрбейн турар.

Хоорайлар тудуушкуунүүнүң айтырыгларын болгаш кодаа черлериниң чедир тудуушкуунүн шинтпирлээрде чурттакчы чоннуң ажылдаарынга, амыдырал-чуртталгазынга болгаш дыштанылгазынга чогумалыг байдалдарны тургузарынче тургулчүнүң кичээнгейин салбайн турар.

Чурттуң кол байлва — черни ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарының таварылгалары, кодаа ажыл-агыйның болгаш арга-арыгның ажыглал черлериң, суг хөлбектерин шын эвес ажыглап турарының фактылары ам-даа бар. Хөрүүнүүн үреливрин, катап кужурланганының уламыдаан, а од ышкаш ажыктыг кадымал байлактарны тып турда база тудуг тудуп турар үеде үүшү-дүжүткүр черлерниң улуг хемчээлдиг участокгары ажыл-агыйжы ажыглаган үнүп турар.

Бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарының дугайында хоойлуну кажчаар сагыш турарында күрүне хайгаарал болгаш контролюн боттандырар үжурлуг эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң министерстволары болган ведомстволары ол талазы-биле оларның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиривче эргежок чүгүле киткинтейин салбайн турар. Аажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери кодаа ажыл-агыйның-даа, арга-арыгның-даа ажыглал черлерин болгаш сугнуу чөп ажыглаар дугайында чогуур сагыш салбайн, хөрүүнүүн дүжүткүрүн бодиерининң, дириг амытаннарны болгаш үнүп аймаан камгалаар талазы-биле эң-чорудуп турар хемчеглерге контрольду четпес боттандырып турар.

Бойдус курлавырларын комплекстиг ажыглаарының болгаш бойдусту долгандыр туруп турар үүлдерни камгалаарының ойу келген айтырыгларын хандыр көрөнүн көөр үжурлуг эртем-шинчилел организацияллары боттарының сорулгаларын долу күүсеттинип турарлар.

Эртем-техниктиг революцияның чедиишкилери болгаш бистиң индустриябыстың күчүлүг базазы, ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле эргелеп-бөпкарарының байдалдарында, бойдустуң бүгү байлактарын чөптүг ажыглаар, төөгүлүг чугула сорулганы — ажыл-агый чорудулгазының үезинде бойдусха болгаш кижиге хора чедирип болур кыдыг язалыг плегейлээшкиннерни болдурбазын чедиишкипниг шинтпирлээр аргыны берип түрер деп ССРЭ-ниң Дээди Соведи демдеглеп тур.

Бойдустуң курлавырларын комплекстиг ажыглаары, хоралыг артынчы үүлдерни чайладыр технологтуг чорудулгаларны нептередири, суг хөлбектерин аштап арыглаарыга болгаш кодаа ажыл-агыйның хоралакчылары-биле демиселге биологтуг будумелдерни улам-на калбла-биле ажыглаары, ыяш тарын олуртуру болгаш мелиоративтиг ажылдар — бо бүгү болгаш оске-даа хемчеглер кижиниң долгандыр турар бойдуста үүлдерни дөмитпг камгалаарын хандырып болур. Минчангаш Совет Эвилелиниң экономиказының шинти болгаш ажыл-агыйның аңгы-аңгы адыртарының хогжүдезиниң моон соңгаргы программазы комплекстиг хаяа шинчилелдерге үндезилеттинип боттаягаш, оон түүнелдери кандыг болурул дээр дугайында эртемнигп баш бурунгаар кылган тодаралдарын болгаш бойдуста турун турар үүлдерге хоралыг саддар чедарерин болдурбазы-биле ылап-ла ап чорудар хемчеглерниң системазын барымдаалаап турар ужурлуг. Бистиң хүлээгевис болза, коммунистиг инпилелге чурттаар салгалдар ажыглалы дээш бойдустуң бүгү байлаан болгаш класс чараш аяп-шинчизин камгалаар болгаш көөдедиринге болур.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң докталдыры болза:

1. Эртем-техниктиг деңнилге бойдусха болгаш оон курлавырларына хумагалыг болур ёзуук-биле дүүшкен, од ажылчы чоннарның амыдырылгага болгаш кадыкшылыгына, ажылдарынга болгаш дыптанырынга ап-не таарымчалыг байдалдарны тургузарынга идиг бергеп турарын барымдаалавышаан, бойдус камгалалының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының дугайында могаг чок сагыш салырын, черни болгаш оон байлактарын, арга-арыгны болгаш сугну, дириг амытаннарны болгаш үнүп аймаан, атмосфера агаарын камгалаар дугайында хоойлуну шыңгыы салырын күрүнеин чугула сорулгаларының биргээн деп санаар.

2. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының сессияга берген санаалдарынга, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң Бойдус камгалаар талазы-биле комиссияларының болгаш оске-даа Докталнал комиссияларын салаадырарына дүүштүр бойдусту камгалаарын улам ыңай күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагыыр.

Ол хемчеглерге көөр үүлдер болза:

бойдусту камгалаарының ажыттыган хемчеглери улус ажыл-агыйының перспективтиг болгаш чыл планнарының чарылбас кезии болур ужурлуг деп чүвени барымдаалавышаан, бойдус курлавырларын чөп ажыглаарынче болгаш бойдусту камгалаарынче угланган планнавашкынны сайгырангайжыдарын;

оларны тывар болгаш сайгырады ажылдап кылыр үеде кажып тывар ажыктыг байлактарны болгаш минералдыг чиг-итти долу, комплекстиг ажыглаарны, черниң болгаш арга-арыгның ажыглал черлерин, суг курлавырларын бөлүүг ажыл-агыйжы ажыглаарынче, оларны камгалаарынче угланган хөйлу-дурумну шыңгыы сагыыры дээш, министерстволарның, ведомстволарның, будурулгелериниң болгаш организацияларның харыысалгазын бедидерин, долгандыр туруп турар бойдусту камгалаары дээш хамаатыларның хууда хараысалгазын бедидерин;

хөрүүнүү үлетпүр артыкпылары болгаш хоран химикаттар-биле, сугнуң үнер дөстерин үлетпүрге болгаш коммуналамыдыралга ажыглаан хирлиг суглар-биле, атмосфера агаарын үлетпүрдөн үнген артынчы үүлдер болгаш автотранспюртуң үндүрүп турар газтары-биле бокталдырбазын бүгү бурунгаар болдурбазының талазы-биле хемчеглерни боттандыраны дээш, а ол ышкаш санитар-гигиеналыг норма-чижектерни болгаш дүрүмнерни чугаа төөкке сагыыры дээш министерстволарның, ведомстволарның, будурулгелерниң болгаш организацияларның харыысалгазын күштелдирерин;

атмосфераже хоралыг артынчыларны үндүрбезин болгаш ажыглаттынган хирлиг суглары тарапзаын баш бурунгаар болдурбас талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырарын, арыгдаашкын чорударынга ажыглаар тудугларны ой-шаанда тударын, оон ышнарын бедидерин, газ арыглаарынга болгаш доозун дозарынга ажыглаар дериг-херекселдерниң болгаш приборларның чаа хевирлерин ажылдап хынарын болгаш будурулгеге шингээдин алырын, суг хөлбектерниң биологтуг арыглавашкынын хандырарын, будурулгелиг чаа технологтуг чорудулгаларын тургузарын болгаш ажылдап турарларын сайгырангайжыдарын, сугну каныг чаригдаарын,

бойдус камгалалының хереэни экижидер, оон бүгү курлавырларын, оон бүгү байлактарын ажыктыг ажыглаар аргаларын бөөр машиналарны, дериг-херекселдерни, хыналга-хемчээл приборларын болгаш автоматизациянын чеңсек-херекселдерин будурүп үндүрериниң ковудедирин;

үлетпүр болгаш административтиг тептериниң даштыкы деңнижээр делегемнерин эң-не арыг-силиг болдурарын хандырар хоорайлар тудуушкуунүүнүн чижек-нормаларын ажылдап кылырын;

бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының эң-не чугула айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын калбартырын;

бойдус эртемнин өөренир болгаш бойдуста турар чүүлдерни камгалаар талазы-биле школаларның, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң өөренижилериниң белеткеин, бойдустуң эгээртинмес курлавырларын ажыл-херекке ёзу-биле ажыглаарын билдилиг хандырын шыдаар бедик мергежилдиг специалистерниг белеткелии болгаш оларны улазына калбак хемчээл-биле белеткеп үндүрериниң экижидерин;

долгандыр турар бойдусту өөренир шинчилээринге болгаш таарымча чок салдардан ону камгалаарының талазы-биле делегей кады ажылдажылгазының программазын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга ССРЭ-ниң идепкелдиг киржилгезин.

3. Бойдус курлавырларын шын ажыглаары болгаш бойдусту камгалары дээш шыңгыы хайгаралды болгаш контрольду эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерин, анаа хамаарыжыглалыг министерстволар хандырар ужурлуг.

Кодаа ажыл-агыйны болгаш арга-арыгның ажыглал черлерин, а ол ышкаш сугну чөп ажыглаарынче, дириг амытаннарны болгаш үүш аймаан камгалаарынче, хоорайларын болгаш оске-даа чурттакчылыг черлериниң санитарлыг байдалын экижидеринче, будурулгеге болгаш амыдырал-чуртталгага таарымча чок даап-шимээн-биле демиселди чорударынче угланган хемчеглерни кажчаар боттандырып турарына контрольду ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери күштелдирер ужурлуг.

4. Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң Докталнал комиссиялары ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Арга-ыяш хөйлужудулгазының үндезинперининң база ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чер шиитиниң байлактарының дугайында хоойлужудулгазының үндезинперинин төлевилелдерин белеткеерин доозуп тура сессияга болгулаан санал-опалдарны барымдаалап көөр апаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1972 ыылдың сентябрь 20.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

СЕНТЯБРЬНЫҢ ИЙИГИ ОН ХОНУУНУҢ ТИИЛЕКЧИЗИ — ТАҢДЫ РАЙОН

Бо чылдың сентябрьның ийиги он хонуунда дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа дүжаарының талазы-биле районнар аразының социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалыкшы коргеш, республикада тараа культуралырының 57,6 хуузу, азы 138 муң гектарын кестирерин, оон 72,5 муң гектарын бастырганын, ажаап алза чогуур шолдун 36,8 хуузунда тараанын ажаап алдынганын демдеглээн. Күрүнеге тараа садар планныг даалганын 56,1 хуузу күүсеттингеп ийикпе, азы 61,8 муң тонна тараа шыгжамырга киргеп.

Сентябрьның ийиги он хонуунда Таңды районнуң ажыл-агыйлары ажылды организастаарын экижиткеп, күрүнеге тараа садарының болгаш ажаап алышкынының темпизин бедиткеп. Ында бүгү тарыга шолдунуң 75,3 хуузун кестирип, 50,4 хуузун бастырып, күрүнө шыгжамырынга киирер тараазының 50 хуузун садып, келир чылдың дүжүдүнге үрезинниң 50 хуузун уруп белеткээн болгаш кускү чер ындырыгазының көрдүнгеп планын 34 хуу күүсеткеп, кускү ховү ажылдарын комплекстиг чорудуп турар.

Ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының темпизин Кызыл хоорай Совети биле Улуг-Хем район коллхозтары болгаш совхозтары экижиткеп. Ынчалза-даа ниити республикада дүжүт ажаалдазы, кускү чер ындырыгазы, үрезин уруушкуну болгаш мал чемининг белеткели оожум темпилиг болуп артышпаар. Ылаңгыя дүжүт ажаап алза чогуур шолдунуң чүгле 12 хуузун арай бооргаа чедиргеп Чоон-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның ажылагыйлары дыка хожудан тур. Чамдык колхозтарга болган совхозтарга мынчаа дөөр иогаа, картофель ажаалдазы доозулбаан, кускү чер ындырыгазын чорутпайн тур, үрезин уруушкунуун эгелевээн, мал чемининг белеткели соксаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел сентябрьның ийиги он хонуунда дүжүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун 250 рубль-биле кады Таңды районга (СЭКП райкомунуң секретары Д. К-Х. Ооржак, райкүүском даргазы Г. А. Заркенич) тывыспышаан, ону республиканың Хүндүлет самбыразынга киирер деп шинтпирээн.

Дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының темпизин бедидип, оон-биле чергелеттир мал чемининг белеткелии, кускү чер ындырыгазын болгаш келир чылдың дүжүдүнге үрезин уруушкунуң чорударын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, кодаа ажыл-агый организацияларынга, партия организацияларынга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даалган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы ажылын дооскан

„ССРЭ-ДЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА“ ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Эвилелдиң Совединиң Хоойлу-дүрүмнер саналдаар комиссиязының даргазы депутат И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткелиниң допчулалы

Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Хоойлу-дүрүм саналдаар комиссиялары болгаш мандат комиссиялары «ССРЭ-де ажылдың чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» хоойлуның төлевилелин силерни чугаалажыр дээш киирип турар-дыр деп илеткелчи чугаалаан. СӨКП-ниң XXIV съездиниң шиидег хоойлуу ажылдап сымырыпның эргежок чугулазын айыткан.

Ол съездиниң тоогулуг шиитпирлери амгы үеде партияның, бүгү улустуң ажыл-ижорудулгаларын тодарадып турар. Ол шиитпирлер амыдыралда чайгылыш чок ботганы-даа турар.

Коммунизм түргузары дээш демисел социалистиг демократияны бүгү талалыг хөгжүдеп-биле, совет күрүнениң идам бижыглаары-биле, ниитилелдиң политиктиг организастазашкынының бүгү системазын улам сайзырангайжыдары-биле шуут түдүш хоолдалыг болур.

Бистиң социалистиг күрүневистиң политиктиг үндезини болза, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну төлевилээн силер. Ооң ужуру-даа биле-биле шуут түдүш хоолдалыг болур.

Бистиң социалистиг күрүневистиң политиктиг үндезини болза, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну төлевилээн силер. Ооң ужуру-даа биле-биле шуут түдүш хоолдалыг болур.

Ниитп эвилелдиң болгаш республикаларның-даа амгы үеде күштүг бооп турар хоойлу-дүрүмнерин ында база барымдаалаан көргеп. Ооң-биле чергелештир ында амгы үечадада Советтер мурнунда турып турар сорулгаларга холбаштыр депутаттарның бүгү ажыл-ижорудулгаларының эң чугула, ниитп айтырыгларын ол төлевилел ёзугаар утлап-башкарар ужурлуг. Айтырыгны шиитпирлэриң ынчаар көөрү бистиң күрүне болгаш хөй-ниитп-даа организастазаларның ажыл-ижорудулгазының чугула принцибизи болуп турар.

Улус төлээлекчилериниң органы болур Советтериниң эң чугула ондалайчак чүүлү күрүне болгаш хөй-ниитп-даа организастазаларның тургаанчыл сырый холбаалыг бооп турарында. Ол байдал депутаттарның ажылының байдалын база тодарадыр. Олар боттарының эрге-хүлээлгелерин бүдүрүлгеге азы оске-даа албан черинге ажылдың, соксатпайн тургаш, боттандырып чоруурын хоойлу төлевилелинде айтып турар.

Советке депутат кижиниң ажылының дугайын төлевилелдиң ниитп кезээнде тодаратка. Ында депутаттарның Советке ажылы-биле холбашкан оларның бүрүн эрге-хүлээлгелерин, а ол ышкаш Советтиң болгаш ооң органнарының-даа депутаттарга хамаарыштыр хүлээлгелерин болгаш эргелерин база тодаратка.

Советтиң эргезинде кирип турар кол-кол айтырыгларны ооң сессияларынга шиитпирлээри билдингир болгай. Советтериниң ролюн бедидерииниң эргежок чугула чүүлдериниң бирээзи ооң сессияларының ажылын улам сайзырангайжыдары болурун партияның документилеринде онзалап айтыкан. Ол угланышкынны хоойлужудулгага болгаш соолгу чылдарның практиказынгада боттандырып келген.

Депутат кижи сессияның ажылын белеткеп, ону эртиреринге киржири-биле партияның болгаш чазактың авторитизин, улус ажылагайының планнарын күүседир, ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидерииниң талазы-биле сорулгаларны Советтериниң чедиишкинниг шиитпирлээринге идигни берип турар. Эргелеп башкарарынга депутаттың киржилгези ол ажылдан улам тодаттынар. Ынчангаш сессияларга депутаттың идепкейлиг киржири ооң кол хүлээлгелериниң бирээзи болурун хоойлу төлевилелинде база айыткан.

Депутаттарның докгаалал комиссияларга ажылдаары чугула ужур-дузалыг. Амгы үеде оларны Советтерде ниитпээнбиле үш чүс муңну тургускан. Комиссияларның составында бир миллион чеди чүс муң ажыл -депутаттар киирип турар. Ол болза башкарылга аппарадының ажылын сайзырангайжыдарынга, ажыл-агыйжы, политиктиг сорулгаларны боттандырарынга саадар чедирер улуг күш-тур.

Партиябыг болгаш чазактың экономиктиг политиказын боттандырарынга бүгү чадаларның Советтериниң ролю болгаш харысалгазы амгы үе-чалада улам озуп турарын илеткелчи демделээн. Ынчангаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын белидери-биле холбашкан практиктиг сорулгаларже ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле депутаттарның боттуг органнажчы ажылын негеп турар.

Комйунизм дээш, тоску бөш чылдың даалгаларын күүседири дээш демиселдиң бүгү участоктарынга депутаттарның чогаадыкчы, кызымакчай ажылының үлегер-чижээн амыдыралдан хөй-биле көрүп болуур.

Бо хоойлуну хүлээп алыры депутаттарның ооң-даа артык чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар апаар.

Хоойлу төлевилели депутаттың Советке кол-кол эргелерин база тодарадып турар. Депутат кижи сессияга чугаалажып көрүп турар бүгү айтырыгларны шуут бадылап, шиитпирлээр эргелиг, Советтиң органнарынга соңгуур болгаш соңгудар-даа эргелиг. Ол ышкаш депутат кижи чугаалажып турар айтырыглар талазы-биле, Советтиң тургузуп турар органнарының тустус составының-даа талазы-биле саналын киирер, бодунуң саналының үндезинин илередир эргелиг.

Хоойлу төлевилелинде сессияларга депутаттарның киирген саналдарын болгаш сүмелерин көөрүнүң корумчурумун тодаратқан болгаш күрүне органнары болгаш албан-дужаалдыг-даа кижилер депутаттарның эдиглерин болгаш саналдарын докгаатканы чугаалаан. Ол саналды съезд хүлээп алган болгаш ооң революциялыг бижээп-даа. Ону партия болгаш улус база детказээн.

Съездиниң айыткапын ёзугаар депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлу төлевилелин ажылдап кылгаш маңаа чугаалажып көөрү-биле киирип турар-дыр. Комиссиялар хоойлу төлевилелин ажылдап кылырда совет төлээлелге системазының кол-кол принципгерин барымдаалаан. Оларда социализм үезинде күрүне болгаш ниитилел түргузуунуң дугайында ленинчи идеялар — бистиң Конституциябыста быжыглаан принциптер сиңниккен. Ниитп эвилелдиң болгаш республикаларның-даа амгы үеде күштүг бооп турар хоойлу-дүрүмнерин ында база барымдаалаан көргеп. Ооң-биле чергелештир ында амгы үечадада Советтер мурнунда турып турар сорулгаларга холбаштыр депутаттарның бүгү ажыл-ижорудулгаларының эң чугула, ниитп айтырыгларын ол төлевилел ёзугаар утлап-башкарар ужурлуг. Айтырыгны шиитпирлэриң ынчаар көөрү бистиң күрүне болгаш хөй-ниитп-даа организастазаларның ажыл-ижорудулгазының чугула принцибизи болуп турар.

Улус төлээлекчилериниң органы болур Советтериниң эң чугула ондалайчак чүүлү күрүне болгаш хөй-ниитп-даа организастазаларның тургаанчыл сырый холбаалыг бооп турарында. Ол байдал депутаттарның ажылының байдалын база тодарадыр. Олар боттарының эрге-хүлээлгелерин бүдүрүлгеге азы оске-даа албан черинге ажылдың, соксатпайн тургаш, боттандырып чоруурун хоойлу төлевилелинде айтып турар.

Советке депутат кижиниң ажылының дугайын төлевилелдиң ниитп кезээнде тодаратқан. Ында депутаттарның Советке ажылы-биле холбашкан оларның бүрүн эрге-хүлээлгелерин, а ол ышкаш Советтиң болгаш ооң органнарының-даа депутаттарга хамаарыштыр хүлээлгелерин болгаш эргелерин база тодаратқан.

Советтиң эргезинде кирип турар кол-кол айтырыгларны ооң сессияларынга шиитпирлээри билдингир болгай. Советтериниң ролюн бедидерииниң эргежок чугула чүүлдериниң бирээзи ооң сессияларының ажылын улам сайзырангайжыдары болурун партияның документилеринде онзалап айтыкан. Ол угланышкынны хоойлужудулгага болгаш соолгу чылдарның практиказынгада боттандырып келген.

Депутат кижи сессияның ажылын белеткеп, ону эртиреринге киржири-биле партияның болгаш чазактың авторитизин, улус ажылагайының планнарын күүседир, ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидерииниң талазы-биле сорулгаларны Советтериниң чедиишкиниг шиитпирлээринге идигни берип турар. Эргелеп башкарарынга депутаттың киржилгези ол ажылдан улам тодаттынар. Ынчангаш сессияларга депутаттың идепкейлиг киржири ооң кол хүлээлгелериниң бирээзи болурун хоойлу төлевилелинде база айыткан.

Депутаттың ажылының дугайында хоойлуну Советтериниң Президиумунуң чугаалажып көргеш, чүүдүг деп санаан.

Бистиң ниитилелге депутат кижиниң туружу Советтериниң күрүне эрге-чагыргазын боттандырарын, ооң тура-соруун болгаш эрге-ажыктарын баримдаалаарынга киришкенин дээш ону улустуң соңгаанындан хамыктың мурнунда илеткелчиниң турар деп И. В. Капитонов чугаалаан. Советтериниң болгаш оларның депутаттарының ажыл-ижорудулгаларының эң чугула, ниитп айтырыгларын ол төлевилел ёзугаар утлап-башкарар ужурлуг. Айтырыгны шиитпирлэриң ынчаар көөрү бистиң күрүне болгаш хөй-ниитп-даа организастазаларның тодаратқан ниитп чүүл киргеп

Комсомолчу комбайнер

САНДАК Сандан-оол узун сарыг дилиндектиң дожимиргей бажынче үнүп орда, оон бункери дола берген. Тараа соөртүр машина комбайнның бункер дужунга тура дүжер орта, ол тараазын уруп бадырган. Чаагай тараа шиг кылдыр сларлып баткан. Сандактың шала шойбексимээр күдер-хүрең арын-шырайынга хүлүмзүрүг чайнап турган.

Тараа соөртүр машина-биле чедип келген. «Ак-Туруг» совхозтуң кол агроному Василий Чоржей-оол бирде күзөвтә тараазже, бирде комбайнер Сандакче кайгаан турган. Комбайнның бункеринде тараа төнери билек, ол мынча деп айтырган:

— Комбайның кайы хире чоруп тур мон?

— Черле туруш чок чоруп тур, Василий Алексеевич — дээш, Сандак хүлүмзүреэн.

— Канчаар ажылдап турар кижи эвес бо, адырам — дээш, агроном комбайның чыттыр кестирген ооргалар бөлдүрүп эртжен эрги истерин эргилдир кылаштап көргүлээн-даа.

Комсомолчу Сандак бодунга бүдүүлдиг болгаш, кандыг-даа сезик чокка, агрономну көрүп турган. Агроном ажылга негелделиг, мынангаш аныяк комбайнерни хынап турары ол. Сандак ону көөргө, харын хар кырында кандыг-бир аңның изин ылавылап көргөн аңчы-даа ышкаш. Бирде-бирде ол мырыңай хоорузунда тараа сыптарынче доңгайып, холу-биле тараа сайгының тарады иткилей-даа боор.

«Дүжүт ажаалдазынга чидириг турбас үжүрлүг. Ажылды шынарлыг кылыры чугула» деп, Сандак боданып чоруй, агрономдан айтырган:

— Кандыг ышкаш-тыр, дарга?

Агроном Сандакка чедип келгеш, өөрүшкүлүг чугаалаан:

— Тараазы кестирип, ону ажаап ап турарывыс черле багай эвес-тир. Чүгле сени эвес, бо оолдарның шупту-зун хынап көрдүм. Эр-хейлер! Ам чорувут, сени • саададыптым.

— Таакпы-даа тыртым четпээн ышкаш болдувус, Василий Алексеевич — дээш, Сандак штурвалдың артынга барып олура каапкан.

«СК-4» түң мотору хөделип үнген. Комбайн бурунгаар үзеш кылынгаш, шимчеп чорупкан...

КОМСОМОЛЧУ Сандак Сандан-оол Кызылда көдээ ажыл-агыйның профессионал-техниктиг училищезинин дооскаңдан боор дөрт чыл эрткен. Ам «Ак-Туруг» совхозта мурнакчы механизаторларның бирээзи. Комбайнбиле бир дугаар тараа ажаап кирген чылын ол черле утпас. Ол кус оон амыдыралынга солун болгаш берге-даа болган.

Ол чылын чай кончуг кадаапкынның болган. Ынчангаш тараа эки-ле үнүп шыдаваан. Кестирер тараанның сывы чолдак, чеми база-ла хепзинг ышкаш [illegible]. Ындыг тарааны [illegible] чаа ажылдап, кирген кижиге ажаары берге.

Чолдак сыптыг тараазы кезеринге ол улуг күштүг үндүрүп чораан. Хоралданчыг, шүгүлданчыг-даа апаргылаар. Шак-ла мынчаар ол ышкыгыш чораш, комбайнының мурнунга чыткан улуг даштыг көрбөөн. Комбайнның жатказы аңаа деггеш, артында оруг огдеш кылынган. Оон соонда кижиг-казыр дээш даапт дынналган. Сандак комбайнының моторун өжүре каапкап, дүргеп-не дүже халаан. Ол улуг, калбак даштыг черден тура үстүрүп каан болган. Жатканың салаалары-даа сынган. Чидиг бистер кайда боор, ойлуп чаштагылай берген. Аныяк оол чүшкүүзүн сүйбагылаан. «Бистерни-даа солуп ап болур. Салааларны, өдүрек-хаайларны кайның тып алырыл? Механик Кызыл чораш безин оларны тыппайн келди чоп...»

Сандак хейде-ле дээрже көрген. Дээрниң соңгу талазы хөлүгүр-ле кара чүве. Оолдуң сетиили улам дүвүрээйинниг аперган. Ам канчаар, комбайнын хөделдирип алгаш, бригада төвүнче чорупкан.

Бригада турлаавга көөрге, механик ширини чугаалаан:

— Эки серемчиледиг ажылдаар деп айлыг чагып турдум бе? Орта кижи сен бе? Казыра дег даштыг канчап көрбес чүвең? Ам чүнү канчаар бис...

Оон соонда ййи хонганда бригадир келгеш, мынча деп айтырган:

— Сээн черле тараа кестирер күзелиң бар бе?

— Бөөр келек — дээш, бригадир ону эдертип алгаш, оон кестирген аңгызын эргилдир кылаштаткан.— Тараазы мынчап каарга, черле болур бе? Ындында-ла чолдак сыптыг тараазы чүге өрү кестирип турар сен?

— Чүү болду, дарга?

Сандак аңгыстыг эргилдир көрүп турган. Шынап-ла мында-мында чолдак сыптыг кызыл-тастар, «бисти чүге ажыр шурадып чоруй бардың?» дээш ышкаш, салгын-сырыдан чайгаып каап тургулаан.

КОМБАЙНЕРНИҢ харыы-салгалыг, чымыштыг ижининиң башгайгы ол күзүдүүрээзинин-биле мынчаар эрткен. Ажылга башгайгы үеде кылган частырыгларын аныяк комбайнер чоорту эдип алган. Тараа кезилдээниң сөөлгү үелиде ол харын-даа мактадыг сестерни безин дыңнагылаан. Совхозтуң хоочун комбайнерлери Игорь Коккер-оол, Хайбыл Бичел оларның-биле кады ажылдап, дружугалыг кижилериң арга-сүмезин дыңнап тургаш, ажылга-даа мергежий берген.

Сандак Сандан-оол амгы үеде «Ак-Туруг» совхозтуң мурнакчы комбайнерлериниң бирээзи болуп турар. Ол Улуг-Ховунуң чаагай арбайын кестирип, ажаап турар.

Улуг-Ховунуң трактор-хону бригадазының комбайнерлери эрткен хонуктарда турушчок ажылдап келген. Беш комбайн-биле арбайны тавычалай кестирип турар. Оп комбайнбиле бөлдүрүп, бастырып киргеп. Барык 800 гектар хире черниң арбайын тавычалай кестирген. 300 гектар черниң арбайы ажааттынган. Тарааның дужуду чаагай. Бир гектардан он ййи центнер чедип турар.

Комсомолчу комбайнер Сандак Сандан-оол-биле ужураштывыс. Ол биске мынча деп чугаалады:

— Бо чыл бистиң чуртуустуң, чонувустуң төөгүзүндө алдарлыг, юбилейлиг чыл болгай. Ынчангаш мен аңаа шыдаар-даа шаап-биле бедик күш-ажылчы көргүзүглерлиг ужуражыр дээш ажылдап тур мен. Дөрт чүс ажыг гектар тарааны бо күзүн кестирип ажаарын күзээдим. Оны күүседиринге бүдүүлдиг мен.

Амыдыралдың күш-ажылчы улуг оруунче бодувун эге бажымнарын кылып чоруур аныяк эр Сандак Сандан-оол бо чылдың дужүт ажаап алышкынында мынчаар эрес, шүдүргү ажылдап турар.

Ажыл-херээн бүдүүгүр-ле болзун, аныяк эр!

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ӨӨРЕДИЛГЕГЕ УТКУШТУР

Россия Федерациязы. Псков областың партия организациязы партияның политиктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылынга ажыл-ишчи белеткенип турар. Программалар төлевилээри доозулган, өөредилгениң көргүзүг чүүлдерин белеткээн, пропагандистер семинарларын, оларга лекциялар номчуп бээр ажылды чоруткан. Партия чырыдыышкынының область бажыңынга СЭКП обкомунуң бөлгаш хоорномунуң мергежилдиг лекторлары Псковтуң пропагандистеринге консультацияларны үргүлчү берип турар.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң Псков хооркомунуң лектору О. Г. Болотовтуң (ортузунда) пропагандист П. Г. Наумов болгаш Л. Ф. Муромская-биле беседа кылып турары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Республика штавы ажылдап тур

Репортаж

«Дүжүт ажаап алышкынын оперативтиг удуртур республика штавы хүнүң-не кежээкиниң 6 шакта чыгып турар. Эрткен 24 шак иштинде республикада тараа ажаап алышкынының байдалын аңаа бүгү талазы-биле анализтеп, ону дүргедиринің талазы-биле хемчегларын ап, күүседикчилерге чогуур даалгаларны ол дораан бергеш, түннелин даартазында ээлчеглиг хуралынга дыңнап турар. Штаб дүжүт ажаап алышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын районнарда кайы хире организастыг чорудуп турарын база таа дүжүттү шыгжамыр баазаларынче сөөртүп турар автотранспорт организацияларының арадында чарыштың түннелин база үндүрер.

Штабтың ажылынга партия, совет ажылдаңчылары, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, республиканың совхозтар бүдүүлге эргелелиниң, автотранспорт, орук эргелелдериниң удуртукчулары, күрөвтонвспекция төлөөлөкчизи, автотранспорт бүдүүлгелериниң удуртукчулары болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киржип турар.

...Оон ээлчеглиг хуралы. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков дүжүт ажаалдазының байдалын дыңнаткай:

— Кирген медээ өзүгаар алырга, республиканың тараа шолдеринде сөөлгү хүнүнге чедир 138 муң ажыг га черниң тараазын кескен болгаш оон 92,5 муңун бастырып алган, азы оон 67 хуузу болуп турар. Ниитизи-биле 120 муң тонна тарааны бастырып алган. Республикада тарааның ортумаң дүжүттүгүр бир гадан 13,2 центнер болуп турар. Ажаап алышкынының байдалын аналиэтеп көөрге темп ам-даа бедивейн, чаңгыс черде таптап турар. Бастырып аддынган тарааның чүгле чартыы күрүнө шыгжамырынга кирген. 11 муң ажыг тонна тарааны келир чылдың үреэнинге урган, барык ол хире тарааны мал чемнеге ажыглаар кылдыр көрдүгеп. Артиан хөй тонна тарааның салымы билдинмес.

Эш Серяков районнарда байдалды, тараа соөртүп турар автотранспорттуң ажылынга анализти тодаргай чугаалаан.

Дүжүт ажаалдазынга мурнап кирген, чижээлээрге, Тандының «Коммунизмниң херели» колхозу, «Межегей», «Тинлелге» совхозтары тарна кестирилгезин доозар аргалары турбуже, ону ам-даа хөжүдадып турар. Танды районда бастырган тараа хөй-даа болза, ону күрүне шыгжамырынга чедир киирбейн турар.

Тараа соөртүп турар автомашиналарны чөп ажыглавайн, оон ажаа турар чоруун хөй ажыл-агыйларда болдуруп турар. Оон чылдагааны — колхозтар, совхозтар удуртукчулары хүнде берип турар чагыын ёзугаар автомашиналарны кайнаар чорутса чогуурун шын башкарып шыгжавайн турарында.

Дүжүт ажаап алышкынының темпизи чогуур деннелге четпейн турары-биле автотранспортту чөп ажыглаарынга шаптыкты таварыштырып турар. Чүге дээрге, республикага хереглээри-биле келген чугула чүүктер Абакан хоорайда моонелип, соөртүнмейн чыдып турар. Бо байдалды көдээ ажыл-агый удуртукчулары кичээнгейге ап, ажаалданы дүргедиир талазы-биле хемчег алыры вегетгининп келгенин штабка демдеглээн.

— Дүүн Дүржүлге станциязының директизязы чагыын ёзугаар алган автомашиналарның чамдызын аңаа тургускан — деп, «Транссельхозтехниканың» Кызылда будүүлгезининг начальниги А. Шингаев илеткеди.

— «Тинлелге» совхозче баар орукта онгуд-чингилдерни болгаш Ильинка суур чоогунда багай оруктарны чаваарыбиле үш грейдер даартадан эгелеп киириптер — деп, автооруктар түдүүнүң болгаш ажыглаарының будүүлге эргелелиниң начальниги В. Чернов дыңнаткан.

Дүжүт ажаап алырынга амдаа хереглеттинип турар кывар-чаар чүүлдерни Абакандан соөртүр бүгү хемчеглер алдының турарын Кызылдың нефтебазазының директору М. Гоненко илеткээн.

Штабтың хуралынга дүжүт ажаап алышкынының хүнүң айтырыгларын тодаргай чугаалашкаш, даартагы келир ажылдарның даалгазын тустус харыысалгалыг ажылдакчыларга бергеп.

Республика штавының ажылын көөрге, ёзулут-ла оперативтиг, дайынчы ёзу-биле тургускан, хүнүң шалыпчы фронтузунуң судалын түдүп турар болду.

О. ИРГИТ,
«Шынның» корреспондентизи.

КӨДЭЭ СОВЕТ БОЛГАШ АЖААП АЛЫЫШКЫН

«Тинлелге» — тараалаң совхоз. Оон түскай эртемниглери, тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын багай эвес дүжүттү остүрүп алган. Ам ажаалда хайныышкынныг түлүктээн.

Тараа ажаап алышкынының чоруп турарының дугайында айтырыгны көдээ Советтиң сессиязынга чугаалашкан. Аңаа совхоз директору эш А. Моргуннуң илеткелин дыңнаан.

Совхоз бо чылын ниитизибиле 24.000 га тараа культураларын ажаап алыр планныг. Бо хүннерде 10200 ганы тавычалай кескен, 4193 га черниң тараазын дөрт кестирген болгаш шупту 8500 ганың тараазын бастырган. 10.000 тонна ажыг тараазны келир чылдың үрезининге уруп алган. Күрүне шыгжамырынга 9370 тонна тараазы ургап. Ол болза планның 52,9 хуузу болур. Совхозтуң комбайнерлери кескен шөлүнүң бир гектарындан ортумаа-биле 12,7 центнер дүжүттү ап турар.

Ажыл-агыйның төс бригадаларында тараажыларның амыдырал-чуртталгазынче кол кичээнгейни салган болгаш таарымчалыг байлалзы тургускан. Ховуу турлагларында көскү агитапияны дерип кылган. Бригадаларда лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар болгаш агиткультбригада график ёзугаар ажылдап турар.

Партия, көдээ Совет болгаш хөй-ниити организацияларының ап чоруткан хемчегларининг түпелинде ажаап алышкынче күштүг моөннээн, бригаларда масса-политиктиг ажыл күштелген, мурнакчыларның саны өскен. Комбайнерлер Оңдар Начын-оол, Кызыл-оол Бады-Хөө, Салчак Оюн-оол, Кызыл-оол Кара-оол, Монгуш Шир-оол болгаш өскеда механизаторлар хүн нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип, штурвалды дынзыг тутпушааннар.

Көдээ Советтиң өртжен сонгулдада сонгуткан 25 депутаттың совхоз бүдүүлгезининг эң харыысалгалыг участоктарында быжыглаан. Оон иштинде 14 кижи дүжүт ажаап алышкынында киржип турар. Ажаап алышкын эгелээри билек 3 депутат бөлүктерин, 5 постуларны салбыр аайы-биле түс-түс тургускан. Олар ажаалда ажылында ажылдың кандыг чоруп турарын, шынарын ажылда бар четпестерни чайладырының хемчегларын хамаарышкан удуртукчуларынга тургузуп, херек апарган таварылгада күүскомга дынналып турарлар.

Район Советиниң депутады Монгуш Доржуга удуртурган депутаттар бөлүү, төп шанда Күжүгет Сереннің удуртканы депутат постузу багай эвес ажылдап келген. Төп шанда техниканың чамдыкта кандыг бир үрелиишкинден ажыл чок туруп бээр чоруун, саадады бээр турган таварылгаларны, күрүне шыгжамырынче тараа сөөртүп турар машиналарны авточүдурукчүлер саадалып турарын депутаттар бөлүктери болгаш постулары илереткеш, ол четпестерни чайлаткан.

Кылып чоруткан ажылдарбиле чергелештир четпестер ам-даа бар. Ажаап алышкын эгелээнден бээр эвээш эвес хонуктар эрткен. Ажылдың темпизи кандыгыл? Комбайннар болгаш өске-даа техника долу күчүзү-биле ажылдавайн турар. Янзы-бүрү чылдагаандан техника үрелир чорук белик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаптыктап турар. Ам кол кичээнгейни ынчаар угландырган бис. Ылангыя маңаа хамаарыштыр көдээ Советтиң күүскому, депутаттар бөлүктери, постуларны хамаарышкан участоктарын холга албайн, контрольду кошкаткан дээрзин бот-шүгүүчүлекчи ёзу-биле миннип чугаалаар апаар.

Күр чер көдээ Советиниң сессиязы четпестерни чайладыр болгаш дүжүт ажаап алышкынын чидириг чок, чогуур үезинде бедик шынарлыг доозар талазы-биле шиитпирни хүлээп алган болгаш ССРЭ-нин 50 чыл ооңга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш планныг даалгаларны күүседиринче бүгү чонну мобилизастаар.

А. АМБАРЖИ,
Күр-чер көдээ Советиниң күүсиомунуң даргазы.

Харааданчыын...

Дүвүренчиг медээ

Торгалыг суурнуң адаанда чаагай үнген сулаға хөй инектер болгаш хаваннарже көргеш, хей-ле иштимде хынирениип, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпын Маздыры А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодал» деп чүүлүп сактып, тараа чип турган кезек хаваннарны бир удаа үндүр сивыртым-даа.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң топ суурнуң хогландыр тараа-ла, тараа. Шупту хаван, бызаа, инектиң сайын чугаалаашкы берге. Чаагай үнген арбай, суланың чартыы суурнуң хаван, бызаазының доюнда барганы хомудавчыг. Ниитиниң тараазынче сагыш салып, сула салдынган малдарның ээлерп-биле чугаалажып, хемчег алыр чорук уттундурган деп болур. Моон уламыңдан тараа кажаазын чамдык кижилер ожегээр ажыдып каар азы дыдык черлер кылгылап турар, а тараа кадарчылары ёзу барымдаалаарынга ойлешкен. Ынла тараа кадарчылы Т. Бегзи эът мунуп алгаш, эрагалап чоруп турарының үжүрү чүл? Совхозтуң кол агроному В. Лабоченко бо талазы-биле чүнү бодап турарыл? Бо чорук чүгле суур долганыр, тараан тараа шолдеринде эвес, а Күйлуг-Үзүк кырында болгаш Кожайла база-ла ынлыг.

Тараа кымга хараданчыг эвес боор! Ховуу шолдерде байдалдарны сонуургап, төтчеглеттинген тараазны буруулуг кижилерге толедиринге чедир айтырыгны Торгалыг көдээ Советиниң дораан тургузар ужурлуг.

М. БИЧЕ-ООЛ.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ында КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXVII сессиязы ажылдап эгелээн.

Сессияның делегаттары колла кичээнгейни чепсегленишкинни дүжүреринин, гайбынны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынын, Чоокку Чөөн чүкте байдалдың айтырыгларынче, колониализмнин артыышкыннарын болгаш сөөк-язы ылгаар чорукту үндезинни-биле үзүткаарының айтырыгларынче угландырып турар.

Совет Эвилелинин болгаш өске-даа социалистиг чурттарның саналдазының ёзугаар чепсегленишкинни дүжүреринбиле болгаш тайбынны база айыыл чок болур чорукту быжыглаары-биле холбашкан эң чугула айтырыгларны Кол Ассамблеяның хүн айтырыынга киирген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының моон мурнундагы XXVI сессиязының даргазы Индонезияның даштыкы херектер министри Адам Малик ол сессияны ажыдып тура эрткен чылын делегей харылзаларынга дыка бурунгаарлаашкынныг чыл болганын медеглээн. Маңаа холбаштыр стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулганы онзалап демдеглээр херек деп, ол чугаалаан. Ол дугуржулга чоокку келир үеде чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле улам ханы дугуржулганы чедип алырынга илеткелиг быжыглап турар-дыр.

Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Станислав Трепчиньскийни Кол Ассамблеяның XXVII сессиязының үезинде даргазы кылдыр чангыс үн-биле сонгаан. Ол улуг албан хүлээдегеге улусчу Польшаның төлөөлекчизин сонгаан чорук болза Польша Улус Республиканың болгаш бүгү социалистиг чурттарның-даа бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынче угланган деминг болгаш шиитпирлиг хөделишкиннерин делегейде кайы хире үнелеп көруп турарының херечизи болур.

С. Трепчиньский делегаттарга чүве чугаалаан, КНО-нуң Уставын ёзугаар Европага девискээр зайы-биле кады ажылдажылганы кылып, айыыл чок болуп чорукту хандырарын боттандырып чорудар соруглалыг ниити-европа чөвүлел дугралын белеткээринин чугулазын айыткан.

С. Трепчиньский аңаа холбаштыр таарымчалыг байдалды болдуруп турар салгын-хат делегейнин бүгү районнарынга ам-даа четпейн турарын демдеглээн. Индий-Кыдатта хан төгүүшкүнүүр дайын үргүлчүлевишаан деп, ол чугаалаан. Бистер ол кем-буруулуг дайынны соксадыры дээш туржур ужуралг бис деп, ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбаштыр Трепчиньскийни чүве чугаалаан, КНО-нуң күжениишкиннери турбуже, делегейнин ол девискээринде байдал ам-даа дыка үшкүүрлүг боон турарын демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң мөсилдежиишкиннерин тайбың ёзубиле шиитпирлээринче угланган бодуңун негелделерин ыяап-ла күүседирин Каттышкан Нациялар Организациязы шыңгыы негээр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

КНО-нуң кол сорулгазы — делегейге дайынның үнүп кээп болуур чоруунуң чылдагаанарын узуткары ам-даа чедип алдынмаан деп, Трепчиньский уламчылап чугаалаан. Оон ужурундан чепсегленишкинни эндере бүдүрер чорукту кызыгаарлаарынче, мөсилдежиишкиннерни чүгле тайбың аргабиле шиитпирлээринче угланган улам шиитпирлиг күжениишкиннерни кылыры эргежок чугула деп ол чугаалаан.

Амгы бо сессия боттуг түннелдерни бээринге идегелин КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазы илергейлээн.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

● **НЬЮ-ЙОРК.** (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар эрик кавызының Куангнгай можузунда Сайгон шерглеринге удур чедиишкинниг дайылдажып турар. Хосталга күштериниң район төвү Батону эелеп алганының соонда кол тулчуушкуннар ол можунуң чоон талазында. Мурнуу-Кыдат далайның эриниче шолчий берген.

Мурнуу Вьетнамның кыдыкы соңгу талазында патриоттар Куангчи можунуң аңгыаңгы кезектеринде дайзынны атакалап турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы можу төвүнүң кылыгларында онгуланган Сайгон шерглеринин туруштарын боолап турар. Ол хоорайны америк бомбалар, үгер-бөө октары бузундулар кылдыр үреп каапкан. Тулчуушкуннар ук хоорайның бодунда база соксавайн турар.

Куангчи можуну америк бомбалаашкыннар кол чер болдурбушаан. Сөөлгү хүннерде «В-52» самолёттарның Плейку болгаш Куангнгай можуларга халдаашкыннары илдең түлүктээн. Ында хосталга күштери чалча ёзу-чурумнуң шерглерин ойтур шаап турар.

«В-52» самолёттар Сайгон чоогунуң девискээрлерин бомбалаарын үргүлчүлеп турар.

● **ХАНОЙ.** (СЭТА). Хосталга күштери сентябрьның 16-дан 18-ке чедир Куангнгай можуга шудургу тулчуушкуннарның үезинде дайзынны бызыгланыышкынныг 19 делегейге чоокку Чөөн чүктүң мөсилдежиишкиннерин тайбың ёзубиле шиитпирлээринче угланган бодуңун негелделерин ыяап-ла күүседирин Каттышкан Нациялар Организациязы шыңгыы негээр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

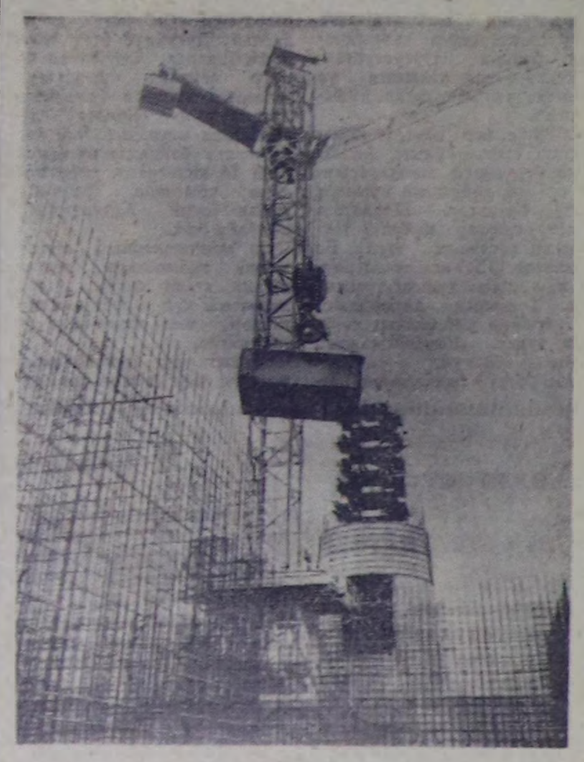
КНО-нуң кол сорулгазы — делегейге дайынның үнүп кээп болуур чоруунуң чылдагаанарын узуткары ам-даа чедип алдынмаан деп, Трепчиньский уламчылап чугаалаан. Оон ужурундан чепсегленишкинни эндере бүдүрер чорукту кызыгаарлаарынче, мөсилдежиишкиннерни чүгле тайбың аргабиле шиитпирлээринче угланган улам шиитпирлиг күжениишкиннерни кылыры эргежок чугула деп ол чугаалаан.

Амгы бо сессия боттуг түннелдерни бээринге идегелин КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазы илергейлээн.

Нгуен Тхи Биньниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың туругжунун уламынган «дайынга, политикага-даа хамаарышкан айтырыгларның чангызында шиитпирлеттинмээн», мынчангаш чугаалажышкыннар догүвейн турар деп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын даштыкы херектер министри, МВР-нин Революстуг түр чазаанын Парижте чөвүлел хуралда төлөөлериниң удуртукчузу Нгуен Тхи Бинь медеглээн. «Нгуен Ван Тхиеунун сайгон эрге-чагыргазын деткивес болгаш Мурнуу Вьетнамга национал эптин үш кезектен «тургустунар чазаан түргузарын хүлээр ужурлуг деп, МВР-нин Революстуг түр чазаанын төлөөлериниң удуртукчузу демдеглээн.

Мурнуу Вьетнамга ийи эрге-чагырга, ийи армия болгаш чүүл-бүрү политиктиг куштев бар. МВР-нин Революстуг түр чазаанын сентябрь 11-де саналлары Мурнуу Вьетнамга херек кырында тургустунган ол байдалды барымдаалаан деп, журналистерге чүве чугаалап тура, Нгуен Тхи Бинь демдеглээн. Вьетнам айтырыгны шиитпирлээр төлөөзе Каттышкан Штаттар «вьетнамчыдарының» политиказын соксадыр, Нгуен Ван Тхиеунун чагырганын деткивес болгаш Мурнуу Вьетнамга национал эптин үш кезектен «тургустунар чазаан түргузарын хүлээр ужурлуг деп, МВР-нин Революстуг түр чазаанын төлөөлериниң удуртукчузу демдеглээн.

Болгарияның Козлодуйда эң баштайгы атомнуг электростанцияны шалыпчы тудуп турар. Алдыгы беш чылды совлэуредир ооң баштайгы ээлчээн ажыглаага хүлээдип бээр. Атомнуг электростанцияны совет төлевилеедер ёзугаар тудуп, совет дериглеедер-биле дерип турар.

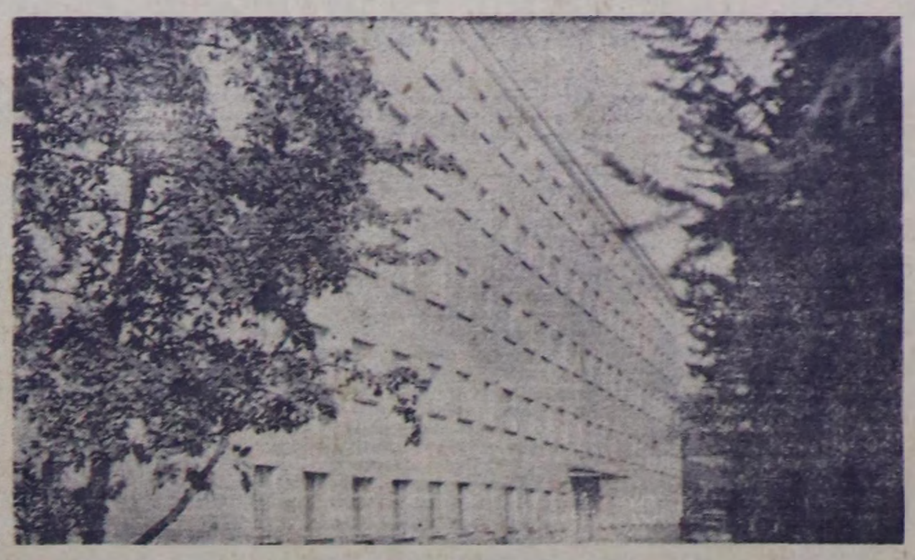
ЧУРУКТА: кол корпусту тудуп турары. Аңаа атомнуг реакторлар залы болгаш машина залы турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ШЫН Дөртқү арын сентябрь 22 1972 ч.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРИ ДООЗУЛГАН

Күрүүнниң Кызылда педагогика институдунуң студентилери, чурттуң өске-даа дээди өредилиге черлеринде ышкаш, чайгы дыштаныыга үезинде студенчи-тудугжу отряд организастап алгаш, республиканың тудугларынга ажылдазары чаңчыл болган.

Бо чайын оларның «Зрестер» дээн студенчи-тудугжу отряды институттуң студентилериниң ниити чурталга башкыныкның шеверлеп ажылын кылып турган. Ол башкың — найысылалдың Интернациональная кудумчузунда, беш наът, бир өөззаге дөрт кижи, шупту 460 студент чурттаар, изиг, сеен сугнуг, делгем номчулга залдыг, столоваяныг, душтуг, хөп чуур черлиг, башкыларга 15 квартира база бар.

Ажылдың түңнелиниге хөлбаштыр студенчи-тудугжу отрядтың байырлыг шугум чыскаалы болган. Анда СЭКП хөөрикомунуң секретары эш Путинцев ажылды түңнеп, студентилер бөттарының үш дугаар шуш-ажылчы семестрин номчуг эки дооскан-дыр дээн демдеглээш, СЭКП хөөрикомунуң Хүндүлел бижиктерин эң эки ажылдаан бригадаларга бөлгаш студентилерге тывыскан.

ЧУРУКТА: сылгай талада — студенчи-тудугжу отрядтың белүүн дайынчылары. Оң талада — студентилериниң чаа чурталга башкыныңның ниити хевири.

А. ЧОЯГАННЫҢ фотозу.

СОВЕТ ШӨЛДЕРНИҢ ТЕХНИКАЗЫ

«Сокольники». Павильоннар ажиктерни ажыткан. Совет техниканың хүнү совет делгелгенинде 1000 экспонады. 2400 чогаадылгалар. Машина хемни кылып турар. Шай чыскыны — рекордумен.

Москванын «Сокольники» парыгында сентябрьның 6-да «Сельхозтехника-72» дээн Бүгү-делегей делгелгезин ажыттынган, а сентябрь 7-де совет техниканың хүнү болган.

Совет Эвилелиниң делгелгеде киргеш чүүлдери эң-не хөй. Оңу 30 министерство, ведомство, 50 эртем-шинчилел институду болгаш конструктор бюрозу, 300 ажыг үлетпүр будурүлге белеткеген. Советтер чуртунуң 1000 экспонады бар, ол делгелгенниң үштүң бир хемнээн ажыыл болеш турар, оон артканнары 23 чурттуң болгаш Барыын Бөрлиниң үлүүнге оваажыр.

Мындыг делгелге эртекиден бээр алды чыл болган. Оларның ылгалы кандыгыл? Бо кыска үениң дургузунда совет кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң ком-кол чедиишкиннери чүл?

ССРЭ-де кодээ ажыл-агый будурүлгелиниң комплекстиг механизациялыының техниказын тургузарын эртемге үндезилеп организастаан. «Машиналар системазы» будунга ийи муң ажыг янзы-бүрү техниктит херекселдерни киирип турар. Ол төрелдешкек чаңгыс хевирниң машиналарының ажылын моонга-ниге, бүгү адырларга чаңгыс аай дыыл хөй белдирлерни болгаш кезектерни ыяап-ла ажыттаарынга дузалаан.

Совет машиналарының бир онзагай чүүлү болза, 2400 кезектерни чаартып кылганы болур.

Эрткен алды чылда трактор-ларның ажылдарының дүргени шакта 9—13 километр четкен, оларның моторлары күштүг болу берген. Чооккуу үеде ону белдирииниң хемчеглери хевээр артар. 1975 чылдан ыдай бир чылда 575 муң тракторну будурер, оон дүргени ортумаа-биле 30 хуу белдир.

Көдээ ажыл-агый машиналарының өске оныгай чүүлү, оларның будурүкчүлүү болган калберты алыр хемчээли улгадыр. Ол ышкаш механизаторларның ажылдаарынга бүгү трактордарда тааржымчалыг байдал тургустунган. Техника ажаалдазынга үе чарыгдары ийи катап кыскырылган.

ССРЭ-де чер колхозтарының болгаш совхозтарының. Ажылагый бүрүзүнүң ажылдаарынга чүс-чүс, харын-даа муң-муң гектар оналажыр. Ынчангаш конструкторлар күүлүг техниканы чогаадып турар. Бо хүннерде ССРЭ-ниң шөлдеринде ийи миллион ажыг трактор бар. Тараанын ажаалдазын долузу-биле машиналар чорудуп турар. Комбайннарның саны — 660 муң.

Ам Совет Эвилелиниң делгелгеде киргеш чамдык жисоваттары-биле танышып көрөөли.

Торф чыдар черлерни баш удур кургадыры-биле чер кадар, КПО-12 дээн боду чоруур машина доскаар хевирлиг 16 дүгүйдары-биле шакта 540 метр хемчеглиг эрлиишаан, 270 кубометр чедир довуракты ашпаар.

Бо үлүг машина безин ЭТР-301 экскаваторнуң чанында бичии лилипут-биле домей костур. Оон хемчээли 20×30×6 метр. Ол шакта 125 метрни эрлип, соонга дооразы 14,5 метр, ханыгы 3 метр хемни арттырар.

Совет тракторлары хөйүбиле делгээн. Оларны бопурук үлүг павильонда тургускан. Залдың төвүнде бичии «Форд»-ов — Путиловчунуң делгээн. Совет трактор тудуу моон эгелээн. Ам ол төөгүнүң турасказалы Харьков, Онежск, Липецк, Алтай, Минск заводтарының будурген машиналарының аразында турар. Бо заводтарның продукциязы даштыкыда калбаа-биле белдингир апарган.

Рязаньның заводу картофель ажаар солуп машинаны көргүзүп турар. Бир эвес картофельның чемин газылдары од болза, кургадыры-биле элээн каш одуруглары чаңгыс черге белүүтер болгаш үлүг, бичезин илгаптар.

Элээн хөй совет заводтар тараа ажаар төрелдешкек комбайннарны делгээн. Олар күүлүг, будурүкчүлүү ажылдаар, колхоз шөлдериниң ёлүүлүг күүтөннери-дир.

Ростовчулар «Нивань» делгелгеге көргүзген. Ол мурнунда ажыглаттынып турган СК-4 комбайнны солуур, оон будурүкчүлүү баштайгызынан ийи катап бедик. «Нива» секундада сес килограмм массаны арыглап болур.

Биробиджандан «Сибиряк» СКД-5Р-ни делгелгеге эккелген. Чаттылчак дүгүйларлыг болгаш-биле оон-биле тараа культураларын-даа, ристи-даа ажаар болур. А Красноярск заводунуң «Сибиряк» дүгүйларлыг. Дүгүйлүг бүгү совет комбайннарда чаттылчак чорчуур вариант көрүнген. Ынанчыл оларның арагыда Тагапрогтуң «Колос» дээн комбайны ылгалдыг. Эки тааржымчалыг байлалда ол секундада 14 килограмм хире массаны арыглаар. Делегейде мындыг бедик будурүкчүлүг комбайн чок.

Ол машиналарның шупту-зунуң кабиналары делгем, чырык, агаар киирер күштүг хемчеглиг, ачаар кирер күштүг хемчеглиг, хүн карандан камгалаар жалюзилер-биле дериттинген.

Ынчыг үлүг комбайнарны чурттуң үлүг делгем ховулар-ның ажыл-агыйларынга ажыглаары-биле үндүрген. Бичезин участоктарлыг дүргүлге станцияларынга ажыглаар бижежек комбайнарны Финляндия делгээн. Оларның будурүгезин калбартарны ажык чок.

Ол ышкаш ховен ажаар кайгамчык механизмнерни Совет Эвилели делгээн. Шак ынчыг машиналарны чүгле ССРЭ-де болгаш АКШ-та будурүп турар. Ынчалза-даа бо ийи чурт чүгле ийи одурутка чоруур комбайнарны кыскыртырган. Ам ССРЭ-де дөрт одурутка чоруур комбайны ховуларда ажылдай бергеш. Алды одурутка чоруур машинаны шенеп эгелээн.

Ховен ажаар машиналар талазы-биле чүүтта чаңгыс-ла КБ дээн комбайнның удурткучу конструктору Эдуард Шубер ХН-3,6 дээн алды одурутка ажыглаар комбайнны бистерге таныштырды. Бо комбайнны «Ташсельмаш» заводу үндүрүп эгелээн. ХН-3,6 комбайнның америк машинадан будурүкчүлүү бедик, конструкциязы бөдүүн. Ол чүгле быжа берген ховен сывын чыыр болгаш оон (коробкаларын) таарижакчыгаштарын үреесс.

Ховен баштарының хаарижакчыгаштары алган частын турар — баштайгы ажаалаанның үезинде ол комбайн шак дургузунда будун чартык гектар хире молдуң ховенин ажаап болур. Шинги ажаалдада оон будурукчулүү элээн бедик, шакта ийи гектар чедө бээр. Эрткен сезонда бир ыңдыг машина-биле (100 комбайнны будурүп үндүрген тургаш) 800 тонна ажыг «ак алтынны» ажаагаш.

Амгы үеде чүгле Узбекстанда безин 30 муң ыңдыг комбайнар ажылдап турар. Ам ховуда (Голодная степь) ол машина ооруг хереглеттинип турар. Куруг чыткан хову Совет эрге-чагыргалың чылдарында таныттынмазы-биле таартынып, ховен ажылы хогжаан амгы үениң районуна апарган. Бо чылын ховуңуп ховен шөлдеринче 5,5 муң ховен ажаар комбайнар үндүрер.

Ховен ажаар совет комбайнарны Болгарияже, Гредияже, Кубаже, Африка чуттарынче чорудуп турар. Даштыкы садыгаашкынче ам-дыыжында эрткен делгелгеге Алдын медаль-биле демделлеткен ийи одурутка чоруур комбайнны үндүрүп турар.

Грузияның шай ажаар «Сакартвело» дээн машиназының күүлүг 21 ажыт күжүнге дең. Ынчалза-даа будурүкчүлүүнүң талазы-биле ол машина делгей рекордуун тургускан. Кижиниң рекорду болза, хүнде 60 килограмм шайны болбаазырадыр, а ол бичежек машина 5200 килограмм шайны болбаалырадыр ажылдаар.

Дмитрий САСОРОВ.
(ПМА).

АМЫДЫРАЛГА АЖЫКТЫГ

Кадзо суурларда чуруттап турар хереженнерниң хей кезии ногаа тарыырынче, оңу аъш-чемге ажыглаарынче улуг-ла кичээнгей салбайн турар. Ногаа аймаанын чемге хоолдуг болгаш харын-даа кижинин кадыкшылынга дузалыг боюн туралын уттуп болбазы чугула. А чечектер... Ол база-ла кижинин сеткилин кезээде өөртүр, буянныг каастал-га. Ынчангаш ногаалыны, чечектерни калбаа-биле өстүрер ажылды организастап чорудаары, анаа хереженнерниң кижилгезин хаара тудары чугула деп бодаар мен.

Совлгу үеде колхозтар, совхозтар суурларында хереженнер төвүзелдери, чонуң амыдырал-чуртталгазының кулътуразын бедидип, ажыктыг чүүлдерге хереженнерни өөредир, танчыктырар ёзоп эвээш эвес чүүлдерни чорудуп турар. Анаа бир хамаарыжыр чүве — тыва хереженнер ногааларны, чечектерни тарып, өстүрерин амыдыралдың бир негелдези сылдыр чедип алырын кызып турар. Бо талазы-биле чангыс чижек коргузүксеп тур мен.

«Совет Тыва» совхозтуң хереженнер төвүзелиги, чида-активчилер ногаа аймаан, чараш чечектер өстүрерин өг-бүле бүрүзүнге чедип алыр сорулга-биле түскай кежээни организастаан. Ол кежээни баш удур эки белеткеп, улустка калбаа-биле чарлап дыннатканынган клубка хей кижи чыглып, анаа улуг сонуургал-биле кирипкен. Кежээге мергежилиг, дүрүмчүлгалыг кижилерниң беседалары дыннап, оларның өстүрген үнүштерин магадап көргенинер.

Библиотека эргелекчизи Евдокия Кожевникова ногааларның болгаш чечектерниң кижиге ажыктыын тодаргай, солун чугаалап, оңу амыдыралдан алган чижектер-биле бүзүреллиг бадыткаан. Беселаны кылбышаан, ол бодунуң өстүрген ногааларын, чечектерин чыыглаларга бараалгаткан.

Суг-Бажы суурда чамдык бажыңнарның огородтарынга үнүүрүп алгаш янзы-бүрү ногааларын • чамдык хереженнер ол кежээнин делгелгезинге көргүскеннер. Ногааларны кыпка белеткеп, дузаарының арга-сумезин хереженнер активчилер Евдокия Прокудина, Анна Салоңцова олар билиндии-биле чугаалап берген. Чечек тапкычыларынга, кажан, кала, кандыг чечектерни өстүрериң, оон үрезиниерин кайы чагыын алырын таймырлап берген.

Чыылганнар бөттарының дүрүмдүгүн солчуп, агитквартиралар айны-биле кылган ажылын деткеп, түннелерин үндүрүлээн.

Бежээнин киржикчилери ажыктыг чүүлдерни билип, көрүп алганын көрүшкү-биле илереңнеп, оңу амыдыралга ажыглаар деп шиитпирлеп алганнар.

Бөттарының огородтарынга ногаа өстүрүп, оон амданыыг чем-ашка белеткеп, ёзулуг делгелгее көргүскен хереженнерге шаннал-белектерни база тывыскан.

Мындыг кежээлер, делгелгемер амыдыралга ажыктыг, оңу чер-черге чорудуп турарын сүмелексеп мен.

Т. САМБУУ,
совхозтуң хереженнер төвүзелиниң даргазы.

Машина музейи

Рязаньның хей мастерскаяларының бирүзүнүң радиотехниги Петер Гринфельд ажыл-ёөлер черинче шагдаа тура-ла троллейбуска олуруп алзаш чедип келип турган. Ам оңуда чоор дээш, эртемниг-ле бодүңүң автомобиль-биле чоруп турар апарган. Оон чыык машиналарын 1928 чылда будурүп үндүрген чеди олуттуг «Крайслер». Дугуйлары мяңгаслаарыныг оң машинаны сонуургавас-ла кижи чок.

Оон үлегерин эдерген, студент Виктор Кулаев 1925 чылда будурген «Хунтобиль», Эльмар Жигулис 1909 чылда будурген «Одолобиль», Николай Стумбас 1926 чылда будурген «Де Сото» деп автомобильдер апарган.

Республиканың төп автомотокауцунга чоокта чаа бурунгу автомобильдерниң Сав дээр секциязы тургустунган. Шиңгыс машиналарның техниктиг кандыг-даа чаартылга киирип болбас деп, ол секцияның устазында айыткан. Рязаңга мичээлдер кежер музей тыптып келген. Сав 1930 чылга чедир будурүп үнүүрген он ажыг машинаны бурутке алган.

Н. ЛЫХВАР,
(СЭТА-ның корр.).

ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУУШКУН

ССРЭ-нин Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Л. Протасовтуң төрүттүнгенинден бээр 50 чылын бала оон чогаалыкчы ажыл-чорудулгазының 20 чыл болганын Тыва АССР-нин Чурукчулар эвилели демдеглеп эрттирип турар. Леонид Протасов 1922 чылда Минусинск хоорайга төрүттүнген. Оон ада-иези 1924 чылда Тывага көжүп чедип келгеннер.

1942 чылда Совет Армиязының хүрээлеңинге ол барган болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайынынга кириштирген. Дайын соонда Свердловск хоорайга чурулга ортумак школазын ол доозкан. Бодунуң уран-шевер талантызының графикага, чонуң ус-шевер ажылдарынга шенеп, ук хевирлерге эвээш эвес ажылдарны ол чогаадып бижеен.

Оон ажылдары Омск, Красноярск, Новосибирск хоорайларга боюн турган зона делгелгелеринге болгаш Москва хоорайга эрткен 16 автономнуг республикаларның баш үш зоназының — Урал, Сибирь, Ыраккы чоон чүктүң делгелгелеринге киришкен. Тыва чонунуң амыдыралын көргүскен хей санныг ажылларын чурукчунуң бижип, сиилип кыптаны моон кескү.

Чурукчуунуң база бир солуп ажылы — оон чыгганы Тыва чонунуң угуза уран чүүлү болур. Ол 150 ажыг янзы-бүрү хөлөрни, угулаларны республиканың шупту районнарындан чыып алган. Тыва чонунуң уран чүүлүнге чурукчуунуң сынакшылын ол хереченлеп турар. Ол альбом бистиң тыва чонунуң декоративтиг ус-шевер ажылдарының моон соңгаргы-даа өзүлдезинге ужур-дузалыг болуру чугаажок.

Чурукчуунуң ажыттынган делгелгезинде уран чурулганын 40 ажыг ажылдары, чыып алган угулаларының 50 ажыг янзы-бүрү хевирлери болган даштан кылган, чонуп сиилбирлээн 20 ажыг ажылдар делгеттинген.

Л. Д. ПРОТАСОВТУҢ «Темин бөөү-биле демиселы» дээн ажылы.

Тыва АССР-нин Чурукчулар эвилелинде

Делгелге республиканың 60 чаадыр аттыг чурттышпитилел музейинде ажыттынган. Хоорайның чурттакчыларын болгаш районнан келгеннерни үк делгелгеми көөрүнче залап тур бис.

С. ЛАНЗЫ,
Тыванын Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы.

Чоннуң хереглелинче кичээнгей салыр

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң малчынары район болган колхоз төвүнде 60—70 км ыракта чурттап турар. Оларга автолавка келбестеп.

Малчынар, чугула херегледдиң барааннарын, азыкчем болгаш өске-даа продуктуларны район төвү кирип садып алыр ужурга таваржып, хой үе, шакты чарыгдап турар.

Нарынның Доңгелыкте кадрчыларга июнь 28-те чаңгыс автолавка келген. Сентябрьда, школага өөредилге эгелөөр үеокпулай бергенде уругларга форма, өөредилге хереглелдери хереглээн ада-иелер улуг бергедээшкинге таварыпкан. Уругларның өөредилге хереглелдерин мынчага чедир чечелеттингеен.

Малчынарны түгүдә хереглел барааннары-биле хандырар дээш автолавканы доктаамал чорудар хемчегин район баштаар черинин (даргазы эш Ширин) дарыг алырын малчынар күзеп турар.

Д. ДОРЖУ.

* * *

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал ажыл-агыйлыг Холчук салбыры Улуг-Хем районда ырак черлерниң бирээзи. Оон товунге хлеб быжыр-черни тудуп, ажылгага киирген турган. Соолгу үеде ону дүвүргеш Холчуктуң болган Ак-Талдың чурттакчыларын хандырып турар.

Нарынның Доңгелыкте кадрчыларга июнь 28-те чаңгыс автолавка келген. Сентябрьда, школага өөредилге эгелөөр үеокпулай бергенде уругларга форма, өөредилге хереглелдерин хереглээн ада-иелер улуг бергедээшкинге таварыпкан. Уругларның өөредилге хереглелдерин мынчага чедир чечелеттингеен.

Малчынарны түгүдә хереглел барааннары-биле хандырар дээш автолавканы доктаамал чорудар хемчегин район баштаар черинин (даргазы эш Ширин) дарыг алырын малчынар күзеп турар.

Д. ДОРЖУ.

* * *

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал ажыл-агыйлыг Холчук салбыры Улуг-Хем районда ырак черлерниң бирээзи. Оон товунге хлеб быжыр-черни тудуп, ажылгага киирген турган. Соолгу үеде ону дүвүргеш Холчуктуң болган Ак-Талдың чурттакчыларын хандырып турар.

Суурнуң чурттакчыларының ковудеп турарын барымдаалаш ол магазинден холуннак барааннарны ыдыктаап, немей магазин, азы ларёк тудар дүгайында айтырыгны чон турузун турган. Каа-Хем районунуң баштаар черинде болган райкүүском магазинин немей тударын азаап. Чонуң чөптүг негелдезин хандырып, азыракшыкыны боттандырар үе келген.

Т. АДЫЯ.

* * *

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының магазининге хлеб ууктелиишкинниг келир. Суурнуң чурттакчылары Сүт-Хөлдеп барып хлеб садып алыр апарган. Садыгга макарон кылыглары, үс, крупа аймаа, консервалар ховар келир.

Магазин эргелекчизи эш Каваа. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациялыының баштаар черинин даргазы эш Ховалыг чонуң хереглелгин хандырар талазы-биле хемчег аъбайн турар.

Суурнуң чурттакчы чонуң электри чырым-биле четпес хандырып турар. Эртекен чылдың ноябрьда бичии дизельдиг мотор салгаш бо ыядым майга чедир оңу ажыдаткаш, хой кыргымыр пунктуже чорудунаан. Ам суурда электри чырымнаастаан. Оон харазындан чурттакчылар 5—6 дүкпю бөлүк корбоп. Лекция, беседа болбайн турар. Чонуң культурлуг дыштанылгазы-ның көөлелерин эрттирери сокпаан. Радио ажылдавайн турар. Телефон харылзаазы баксыраан.

Бо шынгыыл четпестерни Алдан-Маадыр көдээ Советиниң күүскөмү, совхозтуң дирекциязы кайчаар көрүп турар ирги?

А. МОНГУШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

16.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Отстуң концерти. (Бижидилге)

17.00 — Өөнүт телекөргүзүт. Хенизиперниң телетеатры. «13 санлай». 17.50—18.00 — Чаңсар. 18.00 — «Ую». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.50 — «Компас Чөөн чуктуң көргүзүп тур». Телефильм. 19.15 — «Партия амыдыралы». Дамчыдылга. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалтар, реклама. 19.55 — «Апшеронның ырлары». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.20 — «Чөөн чуктуң таразазы». Документалдыг фильм. 21.45—21.55 — чаңгар.

ачаар

Бөгүн республикага булуттаар, чазы чагбас. Барымын уламыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 11—16 градус чылыг.

Кызылга бүргеп, аянар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—12 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дээрбечилер-кырганнар» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночылында 10.00 шакта. «Офицерлер» 15.00, 18.30. «Оттуг конпалар» 16.55, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Истеңге уламчыпап тур» 15.00, 18.40. «Мээң ынанчылым, «Вальпарансо» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылында «Хөглүг зартпыыш» 9.00, 13.50. «Чүметпаның, начальникни» 9.50, 11.50. «Аас-чиңче орук» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.50, 17.50, 20.50 шактарда.

Барыын-Хемчик районнуң улус судунуң, СЭКП райкомунуң кежигүнү

АНАЙ-ООЛ КАЛЫНОЛОВИЧ КЫРГЫСТЫҢ

элекке мичээнин СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском дыңнатпышпаан, мөчөөн кажынын ог-бүлезинге, төрелдеринге болгаш чоон кижилеринге хамы кажымдалын илертейлеп тур.

Көдээ суурнун чурук делгелгези

Калуга областың Ульянов суурунуң чурук делгелгезинге чаа-чаа чогаалдар немешкеп. Оларның аразында сураглыг совет чуруктулар В. А. Серовтуң, Ш. В. Васильевтиң, В. И. Лепинге турескаткан чурук чогаалдары бар.

Ам суурнуң ол чурук делгелгезинде чурулганын, сиилбирлиг скульптуранын 160 ажыг чогаалдары бар.

(СЭТА-ның корр.).

Чазыйлаан адыг

Бии-Хем районнуң «Хадыг» колхозу каас чурумалдыг тайга аймаак турар болгаш делгандыр арга-арыг-биле бүргеткен. Сентябрьның 15-тиң дүнезинде тайганың «ээзи» — адыг келгеш, суурнуң кыдында бажыңнарның кажаалдарын кезип, мал эмгизи А. Шипилинниң дагаазының кажаалынга доктаган. 30 ажыг дагаалы түдүп чипкеп барган.

Сентябрьның 16-ның кежээнинде адыг чиир каксы бала катап келгеш, колхозтуң төп сүт-бараан фермазының кышкы каждаарын кезип чоруп турда, оон хоогунга ажыл-дап турган кижилер экерип каашаа, чаңдыр боедаары чорутпаан. Адыг ол хиреленде-ле дүне база катап келгеш, пенсионер Ф. Дрехловтуң каждазынче киргеш, оон дагааларын түдүп чип турда улус экерип каашаа хөлеп үнерде адыг карак-ажыг дезинкен.

Чазыйлаан адыгның кап катап кээп турарының айыылдыын барымдаалаш, колхозтың баштаар чери-оңу кедеп алуреп-биле боо-чепсектиг ажыларны тургускан.

В. СҮРЮН-ООЛ.

Таварылга

Чалгыстың 22-ниң 16 сагыжында Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинден Ак-Дашка чедип келгеш, Ак-Даш школазының 8-ги класстың ачы-дузазы Ирина Ооржакка ак-көк кожамык, ак-көк шаалай, ак-көк ыяк-чаа, ак-көк ыяк-чаа, ак-көк ыяк-чаа

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, бастыжыңар!

1925 чылдан үнүп келгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 23 СУББОТА № 225 (6888). ортээ 2 хем.

110 муң тонна тарааны Төрээн чүртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **68.701** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 62,4 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	32958	55.9
БИЙ-ХЕМ	13000	5043	38.8
КАА-ХЕМ	27.000	21364	79.1
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3026	54.2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1028	20.8
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	4730	94.6
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	383	29,5

ТАҢДЫЖЫЛАР — ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Сентябрьның ийиги он хонуунда дүжүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле районнар аразының социалистиг чарыжының тиилекчизи Таңды районну, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга бердинген онаалдаңы болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседипкен мооң адааңда мурнакчы ажыл-агыйларны Хүндүлел самбыразынга киирген:

ТАҢДЫ РАЙОН (СЭКП райкомунуң бирги секретары **Д. К-Х. Ооржак**, райкүүском даргазы **Г. А. Заркевич**), сентябрь 20-ге чедир тарылга шөлүнүң 75,3 хуузун кестирип, 50,4 хуузун бастырган, үрезининиң чартык кезиин уруп, күскү чер андырылгазын чеднишкинниг чорудуп турар.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ «КӨК-ТЕЙ» СОВХОЗУ (директору **А. И. Ломаев**, парторганизация секретары **В. М. Гаврилова**) күрүнеге 2700 тонна тараа дужаар хүлээлгезин сентябрь 21-де 101,8 хуу күүсеткен.

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ «СОВЕТ ТЫВА» СОВХОЗУ (директору **А. Г. Прокудин**, партком секретары **Я. С. Доржу**) 1000 тонна тараа садар хүлээлгезин сентябрь 22-де 120,4 хуу күүсеткен.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ЖДАНОВ АТТЫГ СОВХОЗУ (директору **Д. Х. Дүгүр-Серен**, партком секретары **О. А. Дүмбүү**) күрүнеге 520 тонна тараа садар планныг онаалдазын сентябрь 22-де 126,9 хуу күүсеткен.

ОЛ-ЛА РАЙОННУҢ «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗУ (директору **А. М. Гаков**, партком секретары эш **Дапык**) күрүнеге 270 тонна тараа садар онаалдазын сентябрь 21-де 102,6 хуу күүсеткен.

ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАНЫ

Чеңнеп шалыпчы ферметузу — дүжүт дээш тулчуушкунга база бир тиилелге чедип алгы ооруучүг-даа, буянныг-даа. Таңды районнуң тараажылары сентябрьның ийиги он хонуунда чаа дүжүттүң ажаалдазын, күрүнеге тараа садарын, күскү чер ажылдарын бүгү комплексизи-биле организастыг чорутканы дээш СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш обл.профчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чаалап ап, чаа дүжүттү чогуур өйүнде, чидириг чөк ажаал алыр дээш районнар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Таңдылыглар 66 муң га чернин тараазын кестиргеш, оон 46 муңун бастырып, га бүрүзүндеп ортумаа-биле 13,3 центнер тарааны бо хүннерге чедир ажаал алган. Төрээн чүрттүң шыгжамырынга 33 муң тонна тарааны киирген. Үрезинге 8800 тонна тарааны ургаш. 16700 га аңгысты анарып алган. Ажыл-агыйлардан Көгээ ажыл-агый дүржүлге станциязының тараажылары 6855 га чернин дүжүдүн бүрүну-биле ажаагаш, күрүнеге 5578 тонна тарааны саткаш. Сөөлгү он хонукта станцияның механизатөрлары онза бедик темпилиг ажылдаан. «Коммунизминиң херели» колхоз тарылга шөлүнүң 78 хуузун кезип, бастырып алгаш.

Дүүн Таңдының ам тергини тараажылары, ажылчы чоннарның төлээлекчилери районнуң Культура башкынга чыылган. Дүжүт ажаалдазының шүлүүгү ижинге турускаткан байырлыг хүралды СЭКП райкомунуң бирги секретары **Д. Ооржак** ажыткан.

Райкүүскомнуң даргазы **Г. Зариевич** районда хөвү ажылдарының, ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг үткүүр дээш чарыштың чоруп турар байдалының дугайында дыңнадыг кылган.

Дүжүт ажаал алышкының сөөлгү он хонуунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган ол районга шилчиир Кызыл тугну СЭКП ТБ-ның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока** тывыскан. Эш Тока районнуң ажылчы чоннарының шалыпчы ажыл-ижин бедик-биле үнелеп, чедип алган чеднишкиннерин, шаналыг дээш байыр чедиртеш, тараа ажаал алышкының темпизин улам күргедеп, күрүне мөңгүнге хүлээлгезин күүседир дээш моон соңгаар-даа шүлүүгү ажылдарын күзээн.

Хүралга Дүржүлге станциязының механизатору **И. Панмаров**, «Коммунизминиң херели» колхозтуң даргазы **Д. Дарташ**, «Межегей» совхозтуң көл агроному **И. Андреев**, Тиилелге» совхозтуң партком секретары **С. Седен-оол** олар чүве чугаалаан.

ЧОДУРААЖЫЛАРДА

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле) ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажылчылери кылымак ажылдаан.

Ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын белеткеп алыр соруглары колхоз баштаар чери салгаш, колхозчуларның күш-ажылын шын организастап тургаш, 3020 тонна сигенни сарааттаан, планныг онаалдазын күүсеткен.

Ажыл-агыйның мал чемин белеткээринге Василий Аралдиңге удуртқан механизастаттынган бригада онза шылгараан. Олар 1156 тонна сигенни белеткээр онаалгазын 1790 тонна чедиргеп. Бо бригаданың кежигүннери Григорий Чуда, Чапай Кавайлык, Михаил Оруйту, Май-оол Далай-оол болгаш өскелер-даа ажылдаан.

Сиген белеткелиңге үш хойжу база бода мал бригадаларының малчыннары төлептиг үлүүн киирген.

Колхоз бо чылын 2152 га шөлге тараа болгаш мал чемни культураларны тараан, оон ажаалдазын доозкан.

Ажыл-агыйның малчыннары күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының планын багай эвес күүседип турар, тос айларда күрүнеге сүт, эт дужаарының планын хуусаа бстинде күүсеткеп, амгы үеде дөртку кварталдың үлүүне киириптир дужаан эгелээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ОРУК АЖЫЛ-АГЫЙЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүралыга автооруктар тударының болгаш ажылгаарының талазы-биле бүдүргүлге эргелиниң начальнигни аш Черновтуң «Республиканың автооруктарының тудуунуң болгаш сөптелгезиниң дугайында» илеткелин дыңнаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1959 чылдың апрель 7-де үндүргеп Чарлыында автомобиль оруктарының тудуун, оон ажылдалын экижидерин, ол улуг хереңке чүтлө орук организациязының эвес, ажыл-агыйларның, бүдүргүлге черлериниң киржилгезиниң күштелдиреринге, чер-чер Соведтерни оны контрольдаарын анытказын. Чарлыкта көрдүгеп айтырыгларның күүселдези бистиг республикада кандыгыл?

Улус ажыл-агыйының хөгжүдезиңге автотранспорт көл черни эдеп турар бистиг республикага орук ажыл-агыйын улам сайзыралдырыкче оны кичээнгейни салыры чугула. Хөй санныг кадрлар, техника-механизмнер-биле четчелеттинген орук болгаш көвүрүг тудуунуң, сөптелгезиниң, хайгаралының организациязының бүдүргүлге эргелиңде каттыштырган. Эвилел, республика, тус чер үжүр-дүзалыг, ажылагыйның иштики оруктарын 2 муң алыг кижилиг улуг коллективтер тудуп, таарттыш турар.

Орук ажылдакчыларынга Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары боттуг дузаны киирип, бо сорудага акша-хөрецгинин, автотранспортту, тудуг механизмнерин берип турар.

Республиканың автоорук тудугжулары өртекеп чеди айларда капитал салымышкынарны шиңгээдиринин планын 84,4 хуу чыл планын чүгле 43,3 хуу күүсеткеп. Ол үениң иштинде Чарлык ёзугаар үндүрген 1545 муң рубльдиң чүгле 50,5 муңун ажыглаан. Эрааң, Тес-Хем, Бай-Тайга, Таңды районнарның колхозтары, совхозтары орук тудуунуң талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткейн турар. Бий-Хем районнуң 18 ажыл-агыйындан чүгле йиэзи орук тудуунга киржип турар, а Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтары, бүдүргүлгелери ук ажылга шуут киржиргеш орунга акша саазап шилчиирни-биле кызыгаарлаттынып турар.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазы, «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтар, Каа-Хем хөмүр-даш разреэи, «Тыва суг тудуг» болгаш «Тыва тудуг» трестер сөөлгү каш чылдарда орук тудуунга кирипшеттээн.

Тутказ оруктарның шынарры чавыс болуп турар, олардың үр хуусаазы эдер түүлдер ишти хөй. Эрткен чылдың дөртку кварталында Шагаан-Арыт — Чадаана аразының оруун дужаган. Күрүне комиссияны дыка хөй чедир кылдымаан түүлдерни плереткеп. Тудугжулар оларны 1972 чылдың июньда эткеп.

Үрдүнчек сан-түң сүрер, карак ажыттаар түүлдерни орук тудуунуң организациялары болдуруп турганың хынаддалар плереткеп. Чижоо, Улуг Кебежиң оюп эртер оруунуң тудуунга кылдыгаан ажылдарның хемчээлин 11352 рубльге, Шагаан-Арыг — Чадаана участогунга 3134 рубльге улгаттырган.

Автооруктарны тударының болгаш ажылгаарының будүргүлге эргелеп, бодунуң чамыргазында организацияларның ажыл-чорудулгазынга үениң негелдеэнинге дүүштүр экижидер талазы-биле боттуг хемчегларын азбайн турар. Көвүрүг тудугжуларында техниканы чеңнипес. Орук тудуунда база сөптелгезинде чамдык ажылдарны механизастаазавыннан күш-ажылдың будүрүкчүдүүн бедиргениң планы күүсеттинмес таварыгалар хөй. Шалың фондуузун ажыр чарыгдап, бот-үнеин чиңгеттээнинден экономиктиг көргүзүглер чавыс. Өвүрде № 1473 орук будүргүлге участогу биле Тес-Хемде № 1472 участок тергини четпес ажылдап турар.

Автомобиль оруктарын тударын, ажыглаарын экижидер дугайында пяятпирия Россия Федерациязының Дээди Совединиң сессиязы үлэөп алган болгай. Аңаа болгаш РСФСР-ниң Чарлымга дүүштүр ажылды күштелдиреринге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүралы автомобиль оруктарын тударының, ажыглаарының будүргүлге эргелиңден болгаш чер-чер Соведтериниң күүскомнарындан, колхоз, совхозтар, будүргүлге, ажыл-агый удуртукчуларындан пегээп.

ССРЭ-ДЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХООЙЛУЗУ

ССРЭ-ниң политиктиг үндезиниң болуп турар ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң омуноозүнден бистиң чүрттүң ажылчы чоннарының эрге-чагыргазын ССРЭ Конституциязы быжыглап турар. Улус болза депутаттарны Советтериниң күрүне эрге-чагыргазын боттандырып чорударынга киржир, оон тура-соруун болгаш эрге-ажыктарын камгалаар кылдыр соңгуп төлээлеткен.

Депутат болуру — бедик алдар болгаш улуг харысалга болур. Чон депутаттарга күрүнениң болгаш хөй-ниитизиниң чүтүлө хүлээлгелерин даалгырып турар. Коммунизм тургузуушкунувуң хөрээнге бүгү күжүн болгаш биликин бээри ажылчын аңгының болхозчу тараачыннар-биле эвилелиң. ССРЭ-ниң улустарының найыралың болгаш ака-дуңма чоруун удам быжыглаарынга, совет ниитилелдиң социал-политиктиг чангыс эвиң быжыглаарынга, ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культуразын чайгылыш чокка бедиреринге, социалистиг Төрээн чүрттүң күчү-шыдалын күштелдиреринге бүгү талазы-биле алдыг бээри депутаттарның хүлээлгези болур. Депутаттар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестеринең бузулбас блогунуң, Коммунистиг партиниң политиказын, улустуң эрге-ажыктарын илереткеп соңгуда шугумуң амыдыралга боттандырып чорудар хүлээлгелиг.

Депутат кижи бодунуң бүгү ажыл-ижи-биле соңгукчуларның идегелиг шынжыктырып бадыткаар, кажан-даа улустуң оон иегеп турар иегелеринең дедиелиңге турар ужурлуг.

I. НИИТИ ДҮРҮМ

ЧҮҮЛ 1. ДЕПУТАТТАР — УЛУСТУҢ СОВЕТТЕРДЕ БҮРҮН ЭРГЕЛИГ ТӨЛӨЭЛЕКЧИЛЕРИ

Депутаттар болза күрүне эрге-чагыргазының органнарында — ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринде улустуң бүрүн эргелиг төлөэлекчилери болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, эвилелдешкен республиканың Дээди Совединиң, автономнуг республиканың Дээди Совединиң, ажылчы чоннар депутаттарының край, область Совединиң, автономнуг областтың, национал округтуң, районнуң, хоорайның, хоорайда районуң ажылчы чоннар депутаттарының Совединиң, ажылчы чоннарның суур болгаш кодээ Совединиң депутады ССРЭ Конституциязында айытканын ёзугаар ону Советке бүгү-шиитп, дең эргелиг болгаш дөрт соңгудга эргезинге үндезилээш чажыт бадылаашкыл-биле соңгуткан соонда бодунуң бүрүн эргезин алыр ужуругуг.

ЧҮҮЛ 2. СОВЕТТЕРНИҢ КҮРҮНЕ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫНГА ДЕПУТАТТАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Советтерниң күрүне эрге-чагыргазын боттандырып чорударыны Советтиң бүгү ажыл-чорудулгазынга депутат бүрүзүнүң идепкейлиг киржилгезинге үндезилеттинер: депутаттар күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунувуң айтырыгларын шиитпирлээр, Советтерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастаар, күрүне органнарының, будүргүлгелериң, албан черлериниң болгаш организациялардың ажылын контрольдаарынга, Советтериниң оске-даа ажылдарын боттандырып чорударынга киржир.

Депутат бодунуң ажылын чорударда күрүнениң пияти эрге-ажыктарын удуртулга болдурар, соңгулда округунуң чүрттакчы чоннуңун негелде-хереглелерин, а ол ышкаш депутаттың соңгутканы эвилелдешкен, автономнуг республикаларның, автономнуг областтарның, национал округтарның азы оон соңгулда округунуң туруп турар делискээлиниң-даа экономиктиг, культурлуг, национал болгаш өске-даа онзалаңчак чүүлдерин барымдаалап көөр.

Депутат кижи бодунуң ажылын ССР Эвилелиниң, эвилелдешкен, автономнуг республикаларның хоойлуларынга, а ол ышкаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң чогуур шиитпирлеринге үндезилеп чорудар ужуругуг.

ЧҮҮЛ 3. ДЕПУТАТТАРНЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУЖУДУЛГА

ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының бүрүн эргелерин бо хоойлу тодаредыр, а ол ышкаш:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң депутаттарынга хамаарыштыр — ССР Эвилелиниң хоойлужудулгазы;

эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга хамаарыштыр — ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы;

автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга хамаарыштыр — ССР Эвилелиниң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның хоойлужудулгазы;

ажылчы чоннар депутаттарының край, область Советтериниң, ажылчы чоннар депутаттарының автономнуг областар, национал округтар Советтериниң, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарынга хамаарыштыр — ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы, ынчаарга автономнуг республикаларга — база-ла автономнуг республикаларның хоойлужудулгазы болур.

ЧҮҮЛ 4. ДЕПУТАТТЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИНИҢ ХУУСААЗЫ

Депутаттың бүрүн эргези ажылчы чоннар депутаттарының Совединиге оон соңгуткан хүнүнден эгелээр. Советтиң соңгаан мандат комиссиязы депутаттарның бүрүн эргелерин хыпаар. Мандат комиссиязының киирген саналын ёзугаар Совет депутаттарның бүрүн эргелиин бир болза хүлээп көөр, чок болза чамдык депутаттарның соңгуткавын эде көөр дугайында айтырыгны түргузаар.

Депутаттың бүрүн эргелериниң хуусаазы Советтиң чаа чыыжының соңгулда хүнүнде доостур.

ЧҮҮЛ 5. ДЕПУТАТТЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫН БҮДҮРҮЛГЕ БОЛГАШ АЛБАН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ КҮҮСЕДИРИ-БИЛЕ ДУУШТУРЕРИ

Депутат бодунуң эрге-хүлээлгелерин күүседирин бүдүргүлгеге ажылдаары-биле азы албан-хүлээлгелиг ажыл-чорудулгазы-биле каасгаларлаштыр чорудар. Депутат эрге-хүлээлгелерин эки тура-биле боттандырар.

Депутат будүргүлге болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралга идепкейлиг киржир, совет хоойлуларны күүседиринең, күш-ажылдың сагылга-чурумун, социалистиг ниитилелдиң чурумун сагыырының улегер-ниикэн көргүзер.

ЧҮҮЛ 6. ДЕПУТАТТЫҢ СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫ, ОЛАРНЫҢ МУРНУНГА ООН ОТЧЕТТУГ БОЛУРУ БОЛГАШ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

Депутат бодун депутатка кандедат кылдыр депшиткен соңгукчулар-биле, ажылчы чоннар коллективтери-биле болгаш хөй-ниитиниң организациялары-биле база оон соңгулда округунуң девискээринде турар будүргүлге, албан черлери, организациялар, күрүне органнары-биле харылзаалы тудар.

Депутат соңгукчуларның мурнунга харыысалгалыг болгаш оларга отчёдун бөөр хүүлгелиг.

Соңгукчуларның идегелии шынжыктырбаан ийикше азы депутаттың бедик адынга төлеп чок чоруктар кылган депутатты соңгукчулеринең хөй шуруузунуң шиитпирлээнинге дүүштүр хоойлуда доктаатқан чурум ёзугаар кайы-даа үеде дедир кыйгыртып болур.

ЧҮҮЛ 7. СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН КҮҮСЕДИРИ

Депутат соңгукчуларның чагыгларын күүседиринче чонну организастаарынга болгаш ол чагыгларны будүргүлге, албан черлериниң, организациялардың боттандырарын контрольдаарынга киржир, чагыгларны амыдыралга боттандырарын чедип алыр.

Соңгукчуларның хуралдарының түүлдүг деп көргени чагыгларны чогуур Совет чугаалажып көөр, чагыгларны күүседир талазы-биле хемчегler алырының эдээни бадылаар, улус ажыл-агыйының, социал-культура тургузуушкунувуң планнарын ажылдаш кылырда болгаш бөдүжет тургузарда ол чагыгларны барымдаалаар, соңгукчуларның чагыгларын күүседирин организастаар, оларны күүседирин контрольдаарын боттандырар.

ЧҮҮЛ 8. СОВЕТ БОЛГАШ ООН ОРГАННАРЫ-БИЛЕ ДЕПУТАТТЫҢ ХАРЫЛЗААЛАРЫ

Депутат соңгукчулар-биле, ажылчы чоннар коллективтери-биле болгаш хөй-ниитиниң организациялары-биле база оон соңгулда округунуң девискээринде турар будүргүлге, албан черлери, организациялар, күрүне органнары-биле харылзаалы тудар.

Депутат соңгукчуларның мурнунга харыысалгалыг болгаш оларга отчёдун бөөр хүүлгелиг.

Соңгукчуларның идегелии шынжыктырбаан ийикше азы депутаттың бедик адынга төлеп чок чоруктар кылган депутатты соңгукчулеринең хөй шуруузунуң шиитпирлээнинге дүүштүр хоойлуда доктаатқан чурум ёзугаар кайы-даа үеде дедир кыйгыртып болур.

ЧҮҮЛ 9. ДЕПУТАТТЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИН БОТТАНДЫРАРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ КҮРҮНЕНИҢ ХАНДЫРАРЫ

Оон эргелерин болгаш хүлээлгелерин шаптык чокка болгаш үре-түңнелдиг боттандырарынга эргежок чугула байдалдарны Совет күрүне депутат бүрүзүнге магадылап турар.

Депутаттың бүрүн эргезин боттандырарынга шаптыктаан азы күрүне эрге-чагыргазының төлөэлекчизи болур депутаттың ат-алдарынга болгаш төлептиг чоруунга ыяанып халдаан кижилер чогуур хоойлу ёзугаар харыысалгалыг дээр.

ЧҮҮЛ 10. ДЕПУТАТТЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИНИҢ ХУУСАА БЕТИНДЕ ДУЖЕРИ

Депутаты соңгукчулар дедир кыйгыртқан таварыгалар депутаттың бүрүн эргези дужер.

Оны күүседиринге шаптыктыг байдалдар тургустунуп келгеш-биле, азы депутат кижиге хамаарыштыр судтуң бүрүзүдаткан шииткелеп хоойлу ёзугаар күштүг болгары-биле холбаштыр депутаттың бүрүн эргезин дужуреринең дугайында депутаттың бодунуң билдиришкинин-биле холбаштыр Советтиң хүлээп алган шиитпирин ёзугаар депутаттың бүрүн эргелерин хуусаа бетинде дужүрүп болур.

II. СОВЕТКЕ ДЕПУТАТТАРНЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ

ЧҮҮЛ 11. СОВЕТТИҢ СЕССИЯЛАРЫНГА ДЕПУТАТТЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Советтиң харыылап турары кол айтырыгларны Советтиң сессияларынга депутаттар коллективтиг-биле чугаалажып көөр болгаш шиитпирлээр.

Депутат Советтиң сессия бүрүзүнге олуржур болгаш оон ажылынга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, эвилелдешкен республиканың Дээди Совединиң Президиуму, автономнуг республиканың Дээди Совединиң Президиуму, Советтиң күүсекчи комитедиң Советтиң сессиязын чыыдырар үеэнинге болгаш оны эрттирер черинең, Совстке көөрү-биле киирген айтырыгларның кудайын депутатка бшп бүрүзүлээр, хынаалып болгаш ол айтырыглар талазы-биле эргежок чугула материалдарны бээр.

Депутат сессияга кээп шыдавас апарган таварыгага ол дугайын Дээди Советтиң Президиумунге азы Советтиң күүсекчи комитединге дыңнадыр.

ЧҮҮЛ 12. СОВЕТТИҢ СЕССИЯЗЫНГА ДЕПУТАТТЫҢ ЭРГЕЛЕРИ

Сессияга Советтиң көрүп турар бүгү айтырыгларының талазы-биле шиитпирлээр эргени депутат эдилеп турар. Советтиң органнарынга ол соңгуур болгаш соңгудар эргелиг.

Депутат Советке кооруг-биле айтырыг саналдап киирер, сессияның хүн айтырының, чугаалажып турар айтырыгны көөр чурумунуң болгаш оон алыс утказының, Советтиң тургузуп турар органнарының болгаш Советтиң соңгул, томуйлап азы бадылап турарь албан-дужаалдыг кижилерниң персоналдыг составының талазы-биле саналдап киирер, негелдеер тургузар, саналдаар бээринге киржир, айтырыглар салыр, шиитпир төлевилелиг болгаш анаа эдилгелер киирер, бодунуң саналының болгаш бадылаашкынның талазы-биле үндезилелдиг чүве чугаалаар, медээ бээр эргелиг.

Депутат болза Советке отчёттуг азы оон контролунуң алдында турар кандыг-даа органның пияпке албан-дужаалдыг кижиниң отчёдун азы информациязын Советтиң сессиязынга дыңнаар дугайында саналдаар киирер эргелиг.

Сессияга чугаалажып турар айтырыг талазы-биле бодунуң саналдаар-овалын болгаш сүмезин депутат бичээн сессияның даргазынга дамчылын берип болур.

ЧҮҮЛ 13. ДЭЭДИ СОВЕТТЕРНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНЕР САНАЛДААР ЭРГЕЗИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, эвилелдешкен республиканың Дээди Совединиң депутады, автономнуг республиканың Дээди Совединиң депутады оон соңгутканы Дээди Советке хоойлу-дүрүмнер саналдаар эргелиг.

(Төнчүү 2-ги арынга).

ССРЭ-ДЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХООЙЛУЗУ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

ЧҮҮЛ 14. ДЕПУТАТТЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Депутаттарның негелделерин Советтерниң чугаалажып көрү — күрүне эргелей-башкарарының органнарының болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң ажылын контрольдаарының кол-шуму арганы болур.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң депутады негелдени тус-тузунда ССРЭ-ниң чазаанның мурнунга, эвилелдешкен республиканың чазаанның, автономнуг республиканың чазаанның мурнунга ажы министрлериниң болгаш ССРЭ-ниң, эвилелдешкен автономнуг республиканың Дээди Советиниң турүсканы күрүне эргелей-башкарарының өске-дээ органнарының удурткучуларының мурнунга тургузар эргелиг.

Эвилелдешкен республиканың депутады, автономнуг республиканың депутады ол шыкаш түс республиканың девискээринде туруп турар эвилел чагыргазының бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удурткучуларының мурнунга республиканың чагыргазынга хамаарыштырган айтырыглар талазы-биле негелдени база тургузар эргелиг.

Край, область Советиниң, автономнуг область Советиниң, национал округ, район, хоорай, хоорайда район, суур, кодээ Советиниң депутады күүсекчи комитеттиң, оон килдыстериниң болгаш эргелелдериниң удурткучуларының мурнунга, а ол шыкаш ук Советтиң чагыргазынга хамаарыштырган айтырыглар талазы-биле негелдени Советтиң девискээринде туруп турар бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удурткучуларының мурнунга, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелиниге, Советтиң күүсекчи комитединге тус-тузунда дыннадыр күүлэлгелиг.

Депутаттарның саналдарын болгаш айтырыгларын көрүп болгаш сайгарарының контролюн Дээди Советтиң Президиумуу, Министрлер Чөвүлели, Советтиң күүсекчи комитеди тус-тузунда боттандырар.

ЧҮҮЛ 16. СОВЕТТИҢ ОРГАННАРЫНЫҢ АЖЫЛЫНГА ДЕПУТАТТЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Дээди Советтиң Президиумунга, күүсекчи комитетке, доктаамал комиссияларга болгаш Советтиң өске-дээ органнарынга сонгуткан депутат айтыкан органнарга көөрү-биле айтырыгларны тургузар эргелиг, көөр айтырыгларны белеткээринге, оларны чугаалажып көөрүнге болгаш оларның талазы-биле шинтпир күүлэп алырынга, а ол шыкаш Советтиң болгаш оон органнарының шинтпирлериниң амыдыралга боттандырарын организастаарынга киржир, хөй-нитинниң санал-оналын өөренип көөр, чонның негелде, херегелдерининг дүтәйын Советке болгаш оон органнарынга дамчыдыр болгаш оларын кандырарының хемчеглерин алыр, бодунуң депутат ажыл-чорудулгазынга холбаштыр тургустунуп келген айтырыглар талазы-биле саналдарын хамаарышкан органнарга болгаш эрге-дужаалдыг кижилерге көөрү-биле тургузар.

Сонгулда округунга ажылдап турган, депутат Советтиң активиниң, хөй-нитинниң организацияларының, чоннуң бот-башкарлыг хөй-нитинниң органнарының, бүдүрүлге, албан черлериниң база организациялар коллективтериниң дуламчызынга болгаш детпиннеринге дайнар.

ЧҮҮЛ 19. СОНГУКЧУЛАРНЫҢ САНАЛДАРЫН, БИЛДИРИШКИННЕРИН БОЛГАШ ХОМУДАЛДАРЫН ДЕПУТАТТЫҢ САЙГАРЫП КӨӨРҮ

Депутат бодунга кейген саналдарны, билдиришкиннерни болгаш хомудалдарны сайгарып көөр, оларны чогуур үезинде болгаш шын шинтпирлээринге хемчеглерин алыр, хамаатыларны хүлээп алыр, хомудалдарның тыптып кээп турарының чылдагаанарын өөренип көөр болгаш Советтиң, өске-дээ күрүне органнарынга, бүдүрүлгелерге, албан черлерине база ол шыкаш организацияларга бодунуң саналдарын киирер.

Депутат чорутқан саналдарны, билдиришкиннерни болгаш хомудалдарны Советтиң девискээринде турар күрүне органнарының, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның көрүп турарынга контрольду боттандырар болгаш ол саналдарны, билдиришкиннерни болгаш хомудалдарны сайгарып көөрүнге бодуу киржир эргелиг.

ЧҮҮЛ 20. СОНГУКЧУЛАР МУРНУНГА ДЕПУТАТТЫҢ ОТЧЕТТАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң, автономнуг республиканың Дээди Советиниң депутады доктаамал, чылда бирден эвээш катап, а крайның, область Советиниң, автономнуг область Советиниң, национал округтуң, район, хоорай, хоорайда район, суур болгаш кодээ Советтиң депутады чылда ийиден эвээш эвес катап бодунуң ажылының болгаш Советтиң ажылының отчёдун сонгукчулар мурнунга кылыр хүлээлгелиг.

Депутаттың кандидадынга ону депшиткен ажылчы чоннар коллективтериниң болгаш хөй-нитинниң организацияларының негелдезиң, азы оларның чурттап турар черининг талазы-биле сонгукчулар хуралының негелдезин өзугаар депутаттың отчёдун кайы-даа үеде дыннап болур.

Депутат кылган отчёдунуң дугайын болгаш сонгукчуларның киирген саналдарының дугайында Советке дыңнадыр.

ЧҮҮЛ 21. ОТЧЕТ ЭРТТИРЕРИНГЕ БОЛГАШ СОНГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫРЫНГА ДЕПУТАТКА ДУЗАЛАЖЫРЫ

Депутатка бодунуң сонгулда округунга отчёт эрттирерингге болгаш сонгучулар-биле ужуражырынга чогуур байдалдарны хандырар. Ол соруглга-биле хамаарышкан Советтиң күүсекчи комитеди, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның администрацияларды болгаш хөй-нитинниң организацияларының хуралдаар черни үндүрүп бээр, депутаттың отчёт эрттирер, оон сонгукчулар-биле ужуражыр, сонгукчуларны хүлээп алыр шагын болгаш черни сонгукчуларга дыңнадыр, база ол шыкаш сонгулда округунга депутаттың ажылдаарынга дузалаар талазы-биле өске-дээ хемчегларни алыр.

Депутаттың дилээн өзугаар оон сонгукчулар мурнунга отчёт болгаш илеткел кылырынга хероктиг справка болгаш медээ материалдарын Дээди Советтиң Президиуму азы депутаттың хамааржып турары Советтиң күүсекчи комитеди, база ол шыкаш сонгулда округунуң девискээринде турун турар Советтерниң күүсекчи комитеттери бээр.

ЧҮҮЛ 22. КУДУКУ СОВЕТТЕРНИҢ СЕССИЯЛАРЫНГА БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ХУРАЛДАРЫНГА ДЕПУТАТТАРНЫҢ КИРЖИРИ

Депутат бодунуң сонгуттурганы Советтиң девискээринге кудуку Советтерниң сессияларының ажылынга чөвүлээр эргелиг киржир эргелиг.

Бодунуң сонгулда округунга депутат болза ажыл-агый активиниң, ажылчы чоннар коллективтериниң, чоннуң чурттап турар черининг аайы-биле хуралдарынга киржип болур.

ЧҮҮЛ 23. ДЕПУТАТТАРНЫҢ САЛГАН АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧУГААЛАЖЫП КӨӨР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ БОЛГАШ ХӨЙ-НИТИНТИ ОРГАННАРЫНЫҢ БАЗА АЛБАН ДУЖААЛДЫГ КИЖИЛЕРНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Депутат болза бодунуң депутат ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле күрүне болгаш хөй-нитинтиң органнарынга, бүдүрүлгелерге, албан болгаш организация черлеринге, албан дужаалдыг кижилерге айтырыгны тургузар эргелиг, олар тургускан айтырыгны чугаалажып көөр болгаш хоойлу-дүрүмде доктаттынган хуусаада депутатка харыны бээр хүлээлгелиглер.

Депутаттарның эң-не чугуун дээн айтырыглар талазы-биле саналдарын чогуур Советтерниң күүсекчи комитеттеринге, министерстволарның болгаш ведомстволарның коллегияларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, Дээди Советтерниң Президиумнарынга чугаалажып көөр, салдынган айтырыын ол органнарга чугаалажып турда депутат ацаа киржип болур. Айтырыгны чугаалажып көөрүнүң хүннерин депутатка бап бурунгаар дыңнатқан турар.

ЧҮҮЛ 24. АЛБАН ДУЖААЛДЫГ КИЖИЛЕРНИҢ СОНГААРЛАДЫЫШКЫН ЧОККА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА ДЕПУТАТТЫҢ ЭРГЕЗИ

Депутат ажыл-чорудулгазының айтырыгларының талазы-биле депутат болза күрүне органнарының, бүдүрүлгелериниң, албан болгаш организация черлериниң Советке чагырткан болгаш оон контролюнда турар удурткучуларының болгаш өске-дээ албан дужаалдыг кижилериниң сонгаарладыышкын чокка хүлээп алырынга эргелиг болур.

ЧҮҮЛ 25. ХООЙЛУ-ДҮРҮМ ҮРЭЭШКИННЕРИН ЧАЙЛАДЫРЫН НЕГЭЭРИНГЕ ДЕПУТАТТЫҢ ЭРГЕЗИ

Депутат болза совет хоойлуларны сагыры дээн турлар, эрге-чугуу үрээлер-биле демиселге, бедик медеродлуг үеан-бодалга ажылчы чоннарны кижизидерингe, хамаатыларның күүсединге, социалистиг хоойлу-дүрүмнү чайгылыын чокка сагырынга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Хамаатыларның эргелерин болгаш хоойлу-дүрүм өзугаар камгалаан эрге-ажыктарын үрээн тавырылгада азы хоойлу-дүрүмнү өске-дээ байдал-биле үрээн турда, күрүне эрге-чагыргазының төлөзлелгечин болур депутат болза, ол үрээшкиннерин соксадырын негээр эргелиг, а эргежок чугула апарган тавырылгаларда ол үрээшкиннерин чайладыр дугайында чогуур органнарже негелдеп киирип болур.

Күрүне болгаш хөй-нитинтиң органнарының албан дужаалдыг кижилери, бүдүрүлгелериниң, албан болгаш организация черлериниң администрацияларды база ол шыкаш милицияның ажылдакчылары болза, депутат негелделер салган турда, хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин чайладыр талазы-биле, эргежок чугула апарганда, бүрүүлгелерге харысалга хүлээдип талазы-биле хемчегларни доп-дорааи алыр хүлээлгелиг.

IV. ДЕПУТАТ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ КОЛ МАГАДЫЛАЛДАРЫ

ЧҮҮЛ 26. ДЕПУТАТТЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИН БОТТАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЦАА ДУЗА КӨРГҮЗЕРИ

Күрүне органнары, бүдүрүлгелер, албан, организация черлери болгаш албан дужаалдыг хижилер депутаттың бүрүн эргелерин боттандырар талазы-биле ацаа дузаны көргүзер хүлээлгелиг. Депутаттарның бүрүн эргезин боттандырар талазы-биле ацаа дузаны көргүзер хүлээлгезин албан дужаалдыг кижилер күүсетпээн тавырылгада Совет азы оон органнары докладтынган чүрүм ёзугаар ол албан дужаалдыг кижилерге хемчегни хүлээдиринің дугайында чогуур органнарже негелдеп киирип болур.

ЧҮҮЛ 27. ДЕПУТАТ ЭРГЕЛЕРИН КҮҮСЕДИРИ-БИЛЕ ДЕПУТАТТЫ БҮДҮРҮЛГЕ АЗЫ АЛБАН ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕН ХОСТААРЫ

Советтиң сессиязының үезинде, база ол шыкаш хоойлу-дүрүмде көрдүнген өске-дээ тавырылгаларда депутат хүлээлгезин күүседип турда, депутатты бүдүрүлге азы албан хүлээлгезиниден хостаар, ынчаарда оон доктаамал ажылдап турар черининг аайы-биле ортумак ажыл төлевири (шалыны) хевээр артар.

ЧҮҮЛ 28. ДЕПУТАТТЫ СОВЕТТИҢ ҮНДҮРГЕН НОМ-ДЕПТЕРИ-БИЛЕ ХАНДЫРАРЫ. ДЕПУТАТКА ЮРИДИКТИГ ДУЗАНЫ КӨРГҮЗЕРИ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң Президиуму, автономнуг республиканың Дээди Советиниң Президиуму, Советтиң күүсекчи комитеди депутатты Советтиң тускай үндүрген ном-депterлери болгаш информация материалдары-биле хандырар.

Советтерниң күүсекчи комитеттери, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның администрациялары, а ол шыкаш юридика албан черлери оон депутат ажыл-чорудулгазының үезинде тыптып келир эргелер айтырыгларының талазы-биле дузаны депутатка хандырар.

ЧҮҮЛ 29. ДЕПУТАТКА ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ИНФОРМАЦИЯ БЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БҮДҮРҮЛГЕЛЕР, АЛБАН ЧЕРЛЕРИ БОЛГАШ ОРГАНИЗАЦИЯЛАР УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Сонгулда округунга хамааржып турар бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удурткучуларының депутаттың дилээн өзугаар оон депутат ажыл-чорудулгазын боттандырарынга эргежок чугула тайылбыр материалдарны болгаш өске-дээ информацияларны ацаа бээр.

ЧҮҮЛ 30. ДЕПУТАТТЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИН КҮҮСЕДИРИНГЕ ХАМААРЫШКАН ЧАРЫГДАЛДАРНЫ ЭГИДИП БЭЭРИ.

Депутаттың бүрүн эргелерин күүседиринге хамаарышкан чарыгдалдарны хоойлу-дүрүмде айтыкан чүрүмүнү өзугаар депутатка эгидип бээр.

ЧҮҮЛ 31. ДЕПУТАТТЫҢ ОРУККА ХАЛАС ЧОРУУР ЭРГЕЗИ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады ССР Эвилелиниң девискээринге, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң депутады, автономнуг республиканың Дээди Советиниң депутады чогуур республикаларының девискээринде бүтү демир-оруктарга, автомобиль. суг. иштинги аргыжылаганың агаар оруунга болгаш хоорайның пассажир транспортунуң (таксиден өске) бүтү хевирлеринге халас аргыжар эргелиг.

Край, область Советиниң, автономнуг область, национал округ, район, хоорай, хоорайда район, суур Советиниң болгаш кодээ Советтиң депутады ол-ла хевээр крайның, областиң, округтуң, районнуң, хоорайның, суурнуң болгаш кодээ Советтиң девискээринге республика чагыргазыг автомобиль болгаш суг транспортунга болгаш хоорайның пассажир транспортунуң (таксиден өске) бүтү хевирлеринге, а край, область Советиниң, автономнуг область, национал округ Советиниң, район Советиниң депутады — ол шыкаш демир-орук транспортунга халас аргыжар эргелиг.

Эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң болгаш чер-чер Советтериниң депутаттарының оруккa халас чоруурунуң чүрүмүн болгаш негелдезин, а ол шыкаш транспорт организацияларының-биле санажырынга хамаарышкан чүрүмүнү ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери тодаредыр.

ЧҮҮЛ 32. ДЕПУТАТТЫҢ КҮШ-АЖЫЛ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААРЫ

Администрацияның инициативазын өзугаар депутат кижини бүдүрүлгеге, албан черинге, азы организацияга ажылдап турган ажылындан үндүрүп болбас, колхозтан база үндүрбес, азы Советтиң баш удур кылган чөпшээрежишкининг чокта хемчег онаарынга хамаарыштырын, чаныс толевирлиг ажылче шилчидип болбас, а сессиялар аразында үезе —чогуур Советтиң күүсекчи комитединиң, азы Дээди Советтиң Президиумунуң баш удур чөпшээрежишкининг чокта ажылдан үндүрбес.

Депутат ниин Советтиң органынга сонгулдалыг албан-дужаалга сонгуткаш, ажылдан хостаттынган болза, оон сонгуттурган албан дужаалынга бүрүн эргези доостурга оны эрги ажылынга (албан дужаалынга), а ол ажылы чок болза өске-дээ бол, эрги ажылы-биле деп ажылга (албан дужаалга) ол-ла черинге, а боду чөпшээрежир болза өске бүдүрүлге, албан черинге, организацияга ажылдадып киирер.

Советтиң органынга сонгулдалыг албан-дужаалга депутаттың ажылдаан үезин Советтиң органынга сонгулдалыг албан дужаалга депутаттың сонгутканынга чедир ажылдап турган мергежилиге хамаарыштыр күш-ажыл стажынга киирер.

ЧҮҮЛ 33. ДЭЭДИ СОВЕТТЕРНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ДЭЭП БОЛБАС ДЕПУТАТ ЭРГЕЗИ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң депутадынга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң, эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң чөпшээрели чокка, а сессиялар аразында үеде — Дээди Советтиң Президиумунуң чөпшээрели чокка суд корум-чурумун өзугаар кем-черем харысалгаын онаап, тудуп хоругдап болгаш административтиг хемчег көргүзүп болбас.

Автономнуг республиканың Дээди Советиниң депутадынга автономнуг республиканың девискээринге, а ол шыкаш автономнуг республиканың кирип турар эвилелдешкен республиканың-даа бүгү девискээринге автономнуг республиканың Дээди Советиниң чөпшээрели чокка, а оон сессияларының аразында үеде — автономнуг республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң чөпшээрели чокка суд корум-чурумун өзугаар кезенче харысалгазын онаап, ону тудуп хоругдап азы административтиг хемчегни онаап болбас.

ЧҮҮЛ 34. ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ДЭЭП БОЛБАС ДЕПУТАТ ЭРГЕЗИ

Ажылчы чоннарның край, область Советиниң, автономнуг областың, национал округтуң, район, хоорай, хоорайда район Советиниң, суур, кодээ Советиниң депутадын чогуур Советтиң чөпшээрели чокка, а сессиялар аразында үеде — оон күүсекчи комитединиң чөпшээрели чокка чогуур Советтиң девискээринге анаа суд корум-чурумун өзугаар кезенче харысалгазы онаап, ону тудуп хоругдап азы административтиг хемчег онаап болбас.

Бо чүүлдүң бирги кезээнде айыткан айтырыг талазы-биле Советтиң болгаш оон күүсекчи комитединиң-даа шинтпирин Совет катап көөр кылдыр үстүнде турар чогуур Совет азы оон күүсекчи комитеди-даа күш чок кылып болур. Бир эвес Совет баштайгы шинтпирин күштүг деп бадыткаар болза, ол айтырыгны областың, крайның, республиканың прокурорунуң кииргенин өзугаар ажылчы чоннар депутаттарының область, край Советиниң, автономнуг азы эвилелдешкен республиканың Дээди Советиниң Президиумуу-даа шинтпирлээн турун болур.

ЧҮҮЛ 35. ДЕПУТАТТЫҢ ШЫНЗЫЛГАЗЫ БОЛГАШ ДЕПУТАТТЫҢ ХӨРЕК ДЕМДЭЭ

Депутат кижиге депутаттың шынзылгазы болгаш депутаттың хөрек демдээ турар болгаш оларны бодунуң сонгуткаан хуусаазының дургузунда ажыглаар ужурлуг.

Депутаттарның шынзылгазының болгаш депутаттарның хөрек демдектериниң хевирлерин, а ол шыкаш депутаттың хөрек демдээнің дугайында дүрүмүн:

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу;

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга — чогуур эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнери бадылаар.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕКРЕТАРЫ М. ГЕОРГАДЗЕ

МОСКВА, КРЕМЛЬ.

1972 ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ 20.

АҢЧЫЛАРНЫҢ АМГЫ СОРУЛГАЗЫ

Республиканың аңчылары эрткен анныыр сезонун организастыг эрттирген. Тываның тайга-сыннарынче 2700 ажыг аныяк, хоочун тывышчылар аъттанып, 496 мүн рубльдиң янзы-бүр өлүүн күрүнеге дужаагаи болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин 185 хуу күүсеткен.

Белеткел черлери янитизи-биле 6500 киш, 97 мүн диин кежин болгаш янзы-бүрү өнүүг аннар кештерин хүлээп ап, күрүне базазыларынче чорутқулаан. Тожу, Каа-Хем, Чөөн Хемчик районнарның партия, совет органнары аңнаыр-тывыш черлеринге чогуур үезинде даалганы берип, аңчыларны четчир санныг идик-хеп, хүнезин, ак-чемзек-биле хандырар айтырыгларны эки шинтпирлеп, боттуг хемчеглерни чорутқанының түнелиинде, өлүк белеткээр талазы-биле ол районнарның көргүзүү өске районнарныңдан ыракта бедик болган.

Кооперацияның Тожуда аннаыр-тывыш ажыл-агый чери 74 мүн рубльдиң өлүүн дужаар планын 192 мүн рубльге күүсеткен. Бо ажыл-агыйда улуг мергежилдиг аңчылар бар. Аннаыр-тывыш ажыл-агыйының Хам-Сыра салбырында аңчы Ак Самбуу 41 киш, 133 диинни. Тоора-Хем суурда хоочун аңчы Артём Чепкасов 30 киш, 277 диинни, «Тоора-Хем» совхозтуң алдарлыг аңчызы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол 17 киш, 380 диинни олурүп, аңчылар аразынга организастаан социалистиг чарыштың тиндекчилери болганнар. Бо аңчыларны Хүндүлел биржиктер болгаш өртектиг бараанчар-биле шаанаар дутайында шинтпирни РСФСР-ниң хереглекенлер нитилелиинің баштаар черинде үлүүр. Ол ажыл-агый чыл бүрүүн даалгазын үргүлчү ажыр күүседип, ында чонның амыдырал-чуртталгазын эки-жидерине доктаамал сагыш салып келген. Аңчыларның суурунда клуб, библиотека, эмнелге чери, ним кадарчыларының уруглары чурттаар 30 орунлуг ясли-сад ажылдап туруар.

Сыстыг-Хемниң аңчылары янзы-бүрү мергежилдерни чедип ап турарын айтыры өөрүнчүг. Чижээ, аңчылар Геннадий Лучицкий, Иван Васенин, Виктор Берзин болгаш өскелер-даа аңчы, трактарист, ыяш белеткээр талазы-биле мергежилдиг апарган. Аннаыр-тывыш ажыл-агый чери сезонунут ажылдар биле холбашкан болганда ол черге ийи-үш мергежилдиг кижилер таарымчалыг болуп турар.

Кооперацияның Каа-Хем районда аннаыр-тывыш ажыл-агый чери өлүк дужаар талазы-биле кол черни эзелеп, сезон дургузунда 69 мүн рубльдиң өлүүн киргеи. Хоочун аңчы Кузьма Шмаков (Сарыг-Сеп) 38 киш, 66 диин, Егор Миков (Сизим) 25 киш, 257 диин дужаап, районга дээре аңчылар дидиртеннер.

Респотребсоюзтуң шугумуи-биле туттунган, Кызыл хоорайның чоогунда диляги фермазы күрүнеге өлүк дужаар талазы-биле улуг рольду ойнаан. Ферма коллективи янитизи-биле 4016 диягин ажаап өстүргеш, 282 мүн ажыг рубльдиң өлүүн киргеш, планын ажыр күүсеткен. Ол ферма чаа сезонда 300 мүн рубльдиң өлүүн дужаар хүлээлгени алган ажылдап турар.

Аннаырның бо чылгы сезониу оноза харысалгалыг үеде — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилей үезинде эртер деп чүрени республиканың аңчылары билир. Бистиң аңчыларывыс күрүнеге 400 мүн рубльдиң өлүүн дужаар соруглалыг. Бо соруглаиы чедишкинниг күүседир төлээде, 220 мүн диинни, 6000 киштн, 20 мүн рубльдиң өнүүг өлүүн дужаар апаар.

Аннаыр ажылын ий-шаанза организастаар, бар-ла күштүг өлүк тывыжынче мөөнеш, эвилелдээр соруглга аннаыр-тывыш ажыл-агый черлериниң мурнунда тургустунган. Аңчы үеде аннаашкынче аътталырының белеткел ажылдары кидин түлүк чоруп турар.

Бо чүүлгө кампанияга Тожу, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда аннаыр-тывыш ажыл-агыйлары эки белеткенип турар. Чижээ, Сыстыг-Хемде аннаыр-тывыш ажыл-агыйы (директору В. Монгалбин) ырак тайгаларга баар аңчыларның чамдык аъш-чемин, чемзээн чедиргеп, аңчыларга четчир санныг ак-бооларны белеткээн.

Эрткен сезонда садыг четкизинге чамдык четпестер тургулаан. Аннаырның үүрмек херекседцери: тараа октар, дарыг пистон чижектиг бараанчар Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның садыгларынга чок болганындан көдээде чурттап турар малчыннар боттарының үүг-хуузун аннаыр-тывыш херээнге киприттирер арга чок болган. Ам оон чогуур түнелдя кылган, ону каталтазының хемчеглерин ап турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аннаыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы.

Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажыл-агый черинің Ырбанда мяш бавткээр пунктузунуң коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оонга төлептиг белектер-биле ужуражырлар.

Ырбанчылар юбилейниг бо чылда 70 мүн кубометрни тудуп ыяшын сая ыядыр дапташ, республиканы тудуштарынче чорудар хүлээлгезин сентябрь 17-ге чедир барык 67 мүн кубометр ыядыр күүсединкен. Чыл планынга чедир артқан 3 мүн кубометрни сентябрь 1-ге чедир белетнеп, Кызылче чорударлар.

Мурнанчылар коллективте хөй. Оларга сая даанчыларының звено удурткучузу Николай Ширинкин, сая даанчызы, оон дуңмазы Валерий Ширинкин, трактарист Иван Хоймановский, ыяш кезикчизи Николай Савоскин болгаш өске-дээ өөн кижилер хамааржыр.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) Николай Ширинкин болгаш трактарист Иван Хоймановский олар.

А. АЙРНИҢ фотозу.

ССРЭ 50

КУЛЬТУРА-МАССАЛЫГ АЖЫЛДАР

...а кижини кижизидиринге, коммунизм дээш демиселге идеология фронтузунуң чугула участоктарының бирээзи, ылангыя культураның эң массалыг албан черлери — клубтарның, библиотекаларның ролю улуг. Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге хамаарышкан янзы-бүрү солуп ажылдарны ында калбарткан. Чурттакчы чоннуң ангы-ангы бүлүктериниң аайы-биле ажыл оруудары оларга дөрт хамаарыжыр. ССРЭ-ниң 50 чыл болуп ооңга белеткел үезинде ук албан черлеринде ажыл-херек хайныышкыннар.

Республиканың культура одаглары юбилейге уткуштур эвээш эвес массалыг хемчегларни организастап чоруткан. Оларның бирээзи — кодээниң бот-тывынгыр уран түүл коруулдезинин бирги ээлчээнге 15 муң кижи киришкен. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бии-Хем дээш оске-даа районнарның культура бажыннарының планында «Хостугларның болгаш дең эргелиглернин эвилели» деп солун темалыг кежээлер, В. И. Ленинниң соратниктериниң дугайында сактыышкыннар, солун ужуражылгалар киргеп. Ол ышкаш Монгун-Тайга, Тожу, Улуг-Хем районнарның культура албан черлеринге кино-программалар, темалыг кежээлер, концерттер хөй удаа арткыээн.

Көрүлдениң бирги ээлчээниң үезинде ылангыя аныяк өскенниң уран түүлге хандыкшылы улам идепкейжээн. Тыва чечен чогаалдың болгаш уран түүлдүң хүннери. Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарга организастыг эртекен. Хөгжүм-шии театрының артистери, чогаалчылар, чуруукчулар, эртемденнер кодээниң ажыл-ишчилери-биле ужурашканнар.

Республиканың культура амыдыралынга көскү рольду библиотекалар ойнап келгенин үстүнде айткан бис. Библиотекалар аразында Бүгү-россияның социалистиг чарыжы бисте калбарган. Чурттакчы чоннуң ном-биле хандырар ажыл багай эвес. Республиканың библиотекаларының фондузунда 1 миллион 790 муң ном, журналдар болгаш эске-даа литература кирип турар. Ону 79834 номчукчу ап ажыглап, билиин бедидип турар.

Юбилейге белеткел үезинде библиотека ажылдакчылары ном пропагандазын калбартпышаан, бистиң чуртувустуң бүгү талалыг чедиишкиннерин, национал айтырыг талазы-биле марксизчи-ленинчи өөредигниң амыдыралчы шынныын болдунар-ла аргаларны ажыглап, номчукчуларга чедирип турар.

Бо чылдың бирги чартыында библиотекалар ниитизи-биле канчаар ажылданыл? Оларның хөй кезии алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип турар. 1971 чылдың бирги чартыында республиканың библиотекаларынга номчукчулар саны 43589 кижи, ном бижидери 604570 турган болза, бо чылдың бирги чартында кижи саны — 45425, ном бижидери 619237 четкен.

Чөн ортузунга ном пропагандазының арга-хевирлери хөй янзы. Ону боттандырар дээш библиотекарлар шудургу ажылдап, боттарының билиин база бедидип туралар. Оларның өөредилгелиг семинарларын чер-черге организастаан. Эртекен чылдың төнчүзүнде ындыг семинарны Шагаан-Арыг, ооң соонда түстүг районнарга эрттиргилээн. Шак ындыг семинар Бии-Хемниң район библиотеказынга эң организастыг болган. Юбилейге хамаарышкан солун түүлдер-биле библиотека ажылдакчылары танышкан. Янзы-бүрү национал литератураны калбаа-биле ажыглаарын пропагандалаан. «Украина — хостуг, чаа өг-бүледе», «Узбекистанның литературазы» деп темаларга дөпчүлаларны кылган.

Шак ындыг хемчегларнин ачызында литература кежээлери, номчулга конференциялары чер болганда эртип турар. Беседалар, ном дегелгелери, плакаттар көскү черни ээлей берген. «Советтер чуртуу — бистиң аал-оранывыс», «Бүзүлбас эвилел», «Тыва — акы-дүнма улустарның өг-бүлезинде». деп булуңнарны, комплекстиг делгелгелерни библиотекаларда организастаан. Күрүне тургузуунуң талазы-биле В. И. Ленинниң ажылдарынга хамаарышкан делгелгелер база бар. Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Эрзин болгаш эске-даа районнарның библиотекаларында ук ажылды эки организастап турар.

Номнарны, теманы шилип алыры безин белен эвес. Номчукчуларның, оларның түстүста назы-дар, билиг-мергежил аайы-биле сонуургалын, белеткелин өөренип көөр апаар. Кызылдың Горький аттыг библиотеказында (эргелекчизи Е. М. Нарожных) ук ажылды эки организастаан. Улус ажыл-агыйының специалистериниң, ажылчын аныяктарның, үстүкү класстарның өөреникчилериниң болүктерин ниити картотекадан ангылаан.

Библиотекада чорудуп турар ажылды номчукчуларның сонуургалынга дүүштүр тургускан. «Бистер, патриоттар — интернационалистер бис» деп ленинчи кичээлди эрттирерде (ону автозавотчуларга заводунуң комсомолчулары-биле эрттирген) национал айтырыының талазы-биле В. И. Ленинниң чамдык ажылдарынга беседаларны кылган. «Беш чыл — сенээ» деп темалыг кежээни хлеб заводунуң ажылчыннары-биле чоруткан. Ук библиотеканың коргузүү бедик. Бирги чартык чылда номчукчулар саны муң ашкан.

Улуг-Хем районнуң библиотекаларында солун ажылдарны организастап турар. Чаргыдың калбаа-биле ажыглаарын пропагандалаан. «Украина — хостуг, чаа өг-бүледе», «Узбекистанның литературазы» деп темаларга дөпчүлаларны кылган.

Шак ындыг хемчегларнин ачызында литература кежээлери, номчулга конференциялары чер болганда эртип турар. Беседалар, ном делгелгелери, плакаттар көскү черни ээлей берген. «Советтер чуртуу — бистиң аал-оранывыс», «Бүзүлбас эвилел», «Тыва — акы-дүнма улустарның өг-бүлезинде». деп булуңнарны, комплекстиг делгелгелерни библиотекаларда организастаан. Күрүне тургузуунуң талазы-биле В. И. Ленинниң ажылдарынга хамаарышкан делгелгелер база бар. Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Эрзин болгаш эске-даа районнарның библиотекаларында ук ажылды эки организастап турар.

Номнарны, теманы

СОРУКТУГ ИШЧИ

Эки кижилер дугайында

Хемнин терең суу мурнукуунаан сыгай берген. Оң-бо талада эриктерде сыырткыыш октаан балыкчылар-даа кастур. «Найырал» совхозтуң суг катеры келеп кижи олуртупкан Чаа-Хөлдүн Кара-Бейге, үргүлүү доктаар черинге ажыдырып келгеш, цистерналдан кызар-чаар түүлдү «чомшеңип» алгаш, хемнин куду оруун уламчылап бадыткайн.

— Демги доктаагаа черинисте кажаалай тудуп каан пароход ышкаш түл ол?—деп, шагда-ла тавыырым, совхозтуң катеназын Түлүш Дадылаадан айтырдым.

— Баржа-дыр-ийин. Бо күчүтеңнин хем кежип хой, ишек, мал-маган дажыглап сөөртүр. «тергеш» ол болбазыкче, анаа түс чедир хойну тырыттар түве. Кек баштыг дузалакчы «капитаным»-биле чайны өттүр ажылывыс ол-ла болгай—дээш, ол чанында ортан ашакче көрүүлүү.

Кашпалдың кадыр-бертин дыңнаваан кижилер бистее хөвар. «Буга—өлөөнге, өшкү—хаязынга ышак» дижир болгай. Мынча шаг-шаандан чүүрттап, ниитиниң малын малдап, ажыр-дыш чок ажылдап, чүүрттап чорүүр малчывар эвээш эвес. Чай келирге оларны ол-бо талада тайгалар, хемнеер уунуңе хем кежир баржа-биле дажыглаар, күс келирге дедир кежирер, мал ажылдакчыларының аъш-чемин, далган, тараазын дажып бээр, кадарчылар совхоз, салбыр төвү чедип, амы-хуудаа чорук-хөрөөн-даа будүүрде катер азы моторлуг хеме ажыглаар чөрлер-ле болгай.

— Баржага кодан хойну уунуп турган, кижи хай деп аар, оон соонда катер-биле сөөртүп алган чедер черинге чедирер улус бис. Малчын кижиниң от-бүлезин, чүүрүн шуптузун чүдүрер апаар. Оон кадында сээн ижер инектиг, ийн-чаңгыс бызаа-молдургалыг болгай. Ону база кады саналыр апаар. Мынчап кээрде, чыжөлгөрге, 500 баш кодан хой дижиик, каш-даа катап рейс кылыр апаар чүве ийин—деп, Дадылаа уламчылады.

Шынап-ла Кара-Тал, Урбүн салбырларының хөй-хуларын Улуг-Хемниң оң талазында чайлагларже көчүрер үеле ажыл бачым болурун катерис-тер-биле база суг орууруга кады чораан пассажирлер-биле чугаа кадында билдим. Ол-бо чугаалажып чоруусту кешкедеңип чоктаан чарыкты куду элээп хөй инектер сайбапты козуреды маңнажып бады келдя.

— Оларның инектери-дир, аржаан чаңның кончуг оъдунга урдундыр семирип турар мал-ла болгай, сула кадатка дыка ажыглаар инектер — дээштидер.

Удаваанда ийи ак бидөөнар чүдүрген, тево четкен аътты киши биске келгеш, мендилеште.

— Бо кадыр-бертке тевениң херээ чүл?—дээм. Моон салган айтырымга өнчөксүүп, хайгаан-даа ышкаш, чөгенчиин аа бо эптин дээнгир, ол мөнче кезе көргеш: —терге, чычаан, «демир-кушка» оңревип чанчыга берген бөөр силер, амдыгында тево ажыыл чидирбээн болгай аан—дээш, суг кыдыывле эрте чорта бердя.

— Оларның аът-хөлүү, оон тевезин аржаанналп чон амыдыр эвес, суг дажып ижер дээш ашак-тыр бө— деп, тайылбыралдылар.

Аржаанналп амнегеп чон сугну сес километр чердең, Улуг-Хемдең дажыл ижер. Мынчалгаш инек кадарчызы Оларның хөлгөөнүге чон аажок даянып Үүр-Сайыр аржаанының чанында «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының инек кадарчызы Оңа, а терек ырында шын ады Таиов Карбы чыдып-на инек кадарын чайлаар. Оон хөдаңыда инектериниң дөгөл-күжү, деңи-киля-даа аажок аар болур дишкеннер. Ам оон дүтүнүңда чүгааны өгелөйин.

«Кижиге бичии-де дуза тедиргеш черле үттүндурбаа»—дижир. Оң шын. «Тывының империалдыг суглары» деп вом, да киргеп кадыр-берт черде Үүр-Сайыр аржаанывга кадыын экижилериге дуза эреп келгеннер чай шагда маңнап хөй болур. Ацаа Тожудая, Бай-Тайгадан, Чөөн-Хемчиктен болгаш өске-даа черлерден аржаанналп келгеп чоңбиле таныжар бис.

Аар-соор чүүгүн аътка артынган, дергилеп аржаанналп кижилер моон үзүлбес, хем кыдыыңдан аъттыг, ча-даг-даа чедип кзор, ол чоругунда чайлаглаап малчыннар бө-да келгилээр. Оларның бирээзинге башгайгы чыддарда хөй, а соолгуредир инек кадарын чораан тик үжеп харлыг, хып дээн аныяк эр Таиов Карбы хамаржыр. Аржаанналп чонбиле бодунуң ачы-дузаанын чедирип турар бө аңаяк эрге үдүстүн өөрүшкүзүү аажок. Үүр-Сайыр ишпилге. Хемчик кожуунга. Чаъс-Суурга инектерин катты Чүдүүн-Шактаржык Тюлюшевич-биле чечеккамистиг, серпин тайлагларга одөөрадып чайлаар. Карбы малын малдавышпаан, аржаанналп улуска сугдап, ыяш-сыраны сөөртүп экеп бөрүп келгеп. Олар бүүнүг хереглп кылып турар эжинге кызыгаар чок өөрүшкүзүү илередип турган. Кижи толугун ыңдыг ак сеткилдиг дузазын кижи кайын үттүр. Харындаа бызаалыг инекти бөөнн танып-көрүжүвге, тур-даа када каре шай ишпеевбиле, быжыглап бергеп биар...

Майгын даштында суугуда оттуглап дыттың ыяпкан даажы, хоолайдан үнгөн кызыл чалбырмаш, от долганнар органнарының чүтаа-сооду бо бүгү био ябазы аялганы болдуруп турган.

— Инектерин кайда кадарып тур сен, Хемчик кыдыында бе, Чаъс-Суунда бе?—деп, от күүкүүдүп орган, бажыңның дүктөри карә, үүрен арыңныг аныяк эрлеп кожазы айтыргап.

— Эрлеп ботка челээн келтим. Сайыр-Аксыңге арлып бады баргаа-дыр, хей-терге ора-туру шаап туруп тур мен. Хем кыдыында терекгер арааныда тарады салып каан дустар бар түве. Кужураараан чүвелер оны чылгаар, суг ижип алыр дээш, чарыктың ыштин куду арлып бады барып-тырлар.

— Төрүүр инектер бө?—деп тутаа эреп, сонгуреддыыс.

— Эътпир утланыышкынның деп санап турар, эр, кыңда бир, холупкак ийин. Чүү-даа болза, төртен ажыы төрүүр-зе, —дээп, аныяк эр пашта шайын эзип, аяктарга куткап, оолуктарга суулуг. Чугаалажы-чугаалажы кожоваиске, Таиов Карбы дүүн чаала үжеп харлаанын өг-бүлезин, аныяк эш-өөрү-биле демдегээн болду.

— Кадыр-каскакто совхоз ниңо кадарын, тевелиг, ажыг-тыг тоңкүп турае-даа, Москваның Кызыл шөлүүдеп бөөр бастыр, чорбаан черн чок төл бөөр—деп, оол чугаага улаптыы.

— Чаа, эмин эрттиңе бербе даазы, хөөредир чүвеге турааның кончуг ийин—дээп, одаг ээзи орган олудун чаазы.

Буга-шары бүстап турар Мүгүр-Сарыалга Таиов аазап хөй чылдарда инекти-даа, хойну-даа кадарып келген. Алыс малчын уктуг ада-иеэзиң холунга өскеп болгаш оңаагаа үзүүн сол-мелдя ажаап, карактап келген. Оон соонда, чыл эртип чорда, аалга дыңнадыг келген. Төрээн чуртунуң мурнунга ыдыктыг хүлээлге — Совет Армиянын түрүүленинге шерег албаны эрттирер апаргаа.

— Кызыл шөлге кажан бадып турганыңар оң, совгургадың көрүнеем — деп диледи.

— Оң дээрге шагда-ла, 1965 чылда шерег албаны эрттирип тургаш, Май 9-та, Таиилеэге хүнүнде Кызыл шөлдеп шерег парадынга киржип, бажың эргеш кижи-дир мен ийин. Ону хөөредип турар оолдар-дыр бө —дидир.

— Төрээн чуртуң чүрээ — Москвага, барып-барып Кызыл шөлге тыва оол шерег парадынга киржири аас-кежим ышкажыл — деп шупту-ла чоргаараанын чугаалаадывыс.

Аныяк эр Таиов Карбы катты Чүдүүн Шактаржык-биле кады 100 ажыг баш инекти салчежин кадарып турар болду.

— Шерег албанындан 1966 чылда халажып келгеп, бо кодаины хүлээп алган мен. Эътке дужаары-биле күүдүн семистеп тургаш, чамдыкчылын үзүп апаар, а бызаларын чүүр, деңзилээр, оон соонда аңгы үзүп каапгар. Немелде деңзи немешкевиядеп оруулга совхозка-даа, кадарчының бодунга-даа кирип турар, оолуу эки болдур ийин—деп, аныяк кадарчы тайылбырлай-дыр.

Инек кадарчызы бо юбилейлиг чылда 6 тонна сагеннп. 4 тонна ногаан массаны Белеңгиин-Аксыңга кыштаанын чоогунда белеткеп эдеп, кыштаан септеп турар болгаш күргаг өдекте болуп каан.

Кандыг-даа мал хүлээшп кадарган кижиге харысаалга үзүт. Ону Карбы Хөваңгыович жи билир. Ынчангаш 1966 чылдың бөөр бо хүннерге чедир ол чаңгыс молдурга, бызаа чидирип, тудагдалып көрбөөн.

Д. ЕНДАН.

Расул ГАМЗАТОВ, Ленинчи шанналдың лауреады, Дагестанның улустуң шүлүкчүзү.

Талыгырда сылдыстарже

Талыгырда чайыннаалган сылдыстарже
Дагын, дагын ракеталар умуктулар.
Чүүлөн артын сылдыстарым — улус-чонум,
Чүү-даа камчаар силерге-ле четсинзе аар.

* * *

Кимилерниң ажыг-шүүгүт, өөрүшкүзүн.
Киржиңеп иезэ ыдыкшыядыг үш-ле ыр бар:
Өскелерден ылганыр бөөр эң-не сергээ —
Өпей ырын не кижи төлүнге ырлаар.
Ийигизи — бээ дагын аналарның
Идегелдиг оолдарын оскунуткаш.
Үзүктээ чок ыглаашының ыры болур.
Үшкүзүнге — арткан ырлар хамаржырлар.

* * *

Бөлат болуп хуула бээр-ле апарзымза,
Бодумдан чер аңша, моңгун кыйбайн көргөр.
Кандыг-ла бир кимилерниң карманынга
Какгыртпайнып, чимнеп хевинү оштаваайн.
Ыяап-ла ынчаар хуула бээр апарзымза,
Ынчан менден дериг, чепсек дарганнаңар.
Туяган маадыр бижээ азы хылыңы бөөп.
Тулчуушкунче ыланайнып киргей мен аам.

Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ШЫДЫРААА ОЛИМПИАДАЗЫ

СКОПЛЕ. (СЭТА). XX шыдыраа олимпиадазының баштайгы хүнү дүүстүп турда, совет команда Бельгияның шилиндек командалы-биле ужуражылышкынга үш удат алганын демдеглеп алган. Петросян бирги холге Боени, Смыслов—Корнеевски, Таль—Бейенин уткан. Корчнойнуң Ван Сетерс-биле салыы соңгалараттынган болгаш үргүлүлели совет шыдыраачының тиилелгеп боол доозулган. ССРЭ-ниң шилиндек командазы Бельгияның команданы 4:0 сайга уткан.

Салыглар оналаал демдегдээр болуушкун чок эгелээн. Маргылдааның ынаныштыг шыдыраачылары аңгы-аңгы баштайгы бөлүктерде бүүрелдиг ойнап турар. Баштайгы салыга оларның хөй шуурузу арай коншак удурлашкылыларыг ойнаан.

Чамдык ужуражылышкынларның түңнели мынаар:

* * *

СКОПЛЕ. (СЭТА). Шыдыраа олимпиадазының ийиги ойнашкынынга Дашиянын командазы-биле ужурашкаш, ССРЭ-ниң шилиндек командазы база катап улуг тиилелгеп чедип алган. Ужуражылышкынын саны 3,5:0,5 болган. Смыслов Хаманны, Таль — Якобсонну, Карпов — Свэттү удуп алганнар. Савон биле Холмның ужуражылышкыны хайым болган. Ам биштиң шыдыраачыларныс 7,5 сайныг.

От ыпкаш Венгриянын, ГФР-ниң болгаш Югославияның командаларының түңнел оюнче үүе берип болур аргалыг.

Югославия — Англия — 2:1 (бир салыы соңгаратгынган). Венгрия — Индонезия — 2,5:0,5 (1). ГФР—Аргентина — 2:0 (2). Чехословакия — Монл — 2,5:0,5 (1).

Америкалар олимпиадага делегей чемпионну Фишерни эк келгеш, Израилиң командазы-биле ужуражылышкынга 2,5:0,5 сайныг ойнаан. Фишерниң маргылдаага киржиринин дугайында айтырыг ам-даа тодаргайлаттынмаан. Рейтер агентилелдиң дыңнаткының ёзугаар алырга, Фишер бодунуң «принциптерин» барымдаалаарындан өйталаваайн. Скоплеге ойнаарының толевирн кылдыр олимпиада организаторларындан хөй түңүүр гонорар биөрин негээн.

Маргылдаа оң хөй киржиттилиг —63 чурт киржип турар. Олимпиадага Сириянын командазы хамыктан социал келген.

* *

Болгария биле Австралияның шыдыраачыларының ярайлыга ужуражылышкынының түңнелдерин солуп. Болгарияның шыырак доңя командазы сентябрь 21-де австралилер-биле ойнаан сан 1:1 боол турда, ооның соңгаратган.

Соңгаларлаткан ойнаварны катап үргүлүлүүн түңнелинде болгар шыдыраачы Радулов Австралиянын ойнакчызы Флатоунуң тиилээн, а Падевский биле Шоунуң салыы — гайым. Оон түңнелинде Болгарияның шыдыраачылары 2,5-1,5 сан-биле тиилелгеш чедип алганнар.

ВДР. Тханьхао можунуң улусчу ополченнезининң хемнер болгаш далайлар эриктерин камгалаан отрядтары далайже балыктап чоруткан балыкчыларны агрессорнуң хенертен халдаашкынынарындан семемчилелдиг камгалап турарын бо чурукта көргүскен.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Москвага боол эртнеп сессиязының түңнелдерин делегейниң парлаягазы калбаа-биле тайылбыралп бижип турар.

* * *

БЕРЛИН. Ол сессиялың түңнелдериниге холбаштыр чүүлдериниге «Нойес дойчланд» болгаш еске-даа солуннар бойдус камгалалың улам экижилер болгаш бойдус курлавырларын таарымчалыг ажыглаар талазы-биле депутаттарының хүлээп алган хемчетлериниң улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Ол хемчегер ССРЭ-ге коммунизмни тургузарының программаның чарыбас, кезээ деп, ГДР-ниң солуннары демдеглеп турар.

ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хообулуну хүлээп алган чорук социалистиг демократияны хотыкуу-лериниге чаа чүтүлө базым болуруп солуннар бижээн. Ол чаа Хообулу болза Советтериниң родюнуң бедзаниниң дугайын хересилеп турар болгаш депутаттарының инициативазын илередиргеге чаа-таа арганы ажыдып турарын солуннар демдеглээн.

* * *

ПРАГА. Бойдус камгалалының болгаш бойдус байлактарын эң таарымчалыг ажыглаарының-даа талазы-биле ажыттырыгларны чүгле амгы үениң эвес, харын-даа келир үениң бөөнн салгакчыларының эрге-ажыктарын барымдаалап хандыр шинтпирлээр арганы социалистиг тургузуг бериң турарын ССРЭ-ниң Дээди Советининиң соолгу сессиязы база катап бадыткаапкын «Руде право» солун бижээн.

ССРЭ-де бойдус чүүлдерин камгалаарынче углаган дэштиг хообулар иүштүг боол турза-даа, Дээди Совет чаа доктаалды база хүлээп алган. Ол доктаал бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын таарымчалыг ажыглаарының үр хуусаалыг планнарын күүседирин хандыр үжурлуг. Оон-биле Совет Эвилелп СЭКП-ниң XXIV съездининиң шинтпирлерин күүседирнин талазы-биле база бир чаа базымны кылган-дыр деп солуннар тайылбыр чүүлдеринде айыткан.

* * *

ВАРШАВА. Бойдус камгалалының айтырымын совет парламентиге чугаалалып көргеп чорук Совет Эвилелппе бойдус камгалалың экижилериниң хөгжүдеринге чугула үе-чада болуруп «Работническо дело» солун демдеглээн. Ажылчы чоннар депутаттарының Советтерин Совет күрүнениң демократтыг тургузуун эң-не долузу-биле көргүспүлээн, ажылчы чоннарның эргелеп-башкарылга органнарынга эң долузу-биле киржирнин хандырып турар деп «Народна армия» солун бижээн.

* * *

ДЕЛИ. Сессиялың ажылы аңыл-хереқчи ёзу-биле боол арткени болгаш СЭКП-ниң база Совет чазактың совет улустуң чаагай чорууп улам кодурер дугайында. Совет Эвилелнинң эң байлак бойдус курлавырларын бодунуң чартык үүс чыл юбилейин демдеглээр деп турар ССРЭ-ниң улус ажыл-агының улам кадурелиниң эрге-ажыктарынга әртемге үндезилеп ажыглаар дугаймында сагыш салышкыны анда плерегелеттингеп деп «Патриот» солунуң Москвада корреспондентизи бижээн.

(СЭТА).

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк коммунистериниң соңгулда мурнунуң кампаниязы шинтпирлиг үе-чадазынче кирип турар. АКШ-тың Компартиязының президентиниң албавдужаалынга кандыдазы, ол партияның Чиңгине секретары Гас Холл чуртка соңгулда мурнунуң аян-чорузунче үнүшкен. Ол аян-чорун үезинде Гас Холл 20 штаттарга баар болгаш соңгукчулар — ажылчылар, албан-хаакчылар, студентилер-биле ужуражыр.

Филадельфия хоорайга соңгулда мурнунуң митингизинге чүве чугаалаан. Г. Холл Вьетнамда америк агрессияның үргүлчүлеп турарын, Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрлерин АКШ-тың ужар күүлүнүң бомбалаашкынын шынгыы буруудаткан. «Вьетнамның кырынче полезя санында-ла Хиросиманы уулткаан бомбазың күчүзү-биле деп деңзилиг бомбаларны октап турар-дыр»—деп, америк коммунистерниң удуртукчузу медеглээн. АКШ-тың агрессиязының доң-дораан соңсадырын негээн.

Компартияның Чиңгине секретары АКШ-тың ажылчы чоннарының ажыл сонсадынышкынынг демиселнин деткип турарын илереткеп.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның Чиңгине секретары К. Вальдхайм 1974 чылды чонга бараан болурунуң делегей чылы болдурар деп чарлаан. Делегейниң хөй-хөй чурттарының болгаш улуг-улуг девискээрлериниң чонунуң мурнунга тургустунуп турар чугула айтырыгларны 1974 чылда чугаалажыры толевалеттингеп. Ол айтырыгларның талазы-биле бүгү делегейниң шуулганы болур. Ук шуулганга белеткеңип эгелээринче бүгү күрүнелерни К. Вальдхайм оон-биле чергелештирип ыйгырган.

Хөй-хөй чурттарның чонунуң кижи саны экономика хөгжүлдезинден орынчок дүрген көвүдеп турар. Школалар чедишпээн, ажыл чоктарының ковуудээл, чуртталга орай-савалдарының түрелгиин болгаш комниг хереқтер үүлгедирин чижектиг берге айтырыглар ол чурттарның чонунга товарыштыг турар деп, журналистерге чүве чугаалап тура, К. Вальдхайм медеглээн.

Чонга бараан болурунуң делегей чылын эртиреринге чурттарның идепкейлиг киржири ол айтырыгларны шинтпирлериниге дуза чедирер деп идегеп турарын КНО-нуң Чиңгине секретары илереткеп чугаалаан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң Куангчы можуда сайгон шериглерге шыңгыы соңгуушкуннарны тавартыштырары үргүлүлевишаан. Чалча шериг кезектериниң турунтары ол можунуң ариң девискээрлеринде шавар халдаашкыннарга үргүлчү таваржып турар. Америк информация агентилелдериниң демдеглеп туранын ёзугаар алырга, патриоттар ам дайзынның 1 дугаар оруктар район төптери Модыкче болгаш Дыкфодыйн болуглежишкинин буколдорин доозуп турар. Хостала күштерин Модыкче кирегеп болгаш ол хоорайны төлеп алыры дээш кудумчу тулчуушкуннарын чорудуп турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи можунуң аңгы-аңгы районнарында тулчуушкуннар база-да оон журнундаалы дег соксайгын турар. Хостааның партиязының агентилелиниң лыннадып турарын ёзугаар алырга, хостааның улусчу чепсектиг күштериниң дайзынчылары Куангчиден бармын талага дайзынның агаар-десант шериглериниң бир батальонун агзакаапаан. Ол дайзыдажыышкыннарның түңнелинде дайзынның 200 ажыг солдады, офицерлеря өлүрүп, бадыттаткан болгаш хөй санныг чепсээ биласаан алдынган.

Патриоттар Меконг хемниң шынаазынга сентябрь 1-ден 10-га чедир хөй-хөй дайыдажыышкынарны чедиишкининг боттандырыгаш, дайзынның 250 солдатын санаан үнгөн. 8 бронетранспортёрун болгаш чедн аар артиллерия угер-боозун чок кылган. Каосан Патет Лао агентилелдиң дыңнадымы ёзугаар патриотчу күштериниң дайзынчылары Спенкуанг районга (Соңгу-Чоон Лаос) сентябрь 13-түң дургузунда америк разведка черлериниң тургускаш, акшаландырып туруры «туска күштериниң» шалыпкын хөлегир 24 болгаш 27 дугаар кезектерин улуг эшкырышкынга тавартыштырган. Дайзының 300 ажыг солдады, офицери улуткаткан.

СОВЕТ ШЕРИГ ТӨЛЭЭЛЕРИ ЧИЛИДЕ

САНТЬЯГО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы, ужар чүүлдүң Маршалы И. С. Кутаховна баштаткан, совет шериг төлээлери Чилиниң шериг ужар чүүлүнүн «Капитан Авалос» училищезинге чорааш, оон ажыл-чорудулгазы-биле танышкан. Чилиниң Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы, ужар чүүлдүң генералы Сесар Руис Даниовуң чалаавын ёзугаар Чилиде алдап чоруп турар ол төлээлер Чилиниң хамаарышпас догуунаашкынының 162 чыл оюнуң байырлалынга киришкен. Байырлал бо чылдың сентябрь 18-те болган. Совет аалчылар Чилиниң маадырлыг өлген ужудукчуларының тураскаалынга чечектер салгаш.

ССРЭ-ниң Чилиде элчин чери совет төлээлерге алдар кылдыр хүлээп алышкын кылган. Хүлээп алышкынга чили талада напионал камгалалдың министри Хозе Тов, иштинн херектер министри Хайме Суарес, сан министри Орландо Мильяс. Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы Сесар Руис болгаш албаннын өске-даа кижилеря, хөй-ниитиниң сураглыг, политиктиг ажылдакчылары киришкен.

Хүлээп алышкын найыралдыг болгаш билчиишкининг эртнеп.

АНГЛИЯ. ВДР-ниң тайбың хоорайларын болгаш суг тудугларын америк ужар чүүлдүң арватанзыг бэу-биле бомбалап туруп бергени Англияның хөй-ниитизининг удурланмышкынын болгаш килеңээшкининг улам хайныктырып турар.

ЧУРУКТА: кино ажылдакчыларының удурланмышкын чыскаалынын үези.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

телевидение

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээдер. 12.10—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. (Совет кардиологиязының эң чаа чедишкиннериниң дугайында). 12.55—Өөнүг телекөргүүзүг. Уругларга. «Буратиноңуң делгелгези». 13.25—Өөнүг телекөргүүзүг. Мультфильмнер программазы. 13.35 — Өөнүг телекөргүүзүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражылгазы ССРЭ-ниң болгаш Канадавың шилиндек командалары ойнаар. Үшкү кезээ. (Бижидилге). В. И. Ленин аттыг Төн стадлодуңуң спорт ордуузундан дамчыдылга. 14.35—Өөнүг телекөргүүзүг. «Директор» Ураң-чечен фильм. 1-ги серия. 15.50—«Бузулбас эвилел». Латвия ССР. 17.50—18.00— чаңсар. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүүзүг. «Ожжум Одесса». Ураң-чечен фильм. 20.00—ССРЭ-ниң автомобиль үлеттүрүүнүң министри А. М. Тарасов телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылаар.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлериниң тускай үндүрүлгези. 20.50—РСФСР-ниң улустуң артизи Евгения Алтухованың концерти.

МОСКВАДАН

22.00—«Коллхозчының ажыл-ижин». 22.15 — «Музыкалыг ужуражылгалар». «РСФСР-ниң улустуң артизи Ирма Яушеваның болгаш оон өөреникчилери». 23.30—01.00 — «Манаваан таныжылга». Ураң-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

аагаар

Бүгүн республиканга будуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Бирнин углаашкынның хаттың дүргеин секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 7—12, оскелеринге 13—18 градус чылыг болур.

Кызылга будуттаар, чатбас. Чөөн углаашкынның хаттың дүргеин секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус чылыг.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дескештирбес кырганнар» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Прокурорнуң оглу» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 17.45, «Чалыы ялаанның частырыглары» 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оттуг көкпалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киноочымында 9.00, 13.50. «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 9.50, 11.40. «Аас-кежикче орук» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.20, 18.10, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзининиң 23-54, карысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллзининиң 37-13, культура киллзининиң 23-54, кадаа ажыглагый киллзининиң 21-47 үлетпүү киллзининиң 22-64, чагаа киллзининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллзининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бөргөлга 32-75 Телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01028.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү туттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 24 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 226 (8994). орнаа 2 кап.

110 мун тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **72.196** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 65,6 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	34473	58,4
БИЙ-ХЕМ	13000	5476	42,1
КАА-ХЕМ	27.000	22489	83,3
УЛУГ-ХЕМ	5.580	395	57,2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1083	21,9
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	4860	97,2
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	451	34,7

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ДАРЫЙ ДООЗАР

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң булуң бурузуде 1972 чылдың планнарын болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейиниг уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде чедиптикпиниг күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган. Юбилейже чарыштың шиитпирлиг үези келген. Ам үеде еске бүгү ажылдар-биле чергелештир үлетиүр будурүлгелериниң, тудугунуң, транспорттуң, коммуналдың болгаш амыдырал хандырылгазының будурүлгелериниң, культураның, медицинаның албан чергелериниң кышкы айларда бедик будурүкчүлүг, таарымчалыг ажылдаарын хандырары-биле аңаа белеткелди доозарынче кичээнгей күштелген.

Республиканың дыка хөй будурүлгелериниң, чурттарга-коммунал ажыл-агыйларының коллективтери, ажылчы хонналар депутаттарының чер-чер Советтери кышка белеткел айтырыгны чугулага көрүп, эрткен чылдарның кичээнгейлиг көрүлгелерин бодап, ажыл-херекти чогумчалыг организастаан. Кызыл, Чадаана болгаш Ак-Довурак хоорайларының будурүлге, транспорт, харыысаа организастыкылары, ажыл-агыйлар кышка хынаачалыг белеткенир талазы-биле элээн чедимчелиг ажылдаан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кышкы үеде дедиски ажылдаарын хандырар дээш кызыа чогуур ажылдарны баш удур планнаан. Ында будурүлгениң технологиязын сайзырагайгаар, дериг-херекселдериниң ажыглалын улам экижидер, күш-ажылды чиигедир улуг хемчеглер-биле чергелештир цехтерни чылыглаар ажылдарны планнап, оон күүселдезин партия хуралдарыныга чугаалашкан. Ук ажылды депутаттар, улусчу контролёрлар хынаалдага ап, четпестерни чогуур үезинде илередип, олар-ны чайладырынга дузалажып тургаш. Комбинаттың ишчилери бо хүннерде-даа кышка белеткелдиң чамдык хемчеглерин ап чорудуп турар. Кыштың чыккылама соогунда-даа Ак-Довуракта даг-дүгү арылакчылары бедик темпиниг ажылдаар, юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин бүрүн күүседир дээринге бүдүрелдиг.

Кызылдың автосептелге, түүйбу заводтары, Кал-Хем хомүр-даш разрезиниг Чадаана участогу кышка белеткелдиң кол ажылдарын чедиптикпиниг доскан.

Кызылдың пиво заводу, Чөнүң амыдырал хандырылга министерствозунуң чамдык будурүлгелери бо талазы-биле ажылдарны баш удур, пайын, таарымчаллыг үеде кылбайн, соок дүжүп, байдал нарыдан келирге бачыдап, буу-хаа ёлу-биле шимченип эгелээн.

Чурттакчылыг черлериниң бажыңнарын, коммунал хандырылга объектилерин чылыглаар, сентээрияге кичээнгейни күштелдирери чугула. Бо айтырыг шлактыя Кызыл хоорайга онза чугула черии элээри билдингир. Наймымладың чурттарга фондузу 134 мун дөрбелчин метр чедип турар, а оон чартыныдан ажыг хуузу суг дамчыдылгазының, канализациянын болгаш топчуткен одалганың шугумундан хандыртынып турар. Соолгу үеде чурттарга фондузун болгаш коммунал ажыл-агыйының ачы-дузазын чоп ажытлаар, ол сорулгага эртемнин болгаш техниканың чедиптикпилерин шиңгээдир дээш элээн хемчеглерни алгаа. Хоорайның одалга четкизин, коммунал котельналарның ажылын төпчүдүп, бүгү хемчеглерни таарыштыр алыр котельналарының катышкын бүдүрүлгезин организастаан. Ол чорук кадрларны бижыглаарынга, дериг-херекселдерни болгаш бажыңнарны сентээрияге идегаар болган.

Кызылдың чурттарга бажыңнарын, албан организацияларның черлерин, медицина, уруглар албан черлерин сентээр, ыдыг ужур-дузалыг тудуглар кылырынга «Тыва сентелге-тудуг» трестиң ан улуг организациязын, эртелеңде наймымладга тургускан. Хоорай Советтиң күүсекому чурттарга фондузун бүдүп чыл дургузунда узуктел чок сентээр арганы тургузар дээш бажыңын сентелгин турар өг-бүлелер чурттаар 50 квартираны аңгылап тургускан.

Бо чергелиг хемчеглер кышка белеткелди хынаачалыг чорударынга, ажылдарны узамдыктырбазынга, шынарыны экижидерииге таарымчалыг. Бо чылын котельналар будурүлгези сентелгени эки организастаан, кадрлар-биле колдуунда четчедеттингеп. Одаар үүлдүн курлавырын магадылаан.

Ынчалза-даа хоорайның улуг ажыл-агыйында кышка белеткел талазы-биле четпестер база бар. Чижээ, хеминиң оң талазында болгаш Каа-Хем суурларда чүнар-бажыңнарының сентелгези доозулбаан. Чүнар-бажың, хеп чуур комбинат кочегарлар белеткеп, кадрларны кижилидер, бижиглаар ажылды мынчага чедир тогумчалыг шиитпирлеп шыдаваан.

Кызылда чурттарга фондузун сентээрининң планы үгүле 49 хуу күүсеттингеп. Бо чылын наймымладга 15 бажыңның капитал сентелгезин кылыры көрүнгеп турган. Бо үеге чедир үгүле үш бажыңны бүрүп сентээп, а өскелериниде ажыл үргүлүлевишаан.

Кышка белеткелдиң бир кол кезээ болза одаар үүлдүн курлавырын баш удур тургузары болур. Бо айтырыгны чайгы үеден бэзр чугулага ап, таарыштыр шиитпирлээр тургаш. Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйлары, школдары одаар үүл курлавыры-биле хандыртынган-даа болза, хомүр-даш тывыштыг черлерден ырак, мын курлавыры эзоп районнарның хомүр-даш сөөртүлгези содгаарладып турары элдептиг. Эрзин, Тес-Хем, Өөүр, Монгүн-Тайга районнар моон мурнуида-даа чылдарда одаар үүл чогундан культура, амыдырал хандырылга организацияларын чамдыкта кыжын даар ужурга таваржып тура-даа, оон чогуур түнгелди үндурбээн. Бо чылын одаар үүл сөөртүлгези ук районнарда кошкак болган.

Республикада улуг тудуглар кәлбаргон болгай. Тудуг организацияларының кышкы үеде узуктел чок ажылдаарының магадылаын амдыгааштан тургузуп, электрижидер, чылыг киирер ажылдарны баш удур кылын азыры чугула. Тудуг материалдарынга узуктелишкинни болдурбас төлээде тудуг материалдарының будурүлгелери бүдүп чыл дургузунда, дең-дескн ажылдаар аргавы амдыгааштан бодап, дой-довуракты, элезинии, сайны чер эригде кылып, курлавырлаары чугула.

Кышка белеткелдиң доозарының шиитпирлиг үези келген. Чамдык районнарда депутаттар болгаш хой-ниитиниң активтилери ук айтырыгны кончаар боттандырганын хынаап, рейдилерни чорудуп турар. Ол дургузугны калбаа-биле нештерелип, кышка белеткелдиң шынарын экижидип, оңу дарый доозары чугула.

АЖААП АЛЫШКЫН — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Чарыштың тиилекчизи

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профсоюлелдериниң область чөвүлели сентябрьның яйнгы он хонуунда автотранспорт колонналарының тараа болгаш өске-даа көрүө ажыл-агый культураларының сөөртүлгезинге социалистиг чарыжының түңнелин үндүргеп.

Кызылдың «Транссельхозтехника» транспорт будурүлгезиниң автоколонназы (бүдүрүлге начальныгы А. В. Шиганов, парторганизацияның секретары Г. М. Сычева, профсоюлел комитединиң даргазы В. И. Сенкевич) бо чылдың сентябрь 10-дан 20-ге чедир көрүө ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүгге эң дааре көргүзүглерни чедип алган, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп санаттырган.

Ынчангаш ол колоннаның коллективин бирги черни эзелээн деп санаап, аңаа республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсоюлелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун база 1000 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан.

Тыва транспорт эртелелиниң 1-ги, 2-ги болгаш 3-кү автотранспорт будурүлгелериниң автоколонналарының тараа болгаш көрүө ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын сентябрьның ийнги он хонуунда сөөртүрүгге эки ажылдааның база демдеглээн.

«ШЫН» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун — бүгүн дараазында коллективникке болгаш мурнанчыларга алдар болдуруп көдүрген.

Кызылдың «Транссельхозтехника» транспорт будурүлгезиниң автоколонназы (будурүлге начальныгы А. В. ШИГАНОВ, парторганизацияның секретары Г. М. СЫЧЕВА, профсоюлел комитединиң даргазы В. И. СЕНКЕВИЧ) бо чылдың сентябрь 10-дан 20-ге чедир көрүө ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүгге эң дааре көргүзүглерни чедип алган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Таңды районунда «Коммунизмниң херели» колхозтуң Онгар-Ховуда мурнакчы механизаторлар Петр Комбужап (комбайнер) — беш хонукта 57,5 га черши тараазын кестирер тургаш, 115 тоннаны дөрт кестирип, планын 200 хуу күүсеткеп.

Оюн Ям-оол (комбайнер) — база-ла ол хуусаада 52,5 га черниң тараазын кестирер онаалгазын 80 гектарга кестирип, планын 152 хуута күүседип шыдаан.

Михаил Миков биле Оюн Далажын (трактористер) — беш хонукта 28,5 га аңгыс аңдарер тургаш, оңу 60 гектарга, дыл 210 хуу күүседип, кайызы-даа келир чылдың чаагай дүжүдүнүң магадылалынга мурнакчылар болганнар.

«Улуг-Хая» мурнап турар

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының аразынга дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле калбаргаш чарышка, сентябрьның ийнги он хонуунуң түңнелдерии өзугаар «Улуг-Хая» совхозтуң тараажылары тергиндээн. Олар күрүнеге дужаар 2020 тонна тараазын 1448 тонна кылдыр, ааы 71,7 хуута күүсеткеш. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл тугун база акча шаңналын алганнар.

Совхозтуң тараажыларының аразындан комбайнерлер А. Шатаев, К. Кыргыс, М. Дажы болгаш «Найырал» совхозтан дузалажып келген комбайнерлер С. Маадыр-оол, С. Бичеоол, О. Бичедей олар мурнакчыларга сападып турарлар. Ол-ышкаш чолаачылар В. Маталин, В. Белоусов, шаңда тараа арыгзакчылары П. Майгын-оол, Т. Ховалыг болгаш аңтыг аңдарылгазында С. Таоол, Д. Март-оол оларның хамаарышкан ажылынга тураскоруктуун демдеглээр херек.

О. ТАВАА.

Ажыл-иш хайныккан

ТЭЭЛИГ. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың ийнги чылының планнуг онаалгаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылчыннары чарыштыг калбарткан.

Амгы үеде ажыл-агыйның ишчилери куску хову ажылдарын чогуур хуусаазында эки шынарлыг доозар хомүгелерни ап, шудургу ажылдап турардар. 3000 гектар тараа культураларының 2014 газын ажаап алган. Бир гадан ортумак дужүт 9 центнер болган. Совхоз курүнеге 20 тонна тарааны дужаар планның 153 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Ажыл-агый куску хову ажылдарын комплекстиг чорудуп турар. Тараазы ажаатынган шолдерииң саваңын чайладып, просстюр түскай механизастаттынган звеноиу тургускан. Олар бо хүннерге чедир 825 тонна саваңны шолдерден чайладып, сараатгаан. Саваңы чайлаттынган черлерни трактористер келир чылдың дужудунге белеткеп аңдарып турар. Механизаторлар бо күзүн 1200 гектар черни белеткээр тургаш, ам безин 870 гектарны аңдарып алган.

Дужүт ажаап алышкынында мурнакчыларның саны көвүдүп, Оларның будурүкчүдүг күш-ажылының ачызында ажаап алышкынының темпизи дүрген чорун турар. Комбайнерлер Хомушку Дыртык, Александр Ламажап, Бичеоол Конзай-оол, саваң пресстеп турар Күнзүк Совет, Салчак Хүреп, толаачылар Номчула Очур-оол, Дүктүг-оол Хуна болгаш осколер-даа түн нормадың үргүлчү ажыр күүседип, чарыштың тиилекчилеринге санадып турарлар.

Шаңварда тарааны келир чылдың үрединиге хыналалыг белеткеп турар.

(Бистиң корр).

Машина тудукчуларының байырлалы

Сентябрь 22-де Москвага «Октябрь» кинотеатрга Машина тудукчузунуң хүнүге тураскаатказ байырлыг хурал болган.

Тоску беш чылда машина тудуушкуну СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин өзугаар үлетиүрүп оске адырлары-биле денгээрге олардан шалыпкыны-биле хөгжүүр аңаар дээ. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Новиков бодунуң илеткелиниг демдеглээн. Машина тудуушкунуңуң болгаш демир болбаазырадылгазының продукциязын будурүп үндүрери 1972 чылдың баштайгы чартыында эрткен чылдың төгүүр үеин-биле деңгээрге оон 11 хуу көвүдээн. Эрткен будүн чартык чыл дургузунда барык үш миллиард рубльдиг продукциязын, оон иштинде дыка хөй санныг приборларны болгаш автоматчыдыгга херекселдерни, демир чондурар ставокгарны, автомобильдерни, пос-таавы будурүлгелерииге дериг-херекселдерни болгаш оске-даа кылгларны пландаан ажыр будурүп үндүргеп.

Беш чылдың эгезинден тура машиналарның, дериг-херекселдерниң, аппараттарның, приборларның 4100 таа хевирлерии калбаа-биле будурүп үндүрүп эгелээн. Автозил болгаш Автогаз каттыжышкыны, Ленинградтың «Электросилазы», Уралмаш, «Красный пролетарий» болгаш Ижорскиниң заводтары амгы үениң техникалың будурүп үндүрериң көвүдедиринге улуг салымшкынны киирип турар.

Машина тудуушкунуңуң ийи муң ажыг хевирлериниге күрүнеиің шынар демдээн тывыскан.

Бистиң чуртта тудуушкунуңуң машина тудукчулары бо беш чылда 1200 муң киловатт энергия блогуун, 5 муң кубометр ишкир домна суугуларының дериг-херекселдерии, 350 тонна ишкир конверторларны, роторлуг комплекстерии, бир түс кубометр ускуштуг экскаваторларны, кодзо ажылагыйның күчүлүг техниказын будурүп үндүрер.

Хуралдың киржиичилерии СЭКП Төп Комитединиге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаа чорутканнар.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу 1972 чылдың сентябрь 22-де Чарлыы-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, самолётчарның Чингине конструктору академик Андрей Николаевич Туполевти ужар чүүл эртемин болгаш совет самолёт тудуушкунуң хөгжүдеринге онза ачы-хавыязы даап үшкү «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаңнаан.

(СЭТА).

⊙

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң комбайнери Сандак Сандан-оол дөрт чыл мурнунда Кызылдың профессионал-техниктиг училищезин доскан. Ол ам бо хүннерде дужүт ажаап алышкынында дээре көргүзүглерни чедип ап, кызымак ажыдап турар. Совхозтуң Улуг-Хову бригадазының комбайнерлери эрес, кемээ этиинге чоргаарланып, ажаа деңнемир дээш база-ла шудургу ажыдап турарлар.

ЧУРУКТА: комбайнер Сандак Сандан-оол.

А. ШЕДЕННОНУҢ фотозу.

⊙

4400 ТОННА ТАРААНЫ БЭЭР

Бистиң колхозтуң тараажылары бо чылын бедик дүжүттү өстүрүп алыр аргалыг болганынга чоргаарланып турар. «Гиилелге» колхозтуң тараа шолдери колдуунда-ла тайга эдектери болганындан, эрте дүшкен күс оон бижарынга шаптыктаан болгаш бис ажаап алышкынче Каа-Хемниң аныл-агыйларының кайызындан-даа орай — сентябрь 1-деп массалыы-биле киргеп бис. Оске ажылагыйлар аңгы үеде колдуунда-ла дөрт кестирип турда, бис аңгылап ажаап албышаап бис.

Колхозтуң ажыл-ишчилери 5546 га тараа культураларын эки шынарлыг ажаап алыр оорулгалыг. Дүжүт, дээш демиселдиң эгезинден тура-ла бедик темпиниг алганывыс аңгында, бо хүнгерге чедир 1236 га черниң сүлээлын, 1473 га кызыл-тастыг тавычалай кестирип, эдээн хөй тарааны бастыргаа. Кайдыг-даа тарааның бо чылгы дүжүдү кайгамчык таагай. Кызыл-тастың ортумаа биле 20 центнер, арбайның 18 центнер дүжүдүп ап турар бис. Харып-даа чамдык черлерде чалгай үнген кышылтасты тавычалай кестирери бергедеп, жатказарга тыпкын, комбайнварның тура дүшпейн ажылдаарынга шаптыктап турар.

Ильинкажылар баштайгы сан-түңнерии өзугаар 2700 тонна тарааны садар деп планнуг онаалгалыг тургаш, оны 4000 тонна чедирерии хүннээн алган, а амгы байдалывысты көрүнүп көргеш ол түңнүг бөмө катап эде көргеш, орта 900 тонналы немеп алган бис.

Дүжүт дээш демиселдиң өзулуг эрес-шудургу кижилер-биле бистиң колхоз байлак. Хүнде 18 тонналы бастырар нормазын 38—40 тонна чедирип турар Петр Морозов, Николай Калугин, Дазаа Дойбан, Сергей Опанай, Владимир Борбалдай олар ышкаш мурнакчылар бистиң чоргаараалывыс. Тарааны тавычалай кестирериниң хүн үлүүн 150—200 хуу чедир күүседип турар Николай Морозов, Алексей Бортников, Иван Бочкарев, Гаврил Ожегин оларны адап болтур.

Тараажыдарның болгаш механизаторларның аразында социалистиг чарышты дээштиг калбартып, кижи бүрүзүг сезонда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Ону партия организациязы удуртуп турар. Оларның ортузунга политкижизидилге ажылын бедик дециелге чорудары-биле партбюро хову бригадазының чанында эп К. Срат-оолга удурткан тур партия болүүп тургускан. Ол болүк мында агитхуудустарны, хана солуун үндүрерии хайгаараан, лекция, бесседаларны чорудуп, мурнакчыларның арга-дүжүлгазын шенгередип, сагыл-га-тургум үзүүр торуктар-биле, чидириг-биле демиселди чорудуп турар. А. А. Мустахинин, А. С. Чыпсынайның, Н. Л. Елеховту мында агитаторлар кылдыр партбюро бижыглаан, олар боттарының хүдүлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталдарны тыпсып турар.

«Гиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүне мурнуига алган хүлээлгедин доолдур болгаш ажыр күүседип, чаагай үнген дүжүттү ой шаанда, чидириг-биле демиселди чорудуп турар. А. А. Мустахинин, А. С. Чыпсынайның, Н. Л. Елеховту мында агитаторлар кылдыр партбюро бижыглаан, олар боттарының хүдүлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталдарны тыпсып турар.

«Гиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүне мурнуига алган хүлээлгедин доолдур болгаш ажыр күүседип, чаагай үнген дүжүттү ой шаанда, чидириг-биле оон ажаап алырынга бижыг бүдүрелдиг.

Н. МОНГҮШ,
колхозта парторганизацияның секретары.

Таныжып эгелээн

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сескн чыжының алдыгы сессиязының материалдарын Өөүр районнуң ажыл-ишчилериниде таныштырып эгелээн.

«Коммунизмче орук» колхозтуң хову бригадазының ишчилериие агроном Сат Норбу, Улаатайның хойжу бригадазынга зоотехник Оюржак Эрес-оол, Бора-Шайга колхозтарғазы Дөргак Кичээл-оол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VI сессиязының материалдарын таныштырган.

Бистиң чуртта бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чоп ажыглаар талазы-биле партия болгаш чазактың ал чорудуп турар хемчеглерни ажыл-ишчилер чүүлүгээнүүн деткип, ону амыдыралга боттандырарынга улуг кииреэин чугаалап турганнар.

Орук тудугжулары

Өөүр районнуң Хандагайтының орун участогунуң амыдыыннары бо чылдың сес айларының планныг онаалгазын 124,9 хуу күүседип, 17 муң рубльдиг амылын кылып тургаш, 20 муң рубль чедиргеп.

Олар амгы үеде Дус-Даг-биле аргымар Ак-Тал хемни кежир көвүрүглеп эгелээн. Ону ноябрь 7-де доозар сөөрүлганы салган.

В. ОЧУР-ООЛ.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Алдарлыг Совет Армияның дугайын чугаалап тургаш, бистиң фронтучуларывыстың дугайында, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазын камгалап алган солдаттарның болгаш командирлерниң дугайында чаагай сөстерни чугаалавайн барып болбас. Оларның чамдыызы албаның шеригде уламчылап турарлар, өскелери Төрээн чуртунга боттарының билиглерин болгаш күш-ажылын заводтарда болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, эртем институттарында болгаш школаларда берип турарлар.

(СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден).

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛДАРГА КИЖИЗИДЕР

Республиканың комсомол организациялары шериг комиссариаттары, ДОСААФ организацияларының, хамаатының камгалалының штабтары-биле бижиг харылзааны тудуп, улуг ажыды ажылып турар. Назылыг талазы-биле ангы-ангы аныыларның ортузунга көрүзделер болгаш чарыштар, шериг-спорт талазы-биле эстафеталар, шериг-техниктиг шылгалдалар, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле походтар, «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол!» деп Бүгү-эвилелдиң күш-культура комплексизиниң нормаларын дужаарынга дузалаары болур.

Бо үстүнде киргеш үш оюнга чыл дургузунда янзы-бүрү маргылдааларны, конкурстарны эрттирип, дайын киржикчилери-биле ужуражылгалар кылып, походтарга киржип, шериг кезектериниң дайынчылары-биле ужуражылгаларны эрттирген соонда шеригжиткеп оюн-биле тонер.

Бо чугула ужур-дузалыг оюнну эки утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турар школаларга Мөңгүп-Тайга районнуң Мугур-Аксы, Өвүр районуң Саглы, Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы, Бажың-Алаак, Тураның № 1, Сарыг-Септиң № 2 школаларын айтып болур.

Шериг назылыг ооларны Совет Армия баарының мурнунда баш удур белеткээр ажылды бистиң республика багай эвес чорудуп турар. Бо чаа өөредилге чылында шеригниң эге белеткелиниң чамдык школаларда, ортумак өөредилге черелеринде, ДОСААФ школаларында эки тургускан. Шериг өрээлдерин дерип, өөредилгениң чеэсек-херекселдерин шыгжаар черлерин кылып, чорудар ажылдың планын тургузуп, белеткеп алган школаларга Кызылдың № 11, 3, Тураның № 1 школалар, Кызылдың эмчи болгаш башкы үчилищелери хамаарыжыр.

Шериг-патриоттуг киминдилгеге революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлерниче походтар улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол походтар үезинде комсомолчулар болгаш аныяктар адаларының эрткен аддарлыг оруктарының изи-биле чоруп, төөгүлүг болуушкуннарның, ооң киржикчилериниң төөгүзүн чыып бижип келгеннер.

Бо чылын июнь айда чоруткан адаларның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы оруу-биле деп походка республиканың 22 муң ооллар, кыстары киришкен. Совет улустуң дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче 1500 ажыг походтарны кылган. Хоочунар-биле 12 муң ажыг ужуражылгаларны организастаан. 121 чурттынчилел музейлерни, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 300 ажыг булуңнарын тургускан.

Бии-Хем районнуң Туранда болгаш Аржаанда, Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг болгаш Хайыраканда, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана, Чыраа-Бажында болгаш Бажың-Алаакта, Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкта, Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе школа музейлериниң ажылын киминдикчи утка-шынарлыг кылдыр тургускан. Ол-ла школалар тематиктиг кежээлерни, диспуттарны, төөгү болгаш литература талазы-биле кичээлдерни, хоочунар-биле ужуражылгаларны организастап чорудуп турар.

Шериг-патриоттуг киминдилге ажылынга 10 харган 30 харга чедир киминдерниң шупту-зуу киржир «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол» деп Бүгү-эвилелдиң күш-культура комплексизи улуг рольдуг болуп турар. Бо күш-культура комплексизиниң нормаларынга ВЛКСМ Төп Комитедиң шериг-техниктиг шылгалданы эрттирериниң база чарлаан болгай. Бистиң республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары ол шылгалдаларга идепкейлиг киржир дээш улуг ажылдарны чорудуп эгелээн.

О. МАРАТ-ООЛ.
ВЛКСМ Тыва өбкомунуң камгалал-массалыг болгаш спорт талазы-биле ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ЧУРУКТА: Н кезектиң кызыгааржылары хайгыылда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Орленок» оюнунуң командылакчызының дужаалы

Эштер, Бүгү-эвилелдин «Орленок» оюнуун киржикчилери!

Чаа өөредилге чылының эгелээни-биле холбаштыр силерге байыр чедирбишаан, өөредилгеге, ажылга чеминиткинни болгаш шериг-спортчу оюнга идепкейлиг киржиринерни күзедим.

Чаа өөредилге чылының эгелээни-биле холбаштыр дужаарым болза:

1. Нимти ортумак билигниин школалары, профтехниктиг болгаш түскай ортумак өөредилге черлери, шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктулары шефтеп турар шериг кезектери болгаш шеригниң өөредилге черлери, күрлавырда дайынчылар, дайыының хоочуннары-биле кады оюнуун штабтарының калбак хуралдарын эртүрип, чаа өөредилге чылында оюнуун негелделеринге дүүштүр ажыл планын чогаалып тургузар.

2. Оюнуун штабтары:

— шериг-техниктиг, адыгжы болгаш өске-даа болгуннерниң, спортчу секцияларның удуртукчуларын, оюнуун негелделериниң кезектерин өөредир харылсалгалыг киживилерни шилип алыр болгаш бадылаар, оларның өөредилгезин организастаар;

— Өөредилге-материалдыг баазаны быжыглаар, өөредилгениң дериг-херекселдерин белеткээр;

— Тос класстың өөреникчилерин, пионержи «Зарница» оюнуун доозукчуларын «Орленоктуң» хүрээлеңинге байырлыг хүлээп алыышкының организастаар.

3. Оюнну калбартыр талазы-биле чоруткан организастыг хемчеглерин, оюнга киржип эгелээн ортумак школаларның, профтехниктиг болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң, шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктуларының санын республика, область, край, округ штабтары Кол штабка октябрь 1-ге чедир дыннадыр.

Оюнну эрттирип турарының дугайын 1973 чылдың февраль 1-де болгаш июнь 1-де илеткээр.

Г. БЕРЕГОВОЙ,
Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шериг-спортчу «Орлёнок» оюнуун командылакчызы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужар чүүдүн генерал-майору.

ТӨНМЭЭН ЧУГАА

Кайнаар-даа көөрге, көк тайганың янзы-бүрү үнүштери, дээрде чивеңнешкен сылдыстарның киживилерже «карак базып» тургулаары кестүр чайның ыржым кежээзи турган чүве. Тывавың даг экспедициязының аныяк ооллар, кыстары-биле чалбынышталган одагны долгандыр олурушкаш, аравыста хөөрежип каап олурган бис. Ол аныяк киживилер боттарының ажыл-херектерин, өөредилгезин, ынакшылын болгаш Төрээн чуртунга хаяы бердингенин мурнуун будаажып хөөреп ордулар. Ынчаар солун чугаалажып олурувуста, спортчу чайгы хептиг, хүлүмзүргей шырайлыг, шилгедек боттуг аныяк ool:

— Георгий Павлович, хөйнү көргеш, көдүрбээн хөнээлер чок кижи болгай силер. Ада-чурттуң улуг дайынының үезинде кандыг маадырлыг чоруктарны кылган силер? Хөй санныг орденнер, медальдарны чүү дээш алган силер? Ол дугайыңны чугаалап берип көрүнерем — деп, менден дилеп айтырды.

— Ол дугайым чугаалаар чүве болза, улуг тоожу-дур ийин ооллар. Бо удаада мен чээрби чылдарда төрүттүнген, дайын чылдарында кадыг-берге шылгалданы көрүп эрткен эш-өөрүмүнүң дугайын кысказы-биле чугаалап көрейн — дээримге, одаг долгандыр олурган аныяктарның каракатары менде-ле келди.

Дайынның чылдарында шыдажыр арга чок кадыг-берге хүннерниң дутайын дораан-на дескиндир бодап келдим. Ынчанган 1941 чылдың эгезинде, менээ таварышкан болуушкуннарны боларга чугаалап берген кижи мен. Ол дугайын вомчувучударга база күзелдиим-биле дамчыдып көрейн.

Ынчан Ленинградтың бирде школазынга өөренип турдум. Комсомолчу апарганымдан бээр ийи чыл эрткен чүве. Тос класстың шылгалдаларын чедимишкиниг дооскаш, Луга хоорайның чоогунга пионер лагеринге дыштанып турган мен. Июнь айның 22-де, хенертен пионерлерниң шугум чыскаалын эрттирген. Аңаа фашистиг Германияның бистиң Төрээн чуртувусче оор ёзу-биле халдаанын бистиң вожатыйывыс дыңнатты. Лагерь дүвүреп-ле үнген! Хөй кезиниве аңаа бүзүревейн турган. Чамдык башкыларывыс-ты дайынче үдеп-даа тургуладывыс.

Ийи хүн эрткенде, Луга хемге життип турувуста, кырывыска он беш хире самолёт костүп келдя. Баштай бистии-дир дээш дыка-ла өөрүп турдувус. Ынчалза-даа фашистер дээрэнп дораан-на билип каан бис. Олар бистиң эштип турганывысты көрүп-ле каанын ол боор, улаштыр-улаштыр бомбаларны октап бадырыпкан, оларны черге частып эгеледи. Алгы-ышкы, ыы-сыы токтуп-ле эгелээн. Бистер чаштынар чер дялеп, салчып-ла турдувус. Удаваанда ол самолёттар Ленинградче утлай чыскаалдыр үжүп чорупкан. Тайбың хүннер төнген, дайынның кадыг-берге чылдары эгелээн деп үвүрэ ынчан-на бүзүрей берген бис.

Ооң соонда, Ленинград хоорайже баар демир-орук станциязынче лагерьнин бүгү киржикчилери чадаг базынкан бис. Шала улуглырывыс бичии уругларны, оларның чурттап турар бажыңнарынга чедирери-биле үлежип алгыладывыс. Хоорайга дүн ортузу айга бергедэ чедип келдивис. Дүвеедаа болаа, Ленинградка ак дүннер турганывыстан, боо-монгузун олуй-солуй азынган матростарны, бөлүк-бөлүк чыскаалып алган кызыл-шеригнерни, хүүреткер болгаш оске-даа чепсек-херекселдер тутку-лаан улусчу ополчениениң дружиналарын көрдүвүсдээ. Чадгыс сос-биле чугаалаарга, ленинградчылар дайзынны үзуткаарынга чаңгыс кижи дег белен турганнар.

Даартазында, эртен эрте үечергем ооллар-биле комсомол хооржомунга чеде бердивис. Ынчалза-даа бистиң хар-назынывыс чаа-ла 16—17 чедип турганындан фронтуже бисти чоруттыпаан. Бистиң дилээвисти катап өөренип көргеш, хоорком улусчу ополчениениң дружиназынче бисти чоруткан. Бистиң кол сорулгавыс — хоорайның корум-чурумун хайгаараары турду. Ынчан Ленинградка шургукчу саттынык-чылар, шпионнар, диверсантылар база турган. Агаар дувуреэзинни болу бээрге, олар заводтар, ковуруглер, улут тудуглар кырынче ракеталарны боолап турганнар. Ынчангаш фашист ужудукчулар оларның дузазы-биле чугула черлерни билип ап, хүннүң чыгыы бомбалап турганнар. Ол үеде мээң удуртуп турганым комсомолчу болүүм 10 ажыг шургукчу саттынык-чыны туткан. Ол ышкаш хоорайга болуп турган-дан өртүнүң өөрүп-реринге болгаш өске-даа даалгаларны күүседиринге идепкейлиг киржип келген.

Ленинградты дайзыннар бүзээлепкеде соок дужуп келген. Оң үеде элээн каш өөрүмбиле Совет Армияның солдаттары апарган бис. Езулуг боочеңсекти холга алгаш, бистиң өөрээнивисти чүге децзээр. Рота командири мецээ автоматты берип тура, мынча дээн:

— Бо совет чепсек бүзүреди-гиг холда киргеш дээрэнге командылал чери силерге бүзүреп тур. Долу тиилелгени чедип алыр дээш дайзыннарны кээргел чокка чылча шавар херек...

— Совет Эвилелинге бараан болурунга кезээде белен мен! —деп, харыладым. Ынчан Төрээн чуртумнуң ёзулуг камгалакчызы апарганымга дыка чоргаараан мен.

Ленинград фронтузунга 1942 чылда кончуг берге турган. Чыккылама соок, аш-чут совет киживилерге улуг шаптыкты таварыштырып турду. Мээң турган кезээмге машиналар, танкылар, миномёттар, үгербоолар болгаш оске-даа аар чепсектер чок турган, а бердаа болза кывар-чаар материалдарның чогундан аңаа турганнар. Ынчангаш бис чугула херектиг апарган чүүлдерни шаактар-биле соортуп тургуладывыс. Аъш-чем чиизэн солдатка ону соортуп дажыры — амыр эвес ажыл дээрэн биддингир. Хоорай даштында солдаттар, фабрика, заводтарда ажылчыннар, инитизи-биле чугаалаарга, чеди харлыг бичиилерден чеден харлыг кырганнарга чедир бүгү улус дайзынналры узуткаарынче бар-да дүжүп киришпирип турган. Ленинград маадыр хоорай боон артышаан...

Бир-ле катап рота командири биске «дыл» тудуп экизэрин дужааган. Ону күүседир дээш бир үен дөрт оол дүне дайзынның турар талазынче үнген үнүптүвүс. Дыка үр серемчилелдир болгаш хывамчалыг кедеп чоруп тургаш, бир кыдыг черге фашист-биле дүжүп келдивис. Ону ол-ла черинге моорадыр шаап алдывыс. Холдарын, буттарын шарып алгаш, аскын, алгырбас кылдыр бөөшкүнээш, туружувусче соортуп чоруптувус. Аштаан-суксаан, соокка алыскан улуска ону соортуп чедирери дыка-ла берге болган. Бар-ла күштү үндүрүп чорааш, траншейивиске соортуп келдивис. Бистиң ол «дылывыс» немец офицер болган. Дайынчы хүлээлгени үре-түнелдиг, эрестиг күүсеткенивис дээш баштайгы байыр чедиришкинин командылал черинден алган бис. Ол дайзыннар-биле демисселге бисти улам соруй киргеш.

Ленинград фронтузунга кадыг-берге 1943 чылда мени офицер училищезинче өөредип чоруткан чүве...

Г. АЛЕКСАПДРОВ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ДОКУМЕНТИЛЕРИ

50

Бистиң мурнувуста бадуун иелеңнер карттыг палка, ооң иштинде — ССРЭ-ниң күрүне сүлде-демдээн алдын-сарыг будун-биле сиилбип, каастап каан кызыл-хүрең аңнуг бир арында мынча деп бижээн:

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелии тургузар дугайында Декларацияны болгаш Керээ».

* * *

Октябрь революциязының, ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагырганының дээди органнарының болгаш күрүне башкарылгазының органнарының документалдыг материалдарын ажыглаар килдистиң улуг эртем ажылдакчызы Д. И. Вабич папканың картын таваар ажыткаш, чымчап самыза-биле кылып каан бир арынны ажыткан соонда — төөгүлүг документилериниң шуут боттары биске кестүп келген. Оларның чүгле хоолгаларын музейлерден, библиотекалардан, солуннар арнынарынан көрүп болур болгай.

А бо болза— ССРЭ-ни тургузарның бүрүн эргелиг төлээлекчилериниң холдарының үжүүн салып каан.

База бир документ — ол дээрге ССРЭ-ниң Советтериниң бирги съездизиниң стенографтыг отчёдун болгаш ооң капсырылгаларын киирген брошюранның бир экземпляры-дыр. Ону ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитеди 1923 чылда парлап үндүргеп. Ол брошюраның тиражы — түгле 2.600 экземпляр, ынчангаш ол ам— библиографтыг ховар эртинелериниң бирээзи апарган.

Бирги Бүгү-эвилел съездизиниң мурнуу чарымда Украинаның, Белоруссияның, Закавказье республикаларының Советтериниң съездилерин, а ол ышкаш ол бүгү республикаларның делегаттарының киржилгези-биле 1922 чылдың декабрь төнчүзүнде Москвага болган Советтериниң X Бүгү-россия съездизи база болган. Олар шупшуу Декларацияның болгаш Керээниң төлевилелин түүлдүг деп хүлээп алганнар. Ынчангаш бүгү чурт ССРЭ-ниң тургустуганын чарлап, дыңнадыр. Бирги Бүгү-эвилел съездизиниң ажыттынарын маңап турган.

Архив материалдары, ол хүннериң солуннары болгаш хоочун коммунистериң сактышкынынарының кыскакыска сөстери-даа ол төөгүлүг хүннериң дутайында биске тайылбырлап турар. Декабрь 29-та Кремльдиң Улуг ордузунуң Андреев залынга дөрт республикаларның делегацияларының бүрүн эргелиг төлээлекчилери съездиниң хүн айтырыын, а ол ышкаш Декларацияның болгаш Керээниң төлевилелдерин баш удур чугаалажып көөрү-биле чыылганнар. Ол документилерге ат салыр деп чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирни ооң даарта хүнүнүң эртенинде, Советтериниң Бүгү-эвилел съездизиниң ажыттынар мурнуу чарымында хүлээп алганнар. Чогум-на олар Бүгү-эвилел съездизиниң ук документилерин бадылаары-биле киирип турган.

Ооң ажыттынар хүнү-даа келген. Декабрь 30-де Улуг театрга Советтериниң бирги Бүгү-эвилел съездизи ажыттынган. Ооң делегаттары чогум кымнар туралыын?

Ол айтырыгга мандат комиссиязының илеткелиниң одуругларынга харылаан турар. Шында мынча деп айтып турар: «Бо съездиниң делегаттары мындыг байдалдыг. Мында РСФСР-ниң Советтериниң 10-гу съездизиниң бүрүн эргелиг делегаттары, ооң соонда Украинаның Советтер съездизиниң; дараазында Закавказье Федерациязының болгаш Белорус Совет Республиканың съездизиниң делегациялары келген. Ол бүгү делегациялар РСФСР-ниң Конституциязында айыткан төлевилээшкиниң шак-ла мындыг чурумун болгаш шак-ла мындыг хевирин ёзугаар соңгутканнар».

Күрүнениң ол хире улуг төлээлекчи хуралынга күшажылчы улустуң төлээлекчилериниң төөгүде бир-ле дугаарында киришкенинин дутайын съездизиниң материалдары хереченип турар: оларның 44,4 хуузу — ажылчыннар, 26,8 хуузу — тараачыннар, 28,8 хуузу — күш-ажылчы революстуг интеллигенция болган. Делегаттарның хөй кезии — 94,1 хуузу Коммунистиг партияның кежигүннери турган.

Улуг театрга бир-ле дугаарында делегацияларның бүрүн эргелиг төлээлекчилери чедип келгеннер. Ынчан анаа Декларацияга болгаш Керээге ат салырынга бүгү чүүлдерни белеткээн турган. Олар төөгүлүг документилерге боттарының холдарының үжүүн салгаш, оларны күштүг болдурганнар.

Делегаттар театрның бүгүле олуттарын доддур олурупканнар. Ынчан аңаа 2.214 кижи чыылган. Янзы-бүрү дыл кырынга үнер дыңналып турган. Залды багай чылыткаңындан дыка хөй кижи тоннут, шинельдерниг, хөрөнтээштиг, өң-бөөзын национал хептерниг олургулааннар.

Төөгүлүг болуушкунга киришкенинге кижи бүрүзү чоргаарланып турган. Ол байырлалдыг үеде түгле Ленинниң аңаа келбээни дыка харааладыңчыг боон турган. Ынчан Владимир Ильич аар аарып турган. Делегаттар ажылдап эгелээр мурнунда ону хүндүдүг даргага улуг сорук киришкининг соңгаан болгаш Ильичиге байырлыг чагаа чорутканнар. Ол документинде мынча деп бижээн: «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң ажылчыннар, тараачыннар болгаш кызыл-шеригнер депутаттарының Советтериниң 1-ги съездизи бодунуң ажылын эгелеп тура, ССРЭ-ниң Советтериниң 1-ги съездизиниң хүндүлүг даргазы болгаш делегей пролетариадының баштыңчызы эш Владимир Ильич Ленинге чалбыныштыг байырын чедирип тур».

Съезд Декларацияны болгаш эвилелдиң Керээзин коздуунда бадылаар деп чаңгыс үн-биле доктаатказын, чаа соңгуткан орган —ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединге ол документилерниң текстизин ийиги Бүгү-эвилел съездизинге чедир белеткээрин даасказын.

В. И. Ленин съездиге келбээн, ынчалза-даа ооң бүгү ажылы, аңаа хүлээп алган документилер баштынчыныг айтышкынынарын ёзугаар эрткен. Дең эргелиг улустарның эки туранын ёзугаар эвилелдешкен күрүнеге каттыжарының дугайында ленинчи идея ССРЭ-ниң эң баштайгы Конституциязының база үндезини болган.

Партияның ленинчи национал политиказы, бистиң чурттуң улустарының вайыралының күжү үе-шаг-биле хынаттынган. Он-он нацияларның болгаш бичии-бууряй улустарның аразында харылзааларның бистиң аңы-дунма эвилелиивисте шыкаш ындыг бузулбас чаңгыс эвил, ындыг идегелии болгаш бот-боттарынга сагыш салышкының бүгү делегейниң төөгүзү кажан-даа көрбээн — деп, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында» докладында чугаалап турар.

Советтериниң төөгүлүг съездизиниң чамдык киржикчилери амгы үеде-даа чурттап турарлар. Олар 1922 чылда каш харлыг турганнарын? Дыка хөй делегаттар 30 харлыг назылыг турганын съездиниң документилери хереченип турар. Олар амгы үеде төлептиг дыштанылгада. Ол хоочун киживилер бо хүнперде ажылчыннар, кедээнниң ажыл-ишчилериниң, Совет Армияның дайынчыларының, аныяктарның мурнунга сактышкынынарын чугаалап берип турарлар. Музейлерге, Культура ордуларынга, библиотекаларга, партийжи кабинеттерге ССРЭ-ниң төөгүлүг юбилейинге тураскаатказын делгелгелерин кылып, номнарны парлап үндүрүп турар.

В. КНЯЗЕВ,
(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА.

Хүлээп алыр пункт

Тараалаң ажыл-агыйлар — Каа-Хемниң «Кызыл туң», «Бүрен» совхозтар, «Тилелге», «Коммунизмче орук» колхозтар күрүне шыгжамарынга тараа дужаарда район төвү — Сарыг-Сепче, Кызылдың сайгарылга баазазынче бар чытпас, чанында тараа хүлээп алыр пунктуга чедирип турар аргалыг болу бергенн таварымчалыг. Ажыкта тараа хүлээп алыр пунктуның эргелекчизи С. П. Педан мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң бо тараа хүлээп алыр пунктувусту тургускан сөөлүнде чоок-кавынып ажылагылары күрүнеге садар кол культура кызыл-таеты мрак черже соортуп, ону чидиргикаражалыг болдурбазынга дыка этпиг апарган.

Бистиң тараа хүлээп алыр пунктувустуң ишкиири 10.000 тонна. Амга чедир бис 3 муң ажыг тонна тараазын ажылагылардан хүлээп алгаш, кургатпышаан, арыглап турар бис. Чоокка чедир пунктуга ажылдаар киживилер чедиишпес турган, ам ону кижи күжүбиле четчелээп бис.

Колхозтарның болгаш совхозтарның кол тараа шөлдери-биле кожа турар бо пунктуның ажылдакчылары күрүнеге тараа садар улуг ажыл-херекке боттарының толептиг үлүүн киирип, шудургу ажылдап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧАРТЫК ЧҮС ЧЫЛДЫҢ ЧУРАГАЙЛАРЫ

Төп статистика эргелея (ССРЭ-ниң ТСЭ) «ССРЭ-ниң улус ажылагыйы» (1922—1972) деп юбилейлиг ном чыыңдызын парлаарыга белетккен. Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл иштинде эрткен оруун чурагайлар-биле мында чуруп көргүскен.

...1922 чылда делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң бир хуузу Совет Эвилелиниң үлүгүне онаажып тургай. 1972 чылда—20 хуузу. Ол-ла беш он чылларда ССРЭ-ниң национал орулгазы 112 катап ковүдээн, а национал байлык триллион рубль апкан.

...Францияда үвүл турар «Историама» журнал чоокта чаа Совет Эвилелиниң дугайында материаллар парлаан. Оларның автору фактыларны ай-дедир, аңдара-дүүлере тудупкаш, бүдүрүлгеин көргүзериниң таарымчалыг аргаларын социалистиг тургузуг тып чадаан деп хоозун бадыткал кылган. Оон бижээн материалдарында совет кижилериниң «материалдыг кежиктиң азаруулчыг биче кезиниң ажыглаарыңга белеңи», «олар бедик бүдүргүкчүлүг ажылдаар күзеди чоко», «экономиканың бойлаавы», «артемниң болгаш техниканың чедиишкиниерин шиңгээдир талазы-биле хожудаашкыны», «капиталистиг улуг күрүөлериниң хөгжүлдезиниң деңнелиниден илези-биле чыдыр каап турары» чергелиг хоозун чулчуруушкунмуннаң энмежок.

ТСЭ-ниң чыыңдызын ажыдып көрээли. Совет Эвилели 1971 чылда үлетпүр продукциязын америк деңнелдиң 75 хуузундан ажыгны бүдүрүп үндүрген. Ынчангаш ССРЭ биле АКШ-тың арасында үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле ылгал 1913 чылдың деңнелиниден алды катап кызыгырлыг. Гитлержи Германияның дайын халдаашкыларының түңнелинде бистиң чуртувуска онаашкан халаптыг чидириглерни, хоозуралды уттуп болбас бис. Продукциязың чамдык хевирлерин хөмүр-даш, хөвең-саазын, энергетиг оруктар дугаар сес кило-

дүн пестер, шөй, цемент бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле Совет Эвилели АКШ-ты мурнап турар.

Эрткен чылын ССРЭ делегейниң кайы-даа чуртундан хөй каанын эвилдиргеш, а чартык чүс чыл бурунгаар совет кан эвилдирер үлетпүр чыдыг америк үлетпүрден чүс катап чыдып калган турган болгай.

Национал орулга дээрге чурттун улус ажыл-агыйының деңнелиниң болгаш шынарының эң ниити байдалын түңнеп турар көргүзүг болгай. 1950—1970 чылдарда, төөрби чыл дургузунда ССРЭ-ге ол көргүзүг 5,6 катап, АКШ-ка 2 катап, Англияга 1,7 катап, Францияга 2,8 катап бедзээн.

...863 миллиард киловатт-чыак электроовертия, 10 миллион тудутжу, барык-ла 14 муң янзы-бүрү аттыг солуун, сетүүл, 80 ажыг миллион көрөөкчи, 10 муң чурттакчыга онаштыр 28 эмчи, чылда-ла 11 миллион кижи чаа бажыңче кожуп кирип турар... 1972 чылда Совет Эвилелиниң чамдык чурагайлары ол-дүр. Революция мурнунда чурттакчы чонунуң 75 хуузу вомчуп, бижип билбес туржан чурт 50 чыл иштинде ынчаар сайзыраан-дыр.

«Историаманың» авторунуң бодалдарын барымдаалаар болза, бо бүгүнү Совет Эвилели социалистиг системаның ачылында эвес, совет кижилерниң бүдүргүкчүлүг ажылдаар күзел-чүткүлү чокта боду чайгаар чедип алган бе?

ССРЭ-ниң ажылчы чоннары «материалдыг кежиктиң эвээш-биче хуузун» ажыглап турар деп бадыткалы барымдаа чок.

Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидери дээрге Коммунистиг партияның болгаш ССРЭ-ниң чазааның социал-экономиктиг политиказының кол үгланышкыны болуп келген болгаш болуп артрдаа.

Ажылдап турар бир кижиге онааштыр боттуг орулга Совет эрге-чагыргаңың чылдарында ажылчыныарга 8,3 катап, тараачыныарга барык 12 катап бедзээн. Төөрү беш чылдың төнчүзүнге чедир (1975 чыл) боттуг орулга ам-даа барык 30 хуу ковүдээр.

Орулгалар ковүдээни-биле чергелештир чонуң хереглери база өзүп орар. Чартык чүс чыл дургузунда чонуң хереглел бараанварының (үлетпүрүңүң «Б» бөлүү) бүдүрүлгеин 102 катап өскен. Москванын, Ленинградтың, Харьковтуң, Довбасстың, Горький, Свердловск, Иваново областарының ажылчын өг-бүлелериниң чемненилгезиниң структуразының дугайында деңнел мелээлер байдалды тодаргайы-биле көргүзүптер. 1922 чыл-биле деңнээрге, 1971 чылда өг-бүледе кижи бүрүзүнге онааштыр эътти ажыглаары 11 килограммдан 81,4 килограмм чедир өскеш, сүт продуктулары 62,1-ден 388,6 килограмм, чигир 4,1-ден 33,5 килограмм чедир өскеш. Чуртта үүрмектеш садар бараан саарылгазының хемчээли 1928 чылдың деңнелиниден 16 катап өскен болгаш чурттакчы чонуң бир кижизинге-ле онааштыр 676 рубль болуп турар. Ол дээрге совет кижилер боттарының амыдыралчы негелделерин чылдың-на улам долу хандырып ап, улам эки чурттап, эки хептя кедип, эки чемни чип турар дээни ол.

Ийет харын, сан-чурагайлар, статистика саннары, тодаргай фактылар кандыг-даа маргылдааны үзе шиитпирлептер бадыткал-барымдаа-дыр. Оларны үнелээр, билир херек. Амыдыралдан бир чижектиг маңаа көргүзейн. Бир-ле катап алжир журналист Мохамед Шули-биле мындыг шенелде кылган бис: «Историаманың» парлаан түүлдери-биле танышкан беш барымын корреспондентиге ССРЭ-ге хамаарыштыр элээн кыш бөдүүн айтырыглар салган бис. Олар ей-ейлеп Совет Эвилелиниң дугайында материаллар база бижип турганнар. Ынчалзадаа оларның чаңгыз-даа Татар автономнуг республика бар деп чүвеин безин билбес болганнар. Ол республика дээрге чартык чүс чыл иштинде үлетпүр бүдүрүлгезин муң катап өстүргеш, ССРЭ-ниң тып турары нефтиниң үштүн бир кезиин берип турар улуг республика болгай. Татарияда каш чыл бурунгаар делегейде эң улуг нефть болбаазыладыр комбинат ажыглалга киргеш болгай, ам ында делегей ужур-дузалыг улуг чүк автомобилиниң заводун тудуп турар.

Бистиң айтырыг салган корреспондентилеривис ССРЭ-ниң беш хоорайындан чаңгыс хоорайлар ады безин билбес болганнар. А Совет Эвилелиниң чурттакчы чонунуң 58 хуузу хоорайда чурттап турар болгай. А бежен чылдар дургузунда чуртка муң хире чаа хоорайларны тудуп тургускан.

ТСЭ-ниң юбилейге үгнуштур белеткээни чыыңды удаваас садыг четкизинге көстүп кээр. Бо чылын хөй национал чаңгыс аай күрүөниң 50 чылын демдеглээр. Ол чурттун болгаш оон улустарының дугайында билип алыксаар, ылаңгыя оон дугайында чүве бижиир дээн кижи ол чыыңдыдан бүгү медээни ап болур.

Александр ГУБЕР.
(ПМА).

Аянгатыда ажыл-херектиң байдалы

СИГЕНЧИ БРИГАДА

«Шекпээр» совхозтуң Бичe-Аянгаты аңгыда № 2 хону бригадазының мал чеми белеткээр механизастаан комсомолчу-аныяктар звеноузунга чеде берднне. Звеноның составында 13 кижи, олар шупту-зу 10 класс дооскан комсомолчу-аныяктар.

— Ажыл-херектиң байдалы кандыгыл? — деп, звеноның удуртукчузу, аныяк коммунист эш Монгуш Эрес-оолдан айтырдывыс.

— Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок турган болзажок, сигген, көк-суда катай 600 тонна ажыг мал чемин болуп, сараттан алдывыс. Тараның болгаш суданың дүжүдү эки болуп турар. Ынчангаш ам-даа хөй саванны сараттаар бис. Хүнде 19 тонна саванны сараттаар норматыг бис, херек кырында 25 тонна чедирип тур бис. Бисте 3 трактордуу быжыглаан, чамдык хүннерде тракторлар четче кезбейн баарга саванны болуп, сараттаары саадап турар. Ынчаныммже ажылдың темпизин коштаатпайн, хүзээлгевис күүседир бис— деп, бригадир быжыг бүдүрелбиле чугаалады. Шынап-за Улуг, Бичe Аянгатыларның шолдеринде сарат-ла, сарат.

— Бо чугула херекке Монгуш Эрес-оолдуң удуртказы комсомолчу-аныяктар звеноузу төлептиг күш-ажылчы салымшкының кирген, олар эр-хейлер—деп, ВЛКСМ райкомуның секретары эш С. Маадыр-оол мактап чорду.

Хөй күш-ажыл чарытдан тургаш өстүрүп каан тараазы, сараттан каан сигенни, савапны Сарыг-Бел суурнуң чурттакчыларының база тамдык кадрчыларының хуузунда малы сала-базып, чип турарны караадаачыг. Бо байдалды билип, көрүп турар хирезинде Шекпээр кодзо Совети (даргазы эш Төгүс-оол) шиитпирлиг хемчеглер албайн, чүге эптежип турарыл?

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА БОЛГАШ АГАРЛААШКЫН

Мал ажылының түскай эртемниглери Пата Монгуштуң, Ооржак Тапаңнаарының идепкейлиг ажылдаанының түңнелинде сентябрьның нийги чартымында ажыддың темпизин дүртедедип, планда көрдүүген 3394 хойнуң тарын боозадылгазын Аянгаты салбыры чедиишкинниг дооскан.

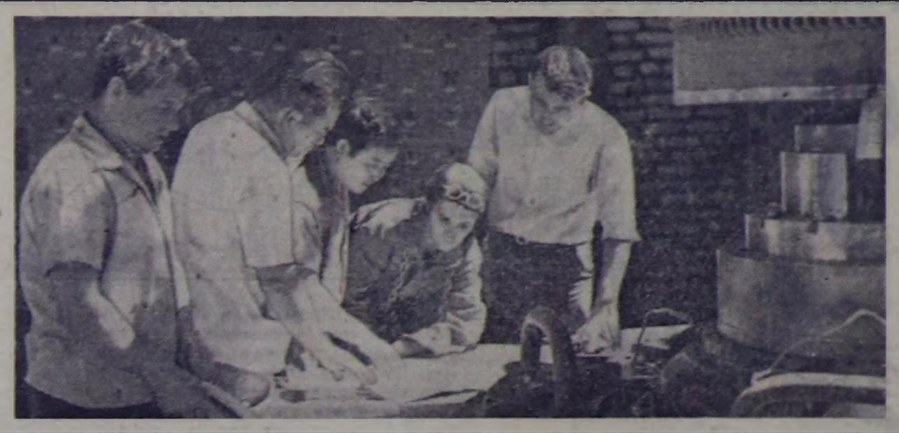
Мал ажылының бригадирэш Ооржак Көк-оолдуң тайылбырын ёзугаар алырга, сөөлгү үеде Аянгатының девискээринге хар чаап, дүве соок улам-на дыңзып турарының уржуу-биле кадрчылар хөөн шупгузуп кыргыдарыңдан сестип турар анаргаң. Мынчангаш шилип тургаш, кодан бүргүүдеп-не 100 кг дүк кыргып алыр болгаш, Аянгаты салбырының дүк планы чугаажок күүседиптинер.

Ында сентябрь 20-ге чедир хол хачызы-биле 550 кг дүк кыргыттынган. Кыргыкчыларның аразында часкы, күскү кыргылдага доктаамал, идепкейлиг ажылдап турар Ооржак Синлиңмаа, Татьяна Хомушку, Ооржак Даваай суглар бар.

Ынчалза-даа хөй агарлаашкыны узаидыгыл, күргүнеге дүк дужаар план күүседиптинмейн турда-ла, Аянгаты салбырының удурлугучулары бо чугула ажылче күштүг мобилизастаи шыдаваанны коячут четпес. Сарыг-Бел суурда ажылдавайн турарлар хөй. Оларны хөй агарлаашкыныче чүге мобилизастаи болбазыл?

Бо четпестерниң кол чылдагаанны болза, ажылчы чонуң өртүзунда партийжи политик-жизиндилге ажылымның багай тургустунганында. Совхозта партком боже ниичелгейни күштелдирер херек.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

ТУРКМЕН ССР. Карпиин ховузувун 900 муң гектар кандаашкынныг кургаг черн бо чылын Аму-Дарьяның суун алыр. Ульяновонуң 106 километр суттарылга каналының унунда насос станцияларының суг сордурар агрегаттарын энтеп турар.

ЧУРУКТА: «Дүргеи хурал». Солагай талазындан: 2-ги участоктуң начальнигы Анатолий Керпос, 7-ги ТМЭ-ниң кол инженери Леонид Янин, 7-ги ТМЭ-ниң начальнигы Павел Пак, эштекчилер Хамза Гилфанов, автоколоннa начальнигы Дүүманазар Халназаров насос станцияларында.

К. ХАЛЛЫЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

- Чехословак аныяктарның аалчызы
- Аныяк салгакчыларга байыр
- Баштайгы күрүне керээзи
- Партизаннарның дайынчы бөлүктери
- Палестин шимчээшкинни узуткаар дээн оралдажыышкын

Анджела Дэвис-биле ужуражыышкын

ПРАГА. (СЭТА). Аңаа сураглыг америк хөй-ниити ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис-биле чехословак аныяктарның төлээлекчилериниң ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынга херээженнериниң чехословак чөвүлелиниң даргазы Г. Фучикова чүве чугаалаан. Америк коммунисти судтап турар үеде Чехословакиядан АКШ-че хүнүң-не чүс-чүс удурланыышкын резолюциялары, ону хостаарын негээн телеграммалар болгаш чагаалар чоруп тургавын ол сагындырган.

А. Дэвис харын сөс ап, чүве чугаалаан, ону хостаары дээш демиселге чехословак улустуң дузалашканы дээш өөрүп четтиргенин илереткен. «Меңээ улут күштүг болгаш соруг киришкин берип турган «Моюнга дузактыг турган репортаж» деп номну кара-бажыңга чыткан номчаан мең»—деп, А. Дэвис чугаалаан.

Ужуражыышкынның киржикчилери америк аныяктарже чагаа чоруткаш, мөлчүлге болгаш дайыннар чок делегей дээш, улустар аразынга кады ажылдажылга болгаш найырал дээш демиселди калбартырынче оларны кыйгырган.

Агессорга дузалап турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанга удур чоокта чаа үзүлеткен агрессиязын калбартырда Израиль хамыктын мурнунда ливан эрге-чагыргаларны болгаш арнаның удурланышкынының палестин шимчээшкини-биле (УПШ) месилдештирерни оралдашкан боон турар. Израильдиң чагырыкчы бөлүктери ол арга-биле Ливанның девискээринде Удурланышкынның палестин шимчээшкинин узуткаар бодаан. Ол соруганы боттандырып чорударынга Каттышкан Штаттарның улуг рольду ойнаанын фактылар көргүзүп турар.

«Ливан эрге-чагыргалар партиялларны чылча шавар деп шиитпирлептер-ле болза, чөвүлекчилер боон ажылдаар дээш 40 америк шериг «эксперттери» мичаң ливан наймыларга чеде берген турганнар» деп «Нью-Йорк тайме» солунның Бейруттагы корреспондентизи Э. Пэйс дыннаткан. 1970 чылдың сентябрь айда хаанның шериглерни Удурланышкын күштерин чылча шавары-биле чоруткан соонда Иорданияга болган халаптыг аймыл ышкаш чүүл аңаа болур ужурлуг турган.

Ынчалза-даа чуртта туруп турар палестиннер-биле Ливанның харылзааларының «найыралдыг» акы-дүңмалышкы болгаш кады ажылдажылганын ёзугунга «индезилеттингенин» ливан премьер-министр С. Салам недеглээн.

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДЫҢ ШИИТПИРИ

ПАНАМА. (СЭТА). Панаманың национал хуралы эрге-чагырганың күүсекчи органының дугайында конституция төлевилелин чугаалашкаш, Панама Республиканың амгы үе президентизи Деметрио Лакасты чурттун президентизинге соңгаан. Оралакчы президентиге түр чазак чөвүлелиниң кежигүнү Артуро Сукрени соңгаан. Олар ийилээ 6 чыл хуусаалыг соңгуткан болгаш боттарының хүлээлгелерин бо чылдың октябрь 11-де күүсединп эгелээр.

Ук хуралдың Чирики можудан соңгуткан кежигүнериниң президент соңгуур дугайында киирген саналы бадылаашкынарының хөй нуруузу-биле хүлээп алдынган. Национал хурал генерал Омар Торрихосту «Панаманың революциязының болгаш чазаанның башгыны» деп хүлээп көөр дугайында конституцияга үр киирер чүүлүү хүлээп алган, анаа хамааты, шериг талазы-биле улуг эргелерни тывыскан деп, моон мурнунда дыннаткан болгай. Ындыг эрге-дужаалдыг турар ол кижини база 6 чыл хуусаалыг соңгаан.

Тиилээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонуң күрүне школаларының башкыларының төөгүде эң баштайгы ажыл соксадыышкыны ажыл-ишчилерниң тинлелгези-биле доозулган. Аңаа башкыларның профсоюзтар кежигүннери — 4000 хире кижи киришкен.

Израильдиң эжелеп алганы араб черлерде эжелекчилериниң дүржөк үүлгедиглер кылыры үргүлчүлевишаан. Аңаа бичeдаа удурланыр ийиңпе удурланганын илергейлээр оралдашыышкын кыяган бүгү кижилерни шериг эрге-чагыргазы каржы-дерзин азыылап турээр. Аргыныяга кыяыры хоруглуг үемиң чурумун үрээн дээш, партизаннарга хамаарыялгалыг деп сыдагланган, чүс-чүс патриоттар өлүрткен.

ЧУРУКТА: ону террор кыяган деп каразааш, аңаа неземче онаагаш, бажыңын үреп каспнам.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Керээни бадылаан

БОНН. (СЭТА). Сентябрь 22-де Барыын Германияның бүндестагы ГДР биле ГФР аразында Транспорт талазыбиле керээни күштүг кыдзыр бадылаан.

Депутат М. Гесснер (ГСДП) бүндестагтың хуралынга аңаа холбаштыр чүве чугаалаан, бо документ болаа ГФР биле ГДР-ниң аразында эң баштайгы күрүне керээзи-дир деп медеглээн. Ол керээ хамаарышпас күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-хевбээ харылзааларының калбарарынга барааң болур, а ол ышкаш Европада дүшкүүргүүр чорукту улам чавырылдырарынга идиглег.

Ол ышкаш ГФР биле ГДР-ниң аразында харылзааларны экижидериниң херээнге ук кереовиң үжур-дузалыын М. Гесснер база демдеглээн.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). «Бодунуң хамаарышпас чоруун кампаалар болгаш бодунуң салым-хуузунун ээзи болурунче чүткүп турар чили улусту Латин Американың профсоюзтар каттыжымышкынмары болгаш бүгү ак сеткилдиг кижилери деткип турар» деп. Латин Американың ажылчы чонпарының профсоюзтар каттыжымышкынының Доктаамал конгрезиниң Күүсекчи комитединиң ында парлаан недеглелинде чугаалаан турар. Чүрттүң иштинде террорлуг болгаш күчүлээшкиннинг үүлгедиглерни нептередин, «Чилиде боон турар социал-экономиктиг чаартылгаларга шаптыктаарын оралдажып турар америк империализминиң болгаш иштикки реакциянның чазакка удур ажыл-чорудулгаларын ол документиде шыңгыы буруу шапкан.

Суг чалдарын үрегдеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА).) *АКШ-тың ужар чүүлү Вьетнам Демократтыг Республиканың суг чалдарын болгаш суг дуглаар дериг-херекселдиг тудугларын бомбалаарын үргүлчүлевишаан. Ханой солуннарның баштайгы түңнелдерин ёзугаар алырга, америк ужар чүүл сентябрьның эгезинден бээр республиканың аңгы-аңгы можуларында ыңдыг тудугларны 50 катап бомбалаан боон турар. Хатинь болгаш Изеан можуларда Ла болгаш Лам дээр геннер уннарында суг чалдарын олар эң күштүг бомбалап, үрегдээннер. Оон түңнелинде суг чалдарының, шлюзтарның, суг моондактарының, ирригациял каналдарының дыка чүгүла черлерн үрелген.*

Вьетнам ургларның байырлалы

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрь 22-де вьетнам ургларның чаңчыл ёзугаар байырлалы — «Күстүң ортан үезининң» хүнү болган. Ол байырлалды эрги сан-биле арттырып турар. Аңаа холбаштыр ВДР-ниң Президентизи Тон Дык Тханг чурттуң чалыы салгакчыларына байырлыг чагаа чорүткан. Ол аныяк салгакчыларга чүрөктиң ханызындан байыр чедирип, американнарның үзүк-соксаал чок бомбалаашкыны боон турза-даа, партияның болгаш чазактың талазындан улуг сагыш салымшкынның ачызында Соңгу Вьетнамның ургларны шупту өөренир аргалыг боон турарын демдеглээн. Чаа өөредилге чылында эки өөренирин Президент республиканың школачыларына күзээн.

Өөренирн-биле чергелештир боттарының ада-иелери болгаш улуг акылары-биле кады патриоттуг демиселде киржип турар Мурнуу Вьетнамның ургларына Тон Дык Тханг база байыр чедирген.

Анын-сеткил каттыштырылгазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). «Бодунуң хамаарышпас чоруун кампаалар болгаш бодунуң салым-хуузунун ээзи болурунче чүткүп турар чили улусту Латин Американың профсоюзтар каттыжымышкынмары болгаш бүгү ак сеткилдиг кижилери деткип турар» — деп. Латин Американың ажылчы чонпарының профсоюзтар каттыжымышкынының Доктаамал конгрезиниң Күүсекчи комитединиң ында парлаан недеглелинде чугаалаан турар. Чүрттүң иштинде террорлуг болгаш күчүлээшкиннинг үүлгедиглерни нептередин, «Чилиде боон турар социал-экономиктиг чаартылгаларга шаптыктаарын оралдажып турар америк империализминиң болгаш иштикки реакциянның чазакка удур ажыл-чорудулгаларын ол документиде шыңгыы буруу шапкан.

Мурнуу Вьетнам: хосталга күштериниң чедиишкини

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга күштери дайзынның арга-арыг иштинде болгаш Куангнгай можунуң төвүнүң Мурнуу-Кыдат далай талазында эриктеринде камгаладдыг туруштарын атакалап турар. АП агентилелдиң дыңнадыл турарыбиле алырга, ол хоорайны долгандыр тулчуушкуннар сентябрь 21-нин дүнеэнинде бичиндва соксаваан. Куангнгайдан мурнуу талаже № 1 стратегиг оруктуң дургаар сес километр черде патриоттар камгаланган турушкан. Хосталга күштериниң шаап халдаашкыннарынга шыдашпаан сайгончу шериглер ол хоорайның барын талазынга тургаш камгаладдыг черин, а ол ышкаш район төвү Дыкфо хоорайның кыдыгларында туруштарын катташ, дезер ужурга таварышканнар.

Сайгонның шериглери АКШ-тың ужар чүүлүнүң болгаш флодунуң удур дузаламчызын ап турар. 7-ги флоттуң корабльдери эрик кырын дургаар уук-соксаал чок боолаашкынны ылып турар. «В-52» деп бомбардировщиктер сентябрь 22-же дүнеэнинде можу төвү Куангнгайның бир районунче 500 тонна ажыг бомбаны октаан.

АКШ-тың ужар чүүлү соңгу айларда Мурнуу Вьетнамның соңгу можуларының иштики суг оруктарын колдуунда шуптузуп миналап каапкаанының дугайын Сайгонда америк шериг командылалының төлээлекчилери чарлаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Меконг хемнин каналдар-биле тыптыктан, калбак-делгем девискээрин Мурнуу Вьетнамның партизаннар чурту деп санап турар. Ол девискээр — чурттун рис тарыыр кол шөлү бооп турар. Ында мурнуу-вьетнам чурттакчыларның барык чартык кезии чурттап турар. Чогум-на оон ужурунда Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң хөделиишкиннерин-биле чергелештир Меконг унунда партизанчы шимчээшкин Сайгонның чагырыкчы бөлүктериниң болгаш америк шериг командылалының-даа шыңгыы дүвүрөшкинин болдурун турар. Партизаннарның улут эвес дайынчы бөлүктери сайгончу шериглер туруштарынче болгаш камгаладдарынче хевертен өлүмнүг согуушкуннарны таварыштырып турар.

Парлалганың Хосталга агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга ол девискээрде эң хөй чурттакчыдыг можуларның бирээзи болур. Бенче можуга сентябрьның 4,10 болгаш 17 хүннеринде дайынның элээн хөй шериг туруштарынче партизаннар атакалап турганнар. Оон түңнелинде сайгончу шериглер камгаладдыг дөрт черлерни каггаш, девер ужурга таварышканнар. Дайынның 100 ажыг солдаттары өлүртпкен азы балыглатпан.

ӨЛҮРҮКЧҮ ЧОРУК

ЛОНДОН. (СЭТА). Соолгу кежөөлерде мяжым тургулаар апарган Белфаска боо даштаашкыннары катап хоолей үнген. Хоорайның бир районунга англи солдаттар ыңгылдыларны боолай берген. Үш чурттакчы балыглаткан.

Хоорайның оон өске база бир районунга англи солдаттар элээн хөй нравандыларны балыглаан. Оларның бирээзи эмнелге черинге аппарга өлгеш.

Флак стрит миль кудумчуга чүс хире аныяк оолдар, кыстар англи солдаттарның дүржөк үүлгедиглеринге удур удурланыр ийиңпе удурланганын илергейлээр чыскаалыг эрттирген. Солдаттар чыскаалганнарны тарадыр сыныр деп оралдашкаш, оларны ревина октар-биле боолап, «са-ос» газын ажыглаан. Аныяктарның аразында бадыглаткан кижилер бар.

Англи солдаттар «террористер» дилеп тур бис деп сыдагланган алгаш, Белфастың католиктер чурттаан девискээрни ужеп-чиндээнер.

Бомбалаашкынны соксадыр

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл сентябрь 20-нин хүнүнде Фули хоорайны болгаш Намха база Виньфу можуларның элээн каш чурттакчылыг черлерни бомбалаан.

Сентябрь 19-та Каттышкан Штаттарның самолёттары Соңгу Вьетнамның дика хөй можуларынче хөй-хөй ужудуушкуннарны кыягаи. «В-52» деп самолёттар Куангбинь можуже болгаш Винь-линь девискээрнче бомбаларны октаан. АКШ-тың шериг флодунуң корабльдери Хатинь можунуң эрик кыдыында районнарын боолап турган. Үстүнде айыткан үүлгедиглиниериниң түңнелинде чон аразында олүм-чидимге таварышканнар бар, дыка хөй чурттарга бажыннары үрелген.

ВДР-ниң девискээрин бомбалап, бооларын соксадырын АКШ-тан ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи шиитпирлиниибиле негээн.

1973 ЧЫЛДА „ШЫННЫҢ“ АРЫННАРЫНГА...

1973 чылдың солуннарынга, журналдарынга чагыдылга сентябрь бирдең эгелээш. Келир чылдың солун, сеткүүлдеринге Коммунистиг партиянның болган Совет чазактың довуваа, шинтиирлерин, бистиң чуртувуста болган даштыкыдада болуушкуннарны тайылбырлаан түүлдерин калбаа-биле чырыдар. Ол ышкаш бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуун эң чугула айтырыгларын: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болган нүрлөвырларны дилеп тыварының дугайында, бүдүрүлгенің болган көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дружуузагын, эртеминиң чедиишкиннерин база калбаа-биле чырыдар.

Совет улустуң чаагай чоруун улам бедидер, оларның культурлуг негелдезин долуу-биле хандырар дээш чогум түүлү кылып, кандыг бөттүг хемчеглерни ап турарын солуннуң арыннарындан хөй-биле номчуп болур. Бистиң кайгамчыктыг ажылчыннарывыс, колхозчу тараачыннарывыс болган күш-ажылчы интеллигенциявыс дугайында яжы-бүрү жанрга материалдар үргүлүг парлаттывнар.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болган Министрлер Чөвүзелиниң органы — «Шын» солуна чагыдылга база-ла чоруп турар болгай. ЫНЧАЛААРГА СОЛУН-КЕЛИР ЧЫЛЫН БОДУНУҢ НОМЧУКЧУЛАРЫНГА ЧҮВҮ БАРААЛГАДЫРЫЛ?

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоолгулуг шинтиирлерин болган тоску беш чылдың үшкү чылының даалгаларын бистиң улустуң амыдыралга канчаар боттандырып турарының дугайында түүлдерни, корреспонденцияларны, репортажтарны солун чырыдар.

Бистиң мурнуузуда туруп турар улуг болган парын сурналарны боттандырары — кижи бүрүзүнүң эртем-билиин доктаамал бедидерин негээр. Ынчангаш амгы үеде партия определгезиниң болган комсомол чырыдымышкынының-даа, коммунистиг күш-ажыл школаларының-даа талазы-биле солуннуң арыннарынга түүлдер, пропагандистерниң дружуна солуглазы үргүлүг үнер.

Бистиң хөй санныг лекторларывыс, пропагандистерниве политинформаторларывыс болган агитаторларывыс «Идеологтуг фронтунуң даймычылары» деп рубриканың адаанга боттарының бүүнүг ажыл-ишинин дружуузагын, арга-сүмелерин бижиирлер.

Солуннуң арыннарынга келир чылдан эгелээш «Бистиң хостуг үевисе» деп чаа рубрика кастүп келир. Ол үеэн канчаар эрттирери — чаа рубриканың адаанга парлаттынар материалдарының кол темазы болур.

Ооң-биле кады «Революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдар» деп рубрика уламчылаар. Анаа шериг-патриоттуг, интернационалчы, күш-ажылчы кижизидилге айтырыглары кол черни эзлээр.

Коммунистиг партия — бистиң мобилизаччы болган башкарыкчы күжүвүс. «Партийжи амыдырал» деп эгениң адаанга партия организацияларының хөй талалыг ажыл-чорудулгаларын чырыдар. Республиканың чер-черде партия организацияларының ажыл-чорудулгазының дружуузагының дугайында ажыктыг түүлдерни солуннуң арыннарынга парлаар.

1973 чылда партия документилериниң солуушкуну эгелээр болгай. Ол чугула кампания — солуннуң кол темаларының бирээзи болу бээр.

Хой-нинтиининг массалыг организацияларывыс — профсоюзтарының, хөрөөженнер човуулдарының, оларның активчилериниң ажыл-чорудулгазының дугайын «Шынның» арыннарынга доктаамал бижиир. Номчукчуларның чагааларын «Бодалдар, саналдар», «Дүвүрөзүнүнүг медээ» дээш ооң-даа ескерикчи ыдыг рубрикаларның адаанга хөй-биле парлаар.

Ооң Сүлдем ашактың ооңун дужуттан буга доозу үндүрүп, арык шойуп бадырган, ийи шаң тарма тарыштар хире бичии чер пыгыдып алганнар. Суг эки сиизин дээш, пий-үш хонук маңаапнардаа. Бо ажылга Хүрбе сөөк хемдиг чораан эвес. Сүлдемниң бажы каткан, баа хинган дружуузагы-биле алырга, черни ам чарар үе келген. Күжүрлериң Сүлдем биле Хүрбе ийиниң, аът мойнуунче үлдаар хомут деп муңгаш хөндүрээзи бар эвес, хол даяп эрлер-ле болган. Севээн-Оруста хөлечиктеп турар Соскар кавдыг-түү-даа бол ор хинидиктиг төл болгаш, узун холун Барыкты өрү сунуптаан болаа, та чүвүн-биле аргастаныр түрүн улус ыйнаан?

Лугуруушкан хүнү үнүп көрге, аъдынга ыяш андазының сөөртикеп:

— Тараа тарыыр черивиске мурнай чедип тур, огдуң — дээш, Сүлдем ашак Буянны бадыртыкан.

Ол эртен Хүрбе Калбак-Чыраа иштинден бир дес ак талды кескеп, чайгыс аъдынга сөөртүп алган, өөнүң чанынга экелген.

— Оду кайчаарың ол, ачаа — деп, үруу айтырган.— Анай-хаактары чап-чаа үнүп келген, чараймы! Хайыраан талды түге кезип каапканың ол, оттулар эвес?

— Тараан чер ылииртээр чүве-дир ийин, үрүүм.

— Чүге ылииртээр чүвел, ачай?

— Тараан чер довураа хонг болзун дээш, чаашкын суу эки сиизин дээш, тарма эки үнүүн дээш...

— Ыяап-ла тал-биле ылииртээр чүве бе?

— Бисте ылнар деп чүве чок ышкажыл, үрүүм.

— Ылнар деп чүве кайдыг бор чүвел, ачай?

— Горгалыгга орустардан көрээш мен. Хапа-карактай хап каан шөйбек ыяштар болур чүве. Ында демир-оргеннер бар. Оны сөөртүргө довурак хөй боор.

— А бис хайыраан чаш тал коспейн, база ылнар деп ыяштар маңаап ыяштыг аъдынга ыяш андазының сөөртикеп:

— Ам канчаар, үрүүм, ылнар чокта. Черниң довураан салаалар-биле ылнирteeр-ле болгай — дээш, Хүрбе холу-биле хемни өрү айтыкан.— Че, ам сен аъдыңны чедип алгаш, дөө өрү аал бетинде суггарып каан черге чеде бер. Орта барып, тараа тарыыр бис. Мен дораан соондан чедо бээр мен.

— Ийилээ тарыыр бис бе, ачай? Андазыныывыс кайыл?

— Ийилээ эвес. Дөө өрү аалдың ээзи Сүлдем ашак база келир. Андазын эккээр.

— Ол ашак чааскаан бе?

— Чааскаан эвес. Сен дег оглуң база эккээр.

— Харбаң эвес ооң бе, ачай.

— Томаанныы кончуг ооң. Хөй дүмээлери база бар, акылары база бар.

— Кижи ыдыг болза амыр-дыр аа, ачай. Чалгаараавас....

Ачазы ыыттавайн берген. Ооң сеткил-сагыжында балыг черге аксы-биле барып, дөпкенин, чеже-даа бичии кижи болза, үруу биилп каан. Чыраа сөөрткен аъдын чедип алгаш, суг кыдыыя өрү чөктапкан.

Хүрбе адаакылар чаңгыс ог турган. Кодур-Өшкү, Саңныг-Хаяа база. Ооң мурнунда аалдар-биле кады чүүттап-ла чораан Ооң хенертен Хүрбениң ийи бичии үруу бүрүзү калган. Удатпаанда кадайы чок апарган. Хамык чүве ооң-на кудурийлап батнаан. Ол черниң хам-ламаларының узуп дылының хайы-биле «аза-буктуг өг», «каазыргы тараан өг», «дээр оғу дүшкен ог» деп чугаалар дилиргештеп эгелээн. Улус Хүрбе сугну ояр апарган. Кожа хонарга, бай аалдар кыжыктаныр түрүп берген. Мынчап көрге, Хүрбе адаакыларның аңаа чүүттаар аргалы бергеден келген. Моон соңгаар дустап, тараалап, ары, өвүр черлер кезип шыдавас апардым деп мего чыдакка каканы. Хүрбе каран ажыт кожуп чорупкан.

Суггарыш каан ойнак бо. Аңаа чарыында күзүн торлаа ойнаар, теннис кызыл-карагнар үнген. Суг кыдыынче талазында кичигене сыны ноозоргаан. Ол ам дамылдары сарбайтыр үнүп, читтиннес кылдыр чажыт бергеп.

Буян аңдазының аъдын чедип алгаш, суггарып каан ноолуң бажындан куду кылаштап бадып ора көөрге, ноолуң аңаалаан албагар тал сөөртикеп ыт чедип алган бичии кижи кылаштап чоктап орган. Хүрбени Буян танныр кижи, мыңдаа кады арын кастыл, чер суггаржыл турган. Бичии үруум бир дээ кижи болгай, оолуула боор деп. Буян бодап чораан.

Күс келирге, аар баштарын үүлайн, төрөөн неэн болур кара черже доңгайны алгаш, хат-салгын аайы-биле саламы холчок чайгаанган турар тараа үнүп көөр ужуратуг ажык ноолге ийи бичии кижи—бирээзи оол, бирээзи кыс — удатпаанда уткужа берген. Ол душта Күржаангылар баштарындан карып хире бедип келген хүнүү, канының толаң келген хайлыг букпуураан ийик, тоолда маңгыс хевирлиг, улут эвес кара будут дутпан кааптаан. Кезээде соок хептиг чоруур болгаш, Буян ындыг таварылгада аксынга эптежип калган домактарын иштинде каталтап чораан: «Хөлеге, көжө бер! Хүннүүрек, көжүп кел! Хөлеге, көжө бер! Хүннүүрек, көжүп кел!»

Ийи аът утказуп келгеш, боттары-ла доктаай бергеп. Олар танывжар маадыр. Золери чер суггарып турда, кады оттап, кады сут кижип турганнар. Ам бот-боттарын көрүп каапп, чаңгыс коданның аъттары дег ойначышканнар.

Буян аъдының аайы-биле база туре дүшкеп, ооң мурнунда турган бичии уругну топтап көргеп: аваазыныы-ла боор, хир хинган пос тоону ажок салгара куржаның алган, ынчалза-даа эдектери сөөртүүн турар: оларның аданнан буттарның улуг эргектери көстүп турар багай чымчак ийик баштары көзүлгеп: бичии уругнуң кулактарын эргин бады келген сырбык чаштары сарыг, кынтак ак арының хавазының аданначе дужуп кире бергеп карактары, харлыг доң орузунда кышкы хемде хараалча дес, кара болгаш эмин эрттир улуг-улуг көзүлгеп; ариннери кедергей чугга, өң чок, куурартыр када бергеп.

— Кайының үндүн, дүмээм? — деп. Буян оон улуг-даа, эрдаа кижи болгаш, мурнап айтырган.

— Куду аалымдан.

— Кайыыр баарың ол?

— Борта тараа тарыыр дээш.

— Хүрбе акыпның уруу сен бе?

— Ийе.

— Мындыг бичии кижи чүнү кылып шыдаар сен ынчам?

— Та. Чер ылииртээр сен деп, ачам чугаалаан чүве.

— Чер ылииртээр — деп, уругнуң чугаазын Буян идеп чок катыптаан.— Тараа тарып чораан сен бе?

— Чок, ачам. Хөлдерге улуу тараа тарыыр эвес.

— Ол талды кайчаарың ол?

— Тараан чер ылииртээр дээр чорлу, ачам.

Буян аъдының дыныы салыкташ, сөөртүп каан тал чанынга келгеп. Сарыг чаштыг уруг оны эдерге кылаштаан.

— Хайыраан талды аа—деп, Буян хомудаан үн-биле чугаалаан. — Анай-хаактары чаа-ла үнүп орда, кезип каапкан.

— Мен база көргеп турдум, акый—дээш, бичии уруг бүлүт артында хүннүң кара-хүрен дүрбөвенче көргеп. —Ам дораан хүн бакылап көөрге, көрүп корден. Анай-хаактарның чаражы дам баар.

— Хүн хереллиге бе?

— Ийе, түн хереллиге.— Уруг мынча дээш, хенертен боду айтырган:—Кезип каапкан анай-хаак катап чечектелир бе, акый?

— Кезип каапкан соонда, катап чечектелбес. Ол хевээр кадып каар.

Бичии уругнуң улуг карактары бүлдеп дээш, холуун кылынган. Буян сактырга, күскү бышкан кара чодураа кырындан эртенги шалың дамдыы черже кылап дээш мышкап болган.

— Ол хевээр кадып каар...— деп. бичии уругнуй тыныжы дакпыраап, Буянның чугаазын каталтап каан.

(Уланчылыт).

Эргим номчукчулар!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

„Шын“ солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.

Бистиң аалчывыс

СУРАГЛЫГ АРТИСТ ТЫВАДА

РСФСР-ниң улустуң артизи Евгения Васильевна Алтухова бистиң Тывавыста алдан келгенин дыңнаш, сураглыг артистең интерөзүн алыр дээш, ооң-биле ужуражып чүгле-лаштывыс.

— Тыва-даа бойдус талазыбыле оңза-ла ора-дыр. Дүүн чаа-ла ужуп келзивисседе-даа, чурттакчы чонунуң эвилелдээ бистиң өөрүү. Ам Шагаан-Арыг хоорайга барып концерт үндүрери-биле чоруур дең турарывыс бо—деп, Евгения Васильевна чугаалай-дыр.

Шыраажының программазының кол кезээ чүү деп орыдардан тургустунганың сонгургей бердиңсе.

— Программада П. Чайковский биле Б. Рахманиновтуң романстары бар ийин,— деп, ол харыылады.

Алдарлыг артистиң ураң чүүлге алмыдыралы 1950 чылдан эгелээн. Ол Бүүр-сөңнелдиг Москва хоорайга болуп эртткен ураң чүүл марзымдаалыкка киришкеш, улуг чедиишкиннерлиг болган, П. Чайковский аттыг консерваториязының өөренири-биле кирген. Консерватория соонда, Свердловск хоорайга балет болгаш опера театрының ыраажылы болуп ажылдап турда, 1962 чылдан ук театрның 50 чыл ооң таварыштыр анаа РСФСР-ниң улустуң артизи дең хүндүлүг атты тыскан.

Евгения Алтухова чүгле Совет Эвилелинде сураглыг ыраажы эвес, а даштыкы чурттарның чону ооң кайгамчыктыг үнүн база-ла таалап, улуг өөрүшкү-биле дыңнаннар.

Европаның, Чоокку Чөөн чүктүң болгаш Африканың, Латин Американың дээш, кижи-тили-биле ол сес даштыкы чурттарга ол концертиг аалдап чораан болду.

Ам тедө сураглыг ыраажы ССРЭ-ниң Улус театрының ыраажызы болбушаан, бистиң улус делегаң чурттуң-устуң чонунга бараан болуп чоруп турар.

Евгения Васильевна хөй-ниитти ажылының идепкейлиг киржикчизи. Ол Москва хоорайның Сокольный районунуң депутады, Тайбың комсомолының культура талазы-биле Совет комитединиң болгаш даштыкы чурттар-биле харылзажыларының Шаймаа Бажыңының башталар черинең кежиктүү болуп турар.

Алдарлыг артист Тываның телевидениезинге дамчыштыр мун-мун көрүкчүлерге база бараан болган.

М. БАЯНОВ.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Телемедээлер 12.10 — Школачыларга «Оттурукчу» 12.40 — Өөнүт телекоргүүт. «Хөгжүмүнүг киноок». Дамчыдылганы Э. Белаева чорудар. 13.40 — «Бүгүн — машина тудукчуларының хүнү». 13.50—Өөнүт телекоргүүт. «Кино аян-чоруктарының клуубу». 14.35—Өөнүт телекоргүүт. «Директор» уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. 15.55 — «Кижи болгаш хоойлуу». Дамчыдылганы юриспруденция эртемнериниң доктору А. Безуглов чорудар. 16.10—Өөнүт телекоргүүт. «Аар өртектиг даштар». Балет-фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.30-де — «Алеңка» уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

18.00 — «Ут» информастыг программа. 18.30 — Лавровтар — ыяштелгеннің билдилиглер чорудуп тур». 6-ты черек. «Дерилиглошкин». Телешоу. 21.00 — машина тудукчуларының чагыгларын дүүлгар концерт. Концертте А. Ведерников, Г. Отс, Л. Зыкина, М. Магомаев, Г. Ковалева, «Хадынчыгаш» деп ансамбль болгаш өскелер-даа киржип турар. 21.45—Кинопанорама «Терезе чурт-биле». 22.15—Өөнүт телекоргүүт. «Сылдың бодалыңар». Дамчыдылганы О. Доброхотова чорудар. 23—23.00— чапсар. 23.20 — «Ут». Информастыг программа. 00.00—02.15 — Өөнүт телекоргүүт. Хоккей талазы-биле делегей маргылдазы ССРЭ-ниң чыныы — Канаданың чыныы командалары ойнаар. В. И. Ленин аттыг Топ стадионнан дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — «Шынны чок сөөнүм» документалдыг телефильм. 19.50— «Амгы делгей аймыдыралында чамдык чүгүлә айтырыглар талазы-биле таймылбырлар». СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизиниң орлакчызы С. С. Сонамның чугаазы. 20.10 — «Оруг романс» концерт-фильм. 20.35 — Телемедээлер (оруг дылга). 20.45—Чарлалдар, реклама. 20.50—«Ак-даштар кырында хоорай». Киноочерк. 21.05 — «Бистиң үениң маадыры» «Бэла» уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. 22.55—23.25 «Дең эргелиглерниң эвилели». Телефильм.

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАПЫРАЛ» «Беш «Б»-дең келген оол». 10.00, 11.50 шактарда. «Дескешпирбес кырганнар» 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Джельтменниң чедиишкиннери» 11.30, 15.00 шактарда. «Оттуг көкалар» 13.15, 20.30 шактарда. «Өлүмүг частырыг» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айболит-66» 11.00 шакта. «Прокурорнуң оглу» 13.05, 17.35 шактарда. «Чалыы назыныңы частырыглары» 15.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөглүг аткыыш» 9.00, 11.35, 12.20 шактарда. «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 9.50, 12.35 шактарда. «Ас-кежикче орук» (1-ги, 2-ги комекчери) 15.20, 18.10, 21.00 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Мусилим Магамаев ырлап тур» 9.45, 11.20, 12.55, 14.30, 16.05, 17.40, 19.15, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Айболит-66» 15.00 шакта. «Уш чок кижи болгаш ынакшыл» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ас-кежикче орук» (1-ги, 2-ги комекчери) 15.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Келумбэ хемниң оглу» 9.00, 10.50 шактарда. «Дескешпирбес кырганнар» 12.40, 14.30, 16.20, 18.50, 20.50 шактарда.

Үйгү чок Улуг-Хем

Кудажы К

/Романның бирги томунуң ийиги комундан эгелер/

Чогаалчы Кызыл-Оник Кудажы «Үйгү чок Улуг-Хем» деп роман бижип турар. Ук роман улуг хемчээлдиг чогаал болур. Роман ийи томнуг. Чогаалчы бирги томну бижип доозкан. Ол том ийи номдан тургустунган.

Бирги номда ядыы тыва араттарның байларга удурланышкынын, ийиги номда 1911—1912 чылдарда маңчы-кылат эжелекчилерни Тывадан үндүр сывырарынга киришкен эрес-маадырлыг тывааларны база ол ышкаш Коюу дайынының киржикчилери — тыва, моол араттарның бузулбас эп-найыралыы чырыдып көргүзеп.

Номчукчуларның кичээнгейинге «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романның бирги томунуң бирги номундан чамдык эгелерни бараалгаттывыс.

БУЯН ачазының чаңгыс аъдынга ыяш андазын сөөртүп алган аалдының адаанды оргулашче тавээр кылаштап бадып орган. Ачазы ооң соондан дораан чедип келир. Тараа тарырлары ол. Чаңгыс аъдынга андазын тыртыраарары ол бе? Чок.

Сүлдем ашак тараанны чыдын-на шарыары-биле тарып чораан. Барык улуу черде ындыг. Аъттар-биле тараа тарывас, чүгле мунар. Ындыг хомут-дуга, терге-шанак дээш мышкаш, хер-херекселя база тон. Чүдүрерде-даа, шыргаларда-даа, тараа тарыырда-даа чүгле шары ажыглаар. Ында-кааа аътка чүүк чүдүүп каан чорааның көөрге, чиктии кончуг.

Сүлдемниң шарылары бар эвес. Ажырбас чүве ийин, ыленгыя чазын тыпты бээр. Барык улуунуң Маңгыр чейзең баштаан байларының думчуунуң үдү чок шүүтел, кыжналаң шарыларын чазын ачыладып эгелээр. Ынчан ол байларның кижизин черле шымбай апаар. Эндик шарыларын ачылаарга, ходдары божуй бээр. Улустуң тоолдарында дыңаажың оранында дег, халас чүве каяа турарлаан. Бай кижи ядыы арытка чазын чаңгыс холуң сунуп бергеш, хүзүн ийи холуң сунуп чедип көөр болгай. Ынчан ажылга өөредип каан, чаап шарызын бир холувга чедип аппаар, өске холу-биле шарының холезизи — барбо-даалын долу тарааны уруп аппаар. Сугда калбак даш адаанга үргүлүүле балык чытпас, чылав-даа чыдын болур деп чүвени арытар кайын билбес боор. Ынчалза-даа ооң өске арга чок болганда, карактыг шийипкеш, бурганга тейлеп-тейлеп, калбак даш адаан холдаар апаар.

Чырык чер кырынга чартык чүс чыл ажыг чуртаан келген назынында Сүлдем ашак Барын байларының чеже-чеже эндик малдарын холга өөредип чаажыктырбаан чүве даар. Ам эндик аът мунарын шагда-ла кагган, шарылар-биле хүрежир шаа чок апарган. Холдарының смирлерин шөйлүп калган, чүрээ өлгеп.

Чаяан боон, ол чазын Хевдергеден көшкен сат аазы ол черниң чонунуң чугаазы-биле ходуг-сат. Хүрбе деп кижи дем-биле тыртып, дуза өрөп келгеп.

— Арык-буган-даа кастыйн, тараа-хонаан-даа тарыжайн, акым. Тараа-хадылан чер бооргa, силерниң черни адап-сурап чедип келген кижидир мен. Кижээ хинчиом-даа чок, чонга човаам-даа чок, чаныңга кызыл ап көр, акым. Аът-хөлге көкар даар болзо, чаңгыс чодам бар, ажык-дузазын көөр даар болза, доруга бергеп үруум бар.

Сат Хүрбениң аксы ындыг болган.

Кыргыс Сүлдем дээрге эки көргеннинг ыдың кезер, бак көргеннинг балдырын кезер дээр бардам-чоргаар кижилерниң бирээзи эвес ийин.

— Молга маңаг херек, кижээ эш херек. Эл-хол болуп алыыл харын, дүмээм. Бис ийи демчиижип алган үреэнин тажыптарымыска, чылан чылбырлар, пага малчыраар эвес тараа-ла үнер ыяштаан — деп, Сүлдем ашак харыызынга чугаалаан.

Хендергениң Сат Хүрбе Сүлдемден ушнок ашыяк, база ядыы арат. Ук-ниыгуурулаан чуртаан келген черн — Хендергенин Ак-Тал аданда Ховуукуктар. Кодур-Өшкү, Саңныг-Хаяа ол чоок кавызы. Кыдыр ажылы-ла—дус, тарбаган. Кус болурга-ла, улустан аът, шары ачылап алган. Өвүр ажып, дустаа, тарбаганнаң алган, тараа-быдаага орнап, арыже ажыптар. Барык, Баян-Кол, Торгалыг дээш барбыс черге чок. Ол ынчап тояан чораап, чеже хой тараа тывар боор. Өске тараачылар база хой, эчилаан алган аът-шарызының холезинии база бар боон көөрде, кызыл хырын дувуйден артар чүве кайын тывар дээр силер. Харын оору-биле катай ары улуг-зыга мынча деп кочуладып алган-даа чаныя көөр-ле:

Хендергеден келген оолдар, Хевек дилеп келген оолдар, Сюллүредир Хүрбе ажыгшүжүгге таварышкаш, дустаар, тарбаганнаар ажылын Кодур-Өшкү, Саңныг-Хаяга октапкаш. Барыкче көжүп ажып келгеп.

«Дужүметтериниң дурум тогун» Сүлдем биле Хүрбе патза биилр болгаш, ол-бо чылдагаан сүрүп маргыпаннар. Кызыл-Тей бугазынга аштаар ужурлуг онаашкан черип

ап-хаактарның ам кадып каары ол-дур.

— Ам канчаар, үруум, ылнир чокта. Черниң довураан салаалар-биле ылнирteeр-ле болгай — дээш, Хүрбе холу-биле хемни өрү айтыкан.— Че, ам сен аъдыңны чедип алгаш, дөө өрү аал бетинде суггарып каан черге чеде бер. Орта барып, тараа тарыыр бис. Мен дораан соондан чедо бээр мен.

— Ийилээ тарыыр бис бе, ачай? Андазыныывыс кайыл?

— Ийилээ эвес. Дөө өрү аалдың ээзи Сүлдем ашак база келир. Андазын эккээр.

— Ол ашак чааскаан бе?

— Чааскаан эвес. Сен дег оглуң база эккээр.

— Харбаң эвес ооң бе, ачай.

— Томаанныы кончуг ооң. Хөй дүмээлери база бар, акылары база бар.

— Кижи ыдыг болза амыр-дыр аа, ачай. Чалгаараавас....

Ачазы ыыттавайн берген. Ооң сеткил-сагыжында балыг черге аксы-биле барып, дөпкенин, чеже-даа бичии кижи болза, үруу биилп каан. Чыраа сөөртикеп аъдын чедип алгаш, суг кыдыыя өрү чөктапкан.

Хүрбе адаакылар чаңгыс ог турган. Кодур-Өшкү, Саңныг-Хаяа база. Ооң мурнунда аалдар-биле кады чүүттап-ла чораан Ооң хенертен Хүрбениң ийи бичии үруу бүрүзү калган. Удатпаанда кадайы чок апарган. Хамык чүве ооң-на кудурийлап батнаан. Ол черниң хам-ламаларының узуп дылының хайы-биле «аза-буктуг өг», «каазыргы тараан өг», «дээр оғу дүшкен ог» деп чугаалар дилиргештеп эгелээн. Улус Хүрбе сугну ояр апарган. Кожа хонарга, бай аалдар кыжыктаныр түрүп бергеп. Мынчап көрге, Хүрбе адаакыларның аңаа чүүттаар аргалы бергеден келген. Моон соңгаар дустап, тараалап, ары, өвүр черлер кезип шыдавас апардым деп мего чыдакка каканы. Хүрбе каран ажыт кожуп чорупкан.

Суггарыш каан ойнак бо. Аңаа чарыында күзүн торлаа ойнаар, теннис кызыл-карагнар үнген. Суг кыдыынче талазында кичигене сыны ноозоргаан. Ол ам дамылдары сарбайтыр үнүп, читтиннес кылдыр чажыт бергеп.

Буян аңдазының аъдын чедип алгаш, суггарып каан ноолуң бажындан куду кылаштап бадып ора көөрге, ноолуң аңаалаан албагар тал сөөртикеп ыт чедип алган бичии кижи кылаштап чоктап орган. Хүрбени Буян танныр кижи, мыңдаа кады арын кастыл, чер суггаржыл турган. Бичии үруум бир дээ кижи болгай, оолуула боор деп. Буян бодап чораан.

Күс келирге, аар баштарын үүлайн, төрөөн неэн болур кара черже доңгайны алгаш, хат-салгын аайы-биле саламы холчок чайгаанган турар тараа үнүп көөр ужуратуг ажык ноолге ийи бичии кижи—бирээзи оол, бирээзи кыс — удатпаанда уткужа берген. Ол душта Күржаангылар баштарындан карып хире бедип келген хүнүү, канының толаң келген хайлыг букпуураан ийик, тоолда маңгыс хевирлиг, улут эвес кара будут дутпан кааптаан. Кезээде соок хептиг чоруур болгаш, Буян ындыг таварылгада аксынга эптежип калган домактарын иштинде каталтап чораан: «Хөлеге, көжө бер! Хүннүүрек, көжүп кел! Хөлеге, көжө бер! Хүннүүрек, көжүп кел!»

Ийи аът утказуп келгеш, боттары-ла доктаай бергеп. Олар танывжар маадыр. Золери чер суггарып турда, кады оттап, кады сут кижип турганнар. Ам бот-боттарын көрүп каапп, чаңгыс коданның аъттары дег ойначышканнар.

Буян аъдының аайы-биле база туре дүшкеп, ооң мурнунда турган бичии уругну топтап көргеп: аваазыныы-ла боор, хир хинган пос тоону ажок салгара куржаның алган, ынчалза-даа эдектери сөөртүүн турар: оларның аданнан буттарның улуг эргектери көстүп турар багай чымчак ийик баштары көзүлгеп: бичии уругнуң кулактарын эргин бады келген сырбык чаштары сарыг, кынтак ак арының хавазының аданначе дужуп кире бергеп карактары, харлыг доң орузунда кышкы хемде хараалча дес, кара болгаш эмин эрттир улуг-улуг көзүлгеп; ариннери кедергей чугга, өң чок, куурартыр када бергеп.

— Кайының үндүн, дүмээм? — деп. Буян оон улуг-даа, эрдаа кижи болгаш, мурнап айтырган.

— Куду аалымдан.

— Кайыыр баарың ол?

— Борта тараа тарыыр дээш.

— Хүрбе акыпның уруу сен бе?

— Ийе.

— Мындыг бичии кижи чүнү кылып шыдаар сен ынчам?

— Та. Чер ылииртээр сен деп, ачам чугаалаан чүве.

— Чер ылииртээр — деп, уругнуң чугаазын Буян идеп чок катыптаан.— Тараа тарып чораан сен бе?

— Чок, ачам. Хөлдерге улуу тараа тарыыр эвес.

— Ол талды кайчаарың ол?

— Тараан чер ылииртээр дээр чорлу, ачам.

Буян аъдының дыныы салыкташ, сөөртүп каан тал чанынга келгеп. Сарыг чаштыг уруг оны эдерге кылаштаан.

— Хайыраан талды аа—деп, Буян хомудаан үн-биле чугаалаан. — Анай-хаактары чаа-ла үнүп орда, кезип каапкан.

— Мен база көргеп турдум, акый—дээш, бичии уруг бүлүт артында хүннүң кара-хүрен дүрбөвенче көргеп. —Ам дораан хүн бакылап көөрге, көрүп корден. Анай-хаактарның чаражы дам баар.

— Хүн хереллиге бе?

— Ийе, түн хереллиге.— Уруг мынча дээш, хенертен боду айтырган:—Кезип каапкан анай-хаак катап чечектелир бе, акый?

— Кезип каапкан соонда, катап чечектелбес. Ол хевээр кадып каар.

Бичии уругнуң улуг карактары бүлдеп дээш, холуун кылынган. Буян сактырга, күскү бышкан кара чодураа кырындан эртенги шалың дамдыы черже кылап дээш мышкап болган.

— Ол хевээр кадып каар...— деп. бичии уругнуй тыныжы дакпыраап, Буянның чугаазын каталтап каан.

(Уланчылыт).

СОВЕТ ХОККЕЙЖИЛЕР ТИИЛЭЭН

Совет хоккейжилер сентябрь 22-де Канаданың профессионалдарын 5:4 санга (0:1, 0:2, 5:1) удуп алганнар. Ол дээрге канадалдарның Москвага башкайгы маргылдаазы-дыр.

(СЭТА).

ФУТБОЛ

Сентябрь 22-де футбол талазы-биле чурттуг чемпионуң илерлер маргылдаага чедип ужуражмышкын болган. Ол хүн кирер тепкен бомбук саны кажангызындан-даа хөй — 22 болган. Ол хүнүң маргылдаазынга хөй сан алган «рекордсменнер» Москваның динамочулары болган. Олар бакуулуларның шолуңге ойнаан. «Нефтчинниң» хаалгазынче беш бомбукту кирер тепкеннер. «Нефтчинниң» ойнакчыларын ийи санныг болган.

Москваның торпедажылары Львовка ойнаан, ол черниң «Карпаты» командазын 3:0 санга уткан. «Зенит» команда Киевке ССРЭ-ниң эрткен чылда чемпионуу биле ужуражмышкынны 1:1 санга доозкаш, бодунга чугула санны чаалаш алган. «Араратның» футболчулары Ростовтуң СКА командазы-биле ойнаашкаш, хаймынашкан. Маргылдаанның бирги одуруунда чоруп турар Ворошиловградтың «Зарязы» Тбилисиниң динамочулары-биле хаймынашкан. «Кайрат»-«Локомотивти», «Днепр» Минскиниң «Динамозуун» — 3:0 болгаш 1:0 санга уткан.

(СЭТА).

ШЫДЫРАА

СКОПЛЕ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң хол-шыдыраа талазы-биле шилиндек командазы Скопледе олимпиаданың үшкү ужуражмышкынынга Кубаның толээлекчилери-биле ойнаан: Петросян Родригес-биле хаймынашкан. Карпов Кобину уткан болгаш Слави Эстевеске уттургай. Гроссмейстер Корчной ооңну соцгазарлаткан-даа болза байдалы дыка берге турган хирезинде Гарсианы удуп алган. Ынчангаш СССР-ниң командазы Кубаның толээлекчилерин 2,5:1,5 санныг тиилээн.

СПОРТ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харылсазгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көөгү ажылагый килдизинин 21-47 үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бастаны 32-75 Телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываның ном тарыдар черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01304.

Солун неделяд 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 26 ВТОРНИК № 227 (8995). өртээ 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **79.004** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 71,8 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	37829	64,1
БИЙ-ХЕМ	13000	6.509	50,1
КАА-ХЕМ	27.000	24202	89,6
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3.395	60,8
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1.234	25
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	5092	101,8
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	574	44,1

АЖААП АЛЫЫШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КАЛБАК ФРОНТ-БИЛЕ БУРУНГААРЛААР

Ажаап алыышкын организастыг болур чорукту, бүгү техниканың, тараажыларның бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарын негээр харысалгалыг кампания. Ооң кадында баштайгы үелерде чаъс-борап дужут ажлашкынынга улуг шантараазынны таварыштырган. Ынчалза-даа Тыванның тараажылары организастыы, дуржулгазы, чаныш-сыныш дивес тура-соруу-биле бойдустуң «могадымшкыннарын» ажыл тиилен турар. Оларның ындыг күжениишкинивериниң ачызында Төрээн чуртка 110 муң тонна тарааны бээр деп хүлээлгевистиң дүүне чедир 79.004 тонназы күрүне шыгжамырында урдунган.

Маңаа эң улуг улуг-хууну сентябрьның ийиги он хонуунда тиилекчи болган Тандының база ооң-биле чаржын турар Каа-Хемниң ажыл-агыйлары киирген. Олар тарааны күрүнеге дужаарын, бастырарын, кестиперин болгаш үрезин уравын бедик теми-биле үргүлчүлевишаан. Чижээ, тандыжылар 59000 тонна тараа дужаар хүлээлгезин ам 37.829 тонна чедирген. Кожазының үлегери каа-хемчилерин база сорук киирген. Күрүнеге 27000 тонна тараа бээр деп хүлээлгезин олар 89,6 хуу чедирипкеш, азы ол дээрге 24.202 тонна тараа-дыр.

Ыламгыя Тандының девискээринде ажыл-агыйлардан «Тиилелге», «Межегей», совхозтарның, Дуржулга станциязының, «Коммунизмниң херели» колхозтуң, Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарның, Улуг-Хемде «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», ол ышкаш «Көк-Тей», «Совет Тыва» совхозтарның ажыл-ишчилери, хамыкты мурний кол кижилер — комбайнерлер ёзулуг күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегерин көргүзүп турарлар.

Чеже ынчаш, түгле ол ажыл-агыйлардың эвес, оске-дээ черлерде дужут дээш демиселдиң шалыпчылары ковүдээн. Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта Михаил, Петр, Григорий Ситников алышкыларны-даа чижекке ап болур. Олар бо чылын кайызы-даа 700, каттышкаш — 2100 гектар черниң тараазын ажаап алыр хүлээлгени алганнар. Ам алышкылар бир звено болуп алган кестирин-даа, бастырын-даа турарлар. Темп бедик, соглакш сөске ээ болур дээш бурунгаарлавышаннар.

«Көк» совхозтуң комбайнерн Виктор Фоменконуң алган социалистиг хүлээлгези олардан-даа улуг. Бо сезонда 750 гектарның тараазын ажаар. Ам хүнде 10,5 гектарны дорт кестирип бастырар тургаш, 18,20 гектар чедирип, 28—30 тонна тарааны бастырып турар. «Улуг-Хая» совхозта Кертик-оол Кыргысты алыыл. Ол база-ла штурвалдан салдыкпастаан амыр-дыкыы бодавас кижилерниң бирээзи. Бо сезонда 5000 центнер тарааны бастырарын хүлээнгеш, хүн үлүүн үргүлчү ийи катап ажыр күүседип турар. «Саян» совхозта Виктор Ильич Галактионов чаңгыс хүнде-ле будун чартык үлүгүн күүседип, тавычалай кестиртеп тараа бастырарын 400 центнер чедирип турар.

Бодап-даа көрээли. Ажаап алышкында барык-ла бир муң чыгыы комбайн киржип турар болгай. Оларның штуриалында олурун турарларның аразында үстүнде дег шолбаннар ажыл-агый санында-ла он-он.

Ындыг хөй техника, ынча кижи бир дески ажылдаар болза, ажыл-херектиң байдалы амгыыдан ыракта эки турар ужурлуг. А херек кырында ортумак деңгел-биле алырга, хүнде бир комбайн түгле 4—5 гектар шолдуң тараазын ажаап ап турар-дыр. Темп түге мындыг чавыыл? Мооң чылдагааны ажылды четпес организастаанында, техниканың үрелиишкинге таварышкаш, ажыглал чок аңаа турарында. Чижээ, «Пайрал», «Ак-Туруг» совхозтарның партия организациялары, дирекция черлери, тускай эртемнигилери ажаап алышкын ажылдарын кошкак контрольдан турар. Чамдык комбайнерлер ажылды эртен он шакта эгелээш, кежээ чеди шак үезинде доозуп капр такарылгалар бар. Оон туржук Жданов аттыг совхозтуң комбайнерлери тавычада тарааның 20—25 чедир хуузун черге каап, улуг чидиригин болдурун турда, дирекция чери ону эскербээнин кончуг четпес. Тандының «Россия» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта дужут ажаап алышкынының байдалы үстүнде дег дүвүрсичиг. «Россияның» 25 комбайнының чамдыкта түгле чартык кезин ажылдаар, бир комбайнга онаалтыр хүнде ылыш турар ажылдың хемчээли 3—4 гектардан ашпас, тавычада тарааны бастырын турарының шынары база куду. Ол ышкаш «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң комбайнерлери тарааны кестиперде сыпка арттырып каап бастырын алырда база-ла хөй тарааны черге каап турарлар.

Комбайнарның бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаары автотранспортту кончаар ажыглап турарывыстан бир кол хамаарыжыр. Маңаа баштай № 3 АТБ-ниң автоколонназы эки үелерни коргускен. Ынчангаш ол сентябрьның бирги он хонуунда чарышка тиилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун, 1000 рубль түүнүг акша шаңналыы алган. Ийиги он хонукта ол шаңнаалды Кызылдың «Трансельхозтехника» транспорт бүдүрүлгезиниң автоколонназынга тывыскан. Тарага соортуулгезинде эки талалар-биле чергелештир комбайнарны манадыр, янзы-бүрү чылдагааннар-биле автотранспортту чоп ажыглавайн турарының барымдаалары Улуг-Хемде, Тандыда, Бии-Хемде-даа бар.

Шаңнарда байдал кандыгыл? Ажылдың бо участогунче улуг кичээнгей салбас болза, тараапы күрүне шыгжамырынга урарындан ацыда, үрезинге, иштики хереглелдерге хереглээр тараа иезенинин, чаъс чагтаныың уламыдан үрелии болур. Ындыг багай байдалга чедирип болурунуң чамдык барымдаалары база костүүлеп турар. Чижээ, Жданов аттыг совхозтуң тоң шаңында ажыл шүүшпес: ажыл хүнү эртен он шак чеде бергенде эгелээр таварылгалар бар. Ында барык-ла 600 хире тонна тараа ажык дюр адаанда. Ам бир болза, чаъс-борапның уламыдан иезин үрелии болур, чоъла болза, биче орайтаза хар адаанга баар чыгыы. Бо дээрге келир чылдың дужудунуң үнделиин үрезин дээрин утпас херек. Таңдында «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң шаңында байдал база мындыг. Ында үш муң тонна ажыг тараа бар. Ол хиреде-ле дүн-хүнде 200 тонна хире тараа күрүне шыгжамырынга кирип турар. Ол эки-ле. А ынча хөй тараапы арыглаары саадан турар, арыглаар машиналарның будурукчулуг чавыс. Балгазынчылар эки дужүттү остүрүп алзадаа, ону келерни, бастырарын шынар чок чорудун, арыглаарын саалдын турарын дувүрээзин-биле демдеглевес аргажок. Бо мындыг байдалдар оске-даа ажыл-агыйларның шаңнарында барып редакцияга келген чагаалларда база айтып турар. Ынчангаш ам кичээнгей салаа чогуур бир чугула участок ол.

Бо хүнниерде Тыванның тараажылары кессе чогуур тараапын, күрүнеге дужаар планның кайызының-даа чартыктан элээн хөй кезинги күүседип алган. Оскээр чугаалаарга, «улуг арттың» кырында үнгеш. ам ооң «дөрүчүүнче» бадынкан бис. Ажыл шуудаан дээш, орта оожургап черле болбас. Хирын дакпыр-дакпыр күженишкин-биле ажылдап, ажылдың организастаарын улам экижидип, социалистиг чарыштыг кылбартыпо, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинни чеп ажыглап, калбак фронт-биле бурунгаарлаар херек. Ол бүгү ажылды партия организацияларны удуртур ужурлуг. Чүгле ынчан күрүне мурнуңга хүлээлге күүседтинер, саванны болуп сараатгаары, пресстээри, келир частың тарылгазынга үрезинни, черни белеткеп алыры чедиишкинниг шиитпирлеттинер.

АЖААП АЛЫЫШКЫНЫҢ ТЕМПИЗИН БЕДИДЕР

(Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели)

Сентябрьның соолгу он хонуу дооступ турар. Бо хүнниерде республиканың дыка хөй тараажылары минута бүрүзүн бедии-биле үнелеп, ажаап алышкынны дүрген доозар болган күрүне шыгжамырынче тарааны чүдүрүп чорударын саадатпас дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Дыка хөйү, ынчалза-даа шуптулуу эвес. Амга чедир дужут дээш демиселдиң темпизи чавыс болуп турары ол дугайын хереглеп турар. Дүрген алдынган медээлерни ёзугаар сентябрь 26-га чедир республиканың ажыл-агыйларында 159 муң гектар, азы ооң 66,5 хуу тараа культураларын коскеп, а ол шолдуң 106 муң гектарын бастырган болуп турар. Тараа шолуунүң үгле 44,2 хуузунүң тараазын бүрүн ажаап алган. Кезер чылдың дужудунге 46 муң гектар күскү чер андырылгазын белеткеп алган, азы ооң 33,4 хуузу, а үрезин уруп алыр планныг онаалдапкы 37,1 хуузу күүсеттинген.

Районда ортумаа-биле бир комбайнга онаалтыр 10—12 гектар шол онаажып турар Тандының тараажылары сентябрьның соолгу он хонуунда дужут ажаап алышкынының темпизин дыка бедиткен. Дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның бригадалары дужут ажаалдазын доосканнар. Бии-Хемниң тараажылары ажаап алышкын темпизин коскузу-биле бедиткен.

Ындыг болза-даа ооскургаарыпның кандыг-даа барымдаазы чок болуп турар. Күскү чымыштыг аңыл-яштың чедиишкинниг доозар толээде, ам-даа кылыр ажыл бай-дүгүн. Дужут ажаап алышкыны Чоон-Хемчик районнуң дыкыл-агыйларында мурнукузу ышкаш хевээр хожудаашкывыныг болуп артпышаан. Ында тарааның 70 хире хуузу ам-даа сыпка турбушаан, бир комбайнның ажылдап кылышкыны 3—4 гектардан ашпас. Бир эвес бо чогенчиг байдалды дарый эдериниң хемчегдерин ап чорутпас болза, тарааны бүрүн ажаап алырынга чедир ам-даа 1,5-2 ай хире үе негеттипер апаар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары ажаап алышкынга бичии-даа саадаашкыны кандыг үржуктарга чедирип болурун канчап черле билбейн турарлы?

«Барлык» биле «Шекпээр» совхозтарда дужут ажаап алышкынының холудан туарар чылдагаанны чаңгыс — организас чогунда, техниканың болгаанюк-ла ашаа туруп алырында, а чамдыкта дужуттуң салым-чолу дээш кижилерниң харысалга чогунда болуп турар.

«Межегей» совхоз ыывчага «дээр ажаап алышкынны доозуптар аргазы бар тургаш. Ында ам-даа 5 муң гектар хиро тарал ажааттынмаан. Ооң чылдагаанны база-ла ажыл-агыйда күш-ажылды багай организастаанында, - а комбайн бүрүлүвге мында түгле 7—8 гектар опаажып турар. Ол дээрге кончуг эвээш. Совхозка одыкчилерниң звеноларын бо хүнперге чедир четчелевүйн келген. Слесарлар тараа шолдеринге эвес, а майнна-трактор мастерскаязынга ажылдап турганы элдеп. Трактор-хову бригадаларының бригадирлери хову турлаатларынга хонмайн, чапа берип турганындан, механизаторлар кежээ ажылын эрте катташ чоруп, эртен ёдыка орай эгелеп келген. Бригадаларда масса-политиктиг ажылдарны база-ла кошкак тургускан. Межегейжилерге республика организацияларының талазындан ол хире дуза чедирип турда, шак ынчаар ажылдап турарга кайчап-даа талыышпас. СЭКПниң Тандың райкому ажылагыйда тургустунган бо байдалды ыыгтыы сайгарып көөр, дужут ажаап алышкынында четпестерни ёдерин ооң удуртукчуларынга дагзыр болаа чогуур.

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында бо талазы-биле байдал баяа экижип чадаан. «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтарның механизаторларында организас чок чорук илереп турар. Ол ажыл-агыйларның тараа шолдеринде дужуттуң 70 хуузу ам-даа сыпта хевээр.

Тараа дээш демиселдиң чедиишкинниг болурун комбайн агрегаттарының дең-дескн ажылдаары хандырыы болур. Ону бүгү механизаторлар биилп турар. Амгы үеде ону эки организастап тургаш, пуут-ла бүгү күштү мооңнеп ажылдаар болгаш техниканы бүрүү-биле ажыглаар болаа чогуур. Хөзээг-ле чаъсырыгдап, чүвеин херекке олбас чоруктуң уржуундан дыка хөй тонна тарааны чидиргге тавырыштырып, когарап болур бис дээрээн утпас херек.

Коданнң партия организациялары масса-политиктиг ажылды үлем-на калбартып, дужут ажаалдазында киржип турар кижилериниң тус бүрүзүнүң ажылга харысалгалыг бедидер дээш бүгү күштү мооңнеп хүлээлгелиг. Чүгле ынчап бис тараазың кестиришкинниг болгаш бастырылгазының дүрген доозун. Ындыг улуг күштү удурүп турган остүрүп эдеп дужудувүстү чидириг чокка ажаап ап болур бис.

ХООРАЙ — КӨДЭЭГЕ

ШЕФТЭЭШ-КИННЕР

Кызыл хоорайның ажылишчилери Танды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларының база «Кара-Хаак» совхозтуң картофелиң ажаап алырынга идепкейлиг киришкеннер.

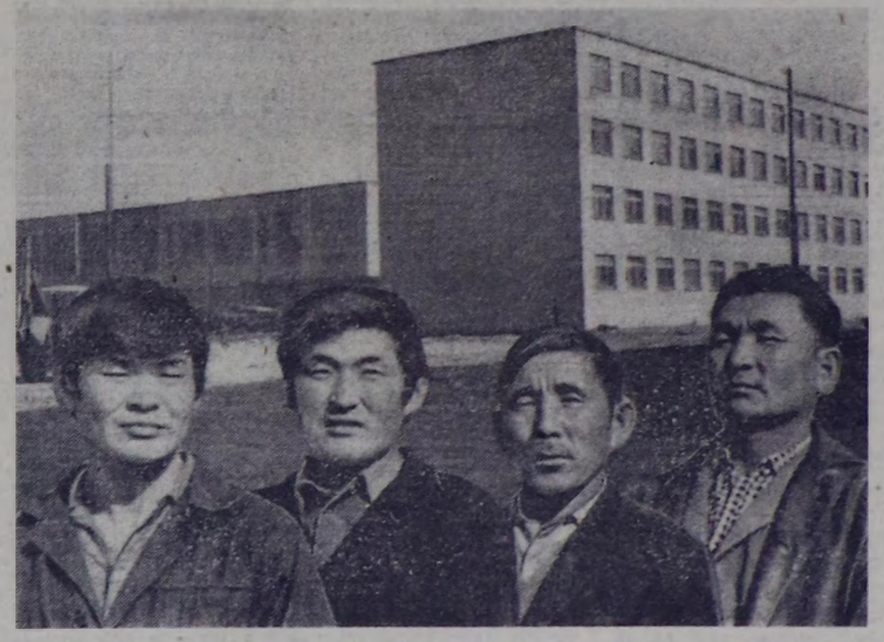
«Межегей» совхозтуң 35 га картофелин калып берген, орта «Тыва тудуг» трезининг, көдээ ажыл-агый, кестиция, культура министерстволарының, Тыванның дыл, литература база тоогүнүң эртем-шинчилел институдунуң коллективтери эки ажылдааннар. Олла районнуң Дуржулга станциязының 15 га, «Коммунизмниң херели» колхозтуң 15 га картофелин база ажааган, аңаа сан-хөө министерствозу, ажылга касса, статистика эргелелдериниң коллективтери макталды алган.

Шефчилер Улут-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозтуң 65 га, Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхозтуң 45 га картофелин ажааган.

«Кара-Хаак» совхозтуң 72 га картофелив ажаап турда, Кызыл хоорай Совединиң күүсекомунуң, ооң көдээ ажыл-агый аргелелдиниң, сан-хөө, үлүг өөредилге килдистериниң коллективтери киришкен. Ол хүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң коллективи база ажылдаан. Оларның кылаан ажылын совхозтуң удуртукчулары чактаан.

Ш. КАНДАН.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Кызылда бир улуг тудуг дооступ турар, ол болза үжен беш дугаар профессионал-техниктиг училищениң бажыңы-дыр.

Ол дээрге 600 олуттуг улуг комбинат болур. Ында беш каът ниити чуртталга бажыңы, дөрт каът өөредилге бажыңы, мастерскаялар болгаш котельная бар.

Профтехучилище бажыңының тудуунга Оттуг Адыя баштаан тудугжулар бригадазы эки ажылдаан. Социалистиг чарышка ол бригаданың кежигүннери бирги черни эзлээннер.

Бригаданың тудугжулары ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур талазы-биле бүгү улусчу социалистиг чарышка киришкеш, ону чогаадыкчы организастаанының түңнелинде ол чедиишкинни олар чедип алган болгаш моон соңгаар-даа ук чарышты улам идепкейлиг организастап тургаш, тудуг ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунга бүрүн шиитпирлиглер.

ЧУРУКТА (солагай талдан оң талаже) — тудугжуларның мурнакчылары Иргит Калдар-оол, Монгуш Чамбал-оол, Күжүгет Калдар-оол болгаш бригадир Оттуг Адыя олар-дыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТУ

Дүүн, СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш хооркүүсков партияның область комитединге ССРЭниң тургустунганындан бээр 50 чыл байырлалынга үткуштур социалистиг чарышка хоорай чаныың ажыл-агыйларының ажылчыннарының болгаш колхозчуларының күш-ажылчы тиилелгезин рапорттааннар.

Кызыл хоорай Совединиң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары күрүне шыгжамырынга 5092 тонна тарааны уруп, планныг онаалдазын 101,8 хуу күүсеткен деп ында чугаалап турар. «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарның тараажылары, ол ажыл-агыйларның мурнакчы механизаторлары Сергей Кунгаа, Иван Штейнберг, Даниил Мурыгин, Александр Козлитин болгаш оон-даа өскелер ышкаш, хүн мурназын үргүлчү будун чартык — ийи катап ажыр күүседип келген шалыпчыларның улуг үлүг ында кирген.

Хоорай Совединиң ажыл-агыйларындан күрүне шыгжамырынче тараа киирери үргүлчүлевишаан. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалынга чедир ол ажыл-агыйларның тараажылары ам-даа 500 тонна эки шынарлыг тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга киирерин немей хүлээнип турар.

Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының малчыннары эът болгаш дүк белеткээриниң чыл планын база күүсеткен. План ёзугаар 58 тонналың орнунга 61 тонна дүк саттынган, эът садарының онаалдазы 103,9 хуу күүсеттинген.

Хоорай чоогунуң ажыл-агыйларының малчыннары октябрь 1-ге чедир пландан ажыр күрүнеге 150 тоннадан эвээш эвес эътти садарын шиитпирлээннер.

Фермаларның ажылдакчылары сүт белеткелиниң чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкиннерин амгы үеде салып турарлар. Малдың бөдүүн чемнерин четчири-биле (планны 104,3 хуу кылдыр) белеткеп алгаш, олар кыштаглаашкынга ылавылалдыг белеткенип, ону чедиишкиниг эрттирерин оралдажып турарлар. Хоорай чоогунуң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери дүүт ажаап алышкынын эң чоокку үеде доозарынга, үрезиннерни уруп алырынга, күскү чер андырылгазының планын күүседиринге болгаш оон-биле ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг уткуурунга бүрүн шиитпирлиглер.

ДҮН-ХҮН ЧОК ХАЙНЫККАН АЖЫЛ

Репортаж

Хөй национадыг совет улустарның улуг өг-бүлезиниң чартык түс чылының байырлалы хүн улам-на чооляпулап орар. Аңаа күш-ажылчы төлептиг салышкынны бараалгадыр дээш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң механизаторлары, тараажылары дужут ажаап алышкынының фронтузунда бир дөнмес ажылдап турар. Совхоз 1975 га тараа культураларын ажаар. Ооң 1057 гектары Бора-Тайга салбырының шолдеринде остүртүнген.

Амгы үеде ажаап алышкын Бора-Тайганың шолдеринде хайнышкыпның үргүлчүлээн. Тараанның быжыды эки. Бора-Тайганың Шолде-Тейде хонуу турлаапга чеде бердинзе. Ынчан хүн ашкап. Комбайнар башкарыкчылары проекторларын чыдыын алган, тарааны ажаарын уламчылаан тур. Шаңда ажыл бозаа хайнышкышпыт. Комбайнар бүткелериниден чаагай дужуттуг хүлээп алган, шаңче даажылаан автомашиналар салгып-ла турлар.

— Комбайнвар даңгы атсыдаа тараа ажаар болза, олар-биле кады түржүр мен — дээш, В. Куулар экелген тараазын дужүре каапкаш, автомобилин башкарып чорутту.

— Бистиң бо ыйчаар тараапың үнүжү болгаш дужудуу багай эвес. Бир гектарга онаалтыр 10 ажыг центнер алдынын тумэ.

Кызыл-булунга тараажы ишчилер чыгаап келген. Чарыш түнделе үнген. Чеди хонук дургузунда 120 га тараа ажаагап, хүн бүрүде нормадав ажыр 5—7 гектарның тараазын ажаап турар коммунист Хүлер-оол Моңгеевич Ондарны бир-ле дугаарында адаан. Аңаа кызыл ыыжел-биле кады акша шаңналыы тыыжыты. Ооң тараазында комбайнердер М. Сүүр-оолдуң, С. Далаанның, М. Алдар-оолдуң аттары дыңналды. Ол ышкаш чолаачылар В. Куулар, О. Мартаа, А. Моңгуш, шаң ажылчыннары С. Дүү-Даруй, С. Чечек, О. Карыпаар болгаш ооң-даа оскелер мурнакчыларның одуруунда.

Дужут ажаап алышкынны агитхуудуста чырыткан. Четпестер «Чаңныктаа» шүүтүмчүдеттинген. Ажыл-ишчилер дүпекй тамчыктыг дыыта. Ынчалза-даа шаңда ажыл соксавваан.

— Бени чылдың ийиги чылының дужудун чидириг чокка ажаар. Төрээн чуруттуң пыгжамырынга 500 тонна тарааны киирер деп совхозтуң бедиткен хүлээлгезиге эвээш-даа бол күш-ажылгы үлүүмүү киирер деп эдиттере киришпим. Мооң хүлээлгем сезон дургузунда 300 га тарааны ажаар, кывар-даар чүүлдү 2 хуу камнаар. Эртежиик түрбыаже болур бе — дээш, Хүлер-оол Ондар чаалап алган ыыжелиниң ачызында.

— Уруглар, че! Ажылдаа киреп-дир. Чаагай дужуттуң алдынын шүүдүп түрээлп — деп кыйгы салгаш. тараа арыглаар «ОВП-20» машинадыва үгаай бадыгты. Тараа арыглаар, кургадыр дужурер, чудурер ажылда 30 хире кижи (колдуу терээжен эңыстар) соруктуу-биле хедеде киритпилер.

Салбырда партия эге организациязының секретары Кевспоовер С. Какпаанак чемгир баштыг каш тараа сывын адыжыына уштавышаан:

— Бо мынчаар, дөө алдыы Бай-Талга чедир, оске-даа участоктардан арбып-ва дужут алдынар. Моон адак дээрге-де 18 пентнерни бир гектардан алыры албан — деп чугаалады.

Турлагда ажыл-ыш хайныккан. Комбайнерлер ажылдаар участоктарыыре угланкан. Оларның эдериичилери — автомашиналар база ыпаар хадкан.

Ажылдаарыына шаптык чок кылдыр чыгедир кептинип келген О. Карапаар аныктарже ергилдир көрген:

— Уруглар, че! Ажылдаа киреп-дир. Чаагай дужуттуң алдынын шүүдүп түрээлп — деп кыйгы салгаш. тараа арыглаар «ОВП-20» машинадыва үгаай бадыгты. Тараа арыглаар, кургадыр дужурер, чудурер ажылда 30 хире кижи (колдуу терээжен эңыстар) соруктуу-биле хедеде киритпилер.

А. Сарыглар пресс-подборшиктн башкарган.

— Районнуң чамдык ажыл-агыйларындан силерде дужуттуң бедик болуп турарын канчаар тайылбырлап болур силер, Токпак-оол Шолук-оолович?

Бистиң бо айтырыывыска совхоз директору мн Т. Ш. Сарыглар: суггарылгавы чоптуу-биле организастаанывыдан, тарылганы агротехниктиг хемчеглер ёзугаар чорутканывыдан, чемдиичидиитенн чоп ажыглаавыыдан деп, годарган харыыны берди.

Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырының шолдеринде 500 ажыг га кыыыл-тас, сула, а Алдан-Маадыр салбырында — 200 га хире кызыл-тас, арбай, сула ажааттынган. Ынчангаш совхоз бир гектарга онаалтыр 13 центнерни ап турар. Күрүне шыгжамырынга киирер тараа чудурген автомашиналар Чадаана хоорайже хүннүүне шүүшкан.

М. СЕВЕН.

ПАРТИЯ БӨЛУКТЕРИНЧЕ ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ

Партия бөлуктери кандыгдаа коллективтин күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажылчорудулгазының төвүнде турар партияның дайынчы звеноларының бирээзи. Шында коммунистерниң саны эвээшдээ болза, оларның ажылдап турар адырынга политиктиг, организаксаг салдар чедирер аргалары хөй. Бүдүрүлгениң бүгү байдалын эки билип, ында ажыл кандыг янзы чоруп турарын туда харагалзап, ажылдап турар кижилер-биле харылзаалыг болганда партия бөлүүнүң анаа роюн улуг болуру-даа чөп.

Манаа хамаарыштыр Тандының партия организацияларында партия бөлуктериниң ажылынын дүржулгазын көрүп көрээл. Районнуң колхозтар болгаш совхозтарында 15, үлетпүр болгаш тудуг организацияларында 12 партбөлүк бар. Оон составында 142 коммунист кирип турар, оларның 87,7 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде шүүт киржин турар. Партия бөлүктериниң хөй кезиниңнээ ажылчорудулгазы бедик деңнелде тургустунган. Партия эге организацияларының бюрозу, парткомнар, райком оларның иденкейжи чорунче кичээнгейни салып, удуртуп турар. Ылангыя «Тимелге» совхозтун парткому, «Революциянын чалбыыжы» колхозтун партбюрозу ында партбөлүктериниң ажылын бодунуң хуралдарынга дыннап, оларга боттуг дузаны чедирип келген.

Партия райкому партия бөлүктериниң организаксыларының өредилгезин организастап, ажылынын дүржулгазын солуштуруп турар. Олар шүүтү партия активинин школазының дыннакчылары. Партизиниң үстүкү органнарының шинитпирлери, коллективтин мурнунда тургустунган сорулгаларын-биле партбөлүк организаксыларын таныштырып, ону күүседириниң талазы-биле сүмелерни берип турар. Ниити хуралдарга болгаш бюрога чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киришкилеп, оларның боттары-биле беседаларны кылып, отчёттарын дыннаарын практикалап турар. Удуртулганың ындыг хевирлери партия бөлүктерин тодаргай ажылче угландырып келген.

Партбөлүктер тодаргай удуртулганы ап, бодунуң ажылын идепкейлиг тургусканынын түңнелинде олар коллективтерниң өзүлүг өзээ болуп турар. Ону моон адаанда чижектерден көрүп болур.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтун Красноярковкада сүт-бараан фермазында партбөлүк үш кижи составтыг, ынчалза-даа ону малчыннарның күш-ажылының, амыдыралчуртталгазының, культурлуг дыштанылгазының өзүлүг организаксызы деп санап болур. Ферманың ажыл-ишчилери бодунуң мурнунда сорулгаларын тодаргай билип, ону чедиишкинниг шинтпирлээр дээш шүдүргү ажылдарын партия бөлүү чедип алган. Оон ачызында ферманың коллективи доктаамал бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, ай, квартал планнарын саанчы бүрүзү ажыр күүседип турар. Саанчылар чүгле хөй сүт саап турар эвес, харын центнер сүттүң бот-үнезин кудуладырын чедип ап шыдаан. Мында саанчы бүрүзү мергежил айны-биле класстыг. Оларның аразында конкурс үргүлүү болуп турар.

Партийжи амыдырал

Бо ферманың малчыннары шүптү коммунистиг күш-ажылдың школазында өөренип, бодунуң билиин бедидип турар. Кижилернин ак сеткилдиг ажылдаарынга моральдыг идигнин янзы-бүрү дээштиг хевирлерни ажыглап турары дээштиг болган. «Мында мурнакчы саанчы чурттап турар», «Социалистиг чарыштын тиилекчизинин бажыны» деп ышкаш бижиктерни суурда бо-ла көрүп болур. Бызааны менди доруктургаш, немелде деңзи алган, пландан ажыр сүт сагган дээш немелде төлевирни берип турар. Партия бөлүү кадарчылар, саанчылар бүрүзү-биле түс-түзунда кижизидилге ажылын чорудуп, оларның амыдыралынче, культурлуг деннелин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Бо партия бөлүүнүң үлегерлиг ажылы оон организаксызы Павел Аверьянович Ошлаковтан улуу-биле хамаарыштыр. Ол дээрге өзүлүг төлептиг, идепкейлиг, чүткүлүг удуртукчу болгаш бодунуң ынчыг мөзүзү-биле коллективтин алдар-хүндүзүн чаалап алган.

Таңды районнуң партия организацияларында ындыг мурнакчы ажылдыг бөлүктер эвээш эвес. Анаа ол-ла колхозтун Марачевкада, «Межегей» совхозтун Успенкада, «Элегес» совхозтун төп сүт-бараан фермаларында. Бай-Хаактын тараа хүлээп алыр пунктузунда, Владимировканың өртүмек школазында партия бөлүктери хамаарыштыр.

«Элегес» совхозтун төп сүт-бараан фермазында мурнакчы саанчы СЭКП райкомунун кежигүнү Клара Долзаттын удуртуп турар партия бөлүүнүң ажылында бир эки чүүл болза, коммунистерниң бот-харыы-салгазын бедидеринче угланган хемчеглерни ап турары болур. Партбөлүктүң хуралдарынга партияның иштики ажылын бүдүрүлгенин ажылчорудулгазы-биле холбаштырып, коммунист бүрүзү бодунун шүдүргү ажыл-херээ, бедик чүрүм-сагылгазы-биле өскелерге үлегерлиг болуруун чедип алган. Мындыг организаксчы ажыл амгы үеде партия документилерин солуурунга белеткел ажылы чорудуп турда улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Ажыл-агый адырында четпестерни чогуур үезинде илередип, ону чайладырын чедип ап, оон удуртукчуларынга өртектиг санал-оналын киирип, ону амыдыралга боттандырып турары партия бөлүктериниң ажылында база бир үнелиг чүүл болур. Коллективтин амыдыралында кандыг-бир четпес чүүлдер туруп кээрге, ону доп-дораан өскерип, чөвүр хемчээн алыры дээштиг. Оон ачызында коллектив ниитизи-биле доктаамал эки ажылдыг болур.

Владимировканың өртүмек школазында партия бөлүү бодунуң ажылын өредилге-кижизидилгелиг ажылче угландырган. Башкылар коллективиниң мурнунда сорулгаларны партбөлүкүүң ажык хуралдарынга кежигүн эвес эштерни чалап чугаалажыры — оларга партийжи салдарны чедирер, коллективтин идей-политиктиг кижизидилгезин күштелдирер чугула арга болу берген. Эрткен өредилге чылының түңнели-биле ол школаның өөреникчилериниң өредилгези районда школалар-биле деннээрге эң бедик болган. Партторг В. Боровикованың класы өредилгезинге чүс хуулу чедип алган. Башкылар совхозтун амыдыралынга идепкейлиг киржип турар.

Кижизидилге ажылының эң дээштиг хевири — кижи кижинин түс-түзу-биле ажылдаары болгай. Ындыг ажылды «Межегей» совхозтун Успенкада партия бөлүү практикалап турары солун. Мында кол чүве ферма коллективиниң кежигүнү кижи бодунун харыылап турар ажылын ак сеткилдиг, бедик коргүзүглүг кылырын чедип алырынче угландырган. Ынчангаш бо ферма чыл бүрүде-ле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турары таварылга эвес.

Районнуң партия организациязы партия бөлүктериниң ажылын сайзырангайлыдыр, анаа чаа арга хевирлерни тывар, оон бүдүрүлгеге, коллективке дээштиг болурун чедип алыр дээш, ону чогаадыкчы өзү-биле көрүп турарын демделөөр херек. Чижээлээргe, сезонныг ажылдар үезинде партияның түр бөлүктерин тургузуп турар апарган. Ындыг он ажыг бөлүктер мал чеми белеткээр, тараа ажаан алышкының үезинде тургустунган. Манаа ам негеттинер чүве оларның дүржулгазын чыып, ханы анализтээш, бүгү партия организацияларынга ону тарадып, практикаларын сүмелээринде.

Партия бөлүктериниң ажылында үлегер болур, солун ажылдар районнуң партия организацияларында чоруп турар. Ынчалза-даа чамдык хөй адырларлыг, улуг партия организацияларында, чижээлээргe, Кодээ ажыл-агый дүржулга станциязында партия бөлүктерин тургусса чогуур черлерде тургуспаан, а бир бөлүктер чүгле данзыда кирип турар. Ылангыя хойжу бригаларда чүгле ийи партия бөлүү бар болуп турары — партия райкомунун талазындан ынаар чогуур кичээнгей салбайн турарының херечизи болур.

Амгы үеде партия бөлүктеринде отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн болгай. Сорулга чүл дээрге, бирги ээлчегде оларның ажылын ханы анализтеп, эки дүржулганы нептередири, партия бөлүктериниң удуртукчуларын политика талазы-биле туруштуг, ажыл-керекти эки билир, идепкейлиг, инициативтиг коммунистер-биле быжыглаарын чедип алыры чугула.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

МУРНУКУ ОДУРУГДА ИШЧИЛЕР

Георгий Семенович Кочетков — бирги класстың дүржулгалыг чолаачызы. Оон боду Каа-Хем районнуң Сарыг-Септиң ыяш ажыл-агый черинде ажылдап турар болгаш бүдүрүлгечи эки ажылы дээш шаңналдарны, хүндүлел бижиктерни каш удаа алган. ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка бедиткен хүлээлгезин ол алган, ынчангаш бүдүрүлге планын ол доктаамал 120—140 хуу кылдыр күүседип турары чаңчыл болган. ЧУРУКТА — чолаачы Г. С. Кочетков.

Кызылдың тудуг кезектериниң комбинадында ажылдап турар аныяк ажылчын Дарчыт Дантакай мурнакчыларның биразын. Ажылынга кыымак, бижыг сагылга-чурумнуг. Ол бодунуң бүгү күжүн, билиин бүдүрүлге планын' түгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуругунда чорун турар. Ынчангаш бүдүрүлге планын ол үргүлчү 120—130 хуу күүседип турар. Бо ЧУРУКТА — Дарчыт ДАПТАКАЙ-дыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Василий Артынаның ийи нормазы

ХАЙЫРЛЫГНЫҢ шолдеринге чаагай үнген тараа чем тыртып бижып, алдын-сарыг өң-биле будуттунупкаңда, комбайнер Василий Артынаның үйгузу безин келбес апарган. Дүржулгалыг механизатор күчүлүг хову кораблиниң «судалын тудуп», чеже катап шлавылап хынаваан дээр.

Үр маңаттынган хүнүң келгени бо. Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдун бир дугаарында кезип киреринден бригадир болгаш агроном коммунист Артынага чөпшээрээн. Оон арып-шырайынга өөрүшкү чайнап, ындазында чоргаар апарган, алдын далай дег кызыл-тас чалгаан шөлдүп кыдыы-биле оожум кииредип чорупкан. Василий Артына шөлдүп кыдыы-биле бир долгавгаш, эгелээн черинге дедир чедип келгенде, бригадир Анчы Мижит-оол биле агроном Валерий Артына ону доктаадыпканнар. Комбайнер кашпагайы конгуг дүже халып келген.

— Тавычазының кылының көрем, чаагай тараа миндыгла болгай — деп, бригадир Анчы Борбашкынович, дески шойлуп чоруткан тавычадан чаагай тараа бажын алгаш, ону адыжынга уштавышаан, чугаалаан. — Ам бүгү комбайнларны кестирип киирас ажырбас-тыр.

— Масселыы-биле кестирип кирер-ле — деп, комбайнер Василий Дулбаевич ону деткээн. — Моон мыйт маңаан херээ чок. Бышкан тараа-дыр. Ангылап ажаан алыр үезиндир.

Кестирилге эгелээн. 17 комбайн үш хүн улаштыр кестирип келген. Дески тавычалар шойлуп чоруткадан шөлдер хүннүң-не делгемнеп бар чыткан. Баштай кестирген шөлдериң тараазы кургай бергенде, кестиреринге 7 комбайн арттыргаш, 10 комбайнны 5—5 ийи болук кылдыр үскеш, бастырылгаже киирген. Бир болуктуң башкарарын коммунист Василий Артынага, а өске болуктуң — база-ла коммунист Моңгуш Күдер-оолга даандырган. Ийи болук аразында чарышты салыш алган.

Ажаан алышкының баштайгы беш хонуунуң түңнелин үндүрген. Комбайнерлерде норма күүсетпээн кижи чок. Адаа дээни 130 хуу, үеты — 150 хуу болган. Василий Артынаның фамилиязы даңзыдың бажында болган. Оон дужунда «150» деп бижээн. Ынчан ону шаңнап мактаза-даа, бодунуң ажылының түңнелинге ол арай-ла таарзынмайтырган. «Ийи норма үүге чедирип болбаавыл?» деп бодаа оон бажының иштинге бо-ла кирип келир. Дараазында беш хонукта ийи норманы күүседирип оралдажыр деп. Василий Артына шиитпирлеп алган. Ол чай-чемсар аразында комбайның ыяк адып таарыштырып, эриилдерин дыңзыткылап, техниктиг ажаалдаже кичээнгей салып турган. Бодунуң звеновузуңуң комбайнерлеринге ол дугайын база сагындырып каан.

Эртен Василий Дулбаевичиниң комбайны хамыкты мурнап ховуже үнүптер. Ол звенонуң комбайнарын базала оон соондан шуужуптарлар. Василий Артына хөй чылдар дургузунда механизаторлап ажылдап келген болгаш, арга-дүржүлгазы улуг. Ол техникага камныг, комбайнының техниктиг ажаалдазын доктаамал кылыр чаңныг.

Мергежилдиг комбайнериниң машиназы анаа черле тура дүшпес. Чүгле бункер дола берген тараазы уруп бээрибиле доктаай бээр. Василий Артыца үсни ажаок хумагалаар. Ол чемненилге үезиндедаа, ажыл үезиндедаа черле минута халас эрттирбес. Ынчангаш чаңгыс звенода кады ажылдап турар оорүнден оон коргүзүү ыракта бедик болуп турар.

ХАЙЫРЛЫГНЫҢ хову турлаанга таптыг-ла дүштеки чем чапсарында чеде бердивис. Бис ынчан бригадир Анчы Мижит-оол-биле бригаданың ажыл-херээнин дугайын чугаалажы бердивис.

— Тараа-даа ажок-ла чаагай болду — деп, Анчы Борбашкынович чугаалай-дыр. — Ол байлакты чидириг чокка ажаан алыр дээш үйгу-чыдын чок ажылдап-ла тур бис.

Ол аразында ындыг-ла дүр болбаан. Столоваларда чемненип турган механизаторларның башкылыы даштын үнгулеп келдилер. Узун эвес сыныг, делгем эгинниг, костүүн бор-гүнде чыпшыр баглап алган күдер эр оорүнге ыыткыр чугаалаан тур:

— Хей черге шак эрттирген херээ чок, оолдар. Дүрген чоруур-ла. Машинаже!

Бригадир демги эрже көргеш, биске тайылбырлады:

— Бистиң мурнакчы комбайнерлеримис, коммунист Василий Артына ол-дур. Ындыг кижи боор, бичии-даа халас үе эрттирер эвес. Оон-биле ам харын чугаалажыр болур силер. Саадаар болзунарза, ол арлы бээр. Ховуга барып «Хүрең-дайын» мунукканда, ону кижи дөктаадыр ужур бар эвес.

Механизатор Василий Артына-биле бичии када беседалажыптар аргалыг болдувус.

— Силерниң көргүзүүлер кады ажылдап турар оорүнериннден бедик болуп турардыр. Оон ужуру чүдел?

Василий Дулбаевич элдепсинген шинчилиг көргеш, чазык күүмзүрүвүшаан, мынча диди:

— Ону силерге чүү деп тайылбыралаар чоор... Хамык ужур кижиниң бодунуң ажылга инакшылдыында, техниканы ажыглаан билириинде-дир. Шаг-үеден эң-не чөптүг ажыглаар херек. Чижээн ап көрээлиңер. Чаңгыс эриил боргун дыңзыдып алырынга безин элээн каш минута эрте бээрболгай. Хынамчалыг кижи ону баш удур кылып алыр. Оон ыңай комбайнны чаңгыс катап эриинге безин каш минута халас эрте бээр. Минута халас барбас кылдыр, машинаны шак ынчаар ажылдадыр херек. Кады, бир домей ажылдап турар хирезинде-ле, бо өөлдарның кылганы эвээш болур-дур. Оон чылдагааны үени камнап билбезинде ышкажыл...

Василий Дулбаевич чугаазын дооспайн-на машинаже базыпты.

Сөөлгү беш хонуктуң түңнелин үндүрерге, Василий Дулбаевич бастырылгага хүн бүрүде ажыл нормазын 200 хуу күүседип турган болган. Ийи норма күүседирин ол шак ынчаар чедип ап турар. Коммунист Василий Артына 5 хонук дургузунда 65 гектар черниң тараазын бастырар турган, 130 гектарныкын бастырган. Оон үлегерин «Бурупгаар» совхозтун Хайырлыг бригадазының механизаторлары эдерип турарлар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ТЕС-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

1973 чылдың солун, журналдарының чагыдылгазы Тес-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелеринде, ажыл-агыйларында калбарган. Районнуң хөй-ниитичи тарадыкчылары өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болзун дээш бүгү-ле күжүн олче угландырган.

«Чодураа» колхозтуң бода мал бригадазының малчыннары солун чагыдылгазын организастыг чорудуп, районда бирги черде чоруп турар. Ында он чеди өрегеден 43 чагыдылганы бүдүн чылда кылган. Эң хөй чагыдылганы Баткарларның өг-бүлезин кылган. «Шын», «Тываның аныяктары», «Правда», «Огонек», «Советская женщина», «За рулем» болгаш оон-даа өске солун, журналдарны чагыткаңнар. Саанчылар Севилбаа Араптан, Адыяа Хавак солун чагыдылгазының талазы-биле боттарының үлегерин өскелерге көргүскеннер.

* * *

«Чодураа» колхозтуң № 2 хойжу бригадазында хойнуң тарып боозадылгазы түлүктээн. Бригадада 5 коданга үскен 1737 баш хой бар. Бо хүнге чедир оон үш коданын тарып боозаткан. Ында ажылдап турар техник-осеменатор Наталья Шокар-оол бодунуң ажылын шалыпкын, өки шынарлыг чорудуп турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Беш чылдың кижилери

ЧОЛААЧЫ

Тоску беш чылдың планның онаалгаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин доддур база ажыр күүседир дээш демисежип турар ажыл-ишчилериниң бирээзинге Бичи-Хем районда «Өөк» совхозтуң чолаачызы коммунист Виктор Александрович Изосимнинин хамаарыштырып болур.

Ажыл-агыйның мурнакчы чолаачызы сескі беш чылдың даалгазын күүседиринге коскү күш-ажылчы чедишкиннери дээш Октябрь Революциязының ордени-биле шаңнаткан. Ол дээди хавыза Виктор Александровичнин улам сорук киирген. Бердинген планның онаалганы ай, квартал саныңда доктаамал ажыр күүседир сорулгазы чолаачы бодунуң мурнунга салган.

1972 чылда 60 муң тонна-километрни эртер тодаргай хүлээлгени алган. Ону хуусаа бетинде 8 муң тонна-километрге ажыр боттандырган.

Совхозтуң хову ажылдачылары бо чылын чаагай дүжүттү остүрген. Ону чидириг чокка, кыскы хуусаада ажаап алырынче бүгү күштү партия организациязы, дирекция моңгүзээн. Ажаап алышкын эгелээри билек Виктор Александрович комбайнга ажылдаар кузелин илереткеп. Анаа кым-даа удурланмаан, харын-даа деткип, «Сибиряктың» башкарып, тараа ажаарып дааскан.

Партия организациязының, дирекциянын болгаш ээш-оорүнүң идегелин ажыл-херээ-биле бадыткаар дээш дүржулгалыг механизатор кыымак ажылдап киришкен. Баштайгы хүннерден эгелээш, оон коргүзүглери болгаш кылган ажылының шынары багай эвес болган. Ол чоорту улам ковудээп. Виктор Александрович хүнде 15 гектар тарааны кестирер тургаш, 30 га чедирип, ийи норманы күүседип, мурнакчыларның санынга киргеп.

Виктор Александрович 700 гектар тарааны ажаар хүлээлгени алган. Ону күүседириниң бүгү аргалары ында бар.

СААНЧЫ

Ниитиниң малының баш санын остүрер, оон продуктулуун бедидер сорулганы боттандырарынга Сара Кежигеевна Ооржак толептиг үлүүн киирип турар. Он чеди чыл саанчылап кейген үезиниң дургузунда бо ажылдың байлак дүржулгазын ол моөнээп алган. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының саанчызы болуп турары анаа-ла таварылга эвес.

Дүржулгалыг саанчы сүт саалдазын кудулатпас дээш чылдың кайы-даа үезинде инектериниң ажаалда, чемгерилгезинче доктаамал кичээнгей салып, ону экижидер дээш боттуг хемчегларни ап турар.

Бо чылын саанчы бызыглаан инектериниң бирээзинден-не 2000 килограмм сүттү саап ап, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга толептиг ужуражыр деп созуп берген. Сара Кежигеевна эрткем сес айларда бир инектен 1736 килограмм сүттү саап алган.

— Хүлээлге кызыгаары ол эвес-ле болгай, ону ажырар дээш бүгү күжүмну салыр мен — деп, хоочуп саанчы чугаалап, бодунга бүзүрелин илередип турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯ БОЛГАШ ТЫВА

СОВЕТТЕР чуртунуң 1936 чылдың Конституциязы ол үеде ССРЭ-биле кады социалистиг системаның кежигүнээри боон турган МАР-ның болгаш ГАР-ның конституцияларынга, а делегейниң ийиги дайынының соонда социализм системазының чуртталының конституцияларын чогаадып тургузарынга улуг салдарлыг болган.

ССРЭ-ниң 1936 чылдагы Конституциязын чогаадып, бадылап турар үеде гускай күрүне боон турган Тываның арат чоннары ол Конституциязы улуу-биле сонуургап, өөренип турган. ССРЭ Конституциязының 1936 чылда бүгү ниитиге чарлаан төлевилелин болгаш бадылаттынган текилии, оон дугайында ССРЭ-ниң Советтерниң VIII онза сессиязынга илеткелди ТАР-ның парлалгазынга тыва дылга очулдуруп үндүргүлээн болгаш ол дугайында тайылбыр-массалыг ажылды калбаотып турган.

Ол чоруун Совет Конституциязының улуг чаагай принциптерин тыва араттарның билип алырынга улуг ужур-дузалыг боон, делегейниң ажылчы чоннарының Ала-чуруу — Совет Эвилелинге тыва улустуң шынаксылын улам хамылаткан. Пролетарлыг интернационализм синнижкен болгаш улустарның дең эргезиниң принциптерин, хамаатыларының улуг эргелерин, бедик хүлээлгелерин чарлаан Совет Конституциязының чырык хүнүнүң алдында бүгү совет улустар-биле кады чурттаар деп кижи күзел болган шинчээшкин тыва улустуң оргузунга улам калбарган. Ылангыя Ала-чуруттуң Улуг чайынының чылдарында совет улустуң фронтуга-даа, тылдага-даа кайгамчыктыг маадырлыг чоруу тыва улусту улам сорук киирген. Совет улус-биле кезээде кады чурттап, тиилээр деп бодал тыва араттарның изиг күзели апарган.

ТЫВАНЫҢ ажылчы чоннарының күзел-соруун илереттпишаан, ТАР-ның Бичe Хуралының VII онза сессиязы 1944 чылдың август 16-да «Совет Социалистиг республикаларның Эвилелинин составынга Тыва Арат Республиканын бактаап киреринин дугайында» Декларациязыны хүлээп алган. Ол төөгүлүг Декларацияда мынча дээн: «Хостуг революстуг хөгжүлдениң 23 чылдарда бүгү оруун тыва улус улуг совет улус-биле ады-дуңма майыралга эртип келген. Күчүлүг Совет күрүне Совет Конституциязының хүнүнүң адаа-биле чаңгыс аай социалистиг өг-бүлеге улуг-даа, бичии-даа улустарның материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле чечектелишкинин хандырган.

Ол өг-бүлеге чурттаары болгаш амылдаары — тыва улустуң изиг күзели. Совет Эвилелиниң оруундан өске орун тыва улуста чок. Бүгү тыва улустуң чаңгылыш чок соруун болгаш изиг күзелин күүсетпишаан, Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының VII онза сессиязының докпаадыры болза: Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының автономнуг облазы эргелиг кылдыр хүлээп алырын Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Советинден диилээр».

ССРЭ-ниң Конституциязында Дээди Советтиң эргези кылыр ССРЭ-ниң составынга чаа республикаларны хүлээп алыр деп айытканын өзугаар, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң өмүүжининден ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1944 чылдың октябрь 11-де Тываны Совет Эвилелиниң составынга хүлээп алыр дугайында тыва улуска төөгүлүг Чарлыкты хүлээп алган.

Тыва улус изиг күзел-соруунун боттанганын Совет Конституция өзугаар тыва кижилериң совет хамаатызы болуксаанының херек кырынга боттанганын ТАР-ның Бичe Хуралының ээлчег чок VII сессиязының тыва улуска кыйгырыында мынча деп илереткен: «Тыва Арат Республика Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Россия Федерациязының автономнуг облазы эргелиг кылдыр хүлээп алдынган. «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен!» — деп улуг болгаш хүндүлүг атты бистиң кижи бүрүвүс чоргаарайбиле болгаш аажок улуг өөрүшкү-биле чугаалаар эргени алган».

Тыва кижилерниң салым-хуудунуң болгаш изиг күзел-соруунун илередикчизи тыва чечен чогаалга ол төөгүлүг болуушкун делгеренгейи-биле илереттинген. Чижээ, сураглыг тыва чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп шүлүү тыва улустуң ынак ырызы апарган. Ында мындыг одуруглар бар:

Хоойлуларда совет чурттуң хоойлузу дег,
Хостуг, шынныг, ындыг хоойлу кайда-даа чок.
Дээди шынның хоойлузун мактап ырлаан
Делегейде менден чоргаар хамааты чок.

Совет Конституцияда дүрүмчүткен эргелериниң адилекчизи болган тыва кижиниң өөрүшкүзүн болгаш чоргааралын мында дыка-ла өки илереткен.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның бактаап киргени — Совет Конституциянын чырык, чаагай хүнүнүң хереллиге чурттап ажылдакпаан тыва кижилериниң изиг күзел-соруунун боттанганы ол. Оон ынай Тывага бүгү чүве Совет Конституция өзугаар боттанып эгелээн.

Тыва Арат Республиканы Россиянын Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының составынга автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алырының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң дилээн өзугаар, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 13-те Чарлыында мынча деп дүрүмчүткен:

«Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Бичe Хуралын Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Советы кылдыр эде тургузар болгаш Тыва Арат Республиканың Бичe Хуралының Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң орнунга ажылчы чоннар депутаттарының күүсенчи комитедин соңгуурун область Советинге саналдаар.

Комуунналрның, Кызыл хоорайның, сумуларның, суулларның болгаш арбаннарның ажылчы чоннарының бичe хураларын ажылчы чоннар депутаттарының чөгүүр Советтери кылдыр эде тургузар».

Парлалга — «72 чылдың тараа ажаалдазының» дайынчы органы

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Шушенск районуң «Ленинчи искра» солхозунуң редакциязы көдээ ажыл-агыйның ажылышчыларының социалистиг чарыжының чоруп турарының үстаймында тускай темалыг бюллетеньнерни — «Чаңнык» хуудустарны үргүлүг үндүрүп турар. Бо чылын мал чеми белеткээр болгаш оске-даа ажылдар кылып турар механизаторларга, сүт фермаларының ажылдакчыларына «чаңныктарны» үндүрүп берген.

Ам Шушенск район тараа дүжүдүн ажаап ап турар. Тараа кезеринің баштайгы хүннеринде колхоз, совхоз ховуларының механизаторларының аразынга «Чаңнык» хуудусту харатказ. Анаа бо чылын 10 муң центнер тараа бастырарын хүлээнген комбайнер Юрий Моторининң ажылдап турарын бижээн.

ЧУРУКТА: «ВЛКСМ-ниң 50 чылы» совхозтуң хову ажылышчыларининң бригадири Г. Никитин-биле «Ленинчи искра» солунуң корреспондентизи В. Ананьевтиң (солагай талада) чугаалажып турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Депутат соңгукчуларында

ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутады Кувискаал Сумбуевна Хомушку «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурунга бодуунуң соңгукчулары-биле ужуратканы болгаш отчёдун кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининг эрткен сессияларының шиитпирлерин чыылганнарга таныштырган, оон амыдыралда боттанып турарынга ол доктаавган.

— Соңгукчулар мени ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутадының кандидадынга дешпидип тургаш Бора-Тайга ортумак школазының одалга системазын экижидер хемчеглерни алырын чагаан — деп, депутат чугаалаан. Ол чагыг күүсеттингеп. Моон соңгаардаа соңгукчулар силер-биле кеды ажылдап тургаш улуг идегелди ажыл-херек-биле бүүредир мен — деп, ол чугаалаан.

— Совхоз бөдүүн мал чемининг планын чоокка чедир 136 хуу күүсеткен. Мал чемининг 1,5 чылдың курлавырын тургузуп болур арганыг. Бо чылын совхозтуң ажыл-ишчилери тарааның эвээш эвес дүжүдүн остүрген. Бир гектардан-на ортумаа-биле 9,5 центнер дужут алыр планын 10—12 центнер чедирип турар. Күрүнеге 200 тонна тараа дужаар планны ажыр күүседип шыдаар бис — деп, молхозтуң кол агроному В. Оюн саналынга чугаалаан болгаш депутатка чагыгны берген.

О. ДОРЖУ.

Ажылгыр кыстар

Ном солуп алыры-биле Өвүр районуң төвү Хандагайты суурунуң *библиотеказынга* кире бердим. Библиотекаңың ном делгирлерин чаарты будаапы, шалаларын кылайты доозулап каапкан, номнарны адырлар аайы-биле аңгылаап, корум-чурумнуг кылдыр чыскаап каанын эскерип каап, оон эргелекчилп Светлана Куулардан айтырдым:

— Кыпкa белеткенип аптыңар бе?

— Ийе. Белеткеливис доозулган ийин — деп, эргелекчи харыылай-дыр.

Бо библиотекага ажылдаары-биле пин чыл мурнунда Улан-Удэ хоорайның Культура институдунуң доозукчулары Светлана Куулар биле Алдын-кыс Сюрюп-оол олар чедип келгеннер. Тускай эртемнер кыстар *библиотеканың* ажылын экижидер дээш кызымак чоруун коргузуп, номчукчулар-биле бижиг харылзааны тудуп алганнар.

Суурнуң чурттакчы чонунуң 80 ажыг хуузу номчукчулар болуп турар. Оларның иштиңден кижи эмнелгезиниң улуг эмчиси А. Балган, эмнелге ажылдакчызы М. Балган, Хандагайты ортумак школазының башкызы П. Донгак олар эң-не идепкейлиг номчукчулар болбушаан, библиотеканың ажыл-чорудулгазынга улуг дузаны чедирип турарлар.

Чамдык номчукчуларның номнар бижидип алгаш, айайы-биле тудары азы чидиринкеп болуру кончуг хомудаачыг деп библиотекарь кыстар чөптүү-биле чугаалап турдулар.

Комсомолчу кыстарның ажылдап турар библиотеказындан номчукчулар үзүлбес, ол чорук *библиотеканың* эмн ажылын херечилеп турар.

М. МАДОН.

Чагаа парлаттынган соонда

«ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ»

Мындыг эгелиг материал «Шын» солуннуң бир номеринге парлаттынган. Шуйда кадыкшылга школазының коллективининг *база* ында чурттакчы чонның чөптүг негелдезин илереткен ол чагаада фактылар хынаддадан бүрүн бадыткаттынган.

Бай-Тайга райкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш А. Стрельниковтуң редакцияга дыцнатканын ёзугаар алырга, кадыкшылга школазының чанында ларёкту катап ажыткан, ройпо ол сууржугашта долганны, чонга эргежок чугула хереглелдиг барааннарын соорткүп чедирген.

ТАР-НЫҢ Биче Хуралының Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелининң орнунга Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Соведининг күүсекчи комитединг сонгаан. Оон даргазынга А. М. Чимба, оон бир оралакчызынга Х. А. Анчимаа, секретарынга бо чүүлдүн автору соңгуткан. Эш С. К. Тока облкүүскомнуң кежигүнүнге соңгуткан болгаш ол оон бээр анаг үргүлүг соңгуп, ам Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң кежигүнүнге үргүлүг соңгудуп келген.

ССРЭ-нин Конституциязының 22-ги чүүлүнде Совет Тыва баштай автономнуг область, оон соонда «Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика» деп бижиттинип кирген.

ССРЭ-нин болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының 1944 чылдың октябрь 11-де болгаш 13-те Чарлыктарын ёзугаар 1945 чылдың апрель 29-та ССРЭ-нин Дээди Совединге болгаш РСФСР-нин Дээди Совединге Тыва автономнуг областан депутаттар соңгуллазы болган. Ол соңгулда ССРЭ-нин Конституциязының 35 чүүлүн болгаш РСФСР-нин Конституциязының 25 чүүлүн ёзугаар совет соңгулда чуруму-биле (чажыт бадылашкының бүгү нинти, деп эргелиг болгаш дөрт соңгуур эргенин чуруму-биле) Тывага эң-не баштай болган.

Ол соңгулдаларга Тыванын ынчаардагы 47.580 соңгукчуларындан 47.563 кижи азы 99,9 хуузу соңгулдага киржип, коммунистернин болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан чорууу — Совет Эвилелининң составынга Тыванын эки тура-биле бактаап киргенин бүгү тыва улустун чаңгыс эп-сеткил-биле, өөрүшкү-биле хүлээп алганын херек кырынга бадыткааны ол болган.

Ынчаарда ССРЭ-нин Дээди Соведининг Эвилелдин Совединге болгаш РСФСР-нин Дээди Совединге С. К. Тока, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Националдар Совединге А. М. Чимба, С. К. Кочетов, Л. Б. Чаламба, И. Я. Куварин, М. С. Кудажи соңгуткан. Эш Тока оон бээр ССРЭ-нин Дээди Соведининг Эвилелдиң Совединге үргүлүг соңгудуп келген.

Совет Эвилелинге бактаап турар улут-даа, бичии-даа улустарның ден эргелининг дугайын ССРЭ-ниң Дээди Соведининг ийи ден эргелиг палаталардан тургустунганы болгаш Националдар Соведининг тургустунганы бадыткап турар. Анаа Эвилелдешкен республика бүрүзү 32, автономнуг республика — 11, автономнуг область — 5, национал округ — 1 депутаттарны соңгуур.

Ол ден эргени мындыг чижектер-биле көргүзүп болур. 131,4 миллион чоннуг РСФСР болгаш 1,3 миллион чоннуг Эстон ССР денге 32—32 депутаттарны, 3 миллион ажыг чоннуг Башкир АССР болгаш 200 муң ажыг чоннуг Тыва АССР база денге 11—11 депутаттарны соңгуур. ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунуң Даргазының 15 оралакчылары Эвилелдешкен республика бүрүзүнүң төлөөлекчилери, тодаргайларга, ол республикаларның Дээди Советтериниң Президиумунуң даргалары болуп турар.

Автономнуг республикалар эвилелдешкен республикага хамаарыштыр база ында. Чижээ, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчанмаа РСФСР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң даргазының бир оралакчызынга база соңгуткан.

ССРЭ-нин, РСФСР-нин, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери болгаш янзы-бүрү хөй-нинти организацияларын дамчыштыр күрүнеин эргелеп башкарарынга тыва улустуң оске-даа совет улустар-биле кады идепкейлиг киржир эргезин ССРЭ-нин Конституциязы ханызып турар.

Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединге 1970 чылда соңгулда-биле Тывадан 13 депутаттар, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга база чер-чер

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ТАЙБЫҢ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ДОГУННААРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Совет Эвилелининг удуртучуларының АКШ-тың президентизи Р. Никсон-биле Москвага майда чугаалажымышкыннарының соонда совет-америк харылзаалараның хөгжүддээн биетиг партияның даштыкы политика талазы-биле кол шутүмүн боттандыраргына чугула салымышкын болуп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң үлегээн алганы тайбынның программазын аммыралга боттандыраргына улуг базым болган.

Майда болган дээди дөңгелге ужуражымышкыннарның эң-не боттуг түңнели болза ракетага удур камгалал системазын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга кереэге болгаш стратегтиг халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчегларинің дугайында тур дугуржулгага атты салганы болганы биддингир болгай. Ол дугуржулгавар улуг өртөөлүг ракета-ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниң чаа хемчегларын алырынче чайлаш чок турган байдалды чайлатпаан. Ол ийи документиге атты салгаш, АКШ болза Совет Эвилели-биле харылзааны чүгле долу дең эргеге болгаш шериг талазы-биле чаңгыс талаалыг артык күштүг болур чорукту болдурбазынга үндезилээш тургустунуп болур-дур деп маргылдаа чок фактыны алган ёзугаар хүлээп көрген.

Каттыжкан Штаттарның сенаты кереэлерни күштүг киллдыр бадылаан. Дуржулганы бадылаары аайы-биле ёзугаар алырга президент Р. Никсонуң бүрүн эргезинге хамааржып турган болгаш ону конгресстиң бадылаары негеттинмейн турган-даа болза, ону АКШ-тың сенады болгаш төлөөлекчилер палатазы база бадылап каан. Оон-биле кады шериг-үлетпүр комплексиан сенатка Джексонуң эдиглерин хүлээп аптар арганыг болганы таарымча чок болган, ынчангаш ол эдиглер болза түр дугуржулганың бодалы болгаш бижээн үүлдерин хажыткан.

Шериг концернериниң төлөөлериниң ындыг арга-биле чүү-бир чаңгыс талаалыг артык күштүг алыр дээн оралдажышкыннарны буурап дүжүүшкүнге таваржыр ужурлуг. Совет-америк экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринің айтырыгларын база оске айтырыгларны шиитпирдээринге хамаарылгалыг кылдыр коорүн оралдажып турар чүүлдер база-ла чедишкин чок болуру чугаажок. Чоокта чаа АКШ-тың садыг министри Петерсон бээнин ССРЭ-те баранныар садары соолгу чылдарда кызыгаарлаан чоруктан совет хереглекчилер болгаш совет экономика эвес, харын «америк улетпүржүлер болгаш америк ажылчыннар улам улуу-биле когарап турганнар» деп хүлээп көөр ужурга таварышкан.

АКШ-тың президентизиниң национал аймыы чок чорук айтырыгларының талаазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Москвага чугаалажымышкынының соонда чаа бергеш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың садыг-экономиктиг харылзааларының байдалын оске кандыг-бир айтырыгардан хамаарылга чоокка чугаалажып көрген дээрин сёнтябрь 16-да медеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгүде секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Киссинджериң аразынга ажык болгаш боттуг саналга-оналга солчуушкуннарының үезинде майда дээди дөңгелге ужуражымышкыннарның соонда совет-америк харылзааларның хөгжүддээн тайыдыбырлашкан болгаш Совет Эвилелиниг база Каттыжкан Штаттарга соңуургалдыг болуп турар делегей айтырыгларын база чугаалажып көрген. Ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг харылзааларның талазы-биле элээн каш принципиалдыг айтырыгларга хамаарыштыр элээн депшилге чедип алдынган. Оон соонда парлалга конференциязынга Киссинджериң бадыткаанын ёзугаар алырга, үр хуусаалыг садыг дугуржулгазын чарар болгаш ленд-лиз талазы-биле саналжылгаларны таварыштырар дээн ышкаш айтырыгларның талазы-биле Москвага «ынчуут чугула депшилге чедип алдынган». Ол айтырыглар талазы-биле база ол ышкаш далайлап суднолар аргыжылгазының дугайында дугуржулга чарарының-даа дугайында чугаалажымышкыннар Вашингтонга сентябрьниң төнчүзүнде уламчылаар. Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынар база удавас эгелээр.

АРАБ ЧӨӨН ЧУК БОЛГАШ ИЗРАИЛЬДИҢ АГРЕССИЯЗЫ

Өрттеткен он-дө араб суурлар, балыгтаткан болгаш өлүткен чүс-чүс чурттакчылар, үредилген школаалар, ковуруттер болгаш оруктар — танкиларның, артиллериянның болгаш ужар үүлдүң массалыг деткимчеи-биле 15 муң паралыг солдаттарның Ливанның мурнуу талазынче чепсектиг халдаашкынының түңнели ол-дур. Ливан шеригниң чүткүдүг удурлажымышкынына таварышкаш, агрессорнуң шеригнери дедирленир ужурга таварышкан.

Делегейниң хөй-нинтизи, хөй чурттарның чазактары Израильдиң чепсектиг халдаашкынын цинитирлин-биле буруу шапкан болгаш ол халдаашкынны «араб террористеринің» Мюнхенге үүлгедиглеринге «харыы кылдыр» чоруткан чүве дээр дугайында Тель-Авивтиң бадыткашкынларын киллең-биле ойтур шапкан. Олимпий оюннарының үезинде каш борбак ол кижилерниң үүлгедии дээш Ливанда, Сирия-даа, Палестинаны хостаарының организациязында харылсалга хүлээвес дээрзи бүүдеге билдингир. КНО-нуң шиитпирлерин Израильдиң күүсетпейн турарының түңнелинде 23 чылдың дургузунда десперлер лагерьлеринде чурттап турар бүдүн чартык миллион палестина арабтарын шуптузуп террористер кыадыр свопистиг пропагандавың саван турар орааладжымышкыны хоозун чүүл болур-дур.

Эмдетгирген бүгү араб девискээрлерин хоставаан черден, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырбаан черден Чоокту Чөөн чүнке бижит тайбың тургустунмас, ынчаарга КНО-нуң Кол ассамблеязының шиитпирин ёзугаар оларга боттарының чуртунче эөп чаярын хандырган турар ужурлуг.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР АРТПЫШААН

Эрткен неделяда британ премьер-министр Э. Хат англи-япон харылзааларда бир-ле дугаар Токвога чоргаан. Дөрт хүн уламчылаан ол аян-чорук болза ол ийи күрүнениң аразында садыг-экономиктиг айтырыгларның улуг чидиглеэнии-биле холбашкан.

Японнияның монополиялары күштелип алгаш, боттарының англи-саксон удурлашкычыларына удур шавар халдаашкынны чүгле Мурнуу Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада эвес, харын британ ортулуктарның боттарында база кылып турар.

Чүгле бо чылдың баштайгы дөрт айларында бизнес англия рыноже япон магнитофонларны болгаш өөнүт телевизорларны үндүрүп садыглаары эрткен чылдың ол-ла үеан-биле деңнээрте ийи катап, а машиналар экспорттаары — алды катап ковуудаа. Великобританияның Япония-биле садыглажымышкынга каржазы 1972 чылда баштайгы саналга-биле алырга 300 миллион доллар болгаш. Англияның барымз-европа «Ниити рыноже» кирерин япон корпорациялар бодавышаан, од чорук Великобританияның Канада, Австралия болгаш Чаа Зеландия-биле садыг харылзааларын кошкадыр эвеспе дээрзин барымдаалаш, ол чурттар-биле садыг харылзааларын экижидерни база ораалдажып турар апаргаан.

Британ премьер-министр болза Англияже Японнияның экспортун кызырарын негээн, ынчалза-даа, япон парлалганың дыцнадыларындан алырга, япон чазак Хитке ол талазы-биле кандыр-даа тодаргай аазаашкынны бербаан. «Байдалды ооренип көөру-биле» кедир чылдың мартта Англияже чазак төлөөлерни чоруударын япон премьер-министр Танака үгүле чугаалаары-биле кылыгаарлап каан.

Англа-япон чугаалажымышкыннар болза амгы үедеги империалистер аразынның чорудулгаларының ошкаарынга чедирбээн. Ол чугаалажымышкыннарның түңнели болза рынок болгаш салдарын тургузуп алыр черлер дээш капиталистиг делегейде кадыдошкун демисел уламчылап турар дээрзин база катап херечилеп турар-дыр.

С. ЛОСЕВ. (СЭТА).

ХОСТАЛГА КҮШТЕРИ АТАКАЛАВЫШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар үүлдүң Мурнуу Вьетнамда эң улуг базаларының бирээзи Данангыда. Ол база сентябрь 23-те күүлдүг ракета боолаашкынынга таварышкан деп. Сайгондан Парлалга агентилелиниң корреспондентизи дыңнаткан. Хосталга күштерининң артиллериязы Сайгон шеригнериниң Данангыны долгандыр турар туруштарын база боолаан. Америк шериг командылалының төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, ол боолаашкынның түңнелинде аэродромнуң самолёттар ужудуп үндүрер, хондурар шолу сандан үнген. Балыглатканнарның аразында америк шериг албанныглар бар. Хосталга күштери ам Мурнуу Вьетнамның ийиги улуг хоорайы — Данангының барыын талакы чоогунда Аннам сыныңын мээстерин контрольдап турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштерининг Кюэшон шынаага бо ийнын эргезинде чедишкининг дайылдажышкыннар чорутканының түңнелинде хосталган районнар ораанчок ковудээн.

Патриоттар далай эриниң чоок-кавызында Куангнгай можуда чалча шеригнерниң туруштарынга сөгүушкүнар тәварыштыравын үргүлүглевишаан. Патриоттар Мурнуу-Кыдат далайның эринде район төвү Дыфога дайзынны база катап атакалаан.

Хосталганың паралга агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Сайгон шеригнери эрткен неделяның дургузунда Куангнгай болгаш Дыфо хоорайларны долгандыр тургулаан быжыглаашкынныг, алдындан ээвээш чердерин катташ чоруур ужурга таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның кыдыкы сонгу талазында Хосталганың улусчу чепсектиг күштери Куангчи хоорайның буузундуларында онгуланып алган дайзынны боолап турар. Ол хоорайны кежилдир аккан Тхатъхан хеминиң эриктеринде шынгыы тулчуушкуннар бооп турар. Ортаа шаттарда шынгыы тулчуушкуннар аажок күштелеген.

АКШ-тың стратегтиг ужар үүлдүнүн «В-52» самолёттары хосталган районнарже 18 халдаашкынны кылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның улусчу чепсектиг күштери Куангнам можуда чедишкинниг дайылдажышкыннарны чорудуп турар. Оон девискээриниң хөй кезии патриоттарның контролюнда. Сайгон ёзу-чурумунуң шеригнери ында Дананг-биле катай далай эринде каш-ла хоорайдан халбактанып турар. Хосталганың парлалга агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол можунуң партизаннары сентябрьниң 3-тен 16-га чедир уеде Хосталганың улусчу чепсектиг күштерининг кезектери-биле сырый дем каттыштырган, дайзынны Тамки районнуң сонгу кезээге болган Тамки — Тиенфюк аразында орукка хөй удаа атакалаан. Олар чалча шеригнин 200 хире солдадын сандан үндүрген, беш вертолёдун дүжүр аткан, шериг чүгү соөртүр тос автомашиназын узуткаан.

Бедик үнелел

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың чоокта чаа ССРЭ-ге чораан эксперттери бойдус камгалаарынга Совет Эвилелинин ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээн. Тускай эртемниглер Котласта болгаш Байкал хөлде целлюлоза-саазын комбинаттары-биле катай хөй-хөй совет бүдүрүлге черлериниң арыглаашкын кылыр комплекстери-биле танышкан. Ол ийи бүдүрүлге чери долгандыр турар бойдусту камгалаарынга сайзырангай дериглелдерни ажыглап турар деп, долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле министерствонуң технология хөгжүлдезининг эргелелининг директору, Канаданың төлөөлерин удуртуп чораан Ф. Хэртбайс медеглээн. Байкал хөлде комбинатта долгандыр турар бойдустуң бокталырын хайгаараарынга механика, биология, химия аргаларын ажыглаан калбак система ажылдап турар-дыр деп, Ф. Хэртбайс айыткан.

Совет Эвилелинде бойдус камгалаар ажыл-чорудулганың хемчээли Канададаазындан улуг болгаш ук ийи чурт чугула ол ажылга хамаарыштыр информацияларын солчур болза черле ажыктыг деп, Канаданың төлөөлериниң удуртукчузу демделээн.

Киленңээшкин

ТОКИО. СЭТА-ның корр. Н. Тебининң дыңнадып турары:

Окинава ортулукта Наха хоорайга АКШ-тың далай чадаг шеригниң капралы Бенджамен Эзирик тургаш, С. Эвокава дээр япон кижини боолап каан.

Ооң чоогунга турган ийи солдат Хансэн дээр америк баазада шеригнер турар бажыңда боо даажын дыцнап каапш, өлче маңнажыпканнар. Ол бажыңның иштин аштап турган С. Эвокава деп япон кижи балыгтаткан чыткан. Госпитальче орук аразынга ол моччү калган. Ол ораалдың соонда, АКШ-тың далай чадаг шеригниң ол бажыңда чурттап турар капралы Бенджамен Эзирик негяяр дайынга, ажыл чоктаалыр, ядыы-түрекги чорукка удур, социал дең эрге дээш улам шиитпиряиг демисежип турар.

ЧУРУКТА: америк шеригниң Вьетнамга дайылдажып чораан солдаттары Индий-Кыдатта АКШ-тың агрессиязын соксадырын негеп турлар. Оларның кедип алган ак масиалары сөөк-язы ылгаар чорукка негяярниң удурланыышкынын илередип турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

(ВАШИНГТОН).

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1972 чылда болур соңгулда кампаниязынга АКШ-тың Компартиязының кандидаттарының киржири дээш америк коммунистер шудургу демисел чорударын үргүлүглеп турар. Макартнамниң үезинде Иллинойс штатка хүлээп алдынган соңгулда дүрүмүнде Компартияның кандидаттарын соңгулда бюллетеньнеринге киирбес деп айыткан турган. Оон барымдаазы «Коммунистиг ажыл-чорудулганы контрольдаар дугайында» хоойлу болур деп турган. Ук штаттың дээди суду соңгулда дүрүмүнүң ол чүүлүн үндезин хоойлуга таварышпас деп санаан. Ынчангаш Советтеринге 1971 чылда соңгулда-биле РСФСР-ниң Дээди Совединге Тывадан 2 депутат, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге 120, республиканың чер-чер Советтеринге 2938 депутаттар соңгуткан. Соолгу соңгулдаларга Тыва АССР-нин 115.151 соңгукчуларының 99,77 хуузу киришкен. Ол чорук болза, Совет Конституциязының тывыскан улуг эргелеринге, ленинчи национал политиканың улуг чаагай үре-түңнелинге сорук кирген тыва улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвин, коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжышкынын илередип турар.

Улустуң күзел-соруун илередип соңгаан депутаттары боттарының соңгуткан Советтеринің органнарынга идепкейлиг киржип, ажылдап турар. Ол дугайын Советтеринің доктаамал комиссияларынга киржилгези хереченл турар. Чижээ, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Эвилелдин Совединин Бюджет талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүннеринде С. К. Тока, Националдар Совединің доктаамал комиссияларында: Тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң талазы-биле — С. Б. Сейдажи, Аныяктар хереглериниң талазы-биле — М. К. Мендуме, Көдээ-ажыл-агый талазы-биле — О. П. Чуева, Садыг, амыдырал хандырылга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле — М. Т. Оюн, Кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле — В. О. Тюлюш. Даштыкы хереглер талазы-биле — В. Л. Кудрявцев соңгуткулаан. Оон ынчай бистиң республикадан соңгуткан депутат эш В. Л. Кудрявцев ССРЭ-ниң парламент болүүнүң секретары болуп турар.

Совет Эвилелинин эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалары боттары тус-тус конституциялырлыг болуур эргени ССРЭ-ниң Конституциязы база тыпсып турар. ССРЭ-нин Конституциязының 92-ги чүүлүнде чугаалап турары болза: «Автономнуг республика бүрүзү автономнуг республиканың онзагай байдалын болгаш эвилелдешкен республиканың онзагай байдалын болгаш эвилелдешкен республиканың Конституцияызынга бүрүн дүүштүр тургустунган Конституциялыг болур».

Тыва АССР-нин конституцучу хоойлуларын Тыва АССР-нин Дээди Соведининг бирги чыыжының бирги сессиязы бадылаан. Ол болза, Тыва АССР-нин күрүне тургузуунуң дугайында Хоойлу, Тыва АССР-нин күрүне эрге-чагыргазының органнарының болгаш күрүне эргелелдеринин дугайында Хоойлу, Тыва АССР-ниң сүлдезинин, тугунуң болгаш найысылалының дугайында Хоойлу болур. Оон оске үүлдер ССРЭ-нин болгаш РСФСР-нин Конституцияларын ёзугаар чоруп турар.

ССРЭ-нин Конституциязы болгаш Тыва АССР-нин конституцучу хоойлулары тыва улустуң күрүне болур ёзузун хандырып турар.

Коммунизмни тургузар дээш демисел социалистиг демократияны бүгү талазы-биле хөгжүдеринээн, Совет күрүнеин быжыглаарындан, ниитилелдин политиктиг бүгү системазын сайзырангайжыдарындан чарыгбас деп, СЭКП-нин XXIV съездизи айыткан. Маңаа Совет Конституция чугула ужур-дузалыг.

Совет Конституциязының хереглиниң адаанга чурттаа келгенининг чылдарында Коммунистиг партиязын болгаш Совет күрүнеинин чаагай сагыш салыышкынының ачызында, акы-дүнма совет улустарның, ылангыя улуг орус улустуң дузаламчызы-биле Совет Тываның экономиказы болгаш культуразы таныттынмас кылдыр чаартының хөгжээнии биетим кижи бүрүзү ам бодунуң амыдыралындаа хүн бүрүде, шак бүрүде өөрүшкү-биле көрүп, билип турар. Тыва АССР ам сайзырап турар үлетпүрлүг, коллективтиг, чаа техника-биле чепсегленген көдээ ажыл-агыйлыг, чону кошкун чоруктаа сууржуң байдалче шилчээн бедик культуралыг республика кылдыр хуулган.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

К. Симоновтуң романын ёзугаар

Москваның М. Н. Ермолова аттыг театры бо чылгы сезонуң «Даарта чедирер» деп шин-биле ажыткан. Ук шинии Константин Симоновтуң Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайында «Соолгу чай» деп романы бүгүаар В. Токарев бижээн.

Тургузукчузу РСФСР-ниң улустуң артизи А. Андреев, ассталгазын — РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу М. Курилко кылган, музыказын композитор Э. Колмановский бижээн.

ЧУРУКТА: шинден көргүзүг. Солагай талдан — фронтуның шериг човуделиниң кежигүзү Львов, оон ролюнда — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Якут, фронт командылакчызы Батюк, оон ролюнда — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ф. Корчагин, армия командылакчызы Серпилин, оон ролюнда — РСФСР-ниң улустуң артизи И. Соловьев.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОРГАНИЗАСТАТТЫНГАНЫ ЭКИ

Партияның болгаш чазактың спортту сайгыралыр талалы-биле салып турар чүгула соруглазын боттандырар дээш Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң партия, профсоюзулел, комсомол организацияларының, дирекция чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар.

Күш-культура болгаш спорт ажылын түс черге хөгжүдер дугайынза айтырыгны будуруглериниң профсоюзулел, комсомол, хөй-ниити хуралдарынга өй-шаанда тургузуп келгенинин түнелинде ол АТБ республикада спорт талазы-биле элээн бедик көргүзүглерлиг черлериниң бирээзи болу берген.

Чижек былдыр моңу алап болур. Пассажирлер АТБ-зинде доктаамал ажылдап турар футболдуң дерт, бокстуң ийи, баскетбол, волейболдуң бөлүк-бөлүк командалары бар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң аппаратының, Кызыл хоорайның «Спартак» спорт ниитилелиниң болгаш республика чемпионлуг бедик атты хөй удаа чезип алган. 1971-72 чылдарда Томск хоорайга болган Совет Эвилелиниң маадыры Иван Шуклинге тураскаатказ бокс маргылдаалаарынга ол коллективтиң бокчулары команда талазы-биле ийи удаа үшкү черни эзелээн. Ол дээрге улуг спортчу чедиишкин-дир. Ол бүгү чедиишкинде хөй ниитилиг тренер, будуруглениң мурнакчы чалаачызарының бирээзи Юрий Чихачёвтуң киргген улуг-хүзүү бичезинде. Республиканың эң шырак бокчулары Б. Байыр-оол, В. Белек, Д. Лоовай болгаш өскелер-даа улуг спортче баштайгы базымнарын Юрий Чихачёвтуң удуртуп чоруп турар секциязындан эгелээннер.

Футбол талазы-биле пассажирлер АТБ-зиниң командалары хоорайның будуруглелер аразынга маргылдаалаарынга 1971 чылда бирги черни, а бо чылын ийиги черни эзелээн. Эң шылгыя бичии өөлдер командалы Кызыл хоорайның бичии өөлдер маргылдаалаарынга, бирги черни эзелеп келген.

Стол теннизинге түскай белеткенир талы чок-даа болза, олар хоорайның теннис залынга үргүлчү белеткенип, хоорайда бирги черни будуреллии-биле эзелеп турар.

Шайбалыг хоккей талазы-биле команда эрткен чылын республикага 2-ги черни эзелээн. Бо чижектиг эки чедиишкинперни санаар болза сан моон-даа өскүп болур.

Пассажирлер АТБ-зинде будуруглге гимнастикалының методизиниг, аныяк спортчу Александр Блохининиң могаг, шылаг чок ажылдап турарын, оон удуртуп турар командаларының саны, эки түнелдери хереченлеп турар. Ол болу төрүг баарының мурнунда база маната өдесарлап ажылдап турган. Шеригден халашкаш, ам ийи чыл будуруглге гимнастикалының методизиниг ажылдап, секциялар удуртуп турары бо. Ол бедик мергежилдиг, хөй талалыг спортчу. Бокө талазы-биле Сибирьниң төрүг округунга 1969-70 чылдарда 2—3 дугаар черлерни эзелеп турган. Футболга болгаш стол теннизинге аныяк спорт удуртукчузунуң түнелдери база-да өөрүнчүг.

Пассажирлер АТБ-зиниң тренерлеринден ангыда чаа кижиден тургустунган күш-культура повүзели спортуң хөгжүдеги дээш эвээш эвес хемчеглерни ап, спортчуларга бүгү талалыг дузаны көргүзүп турарлар.

К. БИЖЕК.

Арагалаар чорук-биле демисежир

АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың июнь 19-та үндүрген Чарлыын күүседир ажылды республиканың девискээринде калбаа-биле чорудуп турар. Район болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнарының чанында түскай комиссияларны тургускан. Ол комиссиялар боттарының ажылын чорудуп турар. Районнарда тургускан комиссияларның удуртулгазы-биле милиция органнары, эки туранын улустуң дружиналарының кежигүннери, хөй-ниити организацияларының, өскө-даа шуулгуннери, хөй-ниити организацияларының арагага удур хемчеглерни күштелдирген.

Бүгү районнарның болгаш Кызыл хоорайның албан черлеринде, будуруглелеринде, колхозтарында, совхозтарында ажылчы чоннарның ниити хуралдарынга тайылбыр ажылын чорудткан. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң арага аймаан, салыгларынга чүүмүлүүр дугайында докладаалын ажылчы чоннарга таныштырар ажылды организастыг эрттирген.

Бо ажылды Өвүр районда эки чорудткан. Партия райкомуң (биргек секретары К. Шудуу), арагалаашкынга удур демиселди күштелдирер талазы-биле комиссия Сарлыг-оол А. Семис-оол) суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылын идепкейлиг удуртуп турар. Ол органнарның ажылчакчылары ажылчы чоннарның ортузунга лекцияларны, беседаларны кылып, тайылбыр ажылын чорударынче кичээнгейлиг күштелдиргеш. Солчур болгаш өскө-даа хөй-ниити черлерниң эзнилик чоруур бижилер эвээжээн.

Чаңдык арагачылар кажар арга ажыглап, хөй-ниити черлериниң чоогунга арагалаарындан чайлаап, ажыл шыгыда чажыт черлер дилеп, бажын-бүлгатка арагалап, арагаңы өскө кижилерге сатпырын ап турары илереэн. Чижээ, тудуг-монтаж черинин ажылчыны Василий Бочков август 1-де Өвүр районунга командировкалап барган, шалын алган хүнүнде бодунуң пазы четпээн өглүң элертип алган, хем кылыышка арагалаап, магазинден арага салып ап турган түүлүрген. Бочковтуң хереэн РСФСР-ниң Дээди Советиниң июнь 19-та үнген Чарлыының 2-ги кезээ-биле көрген, оон өглүң районнуң пазы четпестер талазы-биле комиссиязының көөрү-биле шилчиткен. Арагалаан болгаш пазы четпес өглүң арагалаткаңы дээш Бочковтуң 30 рубльге тоолган. Бир эвес ол ыңыг таварылганы катаптаар болза, беш чыл чедир хостал-газыын казып шиитпирер апаар.

Ол-ла районнуң Хандагайтыда ортумак школа башкызы Александр Шүгдүр-оол бажыңынга арагалап, кадайын арага салырынче албадап, эки-бээк сөглеп турган болгаш ажыл шагының үезинде эзирик чорааңы дээш торгаткан. Бочков, Шүгдүр-оол ышкаш арагачыларны хөй-ниитиниң активчилери ак сеткилдиг хамаатылар сойгалап, бүрүү шаар керек.

Партия болгаш чазактың үндүрген докладаал шиитпирлерин күүседип турар үеде, административтиг органнарның болгаш чер-чер Советтериниң ажылынга садыг болгаш өскө-даа культура албан черлериниң ажылдакчыларының улуг дузаны чедирер ужурлуг.

Ындыг түрбүже, чамдык садыг ажылдакчылары чайкүүскомнарның үндүрген шиитпирлерин билир хирезинде оңу каржызы-биле үзээн таварылгалар бар. Чоон-Хемчик районуң Сүт-Хол суурунда арага салып турган магазинни кодээ Советтиң күүскомунуң шиитпирлерин ыңгыр-шыңгыр сүүскүнүн, ыңгыр-шыңгыр ыяштарын, ыңгыр-шыңгыр ыяштарын, ыңгыр-шыңгыр ыяштарын

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 27 СРЕДА № 228 (8996). ортаа 2 вон.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары курунеге **80.928** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 73,6 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	38 946	66
БИИ-ХЕМ	13000	6.678	51,4
КАА-ХЕМ	27.000	24749	91,7
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3.395	60,8
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1.278	25,9
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	5.118	102,4
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	595	45,8

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

КӨК-ТЕЙЖИЛЕР БИЛЕ СУКПАКЧЫЛАРНЫҢ АЖААЛДАДА ЭРЕСТИГ АЖЫЛ-ИЖИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

МЭЭҢ ҮЛҮҮМ

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дангыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, механизатор эш А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодаа» деп чүүдүн соңуннардан номчаш, оон саналдарынга бүрүнү-биле каттыжар-дыр мен.

Чаагай дүжүтту өстүргеш, Төрээн чуртка хөй тарааны бээри — механизаторнуң хүлээлгези болгай. Ону чедип алыры улуг күштү негээрин тараажы бүрүзү эки билир. Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери чаагай тарааны өстүрүп алыр дээш демиселди күскү дүжүт ажаап алыышкыны доозтуру биле эгелээш, тараа бышыыже чедир чорудуп турар бис. Аңаа нол чүве болза черниң культуразын бедидер дээш демисел болур. Ол бүгүнү агротехниканың чурумнарын шын сагып тургаш чедип ап турар бис.

Механизатор кижиниң бир нол сорулгазы шөлдерде үнген чаагай тарааны чидириг чокка, кысна хуусаада ажаап алыры. Совхозтуң ишчилери багай эвес дүжүттү бо чылын өстүргем. Оон ажаалдазын бо хүннерде чорудуп турар бис.

Бистиң № 2 бригадада он бир комбайнны быжыглаан, олар-биле үш муң ажыг гектар тараа культураларын ажаар ужурлуг. Амгы үеде 2442 га тараа ажааттынган. Комбайнерлер хүлээлгелерни тус-тузунда алгылаан. Мен 500 гектар тарааны эки шынарлыг ажаарын хүлээндим. Ону күүседир дээш агаар-бойдустуң таарымчалыг үелерин шын ажыглап тургаш, 462 гектарны кестирдим, оон хөй центнер тараа алдынган. Хүнде 13.5 ганы кестирер тургаш, ону бүдүн чартын кылдыр, а чамдык хүннерде ийи норманы күүседип келдим.

Совхозувус күрүнеге тараа дүмаар планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен, ону чедиишкиниг боттандырарынга мээң күш-ажылчы үлүүм база кирген.

С. КУҢГАА.
«Көк-Тей» совхозтуң комбайнери.

Көк-тейжилер бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле тараа культураларының колдуун чайын чарган черлерге чаштырган. Органикти чемиштидилгени дөрт муң тонналы шөлдерге төккен. Тараажыларның деминг күш-ажылы, үнүрген күжү хилас барбаан. Бир гектардан-на ортумак дүжүт 15 центнер ажыг болган.

— Дүжүт ажаап алыышкының чидириг чокка, кысна хуусаада черулары мергежилиг кижилерден кол хамааржыр болгай. Ону барымдаалаш, комбайнерлерде дүржүлгалыг эштерни, бирги эөлчегге коммунистерни быжыглаан. Олар оскелерге күш-ажылчы үлегерин көргүзүп келгеннер — деп, совхозтуң кол агроному эш А. Градобоев биске чугаалады.

Шынап-ла, кызымак ажылишчилернин бир деминг үүлеп дүжүт ажаалдазын чедиишкиниг шиитиирлеп турар болду. Совхозтуң 4260 гектар кызыл-тазы, 1060 га чинге-тараазы бастыртынган. Комбайнерлер артқан тарааны дөрт кестирип, тавычаларны бастырарын уламчылавышаан. Механизаторларның хөй иеруузу хүн нормазын бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүсеп турарлар. Шидыларга Сергей Бунгаапы, Иван Штенберги, Иван Парпушту, Иван Мурыгинин болгаш өскелерниң-даа хамаарыштырар.

Совхозтуң төп шанында ажыл-иш бичии-даа сөөскээл чок. Комбайндан тараа сөөрткен машиналар үзүктел чок кээп, үрезинге хереглээр тарааны арыглап турар. Күрүнеге дүжаар болгаш үрезин тарааны арыглазарынга Кызылдың политехникумунуң башкы Виктор Кара-оолга удуртқан болук сургуулдары улуг дузаны чедирип турар. Василий Палкин, Андрей Сат, Сергей Сарыглар, Куулар Биче-оол болгаш өске-даа сургуулдар эки ажылдааннар. Олардың ачызында 409 тонна кызыл-тас, 10 тонна чинге-тараа үрезини складта үдүлгеп. Ол ышкаш сургуулдар саванны болуп, сараатпан турар.

«Сукпак» совхозтуң ишчилери күрүнеге 1500 тонна тарааны дужаар хүлээлгезин 6 тонна ажыр күүседип, багай эвес ажылаан. «Кара-Хаак» совхоз 112 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, даалгазын боттандырып шыдаан.

Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чоокчу хүннерде кускү хову ажылдарын доозуп, үрезинге, мал чеминге хереглээр тарааны үрүп ап, саванны долузу-биле сараатпан алыр сорулгалыг ажылдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

«ШЫН» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН дараазында ажыл-агыйларга алдар болдуруп көдүрген.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИ (СЭКП хооркомуның бирги секретары **В. Б. Добромыслов**, хооркүүском даргазы **С. Х. Красный**) — күрүнеге 5000 тонна тараа садар планныг онаалдазын сентябрь 25-те ажыр дужааган болгаш чылда 58 тонна дүк дужаар планын хуусаа бетинде 3 тонна ажырган, эът садарының чылда планныг онаалдазын 103,9 хуу күүседип, тос айларда сүт садар планын ажырып, мал чеминиң белеткелин чедиишкинниг чорудткан.

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ «ОКТЯБРЬ 14 ЧЫЛЫ» КОЛХОЗ (даргазы **Н. И. Котов**, парторганизация секретары **Е. Н. Черносов**)—күрүнеге 2300 тонна тараа садар планныг онаалдазын сентябрь 25-те 109,6 хуу күүсеткен.

ТАНДЫ РАЙОНДА «КОММУНИЗМНИҢ ХЕРЕЛИ» КОЛХОЗ (даргазы **Д. Д. Дардаш**, партком секретары **К. Д. Ооржак**) — күрүнеге 3100 тонна тараа садар планын 20 тонна ажырып, дүжүт ажаап алыышкының чедиишкинниг чорудуп, келир чылга үрезинни бүрүн урган.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ «КАРА-ХААК» СОВХОЗУ (директору **В. И. Евтушков**, партком секретары **А. Ч. Барым**)— күрүнеге 100 тонна тараа садар тургаш, сентябрь 25-ке чедир 112 хуу күүсеткен.

ЮБИЛЕЙГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

СӨЗҮН ЭӘЛЭЭН

Бүдүн чартык чылга четчир мал чеминиң курлавырын белеткеп алыр социалистиг чаршыдың республикага эгелекчилери Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң ажылишчилери соглаан сөзүн амыралга боттандырган.

Олар хүлээлгезин күүсеткен дугаймында репорттаан. Совхозта 23.800 тонна силос, муң тонна сепаж салдынган, 3094 тонна сигенни белеткеен. Бо болза, саналчыларның ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейниге төлептиг белээ-дир.

Мал чеминиң белеткелинге Иван Кузьминнин удуртқан бригадазы, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының автобаазазының чолаачылары улуг үлүүн киирип, эки ажылдаавайнар.

Бо хүнперде ажыл-ишчилер тарал толдеринде савацны сараатпан, прессеп турнарлар.

ТУДУГ ЫЯЖЫ

КӨВҮДЭЭН

Хей паионалдыг совет күрүшенің 50 чыл ооңга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин коллективи декабрь 25-те күүседирин даалаан. Ону хуусаа бетинде боттандырары-биле ыяш белеткээрин, сөөртүүн, болбазырадырын болгаш сайгарарын чедиишкиниг чорудуп турер. Ажыл-агый черинин ишчилери бо чылдың эрткен сес айларында бердингеп онаалгадан ажыр 220 муң ажыг рубльдың ыяштыг болгаш бараанныг продукциязын бүдүрткен, 350 ажыг рубльдың ыяш материалдарын сайгарган. Коллектив амгы үеде үшкүүшаңгылдың даалгазын күүсеткеш, октябрьның үлүүнде ажылдап турар.

Юбилейге төлептиг ужураажыры-биле алган хүлээлгелерни Ырбаанның, Чербинің ыяш белеткээр пунктузары, ыяш пегинің ишчилери чедиишкиниг боттандырып, ажыл-агайның планын чогуур үезинде боттандырарынга биче эвес салыышкының киирген.

Коллективте мурнакчыларның саны көвүдеп орар, олардың кыымак күш-ажылындан будүрүлгенің коргузуглер экижээн. Чербинің ыяш участогунуң биче комплекстиг бригадазының бригадири Борис Букаров, Ырбанда сал даакчызы Петр Павлов, чолаачы Геннадий Ланшин, ыяш пегинде бригадир Петр Шеринин болгаш өскелер-даа социалистиг чаршыдың мурнукы одурүүзүнде чорун түмөрлер.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин удуртукчулары күш-ажылдың будурукчулуун бедидер хемчегелерни ап келген. Ажылдап турар техникавыс ажыглалыг экижидерине, чаа дериг-херекселдерни шаңгедип алырынче кичеңейлеп күштелдирген. Чогаадыкчылар болган чаартыкчылар будурулгенің ажыктыын бедидеринче үлүглеп санаадарын киирип турар. Чербинің ыяш пунктузунга, Кызылдың ыяш пегинге пилорамаларны солаанындан планнан ажыр алды муң кубометр ыяшты ылгаан.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ САЛЫЫШКЫН

Тыванның колхозтары болгаш совхозтары багай эвес дүжүттү бо чылын өстүрген. Аңаа республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будурукчулери болгаш организациялары биче эвес күш-ажылчы салыышкынын киирген. Олар ажыл-агыйларның техниказын септеп, комплектер-биле хандырып, шаңнарны, тараа кургадыр черлерни дериглеп болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Чыл эгезинден бээр «Сельхозтехниканың» каттыжышкынары, салбырлары 503 тракторну, 201 комбайнны, 500 автомашинаны септеп, олар дүжүт ажаап алыышкынында киржип турар. Човаачылар улус ажыл-агыйының 620 муң тонна чүүгүн сөөртүрген.

Каттыжышкын эрткен сес айларның будурулге онаалгазын 101,6 хуу күүседип, планнан ажыр 72 муң рубльдиг продукциязын будурген. Бараанныг продукция сайгарарының даалгазын 130 муң рубльге ажыр боттандырган.

1972 чылда бердингеп планын Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының Кызыл каттыжышкынының автомашиналарның техниктиг ажаалдазының станцилары, Чадаана каттыжышкынының механизастаттынган отрядының коллективтери юбилейниг чылда алган хүлээлгелин чедиишкиниг боттандырып, чаршыдың мурнукы одурүүзүн чорун тураалар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будурулгелериниң болгаш организацияларының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг үткүүр-биле чаршыды улам калбартсын.

САЛЫЫШКЫНЫН КИИРГЕН ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Бригаданың механизаторлары тарааны чидириг чокка ажаап алыр дээш дүн, хүн чок ажылдап турарлар. Бойдустуң таарымча чок үелери туразаа, аяс хүннерни чөптүг ажыглап келген. Шынчаңгаш дүжүт ажаалдазы шалыпкыйчаан.

Бисте 1061 гектар кызыл-тас, 200 га арбай ажааттынган, оон бир гектарындана ортумаа-биле 11—13 центнер дүжүт алдынган.

Бистиң совхоз күрүнеге тараа дужаар хүлээлгезин республикада биштай күүсеткен ажыл-агыйларның бирээзи. Ону чедиишкиниг күүсезиринге бригаданың комбайнерлери, човаачылары боттарының күш-ажылчы салыышкынын киирип, эки ажылдазының мактаар болзан мен. Комбайнерлер Борис Тимофеев, Борис Вакулев, Михаил Дремлюгов, Михаил Скомов болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеп келгеннер.

Ажаап алыышкын-биле чергелештир саванны сараатпан, кускү черни андарып турар. 600 гектар кускү чер чараа тургаш, 630 га кылыр күүсеткен бис.

Н. МЕДВЕДЕВ.
«Сукпак» совхозтуң № 2 хову бригадазының бригадири.

Коммунист Евгений Петрович Вьюн «Көк-Тей» совхозуна 1963 чылдан бээр човаачылап келген. Дуржулгалыг човаачы тоску беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн ажаап алырынга идепкейлиг киржип турар. Ол комбайндан тараа сөөртүрүн бичии-даа саадатпайн, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: човаачы Е. П. ВЬЮН.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң ажылишчилери ниитининг малынга сиген белеткелиниң планын 106 хуу күүсеткенин колхоз баштаар чери биле партия комитеди дүүн СЭКП Тыва обкомунга репорттаан.

Ажыл-агый мал чеминиң белеткелин уламнылап турар.

КЫЗЫЛ ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

«Транссельхозтехниканың» Кызылда автотранспорт будурулгезининг автоколонназы сентябрьның ийиги он хонгунда автотранспорт колонналарының тараа болгаш оске-даа кодээ ажыл-агый культураларының сөөртүлгезинге шылгараазы. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелдиң шилчимир Кызыл тугу, 1000 рубль-биле шаннаткан.

Маңаа хамаарыштыр үе АТБ-ниң директору Анатолий Васильевич ШИГАНОВТУҢ бистиң редакцияга дыңнатканы болза:

— Бистиң чолаачыларывыс «Тиилелге» совхозта, «Революциянын чалбыыжы» колхозта, Дүржулга станциязында ажылдап турар. Чер ажылдакчыларының өстүргени албек дүжүттү күрүне шыгжамырынче сөөртүр колоннада 69 машина бар.

Ийиги он хонукта 5625 тонна тараа сөөртүр планны 7363 тонна кылыр күүсеткен. 207111 тонна-километрни эртер тургаш, 327682 тонна-километрни кылган, азы 158 хуу күүсеткен.

Чолаачылар аралында социалистиг чаршыка Александр Буянов мурнап турар. Он хонукта тараа сөөртүр даалгазын ол 334 хуу күүсеткен. Партия кежигүнү, «Межегей» совхозта ажылдап турар Григорий Репчевских даалгазын 243 хуу күүсеткен. «Тиилелге» совхозта Василий Сороким он хонуктуң планын 192 хуу боттандырган.

Мурнакчыларны доктаамал мактап-шаннап турар бис. Шаңналга берген 1000 рубльди база мактап-шаннаар фонзуже киирер.

Ушку он хонукта улам эки ажылдаап, Кызыл тукту салбас сорулганы салган бис. Тараа сөөртүлгезинде чолаачылар сөөнге ээ болур.

ДНЕПРНИ БООРУН БИР ХОНУК ДУРГУЗУНДА ДООСКАН

КАНЕВ (Черкассы область. СЭГА-ның корр). Ленин орденниг «Днепротудуг» эргелелдиң Канев ГЭС-ти тудуп турар тудугжулары күзээн хүнүн келирин четпейн манап турган. Аңаа эки белеткениң алырынче чүткүүлүн база салган: ГЭС-тиң кол тудугларынга 700 муң кубометр бетонну салган. 45 муң кубометр темир-бетон конструкцияларны эткен тургускан, өске-даа хөй-хөй ажылларны кылган. Мынаа чаа баштайгы гидроагрегаттарны эткеп эгелей берген, судноолар эргыштырар шлюзту ажыглалга киирген болгаш ГЭС турар улуг онгарже суг салып киирген.

Плотинаның ийи кезээзиниң аразынга терең хем суун бөөй дүжүрер дээш арттырып каан, 200 метр дурттуг уннуң элезиниң гидромеханизациязынын Канев участогунуң чер снарядтары УССР-ниң алдарлыг тудугжузу Владимир Маркининиң, Николай Николаевтиң болгаш Дмитрий Харченконуң башкарганын ёлүүлер суг-биле буза шаптырган. Каневтиң гидротудугжуларынга дузалажыр дээш Киевтен чедип келген, УССР-ниң алдарлыг тудугжузу Николай Николаевтиң чер снарядты олар-биле кады база ажылдап турган. Бүүдүүр дөрт агрегат Днепрниң элезинниг эриктериже кастының кирбишаан, бир шакта-ла бүдүн чартык — ийи муң кубометр хөрүн бүдүмелин изеттингеп үш дүвүнче чаа октап дүжүрүп турган.

Хайныышкинныг ажылдың түнелиндеге Канев ГЭС-ти тудуп турар «Днепротудуг» эргелелдиң тудугжулары Днепрни боор ажылдарны бир хонук дургузунда доозулкаан. Чер снарядтары изеттингеп чаа хем унунче 50 муң кубометр хире элезинни чаа салып дүжүрген.

Хем боорунуң улуг шүүт чок аргалыг ажыглаанының ачызында 700 муң хире рубль хамнап алдынган. Плотинаның суун дедүрээри үргүлчүлевишаан. Днепрде алдыгы кылымал дайның суун эрэмнелдирер ажыл эгелей берген.

Станцияның бажыңында гидротурбиналар эптээр ажылды чорудуп турар. «Днепротудугның» коллективи Калев ГЭС-тиң баштайгы электри күжүн Улуг Октябрьның 55 чылынга уткуштур чуртка бээрин, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга уткуштур планнаттынган дөрт гидроагрегаттың орнунга алзының ажыглалга киирерин хүлээлгеп.

АЖЫЛЧЫН АНЫЯКТАРГА ОРТУМАК ЭРТЕМ ДЭЭШ

Бо чылдың декабрьда ССРЭ-ниң тургустутунгачындан бээр 50 чыл юбилейн болуур. Совет эрге-чагырганың чылдарында экономика, культура болгаш улус середилгезиниң талазы-биле бистиң чедиишкиннеривис кайгамчык улуг. Ук чылдарда сес чыл школаларының саны: хоорайларда 5 катап, кодээ черлерде 127 катап өскен. Ортуман школалардың саны өөн-даа хөй өскем.

1930 чылдан эгелээш бүгү-ниити эге, а 1958 чылдан бээр сменалы назылыг бүгү удуртқарының бүгү-ниити сес чыл середилгезин бистиң чуртувуста боттандырган болгай.

Ленинчи национал политиканың амыдыралга чайгылыш чон боттанылгазының ачызында бистиң республиканың улус середилгезинде улуг чаартылгалар болганын биилер бис. 1930 чылга чедир Тывага үшүк-бишик безин турбаан, чурттавучу чон бүрүнү-биле бишинге билбес чораан.

Ам бисте байдал сыр өске. Республикада 34 эге, 71 сес чылдың, 59 ортуман школада 55 муң хире уруг-дарыг середен. Бисте ам дерт кижиниң бирээзи-ле середип турар. Он муң чурттавучу чонга бисте 2400 середиичи онаажыр. ГФР-да ун сан 1100, Францияда 1500 болгай. Тывада 10 муң чурттавучу бүрүзүнге 200 студент онаажып турар.

Улус середилгезиниң бүгү адырларын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле партияның XXIV съездизи улуг сорулгаларны салгап 1975 чылга чедир аныяктарның бүгү-ниити ортуман середилгезин бүрүн боттандырары съездиниң шиитпирлеринде көрдүнген.

Бүгү-ниити ортуман середилгеже шилчилгеге социал политиктиг чугула сорулга. Аныяктарның ниити билии улам бедик чадаже модурлуг болгаш амгы үениң нарын бүдүрүлге профессияларын шингээдип алырынга ол дузалаар.

«Аныяктарның бүгү-ниити ортуман середилгезинче шилчилгени дээзары болгаш ниити билиг школазының улам ыңай хөгжүлгезиниң дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылын хүлээп алган дөктаалында немезин болгаш бот-середилгелиг школаларның ажылын үндезинни-биле эккиредиин, ажылчын аныяктарның ортуман эртем чедип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарын айытқан. Бистиң республикада бо талазы-биле чаңдык ажылдар кылдыңган.

Абаканның политехникумунуң немезин салбыры Кызылда шаг-даа-ла амытыңган, ажылдап турар. Ук техникумга 300 хире кижи түскей ортуман эртемни чедип алган. Кызылдың политехникумунуң немезин салбырын дамчыштыр 170 кижи ортуман эртем чедип алган.

Ажылдап турар аныяктарны середир талазы-биле республиканың бот-середилгениг школазы (директору Е. Г. Зубова) эвээш эвес ажылдарны чылдан чылче чорудуп турар. Эрткен середилге чылының эгезинде школага чүгле 293 кижи середип киргеи. Херек кырында аңаа 400 кижи середир ужуруг турган. Середилге чылында 85 коммунист, 1400 комсомолчу болгаш 400 хире өскедээ аныяк өскен ук школага ажылдавышаан середип турган.

Чаа-Хөлдүң, Шагаан-Арыгның, Арысканның, Бүдүң-Төректиң болгаш Балгазының консультация пунктулары середилге чылын чедиишкининг дөзнам. № 1 АТБ-ниң, республотребсоюзтуң АТБ-зиниң, алгы заводунуң болгаш өскедээ будурүлгелерниң хөй-ниити организациялары аныяктарның середилгезинче чугула кичээнгейни салып турар.

Ажылдап турар аныяктарның середилгезин организастаарында улуг четпестер барын ыыттавайн барып болбас. Ажылчын болгаш модээ аныяктарны немезин школаларже хаара тударының планын каш чыл улаштыр күүсетпейн келгенивис маңаа барымдаа болур. Кызылда № 1 немезин школаны (директору В. Ф. Клюшин) ап көрээл. Эрткен середилге чылының эгезинде школага чүгле 293 кижи середип киргеи. Херек кырында аңаа 400 кижи середир ужуруг турган. Середилге чылында 85 коммунист, 1400 комсомолчу болгаш 400 хире өскедээ аныяк өскен ук школага ажылдавышаан середип турган.

«Аныяк ажыл-ижечи бүрүзүнге — ортуман эртем» деп Бүгү-эвилел көрүүдезим ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствезу чарлаанын билир бис. Ында айтып турары болза будурүлге, ажыл-агый удуртунчулары, хөй-ниити организациялары немезин болгаш бот-середилге школаларының ажылынга дөктаамал дузалы чедирер ушуруг. Көрүлдениң ноя-ла сорулгазы — профэвилея, комсомол организацияларының, улус середилге органнарының, ажыл-агый удуртунчуларының бир демниг ажылдарын чедип алыры.

Середиичилерниң сан-дамзызын тургузары, немезин школаларга четчелзашкынны организастыг чорудары чугула айтырыг. Оны тус-тус будурүлге, албан организация, ажыл-агый чөрөөри-биле кадыг чорудар. Аныяктарның середилгезинге тазарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салыр.

Середилгениң баштайгы хүннеринден эгелээш оон организастыг чоруун чедип алыр. Школа коллективтери, башкылар ажыл эртемниг үндезинниерин середип, билип алырынга аныяк кижи будурүнүң иэин чедип алыр болза эки.

Ажыл-агыйлар, будурүлгелер немезин школаның ёзулуг дузалаачылары болур ужурлуг. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер дээш өске-даа чүүлдерни салып алырынга дузалаар болур.

Аныяктарның середилгезиниң дугайын хамаарышкан организацияларынга дыңнадып, дарын-даа чаңдык таварыгларда партия болгаш комсомол комитеттериниң хуралдарынга немезин школаларның ажылданчыларын чаяап, оларның дыңнадыгларын алыр болза чогуур.

Аныяк кижи будурүзү ортумак эртем чедип алдын дээш бир дем-биле ажылдаары партия, совет, профэвилея болгаш комсомол организацияларының ук айтырыгны дөктаамал кичээнгейге албайн келгени ыяк. Оң ышкаш түс-түс ажыл-агыйлар удуртунчулары бо айтырыгны хөреңге албайн баар таварыгларар хаая эвес. Эрзин, Тожу, Каа-Хем районнарга тургустунган консультпунктуларга хөй-ниити организацияларының хүн бүрү дузазы көргүстүнээзинден ашыг түңмөө чок болган. Чаа середилге чылында мындыг байдалдан чайлаары чугула.

«Аныяк ажыл-ижечи бүрүзүнге — ортуман эртем» деп Бүгү-эвилел көрүүдезим ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствезу чарлаанын билир бис. Ында айтып турары болза будурүлге, ажыл-агый удуртунчулары, хөй-ниити организацияларының немезин болгаш бот-середилге школаларының ажылынга дөктаамал дузалы чедирер ушуруг. Көрүлдениң ноя-ла сорулгазы — профэвилея, комсомол организацияларының, улус середилге органнарының, ажыл-агый удуртунчуларының бир демниг ажылдарын чедип алыры.

Середиичилерниң сан-дамзызын тургузары, немезин школаларга четчелзашкынны организастыг чорудары чугула айтырыг. Оны тус-тус будурүлге, албан организация, ажыл-агый чөрөөри-биле кадыг чорудар. Аныяктарның середилгезинге тазарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салыр.

Середилгениң баштайгы хүннеринден эгелээш оон организастыг чоруун чедип алыр. Школа коллективтери, башкылар ажыл эртемниг үндезинниерин середип, билип алырынга аныяк кижи будурүнүң иэин чедип алыр болза эки.

Ажыл-агыйлар, будурүлгелер немезин школаның ёзулуг дузалаачылары болур ужурлуг. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер дээш өске-даа чүүлдерни салып алырынга дузалаар болур.

Аныяктарның середилгезиниң дугайын хамаарышкан организацияларынга дыңнадып, дарын-даа чаңдык таварыгларда партия болгаш комсомол комитеттериниң хуралдарынга немезин школаларның ажылданчыларын чаяап, оларның дыңнадыгларын алыр болза чогуур.

Аныяк кижи будурүзү ортумак эртем чедип алдын дээш бир дем-биле ажылдаары партия, совет, профэвилея болгаш комсомол организацияларының ук айтырыгны дөктаамал кичээнгейге албайн келгени ыяк. Оң ышкаш түс-түс ажыл-агыйлар удуртунчулары бо айтырыгны хөреңге албайн баар таварыгларар хаая эвес. Эрзин, Тожу, Каа-Хем районнарга тургустунган консультпунктуларга хөй-ниити организацияларының хүн бүрү дузазы көргүстүнээзинден ашыг түңмөө чок болган. Чаа середилге чылында мындыг байдалдан чайлаары чугула.

«Аныяк ажыл-ижечи бүрүзүнге — ортуман эртем» деп Бүгү-эвилел көрүүдезим ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствезу чарлаанын билир бис. Ында айтып турары болза будурүлге, ажыл-агый удуртунчулары, хөй-ниити организацияларының немезин болгаш бот-середилге школаларының ажылынга дөктаамал дузалы чедирер ушуруг. Көрүлдениң ноя-ла сорулгазы — профэвилея, комсомол организацияларының, улус середилге органнарының, ажыл-агый удуртунчуларының бир демниг ажылдарын чедип алыры.

Середиичилерниң сан-дамзызын тургузары, немезин школаларга четчелзашкынны организастыг чорудары чугула айтырыг. Оны тус-тус будурүлге, албан организация, ажыл-агый чөрөөри-биле кадыг чорудар. Аныяктарның середилгезинге тазарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салыр.

Середилгениң баштайгы хүннеринден эгелээш оон организастыг чоруун чедип алыр. Школа коллективтери, башкылар ажыл эртемниг үндезинниерин середип, билип алырынга аныяк кижи будурүнүң иэин чедип алыр болза эки.

Ажыл-агыйлар, будурүлгелер немезин школаның ёзулуг дузалаачылары болур ужурлуг. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер дээш өске-даа чүүлдерни салып алырынга дузалаар болур.

Аныяктарның середилгезиниң дугайын хамаарышкан организацияларынга дыңнадып, дарын-даа чаңдык таварыгларда партия болгаш комсомол комитеттериниң хуралдарынга немезин школаларның ажылданчыларын чаяап, оларның дыңнадыгларын алыр болза чогуур.

Аныяк кижи будурүзү ортумак эртем чедип алдын дээш бир дем-биле ажылдаары партия, совет, профэвилея болгаш комсомол организацияларының ук айтырыгны дөктаамал кичээнгейге албайн келгени ыяк. Оң ышкаш түс-түс ажыл-агыйлар удуртунчулары бо айтырыгны хөреңге албайн баар таварыгларар хаая эвес. Эрзин, Тожу, Каа-Хем районнарга тургустунган консультпунктуларга хөй-ниити организацияларының хүн бүрү дузазы көргүстүнээзинден ашыг түңмөө чок болган. Чаа середилге чылында мындыг байдалдан чайлаары чугула.

«Аныяк ажыл-ижечи бүрүзүнге — ортуман эртем» деп Бүгү-эвилел көрүүдезим ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствезу чарлаанын билир бис. Ында айтып турары болза будурүлге, ажыл-агый удуртунчулары, хөй-ниити организацияларының немезин болгаш бот-середилге школаларының ажылынга дөктаамал дузалы чедирер ушуруг. Көрүлдениң ноя-ла сорулгазы — профэвилея, комсомол организацияларының, улус середилге органнарының, ажыл-агый удуртунчуларының бир демниг ажылдарын чедип алыры.

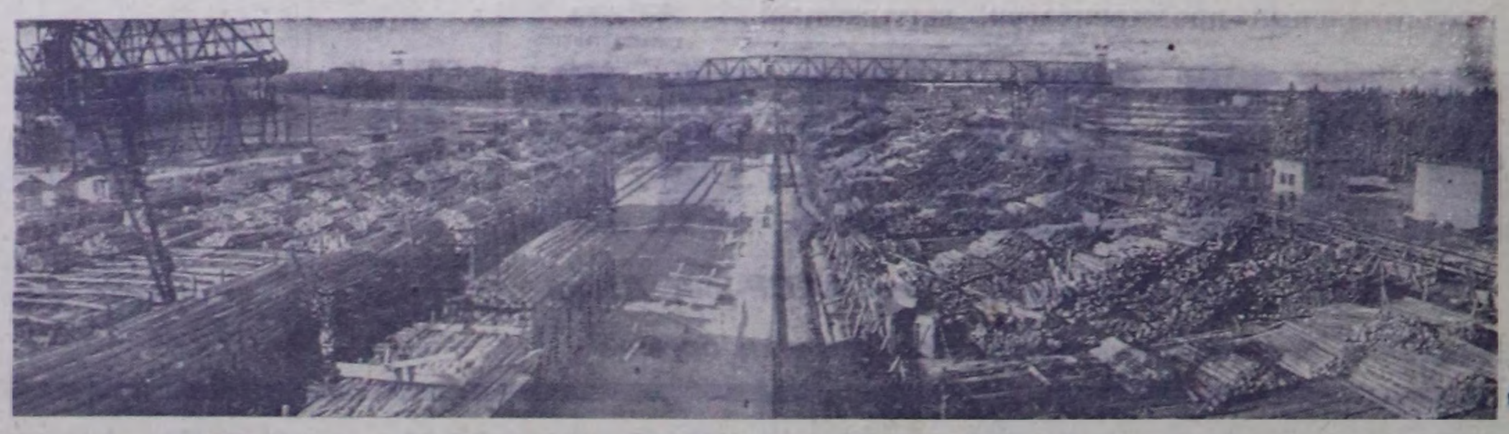
Середиичилерниң сан-дамзызын тургузары, немезин школаларга четчелзашкынны организастыг чорудары чугула айтырыг. Оны тус-тус будурүлге, албан организация, ажыл-агый чөрөөри-биле кадыг чорудар. Аныяктарның середилгезинге тазарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салыр.

Середилгениң баштайгы хүннеринден эгелээш оон организастыг чоруун чедип алыр. Школа коллективтери, башкылар ажыл эртемниг үндезинниерин середип, билип алырынга аныяк кижи будурүнүң иэин чедип алыр болза эки.

Ажыл-агыйлар, будурүлгелер немезин школаның ёзулуг дузалаачылары болур ужурлуг. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер дээш өске-даа чүүлдерни салып алырынга дузалаар болур.

Аныяктарның середилгезиниң дугайын хамаарышкан организацияларынга дыңнадып, дарын-даа чаңдык таварыгларда партия болгаш комсомол комитеттериниң хуралдарынга немезин школаларның ажылданчыларын чаяап, оларның дыңнадыгларын алыр болза чогуур.

Аныяк кижи будурүзү ортумак эртем чедип алдын дээш бир дем-биле ажылдаары партия, совет, профэвилея болгаш комсомол организацияларының ук айтырыгны дөктаамал кичээнгейге албайн келгени ыяк. Оң ышкаш түс-түс ажыл-агыйлар удуртунчулары бо айтырыгны хөреңге албайн баар таварыгларар хаая эвес. Эрзин, Тожу, Каа-Хем районнарга тургустунган консультпунктуларга хөй-ниити организацияларының хүн бүрү дузазы көргүстүнээзинден ашыг түңмөө чок болган. Чаа середилге чылында мындыг байдалдан чайлаары чугула.

ТАЙГАДА — НАЙЫРАЛ ТУДУУ

КОМИ АССР. ССРЭ биле БУР-нуң арзынга дугуржулга чарганын ёзугаар болгар ажылчыннарның, совет болгаш болгар тускай эртемнигдерниң күшү-биле Коми республикада ыяш белеткээринниң үш улуг будурүлге чериң тудуп турар. Кесланның, Ертемнуң болгаш Селибтиң ыяш ажыл-агыйларының төлевилеттингеи күчү-шыдалы чылда ийи миллион алды чүс муң кубометр ыяш белетизээр хемчээлдиг. Ол тудуг ЗДЧ немигүннери чурттарның Социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын күүседири-биле холбаалыг.

Ам Коми АССР-де хөй болгар ажылчыннар болгаш тускай эртемнигдер ажылдап турар.

Болгар ыяш ажыл-агыйларында ыяш белеткеп эгелей берген, ыяш белеткээр чүс ажыл бригада ажылдап турар. Олар амгы үениң чаа техниказы-биле: бензохирээлер, ыяш сөөртүр тракторлар, ыяш чүдүрер кодурукчу чаактарлыг, ыяш сөөртүр күчүлүг машиналар-биле чепсегленгеи. Баштайгы белеткеп черлеринге чылдың-на үш муң ажыг кубометр ыяшты чедирип берип турар.

Мезен тайгазында дөрт чылда тудуг ыяшып келгеи үениң дургузунда ыяш сөөртүр он-он километр дурттуг оруктарны, чазагаймыттынган хөөрай шинчилиг суурлар — Усогорскиниң болгаш Бяэгеевону тудуп тургускан. Үшкү ажылчын суур — Междуреченскиниң тудар ажылдар кидин тудуп.

ЧУРУКТА: Косланның ыяш белеткээр будурүлге чериниң баштайгы шыгжамыр сылдары. Бо чылын болгар ыяш белеткенчилери хереглекчилерге чөрүдүп бээр миллион ажыг кубометр ыяшты белеткээр.

С. ГУБСКОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер болгаш амыдырал

Райкүүском хуралынга

Тес-Хем районнуң хереглекчилер шиитилелдиниң ажылында четчестер талазы-биле хомудаддар, шүгүмчүлеадер ончуг хөй. Ажылды эжиндер дугайында ниэы-бүрү чугаалар эвээш эвес болуп турган.

Бо чылдың февраль 16-да үндүргеи шиитпириниң күүселдезин Тес-Хем райкүүском бодунуң хуралынга чоокта чаа ватан дыңнаан. Райпо баштаар черниң даргазы А. Очур бодунуң дыңнадыгынга ажылдың онза-ла эккиишкиннинг фактыларын адаар аргазы чок болган. Бараанларны үүрмектеп садарының сес айларда планы күүсеттинмизен. Аны барык-ла чүс муң рубльдиг бараанны чедир саттынмаан. Хлеб быжырарының планы база үзүлген. Өрөсамчыгладың хемчээни улам улгадып, 130 муң рубль четкен. Ону эгидип алыр хемчеглер кошкан. Бир эвес бо чылын 24 муң рубльди эгидип алган болза, немешкен самчыгдал барык-ла үжен муң. Саарыгга планы күүсеттинмейн турар. Ооң чылдагааны магазиннерде бар бараанларның ассортиментизиниң эвээжиде. А райпонуң садыг кылдыын бараанны эккелдирер дээш кызымак эвес ажылдаан. Хлеб быжырар черниң ажылчыннарының харыысалга чогуудан районнуң хереглелиниге четчир хлебти берип шыдаавайн турар. Ында арыг-шевер багай. Хлеб үзүктелиишкининиң дутайында чурттакчы чонуң хомудаддары ончуг хөй дыңналгылаар. Чөптүт чылдагаан чок черге чамдык магазиннер өйи-үш хүн ажылдавайн баар. Сөөлгү болган ындыг таварыгланы районнуң удуртур органнарынга көөрүнге четкен. «Бараанналар» деп чылдагаан-биле магазиннер хаглын, хөй шактар иштинде хналчак тургузаар. Дыка хөй магазиннериң ажылдаар шагын айытқан бижимелдери эргижирээн. Ындыг турбүжө, ону безин кыдыртырынга райпо «бергезининг» турар. «Арагалаашкынга болгаш алкоголизите удур дөмселди күштедиреер дугайын» да РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлымыдан садыг ажылыгны хамаарышкан ушта бижилгелерни ам-даа кылып чадашкан.

Моон кандыг түңнел кылып болуруу? Чамдык чүгээр чүүлдер бар-даа болза, шиитпир-биле садыг ажылы айытқан өйден бээр шоолуг-ла эккиишкиннээн. Азы райкүүскомнуң февраль 16-да шиитпири күүсеттинизин. Райпо баштаар черниң даргазы А. Очурнуң мынчаарда алдырган хемчээн (шыгжыыр доңгудда) хевээр арттырган, ол ажылды сегидер талазы-биле хемчегларин алырын аңаа даасқан болгаш бо айытқыны катап көөрүп райкүүском шиитпирээн.

• • •

Ол-ла хуралга чурттакта бажыңдарының сөөлгезиниң чугаалаткан. Бо чылын коммуналдың бажыңдар болуур он ийи аал чурттаар бажыңның капитал сөөлгезиниң чорудары планда көрдүнгеи. Июнь айдан бээр аңаа сөөлгеже ажылдары чөрүп келген-даа болза, доозулбайн турар. Кирер үш эжиктиң бирээзи белеп. Ийиги-ниинде иштики болгаш монтаж ажылдары арткан. Үшкүзүнде ажыл ам-даа хөй. Ол бажыңның чурттакчылары барык дөрт ай дургузунда кладовкаларынга, өске бажыңнарга чурттап келгеи. Бажыңның сөөлгезиниң шыпары шымбай-даа болза, темпизи оожум. Бир ай иштинде одаага радиаторлары, чогуңдан ажыл шимчеваан. Ажылчын күштү немей тургузун, ажыл шагын өде көрүп тургаш, октябрь 1-ниң бетинде ол бажыңның сөөлгезиниң доозарын сөөлгеге-тудуг участотугга (начальниги К. Оюн), коммуналажыл-агый черниге (начальниги Ч. Бөрбак-оол) күүсеп хүлээткеп.

ЧАА КОЛЛЕКТИВТЕ

Мурнуку чылдарда Эрзин районнуң «Коммунизмче орун» колхозка ийи фельдшерниг, эмнелге пунктузу ажылдап турган. Ам божуур бажыңныг, 15 орунныг участок эмнелгези ында бар. Эмнелгеде чөтчир санныг кадрлар ажылдап турар.

Бо чылдың эгезинден бээр 330 ажыг кижи аңаа чидып эмнеткеи кадыкшылы сегин ыкпозун. Эмнелге участогунга 50 ле хөрөөженнер божаан. Ол ышкаш хөй-хөй кижи амбулатория шинчилгезин эрткен. Эмнелгеге дүрген дуза чедиренинң машиназын быжыглаан.

Чонуң кадыы дээш ак сеткилдиг ажылдап турарзаттың саны өскен. Хөй чылдарда ажылдап келген Х. Девазимаа, Кызылдың эмчи училищезин доозкан Л. Аракчаа, Н. Нурсат олар ышкаш буянныг иштиң кижилеринге чон чоргаарланып турар.

Эмнелге коллективиниң ажылдавычылары график ёзугаар эмнелге-профилактиктиг ажыл чорудар кылдыр суурнуң квартаддар аайы-биле хуваттынган. Ырак-узакта чурттап турар кадарчыларга, фермаларда малчыннарга эмчи дузазын көргүзүп, шинчилгеже эрттирип турар. Аарытларны баш удур болдурбазының хемчегларин ап, тарилганы база чорутқан.

Колхозтуң ажыл-ишчилериниң орту зузунга медицина темазында чыл эгезинден бээр 18 лекцияны, 229 беседаны кыпган болгаш хөйжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларының төптеринге 31 санитар бюллетенин үндүрген.

Участок эмнелгезиниң эргелекчизи Х. Ооржак беш чыл ажыг стажтыг. Эмнелгениң ажылын башкарарынга күжениишкинниг ажылдап, чонуң хүндүткелин чедип алган. Ол район Совединиң депутады. Эмнелгени кышка удур яки септеп кылган, 200 ажыг кубометр ыяшты эмнелге чанында сөөртүп белеткээн.

Ажыл-агыйжы аныяк коллективтиң кежигүннери боттарының хүзөөнген ажылындан ацыда, колхозтуң ажыл-агыйынга боттуг дузаны көргүзүп турар. Малга быжыг чем-суурну тургузар болгаш дүжүт ажаан алышкыныны кыска хуусаада доозар дээш демиселге олар киржип, шеф ажылын чаңгыс эвес удаа организастаан.

А. АРАКЧАА.

«Ооң» совхозтуң Тарлаг сүт-бараан фермазының эргелекчизинге А. Д. Санчай ам он чыл ажыр ажылдап келген. Сүт бүдүрер болгаш ону күүрүнге садыр бина чаш бызаларны неңги дорунтурар талазы-биле ол фермаңың коргузүлери Бии-Хем районда дээрелерге санадып турар.

ЧУРУКТА: Анна Доөурбаевна Санчай (оң талазында) фермаңың нурлакчы саначызы Ольга Байкара биле кады сааалда аппарадын хынап турары.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДАРНЫҢ ЧАДАЛАРЫ-БИЛЕ

ССРЭ 50

Коммунистиг партия болган Совет күүрне коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар сорулгаларны шиитпирлеевишаан, чурттуң экономиказын планнаарымче, ооң хөгжүдезиниң беш чыл планнарын ажыдын кылырынче үргүлчүнүң кичээнгейин үлегерлиирын турар. Улус ажыл-агыйын совсаал чонга хөгжүдериниче, чонуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңелин бедидериниче үлегаан бодунуң экономиктиг политиказын партия болган чаян беш чыл планнарыңа хамчыштыр боттандырын келген болгаш боттандырын-даа турар. Чурттуң ведергей улуг будурүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын, он-он миллион кижилериниң хүн-ажылын организастаар органнарын планнаашкын хандырын берип турар.

Ниитилел хөгжүдезиниң экономиктиг болгаш социал сорулгаларын шиитпирээри материалдыг будурүлгениң өзүлдезинден хамаарыжыр. Чурттуң экономиказының үндезини — аар үлетпүрүү хөгжүдер талазы-биле даалгаларны бистиң планнарывыс тодаргайлап, доктаадып турар. Тус-тус адырларның продукция өзүлдезин, оларның арасында харылзааларын, продукциниң шүүт будурүлгезиниң материалдыг база ажылчы чонларның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңелин бедидериниң улуг сорулгаларын шиитпирлеп турар. Чонуң дүрген өзүлдеелиг орулгазының темпизин чонуң кадыг хереглел барааннарын будурериниң темпизи-биле болгаш чонуң культура-амыдырал хандырыгларын хөгжүдери-биле сыгыл шын холбаштырарының парын сорулгазы улус ажыл-агый планнарын дамчыштыр боттанып турар.

Бистиң совет планнаашкынывыс төөгүүлүг шынгадааны эртиеи. Планнаашкын болза эргелеп-башкарарының чугула чүүлү болбушаан, будурүкчү күштериниң хөгжүүрүнге деңгеи оруктуу ажылдып, чонуң культуразын чечектелдиринге, социал талазы-биле улуг чаартылгаларны боттандырарынга эргежок чугула идиглин күүрүнге берип турар. Чурттуң парын болган недертей улуг будурүлге күүсүүн планнаашкын амгы үеде сырый каттыштырып, холбаштырып турар. Ынчаарта, чурттуң будурүлге күүсүүнде амгы үеде 50 муң үлетпүр будурүлгелери, 33 муң колхозтар, 15,5 муң совхозтар, ол-он муң тудуг, садыг, хандырыга будурүлгелери киржип турар. Планның дузазы-биле улуг ажыл-агыйында 110 миллион кижиниң ажыл-чорудулгазын организастаан келген болгаш моон соцгаар-даа организастаар.

• • •

ССРЭ-ниң экономиказын хөгжүдерин планнаар чорун Коммунистиг партияның тургузукчузу болгаш Совет күүрнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң өндүр-чаагай улуг адм-биле сырый, тудуш холбашкан. «Үндезин ханы социал чаартылгаларны кылырынга хуусаа айтыры ышкаш төөгүде ындыг хөвар үүлдү бис ам чедип алдывыс, беш чыл дургузунда чүү кылырын, ооң-даа хөй хуусаада кылыр чүүлдерни ам тодаргай көрүп тур бис» деп. В. И. Ленин бижээн (Чогаалдарының долу чыыдакы, т. 45, арын 385). Улус ажыл-агыйының төөгүде бир-ле дугаар планы — ГОЭЛРО-ның алдарлыг планын, Россияны электрижидиреринң планын В. И. Ленинниң инициативазы-биле ажылдап кылган, амыдырал-га боттандырганы хоорайда база недроде капиталистиг элементилерни кызып үндүрер төөгүүлүг сорулга чурттуң мурнунга тургустунуп келген турган. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын (1928—1932 ч. ч.) хөгжүдериниң бирги беш чыл планын партияның XV съездизиниң Директиваларынга үндезилээн, ажылдап кылган. Ол планны күүседир дээш партияның болгаш совет улустуң кылган ажылы — ССРЭ-ге социалистиг шиитпирледдиң тургузар дээш өндүр-чаагай демиселдиң шиитпирлиг кезээ болган.

Баштайгы беш чыл планының чылдарында совет индустрияның баштайгызы болур улуг будурүлге черлерни туттунган: Магнитогорскиниң болган Кузнецкиниң металлургия комбинаттарын. Горький хоорайда автомобиль заводун, Харьковта, Челябинскиде, Волгоградта трактор заводтарын, Березникиде химия комбинадын, Уралдың машина заводун болган Днепрниң гидроэлектростанцин ялын ажыгдаалга киргеи. Бо улус тудугнар совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылы-биле баштайгы беш чыл планының үезинде туттунган. Ниитизи-биле 1.500 будурүлгелерни ажыгдаалга киргеи. Машина тудуу улус башымы кылган —ооң продукциязының хемчээли 4,5 катап өскен, демир кестирер ставоктарын будурери — барык 10 катап көдээ ажыл-агыйга улуг чаартылгаларны боттандырган, совлгу малчыкчу ангы болган чудурук-байларның ангызы узуткаттынган. Колхозтарны болгаш машина-трактор станцияларын тургусқан чорук механизастаттынган улуг көдээ ажыл-агыйны тургузарының эгези болган. Беш чылдың төнчүүзүнде колхозтар болгаш совхозтар чуртта көдээ ажыл-агый продукциязының кол будурүкчүлери болу берген. 1932 чылда колхозтар болгаш совхозтар барааның тараанын, хевеңнең, чигир свёкласының 84 хуузун будурүп берген.

Баштайгы беш чыл планын хуусаа бетинде — 4 чыл 3 ай иштинде күүсеткеи. Бирги беш чыл планын боттандырганының түңнелинде социалистиг экономиканың фундаментизи тургустунган — амгы үениң үлетпүрү болгаш механизастаттынган коллективтиг ёзугаар баштайгы беш чыл планының үезинде бистиң чуртувуска төрүттүүн, сайзырааи болгаш ол планны хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседиргеже улуг идиглиг болган.

Улус ажыл-агыйының техниктиг чаартылгазын доозары, экономиканың бүгү адырларын, иланғыя машина тудуун болгаш химия үлетпүрүн хөгжүдери ийиги беш чыл планында (1933—1937 ч. ч.) көрдүнгеи турган. Ону чедиишкинниг күүсеткеининң түңнелинде ССРЭ техника-экономика талазы-биле кымга-даа хамаарышпас чурт кыдыр сайзыраи хуулган болгаш улус ажыл-агыйын бодунуң будурүлгезиниң чүүлдери-биле, а чонну бодунуң чаяк үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының продуктузары-биле хандырып шыдаар аварган. Бирги болгаш ийиги беш чыл планнарын чедиишкинниг күүсеткеп чорук социалистиг шиитпирлеш тургузарын доозар талазы-биле сорулгаларны үшкү беш чыл планнына айтып, тодаргайлаар арганы берген. Ынчангаш, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдериниң, эртемин, культураны, улус середилгезин үлам ыңай сайзырадырының бедик темпилерин үшкү беш чыл планында көргеи турган. Ындыг болза-даа, фашистиг Германияның биске дөгээ дайзыны Совет күүрнеге моондактаан болгаш чурт кампалалының хереңге совет улустуң кедергеи улуг күжениишкиннерин киперип негеп келген.

Дайын мурнундагы долу эвес үш беш чылдарның дургузунда бистиң партиязыс болгаш Совет күүрнеэвис төөгүүлүг сорулганы — чурттуң техника-экономиктиг хөжүдаашкынын үзүткээр, ооң чедип алырынга ажыл-агыйының планныг социалистиг системазының артык күштүг чүүлдерин ажыглаар келгеи. Дайын мурнундагы баштайгы беш чыл планның бүрүн күүседиргеже моондактаан болгаш чурт кампалалының хереңге совет улустуң кедергеи улуг күжениишкиннерин киперип негеп келген.

Дайын мурнундагы долу эвес үш беш чылдарның дургузунда бистиң партиязыс болгаш Совет күүрнеэвис төөгүүлүг сорулганы — чурттуң техника-экономиктиг хөжүдаашкынын үзүткээр, ооң чедип алырынга ажыл-агыйының планныг социалистиг системазының артык күштүг чүүлдерин ажыглаар келгеи. Дайын мурнундагы баштайгы беш чыл планның бүрүн күүседиргеже моондактаан болгаш чурт кампалалының хереңге совет улустуң кедергеи улуг күжениишкиннерин киперип негеп келген.

Дайын мурнундагы долу эвес үш беш чылдарның дургузунда бистиң партиязыс болгаш Совет күүрнеэвис төөгүүлүг сорулганы — чурттуң техника-экономиктиг хөжүдаашкынын үзүткээр, ооң чедип алырынга ажыл-агыйының планныг социалистиг системазының артык күштүг чүүлдерин ажыглаар келгеи. Дайын мурнундагы баштайгы беш чыл планның бүрүн күүседиргеже моондактаан болгаш чурт кампалалының хереңге совет улустуң кедергеи улуг күжениишкиннерин киперип негеп келген.

Коммунист дугайында чугаа

ЧЫЛГЫЧЫ

Бичөжөн өрээлдиң ийи улуг соңгаларында кирген хүн хөрөндери ам хамаларга деггеш, наранты чылчырыктадып турган. Эмикке удур ханада Ленининиң улуг чуруң сейф, ном шкавы. Шала чавыс, сарыг оңнуг столга үстүр негаан шепкен-биле шыпкан узун столду салган. Оең ийи талазында стулдарны шөөргин чыснаагылаап каан. Секретарының кабинединде оон эске артык чүве чок болган.

Дарганың айытканы сандайга Очур-оол олуруп алган.

— Ийи-үш хүн бурунгаар бюрога эрээн чугаалашкан-на болгай бис. Эге организациянын хуралынга, парткомнуң болгаш райкомнуң бюроларынга эш-өөрнүң саналдарын барымдаалаш, силерни партия кежигүнүнге хүлээп алган болгай бис. Коммунист деп бедик атка төлептиг болуп, эки ажылдаарыңарны күзедим — деп, секретарь чугаалаш, партия биледин Очур-оолга тывысхан. Секретарының холуун ол дыңзыг тутнаш, кызыл биледин алгаш үнүпкен. Чөртээралдын, аас-кежиктиң хүлүмзуруу оон шала деридинсей берген арнынга кеступ келген. Идегел биле бүзүрел... Ханы уткалыг, кимнеден хейнү негеп турар ийи сес. Очур-оолдуң күш-ажылчы амыдыралы ажаа төлептиг.

Очур-оол чедиги класстыг дооскаш, ынчан Ленин аттыг колхоштуң (ам «Тес-Хем» совхоз) V. Шынаа салбырынга ажылдап турган. Хөөчун чылгычы, коммунист Начын-Хөө ашаан ыяк эрге таварышкан санында-ла: «Че, чүл мең, аал?» дээр мындыг. Оең утказы—дузалакчы кылып аар дээш ыңзып турган кижи-дир ийин.

1956 чылда чылгы надарары-биле Очур-оолду чөрүткен. Баштайгы үеде дүңгарап, муңчулуп-даа турган. Чылгыны танып алыры бизин берге. Чылгының чөрүмалы база кедергей. Эпчөл болза-ла Берт-Даг белдээш, өрү өскептер, а ында хой одарлары бар, ат болур. Ынчангаш чылгыдан адырлыр арга турбас. Чылгы надарарының бергезин чүгле чылгычы кижи билир. Шала нүскээр чылгыны орайга чедир аалга дүннеткеш, оон одарже үндүрүп турган. Башкы хар үезинде улам бергедеп кээр: туманнаар, чаар. Дүненинин бир-ийи шак үезинде аалынче чылгызын эп оргаш, аныяк чылгычы нашдаа удаа аскан. Ынчаарда чылгыга сиген-ширбиниш-даа белетневес, нажаа-хораа деп чүве-даа турбаан. Үргүлчү надарбас аргажок. Амгы үеде байдал өске. Дүңге-Бажы деп черде тускай кыштаглыг, сигенни боттары белетиеп, сөөртүп экиеп ап турар. Сөөлгү чылдарда мырыңай наш хонуп ажылдааш кезек үеде суурга чурттаар арганы чылгычы Сандый-оол Очур-оол алган. Аныяк эжи Сезеней Ойдуп-биле ийилээ «Коржең-оолдай» бергеннер.

Хөөчун чылгычының өөредип ааны аныяк малчыны бүдүштүг дээрзин дараазында чылдар көргүсиен. Улуг чылгычы болу берген соонда элээн наш чыл чааскаан ажылдаан. Ынчалза-даа ажырбаан, бергелерни шыдажып эртип, ниитиниң малын надарып келген.

Тоң берге ей—күлүннээр үе. Дурмулгалыг чылгычы бедерниң төрүүр хуусаазын билип алгаш, аалга күлүн хүлээп алырын чурумчутнан. Хой, ышкы дег эвес-даа болза, белер түлүктеп төрүй берген үеде, 4—5 чедир күлүннаар. Ону менди алыр дээш Сандый-оол Оюнович уйгу-дыжын харамнанмас.

Чылгы-биле «доңнашкандан» бээр Сандый-оол Оюнович он алды чыл болган. Чемени билип, чүнү көрбеди дээр! Бергелер-даа эвээш эвес. Ынчалза-даа ажылынга ынакшылын чылгычы кагбаан. Харын чылдан чылче эрга-дурмулгазы өзүп, мурнакчы ишчилерниң санындан үнмээн. Чыл бүрүде социалистиг хүлээлгезин үргүлчү күүседип келген. А ол эвээш эвес: төрүүр чүс беден 85—90 күлүн. Чүстү-даа ап туткан чылдары бар.

Тайга бажында хар дүмүп доңаттап турган. Ынчалза-даа сентябрь 1—аас-кежиктиг чаштарның школаже кирер хүнү — чагыг-биле болган ышкаш, чылыг болган. Чылгычы ол хүн алды өөреникчизин школаже үдээн. А шупту уруглары — төс.

Сандый-оол Оюновичиин ниитиниң малын встүреринге киирген төлептиг улуу дээш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедимишкиннериниң делегелгезиниң медальдары болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаан.

Алды чыл бурунгаар пайком секретазының чагыын сактып келгеш, коммунист Очур-оол Сандый-оол ыынчаар чугаалээн:

— Ону күүсеивп турар мен дизимзе, ажыбас боор. Мен база ынчап бодаар-дыр мен.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАЙЫНЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

◆ ДАНАНГТА АМЕРИК УЖАР ЧҮҮЛ БААЗАЗЫНГА РАКЕТА- БИЛЕ СОҢУУШКУН. ◆ САЙГОНЧУ ШЕРИГЛЕРНИҢ ДЫЖ-ФОДА ТУРУШТАРЫНЧЕ ХОСТАЛГАНЫҢ УЛУСЧУ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНИҢ ХАЛДААШКЫННАРЫ СОКСАВАЙН ТУ-РАР. ◆ КУАНГНАМ МОЖУНУҢ ДЕВИСКЭЗРИНИҢ УЛУГ КЕЗИИН ПАТРИОТТАР КОНТРОЛЬДАП ТУРАР. ◆ МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫҢ ХОСТАЛГАН РАЙОННАРЫНЧЕ АКШ-ТЫҢ УЖАР ЧҮҮЛҮНҮҢ ХАЛДААШКЫННАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүң Мурнуу Вьетнамда эң улуг дээн ужар чүүл баазаларының бирээзи Данангта турар. Ол базаны ракета-биле эң күштүг бөлээн деп, АП агентилелдиң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан. Хостал-га күштериниң артиллериязы сайгончу шериглерниң Данангты долгандыр туруштарын артиллерия-биле база бөлээн.

Америк шериг командылалының төлээлекчизиниң медегдээнин ёзугаар алырга, бөөлээшкынның түннелинде аэродромнуң самолеттар хонар болгаш ужудуп үнер диливдээ сандан үнген. Баяыгларгарнарның аразында америк шериг албаныглар база бар. Мурнуу Вьетнамның хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы болур Данангтан шуут барыын талаже Аннам сынының эдектерин амгы үеде хостал-га күштери контроль-дап турар. Хостал-ганың улусчу чепсектиг күштериниң бо айның эгезинде Куэшон шыналзынга чедиишкинниг дайын чорудулгаларының түннелинде хостал-ган районнар дыка кал-барган.

Эрик кавызының Куангигай можузунда чалча шериглерниң туруштарынга патриоттар согуушкуннарны таварыштырып турар. Мурнуу-Кыдат далайның эринде район төвү Лыкфоа турар дайзыннарны хостал-га күштери амыр-соксаал чок атлкалавышаан.

АП агентивелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, эртиен неделя дургузунда сайгончу шериглер Куангигай болгаш Дынфо хоорайларны долгандыр алдыдан эвээш эвес быжыглал черлерин каар ужурга таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның эң сөңгү талазында Хостал-ганың улусчу чепсектиг күштери улам идепкей кирип, Куангчи хоорзйның бузундуларының аразында хоргадай берген дайзыннарны соксаал чок болап турар. Хоорайны кежилдир аккан Тхатъхан хеминиң эриктеринде тулчуушкуннар изиг түлүк. Сайгонда шериг командылалының медеглелин ёзугаар алырга. Топ шатта тулчуушкуннар улам күштелген. Мурнуу Вьетнамда сайгончу шериглерниң бүгү-де туруштарынче бир хонук дургузунда безин алдан ажыг халдаашкыннар болгулап турар.

АКШ-тың стратеттиг ужар чүүлүнүң «В-52» дээр самолеттары хостал-ган районнарже халдаашкыннарын үргүлчүлеп-шаан. Ылаңгыя Куангнгай, Каунгтин болгаш Куангнам можуларының эрик кавыларын ол самолеттар колдады бомбалап турар апарган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Куангнам можуда дайын чорудулгаларын улам идепкейшитнеп. Дайзыннарже халдаашкыннар чедиишкиннинг-даа болуп турар. Ол можу девискэзрининң улуг кезии — патриоттарның холунда. Сайгончу ёзу-чурумнуң шериглери Данангты киириптир далай эриктеринде чүгле кап хоорайда артып турар. АПО агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, ол можунуң партизаннары Хостал-ганың улусчу чепсектиг күштерининң кезектери-биле сырый демнежин алган. Тамки районнуң сөңгү талазында болгаш Тамки—Тиенфоок аразының оруунда турар дайзыннарга улур сентябрь үштен он алдыга чедир үргүлчү халдап келген. Олар чалча шеригниң 200 чыгам солдадын санын үндүрүп, беш вертоледу дужур адып, тос шериг чүк машиналарын чок кылган.

«РУДЕ ПРАВО» СОЛУННУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Прагадан СЭТА-ның корреспондентизи И. Логиновтуң дамчыканы болза: парлалга, радио болгаш телевидение хүнүнге алдар болдурган байырлал «Руде право» солуннуң чанчыл болган байырлалы-биле доозулган. Ук байырлалды Социалистиг Чехословакияның хөй-ниитизи калбаа-биле демделеп турар. Он-он мун прагажылар ынак солуннуң байырлалынга киржир, спорт маргылдааларын көөр, ыраажылар биле артистериниң ыр-шоорун дыннаар, көргүзүглерин сонуургап көөр дээш Юлиус Фучик аттыг культура, цыптанылга парыгынга чыглып келген. Байырлалга ЧКП ТК-ның Секретариадының кежигүнү. «Руде право» солунунуң кол редактору М. Моц чүве чугаалаан. Совет Эвилелиниң, Социалистиг өске-даа чурттар-биле бистиң быжыг найыралывыс, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни тайбың программа чехословак улуска тайбың тургузукчу үүле будурелиниң үндезини белеткелин тургузуп берип турар. «Руде право» солун бистиң партиявыстың салган сорулгаларын күүседириңге бодунуң салыышкынын киирип, ажылчы чоннуң эрге-ажыктарын камгалап, империалистиг чимэенишкиннерни сөйгалап, тайбың, социализм дээш, амгы болгаш келир үеде салгакчыларының аас-кежии дээш демиежип турар деп. М. Моц чугаалаан.

«Руде право» солуннуң байырлалы Чехословакияның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның артистериниң улуг концерти-биле доозулган.

Делегейниң XX ярмарказы Сирияның найысылалында амыттынган. Ол делгелгениң киржикчилери чурттарның туктары Дамаскының төвүнде Тиилелге шөлүнде киискип турар. Бо чылын оон амылынга 46 күрүне, олар-биле катай Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар киржир.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң делгиринде көрүнчү чом.

В. ОГОРДОНИКОВАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгү-индий конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). Улустарның тайбыны болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы дээн бүгү-индий конференциязы бодунуң ажылын Барыын Бенгалия штаттың кол хоорайы — Калькуттада доозкан. Ажылынга делегейниң хей-хей чурттарындан, оларның аразында Совет Эвилелиндеп база делегаттар киришкен ол конференция Азиның болгаш Африканың бүгү улустарын чангыс эвче. тайбыны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче, Совет Эвилели баштаан социалистиг лагерьнин чурттары-биле найыралчы харылзааларны быжыглаарынче угланган лозунвар-биле эрткен.

Конференцияның делегаттары америк империализмнин Индий-Кыдатта агрессиязын чангыс эп-сеткилдиг буруу шапкан. Ол агрессияны доңдораан соксадырын, бүгү америк шериглерни Индий-Кыдаттың девискэзринден үнүрге бээрин болгаш вьетнам айтырыгны тайбын арга-биле шиитпирлээрин негээн резолюцияны делегаттар хүлээп алган. Конференцияның киржикчилери араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээш, Израильдиң Чоокку Чөөн чүктө агрессиязын соксадырын негээн.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажыга дугайында индий-совет керээни конференцияның делегаттары кадза-биле түүлдүгүнгеп.

«Он керээге ат салганы Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының төөгүзүнге дыка улуг болуушкун болуп турар. Чурттар аразында харылзааларның — хүндүлекширинин, деп эргелиг болурунуң база кайы-кайызынга ажыктыг кылыыр кады ажылдажырының дугайында харылзаларның чаа бүдүш-шынары ол керээде төдаргай илергейлеттинген» деп. Индияның төп чазааның күрүне министри К. Р. Ганеш конференцияның түүнел хуралында келгээн.

Индий-совет керээге ат салганың бүгү-индий конференциязының киржикчилери бүгү-ниити тайбыны болгаш янзы-бүрү чурттарның улустарының сырый каттыжыышкының чедип алырының оруунга боттуг базым кылыыр чангыс эп-сеткилдиг үнелээннер.

КОЛ АССАМБЛЕЯНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга ниити чугаалажышкынның баштайгы хүнүн эрттирген. Чугаалажышкынны октябрьның орта үезинге чедир уламчылаар. Сессияның ажыдында киржип турар төлээлерниң шүүтүзүнүн удуртукчулары анаа чүве чугаалаар.

Кол Ассамблея бодунуң ажылынын чугаалажыр айтырыгларын эрткен неделя соолгуреп турда үзе дугурушкан. Ында чүс хире айтырыг киргеп.

Оларның аразында улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглаваанының болгаш ядролуг чепсектиг ажыглаарын монге хорууруунуң дугайында, делегейнин тайбынын, айыыл чок чорууң деткип, быжыглаарынга КНО-нүн ролюн бедидер дугайында, чепсегленнишкинни - дужурер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылырар дугайында. Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында, колония чурттарга, удустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында декларацияны болгаш делегейнин сеткил каттыштырылгазын илергейлээш, Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте агрессиязын соксадырын негээн.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажыга дугайында индий-совет керээни конференцияның делегаттары кадза-биле түүлдүгүнгеп.

«Он керээге ат салганы Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының төөгүзүнге дыка улуг болуушкун болуп турар. Чурттар аразында харылзааларның — хүндүлекширинин, деп эргелиг болурунуң база кайы-кайызынга ажыктыг кылыыр кады ажылдажырының дугайында харылзаларның чаа бүдүш-шынары ол керээде төдаргай илергейлеттинген» деп. Индияның төп чазааның күрүне министри К. Р. Ганеш конференцияның түүнел хуралында келгээн.

Индий-совет керээге ат салганың бүгү-индий конференциязының киржикчилери бүгү-ниити тайбыны болгаш янзы-бүрү чурттарның улустарының сырый каттыжыышкының чедип алырының оруунга боттуг базым кылыыр чангыс эп-сеткилдиг үнелээннер.

Соңгулда ноябрьда болур

ГФР-ниң президентизи Хейнеман бүндестагты таралыр дугайында декретне сентябрь 22-де ат салган.

ГФР-ге парламент соңгулдазын хуусаа бетинде, ноябрь 19-та эрттирер деп турар.

дырган. Ол чорук гитлержилерниң шериг машиназын сый шаавар аргавы биске бергеп. Ынчаарга. Европага эжелеп алган бүгү чурттарының шериг-экономиктиг күүзүзүн Гитлержи Германия Совет Эвилелиниге удур дайынга ажыглаар болгай. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улус чайыынапчак тиилелгени чедип алгаш. тайбын тургузуушкунвуң планнарын улам ынай күүседип киринкеп. Ынчаарда бирги чергенин сорулгазы — дайындан когараан районнарны, оларның ажыл-агыйын катап дүрген тургузары. чурттуң экономиказының дайын мурнунда деңнелип чедип алгаш, онуң ажыл эртеги турган.

Дайын соолундагы беш чыл планнарының үезинде бистиң чуртувус бодунуп мурнунга тургустунган сорулгаларны чедиишкиниг күүседип келген. Ол дээрге. социалнзмниң материал-техниктиг баазазын улам ынай сайзырангайжыдары, коммунизмнин материал-техниктиг баазазын тургузарынче шилчип киреэп турган. Техниктиг дешпилгени. ниитилел будурулгезининн тургузуун сайзырангайжыдарыв. кодээ ажыл-агыйны көдүрөрин, чонның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ынай бедидерин хандырар ындыг үлетпүрүүн адырлаэын хөгжүдүнинче кол кичээнгейин бистиң планнарывыска утландырып келген. От чылдарда одаар чүүлге нефтинн болгаш газты киириптирнө турган. чурттуң одаар чүүл балансызының тургузуун дыка экижиткен. Паровозтарны тепловозтар-биле болгаш электровозтар-биле солуп турган. демир-орук транспортунуң техниктиг чаартылгазын ол чылдарның дургузунда беттандырган. Химия үлетпүрүү. ылаңгыя синтетиктиг материалдарны болгаш минералдыг чемишчидилгелерни будүрөрө дыка сайзыраан.

Совет чурт улам бурунгаар хөгжөэн түдүм-на, бистиң беш чыл планнарывыска улам улуг сорулгаларны айтып келген. Чижээ, экономиканы хөгжүдер талазы-биле эрткен сескн беш чыл планының сорулгалары ажыл-агый реформазы-биле сырый холбашкан чорук сескн беш чылдың онзагай чүүлдеринин бирээзи болган. Ынчаарга. ажыл-агыйның реформазы болза ниитилел будурулгезин интенсификастаарынче бүрүн утланган. Партияның болгаш чоннуң чүткүлдүг күш-ажылының түннелинде сескн беш чыл планының кол сорулгалары ажыр күүсеттинген.

Ынчангаш, бистиң чуртувус беш чыл планнарының чадаларын дамчып. улам өрү үнмүшаан. бодунуп экономиктиг хөгжүдезинге өндүр-чаагай түннелдерни чедип алганын айтыры эргежок чүгүлә. Ол түннелдерни 1940 чыл-биле безин деңнеп көөрге, дыка солуп болур ийик. Дайын мурнуу чарыы ол чылда бистиң чуртувуска 48,3 миллиард киловатт-шак электроэнергиязын ажылдап кылган турган. Үжен чыл эрткенде, 1970 чылда бистиң электростанцияларывыс 740 миллиард киловатт-шаи электроовергиляны будүрген боол турар. Үлетпүрүнүң оске адырларынга өзүлде база бедик болган.

Эрткен бо үжен чылдарның эгезинде бистиң чуртувус гитлержи эжелеччилерниң хоозурадыкты халдаашкынынга таварышканын демделгевейн барып болбас. Бир эвес гитлержи фашизмнин бистиң чуртувуска дөгөн ханныг. үредекчи дайзыны эвес болза. Совет Эвилелиниң экономиктиг чедиишкиннери оон-даа бедик турар ийик. Ажыл-агыйның социалистиг болгаш планныг системазынга даянган совет экономика дайынның болгаш дайын соолундагы катап тургузуушкунвуң кадыг-дошкун шылгалдааларын алдарлыы-биле шыдажып эртиен болгаш оон дараазында чылдарның дургузунда улам чедиишкинвуг бурунгаар хөгжүп келген.

Будүрүкчү күштериниң хөгжүдезининң бедик деңнели, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чоруктуң өскеви, а ол ышкаш сайзырангай социалистиг ниитилелдиң оске-даа чүүлдери тоску беш чылда улам бедик чаа сорулгаларны айтыр болгаш амыдыралга чедиишкиниг боттандырар арганы бистиң чуртувуска берген 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер тоскү беш чыл планының талазы-биле Директивалары СЭКП-ниң XXIV съездизи бадылаан болгаш амгы үе-чадада партияның экономиктиг политиказын тодаргайлап айыткан. Экономиктиг ол политиканың алыс утказы чүдел дизе, чуруттуң экономиказының хөгжүдезин, ажылчы чоннуң чаагай байдалын бедидер сорулгаларга улам-на чагыртнан турарында болур. Ынчаарга, ниитилел будүрүлгезининң ажыктыгын улам ынай бедидери — амгы беш чыл планының сорулгаларын чедиишкиниг күүсединиринің эң чугула негелдези боол турар.

Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринге холбашкан айтырыгларны шиитпирлээринче утланган улус ажылагыйның ындыг адырларын сайзырадырынче улам ханы эргиндеги кылырын тоску беш чыл планында онзалап айыткан. Техниканы болгаш технологияны хөгжүдерининң комплекснлиг программазынга үндезилээш, будүрүлгенің көргүзүглерин үнелеп көөрүнге эртем-техниктиг дешпилгенің салдарын барымдаалап көрбушаан, беш чыл планының бүгү кол адырларын чогаадып кылган. Эргелеп-башкарарының болгаш планнаашкынның деңнелин улам ынай бедидерин хандырар үжүрлүг хемчеглерни боттандырарын ында көрүп турар. Планның онзагай чүүлү чүдел дизе. социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээрин улам-на комплекснлиг ёзу-биле көрүп турарында болур. Чижээ, беш чыл планының тоску беш чылда бистиң электростанцияларывыс 1,8 катап өстүрүп турган. үстүнде сорулганы чедип алыры негеттинип турар.

Техниктиг дешпилгени хандырар хүлээлгелиг үлетпүр адырларының — машина туулунун, нефть, химия болгаш газ үлетпүрүүнүн, атомнуг энергетиканың деңзингүүр хуузун улаттырын турган. будүрүлгенин тургузуун сайзырангайжыдары чугула сорулгаларның үжүр-дузалыг болур. Продукциянын эң-не дешпилгелиг төвирлерин будүрөрө улус ажыл-агыйының бүгү адырларында дүрген темпилер озер. Ниитилел будүрүлгезининң ажыктыын бедидерининң чугула күрлавыры — күш-ажылдың будүрүжүүлүүнүн озулдези болур.

Амгы беш чыл планының база бир онзагай чүүлү болза, социалистиг экономиктиг интеграцияның калбак хөгжүлдези, социалистиг кады найыралдажылганың бүгү чурттарының эрге-ажыынга дүүштүр күш-ажылдың делегей хуваалдажынын артык күштүг чүүлдерин ажыглаары боол турар. Хөгжүп турар күрүнелер-биле база капиталистиг чурттар-биле экономиктиг болгаш садыг харылзаалары улам калбарар.

• • •

Планнаашкынның эртемге үндезилеттингеп деңнелин улам ынай бедидер. оон арга-методтарын сайзырангайжыдар талазы-биле чугула сорулганы СЭКП-ниң XXIV съездизи айыткан. Планнаашкынның болза ниитилелдиң хереглелдерин улам-на хандыр өөренип көргенинге. бистиң экономиктиг аргавыстың байдалын баш бурунгаар эртем ёзуу-биле шинчилеп көргенидиг даянып үжүрлүг.

Экономиктиг планнаашкынның чыыгыларын алгадары эргежок чугула. Экономиктиг болгаш социал-политиктиг айтырыгларны шиитпирлээр төлээде, ам беш чыл планының хуусаазындан-даа узун келир үеже бурунгаар көөрү негетеринге. Чижээ, транспортту. нефть болгаш нефть химиязының үлетпүрүн хөгжүдеэнинге. чер ажылын мелиорастаарының болгаш өдээ ажыл-агыйны химижидерининң, чуруттуң одаар чүүл балансыын экижидерининң үзүн хуусаалыг планнарын ам чижек кылдыр чогаткаш, чугаалажып көргеп. ССРЭ-ниң будүрүлгенің күштерин таарыштыр тургузарының чиигинде схема-майыын чогаадыр талазы-биле улуг ажыл кылыыргап. Бо бүгү чүүлдер болза улус ажыл-агыйын барык-ла 10—15 чылдар дургузунда хөгжүдерининң үзүн хуусаалыг планнарын эртем талазы-биле медээлерге үндезилээш, чогаадып кылыр арганы берип турар.

Бистиң эртемивис планнаашкынның теоретиктиг анализин дыка байытканын, экономика-математиктиг майык-чогаадылганын болгаш системниг анализтин арга-методтарын экижиткенин партияның XXIV съездизи онзалап демделгээн. Ам сорулга чүдел дизе, ол арга-методтарны халбаа-биле ажылаарында, эргелеп башкарылганың адырлар айны-биле автоматчыгнан системаларын дүрген. туруузарын. медээлерге үндезилээш, чогаадып кылыр арганы берип турар.

Совет улус бодунуң ленинчи Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле амыдыралын бүгү-ле адырларында улуг чедиишкиннерни чедип алган болгаш сайзырангай социалистиг ниитилелдн тургусхан. Бистиң беш чыл планнарывыс — коммунистиг тургузуушкунвуң стратегиг сорулгаларын шиитпирлээрининң чугула чадалары боол турар.

М. ГОРШКОВ.

экономика эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Куриламиның кол специализи.

АЖЫКТЫГ АЖЫЛ

Тамбов областың девискэзринде — дүжүт ажаан алырыбиле капсырлашкан база бир ажыл кирии түлүк. Эвээш үнүш-дужуттуг шынааларның. одарларның доңгеликтерин чүс-чүс трактор арыглап эгелээн. Механизаторлар августуң ортаң үезинден эгелээш. он мун гектар черни ынчалдыр чарган.

Ол ажыл ажок ажыктыг. Онуң мурнакчы ажыл-агыйларының турумулгазы бадыткап турар. Мучкап районнуң «Советтер чуртуң колхозунда 600 гектар черни үндезини-биле экижиткен. Хой чылда үнер от-сигеннин анаа ажаан алдынган дүжүду кандаашкынныг бо чылын безин чаагай болган. Оон дүжүду суттаттыг черлерде онза чаагай. Олардың сигенин ам үшкү катап кезер дей берген. Колхоз мун тонна хире сепажты. 220 тонна сиген долганын. хой сигенин белеткеп алган.

(СЭТА).

Үйгүчок Улуг-Хем

К. Кудажы

Романның бирги томунуң үйиги номундан эгелер

Чогаалчы Кыдыг-Эник Кудажы «Үйгү чок Улуг-Хем» деп роман бижип турар. Ук роман улуг хемчээлдиг чогаал болур. Роман үйи томнуг. Чогаалчы бирги томну бижип доскан. Ол том үйи номдан тургустунган.

Бирги номда 1911 ядыы тыва араттарның байларга удурланыышкынын, үйиги номда 1911—1912 чылдарда маңчы-кыдат эжелекчилерни Тывадан үндүр сывырарынга киришкен эрес-маадырлыг тываларны база ол ишкаш Копту дайынының киржикчилери — тыва, моол араттарның бузулбас эп-найыралыг чырыдып көргүскен.

Номчукчуларның кичээнгейинге «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романның бирги томунуң үйиги номундан чамдык эгелерни бараалгаттывыс.

(Эгезин № 226 «Шында»).

Хүн будут артындан көстүп келген. Канчап барганы ол үйиг, Буян ам черде чыткан анай-халактарны көөрүндеп чалданы берген. Көрген болза, анай-хаактар ыпчан часкы каан хүн херелдеринге та кайы хире чараш болду ыйнаан.

Буян ынчаар эвес, бичии үрүтүнүң даап каан үзүк ченнерден үштүва берген, кыскаш дег, арган, хорланды билектеринче көрген. Үрүт оңу эскерни каашы, далаш-биле чепсеринде куду бадыргылаан.

— Бо черниң довураа кужурлуг чер-дир, акый. Кичиге казарга, кижи холу хорлай бээр.

— Кужур чок чер бар бээр бе?

— Бистиң Хендергеге амырлаа. Малгыгы күзүл. Үүргенелээр. Каттаар. Бестээр. Тооруктаар.

Ол чугаавы Буян деткиваан. Чүге дээрге шала пштик черлерде бес, тоорук чок болгаш, оон мактанышкы дег чүвезин чок.

— Адың кымыл, дүнмам?— деп. Буян ам каап сактып келгеш айтырган.

— Анай-Кара.

Буян кезек када үрүтже кайнаа алгаш турган.

— Шынап-ла Анай-Кара бе?

— Анай-Кара дээр-ле чүве харыл.

— Чүге Анай-Кара деш каашы ол, сарыг кижи ышкажыл сен?

— Ол, та. Бегай ат-тыр бе?

— Чок, чараш ат-тыр.

— А сээн адың кымыл, акый?

— Буян.

— Шынап та бе, акый?

— Шынап харыл.

— Чүге Буян деп каашы ол ирги? Буяның кижи сен бе?

— Ой, та.

Анай-Кара ам-на каттырыпкан.

— Ол-дур, мээң адымны чүге элдеспидиң. Ам бодуң тула бердиң ышкажыл.

Буян бээ каттырыпкан.

— Элдепсинмедим, чаптанчыг ат-тыр. Сен чүге каттырдың?

— Адыңны эвес, бодуң бээ тула бааринге, оңу каттырдым. Сээң адың бээ чараш ат-тыр. — Оон бичии болгаш, пеней каан.— Чараш-даа эвес, чүү дээр чвел, эки ат-тыр.

Ол арагында Буян биле Анай-Караның ачалары четкилеп келген. Ийи аътты кошкалп, оймаяты чарып киришкеннер. Баштай ийи ашактың бирээзин аңдазын тудуп, бирээзин аъттар дыны тудуп чоруп турган. Ынчанмас болза, тараа тарын көрбээн аътгар орта кылаштаншас, бир болза аңдазын орууннан үне бээр, бир болза зар чергелеп дорт-ла чоруп бээр, оон аңдазын ооргалаар азы чаңгыс-оруктаар болган. Дүүш чедип чорда, аътгар таа ажылга чайгыга бергеннер, зар чергелеп суг боттары-ла эштер. Оон мелиин ашактарның чаңгылы-ла аъттарны башкарбышаан, аңдазының тудуп чоруп турган. Бирээзи аңаа олурбас дээш, суттаргаш шоллуг бичии харагалварын хетпе-биле оон эгелээн. Оон башка суг дегеп черге харааннын өзүгеин айтыг эвес, аътыга-ла бээр, амдыы ылыы аллыртыайн баар.

Буян биле Анай-Кара ол хүн барык чүнү-даа кылбаанар. Чүгле бичии даш аштапканнар.

Ам Барык суу кара октай берген. Арыы кедергей. Суғнуң дүвү көстүп чыдар. Анай-Кара кыс кижи болган, кежиг аксыдан чараш-даштап ойнаан. Буян чүү бээр, хиндинге алып, Кылбак-Чыраа иштинче балык дузактап кирип каан.

Буян эл адаанда балык бакылап чыда бир дыннаарга, чанында кижи кылажы дынналган. Коорге, Анай-Кара болган. Хоюнда чыып алган даштары кайгыртайның тораап.

— Балык хой-дур бе, аал?— деп. Анай-Кара чоокшулап келгеш, оозларыны ковчуг айтырган.

Сугдан бажып кодурбейн:

— Бээр келбе, балык хоя бээр — деп, Буян хыйланы аарак тугаалалган.— Ол-дур, ос адаа кире бердилер.

— Кайда баардылар? Кулугурларны мен хойзуп экспейн — дээш, Анай-Кара Буяның адаанче маңнаан, узун ыяш тудуп алгаш, сугну мойтуладыр чүшкүп, элди дирттиледир төпсегилээн.

— Ооһум, ооһум, дүнмам—деп. Буян балык чанында маңнап келген.— Маңаа көшкүүрүре, мээң кадыргым аңаа бичии шавага-дыр ол, холаң баштыг курттуг-байлаш.

— Ам баа чүшку!—деп, Анай-Кара алыргаан.

Буян ол-ла черин чүшкүп эгелээн:

— Бардылар бе?

— Холуң эрттир хойзуптуң. Ам үстүүртен бадыр, аал.

Буян Анай-Караны ол хөлаан, орттен чүшкаан:

— Ам канчалдылар, дүнмам?

— Чүге чүшкудуң?— деп. Анай-Кара хыйланган.— Сеңиидаа аарай, кандыг балыкчы дээр боор. Сутну довурадып катдың ышкажыл. Бичии маңаа, суг арыызын. Балык дузактаап кижиниң үстүнден чүшкүтас боор, суг довурай боор. Ам аңаа төпсөөр сеп.

Оңу Буян билзе-даа үттүпкан болган. Ам Анай-Караның дужаалын маңап турүп алган.

Элээн болганда:

— Төпсе чө, аал!— деп, Анай-Кара ыыттаан.

Буян эриктиң шириин сиртиледир төпсээн. Анай-Кара карбаш кылынган соонда, база бирээ эриг кырынче агаарап кылынган.

— Ам адаанда бардылар, кудугаа кел, аал.

Буян куду халаан. Анай-Кара база бирээзи эл кыынче чаштай бергеш.

— Ам куду халы, аал.

— Ам өрү халы, аал.

Буян өрү, куду маңнап-ла турган. Анай-Кара кадыргыларын шелип октап-ла чыткан. Буян оларның санын мырыңай үттүп алган. Адыр хаак сый-соң алган, оларны диилп безин четтикпейн маңнап турган.

Анай-Каранын үнү удаадараа дыннадыбышаан:

— Өрү халы!

— Куду халы!

Анай-Кара балыктарны, пашта эът ыдбектээн кижиү дег, эзип октап-ла турган. Ынчан ачалары кыйгыра бергеш:

— Ооһ, Анай, Буян! Канчап бартынар? Чемненип алыңар!

Буян биле Анай-Кара балыктарын диилп алгаш, чорупканнар.

— Харыл, кажыл, дүнмам?— деп, Буян айтырган.

— Ам оң. Ыт чылдыг мен.

— Аас-кежиктиг чылда төрүттүнген кижи-дир сен. Ыт чылын аъш-чем, тараа-биле эдбес болуп. Ачам ынча дээр чорду. Сен чүге аттап оваартыныр чор. Мен Мочи чылдыг мен, сеңээн ийи хар улуг-дур мен. Багай чылда төрүттүнген кижи-тир мен.

— Ажырбас болгай аал, акый.

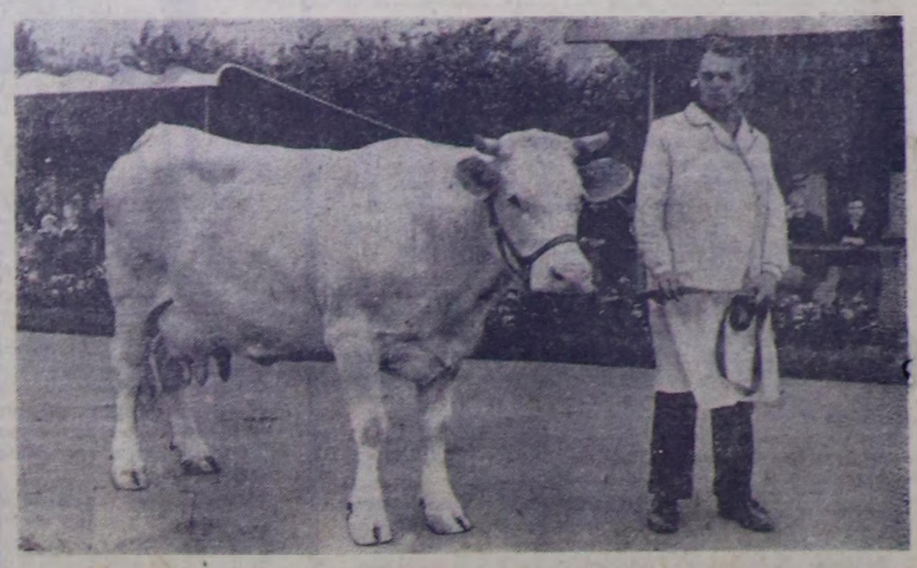
Чарып алган черинге даартазында үрезин чажып, плиитен эгелээннер. Ийи аңаа үрезин чажып турда. Буян биле Анай-Кара ийи аътын мушкакшы плиитен турганнар. Шак ынчаар оң таа хонук ыыпп-кылайын келгеннер. Тараазы тарыпчыдаа барыктыг, ажаары берге болгай. Часкы ажыг доозулаан.

Эң соолуңде Буян биле Анай-Кара плиит кылып тургай ол чыгааларын тараа шодулеп чайлаар сөөртүп каапканнар.

Оңу көөрөш, Анай-Кара:

— Анай-хаактар пургап калган-дыр — деп, бир-ле кузаашты аът-биле чугаалаан.

— Курган калганы ол-дур. Бо анай-хаактар, ам катап тынмес, катап четектелбес...

МОСКВА. Чурттуң мурнавчы малчын ажыл-агыйлары боттарының чедимишиннерин ССРЭ-ниң УАЧД-зинде көргүзүп турар. Делегелгениң ында «Мал ажыыы» деп салбырының көргүзүг шөлүнге колхоз, совхоздардан экилелген, эң эки ук-саалыг малдарны келгеннер көрүп алыр.

ЧУРУКТА: Киев областың Переяслав-Хмельниций райононуң «Заря» колхозунуң саанчызы И. И. ЮРЧЕНКОНУҢ Куля деп шоналыг, сименталь уксаалыг инекти көргүзүп турары. Чыл дургузунда ол инектиң бээр суду 10194 килограмм, 5,11 хуу сармаглыг.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Баштайгы школа

Демир аргамчы кырлаар аныяктарның чуртта эң баштайгы школазы Дагестанда тургустунган. Оон турар черн — бедик дагда Цовкра суур.

Ол суур аванғыр, дидим кижилерлиг диртип, шагдан тура мактадып келген. Ковуруг чок турда-ла, кашпалдарны олар ыңдыы эриксе кежир шойген аргамчы дамчыштыр кежип тургаң. Аргамчыдан түттынары цовкражыларны циркпиң коргузуг черинге үүн келириңге чедиргенө. Суурнуң цирк артистериниң баштайгы бир болуун ам РСФСР-ниң улустуң артизи Рабадан Абакаров тургускан. Оон бээр 35 чыл эрткен. Ынчаш Абакаров хойжу оол турган. Херин каан, кан аргамчы кырлаар, леапин таңды ойнаар, акробатика коргузугларын кылып. Абакаровтуң болуу он-он чүрттарга аалдап чораан. Бирээзи оскелзи эктинде тургузуп алган — дорт кижиниң тыскаадыр чиңге демир кырлап турарын чон эң баштай көрген. Оон соонда Яраги Гаджикурбанов «салымның толдер» дирткен чедиг уруун циркке киргеп. Дагжыларның чаңчыл болган мергежилиңге ол артистиң чедиг уруу эр кижилерден дора эвес кылдыр өөренип алган.

Ам ол дег сууру чүрттүг дортен ажыг кижи цирк көргүзүлериниң киржип турар. Оларның ийизи — Магомед болгаш Лорита Магомедовтар. Оларның чиңге демир кырлаар үнер. магадылалдыг камгалалыышкын чокка чедиг метр бедиктен халый бээр шимээжикиннериниг көргүзүлерин «цирк хуулгаазыннары» дээр апарган. Рабадан Абакаровтуң уруу — Инна чиңге демир кырлаар көргүзүлерин чүртка бараалгадып чоруп турар.

Ийи адаган аразында херин ыаан аргамчы кырлаарыңга уругнуң баштайгы бүзүредиг базымнарын кылыттарын Цовкраның чону оон торуттүнген хүнү дээр. Ындыг болганда школаның херээ чүл? Анаа дег чүрттүг аныяктар сураглыг мастерлериниң удуртулгазы-биле улам хой соңуурганчыг коргузүглер кылырынга, оларны күүседириниң культуразынга өөренип ап турар.

М. АМАЕВ,
СЭТА-ның корр.

МАХАЧКАЛА.

ЧАЙГЫ СЕЗОН ХАГДЫНГАН

Эрткен дыштанныр хүнде Тес-Хем районнуң күш-культурзулары спортлуг чайгы сезонунуң бүгүрлыг хаалдазын эрттирген. Оон программазынга волейбол, баскетбол, шыдырааа, тыва хүреш болгаш бег кагарының маргылдаалары киргеп.

Волейболга районнуң оң шыырак 5 командалары киришкен. Чемпион ат дээш демиселл Самагалдайның № 1 командазы-биле «Тес-Хем» совхозтуң волейболистериниң аразынга болган. Чидиг, спортчу демиселдиң түңелиинде район төвүнүң командазының ойнакчылары артык күштүүн көргүзүп, удурлашкыларын үш улаштыр үзкаш, тиилекчи болуп үнген. Баскетболга база Самагалдай суурнуң шилиндек командазы шылгараан.

Шыдырааа маргылдаазынга тудугжу К. Оруйгу удурлашкыларын ылгыр бүрүзүдеге үдүп, кымга-даа аштырбаан. Спортчуң чайгы сезонун хаарынга турускаткан спортчу маргылдаалар 32 могенин хүрөөжи-биле доозулган. Анаа «Ак-Эрик» колхозтуң чоланазы Бора Давза шүүлген, а Севилбаа Дүнеп-Баир үжүрлешкен.

Болуп эрткен маргылдааның тиилекчилеринге мактал бижиктерни, эртектиг белектерни тыскан.

Д. АЛЕКСАНДРОВ.

Хандыкшылдыглар хөй

Совлгу үеде бистиң Өөрдө шыдырааа спорту элээн сайгарган, масселыг болуп бар чыдар. Районда шыдырааа спортун пелтердин, ону жасалыг болдыгар дээш боттарының чедип алган ара-мергежилин спорттуң ол хевиринге соңуургаттарга даамчыдып берип турарлар деэш эвес.

Оларга «Торгалыг совхоз» тун бүгаалтери, суурда шыдырааа секциязының удуртулчуу эш Дамбаны, Хандагайында Кызыл-оол Ооржакты, Сагында Седен Ооржакты болгаш экселерни-даа айтып болур. Ол черлерде шыдырааа секциялары доктаамаа ажылдап, ында хөй кижи улаа туттунганы өөрүнчүг.

М. МОНГУШ.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—**«Шолбанчыгаш».** Уругларга программа. 19.20—Уругларга мультфильм. 19.40—Телемедээлер. 19.55—**«Таңныже чалаашкыт».** Телефильм. 20.20—**«Интергельпо».** Документалдыг фильм. 20.40—Телемедээлер. 20.50—Чарладдар, реклама. 20.55—**Улуг улуска мультфильм.** 21.15—**«Чалмы назынның парады».** Цирк программазы.

МОСКВАДАН

22.00—Өнүүг телекөргүүг. **Оперетта артистериниң концерти.** 22.30—**«Ут».** Информастыг программа. 23.00—00.45—**Футбол. Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо» (Киев)—«Ваккер» (Австрия). Киевтеп дамчыдылга.**

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ажаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга О. артканнарынга 5—10 градус чызыыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Рам биле Шпам»** (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18, 15, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Европейжи душтуку»** 15.00, 16.50, 18.40 шактарда. **«Ызыгуурттан Коссель»** (1-ги, 2-ги кезектери) 20.30 шакта.

«КАА-ХЕМ»: **«Аас-кежиктиг орук»** (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Дескештирбес кырганнар»** 9.00, 10.50, 12.40, 12.30, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

Садып алыкчылар, күскү ярмаркаже!

Кызыл-садыг 1972 чылдың **сентябрь 30-де, субботада, артенгиниң 11 шакта,** Ленин кудумчузунга **КҮСКҮ ЯРМАРКАНЫ** организастаар.

Ярмаркага херээжен болгаш эр улустарның база уругларның күскү, кышкы тонналрын хөй ассортиментилиг садаар.

Күскү ярмаркага эр улустуң болгаш болдарның **костюмнерин, тримотаж** болгаш **ук кылыгларын,** эр. херээжен болгаш алаэди уругларга **нүсну, кышкы идиктерни, костюм кылыр пестерни, галантерея** бараанарын садаар.

Оң ышкаш үлетпүр бараанарын, болгаш негаа аймаа хөй ассортиментилиг-биле ярмаркадан садып ап болур.

ЯРМАРКАГА КЭЭП, ЧУГУЛА ХЕРЕГЛЭЭН БАРААННАРЫН САДЫП АЛЫРЫНЧЕ САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ТЫВАНЫҢ ХОМУСЧУЛАРЫ, СЫГЫТЧЫЛАРЫ АЗЕРБАЙДЖАНЧЕ БӨГҮН АЪТТАНЫР

Ураң чүүлдүң болгаш Литератураның база Культураның хүннери болгаш Декадалары ССРЭ-нин 50 чыл ойнга уткуштур бистин Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү девискээрлеринде эртип турары — бусулбас эп-найыралдыг, чаңгыс ег-бүледе улуг совет улустуң аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазының тодаргай херечизи болуп турар.

РСФСР-ниң Культуразының Хүннери Азербайджан ССР-ге болуп артер. Ол хүннерге киржири-биле бистин Тыванын төлээлери — сураглыг хөөмейжилер болгаш хомусчулар, беш кижи бөгүн Кызылдан Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва хоорайже ужуп чоруптарлар.

Оларның аразында республикада сураглыг сыгытчылар, Максим Дакпай. Хунаштаар-оол Ооржак олар бар.

Хунаштаар-оол Ооржак Чөөк-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда малчын, а Максим Дакпай ол-ла районнуң Баян-Гала суурда бызанчы.

Оларның-биле кады хомусчулар Ирина Монгүш, Эрес-Бие Ооржак база Культура министерствозунуң методизи Александр Салчак Чаку-дүмма Азербайджанның чонунга тыва чонпуң бурүүзу шагдан адилеп келгени хөгжүм херекселдери — демир хомустарга янзы-бүрү аялгаларны ойнап бараалгадыр.

Ол ышкаш Хунаштаар-оол Ооржак шанзыны ойнап ора, оон гаалынчыг аалгазының үлелгези-биле мун-мун көрүкчүлерге хөөмейлеп, сыгыртын бээр.

Чапгыс чер чурттугларывыска салым-чаяанныг сыгытчыларывыска, хомусчуларывыска улуг-улуг чедиишкиннерни, орук-суур менди-чаагай чорууүүн чүректиң ханызындан күзеп каалы. Оң ышкаш хүнәректиг Тыванын ураң чүүлүнүң болгаш культуразының шапкын хөгжүп, чаз-чаа бедиктерже кылыпты ужудупканының херечизи кылыр Азербайджанда чурттап, ажылдап турар хөй национал төрел улус бистин төлээлеривистиң көргүзүглерин магадал көөрлери чугаажок дээрзинге бүзүрээр бис.

(Бистиң корр.).

Ном болгаш номчукчу

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН КИЖИ

Көдээ Культура бажыңы Көк-Хаак суурда эң-не көрүштүг чараш тудугларның бирээзи. Бирги каатта делгем фойе дамчаап иижи каътче үне бээр силер. Чада бажыңдан улуг ырак эвесте — библиотека.

Элээн делгем ороодде ном делгилараеря чыскаалыпкан. Номнарны адырлар аайы-биле бүгү чурум бүзүлаар делген салган. Аңгы-аңгы темаларга номнар делгелгелерин келген кижилер дораан эскерип хаар. Эң-не кыдыкы делгилирде — уруглар номнары.

Ороолдың дөрүнде хаңнда — ССРЭ-ниң 50 чылывга тураскаатткан делгелге, «Мурнакчы дуржулганың булуңу» болгаш «Бистиң шолбаннарывыс» деп будуң. Каа-Хем районда болгаш «Коммунизмче орук» колхозта ажыл-ишчи кежээлер, макталдыг кижилер дугайын оон көрүп, билип ап болур.

Библиотекарь Августа Васильевна Долганова-биле танышкыдар. 1955 чылдан бээр-де ында ажылдап турар. Көк-Хаак оон төрээн суурун-биле домей ашарган. Төрээн суурун болбайн канчаар: аал-ораны, ажы-төлүн — шүптүмында. Хууда аас-кежиин моон тыпкан. Августа Васпльевна ынчап олурду:

— Ийи-ле чыл ажылдаар бодап келгеш, олчаан артып калганым бо...

Кавсиниц библиотека техникумун доскаш, бистиң республиканың библиотекаларында ажылдап келгеннер хөй А. В. Долганова ындыгларның бирээзи. Шилип алган мергежилиңге хандыкпыл, чонга, хойге төлептиг бараан болур дээн ылыг күзел ону кежээде сорук киирип келген. Августа Васильевнаның дугайында оске эптерниң тугаазында ону төлараашы билип алган бис.

Чон массалың культуразының база бир төвү библиотека-ла болгай. Номчукчу бүрүзүнүң негелдезин хандырар, чүтүлү херектиг номнарны аңаа тып бээр дээш библиотека эрелекчиэн кыымак ажылдап турар. Келген номчукчуга ном тып бээри-биле шуптү ажыл кылыгаарламас. Библиотеканың массалыг ажылы көскү черни эдээр ужурлуг. Ажылхеректиң байдалы ында кандыгыл?

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыпарывыче үнүүшкүнү айда бир катап организастаап турарын доктаатткан. Ол херек кырында боттарын турар.

— Малчыпарның помга сонуургалы улуг. Бистиң малчыварывыс — улуг назылыглар тыва дылда номнарны колдады номчуп турар. Аныяк өскен орус, тыва дылы хөмээп чоокка чагыыр-дыр. Кижи бүрүзүнүң сонуургалы аңгы-аңгы болдур ийин. Чижээлээрге, улуг пазылыг малчын Бармит «Тываның төөгүзүү» деш В. И Ленинниң тыва дылчо очулдуртувган чамдык ажылдарын сонуургал-биле номчуп турар. Бир чыл дургузунда 3—4 хире пак ыңдыг номнарны номчуп, ханызы-биле сайгарып көрүп турар кижи — деп, библиотека эрелекчизи чугаалап олурган.

Малчыпарже, фермаже үнүүшкүнүнден аңгыда төскы, чайгы, күскү сезоннуг ажылдар үезинде библиотекарь кижиниң аңаа олурар чайы кайда боор. Чүгле бодупуң тамчыын хараар, харыысалга бодаваас иш-чаңгыс чамдык эптер сеткил тайбың олургулаар. Августа Васильевна ынчаар чаңчыпнаан. Юбилейлиг чылдың чаагай дужудуп ажаал алыр херекке ол бодупуң үлүүн киирипгирип турар. Колхозтуң Саргал бригадазында көскү агитацияны эки деп санап болур. Мурнакчылар дугайында агитуудустар, көргүзүглер чаартының түрээр. Августа Васильевна неделяда ийи катап гараажыларга баргаш, чаа номнарны чедирип, агитуудустарны үндүржүр.

Бо чылдың чайынында көдээ библиотека өзүн хөй масселыг хемчегларын организастап эртиргеп. «Ленин сээңнээ» деп темалыг кежээни клуб, библиотека, школа коллективтери бир дем-биле организастаан. «Уруглар бистиң аас-кежиивис» деп кежээни хереженнер чөвүлелиибиле кады эрттиргеп. «Кезээдо дириг Ыушкан». «Совет чогаалчы Катаев — уругларга» деп литература кежээлерни школага чоруткан.

«Тываның чогаалчылары уругларга», «Бистиң бажыңывыс — Советтер чурту» деп допчулалдар уругларга солуг болган. «Чаңгыс аай от-бүлүдеге» деп делгелгени, анаа хамаарышкан литература допчулалын библиотекага чоруткан. Кино эгелээр муриунда азы соонда аас журналдарын чорудуп турары солуг. Шак ындыг хемчегler номчукчуларны хөөрө тудар, оларны сонуургадыр.

Календарьлыг болуушкуннарга тураскаатткан делгелгелерни доктаамаа организастаап келген. Соолгу үеде оңаагай сагыш салза чогуур чүүлдер — политөөредилге, пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга херек тускай литератураны шилиири, ол ышкаш өөреникчилерге, башкыларга дузалыг делгелгелерни организастаары. «15 үйбашкы» деп темага допчулады уруглarга чорудар.

Бүгү-россияның социалистиг чарыылыга киржири эң кол сорулгаларның бирээзи ол. Чарыштың негелдезинде ындыг кол чүүлдерже сагыш салыр апаарган школачыларны библиотекага бүрүн хаара тудар, ном пропагандазын бүдүрүлгелерже чоокшуладыр, специалистерни хаара тудар дээш еске-даа.

Алдарлыг улуг юбилей — ССРЭ-ниң 50 чылының темазында библиотеканың хүн бүрү амыдыралынга ам-даа улам көскү черни эдээри күзелчиг.

Августа Васильевнаның кол дээшир күжү — башкылар болгаш специалистер болур ужурлуг. Клуб чөвүлелиниң ажылы амгы үеде сураараш. Башкыларның дузазы негелдезинде турар. Харыызаа кайы-даа таладан идепкейлиг болуру чугула.

Бирги чартык чылдың көргүзүглерин бүзүлаар Көк-Хаак библиотеказының ажылы бөгөй эвес. Кышка белеткелди ой-шаанда эки чоруткан. Юбилейже тураскаатткан солуг хемчегler планда киргеп. Библиотека активиниң идепкейлиг киржилгези-биле улам эки ажылдаар сорулга салдынган.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: **библиотека эрелекчизи А. В. ДОЛГАНОВА чаа делгелге чанында тур.**

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 33-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылгый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн болганда 32-75 Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республиканың типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01031.

Бүгү чуртталның пролетарийлери, каттыжылыңар!

1925 чылдан тудуштурулган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомуның, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1932 чыл. СЕНТЯБРЬ 28 ЧЕТВЕРГ № 229 (8982). ортаа 2 нем.

110 мун тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **83.335** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 75,7 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	40151	68,1
БИЙ-ХЕМ	13000	7193	55,3
КАА-ХЕМ	27.000	25299	93,7
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3403	61,0
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1358	27,5
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	5153	103,1
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	609	46,8

Миллион рубльдиң немелде төлевири

Күрүнеге тараа садарының быжыг планын күүседип, пландан ажыр тараа дужаап, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип турар колхозтар болгаш совхозтарның саны республикада хүн бүрү көвүдеп турар. Сентябрь 26-га чедир пландан ажыр 25 мун тонна тараа садып алдынган, азы садып алыр өртекке 50 хуузу ажыл-агыйларга немей төлээни миллион рубль ашкан.

Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозу (директору А. И. Ломаев) контрактация кероозин баштаар планын республикада бир дугаарында — сентябрь 10-да күүседип, пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турар. Сентябрь 26-га чедир ол ажыл-агый 1200 тонна планын 1896 тонна чедирип, тоннада 55 рубль өртекке 50 хуузу немей, шупту 103 мун рубльди алган.

Ол ышкаш Танды районда «Коммунизмниң херели» колхоз 950 тонна контрактация кероозин хуусаа бетинде күүседип, планынга 2170 тонна эки шынарлыг кызыл-тасты немей садып, социалистиг хүлээлгезин ажырган, ол дээш колхоз 119 мун рубльдиң 50 хуулуг немелде төлевирин алган.

Ындыг ажыл-агыйлар Каа-Хем районда хөй. Чижөө, «Ленинчи орук» колхоз 1200 тонна контрактация кероозин күүседирип хандырып, пландан ажыр 2137 тонна тарааны хүлээп алыр пунктуларга кииргенин дээш, бир тоннаны-ла 165 рубль кылдыр, шупту 352.605 рубльди күрүнеден алган. «Совет Тыва», «Сукпак» совхозтар күрүнеге тараа дужаавас. Оларның шөлдеринде бо чылын эки дүүгүтү өстүргөн. Боттарының бар аргаларын санап коргеш, ук ажыл-агыйлар түс-тузунда 1506, 1232 тонна тарааны күрүне шыгжамырыңга кииргеннер. Оларның дужааган баштайгы тонна тараазының ортаанге 50 хуузу немей төлээн, азы бир тоннага-ла 165 рубльди, шупту 353 мун рубльди төлеп берген.

Үстүнде коргускен чижектерден алган көөрге, ажыл-агыйларга пландан ажыр тараа садары экономика талазы-биле кайы хире ажыктыг болдынгир-дыр.

Д. ДЕЕВ,
республиканың тараа продуктулар будурулге эртелелиниң начальнигы.

Ажыл кидин түлүк

Ажыл-агый бүрүзүнүң хову-шөлдеринде ышкаш Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң тараа шөлдеринде күзүү ишти хайыыпкынның чоруп турар.

Чодураның төп шаңында ажыл кидин түлүк. Мында ажыл-агыйда бүгү шимчаар кижи болгаш техниканың күжүн шуптулуп моңгеөн ышкаш. Совхозтуң төп суурунуң ар, хөрөжөл ажыддакчыларын, И пиериг кезээнин дашкаарчылары ажыддын турарын көрүп болур. Тараазы арыллаан, түүреткер-биле ышкөн, чүдүрүкчүлер машиналарда чүдүрген, деңзиде деңзилеп —кайда-даа ажыл хайыыкаш.

Ажылды удуртуп башкарган кижилериниң бирээзи совхозтуң партком секретары Оюн Арапчинович Дүмбүү-биле ужуражы берликтиг.

— Күрүнеге тараа дужаар план күүсеттинген — баштайгы күш-ажылчы тиилелеп чедип алдынган. Ам планнан дашкаар дужаалда үргүлчүлеп, дүн-хүн чок ийи эскичеглиг ажылдап тур бис. Бо хүнге чедир пландан ажыр 300 тонна тарааны күрүнеге дужаадывыс — деп, партком секретары түтаалады.

Бригадалар арагында социалистиг чарыштың түннелин он хонуктап үндүрүп турарын секретарь сонуургатты. Сентябрьның ийиги он хонуунда бригадалар арагында чарыңга коммунист Доспан Шулуумуң удуртқан бригадазы тиилекги болган. Комбайнер Донгак Дартан-оолга турескаадып, Күш-ажылчы алдарлыг тугун кодүргөн. Бо механизатор бөш хонукта 94 га тарааны бастырган.

Д. ЕНДАН.

Ажыл кидин түлүк

Ажыл-агыйда бүгү шимчаар кижи болгаш техниканың күжүн шуптулуп моңгеөн ышкаш. Совхозтуң төп суурунуң ар, хөрөжөл ажыддакчыларын, И пиериг кезээнин дашкаарчылары ажыддын турарын көрүп болур. Тараазы арыллаан, түүреткер-биле ышкөн, чүдүрүкчүлер машиналарда чүдүрген, деңзиде деңзилеп —кайда-даа ажыл хайыыкаш.

Ажылды удуртуп башкарган кижилериниң бирээзи совхозтуң партком секретары Оюн Арапчинович Дүмбүү-биле ужуражы берликтиг.

— Күрүнеге тараа дужаар план күүсеттинген — баштайгы күш-ажылчы тиилелеп чедип алдынган. Ам планнан дашкаар дужаалда үргүлчүлеп, дүн-хүн чок ийи эскичеглиг ажыддын тур бис. Бо хүнге чедир пландан ажыр 300 тонна тарааны күрүнеге дужаадывыс — деп, партком секретары түтаалады.

Бригадалар арагында социалистиг чарыштың түннелин он хонуктап үндүрүп турарын секретарь сонуургатты. Сентябрьның ийиги он хонуунда бригадалар арагында чарыңга коммунист Доспан Шулуумуң удуртқан бригадазы тиилекги болган. Комбайнер Донгак Дартан-оолга турескаадып, Күш-ажылчы алдарлыг тугун кодүргөн. Бо механизатор бөш хонукта 94 га тарааны бастырган.

Д. ЕНДАН.

Хүлээлге күүсеттинген

Овур районнуң «Кызыл туң» колхозунуң хойжулары ССРЭ-ниң тургустунганынга бээр чартык түс чыл болуру ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Колхоз районда бир дугаарында күрүнеге дүк садарының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүсеткен. Олар юбилейлиг чылда 41 тонна эки шынарлыг дүктү дужаар тургаш, хөрөк кырында 42 тонна 252 килограммны дужаатаан.

К. МААДЫ.

Аңгылаң алдыышкын — шалыптың фронтунда

Кур чер совхозунуң шөлдеринде

Тараалаң Таңдының кур чер совхозу — «Тиилелге» районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң бригадаларында тараажылар чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаап ап, бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге үткүштүр планның онаалдазы 18 мун тонна тараазы күрүне тыгжамырыңга урар дээш, күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ол хайныыпкынның ажыл-ишти чамдык мурнакчы кижилер-биле таныжаалыпдар.

«ТИИЛЕЛГЕНИҢ» ТИИЛЕКЧИЗИ

Дүүн четпеен чорда агаарның байдалы бөксөрап келген. Дөзүнүүг хаттың соонда суг чаъс болгаш быскан хар чаапкан. Делгем шөлдү кежиллдир одургылай шуушкан тевычаларның, пиил дег арыг тараазын бастырын чоруп орган комбайннар доктаай бергеннер. Комбайнерлер дээрниң сөөлче көрүп, хомудаавы ыяшнарындан илдеп келеп када чоруур хөөн ток турганнар. Күдәйның кылыы дээдеп келген. Кестүп-ле турган ол тараазы бастырар эвес. комбайнерлер бригада төвүнге кирмишпиннер.

Алды дугаар бригаданың төвү. Механизаторлар турар делгем оруктың таваларында бригаданың социалистиг хүлээлгелерин болгаш көргүзүглерин көөрү кылдыр бижиглээн. Оларның арагында кызыл вымпел орай дүнүүң шөлбаны дег тодо көстүп тур. Ону сонуургап помчуурбуска «Өрткен он хонукта 510 гектар чериң тараазын тавычалай кестиртем, совхозта биргө чериң адган комбайнер Кызыл-оол Ооржакка» деп бижиң болду.

Комбайнер бүрүзү сезонда 320 гектар чериң тараазын кестирер нормалыг. Кызыл-оол Бавуевич юбилейлиг чылда 600 га чериң тараазын кестирер социалистиг хүлээлгени алгаш, хүнде-ле 40—50 гектарның тараазын кестирип, тарыштың типлекчизи болгаш. Ол шилчиир вымпелди албыштаап. 10 рубль-биле шаңнаткан.

Кызыл-оол Ооржак ол совхозта 1961 чылдан бээр ажылдап. дүржүлгелиг комбайнерлерге санадың турор. Ол чыл бүрүле-ле комбайның мык кылдыр сентеп алгаш, ажаалда үезинде техниканың аңаа турар чоруун болдурбайн келген.

— Бистиң бригадавыста мурнакчылар хөй. Оларга О. Начыв-оол, Х. Хемер-оол болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Бригада ниитизи-биле 3000 гектар чериң тараазын кестирер тургаш. шупту үезин ажыл-ишти чамдык мурнакчы кижилер-биле таныжаалыпдар.

Ам чүгле 370 гектар чериң тавычаын бастырары арткан. Ынчангаш дээр чудараарга девилеп турарывыс бо-дур. Ам хүн бээр бөдәә, чаңгыс-ла хүн доозулаар үлүс-тур бис ийин — деп, Ооржак чугаалады.

— Шын-шын. Бавуевич. Чаңгыс-ла хүн четтир—деп, аныяк эр үзе бирди.

Амдыы механизаторже айыткаш, Ооржак үдамчылады:

— Бо эзирлер турда, хүндаа четирбес бис. Эзирлериң авеюнуунуң удуртукчузу Михаил Моңгуш бо-ла болгай — деп, тайылбырлады:—Бо оолдар база бистиң совхозтуң комбайнерлери чүве. Олар чоокта чаа Абакандан 14 чаа комбайнны эккелтеш, амдыыында бистиң бригадавыста дузалажып турарлар. Ажылдыыс доостурга-ла— аңгы-аңгы бригадаларже дуза кадып тараар үлүс бис. Хөй кезиниишле бешки бригадага баар. Чүге дээрге ында тараа хөй— деп. Ооржак өөрүшкүлүг чугаалады.

Агаар-бойдус «аажылыпдаа» турза. «күдәй багы — арлы бээр» дижир болгай. Арткан хаш хонуктарда «Тиилелгенин» тараажылары күрүне муруунга хүлээлгезин ажыр күүседиттеринин аргалары барын алды дугаар бригаданың тараажыларының ажыл-ишчи соруктуузундан көрүп болур.

«ЧЕТТИРДИВИС, АЛЕКСАНДРОВНА!»

Алдыгы бригаданың тараажыларының столоваазы. Чемнеттеп кижи бүрүзү-ле чем кылыр ороолдың сөңгезиниче бакылаап. «Четтирдивис, Александровна» дээш үнүп турар болду. Бистер база-ла оон чемненир ужурга таварышкан бис. Чаагай чыттыг иогаа аймаандап кылган. сметаналыг мүнүү база пай дутаарын, аңдаяның компотту тооглап алгаш, аъш-чемин чизе-даа арнын көрбөзиниис Александровнага четтиргенивисти эш-өөрүн мурнуудан сөглеп каар дээш көзөлөкке хөлө бердим.

Мурнакчы комбайнер Кызыл-оол Ооржак шилчиир вымпелди алган

Алдыгы бригаданың столоваазы

Хову дургаар сараат-ла, сараат

Ам халаттыг, аныяк кыс тур. Амданыыг чемниң кылыычызы Александровно-даа көзүбес болду. Ам канчаар, амдыы кыска чугаалады:

— Чем дээш, четтирдивис, дунмай. Александровнага база дамчыдып көрүнер.

— Бодумга бодум дамчыдар болган-дыр мен ийин — дигеп, хүлүмзүрдү.

Бригадаяның поворы Светлана Александровна Ховалдайны тараажылар хүндүлээш, аңаа-ла Александровна дээр чүве-дир. Ол аныяк кыс шында ажыддан турар инженерия эки шынарлыг кылган чемнер-биле чемгерип, хүндүтколдү чедип алган. Оон дузалаштыг соруглага идигиг болуруун практика көргүзүп турар.

Бистиң бөлүктүң бөш кежигүннери ажылдың шынары дээш туржу бээрге, өске эвоор база оларның үлегерин эдерип, хемнинг-ле четпес чүве болу бээрге, ону эдип алырын сүмелей бээрня амыдыралдан билдивис. Бригада 3000 гектар тарааны бүрүн ажаап алган болгаш ам бешки бригаданың тараажыларыгта дузалажып киришкен.

М. ЧИМИТ-ДОРЖУ,
бригаданың утчөттинги, улустуң контроль болүүнүң дергазы.

Дузалыг болган

«Тиилелге» совхозтуң алдыы бригадазында дүжүт ажаалдазы эгелээри билек-ле улустуң контрольдуң бөш кижи составтыг болүү тургустунган. Бөлүктүң кежигүннери ажылының аайы-биле кандыг хынаалдарны чорударын хуваапкан. Чижөөлөөрге, Ховалыг Хеймер-оол биле Кызыл-оол Ооржак комбайнерлерниң кестирген черинең шынарын контрольдап турарлар. Чаидык ниттер тараазың бажыңдан мажактадыр кестирер ийиккге, кыдыг черлерде сыптарны чедир кестирбейн баар турган. Улустуң контроль болүүнүң кежигүннеринден ол тоорактарны дорааң сойгалаш, бурулуг кижилерни чедир кылдыртып турган. Хывалдыдан комбайнер Владимир Туранжиин тарааны шыпар чок кестирип, саваңны кайы-хемээн чок тарадыр төп турганы плекпен болгаш ону 5 центнер тараазың өртээн төлээр кылдыр актыны тургужкан соонда, ол эң ажылынга харысалгалыг апарган.

Улустуң контроль болүүнүң удуур-чылдар черинең болгаш чүвәр-бажының доктаамал ажыктыларының талазы-биле боттуг ажылдарны кылыгланн. Оон ангыда бистиң бөлүк бригадада үнген-киргең чарыгдаалдар, аъш-чем, чурумсагылга дутайында хынаш, ий-шаанда чогуур хемчегерин чорудуп келгени ажылдың темнизин дүргедетириге дузалыг болган. Черде ынчаш, бригада бүрүзүнге улустуң контроль болүктериң тургузары — кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг ажылдарынга болгаш ниити соруглага идигиг болуруң практика көргүзүп турар.

Бистиң бөлүктүң бөш кежигүннери ажылдың шынары дээш туржу бээрге, өске эвоор база оларның үлегерин эдерип, хемнинг-ле четпес чүве болу бээрге, ону эдип алырын сүмелей бээрня амыдыралдан билдивис. Бригада 3000 гектар тарааны бүрүн ажаап алган болгаш ам бешки бригаданың тараажыларыгта дузалажып киришкен.

М. ЧИМИТ-ДОРЖУ,
бригаданың утчөттинги, улустуң контроль болүүнүң дергазы.

Кызылдың автосептелге заводунда дузаавалакчы Иван Гребенщиков — мурнакчы ажылчын. Ол янзы-бүрү металл кылыгларны, автомашинаның кезектерин, болдырлерин газ-биле болгаш электри-биле дузаавалап, ажылга ак сеткилдиин, харыысалгалыын, мергежилдиин коргузуп турар.

ЧУРУКТА: И. Я. Гребенщиков.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Партия организацияларында

Күскү хүннернің ажыл-ижи

С. Ф. Молчанов Новосибирскиге келген дораан-на Күшөөже телефоннаан.

— Тараа соорткен баштайгы колонна канчалды?—деп. райкомнуң дежурнийындан айтырган.

— Үүле бүттү, колонна-даа чедип келди. Сергей Федорович дээн харыы дыңналган. Молчанов ам-на ыраай берген. Оларның чугаазының баажызы болган ажыл-агый улуг ужуражы бол, тараа дужуун оон өөрүшкүл алыры ажок чымыштыг болган. Ол колхоз Кулунда ховуузунуң сан чок хөлдөринің ортулуктарында турганнарын. Шаннаржо тараазы хемелер-биле соорткун турган. Ол-даа канчаар, чогуур үнелиг чүве эгелээнинге дээр болгай. Районга тараа кезерип, оон соонда бастырарын баштай-ла ол ажыл-агыйның колхозчулары эгелээн. Район төвүнге, элеваторга чедирип бээр тараа соорткен баштайгы колоннаны база олар чоруткан.

Партияның Күшөө райкомунуң бирги секретары Молчанов Новосибирскиге келгеш, областың партия, ажыл-агый активинин хуралынга баар дээш, оон эгелээринге мырак мурнунда-ла опера болгаш билет театрынче чорупкан.

Сентябрьда болган ол хуралга киришкеннер, ону үргүлчү бодап чоруур. СӨКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев оларга түүе чугаалаан. Партияның район комитеттериниң секретарьларының, ол кижилерниң бедик сорулганы күүседип турарынын, оларга бедик бүзүрелдин партияның коргускенинин дуңмалар

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң системазынга өөредилге чылы удавас эгелээр

КИЧЭЭЛДЕРГЕ БЕЛЕТКЕЛ— КОЛ ЧҮҮЛ

Партия өөредилгезиниң кандыг-даа хе-рлериниң школаларынга өөредилгениң ынарлыг болгаш чедимишкинниг болуру. ынакчыларның кичээлдерге сонуургал-ары, оларның бижыг билигни шиңгээдип ары— пропагандистиң кичээлдерге бы-ырымчалыг белеткениринден хамаарлыр.

Мен 18 чыл дургузунда партия өөредил-гезиниң системазынга: эге политшколага, политиктиг билиглерниң үндезиннерин бол-гаш сөөлгү 2 чылда экономиктиг билиг-лерниң үндезиннерин өөренир школаларга пропагандистеп келген болгаш кичээлдерге баш бурунгаар, бижырымчалыг белеткенири-ниң чугулазын биле берген мен.

Кичээлдерге белеткелди дүвү-далаш-биле кылып, чүгле кичээл болур хүн кол өөредилге ному номчаш, оон план-конс-пект тургузуп алыры-биле кызыгаарлат-тынар болза, пропагандист дыңнакчыларга бижыг билиг берип шыдавас болгаш дың-накчыларның сонуургалы нуду болур.

Мен баш бурунгаар өөредилге номун хынамчалыг номчуп, белеткеп турар темаң-га хамаарышкан литератураларны ажыг-лаарынга чаңчыккан мен. Чугула номнар, брошюралар бодумнуң хууда библиотекамда чок болза, оларны өске черлерден бижидип ап турар мен. Эргемон чугула апарганда СЭКП райкомунуң библиотеказындан кан-дыг-даа литератураларны ап болур. Поли-тиктиг болгаш база экономиктиг билиг-лериниң үндезиннериниң талазы-биле кичээл-дерге кол өөредилге номундан аңгыда В. И. Ленининиң амылдарын, СЭКП төөгүзүн, хрестоматияларны, пропагандистиң спра-вочниктерин, көдээ ажыл-агый экономика-зының номнарын амыглап турар мен.

Оон аңгыда политиктиг, экономиктиг болгаш даштыкы сестериниң словарьлары мээң кол дузалаңчыларым болуп турар. Бо бүгүнү номчуп, көрүп тургаш план-конс-пектимни тургузар мен.

Төп болгаш республика солуннарының арыннарынга үнүп турар экономика тала-зы-биле чүүлдерни тускай папкага киктеп ап турары ажыктыг.

Пропагандист кижи кичээлдерге белет-кел үезинде айыттынган теманы республи-каның азы ол-ла ажылдап турар черииниң байдалы-биле холбаштырар дээш чүткүүрү чугула. Ылаңгыя мен бистиң «Большевик» колхозтуң экономика талазы-биле анализтерин бухгалтериядан, экономистен биляп, бимип алгаш, ол талазы-биле чи-мектерни кичээлге холбаштырып турар мен. Кергүзүг пособиелери, техниктиг хе-ренселдерни кичээлдерге амыглаары чугу-да. Бистиң школада диафильмнер көргүзөр фильмоскоптан өске техниктиг херекселдер чок. Экономиктиг билиглериниң темаларын-га хамаарышкан плакаттар коңчуг ховар. Ол чорук кичээлдерни чедимишкиниг эрт-тиреринге база шаптыктап турар.

Өөредилге номнарын болгаш литература-ларны дыңнакчыларга сүмелеп, оларны кайын тып алырынга дузалажып турар мен. Экономиктиг билиглериниң үндезин-неринниң өөредилге номунуң тыва дылда үнүзүнүн харааданчыг-дыр. Бистиң школа-ның дыңнакчыларының чамдыктары орус дылды багай билир. Оон үжүрүнден олар-ның бот-кичээл кылып, конспектилээрингe бергедээшкиннер болуп турар. Тыва дылга өөредилге номнарын чөөнүң хуусаада пар-лап үндүргеш, тарадырын пропагандистер күзеп турар.

Х. ОТУГАШ.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта пропагандист.

Партия өөредилгезиниң болгаш комсомол чырыдыышкынының системазынга өө-редилге чылынга белеткел бо хүннерде чөр болганда хайныышкынныг чөруп турар. Экономиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге башкылаар пропагандистерниң семинары чөөнте чаа Кызылга болуп эртнен.

ЧУРУКТА: Семинарның болүк киржикчилери.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

«Ажылчы чонналның экономиктиг өөредилгезин экижилдер дугаанында» партия Төп Комитединиң докгаалын амы-дырапга боттандырар дээш Тожу районнуң партия орга-низациялары тодаргай хем-чегларын ап, бүдүрүлге чер-леринде ажылчыннарны эко-номиктиг өөредилгеде хаара туткан.

Бодум районнуң амыдырал хандырылга комбинадында пропагандистеп турар мен. Экономиктиг билиглериниң үн-дезиннерин өөренир полит-школага киргеннеримге, ийик сеңтөөр цеттериниң болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары хаара туттунган. Ажыл-чыннарның экономиктиг өөре-дилгезиниң дээштиг болуру пропагандист кижиниң арга-дуржулгазындан кол хамаар-жыр деп чүвени бодумнуң дуржулгадан бүзүредим. Про-грамманың түе-түе темала-рының айтырыгларын болгаш теоретиктиг материалдарны комбинаттың ажыл-амыдыра-лының тодаргай чижектери-биле ханы колбаштырып тургаш, тайылбырларга дың-накчыларга билдингир болур-дур, чүге дээрге, ол кижилер бүдүрүлгеде ажылдап турар болгай, оон ажыл-агыйын, эконо-миктиг байдалын эки билир-лер. Кичээлдерни индыг бай-далга эрттирерге дыңнакчы-ларның билигже чүткүүлү бе-дирир болгаш сонуургалы ул-гадыр.

Бистер ээлчеглиг кичээл эгелээр мурнунда сөөлгү үеде даштыкыга болгаш чурттa болган кол-нол болуушкун-нарны сайгарарын практикалап турар бис. Анаа эртем-техниканда, мурнакчы дур-жулгада чаа түүлдерниң ду-гайында айтырыгларны база чугаалажып турар бис. Ол чорун дыңнакчыларның ниити билиин бедидиргe москүзү-биле дузалаар. Оон соонда эртнен кичээлдерге өөренген теманың айтырыгларының талазы-биле беседалажыш-кынны кылгаш, оларны бы-жыглап турар бис.

Программаның темаларын үк бүдүрүлгенiң ажыл, амы-дыралы-биле холбаарга, дыка ажыктыг деп чүвенi үстүнде чугаалаан мен. Аңаа хамаа-рыштыр чамдык чижектерни коргүзүп болур. Чижээлээрге, эртнен өөредилге чылында «Күш-ажылдың бүдүрүкчү-лүүн бедидириниң аргалары» деп теманы өөренип турувуста, дыңнакчылар аңаа чижектерни комбинаттың амыды-ралындан ап, эки ажыдаа-рынга шаптыктап турар чүүл-дерни илереткеннер. Чамдык цехтериниң чырыы чедишпес, сентеи чылыглавааныңдан соок боол турары кижилерiниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымча чок боол турарын дыңнакчылар тодаргай чижектерге көргү-зүп турган, илередип келгеннер. Ол саналдарны дирек-цияга, профавиялел комитединге чугаалажыры-биле кинереривиске, кижилерниң ажылдаар черлерiнге элээн таарымчалыг байдалдарны тургускан чүве.

Бава бир чижек. Хеп даараар машиналар үргүлүү үрелир, оны сеңтөөр мастер чогундан ажыл шулуудавас, ворма-үлүг күүседири бергедей бээр-дир деп, бистиң хе-рээжеп дыңнакчыларывыс негелдени кылганнар. Ол чүүл база-ла шаптыпрлеттинген.

Бо ийи чижектен алгаш коорге безин ажылчыннарның экономиктиг өөредилгези бүдүрүлгени эртелеп башкарарынга, ажыл-чорудулгазында четпестерни чайладырынга оларны хаара туда бээр-дир.

Г. ДОНГАК,

Тожу районнуң амыдырал хандырылга комбинадында пропагандист.

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Сентябрьның ийиги чартында агаар-бойдус-туң байдалы таарымчалыг болуп, каан хүннер чылыдып эгелээнiниң түңнелинде Барыын-Хемчик районунуң шөлдеринде тараа культуралары дески бышкан. Дүжүт ажаан алыш-кынының темпизи экижээн.

Районда 5472 гектар тараа культураларын кескен азы ол бүгү шөлдүң 59,8 хуузу, 4403 гектар черниң тараазын бас-тырган бо айның 27-де медээ-биле алырга, күрүнеге 595 тонна тараапы дүжаагаң азы планга удур чүгле 45,8 хуу бо-луп турар. Районда тараа будурулгезиниң кол черин эелеп турар «Барлык» совхоз бо хүннерге чедир күрүнеге чүгле 52 тонна тараа дүжаагаң.

Шаңнарда 2440 тонна тараа мөсөөнеттингеп. Оон иштин-ден «Шекпээр» совхозта болгаш «Большевик» колхозта чам-дык тараалар маңнап, шынары бакшырап турар. Ону чөгүүр үе-зинде дүрген арыглаап күрүнеге дүжаар талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкак хемчеглер ап турар.

Комбайннарның, тракторларның, автомашиналарның болгаш тараа арыглаар механизмнерниң ажыглалында улуг четпестер бар. Дүжүт ажаан алышкынының үезинде бир комбайн ор-тумаа-биле хүнде чүгле 2-6 гектар, а «Шекпээр» совхозу 2-3 гектар, «Дөң-Терезин» совхоз 2-8 гектар тараа кес-тирип турган. Күскү чер аңдарылгазының темпизи эртнен чылдың бо үезегизинден ыракта куду 2036 гектар черни аңдарган, ол дээрге планның 31,8 хуузу-дур.

Дүжүт ажаан алышкынында хөзүдаашкының кол чыл-дагааны күш-ажылды кошкак организастаалынында. Чамдык ме-ханизаторлар кежээ эртежик чаңып кээр, эртен 11—12 шак үезинде ажылче озалдап үнер.

Шиңгээдип-биле демиселди районнуң улусчу контроль комитеди (даргазы эш Кувшинов), оон чер-черде постулары шүүшпен боттандырып турарлар. А партия райкому, райкүүс-ком оларнан негелденi шыңгыыдавыр үжүрлүг.

Районнуң ажыл-агыйлары 6867 тонна сиген белеткээн ийикпе, азы план 62 хуу күүсеттинген. «Дөң-Терезин» сов-хоз, «Большевик» колхоз саваңны болуп сараатгаарынче мынчага чедир эгелеп кирбээннер. Тарааны, сараатгаан сиген, са-ваңны организастыг кадатта киирбээн малдар саза базып, чип эгелээн. Сиген, саваңны ажаан, кадагалап, камга-лаар, таңныылдар тургузар болгаш малын тараа, сигенче сула салышкан кижилерден негелде салыр талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчулары, көдээ Советтер дээштиг хемчег-лер албайн турар.

Күрүнеге эът садарының чыл планын район 56 хуу, сүттү — 89 хуу, дуктu — 91 хуу күүсеткен. А күрүнеге тараа садары ам-даа хөзүдаашкының байдалга турбүшаан. Партия райкомунуң чөөкта болуп эртнен хуралынга ажыл-агыйлар-ның удуртукчулары дүжүт ажаан алышкының октябрь 1-де, күрүнеге эът, сүт, дуң. тараа садарының чыл планын долдур болгаш ажыр күүседирин аазаанныр.

«Барлык» совхозта мал ажылының продукциязын бүдүре-ринiң хемчээли бүгү көргүзүглер талазы-биле эртнен чыл-дың деңнелинден кудулаан, оон чылдагаанын партком секре-тары эш Ч. Б. Чылбак-оол эртнен чылын малга ъш-чем че-дишпес, бергедээшкиннерге таварышкану-биле тайылбыр-лап турары шын эвес. Күрүне планы дээрге, хоойлу-дур, ын-чангаш оон күүселдезин ыяал-ла хандырар керек.

Тургустунган байдалды адып алырының бүгү аргалары районнуң партия организацияларында бар. Хамык чүве хүн бүрүдеги партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажыл-дың деңнелиниэн, план болгаш хүлээлге күүселдезиниң тө-даргай хынаалдазындан, хөзүдап турарларны мурнакчылар-ның деңнелинге чедир көдүрериниэн хамаарыжыр.

Бир эвес районнуң 70 ажыг механизаторлары шуптузу дү-жүт ажаан алышкынынга «Барлык» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери Күжүгет Окпан-оол, Күжүгет Чалбарган, Хо-мушку Күдер-оол, Күжүгет Деспижек ышкаш хүнде будун чартык норма күүседнп. ниитизи-биле 230—270 гектар та-раа кестирип турган болза, районнуң тараазы бо хүннерге че-дир бүрүну-биле кестинген, а күрүнеге тараа садарының темпизи дүргедээн турар ийик. Күс манавас, бүгү-ле күштү, техниканы ажаан алышкынче мобилизастаар, даандырган ажыл-херек дээш негелделиг ажылдаар керек.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

Сөзүн ээлээннер

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының Донгак Бирлейге удурткан сиген белеткээр звеногу хүлээлгезин күүсеткен. Звено 10 кижи состав-тыг. 100 тонна сигенни белеткээр хүлээлге алган. Олар ниитинiң малынга четчир, эки шынарлыг мал чемни белеткээр дээш шудургу ажылдаан. Оон түңнелинде 104 тонна сигенни буга кыдыы, ыяш аразы черлерден хол-биле кезип белеткээннер. Ол звено 60 ажыг сараатгарны кажаалаар соруглалыг, ам үеде 20 сараатгыг кажаазын кылган.

Эрткен чылын ол звено совхозка 64 тонна сигенни хол-биле кезип белеткеп берген. Мал чемининг белеткелинге кызымаккай чоруун үнелеп коргеш, ол звенону совхоз дирекциязы, партком, ажылчын комитеди чыл бүрү шаңнап, мактап келген. Звеновуң ажыгүннери Донгак Байыр-оол, Арапчык Тараа, Оюн Кара-оол олар идепкейлиг ажылдааннар.

Салбырда мал чемининг белеткели дүжүт ажаалдазы-биле нады үргүлчүлеп турар.

О. ТАВАА.

Өөредилге эгелээлек турда...

Партия өөредилгезиниң башгайы кичээлдерi эгелээриве чедир саңныг хонуктар арт-кан. Тес-Хемде өөредилгеге белеткел ында-гыл? Эрткен чылдарда пар-тия өөредилгезиниң организастаашкынынга тургулаан чамдык четпестерден кандыг түңнелдерни үндүрткенил?

Орук участогунуң чанында (пропагандизи О. Ким), «Чодураа» колхозта (пропагандизи У. Домүр-оол), Берт-Дагда (пропагандизи Н. Балчый-оол) политшколалар, амыдырал хандырылга комбинадында болгаш Хараал-Тей сүт-бараан фермазында коммунистиг күш-ажылдың школалары эрткен чылын өөредилгезин чедишкинниг дооскан. Ынчалза-даа «Тес-Хем» совхозтуң ийиги, үшүү салбырларынга, Өртеч сүт-бараан фермазынга кичээлдер мындазаа болуп, харын-даа соолуңде кээп болбастаан. «Ак-Эрик-ке» партия өөредилгезин болгаш комсомолдуң политчырыдыышкынының холуп алган чорудуп турган, чамдык черлерге экономиктиг билиглериниң үндезиннериниң база коммунистиг күш-ажыл школаларының программаларын салчаштырып өөредип турган таварылгалар тургулаан. Мынаар чамыглар өөредилгеге белеткелди шын эвес чорутканындан тывылган. Малчын-нар ортузунга политиктиг өөредилгени колдуунда-ла чорутпаан. Бо чылын чүс чыгам хөй-жуларны өөредилгеге хаара тударын көргеп. Оны чорударда ай саныңда оларны бригадалар аайы-биле бир удаа чыып, кичээлдердир деп шиитпирлээн.

Партия организациялары школалар аайы-биле дыңнак-чыларны дацзылап, чамдык эштер-биле чугаалажып турар. Чамдык организация-лар өөредилге дугайында айтырыгны хуралга тургузуп, коммунистерниң санал-оналын алгылаан. Пропагандистер шилип алдынган. Партия райкомунуң бюрозунга 40 пропагандисти база оларның дузалаңчыларын бадылаан. Бо чылын партия өөредилгезиниң системазынга 650 ажыг кижи өөренир, оларның хөй кезии —коммунистер. Бо сан эрткен чылгызындан алган хөй. Эге политшколаларның саны көвүдээн. Оларның иштинде Шуурмактың туруг ыяжы белеткээр пунктузунда, «Ак-Эрик» колхозта экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир школалар ийиги чылынче өөрөвип кирер. Черле ынчаш марксизм-ленининиң үндезиннерин өөренир школаларда ийиги-үшүү чылынче киргеннер хөй. Пенсионер-коммунистерниң өөредилгезин политинформация хевирлиг кылдыр көдээ Советтер чанында бо чылын практикалап эгелээр деп турар.

Улусчу университет бо өөредилге чылында калбарар, ийи чаа факультет немежир. Оон аңгыда хөөлөу-дүрүм таазы-биле билиглерiн чөнге пропагандалаар бир индыг университетти база тургускан. Чөнүң экономиктиг билиглерiн бедидиринче улут кичээнгейни салган. Республиканың Политчырыдыышкын ба-жыңының сүмелерiн бүүгаар бо чылын экономиктиг өөре-дилгени партия өөредилгезиниң системазында бир турар школаларга болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга чорудар. Аңаа 250 ажыг кижи хаара туттунар.

Өөредилгеге белеткелдиң өске талазын көөр болза мында-гы. Школаларның өөредилге программалары четчи-ри-биле келген. Журналдар бар. Бо чүүлдерни сентябрь 26-да семинарга келген пропагандистерге үлеп берип, тайылбырларны кылган. Кичээлдерге ажыглаар эртемнер аайы-биле көргүзүг материал-дарын районнуң политиктиг чырыдыышкын кабинединде мөөңнээн. Оларны пропаганди-стер херек үезинде ажыг-лап болур. Ол ышкаш өөре-дилге помнары, методиктиг сүмелер партбиблиотекада бар. Көдээ библиотекаларда оларны база четчелеп, «Про-пагандистер булуңнарын» тургузуп турар. Садыгларда база номнар бар, оларны дың-накчылар садыш алган тура-рынче кичээнгейни салыр апаар. Чырыдыышкын кабинединде «Партия өөредилгезиниң экранын» кылган. Ында пропагандистерге чамдык сүмелерни, чырыдыышкын кабинединиң ажыл планын, ме-тодиктиг чөвүлелдиң кежиг-үннериниң даңзызын, өскелеа материалдарны аажок.

Ынчалза-даа өөредилге эгелей бергенде, дыка хөй бергедээшкиннер, четпестер турупкээри мурнуку чылдардан көзүлеп болгай: дыңнакчылардың четче чылыбазы, пропагандистиң эки белеткел чогу, кичээл эрттирер черниң таарымча чогу дээш ышкаш. Мындыг байдалдар туруп келбезин дээш партия организациялары организастыг хемчеглерни алыр ужуруг. Методиктиг чөвүлелдиң кежигүннерiнiң, консультантылардың политшколаларга практиктиг дузазы көнчүг ношкак турганын чөөнте болган биорога демдеглээн. Ынчаш райкомга эртнен өөредилге чылының түңнелдерiн, амгы үеде белеткелди чугаалашкан. Ол ышкаш кичээлдерниң болур үүннерiн база эде тургускан. Бир эвес мурнунда кичээл-дер шупту понедельникте бо-луур турган болза, ам райов төвүге ол хүн хөзөр, а көдээ черлерге — четвергте эрт-тирөр кылдыр чүрүмчүткен.

Методиктиг чөвүлелдиң кежигүннериниң, консультантылар чер-черде школаларга барып, кичээлдерге олуржуп, арга-сүмезин оларга кадар.

Кичээлдер эрттирер черлерни баш удур белеткээри чугула. Сандайлар чедишпес, столдар, самбыра чокта дың-накчыларының кичээлдээринге таарымча чок болур. Эрткен чылын индыг эпчок байдалдар хөй турган. Ол ышкаш район төвүнде кызыл-булуңнарны (райпода, «Сельхозтехника» салбырында, оруқ участогунда, милицияда) эде-рип, болдуунар-ла хемчеглерни алыры чугула. Оон ынай фильмоскоп, эпидиаскоп, магнитофон ажыглап турар пропагандистер барык-ла чок. Ындыг херекселдер база эвээш. Чырыдыышкын кабинеди оларны тып алырынче, пропагандистерниң кичээлдерге техниктиг херек-селдерни ажыглаан турарын чедип алырынче улут кичээнгейни салыр керек.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
(«Шынның» тускай корр.).

ЛИТВА ССР. Иовавтың азоттуг чемни-лилгелер бүдүрер заводунуң ажылдак-ылары ССРЭ-нiң тургустунганының 50 ыл ойнга алдар кылдыр чарышпышаан. Бо ылдың ийиги кварталында планнан ажыр ммианткыг 35 муң тонна суг бүдүрүп үн-үргеш.

Завод сайзыравышаан. Азот кислотазы бүдүрер комплекстиң бирги агрегадын ажыглалга киперинге белеткеп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң ийиги эелээнiң ниити хевири.

К. ЛЮБШИСТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ—

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының Крымга болган найыралчы ужура-жымышкыны — сөөлгү үедеги делегей амыдыралында политиктиг эң чугула болуушкун кылдыр демдегдеттинген. Ол ужуражымышкынның түңнелдерi шынап-ла делегейниң хөй-ниитизиниң сонуургалын хайныытырган. Ук түңнелдерни янзы-бүрү чурттарның күрүве болгаш хөй-ниити ажылдакчылары делгеренгей-биле чугаалажып, эң-не чүүл-базын углавышкынның парлалга черлери оны тайылбырлап турар. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дизе, ол ужуражымышкынга чүгле акы-дүңмалышкы чурттарның аразында кады ажылдажылганы улам калбартып, бижыглаарының айтырыгларын чугаалажыр шиитпирлээн эвес, харын бүгү делегейниң улустарын сонуургадып турар делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын база чугаалажып корген болгай.

«Дайынарның доостуру, улустар аразынга тайбың бай-далды тургузары, үнтээшкин-нерiн болгаш күүүлээшинне-рiн хоруп соксадыры —чо-гум-на бистиң идеалывыс ол...» — деп, В. И. Ленин Ок-тябрьның социалистиг Улуг ре-волюциязының тыныжының ыяк мурнунда-ла чугаалаан (Чо-гаалдарның долу чыындызы, том 26, арын 304). Тайбың биле социализм — Чер кы-рынга эң баштай догуннаан тургустунган социалистиг күрүненiң дайынчы тугу ол. Бүгүн Совет Эвилели ол тук-ту бодунуп өөнүктерiн бөлгаш эвилелчилери болур социа-лизминиң акы-дүңмалышкы чурттары-биле кады, тайбың-ның, хосталгаанын болгаш улустарның хамаарышпас чоруунуң херээ кымга-ла үнелиг болдур, ол бүгү кижилер-биле кады бедик көдүрбүшаан, тайбың-биле депшилгенiң идеалдарын камгалап турар.

Күүү-шыдалдыг социалистиг кады ажылдажылга — ол дээрге империализмге удур тур-жуп шыдаар кол болгаш шиитпирлиг күш-тур, амгы үедеги хосталгалыг шимээшки-нiниң идегелдиг чолеңгини-жи-дир. Делегейниң социалистиг системазы бар болгаш ук система идепкейлии-биле хө-делип турар чүве болганда, империалистиг агрессорларның хөй санныг кара сагыштыг плазнары чогум-на мынчаңгаш бүстүп дүжүп турардыр дээрани улустар дайын соолундагы үениң дургузугда хөй катап бүзүреп коргеннер. Делегейге чаа дайынның өөскүп келирiн баш бурунгаар болдурбазы дээш ышкаш, бү-гү улустарга аңмыдыралчы чу-гула үжүр-дүвалыг сорулганы шиитпирлээрiнiң херээнге социалистиг система ажок улуг салыышкынны киирип келген болгаш киирип-даа турар. Со-вет Эвилелiниң болгаш өске-даа акы-дүңмалышкы чурт-тарның үнүп чер бомбузазы-нiң бүгү диптеринде ынчаңгаш кичээнгейлии-биле дыка-нап турар болгаш оларның киржилгеан чокка делегей амыдыралының чаңгыс-даа чугула айтырыы шиитпирлеттинмес болбайн канчаар.

Социалистиг кады ажылдажылганың өске бүгү чурттары ышкаш, бистиң Коммунистиг партиябыстың болгаш Совет күрүневистиң дашпыкы политиктиг углавышкынының үндезининде В. И. Ленивнiң идип үндүргени болгаш үндезилээни янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерiнiң аразынга тайбың догуннаашкынның принциптерiн боттандырары салдынган. Акы-дүңмалышкы чурттар ол принциптерни чайгылыш чок боттандырбышаан, боттарының дашпыкы политиктиг ажылчорудулгазынга империализмнiң болгаш реакцияның чимзенишкиннерiнге ойтур шаа-выштыкын бээрин, делегей байдалының ойу келген айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринче, өске социалдыг системага хамааржыр күрүнелер-биле чогумчалыг харылза ужур-дүвалыг сорулганы шиитпирлээрiнiң херээнге социалистиг система ажок улуг салыышкынны киирип келген болгаш киирип-даа турар. Совет Эвилелiниң болгаш өскедээ акы-дүңмалышкы чурттарның үнүп чер бомбузазынын бүгү диптеринде ынчаңгаш кичээнгейлии-биле дыңнап турар болгаш оларның киржилгеан чокка делегей амыдыралының чаңгыс-даа чугула айтырыы шиитпирлеттинмес болбайн канчаар.

Социалистиг кады ажылдажылганың өске бүгү чурттары ышкаш, бистиң Коммунистиг партиябыстың болгаш Совет күрүневистиң даштыкы политиктиг углавышкынының үндезининде В. И. Ленивнiң идип үндүргени болгаш үндезилээни янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерiнiң аразынга тайбың догуннаашкынның принциптерiн боттандырары салдынган. Акы-дүңмалышкы чурттар ол принциптерни чайгылыш чок боттандырбышаан, боттарының даштыкы политиктиг ажылчорудулгазынга империализмнiң болгаш реакцияның чимзенишкиннерiнге ойтур шаа-выштыкын бээрин, делегей байдалының ойу келген айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринче, өске социалдыг системага хамааржыр күрүнелер-биле чогумчалыг харылза-база байдалдарны тургузарынче угланган шын шугум-биле билдингир хөлбаштырып турарлар. Социалистиг кады ажылдажылганың үндүрүп келген күжениишкиннериниң ачы-зында тайбың догуннаашкынның принциви делегей хогжүдезинiң боттуг күжү кылдыр хуулган, ону улам ыдай боттандырары чогумчалыг түңнелдерни бээр.

Амгы үе-чадада ССРЭ-нiң даштыкы политиказының кол углавышкыннарын болгаш сорулгаларын СЭКП-нiң XXIV съездиан тодаратка-ан. Социалистиг чурттарның тайбыга шыакшылдыг даш-тыкы политиказының ханы амыдыралчы күштүүл болгаш дээштiнiң СЭКП-нiң XXIV съездiзiнiң идип үндүргени тайбың Программазының бүгү делегейге улуг ужур-дузалыын Крым ужуражымышкынының киржикчилери бис үе-биле шынаадып бадыткаанныр.

«Улустарның тайбыцын, хосталгазын болгаш аймак чок чоруун идепкейлиг камга-лаары — бистиң принципиалды углавышкынывыс ол. Делегей ареназында бистиң ба-зымнарывысты аайлап баш-карбышаан, ол углавышкынны бис өөнүктеривис, эвилелчилеривис-биле кады бот-тандырып турар улус бис. Делегей политиказының бүгүле кол айтырыгларының тала-зы-биле бисте социалистиг ка-ды амыдажылга чурттарының чаңгыс аай шугуму бар. Бистiң даштыкы херектеривисти башкарып чорударывыс-ка ол шугум канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг дээрзин дуржулга коргүзүп турарь — деп, совет профэвилелдериниң XV съездизинге эл Л. И. Брежнев чугаалаан.

Келир үеде-даа эргежок чаңгыс аай шугумну ажылдап кылырынга Крым ужуражымышкыны улам чогумчалыг үндезинни тургускан.

Европа динке айыл чок чоруктуг хандырары дээрге-ле, социалистиг кады ажылдажылга чурттарының сөөлгү каш чылдар дургузунда идепкейлии-биле чорудуп келген даштыкы политиказы-биле холбаалыг кол айтырыгларының бирээзи болур. Европада 30 ажыг күрүне санаттының турар болгаш мында аажок улуг экономиктиг күүү моонпеттингеп билдингир болгай. Ол девискээрге эрткен үеде дайынпаар хөй удаа өөскүп, көстүп корбээн үрегдээшкин-нерин, миллион-миллион олумчидимип кижи горелгетенге таварыштырып тургулаанын билир бис. Оортан өөскүп үнген чүгле ийиги делегей эдiнi бээнiң 50 миллион кижини амы-тынындан чарган. Европаны чогум-на тайбың дип кылыры — ол дээрге кон-

Дүнүттүүн маадырлары

ЭРЕСТИГ ЧҮРЕК

Эрте күс. Улуг-Ховуда «Ак-Туруг» совхозтуң хову турлаа. Комбайнер Бичел Сотпаевич Хайбыл даштыгаа үнүп келгеш, долгандыр бир кезек көрүп турган. Күскү хүн чаа-ла чоон чүкте сүвүр башты тайгаларның артындан чайыннадыр харап үнүп орган.

Дүүн ол дүн дүшкүже чедип ажылдаан. Оон өөрү база-ла тура дүшпээн. Ынчангаш ол Улуг-Ховунуң бажында сарыг ыйгылакче хере-дере көргүлээн. Шында ам шөйлүп чоруткулаан сарыг-сарыг чалдар көлүлбээн. Хопугур-хопугур саваңнар овайып туруп калгылаан. Амгы үениң чаа машина-техниказы-биле чепсегленген совет кижи деп чүве дүштүг-ле-дир ийин деп, хоорүн комбайнер боданган: Шаандакы шагда ышкаш болза, шары-буганы шүжүледир кошкан ядыы арат ленизиг дилиндээнге-ле хилинчээн көрүп чыдар болбазыкпе. Ам кандыдыр? Хүнүүн-не он-он комбайннар карак четпес хову шыпкан тараяны арыда каапкаш.

Комбайнер шак ынчаар боданып турда, оон эктинге бир кижи даянган ышкаш болган. Ол көрүнүп келирге, аныяк комбайнер Семен Сержик болган.

— Улуг-Ховунуң арбайында адактанып бар чыдыр. Ам маңаа үр болбас боор бис. Бара-Сугнуң арбайын барып ажаар хүннер чоокшулаан-дыр — дээш, Бичел Сотпаевич хөрээн өгдеш кылдыр тынып, ыңай-бээр чоргаар көргүлээн. — Магалыг каан аяс хүннер түр ышкажыл. Ана чагып алган чүве-биле домей-дир он.

— Ындыг-дыр харын, акый. Черле туруш чок ажылдап тур бис. Мээң комбайнымның моторун дыннап көрем, акый. Сактырымга, оон даажы арай чиктии кончуг ийин. Бир-бир дыннаарымга, хөлүрткейнип-даа турган ышкаш, чамдыкта шылырткайнып чыдар чүве-даа бар ышкаш. Сен-не эндевее боор сен ийин.

— Орта чүве бе, оол. Дүжүт ажаалдазының эгезинден тура дүшпейн ажылдап келдиң чоп. Аңаа сагыжың ыйнаан? — дээш, хоочун комбайнер бичии үүглаар дег чазык-чаагай каттырган. Оон хүрен арны чыпып, каректары чүден омаксергек көзүлген.

— Серемчилелде хорамча чок, дүнмам. Хынап көрээлем — дээш, Бичел Сотпаевич ол комбайнга четкен дораан-на хөделдире каапкан. Ол бир кезек дыннаалагылаан. Оон аныяк оолдуң арнынче чиге көрбүшаан айтырган:

— Бо комбайнны бодуң септежик сен бе?

— Ийе. Чүзү кандыг түвелир, акый? — деп, Семен хоочун комбайнерже улам чыпшыр ыяглаан.

— Моторда оргак бар хевирлиг үлүс...

— Бодуң аңаа сагыжың боор ийин оң. Мен бодап көөрүмге, аңаа мотор-дур. Ынчаш мен бир кезек чортуп көрейн шинме. Билдине бээр он — дээш, Бичел Сотпаевич бодунуң комбайнынче кылаштаткан. Оон дедир хая көрүнүп чугаалаан:

— Бижиниң бодунуң кылып алган эди идегелдиг болур. Мен чылдын-на бодумнуң ажылдаар комбайнымны дүжүт ажаалдазының тончүзүнге чедир эдилээр-дир мен. Бо оолдарның комбайннарын база септеп каар мен. Оларның үрелиг турганын черле көрбээн мен ийин.

— Ындыг харын. Бо комбайннарның кышкы, чайгы септелгезин черле шору болган. Ынчангаш туруш чок ажылдап турар-дырлар.

Хоочун комбайнер дедир Семенниүн чанынга чедип келгеш. Оон бир-ле чүвени чугаалаар дээни арнындан тода илдем. Ол чөрле ындыг хөглүг чаңыбиле чазык хүлүмзүрбүшаан, чугаалаан:

— Совхозувуста артык кезектер эвээш, ол хомудаңчыг. Кандыг-бир чүве үрелиг болза, ону дораан тып алыры берге-ле. Ынчангаш комбайнының-ны камныг эдилеп, үргүлүү хайгаарап чор. Бо оолдарга база ол дугайын чугаалап турар кижи-дир мен. Мээң чугаамны дыннап-ла турар хевирлиг улус...

Ол хире эвилең-ээлдек дуржулгалыг кижиге аныяк комбайнерлер оорганалыр чоргаарланыр.

Бичел Сотпаевич Хайбыл ам он ажыг чылдарның дургузунда комбайнер болуп ажылдап турар. Бо дээрге оон улуг арга-дуржулганы чедип алган чылдары-дыр. Ажылга мергежээн улуг дуржулгалыг комбайнер боданган: Шаандакы шагда ышкаш болза, шары-буганы шүжүледир кошкан ядыы арат ленизиг дилиндээнге-ле хилинчээн көрүп чыдар болбазыкпе. Ам кандыдыр? Хүнүүн-не он-он комбайннар карак четпес хову шыпкан тараяны арыда каапкаш.

Комбайнер шак ынчаар боданып турда, оон эктинге бир кижи даянган ышкаш болган. Ол көрүнүп келирге, аныяк комбайнер Семен Сержик болган.

— Улуг-Ховунуң арбайында адактанып бар чыдыр. Ам маңаа үр болбас боор бис. Бара-Сугнуң арбайын барып ажаар хүннер чоокшулаан-дыр — дээш, Бичел Сотпаевич хөрээн өгдеш кылдыр тынып, ыңай-бээр чоргаар көргүлээн. — Магалыг каан аяс хүннер түр ышкажыл. Ана чагып алган чүве-биле домей-дир он.

— Ындыг-дыр харын, акый. Черле туруш чок ажылдап тур бис. Мээң комбайнымның моторун дыннап көрем, акый. Сактырымга, оон даажы арай чиктии кончуг ийин. Бир-бир дыннаарымга, хөлүрткейнип-даа турган ышкаш, чамдыкта шылырткайнып чыдар чүве-даа бар ышкаш. Сен-не эндевее боор сен ийин.

— Орта чүве бе, оол. Дүжүт ажаалдазының эгезинден тура дүшпейн ажылдап келдиң чоп. Аңаа сагыжың ыйнаан? — дээш, хоочун комбайнер бичии үүглаар дег чазык-чаагай каттырган. Оон хүрен арны чыпып, каректары чүден омаксергек көзүлген.

— Серемчилелде хорамча чок, дүнмам. Хынап көрээлем — дээш, Бичел Сотпаевич ол комбайнга четкен дораан-на хөделдире каапкан. Ол бир кезек дыннаалагылаан. Оон аныяк оолдуң арнынче чиге көрбүшаан айтырган:

— Бо комбайнны бодуң септежик сен бе?

— Ийе. Чүзү кандыг түвелир, акый? — деп, Семен хоочун комбайнерже улам чыпшыр ыяглаан.

— Моторда оргак бар хевирлиг үлүс...

Бо оолдарның комбайннарын база септеп каар мен. Оларның үрелиг турганын черле көрбээн мен ийин.

— Ындыг харын. Бо комбайннарның кышкы, чайгы септелгезин черле шору болган. Ынчангаш туруш чок ажылдап турар-дырлар.

Хоочун комбайнер дедир Семенниүн чанынга чедип келгеш. Оон бир-ле чүвени чугаалаар дээни арнындан тода илдем. Ол чөрле ындыг хөглүг чаңыбиле чазык хүлүмзүрбүшаан, чугаалаан:

— Совхозувуста артык кезектер эвээш, ол хомудаңчыг. Кандыг-бир чүве үрелиг болза, ону дораан тып алыры берге-ле. Ынчангаш комбайнының-ны камныг эдилеп, үргүлүү хайгаарап чор. Бо оолдарга база ол дугайын чугаалап турар кижи-дир мен. Мээң чугаамны дыннап-ла турар хевирлиг улус...

Ол хире эвилең-ээлдек дуржулгалыг кижиге аныяк комбайнерлер оорганалыр чоргаарланыр.

Бичел Сотпаевич Хайбыл ам он ажыг чылдарның дургузунда комбайнер болуп ажылдап турар. Бо дээрге оон улуг арга-дуржулганы чедип алган чылдары-дыр. Ажылга мергежээн улуг дуржулгалыг комбайнер боданган:

— Бодуң аңаа сагыжың боор ийин оң. Мен бодап көөрүмге, аңаа мотор-дур. Ынчаш мен бир кезек чортуп көрейн шинме. Билдине бээр он — дээш, Бичел Сотпаевич бодунуң комбайнынче кылаштаткан. Оон дедир хая көрүнүп чугаалаан:

— Бижиниң бодунуң кылып алган эди идегелдиг болур. Мен чылдын-на бодумнуң ажылдаар комбайнымны дүжүт ажаалдазының тончүзүнге чедип эдилеп-дир мен.

85 миллион пассажирлер

Хамааты ужар чүүл чурттуң улус ажыл-агыйының чугула адыры апарган. Аэрофлоттуң агаар орууның узуну ам 770 мүң километр ажыл турар. Бо чылын самолёттар болган вертолёттар 85 миллион пассажирларны сөөртүр.

ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүлүнүң министри В. П. Бугаев СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесседазында ол дугайын дыннаткан, аэрофлоттуң хүн бүрүде күн-ажылчы амыдыралының база оон хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын чугаалаан.

Ам аэрофлоттуң пассажирлер сөөртүр хемчээли чижектиле ырак черлерге демир-оруктуң пассажирлер сөөртуу хемчээлинден 40 хуузу болуп турар апы-талай болган хем транспортчыга дегизээре 10 катап хой. А бир эвес Москва — Владивосток аза Москва — Хабаровск шыкаш уламыышкынларны алыр бодаазувусса, самолёттар маңаа пассажирлер бодаарга пассажирлерни дөрт катап хөйүг сөөртүр турар.

Ол черле ыңдыг болуп ужулуг-даа. Хамааты ужар чүүл ИЛ-62 болган ТУ-154 дээш шыкаш аар чүүк сөөртүр реактивтиг самолёттарны алган. Чиргээлээре, ИЛ-62 168 кижини сөөртүр болган оон шакта дүргени 900 километр. Аэрофлоттуң иштинги агаар орунуң билеттериниң өртээ делегейге эң-не чиик болуп турар. Сөөлгү 15 чыл дургузунда ол ийи катап күдүлаан.

Авиаторлар улус ажылгагыйында улуг ажылдарны кылып турарлар. Олар эң-не чаңгыс хүн дургузунда сөөртүп турар. Авиатранспорт чамдык районнарда кол черни эдээп турар. Чиргээлээре, Якутияда самолёттар болган «вертолёттар чыдын-на ресуликаның бүгү чурттакчы чонунга бодаарга ийи катап хой пассажирлерни сөөртүп турар.

— Чурттар араазының агаар өөрүү маңчаар сайгыраанын?

— Аэрофлоттуң делегейнин авиакомпанияларында эң улуг деп санап турар. Делегейнин агаар транспортунуң бүгү сөөртүр чүүлүнүң дөрттүң бир кезээ оон үлүгүне онаажыл турар. ССРЭ-ниң түскай демилектерниг самолёттары Европанын, Азиянын, Африканын болган Американын 62 чурттарының аэрофлочнарыла хонуп турар. Чурттар араазының агаар оруунун ниити узуну 200 мүң километр чедип турар.

Австралияже болган ол шыкаш база Африка, Мүрүүг Америкиниң чамдык чурттарынче маршрүттарны ажыдыр корудүнүп турар. Чоокку үеде Лондон — Москва — Ташкент — Сингапур — Гонконг — Токио — Москва — Лондон деп маршрутка совет самолеттар долганлыр уждар аргалыг апаар.

— Аэрофлоттуң эп турар чаа техниказының дугайын чугаалап көрүңерем?

— Бо чылын бис ТУ-154 деп самолётту ажыглалга киирген бис. Анаа 150 пассажир олурар, оон шакта дүргени 950 километр. Моон соңгаар ол ортумак хемчээлиг агаар орууга кол самолёт болур болган хөөчүн ТУ-104, ИЛ-18 самолёттарны солуптар.

ИЛ-62 диптер аразының агаар оруктары-биле ужудуп турар. Ол самолёттуң модерниастаап хевирин кызыл-тыр-гускан болган агаар оруунге үнеринге белеткен турар. Ол кала-даа хонмайн 11 мүң ажыг километрни ужуп эртер аргалыг. Ол чорук иштинге болган чүүлтер аразынга чаа ужун оруктарны ажыглар аргалыг бээр.

Тус чернин агаар оруктарынга ужар реактивтиг **ЯК-40** деп самолёт бага бир чаа чүүл болур. Ол оон башталгы хевиринге бодаарга анаа хөй кижи олурар, ол хары үүле 40 пассажирни олуруптар аргалыг.

Бо беш чылда чүүлүн агаар оруунга үнделе дүргеи ужар ТУ-144 деп лайнер ужудуп эгелээр. Ол самолётка 150 пассажирлер олурары коюлургеи. Оон дүргени шакты 2.500 километр.

Бир эвес ыракка келио үеле перспективаны алыр болзувусса, 350 болган оон-даа хөй кижи олурар самолёт — аэробустарны шингээдип алыры кордүнүп турар. Хөй пассажирлериг маршрүттарга ыңдыг лайнерлерни ужудары экономика талазы-биле дыка ажыктыг болур. Чиргээлээре, Москва биле Ленинградты, Киевти, Ташкентини, Кавказтың болган Крымның Кара далай эриин тудуштуруп турар агаар оруктарынга ТУ-144-түң ажыглавары дыка таарымчалыг болур.

Ужудушкуннарның доктаамал болурунга болган пассажирлер хандырылгазын экижеерине чаа техниканы оваа ажыглап турар. Магистральныг оруктарга самолётка олурарда автоматтыг системаны ажыглап турар.

Москвада «Сирена-1» деп автоматтыктан система ажыглап эгелээн. Ол даарее самолеттарга хостуг болгаш магаданнан кааи олуттарны, садыңкан билеттерини, самолёттун ужар ыңаын, оруктуң хемчээлин «сактып» алыр бүдүн самагга-шиитиргиг комплекс-тир. Чоокку келир үеде «Сирена-1»-ниң дузалы-биле чурт иштинге авиабилеттерни садарын төөчүдеп болтанып.

Бедик мергежилдиг, болдунун херээнге бердинген агаар корабльлерни чеже белеткеп, ужудушкуннарны башкарып, пассажирлерни хандырып турар спецнальстерниң ажылхерээ-биле хөлбаңкан деп, министр удамчылаан. Сескн бөө чыдын онаалаларын чедиишкининг күүсеткеннээн база хамааты ужар чүүлду хөгжүдүнге улуг үлүүн киирген дээш ийи бүдүн чартык мүңган ажыг авиажылдакчылар Совет Эвиделиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Эң-не оваа ышлаңнаан чеже кижиге Социалистиг Бүң-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНЫҢ ҮЕЗИНДЕ БОЛУУШКУННАР

Советтер чуртунуң кызыл тугун даштыкы стадионга эң баштай 1923 чылда Швецияга чалбыышталдыр кодурүп үндүрген. Ынчаарда РСФСР биле Швецияның бут бомбуунуң командаларының ужуражылгазы Халлиың стадионунуң болуп турган. Оон үезинде ийи чурттуң тугун кодурер ужурлуг турда-ла ону чоппээревейн турган. Ынчалза-даа бистиң толоолекчилеривис шыпты негеп турган. Советтер чуртунуң кызыл тугун стадионга кодурерин чедип алган. Кызыл тукту Совет Россияның командазының капитаны болгаш комсоргуу Петр Артемьев чажыды-биле, хойлеенниң иштинге, хөрээн долгандыр ораанын алган, кызыгаарны эрттирген.

Ол дугайын Олимпий оюннарының адалчы бөөн човаан сураглыг ыратарь Анатолий Акимов корреспондентилерге чугаалаан бергеи.

* * *

Чоокта чаа Мюнхенге болуп эрткен XX Олимпий оюнларының үезинде хол бомбуунуң маргылдаазыны эртпиттүрген тускай бижии чамыныга эң-не хөй соңгуургакчылар чыглып турган. Ол даарее спортзалче кирер болет тыпталынар-дыр. Маргылдааны көрүксээннериниң анаа ыңдыг хөй чыглып турганы таварыла эвес. Сөөлгү санаашкын ёзугаар алырга, хол бомбуу делегейде эң-не нептерөөн, суургаваан оюн болуп турар, ону ойнап турарларның саны 40 миллион ажыг.

* * *

Бистиң спортчуларывыстың Олимпиадага чедиишиннерге ажы-бүрү садыгжыларын бараан садыгзаларының чарлал кылдыр ажыглаар бир ажы-аргазы болуп турган. Алдарлыг гимнастар Туриппеева, Саади болгаш Бурда оларның чурукторын тремвайларга аскылаан, оон адаакта мынчаң бижии кааи болган: «Орус кыстарның чаражын көрүксээнгере, оңнүг телевизорлардан садыл алыңар».

* * *

Олимпиада оюннарында дисканы ырадып октаар маргылдаага хүлер медальга четкен шивед Рикки Брук, аңаа хомудаан, чуртунга келгеи доваан-на Мальмё хоорайга болган маргылдаага киришкеи, Аңаа спортсмен дисканы 68 метр 58 см ырады октаан, делегейниң чаа рекордун турган.

* * *

Болуп эрткен Олимпий оюнларынга спортчу маргылдаалариың чамдык хевиргеринде ыңдыг чүүзаа эвес болганыны барымдаалаан, оларның чамдыкызы 1976 чылда Монреальга болур Олимпиадага кириштирбее деп шиитиргилээн. Ылаңгыя сүтта болуур маргылдааларның 8 хевиргерии, 20 болган 50 километрге чедаг кылаш, 300 метрге лавчыы-биле кара адады дээш, ооскеже-даа чамдык спорт маргылдаалардың казаан. Спорт хевиргериниң хөй кезиинге киржикчилериниң саныи 4-тен 3-ке чедир эккээдир деп шиитиргилээн.

Оон-биле чергелештир хеваажениериниң спортчу сайгыралының бедии турарын барымдаалаан, кезиир олимпиадага баскетбол, гандбол болган ооскеже чамдык хевиргерге оларның аразынга маргыдаңы чоруудар.

* * *

400 метр черге моондактарлыг чарышка тиилээн. Олимпий чемпионду болуп, алдын медаль алган Уганданың спортсмени Джон Акии-Буа шигээр дүргеи маңнаазырыңа ай сүрүп турган мергежээн.

Акии-Буаның адазы сураглыг ачучы кижи чораан, ол зебра деп аңны чаңат сүрүп турган, кудуруундаи сегирип ап турган. Оон 43 уруглаарының оолдары база ачучылар. Акии-Буа база-ла зебраны ачнаи, ону арга-ыяш иштинге, баалык, тейлер ажыр чаңат сүрүп маңнап турган, болуп дадыктырган, тергиин маңнаар спортчу болган.

* * *

Элчеглиг кыпсы Олимпиада АКШ-тың Колорндо штатының Денвер хоорайынга болуур ужуруут. Ынчалза-даа ол хоорайның чурттакчылары аңаа ыңдыг оюнвар эрттирериие шүүт удурлаашын турар. Ол дугайында 70 мүң кижи ат салгар негелеен үндүрген. Оюң кол чылдагааны — хоорай шыттыг, кижилериниң тывырыкта берее, чамдык сеңпиадыг айтырыглар шиитпирлеттиримзин деп турар. Кыпкы олимпий оюнчарын аңаа эрттирер-эрттирбес дугайында хоорай чурттакчыларының күзелин ноябрь 8-те болуур референдум шиитпирлээр. Ынчалгаш ыңдыкы олимпий оюнчары болуур бе, болбас бе деп айтырыг турустуун келген.

* * *

Сөөлгү он беш чыл дургузунда 450 хире совет спортчу спецнальстер делегейниң 35 чурттарынга аймыздан, аңаа спортчун хөй-хөй хевиргерине спортчуларны кижилээнгеи. Оң-ла үе шиитиидө Москванын, Ленинградтыңы, Киевтиң даадн өөредилгө черлерии 250 ажыг дашпыкы спецнальстерни белеткеп. Совет тренер Андрей Червоненконуң белеткээн Куба республиканың бокчёрлар командазы эрткеи Олимпиадаңың чемпионду болган.

(Солуннардан алгаш).

КҮСТҮҢ ТЫНЫЖЫ

Октябрьның башгайгы чартыында ССРЭ-ниң Европа кезээниг иургулайында чылыг: мүрүүг областларга 20—25 градус, дүне — 6—11 градус чедир чылыг болур. Орта курлаттга — хүндүс 11—16, дүне —3—9 градус чедир чылыг турар (айның эгезинде болган башгайы он хонуктуң ортан үезинде 1—3 градус чедир дөнзяттан соор). Соңгу областтарга 0 градустан 10 градус чылыырынга чедир агаар байлалы оскерлир (дүне 10 градус чедир соон, 2 градус хире чылыыр).

Айның ийнги чартыында колдуунда-ла соок болур: мүрүүг районнарга хүндүс чылыг 7—12 градус чедир кудуу-заар, дүне —2 градус чылыг, 3 градус соок болур. Топ курлаттга — хүндүс 1—6 градус чылыыр, дүне —5 градус соор, 2 градус чылыыр. Ийнги он хонуктуң сөөлзээре-дир болган үшкү он хонуктуң ортан үезинде мүрүүг районнарга хүндүс 15—20 градус чылыыр, дүне 2—7 градус чылыыр. Ийнги он хонуктуң ортан үезинде 1—3 градус чедир дөнзяттан соор). Соңгу областтарга 0 градустан 10 градус чылыырынга чедир агаар байлалы оскерлир (дүне 10 градус чедир соон, 2 градус хире чылыыр).

Айның ийнги чартыында колдуунда-ла соок болур: мүрүүг районнарга хүндүс чылыг 7—12 градус чедир кудуу-заар, дүне —2 градус чылыг, 3 градус соок болур. Топ курлаттга — хүндүс 1—6 градус чылыыр, дүне —5 градус соор, 2 градус чылыыр. Ийнги он хонуктуң сөөлзээре-дир болган үшкү он хонуктуң ортан үезинде мүрүүг районнарга хүндүс 15—20 градус чылыыр, дүне 2—7

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделип эдилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 29 ПЯТНИЦА № 230 (8938). ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **85.150** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 77,4 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	40546	68,7
БИИ-ХЕМ	13000	7550	58,1
КАА-ХЕМ	27.000	26237	97,2
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3431	61,5
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1404	28,4
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	5184	103,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	629	48,4

ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ!

ЧАРЫШТЫ УЛАМ-НА КАЛБАРТЫЫЛ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге хей-аът киргеи Тыванның ажылчы-чоннары тоску беш чылдың планын чедиишкиниг күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турар. Олар бо чылдың шалыпчы күш-ажылын бистиң Төрээн чуртувустуң амыдыралында оорушкүүр, улуг болуушкун — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатказ.

Партия, профэвилел организацияларының организастап турары бүгү улустуң социалистиг чарыжының дээштии бедидерде, ону чогуур үезинде түңнээри болур. Мында хамнарыштыр бистиң республиканың, колхозчуларының, күш-ажылчы интеллигенциязының күрүнеиин планның даалгазын болгаш боттарынга алган хүлээлгелерин бо чылдың орткен сес айларында канчаар күүседкенин көрүп көрээли.

1972 чылдың сес айларында үлетпүр будурүлгезиниң хемчээли орткен чылдың ол-ла үези-биле дениээрге, 5500 муң рубльге өскеи. Продукция сайгарарының планы 105,5 хуу күүседтинген болгаш пландан ажыр 2480 муң рубльдиг продукциязын сайгарган. Баралыңыг продукциязының бот-үнезин чиигедириниң планы орткен чедиг айларда күүседтинген болгаш 357 муң рубльдиг камнагазы алдынган.

Пландан ажыр 11,5 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 16 муң тонна хомүр-даш ты, 1625 тонна даг-дүгүн, 7,9 муң эш хом идикти будурүп үндүргеи.

Улус ажыл-агыйының планнарын болгаш хүлээлгелерин орткен сес айда күүседир талазы-биле организапчы ажылды Кызылдың түүйбу заводунуп, автосептелге заводунуң, № 3 автотранспорт будурүлгезиниң, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң, «Межегей» совхозтуң администрациязы, партия, профэвилел организацияларының эки түңнелдиг чорудуп, сес айның планнарын кол коргуулер талазы-биле ажыр күүседирин чедип алган.

Бо талазы-биле үлегериг шалыпчы шиитиң чижээн Кызылдың түүйбу заводунуң ажылындан көрүп болур.

Завод түүйбу будурүлгезиниң тос ай планын августуң 24-те күүседкеп, пландан ажыр 1900 муң тудуг түүйбузун будурүп үндүргеп. Мындыг бедик будурүкчүүр ажылды заводтуң коллективи күш-ажылды шын организастап, техниканың болгаш механизмнерниң күчүзүн долузу-биле ажыглап, кижилериниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүп чедип алганының ачызында болган. Бо бүгүнүп түңнелинде коллектив будурүлгениң чыл планын ноябрьже күүседир болгаш 2 миллион 800 муң түүйбуну пландан ажыр бээр деп бедик хүлээлгеии алгап. Ол дээрге алдарлыг ибилейге ёзулуг күш-ажылчы белек-тир.

Кызыл хоорайның тудуг организациялары бо чылдың сес айларында каштап салыпкының эрткен чылдың ол үези-биле дениээрге, бир миллион 238 муң рубль ажыр шиитээдип алган. 280 уруглар кирер уруглар садын, демирбетон болгаш арматура будүрериниң комплексизиниң, электродамчыдылга шугумунүп тудугларын ажыглалга киирген болгаш пединституттуң общежитиезиниң база профтехучилиппе бажыңының тудугларын доозуп турар.

Республиканың транспорт организацияларыпың база багай эвес түңнелдерии чедип алган. Мында коллективтиг, тодарадыгга, бригадалап ажылдаар арга калбарган болгаш ол эки түңнелдерии берип турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң делегады Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзин, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Микишев, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Кравцов болгаш Нижегородов оларның бригадаларының эгелекчи саналы-биле беш чылды хуусаа бетинде доозар болгаш ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш автотранспортчулар арасында казбарган. Бирги эвлчегде эгелекчилер боттарының созуп эрлеп, ол бригадалар ам 1973 чылдың январь—февраль айларында үлүүнде ажылдап турар.

Күскү дүжүт ажаап алышкының шалыпчы фронтузунга автотранспортчулар база төлептиг үлүүн киирип турар.

Улус ажыл-агыйында будурүлгениң курлавырын ажыглаарын экижидер болгаш камнагга чурумуп күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын удуртулга болдургаш, партия, профэвилел, комсомол организацияларының чорудуп турар организакчы ажылының түңнелинде чүгле Кызыл хоорайның будурүлгелери 240 муң киловат-шак электроэнергияны, 6 муң квадрат депиметр хомпу болгаш пос-таавыны, 239 муң литр бензинии, 585 комплект автомапшия дүгүйларын болгаш оске-даа хөй материалдыг түүлдерии камнап алган.

Колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агыйның ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерии дуржук, сес айның улус ажыл-агый планын күүседтиээпилер. Мындыг байдал ол будурулге черлериниң хөй-иитии организацияларының ажылының четпес тургустунганын херечилеп турар.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының түңнелин үндүрериниң чүрүмүнүң болгаш мурнакчыларны шаңнап-мактаарының хемчеглериниң дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Чарыштың тиилекчилерии шаңнаары-биле Юбилейжи хүндүлел демдекти тургускан.

Алдарлыг юбилейге тураскаткан социалистиг чарыштың түңнелии он айның планнарын күүседкеии болгаш 1972 чылда иитпээ-биле оны кайы хире күүседиптерииң шииээ-биле үндүрер деп шиитпирлээн.

Юбилейжи хүндүлел демдекти тургускапын барымдаалаап, бо чылдың дөртку кварталының түңнелдери-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл туктарын тыыпсас. Юбилейжи хүндүлел демдек-биле шаңнаткан будурүлгениң, колхозтарның, совхозтарның, организацияларның, албан черлериниң болгаш кодээ, суур Соведтериниң коллективтериге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл туғуп алгапда тыпсыр хемчээлдиг акпа шаңналың база тыпсыр.

Республиканың үлетпүр будурүлгелериниң болгаш кодээ ажыл-агыйның ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерии хуусаа бетинде күүседириигe бүгү күжүп, арталарын салыры — бистиң кол соруулгавыс.

П. ГОРЕЛОВ,
профэвилелдериниң Тыва обласчавүлелиниң секретары.

МУРНАЙ ДООСКАН

Таңдыда «Кокмушизмиин херелиг» колхоз бо хүнперде улуг тиилелгени чедип алган: юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүнүң хайыразын—3153 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, тараа культураларының ажаалдазын бүрүн доозуп, келир чылдың бедик дүжүдүн өстүрериниң чугула магадылаады — үрезин уруушкунун дооскан. Ажаап алышкынны республикада бир-ле дугаарында дооскан ол мурнакчы ажыл-агыйның удуртукчузу ДМИТРИЙ ДАВАЛЕВИЧ ДАРДАШ-биле бистиң корреспондентивистиң интервьюзун моон адаанда парладывыс.

— Иитизи-биле бистиң ажыл-агый бо чылын 5300 гектар черге чүгле тараа культураларын тарааи болгаш оларның дүжүктүрү бисти өөрткеи. Ортумаа-биле бир гектарга онаштыр 12 центнер дүжүттү алыр аргалыг болдувус. Дүжүт ажаап алышкынының темизии эгезинден тура-ла бинии-даа коштаттайн турган. сентябрьның 26-да тараа культураларын бүрүн ажаап ап четтиргикеи бис. Ону бистиң колхозтуң ажыл-ишчилериниң болгаш кодээ ажыл-агыйның ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерии хуусаа бетинде күүседириигe бүгү күжүп, арталарын салыры — бистиң кол соруулгавыс.

МУРНАЙ ДООСКАН

Улуг чедиишкинии деп санавас аргажок. Амгы үеде элээн каш комбайн мал чемни кылдыр тараан сулавысты кестирип турар.

Күскү чер аңдырылгазының планы бисте 5000 гектар. Оон 1600 гектарын бо хүнперге чедир белеп кылып апкап бис. Бо күзүн ону тодуг чарып алыры берге. Ынчалза-даа шыдаар шаавыс-биле ажылдаар деп соруулгаты салгап бис. Оон-биле кады саваң болдурүүшкүнүн ам-даа үргүлчүлеп тур бис.

Бистиң ажыл-ишчилеривистиң эң харыысалгалыг соруглазы — күрүнеге хөй тараапы садары ол дээрии билдингир. Күрүнеге бис 950 тонна тараа дужаар планның турган бис. Ону социалистиг хүлээлгевиске 1750 тонна кылдыр эде кордувус. Бо чылын тараавыстың чаагай дүжүттүг болганын барымдаалап көргеш, ол-даа хүлээлгеден ораанчок ажыг — 3100 тонпапы күрүне шыгжамырынга киирип болурувусту хүлээлгеп бис. Тараа дужаар планывысты сентябрь 26-га чедир үш ажыг катап күүседтивис. Кочетончулар оон-биле боттарының сеглээн созуиге ээ болуп шыдаап.

Күскү хову ажылдарывың үезинде социалистиг чарыштың тиилекчилерии халас шүтёвка-биле октябрь 10-да аяпорукче аткарар деп шиитпирлээн бис. Тараа ажаап алышкынынга шылгараан комбайнерлер О. Тадар-оол, О. Комбужап, С. Оюн, мал чеми белеткээр бригаданың удуртукчузу В. Оюн, чер чардырып турар механизаторлар О. Далажап, М. Мпков олар ындыг шаңналыг чедип алганнар.

Колхоз даргазы оон ыпай ажыл-агыйда мал чемнерии четчир кылдыр курлавырлап алганын, 750 тонна кыялтас, 350 тонна арбай, 450 тонна сула, 27 тонна чиигe-тараа үрезинии бүрүп үруп белеткеп алганын база чугаалаап.

ЧИҢГЕ-ДАГЖЫЛАРДА

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерии күүседир талазы-биле Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң Чиңге-Даг салбырының ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен үезинде шудургу ажылдаан.

Олар күрүнеге кедээ ажылагый продуктуларын садар, малга четчир санныг чемии белеткеп алыр, дүжүт ажаал адыышкының кыска хуусаада, тидириг чокка чорудар дээш тодаргай хемчеглерии ап, ында ажылдап турар кижилериң ортуузунга социалистиг чарышты партия, профэвилел организациялары эки организастаап. Оон түңнелинде салбыр планныг онаалдаларын күүседиринге бичe эвес күш-ажылы чедиишкиннерлиг болган.

Иитиниң малынга 732 тонна сигеи белеткээр тургаш, 853 тонна чедирип, планын 117 хуу күүседткеп. Силосту 8083 тонпапы салып, даалгазын 220 хуу боттандырган.

Чиңге-Дагның тараажылары багай эвес дүжүттү өстүрген. Оон ажаалдазын шалыпкан чорудуп турар. Ажыл-ишчилер 500 тонна тараапы дужаар даалгалыг тургаш, 909 тонна кылдыр күүседткеп. Үрезиниг хереглээр тараа культураларының үрезиниң четчирге-биле уруп алгаш, оон баштайгы ырыглаашкынын чорудуп турар. Оң ышкаш мал чемниге хереглээр тараа айыыл бар.

Салбыр күрүнеге дүк садар план чок-даа болза, 5 тонна ажыг дүктү белеткеп чериигe дужааган.

Совхозтуң Чиңге-Даг салбырының малчыннары кыштаглаашкынга, тараажылары кежиир чылдың чаагай дүжүдүн өстүрүп алырынга хынамчалыг белеткелди чорудуп турарлар.

Я. ДОРЖУ,
совхозта партком секретары.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНҮҢ ҮНДЕЗИНИ—ҮРЕЗИН

Кызыл-оол Ооржак он бирги чылдың күскү дужудүпге улуг-хуудун киирип, «Тиилелге» совхозунуң суралгы комбайнерлеринге санадын турар. Ол чүгле сентябрьның ийнги он хонуунда белеп 510 гектарны танывалай кестиргеп, совхозта бирги черии алган. Оон ажылдап турары № 6 бригаданың комбайнерлери 3000 ганың дужудун ажаап алгаш, ам бешки бригадада дузаалажы берген.

ЧУРУКТА: комбайнер К. ООРЖАК.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Кондициялыг, шынары бедик үрезин — ол дөрте чаагай дүжүттү магадылаарының оң чугула негелдези болур. Келир чылдың дужудүүн үндезиниң амдыгаалтан салыр дээш кайда-ла ажыл чорудуп турар болдур. ол ажылагый келир чылын чаагай тараавы ажаап алыры чугаажок. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруу» колхозу эрткен чазын чүгле бедик кондициялыг үреэнперии чаштыргап. Агротехниканы экп, шын ажыглаанындан ол тергиин үре-түңнелдиг болгаш. колхоз бүгү тараа шөлүүдеп ортумаа-биле бир гектарга онаалтыр 20 центнер чедир, а чамдык участоктардан харын-даа 28—30 центнер чедир дүжүттү өстүрүп алыр аргалыг болган. Амгы үеде ол ажыл-агыйда үрезин уруушкунун чорудуп турар болгаш оларның арыглаашкыны, чажар шынарывга чедир ажылдап кылыры тулуктаов, үрезин хынаар лабораторияже хынадыры-биле ону чорутукулаан.

Эрткен чылдарпгызы ышкаш, «Межегей» совхоз бо чылын ажаап алышкының эгезинден бөр үрезин уруушкунунче оваа кичээнгей салып, бо хүнперге чедир үш муң тонна хиреви уруп алган. Бо ажыл-агыйда үрезинге тускайлаан участоктарның тараазын ацылап ажаап алыр арга-биле чорудуп турар болгаш бүгү-ле бригадаларга бастырган үрезинии совхозтуң тоң шаңнаиче соорүп экеп, чаңгыс терге моощиеп турар. Ол чорук, ону арыглап, чажар шынарынга чедир ажылдап кылырынга база складтарга шыгжап калгалаарынга таарымчалыг.

Ол шыкаш үрезии уруушкуну болгаш оон арыглаашкыны «Бурүңгаар», «Тиилелге» совхозтарда, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче оруу», «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда база-да эки чорун келгенин демдеглээр херек. Ол ажыл-агыйлар үрезинге хереглээр тараазын шаңнарында чедиртеп болгаш чартык келиип арыглап белеткээп.

Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы келир чылдың дужудүүн дугайында үлегериг ёзу-биле сагыш салган деп чугаалап болур. Ында ам безин муң тонна хире элита үрезинии белеткеп апкап. Ол ышкаш Таңды районнуң «Революциянның чалбыжы» колхоз үрезин урар база арыглаар ажылды чедиишкиниг чорудуп турар.

Бо ажыл-агыйларда келир чылга үрезин белеткээрии баш удур көрдүнген система ёзугаар чорудуп турары мактанчыг. Ёзулуг тараажылар ол-дур. Оларның шак ындыг сагыш човаашкыны халас барбаты бпадингир.

Бо чылын республиканың дүжүт багай эвес болгаш. Ынчаиган келир чылын чаштырынга четчир хемчеглдиг, чажар шынарынга чедир ажылдап кылдыгнан, райончуттунган үрезинии бүрүн уруп алырының курлавырлары бар. Ындыг турбуже ишитизи-биле республиканың ажыл-агыйларында мынчага даар үрезин уруушкунунун чүгле 56,8 хуузу күүседтиигеп, оон шиитинде совхозтарпыны — 67,1 болгаш колхозтарпыны — 34,3 хуу четкеп болуп турар. Ынчаиган сентябрь дооступ турар болганда үрезинии четчир кылдыр белеткеп, уруп алыры берге байдалда колгенин айтыр апаар.

«Тээли» совхозтуң агроному үрезин участоктарының ажааттынганын, чеже хемчеэлдиг, кандыг үрезиниг турарын безин билбес болуп турары элдеп. Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында чамдык үрезин участоктарының тараазын дөрт ажаап алганындан ыпык. ол тараа ишки эгелеии дувүреишиг. Оон уламыидан ону үргүлчүле коптарар, артык ажыл тывылган.

Ол районнарның күүсекчи комитеттериниң кедээ ажылагый эргелелдеринге кайы ажыл-агыйга чүү хире үрезин хереглеттиперии, каш тонна тараапы үрезинге орнарын билбес болуп турар. Дужут ажаат алышкынпы доостурга, байдалывысты көрүп турган боор бис дээр хөөпнер оларны оожуктуруп турар.

Тос-Хем биле Овур чыл бүруде-ле республиканың осо районнарындан үрезин садый ап турар. Олар бо чылын база-ла Бии-Хем биле Таңды районнарынга ажыл-агыйларыдан үрезинге хереглөөр тараапы садып алырлар. Азы радыкчы хөөпнерден сагыш алмыр чоруткя чедип турарл кайгамчык. Ону олар бак бүрүүлүүр дугуруужуп ап, үре зии ортаа амдыгаалтан шиа чидип, чогуур хемчеглери алырынаң орнуига, оларг белеткээп, калкаи дыиадыгы тарыя маиаи олурары элдеп тиг. Үрезиц тыптынары бо таш ону арыглаары Эрзии ра ионда база-ла ындыг байда да.

Үрезин инспекциязыны ажылдакчылары база-ла олу пай чорукче шилчээп. Д жут ажаалдазы болгаш үре зии урары ай чыгын чору турар болгай, а оон шынарыы хемчеэлиц болгаш ажаалда ыи олар контрольдаайн т раралар.

Шаңнарда ажылчын кү четчир, техника бар. ынча таш бо хүнперде келир чы дыц дужудүпге эки пынарл үрезинии белеткеп алыр ар туруп турар. Бо таарымч лыг үени колхозтарның, со хозтарның удуртукчулары б за тускай эртемнигтери хали орттирбес дээш, тодарга хемчегларин алыры чугул Арыглаттынган үрезинии пынарын хынадып, ону ур зиге ажылаи болу бе дөрпп тодарадыр хере Үрезинии пынары багаи болза, эрте-дөрөе ону бедя пыларлыг үрезиге ора сайгарыгы саадалы болба Үрезинии пынарында чаагай дүжүт хамаарыкы дөрөнө удуртукчулар, туска эртемнигдер болгаш тарааж бүрүзү утпас херек.

БЕЛЕКТИГ УЖУРАЖЫР БИС

Кызылдың алгы заводунуң хей национал кижилерден тургустунган коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейиге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бар арга, курлавырларны ажыглап, күженнишкиниг ажылдап турар. Заводтуң кестеринде орустар болгаш тывалар, татарлар болгаш украиннер, белорустар болгаш хазактар, оске-даа националдарның кижилери чаңгыс кижи дег найыралдажып, эдбекшилдии үндезиниери тургузуп турарлар. Республикада эң хөөрүи будурүлгелерге хамааржып турар бо заводтуң коллективи чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип эп келген. Ажылчыиарның мергежили доктаамал көүп, будурүлгениң, кижилерниң дуржулгазы көүп турар.

Социалистиг күрүпевистиң юбилейинге күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле ам 1972 чылда бодуига алган социалистиг хүлээлгезии завод коллективи багай эвес күүседип турар. Ниити продукция будурер болгаш ону сайгарар талазы-биле сес айларның планын хуусаа бетинде ажыр күүседткеп. Чыл эгезинден бээр 646 муң рубльдиг продукциязын сайгарар тургап, 690 муң рубльдиг продукциязын салгарган. Пландан ажыр 80(0) эжеш хөм идиктерии, 800 эжеш кидис идиктерии белеткеп, хереглекчилерже чорутқан. Моон мурнунда чылдарда ындыг бедик көргүзүг биске турбаан. Ажылдап турар кижи бүрүзүпге онаштыр күш-ажылдың будурүкчүлүп бедидер планны ажыр күүседкеп бис. Сөөлгү каш чылдарда колдуунда-ла карылгалыг ажылдап турган болзувусса, бо чылын бараанның продукциязың бир рубльге онаштыр чарыгдалын эпэчедип турган, орулгалыг болганывыс оорушчуг. Амга чедир 32 муң рубльдиг орулгазын алдывыс, ынчаиган карылгалыг ажылдаарындан чайлаанывыс ол.

Кызылдың алгы заводунуң будурүп турар продукциязын республиканың чону эки билир. Бистиң заводка кылган идиктерии садып албайн турар ог-бүле бисте чок боор дизе частырыг болбас. Ынчаарга бистиң завод чиг-этти чурттуң дыка хей районнарындан база ап турар. Дерит-хереккелдерии — Москвадан, дүктеп кылган постерии — Ленинградтан, кадыг кеш баранпарын — Иркутскиден, хырбаны — Армян ССР-деп, дүктү — Туркмениядан, хром болган оске-даа бараннарны Хакасиядан болгаш Красноярскиден ап турар бис. Чурттуң оске-даа чамдык хоорайлары бисче чүгүлә продукциязын чорудуп берип турар.

Бо хүнперде завод коллективинде байдал черле эки. Кижилерпиц ажылдан турары безин хөглүг ышкаш сагындырар. Сентябрь айның планныг даалгазын чедиишкиниг күүседип турар. Мацаа социалистиг чарышты калбартырынче чорук улуг ишкинга берген. Чарышты калбартырынче партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларын черле оиза кичээнгейии доктаамал уландырып келгеп. Чарыштың ачызында бедик түңнелдер чедип алдынып турар. Оон түңнелии заводтуң ажылчыиарының будурүлгеге хуралынга чугаалажып, эки түңнелдерии чедип алган иелке — шилчир Кызыл тукту, а мурнакчы бригадаларга — шилчир ыыпнелдерии тыпсып турар. Чарышты түңнеп турар үеде ажылчыиарның болгаш алдан-хадкыларның планның даалгазы күүседкенинден ангада, коллективтиг хей-иитии амыдыралынга кержилгезии, күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагыпга-чурумун сагып турарын, оске-даа чамдык чугула негелдерии барымдаадар бис.

Идиктер кылыр цехте Антонида Спиридоиың, Тамара Бекпаевапың, Галина Вендерлехтың, Григорий Гавриленконуң болгаш Варвара Марковапың бригадалары эки ажылдап турар. Кидис идик өөр цехте Полина Казанцевапың, Полина Теплыхтың, Нина Ивановаиың, Иван Копаневтың бригадалары бедик көргүзүглерлиг ажылдап турар. Сес айларның түңнелии ёзугаар Полина Теплыхтың бригадазының кежигүшеринге шилчир ыыпнелди тывыскан. Бо бригадирлер болза боттарының алдарлыг ажыл-херехтери-биле заводтуң кижилерии сорук киирген. Олар ам бүрүзүпүң даалгазын доктаамал ажырыг келген. Оларга чоргаарланып, оларга хамаарыштыр чылыг сөстерии чугаалаары, оларпя өскелерге үлегер болгулары ынчангаш өөрүнчүг-дүр.

Бис ам кышкы үеде ажылдаарынга хынамчалыг-биле белеткенип турар бис. Кол ажылдар доозулган. Бо бүгү чүүлдер чедип алган көргүзүглерии чүгле быжыглаар эвес, харын чыл планның хуусаа бетинде күүседир, оон-биле ССР Эвилелиниң 50 чылынга төлептиг ужуражыр аргапы биске берип турар. Ол аргалар бистс бар-дәа, республиканың чонунга оп-оп муп эжеш хөм болгаш кидис идиктерии планнан ажыр бээр бис.

Г. САФИУЛИН,
заводтуң директору.

Көдээниң ажыл-ишчилери!
Үе далаштырып тур, тараапы чидириг чокка ажаап алыр дээш, дүн-хүн дивейн шудургу ажылдаалы!

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Депутаттың округука ажылынга кол черин соңгукчуларның чагыглаын күүседиин организастары эллэр. Бистиң республикада чер-чер Советтериниң хой сайныг депутаттары бо ажылды чогаалдыкчы ёзу-биле чорудун турар.

Тандың районнуң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери, оларның күүсекчи комитеттери, депутаттары, доктаамал комиссиялары, албан организация черлери соңгукчуларның чагыгларын ой-шаанда күүседир талазы-биле кичээнгейни эллэп куштелдирген.

Район Советиниң сессияларынга чагыглар күүседезинин дугайында айтыр ныл бүрүде чугаалажыг келген. Ол районнуң чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери соңгукчуларның чагыларын чогуур үезинде көрүп, ылары күүседириниң тускай хемчеглерин ажылдан ылгаш, кажан, кымнар күүседирил деп чүвени айтып, ессиялларга тодарай чугаажыг, бадылап турар.

Сессиялларга бадылаан хемеглерни күүседирин Советер болгаш оон күүскомнары агай эвес организастаан. Соңгукчуларның чагыларын ёзуар районда хой школаалары, интернаттарны эмнелерин, урутлар садтарын бодаш ясилерни, клубтарны, иблиотекаларны, амыдыралл ажылырала черлерин, хой урутталга базынарын тутаа. Чазагыг оруктарны, көрутлерни кылган. Кодээ 25 орунуг ясли-садты ажылдада киирген. Хадың, Кара-Булуң, Межегей суурларының аразында өөренчилерин ой-бээр сөөртүр автобусту «Межегей» совхоз хандырып берген. Чамдык школаларда дүштеки немелде чемнерни өөренчилеөоре организастап тургускан. Культура амыдыралының талазы-биле: Кара-Булуң суурда клубтуң тудуу эгелээн, Хөвү-Аксының Культура бажыңының тудуу уламчылап турар. Садыг хандырылгазы эккиссн, оон материалдыг баазазы калбаган. Кочетов суурда демуриий магазинни ажыктан. Хөвү-Аксы суурнуң чүрттамчыларын ногаа, эът, колбаса болгаш оон-даа өске продуктулар-биле хандырары экижээн. Ол суурга 1971—1975 чылдарда ногаа, фрукт шыгжаар черин тудары юрдунген.

Бай-Хаактың хлеб заводун ажылгалга киирген соонда, чоңнуң хлеб-биле хандырылгазы улам эккинин, долу шинчирлеттинвер. Ол заводту соңгукчуларның чагыы-биле тудуп эгелээн. Завод удавас продукциязын бериш эгелээр. Тудуг, транспорт, харылаа талазы-биле чагылар база эллэн күүсеттинген. Соңгукчуларның чагыларын ёзугаар чоннуң ышаа-боор аргыжар транспорт байдалы экижээн. Хөвү-Аксы — Владимировка, Бай-Хаак — Доора-Хадың суурлариың аразында автобус доктаамал чорун турар. Дуржууга станциязында бир автобусту берген. Балгазының орук-тудуг чери чиик маршиналы алган. Хөвү-Аксы—Кара-Булуң, Межегей — Кызыл-Арыгның аразына автобус ажгыылазын тургускан болгаш автобусту чорун турар. Чаагайжыдыга болгаш орук тудуунуң талазы-биле эллэн ажылдар кылдынган. Бай-Хаак — Дүрген суурларының аразында сай тон, чазагыг оруктуң күсүлыынга белетинээн. Межегей—Кара-Булуң, Межегей — Бай-Хаак аразының оруктарын, Элегес хемнинг көвүрүүн сентээн. Чоңнуң сугбиле хандырылгазын эккиждер соруула-биле Доора-Хадың — Кара-Булуң суурларда суг колодкалары кылган.

Бай-Хаак суурда суг сорудыр станциязын тудуу доозуган. Суурну долгандыр суг дамчыыр хоолайларны кылган. Найырал, Советская кудумчуларының суг дамчыыр хоолайларын сентеглээн. Советская, Октябрьская кудумчуларында оруктарны десктээн, чамдык кудумчуларда көвүрүүлерни кылган. Балгазын суурнуң кудумчуларны сайгыыр-биле хандырган.

Бо талазы-биле чер-чер Советтериниң депутаттарының, доктаамал комиссияларының харымсалгазын улам күштелдирери негеттинип турар.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң оргкилдизининиң инструктору.

ЧИДИРИГ ЧОККА БОЛГАШ КЫСКА ХУУСААДА

«Бүрен» совхозтуң тараа шөлдеринде дүшүт дээш дамиин кидин тулуп. Ажыл-агыйың механизаторларының, тажылаларының бо хүнүнгдөги л лозуңу — чагаагай үнген жүттуу чидириг чокка, кыска усаада ажаап алыры, нурунунга алган хүлээлгеи алдарлыы-биле ажыр нүүгири. Ол ажыл-агыйның кол зоному М. И. Оздиноев-биле ехозтуң Ажыкта кел хову олзанга ужуражы бергеш, -биле кыска беседаны кылбис.

* * *

— Совхоз бо чылын шупту не гектар черде тараа кульраларын ажаап алырыл, пс Иргизипович?

— Бир эвес нинтии-биле ыр болза, 5546 га черде таи культураларын остүрген. ичалза-даа ам ол сан оон ожээр. Чүге дизе, чоокта мүн гектар хире (шөлүг тодарай хемчээлии ам-даа ап турар чүве) тергиин шкан тараны долу каккаш, ти улуг коргалга таваштырган. 3000 гектар кыа-тастын, 730 гектар арыын дүжүүр эки. Чижээ, 235 гектар участоктуң арбайын ажаап алырывыска бир гектардан-на ортүмээ-биле 28 центнер болганын өөрүп демдеглээр апаар. Бо хүнневре чедир агаар-бойдус таарымча чок, боранныышкыныг хүннер тураа-даа, 2 мүн ажыг гектарнын кызыл-тазын бир гектарга онаштыр 19 центнер чедир ажаап алыр аргалыг болдуусе.

— Хову дүжүдары кандыг чоруун тур ирги?

— Келир чылдың чаагай дүжүдун магадылап алыры биске база оңза чугула серуула. Ынчангаш үрезин курлавырын барык бүрүн үрүн апкан бис, ам оларның арыллаашкынын чорудун турар. Үрезинге төлевилээн участоктарывыстан бо чылын ортүмээ-биле бир гектарга онаштыр 22 центнер чедир дүжүүрү алыр аргалыг болгавывыс черде улуг чедиишкин.

Оон ынай мал чемининг бететкелин бис эки чоруткан бис. Тараа савадын шөлге кагбайн үдур-ла сараяттап белүп турар. Мүн ажыг гектар чернинн болдуруп, азы сараяттап алган бис. Тараазын ажаап апкан шөлдү дорлан-на ажыктыр. Ынчангаш ол шөлдү ажыг-дүрүмнүг ажаар-дыр. Чүге дизе, ол шөлдүң ажыг-дүрүмүнде

«ПРАВДА»

СЭКП ТК-ның органы, делегайның улуг солуннарының бирээзи, дениячи «Правда» үндезилеттиниң тургустунганындаң бээр 60 чыл ою-биле холбаштыр чоокта чаа Октябрь Революциязының орденн-биле шаңнаткан болгай. «Правда» хүниүң үнер кара чаңгыс солуң болур. Бистиң чуртувыстуң 42 хоорайларында матрицинден оны парлап турар. Чер-черде доктаамал 105 корреспондентилери, ооң иштинде даштыкыда 42 корреспондентилери ажылдап, телефон аза телетайп дамчыштыр янзы-бүрү материалдарны хүниүң-не чорудуп турар.

1973 чылда «Правда» бодунуң номчукчуларынга чүү бараалгадырыл? Партия, идеология ажылының, үлетпүрүү, коджэ ажыл-агыйны хогжудериниң, эртем-техниктыг дешилгени дүргедедириниң чугула айтырыглары солуниүң арыннарынга кол черни эдлээр. Алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демиселге совет кижилериң күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң дугайында, оларның чогаадыкчы идепкейиниң болгаш мурнакчы дүржүлга дугайында материалдарны парлаарын үламчылаар. Делегей болуушкуннарының дугайында лопчуларны доктаамал бээр.

Солуниүң ажыл-чорудулгазында кол чүүл — бистиң партияның иштики база дашкыкы политиказын хамызыбиле тайылбырлаары. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче чоннүң бүгү күжүн мобилизастаары болур. Бо дугайын «Партияның айтырыглары», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Политиктиг беседалар», «Чарыштан тыныгган», «Чурттүп чаа тудугларында» болгаш өске-даа рубрикаларның адаанга чырыдар.

Партия амыдыралының дугайында, ылаңгыя ажылдың чаа арга-хевирлериниң дугайында, кадрларны шилиринниң, оларны ажылга таарыштыр тургузарының болгаш кижизидириниң практиказының дугайында материалдар «Партийжи амыдырал» деп рубриканың адаанга хөй-биле үнер. Бистиң партияның ээ эки төлээлекчилериниң дугайында очеркter «Чедеп чылдарның коммунистери» деп рубриканың адаа-биле парлаттынар. 1973 чылда партия документилериниң солуушкуну эгелээр болгай. Бо политиктиг чугула кампания — солуниүң кол темаларының бирээзи болу бээр.

«Правда» номчукчуларның чагааларын тускай арыннар, булуннар кылдыр белеткеп, доктаамал үндүрер.

«СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ИНДУСТРИЯ»

СЭКП ТК-ның бо солуну 1969 чылдан бээр үнүп эгелээн. Чурттуң 30 хоорайларында парлап үндүрүп турар. Неделяда алды катап үнер.

Ооң кол сорулгазы —эртем-техниктиг дешилгениң темилерин дүргедедиринге, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидиринге болгаш эргелеп-башкарарының методтарын сайзырангайжыдарынга үндезилээш шиитилел будүрүлгезиниң ажыглыгын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырапга боттандырар дээш демиселди чырыдары болур.

«Дуржулга», «Эртем-техниктиг дешилгеге» деп рубриканың адаа-биле будүрүлгелериниң, эртем-техниктиг институттарының мурнакчы аргадуржулгаларын чугаалап, будүрүлгениң ажыктыын бедиринин айтырыгларының талазы-биле маргылдаалыг чугааны чорудар. Ол ышкаш чаа техниканы чогаадыр турғузар база иештередир талазы-биле эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор бюроларының ажылын солуниүң арыннарынга доктаамал бижиир.

«Спутник»— удут-хүн номериниң дөрт дугаар арныпга үргүлчү үнер рубрика. Ооң адаанга будүрүлгелердең солун репортажтарны, эртем болгаш техниканың чедишкиннериниң дугайында рассказтарны доктаамал парлаарын үламчылаар.

Ооң-биле кады социалистиг чарыштың күш-ажылды коммунистиг сөөлбүрүнүң шимчээшкинниниң, коммунистиг кижизидилгениң чугула айтырыгларын, ажылчы чонпарның культурлуг дыштанылгазын чырыдып бижиир.

«СЕЛЬСКАЯ ЖИЗНЬ»

«Сельская жизнь» коджэниң ажыл-агый болгаш культура амыдыралын калбаа-биле чырыдыы, коджэ ажыл-агый будүрүлгезин үлам ыңай хогжудериниң айтырыгларынче, тоску беш чылдың планнарын чедишкиннит күүседир дээш социалистиг чарыштыг үлам калбартып, ону дээштиг организастаарынче кол кичээнгейин углаар.

Тараа шөлдериниң дүжүткүрүн канчаар бедидерил? Хөй оруга алыр дээш экономиканы канчаар организастаза эки? Күш-ажылдың төлевирин канчаар төлөөрил? Колхозчуларның культурлуг амыдыралын улам жижидерде чүү кылза чогуурул? Бо болгаш өске-даа айтырыглар солуниүң арыннарынга доктаамал чырыттынар.

Коджэ ажыл-агыйның дүржулгалыг организастарының, будүрүлгениң мурнакчыларының, партия, совет ажылдакчыларының, эртемденнерниң, специалистериниң, механизаторларның, малчыннарның, коджэ интеллигенциянның төлээлекчилериниң чүүлдери хөй-биле үнгүлээр. Олар коджэ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ыңай бижыглаарының, механизациянның, химизациянның болгаш мелиорациянның, эртеминиң чедишкиннерин база мурнакчы дүржүгаиы будүрүлгеге иештередириниң айтырыгларын бижиирдер.

«Гектар чер. Ону канчаар ажыглап турарыл?», «Черни мелиорастаарының программазы — боттанышкында», «Чарышты массалыг болдурар», «Камналга дээш», «Механизаторларга», «Эртемни — будүрүлгеге», «Эртемденнерниң лабораторияларында, дүржулга шөлдеринде» дээш ышкаш өске-даа рубрикаларны үламчылаар. Ол ышкаш «Мурнакчы дүржулганың арыныи» база үе-үелеп үндүрер.

Ооң ыңай «Коджэ амыдырал», «Аныяктарга», «Херээженнерге», «Коджэниң спортчу амыдыралы», «Солдат арыны» деп арыннарны ай санында парлаар.

«СОВЕТСКАЯ РОССИЯ»

Ук солун нүргулайында Россия Федерациязының амыдыралын чырыдар. РСФСРниң областарының, крайларының болгаш автовомнут республикаларының экономика, культура амыдыралында чугула болуушкуннарны моон соңгаар-даа бижиирин үламчылаар. Бистиң Федерациянның улустарының тургузукчу күш-ажылының дугайында, чаа-чаа тудугларының дугайында материалдарны доктаамал парлаар.

Социал-экономиктиг чугула айтырыглар дугайында материалдарны сураглыг эртемденнер, партия, ажыл-агый удуртукчулары бижиир. Ол материалдардан ажыктыг хөй-хөй чүүлдерни билип ап болур. Ылаңгыя чер-чер Советтериниң ажылын доктаамал чырыдар.

Номчукчу «Советская Россия» солуниүң арыннарындан ог-буле, школа, уран чүүл, спорт дугайында солун материалдарны, янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле сүмелерни номчуур.

Пропагандистерге, лекторларга, политинформаторларга, агитаторларга сүме кылдыр теоретиктиг болгаш методиктиг чүүлдерни, эрге база моральтемазынга юридиктиг консультацияларны келир чылын хөй-биле парлаар.

«КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА»

ВЛКСМ ТК-ның органы болур «Комсомольская правда» —комсомолчуларның болгаш совет аныяктарның ынак солуну. Ооң номчукчулары хөй-даа.

Ук солун аныяктарның ажыл-амыдыралын, ылаңгыя комсомолдуң шалыпчы тудугларының дугайын солуниүң арыннарынга чырыдып бижиирни келир чылын үламчылаар. Ол дугайын редакциянның ажыл планында тодаргай айтып алган.

Тоску беш чылда будүрүлгениң кол-кол участоктарынга үш миллион хире аныяк специалистер ажылдаар. Ол дугайын «Будүрүлгениң аныяк командирлери» деп рубриканың адаа-биле доктаамал чырыдар.

«Спорт дугайында беседалар» деп рубриканың адаа-биле спорт темаларынга хамаарышкан чүүлээ үламчылаар. Ол талазы-биле тодаргай материалдарны парлаар.

Аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниг хамаарышкан солун тускай арыннарны организастап үндүрер.

Ол ышкаш студентилериниң, школачыларның амыдыралынга тураскаткан тускай арыннарны үндүрер.

Бо үстүнде солуннарны чагыдып алырынче далажыңар.

И. КРАВЧЕНКО.

В. И. Ленинниң Төп музейинде чаа көргүзүг делегелгези ажыттынган. Делгелге көргүзүүн ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаткан. Партияның документилерин, ажылчы чоннарның хуралдарының болгаш митингилериниң доктаалдарын, Совет Эвилелин үндезилеп тургусканнарның — дөрт республиканың сүлде демдектерин ында көргүскен. Советтерниң X Бүгү-россия съездизиниң делегадыңга соңгуткан В. И. Ленинниң мандады, делегат биледи болгаш анкета хуудузу, Совет Эвилелиниң тургустунган чылында ооң электрижиттинген улуг картазы аажок сонуургапчыг.

ЧУРУКТА: чаа көргүзүг делгелгезиниң көрүлде үези. А. ЗУФАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАРЫШТЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Ленинградтың Петро Анисимов аттыг фабриказының сес аргыкчы ажылчыннары беш чылдың баштайгы ийи чылының даалгаларын ол бүдүрүлгеде бир-ле дутаарында күүседипкен. Олар ооң-биле ССРЭниң тургустунганындаң бээр 50 чылынга алдар кылдыр алган хууда хүлээлгелерни хереж кырынга боттандырганнар. Оларның аразында порма ёзугаар 960 удазын ээрер машиналарның орнунга 1344 эргиштерде ажылдап турар СЭКП кежигүнү И. Хорькова, бо чылын пландан ажыр үш тонна ажыг удазын ээрген комсомолчу В. Жучкова, удазын ээрер чаа автоматтарны ажылдадырынга эң баштай өөренип алган хоочун ажылчын М. Титова олар база бар. Олар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 20 тонна аргыларны демнежип тургаш будүрүп үндүрерин шиитпирлээннер. Бо бүгүнүң дугайын ол будүрүлгө черинин хаца солуну шенгенин ында база айыткан.

Ол фабрикада көргүзүг агитациязы чарыштың доштиг чоруунга кол чепсек болу берген. Бүгү фабрикавың тускай самбыразынга болгаш чарыштың түнелдерин көргүскен цехтер-даа экраннарынга кандыг-даа чаа чүүлдер, коллективтиң амыдыралында күш-ажылчы тиллелгелер шуптузу ыяап-ла чыруттынган турар.

Фабриканың херимяның иштинде сесерликте ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр коллективтиң алганы социалистиг хүлээлгелерин улгаттыр бижээн, аскан. А ооң күүсеттинип турар түнелдерин ооң кожазында база көргүзүп турар. Пос-таавычылар бо чылын эрткен чылдың бо-ла үезинде турганындан бир миллион метр ажыг постуң күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип тургаш, будүрүп үндүрген ында база айыткан.

Сентябрь айда будүрүлгеге бирги черни удазын аргыыр черниң коллективи чаалап алган. Ында эң дээре кижилерниң аттарын самбырада бижип каан турар. Олар дээрге — норманы хүнүң-не 114 хуу күүседип турар В. Ф. Лукашевтиң бригадазы, бо чылын пландан ажыр чеди тонна ажыг постуң будүрген Д. Д. Никопенконуң, будүн чартык тонна постуң кылын үндүрген Н. А. Добрецовтуң бригадалары-дыр.

Беш чылдың планын күүседир дээш демиселдин боттуг чепсээ чогум-на коскү агитация ол болур деп ажылчыннар көрүп турар. Ооң ачызында ол будүрүлгө черниң ажылчыннары «Бедик культураның будүрүлгезин» деп атты алдарлыы-биле бадыткаарынга ол база дузалап турар.

(СЭТА-ның корр.).
ЛЕНИНГРАД.

Бүгү республикада ышнаш, Таңдының малбак-делгем тараа шөлдеринде машина-технинаның ажыл-ишчи дааш-шимээни үзүк-сөөсаал чок дыңналып турар. Күс улам ханылап, сыпта болгаш тавычада-даа тараа эвээжээн тудум, ажаап алыышкын ажылы оожургаар туржук, улам күштөлип турар.

Тываның эң тараалаң дээн «Тиилелге» совхозу чагай дүмүттү чидириг чокма ажаап алырын шапкынчыдар дээш, бир шалыпчы звенону немей организастаан. Ында колдуунда-ла ол совхоздуң бодундан болгаш өске-даа черлерден эки турачы механизаторлар ажылдап турар. Звенода шупту 14 комбайн бар. Оларның аразында социалистиг чарышты организастаан, ажылишке эки салдарын ол чедирип турар. Оларның мурнакчылары — эң дээре комбайнерлер база бар.

Оларның бирээзи — совхоз магазининиң эргелекчизи Торму Тукаевич Ондар. Ооң мурнуну одуругда чоруп турары база таварылга эвес. Коммунист Т. Т. Ондар ооң мурнунда чээрби хире чыл дургузунда тракторист, комбайнер боон ажылдап келген. Ол чыл санында-ла дүмүт ажаап алыышкыныңың идепкейлиг киржичизи боон, наш удаа шаңнадып, үргүлчү мактадып келген.

Хоочун комбайнер тоску беш чылдың ийнги чылының дүмүдүнүң ажаалдазында онза улуг кодурлүүшкүн-биле ажылдап, бодунуң шалыпчы ажылын ССРЭ-ниң 50 чылынга турасиаадып турар.

ЧУРУКТА: Т. Т. Ондар.
К. МОНГУШТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МАРКСИЗМ ШКОЛАЗЫ

БАРЫЫН БЕРЛИНДЕН СЭТА-ның корреспондентиниң Е. БАШМАЧНИКОВ мынчалдыр дамчыткан:

Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черинин чанында марксизмниң кежээки школазы чедишкинниг ажылдап турар. 1972—1973 ооредилге чылының программазында диалектиктиг болгаш төогү материализми, капитализмниң политэкономиязының болгаш монополистиг, күрүне-монополистиг капитализмниң политэкономиязының үндезиннерин деп темалар база пролетаржы партияны тургузары дээш К. Маркетың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң демисели-биле дыңнакчыларны таныштырары болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкинниниң төогүзүүнүң талазы-биле үүлө кирген.

— Марксизм-ленинизмниң теориязын ооренир талазыбиле кежээки школаның ажыл-чорудулгазы бистиң партиявыстың политиктиг болгаш бүгү идеология ажылының база бир чугула кезээ болу берген. Маркетың болгаш Ленинниң ондур улуг идеяларын улам хөй кижилерниң кежин болдурарынга, идеологияга демиселиң идепкейжидеринге, империализмге удур демиселчилерниң чаңгыс эвин бижыглаарынга ол дузалап турар деп, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черинин кежигүнү Карл-Гейнц Книтедт медеглээн.

Ф. Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Гавананың чоогунда Аугакатада чаа ортумак школа-интернат ажыттынган. Сөөлгү айлар дургузунда чурттуң коджэ черлеринде ол ышкаш 43 ындыг школалар база туттунган. Оларны ажыглалга кииргенинге холбаштыр Аугакатага болган байырлыг ёзулал үезинде Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чаазактың Премьер-Министри Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Кубаның коджэ ортумак школаларының саны чүгле келир чылын безин ийи катап көвүдээр деп Премьер-Министр айыткан. Олар ынчан 80 муң аныяк оолдар, кыстарны немештир хүлээп алыр аргалыг болур. 1980 чылга чедир коджэ школалар оореникчилериниң саны бир миллион болу бээр. Ол дээрге ооредилгеге ёзулуг революция-дыр деп Фидель Кастро чугаалаан.

Школа-интернаттарга ооредилгениң шынарын экижидериниң, аныяк оолдар, кыстарның билиглерни улам хаңдыр шиитгээдип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының эргежок чугулаазын Фидель Кастро онзалап демдеглээн.

База бир кыйгырыг

НЬЮ-ЙОРК. Юстиция министри чораан Р. Кларк Индий-Кыдаттың чурттарынга удур агрессияны соксадырынче АКШ-тың чазаан кыйгырган. АКШ-тың чазаа ол дайынны соксадыр болза, туттурган америк шериг албанныларның дугайында айтырыгны шиитпирлээринге дуза чедирер ийик деп. Бостонга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, Р. Кларк демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК, СЭТА-ның корр. А. Красиков биле О. Пивоваровтуң дамчытканы:

Франциянның даштыкы херектер министри М. Шуман КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының пленарлыг хуралынга чүве чугаалаан, ниитилел тургузуунган хамаарылга чокка бүгү-ле күрүнелер биле эң найыралчы ёзу-биле кады ажылдажылганың харылзааларын калбартырынче ооң чуртунуң чүткүүн база катап бадыткаан.

М. Шуман СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежневтиң Франциядга чораапының болгаш ооң президент Ж. Помпиду-биле чугаалажышкыннарының түнелинде «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Франциянның аразында кады ажылдажылганың принциптеринге» ийи талаың кады ат салганыа чугаалаан.

Эң улуг ийи күрүнелер ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалар экижээн тудум-на, өске чурттарга болгаш бүгү делегейде тайбың хереэнге-даа дыка ажыктыг болур.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле янти-европа чөвүлел хуралы амгы үеде хоозун чугаа эвес апарганынга сеткил ханыышкының М. Шуман илергейлээн. Ийи ай болгаш-ла Хельсинкиге ол хуралга бүгү талалыг белектел эгелээр, янчапташ мында төлээлеттирип турар бүгү чурттарның сонуургап турары эчис сорулгазы — болүглеяиишкиннериниң аразында месилдежишкиннер кылырын улустар аразынга чугаалажымшкыннар-биле соглуурун ол чөвүлел хурал келир чылын чедип ап шыдазын дээш бүгү чүүлдү кылыр бис.

М. Шуман Чоокку Чоон чүкте байдалга холбаштыр чүве чугаалаан, эжелеп турары өскенин девискээрлериндеп эжелекчилериниң шериглерин үндүрер ужурлуг деп демдеглээн.

«Хамаарылга чок чурттарның эптежиринин болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ёзуузун» Азияга тургузарынче Франциянын даштыкы херектер министри кыйгырган.

Индий-Кыдаттың улустары чогум-на тайбың болгаш ботгускайлап Мурнуу-Чоон Азияга чурттаарын күзеп турарлар деп, министр Индий-Кыдатта дайынга холбаштыр чугаалаан, демдеглээн. Амгы үеде Индий-Кыдатка тайбыңны тургузуп ап болур арга бар апарган, янчангаш ол арганы база катап оскунарын болдурбас ужурлуг.

АССАМБЛЕЯГА М. ШУМАННЫҢ ЧУГААЗЫ

СОНУУРГАЛ КОНЧУГ УЛУГ

ПАРИЖ. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга чугаазы Париж солуннарының кичээнгейин хаара тутпушаан.

Делегей харылзааларынга күштүг ажыглаарын азы ону ажыглаар деп кыжанырындан ойталаар, а ол ышкаш ядролуг чепсекти ажыглаарын моңгези-биле хоргудаар дугайында айтып турар резолюция толевнилеин КНО-нуң Кол Ассамблеязынга чугаалажып көөрү-биле ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрииниң саналдаашын «Юманите» солун онзалап айыткан.

Совет делегациянын баштыцының дыка хөй чүүлдер дугайында чугааларын кежээ үнер «Монд» солун чара парлаан.

А. А. Громыконуң Чоокку Чоон чүкте болуушкунга хамаарыштыр чүнү чугаалаанын «Франс суар» солун онзалап айтып бижээн. «Чоокку Чоон чүктүң айтырыын шыны-биле шиитпирлээр болза, ол девискээрниң бүгү күрүнелериниге тайбыңы болгаш айыыл чок чорукту үргүлчүлелдиг үе дургузуында хандырып болуруи совет министр медеглээн» деп, ол-ла солун бижээн.

Каттышкан хурал

ПАРИЖ. Франциянын Социалистиг партиязының бажыңынга Франциянын Компартиязының Социалистиг партиязының болгаш чоон үелдиг радикалдарның удуртукчуларының каттышкан хуралы болган. Хуралдың дыңнадынында демдеглеп турарын бүгаар алырга, чөвүлел хуралдың киржикчилери ол үш организациянын каттышкан чазак программазынга үндезиленгеш, чоон үелдиг күштериниң эвилелининиң болгаш улустуң бүгү күштериниң каттыжышкынының турғузуп бериң турар перспективаларынга хамаарыштыр саналанын чугаалашкан. Толээлер катап октябрь 5-те ФКПнин бажыңынга чыглып ужуражыр деп шиитпирлээн.

АКШ-тың конгрезинде

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрези стратегтиг халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында тур дугуржулганы чүүлдүт деп көөрүнүн үзе шиитпирлээн. Төлээлекчилер палатазы ол дугуржулганы чүүлдүт деп көргенин илереткен резолюцияны 306 бадылаашкын-биле хүлээп алган болгаш анза 4 кижи удурланган. Конгресстиң үстүкү палатазы — сенат августуң 14-те ол дугуржулганы 88 бадылаашкын-биле чүүлдүт деп көрген турган. Анза ынчан удур бадылаашкын 4 болган.

Ракетага удур камгалал системазын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында керээни августуң 3-те-ле сенат күштүг кылдыр бадылааны база билдингир болгай.

АТ САЛГАН

ДАМАСК. (СЭТА). Анза сентябрь 27-де ССРЭ биле Сирияның аразынга 1972—73 чылдарда культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылга планынга ат салган.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Вьетнам Куангчи хоорайның соңгу талазында иогаан шаттарда хан тогүүшкүнүүт тулчуушкуннар боон турар деп, Сайгондан ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Хөөз хоорайның барыын талакы кыдыгларында, Данангтың чоогунда болгаш эрик кавызында Куангнгай можуда тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң Данангтан мурнуу талада, район төвү Тиепфыокта бижыгланып алган кезектери Кюэшон шыналының хосталган районнарынче эрик кавызының оргулаштарындан чаза таварын кирер дээн Сайгон шериглериниң бүгү орапдажышкыннарын ойтур шаап турар. Хосталга күштериниң артиллериязы Мурнуу-Кыдат далайның арминде Модык хоорайда дайзыннарны боолап турар.

АКШ-тың стратегтиг ужар чүүлү сөөлгү ийи хүн дургузунда Мурнуу Вьетнамның соңгу можуларынче 10 халдаашкынны кылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Куангчи можуда Сайгон шериглериниң десантызынга болгаш далай чадаг-шериглериге удур шыңгыы тулчуушкуннарны чорудуп турар.

Патриоттар Сайгондан соңгу талада хосталган районнарже сайгон шериглериң чаза таварын кирер дээн орапдажышкыннарын ойтур шаап турар. Виньлонг болгаш Тхуаумот можуларга хыдыкчы дайылдажышкыннар кылып турган үезинде чалча шеригниин 18 дугаар дивизиязы улуг когараалдарга таварышкан. Олла агентилелдиң дыңнаткан барымдаалларын ёзугаар алырга, сентябрь 20-дең 24-ке чедир үеде Виньлонг можунуң хосталга күштеря дайзыныңың 250 хире солдадын сандан үидүрген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Камбоджаның хосталган девискээрлеринге удур агаар дайынының хемчээлдерии аажок улгаттырган. ЮПИ агентилелдиң дамчыдыл турарын ёзугаар алырга, америк шериг-агаар күштериниң стратегтиг «В-52» деп бомбалакчы самолёттары Мурнуу-Чоон Камбоджаның девискээринче сөөлгү ийи хонук дургузунда бирык 1000 тонна бомбаларны октаан.

Школаларны бомбалап турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүлү апрель 16-дан эгелээш Вьетнам Демократтыг Республиканың школаларын болгаш өске-даа ооредилге черлерин 200 ажыг катап бомбалаан.

Соңгу Вьетнамга чаа ооредилге чылы эгелээн сентябрь айда безин АКШ-тың самолёттары школаларже болгаш дээди ооредилге черлеринче бомбаларны октаарын үргүлчүлеп турар. Чижээ, сентябрь 7-де Сиенгуанг можунуң Иеншон үеэдиде «Чанфу» деп школазын олар бомбалаан. Бомбалаашкын түцнелинде школаның бажыңы бүрүнү-биле бузулган. Бир башкы-биле кады элээн хөй сургуулдар база өлген.

Сентябрь 10-да АКШ-тың ужар чүүлү тудут институдун база бомбалаан. Студентилерниң болгаш институттуң башкыларының аразындан өлген кижилер база бар.

Бо чурукта Мурнуу Вьетнам чурттуг ие кижи эң-не эргим үнелиг чаш төлүнүн амы-тынын кэмгалаары-биле бомбалаашкынардан дезер дээш коргуп-суртеишаан. ажыг-чөвүлаңга таваржып турарын көргүскен.

(Камера Пресс СЭТА-ның фотозу).

ШЫН Дөрткү арын 1972 ч. 29 сентябрь

Үйгүчок Улуг-Хем

К. Кудажы

(Романның бирги томунун бирги номундан он алдыгы эге).

(Уланчыы. Эгээн № 226, 229 «Шында»)

КОГЕЛ кайгалдан аъттарыныг белеткеп турган. Бичаала-даа хөлчок бүдүү. Черге чыгы маңаа хонарга, кыынын булуттар артында ай ыңдыг боор ийин. Бичаар колудбес дээрде салдап-ла чоруур, оон кара бүүттарыңы кайы дыңмыдаа бижыыл көөрин киижи бош удур бижир арга чок. Бир көөрге-ле, сагышта чок черден үүгө халып келир. Көгелдиң чоруу база ол хевирлиг. Оод, күс көөрге-ле, кайгалдан чоруун каарын чыгыы-ла оолдар бидир. Бичаала-даа кижан чоруурун кым-даа билбес. Оору та кымнар чүве. Дың чадаксаа кайы хир чоруур болду, черле эң-оолуг болгай аан. Чыгыы-ла оолдарны-ла эдертпезин ылап киижи. Чүге ыңдыыны кым билир; та ам-даа бичии оолдар, та шүүлген оолдар.

Дүн дүрүзүү үзай бергеи. Соогу коңчуг анаргаан. Дүне чагы чок чыгыы маңаттынмас.

Салдам хөвүү эскиреп калган. Орта орган аалдар Бажыңче көже бергеи. Эң черге боруленнип улужары түүдеи дыңнаныр. Коргунчуу база моңчуг. Ады аалдар көже бөөрге, апаа-ла сагышка мыдыг база чадаакыс. Дүне Бертдаг бажыңга боруленнип улужарга, Улуг-Хем үзүүне көңгүр, дүмдаагыр, сагыжым чүве эндевес киижи мен ййин.

Бир кежээ Маңгыр чейлеңниң чыгытчыларыг чаңгыс оттө чыгтыын кааргө, Когел чагыгдөөүүн берип орган:

— Кулаанар дыңнаагыр, караанар көрүгүүр болуу көрүүрер, дүмдаагар. Чыгтычы киижите эң бергө үе бө-дүр. Чер кара, ис-даш биңдиимес. Оор коңчуг, боруу коңчуг. Чыгтынар хорадып алзыңарза, эзиңер база коңчуг эвеспе, бөүдеп-даа дора.

Кайгал Когел бо дүне черле аъттаныр дээ. Бажыңга-дыр эвеспе кылдыг чыгтычылар бодап органнар... «Чоруур болза дүргеи чоруун харыы. Бис кайыы чыгты оскуйар бис. Оорлап эскелгеи малывыы чамдыкшыын чейлеңге ыыттаайын, чыдыгта кадыы аллыр киижи болгай. Оол кыштадыр сөөн чиң көөр, чейлеп билбес. Кайгал дүргеи чоруун харыы».

— Когел, акый аъттаныр дээш, эзеңги кырында олурар ыңнаңы-тыр аа?—деп, Сүлдем апактың аңнала чүве ыыттаазыг оглу Хойлаар-оол хенертеге айтыыпкан.

Оске сөлдар кайгай бергеи. Улуг чыгтычы ыңгаар өөретпээн ййин.

Когел ыңдыг айтыырдан ыңмыыш-даа диваан, шөлээн шай зартап орган:

— Силер хой кадарчыларыг, ишек кадарчыларыг эвес-тир силер. Чыгтычы киижи эрес бодур, чыгтычы киижи эзе-керек чок аас эвес.

Хойлаар-оол харыы тыпнайн бергеи, хейле-де залакы бергеи:

— Мен ам чоруурүй. Бо дүне маңа чыгты маларр улуур болгай.

— Далашпа — деп, Когел ову соксаткан. — Бо дүне мен маңаапн келийн. Силер дыштаныр удуп ажыдар. Ам база Бармык кирип, кыстан шаан чоруи бергинер. Чейзеи силерни көөр болза, чадаглаа каапгар эвесне.

— Ажырбас, акый. Мөө улуум эрттиргеи келийн—деп. Хойлаар-оол зөөрешкеп.

— Ажырбас, дүүмам —деп. Когел удуур харыылаазы, ажырбас болгаи.— Кандаай чоор, дүүмаагар, сагыжым саарымйгаи. Бо дүне чыгытта оор-даа көрүр мынаап Сагыжым чүве эндевес киижи мен ййин.

Хойлаар-оолдуң оорлазы ыңаш дооп.

— Бичиларга шупту барып маңаалыңар—деп, оске чыгытчылар алгыыпкан.

— Чок!—деп. Хойлаар-оолдуң үнү оскеолги бергеи алгырган.— Мен чаасхаан шыдаар мен!

— Аңаа сагыжым-дыр ййин. Кел дээрге көөп турар оор каза турар боор—дээш, Когел аъттаныпкан.

— Бичаарта мен моөн соңгаар чыгты маңаавас мен—деп. Хойлаар-оол улам могаткаадаа.

— Бодуң бил—деп, Когел дүшке-даа какпаан.—Аъттарыңар салгыланар. Оларны өм чоор силер. Мен чыгтыга кадын каййн. Эртеи түдуп аалгай силер аан.

Хойлаар-оол мырыңай адаганпаалын калган: «Ам-на хай болган. Барын сагындырар аргаа чок. Чадаг киижи кара чеодере.

Когел аъттарыны сүрүп алган, Салдам кедээңиде карақара шаттарже хапкан. Хой чыгты мында.

Кускү ямыр дүргеи коңчуг бүдүү келгеп. Бичаландаа-даа төгерик эй үнгеп, чыгны коңчуг анаргаан. Дээрде чаңгыс-даа сылдыс чаштыыр чер чок. Чүге үм үнер чүүге Берт-Даг кырында бичии булуттар быжыңдылары ковүүгеп. Оолар кайы дедир сөөң көөр деп.

Когел кара тей кырында үнүп көөрге, чыгтыларның бараны айдыңда көсту бергеи. Олар аскырлар оору айы-биле ууук-ууук оъттап чорааи. Сүрүп чораан аъттарны кинтежинкеп, оорүнге катпыка бергеи.

Чыгтыларны бир эргий какпаш, чер сайай тараазын дээш, Когел боле хай деп каан. Оон бедик дөң кырына доктаагаи, мунун чораан аъдының түгеенинң сүтлуун ужулгаш, сыдыммының ужуун-га өртей баглап каан. Аъды түгеп сүтлуун кыңырадыр оъттай бергеп. Боду негей тоңнуң электереи буттарының адаанче ковей иткилээш, черге шеңеектеидир шала чыдып алгаш, удумзурап каап орган. Сактырга, бичии кадө кун кыңмышкаң-даа ышкаш болган.

Калбартыр оъттан чораан чыгтының бир ужу дүрт кылдыр хөй каапкаш, хенертеп аъттар киптеглээн. Хирези, күлүүүг белер боор. Когел серт кыдыр отту хөнүп көөрге, үйгүзу ол дораан-ла, согуңнан какжык дет, чаштай бергеи.

Чыгтының ыңдыы ужугга аъттыг кижи барааны көстүп келгеп. Ооралаавызы кедергей. Бичии-даа караазын керлеемес. Бодунуң ходанында-даа ышкаш, сыртай бергеи чортуп чоруур. Чыгтыны боле хавырыы кел чыгтаи. Чүү кижи боор, кайчаар эвес дээш, Когел хараган холегезинге чаштының алгаш, ыыт чок орган.

Аъттың кижи чүнү-даа хересеевээн. Чыгтыны улам болбушаан. Ол чоок хавыныы аъттарының бараны Когелдиң караанта чүгле алараап дөөрге-ле боор — таныы каар. Чыгтычы кижиниң караа ыңдыг болбаазының көстүктер боор чүве-дир ййин. Когел бирдеи бирээ чоокка санап орган: «Келгеп кижиниң мунган малы үргүлүү аал чаныыңың олеңин чыгр болгаи боос бе дег, ишти шортегер, доктаамал ортег аъды-дыр, бир эвес сула чер оъттаар чыгты малы болза, ишти тыртык болуур ййин. Өөрээн эвес, кижиниң чаңгыс аъды-дыр. Оорлуг мал болза, чыгты чаныыга келгеш, дораан ораапгар болгай. Чыгты коданнап, тоң дора дээрге кырындан мал тазбадап ореттизин, үрагачы эвес аът-тыр. Ыңдыг аът болза чыгты араазына кээрге, эрези тайнын, кырында киижиниң холу карып дээрге, мурнунда маңдарга чеде халып турар апаар. Кымныы боор, адырам? Аа, дүне быжы бөөнп быжырбас, аңнап мунуп өөредип каап. Сүлдем апактың доңгер куда-сарыг аъды ышкажыл. Караамныңда кончуун! Оны мунган киижи ашак боду эвес, оске киижи-дир. Бичиижек сыныг. Апактың аъдын бир киижи оорлап мунучкан-дыр аа? Чок, мында черле ужур-да бар. Девии Хойлаар-оол база оскеинг зорежин турду чөп. Баш удур дугуруюу алган тургаң уйгузуүл аан. Оңу мен кайын бидир ййин мен. Оор кирер мынаап деп даап чуталаап орлум. Адырам канчаар эвес, оор киижиң бичии көөр-дүр».

— Оорлаар дээш, өлгүже оорлаар мен. Төнгүже оорлаар мен.

— Чүге?

— Хорааныыт-дыр. Улуг шагаайтаар-дыр.

— Койгун довуу дег, чогенчиг апарган, магалыг-ла оордур сен.

— Сеңээ хамаан бе.

— Ыңдыг бичии кижи чыгыже семээр боор бе, анай-хургагаадан оорлапса.

— Өске кижилериңиң малын оорлаазс мен. Чүгле Маңгыр чейзеңниң малын оорлаар мен.

— Че, ам аңаа олур—дээш, Когел Буяңы салыпкан, хөө, даңаазын үшпу бергеи.— Таптыг чүгаалажыыл.

— Сээң-биле чүгаалапгас мен.

— Чүге дээрге?

— Чүге дээрге, сеп база дайыыя сеп.

— Кандыг?

— Кандыг? Хы, бодуңну бодуң билбес сеп бе? Азы моруук сеп бе, бодуңуң калчаның билбес?

— Бодуңну бодуң билбес коңчуумиу, сүргейимии аа?— деп, Когел көчүдаңгап.

— Ол, ол харын. Ам бажыя соктап, хөрээп шаптып.

— Меңээ эки-ле сос чүгаалаазыя, дүнмам.

— Ам-даа чүгаалаар мен.

— Чүнү?

— Коңчуг кайтал кижи мен деп мегелеяп алган. Езузуп оор сеп сеп!—дээш. Буяң тутуюуп ыыдавйн мгламкан.— Маңгыр чейзеңниң чашпаа ыды сеп! Маңгыр чейзеңниң чүүндузуун чыгтап, арагазыын ижип турар сеп! Маңгыр чейзеңге араттарыңг хамык малыя оорлап берип турар сеп!.

Буян харыга бергеп. Когел ыыт чок таакпылап орган.

— Сээң бодап турарың ышкаш, арай ыңдыг эвес чоор оң, дүнмам—деп, Когел оожум чүгаалаан.

Буян дам баргап:

— Мегелеве, дишпиг түдүп! Чип алган чеминиң бидбес, аш бөрү сеп бе? Мен өзүп келгеп, моөн соңгаардаа оорлаар мен. Оорлаза-даа, сеп ышкаш, актыг араттарыңың малын оорлаазс мен. Маңгыр чейзеңни оорлаар мен, байдарны оорлаар мен. Ам чүге үнүп чиде берди? Бальгг черинге дөөттим бе? Од боор, таптыын! Ма, моге мен дээр болгай сеп, меңи түзүп шарып ал. Коңчуг оор түдүп алдым деп, Маңгыр чейзеңниге аппар. мактатпын, үзөрметтиң. Меңи шагаайтат. Сээң ол магачыныңдан корпас мен. Чүге олур сеп? Дүргеи хүүү, шарь!..

БУЯН ыгаап-ыгаап нускупнаарга, караңгы чалыыпаар оңу оттүүүн, катап-катап чадгылаапын тургаи: «Мегелеве, дишпиг түдүп! Дүргеи хүүү, шарь!»..

Когел ыыт чок таакпылавышаан. Буяң Когелди согалөөрининң магазы-биле бак сеглеп алган, ыңды чиде бергеп орган.

Дүне шырыы будуттаны бергеи дээрде ай барык-ла үүн оруу-биле ыңгыяы колчуг бар чыгкан. Ай биле үүн шагза-ла солчуп каапкаи. Дүн дүрүзүү үзавылпаан. Удавас ёзулуг кыш келир. Бедик даг белиңде орган ийи кижиниң чүгле дээрде ай коруп турган.

— Аңаа чорудупту бе?—деп, Когел адак сөөңдө айтыыр.

— Чок.

— Хойлаар-оол акыы-биле дугуржуп алган турдунар бе? Буяң мегелээр харык чок болган:

— Ийе.

— Мээң-биле дугуржуп алыр-за болгай, дүнмам.

— Сеңээ кижи канчаи ыңаавыр боор—деп. Буяң дорт-ла чүгаалаан.— Моөн соңгаардаа бүзүрвеес мен. Кажап-даа, — Оор кылыр шаап четпээн, ам-даа бичии кижи-дир сеп.

— Бичии боор бе. Ам дииңеп чоруур деп тур мем.

— Сырбык боолаары-биле эмдик бе оорлаарын канчаи дешпээр сеп?

— Боо-моогу тудар деп чүве база улуг херек болгай аан.

— Дииңеп чиир эът хереглеп турдуң бе?

— Чок, аннап үнер кижиге эттиң хереэ чүү боор. Тайгадан адыя чиплеткей — дээш, Буяң тыртыла бергеп.— Ооөүстүн бо чыдын чижи чок... Ог ишти база көөй... Маңгыр чейзеп база тээп хоранныг-дыр..

— Че, ам чоруулу — дээш, Когел хайыгайндыр адыя орган дандазыныңг хуулуг улуг кара дашка каптаап турун келген. — Өңпелеривне ажуруп, чүгаалажыл алдывыс.

— Кайгалар чоруур бис ыңчаң?

— Сеп чапгай сеп, мен чыгым маңаай мев.

Ийилээ хорумну куде бадыпкаиар.

«Газ 69» маркалыг чиик машина Чоон-Хемчикте Партияның XXII съездиниң аттыг совхозтуң Бора-Хөлде топ шанга халдыы кезээ. Машинаның чолаачызы Трофим Завтраков республикавыңың хөөчүн киномеханиктериниң бирээзин. Ук ажылынга ол чээрби ажыг чылдарда баранын болуун чоруур.

Ыңчаң тапшыр-ла дүштеки чаглар үеэе турган. Столовайның делгем орээлиңге кыска метрлиг кинофильмилериң демги механик чыыларларга сонуургадыттар аргалыг болган. Кодээ ажыл-агыйы темазынга хамаарыпкан өңүүг киноны тараажылар улуг сонуургал-биле корду. Киномеханиги дараазында база аалдап келирин аазаап эрттынпкан.

«Четтирдивис, өңнүк» дээн үннер ооч-моон дыңналды.

Чоон-Хемчиктиг кодээ чону Трофим Завтраковту эки биир. Чүге дээрге ол кожер кино көргүүүн, үргүлүү аалдап чоруун турар. Кожер киноиуң түскай графигин ёзуглаар кино үлдүргезин доктаамал организастаттынган. Фермаларга, малчыларга, хону бригадаларыңга ол доктаамал барып ураи-чеген болгаи оске-даа киноларны чопга көргүүүн келген.

Хөөчүн киномеханиги аңнактарны бодуңуң мергежилиңге ооредип турары база эки. Чоң мурнуңга хой чылдарда баараи боон келгеин дээш аңаа Тыва АССР-ниң культурааның аддарыг ажыдакчыны деп атты тывыскан.

ЧУРУКТА: Хөөчүн киномеханиги Трофим ЗАВТРАКОВ Партияның XXII съездиан аттыг совхозтуң Бора-Хөлде хону турлаавында келген, кино көргүзериие белетскеин тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

«КЫЗЫЛ ОРУКТАР»

Мыядыг ат-биле Светлана Козлованың шулуктериниң үшкү чыыдызыын Тываның ном үндүрер черн (орус дылга) парлап үндүргеп. Чыыдызыла шулуктер болгаи шулуктөөв тооөүлар киргеп турар. Ында чогаалдарның кол темазы — найырал.

Бөгүн номчукчуларның кичээнгейинге үк чыыдыдан ийи шулуктү Вл. Серея-оолдуң очулгазы-биле бараалгаттыкыс.

* * *

Катыш, сүйсаң келгенимде
Каре сүүге хавдырымын дег.
Ырлапкавда мындыналып,
Ылым-чылым чалгыт-биле
Ырап бар-ла чыткаңзыг мен.
Сүдалымда хаңым ышкаш,
Суун, хөөг ағымнарлыг
Тыва, орус... ырлар меңээ —
Дыңгыздайлай күткүүлүн
кээр;
Коңгураалар харлы үн боон,
Хову-шөлге кыңгыражыр...
Хүнүүң чырык чайынналымын.
Хүртээргээн хат улуушкуунун,
Күскү бүрү хадыышкынын,
Күжүр боттуң ыяаа сигеп—
Тыва, орус ырлар меңээ
Тыным ышкаш апартаның,
Шала порук оңган шыктар.
Шаарарган күскү арга
Шак ол ырдан дыңнаа алзын.

Чайынныг хүн херели дет,
Чайгаар ботче саарлын кээр,
Ооруңкү ыңдыларлар
Өлчей мрны ырлаксаар мен.

* * *

Кадыр ийлер долеминде
Кара-хаактар частын турда,
Чанчыл болган ооруум-биле
Часкаар турда Турандыва
Сагыш сергек чоруттар мен.
Эрте частыр заден үнүүн
Эргим чечээ оттар ышкаш,
Өглер ыңды мээстерде
Өкшең-кызыл хөрлээлер-ле...
Чалымналчык биженде-даа
Чайынналды кыңкан турар..
Шак ол чечек бедээн тудум
Чалбыраазыкы улам киткээр.
Оон оске хайырлаалдар
Оруккаа мээ ажыктыг бе?
Оңу сүрбейн, даакты үттүүп,
Чечек-откa удстиишпаан,
Чедер черже бурунгаарлаайн.

А. Н. Островскийниң юбилейинге уткуштур

Александр Николаевич Островскийниң төрүттүүген хүнүнден бээр келир чылдың апрелъзө 150 чыл болур оюн байырлаар талазы-биле Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң туразы ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң бөлүмү, Хуралды чогаадачы С. В. Михалков дараалап эрттиргеп. Хураларга Комитединиң ажыы-ламнын чугаалаазын көргеп, белыдаан. Оңу чугаалаазыныңа сураглыг чогаалчылар, драматуртар, артистер, эртемденнер, совет болгаи хой-ниитп организацияларының төлөлекчилери киргишпеп.

Юбилей байырлалының программазы улуг хемчээлдиг болгаи дыңа-бүрү тадаалыг. Театрларның Бүгү-эвилел фестивалын эрттиргеп, Островскийниң шиилерин улуусу театр коллективтеринден эң ыяы туругларының конкурузун организастаар деп турар. Островскийниң салгаачылыга бергеп чогаадылгаларыңа түрөскаатка эйи эртем конференциязын эрттиргеп. Конференциялар Москвага болгаи Ленинградка эртеп. «Островский болгаи театрлы кижизидилгее деп эртем сессиязын эрттиргеп. Чүүттүүн хөөрөй, сүүрлаарыңга кежээлер, делгеглелгер организастаар деп планнаан.

А. Н. Островскийниң чогаадарлыг, оон амыдыралының, чогаадыкчы ажылының дугайында помпар үндүрериниң айтырыгларын хүралга база чугаалаакан.

Юбилейниң будуүүнде — 1973 чылдың апрель 11-де ССР Эвилелиниң Улуг театрында байырлыг хүрээл болгур.

(СЭТА).

Совет футболистерниң тиилелгези

Киевтиң динамочулары Европаның футбол талазы-биле ий улуг шаңналдарының бирөзи — чемпионарның кубогу дээш демисселе бүүрелдии-биле киржип турар: алар сентябрь 27-зе Украинаның найыскыалына Австрияның «Сваровски-Вакер» (Инсбрук) командазы-биле ужурашкан, оңу 2:0 сайга үткан, тиилелгени чедип алганнар.

Од ышкаш Ереванның «Арарат» командазы УЕФАның кубогу дээш маргылдазынга ийи дугаар ужурашкынынга ойнаан, Кипрниң «ПАЗ» дээш спортчу клубунуң командазын 1:0 сайга үткан. Оң-да командаларның аралыгга баштайгы ужуражкынын база ереванчылардың тиилелгези-биле 1:0 сайныг болганы билдингир.

(СЭТА).

Шиитке-ли күүсеткен

Сарыглар Айыртапович Оттук-оол дээрги 1936 чылда Барыын-Хемчик районунуң Кызыл-Мажалык суурга төрүттүүнген, 7 класс доозаан. Хүзүлган черек үүлгеткен дээш РСФСР-ниң кезеңче Кодексининиң 206 үүлгүүүнүң 2 кезээ-биле 1960 чылда бир чылга, 1962 чылда 3 чылга, РСФСР-ниң кезеңче Кодексининиң 28 үүлүүн ёзугаар 1969 чылда дөрт айда хостаалганы каамдың шиитпиргеп. Бодуунуң тоңаачы амыдыралын соксатпеп ажылга кирип, ниитилелге ажыктыг ажылды кылыр дугайында доктаалды күүсеткээни дээш 1970 чылда бир чылга хостаалгаан каамдың шиитпиргеп. Оон эртеп келгеи чылдың октябрь 21-де хостаалгаи.

Сарыглар Оттук-оол ниитилелге ажыктыг күш-ажылдаан ойтаалап, Барыын-Хемчик, Тожу районнарга, Кызыл хоорайга тоглап, арагалап чорун турган. Оңу албаал-биле эде кижилерге дутайында хемчеглерин ап турбуже, оз оон каидыг-даа тушпеп үлдүбөөн.

Сарыглар 1971 чылдың октябрь 21-де оонга чазаар күш-ажыл колоннаңнаан хостаалын үнгеп. Кызылга чурттап турар надайы М. Сандарның бажыңынга 5 хонуг арагазаап, октябрь 26-шы дүнеженде болгуун кады торээн дуңмазы. Сарыглар Шырбын-оолга кадайыы хүннээп. М. Сандарның болгаи дуңмазы Сарыглар Шырбын-оолдуң ама-тыныңга четкеп.

Тыва АССР-ниң Дээди судуунуң коллегиязының төлевилелге-биле суд коллегиязы Сарыглар Оттук-оолдуң хейлии үнгеп. РСФСР-ниң кезээмче Кодексининиң 102 үүлүүнүң «а» пунктузу-биле олуруп шиидер деп дээди дазалалды үндүрген. Тыва АССР-ниң Дээди судуунуң шиитпиглээн РСФСР-ниң Дээди судуунуң коллегиязының өскерелге чоокка хевээр арттырган. Сарыглар Оттук-оолдуң амы-тынын арттырарын дазээп бидиргеннин РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу хандырбаан.

Тыва АССР-ниң Дээди судуунуң кезээмче хереглеринин талазы-биле суд коллегиязының Сарыглар Оттук-оолга хамаарыштыр шиитпиглээн күүсеткээн.

Б. БЮРБЮ.

Суд залындан

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Аныяк ленинчилер». Уругларга дамчыдылга. 19.35— «Ак-көк дүннер чайынналын». Телефильм. 20.10— Телемедээлер. 20.25—«Бистиң аазавысча чүү барыа?». Документалдыг фильм. 20.45—Телемедээлер. 20.55—кыска метрлиг фильм. «Сактыышкын чүректи дүүредип тур». 21.15—Улусчу контроль. Дамчыдылга 21.45—Чараллар, реклама. 21.50—23.20 —Кинокомедиа. «Чөрүлдээниң доңу».

Аалдар

Бөгүн республикага бүргеи, аяшыр, чамдык черлерге хар, чаңс чаар. Барыын уртамышкынныг хаттыг дүргеи сөөкүүдээ 7—12 метр, оң чамдык черлерге 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2 градус сөөктээ 3 градус чедир чылыыр, өскелеринге 3—8 градус чылыг болуур.

Кызылга бүргеп, аяшыр, чагбас. Хаттыг дүргеи сөөкүүдээ 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Рам биле Шмам» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кызыл даштар» деп «застава чанында» 15.40 «Аас-кежимче орун» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыдыы 10.00 «Дескештирбес ыргаңнар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии дургун» 9.40, 11.40 «Мусламн Магомаев ырнап тур» 13.30, 15.20, 17.10, 19.20, 20.50 шактарда.

1972 чылдың октябрь айның 1-ден эгелээш, Кызылга КИНОМЕХАНИКТЕРИНИҢ БЕШ АЙ ХУУСААЛЫГ КУРУЗУ ажыттынарыг Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинофикация эргелели чарлап тур.

Киномеханиктер курузунга республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан чоруткан кижилерни хүлээп алыр.

КИНОФИКАЦИЯ ЭРГЕЛЕЛИ.

Садып алыкчылар, күскү ярмаркаже!

Кызыл-садыг 1972 чылдың сентябрь 30-де, субботада, эртенгиниң 11 шакта, Ленин кудумчузунга КҮСКҮ ЯРМАРКАНЫ организастаар.

Ярмаркага херээжен болгаш эр улустарның база үрүглаарның күскү, кышкы тонналарын хөй ассортиментилиг салдар.

Күскү ярмаркага эр улустуң болгаш оолдарның костюмнерин, трикотаж болгаш ук ныльгларын, эр, херээжен болгаш аазаар үрүглаарга күскү, кышкы, идиктерни, костюм кылыр пастерни, галантерея бараалнарын салдар.

Од ышкаш үлетүүр бараалнарын болгаш ногаа аймаан хөй ассортиментилиг-биле ярмаркадан садып ап болур.

ЯРМАРКАГА НЭЭП, ЧУГУЛА ХЕРЕГЛЭЭН БАРААННАРЫН САДЫП АЛЫРЫНЧЕ САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» ансамблинге сыгытчыларның, хөөмейжилерниң, каргыраачыларның конкурузун чарлап тур.

Конкурс октябрь 11, 12-ниң хүннериңде болур.

Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 20, телефон 25-91.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактөрүүн 24-63, редактөрүүн ораалчыларының 25-24, препрагаида кизилиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, пергийжа амыдырал кизилиниң 37-13, культура кизилиниң 23-54, ноода ажылгый кизилиниң 21-47 үлетүүр кизилиниң 22-64, чагаа кизилиниң 41-27, информация база совет туругуут кизилиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-31. Солун келбейн болганза 32-75 телефонче болгаш.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң канында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу 1). ТС—01036.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингеН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 30 СУББОТА № 231 (8999). өртээ 2 кеп.

110 мун тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **87.102** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 79,2 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	59000	41.035	69,5
БИЙ-ХЕМ	13000	8.043	61,8
КАА-ХЕМ	27.000	27.129	100,5
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3439	61,6
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1451	29,4
БАЙ-ТАЙГА	130	169	130
КЫЗЫЛ	5000	5184	103,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	643	49,5

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединиң пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн, сентябрь 29-та, Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажынынга СЭКП Тыва обкомунуң VI пленуму болуп эрткен. Пленумну СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** ажыткан.

Пленумга дараазында айтырыгларны чугаалашкан:

1. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга белеткелдерниң республикада канчаар чоруп турарының дугайында.

2. Организастыг айтырыг.

Бирги айтырыгның талазы-биле «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга белеткелдерниң республикада канчаар чоруп турарының дугайында» илеткелди партия обкомунуң бюро кежигүнү. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, республиканың юбилей комиссиязының даргазы эш Б. Ш. Долчанмаа кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле санал бээринге СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов**, Тыва АССР-ниң культура министри эш **М. С. Хомушку**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **А. А. Ромашов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары эш **Д. К-Х. Оджак**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары эш **М. С. Харченко**, Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу эш **Е. Л. Ендан**, профэвилелдериниң область чөвүлелиниң секретары эш **С. Д. Киров**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Ш. П. Куулар** олар киришкен.

СЭКП ТК-ниң кежигүнү, СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** пленумга чүве чугаалаап, амгы үеде республиканың ажыл-чоннарының болгаш партия организацияларының мурнунда тургустунган чугула сорулгаларга доктаарган.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле белеткелдерни чер болганга улам күштелдирип чорударынче угланган доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнүнге болгаш секретарынга эш **Г. Ч. Ширшинни** сонгаан. Эш К. С. Шойгунуң өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң секретары хүлээлгеден ону хостаан. СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизинин эргелекчизинге эш **А. И. Пожидаевти** бадылаан. Эш Г. Н. Долгополовтуң өске ажылче шилчээнин барымдаалааш, СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизинин эргелекчизи хүлээлгеден ону хостаан.

Пленум оон-биле бодунуң ажылын дооскан.

КАА-ХЕМЧИЛЕР, КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылын төлептиг уткуур, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган.

РАЙОН БО ЧЫЛЫН КҮРҮНЕГЕ 27.000 ТОННА ТАРАА САДАР ДЭЭН БЕДИТКЕН СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН ДҮҮН АЛДАРЛЫЫ-БИЛЕ АЖЫР КҮҮСЕТКЕН.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарын үргүлчүлеп турар.

Тываның тараажылары каа-хемчилериниң үлегери-биле дүжүт дээш демиселге дүн-хүн дивейн эрестиг ажылдаалы!

СЭР Эвилелиниң тургустунганының 50 алдарлыг чыл оюн төлептиг уткуур

(Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, республиканың юбилей комиссиязының даргазы Б. Ш. ДОЛЧАҢМААНЫҢ илеткели)

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн — бистиң хөй националдыг улустарывыстың улуг байырлалы. Партияның XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары дээш, тоску беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улустуң демиселинин үрезинде ол юбилейге белеткел чоруп турар-дыр. Съездиниң өндүр улуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел бистиң чурттуң ажылчы чоннарының улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы үдүрүлүшкүнүн улам хайыыттырып, бистиң шиитиледдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвиш, партияның болгаш улустуң бүзүлбес сырый каттыжышкынын, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының бижиг пайнарын болгаш окшулуңга ёзулуу-биле кады ажылдажылгазын чаа күш-биле база катап коргуулуг турар.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы республикавыс бүгү-ле партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының ол юбилейге белеткел талазы-биле ажыл-чорудулгаларынга эң чугула документ болган. СЭКП обкомунуң бюрозу, партияның Кызыл хооркому болгаш райкомнары, партия эге организацияларының Совет Эвилелиниң юбилейинге белеткелдиң тодаргай планнарын ажыллап кылгылаанын, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге организакчы болгаш политиктиг ажылдарны улам калбартканнар. Тыванның бүгү-ле районнар үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле планнарын күүседикшинин маңаа демделгелер херек.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи сес айлар дургузунда пландан ажыр 1625 тонна даг-дүгүн ажылдап кылып, улуг чедиишкинниг болган. Ынчангаш комбинаттың ажылчыннарывыз Төрээн чуртка ийи мун тонна даг-дүгүн пландан ажыр бээр дээш сөзүг херек кырынга күүседиптер дээш бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Аныяк хоорай — Ак-Довурак улам-на улгадып, улам-на каас-чараш хевир кирип турар. Ында 600 олуттуг Культура ордузун тутканнар. 17 куб дөрбелчин метр ажыг чүрттелге шолуп ажылгалга киирген, магазиннерге ажылдаар садыгжыларның саны барык үш катаң ковудээн.

«Тыва кобальт» комбинаттың партия болгаш профэвилел организациялары ажылчалгай айтырыгларны шиитпирлеп, планның даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажыллыннарны база инженер-техниктиг ажылдакчыларны моонцээрде база-ла тогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Ол коллектив продукциязын сайгарарының сес ай планын 103,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 106,4 хуу күүсеткен.

Бистиң тудугжуларывыс база-ла юбилей белеткелиниг боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар. Олар тудуг-монтаж ажылдарын сес айлар дургузунда эрткен чылдың ол-ла үезиниден 8,4 хуу хөйнү кылган, а тудуг черлериндө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3,7 хуу улгаткан. Оон түңнелинде 260 орунлуг эмнелиг комплексивис, 320 олуттуг ийиги эртем школазын, 280 олуттуг уруглар садын, 4600 баш мал киирер кежаларны, чылда-ла 10 мун кубометр күчүлүг эттеп салыр дөмир-бетон кылыгларының шолуп, ынчангаш 38,5 мун дөрбелчин метр чүрттелге бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирипкээн.

Ол ышкаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң, харылзаа черлериниң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларын хүлээлгелерин күүседир талазы-биле база чедиишкинниг ажылдап турарлар.

Дыка хөй партия организацияларывыс болгаш чер-чер Советтериниң организакчы ажылдарының деценел юбилейге белеткел үезинде коскүзү-биле бедээн. Чижө, Кызылдың түүйбу заводунуң, автосептелге заводунуң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, республиканың хөрөлекчилер эвилелиниң үлетпүр комбинадында болгаш чамдык автотранспорт бүдүрүлгелериниң партия организацияларының алган хүлээлгелериниң кайчаар күүсединнии турарын үргүлүү контрольга ап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция бүдүрүп үндүрериң улам улгаттырар, оон ышнарын экижидер дээш шиитпирлерни курлавырларны дилеп тыш турар.

Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинде социалистиг чаришты дээштиг организастаан. Оон экскаваторларывыш бүгү экипажтары, автомашиналар чоланачылары, чер үттөөр ставоктар машинистери шуптузуу хууда социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар. Ай саныда-ла партбюрога болгаш партия хуралдарынга участоктар болгаш өске-даа албан черлериниң удурткучуларының дыңнадыгларын чугаалажып көрүп, мурнакчыларның дүржүлгаларын нептередириниң болгаш илереттирген четпестерин чайладырының боттуг хемчегелерин ап турар.

№ 1 АТБ-ниң партия организациязы алган хүлээлгелерни күүседиринче коллективти мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Оон түрөлеңиде кирип турар 67 коммунистериң 46-зы шуут будурүлге черинде ажылдап турар. Социалистиг Ыыш-ажылдың Маадыры эш Зиминге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Мякишевке, а ол ышкаш коммунистер Краснооктуң болгаш Нижегородовтуң удурткан чоланачылар бригадалары бөп чылдың даалгаларын дүүсаа бетинде күүседири дээш чарыштыр эгелекчилер болганнар. Оларның соңгакы сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Чижө, эш Мякишевтиң бригадазы 1973 чылдың февраль айының, а арткандары — январьның үлүүнде ажылдап турарлар.

Түүйбу заводунда Александра Важелиныңы, Виктор Березиниңи, Александр Мокшановтуң болгаш оскелериниң-даа бригадалары эки түңнелдерни чедип ап турар. Ол заводтуң коллективи мурнакчыларның чедишкининге даянмышаан, чыл тоңчуунуң чедир планнаныштыг дүзалакчылары болу бергеннер.

«Тимилеге» совхозтуң төп шаңында В. Куулар, Т. Доңгак, Г. Сандак олар бир звено болуп алгаш ында тараа арыглап турар. Олар маңаа ажылдап эгелээнден бээр боттарының хүн үлүүн үргүлчү ийи катап ажыр күүседип келгеннер.

Н. МОҢГУШТУҢ фотозу.

(Төнчүзү 3-гү арыда).

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 алдарлыг чыл оюн төлептиг уткуур

(Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, республиканың юбилей комиссиязының даргазы Б. Ш. ДОЛЧАҢМААНЫҢ илеткели)

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн — бистиң хөй националдыг улустарывыстың улуг байырлалы. Партияның XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары дээш, тоску беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улустуң демиселинин үрезинде ол юбилейге белеткел чоруп турар-дыр. Съездиниң өндүр улуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел бистиң чурттуң ажылчы чоннарының улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы үдүрүлүшкүнүн улам хайыыттырып, бистиң шиитиледдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвиш, партияның болгаш улустуң бүзүлбес сырый каттыжышкынын, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының бижиг пайнарын болгаш окшулуңга ёзулуу-биле кады ажылдажылгазын чаа күш-биле база катап коргуулуг турар.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы республикавыс бүгү-ле партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының ол юбилейге белеткел талазы-биле ажыл-чорудулгаларынга эң чугула документ болган. СЭКП обкомунуң бюрозу, партияның Кызыл хооркому болгаш райкомнары, партия эге организацияларының Совет Эвилелиниң юбилейинге белеткелдиң тодаргай планнарын ажыллап кылгылаанын, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге организакчы болгаш политиктиг ажылдарны улам калбартканнар. Тыванның бүгү-ле районнар үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле планнарын күүседикшинин маңаа демделгелер херек.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи сес айлар дургузунда пландан ажыр 1625 тонна даг-дүгүн ажылдап кылып, улуг чедиишкинниг болган. Ынчангаш комбинаттың ажылчыннарывыз Төрээн чуртка ийи мун тонна даг-дүгүн пландан ажыр бээр дээш сөзүг херек кырынга күүседиптер дээш бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Аныяк хоорай — Ак-Довурак улам-на улгадып, улам-на каас-чараш хевир кирип турар. Ында 600 олуттуг Культура ордузун тутканнар. 17 куб дөрбелчин метр ажыг чүрттелге шолуп ажылгалга киирген, магазиннерге ажылдаар садыгжыларның саны барык үш катаң ковудээн.

«Тыва кобальт» комбинаттың партия болгаш профэвилел организациялары ажылчалгай айтырыгларны шиитпирлеп, планның даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажыллыннарны база инженер-техниктиг ажылдакчыларны моонцээрде база-ла тогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Ол коллектив продукциязын сайгарарының сес ай планын 103,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 106,4 хуу күүсеткен.

Бистиң тудугжуларывыс база-ла юбилей белеткелиниг боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар. Олар тудуг-монтаж ажылдарын сес айлар дургузунда эрткен чылдың ол-ла үезиниден 8,4 хуу хөйнү кылган, а тудуг черлериндө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3,7 хуу улгаткан. Оон түңнелинде 260 орунлуг эмнелиг комплексивис, 320 олуттуг ийиги эртем школазын, 280 олуттуг уруглар садын, 4600 баш мал киирер кежаларны, чылда-ла 10 мун кубометр күчүлүг эттеп салыр дөмир-бетон кылыгларының шолуп, ынчангаш 38,5 мун дөрбелчин метр чүрттелге бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирипкээн.

Ол ышкаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң, харылзаа черлериниң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларын хүлээлгелерин күүседир талазы-биле база чедиишкинниг ажылдап турарлар.

Дыка хөй партия организацияларывыс болгаш чер-чер Советтериниң организакчы ажылдарының деценел юбилейге белеткел үезинде коскүзү-биле бедээн. Чижө, Кызылдың түүйбу заводунуң, автосептелге заводунуң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, республиканың хөрөлекчилер эвилелиниң үлетпүр комбинадында болгаш чамдык автотранспорт бүдүрүлгелериниң партия организацияларының алган хүлээлгелериниң кайчаар күүсединнии турарын үргүлүү контрольга ап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция бүдүрүп үндүрериң улам улгаттырар, оон ышнарын экижидер дээш шиитпирлерни курлавырларны дилеп тыш турар.

Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинде социалистиг чаришты дээштиг организастаан. Оон экскаваторларывыш бүгү экипажтары, автомашиналар чоланачылары, чер үттөөр ставоктар машинистери шуптузуу хууда социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар. Ай саныда-ла партбюрога болгаш партия хуралдарынга участоктар болгаш өске-даа албан черлериниң удурткучуларының дыңнадыгларын чугаалажып көрүп, мурнакчыларның дүржүлгаларын нептередириниң болгаш илереттирген четпестерин чайладырының боттуг хемчегелерин ап турар.

№ 1 АТБ-ниң партия организациязы алган хүлээлгелерни күүседиринче коллективти мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Оон түрөлеңиде кирип турар 67 коммунистериң 46-зы шуут будурүлге черинде ажылдап турар. Социалистиг Ыыш-ажылдың Маадыры эш Зиминге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Мякишевке, а ол ышкаш коммунистер Краснооктуң болгаш Нижегородовтуң удурткан чоланачылар бригадалары бөп чылдың даалгаларын дүүсаа бетинде күүседири дээш чарыштыр эгелекчилер болганнар. Оларның соңгакы сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Чижө, эш Мякишевтиң бригадазы 1973 чылдың февраль айының, а арткандары — январьның үлүүнде ажылдап турарлар.

Түүйбу заводунда Александра Важелиныңы, Виктор Березиниңи, Александр Мокшановтуң болгаш оскелериниң-даа бригадалары эки түңнелдерни чедип ап турар. Ол заводтуң коллективи мурнакчыларның чедишкининге даянмышаан, чыл тоңчуунуң чедир планнаныштыг дүзалакчылары болу бергеннер.

«Тимилеге» совхозтуң төп шаңында В. Куулар, Т. Доңгак, Г. Сандак олар бир звено болуп алгаш ында тараа арыглап турар. Олар маңаа ажылдап эгелээнден бээр боттарының хүн үлүүн үргүлчү ийи катап ажыр күүседип келгеннер.

Н. МОҢГУШТУҢ фотозу.

(Төнчүзү 3-гү арыда).

Ажыктыг дуза

Келир үениң башкылары — Кызылдың башкы училищезиниң сургуулдары Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының күскү дүжүт ажаалдазында киржип турар. Оларның бир чазыдыызы ол районнуң «Коммунизмге орук» колхозунуң Саргалда бригадазында ажылдап турар. Ында 25 кижилиг ийиги курстуң студентилерин башкы С. Самдың удуртуп турар. Сентябрьниң эгезинден бээр бо болук 3 мун тонна ажыг тарааны машиналарга чүдүрүп, күрүне шыгжамырынче чорудуп, 5 тонна картофельди ажааганнар. Колхозтуң Саргалда тараа шаңының кол-ла ажылчы күжү бо бөлүктен тургустунган.

Келир үениң башкылары тараа чүдүрер, дүжүтреринге, оюу арыгларынга идепкейлиг киржип келгеннер. Студентиттерден Ооржак Чайкина, Виктор Доңгур-оол, Татьяна Оюн, Зоя Норукпан олар эң-не идепкейлиг ажылдап, эш-оорунуң хүндүткелин чаалап алганнар.

Сургуулдар хостуг шактарын база халас эрттирбейн турар. Колхозтуң ында ажылдап турар механизаторларынга болгаш тараажыларынга олар боттарының белеткеен концертин база бараалгытканнар. Олар колхозка дуза чедиреринам-да үргүлүүр деп шиитпирлээннер.

Декабрь САЛЧАК.

Мурнакчы комбайнер

Көдээ ажыл-агый дүржүлге станциязының № 3 хову бригадазының тараажылары күш-ажылчы алдар түгүн комбайнер Николай Михайлович Сидоровтуң алдары дээш көдүрген. Ол бодунуң хову кораблин «Сибиряк»-биле 500 ажыг га черинге дүжүдүп кезип ажаагаан. Оон комбайнында кызыл тукчугаш болгаш бөп сылдыстар механизаторлуң күш-ажылга шылгаралыа хереглеп турар.

Мурнакчы комбайнер мырыңай дан базылыда ажылдап эгелээр. Шолче кезип кирер мүрүүн чарыында ол техниказын ыяк көрүп белеткеш, механизмнерин хыпап, чаап үзеп алыр.

Звено удуртукчузу Николай Михайловичиниң үдетерин өскелер база эдерип турар. Оон оорү Борис Болат-оол, Михаил Кыргыс экивидеп чыдып калбас дээш кызыл ажылдап, хүн үлүүн 150—160 хуу күүседип туралар.

Д. ЕНДАН.

В. М. БОГДАНОВТУ «ӨРТКЕ ЭРЕС-ДИДИМ БОЛГАНЫ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Өрт үезинде уруглардың амы-тынын камгалап алырынга эрес-дидимнин болгаш шудургузуп көргүскени дээш Тыва АССР-ниң Кызылда урал чүүл училищезиниң башкызы Владимир Михайлович БОГДАНОВТУ ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүүлезимдээн «Өртке эрес-дидим болганы дээш» медаль-биле шаңнаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1972 чылдың сентябрь 28.

ХООРАЙ — КӨДЭЭГЕ

Тараа ажаап аяышкынының бо шиитпирниг хүннеринде кедээниң ажыл-ишчилеринге Кызылда Күрүнениң башкы институдунуң студентилери улуг дузаны чедирип турар. Олар колхозтарның болгаш совхозтарның шаңнарында тараа арыглап, картофель ажаажып, тараажылаарның ынаныштыг дузалакчылары болу бергеннер.

Графикти мурнавышаан

Август айда Ак-Довуракта № 11 автобаазаның чолаачылары эки ажылдааннар. Олар ай дургузунда 51 мун тонна улус ажыл-агыйының чүктерин сөөртүп, даалгазын 119 хуу күүсеткен.

Автобаазада Адыг-оол Чымбага удуртнан човаачылар бригадазы Ак-Довуракче бетон болгаш хоюткан холуксаа чедирип турар. Августа бо бригада тудуг шелдериниче 16 мун тонна бетон, холуксаа сөөртүр даалгазын 18 мун тонна чедирген. Дүржүлгелиг човаачылар Анатолий Чижов, Федор Севостьянов оларның кергүзүглери тергиин эки.

Бригада сентябрьның онаалдазын күүсеткеш, октябрьның үлүүнге кииришкир ажылдап турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

План күүсеттинген

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилери ыбылейлиг чылда күрүнеге 19 тонна дук сөдер планын 250 килограмм ажыр күүсеткен.

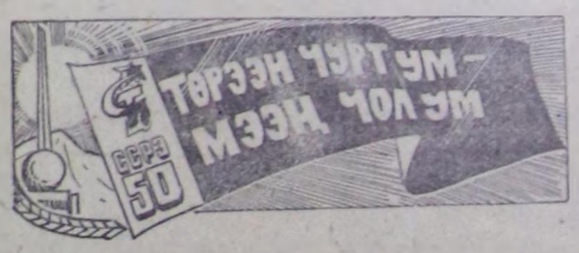
Дук садарының онаалдазын күүседиринге бир хонгдан 2,7 килограммдан хөй дук кыргып алган хөйгүлер Хомушку Баазыр, Доңгак Базыр-Саяа Доруума, Саяа Шенгир-оол төлептиг садыышкынны киирттинер. Т. ТЮЛЮШ.

ЮБИЛЕЙГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Демниг коллектив

Ак-Довуракты автобүдүрүлгезиниң коллективи юбилейлиг чылда эки ажылдап турар. Социалистиг чарыштың бирги черин Михаил Феофанович Захаровка удурткан № 3 автоколоннаның чоланачылары эзелээн. Чүгле август айда безин бо конлона доктааткан планнан ажыр 92.000 тонна-километрни эрткен. Чоланачылар Юрий Байкалов, Михаил Шошин, Геннадий Андреев чүк сөөртүр даалгазын 150 хуу чедир күүседип турарлар.

Ол-ла автобүдүрүлгеден он беш чолаачы «Барлык», «Дөн-Терезин» совхозтарда, «Большевик» колхозта дүжүт ажаалдазында хаара тутунган. Чоланачылар Кертик-оол Делгер, Михаил Күжүгет, Ооржак Эрес-оол, Монгуш Барышкак-оол олар эки ажылдап турарлар.

ЧОНУМНУҢ ЧААГАЙ

ТЫВА улустуң эртип келген төөгүзүнче хая көөрге, чүс-чүс чылдарның хилинчек човулан, олум-чидим долган карангы дүмбей дүүң ышкаш кылдыр сагындырар. Революция мурнундагы буржуа төөгүчүлер тыва улустуң олуп төнеринең кадыр довуччуун кудуп чүглуп бар чыдар деп хөрүмнеп турганнар. Шынап-ла, янзы-бүрү хамчык аарыгдардан улустуң аал-аалы-биле кырлып чоргаарын чүгле дыштаан эвес, а боттары көрүп эрткен кижилер амдаа бар.

Ынчангаш болза тыва улустуң өлүмүүн оруунган чайладып. амыдыралдың оруунче киирип ыдаар күштер бар турган. Ол чүү күштерил ол? Ол болза революстут Россия, ол болза улуг Ленин, оон болушкын партиязы. Тыва бодунуң хуу-салымын Россия-биле котканы биске улуг аас-кежиин болгаш.

Бир эвес Тыва Россия-биле туттунушпаан болза, Октябрь революциязының түүнүүн адаанга чыскаалбаан болза, улуг Ленинниң партиязын эдербээн болза, чүү болгу дегил? «Бир эвес» деп сестер чокка ынчаш айтырыгны турбаан бис. Бир эвес хай бооп, ынчаш болза, тыва чон буржуаз эртемденнериң хөрүмнеп турганы ышкаш, бууралдың оруундан үштүнмейн, чиде бөөр турган иймек. Ынчаш муңгаранчыг байдалдар кижи төрелгетениң төөгүзүнде кайы хөй. Капитализемниң дүрүмү черле ынчаш — күштүлери кошкактарын араатанар деп тудуп чиир.

Россияга Ленинниң партиязының башталгазы-биле тыныжы Октябрь революциязы кижи төрелгетениң хогжулдениниң оон сыр оске дүрүмүн ажыткан. Ажыктыг чонну хосталгазы, улустар аразының дең эргези болгаш аксы-дуңма эп-найыралы ол дүрүмнүң үндезини болган.

Россияның хосталган улустарга ону барымдаалап, делегейде эң баштайгы эвилелдешкен социалистиг күрүне — ССРЭ-ни тургускан. Оон бөөр бежеп чылдың үүрүн көрүп турар-дыр бис.

Ол бежеп чылдар дээрге аңаа эвес бежеп чылдар. Одар оккурунуң талазы-биле чүс-чүс чылларга деңнежир. Орус хаанның дарлалының адаанга чоргаан улустар хогжулдениң чартык-феодалдыг чадазының деңнелиниге турган болгай. Эрткен бежеп чылдарның дургузунда олар виитилеп хогжулдениниң капиталистиг чадазын ажа халаап, ам коммунистиг шинчилеп тургузуп турар-дырлар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузуп турда, тывалардың эң баштайгы күрүнези —Октябрь революциязының ачызында төрүттүнген Тыва Арат Республика чап-чаа бир харлаан, а оон хостуг хамаатызы мен тос харлыг өскүс оол турдум. Чаа төрүттүнген чаш күрүпениң оскүс, чаш хамаатызыдыр мен. Чүртүм, чонум кандыг оруктап, кайнаар баарыл? Кандыг хуу-салым мени маңнап турганыл?

Төөгүүнүң каалама оруу билдиңгир. Кижи төрелгетеен ону таварып эртип келген. Чонумну кандыг-бир күүтев араатан аспактап алган болза, мен ышкаш оолдар, кыс-

ЧААГАЙ

тар кандыг-бир маңгыс байның куулу апаар турган иймек. Ындыг-даа болза аас-кежин таваржып, чонум ону оюп, оон еске оруктап амыдыраар чаагай чолдуг болган. Тыва улустуң ол чаагай чолун Ленин башкы өттүүр көрүп номцаан. Чыдып калган биче-буурай улустар тиилээн пролетариаттың дузазы-биле хогжулдениң капиталистиг чадазын оюп каапкаш, социализмче кирип болур деп, Ленин айыткан.

Улуг Ленинниң ол номвалының мерген болгаш шынын Тыва Арат Республиканың дурисугазы херек кырында коргускен.

ТЫВА Арат Республика бодунуң тургустунган хүнүнден эгелээш-ле, тиилээн пролетариаттың күрүнези — Совет Эвилелиниң дузаламчызынга даянган, хогжулдениң капиталистиг эвес, социалистиг оруунче шилен киришкен.

1930 чылда совет эртемденнер тыва национал бижикти тогаатчыл берген. Ол дээрге чүгле арат чонну бижикбилиге өөредириниң үндезини эвес, Тываның национал культуразын, уран чүүлүн, чечен тогаалын хогжүдериниң эң күштүг аргазы болган.

Бо бүгү дээрге херек кырында аксы-дуңма дузаламчы деп чүве ол-дур. Ол дузаламчыны Тываның арат чону караа-биле көрүп, холгу-биле тудуп, хүн бүрү амыдыралынга эдилеп келген. Оон үнезин бис эки билир бис.

Тываның национал-хосталгалыг революциязының чылдарының дургузунда мээң чонум чүртүн капиталистиг эвес оруктап хогжүдүп, төөгүүлүг улуг чеднишкинерни чедип алган. Ону чүгле хосттуг күш-ажыл болгаш ССРЭ-ниң ачызы хаддырып берген. Ада-чүрттүүн Улуг Ленинниң үезинде дайзынның ССРЭ-же халдааны—биче база халдааны ол, совет улустуң ыдыктыг дайыны — ол база биске хамаарыыр деп чүвеин ханызы-биле медереп билген бис. Ынчангаш Тываның чону фронтуга чүүн-даа харамнанмаан, тыва эки турачылар, оларның аразында

КЕЖИ

мээң кады ойнап өскен чаңгыс чер-чүрттүлерим маадырлыы-биле тулчуп, тыва араттар ССРЭ дээш амы-тынын баарынга белен деп чүвеин көргускен.

1944 чылда ССРЭ-ге каттыжар дугайында саналды чон чаңгыс үн-биле деткээн. Тыва Совет Эвилелинге каттышкапындан бөөр ындыг-ла үр болган эвес, ынчалза-даа ол үеден дургузунда чедиг алган чеднишкинилерин кайгамчым улуг, ону четче үпелээри берге.

ССРЭ дээрге — делегейниң хүү-салымы, тайбыңайың болган айыл чок чоруктуң айтырыгларын эң чоптүг, шиниг шинтпирлээр күштүг күрүнелериниң бирээзи. Дүүнү чаа коткүн чораан тыва-лар ол хире улуг күрүнениң эрге-чагыргазының дээди органнарынга соңгудуп, делегейге ужур-дузалыг ол хире чүгула айтырыгларны шинтпирлежип турар. Капиталистиг чүрттарда, ылаңгыя мактанып ханмас АКШ-та бичии буурай улустар (негрлер, пидейжилер) чазакка соңгудар хамаан чок, кижи санынга кирбейн турар болгаш ак кептиг кижилер-биле кожа олурар эрге чок болгай.

Бо аразында тываларның национал эргелери улам калбарып, хапылаан. Олар ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле дең эргелиг социалистиг күрүпеан — Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиказын улам хогжүдүп, ажылдагый, культура тургузуушуп улуг айтырыгларын чеднишкинниг шинтпирдеп турарлыр. Тываның даг-дүгү, кобальт, моңгун-суунуң будуруулгелери Бүгү-эвилелге ужур-дузалыг будуруулгелер болу берген.

Национал бижик тогаттыгаан соонда национал хөвирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культура моондаап чаза тепкен хем дег, шапкыны-биле хогжүп эгелээн. Ам бисте чүгле башкылар, эмчилер, инженерлердеп ацгыда, эртемденнериивис бегин көөдээн.

Тыва бижик тогааттыгаан соон дарый, үжен чылдарның эгезинде С. К. Тока баштаан баштайгы тогаалчылар тыптып, тыва чечен тогаал төрүттүнген. Мен база оларның санынга кирип, С. Сарыг-оол, Б. Ховенмей, В. Кок-оол олар-биле кады тыва чечен тогаалдың баштайгы одуругларын бижижер улуг аас-кежиктиг болган мен. Тыва Тогаалчылар эвилелиниң хүрээлеңи ам үш салгал чедир өзүп, бижитүп турар.

Бистиң тогаалчыларывыс боттарының тогаалдарынга тыва чонувуң кадыг дарлал, элет-түрет долган, муңгаранчыг эрткен үезин, оларның магаданчыг маадырлыг демиселин, кайгамчыктыг күшажылыв, амгы чайыннаачак чаагай чүрттаалгазын көргүзүп, коммунистиг пинтиледи тургузарынга боттарының үлүүн киирип турары өөрүнчүт. Олар оон-биле чергелештир делегейниң болгаш орус классиканың тергиин тогаалдарын, Совет Эвилелиниң аксы-дуңма улустарының тогаалдарын оүүлдуруп, ону тыва улустуң эдилелинге киирип, улустарның аразын улам чоокшулаштырып, оларның аксы-дуңма пайыралын улам бынакпырып турар.

Тываның чону бодунуп ажыл-агыйын, культуразын, уран чүүлүн, чечен тогаалын оон-даа артык хогжүдүп сайзырадырының бүгү аргалары бар. Ол болза бистиң бөгүнгү боттуг совет амыдыралывыс. Ол болза — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин. ССРЭ-ниң тургусканындан бөөр бежеп чылдың оюнда Тываның чону кылган ажылының тудум санын коммунизм тургузуушкунунуң хөрээлге киирип, чаагай чолун чолдап, улам бурунгаар бар чыдар.

С. ШҮРБҮ,
Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады.

ДЕТКИП ТУР МЕН

Гиталовтуң чүүлүн номчааш...

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталовтуң тараа дугайында, ону камнаар талазы-биле бодалдарынга каттыжып, изни-биле деткип тур мен. Шынап-ла хлеб чок болза канчап чүрттаар, кижи амытанның чиир чеминиң эң-не колуг хлеб деп бодаар мен. Ынчангаш ол алдын өртектиг, «кандыр бодап көөрге хлебтиң үнези өске чүүлдерден бичии бе, ынчаш» деп эш А. Гиталовтуң бижип турары-даа чыптуг. Бистиң аравыста хлебти чип билир-даа болза, кажап ону өстүрерде кайы хире чарыгдал, күш үнүп турарын үнелевес кижилер бар. Чүге дээрге Гиталовтуң чугаалааны ышкаш хлебти камнавас, ону төтчеглээр ыт-күжүн, хаван, дагаазын чемгерер, оон эрткеш аңаа-ла, төштер, октаптар ыңдыг кижилер тараанын үнезин шынап-ла билбес, ону агып чыткан суг ышкаш кылдыр болаарлар-дыр.

Амгы үеде артемденнер чер кырында агып чыпар, ижер арыг суг-даа болза төнө берип болур, ынчангаш сугну бегин камнаар дугайында сүмелерни киирип турар болгай. Ынчаарга тараа база доктаамал. үргүлүнүүн дески үнүп турбас дээрзин практикадан көрүп турар-дыр бис. Ындыг төлээде, тараанны өстүреринге улуг күш негеттинери-даа таварылга эвес. Мен дыка хей чүве чугаалавайн, чүгле бистиң совхозтуң амыдыралыпдан чамдык четпестерге докгаап көрейн:

«Тес-Хем» совхоз дээрге, тараалаң эвес, мал ажыл-агыйлыг совхоз болгай. Ынчалзажок малдыг өстүреринге чер ажылын сайзыратпас болза хоржок дээрзин амыдырал болу-ла айтып турар. Совхоз чыл санында 4300 ажыг гектар черни тараа болгаш мал чеми культураларны өстүреринге ажыглап турар. Оон чамдык чылларда чүгээр эки дүжүттү, а чамдыкта мырынай дүжүт албайн-даа баар. Оон чылдагааны агаар-бойдуста-даа бар-ла, ынчалза-даа бистиң болувустуң бедик дүжүт өстүрер дээш бүгү арга-хемчегларни албас, тарза дээш чүткүл чок ажылаар турарывыста деп чүсаалаза частырыг чок боор.

Бистиң районнуң болгаш колхозтар, совхозтуң-даа удуртукчулары «Тес-Хем районунга тараа үнмес чер» — деп хөөнмерге аллып турарынга мен хуумда хомудаар мен. Кажан тараа дугайында А. Гиталовтуң бижээн чүүлүн номчаш, болганың олурарымга бистиң районга, совхозка-даа бедик дүжүттү өстүрүп болур дээрзинге бүзүрей бээр-дир. Чүге дээрге бистиң совхоз бо чылын 1200 га черге кызыл-тас тараан. Ол кызыл-тастың дүжүү шору болуп, бир гадан 6 центнерни ажаап алган. Ынчалзадаа чалын бөктүг үредин чашканындан ол арай хонак холумактыг болган.

Суттаттыг черлерге агротехниктиг хемчегларни эки сагаш, кызыл-тасты тарыыр болза, бистиң бай-талывыс-биле 12 центнер дүжүттү ап болур. Шаанда Теректиг-Хем ховуларынга хуу ажыл-агыйлыг араттар кечим, үлдүн дээш оон-даа хей хемчээлиг черни аът, шары-биле тарып ап, ону суггарып, чогуур үезинде тараап, бедик дүжүттү өстүрүп чораан-на болгай. Ону чугаалаарга бистe чамдык кижилер «бичии черни ынчаар ажаап, оон эки дүжүттү албайн канчаар» дижир. Мен бодаарымга ынчан амгы үеде ышкаш сайзырангай техника чок болганда хол-биле кечим-даа черни суггарары, өстүрүп алган тараанны ажаап алыры дыка берге турган.

Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар кодээ ажыл-агыйның чаа-чаа, күүлүг техникалары, эртем билиглиг кадрлары-биле четчир хандыртынган. Ынчалза-даа бистиң «Тес-Хем районунда суткаттыг черге кызыл-тас тарып турар ажыл-агый чок. Кызыл-тасты үизе үнгей аян дээнзиг, таварышкан-на черге тарып каапгарывыстан оон бедик дүжүт албайн турар бис. Кызыл-тасты өстүрүп ап болурунуң аргазы бистe бар. «Ак-Эрик» колхоз 300 га кызыл-тасты тараап, оон га бүрүзүнден 10 центнер дүжүттү алган болгай.

Мал ажыллыг районга мал чеми культураларны хойну тарыыры чугула. Ынчалза-даа тараа культураларын тарыырын утпас херек. Бистиң районнуң чамдык үзүртүкчүлүрү чинге-тараа тарыырын бегин ажыктыг эвес ыңдыр санап турар. Ынчангаш көк-суга, арбай чүгле чаңгыс чылдыг сигеннерни тариза эки деп көрүп турар. Көрүнерлээп, кызыл-тас дугайында ыңгаавайн турар, ол чүү ынчаш, хлебтиң биске хераа чок дээни ол бе?..

Бистиң районга «кызыл-тас үнмес» деп чугаанын соонда, долганны чүгле күрүнеден хандыртынып турар апарган. А күрүнеге килограмм-даа тараа дужаавайн турар болдур бис ийин. Долган төнүп каарга «долган төнген, ат болган» деп дораан-на дүвүреп-ле үнер болгай бис. Тес-Хемниң Сайгын деп черге тараа тырттырар суг дээрбезин турган. Аңаа районнуң колхоз, совхозу тарааны тырттырып чип турган уе арткенден бээр үр болбаан. Самагалдай суурга тараа хүлээп ап турган пункт, ажок улуг хүрен склад ам чугай, демир-дес кадагалаар чер болу берген. Күрүне бистиң долган-биле долу хандырып болбайн аан. Ындыг-даа болза, бис боттарывыстың иштики чарыгдалывыска — хлебке четчир тарааны тарып өстүрүп алырының аргазы бистe бар.

Тараа бар турда эът, сүт, дүк-даа бар турар, быжырган хлеб-даа үзүлбес. Чүгле оңу өстүрер, оңу камнаар — деп Гиталовтуң

ССР Эвилелиниң тургустунганыныңалдарлыг 50 чыл оюн төлептиг уткуур

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында).

организациялары хөй ажыл шагын чидиргенинiң ужамындан 700 муң рубльди чедир шимээдип албаан. Ажыл-ишти четпес организастап турарын. Күш-ажылдың сагылгатүрүмүүнүн коштаан ол факт база хереченiлеп турар. Оон кол чылдагаанныңарының бирээзи масса политиктиг ажылдың даавыс деңнелдиин болган. Оон ыке-даа. ылангыя, оруң-тудуг коллективтериниң ажылынла бо-а аваан эвес четпестер бар.

Кызыл тудугун ажыктының бедидериниң айтырыгларын шинитирлээриве, тудуп турар тулугларның шуптуун доозарын дүргедедириве, тудугун хуусааларын кызырарыве болгаш оон шынарын бедидериве партия, совет, профвилел организацияларының, коллективтериниң кичээнгейин СЭКП Кызыл хоорюму, райкомнары уламдырары эргежок чугула.

Республиканың кодээ ажылагыйының ажыл-ишчилери юбилейге аваан кылдыр бедик социалистиг хүлээлгелерни алган деп, Б. Ш. Долчанмаа чугаалаан. Кодээниң партия организацияларыңың, чер-чер Советтери организакчы-политиктиг ажылдың деңнелин бедиткен. Колхоз, совхозтар күрүнеге сүт садарыңың сес айлар планын сентябрь 16-да күүседеткен. Эът садарыңың планы база чүгээр күүседтиниң турар. Тожу, Каа-Хем районнарының болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажылагыйлары дүк садарыңың чыл планын күүседеткен. «Бурунгаар», «Саян», «Бүрен» болгаш «Кара-Хаак» совхозтарның ажыл-ишчилери хүлээлгелерин экы күүседип турар. Юбилей наарыжыга 200 ажыг хойжу киришкеш. төрүүр 100 хойдан-на 96, оон-даа хой хураганны, 35 хойжу 105—130 хураганы ажаан доруктурган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу Ооржак Доржу төрүүр чүс хойдан-на 133 хураганы, «Элегесө» совхозтуң хойжуу Долаан Дарма—129 хураганны онча-менди доруктурган. Хөй-хөй саанчылар, инек казарчылары, күш азыракчылары социалистиг хүлээлгелерин база ажыр күүседип турар.

Ховуларның ажыл-ишчилери чер ажылының культуразын бедидип тургаш, чаагай дүжүттүг остүрүп үндүрген болгаш ону чеңнишкиниг ажаан алырынче бүгү күжениишкиннерин салып турар. 160 муң гектар тараа культураларын кескен, 131 муң гектар шөлдүг тараазын бастырган. Колхоз, совхозтар хүлээлге ёзугаар күрүнеге садар 110 муң тонна тараазының 80000 тонназын саткан. Эң хөй тараа Таңды болгаш Каа-Хем районнарының ажылагыйларын кирген. Хөй-хөй ажыл-агыйлар күрүнеге тараа садар хүлээлгезин алдаглыы-биле күүседткен.

Хөй-хөй механизаторлар юбилей чылында дүжүт ажаан алырының шынап-ла маадырлары болган. Оларның аразында комбайнерлер «Өөк» совхозта Виктор Изосимин, «Саян» совхозта Салчак Марат, Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда Дойбап Даваа, Кодээ ажыл-агыйның дружулга станциязында Владимир Катышев, чолаачылар «Транссельхозтехниканың АТБ-де Василий Васильев, Хову-Аксының АТБ-зинде Юрий Бобков, № 3 АТБ-де Василий Жбанов, Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруң» колхозунда Анатолий Никифоров болгаш оон-даа өскелер бар.

Оон-биле чергелештир кодээниң ажыл-ишчилери хүлээлгелерин күүседир талазыбиле оон-даа улуг хемчээлдиг ажыл-ишти кылыр. Күрүнеге мал ажылының продукциязын садар талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче овза кичээнгейни салза чогуур. Республиканың ажыл-агыйлары чыл планыга киништир күрүнеге 5000 тонна сүттү, 8200 тонна эътти болгаш 225 тонна дүктү амдаа садар ужурут. Эът садарының планын Барыын-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның, дүк садарының планын —Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның ажыл-агыйлары багай күүседип турар. Оон чылдагаанны болза, хөй малды хорамчага таварыштырганы, төрүүр малдың кызырааны, хой кыргыырын организас чок эртиргени болгаш.

Сүт бүдүрер болгаш садар талазы-биле Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның колхоз, совхозтары, Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары дыка хожудап турар. Сүт саалдазы бо чылын ажыл-агыйлар аайы-биле Барыын-Хемчик районга — 101, Чөөн-Хемчик районга—114, Улуг-Хем районга — 93, Бии-Хем районга —60, Кызыл хоорай Советиниге — 93 килограмм эвээжээн.

Малдың баш санының ооржум өзүп турары харааданчыг. Эрткен чылдың бо үези-биле деңзээрге, колхоз, совхозтарның инээниң баш саны районнар аайы-биле Чөөн-Хемчикке 317, Мөңгүн-Тайгага — 203, Улуг-Хемге—92 баш эвээжээн. Тес-Хем болган Эрзин районнарның ажыл-агыйларынга малдың баш саны эвээжээн. Колхоз, совхозтарга 8 айларның тургузунда чүс инектен-не пинтизи-биле чүгле 55 бызаа, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга 39, «Тес-Хем» совхозка — 46, «Х Улуг хураа» колхозка — 49, Өвүр районга — 52 бызаа алдынган.

Кодээ ажыл-агый — республиканың улус ажыл-агыйының кол азыры болгай. Ыанчангаш чедип алдынган түнелдерни база катап хынамчалыг көөр, кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларының, ылангыя мал ажылының подуглиязын бүдүрериң конууделиварга, курлавыларны дилеп тывар хереж. Бергедеп келген агаар байталынга дүжүт ажаан алырынче бүгү күжениишкиннерин салып турар. 160 муң гектар тараа культураларын кескен, 131 муң гектар шөлдүг тараазын бастырган. Колхоз, совхозтар хүлээлге ёзугаар күрүнеге садар 110 муң тонна тараазының 80000 тонназын саткан. Эң хөй тараа Таңды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлар күрүнеге тараа садар хүлээлгезин алдаглыы-биле күүседткен.

Кижилерже онза сагыш салган турар ужурлут. Ынчыг турбуже садыгга продуктулар, күскү-кышкы хем болгаш культура-амытырал бараанналарын садыглаарының үзүктелип турарының ужурунда хомудалдар үнүлеп турар. Хөй-хөй кодээ столованыар багай ажылдан турар, оларның аъш-чемниң шынары, чоңга бараан болурунуң культуразы ам-даа чавыс.

Коммунал ажыл-агый, чоңнуң амытырал хандырылга чергелериниң ажылында четпестер бар. Чамдык коллективтер хүлээп алган хүлээлгелерин ам-даа багай күүседип турар. Чоянуң амытырал хандырылгазының, бараан садырылгазының талазы-биле сес айларның планы күүседтиниг-мээн. Хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле планнар болгаш хүлээлгелер күүседиринче овза кичээнгейни салза чогуур. Республиканың Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында, СЭКП ТК-ның докладчылыңда ажылчы чоннарның кижизидилгезин экижидер талазы-биле улуг ужур-дузалыг чугула сорулгазы партия комитеттериниң, бүгү-идеология албан черлериниң мурнунга салган. деп. Б. Ш. Долчанмаа оон мынай чугаалаан. Совет Эвилелиниң тургустунганының ханы утказын болгаш ужур-дузазын ажыл-ишчи бүрүзүнүң медерелинге чедирип, нация болгаш биче улустар бүгүдевиниң, республиканың, край болгаш область бүгүдезиниң бүгү талалыг хөгжүдлезинге чедиишкиннер болза, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралга чайгылыш чожка боттанышкынының, бүгү чурттуң масштавынга чаңгыс ай экономиканың, ажы-дуңма улустарның ыяшти ажылының болгаш кады ажылдажылгазының күүлүт салларының түңнели болуп турарын тодаргайы-биле тайылбырлап бээр — юбилейге белеткелдер үезинде партия организацияларының идеологтуг ажылының кол утказы ыңдыг болуп турар. Бо утланмышкынга цинтилел-политиктиг ужур-дузалыг чамдык хемчегларни республиканга чоруткан. Оларның иштинде — Ада-чурттуң Улуг дайынынга Сибирьниң улустарының киржилгезинге тураскаткан эртем конференциязы, республиканың чамдык районнарынга тыва литература болгаш уран чүүдүүн хүннери, Тывага узбек литератураның хүннери, көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдерi, чурукчулар ажылының делгедлелери, кинофестиваль, чайгы спартакиада эртилээн. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң, чогаалчыларның болгаш журналистерниң чогаадыкчы эвилелдериниң ажыл-чорудулгазы көскүзү-биле идепкейжээн. Солуннар, родио болгаш телевидение черлери интернационализмниң идеяларын улам тодаргай пропагандалап, ажы-дуңмалышкы совет улустарның экономиказының кедүрлүүшкүнүн болгаш культуразының чечелелиишкинниг республиканың бүгү районнуга организациялары ол алдарлыг болуушкунга белеткелди күштелдиреринге, улус ажыл-агый планнарын, хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерни шуут күүседткен турарын хандырбышаан. Бистиң Төрээн чурттуувустуң улустарының улуг байырдалын төлептиг уткуурун эргежок чугула.

* * *

Илеткел тонгең соонда санал-оналын солчуушкуну эгелээн. Илеткел талазы-биле саналды бир дугаарында СЭКП Кызыл хоорюмунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов** бергеш, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың Кызыдыңың үлетпүр, транспорт, тудуг будүрүлгелеринде, хоорай Советиниң ажыл-агыйларында калбарганын ол демдеглээн. Дыка хөй коллективтер алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Юбилейге белеткелдиң үезинде партия эге организацияларының организакчы ажылының деңнели бедип турар. Ылангыя түүйбу, автосепителге заводтарында, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, чамдык транспорт будүрүлгелеринде партия организацияларының албан хүлээлгелерниң канчаар күүседтиниң турарын партия хуралдарынга чугаалажып, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, продукцияны будүрүп үндүрериң үзам көвүдедир, оон шынарын экижидер дээш бар курлавырларны чоп ажыглаарыңе углаган хемчегларни боттандырып турар.

№ 1 АТБ-де партия организациязы юбилейге уткуштур улуг организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чорудуп келгени дээш комсомолчуун Кызыл хоорюмку база Бии-Хем райкому ВЛКСМ ТК-ның шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Амгы үеде тараа ажаалдыында аныяктарның идепкейлиг киржилгезинге ажылының республикада багай эвес чорун турарының байдалын чугаалаан, бо ажылдар талазыбиле ВЛКСМ-ниң Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарга кошкак ажылдан. ылангыя спорт-массалыг ажылдарже кичээнгей салбайн турарын ол шүтүмчүлээн.

СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Д. К-Х. Ооржак сес алган. юбилейге белеткелдиң районга чорун турарынга доктаваан. Районнуң партия организацияны амгы организакчы болгаш политмассалыг ажылын дүжүттүг чидириг чок ажаан алырынче утландырган. Оон түңнелинде социалистиг чарыш ажыл-агыйлар, бригадалар арааныда улам калбарган.

Сентябрьның ййиги он хонуунга чаа дүжүттүг ажаалдазын, күрүнеге тараа садарын, күскү чер ажылдарын бүгү тала-биле организастыр ырга боттарының үлүүн киирип, бедик күзел-сорулгуг ажылдап турарын СЭКП райкомуның бирги секретары М. С. Харченко пленумга саналмига чугаалаан. Юбилейге белеткелдиң айтырын СЭКП райкомуның пленумунга чугаалашкан болгаш тус-тус партия организациялары бо талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган. Ажыл-агыйның участок бүрүзүнге чүүл кылза чогуурун тодаратказын, алырлар айтыбиле бедиткен хүлээлгелерни алган.

Юбилейни төлептиг уткуур дээш ажылчы чоннарның бедик кадыраүүшкүнүүн кол бырааы социалистиг чарыш болган. Ылангыя «Саян» совхоз ышкаш чамдык ажыл-агыйлар социалистиг чарыштың эгелекчилери болоп, бүгү хорукчулар, айтыбиле эки ишти-биле ажыглаарын, ажыл-агыйларны организастап келген.

Районнуң тараажымары бо чылын бедик дүжүттүг остүрген. Бо хүнневде тараа дээш демиселче районнуң ажылишчилерни эң кол кичээнгейнин утландырганын эң Харченко демдеглээн.

— Хөй националдыг улуг ог-бүле ССРЭ-ниң 50 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш Эрзин районнуң ишчилери эрес-шудургу ажылдап турар — деп. ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **А. А. Ромашов** саналгын эгелээн. Аныяктар «Юбилейге — шалыпчы күш-ажыл» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап, күш-ажылчы үлүүн болгаш хөй-ниитичи идепкейин көргүүп турарлар. Ылангыя аныяктар оргыжыңа организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чорудуп келгени дээш комсомолчуун Кызыл хоорюмку база Бии-Хем райкому ВЛКСМ ТК-ның шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Амгы үеде тараа ажаалдыында аныяктарның идепкейлиг киржилгезинге ажылының республикада багай эвес чорун турарының байдалын чугаалаан, бо ажылдар талазыбиле ВЛКСМ-ниң Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарга кошкак ажылдан. ылангыя спорт-массалыг ажылдарже кичээнгей салбайн турарын ол шүтүмчүлээн.

СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Д. К-Х. Ооржак сес алган. юбилейге белеткелдиң районга чорун турарынга доктаваан. Районнуң партия организацияны амгы организакчы болгаш политмассалыг ажылын дүжүттүг чидириг чок ажаан алырынче утландырган. Оон түңнелинде социалистиг чарыш ажыл-агыйлар, бригадалар арааныда улам калбарган.

Сентябрьның ййиги он хонуунга чаа дүжүттүг ажаалдазын, күрүнеге тараа садарын, күскү чер ажылдарын бүгү тала-биле организастыр ырга боттарының үлүүн киирип, бедик күзел-сорулгуг ажылдап турарын СЭКП райкомуның бирги секретары М. С. Харченко пленумга саналмига чугаалаан. Юбилейге белеткелдиң айтырын СЭКП райкомуның пленумунга чугаалашкан болгаш тус-тус партия организациялары бо талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган. Ажыл-агыйның участок бүрүзүнге чүүл кылза чогуурун тодаратказын, алырлар айтыбиле бедиткен хүлээлгелерни алган.

Юбилейни төлептиг уткуур дээш ажылчы чоннарның бедик кадыраүүшкүнүүн кол бырааы социалистиг чарыш болган. Ылангыя «Саян» совхоз ышкаш чамдык ажыл-агыйлар социалистиг чарыштың эгелекчилери болоп, бүгү хорукчулар, айтыбиле эки ишти-биле ажыглаарын, ажыл-агыйларны организастап келген.

Районнуң тараажымары бо чылын бедик дүжүттүг остүрген. Бо хүнневде тараа дээш демиселче районнуң ажылишчилерни эң кол кичээнгейнин утландырганын эң Харченко демдеглээн.

— Хөй националдыг улуг ог-бүле ССРЭ-ниң 50 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш Эрзин районнуң ишчилери эрес-шудургу ажылдап турар — дээрни ук районга Ленин аттыг колхозтуң хойжуу **Е. Л. Ёндан** саналынга демдеглээн. Партияның XXIV съездиниңиң шинитирлерни амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың йиги чылының планныг даалгаларын ой-шаанда күүседирип кол сорулга. Районнуң ажыл-агыйлары үшкү кварталда күрүнеге экт, сүт садарының планын ажыр күүседткен, мал чеминиң белеткелиниг чугула кичээнгей салдыңган.

Районда шупту 14 хойжу бригаданың малчыннары мал бажын остүрер, чаш төлдүү мөнгүн ажаар хемчегларни ап турар. Ыңаазай Кыргыс, Сергей Мижит дээш өске-даа овур

ЧАА

ЭРТЕМ болгаш ТЕХНИКА ЧҮҮЛДЕР

ТУДУГНУҢ НАМДАРЫНДАН

Означенное, Майна, Черемушки... 5—6 чыл бурунгаар ол суурлар кымга-даа билдинмес турган. Шагаан-Арыг хоорайның адаа талазынга чедир тыва хову-шыналаан шөлүн бадып орган Енисей Саян сывынчо агып бадыткан. Ооң күчүлүг агымы, чалгыы Саяның кадыг-быжыг хая-дажын буза шаап, сынны йөн чара кашпаладыр бадыткан. Енисейниң агымының үнүкла Карлов кызаазынга Саян ГЭС-тиң плотиназы бодун үнүп ыдыр.

Гидростанцияның тудугакыларын ам кандыг-даа аалчыбиле магададып шыдавас сен. Мында делегейниң дыка хөй чурттарының төлээлери келип тораан. Оларны Енисейниң чагырыкчылары, эрес-дидим, бергелерге торулбас, былыг соруктуг, хөгүүг, тывыгыр совет кижилер магададып турар. Мында улуг делгем Совет чуртуң чүк чүгүдеп келген, янзы-бүрү аймак-сөөк кижилер бир демниг, эпчайырадыг чурттап, ажылдап турадлар. Ам бедик мында 40 ажыг национның төлээлери ажылдап турар.

А тудуг черинге адрестоон чагаалар үзүктел чок. Кадрдар кидизиниче болгаш ВЛКСМ комитединче аныяктар ажыл айтырып чагаалап турар. Оларның саны ам 40 мүң чоокшулаал.

Келир үедеги ГЭС-тиң «эртинин» Означенное суур дизе частырыг болбас. Суурну ам суур-даа дәәри берге. Ооң чону-даа, тудуг-сууру-даа дыка шапкын өзүп орар. Тудугжулар чурттап турар микрорайонуң чанында чараш болган чаагайжыды тутқан микрорайонга даш заводтуңуң ажылчыннары чурттаар.

Означенноодге бажың тудуунуң материалдарын белеткөөр комбинат ажылдап турар. Даш заводтуңуң тудуу түлүк. Ооң чиг-эдиг ырак әәстеге—маны даш кураавыралыг черни шинчилеп доозкан. 80 машина турар чылыг гаражтыг автобаазазы, септелге база сай заводтарын болгаш өске-даа объектилерни тудуп киргизкен.

Эртинин-не Означенноеге он ажыг автобус келир. Олар Черемушкиже болгаш Карлов кызаазынче ажылдап чоруур кижилерни сөөртүп чедирер. Кызаадан ырак әәстеге, Енисейниң оң талазы эриинде, бичче бетон заводу ажылдап турар. Улуг заводтуң тудуунда ажыл хайныышкынаар. Ооң бирги эзчүзү бо чылын ажыглалга кирер. Келир үедеги плотинаның бодунче баштайгы гидротехниктиг бетонну бо чылдың дөртқү кварталында салыр ужурлуг.

Бетон салырынга боду шудуруур суургалыг 14 краннү (бирээзи-ле 25 тонна көдүрер), кабель краннарын болгаш өске-даа сайзыраңгай техниканы ажыглаар.

Плотинаның бодунга баштайгы бетонну салырынга гидро-тудугжулар шыңгыы белеткеңнин турар. ГЭС-тиң баштайгы агрегаттары тоолу 1978 чылда бээр.

Саян гидростанциялың ам бодаң энергетика хүнү дээкир. Саналгаларны, схемаларны, диаграммаларны — бүгү шинчилел документтилерни адыр болза, 32 улуг том чеде бээр. Ооң төлевиллетин Ленинградка чогаатхан. Гидробелдирниң келир үеде хевирин макетте дозевилеп кылган.

Үш чыл бурунгаар сентябрьда мадаа хол ажылдар эгелээн. Ам тудугда экскаватор машиннистер, чер үттүүр ак чаа дээп ставоктар башкарыкчылары, чер буза төвискилери, аар чүүк машиналарының чолаачылары колдаңы ажылдап турар. Бо чылын 1,5 миллион кубометр довураалы, хая-даштың буза төвискеш, өскүүр соөртүп, тудуг орнун ыраглаар. А 1,5 млн. кубометр дээрге эрткен чылдың дединдеңнең 2 катап хөй-дүр. Сүт боор ханавы 1970 чылдың күзүнүңде бетонноваан, ында 40 мүң кубометр эң ажы-пыларының бетонун салган болгай. 570 квартираны бо чылын тудар, эрткен чылдан 180 квартираны хөйүү тудар дээни ол. 1300 уруглу—школа, уруглар комбинады, кыжын эштир бассейн. Бо бүгү 1972 чылдың ажылдары-дыр.

Саянда бо тудуг черле хоорай дээп тудугларның бирээзи болуур. 240 метр бедик арка хевирлиг плотина делегейде эң улуг тудуг болуур. Ындыг тудугуңуң конструкциязын үзе төлевиллээр мурнунда специалистер ол янзынды 40 хире хевирлерни шенеп көргеш. Плотинаның чалы-биле алыр-га узуну километр ажа бээр, а калбаа 25 метр болуур. Ындыг ыпкыр улуг түүлүг бетонтуларынга 10 ажыг миллион кубометр бетон херек. Пешелгелер кылырынга суулуг кижилерниң санаашты-биле адырга, ол хире бетонбиле Москвадан Владивосток чедир аай-дедир йөн бетон орукту тудуп ап болуур. Красноярск ГЭС-не ооң йөн ыяап ыяап бетон киргеп болгай.

Саян ГЭС-тиң суг ыыгжамыры Енисейниң чылча агып бадырар суу хире сугтуг болтур. Плотинаны дамчыштыр секунда бүрүзүнде-ле 13 мүң кубометр суг эртер. Ох дээрге Ангара дет йөн хемниң хемчээли-дир. Делегейде эң бедик саарыг болза Мүрнүүр Африкада Виктория саарыг болгай. Ол 120 метр бедиктеп шуран бадып чыдар, а Саян ГЭС-ти тутқан соонда Енисей 240 метр бедиктеп саарлыг бадар.

Гидростанцияның энергетика дериг-херекселдерин белеткээринче киргизкен. Ленинградтың конструкторлары 800 мүң киловатт күчүлүг улуг турбинаны төлевиллеп турар. Баштайгы үдаада турбиналарны 530 мүң киловатт күчүлүг кылгаш, ставцияга 12 агрегат ажылаар деп турган. Ам турбинаның күжүн улгатырган, оларның санын 8 чедирери көрдүнген. ГЭС-тиң нөлүг күчүлүг — 6,4 миллион киловатт болур.

Бо хүннерде Саянның гидротудугжулары Енисейниң солагай ыяапче, ээ берге участокта шудургу ажылдап турар.

Илья КУЛЕШОВ,
«Огни Саян» солунуң ажылдакчызы.

Бии-Хем районнуң Тарлаг суурда библиотеканың ном фондузу чыл бүрү улам көвүдеп турар. Ооң эргелекчизи Е. С. Кызыл-оол 1962 чылдан бээр ажылдап келген. Номчукчулар конференциязын организастаан, оларның үнелиг санадынга база активке даянып ажылдап турар.

Аржаан кодээ Советтиң депутады, совхозтуң Тарлаг салбырында партия эге организациязының секретарының оралакчызы Екатерина Сүрүн-ооловна хөй-иишти хүлээлгезинге база ак сеткилдиг чоруун көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Екатерина Сүрүн-ооловна Кызыл-оол.
А. ЧӨЙГАННЫҢ фотозу.

АНАТОЛИЙ АНДРЕЕВИЧ БЫКОВ

Тывааның республиканың типографиязының директорузу Анатолий Андреевич Быков берге аарааның соонда, 36 харлыында мөңгөө.

Бодуңуң күш-ажылчы оруун Новосибирскиниң уе-дарган училищезинге он беш харлыг ооң турган, ол эгелээн Тываның типографиязынга алдыгы разрядтыг наралчы болуп 18 харлыында келген. Аңаа ажылчын турганындан коң инженер болгаш директор албан-хүлээлгеге чедир депшээн. Совет Армиязын хүрээдениинге шерег албанын артыргеш ооң ажылчын дадыгымышкынын улам быжыглаан. Кичээнге Москвадын Полиграфия институзун доозкан, мастер-наралчы бедик мерге-ажыдың специалист апаргаш, Анатолий Андреевич Быковтуң күш-ажыл дейтеринде социалистиг чарыкка чедиишкиннери дээш тывыскаа мактал-шаңналдар домдегелдери хөй.

Анатолий Андреевич сөөлгү ийи чылдың дургузунда республика типографиязының коллективин удуртуп келген. Ажылчынаар оны негелдеп болгаш чайгымыш чок туруштуг удуртукчу, идепкейлиг коммунист, сагыш човагыр эш деп хүндүлээр чораан.

Полиграфистер, журналистер болгаш республиканың парлалга, типографиялар ажылы-биле холбаалыг бүгү кижилер Анатолий Андреевич Быковтуң дүтаймакта халы хүндүткелдиг туразылады сагышсеткилинге кадагалаар.

Болуп эштери.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Буянныг иштиң кижилери

КАДЫКШЫЛДЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Кызыл хоорайның Ленин кудумчузу, 46 дугаар бажың, 1938 чылга тутқан ол йөн кижи туйбу бажында база бир улуг эмнелге коллективи — республика эмнелгезиниништинки ларыглар салбыры ажылдап, ажылчы чоннарның кадыкшылынга бараан болган буянныг иштиг кылып турар.

Шаанда бо бажыңга кулак, боостаа, думчук, карак болгаш иштиги ларыглардың, кезер эмнелгенин коллективтери даап өске-даа салбырлар катай ажылдап турган. Оң үеин бодаарга ам мында байдал көскүзү-биле чаартынган. Чижөө, мында рентген кабинеттен өске, аарыг кижилерниң ларының диагнозун тодаралыр кандыг-даа приборлар бедик чок турган болгай. Ынчан эмчилерда хөвөр, дүрзүлгелиг ескүралар, ларыг улуг ажаар кинилер чедиишке тургулаан. Ынчалза-даа чылдар эрткен тудум мында ажыл-херек база-ла чаартыныл, сайзыраан. Амгы үеде бо эмнелгеде чоннуң кадыкшылының херээнге бедиктеп, болуунуң херээнин өзүлүг мастерлери ажылдап турар. Эмчилер Галина Ивановна Романченко, Алина Дмитриевна Жеребцова, медицина сестралары Г. Гостевская, Г. Чернозёмова, А. Михайлова, физиокабинет эргелекчиин З. Полежаева олар болгаш өске-даа ажылдакчылар ларыг кижилерни эмнээринге, ажаарынга боттарының билиг, мергежилиин харам чок берип турар. Эмнелгенин ларыг улуг хүлээп алыр черинге үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келген ажаакчылар Е. Родченко, Н. Мелкозерова, Г. Ковылович олар бо эмнелгенин хоочуннары.

Коллективтиң медицина ажылдакчыларынга ларыг кижилерниң чүректин хамыдыпдан өөрүп четтиргенин илерегйлеп бижээн чылыг сөстери хөйү-биле номчуп болуур. А бо эмнелге черин олар кадыкшылдың быжыглаар чер дижин чоргаарал-биле адап турары чоптуг. Чүл дизе боттарының кадыкшылы, эки-жөөл, күш-ажыл кылып шыдаар кылдыр сегээн 3—5 хире кижи хүн бүрүде бо эмнелгеден үндүр бижидип турар.

И. АФОНИН.

БИРГИ ЧЕРНИ АЛГАН

Галина Лоңсаковна Байыңды Кара-Хем районнуң Ильинка чурттуг. Школага өөреңип чораан чылдарында-ла ол эмчи болур күзелдиг чораан. Галина Кызылдың медицина училищезин 1968 чылда чедиишкиннии доозкан. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шанчы салбырының эмнелге пункгузунга киргеп. Ам «Улуг-Хем» совхозтуң Хайырлаң салбырында чонга ёзу кылып даап түткүлдүг ажылдап турар.

Аныяк эмчи совхозтуң Эвенки, Барыкта, Севекте малчыннарын кедип, оларга медицина дузалыг чедирип келген. Ол ында үеринде, хан базыышкыны, ажаа-шөйүүдүң аарыглары болгаш арыг-шөвер талазы-биле темаларга беседаларны кылган.

Галина Лоңсаковна хөй-ниити ажылынга идепкейлиг-лериниң бирээзи. Салбырда комсомол организациязының секретарының оралакчызы, хөрөжөнниер чөвүлелиниң кежигүү, агитатор.

Районнуң эмнелге ажылдакчыларының эразында калбаргап социалистиг чарышка эртжен сес айларның түңнээл-биле Байыңдының эрелекчилээн эмнелге салбыры бирги черни алган.

О. МУРСАТ.

ӨӨРУП ЧЕТТИРДИМ

Эртжен чылын бестерни аараа дыка бергедедим. Кызылдың туберкулёз диспансериниже келирихге, районнардан келгенинерни хүлээлгелер ажыл Нина Ивановна Золотых мени ооңнуг кичээнгейлиг, ынакшыл шинчаа көргени алдыгга чедир сагыжымдан ыраак.

Түбдивескензерге чыдырып калаш, мени хамдыр шинчип, ыяшчалыг эмнээ эгелеп. Аарызы ылап тандавда, оңу эккирип эмнээринге бистиң эмчилеривис бүүдүлдиг. Мээң байдалым чоорту эккиже, элээп болганда шуут кадык аварган, чанып келдим.

Бо талазы-биле өөрүнүмни сеткилимден хамыдып илередип, мени эмнеп эккиргеп эмчилер Эльмар Штопельзе, Александра Тимофеевна болгаш ол эмнелгенин бүүү коллектививиже солун дамчыштыр байыр чедирдим.

Өөр район.

Донгак БИЧЕН.

1972 чылда РСФСР-ниң Күрүне шаңналы дээш конкурска депшиттирген

Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Комиссиязы 1972 чылда РСФСР-ниң литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле күрүне шаңналын тыпсыр номинурска киирер кижилериниң аттарын болгаш оларның ажылдарының даңзызын парлаан.

Музыка, театр уран чүүлү, чурулга, кинематография, архитектура болгаш уругларга литература база уран чүүл талазы-биле РСФСР-ниң сураглыг кижилери — чогаалчыларны, артистерни, кинематографистерни, архитекторларны РСФСР-ниң күрүне шаңналын тыпсыры-биле түс-түс хамаарышкан албан чергелери саналдааның ында бижип турар.

Чурулга уран чүүлүнүң талазы-биле чурукчулар П. П. Оссовский, А. А. Пластов (өлген соонда) болгаш С. А. Тороповтар-биле нады бистиң Тываның дерт төлээлекчилериңге база шаңнал тыпсыры-биле саналдаан. Олар дээрге даш чоңукчулары Р. А. Аракчаа, Б. С. Байынды, Х. К. Тойбухаа, М. С. Хертек олар-дыр. Оларны РСФСР-ниң Культура министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Чурулга академиязы саналдап киирген.

Хоккей

Канаданың профессионалдары сентябрь 28-тиң кежээнинде ССРЭ-ниң шилиндек командазының хоккейжилериbиле боттарының сес эдгелиг маргылдаазының сөөлгү ойнаашкынынга ол командаңың хоккейжилерин 6:5 (2:2, 1:3, 3:0) санга удуп алкан-дыр болза, ол ооңнуң өгбелери бис дээрлерни шүүгеп күштүг, тиилеттирбес дээр тоолзуг домак моон соңгаар дыңналбастай берген. «Клён бурүүң» командаңың төлөлокчилерин дөрт катап уткан, үш хатап бистиң спортчузарывыс шүүлүп үнген. Маргылдааның бир ойнаашкыны хайыныашкан түңнелдиг доозулган. Эртпир каккан шайбалар саны —32:31. Ооң хөйүү ССРЭ-ниң шилиндек командазы алган.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

15.50—«Бүзүлбас эвилел». Армян ССР. 16.50—17.00—Чаңсар. 17.00 — «Бүзүлбас эвилел». Армян ССР. (Улаштыры). 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телевидение. Концерт. 19.10—Телепшн.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Школа болгаш хөй-ниити». Дамчыдылга. 21.05 — Документалдыг фильм. 21.25 — «Орукна үш шак». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.00—«Москваның сылдыстары» дээш фестивальдың түңнел концерти. Дамчыдылганы Кремльдиң Съездилер ордузундан кылган 1-ги кезээ. 23.10— «Вердиниң музыказы». Уран-чечен телефильм. 00.00 — «Үе». Информастыг программа. 00.30 — 02.45— Өөнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражылгазы. ЧССР-ниң болгаш Канаданың шилиндек командалары ойнаар. Чехословакиядан дамчыдылга.

АГААР

Бөгүн республикага бүргей аялыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк угланымышкынының хаттың дүргени секундада 7—10 метр чедер. Агаарның температуразы 4—9 градус чылыг болур.

Кыпыдга шокар будуттаар, чаар. Барыын угланымышкының хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларга

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги кезээтери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын шак» 15.40, «Аас-кежиңче оруң» (1-ги, 2-ги кезээ) 17.30, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Муслим Магомаев ырлаан тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кибальчиш деп оол дугаймында тоол» 9.40, 13.40, «Согур чаъс» 11.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

Республика типографиязының директору, СЭКП кежигүү
Анатолий Андреевич
БЫКОВТУҢ
мөңгөнин СЭКП-ниң Кызыл хооркому, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүсекому кажыдал-биле дыңнадым, халы кажыдалыл мөңгөн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге илерегйлеп тур.

Республика типографиязының директору, СЭКП кежигүү
Анатолий Андреевич
БЫКОВТУҢ
берге аарааң соонда элекке мөңгөнин типографиязының партбюроузу, профбилез комитеди, коллективин халы кажыдал-биле дыңнадым, кажыдалыл мөңгөн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге илерегйлеп тур.

Республика типографиязының директорузу
Анатолий Андреевич
БЫКОВТУҢ
элекке мөңгөнин «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарның редакцияларының, Тываның ном үндүрер черинин коллективтери халы кажыдал-биле дыңнадым, кажыдалыл мөңгөн кижиниң өг-бүлезинге, оңнуктерине илерегйлеп тур.

ШИЛ САВАЛАРНЫ КАНЧААРЫЛ?

Кызылдың кудумчуларында, Гастелло аттыг дыштанмалга парында, Улуг-Хемниң кайы-дээ эриктеринде, «Кок-Тей», «Сукпак» совхозтарның девискээрлеринде октапкан чыткылаар будуң-даа, бузукдаа шил савааларны кижи бола көөр.

Ынчаарга 1,5 ваа болгаш 0,5—0,75 болгаш 1 литриин шил савааларын, сок, фрукт болгаш варенье савааларын кайда-даа шуут түлөөп албайн турар. Бо савалар кайнаар барып турарыл? Оларны бок төгөр машиналарга чудурлеп хоорай кыдыынче октап турар.

Ындыг сава аймаан чүгле Кызыл хоорайның девискээринден эвес, районнар төптеринден, ыяпкан суглаарның кыдыгтарындан, республиканың бүгү оруктар хажыларындан, арга-арыглардан, одаглардан хейиү көрүп болур.

Шил савааларны будурериңге—эзилдирип, хептеп кудаарынга, хүн херели эртпирбес кылдыр өөнеп кылырынга будурүзге черлерни хөй күштүг, үе-шактыг чарыгдап, күрүне аңаа хөй акша-хөрөңгини үптурүп турар болгай. Ырак-үзактан садыг дамчыштыр келген шил сава аймаан хумагалап ажыглаар хамаан чок, бок төгөр черлерже уруп, туралаан черинге октап, буза шаап, сөөреликтерни, кудумчуларны, суг кыдыгларын, эштир бассейнерни, дыштанылга черлерни бокталдырып турарын черле четпес деп бодаар мен. Ынчайгаш хоорайның кудумчуларынга, сөөреликтериңге шил сава октаар чоруктарны болдурбазының хемчээн аза чүл? Моңу «үүрмек» айтырыг кылдыр коруп болбас. Садыг министерствозу болгаш Кызыл-салгынын удуртукчуларын айтырыгны шиитпирлээр ужуралт.

Ю. ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килизизиниң 23-54, карыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылыраал килизизиниң 37-13, культура килизизиниң 22-54, кадзо ажылагый килизизиниң 21-47, үлетпүр килизизиниң 22-64, чагза килизизиниң 41-27, информчанна база соңел гургузуг килизизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бартанда 32-75 Телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыныза Тывааның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—04040

Солун неделяда 6 катап үнер